

भगवानुं ठेकाणुं .

Published by :

श्री अ. बा. श्वे. स्थानकेवासी
वैनशाश्रोद्धार समिति,
ठे. गरेडिया कूवा रोड,
राजकोट, (सौराष्ट्र).

Shri Akhil Bharat S S.
Iain Shastroddhara Samiti,
Garedia Kuva Road, RAJKOT,
(Saurashtra), W Ry, India

ये नाम केचिदिह नः प्रथयन्त्यवज्ञां,
जानन्ति ते किमपि तान् प्रति नैष यत्नः ।
उत्पत्स्यतेऽस्ति मम कोऽपि समानधर्मा,
कालोह्यं निरवधिर्विपुला च पृथ्वी ॥ १ ॥

हरिगीतच्छन्दः

करते अवज्ञा जो हमारी यत्न ना उनके लिये ।
जो जानते हैं तत्त्व कुछ फिर यत्न ना उनके लिये ॥
जनमेगा मुझसा व्यक्ति कोई तत्त्व उससे पायगा ।
है काल निरवधि विपुलपृथ्वी ध्यान में यह लायगा ॥ १ ॥

श्री भगवत्गीता भाग सोलहवे की विषयानुक्रमिका

अनुक्रमाङ्क विषय पृष्ठाङ्क

पचीसवें शतक का ५ उद्देश

१	पर्याय आदिका निरूपण	१-२२
२	सागरोपम आदिकालका निरूपण	२२-३४
३	निगोद के भेदों का निरूपण	३४-३९

छठा उद्देशक

४	उद्देश में आनेवाले द्वारों को बतानेवाली द्वारगाथाका विवरण	४०-४१
५	प्रज्ञापना द्वार का निरूपण	४२-५७
६	वेदद्वार का निरूपण	५७-६३
७	रागादिद्वारों का निरूपण	६३-६६
८	तीसरे रागद्वार का निरूपण	६६-६८
९	चतुर्थ कल्पद्वारका निरूपण	६८-७२
१०	पांचवां चारित्र्यद्वार का निरूपण	७२-७६
११	छठा प्रतिसेवनाद्वार का निरूपण	७६-८१
१२	सातवां ज्ञानद्वारका निरूपण	८१-८८
१३	आठवां तीर्थद्वार का निरूपण	८९-९३
१४	नववां लिंगद्वार का निरूपण	९३-९५
१५	दशवां शरीरद्वार का निरूपण	९५-९७
१६	ग्यारहवां क्षेत्रद्वार का निरूपण	९८-१०९
१७	बारहवां कालद्वार का निरूपण	१००-११९
१८	तेरहवां गतिद्वार का निरूपण	११९-१३४
१९	चौदहवां संयमद्वार का निरूपण	१३४-१३९
२०	पंद्रहवे निरुपद्वार का निरूपण	१३९-१६६
२१	सोलहवे योगद्वार का निरूपण	१६६-१७०
२२	सत्रहवें उपयोगद्वार का निरूपण	१७१-
२३	अठारहवें कृपायद्वार का निरूपण	१७२-१७६
२४	उन्नीसवें चेश्याद्वार का निरूपण	१७६-१८०

२५	वीसवां परिणामद्वार का निरूपण	१८०-१९२
२६	एकवीसवें बन्धद्वार का निरूपण	१९२-१९६
२७	बावीसवें वेदद्वार का निरूपण	१९६-१९८
२८	तेईसवें उदीरणाद्वार का निरूपण	१९८-२०४
२९	चोईसवें उपसंपद्धानद्वारका निरूपण	२०४-२१२
३०	पचीसवें संज्ञाद्वार का निरूपण	२१२-२१५
३१	छव्वीसवें आधारद्वार का निरूपण	२१५-२१६
३२	सत्ताईसवें भवद्वार का निरूपण	२१७-२१९
३३	अठाईसवें आकर्षद्वार का निरूपण	२२०-२२४
३४	कालादिद्वार का निरूपण	२२६-२२७
३५	उन्तीसवें कालद्वार का निरूपण	२२८-२३१
३६	तीसवें अंतरद्वार का निरूपण	२३२-२३६
३७	इकतीसवें समुद्घातद्वार का निरूपण	२३६-२३९
३८	बत्तीसवें क्षेत्रद्वार का निरूपण	२३९-२४२
३९	तेंतीस से छत्तीस तक के द्वारों का निरूपण	२४२-२४५
४०	तेंतीसवें स्पर्शनाद्वार का निरूपण	२४५-२४६
४१	चोतीसवें भावद्वार का निरूपण	२४७-२४८
४२	पैंतीसवें परिमाणद्वार का निरूपण	२४८-२६५
४३	छत्तीसवें अल्पबहुत्वद्वार का निरूपण	२५५-२५८

सांतवां उद्देशक

४४	संयतों के प्रज्ञापनादि ३६ छत्तीसद्वारों का निरूपण	२५९-४०४
४५	प्रतिसेवना का निरूपण	४०५-४१७
४६	प्रायश्चित्तके प्रकार का निरूपण	४१७-४४६
४७	आभ्यन्तर तपका निरूपण	४४६-४७१
४८	ध्यान के स्वरूप का निरूपण	४७१-४९६

आठवां उद्देशा

४९	नैरयिकों की उत्पत्ति का निरूपण	४९४-५०५
----	--------------------------------	---------

नववां उद्देशा

५०	भवसिद्धिक नैरयिकों की उत्पत्ति का निरूपण	५०६-५०८
५१	अभवसिद्धिक नैरयिकों की उत्पत्ति का निरूपण	५०९-५१०

	ग्यारहवां उद्देशा	
५२	सम्पगृष्टि नैरयिकों की उत्पत्ति का निरूपण	५११-५१२
	बारहवां उद्देशा	
५३	मिथ्यादृष्टि नैरयिकों की उत्पत्ति का निरूपण	५१३-५१५
	छवीसवें शतक का प्रारंभ	
	पहला उद्देशक	
५४	छवीसवें शतक के उद्देशकों का निर्देश	
	करनेवाली गाथा का संग्रह	५१६-५१८
५५	बन्ध के स्वरूप का निरूपण	५१८-५४८
५६	नैरयिकों के बन्ध के स्वरूप का निरूपण	५४९-५६२
५७	ज्ञानावरणीय कर्मको आश्रय करके बन्धके	
	स्वरूप का निरूपण	५६२-५९२
५८	नैरयिकों के आयुर्कर्म बन्ध का निरूपण	५९३-६१३
	दूसरा उद्देशा	
५९	चौवीस प्रकार के जीवस्थानों का निरूपण	६१४-६२७
	तीसरा उद्देशा	
६०	परम्परोपपन्नक नैरयिकों के बन्ध का निरूपण	६२८-६६१
	चौथा उद्देशा	
६१	अनन्तरावगाढ नारकों को आश्रित करके	
	पापकर्म बन्ध का निरूपण	६३२-६३६
	पांचवा उद्देशा	
६२	परम्परावगाढ नारकों को आश्रित करके	
	पापकर्म बन्ध का निरूपण	६३७-६३९
	छठा उद्देशा	
६३	अनन्तराहारक नारकों को आश्रित करके	
	पापकर्म बन्ध का निरूपण	६४०-६४३
	सातवां उद्देशा	
६४	परंपराहारक नारकों को आश्रित करके	
	पापकर्म बन्ध का निरूपण	६४४-६४६

आठवां उद्देश

- ६५ अनंतर पर्याप्तक नारक कों आश्रित करके
पापकर्म बन्ध का निरूपण ६४७-६५१

नववां उद्देश

- ६६ परम्पर पर्याप्तक नारकों को आश्रित करके
पापकर्म बन्ध का निरूपण ६५२-६५४

दसवां उद्देश

- ६७ चरम नारक आदिकों को आश्रित करके
पापकर्म बन्ध का निरूपण ६५५-६५८

ग्यारहवां उद्देश

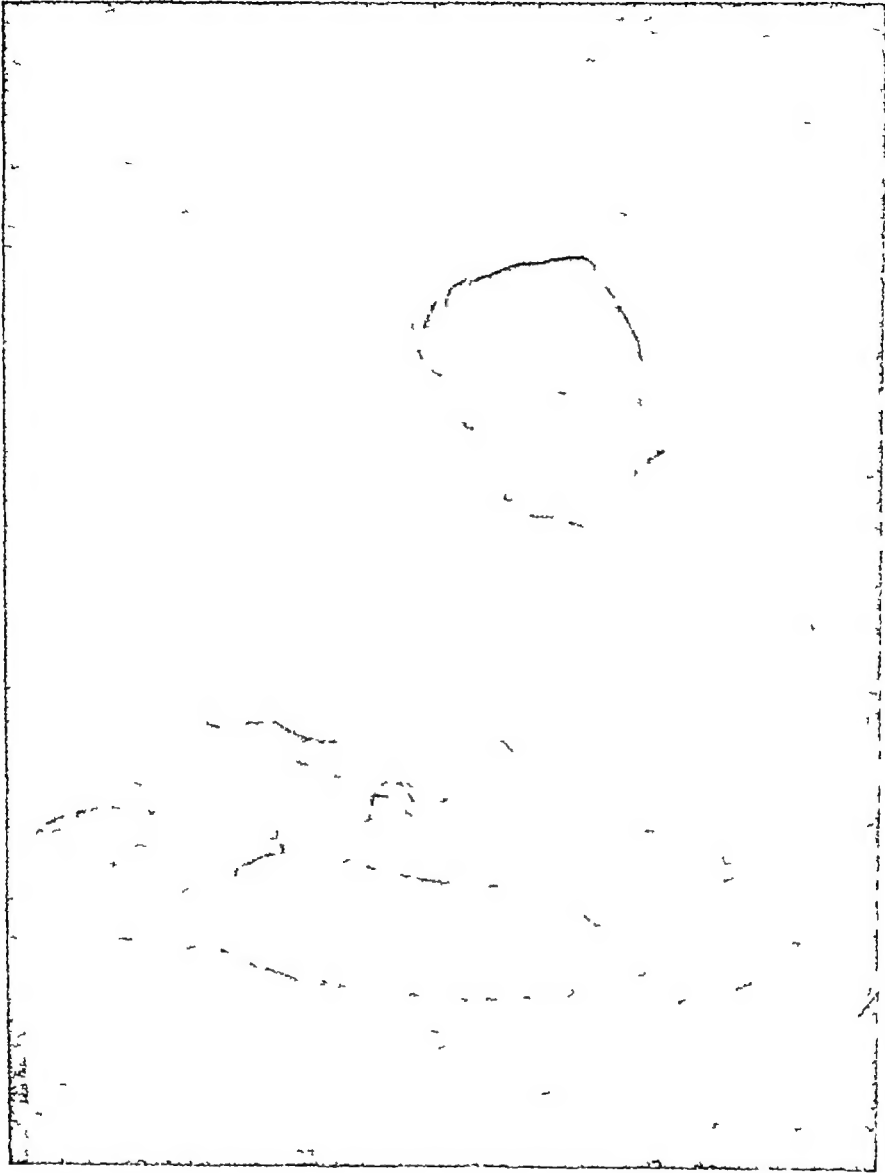
- ६८ अचरम नारक आदिकों को आश्रित करके
पापकर्म बन्ध का निरूपण ६५९-६७८

सत्तावीसवां शतक

- ६९ जीवों के कर्म करण क्रिया का निरूपण ६७९-६८४
समाप्त

“ असंख्यं जीवियं मा पमायण ”

श्री विनोदकुमार वीराणी
(दीक्षा दीक्षा पहेलां शास्त्राभ्यास करता)
जन्म पोर्टसुदान सा. १९८२

दीक्षा

भीचन - (राजस्थान)
सं. २०१३ वैशाख वद १२
ता. २६-५-५७ रविवार

निर्वाण

इलोटी - (राजस्थान)
सां. २०१३ श्रावण सुद १२
ता. ७-८-५७ पुष्यवार

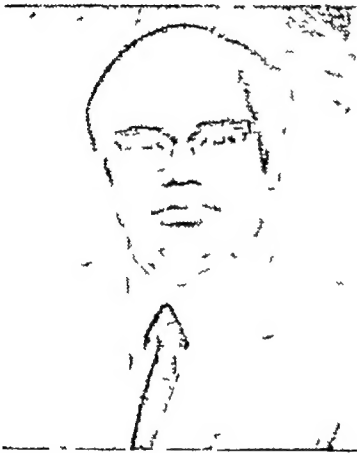
આવમુરખીશ્રીઓ

જેઠ શ્રી શાંતિલાલ મંગળદાસભાઈ
અમદાવાદ.

(સ્વ) શેઠશ્રી શામળભાઈ વેલજભાઈ
વીરાણી-રાજકોટ

સ્વ. સુધીરભાઈ જયંતીલાલ ઝવેરી
મુંબઈ.

(સ્વ) શેઠશ્રી જગનલાલ શામળદાસ
ભાવસાર અમદાવાદ.

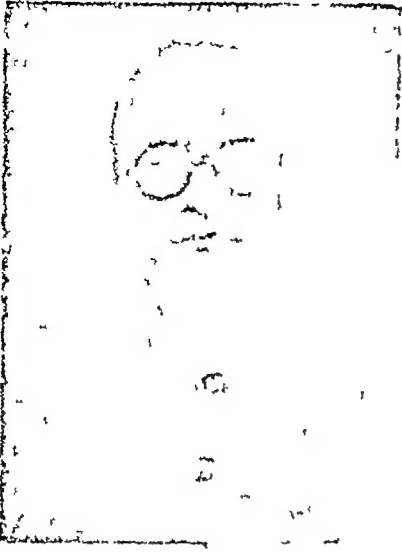

જેઠશ્રી રામજીભાઈ શામળભાઈ
વીરાણી-રાજકોટ.

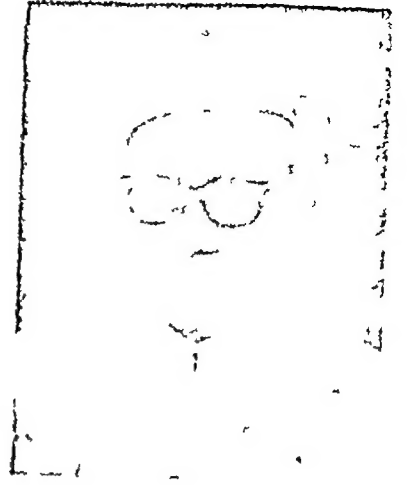

સ્વે જોડેલા
કાલાજી-કાશનગર માં જોડેલી
કમેલા સપ્ત-ચિ મહેતાબચનજી મા.

આધ્યમુરવ્વીશ્રીઓ

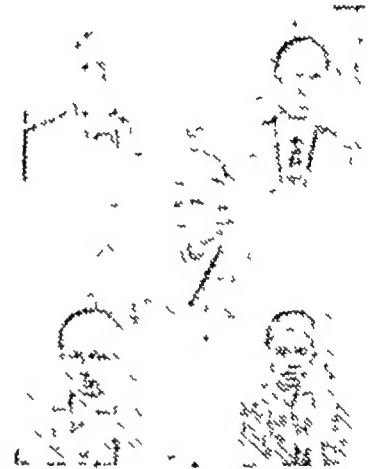
શ્રીમાન્ શેઠ પોપટલાલ મઘજીભાઈ
મહેતા, જામજોધપુર

શ્રીમાન્ શેઠ ધનરાજજી પન્નાલાલજી
જાંગડા, મુ. જાલના

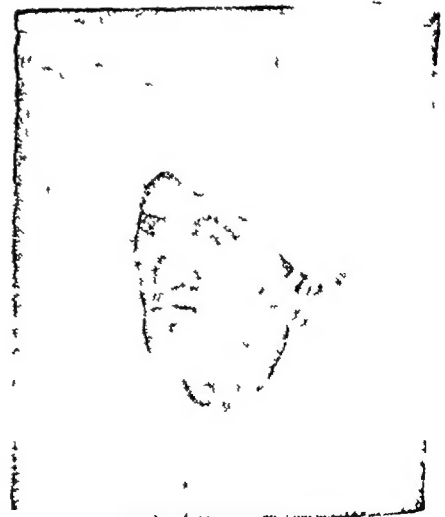
શેઠશ્રી બિશ્રીલાલજી લાલચંદજી સા. લુણિયા
તથા શેઠશ્રી જીવંતરાજજી લાલચંદજી સા.

શેઠ પ્રભુદાસભાઈ મુલજીભાઈ દોશી
રાજકોટ

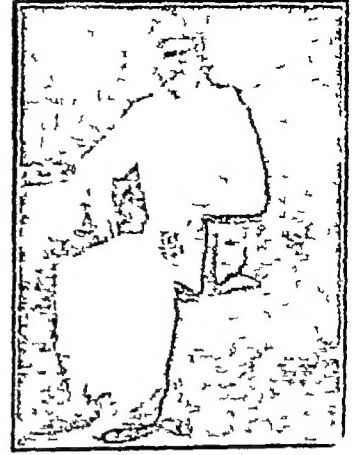
(સ્વ.) શેઠશ્રી ધારશીભાઈ જીવણલાલ
બારસી

સ્વ. શ્રીમાન્ શેઠશ્રી મુકનચંદજી મા
બાલિયા પાલી મારવાડ

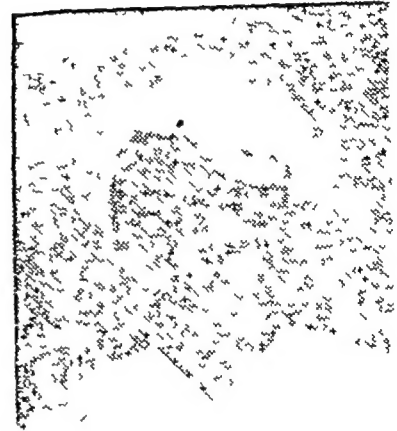
(સ્વ) શેઠશ્રી હરખચ દ કાદીદાસ વારિઆ
ભાણુવડ

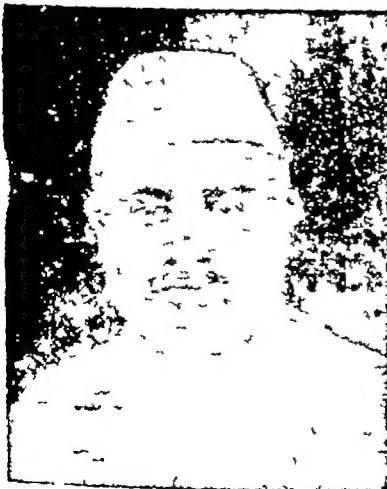
(સ્વ.) શેઠ રંગજીભાઈ મોહનલાલ શાહ
અમદાવાદ.

(સ્વ) શેઠશ્રી દિનેશભાઈ કાંતિલાલ શાહ
અમદાવાદ.

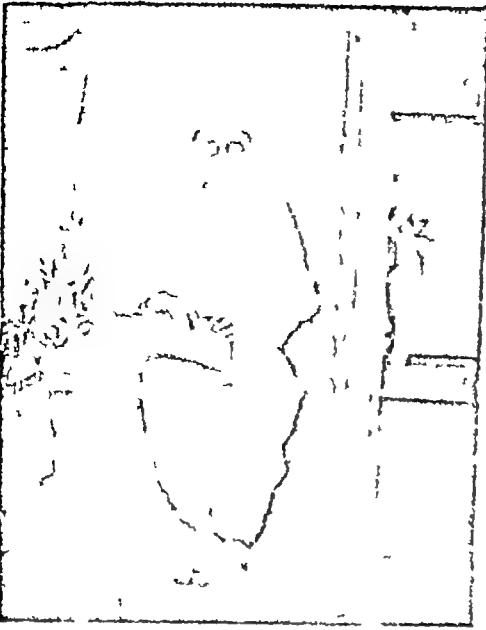
સ્વ. શેઠશ્રી જીવરાજભાઈ મૂલચંદભાઈ
ધ્રાંગધ્રા

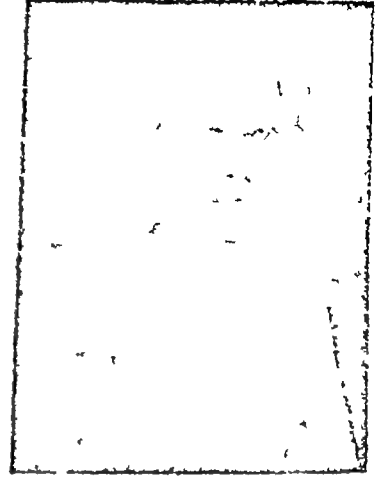
શેઠશ્રી જેસિંગભાઈ ચોવ્યાલાલભાઈ
અમદાવાદ

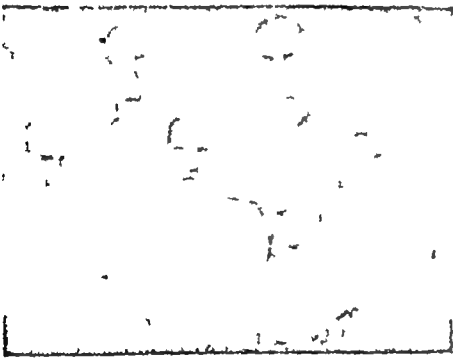
સ્વ. શેઠશ્રી આત્મારામ ભાણુકલાલ
અમદાવાદ

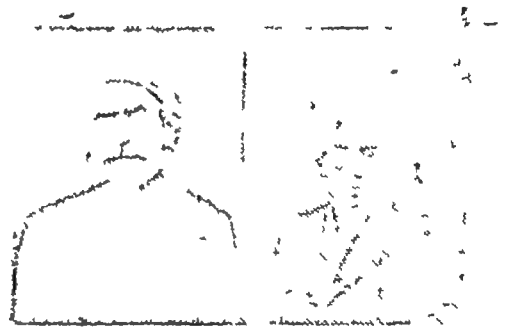
સ્વ. શેઠશ્રી હરિલાલ અનોપચંદ શાહ
ખંભાત.

સ્વ. શેઠ તારાચંદજી સાહેવ ગેલડા
મદ્રાસ.

શ્રીમાન્ શેઠ સા. ચીમનલાલજી સા.
ઋષભચંદજી સા અજીતવાલે (સપરિવાર)

શેઠ કીશનલાલજી દુસયંદ સાં
બેંગલોરવાળા

વચ્ચે બેઠેલા મોટાભાઈ શ્રીમાન્ મૂલચંદજી
જવાહીરલાલજી બરડિયા
૨ આજુમાં બેઠેલા ભાઈ મિશ્રીલાલજી બરડિયા
૨ બેઠેલા સૌથી નનાભાઈ પૂનમચંદ બરડિયા

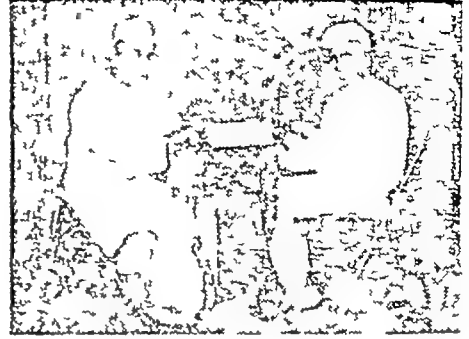

શ્રીમાન્ સેઠશ્રી
શ્રીમરાજજી સા. ચોરડિયા

આવમુરજીશ્રીઓ

પટેલ ડાસાભાઈ ગાપાલદાસ
મુ સાણુંદ (૭ અમદાવાદ)

૧ અમીચંદભાઈ તથા
૨ ગીરધરભાઈ ખાંડવિયા

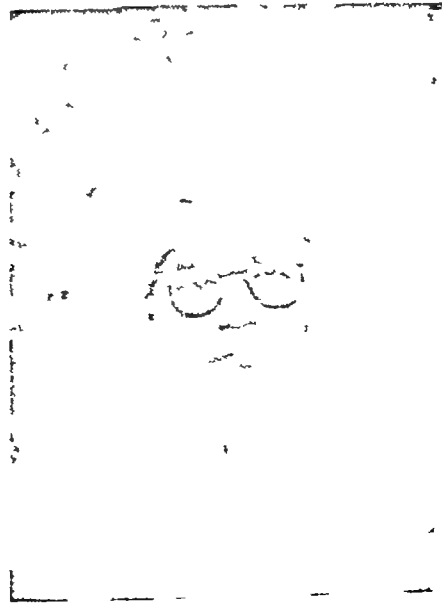
શાહજી શ્રી મોડીલાલજી ગલુન્ડિયા

સ્વર્ગસ્થ ન્યાયમૂર્તિ
રતીજાલભાઈ ભાયચંદભાઈ મહેતા

સ્વ૦ શેઠ માણિકચંદ તેમચંદ
માંગરોલવાળા (અમદાવાદ)

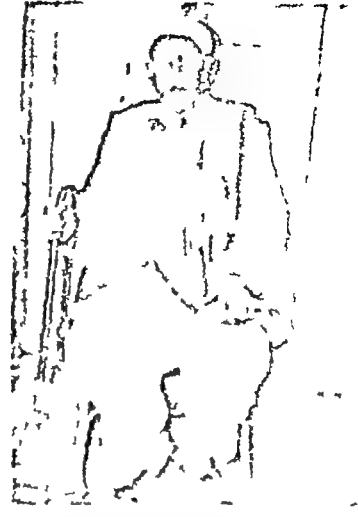

શ્રીમાન્ શેઠ સા
શ્રી કાનગા વાઘ

આચમુરવ્વીશ્રીઓ

શ્રીમાન્ શેઠ મણીલાલ પોપટલાલ ચોરા
અમદાવાદ, જન્મ તા. ૧૦-૬-૧૯૦૪

શ્રીમાન્ શેઠ લાલાજી કપૂરચન્દજી
નાહટા, મુ. દેહલી

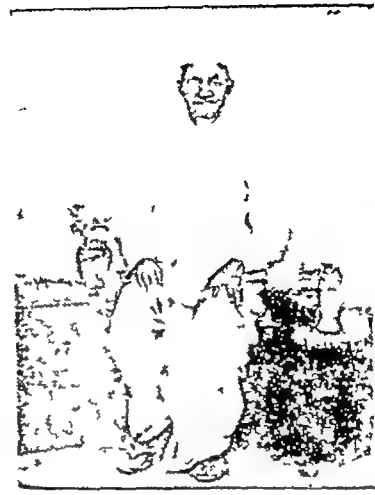
શ્રી વૃજલાલ દુર્લાલ પાઝેઝ
રાજકોટ.

કોઠારી હરગોવિંદ જયંદસાઈ
રાજકોટ.

दानवीर शेठश्री अगरचन्दजी
मेरुदानजी सा. सेठिया, मु. बीकानेर

श्रीमान् शेठ जगजीवनभाई रतनमीभाई
बगडिया, मु. दामनगर

आद्यमुखीश्रीओ

शेठश्री देवचंदभाई फोजीलालभाई
बलाणी-सुरत

બા. બ્ર. શ્રી વિનોદમુનિનું સંક્ષિપ્ત જીવનચરિત્ર

પરમ વૈરાગી અને દયાના પુંજ જેવા આ પુરુષનો જન્મ વિક્રમ સંવત્ ૧૯૯૨ પોર્ટસુદાન (આફ્રિકા)માં કે જ્યાં વીરાણી કુટુંબનો વ્યાપાર આજ દિવસ સુધી ચાલુ છે, ત્યાં થયો હતો.

શ્રી વિનોદકુમારના પુણ્યવાન પિતાશ્રીનું નામ શેઠશ્રી દુર્લભજી શામજી વીરાણી અને મહાભાગ્યવંતા તેમના માતૃશ્રીનું નામ બેન મણિબેન વીરાણી. બન્નેનું અસલ વતન રાજકોટ (સૌરાષ્ટ્ર) છે. બેન મણિબેન ધાર્મિક ક્રિયામાં પહેલેથી જ રુચિવાળા હતા, પરંતુ શ્રી વિનોદકુમાર ગર્ભમાં આવ્યા પછી વધારે દૈવધર્મી અને પ્રિયધર્મી બન્યા હતા.

પૂર્વભવના સંસ્કારથી શ્રી વિનોદકુમારનું લક્ષ ધાર્મિક અભ્યાસ અને ત્યાગ ભાવ તરફ વધારે હોવા છતાં તેઓશ્રીએ નોનમેટ્રીક સુધી અભ્યાસ કરી વ્યવહારિક કેળવણી લીધેલી અને વ્યાપારની પેઢીમાં કુશળતા બતાવેલી.

તેઓશ્રીએ યુનાઇટેડ કિંગડમ, ફ્રાન્સ, બેલ્જિયમ, હોલેન્ડ, જર્મની સ્વી-ઝર્લેન્ડ, તેમજ ઇટાલી, ઇજિપ્ત વગેરે દેશોમાં પ્રવાસ કરેલ સં ૨૦૦૯ના વૈશાખ માસ, સને ૧૯૫૩માં લંડનમાં રાણી એલીઝાબેથના રાજ્યારોહણ પસંગે તેઓશ્રી લંડન ગયા હતા કાશ્મીરનો પ્રવાસ પણ તેમણે કરેલ, દેશ પરદેશ ફરવા છતાં પણ તેમણે કોઈ વખતે પણ કદમૂળનો આહાર વાપરેલ નહીં.

ઉગતી આવતી યુવાનીમાં તેઓશ્રીએ દુનિયાના રમણીય સ્થળો જેવાં કે કાશ્મીર, ઇજિપ્ત અને યુરોપનાં સુંદર સ્થળોની મુલાકાત લીધી હોવા છતાંએ તેઓને તે રમણીય સ્થળો કે રમણીય યુવતીઓનું આકર્ષણ થયું નહીં. એ એના પૂર્વભવના ધાર્મિક સંસ્કારનો જ રંગ હતો અને એ રંગે જ તેમને તે બધું ન ગમ્યું અને તુરત ત્યાંથી પાછા ફર્યા અને સાધુ-સાધ્વીજીનાં દર્શન-કરવાને ઠેકઠેકાણે ગયા અને તેમના ઉપદેશને લાલ લીધો અને વૈરાગ્યમાં જ મન લગાડયું હુડાકાલ અવસર્પિણિના આ હુષમ નામના પત્રમા આરાતું વિચિત્ર વાતાવરણ જોઈ તેમને કંઈક ક્ષોભ થતો કે તુરત જ તેનો ખુલાસો મેળવી લેતા અને ત્યાગ ભાવમાં સ્થિર રહેતા દેશ પરદેશમાં પણ સામાયિક, પ્રતિક્રમણ, ચોવિહાર આદિ પરચક્રખાણુ વિ. ધર્મકાર્ય તેઓ ચૂક્યા નહીં ઊંચી ડોટિની શૈયાનો ત્યાગ કરી તેઓ સૂવા માટે માત્ર એક શેતરંજી, એક ઓસીકું અને પોદવા એક ચાદર ફક્ત વાપરતા અને પલંગ ઉપર નહીં પણ ભૂમિ પર

શયન કરતા. અને પહેરવા માટે એક ખાદીનો લેંઘો અને ઝખ્ખો વાપરતા, કોઈ વખતે કબજો પહેરતા બહુ ઠંડી હોય તો વખતે સાદો ગરમ કોટ પહેરી લેતા અને સુહૃદ્ધિ, પાથરણું, રજોહરણ અને બે ચાર ધાર્મિક પુસ્તકની ઝોળી સાથે રાખતા સંહાસમાં નહીં પણ જંગલમાં એકાંત જગ્યામાં ઘણે ભાગે શરીરની અશુચિ દૂર કરવા જતા, હાલતાં ચાલતાં, સંહાસ અને પેશાબ સંબંધમાં જીવહયની ખરાબર જતના કરતા.

દેશમાં કે પરદેશમાં જ્યારે તેમને કોઈની સાથે મળવાનું થતું ત્યારે તેમની સાથે અહિંસામય જૈનધર્મનું સ્વરૂપ પ્રકટ કર્યા વગર રહેતા નહીં.

દીક્ષાર્થીઓને દીક્ષા લેવાની પ્રેરણા કરતા અને એમ જ કહેતા કે જીવંતીનો કોઈ ભરોસો નથી “અસંલયં જીવિયં મા પમાયણ” આયુષ્ય તૂટતાં વાર લાગતી નથી, જીવન તૂટ્યું સંધાતું નથી માટે ધર્મકરણીમાં સમયમાત્રનો પ્રમાદ ન કરવો જોઈએ.

ગોંડલ સંપ્રદાયના ઘણાખરા પૂ મુનિવરો અને પૂ. મહાસતીજીઓનો તથા બોટાદ સંપ્રદાયના પૂ. આચાર્યશ્રી માણેકચંદજીમહારાજ અને દરિયાપુરી સંપ્રદાયના શાંત-શાસ્ત્રજ પૂ મુનિશ્રી બાયચંદજી મહારાજ શ્રમણસંઘના મુખ્ય આચાર્યશ્રીજી આત્મારામજી મહારાજ તપોમય જ્ઞાનનિધિ શાસ્ત્રોદ્ધારક બા. બ્ર પૂ. આચાર્ય મહારાજ શ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજ વગેરે અનેક સાધુ-સાધ્વીના ઉપદેશનો તેમજ લાલ લીધેલ મુખર્ષમાં સં. ૨૦૧૨ સંવતમાં શ્રી ધર્મસિંહજી મહારાજના સંપ્રદાયના પંડિતરત્ન શ્રી લાલચંદજી મહારાજનો પરિચય થયો. લાલચંદજી મહારાજ પોતે, તથા સંસારપક્ષના ત્રણ પુત્રો અને બે પુત્રીઓ એમ કુલ ૬ બંદકે આખા કુટુંબે સંયમ અંગીકાર કરેલ તે જાણી તેમને અદ્ભૂત ત્યાગભાવના પ્રગટ થઈ કે જે કદી ક્ષય પ.મી નહીં.

આ પહેલાં તેઓ જ્યારે માતા-પિતા સાથે પૂજ્ય આચાર્ય શ્રી માણેકચંદજી મહારાજના દર્શને બોટાદ ગયેલા ત્યારે તેમના ઉપદેશની જે અસર થઈ તે મુખ્ય અસર પહેલી હતી અને બીજી અસર તે પૂજ્ય લાલચંદજી મહારાજના સહકુટુંબની દીક્ષા એ હતી. આ બેઉ પ્રસંગો પૂર્વભવની બાકી રહેલી આરાધનાને પૂરી કરવાના નિમિત્તરૂપ હોઈને વખતોવખત તેઓ માતા-પિતા પાસે દીક્ષાની આજ્ઞા માગતા હતા અને તેનો જવાબ તેમના પિતાશ્રી તરફથી એક જ હતો. ‘જે હજી વાર છે સમય પાકવા દીઓ જ્ઞાનાબ્યાસ વધારો,

સં. ૨૦૧૨ના અષાઠ સુધી ૧૫ થી શ્રી વિનોદકુમારે ગોંડલ સંપ્રદાયના શાસ્ત્ર પૂ. આચાર્યશ્રી પુરુષોત્તમજી મહારાજ સાહેબ પાસે વેરાવળ ચાતુર્માસ દરમ્યાન ખાસ નિયમિત રીતે દીક્ષાની તૈયારી કરવા માટે તેમની પાસે જ્ઞાનાભ્યાસ કર્યો. તેની સાથે પૂ. આચાર્ય શ્રી પુરુષોત્તમજી મહારાજના સંસાર પક્ષના કુટુંબી દીક્ષાના ભાવિક શ્રી જસરાજભાઈ પણ જ્ઞાનાભ્યાસ કરતા હતા. તેઓએ ત્યાં એવો નિર્ણય કરેલો કે આચાર્ય શ્રી પુરુષોત્તમ મહારાજ પાસે આપણે બન્નેએ દીક્ષા લેવી, પહેલાં વિનોદકુમારે અને પછી શ્રી જસરાજભાઈએ દીક્ષા લેવી, શ્રી જસરાજભાઈની દીક્ષાતિથિ પૂ. શ્રી પુરુષોત્તમજી મહારાજ સાહેબે સં. ૨૦૧૩ના જેઠ સુદ ૫ ને સોમવારે માંગરોલ મુકામે નક્કી કરી શ્રી જસરાજભાઈ વિનોદકુમારને રાજકોટ મળ્યા. શ્રી વિનોદકુમારે શ્રી જસરાજભાઈની યથાયોગ્ય સેવા બજાવી, મંગરોળ રવાના કર્યા અને પોતે નિશ્ચયપૂર્વક દીક્ષા માટે આજ્ઞા માગી પણ તેઓના પિતાશ્રીની એકને એક વાણી સાંભળીને તેમને મનમાં આઘાત થયો અને દીક્ષા માટેનો તેમણે બીજો રસ્તો શોધી કાઢ્યો.

પૂજ્યશ્રી લાલચંદજી મહારાજ અને તેમના શિષ્યોનો પરિચય મુંબઈમાં થયેલ હતો અને ત્યારબાદ કોઈ વખત પત્રવહેવાર પણ થતો હતો. છેલ્લા પત્રથી તેમણે જાણેલ હતું, જે પૂ. શ્રી લાલચંદજી મહારાજ. ખીચન ગામે પૂ. આચાર્ય શ્રી સમરથમલજી મહારાજ સાહેબ પાસે જ્ઞાનાભ્યાસ અર્થે ગયા છે. પોતાને પિતાશ્રીની આજ્ઞા (દીક્ષા માટે) મળે તેમ નથી અને દીક્ષા તો લેવી જ છે આજ્ઞા વિના કોઈ સાધુ મુનિરાજ દીક્ષા આપે નહીં અને સ્વયમેવ દીક્ષા સૌરાષ્ટ્રમાં લઈને આચાર્ય શ્રી પુરુષોત્તમજી મહારાજ પાસે જવામાં ઘણાં વિઘ્નો થશે, એમ ધારીને તેઓએ દૂર રાજસ્થાનમાં ચાલ્યા જવાનું નક્કી કર્યું.

તા. ૨૪-૫-૫૭ સં. ૨૦૧૩ના વૈશાખ વદ ૧૦ ને શુક્રવારના રોજ સાંજના તેમના માતૃશ્રી સાથે છેલ્લું જમણું કર્યું. લોજન કરી, માતૃશ્રી સામાયિકમાં બેસી ગયા. તે વખતે કોઈને જાણ કર્યા વગર દીક્ષાના વિઘ્નોમાંથી બચવા માટે ઘર, કુટુંબ, સૌરાષ્ટ્રભૂમિ અને ગોંડલ સંપ્રદાયનો પણ ત્યાગ કરી તેઓ ખીચન તરફ રવાના થયા.

શ્રી વિનોદમુનિના નિવેદન પરથી માલૂમ પડ્યું કે તા. ૨૪-૫-૫૭ના રોજ રાત્રે આઠ વાગે ઘેરથી નીકળી, રાજકોટ જંકશનને જઈ ભેધપુરની ટિકિટ લીધી તા. ૨૫-૫-૫૭ના સવારે આઠ વાગ્યે મહેસાણા પહોંચ્યા ત્યાં અઢી ઠલાક ગાડી પડી રહે છે, તે દરમ્યાન ગામમાં જઈને લોચ કરવા માટેના વાળ રાખીને બાટીના કઢાવી નાખ્યાં અને ગાડીમાં બેસી ગયા. મારવાડ જંકશન તથા ભેધપુર જંકશન ઘઈને તા. ૨૬-૫-૫૭ની સવારે ૪ા વાગ્યે કૂલોદી

પહોંચ્યા ત્યાંથી પગે ચાલીને ખીચન ઉપાશ્રયમાં જઈ ત્યાં બિરાજતા મુનિવરોના દર્શન કર્યાં વંદણા નમસ્કાર કરી સુખશાતા પૂછી, બહાર નીકળ્યા અને પોતાના સામાયિકના કપડાં પહેર્યાં અને પછી પૂજ્ય શ્રી મુનિવરોની સન્મુખ સામાયિક કરવા બેઠા, તેમાં “જાવ નિયમં પજ્જુવાસામિ દુવિદ્” તિવિદ્દેણ” ના બદલે “જાવજીવપજ્જુવાસામિ તિવિદ્” તિવિદ્દેણ” બોલ્યા તે શ્રી લાલચંદ્રજી મહારાજે સાંભળ્યું અને તેઓશ્રીએ પૂછ્યું કે વિનોદકુમાર ! તમે આ શું કરો છો ? તેનો જવાબ આપવાને બદલે “અપ્પાણં વોસિરામિ” બોલી પાઠ પૂરો કર્યો અને પછી વિનયપૂર્વક બે હાથ જોડીને બોલ્યા કે “સાહેબ ! એ તો બની ચૂક્યું અને મેં સ્વયમેવ દીક્ષા લઈ લીધી, તે બરોબર છે અને તેમાં કાંઈ ફેરફાર થઈ શકે તેમ નથી. આ સિવાય આપશ્રીની ખીજી કોઈપણ પ્રકારની આજ્ઞા હોય તો ફરમાવો.”

તેજ દિવસે બપોરના શાસ્ત્રજ્ઞ પૂ. મુનિશ્રી સમરથમલજી મહારાજ સાહેબે શ્રી વિનોદકુમાર મુનિને પોતાની પાસે બોલાવ્યા અને સમજાવ્યા કે “તમે એક સારા ખાનદાન કુટુંબની વ્યક્તિ છો. તમારી આ દીક્ષા અંગીકાર કરવાની રીત બરાબર નથી, કારણ કે તમારા માતા પિતાને આ હકીકતથી દુઃખ થાય અને તેથી મારી સંમતિ છે કે રજોહરણની ડાંડી ઉપરથી કપડું કાઢી નાખો જેથી તમો શ્રાવક ગણાવ અને જરૂર પડે તો શ્રાવકોનો સાથ લઈ શકો, એમ ત્રણવાર પૂ. મહારાજશ્રીએ સમજાવેલા પરંતુ તેમણે ત્રણેય વખત એક જ ઉત્તર આપેલો કે “જે થયું, તે થયું હવે મારે આગળ શું કરવું તે ફરમાવો.”

શ્રી વિનોદમુનિના શ્રી સમરથમલજી જેવા મહામુનિના પ્રશ્નના જવાબ પછી ખીચનનો ચતુર્વિધ સંઘ વિચારમાં પડી ગયો અને મુનિશ્રીઓ પર સંસારીઓનો કોઈ પણ પ્રકારનો નિષ્કારણ હુમલો ન આવે તે માટે વિનોદમુનિને જણાવવામાં આવ્યું કે “અમારી સલામતી માટે તમારે બહાર નિવેદન બહાર પાડવાની જરૂર છે” ત્યારે શ્રી વિનોદમુનિએ પોતાના હસ્તાક્ષરે નિવેદન શ્રીસંઘ સમક્ષ પ્રગટ કર્યું, તેનો સાર નીચે મુજબ છે:-

મારા માતા-પિતા મોહને વશ થઈને દીક્ષાની આજ્ઞા આપે તેમ ન હતું અને “અસંખ્યં જીવિયં મા પમાયદ” ને આધારે હું એક ક્ષણ પણ દીક્ષાથી વંચિત રહી શકું તેમ નથી, એમ મને લાગ્યું. શ્રી લાલચંદ્રજી મહારાજ સાહેબ-વગેરેએ મને મારી દીક્ષા માટે વિચારી પછી પગલું ભરવાનું કહેલ પરંતુ મને

સમય માત્રનો પ્રમાદ કરવો ઠીક ન લાગ્યો, તેથી શ્રી અરિહંત ભગવંતો તથા શ્રી સિદ્ધ ભગવંતોની સાક્ષીએ મારા ગુરુ મહારાજ સમક્ષ પ્રવ્રજ્યાનો પાઠ લાણીને મારા આત્માના કલ્યાણ માટે દીક્ષા અંગીકાર કરી છે. સમાજને ખોટો ખ્યાલ ન આવે કે મારી દીક્ષા ક્ષણિક ગુસ્સાથી અગર ગેરસમજથી થઈ છે તેથી તથા સમાજમાં જૈનશાસનની પ્રભાવના થાય તે હેતુથી મારે મારો વૃત્તાંત પ્રગટ કરવો ઉચિત છે.

ઉત્તરાધ્યયનજી સૂત્રના ૧૯ મા અધ્યયન પરથી મને લાગ્યું કે મનુષ્ય જીવનનું ખરૂં કર્તવ્ય મોક્ષકળ આપનારી દીક્ષા જ છે.

છેવટ સુધી મેં મારા બાપુજી પાસે દીક્ષા માટે આજ્ઞા માગી અને તે વખતે પણ પહેલાંની જેમ વાત ઉઠાવી દીધી અને અનંત ઉપકારી એવા મારા બાપુજી સમક્ષ હું તેમને કડક લાવામાં પણ કહી શકતો ન હતો અને બીજી બાજુથી મને થયું કે આયુષ્ય અશાશ્વત છે અને આવા ઉત્તમ કાર્ય માટે જરાપણ પ્રમાદ કરવો ઉચિત નથી. તેથી મેં વિચારીને આ પગલું લયું છે અને મને પૂર્ણ વિશ્વાસ છે કે શ્રી વીરપ્રભુ મહાવીર સ્વામીનો સકળ સંઘ મારા આ કાર્યને અનુમોદશે જ “ તથાસ્તુ ”.

રાજકોટમાં શ્રી વિનોદકુમારના ગયા પછી પાછળથી ખબર પડી કે વિનોદકુમાર દેખાતા નથી એટલે તપાસ થવા માંડી ગામમાં કયાંય પત્તો ન લાગ્યો એટલે બહારગામ તારો કર્યો. કયાંયથી પણ સંતોષકારક સમાચાર સાંપડ્યા નહીં. અર્થાત્ પત્તો મળ્યો જ નહીં. આમ વિમાસણના પરિણામે તેમના પિતાશ્રીને બે મહિના પહેલાંની એક વાતની યાદ આવી તે એ હતી કે તે વખતે શ્રી વિનોદકુમારે આજ્ઞા માગેલી કે “ બાપુજી ! આપની આજ્ઞા હોય તો આ ચાતુર્માસમાં ખીચન (રાજસ્થાન) જઈ કારણ કે ખીચનમાં પૂઠ ગુરુમહારાજ શ્રી સમરથમલજી મહારાજ કે જેઓ સિદ્ધાંત વિશારદ છે અને અનેકાંતવાદના પૂરા જાણકાર છે, તેઓ ત્યાં બિરાજમાન છે જેઓશ્રી પાસે શાસ્ત્રાભ્યાસ કરવા માટે પૂ. શ્રી લાલચંદજી મહારાજ આદિ ઠાણા ૪ જવાના છે. તો મારી ઇચ્છા પણ ત્યાં તેમની પાસે જવાની છે.

આ વાતચીતનું સ્મરણ પિતાશ્રીને આવવા સાથે તેઓએ પં. પૂર્ણચંદ્રજી દકને પોતાની પાસે બોલાવ્યા અને વિનોદકુમાર માટેની પોતાની ચિંતા વ્યક્ત કરી. પડિતનું આ વાતને સમર્થન મળ્યું. તેઓશ્રીએ જણાવ્યું કે થોડા સમય પૂર્વે વિનોદકુમારે મારી પાસે જાણવા માગ્યું હતું કે, ખીચનમાં દેવા પ્રકાશની

સગવડ છે? આમ મારી સાથે વાર્તાલાપ થયો હતો. ખંને આ પ્રમાણે એકમત થતાં તેમના પિતાશ્રીએ ખીચન તાર કરવા સૂચના કરી તા. ૨૭-૫-૫૭ ના રોજ પૃથ્વીરાજજી માલુ ખીચન (રાજસ્થાન) ઉપર તાર કર્યો.

તા. ૨૮-૫-૫૭ના રોજ જવાળા આવ્યો કે શ્રી વિનોદલાલજીએ ખીચનમાં સ્વયમેવ દીક્ષા ગ્રહણ કરી છે. એટલે તેમના પિતાશ્રીએ રાવબહાદુરશ્રી એમ. પી. સાહેબ શ્રી કેશવલાલભાઈ પારેખ અને પંડિતજી પૂર્ણચંદ્રજી દક એમ ત્રણેયને શ્રી વિનોદકુમારને પાછા તેડી લાવવા માટે ખીચન મોકલ્યા તા. ૨૮-૫-૫૭ના રોજ રવાના થઈ તા. ૩૦-૫-૫૭ના રોજ સવારે ફ્લોદી સ્ટેશને પહોંચ્યા બગદગાડીમાં તેઓ ખીચન ગયા કે જ્યાં સ્થવિર મુનિશ્રી શીરોમલજી મહારાજ પૂજ્ય પંડિતરત્ન શાસ્ત્ર વિશારદ શ્રી સમરથમલજી મહારાજ આદિ ઠાણાં ૮ તથા પૂજ્ય તપસ્વી મહારાજ શ્રી લાલચંદજી મહારાજ આદિ ઠા. ૪ ખિરાજમાન હતા. કુલ્લે સાધુ-સાધ્વીની સંખ્યા અઠાવીસથી ત્રીસની હતી.

પૂછપરછના જવાબમાં શ્રી વિનોદમુનિએ કેશવલાલભાઈ પારેખને કહ્યું કે “મેં તો દીક્ષા અંગીકાર કરી લીધી છે તેમાં કાંઈ ફેરફાર થાય તેમ નથી. તમે અમારા વીરાણી કુટુંબના હિતૈષી છો. અને જો સાચા હિતૈષી હો તો મારા પૂ. બા અને બાપુજીને સમજાવીને મારી હવે પછીની મોટી દીક્ષાની આજ્ઞા અઠવાડિયાની અંદર અપાવી દો એટલું જ નહીં પણ “સવિ જીવ કર્મ શાસન રસી”ની લાવનામાં અને આજ દિવસ સુધીના મારી ઉપરના ઉપકારના બદલામાં આગમને અનુલક્ષીને મારી લાવના એ જ હોય કે, મારી દીક્ષા તેઓની દીક્ષાનું નિમિત્ત બને અને મારા માતા-પિતા સદ્ગતિને સાધે અર્થાત્ મારી સાથે દીક્ષા લીએ.

આવા દંઢ જવાબના પરિણામે તેજ સમયે શ્રી વિનોદકુમારને પાછા લઈ જવાની લાવનાને નિષ્ફળતા સાંપડી અને તા. ૩૧-૫-૫૭ ની રાત્રીના રવાના થઈ તા. ૨-૬-૫૭ના સવારે મહા પરીષદરૂપ ક્ષેત્રનો અનુભવ કરી, શ્રી વિનોદકુમારના પિતાશ્રીને તમામ વાતથી વાકેફ કર્યાં.

થોડા વખતમાં ફ્લોદીના શ્રી સંઘે પૂ શ્રી લાલચંદજી મહારાજને ફ્લોદીમાં ચોમાસુ કરવાની વિનંતી કરી તેનો અસ્વીકાર થવાથી સંઘ ગમગીન બન્યો એટલે નિર્ણય ફેરવ્યો અને અષાઠ શુક ૧૩ ના રોજ ખીચનથી વિહાર કરી ફ્લોદી આવ્યા.

દીક્ષા પછી અહીં મહિનાને આંતરે ફોદોદી ચોમાસા દરમ્યાન શ્રી વિનોદ-
મુનિને હાજરે જવાની સંજ્ઞા થઈ અને તે માટે જવા તૈયાર થયા એટલે
તેમના ગુરુએ કહ્યું કે બહુ ગરમી છે, જરાવાર થોભી જાવ એટલે શ્રી વિનોદ-
મુનિએ રજોહરણ વગેરેની પ્રતિબેખતા કરી તે દરમ્યાન ન રોકી શકાય એવી
હાજર લાગી તેથી ફરી આજ્ઞા માગતાં જણાવ્યું કે મને હાજર બહુ લાગી
છે તેથી બંદ છું, જલદી પાડો ફરીશ કાળની ગહન ગતિને દુઃખદ્વ રચના રચવી
હતી. આજે જ હાજરે એકલા જવાનો ખનાવ બન્યો હતો, હંમેશાં તો બધા સાધુઓ
સાથે મળીને દિશાએ જતા.

હાજરથી મોકળા થઈ પાછા ફરતા હતા, ત્યાં રેલ્વે લાઈન ઉપર બે ગાયો
આવી રહી હતી. બીજી બાબુથી ટ્રેઝન પણ આવી રહી હતી તેની બિંદસલ
વાગવા છતાં પણ ગાયો ખસતી ન હતી શ્રી વિનોદમુનિનું હૃદય થરથરી
ઉઠ્યું અને મહા અતુકંપાએ મુનિના હૃદયમાં સ્થાન લીધું. હાથમાં રજોહરણ
લઈ જાનના જોખમની પરવા કર્યા વગર ગાયોને બચાવવા ગયા. ગાયોને
તો બચાવી જ લીધી પરંતુ આ ક્રિયામાં છકાય જીવની દયાના સાધનભૂત
જે રજોહરણ કે વિનોદમુનિને આત્માથી વધારે પ્યારું હતું, તે રેલ્વે લાઈન
ઉપર પડી ગયું. અને શ્રી વિનોદમુનિએ તે પાછું સંપાદન કરવામાં જડવાદને
સિદ્ધ કરતાં રાક્ષસી એન્જિનને ઝપાટે આવ્યા અને પોતાનું બલિદાન આપ્યું,
અરિહંત....અરિહંત...એવા શબ્દો મુખમાંથી નીકળ્યા અને શરીર તૂટી પડ્યું,
રક્ત પ્રવાહ છૂટી પડ્યો અને થોડા જ વખતમાં પ્રાણાંત થઈ ગયો, બધા લોકો
ઠકેલા લાગ્યા કે ગૌરક્ષામાં મુનિશ્રીએ પ્રાણ આપ્યા અંતિમ સમયે મુનિશ્રીના
થડેરા પર લવ્ય શાન્તિ જ દેખાતી હતી

હંમેશાં તેઓ જે તરફ હાજરે જતા હતા તે તરફ ફોદોદીથી પોકરણ
તરફ જવાની રેલ્વે લાઈન હતી આ લાઈન ઉપર રેલ્વે સત્તાવાળાઓએ ફાટક
મૂકેલ નથી ત્યાં રસ્તો પણ છે એટલે પશુઓની અવરજવર હોય છે,
અને વખતો વખત ત્યાં ઢોરો રેલ્વેની હડફેટે ચડી જવાના પ્રસંગ બને છે.

ફોદોદી સંઘે આ દુર્ઘટનાના બખર રાજકોટ, ટેલીફોનથી આપ્યા. જે
વખતે ટેલીફોન આવ્યો તે વખતે વિનોદમુનિના પિતાશ્રી બહાર ગયા હતા.
અને માતૃશ્રી મણિબેન સામાયિક-પ્રતિક્રમણમાં બેસા હતાં, માત્ર એક નોકર જ
ઘરમાં હતો કે જેણે ટેલીફોન ઉઠાવ્યો પણ તે કાંઈ ટેલીફોનમાં હકીકત
સમજી શક્યો નહીં અને સાચા સમાચાર મોડા મળ્યા. જેથી તેઓ સ્વેદ્યલ
ખેનથી ફોદોદી પહોંચે તે પહેલાં અગ્નિસંસ્કાર થઈ ગયો સૂચનાનો ટેલીફોન

અર્ધા કલાક મોડો પહોંચ્યો. જો સંદેશો સમયસર પહોંચ્યો હોત તો માતા-પિતાને શ્રી વિનોદમુનિના શબ્દો પછી ચહેરો જોવાનો અને અતિમ દર્શનનો પ્રસંગ મળત પરંતુ અંતરાય કર્મે તેમ બન્યું નહીં.

આથી દ્વેષનનો પ્રોગ્રામ પડતો મૂકવામાં આવ્યો અને માતા-પિતા તો ૧૪-૮-૫૭ના રોજ દ્વેષન મારફત કલોદી પહોંચ્યાં, શ્રી દુર્લભજીભાઈ અને મણિબેને પૂજ્ય તપસ્વીશ્રી લાલચંદજી મહારાજ સાહેબના દર્શન કર્યાં.

આ પ્રસંગે શ્રી લાલચંદજી મહારાજ સાહેબે અવસરને પિછાણીને અને ધૈર્યનું એકાએક એકય કરીને, શ્રી વિનોદમુનિના માતા-પિતાના સાંત્વન અર્થે ઉપદેશ શરૂ કર્યો જેનો ટૂંકમાં સાર આ પ્રમાણે છે—

“હવે તો રત્ન આદ્યુ ગયું! સમાજનો આશાદીપક ઓલવાઈ ગયો! ઝટ ઊગીને આથમી ગયો! હવે એ દીપ ફરીથી આવી શકે તેમ નથી”

શ્રી વિનોદમુનિના સંસારપક્ષના સાતુશ્રી મણિબેનને મુનિશ્રીએ કહ્યું કે:—
બેન! ભાવિ પ્રબળ છે. આ બાળતમાં મહાયુરોએ પણ હાથ ધોઈનાખ્યા છે એમ સૌને મરણને શરણ થવું પડે છે, તો પછી આપણા જેવા પામર પ્રાણીનું શું ગણું છે? હવે તો શોક દૂર કરીને આપણે એમના મૃત્યુનો આદર્શ જોઈને માત્ર ધીરજ ધરવાની રહી.

પૂ. શ્રી સમરથમદજી મહારાજ સાહેબનો અભિપ્રાય:—

પ્રાથમિક તેમ જ અલ્પકાળના પરિચયથી મને શ્રી વિનોદમુનિના વિશે અનુભવ થયો, કે તેમની ધર્મપ્રિયતા અને ધર્માભિલાષ ‘અટ્ઠિર્મિજા પેમાણુરાગરત્તે’ નો પરિચય કરાવતી હતી પ્રાપ્ત સંસારિક પ્રચૂર વૈભવ તરફ તેમની રુચિ દષ્ટિગોચર થતી ન હતી પરંતુ તેઓ વીતરાગવાણીના સંસર્ગથી વિષયવિમુખ ધર્મકાર્યમાં સદા તત્પર અને તલ્લીન દેખાતા હતા. ખાસ પરિચયના અભાવે વૈરાગ્ય પણ તેમની ધારાથી તેમની ધર્માનુરગિતા તથા જીવનચર્યાથી કઠિન કાર્ય કરવામાં પણ ગલરાટના સ્થાને સુખાનુભવની વૃત્તિ લક્ષમાં આવતી હતી.

હવે

શ્રી વિનોદમુનિના જીવનના બે પ્રશ્નો ઉપસ્થિત થાય છે તેનો ખુલાસો કરવામાં આવે છે.

પ્ર. ૧. તેમણે આજ્ઞા વગર સ્વયમેવ દીક્ષા કેમ લીધી?

ઉત્તર:—પંચમાં આરાનાં ભદ્રા શેઠાણીના પુત્ર એવંતા (અતિમુક્ત) મારને તેમની માતૃશ્રીએ દીક્ષાની આજ્ઞા આપવાની તદ્દન ના પાડી એટલે તેણે

સ્વયમેવ દીક્ષા લીધી. ત્યાર બાદ ભદ્રા શેઠાણીએ પોતાના કુમારને ગુરુને સોંપી દીધા. તેજ રાત્રે તેણે બારમી લિખ્ખુની પડિમા અંગીકાર કરી અને શિયાળણીના પરીષદથી કાળ કરી નલીનગુહમ વિમાનમા ગયા તેવી જ રીતે શ્રી વિનોદકુમાર સ્વયં દીક્ષિત થયા.

પ્ર. ૨. આવા વૈરાગી જીવને આવો ભયંકર પરીષદ કેમ આવે ?

ઉત્તર:-કેટલાક અરમ શરીરી જીવને મારણાંતિક ઉપસર્ગ આવેલ છે. જીઓ ગજસુકુમાર મુનિ, મેતાર્ય મુનિ, કોશલ મુનિ, કારણ કે તેમની સત્તામાં હજારો ભવનાં કર્મ હોવા જોઈએ ત્યારે તેમને એકદમ મોક્ષ જવું હતું, તો મારણાંતિક ઉપસર્ગ આવ્યા વગર એટલાં બધાં કર્મ કેવી રીતે અપે ? બા. ધ્ર. શ્રી વિનોદમુનિને આવો પરીષદ આવ્યો, જે ઉપરથી એમ અનુમાન થાય છે કે તે એકાવતારી જીવ હોય.

શ્રી વિનોદમુનિનું વિસ્તૃત જીવનચરિત્ર જુદા પુસ્તકથી ગુજરાતી ભાષા તથા હિન્દી ભાષામાં છપાયેલ છે તેમાંથી સાર રૂપે અહીં સંક્ષેપ કરેલ છે.

શાસ્ત્રમર્મજ્ઞાઃ વિદૂષ્યઃ મહાસતયઃ

લીમ્વહી સંપ્રદાયસ્થ સ્થાનકવાસિ જૈન સાધુ પરમશ્રદ્ધેય-આગમ વિશારદ-ચારિત્ર-વૃદ્ધામણિ પૂજ્યાચાર્યવર્ય શ્રીશ્યામજી મહારાજાનાં શિષ્યાપશિષ્યાપરમ્પરાયાં મહાસતી સાધ્વી પૂજ્યશ્રી કેવલવાઈ મહાસતીજી-તત્ત્વજ્ઞ પૂજ્યશ્રી માણેકચવાઈ મહાસતીજીમહાભાગનાં તચ્છિષ્યાણાં વાલ્મીકી રુક્મિણીવાઈ મહાપતીજી વાલ્મીકી મીનાકુમારીવાઈ મહાસતીજી-વાલ્મીકી નિરજ્જનાવાઈ મહાસતીજી-વાલ્મીકી અજ્ઞનાવાઈમહાસતીજી વાલ્મીકી કનકપમાવાઈ મહાસતીજી મહાભાગનાં પદ્મવિશ્વત્યધિક વિંશતિશતતમે વૈક્રમાન્દે અમદાવાદનગરત્રેષ્ઠિવર્યગૃહોદ્યાને સૌરાષ્ટ્ર સ્થાનકવાસિ જૈનોપાશ્રયે અર્પૂર્વાદર્શભૂતવાતુર્ગમસ્યોપચક્ષ્યે દિવ્યવાણી સદ્ગર્ભોપદેશદ્વારા શાસ્ત્રોદ્ધારસમિતેઃ પૂર્ણમહયોગદાનૃણાં સત્ચારિત્રદયાદાક્ષિણ્યશિસાદીસાત્રતપાવિજ્યાદિ ગુણગણનાં પ્રશસ્તિ પ્રસૂનાનિ ।

उद्ध्वेलोद्ध्वलितान्तराय विविधव्यापारविध्वंसकः,
पापघ्नातविपाति पुण्यचरितः श्री वर्धमानः प्रभुः ।
सम्यग्भक्तजनामिलाषनिचया भोगप्रदानोद्यतः,
साध्वीसाधुममाजसंघमकलं पायादपायात्सदा ॥१॥

शान्तो दान्तो नितान्त प्रमुदिन्हृदयो लीमडीसंपदाये,
मान्यो धन्यो वदान्यः सकलगुणनिधिः पूर्णप्रज्ञो महात्मा ।
जैनाचारप्रचारप्रथितसुचरितः पूज्य आचार्यवर्यः,
स्वामी श्री इत्याद्यनाम्ना सततहितरतः साधुरूपो बभूव ॥२॥

तच्छिष्ये द्वे अभूतां गुणगणलसिता पूर्णविज्ञाविशुद्धा,
पूज्या श्री बेलवाई सकलहितकरी शीलपूर्णा सतीजी ।
तत्त्वज्ञान्या सतीजी परमसुचरिता शासनोदीपयित्री,
पूज्या माणेक्यवाई सकलगुणयुता शान्तिशीला पवित्रा ॥३॥

तच्छिष्याः पञ्च विख्याता धर्माचारव्रते रताः ।
एका महासती साध्वी बालतो ब्रह्मचारिणी ॥४॥

स्वभावसरला भव्या धर्मोपदेशदायिनी ।
रुक्मिणीवाई विख्याता पूर्णवैदुष्यशालिनी ॥५॥

मीनाकुमारी प्रख्याताऽन्या बालब्रह्मचारिणी ।
महासती सदा प्राज्ञी शीलचारित्रशालिनी ॥६॥

निरञ्जना सतीपूर्णा सुपाध्वी ब्रह्मचारिणी ।
बाल्यादेव विशुद्धेयं ज्ञानवैराग्यशालिनी ॥७॥

महामत्यञ्जना साध्वी बालतो ब्रह्मचारिणी ।
धर्मोपदेशदानेन जनकल्याणकारिणी ॥८॥

साध्वी महासती भव्या ब्रह्मचर्यव्रते स्थिता ।
शास्त्रोद्धारविधात्री सा राजते कनकप्रभा ॥९॥

षड्विंशत्यधिके विंशे गते विक्रमवत्सरे ।
अमदावाद संग्रहे नगरश्रेष्ठचुपाश्रये ॥१०॥

अपूर्वादर्गभूतस्य चातुर्मासस्य लक्ष्यतः ।
शास्त्रोद्धारसमित्याश्च सहयोगविधायिकाः ॥११॥

॥ श्री वीतरागाय नमः ॥

श्री जैनाचार्य-जैनधर्मदिवाकर-पूज्यश्री घासीलाळव्रतिविरचितया
प्रपेयचन्द्रिकाख्यया व्याख्यया समलङ्कृतम्

॥ श्री-भगवतीसूत्रम् ॥

(षोडशो भागः)

अथ पञ्चमोद्देशकः प्रारभ्यते-

चतुर्थोद्देशके पुद्गलास्तिकायादयो निरूपिताः, ते च प्रत्येकमनन्तपर्यवा
इति पञ्चमोद्देशके पर्यवा निरूप्यन्ते, इत्येवं संबन्धेन आयादहयास्य हृदमादिम-
सूत्रम्-‘कइविहा णं भंते ! पज्जवा’ इत्यादि ।

मूलम्-कइविहा णं भंते ! पज्जवा पन्नत्ता ? गोयमा ! दुविहा
पज्जवा पन्नत्ता तं जहा जीवपज्जवा य अजीवपज्जवा य । पज्जवपयं
निरवसेसं भाणियव्वं जहा पन्नवणाए । आवलिया णं भंते ! किं
संखेज्जा समया असंखेज्जा समया अणंता समया ? गोयमा ! नो
संखेज्जा समया असंखेज्जा समया नो अणंता समया । आणापाणू
णं भंते ! किं संखेज्जा०, एवं चेव । थोवे णं भंते ! किं संखेज्जा०
एवं चेव । एवं लवे वि सुहुत्ते वि एवं अहोरत्ते एवं पक्खे मासे
उऊ, अयणे संवच्छरे जुगे वाससए वाससहस्से वाससयसहस्से
पुव्वंगे पुव्वे तुडियंगे तुडिए अडडंगे अडडे, अव्वंगे अव्वे
हूहूयंगे हूहूए उप्पलंगे उप्पले पडनंगे पडमे नल्लिणंगे नल्लिणे
अच्छणिउरंगे अच्छणिउरे अउयंगे अउए नउयंगे नउए पड-
यंगे पडए चूलियंगे चूलिए सीसपहेलियंगे सीसपहेलिया
पलिओवसे सागरोवसे ओसप्पिणी एवं उप्पिणी वि । पोसगल-
परियट्ठे णं भंते ! किं संखेज्जा समया असंखेज्जा समया अणंता-
समया पुच्छा गोयमा ! नो संखेज्जा समया नो असंखेज्जा समया
अणंता समया । एवं तीयद्धा अणागयद्धा सब्बद्धा । आवलियाओ

णं भंते ! किं संखेज्जा समया असंखेज्जा समया अणंता समया
 पुच्छा, गोयमा ! नो संखेज्जा समया सिय असंखेज्जा समया
 सिय अणंता समया । आणापाणू णं भंते ! किं संखेज्जा समया
 पुच्छा एवं चेव । थोवा णं भंते ! किं संखेज्जा समया पुच्छा
 एवं चेव । एवं जाव उस्सप्पिणीओत्ति । पोग्गलपरियट्ठा णं भंते !
 किं संखेज्जा समया पुच्छा गोयमा ! णो संखेज्जा समया णो
 असंखेज्जा समया अणंता समया । आणापाणू णं भंते ! किं संखे-
 ज्जाओ आवलियाओ पुच्छा गोयमा ! संखेज्जाओ आवलि-
 याओ णो असंखेज्जाओ आवलियाओ णो अणंताओ आवलि-
 याओ । एवं थोवे वि एवं जाव सीसपहेलियत्ति । पलिओवमे णं
 भंते ! किं संखेज्जा पुच्छा गोयमा ! णो संखेज्जाओ आवलि-
 याओ असंखेज्जाओ आवलियाओ णो अणंताओ आवलियाओ ।
 एवं सागरोवमे वि एवं ओसप्पिणी वि उस्सप्पिणी वि ।
 पोग्गलपरियट्ठे पुच्छा गोयमा ! णो संखेज्जाओ आवलियाओ
 णो असंखेज्जाओ आवलियाओ अणंताओ आवलियाओ एवं जाव
 सव्वद्धा । आणापाणू णं भंते ! किं संखेज्जाओ आवलियाओ
 पुच्छा गोयमा ! सिय संखेज्जाओ आवलियाओ सिय असं-
 खेज्जाओ० सिय अणंताओ० एवं जाव सीसपहेलियाओ ।
 पलिओवमाणं पुच्छा गोयमा ! णो संखेज्जाओ आवलियाओ
 सिय असंखेज्जाओ आवलियाओ सिय अणंताओ आवलियाओ
 एवं जाव उस्सप्पिणीओ । पोग्गलपरियट्ठा णं पुच्छा गोयमा !
 णो संखेज्जाओ आवलियाओ णो असंखेज्जाओ आवलियाओ
 अणंताओ आवलियाओ । थोवे णं भंते ! किं संखेज्जाओ
 आणापाणूओ असंखेज्जाओ० जहा आवलियाए वत्तव्वया एवं
 आणापाणूओ वि निरवत्तेसा एवं एएणं नलएणं जाव सीस-

पहेलिया भाणियव्वा । सागरोवमे णं भंते ! किं संखेज्जा पलि-
योवमा पुच्छा गोयमा ! संखेज्जा पलिओवमा णो असंखेज्जा-
पलिओवमा णो अणंता पलिओवमा एवं ओसप्पिणीए वि
उस्सप्पिणी वि । पोसगलपरियट्ठे णं पुच्छा गोयमा ! णो संखेज्जा
पलिओवमा णो असंखेज्जा पलिओवमा अणंता पलिओवमा
एवं जाव स्वद्धा । सू०१।

छाया—कतिविधाः खलु भदन्त ! पर्यवाः प्रज्ञप्ताः, गौतम ! द्विविधाः
पर्यवाः प्रज्ञप्ताः तच्च श जीवपर्यवाश्च अजीवपर्यवाश्च पर्यवपदं निरवशेषं भणि-
तव्यं यथा प्रज्ञापनायाम् । आवल्लिका खलु भदन्त ! किं संख्येयाः समयाः,
असंख्येयाः समयाः, अनन्ताः समयाः, गौतम ! नो संख्येयाः समयाः, असं-
ख्येयाः समयाः, नो अनन्ताः समयाः । आनयागः खलु भदन्त ! किं संख्येयाः ०
एवमेव । स्तोकाः खलु भदन्त ! किं संख्येयाः ० एवमेव । एवं लोकोऽपि, मूहूर्त्त-
मपि एवमहोरात्रम्, एवं पक्षः, मासः, ऋतुः अयनम् संवत्सरः, युगः, वर्ष-
शतम्-वर्षसहस्रम् वर्षशतसहस्रम्-पूर्वाङ्गः, पूर्वः, त्रुटिताङ्गम् त्रुटितम् अटटाङ्गम्,
अटटम् अववाङ्गम् अववः, हूहूकाङ्गम् हूहूकः, उत्पलाङ्गम् उत्पलम् पद्माङ्गम्-पद्-
मम्-नलिनाङ्गम् नलिनम् अच्छनिपुराङ्गम् अच्छनिपुरम्-अयुताङ्गम् अयुतम् नयु-
ताङ्गम्-नयुतम् प्रयुताङ्गम् प्रयुतम्-चूलिकाङ्गम् चूलिका शीर्षमहेलिकाङ्गम् शीर्ष-
महेलिका पल्लोपमम् सागरोपमम् अवसर्पिणी उत्सर्पिणी अपि । पुद्गलपरिवर्त्तः
खलु भदन्त ! किं संख्येयसमयाः, असंख्येयसमयाः, अनन्तसमयाः पृच्छा,
गौतम ! नो संख्येयसमया नो असंख्येयसमया अनन्तसमयाः, एवम् अतीताद्वा-
अनागताद्वा सर्वाद्वा । आवल्लिकाः खलु भदन्त ! किं संख्येयाः समयाः असं-
ख्येयाः समयाः, अनन्ताः समयाः पृच्छा गौतम ! नो संख्येयाः समयाः, स्यात्
असंख्येयाः समयाः, स्यादनन्ताः समयाः । आनयाणी किं संख्येया समयाः ३
पृच्छा एवमेव, स्तोकाः खलु भदन्त ! किं संख्येयाः समयाः पृच्छा, एवमेव एवं
यावत् उत्सर्पिण्य इति । पुद्गलपरिवर्त्तः किं संख्येयसमयाः पृच्छा-गौतम !
नो संख्येयाः समयाः नो असंख्येयाः समयाः, अनन्ताः समयाः । आनयाणी
खलु भदन्त ! किं संख्येयावल्लिकाः पृच्छा, गौतम ! संख्येया आवल्लिकाः नो
असंख्येया आवल्लिकाः नो अनन्ता आवल्लिकाः । एवं स्तोकोऽपि एवं यावत्
शीर्षमहेलिकेति । पल्लोपमं खलु भदन्त ! किं संख्येयाः पृच्छा, गौतम ! नो
संख्येया आवल्लिकाः, असंख्येया आवल्लिकाः, नो अनन्ता आवल्लिकाः । एवं

સાગરોપમમ્પિ, એવમવસર્પિણ્યપિ ઉત્સર્પિણ્યપિ । પુદ્ગલપરિવર્ત્તઃ પૃચ્છા, ગૌતમ !
 નો સંખ્યેયા આવલિકાઃ, નો અસંખ્યેયા આવલિકાઃ અનન્તા આવલિકાઃ એવં-
 યાવત્ સર્વાદ્વાઃ । આનપ્રાણૌ સ્વલુ મદન્ત । કિં સંખ્યેયા આવલિકાઃ પૃચ્છા, ગૌતમ !
 સ્યાત્ સંખ્યેયા આવલિકાઃ સ્યાત્ અસંખ્યેયા આવલિકાઃ, સ્યાત્ અનન્તા આવ-
 લિકાઃ, એવં યાવત્ શીર્ષમ્હેલિકાઃ । પલ્યોપમાનિ સ્વલુ મદન્ત ! પૃચ્છા ગૌતમ !
 નો સંખ્યેયા આવલિકાઃ સ્યાત્ અસંખ્યેયા આવલિકાઃ સ્યાત્ અનન્તા આવલિકાઃ ।
 એવં યાવદુત્સર્પિણ્યઃ । પુદ્ગલપરિવર્ત્તઃ સ્વલુ પૃચ્છા-ગૌતમ ! નો સંખ્યેયા આવ-
 લિકાઃ, નો અસંખ્યેયા આવલિકાઃ અનન્તા આવલિકાઃ । સ્તોકઃ સ્વલુ મદન્ત ।
 કિં સંખ્યેયા આનપ્રાણાઃ અસંખ્યેયાઃ ૦ યથા આવલિકાયાં વક્તવ્યતા એવમાન-
 પ્રાણા અપિ નિરવશેષાઃ, એવમેતેન યમકેન યાવત્ શીર્ષમ્હેલિકા મણિતવ્યાઃ ।
 સાગરોપમં સ્વલુ મદન્ત ! કિં સંખ્યેયાઃ પલ્યોપમાઃ પૃચ્છા-ગૌતમ ! સંખ્યેયાઃ
 પલ્યોપમાઃ, નો અસંખ્યેયાઃ પલ્યોપમાઃ, નો અનન્તાઃ પલ્યોપમાઃ । એવમવ
 સર્પિણ્યામ્પિ-ઉત્સર્પિણ્યામ્પિ । પુદ્ગલપરિવર્ત્તઃ સ્વલુ પૃચ્છા, ગૌતમ ! નો
 સંખ્યેયાઃ પલ્યોપમાઃ નો અસંખ્યેયા પલ્યોપમાઃ અનન્તાઃ પલ્યોપમા
 એવં યાવત્ સર્વાદ્વા ॥મૂ.૦૧॥

ટીકા—‘કહ્વિહા ણં મંતે ! પજ્જવા પન્નત્તા’ કતિવિધાઃ—કતિ પ્રકારકાઃ
 સ્વલુ મદન્ત ! પર્યાયાઃ પ્રશ્નઃ ? પર્યાયાઃ, ગુણાઃ, ધર્માઃ, વિશેષા इति પર્યાયાઃ ।
 મગવાનાહ—‘ગોયમા’ इत्यादि । ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘દુવિહા પજ્જવા પન્નત્તા’

પાંચમે ઉદ્દેશે કા પ્રારંભ—

ચતુર્થ ઉદ્દેશક મેં પુદ્ગલાસ્તિકાય આદિ કા નિરૂપણ કિયા હૈ
 સો યે પુદ્ગલાસ્તિકાય આદિ પ્રત્યેક અનન્ત પર્યાયોં વાલે હોતે હૈં અતઃ
 હસ પંચમ ઉદ્દેશક મેં સૂત્રકાર અબ પર્યાયોં કા નિરૂપણ કરતે હૈં—
 ‘કહ્વિહા ણં મંતે ! પજ્જવા પન્નત્તા’ इत्यादि સૂત્ર ૧॥

ટીકાર્થ—ગૌતમસ્વામી ને પ્રસુશ્રી સે એસા પૂછા હૈ—‘કહ્વિહા ણં
 મંતે ! પજ્જવા પન્નત્તા’ હે મદન્ત ! પર્યાયેં કિતને પ્રકાર કી કહી ગઈ હૈ ?

પાંચમા ઉદ્દેશાનો પ્રારંભ—

ચોથા ઉદ્દેશામાં પુદ્ગલાસ્તિકાય વિગેરેનું નિરૂપણસૂત્રકારે કયું છે. આ પુદ્ગ-
 લાસ્તિકાય વિગેરે પ્રત્યેક અનન્ત પર્યાયોવાળા હોય છે જેથી આ પાંચમા
 ઉદ્દેશામાં સૂત્રકાર પર્યાયોનું નિરૂપણ કરે છે.—

‘કહ્વિહા ણં મંતે ! પજ્જવા પન્નત્તા’ इत्यादि

ટીકાર્થ—શ્રીગૌતમ સ્વામીએ પ્રભુશ્રીને એવું પૂછ્યું છે કે—“કહ્વિહા ણં મંતે !
 પજ્જવા પન્નત્તા’ હે ભગવાન પર્યાયો કેટલા પ્રકારના કહ્યા છે ? આ પ્રશ્નના

દ્વિવિધાઃ પર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્તા इति, 'તં જહા' તથા 'જીવપજ્જવા ય અજીવપજ્જવા ય' જીવપર્યવાથ અજીવપર્યવાથ તન્ન જીવપર્યવાઃ જીવધર્માઃ, એવમજીવપર્યવાઃ-અજીવધર્મા इति । સહમાવિનો ગુણાઃ-શુદ્ધકાઽઽદયઃ, ક્રમમાવિનો પર્યાયાઃ, 'પજ્જવપયં નિરવસેસં માણિયવ્વં જહા પન્નવણાણં' પર્યવપદ નિરવશેષં મણિતવ્યમ્ યથા પ્રજ્ઞાપનાયામ્ । પર્યવપદં ચ વિશેષપદાશરપર્યાયં પ્રજ્ઞાપનાયાં પશ્ચમં પદમ્ તત્ત્વેવમ્ 'જીવપજ્જવા ણં મંતે ! કિં સંલેક્ખજ્ઞા અસંલેક્ખજ્ઞા અણંતા ? ગોયમા ! નો સંલેક્ખજ્ઞા નો અસંલેક્ખજ્ઞા અણંતા' इत्यादि, જીવપર્યવાઃ સ્વલ્પ મદન્ત । કિં સંલેખેયા અસંલેખેયા અનન્તા વા મદન્તીતિ પ્રશ્નઃ । હે ગૌતમ ! નો સંલેખેયા,

ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈં-‘ગોયમા ! દુવિહા પજ્જવા પન્નપ્તા’ હે ગૌતમ ! પર્યાયેંં દો પ્રકાર કી કહી ગઈ હૈં । પર્યવ, ગુણ’ ધર્મ, વિશેષ’ યે સઘ પર્યાયોંં કે નામાન્તર હૈં । ‘તં જહા’ વે દો પ્રકાર યે હૈં-‘જીવ પજ્જવા ય અજીવપજ્જવા ય’ એક જીવ પર્યાય ઓર દૂસરી અજીવપર્યાય, જીવ કે ધર્મ જીવ પર્યાય હૈં ઓર અજીવ કે ધર્મ અજીવ પર્યાય હૈં । ‘પજ્જવપયં નિરવસેસં માણિયવ્વં જહા પન્નવણાણં’ પ્રજ્ઞાપનાસૂત્ર મેં પર્યવ પદ યહ વિશેષ પદ હૈં ઓર યહ પાંચવાં પદ હૈં વહ હસ પ્રકાર સે હૈં-‘જીવપજ્જવા ણં મંતે ! કિં સંલેક્ખજ્ઞા અસંલેક્ખજ્ઞા અણંતા ? ગોયમા ! નો સંલેક્ખજ્ઞા નો અસંલેક્ખજ્ઞા અણંતા’ હે મદન્ત ! જીવ પર્યવ કયા સંલેખાત હૈં ? અથવા અસંલેખાત હૈં ? અથવા અનન્ત હૈં ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી ને કહા હૈં કિં હે ગૌતમ ! જીવ પર્યવ ન સંલેખાત હૈં ન અસંલેખાત હૈં કિન્તુ અનન્ત હૈં । इत्यादि । હસ પ્રકાર સે યહાં પ્રજ્ઞાપના સૂત્ર કા સમગ્ર પર્યવ

ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામી ને કહે છે કે-‘ગોયમા દુવિહા પજ્જવા પન્નપ્તા’ હે ગૌતમ ! પર્યાયોંં બે પ્રકારના ઠહ્યા છે, પર્યવ, ગુણ, ધર્મ. વિશેષ આ બધા પર્યાયોના નામો છે ‘તં જહા’ તે બે પ્રકારો આ પ્રમાણે છે ‘જીવપજ્જવા ય અજીવપજ્જવા ય’ એક એવ પર્યાય અને બીજા એવ પર્યાય એવના ધર્મો તે એવ પર્યાય છે અને એવના ધર્મો તે એવ પર્યાયો છે ‘પજ્જવ પયં નિરવસેસં માણિયવ્વં’ જહા પન્નવણાણં પ્રજ્ઞાપના સૂત્રનું પાંચમું પદ બે પર્યાય પદ છે, તે સમગ્ર અરિયાં કહેવું લેઈએ તે પદ આ પ્રમાણે છે.— ‘જીવપજ્જવા ણ મંતે ! કિં સંલેક્ખજ્ઞા અસંલેક્ખજ્ઞા અણંતા ? ગોયમા ! નો સંલેક્ખજ્ઞા નો અસંલેક્ખજ્ઞા અણંતા’ હે પ્રજ્ઞાપના એવ પર્યાયો શું સંલેખાત છે ? અસંલેખાત છે ? કે અનંત છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-હે ગૌતમ ! એવ પર્યાયો સંલેખાત નથી તેમ અસંલેખાત પણ નથી. પરંતુ અનંત છે इत्यादि આ પર્યાય પદ સમૂહ અરિયા કહેવું લેઈએ. એવ પર્યાયો અનંત એટલા બાટે

નો અસંખ્યેયાઃ કિન્તુ અનન્તાઃ વનસ્પતિસિદ્ધાનામનન્તત્વાત્ અનન્તા એવ જીવ-
પર્યવા ભવન્તિ ન તુ સંખ્યેયા અસંખ્યેયા વા ભવન્તીતિ કથિતમ્ इत्याद्युत्तरम् ।
વિશેષાધિકારાત્ સમયાનધિકૃત્ય એકવચનેન કાલવિશેષમૂત્રમાહ—‘આલિયા ણં
મંતે !’ इत्यादि । ‘આવલિયા ણં મંતે ! કિં સંખેજ્જા સમયા અસંખેજ્જા સમયા
અણંતા સમયા’ આવલિકેતિ આવલિકાયાં સ્વલુ ભદન્ત્વ । કિં સંખ્યેયાઃ સમયાઃ,
અસંખ્યેયાઃ સમયા વા અનન્તાઃ સમયા વેતિ પ્રશ્નઃ । મગ્ધવાનાહ—‘ગોયમા’ !
इत्यादि । ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘નો સંખેજ્જા સમયા’ નો સંખ્યાતાઃ સમયા
આવલિકાયાં ભવન્તિ કિન્તુ ‘અસંખેજ્જા સમયા’ અસંખ્યેયાઃ સમયાઃ આવલિ-
કાયાં ભવન્તિ, ‘ણો અણંતા સમયા’ નો અનન્તાઃ સમયા અપિ આવલિકાયાં
ભવતિ ‘આણાપાણૂણં મંતે ! કિં સંખેજ્જાં’ આનધાણ-શ્વાસોચ્છાસરૂપઃ સ કિં

પદ હસકા દૂસરા નામ વિશેષ પદ જો પાંચવાં પદ હૈ વહ યહાં
કહના ચાહિયે । જીવપર્યાય અનન્ત હસલિયે કહા ગયા હૈ કિ વન-
સ્પતિ ઓર સિદ્ધ અનન્ત હૈ । અતઃ ડનકી પર્યાયેં મી અનન્ત હૈ ।
સંખ્યાત અસંખ્યાત નહીં હૈ ।

અવ સમય પદ કો લેકર એકવચન સે કહતે હૈ—‘આવલિયાણં મંતે ।
કિં સંખેજ્જા સમયા, અસંખેજ્જા સમયા અણંતા સમયા ?’ હસ સૂત્રદ્વારા
ગૌતમસ્વામીને પ્રભુશ્રી સે એસા પૂછા હૈ—હે ભદન્ત ! એક આવલિકા
મેં કયા સંખ્યાત સમય હોતે હૈ ? અથવા અસંખ્યાત સમય હોતે હૈ,
અથવા અનન્ત સમય હોતે હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ—‘ગોયમા !
નો સંખેજ્જા સમયા અસંખેજ્જા સમયા’ હે ગૌતમ ? એક આવલિકા મેં
સંખ્યાત સમય નહીં હોતે હૈ કિન્તુ અસંખ્યાત સમય હોતે હૈ । ‘ણો
અણંતા સમયા’ અનન્ત સમય મી નહીં હોતે હૈ ।

કહ્યા છે કે—વનસ્પતિ અને સિદ્ધો અનંત છે, જેથી તેના પર્યાયો પણ અનંત
છે સંખ્યાત કે અસંખ્યાત નથી.

‘આવલિયા ણં મંતે ! કિં સંખેજ્જા સમયા અસંખેજ્જા સમયા અણંતા
સમયા’ આ સૂત્રદ્વારા ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને એવું પૂછ્યું છે કે—હે ભગવન્
એક આવલિકામાં શું સંખ્યાત સમય હોય છે ? અથવા અસંખ્યાત સમય
હોય છે ? અથવા અનંત સમય હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી
કહે છે કે—‘ગોયમા । નો સંખેજ્જા સમયા અસંખેજ્જા સમયા’ હે ગૌતમ એક
આવલિકામાં સંખ્યાત સમય હોતા નથી પરંતુ અસંખ્યાત સમય હોય છે,
‘ણો અણંતા સમયા’ અનંત સમય પણ હોતા નથી.

‘आणापाणूणं भन्ते ! किं संखेज्जा०’ हे भदन्त ! एक श्वासोच्छ्वास जो कि असंख्यात आदितियों का होता है क्या संख्यात समय रूप होता है ? अथवा असंख्यात समय रूप होता है अथवा अनन्त समय रूप होता है ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—‘एवं चेव’ हे गौतम ! श्वास और उच्छ्वास न संख्यात समयरूप होता है और न अनन्त समय रूप होता है किन्तु असंख्यात समय रूप होता है । ‘थोवे णं भन्ते ! किं संखेज्जा० हे भदन्त ! सात आनप्राणों का श्वासोच्छ्वासों का जो एक स्तोक होता है वह क्या संख्यात समय रूप होता है ? अथवा असंख्यात समय रूप होता है ? अथवा अनन्त समय रूप होता है ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—‘एवं चेव’ हे गौतम ! स्तोक न संख्यात समय रूप होता है और न अनन्त समयरूप होता है किन्तु असंख्यात समय रूप होता है । ‘एवं लवे वि’ सान स्तोत्रों का जो लव होता

‘જાળાપાળું મતે’ કિં સલેજ્જા’ હે ભગવન્ એક શ્વામોન્ધવાસ ઠે ને
અસંખ્યાત આવલિકાઓનો ધાય છે. તે ધ્રુ’ સંખ્યાત સમય રૂપ હોય છે ?
અથવા અસંખ્યાત સમય રૂપ હોય છે ? અથવા અનંત સમય રૂપ હોય છે ?
આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુ કહે છે કે-‘एवं चेद’ હે ગીતમ ! શ્વામ અને ઉન્ધવાસ
સંખ્યાત સમય રૂપ હોતા નથી અને અનંત સમય રૂપ પણ હોતા નથી પરંતુ
અસંખ્યાત સમય રૂપ હોય છે. ‘ધોવે જ મંતે કિ સલેજ્જા’ હે ભગવન્ સાત આન
પ્રાણોનો એટલે કે શ્વ સોન્ધવામોનો એક સ્તોક ધાય છે તે સ્તોક ધ્રુ’ સંખ્યાત
સમય રૂપ હોય છે ? કે અસંખ્યાત સમય રૂપ હોય છે ? અથવા અનંત સમય
રૂપ હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુ કહે છે કે-‘एवं चेद’ હે ગીતમ !
સ્તોક સંખ્યાત સમય રૂપ હોતો નથી અને અનંત સમય રૂપ પણ હોતો
નથી પરંતુ તે અસંખ્યાત સમય રૂપ હોય છે ‘एवं चेद’ સાત સ્તોકોનો

સ્તોકાનામેકો લઘા, 'એવં મુહુત્તેવિ' એવં મુહૂર્ત્તોઽપિ--સપ્તસપ્તતિલવાનામેકો મુહૂર્ત્તઃ
'એવં અહોરત્તે' એવમહોરાત્રમ્-ત્રિશન્મુહૂર્ત્તમ્ । 'એવં પક્ષે' એવં પક્ષઃ, એતેષાં સ્વરૂપ-
મનુયોગદ્વારે દ્રષ્ટવ્યમ્ 'માસે' માસઃ, 'ઝઞ' ઋતુ દ્વિમાસાત્મકો નિદાઘાદિ
વસન્તાન્તઃ, 'અયણે' અયનં પન્માસાત્મકમ્, 'સંવચ્છરે' સંવત્સરઃ-દ્વાદશમાસા
ત્મકઃ, 'જુગે' યુગં-પચ્ચસંવત્સરાત્મકમ્ 'વાસસપ્' વર્ષશતમ્ 'વાસસહસ્સે' વર્ષસહસ્રમ્
'વાસસયસહસ્સે' વર્ષશતસહસ્રમ્-લક્ષમિત્યર્થઃ 'પુવ્વંગે' પૂર્વાઞ્ગઃ, 'પુવ્વે' પૂર્વઃ
'તુલિયંગે' તુલિતાઞ્ગઃ, 'તુલિપ્' તુલિતમ્, 'અટટંગે' અટટાઞ્ગઃ, 'અટટે' અટટઃ,

હૈ-વહ બી અસંખ્યાત સમયરૂપ હોતા હૈ । 'એવં મુહુત્તે વિ' ૭૭ લવો
કા જો એક મુહૂર્ત્ત હોતા હૈ વહ બી અસંખ્યાત સમયરૂપ હોતા હૈ । 'એવં
અહોરત્તે' ત્રીસ મુહૂર્ત્ત કા જો એક અહોરાત્ર હોતા હૈ વહ બી અસં-
ખ્યાત સમય રૂપ હોતા હૈ । 'એવં પક્ષે' હસી પ્રકાર સે એક પક્ષ બી
અસંખ્યાત સમયરૂપ હોતા હૈ । જન સ્વકા સ્વરૂપા અનુયોગદ્વાર મેં હૈ
સો વહાં સે જાન લેના ચાહિયે । 'માસે' માસ 'ઝઞ' દ્વિમાસાત્મક ઋતુ-
નિદાઘ સે લેકર વસન્ત તક કા કાલ 'અયણે' છઠ માસાત્મક કાલ
'સંવચ્છરે' દ્વાદશમાસાત્મક કાલ 'જુગે' પાંચ વર્ષાત્મક કાલ 'વાસસપ્'
૧૦૦ વર્ષાત્મક કાલ 'વાસસહસ્સે' એક હજાર વર્ષાત્મક કાલ 'વાસસય-
સહસ્સે' લક્ષવર્ષાત્મક કાલ 'પુવ્વંગે' એક પૂર્વાંગરૂપ કાલ 'પુવ્વે' એક પૂર્વ-
રૂપ કાલ 'તુલિયંગે' એક તુલિનાંગરૂપ કાલ 'તુલિપ્' એક તુલિતરૂપ કાલ
'અટટંગે' એક અટટાંગરૂપ કાલ 'અટટે' એક અટટરૂપ કાલ 'અવવંગે'

જે એક લવ થાય છે. તે પણ અસંખ્યાત સમય રૂપ હોય છે. 'એવં મુહુત્તે
વિ' સત્યોત્તેર લવોનું એક મુહૂર્ત્ત થાય છે તે પણ અસંખ્યાત સમયરૂપ હોય છે
'એવં અહોરત્તેવિ' ત્રીસ મુહૂર્ત્તોના એક અહોરાત્ર થાય છે તે પણ અસંખ્યાત
સમય રૂપ હોય છે. 'એવં પક્ષા' એજ પ્રમાણે એક પક્ષપણ અસંખ્યાત
સમય રૂપ હોય છે આ બધાનું વર્ણન અનુયોગ દ્વાર સૂત્રમાં વિશેષ રૂપથી
કહેલ છે. તે તે ત્યાંથી સમજી તેવું 'માસે' મહિના 'ઝઞ' બે માસની ઋતુ નિદાઘ-
થી લઈને વસન્ત સુધી નોકાળ 'અયણે' છ માસનું એક અયન 'સંવચ્છરે' બાર
માસ રૂપ સમય વર્ષ 'જુગે' પાંચવર્ષાત્મક સમય 'વાસસપ્' સો વર્ષનો કાળ
'વાસસહસ્સે' એક હજાર વર્ષ રૂપ સમય 'વાસસયસહસ્સે' લાખ વર્ષ રૂપ કાળ
'પુવ્વંગે' એક પૂર્વાંગ રૂપ સમય 'પુવ્વે' એક પૂર્વ રૂપ સમય 'તુલિયંગે' એક
તુલિતાંગ રૂપ સમય 'તુલિપ્' એક તુલિત રૂપ કાળ 'અટટંગે' એક
અટટાંગ રૂપ કાળ 'અટટે' એક અટટ રૂપ કાળ 'અવવંગે' એક અવવાંગ

‘अववांगे’ अववाङ्गः, ‘अववे’ अववः, ‘हृह्यंगे’ हृहृकाङ्गः, ‘हृहृए’ हृहृकः ‘उप्प-
लंगे’ उत्पलाङ्गः, ‘उप्पले’ उत्पलम्, ‘पउमंगे’ पद्माङ्गः, ‘पउमे’ पद्मम् ‘नल्लि-
णंगे’ नलिनाङ्गः, ‘नल्लिणे’ नलिनः ‘अच्छणिपुरंगे’ अच्छनिपुराङ्गः, ‘अच्छणि-
पुरे’ अच्छनिपुरः, ‘अउयंगे’ अयुताङ्गः, ‘अउए’ अयुतम्, ‘नउयंगे’ नयुताङ्गः,
‘नउए’ नयुतम् ‘पउयंगे’ प्रयुताङ्गः, ‘पउए’ प्रयुतम् ‘चुलियंगे’ चूलिकाङ्गः,
‘चूळिए’ चूलिका, ‘सीसपहेलियंगे’ शीर्षपहेलिकाङ्गः, ‘सीसपहेलिया’ शीर्षपहे-
लिकाः, ‘पल्लिओवमे’ पल्लयोपमम् ‘सागरोवमे’ सागरोपमम् ‘ओसप्पिणी’ अव-
सर्पिणी, ‘एवं उत्सप्पिणीवि’ एवमुत्सर्पिण्यपि, आनप्राणादारभ्य उत्सर्पिणी-
पर्यन्ताः कालविशेषाः नो संख्यातसमयात्मका न वा अनन्तसमयात्मकाः किन्तु

एक अववाङ्ग रूप काल ‘अववे’ एक अववरूप काल ‘हृह्यंगे’ एक ‘हृहृ-
काङ्गरूप काल’ ‘हृहृए’ एक हृहृकरूप काल ‘उप्पलंगे’ ‘उप्पलाङ्गरूप काल
‘उप्पले’ एक उत्पलरूप काल ‘पउमंगे’ एक पद्माङ्गरूप काल ‘पउमे’ एक
पद्मरूप काल ‘नल्लिणंगे’ एक नलिनाङ्गरूप काल ‘नल्लिणे’ एक नलि-
नरूप काल ‘अच्छणिपुरंगे’ एक अच्छनिपुराङ्गरूप काल ‘अच्छणिपुरे’
एक अच्छणिपुर रूप काल ‘अउयंगे’ एक अयुताङ्गरूपकाल ‘अउए’ एक
अयुतरूप काल ‘नउयंगे’ एक नयुताङ्गरूप काल ‘नउए’ एक नयुतरूप
काल ‘पउयंगे’ एक प्रयुताङ्गरूप काल ‘पउए’ एक प्रयुतरूप काल ‘चूलि-
यंगे’ एक चूलिकाङ्गरूप काल ‘चूलिए’ एक चूलिका रूप काल ‘सीस-
पहेलियंगे’ एक शीर्ष पहेलिकाङ्गरूप काल ‘सीसपहेलिया’ एक शीर्ष
पहेलिकारूप काल ‘पल्लिओवमे’ पल्लयोपमरूप काल ‘सागरोवमे’ साग-
रोपमरूप काल ‘ओसप्पिणी’ अवसर्पिणीरूप काल ‘एवं उत्सप्पिणी वि’
और उत्सर्पिणी रूप काल ये सब आन प्राण से लेकर उत्सर्पिणी तक

३५ ३७ ‘अववे’ अ३ अवव३५ ३७ ‘हृह्यंगे’ अ३ हृहृ३५ ३७ ‘हृहृए’ अ३
हृहृ३ ३५ ३७ ‘उप्पलंगे’ अ३ उत्पला३ ३५ अ३ ‘उप्पले’ अ३ उत्प३ ३५ ३७
‘पउमंगे’ अ३ पादा३ ३५ ३७ ‘पउमे’ अ३ पदा३ ३७ ‘नल्लिणंगे’ अ३ नलि-
ना३ ३५ ३७ ‘नल्लिणे’ अ३ नलिन ३५ ३७ ‘अच्छणिपुरंगे’ अ३ अच्छ निपु-
र ३५ ३७ ‘अच्छणिपुरे’ अ३ अच्छ निपुर ३५ ३७ ‘अउयंगे’ अ३ अयु-
ता३ ३५ ३७ ‘अउए’ अ३ अयुत ३५ ३७ ‘नउयंगे’ अ३ नयुत ३५ ३७
‘नउए’ अ३ नयुत ३५ ३७ ‘पउयंगे’ अ३ प्रयुता३ ३५ ३७ ‘पउए’ अ३ प्रयुत
३५ ३७ ‘चूलियंगे’ अ३ चूलि३ ३५ ३७ ‘चूलिए’ अ३ चूलि ३५ ३७
‘सीसपहेलियंगे’ अ३ शीर्षपहेलि३ ३५ ३७ ‘सीसपहेलिया’ अ३ शीर्षपहे-
लि ३५ ३७ ‘पल्लिओवमे’ पल्लोपम ३५ ३७ ‘सागरोवमे’ सागरोपम ३५
३७ ‘ओसप्पिणी’ अवसर्पिणी ३५ ३७ ‘एवं उत्सप्पिणी वि’ अ३ एवं उत्सर्पिणी

અસંખ્યાતસમયસ્વરૂપા ભવન્તીતિ ભાવઃ । ‘પોગ્ગલપરિચટ્ટે ણં મંતે !’ પુદ્ગલ પરિવર્ત્તે હિતિ પુદ્ગલપરિવર્તે સ્વલુ ભદન્ત । ‘કિં સંખેજ્જા સમયા’ કિં સંખ્યાતાઃ સમયાઃ, ‘અસંખેજ્જા સમયા’ અસંખ્યાતાઃ સમયાઃ, ‘અણંતા સમયા’ અનન્તાઃ સમયા વા કિમિતિ પૃચ્છા, ઉત્તરમાહ—‘ગોયમા’ હિત્યાદિ । ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘ણો સંખેજ્જા સમયા ણો અસંખેજ્જા સમયા’ નો સંખ્યાતાઃ સમયાઃ પુદ્ગલપરિવર્તે નો વા અસંખ્યાતાઃ સમયાઃ કિન્તુ ‘અણંતા સમયા’ અનન્તાઃ સમયાઃ પુદ્ગલપરિવર્તે હિતિ । ‘એવં તીયદ્ધા—અણાગયદ્ધા સવ્વદ્ધા’ એવમતીતાદ્ધા અનાગતાદ્ધા સર્વાદ્ધા, નો સંખ્યાતસમયરૂપા ન વા અસંખ્યાતસમયરૂપાઽપિતુ અનન્તસમયાત્મકેતિ ।

કે કાલ વિશેષ ન સંખ્યાત સમયરૂપ હોતે હૈં, ન અનન્તસમય રૂપ હોતે હૈં કિન્તુ અસંખ્યાત સમય રૂપ હી હોતે હૈં ।

‘પોગ્ગલપરિચટ્ટે ણં મંતે ! કિં સંખેજ્જા સમયા અસંખેજ્જા સમયા, અણંતા સમયા પુચ્છા, શ્રી ગૌતમસ્વામી ને હસ સૂત્ર દ્વારા પ્રભુશ્રી સે એંસા પૂછા હૈ—હે ભદન્ત ! એક પુદ્ગલ પરિવર્ત કયા સંખ્યાત સમય રૂપ હોતા હૈ ? અથવા અસંખ્યાત સમયરૂપ હોતા હૈ અથવા અનન્તસમયરૂપ હોતા હૈ હસકે ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈં—‘ગોયમા ! ણો સંખેજ્જા સમયા, ણો અસંખેજ્જા સમયા અણંતા સમયા’ હે ગૌતમ ! એક પુદ્ગલ પરિવર્તરૂપ કાલ ન સંખ્યાત સમય રૂપ હોના હૈ ન અસંખ્યાત સમયરૂપ હોતા હૈ, કિન્તુ અનન્તસમયરૂપ હોતા હૈ । ‘એવં તીયદ્ધા અણાગયદ્ધા સવ્વદ્ધા’ હસી પ્રકાર સે અતીતકાલ, અનાગત કાલ ઓર સર્વાદ્ધારૂપ કાલ યે સબ કાલ મી અનન્ત સમય રૂપ હોતે હૈં ।

રૂપ કાળ આ બધા આનપ્રાણથી લઈને ઉત્સર્પિણી સુધિના કાળ વિશેષ સંખ્યાત સમય રૂપ નથી તેમ અનંત સમય રૂપ પણ નથી પરંતુ અસંખ્યાત સમય રૂપ જ હોય છે.

પોગ્ગલપરિચટ્ટે ણં મંતે કિં સંખેજ્જા સમયા અસંખેજ્જા સમયા અણંતા સમયા પુચ્છા’ ગૌતમ સ્વામીએ આ સૂત્ર દ્વારા પ્રભુશ્રીને એવું પૂછ્યું છે કે—હે ભગવન્ એક પુદ્ગલ પરિવર્ત શું સંખ્યાત સમય રૂપ હોય છે. અથવા અસંખ્યાત સમય રૂપ હોય છે ? કે અનંત સમય રૂપ હોય છે ? આ પ્રશ્ન ના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ણો સંખેજ્જા સમયા ણો અસંખેજ્જા સમયા અણંતા સમયા’ હે ગૌતમ ! એક પુદ્ગલ પરિવર્ત રૂપ કાળ સંખ્યાત સમય રૂપ હોતો નથી તેમ અસંખ્યાત સમય રૂપ પણ હોતો નથી. પરંતુ અનંત સમય રૂપ હોય છે ‘એવં તીયદ્ધા અણાગયદ્ધા સવ્વદ્ધા’ એજ પ્રમાણે અતીત કાળ (ભૂતકાળ) આનગત કાળ લવિષ્યકાળ અને સર્વાધ્યા રૂપ કાળ ! આ બધા કાળો પણ અનંત સમય રૂપ જ હોય છે.

अथ बहुत्वमधिकृत्याह—‘आवलिखाओ णं भंते ! किं संखेज्जा समया पुच्छा’ आवलिका’, इति आवलिकासु खलु भदन्त ! किं संख्यातः समया इति पृच्छा हे भदन्त ! इमा आवलिकाः किं संख्यातसमयरूपा असंख्यातसमयरूपा वा अनन्तसमयरूपा वेति प्रश्नः, भगवानाह—‘गोयमा’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘णो संखेज्जा समया’ तासु नो संख्याताः समयाः, एरुस्यामपि आवलिकायामसंख्याताः समया भवन्ति बहुषु पुनरसंख्याता अनन्ता वा समयाः स्युर्नतु संख्येया इत्याह—‘सिय असंखेज्जा समया’ स्यात्—कदाचित् असंख्यात-समयस्वरूपाः, । ‘सिय अणंता समया’ स्यात्—कदाचित् असंख्यातसमयस्वरूपाः, । ‘सिय अणंता समया’ स्यात्—कदाचित् अनन्तसमयरूपा वा इति । ‘आणपाण् णं भंते ! किं संखेज्जा समया ३’ आनपाणाः खलु भदन्त ! किं

अब घट्टचन को लेकर श्री गौतमस्वामी प्रभुश्री से ऐसा पूछते हैं- 'आवलिआओ णं भंते ! किं संखेज्जा समया पुच्छा' हे भदन्त बहुत आवलिकाएँ क्या संख्यात समय रूप हैं अथवा असंख्यात समय रूप हैं अथवा अनन्त समय रूप हैं ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं- 'गोयमा ! णो संखेज्जा समया' हे गौतम बहुत आवलिकाएँ संख्यात समयरूप नहीं होती हैं क्योंकि एक ही आवलिका में असंख्यात समय होते हैं । अतः 'सिय असंखेज्जा सिय अणंता समया घट्टत आवलिकाएँ कदाचित् असंख्यात समय रूप भी होती हैं और कदाचित् अनन्त समय रूप भी होती हैं 'आणापाणूणं भंते ! किं संखेज्जा समया ?' हे भदन्त क्या बहुत श्वासोच्छ्वास संख्यात समय रूप होते हैं ? अथवा असंख्यात समय रूप होते हैं ? अथवा अनन्त समय रूप होते हैं ? उत्तर में

હવે જાહેરવચનનો આશ્રય લઈને જીતમદ્વચી પ્રભુશ્રી ને એવું પૂછે છે કે-‘ભાવલિયાઓ જાં મહે રિં સત્વેજ્ઞા સમયા પુનઢા’ હે જગજન્ સધળી આવ લિધાએા શુ’ સંજયાત સમય રૂપ છે ? અથવા અસંજયાત સમય રૂપ છે ? અથવા અનંત સમય રૂપ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે- ‘ગોવમા જો સંવેજ્ઞા સમયા’ હે જીતમ ? કાધળી આવલિધાએા સંજયાત સમય રૂપ હોતી નથી કેમકે-એક અવતિનામાં અસંજયાત સમય હોય છે તેથી ‘સિય જાસંવેજ્ઞા સિય જગતા સમયા’ કાધળી આવલિધાએા હે જગજન્ અસંજયાત સમય રૂપ રાજી હોય ને અને નેહવચન અનંત સમય રૂપ પણ હોય છે ‘જાણવ જુપ મંદે રિં નાં’ સમયા હે પ. રન્ કદવા સ્વતેન્દ્રવાસ સંજયાત સમય રૂપ હોય છે ? અથવા અસંજયાત સમય રૂપ હોય છે ?

સંખ્યાતસમયરૂપા અસંખ્યાતસમયરૂપા અનન્તસમયરૂપાવેતિ પ્રશ્નઃ । ઉત્તરમાહ—
 —‘एवं चेव’ एवमेव—आवलिकावदेव आनयाणा अपि श्वासोच्छ्वासाः नो संख्यात-
 समयरूपाः किन्तु स्यात् असंख्यातसमयरूपाः स्यादनन्तसमयरूपा इति । ‘थोवा
 णं भंते ! किं संखेज्जा समया?’ स्तोकाः खलु भदन्त ! किं संख्यातसमयरूपा
 असंख्यातसमयरूपाः अनन्तसमयरूपा वा भवन्तीति प्रश्नः । उत्तरमाह—‘एवं चेव’
 एवमेव स्तोकाः न संख्यातसमयरूपाः किन्तु कदाचित् असंख्यातसमय-
 रूपाः, कदाचिदनन्तसमयरूपा भवन्ति, ‘एवं जाव उत्सर्पिणीओत्ति’ एवं
 यावदुत्सर्पिणीति एवमेव लङ्गादारभ्योत्सर्पिणी पर्यन्तकालानां कदाचिदसंख्यात-
 रूपत्वं कदाचिद् अनन्तसमयस्वरूपत्वमवगन्तव्यं न तु कदाचिदपि संख्यातसमय-

પ્રશુશ્રી કહતે હૈં—‘एवं चेव’ हे गौतम ! आवलिकाओं की तरह बहुत
 श्वासोच्छ्वास भी कदाचित् असंख्यात समयरूप होते हैं और कदाचित्
 अनन्त समयरूप होते हैं । ‘थोवाणं भंते ! किं संखेज्जा समया?’
 हे भदन्त ! बहुत स्तोक क्या संख्यात समय रूप होते हैं अथवा
 असंख्यात समयरूप होते हैं अथवा अनन्त समयरूप होते हैं ?
 उत्तर में प्रशुश्री कहते हैं—‘एवं चेव’ हे गौतम ! श्वासोच्छ्वासों
 की तरह बहुत स्तोक कदाचित् असंख्यात समय रूप होते हैं
 और कदाचित् अनन्त समय रूप होते हैं । ‘एवं जाव उत्स-
 र्पिणीओत्ति’ इसी प्रकार से यावत् बहुत उत्सर्पिणी तक के कालविशेष
 कदाचित् असंख्यात समय रूप होते हैं और कदाचित् अनन्त समय
 रूप होते हैं । बहुत आवलिकाओं से लेकर उत्सर्पिणी तक के काल

અથવા, અનંત સમય રૂપ હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રશુશ્રી કહે છે
 કે—‘एवं चेव’ હે ગૌતમ ! આવલિકાઓના કથન પ્રમાણે સઘળાન્શ્વાસોચ્છ્વાસ
 પણ કોઈવાર અસંખ્યાત સમય રૂપ હોય છે અને કોઈવાર અનંત સમય રૂપ
 હોય છે. ‘थोवाणं भंते किं संखेज्जा समया’ હે ભગવન્ સઘળા સ્તોકો શું
 સંખ્યાત સમય રૂપ હોય છે ? અથવા અસંખ્યાત સમય રૂપ હોય છે ? અથવા
 અનંત સમય રૂપ હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રશુશ્રી ગૌતમસ્વામીને
 કહે છે કે—‘एवं चेव’ હે ગૌતમ ! શ્વાસોચ્છ્વાસના કથન પ્રમાણે સઘળા સ્તોકો
 કોઈવાર અસંખ્યાત સમય રૂપ હોય છે અને કોઈવાર અનંત સમય રૂપ
 હોય છે ‘एवं जाव उत्सर्पिणीओत्ति’ એજ પ્રમાણે યાવત્ ઉત્સર્પિણી સુધીના
 કાળ વિશેષો કોઈવાર અસંખ્યાત સમય રૂપ હોય છે. અને કોઈવાર અનંત

रूपत्वमिति । 'पोगलपरिघटा णं भंते ! किं संखेज्जा समया पुच्छा' पुद्गलपरिवर्त्ताः खलु भदन्त ! किं संख्यातसमयरूपा असंख्यातसमयरूपा अनन्तसमयरूपा वेति प्रश्नः, भगवानाह—'गोयमा' इत्यादि । 'गोयमा' हे गौतम ! 'णो संखेज्जा-समया णो असंखेज्जा समया' नो संख्यातसमयरूपाः पुद्गलपरिवर्त्ताः नो वा असंख्यातसमयरूपाः किंतु 'अणंता समया' तेषु अनन्ताः समया भवन्ति, अनन्तसमयस्वरूपास्ते भवन्तीति अथाऽवलिकामधिकृत्य एकवचनेनाह 'आणापाण्णं भंते ! किं संखेज्जाओ आवलियाओ पुच्छा' आनपाणः खलु भदन्त ! किं संख्यातावलिकारूपः किं वा असंख्यातावलिकारूपः अथवा अनन्तावलिकारूप इति पृच्छा—प्रश्नः । भगवानाह—'गोयमा' इत्यादि । 'गोयमा' हे गौतम !

संख्यात स्वरूप कभी नहीं होते हैं । 'पोगलपरिघटा णं भंते ! किं संखेज्जा समया पुच्छा' हे भदन्त ! बहुत पुद्गल परिवर्त कया संख्यात समय रूप होते हैं ? अथवा असंख्यात समयरूप होते हैं ? अथवा अनन्त समयरूप होते हैं ? इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—गोयमा ! हे गौतम ! 'णो संखेज्जा समया णो असंखेज्जा समया अणंता समया' बहुत पुद्गल परिवर्त्त न संख्यात समय रूप होते हैं न असंख्यात समय रूप होते हैं किन्तु अनन्त समय रूप होते हैं ।

अब आवलिकापद को लेकर एक वचन से कहते हैं—'आणापाण्णं भंते ! किं संखेज्जाओ आवलियाओ पुच्छा' हे भदन्त ! आसो-छवाम कया संख्यात आवलिकारूप होता है ? अथवा असंख्यात आवलिकारूप होता है ? अथवा अनन्त आवलिका रूप होता है ? इस प्रश्न के उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—'गोयमा संखेज्जाओ

समय रूप होय छे सधणी आवलिहाओधी लधने नधणी उत्सर्पिणी सुधीने हाण संख्यात समय रूप इयाइय होतो नही 'पोगलपरिघटा णं भंते कि संखेज्जा समया पुच्छा' छे जगवन् नधया पुद्गल परिवर्त्त रूप हाण शुं संख्यात समय रूप होय छे । अथवा असंख्यात समय रूप होय छे । अथवा अनन्त समय रूप होय छे, आ प्रश्नो उत्तरया प्रभुश्री गौतमस्वामीने छे छे छे—

'गोयमा' हे गौतम ! 'णो संखेज्जा समया णो असंखेज्जा समया अणंता समया' रूपया पुद्गलपरिवर्त्त रूप हाण संख्यात समय रूप होतो नही, असंख्यात समय रूप रूप होतो नही पणु अनन्त समय रूप होय छे, 'आणापाण्णं भंते ! किं संखेज्जाओ आवलियाओ, पुच्छा' छे जगवन् नधया रूप होय छे, शुं संख्यात आवलिहा रूप होय छे । अथवा असंख्यात आवलिहा रूप होय छे । अथवा अनन्त आवलिहा रूप होय छे । आ प्रश्नो उत्तरया प्रभुश्री

‘સંખેજ્જાઓ આવલિયાઓ’ સંખ્યાતાવલિકાસ્વરૂપ આનપ્રાણો ભવતિ ‘ળો અસં-
 સંખેજ્જાઓ આવલિયાઓ ળો અણંતાઓ આવલિયાઓ’ નો અસંખ્યાતાવલિકારૂપો,
 નો વા અનન્તાવલિકારૂપો વા ઇતિ । ‘એવં થોવેવિ’ એવમ્-આનપ્રાણવદેવ સ્તો-
 કોઽપિ સંખ્યાતાવલિકારૂપ એવ ન તુ અસંખ્યાતાવલિકારૂપઃ, ન વા અનન્તા-
 વલિકારૂપઃ ‘એવં જાવ સીસપહેલિયત્તિ’ એવં યાવત્ શીર્ષપહેલિકેતિ, લઘાદારમ્બ
 શીર્ષપહેલિકાપર્યન્તકાલોઽપિ સંખ્યાતાવલિકારૂપ એવ ભવતિ ન તુ અસંખ્યાતા-
 વલિકારૂપો ન વા અનન્તાવલિકારૂપ ઇતિ ભાવઃ । ‘પલિઓવમેણં મંતે ! કિં સંખે-
 જ્જા પુચ્છા’ પલ્યોપમં સ્વલ્લુ ભદન્ત ! કિં સંખ્યાતાવલિકાપરૂમ્ અથવા અસંખ્યાતા-
 વલિકારૂપમ્ અથવા અનન્તાવલિકારૂપમિતિ પૂચ્છા-પ્રશ્નઃ । મગવાનાહ-‘ગોયમા’
 ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘ળો સંખેજ્જાઓ આવલિયાઓ’ નો સંખ્યાતા-

આવલિયાઓ’ હે ગૌતમ ! આનપ્રાણશ્વાસોચ્છ્વાસ-સંખ્યાત આવલિકા
 સ્વરૂપ હોતા હૈ । ‘ળો અસંખેજ્જાઓ આવલિયાઓ ળો અણંતાઓ
 આવલિયાઓ’ અસંખ્યાત આવલિકાસ્વરૂપ નહીં હોતા હૈં ઓર ન અનન્ત
 આવલિકાસ્વરૂપ હોતા હૈં । ‘એવં થોવે વિ’ ઇતી પ્રકાર સે સ્તોક મી
 સંખ્યાત આવલિકારૂપ હી હોતા હૈ અસંખ્યાત આવલિકારૂપ અથવા
 અનન્તાવલિકા રૂપ નહીં હોતા હૈ । ‘એવં જાવ સીસપહેલિયત્તિ’ ઇતી
 પ્રકાર લઘ સે લેકર શીર્ષ પ્રહેલિકા પર્યન્ત કાલ મી સંખ્યાત આવલિકા
 રૂપ હી હોતા હૈ, અસંખ્યાત આવલિકારૂપ નહીં હોતા હૈ ઓર ન
 અનન્ત આવલિકા રૂપ હોતા હૈ, ‘પલિઓવમે ણં મંતે ! કિં
 સંખેજ્જા પુચ્છા’ શ્રીગૌતમ ને ઇસ સૂત્રદ્વારા પ્રમુશ્રી સે એસા
 પૂછા હૈ-હે અદન્ત ! પલ્યોપમ રૂપ જો કાલ હૈ વહ કયા સંખ્યાત
 આવલિકા રૂપ હોતા હૈ ? અથવા અસંખ્યાત આવલિકા રૂપ હોતા હૈ ?

કહે છે કે-‘ગોયમા, સંખેજ્જાઓ આવલિયાઓ’ હે ગૌતમ ! આનપ્રાણ-શ્વાસો-
 ચ્છ્વાસ સંખ્યાત આવલિકા રૂપ હોય છે, ‘ળો અસંખેજ્જાઓ આવલિયાઓ
 ળો અણંતાઓ આવલિયાઓ’ અસંખ્યાત આવલિકા રૂપ હોતા નથી. અને અનંત
 આવલિકા સ્વરૂપ પણ હોતા નથી. ‘એવં થોવે વિ’ એજ પ્રમાણે સ્તોક પણ
 સંખ્યાત આવલિકા રૂપ જ હોય છે. અસંખ્યાત આવલિકા રૂપ અથવા
 અનંત આવલિકા રૂપ હોતા નથી ‘એવં જાવ સીસપહેલિયત્તિ’ એજ પ્રમાણે
 લઘથી લઈ ને શીર્ષપ્રહેલિકા સુધીનો કાળ પણ સંખ્યાત આવલિકા રૂપ જ
 હોય છે અસંખ્યાત આવલિકા રૂપ હોતા નથી અને અનંત આવલિકા
 રૂપ પણ હોતા નથી. ‘પલિઓવમેણં મંતે ! કિં સંખેજ્જા પુચ્છા’ હે મગવન્
 પલ્યોપમ રૂપ જે કાળ છે તે શુ સંખ્યાત આવલિકા રૂપ હોય છે ? અથવા
 અસંખ્યાત આવલિકા રૂપ હોય છે ? અથવા અનંત આવલિકા રૂપ હોય છે ?

बलिकारूपम् पल्योपमं भवति किन्तु 'असंखेज्जाओ आवलियाओ' असंख्याता-
बलिकारूपं भवति तथा 'णो अणंताओ आवलियाओ' नो अनन्ताबलिकारूपं
पल्योपमं भवतीति । 'एवं सागरोपमेवि' एवम्-पल्योपमवदेव सागरोपममपि न
संख्याताबलिकारूपं न वा अनन्ताबलिकारूपम् किन्तु असंख्याताबलिकारूपमेव
भवतीति । 'एवं ओसप्पिणी वि' एवं सागरोपमवदेव अवसर्पिणी कालोऽपि न
संख्याताबलिकारूपो न वा अनन्ताबलिकारूपः किन्तु असंख्याताबलिकारूप एव
भवतीति । 'उत्सप्पिणीवि' उत्सर्पिणीकालोऽपि एवमेव-सागरोपमवदेव न संख्याता
बलिकारूपो न वा अनन्ताबलिकारूपः, अपि तु असंख्याताबलिकारूप एव भव-

अथवा अनन्त आवलिका रूप होता है ? इस प्रश्न के उत्तर में प्रभु श्री
कहते हैं- 'गौयमा ! णो संखेज्जाओ आवलियाओ' हे गौतम । पल्यो-
पमरूप काल संख्यात आवलिकारूप नहीं होता है किन्तु 'असंखेज्जाओ
आवलियाओ' असंख्यात आवलिकारूप होता है । वह 'नो अणंताओ
आवलियाओ' अनन्त आवलिका रूप भी नहीं होता है । 'एवं सागरो-
पमे वि' पल्योपम के जैसे ही सागरोपम काल भी असंख्यात आव-
लिकारूप ही होता है-संख्यात अथवा अनन्त आवलिकारूप नहीं
होता है । 'एवं ओसप्पिणी वि' इस प्रकार से सागरोपम के जैसा ही
अवसर्पिणी काल भी संख्यात आवलिका रूप अथवा अनन्तावलिका
रूप नहीं होता है किन्तु असंख्यात आवलिकारूप ही होता है । 'उत्स-
प्पिणी वि' उत्सर्पिणी काल भी सागरोपम काल के जैसा संख्यात
आवलिका रूप नहीं होता है और न अनन्त आवलिकारूप होता है

आ प्रश्नना उत्तरमां प्रभुश्री गौतमस्वामी ने कहे थे हैं- 'गौयमा ! णो संखे
ज्जाओ आवलियाओ' हे गौतम । पल्योपम रूप काल संख्यात आवलिका
रूप होता नहीं, किन्तु 'असंखेज्जाओ आवलियाओ' असंख्यात आवलिका
रूप होता है । 'नो अणंताओ आवलियाओ' अनन्त आवलिका रूप पण होता
नहीं । 'एवं सागरोपमे वि' जैसा प्रभादे-कैसे है पल्योपम ना कथित प्रभादे न
सागरोपम मण पण असंख्यात आवलिका रूप होता है संख्यात अथवा
अनन्त आवलिका रूप होता नहीं । 'एवं ओसप्पिणी वि' जैसा प्रभादे सागरोपम
रूप ही जैसा अवसर्पिणी काल पण रूप संख्यात आवलिका रूप होता है अनन्त
आवलिका रूप नहीं होता किन्तु असंख्यात आवलिका रूप होता है । 'उत्स-
प्पिणी वि' जैसा प्रभादे उत्सर्पिणी काल भी सागरोपम काल के जैसा संख्यात
आवलिका रूप होता है और न अनन्त आवलिकारूप होता है

તીતિ । ‘પોગ્ગલપરિચદ્દે પુચ્છા’ પુદ્ગલપરિવર્ત્તઃ સ્વલુ ભદન્ત ! કિં સંખ્યાતાવલિકા રૂપોઽસંખ્યાતાવલિકારૂપઃ અનન્તાવલિકારૂપો વેતિ પૃચ્છા-પ્રશ્નઃ । ભગવાનાહ-
 ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘ળો સંખેજ્જાઓ આવલિયાઓ’ નો સંખ્યાતાવલિકારૂપઃ પુદ્ગલપરિવર્ત્તો ભવતિ-‘ળો અસંખેજ્જાઓ આવલિયાઓ’ ન વા અસંખ્યાતાવલિકા-
 રૂપો ભવતિ કિન્તુ ‘અળંતાઓ આવલિયાઓ’ અનન્તાવલિકારૂપઃ પુદ્ગલપરિવર્ત્તો ભવતીતિ । ‘એવં જાવ સવ્વદ્ધા’ એવમ્-પુદ્ગલપરિવર્ત્તઃ કદેવ યાવત્ સર્વાદ્ધા-યાવત્પદેન અતીતાનાગતાદ્વયોઃ સંગ્રહઃ, અતીતાનાગતસર્વાદ્ધાનામપિ, નો સંખ્યાતાવલિકારૂપો ન વા અસંખ્યાતાવલિકારૂપઃ, કિન્તુ અનન્તાવલિકા રૂપ એવ ભવતીતિ ભાવઃ ।

કિન્તુ અસંખ્યાત આવલિકારૂપ હોતા હૈ ‘પોગ્ગલપરિચદ્દે પુચ્છા’ હે ભદન્ત ! પુદ્ગલ પરિવર્ત્ત કાલ વયા સંખ્યાત આવલિકા રૂપ હોતા હૈ ? અથવા અસંખ્યાત આવલિકારૂપ હોતા હૈ ? અથવા અનન્ત આવલિકા રૂપ હોતા હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ—‘ગોયમા ! ળો સંખે-
 જ્જાઓ આવલિયાઓ ળો અસંખેજ્જાઓ આવલિયાઓ અળંતાઓ આવ-
 લિયાઓ’ હે ગૌતમ ! પુદ્ગલ પરિવર્ત્ત કાલ સંખ્યાત આવલિકા રૂપ નહીં હોતા હૈ ન અસંખ્યાત આવલિકા રૂપ હોતા હૈ કિન્તુ અનન્ત આવ-
 લિકા રૂપ હોના હૈ । ‘એવં જાવ સવ્વદ્ધા’ પુદ્ગલ પરિવર્ત્ત કે જૈસા હી અતીત કાલ, અનાગત કાલ ઓર સર્વાદ્ધાકાલ મી ન સંખ્યાત આવ-
 લિકા રૂપ હોતા હૈ ઓર ન અસંખ્યાત આવલિકા રૂપ હોતા હૈ । કિન્તુ અનન્ત આવલિકા રૂપ હોતા હૈ ।

નથી પરંતુ અસંખ્યાત આવલિકા રૂપ હોય છે, ‘પોગ્ગલપરિચદ્દે પુચ્છા’ હે ભગવન્ પુદ્ગલ પરિવર્ત્ત કાળ શું સંખ્યાત આવલિકા રૂપ હોય છે ? અથવા અસંખ્યાત આવલિકા રૂપ હોય છે ? અથવા અનન્ત આવલિકા રૂપ હોય છે આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! ળો સંખેજ્જાઓ આવલિયાઓ ળો અસંખેજ્જાઓ આવલિયાઓ અળંતાઓ આવલિયાઓ’ હે ગૌતમ ! પુદ્ગલ પરિવર્ત્ત કાળ સંખ્યાત આવલિકા રૂપ હોતા નથી. અસંખ્યાત આવલિકા રૂપ પણ હોતા નથી પરંતુ અનન્ત આવલિકા રૂપ જ હોય છે ‘એવં જાવ સવ્વદ્ધા’ પુદ્ગલ પરિવર્ત્તના કથન પ્રમાણે જ અતીત કાળ—ભૂતકાળ અનાગતકાળ—ભવિષ્યકાળ અને સર્વાદ્ધાકાળ પણ સંખ્યાત આવલિકા રૂપ હોતા નથી. અને અસંખ્યાત આવલિકા રૂપ પણ હોતાં નથી. પરંતુ અનન્ત આવલિકા રૂપ જ હોય છે.

अथ बहुत्वमाश्रित्याह—‘आणापाणूणं भंते ! किं संखेज्जाओ आव-
लियाओ पुच्छा’ हे भदन्त ! आनपाणाः किं संख्यातावलिकारूपाः अथवा
असंख्यातावलिकारूपाः अथवा अनन्तावलिकारूपा भवन्तीति पृच्छा—प्रश्नः ।
मगवानाह—‘गोयमा’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘सिय संखेज्जाओ
आवलियाओ, सिय असखेज्जाओ सिय अणंताओ’ स्यात्—कदाचित्
संख्यातावलिकारूपा आनपाणाः, स्यात्—कदाचित् असंख्यातावलिका-
रूपाः, स्यात्—कदाचित् अनन्तावलिकारूपा भवन्तीति । ‘एवं जाव सीस-
पहेलियाओ’ एवं यावत् शीर्षपहेलिकाः, स्तोकादारभ्य शीर्षपहेलिकान्तकालस्य
संग्रहो भवति तथा च हे गौतम ! स्तोकादारभ्य शीर्षपहेलिकापर्यन्तः कालः
स्यात् संख्यातावलिकारूपः, स्यात् असंख्यातावलिकारूपः, स्यात्—कदाचित् अन-
न्तावलिकारूप इति । ‘पल्लिवोवमाणं पुच्छा’ पल्लोपमानि खलु भदन्त ! किं

अथ बहुवचन को लेकर कहते हैं—

‘आणापाणूणं भंते ! किं संखेज्जाओ आवलिकाओ पुच्छा’ हे भदन्त
बहुत श्वासोच्छ्वासरूप काल क्या संख्यात आवलिका रूप होते हैं ?
अथवा असंख्यात आवलिका रूप होते हैं ? अथवा अनन्त आवलिका
रूप होते हैं ? इस प्रश्न के उत्तर में प्रशुश्री कहते हैं—‘गोयमा ! सिय
संखेज्जाओ आवलियाओ, सिय असंखेज्जाओ सिय अणंताओ’
हे गौतम ! बहुत श्वासोच्छ्वासरूप काल कदाचित् असंख्याता-
वलिका रूप होते हैं कदाचित् अनन्त आवलिका रूप होते हैं ।
‘एवं जाव सीसपहेलियाओ’ इती प्रचार से स्तोक से लेकर शीर्ष-
पहेलिका तक के काल भी बहुवचन की अपेक्षा से कदाचित् संख्या-

સંખ્યાતાવલિકા રૂપાણિ અસંખ્યાતાવલિકારૂપાણિ અથવા-અનન્તાવલિકારૂપાણિ ભવન્તીતિ પૃચ્છા-પ્રશ્નઃ । મગવાનાહ-‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘णो संखेज्जाओ आवलियाओ’ નો સંખ્યાતાવલિકારૂપાણિ પર્યોપમાનિ ભવન્તિ કિન્તુ ‘સિય અસંખેજ્જાઓ આવલિયાઓ સિય અણંતાઓ આવલિયાઓ સ્યાત્-કદાચિત્ અસંખ્યાતાવલિકારૂપાણિ સ્યાત્-કદાચિત્ અનન્તાવલિકારૂપાણિ પર્યોપમાનીતિ । ‘एवं जाव उस्सप्पिणीओ’ एवं यावदुत्सर्पिण्यः, अत्र यावत्पदेन सागरोपमावसर्पिणीकालसंग्रहो भवति-तथा च हे गौतम ! सागरोपमादारभ्य उत्सर्पिणी पर्यन्ताः कालाः न संख्यातावलिकारूपा भवन्ति किन्तु कदाचित् तावलिकारूप होते हैं कदाचित् असंख्यात आवलिका रूप होते हैं और कदाचित् अनन्त आवलिकारूप होते हैं । ‘पलिओवमाणं पुच्छा’ इस सूत्र द्वारा गौतमस्वामी ने प्रभुश्री से ऐसा पूछा है- हे भदन्त ! बहुत पर्योपम रूप काल क्या संख्यात आवलिकारूप होते हैं अथवा असंख्यात आवलिका रूप होते हैं ? अथवा अनन्त आवलिका रूप होते हैं ? इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-‘गोयमा ! णो संखेज्जाओ आवलियाओ, सिय अस्संखेज्जाओ आवलियाओ सिय अणंताओ आवलियाओ’ हे गौतम ! बहुत पर्योपम रूप काल संख्यात आवलिका रूप नहीं होते हैं किन्तु कदाचित् वे असंख्यात आवलिका रूप होते हैं और कदाचित् अनन्त आवलिका रूप होते हैं । ‘एवं जाव उस्सप्पिणीओ’ इसी प्रकार बहुत सागरोपम काल बहुत अवसर्पिणी काल और बहुत उत्सर्पिणीकाल भी संख्यात आवलिकारूप नहीं होते हैं किन्तु कदाचित् वे असंख्यात आवलिका रूप होते हैं और कदा

રૂપ હોય છે, અને કોઈવાર અનંત આવલિકા રૂપ હોય છે ‘પલિઓવમાણં પુચ્છા’ આ સૂત્ર દ્વારા ગૌતમ સ્વામીએ પ્રભુશ્રી ને એવું પૂછ્યું છે કે-હે ભગવન્ સમસ્ત પર્યોપમ રૂપ કાળ શું સંખ્યાત આવલિકા રૂપ હોય છે ? અથવા અસંખ્યાત આવલિકા રૂપ હોય છે ? કે અનંત આવલિકા રૂપ હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ણો સંખેજ્જાઓ આવલિયાઓ સિય અસંખેજ્જાઓ આવલિયાઓ સિય અણંતાઓ આવલિયાઓ’ હે ગૌતમ સઘણો પર્યોપમકાળ સંખ્યાત આવલિકા રૂપ હોતો નથી પરંતુ કોઈવાર તે સંખ્યાત આવલિકા રૂપ હોય છે ? અને કોઈવાર અનંત આવલિકા રૂપ હોય છે. ‘एवं जाव उस्सप्पिणीओ’ એજ પ્રમાણે યાવત્ સઘણા સાગરોપમ કાલ સઘણા ઉત્સર્પિણી કાલ અને સઘણા અવસર્પિણી કાળો પણ સંખ્યાત આવલિકા રૂપ હોતા નથી પરંતુ તેઓ કોઈવાર અસંખ્યાત આવલિકા રૂપ હોય છે

असंख्यातावलिकारूपाः स्यादनन्तावलिकारूपा इति भावः । 'पोग्गलपरिघट्टाणं पुच्छा' पुद्गलपरिवर्त्ताः खलु भदन्त ! किं संख्यातावलिकारूपा असंख्याता-
वलिकारूपा, अथवा अनन्तावलिकारूपा भवन्तीति पृच्छा प्रश्नः । भगवानाह—
'गोयमा' इत्यादि । 'गोयमा' हे गौतम ! 'णो संखेज्जाओ णो असंखेज्जाओ
आवलियाओ अणंताओ आवलियाओ' नो संख्यातावलिकारूपाः पुद्गलपरिवर्त्ताः
नो वा असंख्यातावलिकारूपाः किन्तु अनन्तावलिकारूपाः पुद्गलपरिवर्त्ता
भवन्तीति । आनराणपदमाश्रित्य एकवचनेनाह—'धोवे णं भंते ! किं संखेज्जाओ
आणापाणूओ असंखेज्जाओ०' स्तोकः खलु भदन्त ! किं संख्यातानप्राणरूपः
असंख्यातानप्राणरूपः, अथवा अनन्तानप्राणरूपो भवतीति प्रश्नः । उत्तर-

चित् अनन्त आवलिका रूप होते हैं । 'पोग्गलपरिघट्टाणं पुच्छा' हे
भदन्त ! बहुत पुद्गल परावर्त्तरूप काल क्या संख्यात आवलिकारूप
होते हैं ? अथवा असंख्यात आवलिका रूप होते हैं ? अथवा अनन्त आव-
लिका रूप होते हैं ? इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—'गोयमा । णो
संखेज्जाओ णो असंखेज्जाओ आवलियाओ अणंताओ आवलि-
याओ' हे गौतम ! बहुत पुद्गल परावर्त्त रूप काल संख्यात आव-
लिका रूप नहीं होते हैं असंख्यात आवलिकारूप नहीं होते हैं किन्तु
अनन्त आवलिका रूप होते हैं ।

अथ गौतमश्रामी प्रभुश्री से आनप्राण पद जो लेकर एकवचन से ऐसा
पूछते हैं—'धोवे णं भंते ! किं संखेज्जाओ आणापाणूओ असंखेज्जाओ०'
हे भदन्त ! स्तोत्र रूप जो काल में वह क्या संख्यात आनोच्छ्वान

માહ-‘જહા’ ક્ત્યાદિ, ‘જહા આવલિયાએ વત્તવ્વયા એવં આણાપાણૂઓ વિ નિરવસેસા’ યથા આવલિકાયાં વત્તવ્વતા એવમ્ આનપ્રાણસંબન્ધેડપિ એકવચન વહુવચનામ્યાં વત્તવ્વતા નિરવશેષા-સમગ્રાડપિ મણિતવ્વા, ‘એવં એણં ગમણં જાવ સીસપહેલિયા માણિયવ્વા’ એવમેતેન-પૂર્વોક્તેન ગમકેન યાવત્ શીર્ષપહેલિકા મણિતવ્વા લવાદારમ્પ શીર્ષપ્રહેલિકા પર્યન્તકાલસ્યાપિ વિચારઃ કરણીય ક્તિ । અથેકવચનેન સાગરોપમવત્તવ્વતામાહ-‘સાગરોવમેણં મંતે ! કિં સંખેજ્જા પલિઓવમા પુચ્છા’ સાગરોપમે સ્વલુ મદન્ત ! કિં સંખ્યાતપલ્લોપમરૂપમ્ અસંખ્યાતપલ્લોપમરૂપમ્ ‘અનન્તપલ્લોપમરૂપં વેતિ પૂચ્છા પ્રશ્નઃ । મગવાનાહ-‘ગોયમા’ ક્ત્યાદિ । ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘સંખેજ્જા પલિઓવમા’ સંખ્યાતપલ્લોપમસ્વરૂપં

રૂપ હોતા હૈ ? અથવા અસંખ્યાત આનપ્રાણરૂપ હોતા હૈ ? અથવા અનન્ત આનપ્રાણરૂપ હોતા હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રમુશ્રી કહતે હૈ-‘જહા આવલિયાએ વત્તવ્વયા એવં આણાપાણૂઓ વિ નિરવસેસા’ હે ગૌતમ ! જૈસી વત્તવ્વતા આવલિકા મેં કહી ગઈ હૈ હસી પ્રકાર કી વત્તવ્વતા એક વચન વહુવચન કો લેકર સમસ્ત રૂપ સે આનપ્રાણ કે સમ્બન્ધ મેં મી કહની ચાહિયે । ‘એવં એણં ગમણં જાવ સીસપહેલિયા માણિયવ્વા’ હસી પ્રકાર સે હસ ગમક દ્વારા લવ રૂપ કાલ સે લેકર શીર્ષ પ્રહેલિકા તક કે કાલ કા મી વિચાર કરના ચાહિયે અથ એકવચન કો લેકર સાગરોપમ કાલ કી વત્તવ્વતા કહતે હૈ ‘સાગરોવમેણં મંતે ! કિં સંખેજ્જા પલિઓવમા પુચ્છા’ હે મદન્ત ! સાગરોપમ કાલ પ્રયા સંખ્યાત પલ્લોપમ રૂપ હોતા હૈ ? અથવા અસંખ્યાત પલ્લોપમરૂપ હોતા હૈ ? અથવા અનન્ત પલ્લોપમ રૂપ હોતા હૈ ? હસ પ્રશ્ન કે ઉત્તર મેં પ્રમુશ્રી ગૌતમસ્વામી સે કહતે હૈ-‘ગોયમા !

હે. અથવા અનન્ત આનપ્રાણ રૂપ હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રમુશ્રી કહે છે કે ‘જહા આવલિયાએ વત્તવ્વયા એવં આણાપાણૂઓ વિ નિરવસેસા’ હે ગૌતમ ! જે પ્રમાણે આવલિકાના સંબંધમાં કથન કર્યું છે એજ પ્રમાણેનુ સઘણું કથન આનપ્રાણના સંબંધમાં પણ સમજી લેવું ‘એવં એણં ગમણં જાવ સીસપહેલિયા માણિયવ્વા’ એજ પ્રમાણે લવરૂપ કાળથી લઈ ને શીર્ષપ્રહેલિકા સુધિના કાળનો વિચાર પણ કરી લેવો એકજ ‘સાગરોવમેણં મંતે ! કિં સંખેજ્જા પલિઓવમા પુચ્છા’ હે મગવન ! સાગરોપમકાળનું સંખ્યાત પલ્લોપમ રૂપ હોય છે ? અથવા અસંખ્યાત પલ્લોપમરૂપ હોય છે ? કે અનન્ત પલ્લોપમ રૂપ હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રમુશ્રી ગૌતમસ્વામી ને કહે છે કે-‘ગોયમા સંખેજ્જા

सागरोपमम् 'णो असंखेज्जपलिओवमा णो अणंता पलिओवमा' नो असंखयात् पल्योपमस्वरूपं सागरोपमं न वा अनन्तपल्योपमस्वरूपं सागरोपमं भवतीति । 'एवं ओसप्पिणीए वि उरमप्पिणीए वि' एवम् सागरोपमवदेव-अवमर्षिण्य उत्तमर्षिण्योऽपि नासंख्यातपल्योपमस्वरूपा न वा-अनन्तपल्योपमस्वरूपाः किन्तु संख्यात-पल्योपमस्वरूपा एवेति भावः । 'पोग्गलपरियट्ठे णं पुच्छा' पुद्गलपरिवर्त्तः खलु भवन्त । किं संख्यातपल्योपमरूपोऽसंख्यातपल्योपमोऽनन्तपल्योपमरूपो वा भवतीति पृच्छा प्रश्नः, भगवानाह- 'गोयमा' इत्यादि । 'गोयमा' हे गौतम ! 'णो संखेज्जा पलिओवमा णो असंखेज्जा पलिओवमा' नो संख्यातपल्योपमात्मकः पुद्गलपरिवर्त्तो नो असंख्यातपल्योपमात्मकः, किन्तु 'अणंता पलिओवमा' अनन्त-

संखेज्जा पलिओवमा' हे गौतम ! सागरोपम काल संख्यात पल्योपम रूप होता है 'णो असंखेज्जा पलिओवमा णो अणंता पलिओवमा' असंख्यात पल्योपम रूप नहीं होता है और न अनन्त पल्योपम रूप होता है । 'एवं ओसप्पिणीए वि उत्तमप्पिणीए वि' इसी प्रकार से अवमर्षिणी और उत्तमर्षिणी काल भी असंख्यात पल्योपम रूप नहीं होते हैं न अनन्त पल्योपमरूप होते हैं, किन्तु संख्यात पल्योपम रूप ही होते हैं । 'पोग्गलपरियट्ठे णं भंते ! पुच्छा' हे भवन्त ! पुद्गल परिवर्त्त कया संख्यात पल्योपम रूप होता है ? अथवा असंख्यात पल्योपमरूप होता है अथवा अनन्त पल्योपम रूप होता है ? इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं- 'गोयमा' णो संखेज्जा पलिओवमा णो असंखेज्जा पलिओवमा अणंता पलिओवमा' हे गौतम । पुद्गलपरिवर्त्तरूप काल न संख्यात पल्योपमरूप होता है न असंख्यात पल्योपमरूप होता है ।

પલ્યોપમાત્મકઃ પુદ્ગલપરિવર્તો ભવતીતિ । ‘એવં જાવ સઘ્વદ્ધા’ એવં યાવત્ સર્વાદ્ધા એવં યાવત્પદેન અતીતાનાગતાદ્યયોગ્રહણં ભવતિ તથા ચાતીતાનાગતસર્વકાલો ન સંખ્યાતપલ્યોપમાત્મકો નો વા અસંખ્યાતપલ્યોપમાત્મકઃ કિન્તુ અનન્તપલ્યોપમાત્મક એવં ભવતીતિ ભાવઃ । સૂ૦ ૧ ।

મૂલમ્-સાગરોવમાણં ભંતે ! કિં સંખેજ્જા પલિઓવમા પુચ્છા ગોયમા ! સિય સંખેજ્જા પલિઓવમા સિય અસંખેજ્જા પલિઓવમા સિય અણંતા પલિઓવમા । એવં જાવ ઓસપ્પિણી વિ । ઉસ્સપ્પિણી વિ । પોગ્ગલપરિયટ્ટા ણં પુચ્છા ગોયમા ! ણો સંખેજ્જા પલિઓવમા ણો અસંખેજ્જા પલિઓવમા અણંતા પલિઓવમા । ઓસપ્પિણી ણં ભંતે ! કિં સંખેજ્જા સાગરોવમા૦ જહા પલિઓવમસ્સ વત્તઠ્ઠયા તહા સાગરોવમસ્સ વિ । પોગ્ગલપરિયટ્ટે ણં ભંતે ! કિં સંખેજ્જાઓ ઓસપ્પિણી ઉસ્સપ્પિણીઓ પુચ્છા ગોયમા ! ણો સંખેજ્જાઓ ઓસપ્પિણી ઉસ્સપ્પિણીઓ ણો અસંખેજ્જાઓ અણંતાઓ ઓસપ્પિણી ઉસ્સપ્પિણીઓ । એવં જાવ સઘ્વદ્ધા । પોગ્ગલપરિયટ્ટા ણં ભંતે ! કિં સંખેજ્જાઓ ઓસપ્પિણી ઉસ્સપ્પિણીઓ પુચ્છા ગોયમા ! ણો સંખેજ્જાઓ ઓસપ્પિણી ઉસ્સપ્પિણીઓ ણો અસંખેજ્જાઓ અણંતાઓ ઓસપ્પિણીઓ ઉસ્સપ્પિણીઓ । તીતદ્ધા ણં ભંતે ! કિં સંખેજ્જા પોગ્ગલપરિયટ્ટા પુચ્છા ગોયમા ! નો સંખેજ્જા પોગ્ગલપરિયટ્ટા નો અસંખેજ્જા અણંતા પોગ્ગલ-
કિન્તુ અનન્ત પલ્યોપમરૂપ હોતા હૈ । ‘એવં જાવ સઘ્વદ્ધા’ હસો પ્રકાર સે અતીત કાલ અનાગતકાલ ઓર સર્વાદ્ધારૂપ કાલ ઓર ન સંખ્યાત પલ્યોપમરૂપ હોતા હૈ ન અસંખ્યાત પલ્યોપમરૂપ હોતા હૈ કિન્તુ અનન્ત પલ્યોપમરૂપ હી હોતા હૈ ॥સૂ૦ ૧ ॥

નથી. પરંતુ અનન્ત પલ્યોપમ રૂપ હોય છે ‘એવં જાવ સઘ્વદ્ધા’ એજ પ્રમાણે અતીત કાળ અનાગત કાળ, અને સર્વાદ્ધા રૂપ કાળ પણ સંખ્યાત પલ્યોપમ રૂપ હોતા નથી. અસંખ્યાત પલ્યોપમ રૂપ પણ હોતા નથી, પરંતુ અનન્ત પલ્યોપમ રૂપ જ હોય છે । સૂ૦ ૧ ॥

परियट्टा । एवं अणागयद्धा वि एवं सव्वद्धा वि । अणागयद्धा
णं भंते ! किं संखेज्जाओ तीतद्धाओ अमंखेज्जाओ अणंताओ
गोयमा ! णो संखेज्जाओ तीतद्धाओ णो असंखेज्जाओ तीतद्धाओ
णो अणंताओ तीतद्धाओ । अणागयद्धाणं तीतद्धाओ समयाहिया
तीतद्धाणं अणागयद्धाओ समयूणा । सव्वद्धा णं भंते ! किं संखे-
ज्जाओ तीतद्धाओ पुच्छा गोयमा ! णो संखेज्जाओ तीतद्धाओ णो
असंखेज्जाओ णो अणंताओ तीतद्धाओ । सव्वद्धाणं तीतद्धाओ
सातिरेगदुगुणा तीतद्धाणं सव्वद्धाओ थोवूणगे अट्टे । सव्वद्धाणं
भंते ! किं संखेज्जाओ अणागयद्धाओ पुच्छा गोयमा ! णो
संखेज्जाओ अणागयद्धाओ णो असंखेज्जाओ अणागयद्धाओ
णो अणंताओ अणागयद्धाओ । सव्वद्धा णं अणागयद्धाओ
थोवूणगदुगुणा अणागयद्धा णं सव्वद्धाओ सातिरेगे अट्टं ॥सू०२॥

छाया—मागरोपमाणि खलु भदन्त ! किं संख्यातानि पल्लोपमानि पृच्छा
गौतम ! न्यात्तु संख्यातानि पल्लोपमानि न्यात्तु अमंन्यातानि पल्लोपमानि न्यात्तु
अमन्तानि पल्लोपमानि, परं यासद्वमर्षिणी अपि उन्मर्षिणी अपि । पुट्टवपिनिर्वाः
खलु पृच्छा गौतम ! नो संखेयानि पल्लोपमानि, नो असंखेयानि पल्लोपमानि
अमन्तानि पल्लोपमानि । अमर्षिणी खलु भदन्त ! किं संखेयानि मागरो
पमानि० यथा पल्लोपमस्य वक्तव्यता तथा मागरोपमस्यापि । पुट्टवपिनिर्वाः खलु
भदन्त ! किं संखेयाः अमर्षिण्युन्मर्षिण्यः पृच्छा—गौतम ! नो संख्याता अम-
र्षिण्युन्मर्षिण्यः नो असंखेया अमन्ता अमर्षिण्युन्मर्षिण्यः, परं यासद्व
मर्षाटा । पुट्टवपिनिर्वाः खलु भदन्त ! किं संख्यातामर्षिण्युन्मर्षिण्यः पृच्छा,
गौतम ! नो संख्याता अमर्षिण्युन्मर्षिण्यः नो अमर्षाताः, अमन्ता अमर्षि-
ण्युन्मर्षिण्यः । अर्षाटाः खलु भदन्त ! किं संखेयाः पुट्टवपिनिर्वाः पृच्छा
गौतम ! नो संखेयाः पुट्टवपिनिर्वाः, नो असंखेयाः अमन्ताः पुट्टवपिनिर्वाः ।
एवमागमराट्टाडि, एवमर्षाट्टाडि । अणागयट्टा खलु भदन्त ! किं संखेया
अर्षाटाः अमर्षेयाः अमन्ताः गौतम ! नो संखेया अर्षाटाः नो अमं-
खेया अर्षाटाः, नो असंखेया अर्षाटाः अमन्ताः अमर्षाट्टाः एवमर्षाट्टाः
ममर्षाट्टाः, अर्षाट्टाः एवमर्षाट्टाः अमर्षाट्टाः, एवमर्षाट्टाः । एवमर्षाट्टाः

કિં સંખ્યેયા અતીતાદ્વાઃ પૃચ્છા, ગૌતમ ! નો સંખ્યેયા અતીતાદ્વાઃ નો અસં-
ખ્યેયાઃ નો અનન્તા અતીતાદ્વાઃ । સર્વાદ્વા યદ્વા અતીતાદ્વાતઃ સાતિરેકદ્વિગુણા
અતીતાદ્વા યદ્વા સર્વાદ્વાતઃ સ્તોકોનમર્દ્ધમ્ । સર્વાદ્વા યદ્વા યદન્ત ! કિં સંખ્યેયા
અનાગતાદ્વાઃ, પૃચ્છા-ગૌતમ ! નો સંખ્યેયા અનાગતાદ્વાઃ, નો અસંખ્યેયા અના-
ગતાદ્વાઃ નો અનન્તા અનાગતાદ્વાઃ । સર્વાદ્વા યદ્વા અનાગતાદ્વાતઃ સ્તોકોન
દ્વિગુણા, અનાગતાદ્વા યદ્વા સર્વાદ્વાતઃ સાતિરેકમર્દ્ધમ્ ॥સૂ.૨॥

ટીકા—‘સાગરોવમાણં મંતે ! કિં સંખેજ્જા પલિઓવમા પુચ્છા’ સાગરો-
પમાણિ યદ્વા યદન્ત ! કિં સંખ્યાતપલ્યોપમસ્વરૂપાણિ અસંખ્યાતપલ્યોપમસ્વ-
રૂપાણિ અનન્તપલ્યોપમસ્વરૂપાણિ વેતિ પૃચ્છા પ્રશ્નઃ । ભગવાનાહ—‘ગોયમા’
इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘सिय संखेज्जा पलिओवमा’ स्यात्—कदाचित्
संख्यातपल्योपमस्वरूपाणि सागरोपमाणि ‘सिय असंखेज्जा पलिओवमा’ स्यात्—
कदाचिदसंख्यातपल्योपमस्वरूपाणि सागरोपमाणि ‘सिय अणंता पलिओवमा’

‘સાગરોવમાણં મંતે ! કિં સંખેજ્જા પલિઓવમા પુચ્છા’ इत्यादि
ટીકાર્થ—इस सूत्रद्वारा प्रभुश्री से गौतमस्वामी बहुवचन को लेकर ऐसा
पूछते हैं—‘सागरोवमाणं मंते ! किं संखेज्जा पलिओवमा पुच्छा’ हे भद-
न्त ! बहुतसागरोपम काल क्या संख्यात पल्योपम रूप होते हैं ? अथवा
असंख्यात पल्योपमरूप होते हैं ? अथवा अनन्त पल्योपमरूप होते हैं ?
इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—‘गोयमा ! सिय संखेज्जा पलिओवमा’
हे गौतम ! बहुत सागरोपम कदाचित् संख्यात पल्योपमरूप होते हैं
‘सिय असंखेज्जा पलिओवमा’ कदाचित् असंख्यात पल्योपमरूप होते
हैं और ‘सिय अणंता पलिओवमा’ कदाचित् अनन्तपल्योपमरूप
होते हैं । ‘एवं ओसप्पिणी उत्सप्पिणी वि’ इसी प्रकार से बहुत
अवसर्पिणीयां और बहुत उत्सर्पिणीयां भी कदाचित् संख्यात पल्योपम

‘સાગરોવમાણં મંતે ! કિં સંખેજ્જા પલિઓવમા પુચ્છા’

ટીકાર્થ—આ સૂત્ર દ્વારા ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રી ને એવું પૂછ્યું છે
કે—‘સાગરોવમાણં મંતે ! કિં સંખેજ્જા પલિઓવમા પુચ્છા’ હે ભગવન સમસ્ત
સાગરોપમ કાળ શું સંખ્યાત પલ્યોપમ રૂપ હોય છે ? અથવા અસંખ્યાત
પલ્યોપમ રૂપ હોય છે કે અનંત પલ્યોપમ રૂપ હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં
પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા સિય સંખેજ્જા પલિઓવમા’ હે ગૌતમ સમસ્ત
સાગરોપમ કાળ કોઈવાર સંખ્યાત પલ્યોપમ રૂપ હોય છે ‘સિય અસંખેજ્જા
પલિઓવમા’ કોઈવાર અસંખ્યાત પલ્યોપમ રૂપ હોય છે. અને ‘સિય અણંતા
પલિઓવમા’ કોઈવાર અનંત પલ્યોપમ રૂપ હોય છે. ‘एवं ओसप्पिणी उत्स-

स्यात्-कदाचित् अनन्तपल्योपमात्मकानि सागरोपमाणीति । 'एवं ओमपिणी
उत्सपिणीवि' एवम्-सागरोपमवदेव यावत् अवमपिष्यपि उत्सपिष्यपि-स्यात्
संख्यातपल्योपमस्वरूपा, स्यादसंख्यातपल्योपमात्मिका, स्यादवनन्तपल्योपमा-
त्मिका इति भावः । 'योग्यलपरिग्रहाणं पुनः' पुद्गलपरिवर्त्ताः खलु भदन्त !
किं संख्यातपल्योपमस्वरूपा, असंख्यातपल्योपमस्वरूपा वा अनन्तपल्योपम-
स्वरूपा वेति प्रश्नः । भगवानाह-'गोयमा' इत्यादि, 'गोयमा' हे गौतम !
'णो संखेज्जा पलिओवमा णो असंखेज्जा पलिओवमा अणंता पलिओवमा' नो
संख्यातपल्योपमस्वरूपाः पुद्गलपरिवर्त्ताः 'नो असंख्यातपल्योपमस्वरूपाः, किन्तु
अनन्तपल्योपमरूपाः पुद्गलपरिवर्त्ताः भवन्तीति भावः । 'ओमपिणीणं भंते !
किं संखेज्जा सागरोपमा०' अवमपिणी खलु भदन्त ! किं संख्यातसागरो-
पमरूपा असंख्यातसागरोपमरूपा, अनन्तसागरोपमरूपा वा भवतीति प्रश्नः ।
उत्तरमाह-'जहा' इत्यादि, 'जहा पलिओवमस्स वत्तवया तहा सागरोवमस्सवि'
रूप होती है कदाचित् असंख्यात पल्योपमरूप होती है और कदाचित्
अनन्त पल्योपमरूप होती है ।

'योग्यल परिग्रहाणं पुनः' हे भदन्त ! यद्यपि पुद्गल परावर्त्त
कया संख्यात पल्योपम रूप होते हैं ? अथवा असंख्यात पल्योपमरूप
होते हैं ? अथवा अनन्त पल्योपमरूप होते हैं ? इसके उत्तर
में प्रभुश्री कहते हैं-'गोयमा ! 'णो संखेज्जा पलिओवमा णो
असंखेज्जा पलिओवमा० अणंता पलिओवमा' हे गौतम ! यद्यपि
पुद्गल परिवर्त्त संख्यात पल्योपम और असंख्यात पल्योपमरूप
नहीं होते हैं किन्तु अनन्तपल्योपमरूप होते हैं । 'ओमपिणी णं भंते

યથા પલ્યોપમસ્ય વક્તવ્યતા તથા સાગરોપમસ્યાપિ, એકત્વવહુત્વમાશ્રિત્ય વિગ્નેયા
અવસર્પિણી સ્યાત્ સંખ્યાતસાગરોપમરૂપા, સ્યાદસંખ્યાતસાગરોપમરૂપા, સ્યાદનન્ત-
સાગરોપમરૂપેતિ ભાવઃ । ‘પોગ્ગલપરિચટ્ટેણં મંતે ! કિં સંખેજ્જાઓ ઓસપ્પિણી ઉસ્સ-
પ્પિણીઓ પુ-છા’ પુદ્ગલપરિવર્તઃ સ્વલ્લુ મદન્ત ! કિં સંખ્યાતાવર્પિણ્યુત્સર્પિણીસ્વરૂપો-
ઽથવા અસંખ્યાતાવર્સર્પિણ્યુત્સર્પિણીસ્વરૂપોઽથવા અનન્તાવર્સર્પિણ્યુત્સર્પિણીરૂપ ઇતિ
પુચ્છા મદન્તઃ, ભગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! નો સંખેજ્જાઓ
ઓસપ્પિણી ઉસ્સપ્પિણીઓ નો અસંખેજ્જાઓ’ નો સંખ્યાતાવર્સર્પિણ્યુત્સર્પિણીરૂપો

કિં સંખેજ્જા સાગરોવમાઁ’ હે મદન્ત ! અવસર્પિણી કાલ કયા સંખ્યાત
સાગરોપમ રૂપ હોતા હૈ ? અથવા અસંખ્યાત સાગરોપમરૂપ હોતા હૈ ? અથવા
અનન્ત સાગરોપમરૂપ હોતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ-‘જહા પલિ-
ઓવમસ્સ વક્તવ્વયા તહા સાગરોવમસ્સ વિ’ હે ગૌતમ ! જિસ પ્રકાર કી
વક્તવ્યતા પલ્યોપમ કી કહી ગઈ હૈ उसी प्रकार की सागरोपम की भी
वक्तव्यता एकवचन बहुवचन को लेकर कहनी चाहिए । वह यावत् बहुत
उत्सर्पिणी कदाचित् संख्यात सागरोपमरूप होती है । कदाचित् असंख्यात
सागरोपमरूप होती है और कदाचित् अनन्त सागरोपम रूप होती है ।

‘પોગ્ગલપરિચટ્ટેણં મંતે ! કિં સંખેજ્જાઓ ઓસપ્પિણી ઉસ્સપ્પિણીઓ
પુચ્છા’ હે મદન્ત ! એક પુદ્ગલ પરિવર્ત કયા સંખ્યાત અવસર્પિણી ઉત્સ-
ર્પિણીરૂપ હોતા હૈ ? અથવા અસંખ્યાત અવસર્પિણી ઉત્સર્પિણીરૂપ હોતા
હૈ ? અથવા અનન્ત અવસર્પિણી ઉત્સર્પિણીરૂપ હોતા હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં
પ્રભુશ્રી કહતે હૈ-‘ગોયમા ! નો સંખેજ્જાઓ ઓસપ્પિણી ઉસ્સપ્પિણીઓ

સંખ્યાત સાગરોપમ રૂપ હોય છે ? અથવા અસંખ્યાત સાગરોપમ રૂપ હોય
છે ? કે અનન્ત સાગરોપમ રૂપ હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી
ગૌતમસ્વામી ને કહે છે કે-‘જહા પલિઓવમસ્સ વક્તવ્વયા તહા સાગરોવમસ્સ વિ,
હે ગૌતમ ! પલ્યોપમ ના સંબંધમાં જે પ્રમાણે કથન કરવામાં આવ્યું છે,
એજ પ્રમાણેનું કથન સાગરોપમના સંબંધમાં પણ સમજવું. અર્થાત્ અવસ-
ર્પિણી કાળ કોઈવાર સંખ્યાત સાગરોપમ રૂપ હોય છે, અને કોઈવાર અસં-
ખ્યાત સાગરોપમ રૂપ હોય છે, અને કોઈવાર અનન્ત સાગરોપમ રૂપ હોય છે
‘પોગ્ગલપરિચટ્ટેણં મંતે ! કિં સંખેજ્જાઓ ઓસપ્પિણી ઉસ્સપ્પિણીઓ પુચ્છા’ હે
ભગવન્ એક પુદ્ગલ પરિવર્ત શુ સંખ્યાત અવસર્પિણી ઉત્સર્પિણી રૂપ હોય છે ?
અથવા અસંખ્યાત અવસર્પિણી ઉત્સર્પિણી રૂપ હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં
પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! નો સંખેજ્જાઓ ઓસપ્પિણી ઉસ્સપ્પિણીઓ નો અસં

नो वा असंख्यातावमर्षिण्यु-मर्षिणीरूपो भवति पुद्गलपरिवर्त्तः, किन्तु 'अर्ण-
ताभो ओमर्षिणी उमर्षिणीभो' अनन्तावमर्षिण्यु-मर्षिणीरूपः पुद्गलपरिवर्त्तो
भवतीति । 'एवं जात्र मव्वद्वा' एवं यावत् सर्वाद्वा-सर्वकालः, यावत्पदेन
अतीताद्वा अनागताद्वात्मककालयोः समग्रः तथा चान्तीतानागतसर्वकालोऽपि
न संख्यातावमर्षिण्यु-मर्षिणीरूपो भवति न वा असंख्यातावमर्षिण्यु-मर्षिणीरूपो
भवति किन्तु अनन्तवमर्षिण्यु-मर्षिणीरूपो भवतीति भावः । 'पोगलपरिवट्ठाणं
भंते । किं संखेज्जाभो ओमर्षिणी उमर्षिणीभो पुच्छा' पुद्गलपरिवर्त्ताः खलु
भदन्त ! किं संख्यातावमर्षिण्यु-मर्षिणीरूपः, अथवा असंख्यातावमर्षिण्यु-
मर्षिणीरूपः भवन्ति अथवा अनन्तावमर्षिण्यु-मर्षिणीरूपः पुद्गलपरि-
वर्त्ता भवन्तीति पुच्छा-पञ्च, भगवानाह-'गोयमा' इत्यादि, 'गोयमा' हे
नो असंखेज्जाभो' हे गौतम ! एतद् पुद्गल परिवर्त्त संख्यात उमर्षिणी
अवमर्षिणीरूप नहीं होता है असंख्यात उमर्षिणी अवमर्षिणीरूप
नहीं होता है किन्तु-'अर्णताभो ओमर्षिणी उमर्षिणीभो' अनन्त
उमर्षिणी अवमर्षिणीरूप होता है ।

'एवं जात्र मव्वद्वा' इत्यादि प्रकार से अतीत अनागत और सर्वाद्वा
रूप काल भी अनन्त उमर्षिणी अवमर्षिणी रूप होते हैं संख्यात अथवा
असंख्यात उमर्षिणी अवमर्षिणी रूप नहीं होता है ।

'पोगलपरिवट्ठाणं भंते ! किं संखेज्जा तां ओमर्षिणी उमर्षिणीभो
पुच्छा' हे भदन्त ! एतद् पुद्गलपरिवर्त्त रूप काल क्या संख्यात उमर्षिणी
अवमर्षिणी रूप कहेंगे ? अथवा असंख्यात उमर्षिणी अवमर्षिणी रूप
होते हैं ? अथवा अनन्त उमर्षिणी अवमर्षिणी रूप होते हैं ?

ગૌતમ ! 'ળો સંઘેજ્ઞાઓ ઓસપ્પિળી ઉસસપ્પિળીઓ ળો અસંઘેજ્ઞાઓ ઓસ-
પ્પિળી ઉસસપ્પિળીઓ અણંતાઓ ઓસપ્પિળી ઉસસપ્પિળીઓ' નો સંઘ્યાતાવ-
સર્પિણ્યુત્સર્પિણીકાલરૂપાઃ પુદ્ગલપરિવર્ત્તા ભવન્તિ નો વા અસંઘ્યાતાવસર્પિણ્યુ-
ત્સર્પિણીકાલરૂપા ભવન્તિ કિન્તુ અનન્તાવસર્પિણ્યુત્સર્પિણીકાલરૂપાઃ પુદ્ગલપરિવર્ત્તા
ભવન્તીતિ । 'તીતદ્ધા ળં મંતે ! કિં 'સંઘેજ્ઞા પોગ્ગલપરિયદ્ધા પુચ્છા' અતીતાદ્ધા
+અતીતકાલઃ સ્વલુ મદન્ત ! કિં સંઘ્યાતપુદ્ગલપરિવર્ત્તરૂપો ભવતિ અસંઘ્યાત-
પુદ્ગલપરિવર્ત્તરૂપો ભવતિ અથવા અનન્તપુદ્ગલપરિવર્ત્તસ્વરૂપો ભવતીતિ પૃચ્છા
પ્રશ્નઃ । મગવાનાહ- 'ગોયમા' ઇત્યાદિ । ગોયમા' હે ગૌતમ ! 'ળો સંઘેજ્ઞા
પોગ્ગલપરિયદ્ધા ળો અસંઘેજ્ઞા' નો સંઘ્યાતપુદ્ગલપરિવર્ત્તરૂપો ભવતિ અતીત-
કાલો, નો વા અસંઘ્યાતપુદ્ગલપરિવર્ત્તરૂપો ભવતિ અતીતકાલ અપિ તુ 'અણંતા

ઉત્તર મેં પ્રમુશ્રી કહતે હૈં- 'ગોયમા ! ળો સંઘેજ્ઞાઓ ઓસપ્પિળી
ઉસસપ્પિળીઓ ળો અસંઘેજ્ઞાઓ ઓસપ્પિળી ઉસસપ્પિળીઓ અણ-
તાઓ ઓસપ્પિળી ઉસસપ્પિળીઓ' હે ગૌતમ વહુત પુદ્ગલ પરિવર્ત્ત ન
સંઘ્યાત ઉત્સર્પિણી અવસર્પિણીરૂપ હોતે હૈં, ન અસંઘ્યાત ઉત્સર્પિણી
અવસર્પિણીરૂપ હોતે હૈં કિન્તુ અનન્ત ઉત્સર્પિણી અવસર્પિણીરૂપ હોતે હૈં ।
'તીયદ્ધાણં મંતે ! કિં સંઘેજ્ઞા પોગ્ગલપરિયદ્ધા પુચ્છા' હે મદન્ત !
અતીતકાલ કયા સંઘ્યાત પુદ્ગલ પરિવર્ત્તરૂપ હોતા હૈં ? અથવા અસં-
ઘ્યાત પુદ્ગલ પરિવર્ત્તરૂપ હોતા હૈં ? અથવા અનન્તપુદ્ગલ પરિવર્ત્ત-
રૂપ હોતા હૈં ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રમુશ્રી કહતે હૈં- 'ગોયમા ! ળો સંઘેજ્ઞા
પોગ્ગલપરિયદ્ધા ળો અસંઘેજ્ઞા' હે ગૌતમ અતીતકાલ ન સંઘ્યાત
પુદ્ગલ પરિવર્ત્તરૂપ હોતા હૈં ન અસંઘ્યાત પુદ્ગલ પરિવર્ત્ત રૂપ હોતા

પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રમુશ્રી કહે છે કે- 'ગોયમા ળો સંઘેજ્ઞાઓ ઓસપ્પિળી ઉસસપ્પિ-
ળીઓ ળો અસંઘેજ્ઞાઓ ઓસપ્પિળી ઉસસપ્પિળીઓ અણંતાઓ ઓસપ્પિળી ઉસસ-
પ્પિળીઓ' હે ગૌતમ ! સધળા પુદ્ગલપરિવર્તો સંઘ્યાત ઉત્સર્પિણી અવસર્પિણી
રૂપ હોતા નથી તથા અસંઘ્યાત ઉત્સર્પિણી અવસર્પિણી રૂપ પણ હોતા નથી.
પરંતુ અનંત ઉત્સર્પિણી અવસર્પિણી રૂપ હોય છે 'તીતદ્ધાણં મંતે કિં' સંઘેજ્ઞા
પોગ્ગલપરિયદ્ધા પુચ્છા' હે ભગવન્ અતીત કાળ-ભૂતકાળ શું સંઘ્યાત પુદ્ગલ
પરિવર્ત રૂપ હોય છે ? અથવા અસંઘ્યાત પુદ્ગલ પરિવર્ત રૂપ હોય છે ?
કે અનંત પુદ્ગલ પરિવર્ત રૂપ હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રમુશ્રી
ગૌતમ સ્વામી ને કહે છે કે- 'ગોયમા ! ળો સંઘેજ્ઞા પોગ્ગલપરિયદ્ધા ળો
અસંઘેજ્ઞા' હે ગૌતમ ! અતીતકાળ સંઘ્યાત પુદ્ગલ પરિવર્ત રૂપ હોતા

‘योगलपरिग्रहा’ अनन्तपुद्गलपरिवर्त्तस्वरूपोऽतीतकालो भवतीति । ‘एवं अणा-
गयद्वावि’ एवमनागताद्वाऽपि अनागतकालोऽपि ‘एवं सत्वाद्वावि’ एवं सर्वादा-
-सर्वकालोऽपि नो संख्यातपुद्गलपरिवर्त्तस्वरूपो भवति न वा असंख्यात
पुद्गलपरिवर्त्तस्वरूपो भवति किन्तु अनन्तपुद्गलपरिवर्त्तस्वरूप एव अतीतकालो-
ऽनागतकालः सर्वकालश्च भवतीति भावः । ‘अणागयद्वा ण भंते ! किं संखेज्जाओ
तीतद्वाओ असंखेज्जाओ अणंताओ’ अनागताद्वा-अनागतकालः खलु भदन्त !
संख्यातातीताद्वाकालरूपो भवति अथवा असंख्यातातीताद्वाकालरूपो भवति
अनन्तातीताद्वाकालरूपो वा भवतीति पृच्छा प्रश्न । भगवानाह-‘गोयमा’
इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘णो संखेज्जाओ तीतद्वाओ णो असंखेज्जाओ-
हे किन्तु-‘अणंता योगलपरिग्रहा’ अनन्त पुद्गल परिवर्त्तरूप होना है
‘एवं अणागयद्वा वि’ इसी प्रकार से भविष्यकाल भी अनन्त पुद्गल
परिवर्त्तरूप होता है । संख्यात अथवा असंख्यात पुद्गल परिवर्त्तरूप
नहीं होता है । इसी प्रकार से ‘एवं सत्वाद्वा वि’ सर्वकाल भी अनन्त
पुद्गलपरिवर्त्तरूप होता है, संख्यात अथवा असंख्यात पुद्गल परि-
वर्त्तरूप नहीं होता है ।

‘अणागयद्वा ण भंते ! किं संखेज्जाओ तीतद्वाओ असंखेज्जाओ
अणंताओ’ इस स्रष्टा का श्रीगौतमन्यायी ने प्रभुश्री से ऐसा पूछा
है-हे भदन्त ! अनागतकाल क्या संख्यात अतीतकाल रूप होता है ?
अथवा असंख्यात अतीतकाल रूप होता है ? अथवा अनन्त अती-
तकाल रूप होता है ? इनके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-गोयमा !

તીતાદ્વાઓ-ળો અળંતાઓ તીતદ્વાઓ' નો સંખ્યાતાતીતકાલરૂપો ભવતિ અનાગતકાલો ન વા અસંખ્યાતાતીતકાલરૂપો ભવતિ નો વા અનન્તાતીતકાલરૂપો ભવતીતિ કિન્તુ 'અળાગયદ્વાળં તીતદ્વાઓ સમયાહિયા' અનાગતાદ્વા-અનાગતકાલઃ સ્વલુ અતીતાદ્વાઓડતીતકાલતઃ સમયાધિકાઃ એકસમયાધિકો ભવતિ અનાગતકાલોડતીતકાલાપેક્ષયા એવમ્-'તીતદ્વાળં અળાગયદ્વાઓ સમયુળા' અતીતાદ્વા-અતીતકાલઃ અળાગતાદ્વાતઃ અનાગતકાલતઃ-અનાગતકાલાપેક્ષયા સમયોનઃ-એક સમયન્યૂનો ભવતિ-અતીતકાલાપેક્ષયા અનાગતકાલસ્ય એકસમયાધિક્યં ભવતિ, તથા અતીતકાલોડનાગતકાલાપેક્ષયા એકસમયન્યૂનો ભવતીત્યર્થઃ, અતીતાનાગતકાલો અનાગતનન્તધર્માભ્યાં સમાનો યથા-અતીતકાલસ્યાદિનાસ્તિ તથા-અનાગતકાલસ્યાન્તો નાસ્તીતિ અનાગતનન્તાભ્યામુભો સમાનો ભવતઃ, તયો

ળો સંખેજ્જાઓ તીતદ્વાઓ ળો અસંખેજ્જાઓ તીતદ્વાઓ ળો અળંતાઓ તીતદ્વાઓ' હે ગૌતમ ! અનાગતકાલ ન સંખ્યાત અતીતકાલ રૂપ હોતા હૈ ન અસંખ્યાત અતીતકાલ રૂપ હોતા હૈ ઓર ન અનન્ત અતીતકાલરૂપ હોતા હૈ કિન્તુ 'અળાગયદ્વાળં તીતદ્વાઓ સમયાહિયા' અનાગતકાલ અતીતકાલ સે એક સમય અધિક હોતા હૈ । અર્થાત્ અતીતકાલ કી અપેક્ષા અનાગતકાલ એક સમય અધિક હોતા હૈ । 'એવં તીતદ્વાળં અળાગયદ્વાઓ સમયુળા' હસી પ્રકાર અતીત કાલ અનાગતકાલ કી અપેક્ષા એક સમયન્યૂન હોતા હૈ । અતીતકાલ કી અપેક્ષા અનાગતકાલ એક સમય સે અધિક હોતા હૈ ઓર અનાગતકાલ કી અપેક્ષા અતીતકાલ એક સમય સે ન્યૂન હોતા હૈ । અતીતકાલ ઓર અનાગતકાલ યે દોનો અનાદિ અનન્ત ધર્મો કો લેકર સમાન હૈ । અતીતકાલ કી

ળો અસંખેજ્જાઓ તીતદ્વાઓ ળો અળંતાઓ તીતદ્વાઓ' હે ગૌતમ ! અનાગતકાળ સંખ્યાત અતીત કાળ રૂપ હોતો નથી. તથા અપ્રખ્યાત અતીતકાળ રૂપ હોતો નથી, અને અનંત અતીત કાળ રૂપ પણ હોતો નથી પરંતુ 'અળાગયદ્વાળં તીતદ્વાઓ સમયાહિયા' અનાગતકાળ ભવિષ્યકાળ અતીતકાળ-ભૂતકાળથી એક સમય અધિક હોય છે અર્થાત્ અતીત કાળની અપેક્ષાથી અનાગતકાળ એક સમય અધિક હોય છે 'એવં તીતદ્વાળં અળાગયદ્વાઓ સમયુળા' એજ પ્રમાણે અતીતકાળ અનાગત કાળ કરતાં એક સમયન્યૂન હોય છે. એટલેકે-અતીતકાળ કરતાં અનાગતકાળ એક સમય વધારે હોય છે. અને અનાગતકાળની અપેક્ષાથી અતીતકાળ એકસમયન્યૂન હોય છે. અતીતકાળ અને અનાગતકાળ એ બેઉ અનાદિ અનંત ધર્મેને લઈને સત્યા છે. અતીતકાળ

कमयो रतीतानागतकालयोश्च मध्ये भगवतः प्रवृत्तसमयो वर्तते स च प्रवृत्त-
समयोऽविनष्टत्वेन नातीतकाले प्रविशति किन्तु अविनष्टमप्यभ्यासि अनागत-
काले एव क्षिप्तं ह्यतोऽनागतकालोऽतीतकालापेक्षया समयाधिको भवति तथा
अतीतकालोऽनागतकालापेक्षया एक समव्युत्थो भवति इत्यत एवाह—‘अनागतप-
क्षाणं तीयद्वाधो समयादिया तीयद्वाधं अनागतपक्षाधो समव्यूता’ इति ‘सर्वदा धं
मेते ! किं संख्येज्जाधो तीतद्वाधो पुन्या’ सर्वदा—सर्वकालः गच्छेद् भवन्त !
किं संख्यातातीतकालरूपः ? अपरा—अपेक्षयातातीतकालरूपोऽपेक्षा—अनन्ततातीत-
कालरूपो भवतीति पुन्या—प्रवृत्तः । भगवानाह—‘गोपमा’ इत्यादि, ‘गोपमा’ हे
गोपम ! ‘नो संख्येज्जाधो तीतद्वाधो’ नो संख्यातातीतदा—अतीतकालरूपः
सर्वकालः, ‘नो अपेक्षेज्जाधो नो अनागताधो तीयद्वाधो’ नो अपेक्षयातातीतदा
जिस प्रकार आदि नहीं है उसी प्रकार अनागतकाल का भी अन्त नहीं
है । अतः ये दोनों अनादि अनन्त रूप से समान हैं । इन दोनों अती-
तकाल के बीच में भगवान के प्रवृत्त का समय है यह प्रवृत्त समय अवि-
नष्ट होने से अतीतकाल से समाविष्ट नहीं होता है किन्तु अविनष्ट धर्म
के माध्यम से उसका अनागतकाल से ही समावेश होता है । इस
प्रकार अनागत काल अतीतकाल की अपेक्षा समयाधिक होता है ।
तथा—अनागतकाल से अतीतकाल एक समय व्यक्त होता है । इसीलिए
‘अनागतपक्षाणं तीयद्वाधो समयादिया तीयद्वाधं अनागतपक्षाधो सम-
व्यूता’ ऐसा कहा गया है । ‘सर्वदा धं मेते ! किं संख्येज्जाधो तीत-
द्वाधो पुन्या’ हे भवन्त ! सर्वकाल क्या भवता है अतीतकाल रूप है ?
अपेक्षा अपेक्षया अतीतकाल रूप है । अपेक्षा अनन्त अतीतकाल रूप

રૂપો નો વા અનન્તાતીતાદ્ધારૂપઃ સર્વકાલો ભવતિ કિન્તુ 'સર્વદ્ધાણં તીયદ્ધાઓ સાતિરેગદુગુણા' સર્વાદ્ધા-સર્વકાલઃ સ્વદ્ધ અતીતાદ્ધાતઃ-અતીતકાલતઃ-અતીત-કાલાપેક્ષયા સાતિરેકદ્વિગુણો ભવતિ સર્વાદ્ધા અતીતાનાગતાદ્ધાદ્વયં, સા ચ સર્વાદ્ધા અતીતાદ્ધાતઃ સકાશાત્ સાતિરેકદ્વિગુણા ભવતિ સાતિરેકત્વં ચ વર્તમાન સમયેન-અત એવ 'તીતદ્ધાણં સર્વદ્ધાઓ થોવૂળણ્ણ અદ્ધે' અતીતાદ્ધા સ્વદ્ધ સર્વાદ્ધાતઃ સ્તોકોના અર્ધા ભવતિ ઋનશ્વં ચ વર્તમાનસમયેનૈવેતિ, અત્ર કોડપ્યાહ-અતીત-કાલતોડનાગતકાલોડનન્તગુણો ભવતિ, યતો હિ યદિ તો અતીતાનાગતકાલો વર્તમાનસમયે સમો સ્યાતામ્ તતસ્તદતિક્રમે અનાગતકાલઃ સમયોનો ભવેતતો

હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈં-‘ગોયમા ! ણો સંસેજ્જાઓ તીત-દ્ધાઓ, ણો અસંસેજ્જાઓ, ણો અણંતાઓ તીયદ્ધાઓ’ હે ગૌતમ ! સર્વકાલ સંખ્યાત અતીતકાલ રૂપ નહીં હોતા હૈ, ન વહ અસંખ્યાત અતીતકાલ રૂપ હોતા હૈ ઓર ન વહ અનન્ત અતીતકાલરૂપ હોતા હૈ કિન્તુ-‘સર્વદ્ધાણં તીયદ્ધાઓ સાતિરેગ દુગુણા’ વહ સર્વકાલ અતીત કાલ કી અપેક્ષા સે કુછ અધિક દુગુણા હૈ, અતીત અનાગત કા નામ સર્વાદ્ધા હૈં યહ સર્વાદ્ધા સે કુછ અધિક દૂના હૈં હસમેં કુછ અધિક-અધિકતા વર્તમાન સમય કો લેકર હૈં હસલિયે-‘તીતદ્ધાણં સર્વદ્ધાઓ થોવૂળણ્ણ અદ્ધે’ અતીતાદ્ધા-ભૂતકાલ-સર્વાદ્ધા સે કુછ કમ અર્ધમાગ રૂપ હૈં યહાં ઋનતા-ન્યૂનતા વર્તમાન સમય સે હી હૈં । યહાં કોઈ એસાં કહતે હૈં-‘અતીતકાલ સે અનાગતકાલ અનન્તગુણા હોતા હૈ-ક્યોકિ યદિ વે અતીતકાલ ઓર અનાગતકાલ વર્તમાન સમય મેં બરાબર હૈં

કાળ રૂપ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમ સ્વામીને કહે છે કે-
“ગોયમા ! ણો સંસેજ્જાઓ તીતદ્ધાઓ ણો અસંસેજ્જાઓ, ણો અણંતાઓ તીયદ્ધાઓ હે ગૌતમ ! સર્વકાળ સંખ્યાત અતીતકાળ રૂપ હોતો નથી તથા અસંખ્યાત અતીતકાળ રૂપ પણ હોતો નથી. અને અનન્ત અતીતકાળ રૂપ પણ હોતો નથી પરંતુ સર્વદ્ધાણં તીયદ્ધાઓ સાતિરેકદુગુણા’ તે સર્વકાળ અતીતકાળ કરતાં કંઈક વધારે બમણો છે. અતીત અનાગતનું નામ સર્વાદ્ધાકાળ છે. આ સર્વાધ્ધાકાળ અતીતદ્ધાથી કંઈક વધારે બમણો છે. અર્થાત્ બમણા થી કંઈક વધારે છે. આમાં કંઈક વધારે અધિકપણું વર્તમાન સમય ને લઈને છે. તેથી ‘તીતદ્ધાણં સર્વદ્ધાઓ થોવૂળણ્ણ અદ્ધે’ અતીતદ્ધા-ભૂતકાળ સર્વાદ્ધાથી કંઈક કમ અર્ધા ભાગ રૂપ છે. અહિંયાં આટલું ઓછાપણું વર્તમાન સમય ને લઈને છે. અહિંયાં કોઈ એવું કહે છે કે-અતીતકાળ કરતાં અનાગતકાળ અનન્તગણો હોય છે. કેમકે-જો તે અતીતકાળ અને અનાગતકાળ વર્તમાન સમયમાં બરા-

અગવાનાહ—‘ગોયમા’ इत्यादि, गौतम ! ‘णो संखेज्जाओ अणाग-
यद्धाओ’ नो संख्यातानागताद्वारूपा ‘णो अणंताओ अणागयद्धाओ’ नो वा अन-
न्तानागताद्वारूपाऽपि सर्वाद्धा अपि तु ‘संव्वद्धाणं अणागयद्धाओ थोवूणगदुगुणा’
सर्वाद्धा खलु अनागताद्धातः सकाशात् स्तोकोनद्विगुणा भवति, अणागयद्धा
णं संव्वद्धाओ सातिरेगे अद्धे’ अनागताद्धा खलु सर्वाद्धातः सातिरेका
अर्द्धा भवतीति ॥सू० २॥

उद्देशकस्यादौ पर्ययाः कथिता स्ते च भेदा अपि भवन्तीति निगोदभेदान्
दर्शयन्नाह—‘कइविहा णं भंते ! णिओदा’ इत्यादि ।

मूलम्—कइविहा णं भंते ! णिओदा पन्नत्ता ? गौयमा !
दुविहा णिओदा पन्नत्ता, तं जहा- णिओमा य णिओगजीवा य ।
णिओदा णं भंते ! कइविहा पन्नत्ता गौयमा ! दुविहा णिओदा
पन्नत्ता तं जहा सुहुमणिओदा य बायरणिओदा य एवं णिओदा
भाणियव्वा जहा जीवाभिगमे तहेव निरवसेसं । कइविहे णं
भंते ! णामे पन्नत्ते गौयमा ! छव्विहे णामे पन्नत्ते तं जहा-
ओदइए १ जाव सन्निवाइए ६ । से किं तं उदइए णामे उदइए
णामे दुविहे पन्नत्ते तं जहा-उदइए य उदयनिप्फत्ते य एवं जहा
गयद्धाओ णो असंखेज्जाओ अणागयद्धाओ णो अणंताओ अणागय-
द्धाओ’ हे गौतम ! सर्वाद्धारूप सर्वकाल संख्यात अनागताद्धारूप नहीं
है असंख्यात अनागताद्धारूप नहीं है और अनन्त अनागताद्धारूप नहीं
है किन्तु ‘संव्वद्धाणं अणागयद्धाओ थोवूणगदुगुणा’ यह सर्वाद्धारूप
सर्वकाल अविव्यक्तकाल की अपेक्षा कुछ कम दुगुणा है और ‘अणा-
गयद्धाणं संव्वद्धाओ सातिरेगे अद्धे’ अनागताद्धा सर्वाद्धा की
अपेक्षा कुछ अधिक आधा है ॥सू० २॥

णो असंखेज्जाओ अणागयद्धाओ णो अणंताओ अणागयद्धाओ’ हे गौतम !
सर्वाद्धा ૩૫ સર્વકાળ સંખ્યાત અનાગતાદ્ધા ૩૫ નથી. અને અસંખ્યાત અના-
ગતાદ્ધા ૩૫ પણ નથી. તથા અનંત અનાગતાદ્ધા ૩૫ પણ નથી. પરંતુ
‘સવ્વદ્ધાણં અણાગયદ્ધાઓ થોવૂણગદુગુણા’ તે સવદ્ધા ૩૫ સર્વકાળ ભવિષ્યકાળ
ની અપેક્ષાથી કંઈક કમ બમણો છે. અને ‘અણાગયદ્ધાણં સવ્વદ્ધાઓ સાતિ-
રેગે અદ્ધે’ અનાગતાદ્ધા સર્વાદ્ધાની અપેક્ષાથી કંઈક અર્ધો વધારે છે, ॥સૂ० ૨॥

।सए पढमे उदेसए भावो तहेव इह वि । णवरं इमं णाणत्तं
।हेव जाव सन्निवाइए सेवं भंते ! सेवं भंते ! त्ति ॥सू०३॥

॥ पणवीसइमे सए पंचमो उदेसो समत्तो ॥

या—कतिविधाः खलु भदन्त ! निगोदाः प्रज्ञप्ताः, गौतम ! द्विविधाः
ः प्रज्ञप्ताः—तद्यथा—निगोदाश्च निगोदजीवाश्च । निगोदाः खलु भदन्त !
याः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! द्विविधाः प्रज्ञप्ताः, तद्यथा—सूक्ष्मनिगोदाश्च बादर-
श्च, एवं निगोदा भणितव्या यथा जीवाभिगमे तथैव निरवशेषम् । कति
लु भदन्त ! नाम प्रज्ञप्तम्—गौतम ! षड्विधं नाम प्रज्ञप्तम् तद्यथा—औदयिकं
सन्निपातिकम् । अथ किं तद् औदयिकं नाम औदयिकं नाम द्विविधं प्रज्ञप्तम्
उदय्यम् उदयनिष्पन्नं च एवं यथा सप्तदशशतै प्रथमे उद्देशके भावस्तथैव
।वरमिदं नाम नानात्वम् शेषं तथैव यावत् सान्निपातिकम् । तदेवं भदन्त !
।दन्त ! इति ॥सू०३॥

॥ इति पञ्चविंशतितमे शतके पञ्चमोद्देशकः समाप्तः ।

।क—‘कइविहा णं भंते ! निगोदा पन्नत्ता’ कतिविधाः खलु भदन्त !
।ः प्रज्ञप्ता इति प्रश्नः । भगवानाह—‘गोयमा’ इत्यादि । ‘गोयमा’ हे
।‘दुविहा निगोदा पन्नत्ता’ द्विविधाः निगोदाः प्रज्ञप्ताः, ‘तं जहा’ तद्यथा—

उद्देशक की आदि में पर्यव कहे गये हैं सो ये पर्यव भेदरूप भी
। अतः अब सूत्रकार इसी अभिप्राय से निगोद के भेदों को प्रकट
हैं—‘कइविहाणं भंते ! निगोदा पन्नत्ता’ इत्यादि सू० ३।

।कार्थ—इस सूत्र द्वारा श्रीगौतमस्वामी ने प्रभुश्री से ऐसा पूछा
।इविहाणं भंते ! निगोदा पन्नत्ता’ हे भदन्त ! निगोद कितने प्रकार
। गये हैं ? इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—‘गोयमा ! दुविहा
।दा पन्नत्ता’ हे गौतम ! निगोद दो प्रकार के कहे गये हैं ‘तं जहा’

उद्देशाना आरंभमां पर्यायो कइया छे, आ पर्यायो लेह इय डेय छे,
।उवे सूत्रकार ओज अलिप्रायथी निगोदना लेहोने प्रगट करे छे, ‘कइविहाणं
निगोदा पन्नत्ता’ धृत्यादि

टीकार्थ—आ सूत्र द्वारा गौतमस्वामीने प्रभुश्री ने ओवुं पूछयुं छे डे—
।वेहाणं भंते ! निगोदा पन्नत्ता’ छे लगवन् निगोद डेटला प्रकारना कइया
।आ प्रश्नना उत्तरमां प्रभुश्री गौतमस्वामीने कहे छे डे—‘गोयमा दुविहा
।दा पन्नत्ता’ छे गौतम ! निगोद के प्रकारना कइया छे, ‘तं जहा’ ते आ

‘જિઓગા ય જિઓય જીવા ય’ નિગોદાથ નિગોદજીવાથ તન્ન નિગોદો નામ અનન્તજીવાનાયેકશરીરેઽવસ્થાનમ્ તથા અનન્તકાચિકજીવાઃ નિગોદજીવા इति કથ્યન્તે । ‘જિગોયા ણં મંતે ! કહ્વિહા પન્નત્તા’ નિગોદાઃ સ્વલ્લ મદન્ત ! કતિ-
વિધાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, મગવાનાહ-‘ગોયમા’ इत्यादि । ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘દુવિહા
પન્નત્તા’ દ્વિવિધા નિગોદાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ‘તં જહા’ તચથા-‘સુહુમનિગોદાય વાયર-
નિગોદા ય’ સૂક્ષ્મનિગોદાથ વાદરનિગોદાથ ચર્મચક્ષુષા યો ન દ્રશ્યતે સ સૂક્ષ્મનિ-
ગોદઃ ચર્મચક્ષુષા પરિદ્રશ્યમાનથ નિગોદો વાદરનિગોદ इति ‘एवं जिगोदा भाणियव्वा जहा जीवाभिगमे तदेव निरवसेसं’ एवं निगोदा भाणितव्वा यथा
जीवाभिगमे पञ्चप्रतिपत्तौ तथैव निरवशेषम् । जीवाभिगमप्रकरणं चेत्थम्-‘सुहु-

जैसे-‘जिओयगा य जिओगजीवाय’ निगोदक और निगोद जीव अनन्त
जीवों का एक शरीर में जो अवस्थान है वह निगोद है । तथा अनन्त-
कायिक जो जीव हैं वे निगोद जीव हैं । ‘जिगोयाणं मंते ! कह्विहा
पन्नत्ता’ हे मदन्त ! निगोद कितने प्रकार के कहे गये हैं ? उत्तर में
प्रसुप्ती कहते हैं-‘गोयमा ! दुविहा पन्नत्ता’ हे गौतम ! निगोद दो प्रकार
के कहे गये हैं । ‘तं जहा’ जैसे-‘सुहूम निगोदा य वायर निगोदा य’
सूक्ष्म निगोद और वादर निगोद चर्मचक्षु से जो शरीर दिखाई
नहीं दे सकता वह सूक्ष्म निगोद और जो दिखाई देता है वह वादर
निगोद है । ‘एवं जिगोदा भाणियव्वा जहा जीवाभिगमे तदेव निर-
वसेसं’ इस प्रकार से जीवाभिगम सूत्र की पञ्चप्रतिपत्ति में कहे
अनुसार समस्त निगोद सम्बन्धी कथन यहाँ कहना चाहिये । वह इस

પ્રમાણે છે. ‘જિઓગાય જીઓગજીવાય’ નિગોદક અને નિગોદકજીવ અનંત-
જીવોનું એક શરીરમાં જે અવસ્થાન-રહેવાનું છે તે નિગોદ છે. તથા અનંત
કાયિક જે જીવો છે તે નિગોદ જીવો છે ‘જિગોયાણં મંતે ! કહ્વિહા પન્નત્તા’
હે શ્રગવન્ નિગોદ કેટલા પ્રકારના કહ્યા છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં
પ્રભુ કહે છે કે-‘ગોયમા ! દુવિહા પન્નત્તા’ હે ગૌતમ ! નિગોદ બે પ્રકારના
કહ્યા છે ‘તં જહા’ જેમકે-‘સુહુમનિગોદા ય વાયરનિગોદા ય’ સૂક્ષ્મ નિગોદ અને
વાદર નિગોદ, ચર્મચક્ષુષાનાઓથી જે શરીર દેખાય નહીં તે સૂક્ષ્મનિગોદ
છે. અને જે જોવામાં આવે છે. તે વાદર નિગોદ છે. ‘एवं जिगोदा भाणियव्वा
जहा जीवाभिगमे तदेव निरवसेसं’ આ રીતે જીવાભિગમ સૂત્રમાં કહ્યા પ્રમાણે
સઘળા નિગોદ સંબંધી કથન અહીંયાં કહેવું જોઈએ જીવાભિગમ સૂત્રમાં

મણિગોયાળં મંતે ! કહ્વિહા પન્નત્તા, ગોયમા' ! દુવિહા પન્નત્તા તં જહા પજ્જત્ત-
ગાય અપજ્જત્તગાય' इत्यादि सर्वा पञ्चमा प्रतिपत्तिरत्र वाच्येति'

અનન્તરં નિગોદાઃ કથિતાઃ, નિગોદાશ્ચ જીવપુદ્ગલાનાં પરિણામભેદાત્
મવન્તીતિ પરિણામભેદાન્ દર્શયતિ-‘કહ્વિહેળં’ इत्यादि, ‘કહ્વિહેળં મંતે !
ળામે પન્નત્તે’ કતિવિધં સ્વલુ મદન્ત ! નામ પ્રજ્ઞપ્ત્ત્વ, નમનં નામ-પરિણામો ભાવ
इति पर्यायः, भगवानाह-‘गोयमा’ इत्यादि, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘છવ્વિહેળામે
પન્નત્તે’ ષઢ્વિધં નામ પ્રજ્ઞપ્ત્ત્વ ‘તં જહા’ તથા-‘ઓદદ્દે જાવ સન્નિવાદ્દે’
औदयिकं यावत् सान्निपातिकम्, यावत्पदेन औपशमिक, क्षायिक-क्षायोपशमिक-

પ્રકાર સે હૈ-‘સુહુમ ણિગોયાળં મંતે ! કહ્વિહા પન્નત્તા ? ગોયમા ! દુવિહા
પન્નત્તા તં જહા પજ્જત્તગાય અપજ્જત્તગાય’ इत्यादि નિગોદ કે પ્રકરણ
સે સ્મરત પશ્ચમ પ્રતિપત્તિ ઘણં કહની ચાહિયે । ચે નિગોદ કહે ગયે હૈ
ચે નિગોદ જીવ ઓર પુદ્ગલોં કે પરિણામ ભેદ સે હોતે હૈ । અતઃ
अथ सूत्रकार परिणाम भेदों को दिखलाते हैं-‘કહ્વિહેળં મંતે ! ણામે
પન્નત્તે’ હે મદન્ત ! નામ કિલને પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ ? નમન કા નામ
નામ હૈ-યહ નામ પરિણામ રૂપ હોતા હૈ પરિણામ ભાવ કા નામ હૈ ।
भाव यह पर्याय रूप है इसके उत्तर में प्रसूत्री कहते हैं-‘ગોયમા !
છવ્વિહેળામે પન્નત્તે’ હે ગૌતમ ! નામ છ પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ । ‘તં
જહા’ જૈસે-‘ઓદદ્દે જાવ સન્નિવાદ્દે’ औदयिक ? यावत् सान्निपा-

પહેલી પ્રતિપત્તિના બીજા ઉદ્દેશમાં આ કથન આવેલ છે. જે આ પ્રમાણે છે.
‘સુહુમણિગોયાળં મંતે કહ્વિહા પન્નત્તા ગોયમા ! દુવિહા પન્નત્તા તં જહા-પજ્જત્ત
ગાય અપજ્જત્તગાય’-इत्यादि નિગોદના પ્રકરણમાંથી પાંચમી પ્રતિપત્તિનું સઘળું
કથન અહીંયાં કહેવું જોઈએ. આ રીતે નિગોદ કહ્યા છે. તેથી નિગોદ જીવો
અને પુદ્ગલોના લેદથી થાય છે.

હવે સૂત્રકાર પરિણામ લેદોને બતાવે છે ‘કહ્વિહેળં મંતે ! ણામે પન્નત્તે’
હે ભગવન્ નામ કેટલા પ્રકારના કહ્યા છે ? નમનનુ નામ નામ છે-આ નામ
પરિણામ રૂપ હોય છે. પરિણામ ભાવનું નામ છે ભાવ પર્યાય રૂપ છે, આ
પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પણ કહે છે કે-‘ગોયમા છવ્વિહેળામે પન્નત્તે’ હે ગૌતમ ! નામ
છ પ્રકારના કહ્યા છે ‘તં જહા’ જેમકે-‘ઓદદ્દે જાવ સન્નિવાદ્દે’ औदयिक १
यावत् औपशमिक, क्षायिक ३ क्षायोपशमिक ४ पारिणामिक અને સાંનિપાતિક ६

પારિણામિકાણાં સંગ્રહઃ, 'સે કિં તં ઉદ્દણ્ણ ણામે' અથ કિં તત્ ઔદયિકં નામ 'ઉદ્દણ્ણ ણામે દુવિહે પન્નત્તે' ઔદયિકં નામ દ્વિવિધં પ્રજ્ઞપ્તમ્ 'તં જહા' તથા—'ઉદ્દણ્ણ ય ઉદયનિષ્ફન્નેય' ઔદયિકં ચ ઉદયનિષ્પન્નં ચ, 'એવં જહા સત્તરસમે સણ પઠમે ઉદ્દેસણ ભાવો તહેવ્ણ હહ વિ' એવં યથા ભગવતી સૂત્રસ્ય સપ્તદશે શતે પ્રથમોદ્દેશકે ભાવ સ્તથૈવ હહાપિ, સપ્ત દશશતકીય પ્રથમોદ્દેશકે યથા ભાવસંબન્ધે કથિત સ્તથૈવ હહાપિ નામસંબન્ધે વક્તવ્યઃ । 'નવરં હમં નામ ણાણત્તં' નવરમ્—કેવલમિદં નામ્ના નાનાત્વં ભેદઃ સપ્તદશશતકે ભાવાશ્રયણેન સૂત્રમધીતમ્ હહતુ નામશબ્દમાશ્રિત્ય કથિતમ્ એવાચાનેવ દ્વયોઃ પ્રકરણયોર્ભેદ इत्यर्थः । 'સેસં તહેવ જાવ સન્નિવાણ્ણ'

તિક ૬ યહાં યાવત્ પદ સ્થે ઔપશમિક ક્ષાયિક, ક્ષાયોપશમિક ઓર પરિણામિક હનકા સંગ્રહ હુઆ હૈ ।

'સે કિં તં ઉદ્દણ્ણ ણામે' હે અદન્ત ! ઔદયિક નામ—ભાવ કિતને પ્રકાર કા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રમુશ્રી કહતે હૈ—'ઉદ્દણ્ણ ણામે દુવિહે પન્નત્તે' હે ગૌતમ ! ઔદયિક નામ દો પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ । 'તં જહા' જૈસે 'ઉદ્દણ્ણ ય ઉદયનિષ્ફન્નેય' ઔદયિક ઓર ઉદયનિષ્પન્ન । 'એવં જહા સત્તરસમે સણ પઠમે ઉદ્દેસણ ભાવો તહેવ્ણ હહ વિ' હસ પ્રકાર સે જૈસા કથન હસી ભગવતી સૂત્ર મેં ૧૭ વેં શતકકે પ્રથમ ઉદ્દેશક મેં ભાવોં કે સમ્બન્ધ મેં કહા ગયા હૈ વૈસા હી કથન સમ્પૂર્ણ રુપ સે યહાં પર ભી નામ કે સમ્બન્ધ મેં કહના ચાહિયે । 'નવરં હમં નામ ણાણત્તં' યહી વાત હસ સૂત્ર દ્વારા સૂત્રકાર ને પ્રકટ કી હૈ । અર્થાત્ વહાં ભાવોં કો લેકર કથન કિયા ગયા હૈ યહાં નામ શબ્દ કો લેકર કથન કિયા ગયા હૈ ? સો યહી

અહીંયા યાવત્ પઠથી ઔપશમિક ક્ષાયિક ક્ષાયોપશમિક અને અને પારિણામિકનો સંગ્રહ થયો છે.

'સે કિં તં ઉદ્દણ્ણ ણામે' હે ભગવન્ ઔદયિક નામ—ભાવ કેટલા પ્રકારના કહ્યા છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુ કહે છે કે—'ઉદ્દણ્ણ ણામે દુવિહે પન્નત્તે' હે ગૌતમ ! ઔદયિક નામ બે પ્રકારના કહ્યા છે. 'તં જહા' તે આ પ્રમાણે છે.—'ઉદ્દણ્ણ ય ઉદયનિષ્ફન્નેય' ઔદયિક અને ઉદયનિષ્પન્ન 'એવં જહા સત્તમે સણ પઠમે ઉદ્દેસણ ભાવો તહેવ્ણ હહ વિ' આ પ્રમાણે આ ભગવતી સૂત્રના ૧૭ સત્તરમા શતકના પહેલા ઉદ્દેશમાં લાવેલા સંબંધમાં બે પ્રમાણે કથન કર્યું છે, એજ પ્રમાણેનું કથન સંપૂર્ણ રીતે અહીંયા નામના સંબંધમાં પણ કહેવું જોઈએ 'નવરં હમં નામ ણાણત્તં' એજ વાત આ સૂત્રદ્વારા સૂત્રકારે પ્રગટ કરેલ છે અર્થાત્ ત્યાં લાવેને લઈને કથન કરવામાં આવેલ છે અને અહીંયાં નામ શબ્દને લઈને કથન કરેલ છે એજ આ બેઉ ના પ્રકરણમાં લેઈ છે. 'સેસં તહેવ

शेषं तथैव यावत् सान्निपातिकम् औदयिकादारभ्य सान्निपातिकनामपर्यन्तं सर्वमपि पूर्ववदेव बोध्यमिति । ‘सेवं भंते ! सेवं भंते ! त्ति’ तदेवं भदन्त ! इति हे भदन्त ! पर्यवदिविषये यदेवानुप्रियेण कथितं तत् सर्वम् एवमेव—सर्वथा सत्यमेव इति कथयित्वा गौतमो भगवन्तं वन्दते नमस्यति वन्दित्वा नमस्यित्वा संयमेन तपसा आत्मानं भावयन् विहरतीति ॥सू० ३॥

इति श्री विश्वविख्यात जगद्बलभादिपदभूषित बालब्रह्मचारि ‘जैनाचार्य’ पूज्यश्री घासीलाल व्रतिविरचितायां श्री “भगवती” सूत्रस्य प्रमेयचन्द्रिका ख्यायां व्याख्यायां पञ्चविंशतिशतकस्य पञ्चमोद्देशकः समाप्तः ॥ २५—५ ॥

दोनों प्रकरणों में भेद है । ‘सेसं तहेव जाव सन्निवाइए’ वाकी का और सब कथन यावत् सान्निपातिक तक का पहिले के जैसा ही है ऐसा जानना चाहिये । अर्थात् औदयिक से लेकर सान्निपातिक नाम तक का सब कथन पहिले के कथन जैसा ही है । ‘सेवं भंते ! सेवं भंते ! त्ति’ हे भदन्त पर्यव आदि के विषय में जो आप देवानुप्रिय ने कहा है वह सब सर्वथा सत्य ही है इस प्रकार कह कर गौतमस्वामी ने प्रभु को वन्दना एवं नमस्कार किया फिर वन्दना नमस्कार करके वे संयम और तप से आत्मा को भावित करते हुए अपने स्थान पर बिराजमान हो गये ॥सू० ३॥

जैनाचार्य जैनधर्मदिवाकर पूज्यश्री घासीलालजीमहाराजकृत “भगवतीसूत्र” की प्रमेयचन्द्रिका व्याख्याके पचीसवें शतकका पंचम उद्देशक समाप्त ॥ २५—५ ॥

जाव सन्निवाइए’ भाकीनुं भोजु तमाम कथन यावत् सान्निपातिक सुधीनु पडेला कहेला प्रमाणे न छे. तेम समजवुं यथात् औदयिकथी लईने सन्निपातिक नाम सुधीनु सधणुं कथन पडेलाना कथन प्रमाणे न छे तेम समजवुं.

‘सेवं भंते ! सेवं भंते त्ति’ हे भगवन् पर्यव—पर्याय विधेरेना संभंधमां आप देवानुप्रिये ने प्रमाणे कहुं छे. ते सधणुं कथन सर्वथा सत्य न छे हे भगवन् आपनुं कथन सर्वथा सत्य न छे आ प्रमाणे कहीने गौतमस्वामी ओ प्रभुने वंदना करी नमस्कार कर्या वंदना नमस्कार करीने गौतमस्वामी तप अने संयमथी पोताना आत्माने लावित करता थका पोताना स्थान पर बिराजमान थया ॥सू० ३॥

जैनाचार्य जैनधर्मदिवाकरपूज्यश्री घासीलालजी महाराज कृत “भगवतीसूत्र” की प्रमेयचन्द्रिका व्याख्याना पचीसवा शतकने पांचमो उद्देशक समाप्त ॥ २५—५ ॥

॥ અથ ષષ્ઠોદ્દેશકઃ પ્રારંભ્યતે ॥

પદ્મસોદ્દેશકસ્ય ચરસમાગે નામભેદાઃ કથિતાઃ, નામભેદાચ્ચ નિર્ગ્રન્થભેદા
મદન્તીત્યત રુતે નિર્ગ્રન્થભેદાઃ ષષ્ઠોદ્દેશકે કથ્યન્તે इत्यनेन संबन्धेनायातस्य
षष्ठोद्देशकस्य एता स्तिसूत्रो द्वारगाथा आदौ कथ्यन्ते—‘पन्नवण’ इत्यादि ।

ગાથા—પન્નવણ વેદ રાગે કંપ્ય ચરિત્તં ષડિસેર્વળા ણાણે ।

તિર્થે લિંગસંરીરે સ્વેત્તે કાલ મૈદ સંજમનિમૌસે ॥

જોશુંદંઓળે કંસાણ લેસ્સાં પરિણામ વંધ્ય વેદેયં ।

કંસોદીરણ ઉવસંપજહૃત્તં સંજ્ઞાય આહારે ॥

મન્ન આગરિસે કાલં તરેયં સમુદ્ધાય સ્વેત્તં ફુલ્લણાય ।

સાદે પરિમાણે ત્રિ ચ અપ્પાવહુયં નિયંઠાણં ॥૩॥

છાયા—મતાપનં વેદો રાગઃ કલ્પશ્ચરિત્રં પ્રતિસેવનાજ્ઞાનમ્ ।

તીર્થો લિંગ શરીરં ક્ષેત્રં કાલઃ ગતિઃ સંયમઃ નિકાશઃ ॥

ચોતોદ્યોગ કપાયાઃ લેશ્યા પરિણામો વંધો વેદશ્ચ ।

કર્મોદીરણ ઉપસંપદ્ જવન્ય સંજ્ઞા ચ આહારઃ ॥

મન્ન આકર્ષઃ કાલઃ અન્તરં સમુદ્ધાતઃ ક્ષેત્રં સ્પર્શના ।

માત્રઃ પરિમાણોઽપિ ચાલ્પવહુત્વં નિર્ગ્રન્થાનામ્ ॥૩॥

છઠ્ઠે ઉદ્દેશક કા પ્રારંભ

પદ્મ ઉદ્દેશક કે અન્તિમ ભાગ મેં નામ ભેદ કહેં મયે હેં । નામ
ભેદ સે નિર્ગ્રન્થોં કે ભેદ હોતે હેં, ફતલિયે અચ હસ છટે ઉદ્દેશે મેં વે
લી નિર્ગ્રન્થ ભેદ પહે જાતે હેં । હસી સમ્બન્ધ સે આયે છુપ હસ છટે
ઉદ્દેશે તી આદિ મેં વે નીન દ્વાર ગાથાં કહી ગઈ હૈ । જો હસ પ્રકાર
મેં હે—‘પન્નવણ’ ઇત્યાદિ ।

છઠ્ઠા ઉદ્દેશાનો પ્રારંભ—

પદ્મસોદ્દેશાના ઉક્તો ભાગમાં નામના ભેદો કહ્યા છે. નામ ભેદોથી
નિર્ગ્રન્થ ભેદો ગાય છે તેથી કહે આ છઠ્ઠા ઉદ્દેશામાં એ નિર્ગ્રન્થોના જ ભેદો
કહેવા ન આવે છે—૧. સંયમથી આવેલા આ છઠ્ઠા ઉદ્દેશાના આરંભમાં
પદ્મસોદ્દેશક કહી છે તે આપમાત્ર છે—પન્નવણ ઇત્યાદિ

ટીકા—અસ્મિન્ ઉદ્દેશકે નિર્ગ્રન્થાનાં નિમ્નપ્રદર્શિતાનિ ષટ્ત્રિંશદ્ દ્વારાણિ સન્તિ તથાહિ—‘પ્રજ્ઞવળ’ હતિ—પ્રજ્ઞાપનમ્—પ્રજ્ઞાપનદ્વારમ્ ૧, ‘વેદે’ વેદઃ ૨, ‘રાગે’ રાગઃ ૩, ‘કલ્પે’ કલ્પઃ ૪, ‘ચરિત્’ ચરિત્રમ્ ૫ ‘પટિસેવળ’ પ્રતિસેવના ૬, ‘જ્ઞાણે’ જ્ઞાનમ્ ૭, ‘તિર્થે’ તીર્થઃ ૮, ‘લિંગ’ લિંગમ્ ૯, ‘સરીરે’ શરીરમ્ ૧૦, ‘ક્ષેત્રે’ ક્ષેત્રમ્ ૧૧, ‘કાલ’ કાલઃ ૧૨ ‘ગતિ’ ગતિઃ ૧૩ ‘સંયમ’ સંયમઃ ૧૪ ‘નિગાસે’ નિકાશઃ—સંનિકર્ષઃ ૧૫, ‘જોગુવબોગે’ યોગોપયોગૌ—યોગદ્વામુપયોગદ્વારં ૧૭, ‘કષાય’ કષાયઃ ૧૮, ‘લેક્ષ્યા’ લેક્ષ્યા ૧૯, ‘પરિણામે’ પરિણામઃ ૨૦, ‘બંધ’ વન્ધઃ ૨૧ ‘વેદેય’ વેદશ્ચ વેદો વેદનં કર્મણામ્ ૨૨, ‘ઉદીરણ’ ઉદીરણમ્ કર્મણામ્ ૨૩, ‘ઉપસંપત્ત્વહન’ ઉપસંપત્ત્વહનમ્ ૨૪, ‘સંજ્ઞા’ સંજ્ઞા ૨૫, ‘આહારે’ આહારઃ ૨૬, ‘ભવ’ ભવઃ—ઉત્પત્તિઃ ૨૭, ‘આગરિસે’ આકર્ષઃ ૨૮, ‘કાલં’ કાલઃ—કાલમાનમ્ ૨૯, ‘અંતરે’ અન્તરમ્ ૩૦, ‘સમુદ્ઘાત્’ સમુદ્ઘાતઃ ૩૧ ‘ક્ષેત્રે’ ક્ષેત્રમ્ ૩૨ ‘સ્પર્શના ચ ૩૩, ‘ભાવે’ ભાવઃ ૩૪ ‘પરિમાણે’ પરિમાણમ્ ૩૫, ‘વિય’ અપિ ચ ‘અલ્પબહુત્વ’ અલ્પબહુત્વમ્ ૩૬, ‘નિયં ઠાગં’ નિર્ગ્રન્થાનામ્ એતેષાં પ્રજ્ઞાપનાદિ ષટ્ત્રિંશદ્દ્વારાણાં સ્વરૂપં યથાવસરં પ્રતિપાદિતં ભવિષ્યતીતિ ગાથાર્થઃ ।

ટીકાર્થ—હલ્લુદ્દેશક મેં નિર્ગ્રન્થોં કે વિષય મેં ચે નીચે પ્રદર્શિત ૩૬ દ્વાર હૈ જૈસે—પ્રજ્ઞાપન દ્વાર ૧, વેદદ્વાર ૨, રાગ ૩, કલ્પ ૪, ચારિત્ર ૫. પ્રતિસેવના ૬, જ્ઞાન ૭, તીર્થ ૮, લિંગ ૯, શરીર ૧૦, ક્ષેત્ર ૧૧, કાલ ૧૨, ગતિ ૧૩, સંયમ ૧૪, નિકાશ—સંનિકર્ષ ૧૫, યોગ ૧૬, ઉપયોગ ૧૭, કષાય ૧૮, લેક્ષ્યા ૧૯, પરિણામ ૨૦, વન્ધ ૨૧, વેદ કર્મ કા વેદન ૨૨, ઉદીરણ ૨૩, ઉપસંપત્ત્વહન ૨૪, સંજ્ઞા ૨૫, આહાર ૨૬ ભવ ૨૭, આકર્ષ ૨૮, કાલમાન ૨૯, અન્તર ૩૦, સમુદ્ઘાત ૩૧, ક્ષેત્ર ૩૨, સ્પર્શના ૩૩, ભાવ ૩૪, પરિમાણ ૩૫, ઓર અલ્પબહુત્વ ૩૬, હન પ્રજ્ઞાપનાદિ ૩૬ દ્વારો કા સ્વરૂપ યથાવસર પ્રતિપાદિત કરને મેં આવેગા ।

ટીકાર્થ—આ ઉદ્દેશામા નિર્ગ્રન્થોના વિષયમાં આ નીચે બતાવેલા ૩૬ છત્રીસ દ્વારો છે. જેમકે—પ્રજ્ઞાપનાદ્વાર ૧ વેદદ્વાર ૨, રાગ ૩, કલ્પ ૪ ચારિત્ર ૫, પ્રતિસેવના ૬, જ્ઞાન ૭, તીર્થ ૮, લિંગ ૯, શરીર ૧૦. ક્ષેત્ર ૧૧, કાળ ૧૨, ગતિ ૧૩, સંયમ ૧૪, નિકાશ—સંનિકર્ષ ૧૫, યોગ ૧૬, ઉપયોગ ૧૭. કષાય ૧૮, લેક્ષ્યા ૧૯, પરિણામ ૨૦, બંધ ૨૧, વેદકર્મનું વેદન ૨૨ ઉદીરણ ૨૩, ઉપસંપત્ત્વ ૨૪, સંજ્ઞા ૨૫, આહાર ૨૬ ભવ ૨૭ આકર્ષક ૨૮, કાલમાન ૨૯, અંતર ૩૦ સમુદ્ઘાત ૩૧ ક્ષેત્ર ૩૨ સ્પર્શના ૩૩. ભાવ ૩૪ પરિમાણ ૩૫, અને અલ્પ બહુત્વ ૩૬ આ પ્રજ્ઞાપના વિગેરે ૩૬ છત્રીસદ્વારોનું સ્વરૂપ યથાવસર—અવસર પ્રમાણે પ્રતિપાદન કરવામાં આવશે.

तत्र सर्वप्रथमं यज्ञापनाद्वारमाह—‘रायगिहे’ इत्यादि ।

मूलम्—रायगिहे जाव एवं वयासी कइ णं भंते ! गियंठा पन्नत्ता ? गोयमा ! पंच गियंठा पन्नत्ता तं जहा—पुलाए ? वउसे२, कुसीले३, गियंठे४, सिणाए ५। पुलाए णं भंते ! कइविहे पन्नत्ते ? गोयमा ! पंचविहे पन्नत्ते तं जहा—नाणपुलाए ? दंसण-पुलाए२, चरित्तपुलाए३, लिंगपुलाए४, अहा सुहुमपुलाए णामं पंचमे । वउसे णं भंते ! कइविहे पन्नत्ते ? गोयमा ! पंचविहे पन्नत्ते तं जहा—आभोगवउसे१, अणाभोगवउसे२, संवुडवउसे३, असंवुडवउसे४, अहा सुहुमवउसे णामं पंचमे ५। कुसीले णं भंते ! कइविहे पन्नत्ते ? गोयमा ! दुविहे पन्नत्ते तं जहा—पडि-सेवणा कुसीले य कसायकुसीले य । पडिसेवणा कुसीले णं भंते ! कइविहे पन्नत्ते ? गोयमा ! पंचविहे पन्नत्ते तं जहा—नाणपडिसेवणा कुसीले१ दंसणपडिसेवणा कुसीले२, चरित्तपडि-सेवणाकुसीले ३, लिंगपडिसेवणा कुसीले ४, अहासुहुमपडि-सेवणा कुसीले णामं पंचमे । कसायकुसीले णं भंते ! कइविहे पन्नत्ते ? गोयमा ! पंचविहे पन्नत्ते तं जहा—नाणकसायकुसीले ? दंसणकसायकुसीले २, चरित्तकसायकुसीले ३, लिंगकसाय-कुसीले४, अहासुहुमकसायकुसीले णामं पंचमे । गियंठे णं भंते ! कइविहे पन्नत्ते ? गोयमा ! पंचविहे पन्नत्ते, तं जहा—पढससमयगियंठे१, अपढससमयगियंठे२, चरमसमयगियंठे३, अचरमसमयगियंठे४, अहासुहुमगियंठे णामं पंचमे । सिणाए णं भंते ! कइविहे पन्नत्ते ? गोयमा ! पंचविहे पन्नत्ते, तं जहा—अच्छवी१, असवले२, अकम्मंसे३, संसुद्धनाणदंसणधरे अरहा

जिणे केवली४ अपरिस्सामी५ । पुलाए णं भंते ! किं सवेयए
होज्जा अवेयए होज्जा ? गोयमा ! सवेयए होज्जा, णो अवेयए
होज्जा । जइ सवेयए होज्जा किं इत्थिवेयए होज्जा पुरिस-
वेयए होज्जा पुरिस णपुंसगवेयए वा होज्जा ? गोयमा ! नो इत्थि-
वेयए होज्जा, पुरिसवेयए होज्जा पुरिसणपुंसगवेयए वा
होज्जा । बउसे णं भंते ! किं सवेयए होज्जा अवेयए होज्जा ?
गोयमा ! सवेयए होज्जा नो अवेयए होज्जा । जइ सवेयए होज्जा
किं इत्थिवेयए होज्जा पुरिसवेयए होज्जा पुरिसणपुंसगवेयए
होज्जा ? गोयमा ! इत्थिवेयए वा होज्जा पुरिसवेयए वा होज्जा
पुरिसणपुंसगवेयए वा होज्जा । एवं पडिसेवणाकुसीले वि ।
कसायकुसीले णं भंते ! किं सवेयए होज्जा पुच्छा गोयमा !
सवेयए वा होज्जा अवेयए वा होज्जा, जइ अवेयए किं उव-
संतवेयए खीणवेयए होज्जा ? गोयमा ! उवसंतवेयए वा खीण-
वेयए वा होज्जा । जइ सवेयए होज्जा किं इत्थिवेयए पुच्छा
गोयमा ! तिसु वि जहा वउसो । णियंटे णं भंते ! किं सवेयए
पुच्छा गोयमा ! णो सवेयए होज्जा अवेयए होज्जा । जइ
अवेयए होज्जा किं उवसंत पुच्छा गोयमा ! उवसंतवेयए वा
होज्जा खीणवेयए वा होज्जा । सिणाए णं भंते ! किं सवेयए
होज्जा० जहा णियंटे तहा सिणाए वि । णवरं णो उवसंत-
वेयए होज्जा खीणवेयए होज्जा ॥सू० १॥

छाया—राजगृहे यावदेवम् अवादीत्, कति खलु गदन्त ! निर्ग्रन्थाः
महत्ताः ? गौतम । पञ्च निर्ग्रन्थाः महत्ताः, तद्यथा—पुलाको १, वटुगः, २, कुशीळः

३, निर्ग्रन्थः ४, स्नातकः ५ । पुलाकः खलु भदन्त ! कतिविधः प्रज्ञप्तः ?
 गौतम ! पञ्चविधः प्रज्ञप्तः तद्यथा-ज्ञानपुलाकः दर्शनपुलाकश्चारित्रपुलाको
 लिङ्गपुलाको यथामुक्ष्मपुलाको नाम पञ्चमः । वकुशः खलु भदन्त ! कतिविधः
 प्रज्ञप्तः ? गौतम ! पञ्चविधः प्रज्ञप्तः, तद्यथा-आभोगवकुशोऽनाभोगवकुशः
 संवृतवकुशोऽसंवृतवकुशः यथामुक्ष्मवकुशो नाम पञ्चमः । कुशीलः खलु भदन्त !
 कतिविधः प्रज्ञप्तः ? गौतम ! द्विविधः प्रज्ञप्तः, तद्यथा-प्रतिसेवनाकुशीलश्च १,
 कषायकुशीलश्च २ । प्रतिसेवनाकुशीलः खलु भदन्त ! कतिविधः प्रज्ञप्तः ?
 गौतम ! पञ्चविधः प्रज्ञप्तः, तद्यथा-ज्ञानप्रतिसेवनाकुशीलो दर्शनप्रतिसेवना
 कुशीलः चारित्रप्रतिसेवना कुशीलः, लिङ्गप्रतिसेवनाकुशीलो यथामुक्ष्म-
 प्रतिसेवना कुशीलो नाम पञ्चमः । कषायकुशीलः खलु भदन्त ! कतिविधः
 प्रज्ञप्तः ? गौतम ! पञ्चविधः प्रज्ञप्तः, तद्यथा-ज्ञानकषायकुशीलो दर्शन-
 कषायकुशीलश्चारित्रकषायकुशीलो लिङ्गकषायकुशीलो यथामुक्ष्मकषायकुशीलो
 नाम पञ्चमः । निर्ग्रन्थः खलु भदन्त ! कतिविधः प्रज्ञप्तः ? गौतम ! पञ्चविधः
 प्रज्ञप्तः तद्यथा-प्रथमसमयनिर्ग्रन्थः, अप्रथमसमयनिर्ग्रन्थः, चरमसमयनिर्ग्रन्थोऽच-
 रमसमयनिर्ग्रन्थो यथा-सूक्ष्मनिर्ग्रन्थो नाम पञ्चमः । स्नातकः खलु भदन्त ! कति-
 विधः प्रज्ञप्तः ? गौतम ! पञ्चविधः प्रज्ञप्तः, तद्यथा-अच्छदिः १, अशवलः २, अक-
 र्माशः ३, संशुद्धज्ञादर्शनधरोऽर्हन् जिनः केवली ४, अपरिस्रावी ५ । पुलाकः खलु
 भदन्त ! किं सवेदको भवति, अवेदको भवति ? गौतम ! सवेदको भवति नो अवे-
 दको भवति । यदि सवेदको भवति किं स्त्रीवेदको भवति, पुरुषवेदको भवति पुरुषनपुं-
 सकवेदको भवति ? गौतम ! नो स्त्रीवेदको भवति पुरुषवेदको भवति पुरुषनपुं सक-
 वेदको वा भवति । वकुशः खलु भदन्त ! किं सवेदको भवति अवेदको भवति ? गौतम !
 सवेदको भवति नो अवेदको भवति । यदि सवेदको भवति किं स्त्रीवेदको भवति
 पुरुषवेदको भवति, पुरुषनपुंसकवेदको भवति ? गौतम ! स्त्रीवेदको वा भवति-
 पुरुषवेदको वा भवति-पुरुषनपुंसकवेदको वा भवति । एवं प्रतिसेवनाकुशीलो-
 ऽपि । कषायकुशीलः खलु भदन्त ! किं सवेदकः पृच्छा, गौतम ! सवेदको वा
 भवति अवेदको वा भवति । यदि अवेदकः किमुपशान्तवेदकः क्षीणवेदको भवति ?
 गौतम ! उपशान्तवेदको वा क्षीणवेदको वा भवति । यदि सवेदको भवति किं
 स्त्रीवेदको भवति पृच्छा गौतम ! त्रिष्वपि, यथा वकुशः । निर्ग्रन्थः खलु भदन्त !
 किं सवेदकः पृच्छा, गौतम नो सवेदको भवति अवेदको भवति । यदि अवेदको
 भवति किमुपशान्त पृच्छा गौतम ! उपशान्तवेदको भवति क्षीणवेदको वा
 भवति । स्नातकः खलु भदन्त ! किं सवेदकः पृच्छा यथा निर्ग्रन्थस्तथा स्नात-
 कोऽपि । नवरं नो उपशान्तवेदको भवति क्षीणवेदको भवति ॥सू० १॥

ટીકા—‘રાયગિહે જાવ એવં વયાસી’ રાજગૃહે યાવદ્ એવમવાદીત્ અત્ર યાવત્પદેન પરિષદ્ નિર્ગતા, તત્ર ભગવતા ધર્મોપદેશઃ કૃતઃ પરિષત્ પ્રતિગતા તદનુ પ્રાજ્ઞલિપુટો ગૌતમ એતદન્તસન્દર્ભસ્ય ગ્રહણં ભવતિ કિમવાદીત્ ગૌતમ સ્તત્રાહ—‘કઙ્ઞં’ ઇત્યાદિ । ‘કઙ્ઞં મંતે ! ણિયંઠા પન્નત્તા’ કતિ સ્વસ્થ મદન્ત ! નિર્ગન્થાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ગ્રન્થાત્ પરિગ્રહાત્ વાહ્યાદાભ્યન્તરાચ્ચ નિર્ગતાઃ યે તે નિર્ગન્થાઃ સાધવઃ વાહ્યાભ્યન્તરપરિગ્રહરહિતત્વમેવ નિર્ગન્થત્વમિત્યર્થઃ એતાદૃશાઃ નિર્ગન્થાઃ કતિ પ્રકારકા ભવન્તીતિ પ્રશ્નઃ, ભગવાનાહ—‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ । ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘પંચ ણિયંઠા પન્નત્તા’ પચ્ચ નિર્ગન્થાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, પ્રકારભેદમેવ દર્શયતિ,

અવ સૂત્રકાર સર્વ પ્રથમ પ્રજ્ઞાપના દ્વાર કા કથન કરતે હૈ—
‘રાયગિહે જાવ એવં વયાસી’ ઇત્યાદિ સૂ૦ ૧।

ટીકાર્થ—‘રાયગિહે જાવ એવં વયાસી’ રાજગૃહ નગર સે (ભગવાન્ ગૌતમને) યાવત્ પ્રમુશ્રી સે હસ પ્રકાર પૂછા યહાં યાવત્ પદ સે યહ પાઠ સંગૃહીત હુઆ હૈ—‘પરિષદા નિકલી ભગવાન્ ને ધર્મોપદેશ દિયા ધર્મોપદેશ સુનકર પરિષદા વિસર્જિત હો ગઈ । હસકે વાદ દોનોં હાથ જોડકર ગૌતમસ્વામી બોલે હે મદન્ત ! નિર્ગન્થ કિતને પ્રકાર કે કહે ગયે હૈ ? ગ્રન્થ નામ પરિગ્રહ કા હૈ । યહ પરિગ્રહ વાહ્ય ઔર આભ્યન્તર કે ભેદ સે દો પ્રકાર કા હોતા હૈ વાહ્ય આભ્યન્તર પરિગ્રહ સે જો રહિત હોતે હૈ વે નિર્ગન્થ હૈ ક્યોં કિ વાહ્ય ઔર આભ્યન્તર પરિગ્રહ સે રહિત હોના હી તો નિર્ગન્થતા હૈ । હસકે ઉત્તર મેં પ્રમુશ્રી કહતે હૈ—‘ગોયમા ! પંચ ણિયંઠા પન્નત્તા હે ગૌતમ । નિર્ગન્થ પાંચ પ્રકાર કે હોતે હૈ । ‘તં જહા’ જૈસે

હવે સૂત્રકાર સૌથી પહેલાં પ્રજ્ઞાપના દ્વારનું કથન કરે છે—‘રાયગિહે જાવ એવં વયાસી’

ટીકાર્થ—‘રાયગિહે જાવ એવં વયાસી’ રાજગૃહ નગરમાં ભગવાનનું સમવસરણ થયું પરિષદ ભગવાનને વંદના કરવા આવી ભગવાને તેઓને ધર્મદેશના આપી ધર્મદેશના સાંભળીને પરિષદ પોતપોતાના સ્થાને પાછી ગઈ તે પછી બન્ને હાથ બેડીને ઘણા જ વિનય સાથે ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુને આ પ્રમાણે પૂછયું—હે ભગવાન નિર્ગન્થો કેટલા પ્રકારના કહ્યા છે ? ગ્રન્થનામ પરિગ્રહનું છે આ પરિગ્રહ બાહ્ય અને આભ્યન્તરના ભેદથી બે પ્રકારનો હોય છે. બાહ્ય અને આભ્યન્તર પરિગ્રહથી જે રહિત હોય છે, તે નિર્ગન્થ છે. કેમકે—બાહ્ય અને આભ્યન્તર પરિગ્રહ રહિત થયું એજ નિર્ગન્થપણું છે આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુ કહે છે કે—‘ગોયમા પંચ ણિયંઠા પન્નત્તા’ હે ગૌતમ !

‘તં જહા’ इत्यादि । ‘तं जहा’ तथा ‘पुलाए’ पुलाकः ‘वउसे’ वकुशः ‘कुसीले’ कुशीलः ‘णियंठे’ निर्ग्रन्थाः, ‘सिणाए’ स्नातकः । यद्यपि सर्वेषामेव साधूनां सर्वविरत्यात्मकचारित्रस्य समतिपन्नतया भेदकथनमसंभवमिव प्रतिभाति तथापि सर्वविरतिमन्त्रेऽपि चारित्रमोहनीयकर्मणां क्षयोपशमादिकृतं वैलक्षण्यं संभवतीति । तत्र पुलाको निःसारो धान्यकणः तद्वत् संयमसाररहितः पुलाकवत् पुलाकः । वकुशं शबलं चित्ररूपम् कर्बुरिवत् विचित्रचारित्रवत्त्वात् वकुश इति कथ्यते । कुशीलः—कुत्सित शीलं चरित्रं यस्य स कुशीलः । निर्ग्रन्थः निर्गतो ग्रन्थात् यः स निर्ग्रन्थः चारित्रमोहनीयकर्मरहित इत्यर्थः । स्नातकः स्नात इव

‘પુલાએ’ પુલાક ૧ ‘વડસે’ વકુશ ૨, ‘કુસીલે’ કુશીલ ૩, ‘ણિયંઠે’ નિર્ગ્રન્થ ૪, અને ‘સિણાએ’ ૫ સ્નાતક યદ્યપિ સમસ્ત હી સાધુજન સર્વ વિરતિ રૂપ ચારિત્ર કે ધારક હોતે હૈં અતઃ હસ સ્થિતિ મેં હનકા એદ પ્રતિપાદન અસંગત જૈસા માલુમ દેતા હૈં—પરંતુ ફિર બિ-સર્વવિરતિ શાલી હોને પર બી-હનમેં ચારિત્ર મોહનીય કર્મ કે ક્ષયોપશમાદિ સે જન્ય જો વિશેષતા હૈં ડસકી અપેક્ષા હનમેં એદ સમ્મવિત હોતા હૈં । હનમેં જો પુલાક હૈં વહ સંયમસાર રહિત હોતા હૈં પુલાક નામ, નિસાર ધાન્ય કા જો કણ હોતા હૈં ડસકા હૈં । હસ પુલાક કી તરહ જો સંયમ રૂપ સાર સે રહિત હો એસા વહ નિર્ગ્રન્થ પુલાક કહા ગયા હૈં । યહ સંયમ શાલી હોતા હુઆ બી સંયમ કે દોષોં દ્વારા સંયમ કી કુછ અસાર બના દેતા હૈં । ચિત્રવર્ણ કા નામ વકુશ હૈં । જો નિર્ગ્રન્થ અપને ચારિત્ર કો વિચિત્ર રૂપ વાલા બના લેતા હૈં વહ નિર્ગ્રન્થ વકુશ કહા ગયા હૈં ।

નિર્ગ્રન્થો પાંચ પ્રકારના હોય છે ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે—પુલાએ પુલાક ૧ વડસે વકુશ ૨, કુસીલે કુશીલ ૩, ણિયંઠે નિર્ગ્રન્થ ૪, અને ‘સિણાએ સ્નાતક ૫ જે કે—સધના સાધુઓ સર્વ વિરતિ રૂપ ચારિત્રના ધારણ કરનાર હોય છે. તેથી આ સ્થિતિમાં તેઓના લેહોનું પ્રતિપાદન અસંગત જેવું જણાય છે તે પણ સર્વવિરતિ શાળી હોવા છતાં પણ તેઓમાં ચારિત્ર મોહનીય કર્મના ક્ષયોપશમાદિથી થવાવાળું જે વિશેષ પણ છે તેની અપેક્ષાથી તેઓમાં લેહ સંભવે છે. તેઓમાં જે પુલાક છે, તે સંયમ સાર વિનાના હોય છે. પુલાક નામ—નિસાર ધાન્યના જે કણ—દાણા હોય છે, તેનું નામ પુલાક છે. આ પુલાકની જેમ જેઓ સંયમ રૂપ સાર વિનાના હોય છે એવા તે નિર્ગ્રન્થ ને પુલાક કહેલ છે. તેઓ સંયમશાલી હોવા છતાં પણ સંયમના દોષોદ્વારા સંયમ ને અસાર બનાવી દે છે ચિત્ર વર્ણનું નામ વકુશ છે. જે નિર્ગ્રન્થો પોતાના ચારિત્રને વિચિત્ર પ્રકારનું બનાવી દે છે તે નિર્ગ્રન્થને વકુશ કહેલ છે ૨ જે

સ્નાતો ઘાતિકર્મલક્ષણમલપટક્ષાલનાત્ इति સ્નાતકઃ, ઘાતિકર્મણાં ક્ષાલનાત્ શુદ્ધતાં ગત્ इत्यर्थः । તત્ર પુલાકો દ્વિવિધઃ લઘ્વિ પ્રતિસેવનાભેદાન્ તત્ર લઘ્વિ-પુલાકો લઘ્વિવિશેષવાન્ યઃ સ્વકીયલઘ્વિગ્રાત્ સંઘકાર્યાથ ચક્રવર્ત્યાદિકમપિ વિનાશયતિ તદુક્તમ્—‘સંઘાદ્યાણકજ્જે ચુન્નિજ્જા ચક્કવટ્ટિમવિજીપ્પ ૦ તીપ્પ લઢ્ઢીપ્પ જુઓ લદ્ધિ પુલાઓ મુણેયવ્વો’ ‘સંઘાદિકાનાં કાર્યેં યથા ચક્રવર્ત્તિનમપિ ચૂરયેત્ તથા લઘ્વ્યા યુતો લઘ્વિપુલાકો જ્ઞાતવ્ય इति ।

આસેવનાપુલાકમાશ્રિત્યાહ—‘પુલાણં મંતે !’ इत्यादि । ‘પુલાણં મંતે ! કઠ્ઠિવિહે પન્નત્તે’ પુલાકઃ સ્વલ્પ મદન્ત ! કતિવિધઃ પ્રજ્ઞાત્ इति પ્રશ્ન. । ભગવાનાહ—

જિહ્વ નિર્ગ્રન્થ કા ચારિત્ર કુત્સિત્ત હોતા હૈં વહ નિર્ગ્રન્થ કુશીલ કહા ગયા હૈં ગ્રન્થ—ચારિત્ર મોહનીય કર્મ સે જો રહિત હોતા હૈં વહ નિર્ગ્રન્થ ઓર જો ઘાતિયા કર્મરૂપ મેલ સે સ્નાત હુપ્ વ્યક્તિ કે જૈસા શુદ્ધ હોતા હૈં વહ સ્નાતક હૈં । અર્થાત્ ઘાતિયા કર્મોં કે સર્વથા નાશ સે જો શુદ્ધ હો ગયા હૈં એસે કેવલી સ્નાતક હૈં । હનમેં પુલાક દો પ્રકાર કા હોતા હૈં એક લઘ્વિ પુલાક ઓર દૂસરા પ્રતિસેવના પુલાક જો લઘ્વિ પુલાક હોતા હૈં વહ લઘ્વિ વિશેષ વાલા હોતા હૈં । યહ અવની લઘ્વિ કે વલ સે સંઘ કાર્ય નિમિત્ત ચક્રવર્ત્તી આદિ કો ભી નષ્ટ કર દેના હૈં સો હી કહા હૈં—‘સંઘાદ્યાણકજ્જે ચુન્નિજ્જા ચક્કવટ્ટિમવિજીપ્પ તીપ્પ લઢ્ઢીપ્પ જુઓ લદ્ધિ પુલાઓ મુણેયવ્વો’ આસેવના પુલાક કો આશ્રિત કરકે ગૌતમ ને પ્રભુશ્રી સે એસા પૂછા હૈં—‘પુલાણં મંતે ! કઠ્ઠિ વિહે પન્નત્તે’ હે મદન્ત ! પુલાક કિતને પ્રકાર કા કહા ગયા હૈં ? હસકે

નિર્ગ્રન્થનુ ચારિત્ર કુત્સિત્ત—નિહિત હોય છે તે નિર્ગ્રન્થ કુશીલ કહેવાય છે. ૩ ગ્રન્થ—ચારિત્ર મોહનીય કર્મથી જે રહિત હોય છે, તે નિર્ગ્રન્થ છે. અને જે ઘાતિયા કર્મરૂપ મેલથી સ્નાત કરેલ વ્યક્તિની માફક શુદ્ધ હોય છે, તે સ્નાત કહેવાય છે. અર્થાત્ ઘાતિયા કર્મોના સર્વથા નાશ પામવાથી જે શુદ્ધ થઈ ગયા છે. એવા કેવલી સ્નાતક છે. તેઓમાં પુલાક બે પ્રકારના હોય છે એક લઘ્વિ પુલાક અને બીજા પ્રતિસેવના પુલાક જે લઘ્વિ પુલાક હોય છે તે લઘ્વિ વિશેષવાળો હોય છે. તે પોતાની લઘ્વિના બળથી સંઘકાર્ય ને નિમિત્ત ચક્રવર્ત્તિ વિગેરેનો પણ નાશ કરી દે છે એજ કહ્યું છે કે—સંઘાદ્યાણકજ્જે ચુન્નિજ્જા ચક્કવટ્ટીમવિ લીપ્પ તીપ્પ લઢ્ઢીપ્પ જુઓ લદ્ધિ પુલાઓ મુણેયવ્વો’ આસેવના પુલાકનો આશ્રય કરીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને એવું પૂછ્યું છે કે—પુલાણં મંતે કઠ્ઠિવિહે પન્નત્તે’ હે ભગવન્ પુલાકકેટલા પ્રકારના હતા છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી એવું કહે છે કે—

‘ગોયમા’ इत्यादि । ‘गोयमा’ हे गौतम । ‘पंचविहे पन्नत्ते’ पञ्चविधः-पञ्चमकारकः पुलाकः प्रज्ञप्तः, ‘तं जहा’ तत्तथा-‘नाणपुलाए दंसणपुलाए चरित्तपुलाए लिङ्गपुलाए अहासुहुमपुलाए णामं पंचमे’ ज्ञानपुलाको दर्शनपुलाकश्चारित्रपुलाको लिङ्गपुलाको यथासूक्ष्मपुलाको नाम पञ्चमः, तत्र ज्ञानमाश्रित्य पुलाको ज्ञानस्यासारताकारी विराधको ज्ञान पुलाकः, दर्शनस्यासारताकारी विराधको दर्शनपुलाकः, एवं चारित्रादिपुलाकोऽपि ज्ञातव्य इति तदुक्तम्

‘खलियाइ दूस्णेहि नाणं संकाइएहि सम्मत्तं ।
 सुलुत्तरगुणपडिसेवणाइ चरणं विराहेइ ।
 लिङ्गपुलाओ अन्नं निकारणओ करेइ जो लिङ्गे’ ।
 मणसा अकपियाणं निसेवओ होइ अहासुहमे’ ।
 ‘स्खलितादि दूषणैर्ज्ञानं शङ्कादिभिः सम्यक्त्वं ।
 मूलोत्तरगुणमतिसेवनया चारित्रं विराधयति, ।
 लिङ्गपुलाकोऽन्यत् निष्कारणतः करोति यो लिङ्गम्,
 मनसाऽकल्पितानां निषेवको भवति यथासूक्ष्मः’ ।

उत्तर में प्रभुश्री ने कहा है-‘पञ्चविहे पन्नत्ते’ हे गौतम । पुलाक पाँच प्रकार का कहा गया है । ‘तं जहा’ जैसे-‘नाणपुलाए दंसणपुलाए चरित्तपुलाए लिङ्गपुलाए अहासुहुमपुलाए णामं पंचमे’ ज्ञान पुलाक, दर्शन पुलाक चारित्र पुलाक लिङ्ग पुलाक और पांचवाँ यथासूक्ष्म पुलाक इन में जो ज्ञान की असारता कारक होता है-उसका विराधक होता है वह ज्ञानपुलाक है । दर्शन की असारताकारी जो होता है वह दर्शन पुलाक है । इसी प्रकार से चारित्र आदि पुलाक भी जानना चाहिये । सो ही कहा है-‘खलियाइ’ इत्यादि ।

बकुश दो प्रकार का होता है उपकरण बकुश और शरीर-बकुश इनमें जो वस्त्र पात्र आदि उपकरणों की विभूषा करने के स्व

‘पंचविहे पन्नत्ते’ हे गौतम । पुलाक पांच प्रकारના કહયા છે. ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે ‘નાણપુલાએ દંસણપુલાએ ચરિત્તપુલાએ લિંગપુલાએ અહાસુહુમપુલાએ નામં પંચમે’ જ્ઞાન પુલાક ૧, દર્શન પુલાક ૨ ચારિત્ર પુલાક ૩, લિંગ પુલાક ૪ અને પાંચમુ યથાસૂક્ષ્મ પુલાક તેઓમાં જ્ઞાનની અસારતાં કારક જે હોય છે તેના વિરાધક હોય છે તે જ્ઞાનપુલાક છે દર્શનની અસારતાકારી જે હોય છે તે દર્શન પુલાક છે. એજરીતે ચારિત્ર વિગેરે પુલાકોના સંબંધમાં પણ સમજવુ એજ કહ્યું છે કે ‘ખલિયાઈ’ ઇત્યાદિ

બકુશ એ પ્રકારનાં હોય છે, તેના નામો ઉપકરણ બકુશ અને શરીર બકુશ એ પ્રમાણે છે. તેઓમાં જે વસ્ત્ર પાત્ર વિગેરે ઉપકરણોની શોભા કર-

વકુશો દ્વિવિધો ભવતિ ઉપકરણશરીરભેદાત્ તત્ર વસ્ત્રપાત્રાદ્યુપકરણવિભૂષાનુ-
વર્તનશીલ ઉપકરણવકુશઃ, કરચરણનયમુક્તાદિ દેહાવયવવિભૂષાનુવર્તી શરી-
રવકુશઃ, સ્વ ચાયં દ્વિવિધોઽપિ વકુશપુલાકો પશ્ચવિધો યત્તિ તથા ચાહ-
'વડસેણં મંતે ! કહ્વિદે પન્નત્તે' વકુશઃ સ્વલુ મદન્ત ! કતિવિધઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ,
મગવાનાહ-'ગોયમા' ઇત્યાદિ । 'ગોયમા ! પંચવિદે પન્નત્તે' ગૌતમ ! વકુશઃ
પશ્ચવિધઃ પ્રજ્ઞપ્ત ઇતિ, 'તં જહા' તથા-'આમોગવડસે અણામોગવડસે સંવુડ-
વડસે અસંવુડવડસે-અહાસુહુમણામં પંચમે' આમોગવકુશોઽનામોગવકુશઃ
સંવૃતવકુશોઽસંવૃતવકુશો યથાસૂદમવકુશો નામ પશ્ચમઃ । આમોગઃ-સાધુના-
મકૃત્યયેતત્ત્વ શરીરોપકરણાદિ વિભૂષણદિત્યેવ જ્ઞાનં તત્પ્રધાનો વકુશ આમોગ-
વકુશઃ, જ્ઞાત્વા દોષસેનનકારી આમોગવકુશ ઇત્યર્થઃ । અજ્ઞાત્વા દોષસેનનકારી

આવવાલા હોતા હૈ વહ ઉપકરણ વકુશ હૈ જો હાથ, પૈર, નય, મુખ
આદિ યે દેહાવયવની વિભૂષા કરને કે સ્વભાવવાલા હોતા હૈ વહ શરીર
વકુશ હૈ દ્વલ્લ દોનો પ્રકાર કે વકુશ કે પાંચ પ્રકાર હોતે હૈ-સો હી કહા
હૈ-'વડસે ણં મંતે ! કહ્વિદે પન્નત્તે' હે મદન્ત ! વકુશ કિતમે પ્રકાર
કા કહા ગયા હૈ ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી ને કહા હૈ-'ગોયમા ! પંચવિદે પન્નત્તે'
હે ગૌતમ ! વકુશ પાંચ પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ 'તં જહા' જૈસે-આમોગ
વકુસે અણામોગવડસે સંવુડવડસે, અસંવુડવડસે અહાસુહુમવડસે ણામં
પંચમે' આમોગવકુશ અનામોગવકુશ, સંવૃતવકુશ અસંવૃતવકુશ
ઔર યથા સૂદમવકુશ દ્વલ્લે જો યહ જાનતે હુએ શ્રી કિ શરીર ઉપક-
રણ આદિ જો સુશોચિત્ત કરના સાધુજનોં કો યોગ્ય નહીં હૈ ફિર શ્રી

વાના સ્વભાવ વાળો હોય છે, તે ઉપકરણ વકુશ કહેવાય છે. અને હાથ પગ
નખ, મુખ, વિગેરે શરીરના અવયવોની જે શોભા કરવાના સ્વભાવ વાળો
હોય છે. તે શરીર વકુશ કહેવાય છે. આ બન્ને પ્રકારના વકુશોના પાંચ ભેદો
થાય છે. એ આ નીચેના સૂત્રપાઠથી બતાવેલ છે 'વડસેણં મંતે ! કહ્વિદે
પન્નત્તે' આ સૂત્રપાઠથી ગૌતમસ્વામી પ્રભુશ્રી ને પૂછે છે કે-હે ભગવન્ વકુશ
કેટલા પ્રકારના કહેવા છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે
છે કે-'ગોયમા ! પંચવિદે પન્નત્તે' હે ગૌતમ ! વકુશ પાંચ પ્રકારના કહેવા
છે 'તં જહા' તે આ પ્રમાણે છે-'આમોગવકુસે, અણામોગવકુસે સંવુડવડસે,
અસંવુડવડસે અહાસુહુમણામં પંચમે' આમોગ વકુશ ૧ અનામોગ વકુશ ૨,
સંવૃતવકુશ ૩, અસંવૃતવકુશ ૪. અને પાંચમાં યથાસૂદમ વકુશ ૫ તેઓમાં
જેઓ શરીર, ઉપકરણ વિગેરે ને સુશોચિત્ત કરવા તે સાધુજનોને યોગ્ય નથી
તેમ ભગવાન છતાં પણ જેઓ શરીર ઉપકરણ વિગેરેને સુશોચિત્ત-શોભાવાળા

અનામોગવકુશઃ । ચારિત્રસ્યોત્તરગુણૈઃ દશવિધપ્રત્યાખ્યાનરૂપૈરાચ્છાદિતો ભવેત્
સ સંવૃતવકુશઃ ઇચ્છાદોષસેવક इत्यर्थः । एतद्विन्नोऽसंवृतवकुशः, नेत्र
मुखादि शरीरावयवानां शुश्रूषाकर्त्ता यथासूक्ष्मवकुशो भवति तदुक्तम्,

‘આમોગે જાણંતો, કરેડ દોસં અજાણમણમોગે ।

મુલુત્તરેહિં સંવુઢ વિવરીએ અસંવુડો હોઈ,

અચ્છિગુહસજ્જમાણો હોઈ અહા સુદૂમઓ તદા વડસો ।

અહચા જાણિજ્જંતો અસંવુડો સંવુડો ઇયરો ’

છાયા—જાનાતો દોષ કરોતિ આમોગઃ,

અજાનાનોઽનામોગો મૂલોત્તરેપુ,

સંવૃતોઽસંવૃતો ભવતીતરઃ ।

અક્ષિપુર્વં માર્જયન્ ભવતિ યથાસૂક્ષ્મસ્તથા વકુશઃ ॥

અથવા અજાનન્ અસંવૃત ઇતરઃ સંવૃતઃ ॥૨॥

‘કુસીલે ણં મંતે ! કહિવિહે પન્નત્તે’ કુશીલઃ સ્વલ્લ મદન્ત ! કતિવિધઃ

જો શરીર ઉપકરણ આદિ કો સુશોભિત કરતા હૈ વહ આમોગવકુશ
હૈ ઔર જો હસ પ્રકાર સે નહીં જાનતા હૈ ઔર હસ દોષકા સેવન
કરતા હૈ વહ અનામોગવકુશ હૈ । જો ચારિત્ર કે દશવિધ પ્રત્યાખ્યાનરૂપ
ઉત્તરગુણો સે આચ્છાદિત હોતા હૈ વહ સંવૃત વકુશ પ્રચ્છન્નરૂપ સે દોષો
કા સેવન કરને ચાલા હોતા હૈ હસસે ભિન્ન અસંવૃતવકુશ હોતા હૈ ।
જો નેત્ર મુખ આદિક શરીર કે અવયવોં કો સફાઈ કરને મેં પ્રયત્ન-
શીલ રહતા હૈ—હનકી શુશ્રૂષા કરને મેં લગા રહતા હૈ વહ યથાસૂક્ષ્મ
વકુશ હૈ । સો હી કહા હૈ—‘આમોગે જાણંતો’ હત્યાદિ ।

‘કુસીલેણં મંતે ! કહિવિહે પન્નત્તે’ હે મદન્ત ! કુશીલ કિતને

કરે છે, તે આલોગ બકુશ કહેવાય છે. અને એ પ્રમાણે જે જાણતા નથી અને
આ દોષનુ સેવન કરે છે. તે અનાલોગ બકુશ કહેવાય છે. જેઓ ચારિત્રના દસ
પ્રકારના પ્રત્યાખ્યાન ૩૫ ઉત્તરગુણોથી આચ્છાદિત ઢંકાયેલા રહે છે. તે સંવૃત
બકુશ કહેવાય છે. આ સંવૃત બકુશ છાનીરીતે દોષોને સેવવાવાળા હોય છે,
તેનાથી જુદા અસંવૃત બકુશો હોય છે તથા જે આંખ મુખ, વિગેરે શરીરના
અવયવોની સફાઈ કરવામાં પ્રયત્નશીલ રહે છે અર્થાત્ શરીરના અવયવોની
સેવા કરવામાં જ લાગ્યા રહે છે. તે યથાસૂક્ષ્મ બકુશ કહેવાય છે; કહ્યું પણ
છે—‘આમોગે જાણંતો’ હત્યાદિ

“કુસીલેણં મંતે ! કહિવિહે પન્નત્તે” હે ભગવન્ કુશીલ કેટલા પ્રકારના

પ્રજ્ઞપ્તઃ, મગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ । ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘દુવિદ્દે પન્નત્તે’
 દ્વિવિધઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ, ‘તં જહા’ તથથા-‘પહિસેવણાકુસીલે ય કસાયકુસીલે ય’ પ્રતિ-
 સેવના કુસીલથ કપાયકુસીલથ તત્ર સેવના સમ્યગારાધના તત્ પ્રતિપક્ષસ્તુ
 પ્રતિસેવના-વિરાધના-તથા પ્રતિસેવનયા કુસીલચારિત્રવિરાધકઃ પ્રતિસેવના
 કુસીલઃ । કપાયઃ-સંજ્વલનકપાયૈચારિત્રવિરાધકઃ કપાયકુસીલઃ । પ્રતિસેવના
 કુસીલમધિકૃત્યાહ-‘પહિસેવણાકુસીલે ણં મંતે ! કઙ્કિદ્દે પન્નત્તે’ પ્રતિસેવના
 કુસીલઃ સ્વચ્છ મદન્ત ! કતિવિધઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ, મગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ,
 ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘પંચવિદ્દે પન્નત્તે’ પંચવિધઃ-પંચપ્રકારઃ પ્રતિસેવનાકુસીલઃ
 પ્રજ્ઞપ્તઃ, ‘તં જહા’ તથથા-‘નાણપહિસેવણાકુસીલે-દંમણપહિસેવણાકુસીલે

પ્રકારકા કહા ગયા હૈં હસકે ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈં-‘ગોયમા દુવિદ્દે
 પન્નત્તે’ હૈં ગૌતમ કુસીલ દો પ્રકાર કા કહા ગયા હૈં । ‘તં જહા’ જૈસે-
 ‘પહિસેવણાકુસીલે ય કસાયકુસીલે ય’ પ્રતિસેવનાકુસીલ ઓર
 કપાયકુસીલ સમ્યક્ આરાધના કા નામ સેવના હૈં ઓર હસ આરાધના
 કી પ્રતિપક્ષ વિરાધના કા નામ પ્રતિસેવના હૈં । હસ પ્રતિસેવના સે મૂલવ
 ઉત્તર ગુણો કી વિરાધના સે જો અપને ચારિત્ર કા વિરાધક હોતા હૈં
 વહ પ્રતિસેવના કુસીલ હૈં જો માત્ર સંજ્વલ કપાયો સે હી દૂષિત ચારિત્ર
 વાલા હૈં વહ કપાય કુસીલ હૈં ‘પહિસેવણાકુસીલે ણં મંતે કઙ્કિદ્દે
 પન્નત્તે’ હૈં મદન્ત ! પ્રતિસેવના કુસીલ કિતને પ્રકાર કા કહા ગયા હૈં । હસકે
 ઉત્તરમેં પ્રભુ શ્રી કહતે હૈં-ગોયમા ! પંચવિદ્દે પન્નત્તે’ હૈં ગૌતમ ! પાંચ
 પ્રકાર કા કહા ગયા હૈં । ‘તં જહા’ જૈસે-‘નાણ પહિસેવણા કુસીલે દંમણ,

કહ્યા છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમા પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામી ને કહે છે કે-‘ગોયમા !
 દુવિદ્દે પન્નત્તે’ હે ગૌતમ ! કુસીલ બે પ્રકારના કહેલ છે ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે
 છે ‘પહિસેવણાકુસીલે ય કસાયકુસીલે ય’ પ્રતિસેવના કુસીલ અને કપાય કુસીલ
 સમ્યગ્ આરાધનાનું નામ સેવના છે, અને તે આરાધનાની પ્રતિપક્ષ રૂપ વિરાધનાનું
 નામ પ્રતિસેવના છે. આ પ્રતિસેવનાથી-ઉત્તરશુદ્ધિની વિરાધનાથી જે પોતાના
 ચારિત્રનો વિરાધક હોય છે, તે પ્રતિસેવના કુસીલ છે અને જે સંજ્વલન
 કપાયથી ચારિત્રનો વિરાધક હોય છે. તે કપાય કુસીલ કહેવાય છે ‘પહિસેવણા
 કુસીલે ણં મંતે ! કઙ્કિદ્દે પન્નત્તે’ હે ભગવન્ પ્રતિસેવના કુસીલ કેટલા પ્રકારના કહ્યા
 છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમા પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામી ને કહે છે કે-‘ગોયમા પંચ-
 વિદ્દે પન્નત્તે’ હે ગૌતમ ! પ્રતિસેવના કુસીલ પાંચ પ્રકારના કહ્યા છે ‘તં જહા’

ચરિત્તપડિસેવનાકુસીલે લિંગપડિસેવનાકુસીલે-અહાસુહુમપડિસેવના કુસીલે
 ગામં પંચમે' જ્ઞાનપ્રતિસેવનાકુસીલો દર્શનપ્રતિસેવના કુસીલચારિત્રપ્રતિ-
 સેવનાકુસીલો લિંગપ્રતિસેવનાકુસીલો યથાસૂક્ષ્મપ્રતિસેવનાકુસીલો નામ પંચમઃ ।
 તત્ર જ્ઞાનસ્ય પ્રતિસેવનયા કુસીલો જ્ઞાનપ્રતિસેવનાકુસીલઃ, एवं दर्शनस्य
 प्रतिसेवनया कूसीलो दर्शनप्रतिसेवना कूसीलः, एवं चारित्रप्रतिसेवनादि
 कूसीलोऽपि । तदुक्तम्-

‘इह नाणाइ कुसीलो उवजीवं होइ नाणपमिटेण् ।

अहसुहुमो पुण तुस्से एस तवस्सि ति संलाए’ ।

છાયા—જ્ઞાનપ્રમૃતિના ઉપજીવન્નિહ જ્ઞાનાદિ કુસીલો ભવતિ,

यथासूक्ष्मः पुनरेपतपस्वीति प्रशंसया तुष्यति ॥

જ્ઞાનાદિશાશ્રિત્ય આજીવિકાકારીત્યર્થઃ તપઃ પ્રમૃતિના નિદાનકારી । ‘કસાય-
 કુસીલે ગં મંતે ! કઙ્કિદે પન્નત્તે’ કપાયકુસીલઃ સ્વલુ મદન્ત ! કતિવિધઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ

પડિસેવનાકુસીલે ચરિત્તપડિસેવનાકુસીલે લિંગપડિસેવનાકુસીલે,
 અહાસુહુમપડિસેવનાકુસીલે ગામં પંચમે' જ્ઞાન પ્રતિસેવના કુસીલ, દર્શન
 પ્રતિ સેવના કુસીલ, ચારિત્રપ્રતિસેવના કુસીલ લિંગપ્રતિસેવના કુસીલ
 ઓર પાંચવાં યથાસૂક્ષ્મ પ્રતિસેવના કુસીલ હનમેં જો જ્ઞાન કી પ્રતિસેવના
 દ્વારા કુસીલ હોતા હૈ વહ જ્ઞાનપ્રતિસેવના કુસીલ હૈ । હસી પ્રકાર
 દર્શન કી પ્રતિસેવના દ્વારા જો કુસીલ હોતા હૈ વહ દર્શન પ્રતિસે-
 વના કુસીલ હૈ ઊસી પ્રકાર સે ચારિત્ર પ્રતિસેવના ઝાદિ કુસીલ મી
 જાન લેના ચાહિયે । સો હી કહા હૈ-‘इह नाणाइ कुसीलो’ इत्यादि ।

જ્ઞાન આદિ કે દ્વારા જો અપની ઉપજીવિકા કરતા હૈ વહ જ્ઞાનાદિ
 કુસીલ હૈ ઓર જો ‘यह तपस्वी है’ ऐसी प्रशंसा से खुश होता है वह

તે પ્રમાણે છે ‘નાણપડિસેવનાકુસીલે દંસણપડિસેવનાકુસીલે ચારિત્તપડિસેવના
 કુસીલે લિંગપડિસેવના કુસીલે અહાસુહુમપડિસેવનાકુસીલે ગામં પંચમે' જ્ઞાન પ્રતિ-
 સેવના કુસીલ દર્શન પ્રતિસેવના કુસીલ ચારિત્ર પ્રતિસેવના કુસીલ. લિંગ પ્રતિસે-
 વના કુસીલ અને પાંચમું યથાસૂક્ષ્મ પ્રતિસેવના કુસીલ આમાં જેઓ જ્ઞાનની પ્રતિ-
 સેવના દ્વારા કુસીલ હોય છે, તે જ્ઞાન પ્રતિસેવના કુસીલ કહેવાય છે. એજ રીતે
 દર્શનના-પ્રતિસેવનાદ્વારા કુસીલ હોય છે. તે દર્શન પ્રતિસેવના કુસીલ કહેવાય
 છે. એજ પ્રમાણે ચારિત્ર પ્રતિસેવના વિગેરે કુસીલો પણ સમજી લેવા તે જ કહેયું
 છે કે-‘इह नाणाइ कुसीलो’ इत्यादि ज्ञान विगैरेथी पोतानी आलुवका बलावपी ते
 ज्ञानदि कूसील છે અને જે ‘आ तपस्वी છે. આ પ્રકારની પ્રશંસા-વખાણથી

इति प्रश्नः । भगवानाह—‘गोयमा’ इत्यादि । ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘पंचविहे पन्नत्ते’ पञ्चविधः कषायकुशीलः प्रज्ञप्तः, ‘तं जहा’ तद्यथा—‘नाणकसायकुसीले दंसणकसायकुसीले चरित्तकसायकुसीले लिंगकसायकुसीले अहासुहुमकसाय कुसीले णामं पंचमे’ ज्ञानकषायकुशीलो दर्शनकषायकुशीलश्चारित्रकषायकुशीलो लिङ्गकषायकुशीलो यथा सूक्ष्मकषायकुशीलो नाम पञ्चमः । ज्ञानमाश्रित्य कषाय-कुशीलो ज्ञानकषायकुशीलः, एवं दर्शनमाश्रित्य कषायकुशीलो दर्शनकषाय-कुशीलः, एवमन्येऽपि पुनर्द्रष्टव्याः । तदुक्तम्—

‘णाणं दंसणलिंगे जो जुंजइ कोहमाणमाईहि ।
सो णाणाइकुसीलो कसायओ होइ विन्नेओ ॥१॥’
चरित्तंमि कुसीलो कसायओ जो पयच्छइ सावं ।
मणसा कोहार्इए निसेदयं होइ अहासुहुमे ॥२॥
अहवा त्रि कसाएहि नाणाईणं विराहओ जोउ ।
सो नाणाइ कुसीलो णेओ वक्खवाणभेएणं ॥३॥

यथासूक्ष्म कुशील है । तात्पर्य इस कथन का यही है कि ज्ञानादिके द्वारा आजीविका करता है वह तथा तप आदि द्वारा निदान करता है वह ज्ञानादि कुशील है ।

‘कसायकुसीले णं भंते ! कइविहे पन्नत्ते’ हे भदन्त ! कषाय कुशील कितने प्रकार का कहा गया है ? इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—‘गोयमा । पंचविहे पणत्ते’ हे गौतम ! कषाय कुशील पांच प्रकार का कहा गया है । ‘तं जहा’ जैसे—‘नाणकसायकुसीले, दंसणकसाय-कुसीले चरित्तकसायकुसीले लिंगकसाय कुसीले, अहासुहुमकसाय-कुसीले णामं पंचमे’ ज्ञान कषाय कुशील, दर्शन कषाय कुशील चारित्र-कषाय कुशील लिङ्गकषाय कुशील और यथासूक्ष्म कषाय कुशील

ખુશ ધાય છે તે યથાસૂક્ષ્મ કુશીલ છે, કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે-જ્ઞાનાદિથી બે આજીવીકા-જીવન નિર્માક કરે છે, તે તથા તપ વિગેરેથી નિદાન નિયાણા કરે છે તે જ્ઞાનાદિ કુશીલ છે. ‘કસાયકુસીલેણ ભંતે ! કઠ્ઠિવિહે પન્નત્તે’ એ લગવન કષાય કુશીલ કેટલા પ્રકારના કહયા છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામી ને કહે છે કે-ગોયમા પંચવિદે પન્નત્તે’ એ ગૌતમ ! કષાય કુશીલ પાંચ પ્રકાર ના કહયા છે ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે ‘નાણકસાયકુસીલે દંસણકસાય કુસીલે ચરિત્તકસાયકુસીલે લિંગકસાયકુસીલે, અહાસુહુમકસાયકુસીલેણામં પંચમે’ જ્ઞાન કષાય કુશીલ, દર્શન કષાય કુશીલ, ચારિત્ર કષાય કુશીલ, લિંગ કષાય કુશીલ અને યથાસૂક્ષ્મ કષાય કુશીલ. આમાં બે જ્ઞાન દર્શન અને

જ્ઞાનદર્શનલિંગાનિ યઃ ક્રોધાદિમિર્ચનક્તિ,

જ્ઞાનાદિકુશીલઃ કષાયતો ભવતિ વિજેયઃ ॥૧॥

યઃ કષાયાત્ શાપં પ્રયચ્છતિ સ ચારિત્રે કુશીલો ।

મનસા ક્રોધાદીન્નિપેવમાણો યત્વતિ યથાસૂક્ષ્મઃ ॥૨॥

અથવાઽપિ યસ્તુ કષાયૈર્જ્ઞાનાદીનાં વિરાધકઃ ।

સ જ્ઞાનાદિ કુશીલો જ્ઞેયો વ્યાખ્યાનમેદન ॥૩॥ ઇતિ ।

‘નિયંટે ણં મંતે । કહ્વિહે પન્નત્તે’ નિર્ગ્રન્થઃ સ્વલુ ભદન્ત ! કતિવિધઃ પ્રજ્ઞપ્ત
ઇતિ પ્રશ્નઃ । શ્રગવાનાહ-‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘गौतम’ हे गौतम ! ‘पंचविहे
पन्नत्ते’ पञ्चविधः प्रज्ञप्तो निर्ग्रन्थ इति ‘तं जहा’ तद्यथा ‘पदमसमयनियंटे’
प्रथमसमयनिर्ग्रन्थः, उपशान्तमोहाद्धायाः क्षीण मोहच्छुद्धमस्थाद्धायाश्च अन्तर्मुहूर्त

इन्ने जो ज्ञान दर्शन और लिङ्ग का क्रोध मान आदि कषायों में उप-
योग करता है वह ज्ञानकषाय कुशील दर्शनकषाय कुशील और
लिङ्गकषाय कुशील है । जो कषाय से शाप (आप) आदि देता है वह
चारित्र कषाय कुशील है और जो मात्र मन से क्रोधादि कषायों का
सेवन करता है वह यथासूक्ष्म कषाय कुशील है । अथवा कषायों
द्वारा जो ज्ञानादि को दूषित करता है वह ज्ञानादि कषाय कुशील
कहा गया है सो ही कहा है-‘णाणदंसणलिंगे जो’ इत्यादि ।

‘नियंटेणं मंते । कह्विहे पन्नत्ते’ हे भदन्त ! निर्ग्रन्थ कितने प्रकार
का कहा गया है ? इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-‘गौयमा । पंच-
विहे पन्नत्ते’ हे गौतम ! निर्ग्रन्थ पांच प्रकार का कहा गया है-‘तं जहा’
जैसे-‘पदमसमयनियंटे’ प्रथम समय निर्ग्रन्थ १-उपशान्तमोह और

લિંગતું જે ક્રોધમાન વિગેરે કષાયોમા ઉપયોગ કરે છે. તે જ્ઞાન કષાય કુશીલ
દર્શન કષાય કુશીલ, અને લિંગ કષાય કુશીલ છે. જે કષાયથી શ્રાપ-વિગેરે
આપે છે. તે ચારિત્ર કષાય કુશીલ છે અને જે માત્ર મનથી ક્રોધ વિગેરે
કષાયોતુ સેવન કરે છે. તે યથાસૂક્ષ્મ કષાય કુશીલ છે. અથવા કષાયો દ્વારા
જે જ્ઞાન વિગેરેની વિરાધના કરે છે, તે જ્ઞાનાદિ કષાય કુશીલ કહેવાય છે.
એજ કહ્યું છે કે-‘णाणदंसणलिंगे जो’ इत्यादि

‘નિયંટે ણં મંતે । કહ્વિહે પન્નત્તે’ હે ભગવન્ નિર્ગ્રન્થો કેટલા પ્રકારના કહ્યા
છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા પંચવિહે પન્નત્તે’ હે
ગૌતમ ! નિર્ગ્રન્થ પાંચ પ્રકારના કહ્યા છે. ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે
‘પદમસમયનિયંટે’ પ્રથમ સમય નિર્ગ્રન્થ ૧ ઉપશાન્તમોહ અને ક્ષીણમોહનો

प्रमाणायाः प्रथमसमयवर्त्तमानो निर्ग्रन्थः प्रथमसमयनिर्ग्रन्थः कथ्यते । तथा
एतद्व्यतिरिक्तद्वितीयादिशेषसमयेषु वर्त्तमानोऽप्रथमसमयनिर्ग्रन्थः कथ्यते—
एतदेवाह—‘अप्रथमसमयनिर्ग्रन्थः’ अप्रथमसमयनिर्ग्रन्थः । ‘चरमसमयनिर्ग्रन्थः’ चरम-
समयनिर्ग्रन्थः, निर्ग्रन्थाद्धायाश्चरमसमये विद्यमानश्चरमसमयनिर्ग्रन्थः, एतद्व्यति-
रिक्तसमयेषु विद्यमानोऽचरमसमयनिर्ग्रन्थः, तदेवाह—‘अचरमसमयनिर्ग्रन्थः’ अच-
रमसमयनिर्ग्रन्थ इति चतुर्थः । ‘अहासुहृमणियंठे णामं पंचमे’ यथासूक्ष्मनिर्ग्रन्थो
नाम पञ्चमः सामान्यतः प्रथमादि समयस्य विवक्षामन्तरेण निर्ग्रन्थो यथा
सूक्ष्मनिर्ग्रन्थः । तदुक्तम्—

‘अंतमुहुत्तप्रमाणयनिर्ग्रन्थाद्धाः पदमसमयंमि ।

पदमसमयनियंठो अन्नेसु अपदमसमयो सो ॥

एवमेव तयद्वाए चरिमे समयंमि चरमओ सो ।

सेसेसु पुण अचरमो सामन्नेणं तु अहासुहृमो ॥

छाया—अन्तर्मुहूर्त्तप्रमाण निर्ग्रन्थाद्धायाः प्रथमसमये ।

प्रथमसमयनिर्ग्रन्थः अन्येष्वप्रथमसमयः सः ।

एवमेव तदद्धायाश्चरमे समये चरमसमयः,

शेषेषु स पुनरचरमः, सामान्येन तु यथासूक्ष्मः ॥ इति ।

क्षीणमोह का काल एक अन्तर्मुहूर्त्त का है—सो इसके प्रथम समय
वर्त्तमान निर्ग्रन्थ—‘अपदमसमयनियंठे’ अप्रथम समय निर्ग्रन्थ २
प्रथम समय निर्ग्रन्थ से अन्त निर्ग्रन्थ २—द्वितीयादि समयवर्त्ती
निर्ग्रन्थ—‘चरम समयनियंठे’ उपजातमोह एवं क्षीणमोह के चरम समय
वर्त्तमान निर्ग्रन्थ चरमसमय निर्ग्रन्थ ३ ‘अचरमसमयनियंठे’ चरम
समय निर्ग्रन्थ से अन्त समयवर्त्ती निर्ग्रन्थ ४ और ‘अहासुहृम-
नियंठे णामं पंचमे’ यथा सूक्ष्म निर्ग्रन्थ ५—सामान्यतः प्रथमादि समय
की विवक्षा के सिद्धांत का निर्ग्रन्थ इस प्रकार से ये निर्ग्रन्थ के पांच
प्रकार हैं । तो ही कहा है—‘अंतमुहुत्तप्रमाणय’ इत्यादि ।

छाया अंतर्मुहूर्त्तप्रमाण से तना पड़ेल समयमा गेला निर्ग्रन्थ—‘अपदम
समयनियंठे’ अप्रथम समय निर्ग्रन्थ २ प्रथम समय निर्ग्रन्थ ही तना निर्ग्रन्थ
से विगेरे समय वर्त्ती निर्ग्रन्थ ‘चरमसमयनियंठे’ चरम समय निर्ग्रन्थ ही
तना समयवर्त्ती निर्ग्रन्थ ४ से ‘अहासुहृमनियंठे णामं पंचमे’ यथा सूक्ष्म
निर्ग्रन्थ ५ सामान्यतः प्रथमादि समयकी विवक्षा सिद्धांत का निर्ग्रन्थ ५
हीने निर्ग्रन्थोना सा पांच जेदा छे सेज एतु छे—‘अंतमुहुत्तप्रमाणय’ इत्यादि

‘સિનાણે પંચમે ! કહિવિહે પન્નત્તે’ સ્નાતકઃ સ્વલુ મદન્ત ! કતિવિધઃ પ્રજ્ઞત્ત્વેતિ પ્રશ્નઃ । મગધાનાઢ-‘ગોયમા’ સ્ત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘પંચવિહે પન્નત્તે’ પશ્ચવિધઃ પ્રજ્ઞસઃ ‘તં જહા’ તદ્વથા ‘અચ્છવી’ અચ્છવિઃ-અવ્યથકઃ, યઃ કમપિ ન વ્યથયસિત્તિ ઇતિ છવિ યોગાન્તુ છવિઃ-શરીરમ્ તદ્ શરીરં યોગનિરોધેન-યસ્ય નાસ્તિ સોઽચ્છવિક્ક ઇતિ । અથવા અક્ષપીતિચ્છાયા, તત્ર અક્ષપી-ક્ષપા સ્વેદો વ્યાપારઃ તસ્યાઃ ક્ષપાયા અસ્તિત્વાન્તુ ક્ષપી તન્નિપેધાન્ અક્ષપી । યથવા ઘાતિચતુષ્ટયકર્મક્ષણાનન્તરં ઘાતઉત્ક્રષ્ણામાયાદક્ષપી ઇત્યુચ્યતે અગોધિ ગુણ-

‘સિનાણે પંચમે ! કહિવિહે પન્નત્તે’ હે અદન્ત ! સ્નાતક કિતને પ્રકાર કા કહ્યા ગયા હૈ ? હસકે ઉત્તર યે પ્રભુશ્રી કહતે હૈ-‘ગોયમા ! પંચવિહે પન્નત્તે’ હે ગૌતમ ! સ્નાતક પાંચ પ્રકાર કા કહ્યા ગયા હૈ ‘તં જહા’ જૈસે-‘અચ્છવી ૧ અસબલે ૨ અકર્મસે ૩ સંસુદ્ધનાણદંસણધરે અરહા જિણે કેવલી ૪ અપરિસ્સાવી ૫ ‘અચ્છવી (શરીર રહિત-કાય-યોગ રહિત) અશબલ ૨-દોષરહિત વિશુદ્ધ ચારિત્ર યુક્ત અકર્માશ-ઘાતિયા કર્મ રહિત-૩ સંશુદ્ધ જ્ઞાન ઓર દર્શન યો ધારણ કરનેવાલે અરિહંત જિન કેવલી ઓર અપરિસ્સાવી-કર્મબંધ રહિત છવિ નામ શરીર કા હૈ । યહ શરીર યોગનિરોધ સે જિવકે નહીં હૈ વહ અચ્છવી હૈ । અથવા-‘અક્ષપી’ એસી સી ‘અચ્છવી’ પદ કી સંસ્કૃતચ્છાયા હોતી હૈ સ્વેદ વ્યાપારકા નામ ક્ષપા હૈ । યહ સ્વેદવ્યાપાર જિસકે નહીં હૈ વહ અક્ષપી સ્નાતક હૈ । અથવા-ઘાતિચતુષ્ટયકર્મ કી ક્ષપણા

સિનાણે પંચમે ! કહિવિહે પન્નત્તે’ હે મગધન્ સ્નાતક કેટલા પ્રકારના કહેવા છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા પંચવિહે પન્નત્તે, હે ગૌતમ સ્નાતકો પાંચ પ્રકારના કહેવા છે ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે- ‘અચ્છવી ૧ અસબલે ૨ અકર્મસે ૩ સંસુદ્ધનાણદંસણધરે અરહા જિણે કેવલી ૪ અપરિસ્સાવી’ અચ્છવી (શરીર વિનાના-કાય યોગ રહિત ૧ અસબલ-દોષ રહિત વિશુદ્ધ ચારિત્રવાળા ૨ અકર્માશ- ઘાતિયા કર્મથી રહિત ૩ સંશુદ્ધ જ્ઞાન અને દર્શનને ધારણ કરવાવાળા અરિહંત જિન કેવળી ૪ અને અપરિસ્સાવી કર્મબંધ વિનાના ૫ છવી એ શરીરનું નામ છે, આ શરીર યોગના નિરોધથી બેને હોતુ નથી તે અચ્છવી કહેવાય છે અથવા-અક્ષપી અચ્છવી પદની અક્ષપી એવી પણ સંસ્કૃતછાયા બને છે, સખેદ વ્યાપાર-પ્રવૃત્તિનું નામ ક્ષપા છે. આ સખેદ વ્યાપાર જેઓને હોતો નથી તે અક્ષપી સ્નાતક કહેવાય છે. અથવા ચાર ઘાતિયાકર્મને ખપાવ્યા પછી ફરીથી તેને ખપાવવાનો અભાવ થઈ જાય છે. તેથી પણ

स्थानवर्त्तीति १ । 'अश्वले' अश्वलः—एकान्तविशुद्धचरणः अतिचारात्मकपद्धा
भावादिति २ । 'अकस्मंसे' अकस्मात्—अपगतघातिकर्मा ३ । 'संशुद्धनाणदंसणधरे
अरहा जिणे केवली' संशुद्धज्ञानदर्शनधरः केवलज्ञानदर्शधारीति चतुर्थः स्नातकः,
अर्हन् जिनः केवलीति एकार्थं शब्दत्रयं चतुर्थस्नातकभेदार्थाभिधायकमिति ४ ।
'अपरिसावी' अपरिस्रावी परिस्वयति—आस्त्रयति—कर्मबन्धनाति इत्येवं शीलः परि-
स्रावी तन्निषेधात् अपरिस्रावी बन्धरहितो इत्यर्थः । अथ च पञ्चमः
स्नातकभेद इति, यत्तं प्रथमं प्रजापना द्वाभ्य १ । द्वितीय वेदद्वारमाह—'पुलाणं
भंते ! किं नवेयए होज्जा अवेयए होज्जा' पुलाकः खलु भदन्त ! किं सवेदको
भवति अवेदको वा भवतीति प्रश्नः । भगवानाह—'गोयमा' इत्यादि । 'गोयमा'

के अनन्तर फिर उनके क्षपण करने का अभाव हो जाता है इसलिए
वह अक्षपी बना जाता है ऐसा वह स्नातक चौदहवें गुणरधानवर्त्ती
होता है अतिचारमत्ता का के अभाव से एकान्तनः विशुद्ध चारित्र्य
वाला जो स्नातक होता है वह अश्वल स्नातक है । घातिकाकर्मा का
जिसने नाश कर दिया है ऐसा स्नातक अकस्मात् स्नातक है निर्मल
केवल ज्ञान केवल दर्शन के धारी जो अर्हन्त जिन केवली हैं वे चतुर्थ
स्नातक हैं । कर्मों को जो बांधना है वह परिस्रावी है जो ऐसा परि-
स्रावी नहीं है वह अपरिस्रावी है ऐसा अपरिस्रावी कर्मबन्धन से रहित
हो जाता है । इस प्रकार यहाँ तक यह प्रजापन द्वार कता । अब
दूसरा द्वार जो द्वार द्वार है उसका कथन सूत्रकार करते हैं—'पुलाणं
भंते ! किं नवेयए होज्जा अवेयए होज्जा' इसमें गौतमस्वामी ने प्रशुश्री से
ऐसा पूछा है—हे भदन्त पुलाक निर्ग्रन्थ वेद सहित होते हैं ? अथवा

ते अक्षपी छेवाय छे आये। ते स्नातक बीहमां शुद्धस्थानमां रहेनाये होय
छे अपने जित होय छे, अतिचार उप भण-होपना अलावधी अशान्तत, विशुद्ध
चारित्र्यायो ते स्नातक छे य छे ते अश्वल स्नातक छे जेव्हे घातिका कर्मो
नाश होय छे जेव्हे स्नातक अकस्मात् स्नातक छे निर्मल केवलज्ञान अपने केवल
दर्शनने प्रमत्त प्रसार नान्तत केवली छे ते बोधा स्नातक छे कर्मोने ने
बाधे छे ते पनि पी छेवाय छे जेवा परिस्रावी के नहीं छेना ते अपरिस्रावी
छेवाय छे, जेवा अपरिस्रावी कर्म बाधनधी रहित यह जय छे अ, नीने
अहिमा पी स्नापनापन दस्तु ध्यत छुं छे

तं बीहमे वेदना से तेहं सूत्रकार कथन छे छे—'पुलाणं भंते !
किं सवेदको होज्जा अवेदको होज्जा' यह सूत्रकारान् गौतमस्वामी ने प्रशुश्रीने
ऐसे पूछा है कि—हे भदन्त पुलाक निर्ग्रन्थ वेदसहित होते हैं ? अथवा

હે ગૌતમ ! 'સવેયં હોજ્જા' સવેદકો ભવતિ પુલાકઃ, નો અવેદકો ભવતિ પુલાક વકુશપ્રતિસેવાકુશીલાનાઉપશમશ્રેણીક્ષપકશ્રેણ્યોરભાવાત્ इति । 'જહ સવેયં હોજ્જા કિં इत्થિવેયં હોજ્જા પુરિસવેયં હોજ્જા પુરિસણપુંસગવેયં હોજ્જા' यदि पुलाकः सवेदको भवति तदा किम् स्त्रीवेदको भवति, पुरुषवेदको वा भवति पुरुष-नपुंसकवेदको वा भवतीति प्रश्नः । भगवानाह—'गोयमा' इत्यादि । 'गोयमा' हे गौतम ! 'णो इत्थिવેયં હોજ્જા' નો સ્ત્રીવેદકો ભવતિ સ્ત્રીણાં પુલા-કલઘ્નેરભાવાદિતિ । 'પુરિસવેયં હોજ્જા' પુરુષવેદકઃ પુલાકો ભવતિ—'પુરિસ-ણપુંસગવેયં વા હોજ્જા' પુરુષનપુંસકવેદકો વા ભવતિ યઃ પુરુષઃ સન્ પુરુષ

વેદ રહિત હોતે હૈં ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈં—ગોયમા ! સવેયં હોજ્જા' હે ગૌતમ ! પુલાક નિર્ગ્રન્થ વેદસહિત હોતે હૈં 'નો અવેયં હોજ્જા' વેદરહિત નહીં હોતે હૈં । ક્યોંકિ પુલાક, વકુશ ઓર પ્રતિસેવના કુશીલ હનકે ઉપશમ શ્રેણી ઓર ક્ષપક શ્રેણી કા અભાવ હોતા હૈં । હસલિયે વે અવેદક નહીં હોતે હૈં । અવ ગૌતમ પ્રભુશ્રી લે એસા પૂછતે હૈં—'જહ સવેયં હોજ્જા, કિં इत्थिવેયં હોજ્જા પુરિસવેયં હોજ્જા, પુરિસણપુંસગવે-યં હોજ્જા' હે ભદ્રન્ત ! यदि पुलाक निर्ग्रन्थ वेद सहित होते हैं तो क्या वह स्त्रीवेदवाला होता है ? अथवा पुरुषवेदवाला होता है ? अथवा पुरुषनपुंसकवेदवाला होता है ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—'गोयमा ! णो इत्थिવેયં હોજ્જા પુરિસવેયં હોજ્જા પુરિસણપુંસગ-વેયં વા હોજ્જા' હે ગૌતમ ! વહ સ્ત્રીવેદવાલા નહીં હોતા હૈં ક્યોંકિ સ્ત્રિયોં કો પુલાક લઘિ કા અભાવ રહતા હૈં વહ પુલાક પુરુષવેદવાલા હોતા હૈં અથવા પુરુષનપુંસક વેદવાલા હોતા હૈં । જો પુરુષ હોકર અપને

હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—'ગોયમા ! સવેયં હોજ્જા' હે ગૌતમ ! પુલાક નિર્ગ્રન્થ વેદસહિત—વેદવાળા હોય છે. નો અવેયં હોજ્જા' વેદવિનાના હોતા નથી. કેમકે—પુલાક, વકુશ અને પ્રતિસેવના કુશીલો ને ઉપશમ શ્રેણી અને ક્ષપક શ્રેણીનો અભાવ હોય છે. તેથી તેઓ અવેદક—વેદવિનાના હોતા નથી.

હવે ગૌતમસ્વામી પ્રભુશ્રીને અહું પૂછે છે કે—'જહ સવેયં હોજ્જા કિં इत्थિવેયં હોજ્જા પુરિસવેયં હોજ્જા પુરિસણપુંસગવેયં હોજ્જા' હે ભગવન્ નો પુલાક નિર્ગ્રન્થ વેદ સહિત હોય છે. તે શું તે સ્ત્રી વેદવાળા હોય છે ? અથવા પુરુષવેદવાળા હોય છે ? અથવા પુરુષ નપુંસકવેદવાળા હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વા-મીને કહે છે કે—'ગોયમા ! ણો इत्थિવેયં હોજ્જા પુરિસવેયં હોજ્જા પુરિસણપું-સગવેયં હોજ્જા' હે ગૌતમ ! તે સ્ત્રીવેદવાળા હોતા નથી. કેમકે સ્ત્રીયોને પુલાક લઘિનો અભાવ હોય છે. તે પુલાક પુરુષવેદવાળા હોય છે. અથવા પુરુષ નપુંસક

ચિહ્નં છિત્વા નપુંસકવેદકો ભવતિ સ एवात्र पुरुष नपुंसकरूपदेन अभिधीयते न स्वरूपेण किन्तु कृत्रिम-नपुंसक इति । 'वउसेणं भंते ! किं सवेयए होज्जा-अवेयए वा होज्जा' वकुशः खलु भदन्त ! किं सवेदको भवति अवेदको वा भवतीति प्रश्नः । भगवानाह- 'गोयमा' इत्यादि । 'गोयमा' हे गौतम ! 'सवेयए होज्जा नो अवेयए होज्जा' सवेदको भवति वकुशो नो अवेदको भवति उपशमक्षपक-श्रेण्योरभावात् । 'जइ सवेयए होज्जा किं इत्थिवेयए होज्जा' यदि सवेदको भवति तदा किं स्त्रीवेदको भवति 'पुरिसवेयए होज्जा' पुरुषवेदको भवति 'पुरिस-णपुंसगवेयए होज्जा' पुरुषनपुंसकवेदको वा भवतीति प्रश्नः । भगवानाह-

पुरुष के चिह्न को छेदकर कृत्रिमरूप से नपुंसक बन जाता है वह पुरुष पुरुषनपुंसक कहा गया है । जो स्वभावतः नपुंसक होता है ऐसा नपुंसक यहां चिह्नित नहीं हुआ है ।

'वउसेणं भंते ! किं सवेयए होज्जा अवेयए होज्जा' गौतमस्वामीने हस्त सूत्रधारा प्रभुश्री से ऐसा पूछा है-हे भदन्त ! वकुश वेदसहित होता है अथवा वेद रहित होता है ? इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-'गोयमा ! सवेयए होज्जा, नो अवेयए होज्जा' हे गौतम ! वकुश वेद सहित होता है वेद रहित नहीं होता है । क्योंकि वकुश के उप-शमश्रेणी और क्षपकश्रेणी का अभाव रहता है । 'जइ सवेयए होज्जा किं इत्थिवेयए होज्जा पुरिसवेयए होज्जा, पुरिसणपुंसगवेयए होज्जा' गौतमस्वामीने पुनः प्रभुश्री से ऐसा पूछा है-हे भदन्त ! यदि वकुश वेदसहित होता है तो क्या वह स्त्रीवेदवाला होता है ? अथवा पुरुषवेद

વેદવાળા હોય છે. તે પુરુષ પુરુષ હોવા છતાં પોતાના પુરુષ ચિન્હને છે દીને કૃત્રિમ પણાથી નપુસક બને છે. તે પુરુષ પુરુષ નપુંસક ઠહેવાય છે તે સ્વભાવિક રીતે નપુસક હોય છે એવા નપુસકનું અહિં કાંઈક ઠરેલ નથી.

'વउसेणं भंते ! किं सवेयए होज्जा अवेयए होज्जा' આ સૂત્રપાઠ દ્વારા ગ્રીગોતમસ્વામીને પ્રભુશ્રી ને પૂછ્યું છે કે-હે ભગવન્ બહુશ સવેદ-વેદવાળાં હોય છે ? કે વેદવિનાના હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરના પ્રભુશ્રી ગોતમ સ્વામીને કહે છે કે હે-ગોતમા ! સવેયર હોજ્જા, નો અવેયર હોજ્જા' હે ગોતમ ! બહુશ વેદવાળા હોય છે. વેદવિનાના હોવા નથી. કેમકે-બહુશને ઉપ-શમશ્રેણી અને ક્ષપક શ્રેણીનો અભાવ રહે છે 'જइ सवेयए होज्जा किं इत्थी वेयए होज्जा पुरिसवेयए होज्जा' इत्थी कर्मितमस्वामी ने पूछा है-हे भगवन् ते बहूश वेदवालां होय છે, तो શું શ્રી વેદવાળા હોય છે ? અથવા એવ વેદવાળા હોય છે ? અથવા પુરુષનપુ-

‘ગોયમા’ इत्यादि ‘गौतम’ हे गौतम ! ‘इत्थिवेयए वा होज्जा पुरिसवेयए वा होज्जा पुरिसणपुंसगवेयए वा होज्जा’ स्त्रीवेदको वा भवेत् पुरुषवेदको वा भवेत् पुरुषनपुंसकवेदको वा भवेत् । ‘एवं पडिसेवणाकुसीलेवि’ एवम्-बहुशब्द प्रतिसेवना कुशीलोऽपि भवेत् स्त्रीपुंनपुंसकेतिवेदत्रयवान् भवेदिति । ‘कसायकुसीलेणं भंते ! किं सवेयए पुच्छा’ कषायकुशीलः खलु भदन्त ! किं सवेदको भवेत् अवेदको वा भवेदिति पृच्छा प्रश्नः । भगवानाह-‘गौयमा’ इत्यादि । ‘गौयमा’ हे गौतम ! ‘सवेयए वा होज्जा अवेयए वा होज्जा’ सवेदको वा भवेत् अवेदको वा भवेदिति । ‘जइ अवेयए होज्जा किं उवसंतवेयए खीणवेयए वा होज्जा’ यदि

वाला होता हैं अथवा पुरुष नपुंसकवेदवाला होता है ? इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-‘गौयमा ! इत्थिवेयए वा होज्जा पुरिसवेयए वा होज्जा, पुरिसणपुंसगवेय वा होज्जा’ हे गौतम ! वह स्त्रीवेदवाला भी हो सकता है, पुरुषवेदवाला भी हो सकता है और पुरुषनपुंसकवेदवाला भी हो सकता है । ‘एवं पडिसेवणा कुसीले वि’ इसी प्रकार से प्रतिसेवना कुशील भी स्त्रीवेदवाला हो सकता है, पुरुषवेदवाला हो सकता है और पुरुष नपुंसकवेदवाला भी हो सकता है ।

‘कसायकुसीलेणं भंते ! किं सवेयए पुच्छा’ हे भदन्त ! कषाय कुशील क्या सवेदक होता है ? अथवा अवेदक होता है ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-हे गौतम ! कषाय कुशील ‘सवेयए वा होज्जा अवेयए वा होज्जा’ सवेदक भी होता है और अवेदक भी वेदरहित भी होता है । ‘जइ अवेयए होज्जा किं उवसंतवेयए खीणवेयए वा होज्जा’ यदि वेद

સક વેદવાળો હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામી ને કહે છે કે-‘ગોયમા ! इत्थिवेयए वा होज्जा पुरिसवेयए वा होज्जा पुरिसणपुंसगवेयए वा होज्जा’ હે ગૌતમ ! તે સ્ત્રી વેદવાળો પણ હોય છે, પુરુષવેદવાળો પણ હોય છે, અને પુરુષનપુંસક વેદવાળો પણ હોય છે. ‘एवं पडिसेवणा कुसीले वि’ એજ પ્રમાણે પ્રતિસેવના કુશીલ પણ સ્ત્રીવેદવાળા હોય શકે છે, પુરુષ વેદવાળા પણ થઈ શકે છે, અને આ નપુંસક વેદવાળા પણ હોય છે.

કસાયકુસીલેણં ભંતે ! કિં સવેયએ પુચ્છા’ હે ભગવન્ કષાયકુશીલ શું સવેદક હોય છે અથવા અવેદક હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘सवेयए वा होज्जा अवेयए वा होज्जा’ હે ગૌતમ ! કષાય કુશીલ સવેદક પણ હોય છે. અવેદક-વેદ વિનાના પણ હોય છે ‘जइ अवेयए होज्जा किं उवसंतवेयए खीणवेयए वा होज्जा’ નો વેદ રહિત હોય છે. તે શું ઉપશાંત વેદ-

अवेदको भवेत् तथा किमुपशान्तवेदको भवेद् क्षीणवेदको वा भवेत् सूक्ष्मसंपराय-
गुणस्थानकं यावत् कषाय कुशीलो भवति' स च प्रमत्ताप्रमत्तापूर्वकरणेषु सवेदः,
अनिवृत्तिवादरेषु तु उपशान्तेषु क्षीणेषु वा वेदेषु अवेदकः स्यात् सूक्ष्मसंपराये
चेति । 'जह सवेयए होज्जा किं इत्थिवेयए पुच्छा' यदि सवेदको भवेत् तदा
स्त्रीवेदको वा पुरुषवेदको वा भवेत् पुरुषनपुंसकवेदको वा भवेदिति पृच्छा-
प्रश्नः । भगवानाह—'गोयमा' इत्यादि । 'गोयमा' हे गौतम ! 'तिसु वि जहा
पउसो' त्रिष्वपि स्त्रीषु नपुंसकवेदेषु भवेत् यथावक्तव्यः । यकुशवदेन इहापि त्रयो
वेदा ज्ञातव्या इति । 'णियंठे णं भंते । किं सवेयए पुच्छा' निर्ग्रन्थः खलु भदन्त !
किं सवेदको भवेत् अवेदको वा भवेदिति पृच्छा प्रश्नः । भगवानाह—'गोयमा'

रहित होता है तो क्या वह उपशान्त वेदवाला होता है ? अथवा क्षीण-
वेदवाला होता है ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—हे गौतम ! सूक्ष्मसांप-
राय गुणस्थानतक कषाय कुशील होता है वह प्रमत्त अप्रमत्त एवं
अपूर्वकरण इनमें सवेद—वेद सहित होता है और अनिवृत्तिवादादर एवं
सूक्ष्म सांपराय में वह उपशान्त वेदवाला अथवा क्षीणवेदवाला होता
है तब अवेदक होता है । 'जह सवेयए होज्जा किं इत्थिवेयए पुच्छा'
यदि वह वेद सहित होता है तो क्या स्त्रीवेदवाला होता है ? अथवा
पुरुषवेदवाला होता है ? अथवा पुरुषनपुंसक वेदवाला होता है ? इसके
उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—'गोयमा ! तिसु वि जहा पउसो' हे गौतम !
वह यकुश की तरह तीनों वेदवाला होता है ।

'णियंठे णं भंते ! किं सवेयए' अवेयए होज्जा' हे भदन्त ! निर्ग्रन्थ सवे-
दक होता है ? अथवा अवेदक होता है ? इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—

इत्यादि, 'गोयमा' हे गौतम ! 'णो सवेयए होज्जा अवेयए होज्जा' नो सवेदको भवेत् अवेदको भवेत् । 'जइ अवेयए होज्जा किं उवसंत पुच्छा' यदि अवेदको-भवेत् तदा किम् उपशान्तवेदको भवेत् क्षीणवेदको वा अवेदिति पृच्छा-प्रश्नः । भगवानाह- 'गोयमा' इत्यादि, 'गोयमा' हे गौतम ! 'उवसंतवेयए होज्जा क्षीणवेयए वा होज्जा' उपशान्तवेदको भवेत् क्षीणवेदको वा भवेत् श्रेणीद्वयेऽपि निर्ग्रन्थत्वस्य सद्भावादिति । 'सिणाएणं भंते ! किं सवेयए होज्जा०' स्नातकः खलु मदन्त ! किं सवेदको भवेत् अवेदको वा अवेदिति प्रश्नः । उत्तरमाह- 'जहा गियंठे तहा सिणाए वि' यथा निर्ग्रन्थस्तथा स्नातकोऽपि नो सवेदको भवेत्

'गोयमा ! णो सवेयए होज्जा अवेयए होज्जा हे गौतम ! निर्ग्रन्थ सवेदक नहीं होता है किन्तु अवेदक होता है । 'जइ अवेयए होज्जा किं उवसंत पुच्छा' हे भदन्त ! यदि वह अवेदक होता है तो क्या वह उपशान्तवेदक होता है ? अथवा क्षीणवेदक होता है ? इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-गोयमा ! उपसंतवेयए होज्जा, खीणवेयए वा होज्जा' हे गौतम ! वह उपशांत वेदक भी होता है और क्षीणवेदक भी होता है । क्योंकि दोनों श्रेणीयों में निर्ग्रन्थता का सद्भाव रहता है । 'सिणाए णं भंते ! किं सवेयए होज्जा०' हे भदन्त ! स्नातक सवेदक होता है अथवा अवेदक होता है ? इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं- 'जहा गियंठे तहा सिणाए वि' हे गौतम ! जैसा निर्ग्रन्थ के सम्बन्ध में कथन किया गया है-वैसा ही कथन स्नातक के सम्बन्ध में भी जानना

णો સવેયણ હોજ્જા અવેયણ હોજ્જા હે ગૌતમ નિર્ગ્રન્થ સવેદક હોતા નથી પરંતુ અવેદક હોય છે 'જઈ અવેયણ હોજ્જા કિં ઉવસંત પુચ્છા' હે ભગવન્ જો તે અવેદક હોય છે, તો શું તે ઉપશાંત અવેદક હોય છે ? કે ક્ષીણ વેદક હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુ કહે છે કે- 'ગોયમા ! ઉવસંતવેયણ હોજ્જા, ક્ષીણવેયણ વા હોજ્જા' હે ગૌતમ ! તે ઉપશાંત વેદક પણ હોય છે, અને ક્ષીણ વેદક હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુ કહે છે કે- 'ગોયમા ! ઉવસંતવેયણ હોજ્જા, ક્ષીણવેયણ વા હોજ્જા' હે ગૌતમ ! ઉપશાંતવેદક પણ હોય છે. અને ક્ષીણ વેદક પણ હોય છે. કેમકે-બન્ને શ્રેણીઓમાં પણ નિર્ગ્રન્થ પણાનો સદ્ભાવ રહે છે 'સિણાણ મંતે ! કિં સવેયણ હોજ્જા૦' હે ભગવન્ સ્નાતક સવેદક હોય છે કે અવેદક હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે 'જહા ગિયંઠે તહા સિણા' હે ગૌતમ ! નિર્ગ્રન્થના સંબંધમાં જે પ્રમાણે કથન કર્યું છે, એજ પ્રમાણેનું કથન સ્નાતકના સંબંધમાં પણ સમજી લેવું આ રીતે નિર્ગ્રન્થ

किन्तु अवेदको भवेत् । 'णवरं णो उवसंतवेयए होज्जा खीणवेयए होज्जा' नवरम्-केवलम्-नो उपशान्तवेदक किन्तु क्षीणवेदकः एव भवेत्-क्षपणकश्रेण्यामेव स्नातकत्वभावात् । इति द्वितीयं वेदद्वारम् २ ॥सू०१॥

तृतीयं रागद्वारमाह-'पुलाए णं भंते' इत्यादि ।

मूलम्-पुलाए णं भंते ! किं सरागे होज्जा वीयरगे होज्जा ? गोयमा ! सरागे होज्जा नो वीयरगे होज्जा एवं जाव कसाय-कुसीले । णियंठे णं भंते ! किं सरागे होज्जा पुच्छा गोयमा ! नो सरागे होज्जा वीयरगे होज्जा । जइ वीयरगे होज्जा किं उवसंतकसायवीयरगे होज्जा खीणकसायवीयरगे होज्जा ? गोयमा ! उवसंतकसायवीयरगे वा होज्जा खीणकसाय वीयरगे वा होज्जा । सिणाए एरं चेव । णवरं णो उवसंत-कसायवीयरगे होज्जा खीणकसायवीयरगे होज्जा । पुलाए णं भंते ! किं ठियकप्पे होज्जा अट्ठियकप्पे होज्जा गोयमा ! ठियकप्पे वा होज्जा अट्ठियकप्पे वा होज्जा । एवं जाव सिणाए । पुलाए णं भंते ! किं जिणकप्पे होज्जा थेरकप्पे होज्जा कप्पा-तीए होज्जा ? गोयमा ! नो जिणकप्पे होज्जा थेरकप्पे होज्जा नो कप्पातीए होज्जा । वउत्तेणं भंते ! पुच्छा, गोयमा ! जिण-

गारिये । इस प्रकार निरग्रन्थ सवेदक नहीं होता है किन्तु अवेदक होता है । 'णवरं णो उवसंतवेयए होज्जा खीणवेयए होज्जा' परन्तु निरग्रन्थ के जैसा वह उपशान्त वेदवाला नहीं होता है किन्तु क्षीणवेदवाला ही होता है । क्योंकि स्नातक का नवभाव क्षपणकश्रेणी में ही होता है । इस प्रकार से यह दूसरावेदद्वार का रूपन है ॥सू०१॥

कप्पे वा होज्जा, थेरकप्पे वा होज्जा, नो कप्पातीए होज्जा ।
 एवं पडिसेवणा कुसीले वि । कसायकुसीले णं पुच्छा गोयमा !
 जिणकप्पे वा होज्जा थेरकप्पे वा होज्जा कप्पातीए वा
 होज्जा । णियंठे णं पुच्छा गोयमा ! णो जिणकप्पे होज्जा, णो
 थेरकप्पे होज्जा कप्पातीए होज्जा । एवं सिणाए वि । पुलाए णं
 भंते ! किं सामाइयसंजमे होज्जा छेओवद्वावणियसंजमे
 होज्जा परिहारविसुद्धिसंजमे होज्जा सुहुमसंपरायसंजमे
 होज्जा अहक्खायसंजमे होज्जा ? गोयमा ! सामाइयसंजमे
 वा होज्जा छेओवद्वावणियसंजमे वा होज्जा णो परिहार-
 विसुद्धियसंजमे होज्जा णो सुहुमसंपरायसंजमे होज्जा णो अह-
 क्खायसंजमे होज्जा । एवं बउसे वि । एवं पडिसेवणा कुसीले
 वि । कसायकुसीले णं पुच्छा गोयमा ! सामाइयसंजमे वा
 होज्जा जाव सुहुमसंपरायसंजमे वा होज्जा णो अहक्खाय-
 संजमे होज्जा । णियंठे णं पुच्छा गोयमा ! णो सामाइयसंजमे
 होज्जा जाव णो सुहुमसंपरायसंजमे होज्जा अहक्खायसंजमे
 होज्जा एवं सिणाए वि । पुलाए णं भंते ! किं पडिसेवए होज्जा
 अपडिसेवए होज्जा ? गोयमा ! पडिसेवए होज्जा णो अपडिसेवए
 होज्जा । जइ पडिसेवए होज्जा किं मूलगुणपडिसेवए होज्जा
 उत्तरगुणपडिसेवए होज्जा ? गोयमा ! मूलगुणपडिसेवए वा
 होज्जा उत्तरगुणपडिसेवए वा होज्जा । मूलगुणपडिसेवमाणे
 पंचण्हं आसवागं अन्नयरं पडिसेवेज्जा उत्तरगुणपडिसेवमाणे
 दसविहस्स पच्चक्खाणस्स अन्नयरं पडिसेवेज्जा । बउसे णं पुच्छा
 गोयमा ! पडिसेवए होज्जा णो अपडिसेवए होज्जा । जइ पडि-
 पडिसेवए होज्जा किं मूलगुणपडिसेवए होज्जा उत्तरगुणपडिसेवए

होज्जा। गोयसा ! णो मूलगुणपडिसेवए होज्जा उत्तरगुण पडि-
सेवए होज्जा, उत्तरगुणपडिसेवमाणे दसविहस्स पच्चक्खाणस्स
अन्नयरं पडिसेवेज्जा । पडिसेवणाकुसीले जहा पुलाए । कसाय-
कुसीले णं पुच्छा गोयसा ! णो पडिसेवए होज्जा अपडिसेवए
होज्जा । एवं णियंठे वि । एवं सिणाए वि ॥सू० २॥

छाया—पुलाकः खलु भदन्त ! किं सरागो भवेत्-वीतरागो भवेत् ? गौतम !
सरागो भवेत् नो वीतरागो भवेत् एवं यावत् कषायकुशीलः । निर्ग्रन्थः खलु भदन्त !
किं सरागो भवेत् पृच्छा-गौतम ! नो सरागो भवेत् वीतरागो भवेत् । यदि वीत-
रागो भवेत् त्रिमुपशान्तकषायवीतरागो भवेत् क्षीणकषायवीतरागो भवेत् ? गौतम !
उपशान्तकषायवीतरागो वा क्षीणकषायवीतरागो वा भवेत् स्नातकोऽपि एवमेव,
नवरं नो उपशान्तकषायवीतरागो भवेत्-क्षीणकषायवीतरागो भवेत् ! पुलाकः
खलु भदन्त ! किं स्थितकल्पो भवेत् अस्थितकल्पो भवेत् ? गौतम ! स्थितकल्पो
वा भवेत् अस्थितकल्पो वा भवेत् । एवं यावत् स्नातकः । पुलाकः खलु भदन्त !
किं जिनकल्पो भवेत् स्थविरकल्पो भवेत् कल्पातीतो भवेत् ? गौतम ! नो जिन-
कल्पो भवेत् स्थविरकल्पो भवेत् नो कल्पातीतो भवेत् । चकृणः खलु पृच्छा-
गौतम ! जिनकल्पो वा भवेत् स्थविरकल्पो वा भवेत् नो कल्पातीतो भवेत् ।
एवं प्रतिसे ना कुशीलोऽपि । कषायकुशीलः खलु पृच्छा गौतम ! जिनकल्पो वा
भवेत् स्थविरकल्पो वा भवेत् कल्पातीतो वा भवेत् । निर्ग्रन्थः खलु पृच्छा-
गौतम ! नो जिनकल्पो भवेत् न स्थविरकल्पो भवेत् कल्पातीतो भवेत् । एवं
स्नातकोऽपि । पुलाकः खलु भदन्त ! किं नामाधिकर्तव्यमो भवेत् छंदोदस्या-
पनीयनंयमो परिहारस्थिज्जमंयमो भवेत् छन्दसंयमपनंयमो भवेत् स्थानाशु-
नंयमो भवेत् गौतम ! नामाधिकर्तव्यमो वा भवेत् छंदोदस्यापनीयनंयमो वा
भवेत् नो परिहारस्थिज्जमंयमो भवेत् नो छन्दसंयमपनंयमो भवेत्

સેવકો ભવેત્ ? ગૌતમ ! મૂલગુણપ્રતિસેવકો વા ભવેત્ ઉત્તરગુણપ્રતિસેવકો વા ભવેત્—મૂલગુણં પ્રતિસેવમાનઃ પञ्ચાનામાસ્રવાણામન્યતરં પ્રતિસેવેત્ ઉત્તરગુણં પ્રતિસેવમાનો દશવિધસ્ય પ્રત્યાખ્યાનસ્યાન્યતરં પ્રતિસેવેત્ । વદુઃગઃ સ્વલુ પૃચ્છા—ગૌતમ ! પ્રતિસેવકો ભવેત્ નો અપ્રતિસેવકો ભવેત્ । યદિ પ્રતિસેવકો ભવેત્ કિં મૂલગુણપ્રતિસેવકો ભવેત્ ઉત્તરગુણપ્રતિસેવકો ભવેત્ ? ગૌતમ ! નો મૂલગુણપ્રતિસેવકો ભવેત્ ઉત્તરગુણપ્રતિસેવકો ભવેત્ ઉત્તરગુણં પ્રતિસેવમાનો દશવિધસ્ય પ્રત્યાખ્યાનસ્યાન્યતરં પ્રતિસેવેત્ । પ્રતિસેવનાકુશીલો યથા પુલાકઃ । કષાયકુશીલઃ સ્વલુ પૃચ્છા ગૌતમ ! નો પ્રતિસેવકો ભવેત્ અપ્રતિસેવકો ભવેત્ । एवं निर्ग्रन्थोऽपि—एवं स्नातकोऽपि ॥મુ० ૨॥

ટીકા—તૃતીયં રાગદ્વારમાહ—‘પુલાએ નં મંતે । કિં સરાગે હોજ્જા—વીયરાગે હોજ્જા’ પુલાકઃ સ્વલુ ભદન્ત ! કિં સરાગો ભવેત્—एको रागः कषायस्तेन युक्तो भवेत् अथवा—वीतरागो—विगतकषायो भवेदिति प्रश्नः । યગવાનાહ—‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘सरागे होज्जा णो वीयरगे होज्जा’ सरागो—रागवान् पुलाको भवेत् नो वीतरागः—कषायरहितो भवेत् । ‘एवं जाव कसाय-कुसीले’ एवम्—पुलाकवदेव यावत् कषायकुशीलः, अत्र यावत्पदेन पञ्चविध

અવ તૃતીય રાગ દ્વાર કા કથન કરતે હૈં—‘પુલાએ નં મંતે । કિં સરાગે હોજ્જા વીયરાગે હોજ્જા’ इत्यादि सूत्र ॥

ટીકર્થ—ગૌતમસ્વામી ને પ્રભુશ્રી સે એલા પૂછા હૈ—‘પુલાએ નં મંતે કિં સરાગે હોજ્જા, વીયરાગે હોજ્જા’ હે ભદન્ત ! પુલાક કયા સરાગ હોતા હૈ ? અથવા વીતરાગ હોતા હૈ ? રાગ શબ્દ કા અર્થ હૈ કષાય ઓર વીતરાગ કા અર્થ હૈ કષાય રહિત હોના । ઇસકે ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ—‘સરાગે હોજ્જા ણો વીયરાગે હોજ્જા’ હે ગૌતમ । વહ રાગ વાલા હોતા હૈ વીતરાગ નહીં હોતા હૈ । ‘एवं जाव कसाय कुसीले’ इस प्रकार का

હવે સૂત્રકાર ત્રીજા રાગ દ્વારનું કથન કરે છે,—‘પુલાએ નં મંતે ! કિં સરાગે હોજ્જા વીયરાગે હોજ્જા’ इत्यादि

ટીકાર્થ—ગૌતમસ્વામીએ આ સૂત્ર દ્વારા પ્રભુશ્રીને એવું પૂછ્યું—‘પુલાએ નં મંતે ! કિં સરાગે હોજ્જા વીયરાગે હોજ્જા’ હે ભગવન્ પુલાક શું સરાગ હોય છે ? કે વીતરાગ હોય છે ? રાગ શબ્દનો અર્થ કષાય છે અને વીતરાગનો અર્થ કષાય રહિત હોવું તે છે.

ગૌતમસ્વામીના આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘સરાગે હોજ્જા ણો વીયરાગે હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! તે રાગવાળા હોય છે. વીતરાગ હોતા નથી ‘एवं जाव कसाय कुसीले’ એજ પ્રમાણે આ કથન પાંચ પ્રકારના પુલાકોના

पुलाकानां पञ्चविधकुशानां प्रतिमेवना कुशीलस्य च संग्रहो भवति तथा च पुलाकादारभ्य कषायकुशीलान्ताः सर्वेऽपि सरागाः भवेद्युक्तो वीतरागो भवेद्यु-
स्त्यर्थः । 'नियंटेणं भंते ! किं सरागे होज्जा पुच्छा' निर्ग्रन्थः खलु भदन्त !
किं सरागो भवेद् वीतरागो वा भवेत् इति पृच्छा-प्रश्नः । भगवानाह- 'गोयमा'
इत्यादि । 'गोयमा' हे गौतम ! 'णो सरागे होज्जा वीयरगे होज्जा' नो
निर्ग्रन्थः सरागः-सरूपायो भवेत् किन्तु वीतरागोऽपगतकषायो भवेदिति ।
'जह वीयरगे होज्जा किं उवसंतकषायवीयरगे होज्जा खीणकषायवीयरगे
होज्जा' यदि निर्ग्रन्थो वीतरागो भवेत् तदा किम् उपशान्तकषायवीतरागो
भवेत् क्षीणकषायवीतरागो भवेत् ? भगवानाह- 'गोयमा' इत्यादि, 'गोयमा'

यह कथन कषाय कुशील तक जानना चाहिये । यहां यावत्पद से पांच
प्रकार के पुलाकों का पांच प्रकार के वक्रुओं का और प्रतिसेवना कुशी-
ल का संग्रह हुआ है । तथा च-पुलाक से लेकर कषायकुशील तक के
समस्त निर्ग्रन्थ सराग ही होते हैं वीतराग नहीं होते हैं । 'नियंटे णं
भंते ! किं सरागे होज्जा पुच्छा' हे भदन्त ! निर्ग्रन्थ क्या सराग होता
है ? अथवा वीतराग होता है ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं- 'गोयमा !
णो सरागे होज्जा, वीयरगे होज्जा' हे गौतम ! निर्ग्रन्थ सराग नहीं
होता है, वीतराग होता है । क्योंकि यह अवगत कषायवाला होता
है । 'जह वीयरगे होज्जा, किं उवसंतकषायवीयरगे होज्जा, खीण-
कषायवीयरगे होज्जा' हे भदन्त ! यदि यह वीतराग होता है तो
यथा यह उपशान्त कषाय वाला होने से वीतराग होता है ? अथवा क्षीण
कषाय वाला होने से वीतराग होता है ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं 'गोयमा !

હે ગૌતમ ! ‘ઉવસંતકસાયવીયરાગે વા હોજ્જા’ ઉપશાન્તકપાયવીતરાગો વા સ્વેત્ત નિર્ગ્રન્થઃ, ક્ષીણકપાયવીતરાગો વા ભવેત્ત । ‘સિનાણ એવં ચેવ’ સ્નાતક કથન-નિર્ગ્રન્થવદેવ જ્ઞાતવ્યઃ, ‘ળવરં ણો ઉવસંતકસાયવીયરાગે હોજ્જા ક્ષીણ-કસાયવીયરાગે હોજ્જા’ નવરમ્-કેવલં નિર્ગ્રન્થાપેક્ષયા સ્નાતકે હંદં વૈચક્ષણ્યં યત્ સ્નાતકો નો ઉપશાન્તકપાયવીતરાગો ભવેત્ત અપિતુ ક્ષીણકપાયવીતરાગ એવ ભવેદિતિ ૩ ।

ચતુર્થ કલ્પદ્વારમાહ-‘પુલાણ ણં મંતે ! કિં ઠિયકલ્પે હોજ્જા અદ્વિયકલ્પે હોજ્જા’ પુલાકઃ સ્થિતકલ્પો ભવેત્ત અસ્થિતકલ્પો ભવેદિતિ પ્રશ્નઃ । ભગવાનાહ-‘ગોયમા’ इत्यादि । ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! સ્થિતકલ્પો વા

ઉવસંતકસાયવીયરાગે હોજ્જા, ક્ષીણકસાયવીયરાગે વા હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! વહ ઉપશાન્ત કષાયવાલા હોને સે મી વીતરાગ હોતા હૈ ઓર ક્ષીણકષાયવાલા હોને સે આ વીતરાગ હોતા હૈ । ‘સિનાણ એવં ચેવ’ હસી પ્રકાર કા કથન સ્નાતક કે સમ્બન્ધ મેં મી જાનના ચાહિયે । ‘ળવરં ણો ઉવસંતકસાય વીયરાગે હોજ્જા, ક્ષીણકસાય વીયરાગે હોજ્જા’ પરંતુ વહ નિર્ગ્રન્થ કી તરહ ઉપશાન્તકષાયવાલા હોને સે વીતરાગ નહી હોતા હૈ કિન્તુ ક્ષીણકષાયવાલા હોને સે હી વીતરાગ હોતા હૈ ।

ચતુર્થકલ્પદ્વાર--

‘પુલાણ ણં મંતે ! કિં ઠિયકલ્પે હોજ્જા, અદ્વિયકલ્પે હોજ્જા’ હે મદન્ત ! પુલાક કયા સ્થિતકલ્પવાલા હોતા હૈ ? અથવા અસ્થિતકલ્પવાલા હોતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ--‘ગોયમા ! ઠિયકલ્પે હોજ્જાં અદ્વિયકલ્પે હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! વહ પુલાક સ્થિતકલ્પ વાલા મી

‘ગોયમા ! ઉવસંતકસાયવીયરાગે વા હોજ્જા ક્ષીણકસાયવીયરાગે વા હોજ્જા’ હે ગૌતમ તે ઉપશાંત કષાય વાળા હોવાથી પણ વીતરાગ હોય છે અને ક્ષીણ કષાયવાળા હોવાથી પણ વીતરાગ હોય છે. ‘સિનાણ એવં ચેવ’ એજ પ્રમાણેનું કથન સ્નાતકના સંબંધમાં પણ સમજવું ‘ળવરં ણો ઉવસંતકસાયવીયરાગે હોજ્જા ક્ષીણકસાયવીયરાગે હોજ્જા,’ પરંતુ તે નિર્ગ્રન્થના કથન પ્રમાણે ઉપશાંત કષાય હોવાથી જ વીતરાગ હોય છે. આ રીતે આ ત્રીજાગદ્વાર છે.

ચોથું કલ્પદ્વાર--

‘પુલાણ ણં મંતે ! કિં ઠિયકલ્પે હોજ્જા, અદ્વિયકલ્પે વા હોજ્જા’ હે ભગવન્ પુલાક શુ. સ્થિતકલ્પવાળા હોય છે ? કે અસ્થિત કલ્પવાળા હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! ઠિયકલ્પે વા હોજ્જા અદ્વિયકલ્પે વા હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! તે પુલાક સ્થિત કલ્પવાળા પણ હોય છે. અને અસ્થિત કલ્પ

भवेत् अस्थितकल्पो वा भवेत् प्रथमवरमतीर्थकरसाधव आचेलक्यादिदशसु कल्पेषु स्थिता एव—अवश्यं तत्पालनात् अतस्ते स्थितकल्पाः कथ्यन्ते तेषु पुलाको भवेत् मध्यमतीर्थकरसाधवस्तु आचेलक्यादि दशसु स्थिताश्चास्थिताश्चेति, तेषां तत्पालन-स्याऽनियमितत्वाभावादिति अस्थितकल्पाः, तेषां मध्ये पुलाकस्तेषु वा पुलाको भवेत् । 'एवं जाव सिणाए' एवं यावत् स्नातकः स्थितकल्पो वा भवेत् अस्थितकल्पो वा भवेत्—अत्र यावत्पदेन वक्रुणादारभ्य निर्ग्रन्थपर्यन्तानां प्रवृत्तिं भवतीति । जिनकल्प-स्थितिकल्पभेदेन कल्पो द्विविधो भवतीति तादृशकल्पमाश्रित्याह—'पुलाए णं'

होता है और अस्थित कल्पवाला भी होता है । प्रथम और अन्तिम तीर्थकर के साधु आचेलक्यादिदश कल्पों में स्थित ही होते हैं । कारण कि इनका पालन इन्हें आवश्यक होता है । इनलिये ये स्थितकल्प कहलाते हैं । इनमें पुलाक होते हैं । मध्यमतीर्थकरों के साधु आचेल-क्यादि दशकल्पों में स्थित भी होते हैं और अस्थित भी होते हैं, इसलिये उनसे इनका पालन आवश्यक नहीं होता है । इस कारण इनका अस्थितकल्प होता है । इनमें भी पुलाक होते हैं । ऐसा पह कथन 'एवं जाव सिणाए' यावत् स्नातक तक जानना चाहिये । स्नातक स्थित कल्प भी होता है और अस्थित कल्प भी होता है । यहाँ यावत्पद से पक्रुण से लेकर निर्ग्रन्थ तक के निर्ग्रन्थ भेदों का घटण हुआ है । जिनकल्प और स्थितिकल्प के भेद से कल्प दो प्रकार का होता है इस प्रकार के कल्प को लेकर अब गौतमस्वामी प्रमुश्री से ऐसा पूछते हैं—'पुलाए ण भवे ! किं जिनकल्पे सोऽग धं कल्पे सोऽग'

ઇત્યાદિ, 'પુલાક જાં મંતે ! કિં જિનકલ્પે હોજ્જા થેરકલ્પે હોજ્જા કલ્પાતીં હોજ્જા' પુલાક: સ્વલુ મદન્ત ! કિં જિનકલ્પો ભવેત્ સ્થવિરકલ્પો ભવેત્ કલ્પાતીતો વા ભવેત્ કલ્પાતીતો જિનકલ્પસ્થવિરકલ્પાભ્યામન્યઃ । મગવાનાહ—'ગોયમા' ઇત્યાદિ, 'ગોયમા' હે ગૌતમ ! 'જો જિનકલ્પે હોજ્જા' નો જિનકલ્પો ભવેત્ પુલાકસાધુઃ 'થેરકલ્પે હોજ્જા' કિન્તુ સ્થવિરકલ્પો ભવેત્ 'જો કલ્પાતીં હોજ્જા' નો કલ્પાતીતો ભવેત્ પુલાકો જિનકલ્પઃ કલ્પાતીતો વા ન ભવતિ કિન્તુ સ્થવિરકલ્પો ભવતીતિ ભાવઃ । 'વડસે જાં મંતે ! પુચ્છા' બકુશઃ સ્વલુ મદન્ત ! કિં જિનકલ્પો ભવેત્ સ્થવિરકલ્પો ભવેત્ કલ્પાતીતો વા ભવેદિતિ પૃચ્છા પ્રશ્નઃ મગવાનાહ—'ગોયમા' ઇત્યાદિ । 'ગોયમા' હે ગૌતમ ! 'જિનકલ્પે વા હોજ્જા-થેરકલ્પે વા હોજ્જા' જિનકલ્પો વા ભવેત્ સ્થવિરકલ્પો વા ભવેત્ 'જો કલ્પાતીં હોજ્જા' નો કલ્પાતીતો ભવેત્ બકુશઃ સાધુઃ કદાચિત્ જિનકલ્પવાન્ ભવતિ કદાચિત્ સ્થવિરકલ્પવાન્ ભવતિ, કલ્પાતીતસ્તુ કથમપિ ન ભવતીતિ ભાવઃ ।

કલ્પાતીં હોજ્જા' હે મદન્ત ! પુલાક કયા જિનકલ્પ વાલા હોતા હૈ ? અથવા સ્થવિરકલ્પ વાલા હોતા હૈ ? અથવા કલ્પાતીત હોતા હૈ ? જિનકલ્પ એવં સ્થવિર હન કલ્પોં સે અિન્ન હોતા હૈ ? હિસકે ઉત્તર મેં પ્રમુશ્રી કહતે હૈ—'ગોયમા ! જો જિનકલ્પે હોજ્જા થેરકલ્પે હોજ્જા જો કલ્પાતીં હોજ્જા' હે ગૌતમ ! પુલાક જિનકલ્પવાલા એવં કલ્પાતીત નહીં હોતા હૈ વહ તો સ્થવિરકલ્પ વાલા હોતા હૈ । "વડસે જાં મંતે ! પુચ્છા' હે મદન્ત ! બકુશ કયા જિનકલ્પવાલા હોતા હૈ ? અથવા સ્થવિરકલ્પ વાલા હોતા હૈ ? અથવા હન દોનોં કલ્પોં સે અિન્ન હોતા હૈ ? હિસકે ઉત્તર મેં પ્રમુશ્રી કહતે હૈ—'ગોયમા ! જિનકલ્પે વા હોજ્જા થેરકલ્પે વા હોજ્જા' હે ગૌતમ ! બકુશ જિનકલ્પ વાલા અી હોતા હૈ ઓર સ્થવિરકલ્પવાલા અી હોતા હૈ । પર "જો કલ્પાતીં હોજ્જા' વહ કલ્પાતીત નહીં હોતા

મંતે ! કિં જિનકલ્પે હોજ્જા થેરકલ્પે હોજ્જા કલ્પાતીં હોજ્જા' હે ભગવન્ પુલાક જી જીન કલ્પ હોય છે ? અથવા સ્થવિર કલ્પ હોય છે ? અથવા કલ્પાતીત હોય છે ? જીન કલ્પ અને સ્થવિરકલ્પ આ બન્ને કલ્પોથી જુદા હોય છે, આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રમુશ્રી કહે છે કે—'ગોયમા ! જો જિનકલ્પે હોજ્જા થેરકલ્પે હોજ્જા જો કલ્પાતીં હોજ્જા' હે ગૌતમ ! પુલાક જીનકલ્પવાળા અને કલ્પાતીત હોતા નથી, તે સ્થવિર કલ્પવાળા હોય છે, "વડસે જાં મંતે પુચ્છા' હે ભગવન્ બકુશ જી જીનકલ્પ વાળા હોય છે ? અથવા સ્થવિરકલ્પ વાળા હોય છે ? અથવા એ બન્ને કલ્પોથી જુદા હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રમુશ્રી કહે છે કે—'ગોયમા ! જિનકલ્પે વા હોજ્જા થેરકલ્પે વા હોજ્જા' હે ગૌતમ ! બકુશ જીનકલ્પ વાળા પણ હોય છે, અને સ્થવિર કલ્પવાળા પણ હોય છે. પરંતુ

‘एवं पडिसेवणा कुसीलेवि’ एवं वकुशवदेव प्रतिसेवन. कुशीलोऽपि जिनरूपवान् भवेत्-स्थविरकल्पवान् वा भवेद् न तु कल्पातीतः इयमपि भवेदिति भावः । ‘कसायकुसीले णं भंते ! पुच्छा’ कपायकुशीलः साधुः खलु भदन्त ! किं जिन-कल्पो भवति-स्थविरकल्पो वा भवति-कल्पातीतो वा भवतीति पुच्छा-प्रश्नः । भगवानाह-‘गोयमा’ इत्यादि । ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘जिणकप्पे वा होज्जा थेर-कप्पे वा होज्जा’ कपायकुशीलो जिनकल्पो वा भवेत् स्थविरकल्पो वा भवेत् ‘कप्पाट्टे वा होज्जा’ कल्पातीतो वा कपायकुशीलो भवेत् कल्पातीतस्य लक्ष्मणा-वस्थायां दिग्गमानस्य तीर्थंकरस्य सत्ताधिकत्वादिति । ‘णिण्ठे जं पुच्छा’ निर्णयः खलु भदन्त ! किं जिनकल्पो भवेत् स्थविरकल्पो वा भवेत् कल्पातीतो वा भवे-
 है । ‘एवं पडिसेवणा कुसीले वि’ इमी प्रचार का कथन प्रतिसेवना कुशील में भी जानना चाहिये । प्रतिसेवना कुशील अथवा तो स्थविर-कल्पवाला होता है, अथवा जिनकल्प वाला होता है, पर वह कल्पातीत नहीं होता । ‘कसायकुसीलेणं भंते ! पुच्छा’ हे भदन्त ! कपायकुशील साधु क्या जिन कल्पवाला होता है ! अथवा स्थविरकल्पवाला होता है ? अथवा कल्पातीत होता है ? इनके उत्तर में प्रसुध्री गौतमस्वामी से कहते हैं-‘गोयमा ! जिणकप्पे वा होज्जा थेरकप्पे वा होज्जा, कप्पातीने वा होज्जा हे गौतम ! कपाय कुशील साधु जिनकल्प वाला भी होता है स्थविरकल्पवाला भी होता है और कल्पातीत भी होता है । लक्ष्मण अदत्ता में तीर्थंकर कपाय सत्तिन होते हैं हम अपेक्षा से कपाय कुशील साधु कल्पातीत कहा गया है । ‘णिण्ठे जं पुच्छा’ हे

ઇત્યાદિ, 'પુલાકે જાં મંતે ! કિં જિનકલ્પે હોજ્જા થેરકલ્પે હોજ્જા કલ્પાતીએ હોજ્જા' પુલાકઃ સ્વલુ મદન્ત ! કિં જિનકલ્પો ભવેત્ સ્થવિરકલ્પો ભવેત્ કલ્પાતીતો વા ભવેત્ કલ્પાતીતો જિનકલ્પસ્થવિરકલ્પાભ્યામન્યઃ । મગવાનાહ—'ગોયમા' ઇત્યાદિ, 'ગોયમા' હે ગૌતમ ! 'જો જિનકલ્પે હોજ્જા' નો જિનકલ્પો ભવેત્ પુલાકસાધુઃ 'થેરકલ્પે હોજ્જા' કિન્તુ સ્થવિરકલ્પો ભવેત્ 'જો કલ્પાતીએ હોજ્જા' નો કલ્પાતીતો ભવેત્ પુલાકો જિનકલ્પઃ કલ્પાતીતો વા ન ભવતિ કિન્તુ સ્થવિરકલ્પો ભવતીતિ ભાવઃ । 'વડસે જાં મંતે ! પુચ્છા' વકુશઃ સ્વલુ મદન્ત ! કિં જિનકલ્પો ભવેત્ સ્થવિરકલ્પો ભવેત્ કલ્પાતીતો વા ભવેદિતિ પૃચ્છા પ્રશ્નઃ મગવાનાહ—'ગોયમા' ઇત્યાદિ । 'ગોયમા' હે ગૌતમ ! 'જિનકલ્પે વા હોજ્જા—થેરકલ્પે વા હોજ્જા' જિનકલ્પો વા ભવેત્ સ્થવિરકલ્પો વા ભવેત્ 'જો કલ્પાતીએ હોજ્જા' નો કલ્પાતીતો ભવેત્ વકુશઃ સાધુઃ કદાચિત્ જિનકલ્પવાન્ ભવતિ કદાચિત્ સ્થવિરકલ્પવાન્ ભવતિ, કલ્પાતીતસ્તુ કથમપિ ન ભવતીતિ ભાવઃ ।

કલ્પાતીએ હોજ્જા' હે અદન્ત ! પુલાક કયા જિનકલ્પ વાલા હોતા હૈ ? અથવા સ્થવિરકલ્પ વાલા હોતા હૈ ? અથવા કલ્પાતીત હોતા હૈ ? જિનકલ્પ એવં સ્થવિર હન કલ્પોં સે બિન્ન હોતા હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ—'ગોયમા ! જો જિનકલ્પે હોજ્જા થેરકલ્પે હોજ્જા જો કલ્પાતીએ હોજ્જા' હે ગૌતમ ! પુલાક જિનકલ્પવાલા એવં કલ્પાતીત નહીં હોતા હૈ વહ તો સ્થવિરકલ્પ વાલા હોતા હૈ । "વડસે જાં મંતે ! પુચ્છા' હે અદન્ત ! વકુશ કયા જિનકલ્પવાલા હોતા હૈ ? અથવા સ્થવિરકલ્પ વાલા હોતા હૈ ? અથવા હન દોનોં કલ્પોં સે બિન્ન હોતા હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ—'ગોયમા ! જિનકલ્પે વા હોજ્જા થેરકલ્પે વા હોજ્જા' હે ગૌતમ ! વકુશ જિનકલ્પ વાલા બી હોતા હૈ ઓર સ્થવિરકલ્પવાલા બી હોતા હૈ । પર "જો કલ્પાતીએ હોજ્જા' વહ કલ્પાતીત નહીં હોતા

મંતે ! કિં જિનકલ્પે હોજ્જા થેરકલ્પે હોજ્જા કલ્પાતીએ હોજ્જા' હે ભગવન્ પુલાક શું જાન કલ્પ હોય છે ? અથવા સ્થવિર કલ્પ હોય છે ? અથવા કલ્પાતીત હોય છે ? જાન કલ્પ અને સ્થવિરકલ્પ આ બન્ને કલ્પોથી જુદા હોય છે, આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—'ગોયમા ! જો જિનકલ્પે હોજ્જા થેરકલ્પે હોજ્જા જો કલ્પાતીએ હોજ્જા' હે ગૌતમ ! પુલાક જાનકલ્પવાળા અને કલ્પાતીત હોતા નથી, તે સ્થવિર કલ્પવાળા હોય છે, "વડસે જાં મંતે પુચ્છા' હે ભગવન્ વકુશ શું જાનકલ્પ વાળા હોય છે ? અથવા સ્થવિરકલ્પ વાળા હોય છે ? અથવા એ બન્ને કલ્પોથી જુદા હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુ કહે છે કે—'ગોયમા ! જિનકલ્પે વા હોજ્જા થેરકલ્પે વા હોજ્જા' હે ગૌતમ ! વકુશ જાનકલ્પ વાળા પણ હોય છે, અને સ્થવિર કલ્પવાળા પણ હોય છે. પરંતુ

‘एवं पडिसेवणा कुसीलेवि’ एवं वकुशवदेव प्रतिसेवनाकुशीलोऽपि जिनकल्पवान् भवेत्-स्थविरकल्पवान् वा भवेद् न तु कल्पातीतः कथमपि भवेदिति भावः । ‘कसायकुसीले णं भंते ! पुच्छा’ कषायकुशीलः साधुः खलु भदन्त ! किं जिन-कल्पो भवति-स्थविरकल्पो वा भवति-कल्पातीतो वा भवतीति पृच्छा-प्रश्नः । भगवानाह-‘गोयमा’ इत्यादि । ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘जिणकप्पे वा होज्जा थेर-कप्पे वा होज्जा’ कषायकुशीलो जिनकल्पो वा भवेत् स्थविरकल्पो वा भवेत् ‘कप्पाईए वा होज्जा’ कल्पातीतो वा कषायकुशीलो भवेत् कल्पातीतस्य छद्मस्था-वस्थायां विद्यमानस्य तीर्थंकरस्य सकायिकत्वादिति । ‘णियंठे णं पुच्छा’ निर्ग्रन्थः खलु भदन्त ! किं जिनकल्पो भवेत् स्थविरकल्पो वा भवेत् कल्पातीतो वा भवे-

है । ‘एवं पडिसेवणा कुसीले वि’ इसी प्रकार का कथन प्रतिसेवना कुशील में भी जानना चाहिये । प्रतिसेवना कुशील अथवा तो स्थविर-कल्पवाला होता है, अथवा जिनकल्प वाला होता है, पर वह कल्पातीत नहीं होता । ‘कसायकुसीलेणं भंते ! पुच्छा’ हे भदन्त ! कषायकुशील साधु क्या जिन कल्पवाला होता है ! अथवा स्थविरकल्पवाला होता है ? अथवा कल्पातीत होता है ? इसके उत्तर में प्रभुश्री गौतमस्वामी से कहते हैं-‘गोयमा ! जिणकप्पे वा होज्जा थेरकप्पे वा होज्जा, कप्पातीते वा होज्जा’ हे गौतम ! कषाय कुशील साधु जिनकल्प वाला भी होता है स्थविरकल्पवाला भी होता है और कल्पातीत भी होता है । छद्मस्थ अवस्था में तीर्थंकर कषाय सहित होते हैं इस अपेक्षा से कषाय कुशील साधु कल्पातीत कहा गया है । ‘णियंठेणं पुच्छा’ हे

‘જો કપ્પાતીએ હોજ્જા’ તે કલ્પાતીત હોતા નથી ‘एवं पडिसेवणाकुसीले वि’ આ જ પ્રમાણેનું કથન પ્રતિસેવના કુશીલના સંબંધમાં પણ સમજવું. પ્રતિ-સેવના કુશીલ સ્થવિર-કલ્પવાળા હોય છે, અથવા જીન કલ્પવાળા હોય છે. પરંતુ તે કલ્પાતીત હોતા નથી ‘કસાયકુસીલે ણં ભંતે ! પુચ્છા’ હે ભગવન્ કષાય કુશીલ સાધુ શું જીન કલ્પવાળા હોય છે ? અથવા સ્થવિર કલ્પવાળા હોય છે ? અથવા કલ્પાતીત હોય છે, આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! જિણકપ્પે વા હોજ્જા થેરકપ્પે વા હોજ્જા કપ્પાતીતે વા હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! કષાયકુશીલ સાધુ જીન કલ્પવાળા પણ હોય છે સ્થવિર કલ્પવાળા પણ હોય છે. અને કલ્પાતીત પણ હોય છે. છદ્મસ્ય અવસ્થામાં તીર્થંકર કષાય સહિત હોય છે. તે અપેક્ષાથી કષાય કુશીલ સાધુને કલ્પાતીત કહવા છે ‘ણિયંઠે ણં પુચ્છા’ હે ભગવન્ નિર્ગ્રંથ સાધુ શું જીનકલ્પવાળા હોય છે ?

દિતિ પૃચ્છા પ્રશ્નઃ । મગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ । ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ । ‘જો જિગકપ્પે હોજ્જા જો થેરકપ્પે હોજ્જા’ નિર્ગન્થઃ સાધુર્ન જિનકલ્પો ભવેત્ નવા સ્થ-
વિરકલ્પો ભવેત્ કિન્તુ ‘કપ્પાતીં હોજ્જા’ કલ્પાતીતો ભવેદિતિ નિર્ગન્થઃ કલ્પા-
તીત એવ ભવેત્ તેષાં નિર્ગન્થાનાં જિનકલ્પસ્થવિરકલ્પધર્મોનામભાવાદિતિ । ‘એવં
સિણાં વિ’ એવમ્-નિર્ગન્થવત્ સ્નાતકોઽપિ નો જિનકલ્પવાન્ ભવતિ ન વા સ્થ-
વિરકલ્પવાન્ ભવતિ કિન્તુ કલ્પાતીત એવ ભવતીતિ ભાવઃ ગતં ચતુર્થં કલ્પ
દ્વારમ્ ૪ । ચરિત્રદ્વારં પશ્ચમમાહ-‘પુલાં નં મંતે । કિં સામાહ્યસંજમે હોજ્જા’
પુલાકઃ ક્વલુ ભદન્ત । કિં સામાયિકસંયમો ભવેત્ અથથા ‘છેઓવટ્ટાવણિયસંજમે
હોજ્જા’ છેદોપરથાપનીયસંયમો ભવેત્ ‘પરિહારવિસુદ્ધિયસંજમે હોજ્જા’ અથથા

ભદન્ત ! નિર્ગન્થ સાધુ કયા જિનકલ્પવાલે હોતે હૈં ? અથથા સ્થવિર-
કલ્પ વાલે હોતે હૈં ? અથથા કલ્પાતીત હોતે હૈં ? હસકે ઉત્તર મેં
પ્રભુશ્રી કહતે હૈં-‘ગોયમા ! જો જિગકપ્પે હોજ્જા, જો થેરકપ્પે હોજ્જા’
કપ્પાતીં હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! નિર્ગન્થ સાધુ ન જિનકલ્પવાલે હોતે હૈં
ન સ્થવિરકલ્પવાલે હોતે હૈં કિન્તુ કલ્પાતીત હોતે હૈં । કયોંકિ નિર્ગન્થ
સાધુ મેં જિનકલ્પ ઓર સ્થવિરકલ્પ કે ધર્મ નહીં હોતે હૈં । ‘એવં
સિણાં વિ’ નિર્ગન્થ કી તરહ સ્નાતક ઓ ન જિનકલ્પવાલા હોતા
હે ઓર ન સ્થવિરકલ્પવાલા હોતા હે કિન્તુ કલ્પાતીત હી હોતા હે ।

કલ્પદ્વાર સમાપ્ત ।

પંચમ ચારિત્ર દ્વાર-

‘પુલાં નં મંતે ! કિં સામાહ્યસંજમે હોજ્જા’ હે ભદન્ત । પુલાક
કયો સામાયિક સંયમ વાલા હોતા હે ? અથથા ‘છેઓવટ્ટાવણિયસંજમે
હોજ્જા’ છેદોપરથાપનીય સંયમવાલા હોતા હે ? ‘પરિહારવિસુદ્ધિયસંજમે

અથથા સ્થવિર કલ્પવાળા હોય છે ? અથથા કલ્પાતીત હોય છે ? આ પ્રશ્નના
ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! જો જિગકપ્પે હોજ્જા જો થેરકપ્પે હોજ્જા
કપ્પાતીં હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! નિર્ગન્થ સાધુ જીનકલ્પવાળા હોતા નથી, તેમ
સ્થવિર કલ્પ વાળા પણ હોતા નથી, પરંતુ કલ્પાતીત હોય છે, કેમકે- નિર્ગન્થ
સાધુમાં જીનકલ્પ અને સ્થવિર કલ્પ ના ધર્મો હોતા નથી ‘એવં સિણાં વિ’
નિર્ગન્થના કથન પ્રમાણે સ્નાતક પણ જીન કલ્પવાળા હોતા નથી, તેમ
સ્થવિર કલ્પવાળા પણ હોતા નથી, પરંતુ કલ્પાતીત હોય છે, કલ્પદ્વાર સમાપ્ત

પાચમું ચારિત્ર દ્વાર-

‘પુલાં નં મંતે ! કિં સામાહ્યસંજમે હોજ્જા’ હે ભગવન્ પુલાક શું સામા-
યિક સંયમવાળા હોય છે ? અથથા ‘છેઓવટ્ટાવણિયસંજમે હોજ્જા’ છેદોપરથા

પરિહારવિશુદ્ધિકસંયમો ભવેત્ 'સુદુમસંપરાયસંયમે હોજ્જા' સૂક્ષ્મસંપરાયસંયમો ભવેત્, 'અહઃસ્વાયસંજમે હોજ્જા' યથાખ્યાતસંયમો ભવેદિતિ ચારિત્રદ્વારે પ્રશ્નઃ । મગવાનાહ—'ગોયમા' इत्यादि 'गोयमा' हे गौतम ! 'सामाह्यसंजमे होज्जा' पुलकः साधुः सामायिकसंयमो भवेत् 'छेभोवट्टावणियसंजमेवा होज्जा' छेदो-पस्थापनीयसंयमो वा भवेत् 'णो परिहारविशुद्धियसंजमे होज्जा' नो परिहार-विशुद्धिकसंयमो भवेत् 'णो सुदुमसंपरायसंजमे होज्जा' नो सूक्ष्मसंपरायसंयमो भवेत् 'णो अहस्वायसंजमे होज्जा' नो वा यथाख्यातसंयमो भवेदिति । 'एवं वउसे वि' एनं पुलकवद्देव वकुशोऽपि, वकुशोऽपि साधुः सामायिकसंयमो वा भवेत् छेदोपस्थापनीयसंयमो वा भवेत् न तु परिहारविशुद्धसंयमो नो सूक्ष्मसं-

હોજ્જા' અથવા પરિહારવિશુદ્ધિક સંયમ વાળા હોતા હૈ ? 'સુદુમસંપ-રાયસંજમે હોજ્જા' અથવા સૂક્ષ્મસંપરાય સંયમવાળા હોતા હૈ ? 'અહ-સ્વાયસંજમે હોજ્જા' અથવા યથાખ્યાત સંયમવાળા હોતા હૈ ? હસ પ્રકાર કે યે ચારિત્રદ્વાર મેં પ્રશ્ન હૈ । હનકે ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામી સે કહતે હૈ—'ગોયમા ! સામાહ્યસંજમે હોજ્જા, છેમોવટ્ટાવણિયસંજમે વા હોજ્જા' હૈ ગૌતમ ! વહ સમાયિક સંયમવાળા ઔર છેદોપસ્થાપનીય સંયમ વાળા હોતા હૈ । પરિહારવિશુદ્ધ સંયમ વાળા, સૂક્ષ્મસંપરાય સંયમ વાળા ઔર યથાખ્યાત સંયમ વાળા નહીં હોતા હૈ । યહી વાત—'ણો પરિહારવિશુદ્ધિયસંયમે હોજ્જા, ણો સુદુમસંપરાયસંજમે હોજ્જા ણો અહસ્વાયસંજમે હોજ્જા' હસ સૂત્રપાઠ દ્વારા પ્રકટ કી ગઈ હૈ । 'એવં વડસે વિ' હસી પ્રકાર સે વકુશ સાધુ શ્રી અથવા તો સામાયિક સંયમવાળા હોતા હૈ અથવા છેદોપસ્થાપનીય સંયમ વાળા હોતા હૈ કિન્તુ

પનીય સંયમવાળો હોય છે ? 'પરિહારવિશુદ્ધિયસંજમે હોજ્જા' અથવા પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયમવાળો હોય છે ? 'સુદુમસંપરાયસંજમે હોજ્જા' અથવા સૂક્ષ્મ સંપરાય સંયમવાળો હોય છે ? 'અહસ્વાયસંજમે હોજ્જા' અથવા યથાખ્યાત સંયમ વાળો હોય છે ? આરીતે આ ચારિત્ર દ્વાર સંબંધી પ્રશ્ન છે તેના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામી ને કહે છે કે—'ગોયમા ! સામાહ્યસંજમે હોજ્જા છેમો-વટ્ટાવણિયસંજમે વા હોજ્જા' હૈ ગૌતમ ! તે સામાયિક સંયમ અને છેદોપ-સ્થાપનીય સંયમવાળો હોય છે. પરિહાર વિશુદ્ધ સંયમવાળો, સૂક્ષ્મ સાંપરાય સંયમવાળો અને યથાખ્યાત સંયમ વાળો હોતા નથી એજ વાત 'ણો પરિહારવિશુદ્ધિયસંજમે હોજ્જા, ણો સુદુમસંપરાયસંજમે હોજ્જા, ણો અહસ્વાય સંજમે હોજ્જા' આ સૂત્રપાઠ દ્વારા પ્રકટ કરેલ છે. 'એવં વડસે વિ' એજ પ્રમાણે વકુશ સાધુ પણ સામાયિક સંયમવાળો હોય છે. અથવા

રાયસંયમો વા ભવેદિત્યર્થઃ । ‘એવં પરિસેવણાકુસીલેવિ’ એવં પ્રતિસેવના કુશીલોઽપિ એવમ્-પુલાક વકુશવદેવ પ્રતિસેવના કુશીલોઽપિ ભવતીતિ । પ્રતિસેવના કુશીલોઽપિ સામાયિકસંયમો વા ભવેત્ છેદોપસ્થાપનીયસંયમો ભવેત્ નો પરિહાર-વિશુદ્ધિકસંયમો ભવેત્ ન વા સૂક્ષ્મસંપરાયસંયમો ભવેત્ ન વા યથાખ્યાતસંયમો વા ભવેદિતિ ભાવઃ । ‘કસાયકુસીલે નં પુચ્છા’ કષાયકુશીલઃ खलु भदन्त ! किं सामायिकसंयमो भवेत् છેદોપસ્થાપનીયસંયમો ભવેત્ પરિહારવિશુદ્ધિક સંયમો ભવેત્ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયમો ભવેત્ યથાખ્યાતસંયમો ભવેદિતિ પૃચ્છા પ્રશ્નઃ ? ભગવાનાહ-‘ગોયમા’ इत्यादि । ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘सामाहय संजमे वा होज्जा जाव सुहमसंपरायसंजमे वा होज्जा’ कषायकुशीलः खलु गौतम ! सामायिक-संयमो वा भवेत् यावत् सूक्ष्मसंपरायसंयमो वा भवेत् अत्र यावत्पदेन છેદોપસ્થા

પરિહારવિશુદ્ધિસંયમવાળા સૂક્ષ્મસાંપરાય સંયમવાળા ઔર યથાખ્યાત સંયમવાળા નહીં હોતા હૈ । ‘એવં પહિસેવણાકુસીલે વિ’ હસી પ્રકાર સે પ્રતિસેવના કુશીલ સાધુ સી સામાયિક સંયમવાળા હોતા હૈ’ અથવા છેદોપસ્થાપનીય સંયમ વાળા હોતા હૈ પરિહાર વિશુદ્ધિ સંયમવાળા, સૂક્ષ્મ સાંપરાય સંયમ વાળા ઔર યથાખ્યાત સંયમવાળા નહીં હોતા હૈ ।

‘કસાય કુસીલે નં પુચ્છા’ હે ભદન્ત ! કષાય કુશીલ સાધુ કયા સામાયિક સંયમ વાળા હોતા હૈ ? અથવા છેદોપસ્થાપનીય સંયમવાળા હોતા હૈ ? અથવા પરિહાર વિશુદ્ધિ સંયમવાળા હોતા હૈ ? અથવા સૂક્ષ્મ સાંપરાય સંયમ વાળા હોતા હૈ ? અથવા યથાખ્યાત સંયમ વાળા હોતા હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ-‘ગોયમા ! સામાહયસંજમે વા હોજ્જા, જાવ સુહમસંપરાયસંજમે વા હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! કષાય

છેદોપસ્થાપનીય સંયમવાળા હોય છે. તેઓ પરિહાર વિશુદ્ધિ સંયમવાળા અને યથાખ્યાત સંયમવાળા હોતા નથી.

‘એવં પહિસેવણાકુસીલે વિ’ એજ પ્રમાણે પ્રતિસેવના કુશીલ સાધુ પણ સામાયિક સંયમવાળા હોય છે. તેઓ પરિહાર વિશુદ્ધિ સંયમવાળા, કે સૂક્ષ્મ સાંપરાય સંયમવાળા અથવા યથાખ્યાત સંયમવાળા હોતા નથી.

‘કસાયકુસીલે નં પુચ્છા’ હે ભગવન્ કષાય કુશીલ સાધુ શું સામાયિક સંયમવાળા હોય છે ? અથવા પરિહાર વિશુદ્ધિ સંયમવાળા હોય છે ? અથવા સૂક્ષ્મ સાંપરાય સંયમવાળા હોય છે ? અથવા યથાખ્યાત સંયમવાળા હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! સામાહયસંજમે વા હોજ્જા, જાવ સુહમસંપરાયસંજમે હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! કષાય કુશીલ સાધુ સામાયિક

પનીયપરિહારવિશુદ્ધિકસંયમયોઃ સંગ્રહ સ્તથા ચ કષાયકુશીલઃ સામાયિક-
સંયમો વા ભવેત્ છેદોપસ્થાપનીયસંયમો વા ભવેત્ પરિહારવિશુદ્ધસંયમો વા
ભવેત્ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયમો વા ભવેદિત્યર્થઃ ‘ળો અહ્વક્ષાયસંજમે હોજ્જા’
નો યથાખ્યાતસંયમો ભવેદિતિ । ‘ળિયંટેળં પુચ્છા’ નિર્ગ્રન્થઃ સ્વલુ પૃચ્છા, હે
ભદન્ત ! નિર્ગ્રન્થઃ કિમ્ સામાયિકસંયમો ભવેત્ છેદોપસ્થાપનીયસંયમો ભવેત્
પરિહારવિશુદ્ધસંયમો ભવેત્ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયમો ભવેત્ યથાખ્યાતસંયમો વા
ભવેદિતિ પ્રશ્નઃ । મગવાનાહ—‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ । ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘ળો
સામાદ્યસંજમે હોજ્જા જાવ ળો સુહુમસંપરાયસંજમે હોજ્જા’ નો સામાયિક-

કુશીલ સાધુ સામાયિક સંયમવાલા ઔર યાવત્ સૂક્ષ્મસાંપરાય સંયમ
વાલા હોતા હૈ, પર વહ યથાખ્યાતસંયમવાલા નહીં હોતા હૈ । યહાં
યાવત્પદ સે છેદોપસ્થાપનીય ઔર પરિહાર વિશુદ્ધિ સંયમ કા
ગ્રહણ હુઆ હૈ । તથા ચ કષાય કુશીલ સાધુ સામાયિક સંયમ-
વાલા ભી હોતા હૈ, છેદોપસ્થાપનીય સંયમવાલા ભી હોતા હૈ
પરિહારવિશુદ્ધિ સંયમવાલા ભી હોતા હૈ । સૂક્ષ્મ સાંપરાય સંયમવાલા
ભી હોતા હૈ । ‘ળો અહ્વક્ષાયસંજમે હોજ્જા’ પર વહ યથાખ્યાત સંયમ
વાલા નહીં હોતા હૈ ।

‘ળિયંટે ળં પુચ્છા’ હે ભદન્ત ! નિર્ગ્રન્થ સાધુકયા સામાયિક સંયમ
વાલા હોતા હૈ ? અથવા પરિહારવિશુદ્ધિ સંયમ વાલા હોતા હૈ ? અથવા
સૂક્ષ્મ સાંપરાય સંયમવાલા હોતા હૈ ? અથવા યથાખ્યાત સંયમવાલા
હોતા હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રસુત્રી કહતે હે —‘ગોયમા ! ળો સામાદ્ય
સંજમે હોજ્જા, જાવ ળો સુહુમસંપરાયસંજમે હોજ્જા’ હે ગૌતમ !

સંયમવાળા અને યાવત્ સૂક્ષ્મ સાંપરાય સંયમવાળા હોય છે. પરંતુ તેઓ
યથાખ્યાત સંયમવાળા હોતા નથી. અહિયા યાવત્ પદથી છેદોપસ્થાપનીય અને
પરિહાર વિશુદ્ધિ સંયમ ગ્રહણ કરાયા છે. તથા કષાય કુશીલ સાધુ સામાયિક
સંયમવાળા પણ હોય છે. છેદોપસ્થાપનીય સંયમવાળા પણ હોય છે, પરિહાર
વિશુદ્ધિ સંયમવાળા પણ હોય છે અને સૂક્ષ્મસાંપરાય સંયમવાળા પણ હોય છે.
‘ળો અહ્વક્ષાયસંજમે હોજ્જા’ પરંતુ તેઓ યથાખ્યાત સંયમવાળા હોતા નથી.

‘નિર્ગંઠેળ પુચ્છા’ હે ભગવન્ નિર્ગ્રન્થ સાધુ ધ્યું સામાયિક સંયમ
વાળા હોય છે ? અથવા છેદોપસ્થાપનીય સંયમવાળા હોય છે ? અથવા સૂક્ષ્મ
સાંપરાય સંયમવાળા હોય છે ? અથવા યથાખ્યાત સંયમવાળા હોય છે ? આ
પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુત્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! ળો સામાદ્યસંજમે હોજ્જા જાવ

संयमो भवेत् यावत् नो सूक्ष्मसंपरायसंयमो भवेत् अत्र यावत्पदेन नो छेदोपस्था-
पनीयसंयमो भवेत् नो परिहारविशुद्धिसंयमो भवेदित्यनयोः संग्रहः, किन्तु
'अहङ्खायसंजमे होज्जा' यथाख्यातसंयमो भवेत् निर्ग्रन्थः सामायिकसंयमो न
भवति किन्तु यथाख्यातसंयम एव भवतीति । 'एवं सिणाए वि' एवं स्नातकोऽपि
एवं निर्ग्रन्थवद्देव स्नातकोऽपि न सामायिकसंयमो भवति न वा छेदोपस्थापनीय
संयमो भवति न वा परिहारविशुद्धिसंयमो भवति न वा सूक्ष्मसंपरायसंयमो
भवति किन्तु यथाख्यातसंयमो भवतीति भावः इति शतं पञ्चमं चारित्रद्वारम् ५ ।
पष्ठं प्रतिसेवना द्वारमाह—'पुलाए णं' इत्यादि । 'पुलाए णं भंते ! किं पडिसेवए
होज्जा अपडिसेवए होज्जा' पुलाकः खलु भदन्त ! किं प्रतिसेवकः, संज्वलन
कषायोदयात् चारित्रप्रतिकूलस्यार्थस्य प्रतिसेवकः आचरणकर्ता सेवकः चारित्र-

निर्ग्रन्थ साधु सामायिक संयमवाला नहीं होता है यावत् सूक्ष्मसां-
पराय संयमवाला नहीं होता है । यहां यावत् शब्द से वह छेदोपस्था-
पनीय संयमवाला नहीं होता है परिहार विशुद्धि संयम वाला नहीं
होता है । इनका ग्रहण हुआ है । किन्तु यथाख्यात संयमवाला ही
होता है । 'एवं सिणाए वि' निर्ग्रन्थ के जैसे स्नातक भी न सामायिक
संयमवाला होता है न छेदोपस्थापनीय संयमवाला होता है न परि-
हारविशुद्धि संयम वाला होता है न सूक्ष्म सांपराय संयमवाला होता
है किन्तु यथाख्यात संयमवाला ही होता है । चारित्रद्वार समाप्त

छठा प्रतिसेवनाद्वारा

'पुलाए णं भंते ! किं पडिसेवए होज्जा अपडिसेवए होज्जा' हे
भदन्त ! पुलाक साधु संज्वलन कषाय के उद्घ से चारित्र से प्रतिकूल

णो सुक्ष्मसंपरायसंजमे होज्जा' हे गौतम निर्ग्रन्थ साधु सामायिक संयम
वाला होता नहीं छेदोपस्थापनीय संयमवाला होता नहीं. परिहार विशुद्धि
संयमवाला होता नहीं. तथा सूक्ष्म सांपराय संयमवाला होता नहीं. परंतु
यथाख्यात संयमवाला न होय छे 'एवं सिणाए वि' निर्ग्रन्थना कथन प्रभाषे
स्नातक पक्ष सामायिक संयमवाला होता नहीं छेदोपस्थापनीय संयमवाला होता
नहीं परिहार विशुद्धि संयमवाला होता नहीं. तेम सूक्ष्म सांपराय संयमवाला
पक्ष होता नहीं. परंतु यथाख्यात संयमवाला न होय छे. चारित्रद्वार समाप्त

हुवे प्रतिसेवना द्वारनुं कथन करवाभां आवे छे.

'पुलाए णं भंते ! किं पडिसेवए होज्जा' अपडिसेवए होज्जा' हे भगवन्
पुलाक साधु संज्वलन कषायना उद्घयी चारित्रयी प्रतिकूल अर्थना प्रति-

विराधक इत्यर्थः, अप्रति सेवकः-न चारित्रविराधकः, तथा च हे भदन्त ! पुलाकः किं संयमविराधको भवति संयमाविराधको वा भवतीति प्रश्नः, भगवानाह-‘गोयमा’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘पडिसेवए होज्जा नो अपडिसेवए होज्जा’ पुलाकः प्रतिसेवकः संयमविराधको भवेत् नो अप्रतिसेवको न संयमाराधको भवतीति । ‘जइ पडिसेवए होज्जा किं मूलगुण-पडिसेवए होज्जा-उत्तरगुणपडिसेवए होज्जा’ यदि प्रतिसेवको भवेत् किं मूल-गुणप्रतिसेवकः, संयमस्य मूलगुणः प्राणातिपातविरमणादय स्तेषां प्रातिकूल्येन सेवको भवति संयमात्मककार्यविराधक इत्यर्थः अथवा उत्तरगुणप्रतिसेवकः, उत्तरगुणाः-दशविधप्रत्याख्यानरूपा स्तेषां विराधको भवतीति प्रश्नः ।

अर्थ का प्रतिसेवक आचरणकर्त्ता-चारित्र विराधक होता है ? अथवा चारित्र का विराधक नहीं होता है ? तथा च हे भदन्त ! पुलाक साधु क्या संयम का विराधक होता है ? अथवा संयम का अविराधक होता है ? ऐसा इस प्रश्न का तात्पर्य है-इसके उत्तर में प्रसुश्री कहते हैं-‘गोयमा ! पडिसेवए होज्जा नो अपडिसेवए होज्जा’ हे गौतम ! वह पुलाक संयम का प्रतिसेवक-विराधक होता है अविराधक नहीं होता है । ‘जइ पडिसेवए होज्जा किं मूलगुणपडिसेवए होज्जा उत्तरगुणपडिसेवए होज्जा’ हे भदन्त ! यदि वह प्रतिसेवक होता है तो क्या मूल-गुण का प्रतिसेवक होता है अथवा उत्तरगुण का प्रतिसेवक होता है ? संयम के मूलगुण प्राणातिपात विरमण आदिक हैं इनका प्रतिकूलरूप से सेवन करने वाला संयम रूप कार्य की विराधना करने वाला मूल-गुण का प्रतिसेवक कहा गया है । तथा दश प्रकार के प्रत्याख्यान रूप

सेवक-आचरणकरवाणा अटले के आचित्र विराधक होय छे ? के आचित्रना विराधक नथी होता ? तथा छे लगवन् पुलाक साधु संयमना विराधक होय छे के संयमना अविराधक होय छे ? आ प्रश्नना उत्तरमां प्रसुश्री छे छे छे-‘गोयमा ! पडिसेवए होज्जा नो अपडिसेवए होज्जा’ छे गौतम ! ते पुलाक संयमना प्रतिसेवक-विराधक होय छे, अविराधक होता नथी ‘जइ पडिसेवए होज्जा किं मूलगुणपडिसेवए होज्जा उत्तरगुण पडिसेवए होज्जा’ छे लगवन् ने ते प्रतिसेवक होय छे, तो शु ते भूणशुणना प्रतिसेवक होय छे ? अथवा उत्तरशुणना प्रतिसेवक होय छे ? संयमना भूण-शुण प्राणातिपात विरमण विगेरे छे तेनुं प्रतिदृणताधी सेवन करवाणा-अटलेके संयम पणानी विराधना करवाणा भूणशुणना प्रतिसेवक हइया छे तथा इस प्रकारना प्रत्याख्यान रूप उत्तरशुण होय छे, तेनी नेओ विराधना

મગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘મૂલગુણપડિસેવણ વા હોજ્જા ઉત્તરગુણપડિસેવણ વા હોજ્જા’ મૂલગુણપ્રતિસેવકો વા મહેત્ ઉત્તરગુણપ્રતિ સેવકો વા મહેત્ ‘મૂલગુણ પડિસેવમાણે પંચળં આસવાણં અન્નચરં પડિસેવેજ્જા’ મૂલગુણાન્ પ્રતિસેવમાનઃ મૂલગુણાન્ વિરાધયન્ પશ્ચાનામાસ્રવાણાં પ્રાણાતિપાતાદીનામ્ અન્યતરમ્ આસ્રવં અતિસેવેત તથા-‘ઉત્તરગુણં પડિસેવમાણે દસવિહસ્સ પચ્ચક્ખાણસ્સ અન્નચરં પડિસેવેજ્જા’ ઉત્તરગુણાન્ પ્રતિસેવમાનો દશવિધસ્ય પ્રત્યાખ્યાનસ્ય અન્યતમં પ્રત્યાખ્યાનમ્ તત્ત્વ દશવિધં પ્રત્યાખ્યાનમ્ ‘અણાગયમશ્વકંતં કોડીસહિયં’ ઇત્યાદિ પ્રાગ્પ્રાખ્યાતસ્વરૂપમ્, અથવા ‘ળવકારપોરસીય’

ઉત્તરગુણ હોતે હિં હનકી વિરાધના કરને વાલા જો હોતા હિં વહ ઉત્તરગુણ પ્રતિસેવક હોતા હિં । હસકે ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હિં-‘ગોયમા ! મૂલગુણપડિસેવણ વા હોજ્જા ઉત્તરગુણપડિસેવણ વા હોજ્જા’ હે ગૌતમ । વહ મૂલગુણ પ્રતિસેવક ઓ હોતા હિં ઓર ઉત્તરગુણ પ્રતિસેવક ઓ હોતા હિં । ‘મૂલગુણ પડિસેવમાણે પંચળં આસવાણં અન્નચરં પડિસેવેજ્જા’ જબ વહ મૂલગુણોં કા વિરાધક હોતા હિં તથ વહ પાંચ આસવોં મેં સે કિસી એક આસવ કા સેવન કર્તા હોતા હિં । પ્રાણાતિપાત આદિ પાંચ પાપ હી પાંચ આસ્રવ હિં હનમેં સે વહ કિસી એક આસ્રવ કા સેવન કરને વાલા હોતા હિં । ‘ઉત્તરગુણપડિસેવમાણે દસ વિહસ્સ પચ્ચક્ખાણસ્સ અન્નચર પડિસેવેજ્જા’ ઓર જબ વહ ઉત્તરગુણોં કા વિરાધક હોતા હિં તથ દસ પ્રકાર કે પ્રત્યાખ્યાનોં મેં સે કિસી એક પ્રત્યાખ્યાન કા વિરાધક હોતા હિં । એ પ્રત્યાખ્યાન ‘અણાગયમશ્વકંતં કોડીસહિયં’

કરવાવાળા હોય છે. તે ઉત્તરગુણ પ્રતિસેવક હોય છે. આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામી ને કહે છે કે-‘ગોયમા ! મૂલગુણપડિસેવણ વા હોજ્જા ઉત્તરગુણપડિસેવણ વા હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! તે મૂળગુણ પ્રતિસેવક પણ હોય છે, અને ઉત્તરગુણ પ્રતિસેવક પણ હોય છે.

‘મૂલગુણં પડિસેવમાણે પંચળં આસવાણં અન્નચરં પડિસેવેજ્જા’ જ્યારે તે મૂળગુણોના વિરાધક હોય છે, ત્યારે તે પાંચ આસ્રવોમાંથી કેઈ પણ એક આસ્રવનું સેવન કરે છે પ્રાણાતિપાત મૃષાવાદ, અદત્તાદાન, મૈથુન અને પરિગૃહ પાત્ર પ્રકારના પાપોજ પાત્ર આસ્રવ કહેવાય છે, તે પાંચ આસ્રવો પૈકી કેઈપણ એક આસ્રવ નું સેવન કરવાવાળા હોય છે. ‘ઉત્તરગુણપડિસેવમાણે દસ વિહસ્સ પચ્ચક્ખાણસ્સ અન્નચરં પડિસેવેજ્જા’ અને જ્યારે તે ઉત્તરગુણોની વિરાધના કરવાવાળા હોય છે, ત્યારે દસ પ્રકારના પ્રત્યાખ્યાનો પૈકી એક પ્રત્યાખ્યાનના વિરાધક હોય છે. આ પ્રત્યાખ્યાનો ‘અણાગયમશ્વકંતં કોડીસહિયં’

इत्याधावश्यकप्रसिद्धम् अनन्यतमम् एकं प्रत्याख्यानं प्रतिसेवेत विराधयेदित्यर्थः, उपलक्षणं चैतत् तेन पिण्डविशुद्ध्यादि विराधकत्वमपि संभाव्यते इति । 'वउसेणं पुच्छा' वकुशः खलु भदन्त ! प्रतिसेवको विराधको भवेत् अप्रतिसेवकोऽविराधको वा भवेदिति पृच्छा प्रश्नः । भगवानाह—'गोयमा' इत्यादि, 'गोयमा' हे गौतम ! 'पडिसेवए होज्जा णो अपडिसेवए होज्जा' प्रतिसेवको भवेत् नो अप्रतिसेवको भवेदित्युत्तरम् 'जइ पडिसेवए होज्जा किं मूलगुणपडिसेवए होज्जा उत्तरगुणपडिसेवए होज्जा' हे भदन्त ! यदि प्रतिसेवको भवेत् तर्हि किं मूलगुणप्रतिसेवको मूलगुणानां विराधको भवेत् अथवा उत्तरगुणप्रतिसेवको भवेदिति प्रश्नः । भगवानाह—'गोयमा' इत्यादि । 'गोयमा' हे गौतम ! 'णो मूलगुणपडिसेवए होज्जा' मूलगुणानां प्राणातिपातविरमणादीनां प्रतिसेवको विराधको न भवेत् किन्तु 'उत्तरगुणपडि-

इत्यादिरूप से पहिले व्याख्यात हो चुके हैं अथवा—'णवकारपोरसीए' इत्यादि रूप से ये आवश्यक में प्रसिद्ध हैं । सो इनमें से यह किसी एक प्रत्याख्यान का विराधक होता है । अतः यह उत्तरगुण विराधक कहा गया है । यह उत्तरगुण विराधक पिण्डविशुद्धि आदि गुणों का भी विराधक होता है । ऐसा भी इस कथन से संभवित होता है । 'वउसेणं पुच्छा' हे भदन्त । वकुश साधु क्या विराधक होता है ? अथवा अविराधक होता है ? इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—'गोयमा । पडिसेवए होज्जा णो अपडिसेवए होज्जा' हे गौतम ! वकुश साधु प्रतिसेवक विराधक होता है अविराधक नहीं होता है । 'जइ पडिसेवए होज्जा किं मूलगुणपडिसेवए होज्जा उत्तरगुणपडिसेवए होज्जा,' हे भदन्त ? यदि वह प्रतिसेवक होता है तो क्या वह मूलगुणों का प्रतिसेवक होता है अथवा उत्तरगुणों का प्रतिसेवक होता है ? इसके

વિગેરે રૂપથી પહેલાં કહેવામાં આવેલ છે. અથવા 'ણવકારપોરસીએ' ઇત્યાદિ રૂપથી આવશ્યકમાં તે પ્રસિદ્ધ છે. તે આમાંથી કોઈ એક પ્રત્યાખ્યાનના વિરાધક હોય છે. તેથી તે ઉત્તરગુણ વિરાધક કહેવાય છે. આ ઉત્તરગુણ વિરાધકો પિંડ વિશુદ્ધ વિગેરે ગુણોના પણ વિરાધક હોય છે એમ પણ આ કથનથી સ્પષ્ટવિત થાય છે. 'વउसेणं पुच्छा' હે ભગવન્ બકુશ સાધુ શું વિરાધક હોય છે. અથવા અવિરાધક હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—'गोयमा । पडिसेवए होज्जा णो अपडिसेवए होज्जा' હે ગૌતમ ! બકુશ સાધુ પ્રતિસેવક વિરાધક હોય છે. અવિરાધક હોતા નથી 'जइ पडिसेवए होज्जा किं मूलगुणपडिसेवए होज्जा उत्तरगुणपडिसेवए होज्जा' હે ભગવન્ તો તે પ્રતિસેવક હોય છે, તો શું તે મૂળગુણોના પ્રતિસેવક હોય છે ? કે ઉત્તરગુણોના પ્રતિસેવક હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—'गोयमा । णो मूलगुणपडिसेवए

સેવણ હોજ્જા' ઉત્તરગુણાનાં દશવિધપ્રત્યાખ્યાનાનાં પ્રતિસેવકો વિરાધકો
 ભવેત્ 'ઉત્તરગુણં પઢિસેવમાણે દસવિહસસ પચક્ષાણસસ અન્નયરં પઢિસેવેજ્જા'
 ઉત્તરગુણં પ્રતિસેવમાનો દશવિધસ્ય દશપ્રકારકસ્ય પ્રત્યાખ્યાનસ્ય અન્યતમં કિમપિ
 એકં પ્રત્યાખ્યાનં પ્રતિસેવેત વિરાધયેદિત્યર્થઃ । 'પઢિસેવણાકુમીલે જહા પુલાઈ'
 પ્રતિસેવનાકુશીલો યથા પુલાકઃ, પ્રતિસેવનાકુશીલઃ પ્રતિસેવકો ભવેત્ નો
 અપ્રતિસેવકો ભવેત્ તન્નાપિ મૂલગુણં પ્રતિસેવમાનઃ પશ્ચાસ્રવાણામન્યતમં પ્રતિસેવેત
 ઉત્તરગુણં પ્રતિસેવમાનો દશવિધસ્ય પ્રત્યાખ્યાનસ્ય મધ્યાત્ કમપિ એકવિધં પ્રત્યા-
 રુયાનં પ્રતિસેવેતેતિ સાવઃ । 'દસાયકુમીલેણં પુચ્છા' કષાયકુશીલઃ સ્વલુ

ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈં—'ગોયમા ણો મૂલગુણપઢિસેવણ હોજ્જા,
 ઉત્તરગુણપઢિસેવણ હોજ્જા' હે ગૌતમ । બકુશ સાધુ મૂલગુણોં કા વિરા-
 ધક નહીં હોતા હૈં કિન્તુ ઉત્તરગુણોં કા વિરાધક હોતા હૈ । 'ઉત્તર
 ગુણં પઢિસેવમાણે દસવિહસસ પચક્ષાણસસ અન્નયરં પઢિસેવેજ્જા'
 ઉત્તરગુણોં કા જ્ય યહ વિરાધક હોતા હૈ તો ઉસ સમય યહ ૧૦ પ્રકાર
 કે પ્રત્યાખ્યાનોં મેં સે કિસી એક પ્રત્યાખ્યાન કા વિરાધક હોતા હૈ
 'પઢિસેવણાકુમીલે જહા પુલાઈ' પુલાકની તરહ પ્રતિસેવના કુશીલ
 વિરાધક હોતા હૈ અવિરાધક નહીં હોતા હૈ । વિરાધક અવસ્થામેં વહ
 મૂલગુણોં કા સી વિરાધક હોતા હૈ ઓર ઉત્તરગુણોં કા સી વિરાધક
 હોતા હૈ મૂલગુણોં કી વિરાધના મેં યહ પાંચ આસ્રવોં મેં સે કિસી એક
 આસ્રવ કા સેવન કરતા હૈ ઓર જ્ય યહ ઉત્તરગુણોં કા વિરાધક હોતા
 હૈ તવ યહ ૧૦ પ્રકાર કે પ્રત્યાખ્યાનોં મેં સે કિસી સી એક પ્રત્યાખ્યાન

હોજ્જા' ઉત્તરગુણપઢિસેવણ હોજ્જા' હે ગૌતમ । બકુશ સાધુ મૂળગુણોના પ્રતિસેવક
 હોય છે ? કે ઉત્તરગુણના પ્રતિસેવક હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી
 કહે છે કે—'ગોયમા । ણો મૂલગુણપઢિસેવણ હોજ્જા, ઉત્તરગુણપઢિસેવણ હોજ્જા' હે
 ગૌતમ । બકુશ સાધુ મૂળગુણોના વિરાધક હોતા નથી પરંતુ ઉત્તરગુણોના વિરાધક
 હોય છે 'ઉત્તરગુણપઢિસેવમાણે દસવિહસસ પચક્ષાણસસ અન્નયરં પઢિસેવેજ્જા'
 જ્યારે તે ઉત્તરગુણોના વિરાધક હોય છે તો તે વખતે તેઓ ૧૦ દસ પ્રકારના
 પ્રત્યાખ્યાનો પૈકી કોઈ પણ એક પ્રત્યાખ્યાનના વિરાધક હોય છે. 'પઢિસેવણા
 કુમીલે જહા પુલાઈ' પુલાકના કથન પ્રમાણે પ્રતિસેવના કુશીલ વિરાધક હોય છે.
 અવિરાધક હોતા નથી. વિરાધક અવસ્થામાં તે મૂળગુણોના પણ વિરાધક હોય
 છે અને ઉત્તરગુણોના પણ વિરાધક હોય છે. મૂળગુણોની વિરાધનામાં તે
 પાંચ આસ્રવો પૈકી કોઈ એક આસ્રવનું સેવન કરે છે અને જ્યારે તે ઉત્તર
 ગુણોના વિરાધક હોય છે, ત્યારે છે ૧૦ પ્રકારના પ્રત્યાખ્યાનો પૈકી કોઈ પણ

भदन्त ! किं प्रतिसेवको भवेत् अपि सेवेको वा भवेदिति प्रश्नः, भगवानाह—
'गोयमा' इत्यादि । 'गोयमा' हे गौतम ! 'णो पडिसेवण होज्जा अपडिसेवण
होज्जा' नो प्रतिसेवको विराधको भवेत् कपायकुशीलः किन्तु अपतिसेवको भवेत्
अविराधको भवेदित्यर्थः । 'एवं जियंठे वि' एवं निर्ग्रन्थोऽपि विराधको न भवेदपितु
अविराधक एव भवेत् 'एवं सिणाए वि' एवं स्नातकोऽपि एवम्—कपायकुशील-
वदेव स्नातकोऽपि साधुः नो प्रतिसेवको भवेत् अपितु अपतिसेवको भवेदित्युत्तर-
मिति । गतं पठ प्रतिसेवना द्वारम् ॥६॥सू०२॥

अथ सप्तमं ज्ञानद्वारमाह—'पुलाए णं' इत्यादि ।

मूलम्—पुलाए णं भंते ! कइसु नाणेसु होज्जा गोयमा !
दोसु वा तिसु वा होज्जा दोसु होज्जमाणे दोसु आभिणिबोहिय
नाणे सुयनाणे होज्जा तिसु होज्जमाणे तिसु आभिणिबोहिय
नाणे सुयनाणे ओहिनाणे होज्जा एवं बउसे वि एवं पडिसेवणा
कुसीले वि । कसायकुसीले णं पुच्छा गोयमा ! दोसु वा तिसु
वा होज्जा दोसु होज्जमाणे दोसु आभिणिबोहियनाणे सुय-

का विराधक होता है । 'कसायकुसीले णं भंते पुच्छा' हे भदन्त !
कपायकुशील क्या विराधक होता है ? अथवा अविराधक होता है ?
इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—'गोयमा ! णो पडिसेवण होज्जा अपडिसेवण
होज्जा' हे गौतम ! कपायकुशील साधु विराधक नहीं होता
है किन्तु अविराधक होता है । 'एवं जियंठे वि' उसी प्रकार से निर्ग्रन्थ
साधु भी विराधक नहीं होता है किन्तु अविराधक ही होता है । "एवं
सिणाए वि" कपाय कुशील की तरह ही स्नातक भी विराधक नहीं
होता है किन्तु अविराधक होता है । प्रतिसेवना द्वार समाप्त ॥सू० २॥

श्लोक प्रत्याख्यातना विराधक होय छे 'कसायकुसीले णं भंते ! पुच्छा' छे सत्त्वन्
कपाय कुशील शु विराधक होय छे ? छे अविराधक होय छे ? अथ प्रश्नना उत्तरमा
प्रभुश्री गौतमस्वामी ने भूछे छे—'गोयमा ! णो पडिसेवण होज्जा अपडिसेवण
होज्जा' छे गौतम ! कपाय कुशील साधु विराधक होना नथी परंतु
अविराधक होय छे । 'एवं जियंठे वि' ऐसे प्रकार से निर्ग्रन्थ साधु पर विराधक
होना नथी परंतु अविराधक होय छे 'एवं सिणाए वि' कपाय कुशील साधु
प्रभुसे वस्तुतः सा विराधक होना नथी परंतु अविराधक होय छे ।
प्रतिसेवना द्वार समाप्त ॥सू०२॥

नाणे होज्जा तिसु होज्जमाणे तिसु आभिणिबोहियनाण सुय-
 नाण ओहिनाणेषु होज्जा अहवा तिसु होज्जमाणे आभिणि-
 बोहियनाणे सुयनाणमणपज्जवनाणेषु होज्जा । चउसु होज्ज-
 माणे चउसु आभिणियबोहियनाण सुयनाण ओहिनाणमण-
 पज्जवनाणसु होज्जा । एवं णियंठे वि । सिणाए णं पुच्छा
 गोयमा ! एगंसि केवलनाण होज्जा । पुलाए णं भंते ! केवइयं
 सुयं अहिज्जेज्जा गोयमा ! जहन्नेणं नवमस्स पुव्वस्स तइयं
 आथारवत्थुं, उक्कोसेणं णवपुव्वाइं अहिज्जेज्जा । बउसे पुच्छा
 गोयमा ! जहन्नेणं अट्ठपवयणमायाओ उक्कोसेणं दसपुव्वाइं
 अहिज्जेज्जा । एवं पडिसेवणाकुसीले वि । कमायकुसीले
 पुच्छा, गोयमा ! जहन्नेणं अट्ठपवयणमायाओ उक्कोसेणं चोदस-
 पुव्वाइं अहिज्जेज्जा । एवं णियंठे वि । सिणाए पुच्छा गोयमा !
 सुयवइरित्ते होज्जा ॥सू० ३॥

छाया — पुलाकः खलु भदन्त ! कतिपु ज्ञानेषु भवेत् ? गौतम ! द्वयो वा
 त्रिषु वा भवेत् । द्वयोर्ग न द्वयोः आभिनिबोधिकज्ञाने श्रुतज्ञाने भवेत् । त्रिषु भवन्
 त्रिषु आभिनिबोधिकज्ञाने श्रुतज्ञाने अवधिज्ञाने भवेत् । एवं वकुशोऽपि एवं प्रति-
 सेवना कुशीलोऽपि । कपायकुशीलः खलु पृच्छा गौतम ! द्वयो वा त्रिषु वा
 चतुर्षु वा भवेत् द्वयोर्मन द्वयोरभिनिबोधिकज्ञाने श्रुतज्ञाने भवेत् त्रिषु आभिनि-
 बोधिकज्ञानश्रुतज्ञानादधिज्ञानेषु भवेत् अथवा त्रिषु भवन् त्रिषु आभिनिबोधिक-
 ज्ञानश्रुतज्ञानमनःपर्यवज्ञानेषु, चतुर्षु भवन् चतुर्षु आभिनिबोधिकज्ञानश्रुतज्ञाना-
 दधिज्ञानमनःपर्यवज्ञानेषु भवेत् । एवं निर्ग्रन्थोऽपि । रत्नातकः खलु पृच्छा
 गौतम ! एतन्मिन् केवलज्ञाने भवेत् । पुलाकः खलु भदन्त ! कियत् श्रुतमधी-
 यीत ? गौतम ! जघन्येन नवमस्य पूर्वस्य तृतीयस्य आचारवात् उत्कर्षेण नव पूर्वाणि
 अधीयीत । वकुशः पृच्छा गौतम ! जघन्येनाष्ट मवचनमावृत्ताः उत्कर्षेण दशपूर्वाणि
 अधीयीत । एवं मनिनेयना कुशीलोऽपि । कपायकुशीलः पृच्छा गौतम ! जघन्ये-
 नाष्टमवचनमावृत्ताः, उत्कर्षेण चतुर्दशपूर्वाणि अधीयीत । एवं निर्ग्रन्थोऽपि ।
 रत्नातकः पृच्छा गौतम ! श्रुतव्यतिरिक्तो भवेत् ॥सू० ३॥

ટીકા—‘પુલાણ મંતે ! કહસુ નાણેસુ હોજ્જા’ પુલાકઃ સ્વલુ મદન્ત ! કતિષુ જ્ઞાનેષુ મવેત્ હે મદન્ત ! પુલાકસ્ય સાત્રોઃ કતિજ્ઞાનાનિ મદન્તીતિ ષક્તઃ ! મગવાનાદ્—‘ધોયમા’ इत्यादि, ‘गौतम’ हे गौतम ! ‘दोसु वा तिसु वा होज્જા’ द्वयो वा त्रिषु वा भवेत् ज्ञानद्वयवान् ज्ञानत्रयवान् वा भवेत् इत्यर्थः, ‘के द्वे ज्ञाने मवतः, कानि वा त्रीणि ज्ञानानि भवन्ति पुराकस्य, तत्राह—‘दोसु होज्जमाणे इत्यादि’ ‘दोसु होज्जमाणे’ द्वयोर्मवन् ‘आभिनिवोदियनाणे सुयणाणे होज्जા’ आभिनिवोधिकज्ञाने (मतिज्ञाने) श्रुतज्ञाने च भवेत् मतिज्ञानवान् श्रुत-ज्ञानवान् भवेदित्यर्थः । ‘तिसु होज्जमाणे’ त्रिषु જ્ઞાનેષુ મવન્ ‘તિસુ આભિ-નિવોદિયનાણે સુયનાણે ઓદિનાણે હોજ્જા’ ત્રિષુ આભિનિવોધિકજ્ઞાને

જ્ઞાનવાં જ્ઞાનદ્વાર

“પુલાણ મંતે ! કહસુ નાણેસુ હોજ્જા” इत्यादि

ટીકાર્થ—હમસૂત્ર દ્વારા ગૌતમને પ્રશ્નશ્રી સે એમા પૂછા હૈ—‘પુલાણ મંતે ! કહસુ નાણેસુ હોજ્જા’ હે મદન્ત ! પુલાક સાધુ કે કિતને જ્ઞાન હોતે હૈ ? હસુકે ઉત્તર મે પ્રશ્નશ્રી કહતે હૈ—‘ગોયમા ! દોસુ વા, તિસુ વા, હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! પુલાક સાધુ દો જ્ઞાનો વાળા બી હોતા હૈ ઓર ત્રી જ્ઞાનોવાળા બી હોતા હૈ । ‘દોસુ હોજ્જમાણે દોસુ આભિનિવોદિયનાણે સુયનાણે હોજ્જા’ જય યહ દો જ્ઞાનો વાળા હોતા હૈ તો આભિનિવો-ધિક (મતિજ્ઞાન) જ્ઞાનવાળા ઓર શ્રુતજ્ઞાનવાળા હોતા હૈ । ‘તિસુ હોજ્જ-માણે તિસુ આભિનિવોદિયનાણ-સુયનાણ-ઓદિનાણેસુ હોજ્જા’ ઓર જય યહ ત્રી જ્ઞાનો વાળા હોતા હૈ તો આભિનિવોધિક જ્ઞાન વાળા, શ્રુતજ્ઞાનવાળા ઓર અવધિજ્ઞાન વાળા હોતા હૈ । ‘एवं पउसे वि’

આતમા દ્વારનું કથન

‘પુલાણ મંતે ! કહસુ નાણેસુ હોજ્જા’ इत्यादि

ટીકાર્થ—આ સૂત્રદ્વારા શ્રી ગૌતમસ્વામીને પ્રશ્નશ્રીને એવું પૂછ્યું છે કે—‘પુલાણ મંતે ! કહસુ નાણેસુ હોજ્જા’ હે ભગવન્ પુલાક સાધુને કેટલા જ્ઞાન હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમા ભગવાન્ કહે છે કે—‘ગોયમા ! દોસુ વા તિસુ વા હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! પુલાક સાધુ બે જ્ઞાનવાળા પત્તુ હોય છે, અને ત્રણ જ્ઞાનવાળા પત્તુ હોય છે. ‘દોસુ હોજ્જમાણે દોસુ આભિનિવોદિયનાણે સુયનાણે હોજ્જા’ ત્યાંદે તે બે જ્ઞાનવાળા હોય છે, ત્યાંદે આભિનિવોધિક (મતિજ્ઞાન) જ્ઞાનવાળા અને શ્રુતજ્ઞાનવાળા હોય છે. ‘તિસુ હોજ્જમાણે તિસુ આભિનિવોદિયનાણે સુયનાણે ઓદિનાણેસુ હોજ્જા’ અને ત્યાંદે તે ત્રણ જ્ઞાનવાળા હોય છે, ત્યાંદે આભિનિવોધિક જ્ઞાનવાળા, શ્રુતજ્ઞાનવાળા અને અવધિજ્ઞાનવાળા હોય છે.

(મતિજ્ઞાને) શ્રુતજ્ઞાને અધિજ્ઞાને ભવેત્ યથોક્તજ્ઞાનત્રયયાનિત્યર્થઃ 'एवं वउसेवि' एवं वकुशोऽपि, वकुशः खलु भदन्त ! कियद्ज्ञानवान् भवति ? गौतम ? ज्ञानद्वयवान् वा भवति ज्ञानत्रयवान् वा भवति, यदि ज्ञानद्वयवान् भवेत् तदा मति-ज्ञानश्रुतज्ञानवान् भवेत् यदि ज्ञानत्रयवान्-मतिज्ञानश्रुतज्ञानाधिज्ञानवान् भवेदिति भावः । 'एवं पडिसेवणा कुशीलेवि' एवं पुलाकवकुशवदेव प्रतिसेवनाकुशीलेऽपि ज्ञानद्वयवत्त्वं ज्ञानत्रयवत्त्वं ज्ञातव्यम् इति भावः । 'कसायकुशीले णं पुच्छा' कषाय-कुशीलः खलु भदन्त ! कतिषु ज्ञानेषु भवेदिति पृच्छा-प्रश्नः । भगवानाह- 'गोयमा' इत्यादि. 'गोयमा' हे गौतम ! 'दोसु वा तिसु वा चउसु वा होज्जा' द्वयो र्वा त्रिषु वा चतुर्षु वा भवेत्-ज्ञानद्वयवान् ज्ञानत्रयवान् चतुर्ज्ञानवान् वा भवेदित्यर्थः, 'दोसु होज्जमाणे' द्वयोर्भवेन् 'दोसु आभिणिबोहियमाणे सुयमाणे होज्जा' ज्ञानद्वये

वकुश साधु भी हे भदन्त ! कितने ज्ञानों वाला होता है ? तो इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-हे गौतम ! वह दो ज्ञानों वाला भी होता है और तीन ज्ञानों वाला भी होता है इस विषय में सम्पूर्ण कथन पुलाक के जैसा ही जानना चाहिये । 'एवं पडिसेवणाकुशीले वि, इसी प्रकार से प्रतिसेवना कुशील के सम्बन्ध में भी दो ज्ञानों के होने का कथन जानना चाहिये । 'कसायकुशीले णं पुच्छा' हे भदन्त ! कषाय कुशील साधु कितने ज्ञानों वाला होता है ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-'गोयमा ! दोसु वा तीसु वा चउसु वा होज्जा' हे गौतम ! कषाय कुशील साधु दो ज्ञान वाला भी होता है, तीन ज्ञानों वाला भी होता है और चार ज्ञानों वाला भी होता है । 'दोसु होज्जमाणे दोसु आभिणिबोहियमाणे सुयमाणे होज्जा' दो ज्ञानों वाला जब यह होता

છે, 'एवं वउसे वि' એજ પ્રમાણે વકુશ સાધુ પણ હે ભગવન્ કેટલા જ્ઞાન-વાળા હોય છે ? એ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-હે ગૌતમ ! તે બે જ્ઞાનવાળા પણ હોય છે, અને ત્રણ જ્ઞાનવાળા પણ હોય છે. આ સંબંધમાં સઘળું કથન પુલાકના કથન પ્રમાણે જ સમજવું જોઈએ. 'एवं पडिसेवणा कुशीले वि' એજ પ્રમાણે પ્રતિસેવના કુશીલના સંબંધમાં પણ બે જ્ઞાન હોવાનું અને ત્રણ જ્ઞાનો હોવાનું કથન સમજવું. 'कसायकुशीले णं पुच्छा' હે ભગવન્ કષાય કુશીલ સાધુ કેટલા જ્ઞાનોવાળા હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-'गोयमा ! दोसु वा तिसु वा चउसु वा होज्जा' હે ગૌતમ ! કષાય કુશીલ સાધુ બે જ્ઞાનવાળા પણ હોય છે, ત્રણ જ્ઞાનવાળા પણ હોય છે, અને ચાર જ્ઞાનવાળા પણ હોય છે. 'दोसु होज्जमाणे दोसु आभिणिबोहियमाणे सुयमाणे होज्जा' બંધારે બે જ્ઞાનોવાળા હોય છે, ત્યારે

આભિનિવોધિકજ્ઞાને શ્રુતજ્ઞાને ચ ભવેદિતિ 'તિસુ હોજ્જમાણે' ત્રિષુ જ્ઞાનેષુ ભવન્
'તિસુ આભિનિવોદિયનાણ સુચનાણ ઓદિનાણેસુ હોજ્જા' ત્રિષુ આભિનિવોધિકજ્ઞાન-
(મતિજ્ઞાન) શ્રુતજ્ઞાનાવધિજ્ઞાનેષુ ભવેત્ एतादृशज्ञानत्रयवान् ભવેદિત્યર્થઃ । 'અહવા
તિસુ હોજ્જમાણે' અથવા ત્રિષુ જ્ઞાનેષુ ભવન્ 'આભિનિવોદિયનાણસુચનાણ મળ-
પજ્જવનાણેસુ હોજ્જા' આભિનિવોધિકજ્ઞાનશ્રુતજ્ઞાનમનઃપર્યવજ્ઞાનેષુ ભવેત્ મતિજ્ઞાન-
શ્રુતજ્ઞાનમનઃપર્યવજ્ઞાનવાન્ ભવેદિત્યર્થઃ । 'ચઉસુ હોજ્જમાણે' ચતુર્ણુ જ્ઞાનેષુ ભવન્-
ચતુર્ણુનવાન્ इत्यर्थः, 'ચઉસુ આભિનિવોદિયનાણ-સુચનાણ ઓદિનાણમળ-
પજ્જવનાણેસુ હોજ્જા' આભિનિવોધિકજ્ઞાનશ્રુતજ્ઞાનાવધિજ્ઞાનમનઃપર્યવજ્ઞાનેષુ ભવેત્
एतादृशज्ञानचतुष्टयवान् મમતીત્યર્થઃ । 'एवं नियंठे वि' एवम्-કપાયકુશીઝયદેવ
નિર્ગન્થોઽપિ જ્ઞાનચતુષ્ટયવાન્ મમતીતિ જ્ઞાનવ્યમિતિ સાદ્રઃ । 'गिणाण णं पुग्गळा'
હૈ તથ મતિજ્ઞાનવાળા ઓર શ્રુતજ્ઞાન વાળા હોતા હૈ । 'તિસુ હોજ્જ
માણે તિસુ આભિનિવોદિયનાણ સુચનાણ ઓદિનાણેસુ હોજ્જા'
ઓર જય યદ ત્રીજ જ્ઞાનો વાળા હોતા હૈ તથ યદ મતિજ્ઞાનવાળા શ્રુત
જ્ઞાનવાળા ઓર અવધિજ્ઞાન વાળા હોતા હૈ । 'अहवा तिसु होज्जमाणे
आभणिरोहियणाणसुयणाणमणपज्जवनाणेषु होज्जा' અથવા જય
યદ ત્રીજ જ્ઞાનો વાળા હોતા હૈ તો આભિનિવોધિક જ્ઞાનવાળા, શ્રુત
જ્ઞાનવાળા ઓર મનઃપર્યવજ્ઞાનવાળા હોતા હૈ । 'चउसु होज्जमाणे
चउसु आभणिरोहियणाण सुयणाण ओदिनाण मणपज्जवनाणेषु
होज्जा' ઓર જય યદ ચાર જ્ઞાનો વાળા હોતા હૈ-તથ યદ આભિનિ-
વોધિક જ્ઞાનવાળા, શ્રુતજ્ઞાનવાળા અવધિજ્ઞાનવાળા ઓર મનઃપર્ય-
વજ્ઞાનવાળા હોતા હૈ । 'एवं नियंठे वि' इसी प्रकार से निर्ग्रन्थ साधु भी

મતિજ્ઞાન અને શ્રુતજ્ઞાન એ બે જ્ઞાનવાળા હોય છે 'તિસુ હોજ્જમાણે તિસુ
આભિનિવોદિયનાણસુચનાણઓદિનાણેસુ હોજ્જા' અને ત્યારે તે ત્રણ જ્ઞાનો-
વાળા હોય છે, ત્યારે તે મતિજ્ઞાનવાળા શ્રુતજ્ઞાનવાળા અને અવધિજ્ઞાનવાળા
હોય છે. 'अहवा तिसु होज्जमाणे आभणिरोहियणाण, सुयणाण मणपज्जवनाणेषु
होज्जा' અથવા ત્યારે તેઓ ત્રણ જ્ઞાનોવાળા હોય છે, ત્યારે આભિનિવોધિક
જ્ઞાનવાળા, શ્રુતજ્ઞાનવાળા, અને મનઃપર્યવજ્ઞાનવાળા હોય છે, 'चउसु होज्ज-
माणे चउसु आभणिरोहियणाण, सुयणाण ओदिनाण मणपज्जवनाणेषु होज्जा'
અને ત્યારે તેઓ ચાર જ્ઞાનોવાળા હોય છે, ત્યારે તેઓ આભિનિવોધિક
જ્ઞાનવાળા, શ્રુતજ્ઞાનવાળા, અવધિજ્ઞાનવાળા, અને મનઃપર્યવજ્ઞાનવાળા હોય છે.
'एवं नियंठे वि' साधु प्रजापु निर्ग्रन्थ साधु પણ आरक्षणवाचक હોય છે.

સ્નાતકઃ खलु भदन्त ! कतिपु ज्ञानेषु भवेदिति पृच्छा मन्त्रः । भगवानाह—‘गोयमा’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘एगंमि केवलनाणे होज्जा’ एकस्मिन् केवल-ज्ञाने भवेत् एकस्मिन् केवलज्ञाने भवति स्नातकः केवलज्ञानवान एव भवतीत्यर्थः । आभिनिबोधिकादिज्ञानप्रदायात् ज्ञानविशेषभूतं विशेषरूपेण दर्शयितुं मन्त्रमन्नाह—‘पुलाए णं भंते’ इत्यादि, ‘पुलाए णं भंते ! केवइयं सुयं अहिज्जेज्जा’ पुलाकः खलु भदन्त ! कियन्तं श्रुतमधीगीत कियत्संख्यक श्रुताभ्यासी भवति पुलाक इति मन्त्रः । भगवानाह—‘गोयमा’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘जहन्ने णं नवमस्स पुव्वस्स तईयं आचारवत्थु’ जयन्येन नवमस्य पूर्वस्य तृतीयमाचारवस्तु नवमपूर्वस्य तृतीयमाचारवस्तुप्रकरणपर्यन्तमधीयीत इत्यर्थः । ‘उक्कोसेणं णव-पुव्वाइं अहिज्जेज्जा’ उत्कर्षेण नवपूराणि अधीयीत—‘वउसे पुच्छा’ वकुशः खलु भदन्त ! कियन्तं श्रुतमधीयीत इति पृच्छा—मन्त्रः । भगवानाह—‘गोयमा’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘जहन्नेणं अट्ठपवयणमायाओ’ जयन्येनाष्ट प्रवचनमातुः, पञ्च-

यावत् चાર જ્ઞાનો વાલા હોતા હૈ । ‘સિળાણં પુચ્છા’ હે ભદન્ત ! સ્નાતક સાધુ કિતને જ્ઞાનો વાલા હોતા હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ—‘ગોયમા ! એગંમિ કેવલનાણે હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! સ્નાતક સાધુ એક કેવલજ્ઞાન વાલા હી હોતા હૈ । ‘પુલાણં ભંતે ! કેવઇયં સુયં અહિજ્જેજ્જા’ હે ભદન્ત ! પુલાક કિતને શ્રુત કા અભ્યાસી હોતા હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ—ગોયમા ! જહન્નેણં નવમસ્સ પુવ્વસ્સ તઈયં આચારવત્થુ’ હે ગૌતમ ! પુલાક કમ સે કમ નૌવે પૂર્વ કા તીસરા જો આચાર વસ્તુ પ્રકરણ હૈ વહાં તક પઢના હૈ ઓર ‘ઉક્કોસેણં ણવ-પુવ્વાઈં અહિજ્જેજ્જા’ ઉત્કૃષ્ટ સે પૂરા નૌ પૂર્વ તક પઢના હૈ । ‘વઉસે પુચ્છા’ હે ભદન્ત ! વકુશ કિતને શ્રુત કા અભ્યાસી હોતા હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં

‘સિળાણં પુચ્છા’ હે ભગવન્ સ્નાતક સાધુ કેટલા જ્ઞાનોવાળા હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા એગંમિ કેવલનાણે હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! સ્નાતક સાધુ એક કેવળજ્ઞાનવાળા જ હોય છે ‘પુલાણં ભંતે ! કેવઇયં સુયં અહિજ્જેજ્જા’ હે ભગવન્ પુલાક કેટલા શ્રુતના અભ્યાસી હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! જહન્નેણં નવમસ્સ પુવ્વસ્સ તઈયં આચારવત્થુ’ હે ગૌતમ ! પુલાક ઓછામાં ઓછા નવમા પૂર્વનું ત્રીજું જે આચાર વસ્તુ પ્રકરણ છે, ત્યાં સુધીનો અભ્યાસ કરે છે. અને ‘ઉક્કોસેણં ણવ પુવ્વાઈં અહિજ્જેજ્જા’ ઉત્કૃષ્ટથી પૂરા નવ પૂર્વ સુધીનો અભ્યાસ કરે છે. ‘વઉસે પુચ્છા’ હે ભગવન્ વકુશ કેટલા શ્રુતના અભ્યાસી હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુ કહે છે કે—‘ગોયમા ! જહન્નેણં અટ્ઠ પવયણમાયાઓ’

समितिगुप्तित्रयात्मकाष्टप्रवचनमातृकायाः पालनकरणमेव चारित्रम् अतश्चारित्रवता
मष्ट प्रवचनमातृकाणां परिज्ञानमावश्यकम् यतो ज्ञानपूर्वकमेव चारित्रम् ज्ञानं च
श्रुतादेव संभवति नान्यथा अतोऽष्टप्रवचनरूपमातृप्रतिपादनपरं श्रुतं वक्तुशस्य
जघन्यतोऽपि भवतीति भावः । 'उक्कोसेणं दसपुग्गाडं अहिउजेज्जा' उत्कर्षेण
दशपूर्वाणि अधीयीत उत्कृष्टतो दशपूर्वाणामध्ययनं वक्तुशस्य भवतीति भावः ।

‘एव पडिसेवणाकुसीले वि’ एवम्-वक्तुशवदेव प्रतिसेवनाकुशीलोऽपि
जघन्येनाष्ट प्रवचनमातृप्रकरणपर्यन्तं श्रुतमधीते उत्कर्षेण तु दशपूर्वं दशपूर्व-
पर्यन्तमधीते इति भावः । ‘कसायकुसीले णं पुच्छा’ कसायकुशीलः खलु

प्रभुश्री कहते हैं-‘गोयमा । जहन्नेणं अट्टपवयणमायाओ’ हे गौतम !
वक्तुश साधु कम से कम अष्ट प्रवचन माता के स्वरूप का प्रतिपादक
श्रुत का अभ्यासी होना है क्योंकि पांच समिति और तीन गुप्ति रूप
आठ प्रवचन माता का पालन करना ही चारित्र है, अतः चारित्रवाले
को आठ प्रवचन माता का परिज्ञान आवश्यक है । क्योंकि चारित्र
ज्ञान पूर्वक ही होता है । और ज्ञान श्रुत से ही होता है । और
किसी प्रकार से होता नहीं है । अतः वक्तुश को जघन्य से इतना
ज्ञान तो होता ही है । ‘उक्कोसेणं दसपुग्गाडं अहिउजेज्जा’ तथा वह
वक्तुश साधु उत्कृष्ट से दश पूर्व तक का पाठी होना है । ‘एवं पडिसे-
वणाकुसीले वि’ वक्तुश के जैसे प्रतिसेवना कुशील भी जघन्य से आठ
प्रवचनमातृका प्रकरण स्वरु श्रुत का अभ्यासी होना है और उत्कृष्ट
से दश पूर्व तक के श्रुत का अभ्यासी होना है । ‘कसायकुसीलेणं

हे गौतम । वक्तुश साधु जोआमा जोछा आठ प्रवचन माता का स्वरूप
प्रतिपादन करवावाणा श्रुत का अभ्यासी होय छे उनके पांच समिति अने
त्रय गुप्तिउप आठ प्रवचन माता का पालन करवु तेरा चारित्र छे नेही
चारित्रवाणाने आठ प्रवचन माता का ज्ञान होवु आवश्यक छे उनके चारित्र
ज्ञानपूर्वक न होय छे अने ज्ञान पतनी न होय छे नीला डोर्नी यत्
नही, नेही वक्तुशने जघन्यही जोहउ ज्ञान तो सब न छे ‘उक्कोसेण दस
पुग्गाड अहिउजेज्जा’ तथा ते वक्तुश साधु ज्ञान पूर्व अधीना पाती

મદન્ત ! કિયત્સંસ્થકં શ્રુતમધીતે इति પૂછ્યા પ્રશ્નઃ । મગધાનાહ—‘ગોયમા’
 इत्यादि, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘જહન્ને ણં અટ્ટપવચણમાયાઓ’ જઘન્યેન અટ્ટપ્રવ-
 ચનમાતૃકાઃ ‘ઉક્કોસેણં ચોદમપુગ્ગાહં અહિજ્જેજ્જા’ ઉત્કર્ષેણ ચતુર્દશપૂર્વાણિ અધી-
 યીત જઘન્યેન અટ્ટપ્રવચનમાતૃકાપર્યન્તમકરણસ્ય અધ્યયનં કરોતિ, ઉત્ક્રુષ્ટત્વસ્તુ
 ચતુર્દશપૂર્વપર્યન્તમધીતે इति સાચઃ । ‘एवं नियंठे वि’ एवम्—કષાયકુશીલવદેવ
 निर्ग्रन्थविषयेऽपि श्रुताध्ययनस्य परिज्ञानं कर्तव्यमिति । ‘सिणाए पुच्छा’ સ્નાતકઃ
 खलु मदन्त ! કિયત્સંસ્થકં શ્રુતમધીતે इति પૂછ્યા પ્રશ્નઃ । મગધાનાહ—‘ગોયમા’
 इत्यादि । ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘સુયવતિરિત્તે હોજ્જા’ શ્રુતવ્યતિરિત્તો ભવેત્—
 શ્રુતાધ્યયનરહિતઃ સ્નાતકો ભવતીત્યર્થઃ । इति सक्षमं ज्ञानद्वारम् । ७॥सू० ३॥

પુછ્યા’ હે મદન્ત ! કષાયકુશીલ સાધુ કિતને શ્રુત કા અભ્યાસી
 હોતા હે ? ઉત્તર મેં પ્રશુશ્રી કહતે હે—‘ગોયમા ! જહન્નેણં અટ્ટપવચણ-
 માયાઓ, ઉક્કોસેણં ચોદમપુગ્ગાહં અહિજ્જેજ્જા’ હે ગૌતમ ! કષાય
 કુશીલ સાધુ જઘન્ય સે આઠ પ્રવચન સાતૃકા રૂપ શ્રુત કા અભ્યાસી
 હોતા હે ઓર ઉત્ક્રુષ્ટ સે વહ ચોદમ પૂર્વરૂપ શ્રુત કા પાઠી હોતા હે ।
 ‘एवं नियंठे वि’ હાલી પ્રકાર સે નિર્ગ્રન્થ ઓ જઘન્ય સે ઓર ઉત્ક્રુષ્ટ સે
 કષાય કુશીલ સાધુ કે જેવા હી અટ્ટ પ્રવચન સાતૃકા પર્યન્ત શ્રુત કા
 ઓર ચૌદમ પર્વરૂપ શ્રુત કા અભ્યાસી હોતા હે । ‘सिणाए पुच्छा’ હે
 મદન્ત ! સ્નાતક સાધુ કિતને શ્રુત કા પાઠી હોતા હે ? હાલકે ઉત્તર મેં
 પ્રશુશ્રી કહતે હે—‘ગોયમા ! સુયવતિરિત્તે હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! સ્નાતક
 સાધુ શ્રુતાધ્યયન સે રહિત હોતા હે । सक्षमं ज्ञानं द्वारम् ॥ सू० ३॥

હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમા પ્રશુશ્રી ‘હે છે કે—‘ગોયમા ! જહન્નેણં અટ્ટ
 પવચણમાયાઓ, ઉક્કોસેણં, ચોદમપુગ્ગાહં, અહિજ્જેજ્જા’ હે ગૌતમ ! કષાય
 કુશીલ સાધુ જઘન્ય સે આઠ પ્રવચન માતા રૂપ શ્રુતના અભ્યાસી હોય છે
 અને ઉત્ક્રુષ્ટથી તે ચોદમ પૂર્વ રૂપ શ્રુતના અભ્યાસી હોય છે ‘एवं नियंठे वि’
 હાલ પ્રમાણે નિર્ગ્રન્થ પણ જઘન્યથી અને ઉત્ક્રુષ્ટથી કષાય કુશીલ સાધુની
 જેમ જ આઠ પ્રવચન માતા પર્યન્તના શ્રુતના અને ચૌદમ પૂર્વ રૂપ શ્રુતના
 અભ્યાસી હોય છે ‘सिणाए पुच्छा’ હે ભગવન સ્નાતક સાધુ કેટલા શ્રુતના
 અભ્યાસી હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમા પ્રશુશ્રી ‘હે છે કે—‘ગોયમા ! સુય-
 વતિરિત્તે હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! સ્નાતક સાધુ શ્રુતાધ્યયન રહિત હોય છે.

अष्टमं तीर्थद्वारमाह-

मूलम्-पुलाए णं भंते ! किं तित्थे होज्जा अतित्थे होज्जा०
 गोयमा ! तित्थे होज्जा णो अतित्थे होज्जा । एवं वउसे वि ।
 एवं पडिसेवणाकुसीले वि । कसायकुसीले पुच्छा गोयमा !
 तित्थे वा होज्जा अतित्थे वा होज्जा । जइ अतित्थे होज्जा किं
 तित्थयरे होज्जा पत्तेयबुद्धे होज्जा ? गोयमा ! तित्थयरे वा होज्जा
 पत्तेयबुद्धे वा होज्जा । एवं णियंठे वि । एवं सिणाए वि ।
 पुलाए णं भंते ! किं सलिंगे होज्जा अद्वलिंगे होज्जा गिहि-
 लिंगे होज्जा ? गोयमा ! दव्वलिंगं पडुच्च सलिंगे वा होज्जा
 अलिंगे वा होज्जा गिहिलिंगे वा होज्जा, भावलिंगं पडुच्च
 नियमा सलिंगे होज्जा एवं जाव सिणाए । पुलाए णं भंते !
 कइसु सरीरंसु होज्जा ? गोयमा ! तिसु ओरालिय तेया कम्म-
 एसु होज्जा । बउसे णं भंते ! पुच्छा, गोयमा ! तिसु वा चउसु वा
 होज्जा तिसु होज्जमाणे तिसु ओरालिय तेया कम्मएसु होज्जा
 चउसु होज्जमाणे चउसु ओरालिय वेउव्विय तेया कम्मएसु होज्जा,
 एवं पडिसेवणाकुसीले वि । कसायकुसीले पुच्छा, गोयमा ! तिसु
 वा चउसु वा पंचसु वा होज्जा तिसु होज्जमाणे तिसु ओरालिय
 तेया कम्मएसु होज्जा चउसु होज्जमाणे चउसु ओरालिय
 वेउव्विय आहारग तेया कम्मएसु होज्जा । पंचसु ओरालिय
 वेउव्विय आहारग तेया कम्मएसु होज्जा । णियंठो सिणाओ च
 जहा पुलाओ । पुलाए णं भंते ! किं कम्मभूमीए होज्जा अक-
 म्मभूमीए होज्जा ? गोयमा ! जन्मणत्तनिभावं पडुच्च कम्म-
 भूमीए होज्जा णो अजन्मभूमीए होज्जा । वउसेणं पुच्छा
 गोयमा ! जन्मणत्तनिभावं पडुच्च कम्मभूमीए होज्जा णो

અકર્મભૂમીએ હોજ્જા, સાહરણં પહુચ્ચ કર્મભૂમીએ વા હોજ્જા
અકર્મભૂમીએ વા હોજ્જા એવં જાવ સિનાએ ॥સૂ. ૪॥

છાયા— પુલાકઃ સ્વલુ મદન્ત ! કિં તીર્થે મહેત્-અતીર્થે મહેત્ ? ગૌતમ !
તીર્થે મહેત્ નો અતીર્થે મહેત્ એવં વકુશોડપિ એવં પ્રતિસેવનાકુશીલોડપિ । કપાય-
કુશીલઃ પૃચ્છા, ગૌતમ ! તીર્થે વા મહેત્ અતીર્થે વા મહેત્ યદિ અતીર્થે મહેત્ કિં
તીર્થકરો મહેત્ પ્રત્યેકવુદ્ધો વા મહેત્ । ગૌતમ ! તીર્થકરો વા મહેત્ પ્રત્યેકવુદ્ધો
વા મહેત્ । એવં નિર્ગ્રન્થોડપિ એવં સ્નાતકોડપિ । પુલાકઃ સ્વલુ મદન્ત ! કિં
સ્વલિજ્ઞે મહેત્ અન્યલિજ્ઞે મહેત્-ગૃહિલિજ્ઞે વા મહેત્ ? ગૌતમ ! દ્રવ્યલિજ્ઞં પ્રતીત્ય
સ્વલિજ્ઞે મહેત્ અન્યલિજ્ઞે વા મહેત્, માત્રલિજ્ઞં પ્રતીત્ય નિયમાત્ સ્વલિજ્ઞે મહેત્
એવં યાવત્સ્નાતકઃ । પુલાકઃ સ્વલુ મદન્ત ! કતિષુ શરીરેષુ મહેત્ ! ગૌતમ !
ત્રિષુ ઔદારિકતૈજસકાર્મણેષુ મહેત્ । વકુશઃ સ્વલુ મદન્ત ! પૃચ્છા, ગૌતમ !
ત્રિષુ વા ચતુર્ષુ વા મહેત્ ત્રિષુ મદન્ ત્રિષુ ઔદારિકતૈજસકાર્મણેષુ મહેત્ ચતુર્ષુ
મદન્ ચતુર્ષુ ઔદારિકવૈક્રિયતૈજસકાર્મણેષુ મહેત્ । એવં પ્રતિસેવનાકુશીલોડપિ ।
કપાયકુશીલઃ પૃચ્છા ગૌતમ ! ત્રિષુ વા ચતુર્ષુ વા પશ્ચસુ વા મહેત્ । ત્રિષુ મદન્
ત્રિષુ ઔદારિકતૈજસકાર્મણેષુ મહેત્ ચતુર્ષુ મદન્ ચતુર્ષુ ઔદારિકવૈક્રિયતૈજસ-
કાર્મણેષુ મહેત્ પશ્ચસુ મદન્ પશ્ચસુ ઔદારિકવૈક્રિયાહારકતૈજસકાર્મણેષુ મહેત્
નિર્ગ્રન્થઃ સ્નાતકશ્ચ યથા પુલાકઃ । પુલાકઃ સ્વલુ મદન્ત ! કિં કર્મભૂમૌ મહેત્
અકર્મભૂમૌ મહેત્ । ગૌતમ ! જન્મસદ્ભાવં પ્રતીત્ય કર્મભૂમૌ મહેત્ નો અકર્મ-
ભૂમૌ મહેત્ । વકુશઃ સ્વલુ પૃચ્છા ગૌતમ ! જન્મ સદ્ભાવ પ્રતીત્ય કર્મભૂમૌ
મહેત્ નો અકર્મભૂમૌ મહેત્ સંહરણં પ્રતીત્ય કર્મભૂમૌ વા મહેત્ અકર્મભૂમૌ
વા મહેત્ એવં યાવત્ સ્નાતકઃ ॥સૂ. ૪॥

ટીકા—‘પુલાકે નં મંતે કિં તિત્થે હોજ્જા અતિત્થે હોજ્જા’ પુલાકઃ સ્વલુ
મદન્ત ! કિં તીર્થે સવે સદિ મહેત્ તરતિ અનેનેતિ તીર્થઃ—સાધુ સાધ્વી શ્રાવક

આઠવાં તીર્થદ્વાર—

‘પુલાકે નં મંતે । કિં તિત્થે હોજ્જા’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—‘પુલાકે નં મંતે । કિં તિત્થે હોજ્જા ? અતિત્થે હોજ્જા’
હે મદન્ત ! પુલાક તીર્થે મેં હોના હૈ કિં તીર્થે કે અભાવ યેં હોના હૈ ?

આઠમું તીર્થદ્વાર—

‘પુલાકે નં મંતે । કિં તિત્થે હોજ્જા અતિત્થે હોજ્જા’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—હે ભગવન્ પુલાક તીર્થમા હોય છે ? કે તીર્થના અભાવમાં
હોય છે ? સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક અને શ્રાવિકાના સમુદાયને સંધ કહેવાય છે.

आविकानां समुदायात्मक स्तरिणन् सति तदस्तिवदजायां भवेत् जायेत-अथवा
अतीर्थे-पूर्वोक्तसद्भावकाले वा भवेत्-जायेतेति प्रश्नः । भगवानाह-‘गोयमा’
इत्यादि । ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘तित्थे होज्जा नो अतित्थे होज्जा’ तीर्थे-तीर्थ-
सद्भावे एव भवेत्-पुलाकानो जायेत नो अतीर्थे-तीर्थस्यासद्भावकाले नो भवेदिति ।
‘एवं वउसेवि’ एवं वज्जुगेऽपि एव पुलाकवदेव वज्जुगेऽपि तीर्थसद्भावे एव
भवेत् नतु तीर्थस्यासद्भावे भवेदिति भावः । ‘एव पडिसेवणा कुसीलेवि’ एवम्-
पुलाकवदेव प्रतिसेवना कुशीलोऽपि साधु स्तीर्थसद्भावे भवेदिति भावः । ‘कसाय
कुसीले पुच्छा’ कपायकुशीलः खलु भदन्त ! किं तीर्थे-संघे सति भवेत् अतीर्थे-
संघाभावकाले वा भवेदिति प्रश्नः । भगवानाह-‘गोयमा’ इत्यादि, ‘गोयमा’
हे गौतम ! ‘तित्थे वा होज्जा अतित्थे वा होज्जा’ तीर्थे-संघे सति वा भवेत्

साधु साध्वी श्रावक आविका इनका समुदायरूप लभ होता है । इस
संघ का नाम ही तीर्थ है । इस तीर्थ की अस्तित्व दशा में पुलाक साधु
अथवा इस तीर्थ के अभाव में पुलाक साधु होता है ? इसके उत्तर
में प्रभुश्री कहते हैं-‘गोयमा ! तित्थे होज्जा, नो अतित्थे होज्जा’ हे
गौतम ! पुलाक साधु तीर्थ के सद्भाव में ही होता है अतीर्थ के सद्भाव
काल में नहीं होता है ‘एवं वउसे वि’ इसी प्रकार से ‘वज्जुग साधु
भी तीर्थ के सद्भाव में ही होता है तीर्थ के असद्भाव में नहीं होता
है । ‘एवं पडिसेवणा कुसीले वि’ इसी प्रकार से प्रतिसेवना कुशील भी
चतुर्विध संघ रूप तीर्थ के सद्भाव काल में ही होता है । उसके
असद्भावकाल में नहीं होता है ।

‘कसायकुसीले पुच्छा’ हे भदन्त ! कपाय कुशील साधु क्या तीर्थ
के सद्भावकाल में होता है अथवा असद्भावकाल में होता है ? इसके

आ संघनु’ नाम व तीर्थ छे. आ तीर्थनी अस्तित्व दशायां पुलाक साधु
होय छे ? अथवा ते तीर्थना अभावमा पुलाक साधु होय छे ? आ प्रश्न
उत्तरमा प्रभुश्री जीतमरवार्माने कहे छे के-‘गोयमा ! तित्थे होज्जा, नो अतित्थे
होज्जा’ हे गौतम ! पुलाक साधु तीर्थना सद्भावमा व होय छे तीर्थना
अभावमा होता नही. ‘एव वउसे वि’ ऐव प्रमाणे, एवम्-‘वज्जुग तीर्थना सद्-
भावमा व होय छे तीर्थना अभावमा होना नही. एव वउसे वि’ कुसीले
वि’ ऐव प्रमाणे प्रतिसेवना कुशील साधु भी-‘चतुर्विध संघ’ तीर्थना
विद्यमानपदाना व होय छे तेना अविद्यमानपदाना होना नही. एव वउसे वि
पुच्छा’ हे भदन्त ! कपाय कुशील साधु तीर्थना सद्भाव काल में ही होता है
असद्भावमा होय छे । आ प्रश्न-‘कसाय कुशील साधु क्या तीर्थ के सद्भाव
काल में होता है अथवा असद्भावकाल में होता है ?’ के उत्तर में भगवाने
होज्जा, अतित्थे वा होज्जा’ हे गौतम ! ते तीर्थका सद्भाव काल में ही होता है

અતીર્થે વા મવેત્ છદ્મસ્થાવસ્થાયાં તીર્થકરોઽપિ કષાયકુશીલો મવેત્ इति तद् पेक्षया अतीर्थे वा मवेदिति कथितम् अथवा तीर्थव्यवच्छेदे सति अन्योऽपि चारित्रवान् कषायकुशीलो मवेत्तदन्यकषायकुशीलापेक्षयाऽपि अतीर्थे मवेदिति कथितमिति । ‘जइ अतित्थे होज्जा किं तित्थयरे होज्जा पत्तेयबुद्धे होज्जा’ यदि कषायकुशीलोऽतीर्थे मवेत्तदा किं तीर्थकरोऽगौ स्यात् प्रत्येकबुद्धो वा मवेदिति प्रश्नः । भगवानाह—‘गोयमा’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘तित्थयरे वा होज्जा पत्तेयबुद्धे वा होज्जा’ तीर्थकरो वा स कषायकुशीलो मवेत् प्रत्येकबुद्धो वा मवेदिति । ‘एवं णियंठे वि’ एवं कषायकुशीलवदेन निर्ग्रन्थोऽपि तीर्थे सति मवेत् अतीर्थे वा मवेत् यदि अतीर्थे मवेत् तदा तीर्थकरोऽपि मवेत् प्रत्येकबुद्धो वा मवेदिति भावः ।

उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—‘गोयमा ! तित्थेया होज्जा अतित्थे वा होज्जा’ हे गौतम ! वह तीर्थ के सदभाव में भी होना हैं और तीर्थ के असदभाव में भी होता है । अतीर्थ में भी होता है—ऐसा जो कहा गया है वह तीर्थकर भी छद्मस्थावस्था में कषाय सहित होते हैं—अतः वह कषाय कुशील होता है । इस अपेक्षा से कषाय कुशील साधु अतीर्थ में भी होता है ऐसा कहा गया है । अथवा तीर्थ के विच्छेद होने पर अन्य भी चारित्रवान् कषाय कुशील हो जाता है । इसलिये उसकी भी अपेक्षा कषाय कुशील अतीर्थ में भी होता है ऐसा कहा गया है । ‘जइ अतित्थे होज्जा, किं तित्थयरे होज्जा पत्तेयबुद्धे होज्जा’ यदि अतीर्थ में हे भदन्त ! कषाय कुशील होता है तो वह तीर्थकर होता है अथवा प्रत्येक बुद्ध होता है । उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—‘गोयमा ! तित्थयरे वा होज्जा पत्तेय बुद्धे वा होज्जा’ वह कषाय कुशील तीर्थकर भी हो सकता है और प्रत्येक बुद्ध भी हो सकता है ? ‘एवं णियंठे वि एवं सिणाए वि’ कषाय कुशील की तरह निर्ग्रन्थ साधु भी तीर्थ में भी हो सकता है और अतीर्थ

અને તીર્થના અભાવમાં પણ હોય છે અતીર્થમાં પણ થાય છે, એવું જે કહેવામાં આવ્યું છે, તે તીર્થ પણ છદ્મસ્થ અવસ્થામાં કષાય સહિત હોય છે, જેથી તે કષાય કુશીલ હોય છે તે અપેક્ષાથી કષાય કુશીલ સાધુ અતીર્થમાં પણ હોય છે, તેમ કહેલ છે. અથવા તીર્થનો વિચ્છેદ થવાથી અન્ય ચારિત્રવાન્ પણ કષાય કુશીલ થઈ જાય છે, તેથી તે અપેક્ષાથી કષાય કુશીલ અતીર્થમાં પણ હોય છે તેમ કહેલ છે. ‘જइ अतित्थे होज्जा किं तित्थयरे होज्जा, पत्तेयबुद्धे होज्जा’ હે ભગવન્ જો અતીર્થમાં કષાય કુશીલ હોય છે, તો તે તીર્થકર હોય છે? કે પ્રત્યેક બુદ્ધ હોય છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—‘गोयमा ! तित्थयरे वा होज्जा, पत्तेयबुद्धे वा होज्जा’ હે ગૌતમ ! તે કષાય કુશીલ તીર્થકર પણ હોઈ શકે છે. અને પ્રત્યેક બુદ્ધ પણ હોઈ શકે છે. ‘एवं

‘एवं सिणाए वि’ एवम् कपायकुशीलवदेव स्नानकोऽपि तीर्थे वा भवेत् अतीर्थे वा भवेत् यदि अतीर्थे भवेत् तदा स्वयं तीर्थकोऽपि भवेत् प्रत्येकबुद्धोऽपि भवेदिति भावः, इत्यष्टमं तीर्थद्वारम् अथ त्वमं लिङ्गद्वारमाह वह-‘पुलाए णं भवे’ किं सल्लिगे होज्जा अल्लिगे होज्जा गिहिल्लिगे होज्जा’ पुल्लास. खल्ल भदन्त ! किं स्वलिङ्गे भवे दन्यलिङ्गे वा भवेत् गृहिल्लिङ्गे वा भवेत् लिङ्गद्वारे लिङ्ग द्विविधं द्रव्यभावभेदात् तत्र ज्ञानदर्शनचारित्रं भावल्लिङ्गम्, तच्च भावल्लिङ्गमार्हवानां स्वलिङ्गम्, मार्हवानां साधुना- भेदज्ञानादि भावरस्य मद्धावात् । द्रव्यलिङ्गं द्विविधम् स्वलिङ्गपरलिङ्ग-भेदात् तत्र सदोरकमृगवस्त्ररजोहरणादिकं द्रव्यतः स्वलिङ्गम् परलिङ्ग द्विविधम् कुनीयिकलिङ्ग-
में भी हो सकता है । यदि वह अतीर्थ में होता है तो वह तीर्थकर भी हो सकता है और प्रत्येक बुद्ध भी हो सकता है । इसी प्रकार का कथन स्नानक साधु के सम्बन्ध में भी जानना चाहिये । अर्थात् स्ना-
तक भी तीर्थ और अतीर्थ दोनों में हो सकता है यदि अतीर्थ में वह
होता है तो वह अथवा तो तीर्थकर होता है अथवा प्रत्येक बुद्ध होता
है । इस प्रकार से अष्टमद्वार का कथन समाप्त ।

नौवें लिङ्गद्वार-

‘पुलाए णं भवे’ किं सल्लिगे होज्जा अल्लिगे होज्जा’ नौवमम्भामी
ने इस सूत्रद्वारा प्रभुश्री से ऐसा पूछा है-हे भदन्त ! पुल्ला स्वलिङ्ग में
होता है ? अथवा अन्तरलिङ्ग में होता है ? अथवा गृहस्थलिङ्ग में होता है ?
द्रव्यलिङ्ग और भावल्लिङ्ग के भेद से लिङ्ग दो प्रकारका होता है सदोरक-

‘निषे वि’ एव सिणाए वि’ कपाय कुशीलना कथन प्रमाणे निशान्य साधु
तीर्थमा પણ હોઈ શકે છે, અને અતીર્થમા પણ હોઈ શકે છે તે તે અતી-
ર્થમા હોય છે તો તે તીર્થકર પણ હોઈ શકે છે અને પ્રત્યેક બુદ્ધ પણ
હોઈ શકે છે આજ પ્રમાણેનું કથન સ્નાન સાધુના નિર્ણયમાં પણ સમાવર-
અર્થાત્ સ્નાનક સાધુ પણ તીર્થ અને અતીર્થ બંને પ્રકારથી હોઈ શકે છે
તે તે અતીર્થમા હોય છે, તો તે તીર્થકર હોય છે, અથવા પ્રત્યેક બુદ્ધ
હોય છે આ રીતે આ આઠમા દ્વારનું કથન સમાપ્ત થયું

હવે તવમા લિંગદ્વારનું કથન કરવાના આવે છે

स्नातकपर्यन्तः सर्वोऽपि द्रव्यलिङ्गाश्रयणेन स्वलिङ्गे परलिङ्गे गृहस्थलिङ्गे च भवेत्
भावलिङ्गाश्रयणेन तु नियमतः स्वलिङ्गे एव भवेदिति भावः । इति नवमं लिङ्गद्वारम्
१. अथ दशमं शरीर द्वारमाह—‘पुलाकं णं भंते ! कटसु सरीरेषु होज्जा’ पुलाकः खलु
भदन्त ! कतिपु शरीरेषु भवेत्—क्रियन्मं ख्याक शरीरदान् भवति पुलाक इति प्रश्नः ।
भगवानाह—‘गोयमा’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘तिसु ओरालियत्ते वा कम्मणसु
होज्जा’ त्रिषु औदारिक तैजसकार्मणेषु शरीरेषु भवेत् औदारिक तैजसकार्मणशरीर-
प्रयवान् भवति पुलाक इत्यर्थः । ‘वडसे णं भंते ! पुच्छा’ वकुशः खलु भदन्त !
कतिपु शरीरेषु भवेदिति प्रश्नः । भगवानाह—‘गोयमा’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे
गौतम ! ‘तिसु वा वडसु वा होज्जा’ त्रिषु शरीरेषु चतुषु वा शरीरेषु वकुशो भवति

वकुश कुशील और निर्ग्रन्थों का ग्रहण हुआ है । तथा च पुलाक से
लेकर स्नातक तक के साधु द्रव्यलिङ्ग के आश्रय से स्वलिङ्ग में, परलिङ्ग
में और गृहस्थलिङ्ग में होते हैं, एवं भावलिङ्ग के आश्रय से वे नियम
से स्वलिङ्ग में ही होते हैं नौवां लिङ्गद्वार समाप्त ।

दसवां शरीर द्वार—

‘पुलाकं णं भंते ! कटसु सरीरेषु होज्जा’ हे भदन्त ! पुलाक के
कितने शरीर होते हैं ? उनके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—‘गोयमा !
तिसु ओरालिय, तेया कम्मणसु होज्जा’ हे गौतम ! वह औदारिक
तैजस और कर्मण इन तीन शरीरों वाला होता है । ‘वडसे णं भंते !
पुच्छा’ हे भदन्त ! वकुश साधु कितने शरीरों वाला होता है ? उत्तर
में प्रभुश्री कहते हैं—‘गोयमा ! ‘तिसु वा वडसु वा होज्जा’ हे गौतम ।

लेखुं श्रेयते हे षष्ठ्यादी लभने स्नातकं सुधीना अप्यत्र न भुञ्जे द्रव्यविज्ञाना
आश्रयणी स्वलिङ्गमां, परलिङ्गमा, अने गृहस्थलिङ्गमा तेषां हे अने
भावलिङ्गमा आश्रयणी तेनो नियमयो इति भावः । इति दशमं शरीर द्वारं समाप्तम् ।

શરીરત્રયવાન શરીરચતુષ્ટયવાન વા ભવતીત્યર્થઃ । ‘તિસુ હોજ્જમાણે’ ત્રિપુ શરીરેષુ ભવન્તુ ‘તિસુ ઓરાલિયતેયાકમ્મણ્ણુ હોજ્જા’ ત્રિપુ ઔદારિક તૈજસ-કાર્મણશરીરેષુ ભવેત્ત ઔદારિકતૈજસકાર્મણશરીરત્રયવાન ભવતીતિ ભાવઃ । ‘ચહુસુ હોજ્જમાણે’ ચતુર્ણુ ભવન્તુ ‘ચહુસુ ઓરાલિય વેઝઙ્ગિયતેયાકમ્મણ્ણુ હોજ્જા’ ચતુર્ણુ ઔદારિક વૈક્રિય તૈજસકાર્મણશરીરેષુ ભવેત્ત ઔદારિકવૈક્રિયતૈજસકાર્મણશરીરવાન ભવતીત્યર્થઃ । ‘એવં પહિસેવનાકુશીલેવિ’ એવં પ્રતિસેવનાકુશીલોઽપિ શરીરત્રયવાન-ઔદારિક-તૈજસ-કાર્મણ શરીરવાન ચતુઃ શરીરવાન ઔદારિકવૈક્રિયતૈજસકાર્મણશરીરવાન વા ભવતીતિ યાવઃ । ‘કમાયકુશીલે પુચ્છા’ કષાયકુશીલઃ સ્વલુ મદન્ત ! કહિપુ શરીરેષુ ભવતીતિ

બકુશ સાધુ ત્રીન શરીર ચાલા બી હોતા હૈ ઓર ચાર શરીર ચાલા બી હોતા હૈ । ‘તિસુ હોજ્જમાણે’ જબ યહ ત્રીન શરીર ચાલા હોતા હૈ તવ ‘તિસુ ઓરાલિય તેયા કમ્મણ્ણુ હોજ્જા’ ડનમેં હસકે ઔદારિક તૈજસ ઓર કાર્મણ યે ત્રીન શરીર હોતે હૈં ‘ચહુસુ હોજ્જમાણે’ જબ હસકે ચાર શરીર હોતે હૈં તવ ‘ચહુસુ ઓરાલિય વેઝઙ્ગિય, તેયા કમ્મણ્ણુ હોજ્જા’ ડનમેં હસકે ઔદારિક, વૈક્રિય, તૈજસ ઓર કાર્મણ યે ચાર શરીર હોતે હૈં । ‘એવં પહિસેવના કુશીલે વિ’ હસીપ્રકાર સે પ્રતિસેવના કુશીલ સાધુ બી ત્રીન શરીર ચાલા બી હોતા હૈ ઓર ચાર શરીર ચાલા બી હોતા હૈ ત્રીન શરીર હોને મેં હસકે ઔદારિક તૈજસ ઓર કાર્મણ યે ત્રીન શરીર હોતે હૈં ઓર ચાર શરીર હોતે હૈં હસકે ઔદા

સાધુ ત્રણ શરીરવાળા પણ હોય છે, અને ચાર શરીરવાળા પણ હોય છે. ‘તિસુ હોજ્જમાણે’ બ્યારે તે ત્રણ શરીરવાળા હોય છે, ત્યારે ‘તિસુ ઓરાલિય તેયા કમ્મણ્ણુ હોજ્જા’ તેઓના ઔદારિક તૈજસ અને કાર્મણ એ ત્રણ શરીરો હોય છે, બ્યારે ‘ચહુસુ હોજ્જમાણે’ ચાર શરીરો હોય છે, ત્યારે ‘ચહુસુ ઓરાલિય વેઝઙ્ગિય તેયા કમ્મણ્ણુ હોજ્જા’ તેમાં તેઓને ઔદારિક વૈક્રિય, તૈજસ, અને કાર્મણ એ ચાર શરીરો હોય છે ‘એવં પહિસેવનાકુશીલે વિ’ એજ પ્રમાણે પ્રતિસેવના કુશીલ સાધુ પણ ત્રણ શરીરોવાળા પણ હોય છે, અને ચાર શરીરોવાળા પણ હોય છે. ત્રણ શરીરોમાં તેઓને ઔદારિક તૈજસ અને કાર્મણ એ ત્રણ શરીરો હોય છે અને ચાર શરીરો હોવામાં તેઓને ઔદારિક વૈક્રિય, તૈજસ, અને કાર્મણ એ ચાર શરીરો હોય છે. ‘કમાય કુશીલે પુચ્છા’ હે ભગવન્, કષાય કુશીલ સાધુ કેટલા શરીરોવાળા હોય છે ?

पृच्छा-प्रश्नः भगवानाह-‘गोयमा’ इत्यादि. ‘गोयमा’ हे गौतम । ‘तिसु वा चउसु वा पंचसु वा होज्जा’ त्रिषु वा चतुर्षु वा पञ्चसु वा भवेत् । त्रिचतुः पञ्च शरीरवान् भवतीत्यर्थः । ‘तिसु होज्जमाणे’ त्रिषु शरीरेषु भवन् ‘तिसु ओरालिय-तेया कम्मणसु होज्जा’ त्रिषु औदारिक तैजसकर्मणशरीरेषु भवेत् औदारिकतैजस-कर्मण शरीरत्रयवान् भवतीत्यर्थः । ‘चउसु होज्जमाणे’ चतुर्षु शरीरेषु भवन्, ‘चउसु ओरालियवेउव्वियतेया कम्मणसु होज्जा’ चतुर्षु औदारिकवैक्रियतैजसकर्मणशरीरेषु भवेत् एतादृशशरीरचतुष्टयवान् भवतीत्यर्थः । ‘पंचसु होज्जमाणे’ पञ्चसु भवन् ‘पंचसु ओरालियवेउव्विय आहारगतेयाकम्मणसु होज्जा’ पञ्चसु औदारिकवैक्रिय-तैजसाहारककर्मणशरीरेषु भवेत् उपरोक्त पञ्च शरीरवान् भवतीत्यर्थः । ‘णियठो सिणाओय जहा पुलाओ’ निर्ग्रन्थः स्नातकश्च यथा पुलाकः पुलाकवदेव निर्ग्रन्थः स्नातकश्च औदारिकतैजसकर्मणशरीरत्रयवान् भवतीत्यर्थः । इति दशमं शरीर-

रिक, वैक्रिय, तैजस और कर्मण ये चार शरीर होते हैं । ‘कसाय कुसीले पुच्छा’ हे भदन्त ! कपाय कुशील कितने शरीरों वाला होता है ? उत्तर है प्रभुश्री कहते हैं-गोयमा ! तिसु वा चउसु वा पंचसु वा होज्जा’ हे गौतम कपाय कुशील साधु औदारिक तैजस कर्मण इन तीन शरीर वाला भी होता है औदारिक वैक्रिय तैजस और कर्मण इन चार शरीर वाला भी होता है एवं औदारिक वैक्रिय, आहारक तैजस, और कर्मण इन पांच शरीरों वाला भी होता है । यही घान ‘तिसु होज्ज-माणे तिसु ओरालिय तेया कम्मणसु होज्जा चउसु होज्जमाणे चउसु ओरालिय वेउव्विय तेया कम्मणसु होज्जा, पंचसु होज्जमाणे पंचसु ओरालिय वेउव्विय आहारग तेया कम्मणसु होज्जा’ इन सूत्रपाठों में प्रकट की गई है । ‘णियठे सिणाओ य जहा पुलाओ’ निर्ग्रन्थ और स्ना-तक पुलाक की तरह औदारिक तैजस और कर्मण इन तीन शरीर वाले होते हैं । दशमं शरीर द्वार समाप्त ।

દ્વારમ્ ૧૦ । અથૈકાદશં ક્ષેત્રદ્વારમાહ—‘પુલાણં મંતે ! કિં કમ્મભૂમીણ હોજ્જા અક-
મ્મભૂમીણ હોજ્જા’ પુલાકઃ સ્વલુ મદન્ત । કિં કર્મભૂમી મવેત્ અકર્મભૂમી મવેદિતિ
ક્ષેત્રદ્વારે પ્રશ્નઃ । મગવાનાહ—‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘જમ્મણ
સંતિભાવં પહુચ્ચ કમ્મભૂમીણ હોજ્જા ણો અકમ્મભૂમીણ હોજ્જા’ જન્મસદ્ભાવં ચ
પ્રતીત્ય વર્ણભૂમી મવેત્ નો અકર્મભૂમી મવેત્—જન્મ—ઉત્પત્તિઃ, સદ્ભાવ—વિવક્ષિત
ક્ષેત્રાદન્યત્ર વિવક્ષિત ક્ષેત્રે યા જાતસ્ય તત્ર ચારિત્રભાવેન તસ્યાસ્તિત્વમ્ તયોઃ
સમાહાર ઇત્યત્ સ્તત્પ્રતીત્ય જન્મસદ્ભાવાપેક્ષયા પુલાકઃ કર્મભૂમી મવેત્ તત્ર કર્મ-
ભૂમી જાયેત તથા તત્રૈવ વિહરેદિત્યર્થઃ, પરન્તુ અકર્મભૂમ્યાં નોત્પદ્યેત યતોઽકર્મ-
ભૂમી સમુત્પન્નસ્ય ચારિત્રં ન ભવતીતિ તથા સંહરણતોઽપિ અકર્મભૂમી ન મવેત્—યતઃ

ગ્યારહવાં ક્ષેત્ર દ્વાર

‘પુલાણં મંતે ! કિં કમ્મભૂમીણ હોજ્જા અકમ્મભૂમીણ હોજ્જા’ ગૌતમ ને હસ સૂત્ર દ્વારા પ્રભુશ્રી સે એસા પૂછા હૈ—હે મદન્ત ! પુલાક સાધુ કયા કર્મભૂમિ મેં હોતા હૈ ? અથવા અકર્મભૂમિ મેં હોતા હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ—‘ગોયમા ! જમ્મણ—સંતિભાવં પહુચ્ચ કમ્મ ભૂમિણ હોજ્જા, ણો અકમ્મભૂમીણ હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! જન્મ ઓર સદ્-ભાવ કી અપેક્ષા સે પુલાક કર્મભૂમિ મેં હોતા હૈ અકર્મભૂમિ મેં નહીં હોતા હૈ । ઉત્પત્તિ કા નામ જન્મ હૈ ઓર સદ્ભાવ નામ ચરિત્ર ભાવ કે અસ્તિત્વ કા હૈ પુલાક કર્મભૂમિ મેં જન્મ લેના હૈ હસકા કારણ એસા હૈ કિં અકર્મભૂમિ મેં ઉત્પન્ન હુએ જીવ કા ચારિત્ર ભાવ નહીં હોતા હૈ ? હસ પ્રકાર જન્મ ઓર સદ્ભાવ કી અપેક્ષા પુલાક કર્મભૂમિ મેં ઉત્પન્ન હોતા હૈ ઓર વહીં પર વિહાર કરતા હૈ તથા સંહરણ કી અપેક્ષા

હવે અગીયારમા ક્ષેત્રદ્વારનું કથન કરવામાં આવે છે.—

‘પુલાણં મંતે ! કિં કમ્મભૂમીણ હોજ્જા અકમ્મભૂમીણ હોજ્જા’ ગૌતમ સ્વામીએ આ સૂત્રદ્વારા પ્રભુશ્રીને એવું પૂછ્યું છે કે—હે ભગવન્ પુલાક સાધુ શું કર્મભૂમીમાં હોય છે ? કે અકર્મભૂમીમાં હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! જમ્મણસંતિભાવં પહુચ્ચ કમ્મભૂમીણ હોજ્જા, ણો અકમ્મભૂમીણ હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! જન્મ અને સદ્ભાવની અપેક્ષાથી પુલાક સાધુ કર્મભૂમીમાં હોય છે, અકર્મભૂમીમાં હોતા નથી ઉત્પત્તિનું નામ જન્મ છે. અને સદ્ભાવનું નામ ચારિત્રભાવના અસ્તિત્વનું છે. પુલાક કર્મભૂમીમાં જન્મ લે છે. તેનું કારણ એવું છે કે—અકર્મભૂમીમાં ઉત્પન્ન થયેલા જીવોને ચારિત્રભાવ હોતો નથી. આ રીતે જન્મ અને સદ્ભાવની અપેક્ષાથી પુલાક કર્મભૂમીમાં ઉત્પન્ન થાય છે. અને ત્યાં જ વિહાર કરે છે. તથા સંહરણની

पुलाकलब्धिमन्तं देवाः सदर्थं न शक्नुवन्तीति । 'यउसे णं पुच्छ' वक्तुः यत्तु
 मदन्त ! किं यर्मभूमी भवेत् अकर्मभूमी वा भवेदिति प्रश्नः । भगवान्वाह—'गोयमा'
 इत्यादि । 'गोयमा' हे गौतम । 'जम्मण संतिभावं पटुच्च कम्मभूमीण होज्जा नो
 अकम्मभूमीण होज्जा' जन्ममद्भावं च प्रतीत्य जन्म समुत्पत्तिः सद्भावश्चाग्नि-
 भावेनास्तित्वम् तदाश्रित्य वक्तुः कर्मभूमिभवेत् भवेत् नो अकर्मभूमी भवेत् वक्तुः
 कर्मभूमी न जन्मतो भवति न वा स्वकृतविहारात् भवति, परकृतविहारात् न
 उभयत्रापि कर्मभूम्यायस्यभूम्यां च भवतीत्येतदाशयेनाह—'माहरणं' इत्यादि ।
 'माहरणं पटुच्च कम्मभूमीण वा होज्जा अकम्मभूमीण वा होज्जा' सहरणं

से भी वह अकर्मभूमि में नहीं होता है । क्योंकि देवादिक पुलाकलब्धि
 वाले का संहरण नहीं कर सकता है । 'यउसेणं पुच्छ' हे भदन्त !
 वक्तुः क्या कर्मभूमि में उत्पन्न होता है ? अथवा अकर्मभूमि में उत्पन्न
 होता है ? इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—'गोयमा ! जम्मणसंतिभावं
 पटुच्च कम्मभूमिण होज्जा, नो अकम्मभूमिण होज्जा' हे गौतम ! जन्म
 और सद्भाव को लेकर वक्तुः साधु कर्मभूमि में ही होता है अकर्म
 भूमि में नहीं होता है और कर्मभूमि में ही उसका स्वकृत विहार होता
 है । हां परकृत विहार की अपेक्षा वह कर्मभूमि और अकर्मभूमि इन
 दोनों में होता है । यही वात—'माहरणं पटुच्च कम्मभूमीण वा होज्जा
 अकम्मभूमीण वा होज्जा' एक क्षेत्र से दूसरे क्षेत्र में जो देवादिक
 हरण करके ले जाते हैं उसका नाम सहरण है । उस सहरण को लेकर
 वह वक्तुः कर्मभूमि और अकर्मभूमि दोनों में ही सकता है । 'परं

પ્રતીત્ય, સંહરણં નામ ક્ષેત્રાત્ ક્ષેત્રાન્તરે દેવાદિભિર્નિર્ગમનમ્ તત્ પ્રતીત્ય કર્મભૂમૌ વા
ભવેત્ વકુશોઽકર્મભૂમૌ વા ભવેત્ । ‘एवं जाव सिणाए’ एवं यावत् स्नातकः, अत्र
यावत्पदेन कुशीलनिर्ग्रन्थयोः सङ्गद्वौ भवति तथा च कुशीलनिर्ग्रन्थस्नातकाः
जन्मसद्भावापेक्षया કર્મભૂમાવેવ ભવેયુ સ્તત્રૈવ વિહરન્તીતિ ચ પરકૃતવિહારા-
પેક્ષયા તુ ઉભાવપિ સંભવન્તિ વિહરન્તીતિ ચેતિ ગતમૈકાદગં ક્ષેત્રદ્વારમ્ ૧૧ ॥મૂ.૦૪॥

દ્વાદશં કાલદ્વારમાહ-પુલાઐ ણં મંતે’ ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્-પુલાઐ ણં મંતે ! કિં ઓસપ્પિણી કાલે હોજ્જા,
ઉસ્સપ્પિણી કાલે હોજ્જા ણો ઓસપ્પિણી ણો ઉસ્સપ્પિણી
કાલે વા હોજ્જા? ગોયમા ! ઓસપ્પિણી કાલે વા હોજ્જા
ઉસ્સપ્પિણી કાલે વા હોજ્જા ણો ઓસપ્પિણી ણો ઉસ્સપ્પિણી
કાલે વા હોજ્જા । જઈ ઓસપ્પિણી કાલે હોજ્જા કિં સુસમ-
સુસમા કાલે હોજ્જા૧, સુસમા કાલે હોજ્જા૨, સુસમ-
દૂસમા કાલે હોજ્જા૩, દૂસમસુસમા કાલે હોજ્જા૪, દૂસમા-
કાલે હોજ્જા૫, દૂસમદૂસમા કાલે હોજ્જા૬, ગોયમા ! જમ્મણં
પહુચ્ચ ણો સુસમસુસમા કાલે હોજ્જા૧, ણો સુસમાકાલે હોજ્જા૨,
સુસમદૂસમા કાલે હોજ્જા૩, દૂસમસુસમા કાલે વા હોજ્જા૪,
નો દૂસમા કાલે હોજ્જા૫, નો દૂસમદૂસમા કાલે હોજ્જા૬ ।
સાંતિ ભાવં પહુચ્ચ ણો સુસમસુસમા કાલે હોજ્જા, ણો સુસમા

જાવ સિનાએ’ હસ પ્રકાર સે યાવત્ કુશીલ નિર્ગમ્ય ઓર સ્નાતક
યે સાધુ મો જન્મ ઓર સદ્ભાવ કો અપેક્ષા તો કર્મભૂમિ મેં હી
હોતે હેં ઓર વહીં પર વિહાર કરતે હેં । પરન્તુ પરકૃત વિહાર કો
અપેક્ષા સે-સંહરણ કો અપેક્ષા સે-કર્મભૂમિ ઓર અકર્મભૂમિ દોનોં
મેં હો સકતે હેં ’ ક્ષેત્ર દ્વાર સમાપ્ત ૧૧॥મૂ.૦ ૪॥

બન્નેમાં હોઈ શકે છે. ‘एवं जाव सिणाए’ આ રીતે યાવત્ કુશીલ સાધુ
નિર્ગમ્ય અને સ્નાતક આ સાધુ પછી જન્મ અને સદ્ભાવની અપેક્ષાથી કર્મ-
ભૂમીમાં જ હોય છે. અને ત્યાં જ વિહાર કરે છે. પરંતુ પરકૃત વિહારની
અપેક્ષાથી-સંહરણની અપેક્ષાથી કર્મભૂમી અને અકર્મભૂમી એ બન્નેમાં હોઈ
શકે છે. આ પ્રમાણે આ ક્ષેત્રદ્વારનું કથન સમાપ્ત થયું. ૧૧ ॥મૂ.૦ ૪॥

काले होजा सुनसद्वस काले वा होजा द्वससुनसा काले वा
 होजा द्वसमा काले वा होजा णो द्वसमद्वसमा काले होजा ।
 जइ उस्सप्पिणी काले होजा किं द्वनरुद्वनसा काले होजा१,
 द्वसमा काले होजा२, द्वससुनसा काले होजा३, सुसमद्वसमा
 काले होजा४, सुसमा काले होजा५, सुसमसुसमा काले
 होजा६, ? गोयसा ! जम्मणं पडुच्च णो द्वनमद्वसमा काले होजा१,
 द्वसमा काले वा होजा२, द्वससुसमा काले वा होजा३, सुसम-
 द्वसमा काले वा होजा४, णो सुसमा काले होजा५, णो सुसम
 सुसमा काले होजा६ । संति भावं पडुच्च णो द्वनरुद्वनसा
 काले होजा१, द्वसमा काले होजा२, द्वनमसुनसा काले वा
 होजा३, सुनमद्वसमा काले वा होजा४. णो सुसमा काले
 होजा५, णो सुसमसुनसा काले होजा६ । जइ णो ओसप्पिणी
 णो उस्सप्पिणी काले होजा किं सुनमसुनसापलिभागे होजा
 सुसमापलिभागे होजा सुनरुद्वनसापलिभागे होजा द्वसमसुसमा-
 पलिभागे होजा ? गोयसा ! जम्मणं संति भावं च पडुच्च णो
 सुसमसुसमापलिभागे होजा णो सुनमापलिभागे होजा, णो
 सुसमद्वनसापलिभागे होजा द्वनमसुनसापलिभागे होजा । वडमणं
 पुच्छा गोयसा ! ओसप्पिणी काले वा होजा उस्सप्पिणी काले
 वा होजा णो ओसप्पिणी णो उस्सप्पिणी काले वा होजा । जइ
 ओसप्पिणी काले होजा किं सुनमसुसमा काले होजा पुच्छा
 गोयसा ! जम्मणं संति भावं च पडुच्च णो सुसमसुसमा काले
 होजा णो सुसमा काले होजा, सुसमसुसमा काले वा होजा
 द्वसमसुसमा काले वा होजा, सुसमा काले वा होजा, णो

दूषममदूषमा काले होज्जा, साहरणं पडुच्च अन्नयरे समाकाले होज्जा । जइ उरुसप्पिणी काले होज्जा किं दूषममदूषमा काले होज्जा, पुच्छा गोयमा ! जम्मणं पडुच्च णो दूषममदूषमा काले होज्जा जहेव पुलाए । संति भावं पडुच्च णो दूषमादूषम काले होज्जा, एवं संतिभावेण वि जहा पुलाए जाव णो सुसमसुसमा काले होज्जा । साहरणं पडुच्च अन्नयरे समाकाले होज्जा । जइ नो ओसप्पिणी नो उरुसप्पिणी काले होज्जा पुच्छा, गोयमा ! जम्मणसंतिभावं पडुच्च णो सुसमसुसमापलिभागे होज्जा जहेव पुलाए जाव दुसमसुसमापलिभागे होज्जा । साहरणं पडुच्च अन्नयरे पलिभागे होज्जा । जहा वउसे । एवं पडिसेवणा कुसीले वि । एवं कसायकुसीले वि । णियंठे सिणाओ थ जहा पुलाओ । णवरं एएसिं अब्भहियं साहरणं भाणियव्वं सेसं तं चेव १२॥सू० ५॥

छाया—पुलाकः खलु भदन्त ! किम् अवसर्पिणी काले भवेत् उत्सर्पिणीकाले भवेत् नो अवसर्पिणी नो उत्सर्पिणीकाले वा भवेत् ? गौतम ! अवसर्पिणीकाले वा भवेत् उत्सर्पिणीकाले वा भवेत् नो अवसर्पिणी नो उत्सर्पिणी काले वा भवेत् । यदि अवसर्पिणीकाले भवेत् किं सुषमसुषमाकाले भवेत् १, सुषमाकाले भवेत् २, सुषमदुःषमाकाले भवेत् ३, दुःषमसुषमाकाले भवेत् ४, दुःषमाकाले भवेत् ५, दुःषमदुःषमाकाले भवेत् ६, ? गौतम ! जन्मप्रतीत्य नो सुषमसुषमाकाले भवेत् १, नो सुषमाकाले भवेत् २, सुषमदुःषमाकाले भवेत् ३, दुःषमसुषमाकाले वा भवेत् ४, नो दुःषमाकाले भवेत् ५, नो दुःषमदुःषमाकाले भवेत् ६ । सद्भावं प्रतीत्य नो सुषमसुषमाकाले भवेत् १, नो सुषमाकाले भवेत् २, सुषमदुःषमाकाले वा भवेत् ३, दुःषमसुषमाकाले वा भवेत् ४, दुःषमाकाले वा भवेत् ५, नो दुःषमदुःषमाकाले भवेत् ६, । यदि उत्सर्पिणीकाले भवेत् किं दुःषमदुःषमाकाले भवेत् १, दुःषमाकाले भवेत् २, दुःषमसुषमाकाले भवेत् ३, सुषम दुःषमाकाले भवेत् ४, सुषमाकाले भवेत् ५ ? सुषमसुषमाकाले भवेत् ६ ? गौतम ! जन्म प्रतीत्य नो दुःषमदुःषमाकाले भवेत् १, दुःषमाकाले वा भवेत् २, दुःषमसुषमाकाले वा भवेत् ३, सुषमदुःषमाकाले वा भवेत् ४, नो सुषमाकाले भवेत् ५,

‘ળો ઓસપ્પિળી ળો ઉસ્મપ્પિળીકાલે હોજ્જા’ નો અવસર્પિળી નો ઉત્સર્પિળીકાલે મહેત્ સામાન્યતઃ કાલસિવિધો મવતિ અવસર્પિળીકાલઃ ઉત્સર્પિળીકાલઃ નો અવસર્પિળી નો ઉત્સર્પિળીકાલઃ તત્ર મરતૈરવતક્ષેત્રેષુ આઘૌ દ્વૌ અવસર્પિળી, ઉત્સર્પિળી-કાલૌ મવતઃ, તથા તૃતીયઃ કાલો નો અવસર્પિળી નો ઉત્સર્પિળી નામકઃ મહાવિદેહ-હૈમવતાદિક્ષેત્રેષુ મવતીતિ તત્ર કસ્મિન્કાલે કુત્રક્ષેત્રે પુલાકો જાયસે ઇતિ પ્રશ્નઃ, મગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ । ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘ઓસપ્પિળીકાલે વા હોજ્જા’ અવસર્પિળીકાલે વા મહેત્ પુલાકઃ, ‘ઉત્સપ્પિળી કાલે વા હોજ્જા’ ઉત્સર્પિળીકાલે વા મહેત્ ‘ળો ઓસપ્પિળી ળો ઉસ્મપ્પિળીકાલે વા હોજ્જા’ નો અવસર્પિળી નો

પુલાક વધા અવસર્પિળીકાલ મેં હોતા હૈ અથવા ઉત્સર્પિળીકાલ મેં હોતા હૈ ? અથવા ‘ળો ઓસપ્પિળી ળો ઉસ્મપ્પિળીકાલે વા હોજ્જા’ નો અવસર્પિળી નો ઉત્સર્પિળીકાલ મેં હોતા હૈ ? સામાન્ય સે કાલ તીન પ્રકાર કા હોતા હૈ । અવસર્પિળીકાલ, ઉત્સર્પિળીકાલ ઓર નો અવસર્પિળી નો ઉત્સર્પિળીકાલ, ઇનમેં સે અરત ક્ષેત્ર ઓર ઐરવત ક્ષેત્ર ઇન દો ક્ષેત્રોં મેં આદિ કે દો અવસર્પિળીકાલ ઓર ઉત્સર્પિળી કાલ હોતા હૈ । તથા તૃતીયકાલ નો અવસર્પિળી નો ઉત્સર્પિળી કાલ મહાવિદેહ ઓર હૈમવતાદિ ક્ષેત્રોં મેં હોતા હૈ । ઇસી અભિપ્રાય સે ગૌતમસ્વામી ને પ્રમુશ્રી સે ઐસા પ્રશ્ન કિયા હૈ કિ પુલાક સાધુ કિસ કાલ મેં કિસ ક્ષેત્ર મેં ઉત્પન્ન હોતા હૈ ? ઇસકે ઉત્તર મેં પ્રમુશ્રી વહતે હૈ-‘ગોયમા ! ઓસપ્પિળી કાલે હોજ્જા, ઉસ્મપ્પિળીકાલે વા હોજ્જા, ળો ઓસપ્પિળી ળો ઉસ્મપ્પિળી કાલે વા હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! પુલાક અવસર્પિળી કાલ મેં

કાળમા હોય છે ? કે અવસર્પિણી કાળમાં હોય છે ? અથવા ‘ળો ઓસપ્પિળી ળો ઉસ્મપ્પિળી કાલે વા હોજ્જા’ નો ઉત્સર્પિણી નો અવસર્પિણી કાળમાં હોય છે. સામાન્ય પ્રકારથી કાળ ત્રણ પ્રકારનો હોય છે, અવસર્પિણીકાળ, ઉત્સર્પિણીકાળ અને નો અવસર્પિણી નો ઉત્સર્પિણીકાળ તેમાંથી ભરતક્ષેત્ર અને ઐરવતક્ષેત્ર આ બે ક્ષેત્રોમાં આદિના બે અવસર્પિણી કાળ અને ઉત્સર્પિણી કાળ હોય છે. તથા ત્રીજો કાળ નો અવસર્પિણી, નો ઉત્સર્પિણીકાળ-મહાવિદેહ અને હૈમવત વિગેરે વિગેરે ક્ષેત્રોમાં હોય છે એજ અભિપ્રાયથી શ્રીગૌતમસ્વામીએ પ્રમુશ્રીને એવો પ્રશ્ન કર્યો છે કે-પુલાક સાધુ કયા કાળમાં અને કયા ક્ષેત્રમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રમુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-‘ગોયમા ! ઓસપ્પિળીકાલે વા હોજ્જા, ઉસ્મપ્પિળી કાલે વા હોજ્જા, ળો ઓસપ્પિળી ળો ઉસ્મપ્પિળી કાલે વા હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! પુલાક અવસર્પિણી કાળમાં પણ

જન્માપેક્ષયેત્યર્થઃ સુષમસુષમાકાલે-પ્રથમારકે નો ભવેત્, તથા 'જો સુસમા કાલે હોજ્જા' નો સુષમાકાલે, દ્વિતીયારકેઽપિ ન ભવેત્ જન્માપેક્ષયા આગ્રદ્વિતીયારકે ન સમુત્પચ્ચતે પુલાક इत्यर्थः । किन्तु 'सुसमदुस्समाकाले होज्जा' सुषमदुःषमा-
 काले-आदिनाथकाले भवेत् तथा 'दुस्समसुसमाकाले वा होज्जा' दुःषमसुषमा-
 काले वा भवेत् समुत्पद्येत इत्यर्थः 'नो दुस्समाकाले होज्जा नो दुस्समदुस्समाकाले
 होज्जा' नो दुःषमाकाले नो वा दुःषमदुःषमाकाले भवेत् । 'संतिभावं पडुच्च जो
 सुसमसुसमाकाले होज्जा जो सुसमाकाले होज्जा' सद्भावं प्रतीत्य नो
 सुषमसुषमाकाले भवेत् नो वा सुषमाकाले भवेत्, सद्भावापेक्षया प्रथमद्विती-
 यारके न भवतीत्यर्थः, किन्तु 'सुसमदुस्समाकाले होज्जा दुस्समसुसमाकाले वा

हे गौतम ! वह जन्म की अपेक्षा लेकर सुषमसुषमा नामके प्रथम
 आरक में नहीं होता है तथा 'जो सुसमाकाले होज्जा' सुषमानाम के
 द्वितीय आरक में भी नहीं होता है किन्तु 'सुसमदुस्समाकाले होज्जा'
 सुषमदुःषमाकाल में आदिनाथ के समय में तृतीय आरक में होता है ।
 तथा-दुस्समसुसमाकाले वा होज्जा' दुःषमसुषमाकाल में चतुर्थ आरक में
 भी वह होता है । 'नो दुस्समाकाले होज्जा' नो दुस्समदुस्समाकाले होज्जा'
 पर दुःषमाकाल में वह नहीं होता है और न वह दुःषमदुःषमाकाल में भी
 होता है । 'संतिभावं पडुच्च जो सुसमसुसमाकाले होज्जा जो सुसमा-
 काले होज्जा' सद्भाव की अपेक्षा से वह पुलाक साधु प्रथमसुषमसुषमा
 काल में नहीं होता है द्वितीय सुषमा काल में भी नहीं होना है । किन्तु
 'सुसमदुस्समाकाले होज्जा दुस्समसुसमाकाले वा होज्जा' सुषम

તે જન્મની અપેક્ષાએ સુષમ સુષમા નામના પહેલા આરામાં હોતા નથી.
 'જો સુસમાકાલે હોજ્જા' સુષમા નામના બીજા આરામાં પણ હોતા નથી. પરંતુ
 'સુસમદુસ્સમાકાલે હોજ્જા' સુષમ દુષમા કાળમાં એટલે કે આદિનાથ ભગ-
 વાનના સમયમાં ત્રીજા આરામાં હોય છે તથા 'દુસ્સમસુસમાકાલે વા હોજ્જા'
 દુઃષમ સુષમા કાળમાં એટલે કે ચોથા આરામાં પણ તે હોય છે. 'નો દુસ્સમા-
 કાલે હોજ્જા, નો દુસ્સમદુસ્સમાકાલે હોજ્જા' પરંતુ દુઃષમા કાળમાં તે હોતા
 નથી. તેમજ દુઃષમ દુષમા કાળમાં પણ હોતા નથી. 'સંતિભાવં પડુચ્ચ જો
 સુસમસુસમાકાલે હોજ્જા જો સુસમાકાલે હોજ્જા' સદ્ભાવની અપેક્ષાથી તે
 પુલાક સાધુ પહેલા સુષમ સુષમા કાળમાં હોતા નથી. બીજા સુષમા કાળમાં
 પણ હોતા નથી. પરંતુ 'સુસમદુસ્સમાકાલે હોજ્જા' દુસ્સમસુસમાકાલે વા
 હોજ્જા' સુષમ દુઃષમા કાળમાં હોય છે, દુઃષમ સુષમા કાળમાં હોય છે.

સદ્ભાવાપેક્ષયાદુ તૃતીયચતુર્થારકાયોરેવ ચારિત્રપ્રતિપત્તિર્ભવતીતિ સમુદિતાર્થઃ ।
 ‘જહુ ઉસ્સપ્પિણીકાલે હોજ્જા’ યદિ સ પુલાક ઉત્સર્પિણીકાલે ભવેત્ તદા-કિં
 ‘દુસમદુસમાકાલે હોજ્જા ?’ કિં દુઃપમદુઃપમાકાલે ઉત્સર્પિણ્યાઃ પ્રથમારકે સ્વલુ
 સમુત્પદ્યતે અથવા ‘દુસમાકાલે હોજ્જા’ દુ પમાકાલે ભવેત્ અથવા ‘દુસમસુસમાકાલે
 હોજ્જા’ દુઃપમસુપમાકાલે ઉત્સર્પિણ્યા સ્તૃતીયારકે ભવેત્ અથવા ‘સુસમદુસમાકાલે
 હોજ્જા’ સુપમદુઃપમાકાલે ભવેત્ અથવા ‘સુસમાકાલે હોજ્જા’ સુપમાકાલે ભવેત્
 અથવા ‘સુસમસુસમાકાલે હોજ્જા’ સુપમસુપમાકાલે પઞ્ચારકે ભવેદિતિ પ્રશ્નઃ ।
 યગવાનાહ-‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘जम्मणं पडुच्च’ जन्म प्रतीत्य-

પ્રકાર તૃતીય ઔર ચતુર્થ इन दो आरकों में जन्म और सद्भाव ये दोनों भी होते हैं एवं सद्भाव की अपेक्षा तृतीय और चतुर्थ आरकों में ही चारित्र की प्रतिपत्ति होती है । ‘जह उस्सप्पिणीकाले होज्जा’ यदि वह पुलाक उत्सर्पिणी काल में होता है तो क्या वह ‘दुस्सम-दुस्समाकाले होज्जा’ दुःषमदुःषमाकाल नामक प्रथम आरक में होता है ? अथवा ‘दुस्समाकाले होज्जा’ दुःषमाकाल में-द्वितीयकाल में-होता है ? ‘दुस्समसुसमाकाले होज्जा’ अथवा दुःषमसुषमाकाल में होता है ? तृतीय काल में होता है ? अथवा ‘सुसमदुस्समाकाले होज्जा’ चतुर्थ सुषमदुःषमाकाल में होता है ? अथवा ‘सुसमा काले होज्जा’ पांचवें सुषमाकाल में होता है, अथवा ‘सुसमसुसमाकाले होज्जा’ उत्सर्पिणी के सुषमसुषमानाम के छठे आरक में होता है ? इस प्रश्न के उत्तर में प्रभुश्री गौतमस्वामी से कहते हैं-‘गोयमा ! जम्मणं पडुच्च’ हे गौतम !

ચોથા આ બે આરાઓમાં જન્મ અને સદ્ભાવ એ બન્ને પણ હોય છે. અને સદ્ભાવની અપેક્ષાથી ત્રીજા અને ચોથા આરાઓમાં જ ચારિત્રની ઉત્પત્તિ હોય છે. ‘જહુ ઉસ્સપ્પિણીકાલે હોજ્જા’ એ તે પુલાક ઉત્સર્પિણી કાળમાં હોય છે, તો શું તે ‘દુસ્સમદુસ્સમાકાલે હોજ્જા’ દુઃષમ દુષમા કાળમાં-પહેલા કાળમાં હોય છે ? અથવા ‘દુસ્સમાકાલે હોજ્જા’ દુઃષમા કાળમાં-બીજા કાળમાં હોય છે ? ‘દુસ્સમસુસમાકાલે હોજ્જા’ અથવા દુઃષમ સુષમા કાળમાં હોય છે-ત્રીજા કાળમાં હોય છે ? અથવા ‘સુસમદુસ્સમાકાલે હોજ્જા’ ચોથા સુષમ દુઃષમા કાળમાં હોય છે ? અથવા ‘સુસમાકાલે હોજ્જા’ પાંચમા સુષમા કાળમાં હોય છે ? અથવા ‘સુસમસુસમાકાલે હોજ્જા’ ઉત્સર્પિણીના સુષમ સુષમા નામતા ૬ છઠ્ઠા આરામાં હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામી ને કહે છે કે-‘ગોયમા ! જમ્મણ પડુચ્ચ’ હે ગૌતમ ! જન્મની અપેક્ષાથી પુલાક સાધુ

जन्मापेक्षया इत्यर्थः, 'णो दुस्समदुस्समाकाले होज्जा' नो दुःपमदुःपमा काले भवेत् दुःपमदुःपमाकाले नैव समुत्पद्यते पुलक इत्यर्थः, किन्तु 'दुस्समाकाले वा होज्जा' दुःपमाकाले वा भवेत् जन्मापेक्षया, तथा 'दुस्समसुपमाकाले वा होज्जा' दुःपमसुपमाकाले वा भवेत् तथा—'सुसमदुस्समाकाले वा होज्जा' सुपमदुःपमाकाले वा भवेत्, 'नो सुपमाकाले भवेदिति । 'संतिभावं पटुच्च' मद्भावं पठीन्व, 'नो दुस्समदुस्समाकाले होज्जा' नो दुःपमदुःपमाकाले भवेत् किन्तु 'दुपमाकाले होज्जा' दुःपमाकाले भवेत् 'दुस्समसुपमाकाले वा होज्जा' सुसमदुस्समाकाले वा होज्जा' दुःपमसुपमाकाले वा भवेत् सुपमदुःपमाकाले वा भवेत् 'णो सुसमाकाले होज्जा' नो सुसमसुपमाकाले होज्जा' नो सुपमाकाले भवेत् नो वा सुपमसुपमाकाले जन्म की अपेक्षा पुलक साधु 'णो दुस्समदुस्समाकाले होज्जा' दुःपमदुःपमाकाल में नहीं होता है—'दुस्समाकाले वा होज्जा' किन्तु दुःपमाकालमें होता है । 'दुस्समसुसमाकाले वा होज्जा' दुःपमसुपमाकाल में होता है 'सुसमदुस्समाकाले होज्जा' सुपमदुःपमा काल में होता है तथा 'नो सुपमाकाले होज्जा' नो सुसमसुपमाकाले होज्जा' नो सुपमाकाल में नहीं होता है और न सुपमसुपमाकाल में होता है । 'संतिभावं पटुच्च' तथा मद्भाव की अपेक्षा लेकर 'नो दुस्समदुस्समाकाले होज्जा' दुःपम दुःपमा काले में नहीं होता है । 'णो दुस्समाकाले होज्जा' दुःपमाकाल में नहीं होता है 'दुस्समसुपमाकाले वा होज्जा' सुसमदुस्समाकाले वा होज्जा' दुःपम सुपमाकाल में होता है । और सुपमदुःपमाकाल में होता है । 'णो सुसमाकाले होज्जा' नो सुसमसुपमाकाले होज्जा' सुपमाकाल में तथा सुपमसुपमाकाल में नहीं

મહેત્ । ઉત્સર્પિણીકાલે દ્વિતીયતૃતીયચતુર્થારકેષુ પુલાકો જન્માપેક્ષયા ભવતિ તન્ જન્માપેક્ષયા દ્વિતીયારકસ્થાન્તે જાયતે તૃતીયારકે તુ ચારિત્રમવાપ્નોતિ, તૃતીયચતુર્થારકયોસ્તુ ઉત્પદ્યેત ચારિત્રં પ્રાપ્નોતિ, સદ્ભાવાપેક્ષયા તુ તૃતીયચતુર્થારકયોરેવ પુલાકસ્ય સત્તા ભવતિ-તૃતીયચતુર્થયોરેવારકયોરેવ ચારિત્રપ્રાપ્તિરપિ ભવતીતિ સારાંશઃ । ‘જહ નો ઓસર્પિણી નો ઉત્સર્પિણીકાલે હોજ્જા કિં સુસમસુમમાપલિભાગે હોજ્જા’ યદિ સ પુલાકો નો અવસર્પિણી નો ઉત્સર્પિણીકાલે મહેત્ તદા કિં સુષમસુષમા પ્રતિભાગે મહેત્ સુષમાયાઃ પ્રતિભાગઃ-સાદૃશ્યં વિદ્યતે યસ્મિન્ કાલે સ સુષમસુષમા પ્રતિભાગઃ તસ્મિન્ સુષમસુષમા પ્રતિભાગે-સુષમસુષમા સમાનકાલે મહેત્ । ‘સુસમા પલિભાગે હોજ્જા’ સુષમાપ્રતિભાગે-સુષમા સમાનકાલે મહેત્ । અથવા ‘સુસમદુઃસ્સમાપલિભાગે હોજ્જા’ સુષમદુઃષમાપ્રતિ-

હોતા હૈ તાત્પર્ય હસકા યહી હૈ કિ પુલાક જન્મ કી અપેક્ષા ઉત્સર્પિણી કાલ કે દ્વિતીય તૃતીય ઓર ચતુર્થ હન આરકોં મેં હોતા હૈ વહ દ્વિતીય આરક કે અન્ત મેં ઉત્પન્ન હોતા હૈ ઓર તૃતીય આરક મેં ચરિત્ર પ્રાપ્ત કરલેતા હૈ । તથા તૃતીય ઓર ચતુર્થ આરક મેં તો વહ ઉત્પન્ન હોતા હૈ ઓર વહીં પર વહ ચારિત્ર મી ધારણ કરલેતા હૈ । સદ્ભાવ કી અપેક્ષા તૃતીય ઓર ચતુર્થ આરક મેં હી હસકી સત્તા હોતી હૈ ઓર વહીં પર હસે ચારિત્ર કી પ્રાપ્તિ હો જાતી હૈ ।

‘જહ નો ઓસર્પિણી નો ઉત્સર્પિણી કાલે હોજ્જા’ હૈ મદન્ત ! વહ પુલાક સાધુ યદિ નો અવસર્પિણી નો ઉત્સર્પિણી કાલ મેં હોતા હૈ તો ‘કિં સુસમસુમમાપલિભાગે હોજ્જા સુસમાપલિભાગે હોજ્જા’ વ્યાધ હ સુષમ સુષમા કે સમાન કાલ મેં ઉત્પન્ન હોતા હૈ ? અથવા સુષમા કે સમાન કાલ મેં ઉત્પન્ન હોતા હૈ ? અથવા ‘સુસમદુઃસ્સમાપલિભાગે

કે-પુલાક જન્મની અપેક્ષાથી ઉત્સર્પિણી કાળના બીજા, ત્રીજા અને ચોથા આ આરાઓમાં હોય છે તે બીજા આરાના અંતમાં ઉત્પન્ન થાય છે. અને ત્રીજા આરામાં ચારિત્ર પ્રાપ્ત કરે છે. તથા ત્રીજા અને ચોથા આરામાં તે ઉત્પન્ન થાય છે. અને ત્યાં જ તે ચારિત્ર પણ ધારણ કરે છે સદ્ભાવની અપેક્ષાથી ત્રીજા અને ચોથા આરામાં જ તેની સત્તા હોય છે, અને ત્યાં જ તેને ચારિત્રની પ્રાપ્તિ થઈ જાય છે

‘જહ નો ઓસર્પિણી નો ઉત્સર્પિણી કાલે હોજ્જા’ હૈ ભગવન્ તે પુલાક સાધુ ને નો અવસર્પિણી નો ઉત્સર્પિણી કાળમાં ઉત્પન્ન થાય છે. તો ‘કિં સુસમસુમમાપલિભાગે હોજ્જા સુમમાપલિભાગે હોજ્જા’ શું તે સુષમાના સ્વરૂપ

સમાનકાલો દેવકુરુત્તરકુરુષુ ભવતિ, સુપમાસમાનકાલઃ હરિવર્ષરમ્યકવર્ષેષુ ભવતિ, હૈમવતર્હેણ્યવતેષુ સુષમદુઃપમા સમાનકાલો ભવતિ, एतेषु ત્રિપુ ક્ષેત્રેષુ પુલાકો નૈવોત્પદ્યતે, દુઃષમસુપમાસમાનકાલશ્ચ મહાવિદેહેષુ ભવતિ, અત્ર પુલાક ઉત્પદ્યતે ઇતિ । ‘બડસેણં પુચ્છા’ વકુશઃ સ્વલુ ભદન્ત ! કિમ્ અવસર્પિણીકાલે સર્વેત્ ઉત્સર્પિણીકાલે વા ભવેત્ નો અવસર્પિણી નો ઉત્સર્પિણીકાલે વા ભવેદિતિ પુચ્છા પ્રશ્નઃ । મગવાનાહ—‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘ઓસપ્પિણી કાલે વા હોજ્જા ઉત્સપ્પિણીકાલે વા હોજ્જા ણો ઓસપ્પિણી ણો ઉત્સ-

સમાન કાલ મેં ઉત્પન્ન હોતા હૈ । સુષમસુષમા કે સમાન કાલ દેવકુરુ ઉત્તર કુરુ મેં હોતા હૈ સુષમા કે સમાન કાલ હરિવર્ષ ઓર રમ્યક વર્ષ મેં હોતા હૈ સુષમ દુઃષમાકે સમાન કાલ હિમવંત ઓર ણેણ્યવતક્ષેત્ર મેં હોતા હૈ ઓર દુઃષમસુષમા કે સમાન કાલ મહાવિદેહ ક્ષેત્ર મેં હોતા હૈ । इन में से तीन क्षेत्रों में पुलाक उत्पन्न नहीं होता है और सद्भाव भी नहीं होता है । दुःषमसुषमा के समानकाल विदेह क्षेत्रों में होता है इसमें पुलाक की उत्पत्ति होती है यह बात ऊपर प्रकट कर दी गई है । ‘बडसे णं पुच्छा’ गौतमस्वामी ने इस सूत्र द्वारा प्रभुश्री से ऐसा पूछा है—हे भदन्त ! वकुश साधु क्या उत्सर्पिणीकाल में होता है ? अथवा अवसर्पिणी काल में होता है ? अथवा नो उत्सर्पिणी नो अवसर्पिणी काल में होता है ? इस प्रश्न के उत्तर में प्रभुश्री गौतमस्वामी से कहते हैं—‘गोयमा ! ओसप्पिणी काले वा होज्जा, उस्सप्पिणी काले वा होज्जा’

કાળમાં ઉત્પન્ન થતા નથી. પરંતુ ‘દુઃસમસુષમાપલિભાગે હોજ્જા’ દુઃષમ સુષમાના સરખા કાળમાં ઉત્પન્ન થાય છે. સુષમ સુષમાનો સમાન કાળ દેવકુરુ ઉત્તરકુરુમાં હોય છે. સુષમાનો સમાનકાળ હરિવર્ષ અને રમ્યક વર્ષમાં હોય છે. સુષમ દુઃષમાનો સમાન કાળ હિમવંત અને ઐરણ્યવત ક્ષેત્રમાં હોય છે. અને દુઃષમ સુષમાનો સમાન કાળ મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં હોય છે. આ ત્રણ ક્ષેત્રોમાં પુલાક ઉત્પન્ન થતા નથી. દુઃષમ સુષમાનો સમાન કાળ વિદેહ ક્ષેત્રોમાં હોય છે. તેમાં પુલાકની ઉત્પત્તિ હોય છે, એ વાત ઉપર બતાવવામાં આવી છે.

‘બડસેણં પુચ્છા’ શ્રીગૌતમસ્વામીએ આ સૂત્રદ્વારા પ્રભુશ્રીને એવું પૂછ્યું છે કે—હે ભગવન્ બકુશ સાધુ શું ઉત્સર્પિણી કાળમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા અવસર્પિણી કાળમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા નો ઉત્સર્પિણી નો અવસર્પિણી કાળમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમ સ્વામીને કહે છે કે—‘ગોયમા ! ઓસપ્પિણીકાલે વા હોજ્જા, ઉસપ્પિણીકાલે વા

સુષમસુષમાકાલે ન ધ્રુવતિ વકુશઃ, નો વા સુષમાકાલે ધ્રુવેત્ કિન્તુ 'સુસમદુસ્સમા-
કાલે વા હોજ્જા દુસ્સમસુસમાકાલે વા હોજ્જા દુસ્સમાકાલે વા હોજ્જા' સુષમ-
દુષ્પમાકાલે વા ધ્રુવેત્ દુષ્પમસુષમાકાલે વા ધ્રુવેત્ દુષ્પમાકાલે વા ધ્રુવેત્ કિન્તુ
'નો દુસ્સમદુસ્સમાકાલે હોજ્જા' નો દુષ્પમદુષ્પમાકાલે ધ્રુવેત્ 'સાહરણં પદુચ્ચ અન્નયરે
સમાકાલે હોજ્જા' સંહરણ પ્રતીત્ય પુનઃ અન્યતરસ્મિન્ સમાકાલે ધ્રુવેત્ વકુશ ઇતિ ।
'જહ્ ઉસ્સપ્પિણીકાલે હોજ્જા' યદિ સ વકુશ ઉત્સર્પિણીકાલે ધ્રુવેત્ તદા 'કિં
દુસ્સમદુસ્સમાકાલે હોજ્જા-પુચ્છા' કિંદુષ્પમદુષ્પમાકાલે વા ધ્રુવેત્ દુષ્પમાકાલે વા

સુસમા કાલે હોજ્જા ણો સુસમા કાલે હોજ્જા' ન સુષમસુષમા નામકે
પ્રથમ આરે મેં હોતા હૈ ન સુષમા નામ કે દ્વિતીય આરે મેં હોતા હૈ
'સુસમદુસ્સમાકાલે વા હોજ્જા, દુસ્સમસુસમાકાલે વા હોજ્જા' કિન્તુ
સુષમ દુષ્પમા નામ કે તૃતીય આરે મેં હોતા હૈ ઓર દુષ્પમસુષમા નામ
કે ચતુર્થ કાલ મેં હોતા હૈ । 'દુસ્સમાકાલે વા હોજ્જા' 'દુષ્પમા નામ
કે પાંચવે' આરે મેં ઉત્પન્ન હોતા હૈ । કિન્તુ 'નો દુસ્સમદુસ્સમાકાલે
હોજ્જા' દુષ્પમદુષ્પમા નામ કે છઠે આરે મેં નહીં હોતા હૈ । 'સાહરણં
પદુચ્ચ અન્નયરે સમાકાલે હોજ્જા' સંહરણ કી અપેક્ષા સે તો વકુશ
સાધુ કિસી મી આરે મેં હો સકતા હૈ ।

'જહ્ ઉસ્સપ્પિણી કાલે હોજ્જા' યદિ હે મદન્ત ! વહ વકુશ સાધુ
ઉત્સર્પિણી કાલ મેં હોતા હૈ તો 'કિં દુસ્સમદુસ્સમાકાલે હોજ્જા પુચ્છા'
કયા વહ દુષ્પમ દુષ્પમા કાલ મેં હોતા હૈ ? અથવા દુષ્પમાકાલ મેં હોતા

ભાવની અપેક્ષાથી બકુશ સાધુ 'જો સુસમસુસમાકાલે હોજ્જા જો સુસમાકાલે
હોજ્જા' સુષમ સુષમા નામના પહેલા આરામાં ઉત્પન્ન થતા નથી. અને સુષમા
નામના બીજા આરામાં પણ ઉત્પન્ન થતા નથી. 'સુસમદુસ્સમાકાલે વા હોજ્જા
દુસ્સમસુસમાકાલે વા હોજ્જા' પરંતુ સુષમ દુષ્પમા નામના ત્રીજા આરામાં
ઉત્પન્ન થાય છે. અને દુષ્પમ સુષમા નામના ચોથા આરામાં પણ હોય છે.
'દુસ્સમાકાલે વા હોજ્જા' દુષ્પમા નામના પાંચમા આરામાં ઉત્પન્ન થાય છે.
પરંતુ 'નો દુસ્સમદુસ્સમાકાલે હોજ્જા' દુષ્પમ દુષ્પમા નામના છઠા આરામાં
ઉત્પન્ન થતા નથી. 'સાહરણં પદુચ્ચ અન્નયરે સમાકાલે હોજ્જા' સંહરણની
અપેક્ષાથી તો બકુશ સાધુ કોઈપણ આરામાં થઈ શકે છે ? 'જહ્ ઉસ્સપ્પિ-
ણીકાલે હોજ્જા' હે ભગવન્ જો તે બકુશ સાધુ ઉત્સર્પિણી કાળમાં હોય છે,
તો 'કિં દુસ્સમદુસ્સમાકાલે હોજ્જા પુચ્છા' શું તે દુષ્પમ દુષ્પમા કાળમાં હોય
છે ? અથવા દુષ્પમ કાળમાં હોય છે ? અથવા દુષ્પમ સુષમા કાળમાં હોય છે ?

કાલે હોજ્જા' નો દુષ્પમાકાલે મહેત્ 'એવં સંતિભાવેણ વિ જહા પુલા' એવં સદ્ભાવેનાપિ યથૈવ પુલાઃ, 'જાવ ણો સુસમસુસમાકાલે હોજ્જા સુસમદુસમાકાલે હોજ્જા-નો સુપમાકાલે હોજ્જા' એવેપાં પ્રહણં મયતીતિ । 'સાહરણં પહુચ્ચ અન્નયરે સમાકાલે હોજ્જા' સંહરણં પ્રતીત્ય અન્યતરસ્મિન્ સમાકાલે મહેદિતિ । 'જહ ણો ઓસપ્પિણીકાલે પુચ્છા' યદિ સ વકુશો નો અવસર્પિણી નો ઉત્સર્પિણી કાલે મહેત્ તદા કિં સુપમસુપમા પ્રતિભાગે મહેત્ સુપમદુષ્પમા પ્રતિભાગે વા મહેત્ દુષ્પમસુપમા પ્રતિભાગે મહેદ્વકુશ ઇતિ પ્રશ્નઃ । મગવાનાહ-'ગોયમા'

દુષ્પમાકાલ મેં નહીં હોતા હૈ 'નો દુષ્પમા કાલે મહેત્' હસી પ્રકાર વહ દુષ્પમાકાલ મેં ઓ નહીં પાયા જાતા હૈ 'એવં સંતિભાવેણ વિ જહા પુલા' હસ પ્રકાર સદ્ભાવ કી અપેક્ષા સે ઓ સમસ્ત કથન પુલાક કે જૈસા હી જાનના ચાહિયે 'જાવ ણો સુસમસુસમા કાલે હોજ્જા' યાવત્ વહ ઉત્સર્પિણીકાલ કે સુપમસુપમા આરે મેં નહીં પાયા જાતા હૈ યહાં યાવત્પદ સે 'દુસસમસુસમા કાલે હોજ્જા, સુસમદુસમાકાલે હોજ્જા, નો સુસમાકાલે હોજ્જા, હસ પાઠ કા પ્રહણ હુઆ હૈ । 'સાહરણં પહુચ્ચ અન્નયરે સમાકાલે હોજ્જા' સંહરણ કી અપેક્ષા સે તો વહ સુપમસુપમાદિ કિસી ઓ એક સમાકાલ મેં પાયા જા સકતા હૈ ।

'જહ ણો ઓસપ્પિણીકાલે પુચ્છા' હે અદન્ત ! યદિ વહ વકુશ નો અવસર્પિણી નો ઉત્સર્પિણી મેં હોતા હૈ, તો વ્યા વહ સુપમસુપમા કે સમાન કાલ મેં હોતા હૈ ? અથવા સુપમા કાલ મેં ઉત્પન્ન હોતા હૈ ? અથવા

દુષ્પમ દુષ્પમા કાળમાં ઉત્પન્ન થતા નથી. અર્થાત્ તેઓ તે કાળમાં હોતા નથી. 'નો દુષ્પમાકાલે મહેત્' એજ રીતે તે દુષ્પમા કાળમાં પણ હોતા નથી. 'એવં સંતિભાવેણ વિ જહા પુલા' આ રીતે સદ્ભાવની અપેક્ષાથી સઘળું કથન પુલાકના કથન પ્રમાણે જ સમજવું. 'જાવ ણો સુસમસુસમાકાલે હોજ્જા' યાવત્ તે ઉત્સર્પિણી કાળના સુપમ સુપમા આરામાં હોતા નથી. અહિયાં યાવત્પદથી 'દુસસમસુસમાકાલે હોજ્જા, સુસમદુસમાકાલે હોજ્જા, નો સુસમાકાલે હોજ્જા' આ પાઠનો સંગ્રહ થયો છે. 'સાહરણં પહુચ્ચ અન્નયરે સમાકાલે હોજ્જા' સંહરણની અપેક્ષાથી તો તે દરેક કાળમાં ઉત્પન્ન થાય છે. અર્થાત્ બધા કાળમાં તેઓનો સંભવ હોય છે.

'જહ ણો ઓસપ્પિણીકાલે પુચ્છા' હે ભગવન્ જો તે વકુશ નો અવસર્પિણીમાં નો ઉત્સર્પિણીમાં હોય તો શું તે સુપમ સુપમાના સમાન કાળમાં હોય છે ? અથવા સુપમ દુષ્પમાના સમાન કાળમાં હોય છે ? અથવા દુષ્પમ

વકુશવદેવ વક્તવ્ય इत्यर्थः, 'एवं कसायकुसीले वि' एवं वकुशवदेव कषाय-
कुशीलोऽपि वक्तव्यः । 'णियंठो सिणाओय जहा पुलाओ' निर्ग्रन्थः स्नातकश्च
यथा पुलाकः, पुलाकवदेव एतौ निर्ग्रन्थस्नातकौ वक्तव्यौ इत्यर्थः । पुलाकापेक्षया
एतयोर्वैलक्षण्यं पुनराह—'णवरं' इत्यादि, 'णवरं एएसिं अवमहियं साहरणं भाणि-
यव्वं' नवरम्—केवलम् एतयो निर्ग्रन्थस्नातकयो रभ्यधिकं संहरणं भणितव्यम्
पुलाकस्य पूर्वोक्तरीत्या संहरणं न भवतीति कथितम्—एतयोश्च संहरणं संभव-
तीति कृत्वा संहरणं वक्तव्यम्—निर्ग्रन्थस्नातकयोः संहरणापेक्षया सर्वकाले
सद्भावः कथितः, असौ पूर्वसंहृतयो निर्ग्रन्थस्नातकत्वप्राप्तौ सत्यामेव तदपेक्षया
ज्ञातव्यः, यतो वेदरहितानां साधूनां संहरणं न भवतीति तदुक्तम्

એં કિયા ગયા હૈ સો હસી પ્રકાર કા કથન પ્રતિસેવના કુશીલ કે સમ્બન્ધ
મેં બો કરનાં चाहिये । 'एवं कसायकुसीले वि' कषाय कुशील के
सम्बन्ध में भी ऐसा ही कथन जानना चाहिये । 'णियंठो सिणाओ
य जहा पुलाओ' पुलाक साधु के कथन के जैसा कथन निर्ग्रन्थ और
स्नातक साधुओं के सम्बन्ध में करना चाहिये । परन्तु पुलाक के कथन
की अपेक्षा जो इन दोनों के कथन में भिन्नता है वह इस प्रकार से है
—'णवरं एएसिं अवमहियं साहरणं भाणियव्वं' कि इनका संहरण
अधिक कहना चाहिये । पुलाक का पूर्वोक्तरीति से संहरण नहीं होता
है । ऐसा कहा गया है और इनका संहरण संभवित होता है अतः
इनका संहरण कहना चाहिये । निर्ग्रन्थ और स्नातक का संहरण की
अपेक्षा सर्वकाल में सद्भाव कहा गया है सो यह पहिले संहृत हुए
उनके निर्ग्रन्थावस्था की और स्नातक अवस्था की प्राप्ति हो जाने से

પ્રમાણેનું કથન કરનામાં આવ્યું છે, એજ પ્રમાણેનું કથન પ્રતિસેવના કુશી-
લના સંબંધમાં પણ કરવું જોઈએ. 'एवं कसायकुसीले वि' कषाय कुशीलना
संબંધમાં પણ એજ પ્રમાણેનું કથન સમજવું 'णियंठो सिणाओय जहा पुलाओ'
पुलाक साधुना कथन प्रमाणेनું कथन निर्ग्रन्थ અને स्नातक साधुઓના સંબં-
ધમાં કરવું જોઈએ. પરંતુ પુલાકના કથનની અપેક્ષાથી આવનનેના કથનમાં
ભિન્નપણું છે. તે આ પ્રમાણે છે. 'णवरं एएसिं अवमहियं साहरणं भाणियव्वं'
तेઓનું સંહરણ વધારે કહેવું જોઈએ. પુલાકનું સંહરણ પહેલાં કહ્યા પ્રમાણે
હોતું નથી. તેમ કહ્યું છે. તેઓનું સંહરણ સંભવિત હોય છે. તેથી તેઓનું
સંહરણ કહેવું જોઈએ. નિર્ગ્રન્થ અને સ્નાતકના સંહરણની અપેક્ષાથી સર્વ-
કાળમાં સદ્ભાવ કહેલ છે. તે પહેલાં સંહૃત થયેલા તેઓને નિર્ગ્રન્થ અવસ્થાની

‘समणीमवगयवेय परिहारपुलायमपमत्तं च ।

चौदसपुर्विं आहारयं च णयसोऽपि संहरति’ ।

छाया—श्रमणीमपगतवेदं परिहारपुलाकमपमत्तं च ।

चतुर्दश पूर्वणिमाहारकं च न सोऽपि संहरति ।

‘सेसं तं चेव’ शेषं तदेव अन्यत्सर्वम् पुलाकवदेव निर्ग्रन्थस्नानकयो द्रष्टव्यमिति । गतं द्वादशं कालद्वारम् ॥ १२ स०५ ॥

अथ त्रयोदशं गतिद्वारमाह—तत्र सौधर्मादिना देवगतिरिन्द्रादयः स्वद्विमेदास्तदायुश्च पुलाकादीनां निरूपयन्नाह—‘पुलाए णं भंते’ इत्यादि ।

मूलम्—पुलाए णं भंते ! कालमए समाणे किं गतिं गच्छइ गोयमा ! देवगइं गच्छइ देवगइं गच्छमाणे किं भवणवासीसु उववज्जेज्जा वाणमंतरेसु उववज्जेज्जा जोइसि० वेमाणिएसु उववज्जेज्जा ? गोयमा ! णो भवणवासिसु उववज्जेज्जा णो वाणमंतरेसु उववज्जेज्जा णो जोइसिएसु उववज्जेज्जा, वेमाणिएसु उववज्जेज्जा वेमाणिएसु उववज्जमाणे जहन्नेणं साहम्मै कप्पे उक्कोसेणं सहस्सारं कप्पे उववज्जेज्जा । वउसेणं एवं चेव, णवरं उक्कोसेणं अच्चुए कप्पे । पडिसेवणा कुमीले जहा वउसे, कहा गया है कारण कि वेद रहित मुनियों का संन्यास नहीं होता है । सो ही कहा गया है—‘समणी मवगयवेयं’ इत्यादि ।

साध्वी, वेदरहित, परिहारविशुद्धिक, पुलाकान्वित लक्षण, अवमत्त, चौदह पूर्वके पाठी और आत्मगतनिवृत्त इनका कोई संन्यास नहीं करता है । ‘सेसं तं चेव’ पाठी का और तब कथन निर्ग्रन्थ और स्नानक का पुलाक के कथन के जैसा ही जानना चाहिये । दृ० ५॥

१२ वां काल द्वार स्नान

कसायकुसीले जहा पुलाए णवरं उक्कोसेणं अणुत्तरविमाणेसु
 उववज्जेज्जा। णियंठे णं भंते !० एवं चेव जाव वेमाणिएसु
 उववज्जमाणे अजहन्नमणुक्कोसेणं अणुत्तरविमाणेसु उववज्जेज्जा।
 सिणाए णं भंते ! कालगए समाणे किं गइं गच्छइ ? गोयमा !
 सिद्धिगइं गच्छइ । पुलाएणं देवैसु उववज्जमाणे किं इंदत्ताए
 उववज्जेज्जा सामाणियत्ताए उववज्जेज्जा तायत्तीसाए उवव-
 ज्जेज्जा लोगपालत्ताए उववज्जेज्जा अहमिंदत्ताए वा उवव-
 ज्जेज्जा ? गोयमा ! अविराहणं पडुच्च इंदत्ताए उववज्जेज्जा
 तायत्तीसाए उववज्जेज्जा लोगपालत्ताए उववज्जेज्जा नो अहमिंद-
 त्ताए उववज्जेज्जा। विराहणं पडुच्च अन्नयरेसु उववज्जेज्जा। एवं
 वउसे वि एवं पडिसेवणाकुसीले वि । कसायकुसीले पुच्छा, गोयमा
 अविराहणं पडुच्च इंदत्ताए वा उववज्जेज्जा जाव अहमिंदत्ताए वा
 उववज्जेज्जा, विराहणं पडुच्च अन्नयरेसु उववज्जेज्जा। णियंठे
 पुच्छा गोयमा ! अविराहणं पडुच्च णो इंदत्ताए उववज्जेज्जा,
 जाव णो लोगपालत्ताए उववज्जेज्जा, अहमिंदत्ताए उववज्जेज्जा
 विराहणं पडुच्च अन्नयरेसु उववज्जेज्जा। पुलायस्स णं भंते !
 देवलोएसु उववज्जमाणस्स केवइयं कालं ठिई पन्नत्ता ? गोयमा !
 जहन्नेणं पलिओवमपुहुत्तं उक्कोसेणं अट्टारससागरोवमाइं। वउसस्स
 पुच्छा गोयमा ! जहन्नेणं पलिओवमपुहुत्तं उक्कोसेणं बावीसं
 सागरोवमाइं। एवं पडिसेवणाकुसीले वि । कसायकुसीलस्स पुच्छा
 गोयमा ! जहन्नेणं पलिओवमपुहुत्तं उक्कोसेणं तेत्तीसं साग-
 रोवमाइं। णियंठस्स पुच्छा गोयमा ! अजहन्नमणुक्कोसेणं
 तेत्तीसं सागरोवमाइं ॥सू० ६॥

छाया—पुलाकः खलु भदन्त ! कालगतः सन् कां गतिं गच्छति ! गौतम !
 देवगतिं गच्छति देवगतिं गच्छन् किं भवनवामिषु उत्पद्येत वानव्यन्तरेष्वप्युत्पद्येत
 ज्योतिष्केष्वप्युत्पद्येत वैमानिकेषु उत्पद्येत । 'गौतम ! नो भवनवामिषु नो वानव्यन्तरे-
 ष्वप्युत्पद्येत, नो ज्योतिष्केषु उत्पद्येत वैश्वानिकेषु उत्पद्येत । वैमानिकेष्वप्युत्पद्यमानो
 जघन्येन सौधर्मे कल्पे उत्कर्षेण सहस्रारे कल्पे उत्पद्येत । वक्रुशः खलु एषमेव ।
 नवरसुत्कर्षेण अच्युते कल्पे । प्रतिसेवनाकुशीलो यथा वक्रुशः । कषायकुशीलो
 यथा पुलाकः, नवरसुत्कर्षेणानुत्तरविमानेषु उत्पद्येत । निर्ग्रन्थः खलु भदन्त !
 एषमेव, यावद्वैमानिकेष्वप्युत्पद्यमानोऽजघन्योत्कर्षेण अनुत्तरविमानेष्वप्युत्पद्येत । स्ना-
 तकाः खलु भदन्त ! कालगतः सन् कां गतिं गच्छति ? गौतम ! मिद्धिगतिं
 गच्छति । पुलाकः खलु भदन्त ! देवेष्वप्युत्पद्यमानः किमिन्द्रतयोत्पद्येत नामानिक-
 तयोत्पद्येत प्रायस्त्रिंशत्तयोत्पद्येत लोकपालतयोत्पद्येत अहमिन्द्रतया या उत्पद्येत ?
 गौतम ! अविराधनं प्रतीत्य इन्द्रतयोत्पद्येत सामानिततयोत्पद्येत प्रायस्त्रिंशत्तयो-
 त्पद्येत लोकपालतयोत्पद्येत—नो अहमिन्द्रतयोत्पद्येत, विराधनं प्रतीत्यान्यतरेष्वप्युत्प-
 द्येत एवं वक्रुशोऽपि, एवं प्रतिसेवनाकुशीलोऽपि । कषायकुशीलः खलु भदन्त !
 पृच्छा गौतम ! अविराधनं प्रतीत्य इन्द्रतया योत्पद्येत यावत् अहमिन्द्रतया योत्प-
 द्येत विराधनं प्रतीत्य अन्यतरेष्वप्युत्पद्येत । निर्ग्रन्थः पृच्छा गौतम ! अविराधनं
 प्रतीत्य नो इन्द्रतयोत्पद्येत, यावत् नो लोकपालतयोत्पद्येत—अहमिन्द्रतयोत्पद्येत
 विराधनं प्रतीत्य अन्यतरेष्वप्युत्पद्येत । पुलाकस्य खलु भदन्त ! देवलोकेष्वप्युत्पद्यमानस्य-
 कियन्तं कालं स्थितिः पद्यमा ? गौतम ! जघन्येन पक्षीरसपृथक्त्वं उत्कर्षेणा-
 द्वादशसागरोपमाणि । एवं प्रतिसेवनाकुशीलोऽपि । तषायकुशीलस्य पृच्छा,
 गौतम ! जघन्येन पक्षीरसपृथक्त्वं उत्कर्षेण पद्यमिन्द्र सागरोपमाणि ।
 निर्ग्रन्थस्य पृच्छा गौतम ! अजघन्यानुत्कर्षेण पद्यमिन्द्रसागरोपमाणि । सू०६ ॥

टीका—'पुलाकं णं भन्ते ! कालगतं समाप्ते हि गतं सन्तः' पुलाकः खलु
 भदन्त ! कालगतः सन् कां गतिं गच्छति ? इति निर्ग्रन्थः पद्यः । अहमिन्द्राह—

‘ગોયમા’ इत्यादि । गोयमा हे गौतम ! ‘देवगइं गच्छइ’ हे गौतम ! पुल्लाको मृत्वा देवत्वं प्राप्नोतीत्यर्थः । ‘देवगतिं गच्छमाणे किं भवणवासिसु उववज्जेज्जा’ देवगतिं गच्छन् पुल्लाकः किं भवनवासिपूतयेत, अथवा ‘वाणमंतरेसु उववज्जेज्जा’ वानव्यन्तरेपूतयेत ‘जोइसिएसु उववज्जेज्जा’ ज्योतिष्केपूतयेत, ‘वेमाणिएसु उववज्जेज्जा’ वैमानिकेपूतयेत भवनवासिव्यन्तरज्योतिष्कवैमानिकेषु कतमत्सु उत्पत्तिं लभते पुल्लाक इत्यर्थः । भगवानाह—‘गोयमा’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘णो भवणवासिसु-णो वाणमंतरेसु उववज्जेज्जा, णो जोइसिएसु उववज्जेज्जा०’ नो भवनवासिषु नो वानव्यन्तरेषु नो ज्योतिष्केपूतयेत

किस गति में जाता है ? इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—‘गोयमा ! देवगइं गच्छइ’ हे गौतम ! पुल्लाक मरकर देवगति में जाता है । ‘देवगइं गच्छमाणे किं भवणवासिसु उववज्जेज्जा’ हे भइन्त ! देवगति में जाता हुआ वह क्या भवनवासियों में उत्पन्न होता है ? अथवा ‘वाणमंतरेसु उववज्जेज्जा’ वानव्यन्तरो में उत्पन्न होता है ? ‘जोइसिएसु उववज्जेज्जा’ अथवा ज्योतिषिकों में उत्पन्न होता है ‘वेमाणिएसु उववज्जेज्जा’ अथवा वैमानिकदेवों में उत्पन्न होता है ? तात्पर्य इस प्रश्न का यही है कि पुल्लाक मरकर भवनवासी व्यन्तर ज्योतिष्क एवं वैमानिकों में से किन देवों में उत्पन्न होता है ? इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—‘गोयमा ! णो भवणवासिसु, णो वाणमंतरेसु, उववज्जेज्जा’ हे गौतम ! पुल्लाक मरकर भवनवासियों में उत्पन्न नहीं होता है’ वानव्यन्तरो में उत्पन्न नहीं होता है ‘णो जोइसिएसु उववज्जेज्जा’ ज्योतिष्कदेवों

भરીને કઇ ગતિમાં જાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! દેવગઈ ગચ્છઈ’ હે ગૌતમ ! પુલ્લાક સાધુ ભરીને દેવગતિમાં જાય છે, ‘દેવગતિ’ ગચ્છમાણે કિં ભવણવાસીસુ ઉવવજ્જેજ્જા’ હે ભગવન્ દેવગતિમાં ગયેલા તેઓ શું ભવનવાસી દેવોમાં જાય છે ? અથવા ‘વાણમંતરેસુ ઉવવજ્જેજ્જા’ વાનવ્યન્તરોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? ‘જોઈસિયેસુ ઉવવજ્જેજ્જા’ અથવા જ્યોતિષક દેવોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? ‘વેમાણિયેસુ ઉવવજ્જેજ્જા’ અથવા વૈમાનિક દેવોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નનું તાત્પર્ય એ છે કે—પુલ્લાક સાધુ ચવીને-ભરીને ભવનવાસી, વ્યંતર, જ્યોતિષક અને વૈમાનિક દેવો પૈકી કયા દેવોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—‘ગોયમા ! ણો ભવણવાસીસુ, ણો વાનમંતરેસુ ઉવવજ્જેજ્જા’ હે ગૌતમ ! પુલ્લાક ચવીને-ભરીને ભવનવાસીઓમાં ઉત્પન્ન થતા નથી, વાનવ્યંતરોમાં ઉત્પન્ન થતા નથી, ‘ણો જોઈસિયેસુ ઉવવજ્જેજ્જા’ જ્યોતિષકદેવોમાં ઉત્પન્ન થતા નથી.

किन्तु 'वेमाणिएसु उव उजेज्जा' 'वेमानिकेषु पुत्राको मृत्वा तमुत्पद्यते संपमस्या-
विगवनापेक्षया-संयमविरायते तु नैव वेमानिकेषु गच्छतीति भावः । 'वेमाणि-
एसु उवज्जमाणे जहन्नेणं सोहम्मे कप्पे' वेमानिकेषु उत्पद्यमान' पुत्राको जयन्त्येन
सौधर्मे कल्पे समुत्पद्यते 'उवज्जोत्तेणं सहस्रसारे कल्पे उवज्जजेज्जा' उत्कर्षेण सह-
स्रारे कल्पे उत्पद्यते । 'वउसेण एव चेव' बकुशः खलु एवमेव बकुशरिपये एवमेव-
पुत्राकवदेव । बकुशः खलु भदन्त ! कालगतः सन् कुत्रोत्पद्यते ? गौतम ! देव-
लोकेषु उत्पद्यते देवेषु उत्पद्यमानो नो भवनवाप्तिषु नो जगत्तरेषु नो ज्योतिष्केषु
अपि तु वेमानिकेषु समुत्पद्यते तत्रापि समुत्पाद्यमानः जयन्त्येन सौधर्मे कल्पे
मैं उत्पन्न नहीं होता है किन्तु 'वेमाणिएसु उवज्जजेज्जा' वेमानिकदेवों
में उत्पन्न होता है यह कथन संयम की अविरायना की अपेक्षा से
कहा गया है यदि वह संयम की विरायना करदेता है तो वेमानिकों
में उत्पन्न नहीं होता है । 'वेमाणिएसु उवज्जमाणे जहन्नेणं सोहम्मे
कप्पे' वेमानिकों में उत्पन्न होने योग्य हुआ भी यह जयन्त्य से सौधर्म
कल्प में उत्पन्न होता है और उत्कृष्ट से 'उवज्जोत्तेणं सहस्रसारे कल्पे
उवज्जजेज्जा' सहस्रार कल्प में उत्पन्न होता है । 'उसे णं एव चेव'
बकुश का उद्वाद भी इसी प्रकार से होता है । अर्थात् जय गौतमस्वामी
ने प्रभुश्री से ऐसा प्रश्न किया-हे भदन्त ! कालगत मृत्वा बकुश
कहां उत्पन्न होता है ? तब प्रभुश्री ने उत्तर देकर कहा-हे गौतम ! वह
देवलोकों में उत्पन्न होता है । देव लोकों में उत्पन्न होने वाला भी यह
भवनवासी, जगत्तरेषु और ज्योतिष्क देवों में उत्पन्न नहीं होता है
किन्तु वेमानिकों में ही उत्पन्न होता है । वेमानिकों में भी यह जयन्त्य

ઉત્પદ્યતે इति । पुलकापेक्षया यद्वैलक्षण्यं तदाह-‘णवरं’ इत्यादि, ‘णवरं उक्को-
 सेणं अच्चुए कप्पे’ नवरमुत्कर्षेणाच्युतकल्पे समुत्पद्यते । पुलाकप्रकरणे उत्कर्षतः
 सहस्रारे उत्पत्तिः कथिता अत्र तु अच्युते कल्पे समुत्पत्तिः कथिता एतावदेव उभयो-
 र्वैलक्षण्यम् अन्यत्सर्वं समानमेवेति । ‘पडिसेवणाकुसीले जहा वउसे’ प्रतिसेवना
 कुशीलो यथा बकुशः, यथा कालगतस्य वकुशस्य देवलोके उत्पत्तिः, तत्रापि न सौधर्म-
 वानव्यन्तरज्योतिष्केषु किन्तु वैमानिकेषु तत्रापि जघन्येन सौधर्मकल्पे उत्कर्षेणा-
 च्युतकल्पे तथैव प्रतिसेवनाकुशीलस्यापि तत्तद्रूपेण सर्वमवगन्तव्यमिति । ‘कसाय-
 कुसीले जहा पुलाए’ कषयकुशीलो यथा पुलाकः, यथा कालगतस्य पुलाकस्य देव-
 लोके गतिः प्रदर्शिता तत्रापि वैमानिकेष्वेव तत्रापि जघन्येन सौधर्मकल्पे तथैव

એ સૌધર્મકલ્પ મેં ઉત્પન્ન હોતા હે, યહ સવ કથન પુલાક કે પ્રકાર જૈસા
 હી સમજાને કા હૈ । ‘નવરં’ કિન્તુ પુલાકની અપેક્ષા યહા યહ વિશેષતા
 હૈ કિ ‘ઉક્કોસેણં અચ્ચુએ કપ્પે’ ઉત્કૃષ્ટ સે અચ્યુતકલ્પ મેં ઉત્પન્ન
 હોતા હૈ । કયોં કિ પુલાક કે કથન મેં પુલાક કી ઉત્પત્તિ ઉત્કૃષ્ટ સે
 સહસ્રાર દેવલોક મેં કહી ગઈ હૈ । બાકી કા ઓર સવ કથન યહાં
 પુલાક કે હી જૈસા હૈ । ‘પડિસેવણાકુસીલે જહા વડસે’ પ્રતિસેવના
 કુશીલ કા ઉત્પાદ બી બકુશ કે ઉત્પાદ જૈસા હી જાનના ચાહિયે । પ્રતિ
 સેવના કુશીલ મરકર દેવલોક મેં હી ઉત્પન્ન હોતા હૈ-અન્યત્ર નહીં,
 દેવલોક મેં બી વહ ભવનવાસી, વાનવ્યન્તર એવં જ્યોતિષક इनमें
 ઉત્પન્ન નહીં હોતા હૈ કિન્તુ વૈમાનિક દેવોં મેં હી ઉત્પન્ન હોતા હૈ-વહાં
 પર બી વહ જઘન્ય સે સૌધર્મ દેવલોક મેં ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે અચ્યુત-
 કલ્પ મેં ઉત્પન્ન હોતા હૈ । ‘કસાયકુસીલે જહા પુલાએ’ પુલાક કે ઉત્પાદ કે

છે. વૈમાનિકોમાં પણ તે જઘન્યથી સૌધર્મ કલ્પમાં અને ઉત્કૃષ્ટથી ‘ણવર’
 સ્વકોસેણં અચ્ચુએ કપ્પે’ અચ્યુત કલ્પમાં ઉત્પન્ન થાય છે પુલાકના કથન
 કરતાં એજ આ કથનમાં અંતર છે. કેમકે પુલાકના કથનમાં પુલાકની ઉત્પત્તિ
 ઉત્કૃષ્ટથી સહસ્રાર દેવલોકમાં કહેલ છે. બાકીનું તમામ કથન અહિયાં પુલાકના
 કથન પ્રમાણે જ છે. તેમ સમજવું. ‘પડિસેવણાકુસીલે જહા વડસે’ પ્રતિસેવના
 કુશીલ મરીને દેવલોકમાં જ ઉત્પન્ન થાય છે. બીજે નહીં અને દેવલોકમાં
 પણ તે ભવનવાસી વાનવ્યન્તર અને જ્યોતિષકોમાં ઉત્પન્ન થતા નથી પરંતુ
 વૈમાનિક દેવોમાં જ ઉત્પન્ન થાય છે અને વૈમાનિક દેવોમાં પણ તે જઘ-
 ન્યથી સૌધર્મ દેવલોકમાં અને ઉત્કૃષ્ટથી અચ્યુતકલ્પમાં ઉત્પન્ન થાય છે.
 ‘કસાયકુસીલે જહા પુલાએ’ પુલાકના ઉત્પાદની જેમ કષાય કુશીલનો ઉત્પાદ

कपायकुशीलस्यापि सर्वं ज्ञातव्यम् । पुलाकापेक्षया कपायकुशीलस्य यद्वैलक्षण्यं तदाह—‘णवरं’ इत्यादि, ‘णवरं उत्क्रोसेणं अणुत्तरविमाणेषु उव्वज्जेज्जा’ नवर-
मृत्कर्पेणानुत्तरविमाणेषु उत्पन्नेत पुलाकस्य उत्कर्पितः सदृशरूपे उत्पत्तिः
कथिता, कपायकुशीलस्य तु उत्कर्पितोऽनुत्तरविमाणेषूपत्तिः दृश्यते एतावानेव
उभयो र्भेदः, अन्यत्सर्वम् पुलाकवदेव इहापि ज्ञातव्यमिति । ‘णिवंटे णं भंने’
निर्ग्रन्थः खलु भदन्त ! कालगतः सन् कां गतिं गच्छति इति प्रश्नः । उत्तरमाह—
‘एवं चेव’ इत्यादि । ‘एवंचेव’ एवमेव—पुलाकवदेव—नित्यत्पर्यन्तं पुलाकपकरणमत्र
नेतव्यं तत्राह ‘एव जाव’ इत्यादि, ‘एवं जाव वेमाणिएसु उव्वज्जेज्जा’ अत्र
मणुक्कोसेणं अणुत्तरविमाणेषु उव्वज्जेज्जा’ एवं यावद्वैमानिके पृथक्पमानोऽनप

जैसा कपाय कुशील के उत्पाद भी जानना चाहिये परन्तु ‘णवरं
उत्क्रोसेणं अणुत्तरविमाणेषु उव्वज्जेज्जा’ उत्कृष्ट से इसका उत्पाद
अनुत्तर विमानों में होता है यही पुलाक के उत्पाद की अपेक्षा इसके
उत्पाद में अन्तर है । क्यों कि पुलाक का उत्पाद उत्कृष्ट से महत्कार
देवलोक में होता है ऐसा पहिले कहा गया है । पाकी का और सब
कथन पुलाक के उत्पाद के कथन के जैसा ही है । ‘णिवंटे णं भंने !’
हे भदन्त ! निर्ग्रन्थ साधु कालगत होकर कहां उत्पन्न होता है ? उत्तर
में प्रभुश्री कहते हैं ‘एवं चेव एवं जाव वेमाणिएसु उव्वज्जेज्जा’ अत्र
इन्द्रमणुक्कोसे णं अणुत्तरविमाणेषु उव्वज्जेज्जा’ हे गौतम ! इस
सम्बन्ध में कथन पुलाक के कथन जैसा ही जानना चाहिये अर्थात्
निर्ग्रन्थ मरकर भवनवासी, वातव्यन्तर, उद्योनिष्क इनमें उत्पन्न न
होकर केवल वैमानिक देवों में ही उत्पन्न होता है वहां पर भी वह

ન્યાનુત્કર્ષેણાનુત્તરવિમાનૈષૂત્પદ્યેત અન્ન યાવત્પદ્યેન 'નિયંટે ણં મંતે ! કાલગણ સમાણે
કિં ગઈ ગચ્છઈ ? ગોયમા ! દેવગઈ ગચ્છઈ, દેવગઈ ગચ્છમાણે કિં ભવણ-
વાસીસુ ઉવવ્જ્જેજ્જા, વાણમંતરેસુ ઉવવ્જ્જેજ્જા, જોહિસિણસુ ઉવવ્જ્જેજ્જા,
વેમાણિણસુ ઉવવ્જ્જેજ્જા ? ગોયમા ! નો ભવણં નો વાણં નો જોહિસિં
વેમાણિણસુ ઉવવ્જ્જેજ્જા !'

છાયા—નિર્ગ્રન્થઃ સ્વસ્તુ મદન્ત ! કાલગતઃ સન્ કાં ગતિં, ગચ્છતિ ?
ગૌતમ ! દેવગતિં ગચ્છતિ । દેવગતિં ગચ્છન્ કિં ભવનવાસિષ્ઠુ ઉત્પદ્યેત વાનવ્ય-
ન્તરેષૂત્પદ્યેત જ્યોતિષ્કેષૂત્પદ્યેત વૈમાનિકેષૂત્પદ્યેત, ગૌતમ ! નો ભવનવાસિષ્ઠુ નો
વાનવ્યન્તરેષુ નો જ્યોતિષ્કેષુ વૈમાનિકેષૂત્પદ્યેત એતત્પર્યન્તપુલાકપ્રકરણસ્ય સંગ્રહો

અજઘન્ય ઔર અનુત્કૃષ્ટ સ્થિતિ સે અનુસાર વિમાન મેં હી ઉત્પન્ન
હોતા હૈ । યહાં યાવત્પદ્ સે 'નિયંટે ણં મંતે' હત્યાદિ નિર્ગ્રન્થ પદ્ કો
લેકર પુલાક કે પાઠ કા સંગ્રહ કરના ચાહિયે જિસમેં ગૌતમસ્વામી
કા પ્રશ્ન હૈ કિ નિર્ગ્રન્થ કાલગત હોકર કિસ ગતિ મેં જાતા હૈ ? ઉત્તરમેં
ભગવાન્ કહતે હૈ—દેવગતિ મેં જાતા હૈ । ઉસ પર ગૌતમસ્વામી પ્રશ્ન
કરતે હૈ કિ સહ દેવગતિ મેં જાના હૈ તો ક્યા સહ ભવનપતિ વાનવ્યન્તર
જ્યોતિષ્ક ઔર વૈમાનિક દેવગતિ, હન મેં સે કિસ દેવગતિ મેં ઉત્પન્ન
હોતા હૈ ? ઉત્તર મેં ભગવાન્ કહતે હૈ હે ગૌતમ સહ ભવનપતિ વાન-
વ્યન્તર ઔર જ્યોતિષ્ક મેં નહીં ઉત્પન્ન હોતા હૈ કિન્તુ વૈમાનિકો મેં
ઉત્પન્ન હોતા હૈ । યહ સ્વ પુલાક પ્રકરણ ગત પાઠ યહાં જુડીન હુઆ હૈ ।

‘સિણાણ ણં મંતે ! કાલગણ સમાણે કિં ગઈ ગચ્છઈ’ ગૌતમસ્વામી-
ને હસ પાઠ દ્વારા પ્રભુશ્રી સે એસા પૂછા હૈ—હે મદન્ત ! સ્નાતક જવ

જ ઉત્પન્ન થાય છે. અહીંયાં યાવત્પદ્યેતી 'નિયંટે ણં મંતે !' ઇત્યાદિ નિર્ગ્રન્થપદને
લઈને પુલાકના પાઠનો સંગ્રહ થયેલ છે. જેમાં ગૌતમસ્વામીએ પૂછ્યું છે
કે કાલગત થયેલ નિર્ગ્રન્થ કઈ ગતિમાં જાય છે ? ઉત્તરમાં ભગવાન્ કહે છે-
દેવગતિમાં જાય છે તેના પરથી ફરીથી ગૌતમસ્વામી પૂછે છે કે—તે દેવગતિમાં
જાય છે, તો શું તે ભવનપતિ વાનવ્યન્તર જ્યોતિષ્ક અને વૈમાનિક આ પૈકી
કઈ દેવગતિમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં ભગવાન્ કહે છે કે—
હે ગૌતમ તે ભવનપતિ વાનવ્યન્તર અને જ્યોતિષ્કમાં ઉત્પન્ન થતા નથી
પરંતુ વૈમાનિકોમાં જ ઉત્પન્ન થાય છે. આ પ્રમાણેનો પુલાક પ્રકરણનો સંઘણો
પાઠ ગ્રહણ કરાયો છે.

‘સિણાણ ણં મંતે ! કાલગણ સમાણે કિં ગઈ ગચ્છઈ’ ગૌતમસ્વામીએ આ
પાઠદ્વારા પ્રભુશ્રીને એવું પૂછ્યું છે કે—હે ભગવન્ સ્નાતક જ્યારે કાલધર્મ

અવિરાધનં પ્રતીત્ય ઇન્દ્રતયોત્પદેત અવિરાધનં જ્ઞાનાદીનામ્ અથવા લઘ્વ્યાઽનુપજીવનમ્
અતસ્તાદ્દશમવિરાધનં પ્રતીત્ય ઇન્દ્રરૂપેણ ઉત્પદ્યતે પુલાકઃ, 'સામાણિયત્તાણ ઉવવ-
જ્જેજ્જા' સામાનિકતયા ઉત્પદ્યેત અવિરાધનં પ્રતીત્ય ઇત્યસ્ય સર્વત્રાન્વયઃ કહનીયઃ,
'તાયત્તીસાણ ઉવવજ્જેજ્જા' ત્રાયસ્ત્રિંશદેવતયા ઉત્પદ્યેત, 'લોગપાલત્તાણ ઉવવજ્જે-
જ્જા' લોકપાલતયા-લોકપાલદેવરૂપેણેત્યર્થઃ, ઉત્પદ્યેત, 'નો અહમિંદત્તાણ ઉવવ-
જ્જેજ્જા' નો અહમિન્દ્રતયા ઉત્પદ્યેત । 'વિરાહણં પડુચ્ચ અન્નયરેસુ ઉવવજ્જેજ્જા'
વિરાધનં જ્ઞાનાદીનાં પ્રતીત્ય અન્યતરેષુ ભવનપત્યાદિદેવેષુ સ વિરાધક ઉત્પદ્યેતેતિ ।

મિંદત્તાણ વા ઉવવજ્જેજ્જા' અથવા અહમિન્દ્રદેવ રૂપ સે ઉત્પન્ન હોતા
હૈ ? હસ પ્રશ્ન કે ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈં-‘ગોયમા ! અવિરાહણં પડુ-
ચ્ચ ઇંદત્તાણ ઉવવજ્જેજ્જા’ હૈ ગૌતમ ? સંયમ આદિ કી અવિરાધના
સે વહ ઇન્દ્રરૂપ સે ઉત્પન્ન હોતા હૈ, અવિરાધના પદ સે યહાં યહી સમ-
દ્ધાયા ગયા હૈ કિ યદિ ડસને જ્ઞાનાદિકોં કી વિરાધના નહીં કી હૈ
અથવા લઘ્વિ કા પ્રયોગ નહીં કિયા હૈ તો હસ સ્થિતિ મેં વહ ઇન્દ્રરૂપ
સે ઉત્પન્ન હોં નહીં સકતા હૈ । હસી પ્રકાર સે વહ અવિરાધના કી
સ્થિતિ મેં સામાનિકદેવ રૂપ સે ઉત્પન્ન હો સકતા હૈ । ‘તાયત્તીસાણ
ઉવવજ્જેજ્જા’ અવિરાધના કી સ્થિતિ મેં વહ ત્રાયસ્ત્રિંશત દેવરૂપ સે
ઉત્પન્ન હો સકતા હૈ યહાં અવિરાધના કા સર્વત્ર સમ્બન્ધ કિયા ગયા
હૈ ‘લોગપાલત્તાણ ઉવવજ્જેજ્જા’ તથા ચ વહ અવિરાધના કી સ્થિતિ મેં
લોકપાલરૂપ સે ઉત્પન્ન હો સકતા હૈ । પર વહ ‘અહમિંદત્તાણ નો
ઉવવજ્જેજ્જા’ અહમિન્દ્રરૂપ સે ઉત્પન્ન નહીં હો સકતા હૈ । ‘વિરાહણં
પડુચ્ચ અન્નયરેસુ ઉવવજ્જેજ્જા’ ઔર જવ યહ જ્ઞાનાદિકોં કી વિરાધના

‘અહમિંદત્તાણ વા ઉવવજ્જેજ્જા’ અથવા અહમિંદ્ર દેવપણ્થી ઉત્પન્ન થાય છે ?
આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! અવિરાહણં પડુચ્ચ ઇંદત્તાણ
ઉવવજ્જેજ્જા’ હૈ ગૌતમ ! સંયમ વિગેરેના અવિરાધનાપણ્થી તે ઇન્દ્રપણ્થી
ઉત્પન્ન થાય છે. અવિરાધના પદથી અહીંયાં એ સમન્વયું છે કે-જે તેણે
જ્ઞાનાદિની વિરાધના કરી ન હોય અથવા લઘ્વિનો પ્રયોગ કર્યો ન હોય તો તે
સ્થિતિમાં તે ઇન્દ્રપણ્થી ઉત્પન્ન થઈ શકે છે. એજ રીતે તે અવિરાધના
સ્થિતિમાં સામાનિક દેવપણ્થી ઉત્પન્ન થઈ શકે છે. ‘તાયત્તીસાણ ઉવવજ્જેજ્જા’
અવિરાધના સ્થિતિમાં તે ત્રાયસ્ત્રિંશત દેવપણ્થી ઉત્પન્ન થઈ શકે છે. અહીંયાં
બધે અવિરાધનાનો સંબંધ કહ્યો છે. ‘લોગપાલત્તાણ ઉવવજ્જેજ્જા’ તથા તે
અવિરાધનાની સ્થિતિમાં લોકપાલપણ્થી પણ ઉત્પન્ન થઈ શકે છે. પરંતુ તે
‘અહમિંદત્તાણ નો ઉવવજ્જેજ્જા’ અહમિંદ્રપણ્થી ઉત્પન્ન થતા નથી. ‘વિરાહણં
પડુચ્ચ અન્નયરેસુ ઉવવજ્જેજ્જા’ અને જયારે તે જ્ઞાનાદિની વિરાધના કરે છે.

‘અવિરાહણં પદુચ્ચંદ્રતાય વા ઉવવજ્જેજ્જા જાવ અહમિદ્દતાય વા ઉવવજ્જેજ્જા’ અવિરાધનં પ્રતીત્ય ઇન્દ્રતયા વોત્પથેત યાવત્ અહમિન્દ્રતયા વોત્પથેત અત્ર યાવત્પ-
 દેન સામાનિકતયા ઉત્પથેત-ત્રાયસ્ત્રિંશતયા ઉત્પથેત લોકપાલતયા ઉત્પથેત-एत-
 ત્પર્યન્તસ્ય પુલાકપકરણસ્ય સંપ્રહો ભવતીતિ । ‘વિરાહણં પદુચ્ચ અન્નયરેસુ ઉવવ-
 જ્જેજ્જા’ વિરાધનં પ્રતીત્ય અન્યતરેષુ ભવનપત્યાદિદેવેષુ ઉત્પથેતેતિ । ‘નિયંટે
 પુચ્છા’ નિર્ગન્થઃ સ્વલ્પ મદન્ત ! દેવેષૂત્પચ્ચમાનઃ કિમિન્દ્રતયા ઉત્પથેત સામાનિક-
 તયા વોત્પથેત ત્રાયસ્ત્રિંશતયા વોત્પથેત-લોકપાલતયા વોત્પથેત અહમિન્દ્રતયા
 વોત્પથેત इति પૃચ્છા પ્રશ્નઃ । ભગવાનાહ-‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘ગોયમા’ हे गौतम !

હોતા હૈ ? હસ પ્રશ્ન કે ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામી સે
 કરતે હૈ-‘ગોયમા ! અવિરાહણં પદુચ્ચંદ્રતાય વા ઉવવજ્જેજ્જા
 જાવ અહમિદ્દતાય વા ઉવવજ્જેજ્જા’ હે ગૌતમ ! કષાયકુશીલ
 સાધુ યદિ અપને જ્ઞાનાદિકોં કી વિરાધના નહીં કરતા હૈ તો વહ ઇન્દ્ર-
 રૂપ સે ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ, અથવા સામાનિક દેવરૂપ સે ઉત્પન્ન
 હો જાતા હૈ । ત્રાયસ્ત્રિંશત્ રૂપ સે ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ । લોકપાલ-
 રૂપ સે ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ઓર અહમિન્દ્રરૂપ સે ઓ ઉત્પન્ન હો
 જાતા હૈ । તથા યદિ વહ અપને જ્ઞાનાદિક કી વિરાધના કરતા હૈ
 તો હસ સ્થિતિ મેં વહ ‘અન્નયરેસુ ઉવવજ્જેજ્જા’ ભવનપત્યાદિકોં મેં
 ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ । ‘નિયંટે પુચ્છા’ યહાં પર ઓ ગૌતમસ્વામી ને
 પ્રભુશ્રી સે એસા પૂછા હૈ હે મદન્ત ! દેવોં મેં ઉત્પન્ન હોતા હુઆ નિર્ગન્થ

ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-‘ગોયમા ! અવિરાહણં પદુચ્ચંદ્રતાય વા ઉવવજ્જેજ્જા
 જાવ અહમિદ્દતાય વા ઉવવજ્જેજ્જા’ હે ગૌતમ ! કષાય કુશીલ સાધુને પોતાના
 જ્ઞાનાદિની વિરાધના કરતા નથી. તો તે ઇન્દ્રપણાથી ઉત્પન્ન થઈ જાય છે.
 અથવા સામાનિક દેવપણાથી ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. ત્રાયસ્ત્રિંશત્ દેવપણાથી
 ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. લોકપાલપણાથી ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. અને અહમિન્દ્ર-
 પણાથી પણ ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. તથા જો તે પોતાના જ્ઞાનાદિની વિરાધના
 કરે છે, તો તે સ્થિતિમાં તે ‘અન્નયરેસુ ઉવવજ્જેજ્જા’ ભવનપતિ વિગેરે દેવ-
 લોકમાં ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. ‘નિયંટે પુચ્છા’ આ સૂત્રપાઠથી ગૌતમસ્વામીએ
 પ્રભુશ્રીને એવું પૂછ્યું છે કે-હે ભગવન્ દેવોમાં ઉત્પન્ન થનારો નિર્ગન્થ સાધુ
 શું ઇન્દ્રપણાથી ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા સામાનિક દેવપણાથી ઉત્પન્ન થાય
 છે ? અથવા ત્રાયસ્ત્રિંશત્ પણાથી ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા લોકપાલપણાથી
 ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા અહમિન્દ્રપણાથી ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નના

‘अविराहणं पडुच्च इंदत्ताए वा उववज्जेज्जा जाव अहमिंदत्ताए वा उववज्जेज्जा’
 अविराधनं प्रतीत्य इन्द्रतया वोत्पद्येत यावत् अहमिन्द्रतया वोत्पद्येत अत्र यावत्प-
 देन सामानिकतया उत्पद्येत-त्रायस्त्रिंशत्तया उत्पद्येत लोकपालतया उत्पद्येत-एत-
 त्पर्यन्तस्य पुच्छाकप्रकरणस्य संप्रहो भवतीति । ‘विराहणं पडुच्च अन्नयरेसु उवव-
 ज्जेज्जा’ विराधनं प्रतीत्य अन्यतरेषु भवनपत्यादिदेवेषु उत्पद्येतेति । ‘णियंठे
 पुच्छा’ निर्ग्रन्थः खलु भदन्त ! देवेषुत्पद्यमानः किमिन्द्रतया उत्पद्येत सामानिक-
 तया वोत्पद्येत त्रायस्त्रिंशत्तया वोत्पद्येत-लोकपालतया वोत्पद्येत अहमिन्द्रतया
 वोत्पद्येत इति पृच्छा प्रश्नः । भगवानाह-‘गोयमा’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम !

होता है ? इस प्रश्न के उत्तर में प्रभुश्री गौतमस्वामी से
 कहते हैं-‘गोयमा ! अविराहणं पडुच्च इंदत्ताए वा उववज्जेज्जा
 जाव अहमिंदत्ताए वा उववज्जेज्जा’ हे गौतम ! कषायकुशील
 साधु यदि अपने ज्ञानादिकों की विराधना नहीं करता है तो वह इन्द्र-
 रूप से उत्पन्न हो जाता है, अथवा सामानिक देवरूप से उत्पन्न
 हो जाता है । त्रायस्त्रिंशत् रूप से उत्पन्न हो जाता है । लोकपाल-
 रूप से उत्पन्न हो जाता है और अहमिन्द्ररूप से भी उत्पन्न हो
 जाता है । तथा यदि वह अपने ज्ञानादिक की विराधना करता है
 तो इस स्थिति में वह ‘अन्नयरेसु उववज्जेज्जा’ भवनपत्यादिकों में
 उत्पन्न हो जाता है । ‘णियंठे पुच्छा’ यहां पर श्री गौतमस्वामी ने
 प्रभुश्री से ऐसा पूछा है हे भदन्त ! देवों में उत्पन्न होता हुआ निर्ग्रन्थ

गौतमस्वामीने કહે છે કે-‘ગોયમા ! અવિરાહણં પડુચ્ચ ઇંદત્તાએ વા ઉવવજ્જેજ્જા
 જાવ અહમિંદત્તાએ વા ઉવવજ્જેજ્જા’ હે ગૌતમ ! કષાય કુશીલ સાધુ ને પોતાના
 જ્ઞાનાદિની વિરાધના કરતા નથી. તો તે ઇન્દ્રપણાથી ઉત્પન્ન થઈ જાય છે.
 અથવા સામાનિક દેવપણાથી ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. ત્રાયસ્ત્રિંશત્ દેવપણાથી
 ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. લોકપાલપણાથી ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. અને અહમિંદ્ર-
 પણાથી પણ ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. તથા ને તે પોતાના જ્ઞાનાદિની વિરાધના
 કરે છે, તો તે સ્થિતિમાં તે ‘અન્નયરેસુ ઉવવજ્જેજ્જા’ ભવનપતિ વિગેરે દેવ-
 લોકમાં ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. ‘ણિયંઠે પુચ્છા’ આ સૂત્રપાઠથી ગૌતમસ્વામીએ
 પ્રભુશ્રીને એવું પૂછ્યું છે કે-હે ભગવન્ દેવોમાં ઉત્પન્ન થનારો નિર્ગ્રન્થ સાધુ
 શું ઇન્દ્રપણાથી ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા સામાનિક દેવપણાથી ઉત્પન્ન થાય
 છે ? અથવા ત્રાયસ્ત્રિંશત્ પણાથી ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા લોકપાલપણાથી

‘अविराहणं पटुच्च णो इदत्ताए उववज्जेज्जा जाव अहमिदत्ताए उववज्जेज्जा’
 अविराधनं प्रतीत्य नो इन्द्रतया वा उत्पद्येत यावत् लोकापालना उत्पद्येत
 किन्तु अहमिन्द्रतया उत्पद्येत अत्र गाम्पदेन सामानिकतया चापदिशतया-
 लोकपालतया एतेषां संग्रहो भवति उचि । ‘विराहणं पटुच्च अन्नयरेसु उवव-
 ज्जेज्जा’ ‘विराधनं प्रतीत्य अन्यतरस्मिन् भवनपत्नारो उत्पद्येत । यत्सिंसन्धात्
 स्थितिमप्याह-स्थितिद्वारस्य पार्थक्येनाभावात् ‘पुलायम्म णं नो देवलोगेसु
 उववज्जमाणास्स केवयं तालं तिई पन्नत्ता’ पुलायम्म गलु गदन्त ! देवलोकैषु-
 साधु कथा इन्द्ररूप से उत्पन्न होता है ? अथवा सामानिक रूप से
 उत्पन्न होता है ? अथवा प्रायग्निशत् रूप से उत्पन्न होता है ? अथवा
 लोकपालरूप से उत्पन्न होता है ? अथवा अहमिन्द्ररूप से उत्पन्न
 होता है ? इससे उत्तर में प्रभुश्री गौतमस्वामी से कहते हैं-‘गोयमा ! हे
 गौतम ! ‘अविराहणं पटुच्च णो इदत्ताए उववज्जेज्जा, जाव अहमिद-
 त्ताए उववज्जेज्जा’ ज्ञानादिकों की अविराधना को लेकर वह इन्द्ररूप
 से यावत् लोकपाल रूप से उत्पन्न नहीं होता है । किन्तु अहमिन्द्ररूप
 से वह उत्पन्न होता है । यहाँ यावत्पद से सामानिक, प्रायग्निशत्
 और लोकपाल इन देवों का ग्रहण हुआ है । तथा ‘विराहण पटुच्च
 अन्नयरेसु उववज्जेज्जा’ विराधना की अपेक्षा करके वह भवनपत्या
 दिकों में से किसी एक में उत्पन्न हो जाता है । अब पुनः तत्र गति
 के सम्बन्ध से स्थिति का भी उदाहरण है । यहाँ कि यहाँ स्थिति-
 द्वार का कथन पृथक् रूप से पुनः तब से नहीं किया है । ‘पुलायम्म णं
 नो देवलोगेसु उववज्जमाणास्स केवयं तालं तिई पन्नत्ता’ इसमें

તપ્યમાનન્ય કિયત્કાલપર્યન્તં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞપ્તેતિ પ્રશ્નઃ । મગવાનાહ-‘ગોયમા’
 इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘जहन्नेणं पलिओवमपुहुत्तं’ जघन्येन पल्योपम
 पृथक्त्वम् द्विपल्योपमादारभ्य नव पल्योपमं यावत् ‘उक्कोसेणं अट्टारससागरोवमाइं’
 उत्कर्षेणाऽष्टादश सागरोपमाणि जघन्योत्कृष्टाभ्यां पल्योपमपृथक्त्वाऽष्टादश
 सागरोपमपरिमिता स्थिति भवतीत्यर्थः । ‘वउसस्स पुच्छा’ वकुशस्य देवलोकेषु
 समुत्पद्यमानस्य कियन्त कालं स्थितिः प्रज्ञप्तेति पृच्छा-प्रश्नः । मगवानाह-
 ‘गोयमा’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘जहन्नेणं पलिओवमपुहुत्तं’ जघन्येन
 पल्योपमपृथक्त्वम् द्विपल्योपमादारभ्य नव पल्योपमपर्यन्तमित्यर्थः, ‘उक्कोसेणं
 बावीसं सागरोवमाइं’ उत्कर्षेण द्वाविंशतिः सागरोपमाणि ‘एवं पडिसेवणा कुसीले

गौतमस्वामी ने प्रभुश्री से ऐसा पूछा है-हे भदन्त ! देवलोक में उत्पन्न
 हुए पुलाक की कितने काल तक की स्थिति कही गई है ? इसके उत्तर
 में प्रभुश्री कहते हैं-‘गोयमा ! जहन्नेणं पलिओवमपुहुत्तं, उक्को-
 सेणं अट्टारससागरोवमाइं’ हे गौतम ! देवलोक में उत्पन्न हुए पुलाक
 की स्थिति जघन्य से पल्योपम पृथक्त्व की दो पल्योपम से लेकर नौ
 पल्योपम तक की और उत्कृष्ट से १८ सागरोपम की कही गई है ।
 ‘वउसस्स पुच्छा’ हे भदन्त ! देवलोक में उत्पन्न हुए वकुश साधु की
 कितने काल की स्थिति कही गई है ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-
 गोयमा ! जहन्ने णं पलिओवमपुहुत्तं उक्कोसेणं बावीसं सागरो-
 वमाइं’ हे गौतम ! जघन्य से वकुश की देवलोक में आयु पल्योपम
 पृथक्त्व की होनी है और उत्कृष्ट से २२ सागरोपमकी होती है ।

પ્રભુશ્રીને એવું ‘પૂછ્યું’ છે કે-હે ભગવન્ દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થનારા પુલાકની
 સ્થિતિ કેટલા કાળ સુધીની કહી છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી
 ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-‘ગોયમા ! જહન્નેણં પલિઓવમપુહુત્તં ઉક્કોસેણં
 અટ્ટારસસાગરોવમાઈ’ હે ગૌતમ ! દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થનારા પુલાકની
 સ્થિતિ જઘન્યથી પલ્યોપમ પૃથક્ત્વની એટલે કે બે પલ્યોપમથી નવ
 પલ્યોપમ સુધીની અને ઉત્કૃષ્ટથી અઠાર સાગરોપમની કહી છે. ‘વડસસ્સ
 પુચ્છા’ હે ભગવન્ દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થનારા બકુશ સાધુની સ્થિતિ કેટલા
 કાળની કહી છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા !
 જહન્નેણં પલિઓવમપુહુત્તં ઉક્કોસેણં બાવીસં સાગરોવમાઈ’ હે ગૌતમ ! જઘન્યથી
 બકુશનું દેવલોક સંબંધી આયુષ્ય એક પલ્યોપમ પૃથક્ત્વનું હોય છે. અને
 ઉત્કૃષ્ટથી ૨૨ બાવીસ સાગરોપમનું હોય છે. ‘एवं पडिसेवणाकुसीले वि’

वि' एवं प्रतिसेवनाकुशीलोऽपि प्रतिसेवनाकुशीलस्य देवल्लोके समुत्पद्यमानस्य क्रिय-
त्काल स्थितिरिति प्रश्नः, जघन्येन पल्योपमपृथक्त्वम् उत्कर्षेण द्वाविंशति
सागरोपमा स्थितिः प्रतिसेवनाकुशीलस्येत्युत्तरमिति भावः । 'कसायकुशीलस्स
पुच्छा' कपायकुशीलस्य देवल्लोकेऽप्युत्पद्यमानस्य क्रियन्तं कालं स्थितिरिति पृच्छा
प्रश्नः । भगवानाह—'गोयमा' इत्यादि । 'गोयमा' हे गौतम ! 'जहन्नेणं पलिओ-
वमपुहुत्तं' जघन्येन पल्योपमपृथक्त्वम् 'उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं' उत्कर्षेण
त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमाणि जघन्योत्कृष्टाभ्यां पल्योपमपृथक्त्वत्रयस्त्रिंशत्सागरोपम-
परिमिता स्थिति देवल्लोके कपायकुशीलस्य भवतीति भावः । 'णियंठस्स पुच्छा'
निर्ग्रन्थस्य खलु भदन्त ! देवल्लोकेषु समुत्पद्यमानस्य क्रियत्कालं स्थिति भवतीति
पृच्छा प्रश्नः । भगवानाह—'गोयमा' इत्यादि । 'गोयमा' हे गौतम ! 'अजहन्न-
मणुक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं' अजघन्योत्कर्षेण जघन्योत्कर्षाभावत्वेन परिपूर्णा

'एवं पडिसेवणा कुशीले वि' देवल्लोक में उत्पद्यमान प्रति सेवनाकुशील
साधु की आयु जघन्य से पल्योपम पृथक्त्व की और उत्कृष्ट से २२ साग-
रोपम की होती है । 'कसाय कुशीलस्स पुच्छा' हे भदन्त ! देवल्लोक
में समुत्पद्यमान कपाकुशील साधु की आयु कितने काल तक की होती
है ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—'गोयमा ! जहन्नेणं पलिओवमपुहुत्तं'
हे गौतम ! जघन्य से उसकी आयु देवल्लोक में पल्योपम पृथक्त्व होती
है—दो पल्योपम से लेकर ९ पल्योपम तक की होती है और 'उक्को-
सेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं' उत्कृष्ट से ३३ सागरोपम तक की होती
है । 'णियंठस्स पुच्छा' हे भदन्त ! देवल्लोकों में समुत्पद्यमान निर्ग्रन्थ
साधु की आयु कितने काल तक की होती है ? उत्तर में प्रभुश्री कहते
हैं—'गोयमा ! अजहन्नमणुक्कोसे णं तेत्तीसं सागरोवमाइं' हे गौतम !

ત્રયવિંશત્સાગરોપમાણિ, ત્રયવિંશત્સાગરોપમા સ્થિતે મેવતીતિ માવઃ ।

इति त्रयोदशं गतिद्वारम् ॥१३॥सू०६॥

चतुर्दशं संयमद्वारमाह—‘पुलागस्त णं’ इत्यादि ।

મૂલ્ય—પુલાગસ્સ ણં મંતે ! કેવદ્દયા સંજમટ્ટાણા પન્નત્તા ?
ગોયમા ! અસંખેજ્જા સંજમટ્ટાણા પન્નત્તા એવં જાવ કસાય-
કુસીલસ્સ । ગિયંઠસ્સ ણં મંતે ! કેવદ્દયા સંજમટ્ટાણા પન્નત્તા ?
ગોયમા ! એગે અજહન્નમણુક્કોસણ સંજમટ્ટાણે એવં સિણાયસ્સ
વિ । ઇણ્ણિ ણં મંતે ! પુલાગવડપડિસેવણાકસાયકુસીલ-
ગિયંઠસિણાયણં સંજમટ્ટાણાણં કથરે કથરેહિંતો જાવ વિસે-
સાહિયા વા ? ગોયમા ! સઠવસ્થે ગિયંઠસ્સ સંજમટ્ટાણે, સિણા-
યસ્સ ય ઇમે અજહન્નમણુક્કોસણ સંજમટ્ટાણે, પુલાગસ્સ ણં
સંજમટ્ટાણા અસંખેજ્જગુણા વકુસસ્સ સંજમટ્ટાણા અસંખેજ્જગુણા,
પડિસેવણાકુસીલસ્સ સંજમટ્ટાણા અસંખેજ્જગુણા કસાયકુસીલસ્સ
સંજમટ્ટાણા અસંખેજ્જગુણા ॥સૂ० ૭॥

છાયા—પુલાકસ્ય સ્વલ્લ મદન્ત ! કિયન્તિ સંયમસ્થાનાનિ પ્રજ્ઞતાનિ ?
'ગૌતમ ! અસંખેય્યાનિ સંયમસ્થાનાનિ પ્રજ્ઞતાનિ । એવં યાવત્ કસાયકુસીલસ્ય
નિર્ગ્રન્થસ્ય સ્વલ્લ મદન્ત ! કિયન્તે સંયમસ્થાનાનિ પ્રજ્ઞતાનિ ? ગૌતમ ! એક
મજ્ઞન્યાનુત્કુષ્ટં સંયમસ્થાનમ્ । એવ સ્નાતકસ્ય પિ, એતે ગં સ્વલ્લ મદન્ત ! પુલાક-
વકુશપતિસેવનાકસાયકુસીલનિર્ગ્રન્થસ્નાતકાનાં સંયમસ્થાનાનાં કતરે કતરેભ્યો
યાવદ્વિશેષાધિકા વા ? ગૌતમ ! સર્વન્તોકં નિર્ગ્રન્થસ્ય સંયમસ્થાનમ્ સ્નાતકસ્ય ચ
એકમજ્ઞન્યાનુત્કુષ્ટં સંયમસ્થાનમ્ । પુલાકસ્ય સંયમસ્થાનાનિ અસંખેયગુણાનિ,
વકુશસ્ય સંયમસ્થાનાનિ અસંખેયગુણાનિ, પડિસેવણાકુસીલસ્ય સંયમસ્થાનાનિ
અસંખેયગુણાનિ કસાયકુસીલસ્ય સંયમસ્થાનાનિ અસંખેયગુણાનિ ॥સૂ० ૭॥

देवलोक में समुत्पद्यमान निर्ग्रन्थ साधु की आयु जघन्य उत्कृष्ट के
भेद से रहित होती हुई केवल पूर्णत्व से ३३ सागरोपम की होती है।

ગતિદ્વાર સમાપ્ત સૂ० ૬ ।

દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થનારા નિર્ગ્રન્થ સાધુનું આયુષ્ય જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટતા
લેઈ વિનાશું હોય ને કેવળ પૂર્ણ ૩૫થી ૩૩ તેત્રીસ સાગરોપમનું હોય છે.
એ રીતે આ ગતિદ્વાર કહ્યું છે. ॥સૂ० ૬॥

ચારિત્રમોહનીયકર્મક્ષયોપશમસ્ય વિચિત્રત્વાત્ । ‘એવં જાવ કસાયકુસીલસ્સ’ એવં યાવત્ કષાયકુસીલસ્ય અસંહ્યેયાનિ સંયમસ્થાનાનિ જ્ઞાતવ્યાનિ અત્ર યાવત્પદેન વકુશપતિસેવનાકુસીલયોગ્રહણં ભવતીતિ ‘ણિયંઠસ્સ ણં મંતે ! કેવદ્ધયા સંજમદ્ધાણા પણ્ણત્તા’ નિર્ગ્રન્થસ્ય સ્વલ્પ ભદન્ત ! ક્લિયન્તિ સંયમસ્થાનાનિ પ્રજ્ઞપ્તાનીતિ પ્રશ્નઃ મગવાનાહ-‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘એગે અજહન્નમણુકો સપ્પે સંજમદ્ધાણે’ એકમજઘન્યાનુત્કુષ્ટં સંયમસ્થાનમ્ નિર્ગ્રન્થસ્ય કપાયાણામુપશમસ્ય ક્ષયસ્ય ચ અવિચિત્રત્વેન, તદીયશુદ્ધેરેકમકારકત્વાત્ એકત્વાદેવ તદજઘન્યોત્કુષ્ટં ભવતિ, बहुविध शुद्धिश्चैव जघन्यस्योत्कृष्टस्य च भावस्य सद्भावादिति । ‘એવં સિણા-

ન્તાનન્તપર્યાય-અંશ-હોતે હૈં । क्योंकि चारित्र मोहनीय कर्म का क्षयोपशम विचित्र होता है । ऐसा ही कथन ‘जाव कसायकुसीलस्स’ यावत् कषाय कुशील तक जानना चाहिये । यहाँ यावत्पद से वकुश और प्रतिसेवना कुशील इन दो साधुओं का ग्रहण हुआ है । ‘णियं-ठस्स णं मंते ! केवद्वया संजमद्वाणा पण्णत्ता’ हे भदन्त ! निर्ग्रन्थ साधु के संयमस्थान कितने कहे गये हैं ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘एगे अजहण्णमणुकोसए संजमद्वाणे’ हे गौतम ! निर्ग्रन्थ साधु के जघन्य और उत्कृष्ट भेद रहित केवल एक संयम स्थान कहा गया है । क्योंकि निर्ग्रन्थ के कषायों का क्षय अथवा उपशम एक ही प्रकार का होता है इससे उनकी शुद्धि एक ही प्रकार की होती है । इसीलिये वहाँ जघन्य उत्कृष्ट का भेद नहीं कहा गया है । जघन्य और उत्कृष्ट भाव के सद्भाव से ही शुद्धि अनेक

નંતપર્યાય-અંશ હોય છે. તેમાં પુલાકના સંયમસ્થાનો અસંખ્યાતગણા હોય છે. કેમકે-ચારિત્રમોહનીય કર્મનો ક્ષયોપશમ વિચિત્ર હોય છે. એવું જ કથન ‘જાવ કસાયકુસીલસ્સ’ યાવત્ બકુશ અને પ્રતિસેવના કુસીલ તથા કષાયકુસીલના સંબંધમાં સમજી લેવું. અહીંયાં બકુશ અને પ્રતિસેવના કુસીલ એ બે યાવત્ પદથી ગ્રહણ કરાયા છે. ‘ણિયંઠસ્સ ણં મંતે ! કેવદ્ધયા સંજમદ્ધાણા પણ્ણત્તા’ હે ભગવન્ નિર્ગ્રન્થ સાધુને સંયમસ્થાનો કેટલા કહ્યા છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘એગે અજહણ્ણમણુકોસપ્પે સંજમદ્ધાણે’ । નિર્ગ્રન્થ સાધુને જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટના ભેદ વિનાનું કેવળ એક સંયમસ્થાન કહેલ છે. કેમકે નિર્ગ્રન્થને કષાયોનો ક્ષય અથવા ઉપશમ એક જ પ્રકારનો હોય છે. તેથી તેમની શુદ્ધિ એક જ પ્રકારની હોય છે. તેથી ત્યાં જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટનો ભેદ કહ્યો નથી. જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટભાવના સદ્ભાવથી જ અनेक પ્રકારની શુદ્ધિ હોય છે.

यस्त वि' एवं-निर्ग्रन्थवदेव स्नातकस्यापि संयमस्थानमजयन्यानुकृष्टमेव
भवति कपायाणामुपशमस्य क्षयस्य चाविचित्रत्वेन शृद्धेरकवियन्वात् एकत्वादेव
तदजघन्योत्कृष्टं भवतीति । अथैतेषामेवास्वदुःखमाह 'एषमि णं' इत्यादि, 'एषमि
णं भंते' एतेषां खलु भदन्त ! 'पुलागवउमपडिसेवाकमायकुमीलणियंठमिणा-
याणं संजमट्टाणाणं कयरे कयरेहिंनो जाव विसेमाहिंया वा' पुलाक चकुश
प्रतिसेवनाकुशीलकपायकुशीलनिर्ग्रन्थस्नातकानां संयमस्थानानां कयरे कयरे-
भ्यो-
स्या वा बहुका वा तुल्या वा विशेषाधिका वा इति मग्गः । भगवानाह-
'गोयमा' इत्यादि, 'गोयमा !' गौतम ! 'सवत्थोवे गियंठम्म विगायस्म य-
प्रकार की होती है । 'एवं मिगायस्म वि' उसी प्रकार से स्नातक के
भी संयमस्थान अजघन्य अनुकृष्ट ही होता है क्योंकि कपाय का
उपशम और क्षय एक प्रकार का ही होता है । इससे श्रुद्धि एक
ही प्रकार की होती है । अतः उसकी एकता में वहां जघन्य और
उत्कृष्ट भेद नहीं होता है ।

अब सूत्रकार इनके ही अल्प बहुत्व का कथन करते हैं-इस में
गौतमस्वामी ने प्रभुश्री से ऐसा पूछा है-'एषमि णं भंते ! पुलाग
वउम पडिसेवगाकमायकुमीलणियंठमिणायाणं संजमट्टाणाणं कयरे
कयरेहिंनो जाव विसेमाहिंया वा' हे भदन्त ! इन पुलाक, चकुश, प्रति-
सेवनाकुशील, कपायकुशील, निर्ग्रन्थ और स्नातक के संयमस्थानों
में कौन किस से अन्य हैं ? कौन वृद्ध हैं ? कौन यवयव हैं ? और
कौन विशेषाधिक हैं ? इसके उत्तर में प्रभु कहते हैं-'गोयमा ! सवत्थ-

एगं अजहन्नमणुकोसए संजमट्टाणे' सर्वस्तोकं निर्ग्रन्थस्य स्नातकस्य
 चैकमजघन्यानुत्कृष्टं संयमस्थानम् सर्वापेक्षयाऽत्यल्पं भवति शुद्धेरेकविधत्वात्,
 पुलाकादीनां तूक्तक्रमेण असंख्येयगुणानि तानि भवन्ति क्षयोपशमवैचित्र्यात् ।
 तदेवाह—'पुलागस्स णं संजमट्टाणा असंखेज्जगुणा' पुलाकस्य खलु संयमस्थानानि
 निर्ग्रन्थस्नातकसंयमापेक्षया असंख्येयगुणाधिकानि भवन्ति क्षयोपशमस्य
 विचित्रत्वात् 'वउसस्स संजमट्टाणा असंखेज्जगुणा' वकुशस्य संयमस्थानानि
 पुलाकसंयमस्थानापेक्षया असंख्येयगुणाधिकानि कषायक्षयोपशमस्य विचित्रत्वात् ।
 'पडिसेवणाकुसीलस्स संजमट्टाणा असंखेज्जगुणा' प्रतिसेवनाकुशीलस्य संयम-
 स्थानानि वकुशसंयमस्थानापेक्षया असंख्येयगुणाधिकानि भवन्ति । 'कसायकुसी-

ल्लोवे णियंठस्स सिणायस्स च एगे अजहण्णमणुकोसए संजमट्टाणे'
 हे गौतम ! सर्वस्थानों की अपेक्षा अत्यल्प निर्ग्रन्थ और स्नातक का
 एक अजघन्य अनुत्कृष्ट संयमस्थान है । क्यों कि यहाँ शुद्धि एक ही
 प्रकार की होती है । पुलाक आदि के संयम स्थान क्रमशः असंख्यात
 गुणित होते हैं । क्यों कि वहाँ क्षयोपशम की विचित्रता होती है ।
 यही बात—'पुलागस्स णं संजमट्टाणा असंखेज्जगुणा' इस सूत्रद्वारा
 सूत्रकारने प्रकट की है । निर्ग्रन्थ और स्नातक के संयमस्थान कषाय
 के क्षयोपशम की विचित्रता से असंख्यात गुणित अधिक होते हैं ।
 'वउसस्स संयमट्टाणा असंखेज्जगुणा' वकुश के संयमस्थान पुलाक के
 संयम स्थानों की अपेक्षा असंख्यातगुणित अधिक होते हैं । 'पडिसेवणा
 कुसीलस्स संयमट्टाणा असंखेज्जगुणा' प्रतिसेवना कुशील साधु के
 संयमस्थान पुलाक एवं वकुश साधु के संयम स्थानों की अपेक्षा असं-

णमણુકોસए સંજમટ્ટાણે' હે ગૌતમ ! સર્વસ્થાનોની અપેક્ષાથી અત્યન્ત અલ્પ
 નિર્ગ્રન્થ અને સ્નાતકોનું એક અજઘન્ય અનુત્કૃષ્ટ સંયમસ્થાન છે. કેમકે-
 ત્યાં એક જ પ્રકારની શુદ્ધિ હોય છે. પુલાક વિગેરેના સંયમસ્થાનો ક્રમશઃ
 અસંખ્યાતગણા હોય છે. કેમકે-ત્યાં ક્ષયોપશમની વિચિત્રતા હોય છે. એજ
 વાત 'પુલાગસ્સ ણં સંજમટ્ટાણા અસંખેજ્જગુણા' આ સૂત્રપાઠદ્વારા સૂત્રકારે પ્રગટ
 કરેલ છે નિર્ગ્રન્થ અને સ્નાતકોના સંયમસ્થાનોની અપેક્ષાએ પુલાક સાધુના
 સંયમસ્થાનો કષાયના ક્ષયોપશમના વિચિત્રપણાથી અસંખ્યાતગણા વધારે હોય
 છે. 'વઉસસ્સ સંજમટ્ટાણા અસંખેજ્જગુણા' બકુશના સંયમસ્થાનો પુલાકના
 સંયમસ્થાનોના કથન કરતાં અસંખ્યાતગણા વધારે હોય છે. 'પડિસેવણા
 કુશીલસ્સ સંજમટ્ટાણા અસંખેજ્જગુણા' પ્રતિસેવના કુશીલ સાધુના સંયમસ્થાનો,
 પુલાક અને બકુશ સાધુના સંયમસ્થાનો કરતાં અસંખ્યાતગણા વધારે હોય

लस्य संज्ञमद्रया अमंखेज्जगुणा’ कृपायकुशीलस्य संयमभ्यासानि प्रतिसेवना-
कुशीलापेक्षया अपरूपेयगुणाविकानि भवन्ति तदीयस्वाभावां तयोपशमस्य विचि-
त्रत्वादिति । इति चतुर्दशं तयनद्वारम् १४ सू० ७ ।

पञ्चदशं निरूपणद्वारमाह—‘पुलागस्त णं भंते’ इत्यादि ।

मूलम्—पुलागस्त णं भंते ! केवइया चरित्तपज्जवा पन्नत्ता ?
गोयमा ! अणंताचरित्तपज्जवा पन्नत्ता एवं जाव सिणायस्त
पुलाए णं भंते ! पुलागस्त सट्ठाणसन्निगासेणं चरित्तपज्जवेहिं
किं हीणे तुल्ले अब्भहिए ? गोयमा ! सिय हीणे१, सिय तुल्ले२,
सिय अब्भहिए३, जइ हीणे अणंतभागहीणे वा असंखेज्जभाग-
हीणे वा संखेज्जभागहीणे वा संखेज्जगुणहीणे वा असंखेज्जगुण-
हीणे वा अणंतगुणहीणे वा । अह अब्भहिए अणंतभागमव्भहिए
वा असंखेज्जभागमव्भहिए वा संखेज्जभागमव्भहिए वा संखे-
ज्जगुणमव्भहिए वा असंखेज्जगुणमव्भहिए वा अणंतगुण-
मव्भहिए वा । पुलाए णं भंते ! वउत्तस्त परट्ठाणसन्निगासेणं
चरित्तपज्जवेहिं किं हीणे तुल्ले अब्भहिए ? गोयमा ! हीणे णो
तुल्ले णो अब्भहिए अणंतगुणहीणे । एवं पटिलेवणाकुमील-
स्त वि । कृपायकुशीले णं तसं लट्ठाणमहि ए जहेव सट्ठाणे ।
णियंठस्त जहा वउत्तस्त । एवं भिण्णवत्त वि । वउत्तेणं भंते !

पुलागस्स परट्ठाणसन्निगासेणं चरित्तपज्जवेहिं किं हीणे तुल्ले
 अब्भहिण्ण? गोयमा! णो हीणे णो तुल्ले अब्भहिण्ण अणंत-
 गुणमब्भहिण्ण। वउसेणं भंते! वउसस्स सट्ठाणसन्निगासेणं
 चरित्तपज्जवेहिं पुच्छा, 'गोयमा! सिय हीणे सिय तुल्ले सिय
 अब्भहिण्ण जइ हीणे छट्ठाणवडिण्ण। वउसेणं भंते! पडिसेवणा
 कुसीलस्स परट्ठाणसन्निगासेणं चरित्तपज्जवेहिं किं हीणे तुल्ले
 अब्भहिण्ण? छट्ठाणवडिण्ण एवं कसायकुसीलस्स वि। वउसेणं
 भंते! णियंठस्स परट्ठाणसन्निगासेणं चरित्तपज्जवेहिं पुच्छा
 गोयमा! हीणे णो तुल्ले णो अब्भहिण्ण अणंतगुणहीणे। एवं
 सिणायस्स वि। पडिसेवणाकुसीलस्स एवं चेव वउसवत्तव्वया
 भाणियव्वा। कसायकुसीलस्स एस चेव वउसवत्तव्वया। णवरं
 पुलाएण वि समं छट्ठाणवडिण्ण। णियंठे णं भंते! पुलागस्स
 परट्ठाणसन्निगासेणं चरित्तपज्जवेहिं पुच्छा, गोयमा! णो हीणे
 णो तुल्ले अब्भहिण्ण अणंतगुणमब्भहिण्ण। एवं जाव कसाय-
 कुसीलस्स। णियंठे णं भंते! णियंठस्स सट्ठाणसन्निगासेणं
 पुच्छा गोयमा! णो हीणे तुल्ले णो अब्भहिण्ण। एवं सिणा-
 यस्स वि। सिणाएणं पुलागस्स परट्ठाणसन्निगासेणं० एवं जहा
 णियंठस्स वत्तव्वया तहा सिणायस्स वि भाणियव्वा जाव सिणा-
 एणं भंते! सिणायस्स सट्ठाणसन्निगासेणं पुच्छा गोयमा! णो
 हीणे तुल्ले णो अब्भहिण्ण। एएसि णं भंते! पुलागवउसपडि-
 सेवणाकुसीलणियंठसिणायाणं जहन्नुक्कोसगाणं चरित्तपज्ज-
 वाणं कयरे कयरेहिंतो जाव विसेसाहिया वा? गोयमा! पुला-
 गस्स कसायकुसीलस्स य एएसि णं जहन्नगा चरित्तपज्जवा
 दोण्ह वि तुल्ला सब्वत्थोवा। पुलागस्स उक्कोसगा चरित्तपज्जवा

अणंतगुणा । वउसस्स पडिसेवणाकुसीलस्स य एएसि णं जह-
न्नगा चरित्तपज्जवा दोण्ह वि तुल्ला अणंतगुणा । वउसस्स
उक्कोसगा चरित्तपज्जवा अणंतगुणा । पडिसेवणाकुसीलस्स
उक्कोसगा चरित्तपज्जवा अणंतगुणा । कसायकुसीलस्स उक्को-
सगा चरित्तपज्जवा अणंतगुणा । णियंठस्स सिणायस्स य
एएसि णं अजहन्नगणुक्कोसगा चरित्तपज्जवा दोण्ह वि तुल्ला
अणंतगुणा ॥१५॥सू०८॥

छाया—पुलाकस्य खलु भदन्त ! त्विन्तधारित्रपर्ययाः प्रवृत्ताः ? गौतम !
अनन्ताधारित्रपर्ययाः प्रवृत्ताः, एवं यावत् स्नातकस्य । पुलाकः खलु भदन्त !
पुलाकस्य परस्थानमन्निकर्षणं चारित्रपर्ययः किं दीनः सुखोऽभ्यधिकः ? गौतम !
स्यात् दीनः स्यात् तुल्यः, स्यादभ्यधिकः, यदि दीनः अनन्तमागदीनो वा अमं-
ख्यातमागदीनो वा संख्येयगुणदीनो वा-अमंख्येयगुणदीनो वा अनन्तगुणदीनो
वा । अथाभ्यधिकः, अनन्तमागाभ्यधिको वा अमंख्यातमागाभ्यधिको वा मंख्यात-
मागाभ्यधिको वा संख्येयगुणाभ्यधिको वा अमंख्येयगुणाभ्यधिको वा अनन्त-
गुणाभ्यधिको वा । पुलाकः खलु भदन्त ! बहुस्य परस्थानमन्निकर्षणं चारि-
त्रपर्ययः किं दीनः, तुल्यः, अभ्यधिकः, ? गौतम ! दीनः नो तुल्यो नो अभ्यधिकः,
अनन्तगुणदीनः । एवं प्रतिनेरनाकुसीलस्यापि, कपायकुसीलेन मम परस्थान-
पतितो यथैव स्वस्थाने निश्चिन्त्यस्य यथा बहुस्य । पर स्नातकस्यापि । बहुस्य
खलु भदन्त ! पुलाकस्य परस्थानमन्निकर्षणं चारित्रपर्ययः किं दीनः नृन्योऽभ्य-
धिकः ? गौतम ! नो दीनो नो तुल्यः, अभ्यधिकः, अनन्तगुणाभ्यधिकः । बहुस्य

ગુણાભ્યધિકઃ, एवं यावत् कषायकुशीलस्य । निर्ग्रन्थः खलु भदन्त ! निर्ग्रन्थस्य स्वस्थानसन्निकर्षेण पृच्छा गौतम ! नो हीनः तुल्यः नो अभ्यधिकः । एवं स्नातकस्यापि । स्नातकः खलु भदन्त ! पुलाकस्य परस्थानसन्निकर्षेण० एवं यथा निर्ग्रन्थस्य वक्तव्यता तथा स्नातकस्यापि भणितव्या, यावत् स्नातकः खलु भदन्त ! पुलाकस्य परस्थानसन्निकर्षेण० एवं यथा निर्ग्रन्थस्य वक्तव्यता तथा-स्नातकस्यापि भणितव्या, यावत् स्नातकः खलु खदन्त ! स्नातकस्य स्वस्थान-सन्निकर्षेण पृच्छा गौतम ! नो हीनः तुल्यः नो अभ्यधिकः, । एतेषां खलु भदन्त ! पुलाकवकुशप्रतिसेवनाकुशीलनिर्ग्रन्थस्नातकानां जघन्योत्कृष्टानां चारित्रपर्यवाणां कतरे कतरेभ्यो यावद्विशेषाधिका वा ? गौतम ! पुलाकस्य कषायकुशीलस्य च एतयोः खलु जघन्याश्चारित्रपर्यवाः द्वयोरपि तुल्याः सर्वस्तोकाः, पुलाकस्यो-त्कृष्टाश्चारित्रपर्यवा अनन्तगुणाः, वकुशस्य प्रतिसेवनाकुशीलस्य च एतयोः खलु जघन्याश्चारित्रपर्यवाः द्वयोरपि तुल्या अनन्तगुणाः, वकुशस्योत्कृष्टाश्चारित्रपर्यवा अनन्तगुणाः, प्रतिसेवनाकुशीलस्योत्कृष्टाश्चारित्रपर्यवा अनन्तगुणाः कषायकुशील-स्योत्कृष्टाश्चारित्रपर्यवा अनन्तगुणाः, निर्ग्रन्थस्य स्नातकस्य च एतयोः खलु अजघन्यानुत्कृष्टाश्चारित्रपर्यवाः द्वयोपि तुल्या अनन्तगुणाः ॥सू० ८॥

टीका—‘પુલાગસ્સ ણં ભંતે ! પુલાકસ્ય खलु भदन्त ! ‘કેવહ્યા ચરિત્ત-પજ્જવા પન્નતા’ ક્રિયન્તશ્ચારિત્રપર્યવાઃ પ્રજ્ઞતાઃ, ચારિત્રસ્ય-સર્વવિરતિરૂપપરિણામ-સ્ય પર્યવાઃ ભેદાશ્ચરિત્રપર્યવાઃ તે ચ કેવલ્લિબુદ્ધિકૃતા અવિભાગપલ્લિચ્છેદા વિષય-

૧૫ વાં નિકર્ષદ્વાર

‘પુલાગસ્સ ણં ભંતે ! કેવહ્યા ચરિત્તપજ્જવા’ इत्यादि ।

टीकार्थ—गौतमस्वामी ने इस सूत्र द्वारा प्रशुश्री से ऐसा पूछा है—‘पुलागस्स णं भंते ! केवह्या चारित्तपज्जवा पन्नता’ हे भदन्त ! पुलाक साधु के चारित्रपर्यव सर्वविरतिरूप चारित्र के परिणामरूप पर्याय-भेद-कितने कहे गये हैं । सर्वविरतिरूप चारित्र की पर्यायों केवल भगवान् की बुद्धि के द्वारा ही गम्य होती है और

પંદરમા નિકર્ષદ્વારનું કથન

‘પુલાગસ્સ ણં ભંતે ! કેવહ્યા ચરિત્તપજ્જવા’ इत्यादि

टीकार्थ—गौतमस्वामी ने या सूत्रद्वारा प्रशुश्री ने એવું પૂછ્યું છે કે—‘પુલા-ગસ્સ ણં ભંતે ! કેવહ્યા ચરિત્તપજ્જવા પન્નતા’ છે ભગવન પુલાક સાધુને પરિણામ રૂપ પર્યાયભેદો કેટલે કહ્યા છે ? સર્વવિરતિ રૂપ ચારિત્રની પર્યાયો કેવલી ભગવાનની બુદ્ધિ દ્વારા જ પામી શકાય છે અને તેના ભેદો પણ તેઓ દ્વારા જ પામી શકાય છે.

कृतावेति मयनः, भगवान् इ-‘गोयमा’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गोतम ! ‘अगता ।
चारित्रपञ्जना पणत्ता’ अनन्ताचारित्रपर्यायाः मज्जायाः कथिता इति । ‘एवं जाय मिगा-
यस्म’ एवम्-पुलाहुरदेव यावन् स्नातकस्य चारित्रपर्याया अनन्ता भवन्ति-अत्र
यावत्पदेन बहुश्रुतिमेवनाकुशीलकपायकुशीलनिर्ग्रन्थानां संग्रहो भवति-तथा
वैतेषां चारित्रपर्याया अनन्ता एव भवन्तीति भावः । ‘पुलाहः न भवे !’ पुलाहः खलु
भदन्त ! ‘पुलाहस्स मट्ठाणमणिगासेणं’ पुलाहस्य स्वस्थानमन्तिकर्णेण चम्-अ-
स्मीयं सजातीयं स्थानं पर्यायाणामाश्रय इति स्वस्थानम् पुलाहादेः पुलाहादिरेव स्व-
स्थानम् तस्य स्वस्थानस्य मन्तिकर्णः-मज्जान्यमंयोजनमिति स्वस्थानमन्तिकर्णत्वेन
स्वस्थानमन्तिकर्णेण ‘चारित्रपञ्जनेति’ चारित्रपर्यायाः ‘दिदीणे तुच्छे अन्वदिप्’ हि
हीनस्तुल्योऽभ्यधिको वा णः पुलाहः सजातीयपुलाहान्तरस्य चारित्रपर्यायपेक्षया

उनके भेद भी उन्हीं के द्वारा सम्म गेते हैं । ये चारित्र भेद अविभाग
प्रतिच्छेदरूप होते हैं । अथवा चारित्रके विषयनूर पदार्थों की अपेक्षा
भी चारित्र भेद होते हैं । इसी ध्यान को यहां गौतमशायी ने प्रशुश्री
से पूछा है । उत्तर में प्रशुश्री कहते हैं-‘गोयमा ! अगता चारित्र-
पञ्जना पणत्ता’ हे गोतम ! पुलाह की चारित्र भेद स्वा पर्यायों अनन्त
होते हैं ‘एवं जाय मिगायस्म’ उन्ही प्रकार से यावन् स्नातक साधु की
चारित्रपर्यायों अनन्त होती हैं । यहां यावत् पद से बहुश्रुति, प्रतिमेवना
कुशील कपाय कुशील और निर्ग्रन्थ इत्यादि संग्रह होता है तथा च-
इनकी भी चारित्र पर्यायों अनन्त होती हैं । ‘पुलाहः न भवे ! पुलाहस्स
मट्ठाणमणिगासेणं चारित्रपञ्जनेति’ हि दीणे तुच्छे अन्वदिप्’ हे
भदन्त ! एक पुलाह सजातीय सत्य पुलाह से चारित्र पर्यायों की

કિં હીનો-ન્યૂનઃ તુલ્યોઽધિકો વા ભવતીતિ પ્રશ્નઃ । ભગવાનાહ-‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘गौयमा’ हे गौतम । ‘सिय हीणे सिय तुल्ले सिय अब्भहिण्’ स्यात्, हीनः स्यात्, तुल्यः स्यादभ्यधिकः, स्यात्-कदाचित् पुलाकान्तरात् सजातीयान् पुलाकः स्वस्थानसन्निकर्षेण चारित्रपर्यायै हीनः विशुद्धसंयमस्थानसम्बन्धित्वेन विशुद्धतरपर्यवापेक्षयाऽविशुद्धतरसंयमस्थानसंबन्धित्वेनाविशुद्धतराः पर्यवाः, हीना भवन्ति तादृशा विशुद्धेतरपर्यवयोगात् साधुरपि हीन इति कथ्यते । तुल्य इति तुल्य शुद्धिक पर्यवयोगात् साधुरपि तुल्यः कथ्यते अभ्यधिक इति विशुद्धतरः

અપેક્ષા કયા હીન હોતા છે ? અથવા વરાવર હોતા છે અથવા અધિક હોતા છે ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈં-‘ગોયમા । સિય હીણે ૧ સિય તુલ્લે ૨ સિય અબ્ભહિણ ૩’ હે ગૌતમ ! એક પુલાક દૂસરે પુલાક સે ચારિત્ર પર્યાયોં કી અપેક્ષા સે કદાચિત્ હીન હોતા છે, કદાચિત્ તુલ્ય હોતા છે ઓર કદાચિત્ અધિક હોતા છે । ઇસકા તાત્પર્ય એસા છે-એક પુલાક કા સજાતીય પુલાક સ્વસ્થાન શબ્દ સે યહાં લિયા ગયા છે ઇસકા અપને સજાતીય સે જો અસંયોજન છે-વહ સન્નિકર્ષ શબ્દ સે લિયા ગયા છે । વિશુદ્ધ સંયમ કી પર્યાયેં વિશુદ્ધ હોતી હૈં ઓર અવિશુદ્ધ સંયમ કી પર્યાયેં અવિશુદ્ધ હોતી હૈં । સંયમ કી વિશુદ્ધતા ઓર અવિશુદ્ધતા વાલા સાધુ પરસ્પર મેં શુદ્ધ ઓર અશુદ્ધ કહા ગયા છે । જિન જિન સાધુઓં કી વિશુદ્ધ સંયમ પર્યાયેં આપસ મેં સમાન હોતી હૈં વે તુલ્ય કહલાતે હૈં । જિનકી અશુદ્ધ હોતી હૈં-વે શુદ્ધ સંયમ પર્યાયવાલે સાધુઓં કી શુદ્ધ સંયમ પર્યાયોં સે અવિશુદ્ધ હોને સે હીન કહલાતે

પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-‘ગોયમા । સિય હીણે ૧, સિય તુલ્લે ૨ સિય અબ્ભહિણ ૩’ હે ગૌતમ ! એક પુલાક ખીજા પુલાકથી ચારિત્રપર્યાયોની અપેક્ષાથી કોઈવાર હીન હોય છે. કોઈવાર સમાન હોય છે અને કોઈવાર વધારે હોય છે. કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે-એક પુલાકના સમતીય પુલાક અડિયાં સ્વસ્થાન શબ્દથી ગ્રહણ કરેલ છે. તેનું પોતાના સમતીયથી જે અસંયોજન છે, તે સન્નિકર્ષ શબ્દથી ગ્રહણ કરેલ છે. વિશુદ્ધ સંયમની પર્યાયો વિશુદ્ધ હોય છે અને અવિશુદ્ધ સંયમની પર્યાયો અવિશુદ્ધ હોય છે. સંયમના વિશુદ્ધપણા અને અવિશુદ્ધપણાવાળા સાધુ અન્ય અન્યમાં શુદ્ધ અને અશુદ્ધ કહ્યા છે જે સાધુઓના વિશુદ્ધ સંયમપર્યાયો પરસ્પરમાં સરખા હોય છે, તે તુલ્ય કહેવાય છે. અને જેઓના પર્યાયો અશુદ્ધ હોય છે. તેઓ શુદ્ધ સંયમ પર્યાયવાળા સાધુઓના શુદ્ધ સંયમ પર્યાયોથી અવિશુદ્ધ હોવાથી હીન કહેવાય છે, અને વિશુદ્ધતર પર્યાયોના યોગથી તેઓ વિશેષાધિક

पर्यवयोगात् साधुसि अन्वयिह इति । 'सिय दीणे ति' अशुद्धसंयमस्थानवर्ति-
त्वात् 'सिय नुल्लेपि' एक संयमस्थानवर्तित्वात् 'सिय अन्नदिए ति' विशुद्धतर-
संयमस्थानवर्तित्वात् । 'जइ दीणे अन्नमागदीणे वा' यदि दीनः सजातीयपुलाकान्तर-
रात् पुलाकः तदा अनन्तमागदीनो वा भवेत् अथ तद्ध अमदनादस्यापनया-
है और विशुद्धतर पर्यायों के योग से ये अन्वयिह कहलाते हैं-इन्हीं
सब बातों को लेकर प्रभुश्री ने गौतमस्वामी से उत्तररत्न में ऐसा कहा
है । सजातीय पुलाकान्तर से एक पुलाक स्वस्थान ननिर्हर्य से
बारिप्रपर्यायों की अपेक्षा कदाचित् हीन भी होता है क्यों कि-
विशुद्ध संयमस्थान सम्पन्नी होने से विशुद्धतर हुई पर्यायों की अपेक्षा,
अविशुद्धतर संयम स्थान सम्बन्धी होने के कारण अविशुद्धतर
पर्यायों हीन होती हैं और ऐसी अविशुद्धतर पर्यायों के योग से
साधु भी हीन हैं ऐसा कहा जाता है तुल्य शुद्धिरात्री पर्यायों के
योग से साधु भी तुल्य है ऐसा कहा जाता है तथा-विशुद्धतर
पर्यायों के योग से साधु भी अन्वयिह हैं ऐसा कहा जाता है । इस-
लिये-अशुद्ध संयमस्थानवर्त्ती होने से 'सिय दीणे' ऐसा कहा गया
है । एक जैसे संयमस्थानवर्त्ती होने से 'सिय नुल्लेपि' ऐसा कहा
गया है और विशुद्धतर संयमस्थानवर्त्ती होने से 'सिय अन्नदिए ति'
ऐसा कहा गया है ।

પુલાકસ્યોત્કૃષ્ટસંયમસ્થાનપર્યાવાણિ દશ સહસ્રાણિ (૧૦૦૦૦) તસ્ય સર્વ જીવા-
નન્તકૈન શતપરિમાણતયા કલ્પિતૈન ભાગે હતે સત્તિ શતં (૧૦૦) લબ્ધં ભવતિ
દ્વિતીય પ્રતિયોગિપુલાકચારિત્રપર્યાવાગ્રં નવ સહસ્રાણિ નવ શતાધિકાનિ (૯૯૦૦)
પૂર્વભાગલબ્ધં શતં પ્રક્ષિપ્તં દશસહસ્રાણિ જાતાનિ તત્તોડસૌ સર્વજીવાનન્તકમારહાર-
લબ્ધેન શતેન હીનમિત્યનન્તમાગહીન ઇતિ । ‘અસંખેજ્જભાગહીણે વા’ અસં-
ખ્યેયભાગહીનો વા ભવેત્, પૂર્વોક્તકલ્પિતપર્યાયરાશે દશસહસ્રરૂપસ્ય (૧૦૦૦૦)
લોકાકાશપ્રદેશપરિમાણેનાડસંખ્યેયેન કલ્પનયા પશ્ચાત્શત્પમાણેન ભાગે હતે લબ્ધં

હૈ ‘અસંખેજ્જહમાગહીણે વા, સંખેજ્જહમાગહીણે વા’ અસંખ્યાત ભાગ
હીન બી હો સકતા હૈ ઓર સંખ્યાતભાગ હીન બી હો સકતા હૈ ।
અથવા-‘સંખેજ્જગુણહીણે વા’ સંખ્યાતગુણ હીન બી હો સકતા હૈ
‘અસંખેજ્જગુણહીણે વા’ અસંખ્યાત ગુણ હીન બી હો સકતા હૈ ઓર
‘અર્ણતગુણહીણે વા’ અનન્ત ગુણ હીન બી હો સકતા હૈ । ઇસ વિષય
કો અઢ્ઢ સંદૃષ્ટિ દ્વારા યો સરજ સકતે હૈ-માન લીજિયે પુલાક કી
ઉત્કૃષ્ટ સંયમસ્થાન પર્યાયે ૧૦૦૦૦ હૈ ઓર અનન્ત કા પ્રમાણ ૧૦૦
હૈ । ઉત્કૃષ્ટ સંયમસ્થાનપર્યાયો મેં ઇસ અનન્ત કા ભાગ દેને સે ૧૦૦
લબ્ધ આતે હૈ । ઇન્હે ઉત્કૃષ્ટ સંયમ સ્થાન કી પર્યાયો મેં સે કમ કર
દેને પર દ્વિતીય પુલાક કે સંયમ સ્થાન કી ચારિત્ર કી પર્યાયે ૯૯૦૦
જો હોતી હૈ વે ઉત્કૃષ્ટ સંયમસ્થાન પર્યાયો કી અપેક્ષા અનન્તભાગ સે
હીન હુઈ હૈ । યહ વાત જાની જાતી હૈ । ‘અસંખેજ્જભાગહીણે વા’
અસંખ્યાત ભાગ હીન હોતી હૈ-એસા જો કહા ગયા હૈ સો ઇસે યો સમ-

હમાગહીણે વા સંખેજ્જહમાગહીણે વા’ અસંખ્યાતભાગ હીન પણ હોય છે. અને
સંખ્યાતભાગ હીન પણ હોય છે અથવા સંખેજ્જગુણહીણે વા’ સંખ્યાતગુણ હીન પણ
હોઈ શકે છે, ‘અસંખેજ્જગુણહીણે વા’ અસંખ્યાતગુણ હીન પણ હોઈ શકે છે. અને
‘અર્ણતગુણહીણે વા’ અનન્તગુણ હીન પણ હોઈ શકે છે. આ વિષયને અંકો દ્વારા
આવી રીતે સમજી શકાય છે. માની લો કે પુલાકના ઉત્કૃષ્ટ સંયમસ્થાનના
પર્યાયે ૧૦૦૦૦૦ દસ હજાર છે અને અનન્તનું પ્રમાણ ૧૦૦૦ સો છે ઉત્કૃષ્ટ
સંયમ સ્થાનના પર્યાયોમાં આ અનન્તનો ભાગ દેવાથી ૧૦૦૦ સો લબ્ધ થાય
છે તેને ઉત્કૃષ્ટ સંયમ સ્થાનના પર્યાયોમાંથી કમ કરવાથી બીજા પુલાકના
સંયમ સ્થાનની ચારિત્ર પર્યાયે ૯૯૦૦ નવ હજારને નવસો થઈ જાય છે.
તે ઉત્કૃષ્ટ સ્થાનના પર્યાયોની અપેક્ષાએ અનન્તભાગથી હીન થયેલ છે. એ
વાત બધામાં આવે છે. ‘અસંખેજ્જભાગહીણે વા’ અસંખ્યાતભાગ હીન હોય
છે. એવું જે કહેલ છે તેને આ પ્રમાણે સમજવું જોઈએ-માની કે અસં-

સ્થાનસન્નિકર્ષ' इति । 'संख्येज्जगुणहीणे वा' संख्येयगुणहीनो वा भवेत् एकस्य पुलाकस्य चरणपर्यवपरिमाणं कल्पनया सहस्रदशकं द्वितीयप्रतियोगिपुलाक-चरणपर्यवपरिमाणं च सहस्रम् (१०००) ततश्चोत्कृष्टसंख्येयकेन कल्पनया दशकपरिमाणेन गुणकारेण गुणितसहस्रं जायन्ते दशसहस्राणि, स च राशिः (१००००) तेन उत्कृष्टसंख्येयकेन कल्पनया दशकपरिमाणेन गुणकारेण हीनः -अनभ्यस्त इति संख्येयगुणहीनः, प्रथमपुलाकस्य स्वस्थानसन्निकर्ष इति । 'असंख्येज्जगुणहीणे वा' असंख्येयगुणहीनो वा भवेत्, एकस्य पुलाकस्य चरण-पर्यवपरिमाणं कल्पनया दशसहस्राणि (१००००) द्वितीय प्रतियोगिपुलाकचरण-पर्यवपरिमाणं च शतद्वयम्, ततश्च लोकाकाश प्रदेशपरिमाणेनासंख्येयकेन कल्प-नया पञ्चाशत्परिमाणेन गुणकारेण गुणितं शतद्वयं जायन्ते दशसहस्राणि, स च

ज्जગુણહીણે વા' એસા જો કહા ગયા હૈ સો હસકા મતલબ એસા હૈ-માનલીજિયે એક પ્રથમ પુલાક કી ચારિત્ર પર્યાયોં કા પ્રમાણ ૧૦૦૦૦ હૈ ઓર દ્વિતીય પ્રતિયોગી પુલાક કી ચારિત્ર પર્યાયોં કા પ્રમાણ ૧૦૦૦ હૈ। તથા સંખ્યાત કા પ્રમાણ ૧૦ હૈ, અબ હસ દશરૂપ ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાત સે ૧૦૦૦ કો ગુણિત કરને સે ૧૦૦૦૦ સંખ્યા આતી હૈ। સો યહ ૧૦૦૦ સંખ્યારૂપ રાશિ ૧૦૦૦૦ કી અપેક્ષા સંખ્યાતગુણ હીન કહી જાતી હૈ। હસી પ્રકાર પ્રથમ પુલાક કી ચારિત્રપર્યાયોં સે દ્વિતીય પુલાકકી ચારિત્ર પર્યાયેં સંખ્યાત ગુણહીન હોતી હૈ। 'અસંખ્યેજ્જગુણહીણે વા' એસા જો કહા ગયા હૈ સો હસકા તાત્પર્ય એસા હૈ-માન લેના ચાહિયે કિ એક પુલાક કી ચારિત્ર પર્યાયેં ૧૦૦૦૦ હૈ ઓર દૂસરે પુલાક કી ચારિત્ર પર્યાયેં અસંખ્યાતગુણ હીન હૈ-વહાં અસંખ્યાત કા પ્રમાણ ૨૦૦ હૈ। યહાં ગુણકાર કા પ્રમાણ ૫૦ હૈ। ૨૦૦ કો ૫૦ સે ગુણિત કરને પર

તેનો હેતુ એ છે કે-માનો કે-એક પહેલા પુલાકના ચારિત્ર પર્યાયોનું પ્રમાણ ૧૦૦૦૦૭ હસ હજારનું છે. અને બીજા પ્રતિયોગી પુલાકના ચારિત્ર પર્યાયોનું પ્રમાણ ૧૦૦૦૭ એક હજારનું છે તથા સંખ્યાતનું પ્રમાણ ૧૦૭ હસ છે. આ હસ રૂપ ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાતથી ૧૦૦૦૭ હજારને ગુણવાથી ૧૦૦૦૦૭ હસ હજારની સંખ્યા આવે છે. આ ૧૦૦૦૭ હજારરૂપ રાશિ (દગલો) ૧૦૦૦૦૭ હસ હજારની અપેક્ષાએ સંખ્યાતગુણ હીન કહેવાય છે, એજ રીતે પહેલા પુલાકના ચારિત્ર પર્યાયોથી બીજા પુલાકના ચારિત્ર પર્યાયો સંખ્યાતગુણ હીન હોય છે. 'અસંખ્યેજ્જગુણહીણે વા' આ પ્રમાણે બે કહેવામાં આવ્યું છે, તેનું તાત્પર્ય એવું છે કે-એક પુલાકના ચારિત્રપર્યાયો ૧૦૦૦૦ હસ હજાર છે અને બીજા પુલાકના ચારિત્રપર્યાયો અસંખ્યાતગુણ હીન છે. અહીંયાં અસંખ્યાતનું

राशिस्तेन लोकाकाशप्रदेशपरिमितामंशोक्तं कल्पनया प्रज्ञातस्त्वमात्रेण गुणकारेण हीन इति—अनन्तपेयगुणहीनः, प्रथमपुत्रादस्य स्वस्यानन्तरित्य इति । 'अणंतगुणहीणे वा' अनन्तगुणहीनो वा भवेत् । एकस्य द्विष्ट पुत्रादस्य त्रयपर्यन्तपरिमाणं कल्पनया प्रथमद्वयप्रमाणम्, द्वितीयप्रतियोगिपुत्रादत्रयपर्यन्तपरिमाणं च अन्तमेतम् तत्रैव सर्वजीवानन्तकेन कल्पनया अत्रपरिमाणेन गुणकारेण गुणितः अन्ततो राशिहीने दशमज्जमितः, न च तेन सर्वजीवानन्तकेन कल्पनया अत्रपरिमाणेन गुणकारेण हीन इति—अनन्तगुणहीनः प्रथमपुत्रादस्य स्वस्यानन्तरित्य इति । एतत्तदन्तरित्यद्वयानन्त उद्धार्याद्वयेभिरेव नागदशगुणदारित्याख्यातव्यः, तदेतद्—'अ' इत्यादि, 'अ' अन्तरित्य' अन्तरित्यः

१०००० हो जाते हैं, जो दूसरे पुत्राद ही जो २०० के रूप में चारित्र्य पर्यायों हैं वे १०००० की अपेक्षा अनन्तगतगुण हीन हैं । 'अणंतगुण हीणे वा' ऐसा जो कदा गया है जो इसका नान्यर्थ है—मान लीजिये किसी पुत्राद की चारित्र्य पर्यायों का प्रमाण कल्पना से १०००० है और द्वितीय प्रतियोगी पुत्राद की चारित्र्य पर्यायों का प्रमाण १०० है और अनन्त का प्रमाण १०० है अब १०० को १०० से गुणित करने पर १०००० हो जाते हैं जो इस राशि की अपेक्षा जो १०० की राशि है यह अनन्तगुण हीन राशि है । इसी प्रकार से एकपुत्राद की चारित्र्य पर्यायों की अपेक्षा दूसरे पुत्राद की चारित्र्य पर्यायों अनन्तगुण हीन होती हैं । यह प्रथम पुत्राद का स्वस्यानन्तान्तरित्य हीनता की अपेक्षा से समझाया गया है । इसी प्रकार से अन्तरित्य उद्धार्य का इन पद

यदि एकः पुलाकः सत्रातीयपुलाकान्तरतोऽभ्यधिको भवेत् तदा—‘अणंतभाग
मवमहिए वा’ अनन्तभागाभ्यधिको भवेत् एकस्य पुलाकस्य कल्पनया दशसहस्र
(१००००) प्रमितं चरणपर्यवपरिमाणं, तदन्यस्य नवसहस्रधिकं नवसहस्रप्रमितं
(९९००) चरणपर्यवपरिमाणम्, ततो द्वितीयाऽपेक्षया प्रथमः (१००००) अनन्त-
भागाऽभ्यधिकः प्रथमपुलाकस्य स्वस्थानसन्निकर्ष इति । ‘असंख्येज्जइ भागमवम-
हिए’ असंख्येयभागाऽभ्यधिको भवेत् यस्य अष्टशताधिकं नवसहस्रप्रमितं
(९८००) चरणपर्यवपरिमाणं तस्मात् प्रथमः (१००००) असंख्येयभागाधिकः

સ્થાન પાતિત ભાગહાર ઔર ગુણકાર સે સમજા લેના ચાહિયે । યહી
વાત—‘અહ અવમહિએ’ હસ સૂત્ર પાઠ દ્વારા પ્રકટ કી ગઈ હૈ અર્થાત્ એક
પુલાક યદિ દૂસરે પુલાક સે અધિક હોતા હૈ તો વહ ‘અણંતભાગ-
મવમહિએ’ અનન્તભાગ સે અભ્યધિક હો સકતા હૈ અસંખ્યાત ભાગ સે
અધિક હો સકતા હૈ, સંખ્યાતભાગ સે અધિક હો સકતા હૈ, સંખ્યાત-
ગુણ અધિક હો સકતા હૈ અસંખ્યાતગુણ અધિક હો સકતા હૈ’ ઔર
અનન્તગુણ અધિક હો સકતા હૈ । અનન્તભાગ અધિક હો સકતા હૈ—
હસે યો સમજાનો ચાહિયે—કલ્પના કરો—એક પુલાક કે ૧૦ હજાર
ચારિત્ર પર્વાયે હૈ ઔર દૂસરે પુલાક કે ૯૯૦૦ ચારિત્ર પર્વાયે હૈ હસ
પ્રકાર દ્વિતીય કી અપેક્ષા પહિલે કે ચારિત્ર પર્વાયે અનન્તભાગ અધિક
હૈ । ‘અસંખ્યાત ભાગ અધિક હો સકતા હૈ’ હસકા તાત્પર્ય એસા હૈ—
માનલો—જિસકે ચારિત્ર પર્યવ પરિણામ ૯૮૦૦ હૈ ડસકી અપેક્ષા પ્રથમ

અર્થ પણ આ છ સ્થાનમાં રહેલ ભાગાકાર અને ગુણાકારથી સમજી લેવો.
જોઈએ એજ વાત ‘અહ અવમહિએ’ આ સૂત્રપઠ દ્વારા પ્રકટ કરેલ છે. અર્થાત્
એક પુલાક જે બીજા પુલાકથી અધિક હોય તો તે ‘અણંતભાગમવમહિએ’
અનંતભાગથી અભ્યધિક થઈ શકે છે. અસંખ્યાતભાગથી અધિક હોઈ શકે છે.
સંખ્યાતભાગથી વધારે હોઈ શકે છે. સંખ્યાતગણા વધારે થઈ શકે છે,
અસંખ્યાતગણા વધારે હોઈ શકે છે. અને અનંતગણા વધારે હોઈ શકે છે,
અનંતભાગ અધિક હોઈ શકે છે અને આ પ્રમાણે સમજવું જોઈએ કલ્પના
કરો કે એક પુલાકનું ૧૦૦૦૦૦ દસ હજાર ચારિત્ર પરિમાણ છે. અને બીજા
પુલાકનું ૯૯૦૦૦ નવ્વાણુસો ચારિત્ર પરિમાણ છે આ રીતે આ બીજાની
અપેક્ષાથી પહેલા પુલાકનું ચારિત્ર પરિમાણ અનંતભાગ વધારે છે. ‘અસં-
ખ્યાતભાગ વધારે હોઈ શકે છે, તેમ રહેવાનું તાત્પર્ય એવું છે કે—માનો કે
જેના ચારિત્ર પર્યવ પરિમાણ ૯૮૦૦૦ અઠાણુસો છે. તેના કરતાં પહેલાના

સ્વસ્થાનસન્નિકર્ષ' इति । अथ पुलाकमाश्रित्य बकुशादि परस्थानसन्निकर्ष' सूत्र-
माह-‘पुलाए णं भंते ! वउसस्स’ इत्यादि । ‘पुलाए णं भंते ! वउसस्स परट्ठाण-
सन्निगासेणं चारित्तपज्जवेहिं किं हीणे तुल्ले अब्भहिए’ पुलाकः खलु भदन्त !
बकुशस्य परस्थानसन्निकर्षेण चारित्रपर्यायैः किं हीन तुल्योऽभ्यधिको वा तत्र
परस्थानसन्निकर्षेण इत्यस्य विजातीययोगमाश्रित्येत्यर्थः विजातीयश्च पुलाकस्य
बकुशादिर्भवतीति प्रश्नः, भगवानाह-‘गोयमा’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम !
‘हीणे णो तुल्ले णो अब्भहिए’ हीनः, पुलाको बकुशाद् हीनो भवति तथाविध-
विशुद्ध्यभावात् नो तुल्यो भवति पुलाको बकुशात् नो वा अभ्यधिक इति ।
कियत्परिमितो हीनः ? इत्याह-‘अणंतगुणहीणे’ अनन्तगुण हीनः, बकुशापेक्षया

૧૦૦ હૈ उसकी अपेक्षा प्रथम के जो चारित्र पर्यायों का १०००० प्रमाण
है वह अनन्तगुण अधिक है । यह सब कथन यहां तक का स्वस्थान
की अपेक्षा से किया गया है । अब परस्थान की अपेक्षा से-बकुश आदि
के परस्थान की अपेक्षा से-यह कथन सूत्रकार इससूत्र द्वारा करते हैं ।

‘पुलाएणं भंते ! वउसस्स परट्ठाणसन्निगासेणं चरित्तपज्जवेहिं किं
हीणे तुल्ले, अब्भहिए’ इसमें गौतमस्वामी ने प्रभुश्री से ऐसा पूछा
है-हे भदन्त ! पुलाक अपनी चारित्र पर्यायों की अपेक्षा बकुशरूप पर-
स्थान की चारित्र पर्यायों की अपेक्षा से क्या हीन है । अथवा तुल्य
है ? अथवा अधिक है । इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-‘गोयमा !
हीणे, नो तुल्ले नो अब्भहिए’ हे गौतम ! तथाविध विशुद्धि के अभाव
से पुलाक बकुश से हीन होता है । इसलिये वह हीन है तुल्य अथवा

એ છે કે-જે પુલાકના ચારિત્ર પર્યાયોનું પ્રમાણ ૧૦૦ સે છે. તેના કરતાં
પહેલાના જે ચારિત્રપર્યાયોનું દસ હજારનું પ્રમાણ છે, તે અનંત ગુણ વધારે છે.
આ સઘળું કથન અહિં સુધીનું સ્વસ્થાનની અપેક્ષાથી કરવામાં આવેલ છે.

હવે પરસ્થાનની અપેક્ષાથી-એટલે કે બકુશ વિગેરેના પરસ્થાનની અપે-
ક્ષાથી આ કથન સૂત્રકાર આ પ્રકારે બતાવે છે. ‘પુલાए णं भंते ! वउसस्स
परट्ठाणसन्निगासेणं चरित्तपज्जवेहिं किं हीणे तुल्ले अब्भहिए’ આ સૂત્રપાઠથી
ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને એવું પૂછ્યું છે કે-હે ભગવન્ પુલાક પોતાના ચારિત્ર
પર્યાયોની અપેક્ષાથી બકુશરૂપ પરસ્થાનના ચારિત્ર પર્યાયોની અપેક્ષાથી શું
હીન છે ? અથવા તુલ્ય છે ? અથવા વધારે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી
ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-‘गोयमा ! हीणे, नो तुल्ले, नो अब्भहिए’ હે ગૌતમ !
તથાવિધ-તે પ્રકારની વિશુદ્ધિના અભાવથી પુલાક બકુશ કરતાં હીન હોય છે.

અધિકો વા સ્યાત્ શુદ્ધતરસંયમસ્થાનવૃત્તિત્વાત્ યસ્માત્ પુલાકસ્ય કષાયકુશીલસ્ય ચ સર્વજઘન્યાનિ સંયમસ્થાનાનિ અધો ભવન્તિ, તત્ સ્તૌ યુગપદસંખ્યેયાનિ સ્થાનાનિ પ્રાપ્નુતઃ તુલ્યાધ્યવસાયત્વાત્ તતઃ પુલાકો વ્યવચ્છિદ્યતે હીન પરિણામત્વાત્ વ્યવ-
ચ્છિન્ને ચ પુલાકે કષાયકુશીલ એક એવ અસંખ્યેયાનિ સંયમસ્થાનાનિ ગચ્છતિ,
શુભપરિણામત્વાત્ તદનન્તરં કષાયકુશીલપ્રતિસેવનાકુશીલવકુશાઃ યુગપદસંખ્યે-
યાનિ સંયમસ્થાનાનિ પ્રાપ્નુવન્તિ, તતશ્ચ વકુશો વ્યવચ્છિદ્યતે । પ્રતિસેવનાકુશીલ
કષાયકુશીલો અસંખ્યેયાનિ સંયમસ્થાનાનિ પ્રાપ્નુતઃ, તતશ્ચ પ્રતિસેવનાકુશીલો વ્યવ-
ચ્છિદ્યતે । કષાયકુશીલસ્તુ અસંખ્યેયાનિ સંયમસ્થાનાનિ પ્રાપ્નોતિ, તતઃ સોઽપિ-

તુલ્ય બી હોતા હૈ ક્યોંકિ વહ સમાન સ્થાન મેં વૃત્તિવાલા હોતા હૈ ।
કદાચિત્ વહ અધિક બી હોતા હૈ ક્યોં કિ વહ શુદ્ધતર સંયમસ્થાન મેં
વૃત્તિવાલા હોતા હૈ । ક્યોંકિ પુલાક ઓર કષાય કુશીલ કે સર્વ
જઘન્ય સંયમ સ્થાન સબ સે નીચે હોતે હૈં । યહાં સે યે દોનોં સાથ ૨
અસંખ્ય સંયમસ્થાન તક જાતે હૈં કારણ યહાં તક इनके अध्यवसाय
તુલ્ય હોતે હૈં । इसके बाद पुलाक हीन परिणामवाला होने से बिछुड
जाता है-संयमस्थान की ओर बढ़ने से अटक जाता है-केवल एक
कषायकुशील ही असंख्यात संयमस्थान तक जाता है । क्यों कि वह
शुभपरिणाम वाला होता है इसके बाद कषायकुशील प्रतिसेवना-
कुशील और वकुश ये तीनों साथ २ असंख्यात संयमस्थान तक जाते
हैं । इसके बाद वकुश बिछुड जाता है आगे संयमस्थान की ओर
जाने से रुक जाता है । केवल प्रतिसेवना कुशील और कषायकुशील
ये दोनों ही असंख्यात संयमस्थान तक जाते हैं । इसके बाद प्रतिसेवना
कुशील भी अटक जाता है । केवल कषाय कुशील ही असंख्यात संयम

કેઢિવાર તે તુલ્ય પણ હોય છે, કેમકે તે સ્થાનમાં વૃત્તિવાળા હોય છે.
કેઢિવાર તે વધારે પણ હોય છે. કેમકે તે શુદ્ધતર સંયમસ્થાનમાં વૃત્તિવાળા
હોય છે. કેમકે પુલાક અને કષાયકુશીલના સર્વજઘન્ય સંયમસ્થાનો સૌથી
નીચા હોય છે, ત્યાંથી તે બન્ને સાથે સાથે અસંખ્ય સંયમસ્થાનો સુધી જાય
છે. કારણ કે ત્યાં સુધી તેઓનો અધ્યવસાય તુલ્ય હોય છે. તે પુલાક હીન
પરિમાણુ વાળા હોવાથી છૂટી જાય છે અર્થાત્ સંયમસ્થાનની તરફ આગળ
થવાથી અટકી જાય છે કેવળ એક કષાય કુશીલ જ અસંખ્યાત સંયમસ્થાન
સુધી જાય છે. કેમકે તે શુભ પરિમાણુવાળા હોય છે. તે પછી કષાયકુશીલ
પ્રતિસેવના કુશીલ અને વકુશ એ ત્રણે સાથે સાથે અસંખ્યાત સંયમ સ્થાનો
સુધી જાય છે તે પછી પ્રતિસેવના કુશીલ પણ અટકી જાય છે, કેવળ કષાય

કષાયકુશીલે'ડપિ વ્યવચ્છિયતે-તદનન્તરં નિર્ગ્રન્થસ્નાતકૌ એકં સંયમસ્થાનં માપ્નુત ઇતિ । 'નિયંઠસ્સ જહા વડસસ્સ' નિર્ગ્રન્થસ્ય યથા-વકુશસ્ય યથા પુલાકો વકુશસ્ય પરસ્થાનસન્નિકર્ષેણ ચારિત્રપર્યાયૈ હીનઃ કથિતઃ તથા-નિર્ગ્રન્થસ્ય પરસ્થાનસન્નિકર્ષેણ ચારિત્રપર્યાયૈ રનન્તગુણ હીન એવ મત્તિ । 'એવં સિનાયસ્સ વિ' એવં સ્નાતકસ્યાપિ, પુલાકઃ સ્નાતકાદનન્તગુણહીનો મત્તીત્યર્થઃ । પુલાકસ્ય વકુશાદિનાં હીનત્વાદિકં નિરૂપ્ય વકુશસ્યાપિ તદન્યૈઃ સહ હીનત્વાદિકં નિરૂપયન્નાહ- 'વડસે ણં મંતે ! ઇત્યાદિ, 'વડસે ણં મંતે ! પુલાગસ્સ પરદ્વાણસન્નિગાસેણં ચરિત્તપજ્જવેહિં કિં હીણે તુલ્લે અબ્બહિણ્' વકુશઃ સ્વલ્લ મદન્ત ! પુલાકસ્ય પર-

સ્થાનોં કો પ્રાપ્ત કરતા હૈ । બાદ મેં વહ કષાયકુશીલ ભી અટક જાતા હૈ નિર્ગ્રન્થ ઓર સ્નાતક યે દોનોં હી એક સંયમસ્થાન કો પ્રાપ્ત કરતે હૈ । 'નિયંઠસ્સ જહા વડસસ્સ' હસલિયે પુલાક પરસ્થાન સન્નિકર્ષ કો લેકર જિસ પ્રકાર વકુશ કી ચારિત્રપર્યાયોં કી અપેક્ષા અનન્તગુણ હીન કહા ગયા હૈ उसी प्रकार वह निर्ग्रन्थ की चारित्रपर्यायो से भी अनन्त-गुण हीन कहा गया है । 'एवं सिनायस्स वि' और इसी प्रकार वह पुलाक स्नातक की भी चारित्र पर्यायो' की अपेक्षा अनन्तगुण हीन कहा गया है । इस प्रकार से पुलाक में वकुश आदिकी अपेक्षा हीनता आदि का प्रतिपादन करते हैं-इसमें गौतमस्वामी ने प्रभुश्री से ऐसा पूछा है- 'वडसे णं मंते ! पुलागस्स परद्वानसन्निगासेणं चरित्तपज्ज-वेहिं किं हीणे, तुल्ले, अब्बहिण्' हे भदन्त ! वकुश क्या पुलाक रूप

કુશીલ જ અસંખ્યાત સંયમ સ્થાનોને પ્રાપ્ત કરે છે. તે પછી તે કષાય કુશીલ પણ અટકી જાય છે નિર્ગ્રન્થ અને સ્નાતક એ બન્ને એક જ સંયમસ્થાનને પ્રાપ્ત કરે છે 'નિયંઠસ્સ જહા વડસસ્સ' તેથી પુલાક પરસ્થાનસન્નિકર્ષને લઈને જે રીતે બકુશના ચારિત્રપર્યાયોની અપેક્ષાથી અનંતગુણહીન કહ્યા છે. એજ પ્રમાણે તે નિર્ગ્રન્થના ચારિત્ર પર્યાયોથી પણ અનંતગુણહીન કહ્યા છે. 'એવં સિનાયસ્સ વિ' અને એજ પ્રમાણે તે પુલાક સ્નાતક પણ ચારિત્રપર્યાયોની અપેક્ષાથી અનંતગુણ હીન કહ્યા છે.

આ રીતે પુલાકમાં બકુશ વિગેરેની અપેક્ષાથી હીનપણા વિગેરેનું નિરૂપણ કરીને હવે સૂત્રકાર બકુશમાં પણ બીજાઓની અપેક્ષાથી હીનતા વિગેરેનું પ્રતિપાદન કરે છે-આ સંબંધમાં શ્રીગૌતમસ્વામીએ એવું પૂછ્યું છે કે- 'વડસેણં મંતે ! પુલાગસ્સ પરદ્વાણસન્નિગાસેણં ચરિત્તપજ્જવેહિં કિં હીણે, તુલ્લે અબ્બહિણ્' હે ભગવન્ બકુશ પુલાકરૂપ પરસ્થાનના ચારિત્રપર્યાયોની અપેક્ષાથી

સ્થાનસન્નિકર્ષેણ ચારિત્રપર્યાયૈઃ કિં હીનઃ તુલ્યોઽભ્યધિકોવા, વકુશઃ પુલાકાત્ ચારિત્રપર્યાયૈ હીનસ્તુલ્યોઽભ્યધિકો વા ભવતીતિ પ્રશ્નઃ, મગવાનાહ—‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘જો હીણે જો તુલ્લે અબ્મહિએ’ નો હીનો નો તુલ્યોઽભ્યધિકો ભવતિ, ‘અણંતગુણમબ્મહિએ’ અનન્તગુણાભ્યધિકો ભવતિ । વકુશઃ પુલાકાત્ અનન્તગુણાધિક એવ ભવતિ વિશુદ્ધતરપરિણામત્વાત્ ‘વડસે જં મંતે । વડસસ સઢ્ઢાણસન્નિગાસેણં ચારિત્તપજ્જવેહિં પુચ્છા’ વકુશઃ સ્વલ્લ ભદન્ત ! વકુશસ્ય સ્વસ્થાસન્નિકર્ષેણ ચારિત્રપર્યાયૈઃ કિં હીન સ્તુલ્યોઽધિકો વા ભવતીતિ પૂચ્છા—પ્રશ્નઃ । મગવાનાહ—‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘સિય હીણે સિય તુલ્લે સિય અબ્મહિએ’ સ્યાત્—કદાચિત્ હીનઃ અવિશુદ્ધપરિણામત્વાત્ સ્યાત્

પરસ્થાન કી ચારિત્ર પર્યાયોં વી અપેક્ષા હીન હૈ ? અથવા તુલ્ય હૈ ? અથવા અધિક હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રમુશ્રી કહતે હૈ—‘ગોયમા ! જો હીણે, જો તુલ્લે, અબ્મહિએ’ હે ગૌતમ ! વકુશ પુલાક કી ચારિત્રપર્યાયોં સે હીન નહીં હૈ ઓર ન તુલ્ય હૈ કિન્તુ અધિક હૈ । અધિકતા મેં બી વહ ઉસસે ‘અણંતગુણમબ્મહિએ’ અનન્તગુણ અધિક હૈં કયોં કિ ઉસકે પરિણામ પુલાક કે પરિણામોં સે વિશુદ્ધતર હોતે હૈં । ‘વડસે જં મંતે । વડસસ સઢ્ઢાણસન્નિગાસેણં ચારિત્તપજ્જવેહિં પુચ્છા’ હે ભદન્ત ! વકુશ અન્ય વકુશ કે ચારિત્ર પર્યાયોં સે કયા હીન હોતા હૈ ? અથવા તુલ્ય હોતા હૈ ? અથવા અધિક હોતા હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રમુશ્રી કહતે હૈ—‘ગોયમા ! સિય હીણે, સિય તુલ્લે, સિય અબ્મહિએ’ હે ગૌતમ ! વકુશ સજાતીય વકુશ કી ચારિત્ર પર્યાયોં કી અપેક્ષા સે કદાચિત્ હીન બી હોતા હૈ, કદાચિત્ તુલ્ય બી હોતા હૈ ઓર કદાચિત્ અધિક બી હોતા હૈ, । હીન

હીન છે ? અથવા તુલ્ય છે ? અથવા વધારે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! જો હીણે, જો તુલ્લે, અબ્મહિએ’ હે ગૌતમ ! બકુશ પુલાકના ચારિત્ર પર્યાયોથી હીન હોતા નથી. તેમ તુલ્ય પણ નથી. પરંતુ વધારે છે. અધિકપણમાં પણ તે તેનાથી ‘અણંતગુણમબ્મહિએ’ અનંતગુણ વધારે છે. કેમકે—તેમનું પરિમાણ પુલાકના પરિમાણોથી વિશુદ્ધતર હોય છે. ‘વડસેણં મંતે ! વડસસ સઢ્ઢાણસન્નિગાસેણં ચારિત્તપજ્જવેહિં પુચ્છા’ હે ભગવન્ બકુશ બીજા બકુશોના ચારિત્ર પર્યાયોથી શું હીન હોય છે ? અથવા તુલ્ય હોય છે ? અથવા અધિક હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! સિય હીણે, સિય તુલ્લે, સિય અબ્મહિએ’ હે ગૌતમ ! બકુશ સજાતીય બકુશોના ચારિત્ર પર્યાયોની અપેક્ષાથી, કોઈવાર હીન પણ હોય છે. કોઈવાર તુલ્ય પણ હોય છે અને કોઈવાર વધારે પણ હોય છે. તે અવિશુદ્ધ

कदाचित् सजातीय बकुशान्तरात् बकुशस्तुल्यः समानपरिणामत्वात् स्यात्—कदाचित् अधिकः विशुद्धपरिणामत्वात् ‘जइ हीणे छट्ठाणवडिए’ यदि बकुशाद् बकुशो हीनो भवेत्तदा षट्स्थानपतितः अनन्तभागहीनः १, असंख्येयभागहीनः २, संख्येयभागहीनः ३, संख्येयगुणहीनः ४, असंख्येयगुणहीनः ५, अनन्तगुणहीन ६ इति । ‘बउसे णं भंते ! पडिसेवणाकुशीलस्स परट्ठाणसंनिगासेणं चारित्तपज्जवेहिं किं हीणे०’ बकुशः खलु भदन्त ! प्रतिसेवनाकुशीलस्य परस्थानसन्निकर्षेण चारित्रपर्यायैः किं हीनस्तुल्योऽधिकोवेति मन्त्रः, उत्तरमाह—‘छट्ठाण’ इत्यादि, ‘छट्ठाणवडिए’ षट्स्थानपतितः, अनन्तभागहीनोऽसंख्येयभागहीनः संख्येयभागहीनः ।

वह अविशुद्ध परिणामों की अपेक्षा से होता है, तुल्य वह समान परिणामों से युक्त होने के कारण होता है और अधिक विशुद्ध परिणामों के कारण होता है । ‘जइ हीणे छट्ठाणवडिए’ यदि एक बकुश दूसरे सजातीय से हीन होता है तब वह षट्स्थान पतित होता है—अर्थात् एक बकुश दूसरे सजातीय बकुश से या तो अनन्तभाग हीन होता है १ अथवा असंख्यात भाग हीन होता है २ अथवा संख्यात भाग हीन होता है ३ अथवा संख्यातगुण हीन होता है ४, अथवा असंख्यातगुण हीन होता है ५ अथवा अनन्तगुण हीन होता है ६ ।

इसी प्रकार अधिक से भी षट् स्थानपतितता कह देनी चाहिये ।

‘बउसे णं भंते ! पडिसेवणाकुशीलस्स परट्ठाणसंनिगासेणं चारित्तपज्जवेहिं किं हीणे०’ हे भदन्त ! बकुशविजातीय प्रतिसेवना कुशील की चारित्रपर्यायों से हीन होता है ? अथवा तुल्य होता है ? अथवा अधिक होता है ? इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—‘छट्ठाणवडिए’ हे

परिष्णामेनी अपेक्षाथी हीन होय छे. समान परिष्णामो युक्त होवाने कारणे ते तुल्य होय छे. अने विशुद्ध परिष्णामे ने कारणे ते अधिक होय छे. ‘जइ हीणे सट्ठाणवडिए’ ने ते अकुश भील सजातीयथी हीन होय छे, त्यारे ते छ स्थानेथी पतित थाय छे. अर्थात् ओक अकुश भील सजातीय अकुशथी अनन्तभाग हीन होय छे. १ अथवा असंख्यातभाग हीन होय छे २ अथवा संख्यातभाग हीन होय छे ३ अथवा संख्यातगुण हीन होय छे. ४ अथवा असंख्यातगुण हीन होय छे ५ अथवा अनन्तगुण हीन होय छे ६

‘बउसेण भंते ! पडिसेवणाकुशीलस्स परट्ठाणसंनिगासेणं चारित्तपज्जवेहिं किं हीणे०’ हे भगवन् अकुश विजातीय प्रतिसेवनाकुशीलनी चारित्र पर्यायेथी हीन होय छे ? अथवा तुल्य होय छे ? अथवा अधिक होय छे ? आ प्रश्नना

સંખ્યેયગુણહીનોઽસંખ્યેયગુણહીનોઽનન્તગુણહીન इति । 'एवं कषायकुशीलस्स वि' एवं कषાયकुशीलस्यापि बकुशापेक्षया षट्स्थानपतितत्वमवगन्तव्यमिति । 'बउ-
सेणं भंते ! णियंठस्स परद्वાणસન્નિગાસેણં ચારિત્તપજ્જવેહિં પુચ્છા' बकुशः खलु
भदन्त ! निर्ग्रन्थस्य परस्थानसन्निकर्षेण चारित्रपर्यायैः किं हीनं स्तुल्योऽभ्य-
धिको वा बकुशो निर्ग्रन्थाऽपेक्षया चारित्रपर्यायै हीनो भवति तुल्यो वा भवति
अधिको वा भवतीति प्रश्नः । भगवानाह- 'गोयमा' इत्यादि । 'गोयमा' हे गौतम !
'हीणे णो तुल्ले णो अब्भहिए' हीनो भवति बकुशो निर्ग्रन्थस्य चारित्रपर्यायैः नो
तुल्यः-समो न भवति, नोऽभ्यधिकोऽधिकोऽपि न भवति । हीनोऽपि 'अणंतगुण-

गौतम ! वह षट् स्थानपतित होता है । अर्थात् बकुश विजातीय प्रति-
स्वेचनाकुशील की चारित्रपर्यायों की अपेक्षा अनन्तभाग हीन होता
है १ असंख्यातभाग हीन होता है २ संख्यातभाग हीन होता है ३
संख्यातगुण हीन होता है ४ असंख्यातगुण हीन होता है ५ और अन-
न्तगुण हीन होता है ६ इसी प्रकार अधिक में भी षट्स्थानपतितता
समझ लेनी । ' एवं कषायकुशीलस्स वि' इसी प्रकार वह कषाय-
कुशील के चारित्र पर्यायों की अपेक्षा से भी छह स्थानपतित होता है ।

'बउसे णं भंते ! णियंठस्स परद्वાણસન્નિગાસેણં ચારિત્તપજ્જવેહિં
પુચ્છા' हे भदन्त ! बकुश निर्ग्रन्थ की चारित्रपर्यायों की अपेक्षा से क्या
हीन होता है ? अथवा तुल्य होता है ? अथवा अधिक होता है ? इसके
उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं- 'गोयमा ! हीणे णो तुल्ले णो अब्भहिए'
हे गौतम ! बकुशनिर्ग्रन्थ की चारित्र पर्यायों की अपेक्षा हीन होता है

ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે- 'હટ્ઠાણવહિં' હે ગૌતમ ! તે છ સ્થાનોથી પતિત
હોય છે. અર્થાત્ બકુશ વિજાતીય પ્રતિસ્વેચનાકુશીલની ચારિત્ર પર્યાયોની
અપેક્ષાથી અનંતભાગ હીન હોય છે ૧ કે અસંખ્યાતભાગ હીન હોય છે. ૨
સંખ્યાતભાગ હીન હોય છે. ૩ સંખ્યાતગુણ હીન હોય છે. ૪ અસંખ્યાત-
ગુણ હીન હોય છે. ૫ અને અનંતગુણ હીન હોય છે ૬ ।

'एवं कषायकुशीलस्स वि' એજ પ્રમાણે કષાય કુશીલના ચારિત્ર પર્યા-
યોની અપેક્ષાથી પણ છ સ્થાન પતિત હોય છે 'बउसेणं भंते ! णियंठस्स
परद्वાણસન્નિગાસેણં ચારિત્તપજ્જવેહિં પુચ્છા' હે ભગવન્ બકુશ નિર્ગ્રન્થના ચારિત્ર
પર્યાયોની અપેક્ષાથી શું હીન હોય છે ? અથવા તુલ્ય હોય છે ? અથવા
અધિક હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે- 'ગોયમા ! હીણે ણો
તુલ્લે ણો અબ્ભહિએ' હે ગૌતમ ! બકુશ, નિર્ગ્રન્થના ચારિત્ર પર્યાયોની અપેક્ષાથી

હીને' અનન્તગુણહીનઃ નિર્ગ્રન્થાત્ ચારિત્રપર્યવૈ રત્નન્તગુણહીનો ભવતિ વકુશ
 હત્યર્યઃ । 'એવં સિનાયહસ વિ' એવં નિર્ગ્રન્થવદેવ સ્નાતકસ્યાપિ ચારિત્રપર્યવૈવકુશોઽ-
 નન્તગુણહીનો ભવતીતિ । 'પદિસેવનાકુસીલસ્સ એવં ચૈવ વડસવત્તવ્વયા માણિ-
 યવ્વા' પ્રતિસેવનાકુસીલસ્યૈવમેવ વકુશવત્તવ્વતા મણિતવ્વા । 'કસાયકુસીલસ્સ
 एस चैव वडसवत्तव्वा' कषायकुशीलस्य एषैव वकुशवत्तव्वा 'णवरं पुलाएण वि
 समं छट्ठाणवडिए' नवरं पुलाकेनापि समं षट्स्थानपतितः ।

અર્થ ભાવઃ—'વકુશઃ પુલાકાદનન્તગુણાભ્યધિક એવ વિશુદ્ધતરપરિણામસ્વાત્ ।
 વકુશાતુ વકુશઃ હીનાદિરેવ પરસ્પરનિચિત્રપરિણામસ્વાત્ । પ્રતિસેવના-કષાય-
 કુસીલાભ્યાં વકુશો હીનાદિરેવ । નિર્ગ્રન્થ સ્નાતકાભ્યાં તુ વકુશો હીન એવેતિ । પ્રતિ-

તુલ્ય અથવા અધિક નહીં હોતા હૈ । 'હીને વિ અણંતગુણહીને' હીન
 હોને પર મી વહ ડસસે અનન્તગુણ હીન હોના હૈ, અસંખ્યાન અથવા
 સંખ્યાતગુણ હીન નહીં હોતા હૈ । 'એવં સિનાયહસ વિ' હસી પ્રકાર સ્ના-
 તક કી ચારિત્રપર્યાયોં સે વકુશ અનન્તગુણ હીન હોતા હૈ । 'પદિસે-
 વના કુસીલસ્સ એવં ચૈવ વડસવત્તવ્વયા માણિયવ્વા' પ્રતિસેવનાકુસીલ
 મેં મી હસી પ્રકાર સે વકુશ કી વત્તવ્વતા કહની ચાહિયે । તથા-
 'કસાયકુસીલસ્સ વિ एस चैव वत्तव्वा' कषायकुशील में भी यही
 वकुश की वत्तव्वाता कहनी चाहिये 'णवरं' परन्तु 'पुलाएण वि समं
 छट्ठाणवडिए' पुलाक के साथ भी यहां पर षट्स्थान पतित होता है ।

મતલબ હસ કથન કા હસ પ્રકાર સે હૈ—વકુશ પુલાક સે અનન્ત
 ગુણ અધિક હી હોતા હૈ—વર્ધોં કિ વહ વિશુદ્ધતર પરિણામવાલા હોતા

હીન હોય છે. તુલ્ય અથવા અધિક હોતા નથી. 'હીને વિ અણંતગુણહીને'
 હીન હોવા છતાં પણ અનંતગુણ હીન હોય છે. અસંખ્યાત અથવા સંખ્યાત
 ગુણ હીન હોતા નથી 'એવં સિનાયહસ વિ' એજ પ્રમાણે સ્નાતકના ચારિત્ર
 પર્યાયોથી બકુશ અનંતગુણ હીન હોય છે 'પદિસેવનાકુસીલસ્સ એવં ચૈવ
 વડસવત્તવ્વયા માણિયવ્વા' પ્રતિસેવના કુસીલમાં પણ આજ પ્રમાણે બકુશના
 કથન પ્રમાણેનું કથન કહેવું જોઈએ તથા—'કસાયકુસીલસ્સ વિ एस चैव
 वत्तव्वा' कषाय, कुशीलना संबंधमा પણ બકુશના કથન પ્રમાણે જ કથન
 કરવું જોઈએ. 'णवरं' પરંતુ 'पुलाए णं वि समं छट्ठाणवडिए' पुलाकની अपेक्षाથી
 બકુશ છ સ્થાનથી પતિત હોય છે.

આ કથનનું તાત્પર્ય એ છે કે-બકુશ પુલાક કરતા અનંતગુણ વધારે
 હીન હોય છે. કેમકે—તે વિશુદ્ધતર પરિણામવાળા હોય છે, પરંતુ એક બકુશ

સેવનાકુશીલેન સહ વકુશો યથા વકુશેન વકુશો હીનાદિ સ્તથૈવ વાચ્યઃ । કષાય-
કુશીલોઽપિ યથા વકુશેન વકુશ સ્તથૈવ વાચ્યઃ, કેવલં વૈલક્ષણ્યમેતાવદેવ યત્ વકુશ-
પુલાકસૂત્રે પુલાકાદ્વકુશોઽભ્યધિક એવોક્તઃ, યદિ સ સકષાય સ્તદાઽસૌ ષટ્સ્થાન-
પતિતો વાચ્યઃ હીનાદિરિત્યર્થઃ, વકુશપરિણામસ્ય પુલાકાપેક્ષયા હીનસમાભ્યધિક
સ્વભાવત્વાદિતિ । ‘નિયંટે નં મંતે ! પુલાગસ્સ પરદ્વાણસન્નિગાસેણં ચારિત્તપજ્જ-
વેહિં પુચ્છા’ નિર્ગન્થઃ સ્વલુ મદન્ત ! પુલાકસ્ય પરસ્થાનસન્નિકર્ષેણ ચારિત્રપર્યાયૈઃ કિં
હીનઃ તુલ્યોઽભ્યધિકોવેતિ પ્રશ્નઃ । મગવાનાહ-‘ગોયમા’ इत्यादि । ‘ગોયમા’ હે

હે । પરન્તુ એક વકુશ દૂસરે વકુશ સે હીનાદિ રૂપ હોતા હૈ ક્યોં કિ
ઉનમેં પરસ્પર મેં વિચિત્રપરિણામ યુક્તતા રહતી હૈ । પ્રતિસેવનાકુશીલ
ઔર કષાયકુશીલ इन दोनों से वकुश हीनादिरूप भी होता है परन्तु
निर्गन्थ और स्नातક से वह वकुशहीन ही होता है । પ્રતિસેવના-
કુશીલ કે સાથ વકુશ જિસ પ્રકાર અન્ય વકુશ સે વહ વકુશહીના
દિરૂપ હોતા ઉસી પ્રકાર કા હોતા હૈ એસા સમજના ચાહિયે । કષાય
કુશીલ મી વકુશ સે વકુશ કે જૈસા હી વાચ્ય હૈ । પરન્તુ હતની સી
હી વિશેષતા હૈ કિ વકુશપુલાક સૂત્ર મેં પુલાક સે વકુશ અધિક હી
કહા ગયા હૈ । યદિ વહ કષાયકુશીલ હૈ તો વહ પુલાક કી અપેક્ષા
ષટ્સ્થાનપતિત હૈ । ક્યોં કિં ઉસકા પરિણામ પુલાક કી અપેક્ષા હીન,
સમ ઔર અધિક હોતા હૈ ।

‘નિયંટે નં મંતે ! પુલાગસ્સ પરદ્વાણસન્નિગાસેણં ચારિત્તપજ્જવેહિં
પુચ્છા’ હે મદન્ત ! નિર્ગન્થ પુલાક કી ચરિત્રપર્યાયોં સે હીન હોતા હૈ ?
અથવા સમ હોતા હૈ ? અથવા અધિક હોતા હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રમુશ્રી

બીજા બકુશ કરતાં હીનાદિ રૂપ જ હોય છે કેમકે તેઓમાં પરસ્પરમાં વિચિત્ર
પરિણામ યુક્તપણું રહે છે. પ્રતિસેવના કુશીલ અને કષાય કુશીલ આ બન્ને
કરતાં બકુશ હીનાદિપણાવાળા જ હોય છે, પરંતુ નિર્ગન્થ અને સ્નાતકથી તે
બકુશ હીન જ હોય છે પ્રતિસેવના કુશીલની સાથે બકુશ જે રીતે બીજા
બકુશથી તે બકુશ હીનાદિ રૂપ હોય છે. એજ પ્રમાણેના હોય છે. તેમ
સમજવું. કષાય કુશીલ પણ બકુશથી બકુશની જેમ જ હોય છે. પરંતુ એજ
વિશેષપણું છે કે-બકુશ, પુલાક સૂત્રમાં પુલાકથી બકુશ વધારે જ કહ્યા છે.
તે તે કષાય કુશીલ હોય તો તે પુલાકની અપેક્ષાથી છ સ્થાન પતિત છે.
કેમકે-તેનું પરિણામ પુલાકની અપેક્ષાથી હીન, સમ અને અધિક હોય છે.

‘નિયંટે નં મંતે ! પુલાગસ્સ પરદ્વાણસન્નિગાસેણં ચારિત્તપજ્જવેહિં પુચ્છા’
હે મગવત્ નિર્ગન્થ પુલાકના ચારિત્ર પર્યાયોથી હીન હોય છે ? અથવા સમ

ગૌતમ ! 'ળો હીળે ળો તુલ્લે' નો હીનો તુલ્ય ન ભવતિ નિર્ગ્રન્થઃ પુલાકાપેક્ષયા ચારિત્રપર્યાયે હીનો ન વા તુલ્યો ભવતિ કિન્તુ 'અવ્મહિણ' અભ્યધિકો ભવતિ પુલાકાપેક્ષયા ચારિત્રપર્યાયે નિર્ગ્રન્થઃ, યદિ અધિકો ભવતિ તત્રાપિ 'અનંતગુણમ્મહિણ' અનન્તગુણાભ્યધિકો ભવતીતિ । 'એવં જાવ કસાયકુસીલસ્સ' એવં યાવત્ કસાયકુસીલસ્ય અવ યાવન્પદેન વકુશપતિસેવનાકુસીલયોઃ સંગ્રહો ભવતિ તથા ચ વકુશપતિસેવનાકુસીલકપાન્કુસીલપેક્ષયા ચારિત્રપર્યાયે નિર્ગ્રન્થોઽનન્તગુણાધિકો ભવતીતિ ભાવઃ । 'ળિયંઠે ળં મંતે ળિયંઠસ્સ સઢ્ઢાણસન્નિગાસે ળં પુચ્છા' નિર્ગ્રન્થઃ સ્વલ્લુ ભદન્ત ! નિર્ગ્રન્થસ્ય સ્વસ્થાનસન્નિકર્ષેણ ચારિત્રપર્યાયેઃ કિં હીનઃ, તુલ્યઃ, અધિકો વા ભવતિ, ંકો નિર્ગ્રન્થઃ સજ્ઞાતીયનિર્ગ્રન્થાન્તરેભ્યઃ ચારિત્રપર્યાયેઃ । કિં ન્યૂનો ભવતિ સમો ભવતિ અધિકો વા ભવતીતિ પ્રશ્નઃ, ભગવાં

કહતે હૈ—'ગોચમા ! ળો હીળે, નો તુલ્લે, અવ્મહિણ' હે ગૌતમ ! નિર્ગ્રન્થ પુલાકાકી ચારિત્રપર્યાયો' સે ન હીન હોતા હૈ ંર ન સમ હોતા હૈ કિન્તુ અધિક હોતા હૈ । યદિ વહ ડલ્લકી ચારિત્રપર્યાયો' કી અપેક્ષા અધિક હોતા હૈ સો અનન્તગુણકાર સે અધિક હોતા હૈ । અસંખ્યાત અથવા સંખ્યાતગુણકાર સે અધિક નહીં હોતા હૈ । 'એવં જાવ કસાય-કુસીલસ્સ વિ' હસી પ્રકાર નિર્ગ્રન્થવકુશ, પ્રતિસેવનાકુસીલ ંર કસાયકુસીલ કી ચારિત્રપર્યાયો' કી અપેક્ષા સે અપની ચારિત્રપર્યાયો' દ્વારા અનન્ત કે ગુણકાર સે અધિક હોતા હૈ ।

'ળિયંઠે ળં મંતે । ળિયંઠસ્સ સઢ્ઢાણસન્નિગાસેણ પુચ્છા' હે ભદન્ત ! ંક નિર્ગ્રન્થ અપને સજ્ઞાતીય નિર્ગ્રન્થો' કી ચારિત્રપર્યાયો' સે વ્યા હીન હોતા હૈ ? અથવા સમ હોતા હૈ ? અથવા અધિક હોતા હૈ ? હસકે

હોય છે ? અથવા અધિક હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે— 'ગોચમા ! ળો હીળે, ળો તુલ્લે, અવ્મહિણ' હે ગૌતમ । નિર્ગ્રન્થ, પુલાકના ચારિત્રપર્યાયોથી હીન હોતા નથી. સમ પણ હોતા નથી પરંતુ અધિક હોય છે. તે અનંતગુણાકારથી અધિક હોય છે અસંખ્ય ત અથવા સંખ્યાત ગુણાકારથી અધિક હોતા નથી. 'એવં જાવ કસાયકુસીલસ્સ વિ' એજ પ્રમાણે નિર્ગ્રન્થ, વકુશ પ્રતિસેવનાકુસીલ અને કસાયકુસીલના ચારિત્ર પર્યાયોની અપેક્ષાથી પોતાના ચારિત્ર પર્યાયોદ્વારા અનંતના ગુણાકારથી વધારે છે. 'ળિયંઠે ળં મંતે । ળિયંઠસ્સ સઢ્ઢાણસન્નિગાસેણ પુચ્છા' હે ભગવાન્ એક નિર્ગ્રન્થ પોતાના સજ્ઞાતીય નિર્ગ્રન્થોના ચારિત્ર પર્યાયોથી યુ હીન હોય છે ? અથવા સમ હોય છે ? અથવા અધિક હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે

નાહ-‘ગોયમા’ इत्यादि । ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘णो हीणे तुल्ले णो अब्भहिण्’
 नो हीनो भवति सजातीयनिर्ग्रन्थेभ्यो निर्ग्रन्थः, किन्तु तुल्यः-समएव भवति नवा
 अधिकोऽपि भवतीति । ‘एवं सिणायस्स वि’ एवम्-सजातीयनिर्ग्रन्थवदेव स्नात
 केभ्योऽपि निर्ग्रन्थो न हीनो भवति नवाऽधिको भवति किन्तु तुल्य एव भव-
 तीति । ‘सिणाए णं भंते ! पुलागस्स परट्ठाणसन्निगासेणं’ स्नातकः खलु
 भदन्त ! पुलाकस्य परस्थानसन्निकर्षेण चारित्रपर्यायैः किं हीनो भवति तुल्यो
 भवति अधिको वा भवतीति प्रश्नः, उत्तरमाह-‘एवं जहा’ इत्यादि, ‘एवं जहा-
 णियंठस्स वत्तव्वया तहा सिणायस्स वि भाणियव्वा’ एवं यथा निर्ग्रन्थस्य वक्तव्यता
 तथा स्नातकस्यापि भणितव्या, यथा निर्ग्रन्थस्य पुलाकापेक्षया चारित्रपर्यायै-
 रभ्यधिकत्वं कथितं तथैव स्नातकस्यापि विजातीयपुलाकापेक्षया अनन्तगुणाधिक-
 त्वं वदता निर्ग्रन्थप्रकरणमनुस्मरणीयम् कियत्पर्यन्तं निर्ग्रन्थप्रकरणमिह वक्तव्यं

उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-‘गोयमा ! णो हीणे, तुल्ले, णो अब्भहिण्’
 हे गौतम ! निर्ग्रन्थ अपने सजातीय अन्य निर्ग्रन्थों की चारित्रपर्यायों
 द्वारा तुल्य ही होता है । हीन अथवा अधिक नहीं होता है । ‘एवं
 सिणायस्स वि’ इसी प्रकार वह निर्ग्रन्थ स्नातक की चारित्र पर्यायों
 से भी सम ही होता है, हीन अथवा अधिक नहीं होता है ।

‘सिणाए णं भंते ! पुलागस्स संनिगासे णं’ हे भदन्त ! स्नातक
 पुलाक रूप परस्थान की चारित्रपर्यायों की अपेक्षा हीन होता है ? अथवा
 बराबर होता है ? अथवा अधिक होता है ? इसके उत्तर में प्रभुश्री
 कहते हैं-‘एवं जहा णियंठस्स वत्तव्वया तहा सिणायस्स वि भाणियव्वा’
 हे गौतम ! जिस प्रकार से निर्ग्रन्थ में पुलाक की अपेक्षा चारित्रपर्यायों
 को लेकर अधिकता कही गई है उसी प्रकार स्नातक में भी विजातीय
 पुलाक की अपेक्षा अनन्तगुण अधिकता कहनी चाहिये और यह

છે કે-‘ગોયમા ! ણો હીણે, તુલ્લે, ણો અબ્ભહિણ્’ છે ગૌતમ ! નિર્ગ્રન્થ પોતાના
 સજાતીય બીજા નિર્ગ્રન્થોના ચારિત્ર પર્યાયોદ્વારા તુલ્ય જ હોય છે. હીન અથવા
 અધિક હોતા નથી ‘એવં સિણાયસ્સ વિ’ એજ પ્રમાણે નિર્ગ્રન્થ, સ્નાતકના
 ચારિત્ર પર્યાયોથી પણ સમ જ હોય છે. હીન અથવા અધિક હોતા નથી.
 ‘સિણાણં મંતે ! પુલાગસ્મ પરટ્ઠાણસન્નિગાસેણં’ છે ભગવન્ સ્નાતક, પુલાકરૂપ
 પરસ્થાનના ચારિત્ર પર્યાયોની અપેક્ષાથી હીન હોય છે ? અથવા બરાબર હોય
 છે ? અથવા અધિક હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘એવં
 જહા ણિયંઠસ્સ વત્તવ્વયા તહા સિણાયસ્સ વિ ભાણિયવ્વા’ છે ગૌતમ ! જે પ્રમાણે
 નિર્ગ્રન્થમાં પુલાકની અપેક્ષાથી ચારિત્ર પર્યાયોને લઈને અધિકપણું કહ્યું છે,
 એજ પ્રમાણે સ્નાતકમાં પણ વિજાતીય પુલાકની અપેક્ષાથી અનંતગુણ અધિક-

ત્રાહ—‘જાવ’ ઇત્યાદિ, ‘જાવ સિનાણે નં મંતે ! સિનાયસ્ત સદ્ગુણસન્નિગાસેણ પુચ્છા—ગોયમા ! નો હીને તુલે નો અબ્મહિય, યાવત્ સ્નાતકઃ સ્વલુ મદન્ત ! સ્નાતકસ્ય સ્વસ્થાનમન્નિકર્ષેણ ચારિત્રપર્યાયેઃ કિં હીનસ્તુલ્યોઽધિકો વેતિ પ્રશ્નઃ, ગૌતમ ! નો હીનસ્તુલ્યો નોઽભ્યધિકઃ, યાવત્પદેન ‘ગોયમા ! નો હીને નો તુલે અબ્મહિય અણંતગુણમબ્મહિય એવં જાવ કસાયકુમીલસ્સ’ ગૌતમ ! નો હીનો તુલ્યોઽભ્યધિકઃ અનન્તગુણાધિકઃ, એવં યાવત્કસાયકુમીલસ્ય, એતત્પર્યન્તં નિર્ગ્રન્થપ્રકરણસંગ્રહો ભવતીતિ । પર્યાયાધિકારાત્તેનામેવ જવન્યાદિભેદાનાં પુલાકાદિ સંવન્ધિનામલ્પવદ્ભૂતં નિરૂપયન્નાહ—‘એસિ નં મંતે’ ઇત્યાદિ । ‘એસિ નં મંતે ! એતેવાં સ્વલુ મદન્ત ! ‘પુલાગવડસપડિસેવનાકુમીલકસાયકુમીલણિયંઠસિનાયાણં’ પુલાકવકુશમતિસેવનાકુમીલકસાયકુમીલનિર્ગ્રન્થસ્નાતકાનામ્ ‘જહન્નુકોસગાણં ચરિત્તવજ્જવાણં કયરેકયરેહિતો જાવ વિસેસાહિયા વા’ જવ-

અધિકતા ‘જાવ સિનાણે નં મંતે ! સિનાયસ્ત સદ્ગુણસન્નિગાસેણ પુચ્છા’ ‘હા સૂત્રપાઠ તક કહની ચાહિયે । તાત્પર્ય કહને કા યહી હૈ કિ નિર્ગ્રન્થ ઔર સ્નાતક પુલાક કી ચારિત્ર પર્યાયોં સે અપની ૨ ચારિત્ર પર્યાયોં કે દ્વારા અનન્તગુણે અધિક હોતે હૈ યાવત્ સ્નાતક અપને સજાતીય સ્નાતક કી ચારિત્ર પર્યાયોં સે ચરાવર હોતા હૈ હીન અથવા અધિક નહીં હોતા હૈ યહાં યાવત્ પદ સે ‘ગોયમા ? નો હીને નો તુલે, અબ્મહિય અણંતગુણમબ્મહિય એવં જાવ કસાયકુમીલસ્સ’ હસ પાઠ કા સંગ્રહ હુઆ હૈ ।

પર્યાય કે અધિકાર કો લેકર અવ ગૌતમસ્વામી પ્રભુશ્રી સે એસા પૂછતે હૈ—‘એસિ નં મંતે ! પુલાગવડસપડિસેવનાકુમીલકસાયકુમીલણિયંઠસિનાયાણં જહન્નુકોસગાણં ચરિત્તવજ્જવાણં કયરે

પણું કહેવું’ બોધ્યે અને આ અધિકણ્ણ ‘જાવ સિનાણે નં મંતે ! સિનાયસ્ત સદ્ગુણસન્નિગાસેણ પુચ્છા’ આ સૂત્રપાઠ સુધી કહેવું બોધ્યે કહેવાનું તાત્પર્ય એજ છે કે—નિર્ગ્રન્થ અને સ્નાતક પુલાકના ચારિત્ર પર્યાયોંથી પોતપોતાના ચારિત્ર પર્યાયોંદ્વારા અનન્તગુણ અધિક હોય છે યાવત્ સ્નાતક પોતાના સજાતીય સ્નાતકના ચારિત્ર પર્યાયોંની બરાબર હોય છે હીન અથવા અધિક હોતા નથી અહિયાં યાવત્પદથી ‘ગોયમા ! નો હીને, નો તુલે અબ્મહિય અણંતગુણમબ્મહિય એવં જાવ કસાયકુમીલસ્સ’ આ પાડના સંગ્રહ થયો છે.

પર્યાયના અધિકારથી હવે શ્રીગૌતમસ્વામી પ્રભુશ્રીને એવું પૂછે છે કે—‘એસિ નં મંતે ! પુલાગવડસપડિસેવનાકુમીલકસાયકુમીલણિયંઠસિનાયાણં જહન્નુકોસગાણં ચરિત્તવજ્જવાણં કયરે કયરેહિતો ! જાવ વિસેસાહિયા વા’ હૈ

ન્યોત્કૃષ્ટાનાં ચારિત્રપર્યવાણાં કતરે કતરેભ્યોઽલ્પાવા बहुका वा तुल्या वा विशेषाधिका वा भवन्ति पुलाकादिसंन्धिनां चारित्रपर्यवाणां जघन्योत्કૃષ્ટાનાં मध्ये कस्यापेक्षया कस्यालत्वं बहुतादिकं भातीति प्रश्नः । भगवानाह—‘गोयमा’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘पुलागस्स कसायकुसीलस्स य एएसि णं जहन्नगा चरित्तपज्जवा दोण्ह वि तुल्ला सव्वत्थोवा’ पुलाकस्य कषायकुशीलस्य च एतयोः खलु जघन्याश्चारित्रपर्यवाः द्वयोरपि तुल्याः सर्वस्तोकाः, पुलाककषायकुशीलयोर्जघन्याश्चारित्रपर्यवाः परस्परं तुल्याः सर्वापेक्षया स्तोकाश्च भवन्तीत्यर्थः । ‘पुलागस्स उक्कोसगा चारित्तपज्जवा अणंतगुणा’ पुलाकस्योत्कृष्टा चारित्रपर्यवाः पुलाककषायकुशीलयोर्जघन्यचारित्रपर्यवापेक्षया अनन्तगुणा अधिका भवन्तीति । ‘वडसस्स पडिसेवणाकुसीलस्स य एएसिणं जहन्नगा चारित्तपज्जवा दोण्ह वि

કચરેહિંતો જાવ વિસેસાહિયા વા’ હે મદન્ત ! इन पुलाक षकुश, प्रति-
सेवनाकुशील, कषायकुशील, निर्ग्रन्थ और स्नातक की जघन्य और
उत्कृष्ट चारित्रपर्याये कौन किससे यावत् विशेषाधिक हैं ? यहां याव-
त्पद से ‘अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा’ इन पदों का संग्रह हुआ है ।
इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं ‘गोयमा ! पुलागस्स कसायकुसीलस्स
य एएसि जहन्नगचरित्तपज्जवा दोण्ह वि तुल्ला सव्वत्थोवा’ हे
गौतम ! पुलाक और कषायकुशील की जघन्य चारित्रपर्याय आपसमें
तुल्य है और सब से कम हैं । ‘पुलागस्स उक्कोसगा चरित्तपज्जवा
अणंतगुणा’ पुलाक की उत्कृष्ट चारित्रपर्याये पुलाक और कषायकुशील
की जघन्य चारित्रपर्यायों की अपेक्षा अनन्तगुण अधिक हैं । ‘वडसस्स
पडिसेवणाकुसीलस्स य एएसि णं जहन्नगा चरित्तपज्जवा दोण्ह वि

ભગવન્ આ પુલાક, બકુશ, પ્રતિસેવના કુશીલ કષાય કુશીલ, નિર્ગ્રન્થ અને
સ્નાતકની જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્ર પર્યાયો ‘અપ્પા વા, બહુયા વા, તુલ્લા વા’
કોણ કોનાથી અલ્પ છે ? કોણ કોનાથી વધારે છે ? કોણ કોની બરાબર છે ?
અને કોણ કોનાથી વિશેષાધિક છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—
‘ગોયમા ! પુલાગસ્સ કસાયકુસીલસ્સ ય એસિ જહન્નગચરિત્તપજ્જવા દોણ્હવિ
તુલ્લા સવ્વત્થોવા’ હે ગૌતમ ! પુલાક અને કષાય કુશીલના જઘન્ય ચારિત્ર
પર્યાયો પરસ્પરમાં તુલ્ય છે અને સૌથી ઓછા છે. પુલાકના ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્ર
પર્યાયો, પુલાક અને કષાયકુશીલના જઘન્ય ચારિત્ર પર્યાયોની અપેક્ષાથી
અનંતગુણ વધારે છે. ‘વડસસ્સ પડિસેવણાકુસીલસ્સ ય એસિ ણં જહન્નગા
ચરિત્તપજ્જવા દોણ્હ વિ તુલ્લા અણંતગુણા’ બકુશ અને પ્રતિસેવના કુશીલના

તુલ્લા અણંતગુણા' વકુશસ્ય પ્રતિસેવનાકુશીલસ્ય ચ દ્વયોઃ સ્વલુ જઘન્યાશ્ચારિત્ર
પર્યવાઃ દ્વયોરપિ તુલ્યા અનન્તગુણાઃ । વકુશપ્રતિસેવનાકુશીલયોર્જઘન્યચારિત્રપર્ય-
વાઃ પરસ્પરં તુલ્યા ભવન્તિ તથા પુલાકસ્યોત્કૃષ્ટચારિત્રાપેક્ષયા અનન્તગુણા અધિકા
ભવન્તીતિ । 'વડસસ્સ ઉક્કોસગા ચારિત્તપજ્જવા અણંતગુણા' વકુશસ્યોત્કૃષ્ટા
શ્ચારિત્રપર્યવાઃ વકુશપ્રતિસેવનાકુશીલયોર્જઘન્યચારિત્રપર્યવાપેક્ષયા અનન્તગુણાધિકા
ભવન્તીતિ । 'પડિસેવનાકુસીલસ્સ ઉક્કોસગા ચરિત્તપજ્જવા અણંતગુણા' પ્રતિ-
સેવનાકુશીલસ્યોત્કૃષ્ટાશ્ચારિત્રપર્યવાઃ વકુશસ્યોત્કૃષ્ટચારિત્રપર્યવાપેક્ષયા અનન્ત-
ગુણા અધિકાઃ ભવન્તીતિ । 'કસાયકુસીલસ્સ ઉક્કોસગા ચરિત્તપજ્જવા અણંતગુણા'
કપાયકુસીલસ્યોત્કૃષ્ટાશ્ચારિત્રપર્યવાઃ પ્રતિસેવનાકુશીલસ્યોત્કૃષ્ટચારિત્રપર્યવા-
પેક્ષયા અનન્તગુણા અધિકા ભવન્તીતિ । 'ણિયંઠસ્સ સિણાયસ્સ ય દ્વેસિણં જહન્ન-
મણુક્કોસગા ચારિત્તપજ્જવા દોણ્હ વિ તુલ્લા અણંતગુણા' નિર્ગ્રન્યસ્ય સ્નાતકસ્ય

તુલ્લા અણંતગુણા' વકુશાં અને પ્રતિસેવના કુશીલની જઘન્ય ચારિત્ર-
પર્યાયે પરસ્પર મેં તુલ્ય હેં તથા પુલાકની ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્રપર્યાયો
ની અપેક્ષા વે અનન્તગુણી અધિક હેં । 'વડસસ્સ ઉક્કોસગા ચરિત્ત-
પજ્જવા અણંતગુણા' તથા વકુશની ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્રપર્યાયે વકુશ
અને પ્રતિસેવનાકુશીલ કે જઘન્ય ચારિત્રની પર્યાયો સે અનન્તગુણી
અધિક હે । 'પડિસેવનાકુસીલસ્સ ઉક્કોસગા ચરિત્તપજ્જવા અણંત-
ગુણા' તથા પ્રતિસેવનાકુશીલની ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્રપર્યાયે વકુશ કે
ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્રની પર્યાયોની અપેક્ષા અનન્તગુણી અધિક હે ।
'કસાયકુસીલસ્સ ઉક્કોસગા ચારિત્તપજ્જવા અણંતગુણા' કપાયકુસીલ
ની ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્રપર્યાયે પ્રતિસેવનાકુશીલ કે ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્રની
પર્યાયોની અપેક્ષા અનન્તગુણી અધિક હે । 'ણિયંઠસ્સ સિણાયસ્સ ય

જઘન્ય ચારિત્ર પર્યાયો પરસ્પરમાં તુલ્ય છે તથા પુલાકના ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્ર
પર્યાયોની અપેક્ષાથી તે અનંતગણા વધારે છે. તથા વકુશના ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્ર
પર્યાયો વકુશ અને પ્રતિસેવના કુશીલના જઘન્ય ચારિત્ર પર્યાયો કરતાં અનંત-
ગણા વધારે છે. 'પડિસેવનાકુસીલસ્સ ઉક્કોસગા ચરિત્તપજ્જવા અણંતગુણા'
તથા પ્રતિસેવના કુશીલની ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્ર પર્યાયો વકુશના ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્ર
પર્યાયોની અપેક્ષાથી અનંતગણા વધારે છે 'કસાયકુસીલસ્સ ઉક્કોસગા
ચરિત્તપજ્જવા અણંતગુણા' કપાય કુશીલની ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્ર પર્યાયો પ્રતિસેવના
કુશીલના ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્રના પર્યાયોની અપેક્ષાથી અનંતગણા વધારે છે
'ણિયંઠસ્સ સિણાયસ્સ ય દ્વેસિ' ન જહન્નમણુક્કોસગા ચરિત્તપજ્જવા દોણ્હ વિ

ચ એતયોઃ સ્વલુ અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટાચારિત્રપર્યવાઃ દ્વયોરપિ તુલ્યા અનન્તગુણાઃ, નિર્ગ્રન્થસ્નાતકયોરજઘન્યાનુત્કૃષ્ટા ચારિત્રપર્યવાઃ પરસ્પરં તુલ્યા અનન્તગુણા ભવન્તિ તથા કષાયકુશીલસ્ય ઉત્કૃષ્ટચારિત્રપર્યવાપેક્ષયા અનન્તગુણા ભવન્તીતિ ॥મૂ.૦૮॥

ષોડશં યોગદ્વારમાહ—‘પુલાઐ ણં ભંતે’ इत्यदि,

મૂલમ્—પુલાઐ ણં ભંતે ! કિં સજોગી હોજ્જા અજોગી હોજ્જા ? ગોયમા ! સજોગી હોજ્જા નો અજોગી હોજ્જા । જહ સજોગી હોજ્જા કિં મળજોગી હોજ્જા વહજોગી હોજ્જા, કાયજોગી હોજ્જા ? ગોયમા ! મળજોગી વા હોજ્જા વહજોગી વા હોજ્જા કાયજોગી વા હોજ્જા । एवं जाव णियंठे । सिणाए णं पुच्छा, गोयमा ! सजोगी वा होज्जा अजोगी वा होज्जा जइ सजोगी होज्जा किं मणजोगी होज्जा सेसं जहा पुलागइस १६। पुलाए णं भंते ! किं सागारोवउत्ते होज्जा अणागारोवउत्ते होज्जा ? गोयमा ! सागारोवउत्ते वा होज्जा अणागारोवउत्ते होज्जा, एवं जाव सिणाए १७। पुलाए णं भंते ! सकसाई होज्जा अकसाई होज्जा ? गोयमा ! सकसाई होज्जा णो अकसाई होज्जा, जइ सकसाई से णं भंते ! कइसु कसाएसु होज्जा ? गोयमा ! चउसु कोहमाणमायालोभेसु होज्जा । एवं वउसे वि । एवं पडिसेवा कुसीले वि । कसायकुसीले णं पुच्छा गोयमा ! सकसाई होज्जा णो अकसाई होज्जा । जइ सकसाई होज्जा से णं भंते ! कइसु

एएसि णं अजहणमणुक्कोसणा चारित्तपजजवा दोण्ह वि तुल्ला अणं-
तगुणा’ કષાયકુશીલ કે ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્રકી પર્યાયોં કી અપેક્ષા નિર્ગ્રન્થ
और स्नातक की अजघन्य तथा अनुत्कृष्ट चारित्र पर्याये’ अनन्तगुणी
अधिक हैं और परस्पर में तुल्य हैं । ॥मू.०८॥

તુલ્લા અણંતગુણા’ કષાય કુશીલતા ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્ર પર્યાયોની અપેક્ષાથી નિર્ગ્ર-
ન્થ અને સ્નાતકના અજઘન્ય તથા અનુત્કૃષ્ટ ચારિત્ર પર્યાયો અનંતગુણ
વધારે છે. અને પરસ્પરમાં તુલ્ય છે. ॥મૂ.૦ ૮॥

कसाएसु होज्जा ? गोयमा ! चउसु वा तिसु वा दोसु वा एगंमि
 वा होज्जा । चउसु होज्जमाणे चउसु संजलणकोहमाणमाया-
 लोभेसु होज्जा, तिसु होमाणे संजलणमाणमायालोभेसु होज्जा ।
 दोसु होमाणे संजलणमायालोभेसु होज्जा एगंमि होमाणे संज-
 लणलोभे होज्जा । णियंठे णं पुच्छा गोयमा ! णो सकसाई होज्जा
 अकसाई होज्जा जइ अकसाई होज्जा किं उवसंतकसाई होज्जा ?
 खीणकसाई होज्जा ? गोयमा ! उवसंतकसाई वा होज्जा खीणकसाई
 वा होज्जा । सिणाए एवं चेव । नवरं णो उवसंतकसाई होज्जा
 खीणकसाई होज्जा ? ८॥ पुलाए णं भंते ! किं सलेस्से होज्जा
 अलेस्से होज्जा ? गोयमा ! सलेस्से होज्जा णो अलेस्से होज्जा
 जइ सलेस्से होज्जा से णं भंते ! कइसु लेस्सासु होज्जा ?
 गोयमा ! तिसु विमुद्धलेस्सासु होज्जा, तं जहा तेउलेस्साए
 पम्हलेस्साए, सुक्कलेस्साए । एवं वउसस्स वि । एवं पडिसेवणा
 कुसीले वि । कसायकुसीले पुच्छा गोयमा ! सलेस्से होज्जा णो
 अलेस्से होज्जा जइ सलेस्से होज्जा से णं भंते ! कइसु लेस्सासु
 होज्जा ? गोयमा ! छसु लेस्सासु होज्जा, तं जहा—कण्हलेस्साए जाव
 सुक्कलेस्साए । णियंठे णं भंते ! पुच्छा गोयमा ! सलेस्से होज्जा
 णो अलेस्से होज्जा, जइ सलेस्से होज्जा, से णं भंते ! कइसु
 लेस्सासु होज्जा ? गोयमा ! एगाए सुक्कलेस्साए होज्जा । सिणाए
 पुच्छा गोयमा ! सलेस्से वा होज्जा अलेस्से वा होज्जा जइ सले-
 स्से होज्जा से णं भंते ! कइसु लेस्सासु होज्जा गोयमा ! एगाए
 परमसुक्कलेस्साए होज्जा ॥सू० ९॥

छाया—पुलाकः खलु भदन्त ! किं सयोगी भवेत् अयोगी भवेत् ? गौतम ! सयोगी भवेत् नो अयोगी भवेत् । यदि सयोगी भवेत् किं मनयोगी भवेत् वचयोगी भवेत् काययोगी भवेत् ? गौतम ! मनयोगी वा भवेत् वचयोगी वा भवेत् काययोगी वा भवेत् एवं यावन्निर्ग्रन्थः । स्नातकः खलु पृच्छा, गौतम ! सयोगी वा भवेत् अयोगी वा भवेत् । यदि सयोगी भवेत् किं मनयोगी भवेत् शेषं यथा पुलाकस्य १६ । पुलाकः खलु भदन्त ! किं साकारोपयुक्तो भवेत् अनाकारोपयुक्तो भवेत् ? गौतम ! साकारोपयुक्तो वा भवेत् अनाकारोपयुक्तो वा भवेत् एवं यावत् स्नातकः १७ । पुलाकः खलु भदन्त ! सकषायी भवेत् अकषायी भवेत् ? गौतम ! सकषायी भवेत् नो अकषायी भवेत् । यदि सकषायी स खलु भदन्त ! कतिषु कषायेषु भवेत् ? क्रोधहानमायालोभेषु भवेत् । एवं वकुशोऽपि । एवं प्रतिसेवनाकुशीलोऽपि कषायकुशीलः खलु भदन्त ! पृच्छा गौतम ! सकषायी भवेत् नो अकषायी भवेत् । यदि सकषायी भवेत् स खलु भदन्त ! कतिषु कषायेषु भवेत् गौतम ! चतुर्षु वा त्रिषु वा द्वयोर्वा एकस्मिन् वा भवेत् चतुर्षु भवन् चतुर्षु संज्वलनक्रोधमानमायालोभेषु भवेत् त्रिषु भवन् संज्वलनमानमायालोभेषु भवेत् द्वयोर्भवन् संज्वलन मायालोभयो भवेत्, एकस्मिन् भवन् संज्वलनलोभे भवेत् । तिर्ग्रन्थः खलु पृच्छा गौतम ! नो सकषायी भवेत् अकषायी भवेत् यदि अकषायी भवेत् किमुपशान्तकषायी भवेत् क्षीणकषायी भवेत् ? गौतम ! उपशान्तकषायी वा भवेत् क्षीणकषायी वा भवेत्, स्नातक एवमेव, नवरं नो उपशान्तकषायी भवेत् क्षीणकषायी भवेत् । १८ । पुलाकः खलु भदन्त ! किं सलेश्यो भवेत् अलेश्यो भवेत् ? गौतम ! सलेश्यो भवेत् नो अलेश्यो भवेत् । यदि सलेश्यो भवेत् स खलु भदन्त ! कतिषु लेश्यासु भवेत् ? गौतम ! तिसृषु विशुद्धलेश्यासु भवेत् तद्यथा—तेजोलेश्यायां पद्मलेश्यायां शुक्ललेश्यायाम् । एवं वकुशस्यापि । एवं प्रतिसेवनाकुशीलस्यापि । कषायकुशीलः पृच्छा गौतम ! सलेश्यो भवेत् नो अलेश्यो भवेत् । यदि सलेश्यो भवेत् स खलु भदन्त ! कतिषु लेश्यासु भवेत् ? गौतम ! तिसृषु लेश्यासु भवेत् तद्यथा—कुण्डललेश्यायां यावत् शुक्ललेश्यायाम् । निर्ग्रन्थः खलु भदन्त ! पृच्छा गौतम ! सलेश्यो भवेत् नो अलेश्यो भवेत् । यदि सलेश्यो भवेत् स खलु भदन्त ! कतिषु लेश्यासु भवेत् गौतम । एकस्यां शुक्ललेश्यायां भवेत् । स्नातकः पृच्छा गौतम ! सलेश्यो वा भवेत् अलेश्यो वा भवेत् । यदि स लेश्यो भवेत् स खलु भदन्त ! कतिषु लेश्यासु भवेत् । गौतम ! एकस्यां परमशुक्ललेश्यायां भवेत् ॥९॥

ટીકા—‘પુલાણ ણં મંતે !’ પુલાકઃ સ્વલ્પ મદન્ત ! ‘કિં સજોગી હોજ્જા—
—અજોગી હોજ્જા’ કિં સયોગી—યોગવાન્ ભવેત્ અયોગી—યોગરહિતો મા ભવેદિતિ
યોગસશ્વવિષયકઃ પ્રશ્નઃ । મગવાનાહ—‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ. હે ગૌતમ ! ‘સજોગી-
હોજ્જા નો અજોગી હોજ્જા’ સયોગી ભવેત્ પુલાકો નો અયોગી ભવેત્ નિયમતો
યોગવાનેવ ભવતિ ન તુ કદાચિદપિ યોગવિરહિતો ભવેદિતિભાવઃ । ‘જહ સજોગી-
હોજ્જા કિં મણજોગી હોજ્જા વહજોગીહોજ્જા’ યદિ પુલાકઃ સયોગી ભવેત્ તદા
કિં મનોયોગી ભવેત્ વચોયોગી વા ભવેત્ કાયયોગીવા ભવેદિતિ પ્રશ્નઃ, મગવા-
નાહ—‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘મણજોગી વા હોજ્જા’ મનોયોગી-
વા ભવેત્ મનઃ સ્વરૂપયોગવાન્ ભવેદિત્યર્થઃ ‘વચજોગી વા હોજ્જા’ વચોયોગી વા
ભવેત્ ‘કાયજોગી વા હોજ્જા’ કાયયોગી વા ભવેત્ । ‘એવં જાવ ણિયંઠે’ એવં

યોગદ્વાર કા કથન

‘પુલાણ ણં મંતે ! કિં સજોગી હોજ્જા, અજોગી હોજ્જા’ ઇત્યાદિ ।
ટીકાર્થ—હે મદન્ત ? પુલાક કયા સયોગી હોતા હૈ અથવા અયોગી
હોતા હૈ ? હસ ગૌતમસ્વામી કે પ્રશ્ન કે ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ—
‘ગોયમા ! સજોગી હોજ્જા, નો અજોગી હોજ્જા’ હે ગૌતમ । પુલાક
સયોગી હોતા હૈ અયોગી નહીં હોતા હૈ । ‘જહ સયોગી હોજ્જા, કિં
મણજોગી હોજ્જા વહજોગી હોજ્જા’ હે મદન્ત ! યદિ પુલાક યોગવાલા
હોતા હૈ તો કયા વહ મનોયોગવાલા હોતા હૈ ? અથવા વચનયોગ વાલા
હોતા હૈ ? અથવા ‘કાયજોગી વા હોજ્જા’ કાયયોગ વાલા હોતા હૈ ?
હસ પ્રશ્ન કે ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ—‘ગોયમા । મણજોગી વા હોજ્જા,
વચજોગી વા હોજ્જા, કાયજોગી વા હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! વહ મનોયોગ

હવે સોળમા યોગદ્વારનું કથન કરવામાં આવે છે.

‘પુલાણ ણં મંતે ! કિં સજોગી હોજ્જા, અજોગી હોજ્જા’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—હે ભગવન્ પુલાક શું સજોગી હોય છે ? અથવા અયોગી
હોય છે ? ગૌતમસ્વામીના આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે—‘ગોયમા !
સજોગી હોજ્જા, નો અજોગી હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! પુલાક સયોગી હોય છે.
અયોગી હોતા નથી. ‘જહ સજોગી હોજ્જા, કિં મણજોગી હોજ્જા વહજોગી
હોજ્જા’ હે ભગવન્ પુલાક તો યોગવાળા હોય છે તો શું તે મનોયોગવાળા
હોય છે ? કે વચનયોગવાળા હોય છે, અથવા ‘કાયજોગી વા હોજ્જા’ કાય
યોગવાળા હોય છે ? ઈ ગૌતમસ્વામીના આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે
હે—‘ગોયમા ! મણજોગી વા હોજ્જા, વચજોગી વા હોજ્જા, કાયજોગી વા હોજ્જા’

યાવત્ નિર્ગ્રન્થઃ । અત્ર યાવત્પદેન વકુશપતિસેવનાકુશીલકષાયકુશીલાનાં સંગ્રહો-
 ભવતિ તથા ચ વકુશાદારભ્ય નિર્ગ્રન્થાન્તાઃ સર્વેઽપિ ત્રિવિધમનોવાક્યાત્મકયોગ-
 વન્ધો ભવન્તીત્યર્થઃ । ‘સિનાઈ-પં પુચ્છા’ સ્નાતકઃ સ્વલુ પૃચ્છા હે ભદન્ત !
 સ્નાતકઃ સયોગી ભવતિ અયોગી વા ભવતિ इति પ્રશ્નઃ । ભગવાનાહ—‘ગોયમા’
 શ્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘સજોગી વા હોજ્જા-અજોગી વા હોજ્જા’ સયોગી
 વા ભવેત્ અયોગી વા ભવેત્ । ‘જઃ સજોગી હોજ્જા કિં મળજોગી હોજ્જા સેસ-
 જહા પુલાગસ્સ’ યદિ સયોગી ભવેત્ કિં મનોયોગી ભવેત્ શેપં યથા પુલાકસ્ય
 પુલાકપ્રકરણે યથા કથિતં તથૈવ ઇદાપિ સર્વમવગન્તવ્યમ્ મનોયોગી ભવેત્ વચો-
 યોગી ભવેત્ કાયયોગી ચ ભવેદિતિ । इति યોગદ્વારમ્ ૧૬

વાલા ખી હોતા હૈ, વચનયોગ વાલા ખી હોતા હૈ ઓર કાયયોગ-
 વાલા ખી હોના હૈ । ‘એવં જાવ ણિયંટે’ હસ પ્રકાર કા કથન
 યાવત્ નિર્ગ્રન્થ તક જાનનાં ચાહિયે । યહાં યાવત્પદ સે ‘વકુશ કા
 પ્રતિસેવનાકુશીલ કા ઓર કષાયકુશીલ કા’ સંગ્રહ હુઆ હૈ । તથા ચ
 વકુશ સે લેકર નિર્ગ્રન્થ તક કે સમસ્ત સાધુ ત્રિવિધ યોગવાલે હોતે
 હૈ । ‘સિનાઈ પં પુચ્છા’ હે ભદન્ત ? સ્નાતક સયોગી હોતા હૈ અથવા
 અયોગી હોતા હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ—‘ગોયમા ! સજોગી
 વા હોજ્જા અજોગી વા હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! સ્નાતક સયોગી ખી હોતા
 હૈ ઓર અયોગી ખી હોતા હૈ । ‘જહ સયોગી હોજ્જા કિં મળજોગી
 હોજ્જા, સેસ જહા પુલાગસ્સ’ હે ભદન્ત । યદિ વહ સ્નાતક યોગસહિત
 હોના હૈ તો કયા વહ મનોયોગ સહિત હોતા હૈ ? અથવા વચનયોગ
 સહિત હોતા હૈ ? અથવા કાયયોગસહિત હોતા હૈ ? હસ પ્રકાર સે
 કિયે ગયે હસ પ્રશ્ન કા ઉત્તર પુલાક કે સમ્બન્ધ મેં દિયે ગયે ઉત્તર કે

હે ગૌતમ ! તે મનોયોગવાળા પણ હોય છે, વચનયોગવાળા પણ હોય છે, અને
 કાયયોગવાળા પણ હોય છે. ‘એવં જાવ ણિયંટે’ આ રીતનું યાવત્ વકુશના પ્રતિ-
 સેવનાકુશીલના, કષાય કુશીલના અને નિર્ગ્રન્થના કથન સુધી સમજવું નોંધ્યો.
 એટલે કે વકુશથી લઇને નિર્ગ્રન્થ સુધીના સઘળા સાધુઓ ત્રણ પ્રકારના યોગો
 વાળા હોય છે ‘સિનાઈ પં પુચ્છા’ હે ભગવાન સ્નાતક સયોગી હોય છે ? કે
 અયોગી હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે—‘ગોયમા ! સજોગી
 વા હોજ્જા, અજોગી વા હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! સ્નાતક સયોગી પણ હોય છે,
 અને અયોગી પણ હોય છે. ‘જહ સજોગી હોજ્જા કિં મળજોગી હોજ્જા
 સેસ જહા પુલાગસ્સ’ હે ભગવાન ને તે સ્નાતક યોગ સહિત હોય છે, તો શું
 તે મનોયોગ સહિત હોય છે ? અથવા વચનયોગ સહિત હોય છે ? અથવા
 કાયયોગ સહિત હોય છે ? આ પ્રમાણે કરેલ પ્રશ્નોના ઉત્તર પુલાકના સંબંધમાં

સત્તદશમુપયોગ દ્વારમાદ-ઉપયોગદ્વારે ‘પુલાદ્દેશં મંતે ! પુલાકઃ સ્વલુ મદન્ત ! કિં સાગારોવઉત્તે હોજ્જા અણાગારોવઉત્તે હોજ્જા’ કિં સાકારોપયોગવાન્ વા મહેત્ અનાકારોપયોગવાન્ વા મહેદિતિ પ્રશ્નઃ । મગવાનાદ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘સાગારોવઉત્તે વા હોજ્જા અણાગારોવઉત્તે વા હોજ્જા’ સાકારોપયોગવાન્ વા મહેત્ અનાકારોપયોગવાન્ વા મહેદિતિ । ‘એવં જાવ સિનાદ્’ એવં યાવત્ સ્નાતકઃ, અથ યાવત્પદેન વકુશપતિસેવનાકુશીલકપાયકુશીલનિર્ગ્થ્યાનાં સંગ્રહો મવતિ, તથા ચ વકુશાદારમ્ય સ્નાતકાન્તાઃ સર્વેઽપિ સાકારોપયોગવન્તો વા મહેયુઃ અનાકારોપયોગવન્તો વા મહેયુરિતિ ।

જૈસા જાનના ચાહિયે-તથા ચ વહ મનોયોગ વાલાં મી હોતા હૈ, વચનયોગવાલાં મી હોતા હૈ ઓર કાવયોગવાલાં મી હોતા હૈ ।

યોગદ્વાર સમાપ્ત ।

ઉપયોગદ્વાર કા કથન

‘પુલાદ્દેશં મંતે ! કિં સાગારોવઉત્તે હોજ્જા ? અણાગારોવઉત્તે હોજ્જા’ હે મદન્ત ! પુલાક વયા સાકારોપયોગવાલાં હોતા હૈ ? અથવા અનાકારોપયોગવાલાં હોતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રમુશ્રી કહતે હૈ-‘ગોયમા ! સાગારોવઉત્તે વા હોજ્જા, અણાગારોવઉત્તે વા હોજ્જા’ હે ‘ગૌતમ ! પુલાક સાકાર ઉપયોગવાલાં મી હોતા હૈ ઓર અનાકાર ઉપયોગવાલાં મી હોતા હૈ । ‘એવં જાવ સિનાદ્’ ઇત્યો પ્રકાર વકુશ સે લેકર સ્નાતક તક કે સમસ્ત આધુજન સાત્તા ઉપયોગવાલે મી હોતે હૈ ઓર અનાકાર ઉપયોગવાલે મી હોતે હૈ । ઉપયોગદ્વાર સમાપ્ત ।

આપેલ ઉત્તરના કથન પ્રમાણે સમજવો જોઈએ. અર્થાત્ તે મનોયોગવાળા પણ હોય છે. વચનયોગવાળા પણ હોય છે. અને કાવયોગવાળા પણ હોય છે. યોગદ્વારનું કથન સમાપ્ત

સત્તરમાં ઉપયોગદ્વારનું કથન

‘પુલાદ્દેશં મંતે ! કિં સાગારોવઉત્તે હોજ્જા અણાગારોવઉત્તે હોજ્જા’ હે ભગવન્ પુલાક સાગારોપયોગવાળા હોય છે ? કે અનાકારોપયોગવાળા હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રમુશ્રી ગૌતમ વાનીને કહે છે કે-‘ગોયમા ! સાગારોવઉત્તે વા હોજ્જા અણાગારોવઉત્તે વા હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! પુલાક સાકારોપયોગવાળા પણ હોય છે, અને અનાકાર ઉપયોગવાળા પણ હોય છે એવં જાવ સિનાદ્’ એવં પ્રશ્ન હો અપુશ્પી કહેને સ્નાતક મુર્ધના સ્પર્શના સાધુઓ સાકાર ઉપયોગવાળા પણ હોય છે અને અનાકાર ઉપયોગવાળા પણ હોય છે. એ રીતે આ ઉપયોગદ્વાર સમાપ્ત.

અષ્ટાદશં કષાયદ્વારમાહ-‘પુલાઁ નં મંતે !’ પુલાકઃ સ્વલ્પ મદન્ત ! ‘સકસાઈ અકસાઈ હોજ્જા’ સકષાયી ભવેત્ અકષાઈ વા ભવેત્ इति પ્રશ્નઃ । મગધનાહ-‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘સકસાઈ હોજ્જા નો અકસાઈ હોજ્જા’ પુલાકઃ સકષાયી-કષાયવાન્ ભવેત્ પુલાકસ્ય કષાયવાનાં ક્ષયશ્ચ અથવોપશમસ્યાઽભાવાદિતિ નો અકષાયી-કષાયરહિતો ભવેદિત્યુત્તરમ્ પુનઃ પ્રશ્નયતિ ‘જહ સકસાઈ સે નં મંતે ! કહસુ કસાસુ હોજ્જા’ યદિ સ પુલાકઃ સકષાયી ભવેત્ તદા સ સ્વલ્પ મદન્ત ! કતિષુ કષાયેષુ ભવેત્-કિયત્સંખ્યક-કષાયવાન્ ભવેદિતિ પ્રશ્નઃ । મગધનાહ-‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘ચડસુ કોહમાણમાયાલોભેસુ હોજ્જા’ ચતુર્ણાં ક્રોધમાનમાયાલોભેષુ ભવેત્ સ પુલાકઃ । ‘એવં વડસે વિ’ એવં-પુલાકવદેવ વકુશોઽપિ વકુશઃ સકષાયી અકષાયી વા-

૧૮ વાં કષાયદ્વાર

‘પુલાઁ નં મંતે ! સકસાઈ અકસાઈ હોજ્જા’ હે મદન્ત ! પુલાક કષાયવાળા હોતા હૈ અથવા કષાયવાળા નહીં હોતા હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ-‘ગોયમા ! સકસાઈ હોજ્જા, નો અકસાઈ હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! પુલાક કષાયવાળા હોતા હૈ । કષાય સે રહિત નહીં હોતા હૈ । ક્યોંકિ પુલાક કે કષાયોં કે ક્ષય અથવા ઉપશમ કા અભાવ રહતા હૈ હસલિયે વહ કષાયસહિત હોતા હૈ । ‘જહ સકસાઈ સે નં મંતે ! કહસુ કસાસુ હોજ્જા’ હે મદન્ત ! યદિ વહ કષાય સહિત હોતા હૈ તો વહ કિતની કષાયોંવાળા હોતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ-‘ગોયમા ! ચડસુ કોહમાણમાયાલોભેસુ હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! વહ ક્રોધ માન, માયા ઓર લોભ હન ચાર કષાયોંવાળા હોતા હૈ ‘એવં વડસે વિ’ હસી પ્રકાર સે વકુશ સાધુ મી ક્રોધ, માન, માયા ઓર લોભ હન ચાર

અઠારમા કષાયદ્વારનું કથન

‘પુલાઁ નં મંતે ! સકસાઈ અકસાઈ હોજ્જા’ હે ભગવન્ પુલાક કષાયવાળા હોય છે ? અથવા કષાય વિનાના હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! સકસાઈ હોજ્જા, નો અકસાઈ હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! પુલાક કષાયવાળા હોય છે, કષાય વિનાના હોતા નથી કેમકે-પુલાકને કષાયોના ક્ષયોપશમનો અભાવ રહે છે. તેથી તે કષાય સહિત હોય છે. ‘જહ સકસાઈ સે નં મંતે ! કહસુ કસાસુ હોજ્જા’ હે ભગવન્ નો તે કષાય સહિત હોય છે ? તો તે કેટલા કષાયોવાળા હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! ચડસુ કોહમાણમાયાલોભેસુ હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! તે ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ આ ચાર કષાયોવાળા હોય છે. ‘એવં વડસે વિ’ એજ રીતે વકુશ સાધુ પણ ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ આ ચાર કષાયોવાળા હોય

ગૌતમ ! સકપાયી ભવતિ નો અકપાયી યદિ સકપાયી તદા સ કતિપુ કપાયેષુ
ભવેત્ ગૌતમ ! ક્રોધમાનમાયાલોભેષુ ચતુર્ણુ કપાયેષુ ભવેત્ કપાયચતુષ્ટયવાન ભવ-
તીત્યર્થઃ 'કસાયકુસીલેણ પુચ્છા' કપાયકુસીલઃ खलु भदन्त ! किं सकपायी भवेत्
अकपायी वा भवेदिति पृच्छा-प्रश्नः, भगवानाह-'गोयमा' इत्यादि । 'गोयमा'
हे गौतम ! 'सकसाई होज्जा-णो अकसाई होज्जा' सकपायी भवेत् नो अकपायी
भवेत् । 'जइ सकसाई होज्जा' यदि कपायकुशीलः सकपायी भवेत् 'से णं भंते !'
स खलु भदन्त ! 'कइसु कसाएसु होज्जा' कतिपु कपायेषु भवेत्, 'गोयमा हे
गौतम ! 'चउसु वा तिसु वा दोसु वा एगंगि वा होज्जा' चतुर्णु वा कपायेषु त्रिपु-
वा द्वयोर्वा-एकस्मिन् वा कपाये भवेत्, 'चउसु होमाणे' चतुर्णु कपायेषु भवन्
'चउसु संजळणकोहमाणमायालोभेसु होज्जा' चतुर्णु संजळनक्रोधमानमायालोभेषु

કપાયોં વાલા હોતા હૈ । 'કસાયકુસીલેણ પુચ્છા' હૈ ભદન્ત ! કપાય-
કુસીલ સાધુ કપાયવાલા હોતા હૈ ? અથવા કપાયરહિત હોતા હૈ ?
ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈં-'ગોયમા ! સકસાઈ હોજ્જા, ણો અકસાઈ
હોજ્જા' હૈ ગૌતમ ! વહ કપાયવાલા હોતા હૈ કપાયરહિત નહીં હોતા
હૈ 'જહ સકસાઈ હોજ્જા' હૈ ભગવન્ ! યદિ વહ કપાય વાલા હોતા હૈ
તો 'કહસુ કસાસુ હોજ્જા' કિતની કપાયોં વાલા હોતા હૈ ? ઉત્તર
મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈં-'ગોયમા ! ચउसु वा तिसु वा दोसु वा एगंगि वा
होज्जा' હૈ ગૌતમ ! વહ કપાયકુસીલ સાધુ ચાર કપાયોંવાલા ભી
હો સકતા હૈ, ત્રીન કપાયોં વાલા ભી હો સકતા હૈ, દો કપાયોંવાલા
ભી હોસકતા હૈ ઓર એક કપાયવાલા ભી હો સકતા હૈ 'ચउसु हो
माणे' જય વહ ચારકપાયોંવાલા હોતા હૈ તો 'चउसु संजळणकोहमाण-

છે. 'કસાયકુસીલે ણ પુચ્છા' હે ભગવન્ કપાય કુસીલ સાધુ કપાયવાળા હોય
છે ? અથવા કપાય વિનાના હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમા પ્રભુશ્રી કહે છે
કે-'ગોયમા ! સકસાઈ હોજ્જા, ણો અકસાઈ હોજ્જા' હે ગૌતમ ! તે કપાયવાળા
હોય છે, કપાય વિનાના હોતા નથી, 'જહ સકસાઈ હોજ્જા' હે ભગવન્ એ
સકપાયી-કપાયવાળા હોય છે ? તો 'કહસુ કસાસુ હોજ્જા' કેટલા કપાયોવાળા
હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમા પ્રભુશ્રી કહે છે કે-'ગોયમા ! ચउसु वा तिसु वा
दोसु वा एगंगि वा होज्जा' હે ગૌતમ ! કપાય કુસીલ સાધુ ચાર કપાયોવાળા
પણ હોય છે, ત્રણ કપાયોવાળા પણ હોય છે, એ કપાયોવાળા પણ હોય છે,
અને એક કપાયવાળા પણ હોય છે. 'चउसु होज्जमाणे' વગેરે તે ચાર કપાય-
વાળા હોય છે, તો 'चउसु संजळणकोहमाणमायालोभेसु होज्જા' વગેરે

ભવેત્ । ‘તિસુ હોમાણે’ ત્રિષુ ભવન્ ‘તિસુ સંજલનમાણમાયાલોભેસુ હોજ્જા’ ત્રિષુ સંજ્વલનમાણમાયાલોભેસુ ભવેત્, ઉપશમશ્રેણ્યાં ક્ષાણકશ્રેણ્યાં વા સંજ્વલન-ક્રોધે ઉપશાન્તે ક્ષીણે વા ત્રિષુ માનમાયાલોભેસુ કષાયત્રયેષુ ભવેદિતિ । ‘દોસુ-હોમાણે સંજલનમાયાલોભેસુ હોજ્જા’ દ્વયોર્વા ભવન્ સંજ્વલનમાયાલોભયો ભવેત્ એવં માને વિગતે સતિ દ્વયોરેષુ માયાલોભયો ભવેદિતિ । ‘એગંમિ હોમાણે સંજલન-લોભે હોજ્જા’ એકસ્મિન્ ભવન્ સંજ્વલનલોભે ભવેત્ માયાયામપિ વિગતાયામ્ સૂક્ષ્મસંપરાયે દશમગુણસ્થાનકે એકસ્મિન્ લોભે એવં ભવેત્ કષાયકુશીલ इति

માયાલોભેસુ હોજ્જા’ સંજ્વલન કષાય સમ્બન્ધી ક્રોધ, માન, માયા ઓર લોભ વાલા હોતા હૈ । ‘તિસુ હોમાણે-તિસુ સંજલનમાણમાયા લોભેસુ હોજ્જા’ ત્રીનકષાયોવાલા જવ વહ હોતા હૈ । તો સંજ્વલન-કષાય ‘સમ્બન્ધી માન, માયા ઓર લોભ વાલા હોતા હૈ ।

હસકા કારણ એસા હૈ કિ ઉપશમ શ્રેણી અથવા ક્ષપક શ્રેણી મેં સંજ્વલન ક્રોધ કા ઉપશમ હો જાતા હૈ અથવા ક્ષય હો જાતા હૈ ।

હસલિયે હસ અપેક્ષા કો લેકર વહાં ઉસે ત્રીન કષાયો વાલા કહા ગયા હૈ । ‘દોસુ હોમાણે સંજલનમાયાલોભેસુ હોજ્જા’ જવ વહ દો કષાયો વાલા હોતા હૈ તવ સંજ્વલન સમ્બન્ધી માયા ઓર લોભવાલા હોતા હૈ ।

હસકા મી ચહી કારણ હૈ કિ જવ પૂર્વોક્ત શ્રેણિયો મેં માન કા ઉપશમ અથવા ક્ષય હો જાતા હૈ તવ વહ દો કષાયો વાલા મી હો સકતા હૈ ‘એગંમિ હોમાણે સંજલનલોભે હોજ્જા’ ઓર જવ વહ એક કષાયવાલા હોતા હૈ તવ વહ સંજ્વલન સમ્બન્ધી લોભ કષાયવાલા હોતા

કષાય સંબંધી ક્રોધ, માન, માયા અને લોભવાળા હોય છે. ‘તિસુ હોજ્જમાણે તિસુ સંજલનમાણમાયાલોભેસુ હોજ્જા’ ન્યારે ત્રણ કષાયોવાળા તે હોય છે, તો સંજ્વલન કષાય સંબંધી માન, માયા અને લોભવાળા હોય છે. તેનું કારણ એવું છે કે-ઉપશમશ્રેણી અથવા ક્ષપક શ્રેણીમાં સંજ્વલન ક્રોધનો ઉપશમ થઈ જાય છે. અને ક્ષય થઈ જાય છે તેથી એ અપેક્ષા લઈને અહીંયાં તેને ત્રણ કષાયોવાળા કહ્યા છે. ‘દોસુ હોજ્જમાણે સંજલનમાયાલોભેસુ હોજ્જા’ ન્યારે તે બે કષાયોવાળા હોય છે. ત્યારે સંજ્વલન સંબંધી માયા અને લોભવાળા હોય છે. તેનું પણ એજ કારણ છે કે-ન્યારે પૂર્વોક્ત શ્રેણી-યોમાં માનનું ઉપશમ અથવા ક્ષય થઈ જાય છે, ત્યારે તે બે કષાયોવાળા પણ હોઈ શકે છે. ‘એગંમિ હોજ્જમાણે સંજલનલોભેસુ હોજ્જા’ અને ન્યારે તે એક કષાયવાળા હોય છે, ત્યારે તે સંજ્વલન સંબંધી લોભકષાયવાળા હોય

भावः । 'णियंठेणं पुच्छा' निर्ग्रन्थः खलु भदन्त ! किं सकपायी भवेत् अकपायी वा भवेदिति पृच्छा-प्रश्नः, भगवानाह-'गोयमा' इत्यादि, 'गोयमा' हे गौतम ! 'णो सकसाई होज्जा' नो सकपायी भवेत् निर्ग्रन्थः किन्तु अकपायी भवेत् 'जइ अकसाई होज्जा किं उवसंतकसाई होज्जा खीणकसाई होज्जा' यदि अकपायी भवेत् निर्ग्रन्थस्तदा स किम् उपशान्तकपायी भवेत् क्षीणकपायी वा भवेत् भगवानाह-'गोयमा' उवसंतकसाई वा होज्जा खीणकसाई वा होज्जा' उपशान्तकपायी वा भवेत् क्षीणकपायी वा भवेत् 'सिणाएवि एवं चेव' स्नातकोऽपि

हे । इसका कारण यह है कि जब पूर्वोक्त श्रेणियों में उस हे माया को उपशम अथवा क्षय हो जाता है तब वह एक संजवलन सम्यन्धी लोभवाला होता है । क्योंकि कि १० वें गुणस्थान में एक सूक्ष्म लोभ ही अवशिष्ट रहता है । 'णियंठे णं पुच्छा' हे भदन्त ! निर्ग्रन्थ साधु कपाय वाला होता है । अथवा अकपायवाला होता है ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-'गोयमा' हे गौतम ! 'णो सकसाई होज्जा, अकसाई होज्जा' हे गौतम ! निर्ग्रन्थ कपायवाला नहीं होता है किन्तु कपाय रहित होता है । 'जइ अकसाई होज्जा, किं उवसंतकसाई होज्जा, खीणकसाई होज्जा' हे भदन्त ! यदि वह कपाय रहित होता है तो क्या उपशान्त कपाय वाला होता है अथवा क्षीणकपायवाला होता है ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-'उवसंतकसाई वा होज्जा, खीणकसाई वा होज्जा ? हे गौतम ! वह उपशान्तकपायवाला भी होता है और क्षीणकपायवाला भी होता है । 'सिणाए वि एवं चेव' निर्ग्रन्थ की तरह स्नातक भी कपाय

छे, तेनुं कारधु ओ छे के-व्यारे पूर्वोक्त प्रक्षिप्तोत्तमा तेओने भायाने उअम अथवा क्षय धर्ष जय छे, त्यारे ते ओक संजवउन संजधी बोसवाणा डोय छे, केमके हसमा गुणस्थानमा ओक सूक्ष्म वेज न जागी रहे छे 'णियंठेण पुच्छा' हे भगवन् निर्ग्रन्थ साधु कपायवाणा डोय छे ? के कपाय विनाना डोय छे ? आ प्रश्नमा उत्तरमा प्रभुश्री उहे छे के-'गोयमा !' हे गौतम ! 'णो सकसाई होज्जा, अकसाई होज्जा' हे गौतम ! निर्ग्रन्थ कपायवाला होता नहीं, परंतु कपाय विनाना डोय हे 'जइ अकसाई होज्जा, किं उवसंतकसाई होज्जा, खीणकसाई होज्जा' हे भगवन् ते ते कपाय विनाना डोय छे, तेनुं उपशान्त कपायवाला डोय छे ? के क्षीण कपायवाला डोय छे ? आ प्रश्नमा उत्तरमा प्रभुश्री उहे छे के-'उवसंतकसाई वा होज्जा, खीणकसाई वा होज्जा' हे गौतम ! ते उवसंत कपायवाला वा क्षीण कपायवाला

एवमेव-निर्ग्रन्थबदेव ज्ञातव्यः 'णवरं णो उवसंतकसाई होज्जा खीणकसाई-होज्जा' नवरम्-केवलम् उपशान्तकषायी नो भवेत् स्नातकः किन्तु क्षीणकषायी एव भवेदिति १८ । एकोनविंशतितमं लेश्याद्वारमाह-'पुलाए णं भंते । किं सल्लेस्से होज्जा अलेस्से होज्जा' पुलाकः खलु भदन्त । किं सल्लेश्यः-लेश्यावान् भवेत् अल्लेश्यः-लेश्यारहितो वा भवेत् । इति प्रश्नः । भगवानाह-'गोयमा' हे गौतम ! 'सल्लेस्से होज्जा-णो अलेस्से होज्जा' सल्लेश्यो भवेत्-लेश्यावानेव भवेत् पुलाको नतु अल्लेश्यः-लेश्यारहितो भवेत् । 'जइ सल्लेस्से होज्जा से णं भंते । 'कइसु लेस्सासु होज्जा' यदि पुलाकः सल्लेश्यो भवेत् स खलु भदन्त । कतिपु लेश्यासु भवेत् 'गोयमा' हे गौतम ! 'तिसु विमुद्धलेस्सासु होज्जा' तिसृषु विशुद्धलेश्यासु भवेत् रहित होता है । 'नवरं' किन्तु वह 'णो उवसंतकसाई होज्जा, खीण-कसाई होज्जा' उपशान्तकषायवाला नहीं होता है किन्तु क्षीणकषय-वाला ही होना है । कषायद्वार समाप्त ।

લેશ્યાદ્વાર કા કથન

'પુલાए णं भंते । किं सल्लेस्से होज्जा, अलेस्से होज्जा' हे भदन्त ! पुलाक क्या लेश्या सहित होता है अथवा विना लेश्या का होता है ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-'गोयमा सल्लेस्से होज्जा णो अलेस्से होज्जा' हे गौतम ! पुलाकलेश्यावाला होता है । लेश्या रहित नहीं होता है । 'जइ सल्लेस्से होज्जा, से णं भंते । कइसु लेस्सासु होज्जा' हे भदन्त ! यदि वह लेश्यावाला होता है तो कितनी लेश्याओं वाला होता है ? 'गोयमा ! तिसु विमुद्धलेस्सासु होज्जा' हे गौतम ! वह तीन विशुद्ध-

વાળા પશુ હોય છે. 'સિળાए वि एव' चेव' निर्ग्रन्थना કથન પ્રમાણે સ્નાતકે પશુ કષાય વિનાના હોય છે. 'નવરં' પરંતુ તે 'ણો ઉવસંતકસાઈ હોજ્જા, સ્ત્રીણકસાઈ હોજ્જા' ઉપશાંત કષાયવાળા હોતા નથી. ક્ષીણ કષાયવાળા જ હોય છે. એ રીતે આ કષાયદ્વાર કહ્યું છે.

હવે લેશ્યાદ્વારનું કથન કરવામાં આવે છે.

'પુલાए णं भंते । किं सल्लेस्से होज्जा, अलेस्से होज्जा' હે ભગવન પુલાક લેશ્યાસહિત હોય છે ? અથવા લેશ્યા વિનાના હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-'ગોયમા ! સલ્લેસ્સે હોજ્જા ણો અલેસ્સે હોજ્જા' હે ગૌતમ ! પુલાક લેશ્યા સહિત હોય છે લેશ્યા વિનાના હોતા નથી. 'જઈ સલ્લેસ્સે હોજ્જા, સે ણં ભંતે ! કઈસુ લેસ્સાસુ હોજ્જા' હે ભગવન જો લેશ્યાવાળા હોય તો તે કેટલી લેશ્યાઓવાળા હોય છે ? 'ગોયમા ! તિસુ વિમુદ્ધલેસ્સાસુ હોજ્જા' હે ગૌતમ ! તે ત્રણ વિશુદ્ધલેશ્યાવાળા હોય

‘तं जहा’ तद्यथा—‘तेउलेस्साए पम्हलेस्साए सुक्कलेस्साए’ तेजोलेख्यायां पद्मलेख्यायाम् शुक्ललेख्यायां भवेत् । ‘एवं वउमस्स वि’ एवम्—पुलाकवदेव वकुशस्यापि लेख्याविषये ज्ञातव्यम् । ‘एवं पडिसेवणाकुसीलेवि’ एवं—पुलाकवदेव प्रतिसेवनाकुशीलेऽपि सर्वं ज्ञातव्यमिति भावः । पुलाक-वकुश-प्रतिसेवनाकुशीलाः, एते त्रयोऽपि भावलेख्यापेक्षया प्रशस्तलेख्यात्रयवन्तो भवन्तीति भावः । ‘कसायकुसीलेणं पुच्छा’ कपायकुशीलः खलु भदन्त ! किं सलेख्यो भवति अलेख्यो वा भवतीति प्रश्नः, भगवानाह—‘गोयमा’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘सलेस्से होज्जा नो अलेस्से होज्जा’ सलेख्यो भवेत् नो अलेख्यो भवेत् कपायकुशीलो लेख्यावान्

लेख्यार्थावाला होता है । ‘तं जहा’ जैसे—‘तेउलेस्साए, पम्हलेस्साए, सुक्कलेस्साए’ वह तेजोलेख्यावाला होता है, पद्मलेख्यावाला होता है, और शुक्ललेख्यावाला होता है । ‘एवं वउमस्सवि’ इसी प्रकार से लेख्या होने का मन्त्रन्य वकुश में भी जानना चाहिये, अर्थात् वकुश साधु भी तेज पद्म और शुक्ल इन तीन लेख्याओं वाला होता है अतः वह अलेख्य नहीं होता है । ‘एवं पडिसेवणाकुसीले वि’ इसी प्रकार से प्रतिसेवनाकुशील साधु भी उन्हीं तीन लेख्याओंवाला होता है । इस प्रकार पुलाक, वकुश, प्रतिसेवनाकुशील ये तीन साधु भावलेख्या की अपेक्षा प्रशस्त लेख्यात्रय वाले होते हैं । ‘कसायकुसीले णं पुच्छा’ हे भदन्त ! कपायकुशील साधु क्या लेख्यावाला होता है ? अथवा विना-लेख्या का होता है ? उत्तर में प्रभुजी कहते हैं—‘गोयमा ! सलेस्से

छे. ‘तं जहा’ केमके ‘तेउलेस्साए, पम्हलेस्साए, सुक्कलेस्साए’ ते तेजो लेख्यावाला होय छे. पद्मलेख्यावाला होय छे, अने शुक्ल लेख्यावाला होय छे. ‘एवं वउमस्स वि’ ऐज प्रभावे लेख्या होवना संभ-धनुं कथन अकुशमा पण समजय अर्थात् अकुश साधु पण तेज, पद्म अने शुक्ल आ पण लेख्यावाला होय छे तैवी --इतर होता नही. ‘एवं पडिसेवणाकुसीले वि’ ऐज प्रभावे प्रतिसेवना कुशील साधु पण ऐज प्रण लेख्यावाला होय छे. आ रते पुत्तम, अकुश अने प्रतिसेवना कुशील आ पण साधु ऐज प्रण लेख्यावाला होय छे अर्थात् तेज, पद्म अने शुक्ल लेख्यावाला होय छे. आ रते पुत्तम, अकुश प्रतिसेवना कुशील आ प्रण साधु भावलेख्या की अपेक्षा प्रशस्त प्रण लेख्यावाला होय छे ‘कसायकुसीले णं पुच्छा’ छे साधु क्या लेख्यावाला होय छे ? अथवा विना-लेख्या विनाला होय छे ? अ प्रश्न उत्तरना कहते हैं--‘गोयमा ! सलेस्से होज्जा नो अलेस्से होज्जा’ छे नीयन ! ते लेख्यावाला होय छे

અવતિ લેશ્યારહિતો ન અવતીતિ માવઃ । ‘જહ્’ સલેસ્સે હોજ્જા’ યદિ કષાય-
 હુશીલઃ સલેશ્યો અવેત્ તદા-‘સે ણં મંતે !’ સ કષાયકુશીલઃ સ્વલ્લ મદન્ત ।
 ‘કહ્સુ લેસ્સાસુ હોજ્જા’ કતિપુ લેશ્યાસુ અવેત્ તદા સ કિયત્સંખ્યકલેશ્યાવાન્
 અવતીત્યર્થઃ । મગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘હસુ લેસ્સાસુ
 હોજ્જા ‘ષટ્સુ લેશ્યાસુ’ અવેત્ ષડપિ લેશ્યાઃ કષાયકુશીલે ભવતિ, એતત્તુ સકષાય-
 મૈવ આશ્રિત્યોક્તમિતિ સંમાવ્યતે, અન્યથા પૂર્વપ્રતિપન્નસ્તુ અન્યતરસ્યામેકસ્યામેવ
 લેશ્યાયાં ભવતિ, ઉક્તશ્ચ-‘પુવ્વપલ્લિવન્નઓ પુણ, અન્નયરીએ ઉ લેસાએ’ પૂર્વપ્રતિ-
 પન્નકઃ પુનરન્યતરસ્યાંતુ લેશ્યાયામ્ ‘તં જહા’ તથથા-‘કળ્હલેસ્સાએ જાવ સુક્-
 લેસ્સાએ’ કૃષ્ણલેશ્યાયાં યાવત્ શુક્લલેશ્યાયામ્, યાવત્પદેન નીલકાપોતિક તૈજસ
 પદલેશ્યાનાં સંગ્રહો ભવતીતિ તથા-ચ કૃષ્ણનીલકાપોતિકતૈજસ પદ્મશુક્લલેશ્યા-

હોજ્જા, નો અલેશ્સે હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! વહ લેશ્યાવાલા હોતા હૈ-વિના-
 લેશ્યાવા નહીં હોતા હૈ । ‘જહ્ સલેસ્સે હોજ્જા’ યદિ કષાયકુશીલ-
 સાધુ લેશ્યાવાલા હોતા હૈ-તો ‘સે ણં મંતે ! કહ્સુ લેસ્સાસુ હોજ્જા’ હે
 મદન્ત ! વહ કિતની લેશ્યાઓં વાલા હોતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રસુ કહતે
 હૈ-‘ગોયમા ! હસુ લેસ્સાસુ હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! વહ હહ લેશ્યાવાલા
 હોતા હૈ । એસા જો યહ કથન કિયા ગયા હૈ વહ કષાય સહિતતા
 કો લેકર હી કહા ગયા હૈ ક્યોં કિ જો પૂર્વ પ્રતિપન્ન કષાયકુશીલ
 હોતા હૈ વહ છહોં મેં સે કિસી એક લેશ્યાવાલા હોતા હૈ । ઉક્તં
 ચ-‘પુવ્વપલ્લિવન્નઓ પુણ અન્નયરીએ ઉ લેસાએ’ । ‘કળ્હલેસ્સાએ જાવ
 સુક્કલેસ્સાએ’ કૃષ્ણલેશ્યા સે લેકર વહ કષાયકુશીલસાધુ યાવત્
 શુક્લલેશ્યાવાલા હોતા હૈ યહાં યાવત્પદ સે નીલ, કાપોતિક, તૈજસ
 ઓર પદ્મ इन લેશ્યાઓં કા ગ્રહણ હુમા હૈ । તથા ચ-વહ કષાયકુશીલ

લેશ્યા વિનાના હોતા નથી ‘જહ્ સલેસ્સે હોજ્જા’ નો કષાયકુશીલ સાધુ
 લેશ્યાવાળા હોય છે, તો ‘સે ણં મંતે ! કહ્સુ લેસ્સાસુ હોજ્જા’ હે ભગવન્ તે
 કેટલી લેશ્યાઓવાળા હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-
 ‘ગોયમા ! હસુ લેસ્સાસુ હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! તે છ લેશ્યાવાળા હોય છે. એ
 પ્રમાણેનું જે આ કથન કરવામાં આવ્યું છે, તે કષાય સહિતપણાને લઈને
 જ કહેલ છે. એ પ્રમાણે જણાય છે નહીં તો જે પૂર્વ પ્રતિપન્ન કષાય
 કુશીલ હોય છે, તે કોઈ એક જ લેશ્યાવાળા હોય છે. કહ્યું પણ છે કે-
 ‘પુવ્વપલ્લિવન્નઓ પુણ અન્નયરીએ ઉ લેસાએ’ ‘કળ્હલેસ્સાએ જાવ સુક્કલેસ્સાએ’
 કૃષ્ણલેશ્યાથી લઈને તે કષાય કુશીલ સાધુ નીલ લેશ્યાવાળા હોય છે. કાપો-
 તિક લેશ્યાવાળા હોય છે. તૈજસ લેશ્યાવાળા હોય છે. પદ્મલેશ્યાવાળા હોય

वान् कपायकुशीलो भवतीति भावः 'णियंठे णं भंते ! पुच्छा' निर्ग्रन्थः खलु भदन्त ! किं सलेश्यो भवति अलेश्यो वा भवतीति पृच्छा-प्रश्नः, भगवानाह- 'गोयमा' इत्यादि, 'गोयमा' हे गौतम ! 'सलेसे होज्जा णो अलेस्से होज्जा' सलेश्यो भवेत् निर्ग्रन्थः नो अलेश्यो भवेत् । 'जइ सलेस्से होज्जा' यदि सलेश्यो भवेत् 'से णं भंते ! कइसु लेस्सासु होज्जा' स खलु भदन्त ! कतिपु लेस्यासु भवेदिति प्रश्नः भगवानाह- 'गोयमा' इत्यादि, 'गोयमा' हे गौतम ! एकाए सुक्क लेस्साए होज्जा' एकस्यां शुक्कलेश्यायां भवेत् एकौ शुक्कलेश्या निर्ग्रन्थस्य भवतीति भावः । 'सिगाए पुच्छा' स्नातकः खलु भदन्त ! किं सलेश्यो भवति-अलेश्यो वा भवतीति पृच्छा-प्रश्नः । भगवानाह- 'गोयमा' इत्यादि, 'गोयमा' हे गौतम ! 'सलेस्से वा होज्जा अलेस्से वा होज्जा' सलेश्यो वा भवेत् अलेश्यो वा

साधु-कृष्ण, नील, कापोतिक, तैजस, पद्म और शुक्ल इन छह लेख्याओंवाला होता है । 'णियंठे णं भंते ! पुच्छा' हे भदन्त ! जो निर्ग्रन्थ साधु है वह लेख्यावाला होता है ? अथवा बिनालेख्या का होता है ? इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-हे गौतम ! वह लेख्यासहित होता है बिना लेख्या का नहीं होता है । 'जइ सलेस्से होज्जा से णं भंते ! कइसु लेस्सासु होज्जा' हे भदन्त ! यदि वह लेख्यावाला होता है तो कितनी लेख्याओंवाला होता है ? इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं- 'गोयमा ! एकाए सुक्कलेस्साए होज्जा' हे गौतम ! वह निर्ग्रन्थ-साधु एक शुक्ल लेख्या वाला ही होता है । 'सिगाए पुच्छा' हे भदन्त ? स्नातक क्या लेख्यावाला होता है ? अथवा बिनालेख्या का होता है ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं- 'गोयमा ! सलेस्से वा होज्जा, अलेस्से वा

મહેત્ । પુનઃ પ્રશ્નયતિ 'જહ સલેસ્સે હોજ્જા સે ણં મંતે ! કહસુ લેસ્સાસુ હોજ્જા' યદિ સ્નાતકઃ સલેશ્યો મહેત્ સ સ્વલ્લુ મદન્ત ! કતિષ્ઠુ લેશ્યાસુ મહેત્ મગવાનાહ- 'ગોયમા' इत्यादि, 'गोयमा' हे गौतम ! 'एगाए परमसुकलेस्साए होज्जा' एक ह्यां परमशुक्ललेश्यायां महेत् शुक्लध्यानतृतीयभेदावसरे या लेश्या सा परमशुक्ललेश्या अन्यसमयेतु शुक्लैव सापि इतरजीवशुक्ललेश्यापेक्षया स्नातकस्य परमशुक्ला इति ॥सू० ९॥

વિશતિતમં પરિણામદ્વારમાહ—'પુલાણં મંતે' इत्यादि,

મૂલમ્—પુલાણ ણં મંતે ! કિં વૃદ્ધમાણપરિણામે હોજ્જા હીય- માણપરિણામે હોજ્જા અવદ્વિયપરિણામે હોજ્જા ? ગોયમા ! વૃદ્ધમાણપરિણામે વા હોજ્જા હીયમાણપરિણામે વા હોજ્જા અવ- દ્વિયપરિણામે વા હોજ્જા । એવં જાવ કસાયકુલીલે । ણિયંઠે ણં પુચ્છા ગોયમા ' વૃદ્ધમાણપરિણામે હોજ્જા ણો હીયમાણપરિણામે હોજ્જા અવદ્વિયપરિણામે વા હોજ્જા એવં સિણાએ વિ । પુલાણ

હોજ્જા' हे गौतम ! वह स्नातक लेश्यावाला भी होता है और विनालेश्या का भी होता है । 'जह सलेस्से होज्जा से णं मंते ! कहसु लेस्सासु होज्जा' हे भदन्त ! यदि वह सलेश्य होता है तो किस लेश्यावाला होता है ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—'गोयमा ! एगाए परम सुकलेस्साए होज्जा' हे गौतम ! वह एक परम शुक्ललेश्यावाला होता है शुक्लध्यान के तृतीय भेद के समय जो लेश्या होती है वह परमशुक्ललेश्या कहलाती है । इसके सिवाय अन्य समय में शुक्ल- लेश्या ही होती है । परन्तु वह भी अन्य जीवों की शुक्ललेश्या की अपेक्षा स्नातक के परमशुक्ल कहीं गई है ॥सू० ९॥

લેશ્યાદ્વાર કા કથન સમાપ્ત

અને લેશ્યા વિનાના પણ હોય છે. 'જહ સલેસ્સે હોજ્જા સે ણં મંતે ! કહસુ લેસ્સાસુ હોજ્જા' હે ભગવન્ જો તે લેશ્યા સહિત હોય છે, તો કઈ લેશ્યાવાળા હોય છે ? ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—'ગોયમા ! એગાએ પરમસુકલેસ્સાએ હોજ્જા' હે ગૌતમ ! તે એક પરમ શુક્લ લેશ્યાવાળા હોય છે. શુક્લધ્યાનના ત્રીજા ભેદના સમયે જે લેશ્યા હોય છે, તે પરમ શુક્લલેશ્યા કહેવાય છે તે સિવાય અન્ય સમયમાં શુક્લ લેશ્યા જ હોય છે, પરંતુ તે પણ અન્ય જીવોની લેશ્યાની અપેક્ષાએ સ્નાતકને પરમ શુક્લ લેશ્યા કહી છે. એ રીતે આ લેશ્યાદ્વારનું કથન કરેલ છે. ॥સૂ० ૯॥

णं भंते ! केवइयं कालं बहुमाणपरिणामे होज्जा गोयमा !
जहन्नेणं एकं समयं उक्कोसेणं अंतोमुहुत्तं । केवइयं कालं अव-
ट्टियपरिणामे होज्जा ? गोयमा ! जहन्नेणं एकं समयं उक्कोसेणं
सत्तसमया । एवं जाव कसायकुसीले । णियंठे णं भंते ! केवइयं
कालं बहुमाणपरिणामे होज्जा ? गोयमा ! जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं
उक्कोसेणं वि अंतोमुहुत्तं । केवइयं कालं अवट्टियपरिणामे होज्जा ?
गोयमा ! जहन्नेणं एकं समयं उक्कोसेणं अंतोमुहुत्तं । सिणाए
णं केवइयं कालं बहुमाणपरिणामे होज्जा ? गोयमा ! जहन्नेणं
अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं वि अंतोमुहुत्तं । केवइयं कालं अवट्टिय-
परिणामे होज्जा जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं देसूणा पुव्व-
कोडी २० । पुलाए णं भंते ! कइकम्मपगडीओ वंधइ ? गोयमा !
आउयवज्जाओ सत्तकम्मपगडीओ वंधइ । वउसे पुच्छा गोयमा !
सत्तविह्वंधए वा अट्टविह्वंधए वा । सत्तबंधमाणे आउ-
वज्जाओ सत्तकम्मपगडीओ वंधइ अट्टबंधमाणे पडिपुत्ताओ
अट्टकम्मपगडीओ वंधइ । एवं पडिसेवणाकुसीले वि । कसाय-
कुसीले पुच्छा गोयमा ! सत्तविह्वंधए वा अट्टविह्वंधए वा
छट्टविह्वंधए वा । सत्तबंधमाणे आउवज्जाओ सत्तकम्मपग-
डीओ वंधइ अट्टबंधमाणे पडिपुत्ताओ अट्टकम्मपगडीओ वंधइ
छबंधमाणे आउवतोहणिज्जवज्जाओ छकम्मपगडीओ वंधइ ।
णियंठे णं पुच्छा गोयमा ! एगं वेयणिज्जं कन्तं वंधइ । सिणाए
णं पुच्छा गोयमा ! एगं वेयणिज्जं कन्तं वंधइ वा अबंधए वा एगं बंध-
माणे एगं वेयणिज्जं कन्तं वंधइ । पुलाए णं भंते ! कइ-
कम्मपगडीओ वेइइ ? गोयमा ! निवसे अट्टकम्मपगडीओ वेइइ
एवं जाव कसायकुसीले । णियंठे णं पुच्छा गोयमा ! मोहणि-

जवज्जाओ सत्तकम्मपगडीओ वेदेइ । सिणाए णं पुच्छा
 गोयमा ! वेयणिज्ज आउयनाभगोयाओ चत्तारि कम्मपगडीओ
 वेदेइ २२ । पुलाए णं भंते ! कइकम्मपगडीओ उदीरेइ ? गोयमा !
 आउयवेयणिज्जवज्जाओ छ कम्मपगडीओ उदीरेइ । वउसे
 पुच्छा गोयमा ! सत्तविह उदीरेए वा अट्ठविह उदीरेए वा
 छविह उदीरेए वा । सत्त उदीरेमाणे आउवज्जाओ सत्तकम्म-
 पगडीओ उदीरेइ अट्ठउदीरेमाणे पडिपुन्नाओ अट्ठकम्मपगडीओ
 उदीरेइ, छ उदीरेमाणे आउयवेयणिज्जवज्जाओ छ कम्मपगडीओ
 उदीरेइ । पडिसेवणाकुसीले एवं चेव । कसायकुसीले णं पुच्छा
 गोयमा ! सत्तविह उदीरेए वा अट्ठविह उदीरेए वा छविह
 उदीरेए वा पंचविह उदीरेए वा । सत्तउदीरेमाणे आउयवज्जाओ
 सत्तकम्मपगडीओ उदीरेइ अट्ठउदीरेमाणे पडिपुन्नाओ अट्ठ-
 कम्मपगडीओ उदीरेइ छ उदीरेमाणे आउयवेयणिज्जवज्जाओ
 छ कम्मपगडीओ उदीरेइ पंचउदीरेमाणे आउयवेयणिज्जमोह-
 णिज्जवज्जाओ पंचकम्मपगडीओ उदीरेइ । णियंठे णं पुच्छा
 गोयमा ! पंचविह उदीरेए वा दुविहउदीरेए वा, पंचउदीरेमाणे
 आउयवेयणिज्जमोहणिज्जवज्जाओ पंचकम्मपगडीओ उदीरेइ,
 दो उदीरेमाणे णामं च गोयं च उदीरेइ । सिणाए पुच्छा,
 गोयमा ! दुविह उदीरेए वा अणुदीरेए वा । दो उदीरेमाणे
 णामं च गोयं च उदीरेइ ॥सू० १०॥

छाया—पुलाकः खलु भदन्त । किं वर्द्धमानपरिणामो भवेत् हीयमानपरि-
 णामो भवेदवस्थितपरिणामो भवेत् । गौतम ? वर्द्धमानपरिणामो वा भवेत् हीय-
 मानपरिणामो वा भवेत् अवस्थितपरिणामो वा भवेत् । एवं यावत् कषायकुशी-
 लोऽपि । निग्रन्थः खलु पृच्छा गौतम । वर्द्धमानपरिणामो भवेत् नो हीयमान-
 परिणामो भवेत् अवस्थितपरिणामो वा भवेत् । एवं स्नातकोऽपि । पुलाकः खलु

भदन्त ! कियन्तं कालं वर्द्धमानपरिणामो भवेत् ! गौतम ? जघन्येन एकं समयम्
उत्कर्षेण अन्तर्मुहूर्त्तम् । कियन्तं कालं दीयमानपरिणामो भवेत् गौतम ! जघन्येन
एकं समयम् उत्कर्षेण अन्तर्मुहूर्त्तम् । कियन्तं कालमवस्थितपरिणामो भवेत् !
गौतम ? जघन्येन एकं समयम् उत्कर्षेण सप्तवधनम् । एवं यावत् रुपायकुशी
लोऽपि । निर्ग्रन्थः खलु भदन्त ! कियन्तं कालं वर्द्धमानपरिणामो भवेत् ! गौतम ?
जघन्येन अन्तर्मुहूर्त्तम् उत्कर्षेणापि अन्तर्मुहूर्त्तम् । कियन्तं कालमवस्थितपरिणामो
भवेत् ! गौतम ? जघन्येन एकं समयम् उत्कर्षेण अन्तर्मुहूर्त्तम् । स्नातकः खलु
भदन्त ! कियन्तं कालं वर्द्धमानपरिणामो भवेत् ! गौतम ? जघन्येन अन्तर्मुहूर्त्तम्
उत्कर्षेणापि अन्तर्मुहूर्त्तम् । कियन्तं कालम् अवस्थितपरिणामो भवेत् ! गौतम ?
जघन्येन अन्तर्मुहूर्त्तम् उत्कर्षेण देशोना पूर्वकोटिः २० । पुन्यः खलु भदन्त !
कति कर्म प्रकृतीर्वध्नाति ? गौतम ! आयुर्वर्जः सप्तकर्मप्रकृतीर्वध्नाति । वरुणः
पृच्छा, गौतम ! सप्तविधबन्धको वा अष्टविधबन्धको वा सप्तवधनम् आयुर्वर्जः
सप्तकर्मप्रकृतीर्वध्नाति अष्टवधनम् प्रतिपूर्णा अष्टकर्मप्रकृतीर्वध्नाति । एवं प्रति
सेवनाकुशीलोऽपि । रुपायकुशीलः पृच्छा गौतम ! सप्तविधबन्धको वा अष्टविध
बन्धको वा । सप्त वधन् आयुर्वर्जः सप्तकर्मप्रकृतीर्वध्नाति, अष्टवधनम् प्रतिपूर्णा,
अष्टकर्मप्रकृतीर्वध्नाति पदवधनम् आयुर्वर्जमोदनीयवर्जः पदवधनम् प्रकृतीर्वध्नाति ।
निर्ग्रन्थः खलु पृच्छा गौतम ! एकं वेदनीयं कर्म वध्नाति । स्नातकः पृच्छा
गौतम ! एकविधबन्धको वा अवधन्तो वा । एवं वधन् एकं वेदनीयं कर्म वध्नाति
२१ । पुन्यः खलु भदन्त ! सप्तकर्मप्रकृतीर्वध्नाति गो व । विपनादष्टकर्म
प्रकृतीर्वध्नाति एवं यावत् रुपायकुशीलः । निर्ग्रन्थः खलु पृच्छा गौतम ! मोदनीय

વિધોદીરકો વા દ્વિવિધોદીરકો વા । પञ्चોદીરયન્ આયુષ્કવેદનીયમોદનીયવર્જાઃ
પશ્ચકર્મપકૃતીરુદીરયતિ । દ્વે ઉદીરયન્ નામ ચ ગોત્રં ચોદીરયતિ । સ્નાતકઃ
પૂજ્ઞા ગૌતમ ! દ્વિવિધોદીરકો વા અનુદીરકો વા દ્વે ઉદીરયન્ નામ ચ
ગોત્રં ચોદીરયતિ ॥મુ.૦૧૦॥

ટીકા—‘પુલાદ નં મંતે ! કિં વદ્ધમાણપરિણામે હોજ્જા’ પુલાકઃ સ્વહ
મદન્ત ! કિં વદ્ધમાણપરિણામો મવેત્ તત્ર વદ્ધમાણઃ શુદ્ધેરુત્કર્ષં ગચ્છન્નિત્યર્થઃ,
‘હીયમાણપરિણામે હોજ્જા’ હીયમાણપરિણામો વા મવેત્ હીયમાણઃ શુદ્ધેરપર્ક-
ગચ્છન્નિત્યર્થઃ । ‘અવદ્વિયપરિણામે હોજ્જા’ અવસ્થિતપરિણામો વા મવેત્ અવ-
સ્થિતત્વમ્ તથા ચ સ્થિરપરિણામ ઇતિ પ્રશ્નઃ । મગવાનાઠ—‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ,
‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘વદ્ધમાણપરિણામે વા હોજ્જા’ પુલાકો વદ્ધમાણપરિણામો વા
મવેત્—‘હીયમાણપરિણામે વા હોજ્જા’ હીયમાણપરિણામો વા મવેત્ ‘અવદ્વિયપરિ-
ણામે વા હોજ્જા’ અવસ્થિતપરિણામો વા મવેત્ પુલાકો વદ્ધમાણપરિણામઃ શુદ્ધે-

પરિણામદ્વાર કા કથન

‘પુલાદ નં મંતે ! કિં વદ્ધમાણપરિણામે હોજ્જા’ ઇત્યાદિ ।

‘પુલાદ નં મંતે ! કિં વદ્ધમાણપરિણામે ‘હોજ્જા’ હે મદન્ત ! પુલાક
વદ્ધમાણ પરિણામોવાળા હોના હૈ—શુદ્ધિ કે ઉત્કર્ષ કો પ્રાપ્ત કરનેવાળે
પરિણામોવાળા—આવો વાળા હોતા ? હૈ અથવા ‘હીયમાણ પરિણામે
હોજ્જા’ હીયમાણ પરિણામોવાળા હોતા હૈ—શુદ્ધિ કે ઉત્કર્ષ સે રહિત
આવો વાળા હોતા હૈ ? અથવા ‘અવદ્વિય પરિણામે હોજ્જા’ અવસ્થિત
પરિણામોવાળા હોતા હૈ ? સ્થિર આવો વાળા હોતા હૈ ? ઇસ્કે ઉત્તર
મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ—‘ગોયમા ! વદ્ધમાણપરિણામે વા હોજ્જા, હીયમાણ-
પરિણામે વા હોજ્જા, અવદ્વિયપરિણામે વા હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! પુલાક
વદ્ધમાણ પરિણામો વાળા મી હોતા હૈ, હીયમાણ—ઘટતે હુદ પરિણામો

હવે પરિણામદ્વારનું કથન કરવામાં આવે છે

‘પુલાદ નં મંતે ! કિં વદ્ધમાણપરિણામે હોજ્જા’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—‘પુલાદ નં મંતે ! કિં વદ્ધમાણપરિણામે હોજ્જા’ હે ભગવન્
પુલાક વદ્ધમાણ પરિણામોવાળા હોય છે—અર્થાત્ શુદ્ધિના ઉત્કર્ષને પ્રાપ્ત કર
વાવાળા પરિણામોવાળા ભાવોવાળા હોય છે, ‘હીયમાણપરિણામે હોજ્જા’ હીય
માણ પરિણામોવાળા હોય છે. શુદ્ધિના ઉત્કર્ષથી રહિત ભાવોવાળા હોય છે.
અથવા ‘અવદ્વિયપરિણામે હોજ્જા’ અવસ્થિત પરિણામો વાળા હોય છે ?
સ્થિરભાવો વાળા હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા
વદ્ધમાણપરિણામે વા હોજ્જા, હીયમાણપરિણામે વા હોજ્જા અવદ્વિયપરિણામે વા
હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! પુલાક વદ્ધમાણ પરિણામોવાળા પણ હોય છે, હીયમાણ

कृत्कर्पतां प्राप्नुवन् भवति, हीयमानपरिणामः शुद्धेष्कर्पतां प्राप्नुवन् भवति
 कदाचिदवस्थितपरिणाम स्थिरपरिणामोऽपि भवतीति भावः । 'एवं ज्ञात कसाय-
 कुशीले' एवं यावत् कपायकुशीलः यावत्पदेन वक्रुशप्रतिसेवनाकुशीलयेर्ग्रहणं
 भवति तथा च वक्रुशदारभ्य कपायकुशीलान्तः सर्वोऽपि वर्द्धमानपरिणामो वा
 भवति-हीयमानपरिणामो वा भवति अवस्थितपरिणामो वा भवतीति भावः ।
 'णियंटे णं पुच्छा' निर्ग्रन्थः खलु भदन्त ! किं वर्द्धमानपरिणामो भवेत् हीयमान-
 वाला भी होता है और अवस्थित-स्थिर परिणामों वाला भी होता है ।
 जब पुलाक के परिणाम शुद्धि के उत्कर्ष की ओर बढ़ते रहते हैं तब
 वह वर्द्धमान परिणामों वाला होता है । जब इसके परिणाम शुद्धि के
 अपकर्ष की ओर बढ़ते हैं-तब यह हीयमानों परिणाम वाला होता है
 और जब इसके परिणाम इस प्रकार के शुद्धि अशुद्धि की ओर बढ़ने
 वाले नहीं होते हैं-तब यह अवस्थित परिणाम वाला होता है । 'एवं
 कसायकुशीले वि' इस प्रकार से वर्द्धमान परिणाम आदि का यह कथन
 यावत् कपायकुशीलसाधु तक जानना चाहिये । यहाँ यावत्पद से वक्रुश
 और प्रतिसेवनाकुशील का ग्रहण हुआ है । तथा च वक्रुश से लेकर
 कपायकुशील तक के सभी साधु वर्द्धमान परिणामवाले भी होते
 हैं, हीयमान परिणामवाले भी होते हैं और अवस्थित परिणाम-
 वाले भी होते हैं ।

'णियंटे णं भवे ! पुच्छा' हे भदन्त ! निर्ग्रन्थ साधु क्या वर्द्धमान
 परिणामवाला होता है ? अथवा हीयमान परिणामवाला होता है ?

પરિણામો વા ભવેત્ અવસ્થિતપરિણામો વા ભવેદિતિ પૃચ્છા—મહતઃ, મગવાનાહ—‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘ગોયમા !’ हे गौतम ! ‘વડ્ડમાણપરિણામે હોજા ગો હીયમાણ-પરિણામે હોજા-અવદ્વિયપરિણામે વા હોજા’ वर्द्धमानपरिणामो भवेत् निर्ग्रन्थो नो ह्ययमानपरिणामो भवेत् परिणामहानौ कषायकुशीलव्यपदेशात् अवस्थितपरिणामो वा भवेदिति । ‘एवं सिणाए वि’ एवं निर्ग्रन्थवदेव स्नातकोऽपि वर्द्धमानपरिणामो भवेत् नतु ह्ययमानपरिणामो भवेत् अवस्थितपरिણामો વા ભવેત્ સ્નાતકસ્ય પરિ-ણામહાનિકારણાભાવાદિતિ ભાવઃ । પરિણામાધિકારાદેવ તસ્ય સ્થિતિકાલ સૂત્ર-માહ—‘પુલાઁ ણં મંતે’ इत्यादि, ‘પુલ. ઁ ણં મંતે ! કેવહયં કાલં વડ્ડમાણપરિણામે હોજા’ पुलाकः खलु भदन्त ! કિયત્કાલપર્યન્તં વર્દ્ધમાણપરિણામો ભવેદિતિ

अथवा अवस्थित परिणामवाला होता है ? इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—‘गोयमा । वड्ढमाणपरिणामे होज्जा गो ह्ययमाणपरिणामे होज्जा, अवद्वियपरिणामे होज्जा’ हे गौतम ! निर्ग्रन्थ वर्द्धमानपरिणाम वाला भी होता है और अवस्थित परिणामवाला भी होता है । पर वह ह्ययमान परिणामों वाला नहीं होता है । वह ह्ययमान परिणाम वाला इसलिये नहीं होता है कि इसस्थिति में वह निर्ग्रन्थ नहीं कहला सकेगा—किन्तु कषायकुशील ही कहलायेगा ‘एवं सिणाए वि’ निर्ग्रन्थ के जैसे स्नातक भी वर्द्धमान परिणामवाला होता है और अवस्थित परिणामवाला भी होता है । पर वह ह्ययमान परिणामवाला इसलिये नहीं होता है कि उसके परिणामों में हीनता लाने वाले कारणों का अभाव हो चुका है,

‘पुलाए णं मंते ! केवहयं कालं वड्ढमाणपरिणामे होज्जा’ हे भदन्त ! पुलाक कितने काल तक वर्द्धमान परिणामोंवाला रहता है ? इसके

परिણામવાળા હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! વડ્ડમાણપરિણામે હોજા ગો હીયમાણપરિણામે હોજા અવદ્વિયપરિણામે હોજા’ હે ગૌતમ ! નિર્ગ્રન્થ વર્દ્ધમાણ પરિણામવાળા હોય છે તથા અવસ્થિત પરિ-ણામવાળા પણ હોય છે. પરંતુ તે હીયમાણ પરિણામવાળા હોતા નથી, તે હીયમાણ પરિણામવાળા એ કારણે હોતા નથી, કે—આ સ્થિતિમાં તે નિર્ગ્રન્થ કહેવડાવી શકતા નથી ‘एवं सिणाए वि’ निर्ग्रन्थनी जेम स्नातकं પણ વર્દ્ધમાણ પરિણામવાળા હોય છે. અને અવસ્થિત પરિણામવાળા પણ હોય છે. પરંતુ તે હીયમાણ પરિણામવાળા એ કારણે નથી કે—તેઓના પરિણામોમાં હીનપણુ લાવવાના કારણોનો અભાવ થઈ ચુક્યો હોય છે.

‘પુલાઁ ણં મંતે ! કેવહયં કાલં વડ્ડમાણપરિણામે હોજા’ હે ભગવન્ પુલાક કેટલા કાળ સુધી વર્દ્ધમાણ પરિણામવાળા હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી

प्रश्नः, भगवानाह—‘गोयमा’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘जहन्नेणं एकं समयं उक्कोसेणं अंतोमुदृत्तं’ जयन्येन एकं समयं वर्द्धमानपरिणामो भवेत् पुलाकः उत्कर्षेण अन्तर्मुदृत्तमिति भावः । ‘केवड्यं कालं दीयमाणपरिणामे होज्जा’ पुलाकः कियत्कालपर्यन्तं दीयमानपरिणामो भवेदिति प्रश्नः । भगवानाह—‘गोयमा’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘जहन्नेणं एकं समयं’ जयन्येन एकं समयम् पुलाको वर्द्धमानपरिणामकाले उपायविशेषे साधिते पणिामे तस्यैकादिकं समयमनुभवतीत्यतः कथितं जयन्येन एकं समयमिति । ‘उक्कोसेणं अंतोमुदृत्तं’ उत्कर्षेणान्तर्मुदृत्तम् एतत् स्वभावात् वर्द्धमानपरिणामस्येति । ‘केवड्यं कालं

उत्तर में प्रश्नु कहते हैं—गोयमा ! जहन्नेणं एकं समयं उक्कोसेणं अंतो-मुदृत्तं’ हे गौतम ! पुलाक वर्द्धमान परिणामवाला कम से कम एक समय तक रहता है और अधिक से अधिक एक अन्तर्मुदृत्त तक रहता है । ‘केवड्यं कालं दीयमाणपरिणामे होज्जा’ हे भदन्त ! पुलाक कितने काल तक दीयमान परिणामों वाला होता है ? इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—‘गोयमा ! जहन्नेणं एकं समयं उक्कोसेणं अंतोमुदृत्तं’ हे गौतम ! पुलाक दीयमान परिणामों वाला कम से कम एक समय तक और उत्कृष्ट से एक अन्तर्मुदृत्त तक रहता है । पुलाक को जो एक समय तक जयन्य से वर्द्धमान परिणामों वाला कहा है उसका कारण ऐसा है कि पुलाक के परिणाम जो धृष्ट की ओर लेने हैं तब उस काल में कषाय विशेष से उनके परिणाम साधित होने पर वह वर्द्धमान परिणाम का अनुभव एतादृश कम तक ही करता है, अन्यथा जयन्य से

અવદ્વિયપરિણામે હોજ્જા' પુલાકઃ કિયત્કાલપર્યન્તમવસ્થિતપરિણામો ભવેત્ સ્થિર-
 પરિણામઃ કિયત્કલપર્યન્તં ભવેદિતિ પ્રશ્નઃ । મગનાનાહ—‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ,
 ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘જહન્નેણં એકં સમયં ઉક્કોસેણં સત્તસમયા’ જઘન્યેન એકં
 સમયમુત્કર્ષેણ સપ્ત સમયાઃ સપ્તસમયપર્યન્તમવસ્થિતપરિણામો ભવેત્ પુલાક ઇતિ ।
 ‘એવં જાવ કસાયકુસીલે’ એવં યાવત્કષાયકુસીલઃ પુલાકવદેવ વકુશપ્રતિસેવનાકુસીલ-
 કષાયકુસીલાનાં ત્રયાણામપિ જઘન્યેનૈકં સમયમ્ ઉત્કર્ષતોઽન્તર્મુહૂત્તં વર્દ્ધમાન-
 હીયમાનપરિણામવત્તત્ત્વમ્ અવસ્થિતપરિણામત્ત્વં તુ જઘન્યેન એકમેવ સમયમ્ ઉત્કર્ષેણ

એક સમય યહાં કહા ગયા હૈ । ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે પરિણામોં મેં વર્ધમાનતા
 અન્તર્મુહૂત્તં તક વસ્તુ સ્વભાવ એસા હી હોને કે કારણ રહતી હૈ । બાદ
 મેં વહ નિયમ સે અન્ય પરિણામવાલા હો જાતા હૈ । ‘કેવદ્યં કાલં
 અવદ્વિયપરિણામે હોજ્જા’ હે ભદન્ત ! પુલાક કિતને કાલ તક અવ-
 સ્થિતપરિણામવાલા રહતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ—‘ગોયમા !
 જહન્નેણં એકં સમયં ઉક્કોસેણં સત્ત સમયા’ હે ગૌતમ ! પુલાક
 જઘન્ય સે એક સમય તક ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે સાત સમયતક અવસ્થિત
 પરિણામોં વાલા હોતા હૈ । ‘એવં જાવ કસાયકુસીલે વિ’ હસી પ્રકાર સે
 વકુશ પ્રતિસેવનાકુસીલ ઓર કષાયકુસીલ યે સાધુ જન મી કમ સે
 કમ એક સમયતક ઓર અધિક સે અધિક એક અન્તર્મુહૂત્તં તક
 વર્દ્ધમાન પરિણામોંવાલે ઓર હીયમાન પરિણામોંવાલે હોતે હૈ તથા યે
 જઘન્ય સે એક સમયતક ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે સાતસમયતક અવસ્થિત

ન્યથી એક સમય ત્યાં કહ્યો છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી પરિણામોમાં વર્ધમાનપણું
 એક અન્તર્મુહૂત્તં સુધી વસ્તુ-સ્વભાવ એવો જ હોવાને કારણે રહે છે, તે પછી
 તે નિયમથી વર્ધમાન પરિણામવાળા થઇ જાય છે, ‘કેવદ્યં કાલં’ અવદ્વિય
 પરિણામે હોજ્જા’ હે ભગવન્ પુલાક કેટલા કાળ સુધી અવસ્થિત પરિણામવાળા
 રહે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! જહન્નેણં એકં
 સમયં ઉક્કોસેણં સત્ત સમયા’ હે ગૌતમ ! પુલાક જઘન્યથી એક સમય સુધી
 અવસ્થિત પરિણામવાળા હોય અને ઉત્કૃષ્ટથી સાત સમય સુધી અવસ્થિત
 પરિણામવાળા હોય છે. ‘એવં જાવ કસાયકુસીલે વિ’ એજ પ્રમાણે
 બકુશ, પ્રતિસેવના કુસીલ અને કષાયકુસીલ આ સાધુજનો પણ આછામાં
 આછા એક સમય સુધી અને વધારેમાં વધારે એક અન્તર્મુહૂત્તં સુધી વર્ધ-
 માન પરિણામવાળા અને હીયમાન પરિણામવાળા હોય છે. તથા આ જઘ-
 ન્યથી એક સમય સુધી અને ઉત્કૃષ્ટથી સાત સમય સુધી અવસ્થિત પરિણામ

सप्तसमयान् यावद् भवतीति भावः न पुनः पुलाकस्य पुलाकत्वे मरणमात्रात्
पुलाकस्य हि मरणकाले कषायकुशीलत्वादिना परिणामादिति । यच्च प्राक् पुलाकस्य
काष्ठममनं तद् भूतत्वापेक्षयाऽवगन्तव्यमिति । 'गियंटे णं भंते ! केवद्वयं फालं
वद्धमाणपरिणामं होज्जा' निर्ग्रन्थः खलु भदन्त ! क्विपत्कालपर्यन्तं वर्द्ध-
मानपरिणामो भवेदिति मदनः । भगवानाह—'गोयमा' इत्यादि, 'गोयमा' हे
गौतम ! 'जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं' जयन्त्येन अन्त-
र्मुहुत्तम् उत्कर्षेणापि अन्तर्मुहुत्तमेव, निर्ग्रन्थोहि जयन्त्योत्कर्षाभ्यामन्तर्मुहुत्त-
मात्रं वर्द्धमानपरिणामो भवति केवलज्ञानोत्पत्तौ परिणामान्तराभावादिति । 'केव-

परिणामवाले होते हैं । चक्रश आदि में एक समय वर्धमान परि-
णामता मरण से भी घटित हो सकती है । परन्तु पुलाक में मरण से
एक समय वर्धमान परिणामता नहीं घटित होती है । क्योंकि
पुलाक अवस्था में मरण नहीं होता है मरण के समय पुलाक
का परिणमन कषायकुशील आदि रूप से हो जाना है । जो पहिले
पुलाक का मरण कहा गया है वह भूतभाव की अपेक्षा से कहा गया
है । 'गियंटे णं भंते केवद्वयं फालं वद्धमाणपरिणामं होज्जा' हे भदन्त !
निर्ग्रन्थ कितने काल तक वर्द्धमान परिणामो वाला होता है ? उत्तर में
प्रभुश्री कहते हैं—'गोयमा ! जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेण वि अंतो-
मुहुत्तं' हे गौतम ! निर्ग्रन्थ जयन्त्य से भी एक अन्तर्मुहुत्त तक वर्धमान
परिणामो वाला होता है और उत्कृष्ट से भी एक अन्तर्मुहुत्त तक वर्ध-
मान परिणामो वाला होता है । क्योंकि केवलज्ञान की उत्पत्ति होने

દ્વયં કાલં અવદ્વિયપરિણામે હોજ્જા' નિર્ગ્રન્થઃ સ્વલુ મદન્ત ! કિયત્કાલપર્યન્ત મવસ્થિતપરિણામો ભવેત્ મગવાનાહ—'ગોયમા' इत्यादि, 'ગોયમા' હે ગૌતમ ! 'જહન્નેણં એકં સમયં ઉક્કોસેણં અંતોમુહુત્તં' જઘન્યેન એકં સમયમુત્કર્ષેણ અન્તર્મુહૂત્તમ્ અવસ્થિતપરિણામઃ પુન નિર્ગ્રન્થસ્ય જઘન્યેન એકં સમયં મરણસમયે સંભવાદિતિ । 'સિણાણં મંતે ! કેવદ્દયં કાલં વદ્ધમાણપરિણામે હોજ્જા' સ્નાતકઃ સ્વલુ મદન્ત ! કિયન્તં કાલં વર્ધમાનપરિણામો ભવેદિતિ પ્રશ્નઃ । મગવાનાહ—'ગોયમા' इत्यादि, 'ગોયમા' હે ગૌતમ ! 'જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં' જઘન્યેન અન્તર્મુહૂત્તમ્ ઉત્કર્ષેણાપિ અન્તર્મુહૂત્તમેવ સ્નાતકોહિ જઘન્યોત્કૃષ્ટાભ્યામન્તર્મુહૂત્તમાત્રમેવ વર્ધમાનપરિણામો ભવેત્ શૈલેશ્વરસ્થાપ્તાં વર્ધમાનપરિણામસ્ય અન્તર્મુહૂત્ત-

પર પરિણામાન્તરો' કા સદ્ભાવ હો જાતા હૈ । 'કેવદ્દયં કાલં અવદ્વિય પરિણામે હોજ્જા' હે મદન્ત ! નિર્ગ્રન્થ કિતને કાલ તક અવસ્થિત પરિ-
ણામોં વાલા હોતા હૈ ? ઉત્તરમેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ—'ગોયમા ! જહન્નેણં એકં સમયં ઉક્કોસેણં અંતોમુહુત્તં' હે ગૌતમ ! નિર્ગ્રન્થ કમ સે કમ એક સમય તક ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે એક અન્તર્મુહૂત્ત તક સ્થિરપરિણામોં વાલા રહતા હૈ । નિર્ગ્રન્થ કા જઘન્ય એક સમય મરણ સમય કી અપેક્ષા સે હોતા હૈ । 'સિણાણં મંતે ! કેવદ્દયં કાલં વદ્ધમાણપરિણામે હોજ્જા' હે મદન્ત ! સ્નાતક કિતને કાલ તક વર્ધમાન પરિણામોં વાલા રહતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ—'ગોયમા ! જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં' હે ગૌતમ ! સ્નાતક જઘન્ય સે એક અન્તર્મુહૂત્ત તક ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે મી એક અન્તર્મુહૂત્ત તક વર્ધમાન પરિણામવાલા રહતા હૈ । ઘયોં કિ શૈલેશી અવસ્થા મેં ડનકે વર્ધમાન પરિણામ એક અન્તર્મુહૂત્ત

હોજ્જા' હે ભગવન્ નિર્ગ્રન્થ કેટલા ઠાળ સુધી અવસ્થિત પરિણામેવાળા હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—'ગોયમા ! જહન્નેણં એકં સમયં ઉક્કોસેણં અંતોમુહુત્તં' હે ગૌતમ ! નિર્ગ્રન્થ ઓછામાં ઓછા એક સમય સુધી અને ઉત્કૃષ્ટથી એક અંતર્મુહૂત્ત સુધી સ્થિર પરિણામેવાળા હોય છે નિર્ગ્રન્થને જઘન્ય એક સમય મરણ સમયમાં હોય છે. 'સિણાણં મંતે ! કેવદ્દયં કાલં વદ્ધમાણપરિણામે હોજ્જા' હે ભગવન્ સ્નાતક કેટલા ઠાળ સુધી વર્ધમાન પરિણામે વાળા રહે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—'ગોયમા ! જહન્નેણં અંતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહુત્તં' હે ગૌતમ ! સ્નાતક જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂત્ત સુધી અને ઉત્કૃષ્ટથી પણ એક અન્તર્મુહૂત્ત સુધી વર્ધમાન પરિણામવાળા હોઈ શકે છે. કેમકે—શૈલેશી અવસ્થામાં તેઓને વર્ધમાન પરિ-

मात्रप्रमाणन्यादिति । 'केवलं कालं अवधिपरिमाणे दीप्ता' हे भद्रम् ! स्नातकः कियन्कालपर्यन्तमवस्थितपरिणामो भवेदिति प्रश्नः, मगनाह—'गोयमा' इत्यादि, 'गोयमा' हे गौतम ! 'जन्मेणं अतोमुदृत्तं' जन्मेणं अन्तर्मुदृत्तं स्नातकस्यावस्थितपरिणामत्वात्तद्वि जन्मेणोऽन्तर्मुदृत्तं भवतीति यत् कथितं तत् केवलज्ञानोत्पादानन्तरम् अन्तर्मुदृत्तपर्यन्तमवस्थितपरिणामो भूत्वा गेलेतीत्यस्यां यः प्रतिपद्यते तदपेक्षयेति । 'उक्तं नेणं देवणा पुणकोडी' उक्तं नेणं देवोना पूर्वकोटिः देवोना पूर्वकोटिः देवोऽन्तर्मुदृत्तपर्यन्त स्नातकोऽवस्थितपरिणामो भवेत् उक्तपर्यन्तस्य किञ्चिन्मूलः पूर्वकोटिर्वाहात् नरति यतः पूर्वकोट्या-मुक्तस्य पुणस्य जन्मतो जन्मेणं नरमु कर्षेमु अविज्ञानेण केवलज्ञानमन्येत

तक रहते हैं । 'केवलं कालं अवधिपरिमाणे दीप्ता' हे भद्रम् ! स्नातक कितने काल तक अवस्थित परिणामों वाला रहता है ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—'गोयमा ! जन्मेणं अतोमुदृत्त उक्तोनेणं देवणा पुणकोडी' हे गौतम ! स्नातक जन्म से एक अन्तर्मुदृत्त तक और उक्त से कुछ कम-जो वर्ष कम-एक पूर्व कोटि तक अवस्थित परिणाम वाला होता है । यहाँ जो अन्तर्मुदृत्त प्रमाण काल जन्म से अवस्थित परिणाम होने का कहा गया है वह उतनी अपेक्षा से कहा गया है जो केवलज्ञान की उत्पत्ति के बाद अन्तर्मुदृत्त तक अवस्थित परिणामका वह रहस्य श्रेष्ठो अज्ञान को धारण कर उठा है । उक्त अवस्थितपरिणाम देवोना पूर्वकोटिना होता है, क्योंकि एक पूर्वकोटि की आयुवाले पुणको जन्म से कर जन्म से ५ वर्ष बढ़ी है जो जन्म के तब केवलज्ञान उत्पन्न होता है । तब वह जन्म से ५ वर्ष कम एक

સતઃ સ નવવર્ષન્યૂનપૂર્વકોટિવર્ષપર્યન્તમવસ્થિતપરિણામો ભવતીતિ દેશેના-
પૂર્વકોટીતિ કથિતમ્ ॥૨૦॥

અર્થેકવિંશતિતમં બન્ધદ્વારયાદ-‘પુલાણ ણં મંતે ! કહ કમ્મપગડીઓ બંધઈ’
પુલાકઃ સ્વલુ ભદન્ત ! કતિકર્મપ્રકૃતીર્બંધનાતિ કતિકર્મપ્રકૃતીનાં બન્ધઃ પુલાકસ્ય
ભવતીતિ પ્રશ્નઃ, ભગવાનાદ-‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘આઝ-
વજ્જાઓ સત્તકમ્મપગડીઓ બંધઈ’ આયુર્વર્જિતાઃ સત્તકર્મ પ્રકૃતીર્બંધનાતિ પુલાકઃ,
પુલાકસ્યાયુર્બન્ધો નાસ્તિ આયુર્વધયોગ્યાધ્યવસાયસ્થાનાનાં તસ્યાભાવાદિતિ ।
‘બડસે પુચ્છા’ વકુશઃ સ્વલુ ભદન્ત ! કતિ કર્મપ્રકૃતી બંધનાતીતિ પૃચ્છા-પ્રશ્નઃ,
ભગવાનાદ-‘ગોયમા’ इत्यादि ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘સત્તવિહવંધણ વા’ સત્તવિહ-

પૂર્વકોટિ તક અવસ્થિત પરિણામ વાલા હોકર ફિર શૈલેશી અવસ્થા
મેં વિચરતા હૈ । ઉસ શૈલેશી અવસ્થા કે પહેલે તક વહ અવસ્થિત પરિ-
ણામ વાલા રહતા હૈ । ઓર શૈલેશી અવસ્થા મેં વર્દમાન પરિણામવાલા
હોતા હૈ इसी लिये उत्कृष्ट काल देशोन पूर्वकोटी ऐसा कहा है ॥२०॥

૨૧ વાં બન્ધન દ્વાર કા કથન

‘પુલાણ ણં મંતે ! કહ કમ્મપગડીઓ બંધઈ’ હે ભદન્ત ! પુલાક
કિતની કર્મપ્રકૃતિયોં કા બન્ધ કરતા હૈં ? અર્થાત્ પુલાક કે કિતની કર્મ
પ્રકૃતિયોં કા બન્ધ હોતા હૈ ? इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-‘गोयमा !
आजवज्जाओ सत्त कम्मपगडीओ बंधई’ हे गौतम ! पुलाक आयुर्कर्म
को छोड़कर सात कर्मप्रकृतियों का बन्ध करता है । क्योंकि पुलाक
के आयु का बन्ध नहीं होता है । कारण कि उसके आयु बन्ध के
योग्य अध्यवसायस्थानों का अभाव रहता है । ‘बडसे पृच्छा’ हे
भदन्त ! वकुश कितनी कर्मप्रकृतियों का बन्ध करता है ? उत्तर में प्रभुश्री

પરિણામવાળા થઈને શૈલેશી અવસ્થામાં વિચરે છે. અને તે શૈલેશી અવસ્થાની
પહેલા સુધી અવસ્થિત પરિણામવાળા રહે છે અને શૈલેશી અવસ્થામાં વર્ધમાન
પરિણામવાળા થાય છે તેથી ઉત્કૃષ્ટ કાળ દેશેના પૂર્વકોટિ કહ્યો છે. ॥૨૦॥

હવે બંધદ્વારનું કથન કરવામાં આવે છે.

‘પુલાણ ણં મંતે ! કહ કમ્મપગડીઓ બંધઈ’ હે ભગવન્ પુલાક કેટલી
કર્મ પ્રકૃતિયોના બંધ કરે છે ? અર્થાત્ પુલાકને કેટલી કર્મ પ્રકૃતિયોના બંધ
હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! આઝવજ્જાઓ સત્ત
કમ્મપગડીઓ બંધઈ’ હે ગૌતમ ! પુલાક આયુકર્મને છોડીને સાત કર્મ
પ્રકૃતિયોના બંધ કરે છે, કેમકે-પુલાકને આયુનો બંધ હોતો નથી. કારણ કે-
તેઓને આયુબન્ધ થવાને યોગ્ય અધ્યવસાય સ્થાનોનો અભાવ રહે છે.

‘બડસેણ પુચ્છા’ હે ભગવન્ વકુશ કેટલી કર્મ પ્રકૃતિયોના બંધ કરે છે ?

ધર્મધ્યાનસ્ય મેદાન્ લક્ષણં ચ પ્રદર્શ્ય આલમ્બનાનિ દર્શયન્નાહ—‘ધર્મ-
સ્સ ણં’ इत्यादि, ‘धर्मस्स णं ज्ञाणस्स चत्तारि आलंबणा पन्नत्ता’ धर्मस्य
खलु ध्यानस्य चत्वारि आलम्बनानि प्रज्ञप्तानि धर्मध्यानप्राप्तादशिखरारोहणाय
यानि आलम्बन्ते तानि आलम्बनानि वाचनादीनि चत्वारि अग्रे वक्ष्यमाणानि ।
चातुर्विध्यमेव दर्शयति—‘तं जहा’ इत्यादि, ‘तं जहा’ तद्यथा—‘वायणा’ वाचना
आगमानाम् अध्ययनमित्यर्थः ‘पडिपुच्छणा’ प्रतिपृच्छना—आगमविषये पुनः
पुनः प्रश्न इत्यर्थः, ‘परियट्ठणा’ परिवर्तना पुनरावर्त्तनम् अधीतशास्त्रस्य पुनः
पुनरध्ययनम् स्मृतिदाढ्याय ‘धम्मकहा’ धर्मकथा धर्मस्य कथनमित्यर्थः ।
‘धम्मस्स णं ज्ञाणस्स चत्तारि अणुप्पेहाओ पन्नत्ताओ’ धर्मस्य खलु ध्यानस्य चत-

સમીપતા કે હોને કા સો ઉનકે ઉપદેશ સે જો તત્ત્વ શ્રદ્ધાન હોતા હૈ
વહ અવગાઠરુચિ હૈ । અબ ધર્મધ્યાન કા આલમ્બન કયા હૈ હસ વાત
કો સૂત્રકાર પ્રકટ કરતે હૈ—‘ધર્મસ્સ ણં જ્ઞાણસ્સ ચત્તારિ આલંબના
પણ્ણત્તા’ હસમેં વે યહ કહતે હૈં કિ ધર્મધ્યાનરૂપી પ્રાપ્તાદ (મહલ) કે
શિખર પર ચઢને કે લિયે જો આલમ્બન ભૂત હોતે હૈં વે ધર્મધ્યાન કે
આલમ્બન (આધાર) હૈં ઓર વે આલમ્બન ચાર પ્રકાર કે કહે ગયે હૈં
હસમેં પ્રથમ આલમ્બન—‘વાયણા’ વાચના હૈ—આગમોં કા અધ્યયન
કરના હસકા નામ વાચના હૈ । ‘પડિપુચ્છણા’ અધીત શાસ્ત્ર મેં
શંકાદિ કે કારણ જો ગુરુ મહારાજ કો પૂછા જાતા હૈં વહ પ્રતિપ્રચ્છના
હૈ । ‘પરિયટ્ઠણા’ અધીત શાસ્ત્ર કા વારંવાર સ્મૃતિ બની રહને કે લિયે
અધ્યયન કરના હસકા નામ પરિવર્તના હૈ । ‘ધમ્મકહા’ ધર્મ કા ઉપદેશ

અવગાઠ એ સાધુની સમીપપણાને કહે છે. એટલે કે તેઓના ઉપદેશથી
તત્ત્વોમાં જે શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન થાય છે, તે અવગાઠરૂચિ કહેવાય છે.

હવે ધર્મધ્યાનનું અવલમ્બન શું છે? એ વાત સૂત્રકાર પ્રગટ કરે છે.
‘ધર્મસ્સ ણં જ્ઞાણસ્સ ચત્તારિ આલંબના પન્નત્તા’ આ સૂત્રપાઠથી સૂત્રકાર એ
કહે છે કે—ધર્મધ્યાન રૂપી પ્રાપ્તાદ (મહેલ) પર ચઢવા માટે આલમ્બન—
આધાર રૂપ જે હોય તે ધર્મધ્યાનના આલમ્બન આધાર કહેવાય છે. અને
તેવા આધાર ચાર પ્રકારના છે. તેમાં પહેલું આલમ્બન ‘વાયણા’ વાચના છે.
આગમોનું વારંવાર પરિશીલન કરવું તેનું નામ વાચના છે. ‘પડિપુચ્છણા’
અધ્યયન કરેલા સૂત્રની સ્મૃતિ—યાદદાસ્ત કાયમ રહે તે માટે વારંવાર અધ્યયન
કરવું તેનું નામ પરિવર્તના છે. ‘ધમ્મકહા’ ધર્મનો ઉપદેશ કરવો તેનું નામ
ધર્મકથા છે, ‘ધર્મસ્સ ણ જ્ઞાણસ્સ ચત્તારિ અણુપ્પેહાઓ પન્નત્તાઓ’ એ રીતે

સોડનુપ્રેક્ષા ભાવનાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ અનુ-ધર્મધ્યાનરૂપ પશ્ચાત્ પ્રેક્ષણાનિ પર્યાલોચનાનિ
 इति अनुप्रेक्षाः भावना इत्यर्थः, ततश्च चतस्रो वक्ष्यमाणरूपाः 'तं जहा' तद्यथा-
 'एगत्ताणुप्पेहा' एकत्वानुप्रेक्षा-आत्मना एकत्वानुप्रेक्षणमेकत्व भावनेत्यर्थः, 'अणि-
 च्चाणुप्पेहा' अनित्यानुप्रेक्षा-अनित्यभावनेत्यर्थः कायादीनामनित्यता चिन्तनम् ।
 'असरणाणुप्पेहा' अशरणानुप्रेक्षा-अशरणत्वपर्यालोचनं 'न कोपि ममशरणम्'
 इत्यादिरूपमित्यर्थः 'संसाराणुप्पेहा' संसारानुप्रेक्षा चातुर्गतिकसंसारस्य परिभ्रम-
 णादि चिन्तनमित्यर्थः, सेयं चतुर्विधा अनुप्रेक्षा भवतीति । चतुर्थं शुक्लध्यानं
 निरूपयितुमाह-'सुक्के ज्ञाणे' इत्यादि. 'सुक्के ज्ञाणे चउव्विहे चउप्पडोयारे

देना यह धर्मकथा है । 'धम्मस्स णं छाणस्स चत्तारि अणुप्पेहाओ पन्न-
 ताओ' धर्म-ध्यान की चार अनुप्रेक्षाएं कही गई हैं जो-'तं जहा' इस
 प्रकार से हैं-धर्मध्यान के बाद में जिनका पर्यालोचन होता है उनका
 नाम अनुप्रेक्षा है । बारबार धर्मध्यान का चिंतन करना यही इसका
 भाव है इनमें पहली अनुप्रेक्षा है 'एगत्ताणुप्पेहा' आत्मा का एकत्व
 रूप से चिंतन करना उसका नाम एकत्वानुप्रेक्षा है 'अणिच्चाणुप्पेहा'
 शरीरादिकों की अनित्यता का चिंतन करना इसका नाम अनित्या-
 नुप्रेक्षा है । 'असरणाणुप्पेहा' संसार में मेरी रक्षा करने वाला कोई
 नहीं है मैं अशरण हूँ-इत्यादि रूप से विचार करना अशरणानुप्रेक्षा
 है । 'संसाराणुप्पेहा' चतुर्गतिरूप संसार में परिभ्रमण करने का बार-
 बार विचार करना यह संसारानुप्रेक्षा है.

अब चौथे शुक्लध्यान की प्ररूपणा इस प्रकार से हैं-'सुक्के
 ज्ञाणे चउव्विहे चउप्पडोयारे पणत्ते' शुक्लध्यान चार प्रकार का और

ધર્મધ્યાનની ચાર અનુપ્રેક્ષા કહેલ છે. 'ત જહા' તે આ પ્રમાણે છે.-ધર્મ-
 ધ્યાન પછી જેનું પર્યાયલોચન થાય છે, તેનું નામ અનુપ્રેક્ષા છે. વારંવાર
 ધર્મધ્યાનનું ચિંતન કરવું એજ તેનો ભાવાર્થ છે. તેમા પહેલી અનુપ્રેક્ષા
 આ પ્રમાણે છે -'एगत्ताणुप्पेहा' આત્માનું એકત્વરૂપ જે ચિંતન છે, તેનું
 નામ એકત્વાનુપ્રેક્ષા છે 'अणिच्चाणुप्पेहा' શરીર વિગેરેના અનિત્યપણાનું
 ચિંતન કરવું તેનું નામ અનિત્યાનુપ્રેક્ષા છે 'असरणाणुप्पेहा' જગતમાં મારી
 રક્ષા કરવાવાળું કોઈ નથી હું અશરણ છું વિગેરે પ્રકારથી વિચાર કરવો
 તે અશરણાનુપ્રેક્ષા છે 'संसाराणुप्पेहा' ચતુર્ગતિ રૂપ સંસારમાં પરિભ્રમણ
 કરવાનો વારંવાર વિચાર કરવો તે સંસારાનુપ્રેક્ષા છે

હવે ચોથા શુક્લધ્યાનનું નિરૂપણ કરવામાં આવે છે-'સુક્કે જ્ઞાણે ચરવ્વિહે
 ચઉપ્પડોયારે પણત્તે' શુક્લધ્યાન ચાર પ્રકારનું અને ચાર લક્ષણોમાં અવતાર-

‘પ્રેક્ષ્ય’ શુક્લ ધ્યાનં ચતુર્વિધં ચતુષ્પત્યવતારં પ્રજ્ઞપ્તમ્ । ‘પુહુત્તવિયક્ત સવિચારી’
 પૃથક્ત્વવિતર્કસવિચારિ પૃથક્ત્વેન એકદ્રવ્યાશ્રિતાના ઉત્પાદાદિપર્યાયાણાં ભેદેન
 વિતર્કઃ વિકલ્પઃ પૂર્વગતશ્રુતાનુસારી અથવા નાનાનયાનુસરેણ લક્ષણો યત્ત તત્ પૃથક્ત્વ
 વિતર્કમ્ તથા વિચારઃ અર્થાત્ વ્યજ્જને વ્યજ્જનાદ્વા અર્થે મનોવાકાપયોગાનાં ચાન્ય-
 સ્મા દન્યસ્મિન્ વિચરણમ્ અર્થાત્ અર્થાન્તરાનુશરણં યોગાત્ યોગાન્તરાનુસરણં
 સહવિચારેણ વર્તતે યત્ત તત્ સવિચારિ પૃથક્ત્વવિતર્કં ચ તત્ સવિચારિચેતિ
 તથોક્તં પ્રથમં શુક્લધ્યાનમ્ । ‘એગંતવિયક્તઅવિચારી’ એકાન્તવિતર્કાઽવિચારિ
 એકત્વેન-અભેદેન ઉત્પાદાદિ પર્યાયાણામ્ અન્યતથૈકપર્યાયાલમ્બનવિત્યર્થઃ
 વિતર્કો વિકલ્પઃ પૂર્વગતશ્રુતાશ્રયો વ્યજ્જનરૂપોઽર્થરૂપો વા યસ્ય તત્ એકત્વવિત-

ચાર લક્ષણો મેં અવતારવાલા કહા ગયા હૈ । શુક્લ ધ્યાન કા પ્રથમ
 પ્રકાર ‘પુહુત્તવિયક્ત સવિચારી’ પૃથક્ત્વવિતર્ક સવિચાર હૈ । એક દ્રવ્ય
 કી ઉત્પાદ આદિ પર્યાયોં કૈ ભેદ સૈ પૂર્વગત શ્રુતાનુસારી અથવા નાના-
 નયાનુસારી જો વિકલ્પ હૈ સો, યહ વિકલ્પ જિસ ધ્યાન મેં હોતા હૈ
 યહ પૃથક્ત્વ વિતર્ક હૈ । તથા-અર્થ સૈ શબ્દ મેં, શબ્દ સૈ અર્થ મેં તથા
 મન વચન કાય યોગ મેં સૈ કોઈ બી એક યોગ મેં જો વિચરણ હૈ
 હસકા નામ વિચાર હૈ । એક અર્થ સૈ દૂસરે અર્થ પર ઓર એક યોગ સૈ
 દૂસરે યોગ પર જો અનુસરણ હૈ વહ વિચાર હૈ । હસ વિચાર સૈ સહિત
 જો ધ્યાન હોતા હૈ વહ સવિચારી પૃથક્ત્વ વિતર્ક નામ કા પ્રથમ શુક્લ
 ધ્યાન હૈ । દૂસરા શુક્લધ્યાન એકત્વ વિતર્ક અવિચારી હૈ-હસકા
 તાત્પર્ય એસા હૈ-ઉત્પાદાદિ પર્યાયોં કૈ અભેદ સૈ-ઉત્પાદાદિ પર્યાયોં મેં
 સૈ કિસી એક પર્યાય કૈ અલમ્બન સૈ-પૂર્વગતશ્રુતાશ્રિત જો વ્યજ્જન

વાળું કહેલ છે. શુક્લધ્યાનનો પહેલો પ્રકાર ‘પુહુત્તવિયક્તસવિચારિ’ પૃથક્ત્વ-
 વિતર્ક સવિચાર છે. એક દ્રવ્યના ઉત્પાદ વિગેરે પર્યાયાના ભેદથી પૂર્વગત
 શ્રુતાનુસારી જે વિકલ્પ છે, એવો વિકલ્પ જે ધ્યાનમાં હોય તે પૃથક્ત્વ
 વિતર્ક કહેવાય છે, તથા અર્થથી શબ્દમાં, અને શબ્દથી અર્થમાં તથા મન,
 વચન, કાયના યોગમાંથી કોઈપણ એક યોગમાં જે વિચરણ છે, તેનું નામ
 વિચાર છે. એક અર્થથી બીજા અર્થમાં અને એક યોગથી બીજા યોગમાં જે
 અનુસરણ છે, તે વિચાર છે. આ વિચાર સહિત જે ધ્યાન હોય છે, તે
 સવિચારી પૃથક્ત્વ વિતર્ક નામનો શુક્લ ધ્યાનનો પહેલો ભેદ છે. ૧

બીજું શુક્લધ્યાન એકત્વ વિતર્ક અવિચારિ છે. તેનું તાત્પર્ય એવું છે
 કે-ઉત્પાદ વિગેરે પર્યાયાના અભેદપણાથી-એટલે કે ઉત્પાદ વિગેરે પર્યાયો
 પૈકી કોઈપણ એક પર્યાયના અલમ્બનથી પૂર્વગત શ્રુતના આશ્રયવાળા જે

કર્મ તથા ન વિઘટે વિચારઃ અર્થવ્યજ્ઞનયો રિતરસ્માદિતરત્ર તથા મનોવાક્કાય યોગાનામ્ અન્યસ્માદન્ગત્ર યસ્ય તદવિચારિ દ્વિતીયં શુક્લધ્યાનમિતિ । ‘સુદ્દુમ કિરિય અનિયટ્ટી’ સૂક્ષ્મક્રિયાઽનિવૃત્તિ, સૂક્ષ્મા ક્રિયા યત્ર મનોવાગ્યોગયોઃ સર્વથા નિરુદ્ધત્વાત્ તથા કાયયોગે વાદરકાયયોગસ્ય નિરોધકરણાદ્ સૂક્ષ્મક્રિયં તથા પશ્ચાન્ન નિવર્તતે હત્યનિવૃત્તિ, વર્દ્ધમાનપરિણામત્વાત્ એતચ્ચ નિર્વાણગમનકાલે કેવલ- જ્ઞાનવતામેવ ભવેદિતિ સૂક્ષ્મક્રિયાઽનિવૃત્તિ તૃતીયં શુક્લધ્યાનમિતિ । ‘સમુચ્છિન્ન- કિરિયઅપ્પહિવાઈ’ સમુચ્છિન્નક્રિયાઽપતિપાતિ, સમુચ્છિન્ના સર્વથા નિરુદ્ધા

(પદ) રૂપ અથવા અર્થરૂપ વિકલ્પ છે વહ એકત્વ ચિત્કર્તૃ છે તથા એક અર્થ સે અર્થાન્તર રૂપ એક વ્યજ્ઞન સે વ્યજ્ઞનાન્તર રૂપ એવં એક યોગ સે યોગાન્તર રૂપ સંક્રમણ કા જિસ ધ્યાન મેં અભાવ છે વહ અવિચારી છે । એસા જો ધ્યાન છે વહ એકત્વ ચિત્કર્તૃ અવિચારી ધ્યાન છે । તોસરા શુક્લધ્યાન ‘સુદ્દુમકિરિય અનિયટ્ટી’ સૂક્ષ્મ ક્રિયાઽનિવૃત્તી છે । ઇસકા તાત્પર્યએસા છે કે મનોયોગ ઓર વાગ્યોગ હે સર્વથા નિરુદ્ધ હો જાને સે તથા વાદર કાયયોગ કા કાયયોગ મેં નિરોધ કરને સે જો ધ્યાન સૂક્ષ્મક્રિયા વાલા છે ઓર જો વર્દ્ધમાન પરિણામ હોને કે કારણ (અનિ- યટ્ટી-અનિવૃત્તિ) પીછે છૂટતા નહીં છે ઇસ કારણ જો અનિવૃત્તિ રૂપ છે એસા જો ધ્યાન છે વહ સૂક્ષ્મક્રિયા અનિવૃત્તિ શુક્લધ્યાન છે । યહ ધ્યાન નિર્વાણ ગમન કાલ મેં કેવલજ્ઞાન વાલો કો હો જોતા છે । ‘સમુચ્છિન્ન કિરિયઅપ્પહિવાઈ’ ચોથા શુક્લધ્યાન કા ભેદ સમુચ્છિન્નક્રિયા

વ્યજ્ઞન (પદ) રૂપ અથવા અર્થરૂપ વિકલ્પ છે, તે એકત્વ ચિત્કર્તૃ કહેવાય છે. તથા એક અર્થથી અર્થાન્તર રૂપ એક વ્યજ્ઞનથી વ્યજ્ઞનાન્તર રૂપ અને એક યોગથી યોગાન્તરરૂપ સંક્રમણને જે ધ્યાનમાં અભાવ હોય તે અવિચારી કહેવાય છે. એવું જે ધ્યાન હોય તે એકત્વ ચિત્કર્તૃ અવિચારી ધ્યાન છે ૨

ત્રીજું શુક્લધ્યાન આ પ્રમાણે છે. ‘સુદ્દુમકિરિય અનિયટ્ટી’ સૂક્ષ્મક્રિયા અનિવૃત્તિ’ આનુ તાત્પર્ય એ છે કે-મનોયોગ અને વચનયોગને સર્વથા નિરોધ થઈ જવાથી તથા વાદરકાયને કાયયોગમાં નિરોધ થવાથી જે સૂક્ષ્મ ક્રિયાવાળું ધ્યાન હોય છે, અને જે વર્દ્ધમાન પરિણામ હોવાથી ‘અનિયટ્ટી-અનિવૃત્તિ’ પછીથી છૂટતું નથી તેથી અનિવૃત્તિ રૂપ કહેવાય છે, એવું જે ધ્યાન છે, તે સૂક્ષ્મક્રિયાવાળું અનિવૃત્તિ ધ્યાન કહેવાય છે. આ ધ્યાન નિર્વાણ (મોક્ષ) જવાના સમયમાં કેવળજ્ઞાનવાળાઓને જ થાય છે. ‘સમુચ્છિન્ન કિરિયઅપ્પહિવાઈ’ શુક્લધ્યાનનો ચોથો ભેદ સમુચ્છિન્ન ક્રિયા અપ્રતિપાતિ

ક્રિયા કાયિકા શૈલેશીકરણનિરુદ્ધયોગત્વેન યસ્મિન્ તત્ સમુચ્છિન્નક્રિયમ્ તત્ત્વ-
અપ્રતિપાતિ અનુપરતસ્વભાવમ્ એતાદૃશં સમુચ્છિન્નક્રિયમપ્રતિપાતિ ચતુર્થ શુક્લધ્યાન-
મિતિ 'સુક્લસ પ્તં જ્ઞાણસ્સ ચત્તારિ લક્ષણા પણ્ણત્તા' શુક્લસ્ય ચત્તારિ ધ્યાનસ્ય ચત્તારિ
લક્ષણાનિ પ્રજ્ઞપ્તાનિ 'તં જહા' 'સ્વંતી' ક્ષાન્તિઃ ક્ષમેત્યર્થઃ 'મુત્તી' મુક્તિઃ નિર્લો-
ભતા 'અજ્જવે' આર્જવં સરલત્વેત્યર્થઃ 'મહવે' માર્દવમ્ માનત્યાગ इत्यર્થઃ 'સુક્લસ
પ્તં જ્ઞાણસ્સ ચત્તારિ આલંબના પણ્ણત્તા' શુક્લસ્ય ચત્તારિ ધ્યાનસ્ય ચત્તારિ આલ-
મ્બનાનિ પ્રજ્ઞપ્તાનિ, 'તં જહા' તત્ત્વ- 'અવ્વહે' અવ્યથમ્ દેવાદ્યુપસર્ગજનિતં મયં
ચલનં વા વ્યથા તદ્ભાવોઽવ્યથમ્ 'અસંમોહે' અસંમોહઃ દેવાદિકૃતમાયાજનિતસ્ય

અપ્રતિપાતિહૈ-હસકા તાત્પર્ય એસા હૈ કિ યહાં પર કાયયોગ કા સર્વથા
નિરોધ હો જાને સે કાયિકી ક્રિયા કા સર્વથા ઉચ્છેદ હો જાતા હૈ,
ઔર શૈલેશી અવસ્થા પ્રાપ્ત હો જાતી હૈ । અતઃ હસ સ્થિતિ કા જો
ધ્યાન હૈ વહ સમુચ્છિન્ન ક્રિયા અપ્રતિપાતિ શુક્લધ્યાન હૈ । ક્યોં કિ
યહ ધ્યાન ઓ અપ્રતિપાતિ હોતા હૈ । 'સુક્લસ પ્તં જ્ઞાણસ્સ ચત્તારિ
લક્ષણા પણ્ણત્તા' હસ શુક્લધ્યાન કે ઓ ચાર લક્ષણ કહે ગયે હૈ ।
'તં જહા' જૈસે- 'સ્વંતી, મુત્તી, અજ્જવે, મહવે' ક્ષાન્તિ-ક્ષમા, મુક્તિ-
નિર્લોભતા, આર્જવ-સરલતા, ઔર માર્દવ મૃદુતા-માનત્યાગ 'સુક્લ-
સ પ્તં જ્ઞાણસ્સ ચત્તારિ આલંબના પણ્ણત્તા' શુક્લધ્યાન કે ચાર આલ-
મ્બન કહે ગયે હૈ- 'અવ્વહે ૧' અવ્યથા દેવાદિકોં સે ઉપસર્ગ સે જન્ય
મય કા હોના અથવા ચલાયમાન હોના હસકા નામ વ્યથા હૈ । હસકા
જો અભાવ હૈ વહ અવ્યથા હૈ । 'અસંમોહે ૨' પ્રાન્તિ કા અભાવ-દેવા-

છે. તેનું તાત્પર્ય એવું છે કે-અહિયાં કાયયોગનો સર્વથા નિરોધ થઈ
જવાથી કાયિકી ક્રિયાનો સર્વથા ઉચ્છેદ થઈ જાય છે. અને શૈલેશી અવસ્થા
પ્રાપ્ત થઈ જાય છે. જેથી આ સ્થિતિનું ધ્યાન છે, તે સમુચ્છિન્ન ક્રિયા અપ્રતિ-
પાતિ શુક્લધ્યાન છે કેમકે આ ધ્યાન પણ અપ્રતિપાતિ હોય છે 'સુક્લસ
પ્તં જ્ઞાણસ્સ ચત્તારિ લક્ષણા પણ્ણત્તા' આ શુક્લધ્યાનના પણ ચાર લક્ષણો
કહેલા છે. 'તં જહા' તે આ પ્રમાણે છે- 'સ્વંતી મુત્તી, અજ્જવે, મહવે' ક્ષાન્તિ
ક્ષમા, મુક્તિ, નિર્લોભપણું આર્જવ-સરલપણું અને માર્દવ-મૃદુ કેમળપણું
'સુક્લસ પ્તં જ્ઞાણસ્સ ચત્તારિ આલંબના પણ્ણત્તા' શુક્લધ્યાનના ચાર આલમ્બન
કહેલા છે. 'અવ્વહે' ૧ અવ્યથા-એટલે કે-દેવાદિકૈથી ઉપસર્ગથી થવાવાળા
મયનું હોવું અથવા ઉપસર્ગથી ચલાયમાન થવું, તેનું નામ વ્યથા છે.
તે વ્યથા જેમાં ન હોય તે અવ્યથા છે. ૧ 'અસંમોહે' પ્રાન્તિનો અભાવ-

સૂક્ષ્મપદાર્થવિષયસ્ય ચ સંમોહસ્ય મૂઢતાયા અભાવોડસંમોહ इति । ‘વિવેગે’ વિવેકઃ
દેહાદાત્મનઃ આત્મનો વા સર્વસંયોગાનાં વિવેચનબુદ્ધિયા પૃથક્કરણમેવ વિવેક
इति । ‘વિડસગ્ગે’ વ્યુત્સર્ગો નિઃસંગતયા દેહોપધિમમત્વત્યાગઃ । ‘સુક્કસ્સ ણં જ્ઞાણસ્સ
ચત્તારિ અણુપ્પેદાઓ પન્નત્તારો’ શુક્લસ્ય ત્વલુ ધ્યાનસ્ય ચતસ્રોડનુપેક્ષાઃ—પર્યા-
લોચનાનિ પ્રજ્ઞપ્તાઃ । ‘તં જહા’ તદ્યથા—‘અણંતવત્તિયાણુપ્પેદા’ અનન્તવૃત્તિતાનુપેક્ષા
ભવસંતાનસ્ય અનન્તવૃત્તિતાયા અનુચિન્તનમ્ ‘અનન્તોડયં સંસારઃ’ ઇત્યાકારકાનુ-
ચિન્તનમિત્યર્થઃ । ‘વિપ્પરિણામાણુપ્પેદા’ વિપરિણામાનુપેક્ષા વસ્તૂનાં પ્રતિષ્ઠાનં
વિવિધપરિણામાનુગમનચિન્તનમિતિ । ‘અસુમાણુપ્પેદા’ અશુમાનુપેક્ષા ચતુર્ગતિક-
સંસારસ્યાશુમાનુચિન્તનમિત્યર્થઃ । ‘અવાયાણુપ્પેદા’ અપાયાનુપેક્ષા અપાયાનાં

દિકો દ્વારા કૃત માયા સે જનિત ભ્રાન્તિ કા ઓર સૂક્ષ્મપદાર્થવિષયક
મૂઢતા કા અભાવ ‘વિવેગે’ દેહ સે આત્મા કા અથવા આત્મા સે સર્વ-
સંયોગો કા વિવેચન બુદ્ધિ દ્વારા પૃથક્કરણ ‘વિડસગ્ગે’ નિઃસંગ હો જાને
કે કારણ દેહ સે એવં ઉપધિ સે મમત્વ કા ત્યાગ । હસ પ્રકાર સે ચે
ચાર આલમ્બન શુક્લધ્યાન કે હૈં । ‘સુક્કસ્સ ણં જ્ઞાણસ્સ ચત્તારિ અણુ-
પ્પેદાઓ’ શુક્લધ્યાન કી ચાર અનુપેક્ષા હૈં—‘તં જહા’ જો હસ પ્રકાર
સે હૈં—‘અણંતવત્તિયાણુપ્પેદા’ ભવસંતાન કી અનન્તવૃત્તિતા કા ચાર-
મ્બાર ચિન્તન—યહ સંસાર અનન્ત હૈ એસા વિચાર ‘વિપ્પરિણામાણુ-
પ્પેદા’ પ્રત્યેકક્ષણ મેં વસ્તુઓં મેં અનેક પ્રકાર કે હોને વાલે પરિણમન
કા ચિન્તન ‘અસુમાણુપ્પેદા’ ચતુર્ગતિક સંસાર કા અશુભ રૂપ સે અનુ
ચિન્ત જન્ય ‘અવાયાણુપ્પેદા’ પ્રાણાતિપાત આદિ આશ્રવદ્વારોં સે જન્ય

અર્થાત્ દેવાદિકો દ્વારા કરેલી માયાથી થવાવાળી ભ્રાન્તિ અને સૂક્ષ્મ પદાર્થ
સંબંધી મૂઢતાનો અભાવ ‘વિવેગે’ દેહથી આત્માનો અથવા આત્માથી સર્વ
સંયોગોનો વિવેચન બુદ્ધિ દ્વારા પૃથક્કરણ કરવું ‘વિડસગ્ગે’ નિઃસંગ થઈ
જવ.થી દેહથી અને ઉપધીથી મમત્વપણાનો ત્યાગ. આ રીતે આ ચાર શુક્લ
ધ્યાનના આલમ્બન કહેલ છે.

‘સુક્કસ્સ ણ ચત્તારિ અણુપ્પેદાઓ’ શુક્લધ્યાનની ચાર અનુપેક્ષાઓ છે.
‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે. ‘અણંતવત્તિયાણુપ્પેદા’ ભવ સંતાપની અનંતવૃત્તિ
પણાનું વારંવાર ચિંતન કરવું. અર્થાત્ આ સંસાર અનંત છે, એવો વિચાર
કરવો. ‘વિપ્પરિમાણાણુપ્પેદા’ દરેક ક્ષણના વસ્તુઓમાં અનેક પ્રકારના થવાવાળા
પરિણમનનું ચિન્તન ‘અસુમાવાણુપેદા ચતુર્ગતિક સંસારનું અશુભપણાથી
અનુચિંતન કરવું. ‘અવાયાણુપ્પેદા’ પ્રાણાતિપાત વિગેરે આશ્રવદ્વારોથી થવા-

માણાતિપાતાઘાશ્રવદ્વારજન્યાનર્થાનામ્ અનુપ્રેક્ષા-અનુચિન્તનમિત્યધ્યાયાનુપ્રેક્ષા ।
 અત્ર સ્વલ્પ યત્તપોઽધિકારે પ્રશસ્તાપ્રશસ્તધ્યાનવર્ણનં કૃતં તદપ્રશસ્તસ્ય ધ્યાનસ્ય
 વર્જને પ્રશસ્તસ્ય ધ્યાનસ્થાસેવને તપો મન્વતીતિ કૃત્વેતિ જ્ઞાતવ્યમિતિ । ‘સેત્તં
 જ્ઞાણે’ તદેતત્ સંક્ષેપનિસ્તારામ્ભ્યાં ધ્યાનં નિરૂપિતમિતિ । ધ્યાનં નિરૂપ્ય વ્યુત્સર્ગં
 નિરૂપયિતુમાહ-‘સે કિં તં’ इत्यादि, ‘સે કિં તં વિચસગ્ગે’ અથ કઃ સ વ્યુત્સર્ગઃ
 વ્યુત્સર્ગસ્ય કિં લક્ષણં કિયાંશ્ચ ભેદાઃ ? इति प्रश्नः, મગનાનાહ-‘વિચસગ્ગે દુવિદ્દે
 પન્નત્તે’ વ્યુત્સર્ગઃ દ્વિવિધઃ પ્રજ્ઞાસઃ । દ્વિવિધ્યં દર્શયન્નાહ-‘તં જહા’ इत्यादि, ‘તં
 જહા’ તદ્વથા-‘દવ્વચિચસગ્ગે ભાવચિચસગ્ગેય’ દ્રવ્યવ્યુત્સર્ગશ્ચ ભાવવ્યુત્સર્ગશ્ચેતિ
 ‘સે કિં તં દવ્વચિચસગ્ગે’ અથ કઃ સ દ્રવ્યવ્યુત્સર્ગઃ દ્રવ્યવ્યુત્સર્ગસ્ય કિં સ્વરૂપં
 કિયન્તશ્ચ ભેદાઃ ? इति प्रश्नः, उत्तरमाह-‘दव्वचिचसगगे चउव्विद्वे पन्नत्ते’ द्रव्य-

અનર્થો’ં કા અનુચિન્તનમ । યહાં તપ કે અધિકાર મેં જો પ્રશસ્ત અપ્ર-
 શસ્ત ધ્યાનોં કા વર્ણન કિયા ગયા હૈ ઉસકા કારણ એસા હૈ કિ અપ્ર-
 શસ્ત ધ્યાન કે વર્જન મેં ઓર પ્રશસ્ત ધ્યાન કે ઉપાદાન મેં તપ હોતા
 હૈ । ‘સે ત્તં જ્ઞાણે’ હસ પ્રકાર સંક્ષેપ ઓર વિસ્તાર સે ધ્યાન કા પ્રરૂપણ
 કિયા । ધ્યાન કે નિરૂપણ કે બાદ અબ વ્યુત્સર્ગ તપ કા નિરૂપણ સૂત્રકાર
 કરતે હૈ-હસમેં ગૌતમ ને પ્રભુશ્રી સે એસા પૂછા હૈ-‘સે કિં તં વિચસગ્ગે’
 હે મદન્ત ! વ્યુત્સર્ગ તપ કા કયા લક્ષણ હૈ ઓર વહ કિતને પ્રકાર કા હૈ ?
 ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ ‘વિચસગ્ગે દુવિદ્દે પણ્ણત્તે’ હે ગૌતમ ! વ્યુત્સર્ગ
 તપ દો પ્રકાર કા હોના હૈ ‘તં જહા’ જૈસે-‘દવ્વચિચસગ્ગે ય, ભાવચિચ-
 સગ્ગે ય’ દ્રવ્યવ્યુત્સર્ગ ઓર ભાવવ્યુત્સર્ગ ‘સે કિં તં દવ્વચિચસગ્ગે’ હે

વાળા અનર્થોનું ચિંતન કરવું. અહિયાં તપના અધિકારમાં પ્રશસ્ત અપ્રશ-
 સ્ત ધ્યાનોનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે, તેનું કારણ એ છે કે અપ્રશસ્ત
 ધ્યાનના વર્ણનમાં અને પ્રશસ્ત ધ્યાનના ઉપાદાન-પ્રાપ્તિમાં તપ હોય છે.
 ‘સે ત્તં જ્ઞાણે’ આ પ્રમાણે સંક્ષેપ અને વિસ્તારથી ધ્યાનનું નિરૂપણ કરેલ છે.

ધ્યાનના નિરૂપણ પછી હવે ‘વ્યુત્સર્ગ’ તપનું નિરૂપણ સૂત્રકાર કરે છે.
 આમાં શ્રીગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને એવું પૂછ્યું છે કે-‘સે કિં તં વિચસગ્ગે’
 હે મગવન્ વ્યુત્સર્ગ તપનું શું લક્ષણ છે ? અને એ તપ કેટલા પ્રકારનું છે ?
 આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘વિચસગ્ગે દુવિદ્દે પણ્ણત્તે’ હે ગૌતમ !
 વ્યુત્સર્ગ તપ બે પ્રકારનું કહેલ છે. ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે.—‘દવ્વ-
 વિચસગ્ગે ભાવવિચસગ્ગે ય’ દ્રવ્યવ્યુત્સર્ગ અને ભાવ વ્યુત્સર્ગ ‘સે કિં તં
 દવ્વચિચસગ્ગે’ હે મગવન્ દ્રવ્ય વ્યુત્સર્ગનું શું સ્વરૂપ છે ? અને તેના કેટલા

વ્યુત્સર્ગઃ-દ્રવ્યત સ્ત્યાગઃ ચતુર્વિધઃ પ્રજ્ઞસ્યેતિ । ‘તં જહા’ તથા-‘ગણવિડસર્ગો’ ગણવ્યુત્સર્ગઃ, તત્ત્વ વ્યુત્સર્ગો નામ અનભિષ્વજ્ઞતાત્યાગ इत्यर्थः પરિહારવિશુદ્ધચારિત્ર્યાર્થે જિનકલ્પાચારાધનાય ગણસ્ય વ્યુત્સર્ગસ્ત્યાગો ગણવ્યુત્સર્ગઃ સોડયં પ્રથમો-વ્યુત્સર્ગઃ ૧ । ‘સરીરવિડસર્ગો’ શરીરવ્યુત્સર્ગઃ-શરીરનિષ્ઠાસક્તેઃ પરિત્યાગઃ । ‘ઉવહિવિડસર્ગો’ ઉપધિવ્યુત્સર્ગઃ-વસ્ત્ર પાત્રાદિસંયમોપકરણેષ્વપિ આસક્તિ પરિવર્જનમિતિ । ‘મત્તપાણવિડસર્ગો’ મત્તપાનવ્યુત્સર્ગઃ ‘સે તં દવ્વવિડસર્ગો’ સોડયં દ્રવ્યવ્યુત્સર્ગો નિરૂપિત इति । માવવ્યુત્સર્ગ જ્ઞાપનાયાહ-‘સે કિં તં’ इत्यादि,

મદન્ત ! દ્રવ્યવ્યુત્સર્ગ કા કયા સ્વરૂપ હૈ ઓર કિતને ઉસકે ભેદ હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ-‘દવ્વવિડસર્ગો ચત્તવિહે પળ્લસે’ હે ગૌતમ ! દ્રવ્યવ્યુત્સર્ગ ચાર પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ । ‘તં જહા’ જૈસે-‘ગણવિડસર્ગો’ ગણવ્યુત્સર્ગ-વ્યુત્સર્ગ શબ્દ કા અર્થ આસક્તિ કા ત્યાગ હૈ । પરિહાર વિશુદ્ધિ ચારિત્રકે લિધે અથવા જિનકલ્પ આદિ કી આરાધના કે લિધે ગણ કા જો ત્યાગ કર દિયા જાતા હૈ વહ ગણવ્યુત્સર્ગ હૈ । યહ વ્યુત્સર્ગ કા પ્રથમ ભેદ હૈ । ‘સરીરવિડસર્ગો’ શરીરવ્યુત્સર્ગ શરીર સમ્બન્ધી આસક્તિ કા ત્યાગ યહ વ્યુત્સર્ગ કા દ્વિતીય ભેદ હૈ । ‘ઉવહિવિડસર્ગો’ ઉપધિવ્યુત્સર્ગ-વસ્ત્ર પાત્ર આદિ જો સંયમ કે ઉપકરણ હૈ ઉનકે ભી આસક્તિ કા જો ત્યાગ હૈ યહ વ્યુત્સર્ગ તપ કા તૃતીય ભેદ હૈ । ‘મત્તપાણવિડસર્ગો’ મત્તપાનવ્યુત્સર્ગ આહાર પાની કા ત્યાગ કરના-યહ વ્યુત્સર્ગ કા ચતુર્થ ભેદ હૈ । ‘સે તં દવ્વ વિડસર્ગો’ હસ પ્રકાર સે યહ દ્રવ્યવ્યુત્સર્ગ હૈ । ‘સે કિં તં માવવિડસર્ગો’ હે મદન્ત ! માવવ્યુત્સર્ગ

ભેદ કહ્યા છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘દવ્વવિડસર્ગો ચત્તવિહે પળ્લસે’ હે ગૌતમ ! દ્રવ્ય વ્યુત્સર્ગ ચાર પ્રકારનું કહેલ છે ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે-‘ગણવિડસર્ગો’ ગણવ્યુત્સર્ગ, વ્યુત્સર્ગ શબ્દનો અર્થ આસક્તિનો ત્યાગ એ પ્રમાણે છે પરિહારવિશુદ્ધિક ચારિત્ર માટે અથવા જીનકલ્પ વિગેરેની આરાધના માટે ગણનો જે ત્યાગ કરવામાં આવે છે, તે ગણ વ્યુત્સર્ગ કહેવાય છે આ વ્યુત્સર્ગનો પહેલો ભેદ થાય છે.

‘સરીરવિડસર્ગો’ શરીર વ્યુત્સર્ગ શરીર સંબંધી આસક્તિનો ત્યાગ આ વ્યુત્સર્ગનો બીજો ભેદ કહેલ છે ‘ઉવહિવિડસર્ગો’ ઉપધિ વ્યુત્સર્ગ-વસ્ત્ર, પાત્ર, વિગેરે જે સયમના ઉપકરણો છે તેમાં પણ આસક્તિનો જે ત્યાગ કહેલ છે તે વ્યુત્સર્ગ તપનો ત્રીજો ભેદ થાય છે કે ‘મત્તપાણવિડસર્ગો’ ભક્તપાન વ્યુત્સર્ગ-આહારપાણીનો ત્યાગ કરવો આ વ્યુત્સર્ગનો ચોથો ભેદ કહેલ છે, ‘સે તં દવ્વવિડસર્ગો’ આ રીતે આ દ્રવ્ય વ્યુત્સર્ગના ભેદો કહ્યા છે,

‘સે કિં તં ભાવવિડસગ્ગે’ અથ કઃ સ ભાવવ્યુત્સર્ગઃ, ભાવવ્યુત્સર્ગસ્ય કિં સ્વરૂપં કિંયન્તશ્ચ ભેદાઃ ? इति प्रश्नः, મગવાનાહ-‘ભાવવિડસગ્ગે તિવિહે પન્નત્તે’ ભાવ-વ્યુત્સર્ગસ્ત્રિવિધઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ । ‘તં જહા’ તથથા-‘કસાયવિડસગ્ગે’ કષાયવ્યુત્સર્ગઃ કષાયાણાં-ક્રોધમાનમાયાલોભાભ્યાનાં ચતુર્ણાં પરિત્યાગઃ કષાયવ્યુત્સર્ગઃ પ્રથમઃ ૧ । ‘સંસાર વિડસગ્ગે’ સંસારવ્યુત્સર્ગ ૨, ‘કમ્મવિડસગ્ગે’ કર્મવ્યુત્સર્ગઃ ૩, ‘સે કિં તં કસાયવિડસગ્ગે’ અથ કઃ સ કષાયવ્યુત્સર્ગઃ કષાયવ્યુત્સર્ગસ્ય કિં લક્ષણં કિંયન્તશ્ચ ભેદાઃ ! इति प्रश्नः, મગવાનાહ-‘કસાયવિડસગ્ગે ચત્તવિહે પન્નત્તે’ કષાયાણાં-ક્રોધાદીનાં વ્યુત્સર્ગસ્ત્યાગ ચતુર્વિધઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ । ‘તં જહા’ તથથા-‘કોહવિડસગ્ગે’ ક્રોધવ્યુત્સર્ગઃ ક્રોધત્યાગ इत्यर्थः । ‘માણવિડસગ્ગે’ માનવ્યુત્સર્ગઃ, માનત્યાગ इत्यर्थः । ‘માયાવિડસગ્ગે’ માયાવ્યુત્સર્ગઃ માયાયાઃ પરિત્યાગ इत्यर्थः, કા કયા સ્વરૂપ હૈ ? और वह कितने प्रकार का कहा गया है ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-‘भाव विडसगगे तिविहे पणत्ते’ हे गौतम ! भाव-व्युत्सर्ग तीन प्रकार का कहा गया है । ‘तं जहा’ जैसे-‘कसाय विडसगगे’ कषायव्युत्सर्ग-क्रोध मान माया और लोभ इन कषायों का त्याग करना ‘संसारविडसगगे’ संसार का त्याग करना और ‘कम्म-विडसगगे’ कर्म का त्याग करना ‘से किं तं कसायविडसगगे’ हे भदन्त ! कषायव्युत्सर्ग का क्या लक्षण है और कितने उसके भेद हैं ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-‘कसायविडसगगे चत्तविहे पणत्ते’ हे गौतम ! कषाय व्युत्सर्ग चार प्रकार का कहा गया है ‘तं जहा’ जैसे ‘कोह विडसगगे’ क्रोध का त्याग करना ‘माणविडसगगे’ मानका त्याग करना, ‘माया विडसगगे’ माया का त्याग करना ‘लोभविडसगगे’ लोभ का त्याग

‘સે કિં તં ભાવવિડસગ્ગે’ હે ભગવન્ ભાવ વ્યુત્સર્ગાનું શું સ્વરૂપ છે ? અર્થાત્ ભાવ વ્યુત્સર્ગ કેને કહેવાય છે ? અને ભાવ વ્યુત્સર્ગના કેટલા ભેદો છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ભાવવિડસગ્ગે તિવિહે પણત્તે’ હે ગૌતમ ! ભાવવ્યુત્સર્ગ ત્રણ પ્રકારનો કહેલ છે. ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે.-‘કસાયવિડસગ્ગે’ કષાયવ્યુત્સર્ગ-ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ આ કષાયોનો ત્યાગ કરવો. ‘સંસારવિડસગ્ગે’ સંસારનો ત્યાગ કરવો. ‘કમ્મવિડસગ્ગે’ કર્મનો ત્યાગ કરવો. ‘સે કિં તં કસાયવિડસગ્ગે’ હે ભગવન્ કષાય વ્યુત્સર્ગાનું શું લક્ષણ છે ? અને તેના કેટલા ભેદો કહ્યા છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘કસાયવિડસગ્ગે ચત્તવિહે પણત્તે’ હે ગૌતમ ! કષાય વ્યુત્સર્ગ ચાર પ્રકારનો કહેલ છે. ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે-‘કોહવિડસગ્ગે’ ક્રોધનો ત્યાગ કરવો. ‘માણવિડસગ્ગે’ માનનો ત્યાગ કરવો. ‘માયાવિડસગ્ગે’ માયાનો ત્યાગ

‘લોભવિડસર્ગો’ લોભવ્યુત્સર્ગઃ લોભત્યાગ ઇતિ । ‘સે ત્તં કસાયવિડસર્ગો’ સોડ્યં પૂર્વોક્તક્રમેણ કષાયવ્યુત્સર્ગો નિરૂપિતઃ । ‘સે કિં તં સંસારવિડસર્ગો’ અથ કઃ સંસારવ્યુત્સર્ગઃ, સંસારવ્યુત્સર્ગસ્ય કિં સ્વરૂપં કિયન્ત ભેદાઃ ? ઇતિ પ્રશ્નઃ, ઉત્તરમાહ—‘સંસારવિડસર્ગો’ સંસારવ્યુત્સર્ગઃ ‘ચરવિવિહે પન્નત્તે’ ચતુર્વિધઃ પ્રજ્ઞતઃ ‘તં જહા’—તથથા—‘નૈરિદ્ધ્યસંસારવિડસર્ગો’ નૈરયિકસંસારવ્યુત્સર્ગઃ ‘જાવ દેવસંસારવિડસર્ગો’ યાવદ્ દેવસંસારવ્યુત્સર્ગઃ, અત્ર યાવત્પદેન મનુષ્યસંસારવ્યુત્સર્ગઃ તિર્યક્ સંસારવ્યુત્સર્ગયોગ્રહણં ભવતીતિ । ‘સે ત્તં સંસારવિડસર્ગો’ સોડ્યં પૂર્વોક્તક્રમેણ સંસારવ્યુત્સર્ગો નિરૂપિત ઇતિ । ‘સે કિં તં કમ્મવિડસર્ગો’ અથ કઃ સ કમ્મવ્યુત્સર્ગઃ કમ્મવ્યુત્સર્ગસ્ય કિં સ્વરૂપં કિયન્તશ્ચ ભેદાઃ ?

કરના ‘સે ત્તં કસાયવિડસર્ગો’ હસ પ્રકાર સે યહ કષાયવ્યુત્સર્ગ કે વિષય મેં કથન ક્રિયા હૈ ‘સે કિં તં સંસારવિડસર્ગો’ હૈ અદન્ત ! સંસારવ્યુત્સર્ગ કા કયા સ્વરૂપ હૈ ઓર કિતને ઉસકે ભેદ હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ—‘સંસારવિડસર્ગો ચરવિવિહે પન્નત્તે’ હૈ ગૌતમ ! સંસારવ્યુત્સર્ગ ચાર પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ—‘તં જહા’ જૈસે—‘નૈરિદ્ધ્ય સંસારવિડસર્ગો’ નૈરયિક સંસાર કા ત્યાગ કરના ‘જાવ દેવ સંસારવિડસર્ગો’ યાવત્ દેવ સંસાર કા ત્યાગ કરના—યહાં યાવત્પદ સે ‘મનુષ્ય સંસારવ્યુત્સર્ગ ઓર તિર્યગ્ સંસાર વ્યુત્સર્ગ’ इन दो संसार व्युत्सर्गों का ग्रहण हुआ है । ‘સે ત્તં સંસારવિડસર્ગો’ હસ પ્રકાર સે યહ સંસાર વ્યુત્સર્ગ કે સમ્બન્ધ મેં પ્રભુશ્રી ને કથન ક્રિયા હૈ । ‘સે કિં તં કમ્મવિડસર્ગો’ હૈ અદન્ત ! કમ્મવ્યુત્સર્ગ કા કયા સ્વરૂપ હૈ હૈ ઓર કિતને ઉસકે ભેદ હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ—‘કમ્મવિડ-

સર્ગો’ લોભવિડસર્ગો લે બનેા ત્યાગ કરવો ‘સે ત્તં કસાયવિડસર્ગો’ આ પ્રમાણે આ કષાય વ્યુત્સર્ગના સંબંધમાં કથન કરેલ છે.

‘સે કિં તં સંસારવિડસર્ગો’ હે ભગવન્ સંસાર વ્યુત્સર્ગનું શું સ્વરૂપ છે ? અને તેના કેટલા ભેદો કહ્યા છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘સંસારવિડસર્ગો ચરવિવિહે પન્નત્તે’ હે ગૌતમ ! સંસાર વ્યુત્સર્ગ ચાર પ્રકારના કહેલ છે. ‘ત જહા’ તે આ પ્રમાણે છે. ‘નૈરિદ્ધ્યસંસારવિડસર્ગો’ નૈરયિક સંસાર વ્યુત્સર્ગ અર્થાત્ નૈરયિક સંસારનો ત્યાગ કરવો. ‘જાવ દેવસંસારવિડસર્ગો’ યાવત્ દેવસંસારનો ત્યાગ કરવો અહિયાં યાવત્પદથી ‘મનુષ્ય સંસારવ્યુત્સર્ગ’ અને તિર્યક સંસારવ્યુત્સર્ગ આ બે વ્યુત્સર્ગો ગ્રહણ કરાયા છે. ‘સે ત્તં કમ્મવિડસર્ગો’ આ પ્રમાણે આ સંસાર વ્યુત્સર્ગના સંબંધમાં કથન કરેલ છે. ‘સે કિં તં કમ્મવિડસર્ગો’ હે ભગવન્ કમ્મ વ્યુત્સર્ગનું શું સ્વરૂપ છે ? અને તેના કેટલા ભેદો

इति प्रश्नः, उत्तरमाह—‘कम्मविउसग्गे अट्ठविहे पण्णत्ते’ कर्मव्युत्सर्गः अष्टविधः प्रज्ञप्तः अष्टप्रकारकः कर्मव्युत्सर्गो भवतीति । ‘तं जहा’ तद्यथा—‘णाणावरणिज्ज कम्मविउसग्गे’ ज्ञानावरणीयकर्मव्युत्सर्गः, ज्ञानावरणीयकर्मणः परित्यागः । ‘जाव अंतराइय कम्मविउसग्गे’ यावत् अन्तरायकर्मव्युत्सर्गः । अत्र यावत्पदेन दर्शनावरणीयवेदनीयमोहनीयायुष्कनामगोत्राणां षण्णां कर्मव्युत्सर्गाणां ग्रहणं भवतीति । ‘से त्तं कम्मविउसग्गे’ सोऽयं पूर्वोक्तक्रमेण कर्मव्युत्सर्गः कथितः । ‘से त्तं भावविउसग्गे’ सोऽयं पूर्वकथितप्रकारेण भावव्युत्सर्गः प्रतिपादित इति । ‘से त्तं अग्गिमतरेण तवे’ तदेतदाभ्यन्तरं तपो निरूपितमिति । ‘सेवं भंते ! सेवं भंते ! त्ति’ तदेवं भदन्त ! तदेवं भदन्त ! इति हे भदन्त ! संयत्तानां स्वरूपविषये

सग्गे अट्ठविहे पण्णत्ते’ हे गौतम ! कर्मव्युत्सर्ग आठ प्रकार का कहा गया है । ‘तं जहा’ जैसे—‘णाणावरणिज्ज कम्मविउसग्गे’ ज्ञानावरणीय कर्म का त्याग ‘जाव अंतराइय कम्मविउसग्गे’ यावत् अन्तराय कर्म का त्याग । यहां यावत्पद से ‘दर्शनावरणीयव्युत्सर्ग, वेदनीयव्युत्सर्ग, मोहनीयव्युत्सर्ग आयुष्क व्युत्सर्ग नाम व्युत्सर्ग और गोत्र व्युत्सर्ग’ इन कर्म व्युत्सर्गों का ग्रहण हुआ है । ‘से त्तं कम्मविउसग्गे’ इस प्रकार से यह कर्मव्युत्सर्ग के सम्बन्ध में विचार है । ‘से त्तं भावविउसग्गे’ यहां तक इस पूर्वोक्त कथन के अनुसार भावव्युत्सर्ग का कथन समाप्त हुआ ‘से त्तं अग्गिमतरेण तवे’ और इसकी समाप्ति में ही आभ्यन्तर तप का कथन भी समाप्त हो जाता है ‘सेवं भंते ! सेवं भंते ! त्ति’ हे भदन्त ! संयत्तों के स्वरूप के विषय में जो आप देवानु-

કહ્યા છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘સંસારવિઉસગ્ગે અટ્ઠવિહે પણ્ણત્તે’ હે ગૌતમ ! કર્મવ્યુત્સર્ગ આઠ પ્રકારનાં કહેલ છે, ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે. ‘ણાણાવરણિજ્જ કમ્મવિઉસગ્ગે’ જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો ત્યાગ ‘જાવ અંતરાઇય કમ્મવિઉસગ્ગે’ યાવત્ અંતરાય કર્મનો ત્યાગ અહિયાં યાવત્પદથી દર્શનાવરણીય વ્યુત્સર્ગ, વેદનીય વ્યુત્સર્ગ, મોહનીય વ્યુત્સર્ગ, આયુષ્ક વ્યુત્સર્ગ, નામવ્યુત્સર્ગ, અને ગોત્ર વ્યુત્સર્ગ આ કર્મવ્યુત્સર્ગો ગ્રહણ કરાયા છે. ‘સે ત્તં કમ્મવિઉસગ્ગે’ આ રીતે આ કર્મ વ્યુત્સર્ગના સંબંધમાં કથન કરેલ છે, ‘સે ત્તં ભાવવિઉસગ્ગે’ આ રીતે આ પૂર્વોક્ત કથન પ્રમાણે ભાવ વ્યુત્સર્ગનું કથન કરેલ છે. ‘સે ત્તં અગ્ગિમતરેણ તવે’ આ પ્રમાણે આભ્યંતર તપનું સ્વરૂપ કહેલ છે.

‘સેવં મંતે ! સેવં મંતે ત્તિ’ હે ભગવન્ સંયતોના સ્વરૂપના સંબંધમાં આપ દેવાનુપ્રિયે કથન કરેલ છે. આ સંબંધ કથન આપ વાક્ય પ્રમાણરૂપ

યત્ દેવાનુપ્રિયેણ નિવેદિતં સર્વમેવ આપ્તવાક્યસ્ય સર્વથૈવ સત્યત્વાદિતિ કથ-
યિત્વા ગૌતમો ભગવન્તં તીર્થકરં વન્દતે નમસ્યતિ વન્દિત્વા નમસ્યિત્વા ચ સંયમેન
તપસા આત્માનં ભાવયન્ વિહરતીતિ ॥સૂ૦૧૧॥

इति श्री विश्वविख्यात-जगद्वल्लभ-प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषा-
कलितललितकलापालापकप्रविशुद्धगद्यपद्यानैकग्रन्थनिर्मापक,
वादिमानमर्दक-श्रीशाहूच्छत्रपति कोल्हापुरराजमदत्त-
'जैनाचार्य' पदभूषित — कोल्हापुरराजगुरु-
बालब्रह्मचारि-जैनाचार्य — जैनधर्मदिवाकर
पूज्य श्री घासीलालव्रतिविरचितायां श्री
“भगवतीसूत्रस्य” प्रमेयचन्द्रिकाख्यायां
व्याख्यायाम् पञ्चविंशतिशतकस्य
सप्तमोद्देशकः समाप्तः ॥२५-७॥

પ્રિય ને નિવેદિત કિયા હૈ વહ સ્વચ આપ્ત વાક્ય પ્રમાણ હોને કે કારણ
સર્વથા સત્ય હી હૈ । હસ પ્રકાર કહ કર ગૌતમ ને પ્રભુશ્રી કો વન્દના
કી ઔર ઉન્હે નમસ્કાર કિયા વન્દના નમસ્કાર કર ફિર વે તપ
ઔર સંયમ સે આત્મા કો ભાવિત કરતે હુએ અપને સ્થાન પર
વિરાજમાન હો ગયે ॥સૂ૦૧૧॥

જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલજીમહારાજકૃત
“ભગવતીસૂત્ર” કી પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાકે પચીસવે શતકકા
સપ્તમ ઉદ્દેશક સમાપ્ત ॥૨૫-૭ ॥

હોવાથી સર્વથા સત્ય છે હે ભગવન્ આપનું કથન સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે
કહીને શ્રીગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી તેઓને નમસ્કાર કર્યા વંદના
નમસ્કાર કરીને તે પછી તેઓ તપ અને સંયમથી પોતાના આત્માને
ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થઈ ગયા. ॥સૂ૦૧૧॥

જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકરપૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજ કૃત “ભગવતીસૂત્ર”ની
પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાના પચીસમા શતકનો સાતમોઉદ્દેશક સમાપ્ત ॥૨૫-૭॥

अथाष्टमोद्देशकः प्रारभ्यते

सप्तमोद्देशके संयताः सस्वरूपाः सभेदाश्च कथिताः संयतविपक्षभूताश्च संयता भवन्ति ते चासंयता नारकादयः, तेषां च यथा समुत्पादो भवति तथा अष्टमोद्देशके कथयिष्यते, इत्येवं सम्बन्धेनायातस्य अष्टमोद्देशकस्येदमादिमं सूत्रम्, 'रायगिहे' इत्यादि ।

मूलम्—रायगिहे जाव एवं वयासी नेरइयाणं भंते ! कंहं उववज्जंति से जहानामए पवए पवमाणे अज्झवसाणनिव्वत्तिणं करणोवाएणं सेयकाले तं ठाणं विप्पजहिता पुरिमं ठाणं उवसंपज्जित्ताणं विहरइ । एवामेव एए वि जीवा पवओ विव पवमाणा अज्झवसाणनिव्वत्तिणं करणोवाएणं सेयकाले तं भवं विप्पजहिता पुरिमं भवं उवसंपज्जित्ताणं विहरंति । तेसि णं भंते ! जीवाणं कंहं सीहागई ? कंहं सीहे गइविसए पन्नत्ते ? गोयमा ! से जहानामए केइपुरिसे तरुणे बलवं एवं जहा—चोइसमसए पढमे उद्देसए जाव तिसमएणं वा विग्गहेणं उववज्जंति, तेसि णं जीवाणं तहा सीहागई तहा सीहे गइविसए पन्नत्ते । तेणं भंते ! जीवा कंहं परभविषाउयं पकरेति ? गोयमा ! अज्झवसाणजोगनिव्वत्तिणं करणोवाएणं, एवं खलु ते जीवा परभविषाउयं पकरेति । तेसि णं भंते ! जीवाणं कंहं गई पवत्तइ ? गोयमा ! आउक्खएणं भवक्खएणं एवं खलु तेसि जीवाणं गई पवत्तइ । ते णं भंते ! जीवा किं अयड्ढिए उववज्जंति परड्ढिए उववज्जंति ? गोयमा ! आयड्ढीए उववज्जंति नो परिड्ढीए उववज्जंति । ते णं भंते ! जीवा किं आयकम्मुणा उववज्जंति परकम्मुणा उववज्जंति ? गोयमा ! आयकम्मुणा उववज्जंति नो परकम्मुणा उववज्जंति । ते णं भंते ! जीवा किं आयप्पओगेणं उववज्जंति परप्पओगेणं उववज्जंति ? गोयमा ! आयप्पओगेणं

उववज्जंति नो परप्पओगेणं उववज्जंति । असुरकुमाराणं भंते !
 कहं उववज्जंति जहा नेरइया तहेव निरवसेसं जाव नो परप्प-
 ओगेणं उववज्जंति । एवं एगिंदियवज्जा जाव वेमाणिया । एगिं-
 दिया एवं चेव । नवरं चउसमइओ विग्गहो सेसं तं चेव । सेवं
 भंते ! सेवं भंते ! जाव विहरइ ॥सू० १॥

पणवीसइमे सए अट्टमो उद्देसो समतो ॥२५-८॥

छाया—राजगृहे यावदेवम् अवादीत्—नैरयिकाः खलु भदन्त ! कथमुत्पद्यन्ते ?
 स यथानामकः प्लवकः प्लवमानः अध्यवसायनिर्वर्तितेन करणोपायेन एष्य-
 त्काले तत्स्थानं विप्रजह्य पौरस्त्यं स्थानमुपसंपद्य खलु विहरति एवमेव एतेऽपि
 जीवाः प्लवक इव प्लवमानाः अध्यवसायनिर्वर्तितेन करणोपायेन एष्यत्काले तं
 भवं विप्रजहाय पौरस्त्यं भवमुपसंपद्य खलु विहरन्ति । तेषां खलु भदन्त ! जीवानां
 कथं शीघ्रा गतिः कथं शीघ्रो गतिविषयः प्रज्ञप्तः ? गौतम ! स यथा नामकः
 कश्चित् पुरुषः तरुणो बलवान् एवं यथा चतुर्दशशते प्रथमोद्देशके यावत् त्रिसमयेन
 वा विग्रहेण उपपद्यन्ते । तेषां खलु जीवानां तथा शीघ्रा गतिः स्वथा शीघ्रो गति-
 विषयः प्रज्ञप्तः । ते खलु भदन्त ! जीवाः कथं परमविकारयुष्कं प्रकुर्वन्ति ?
 गौतम ! अध्यवसाययोगनिर्वर्तितेन करणोपायेन एवं खलु ते जीवाः परमविका-
 रयुष्कं प्रकुर्वन्ति तेषां खलु भदन्त ! जीवानां कथं गतिः प्रवर्तते ? गौतम ! आयुः
 क्षयेण भवक्षयेण स्थितिक्षयेण, एवं खलु तेषां जीवानां गतिः प्रवर्तते । ते खलु
 भदन्त ! जीवाः किमात्मद्वर्था उत्पद्यन्ते परद्वर्था उत्पद्यन्ते ? गौतम !
 आत्मद्वर्था उत्पद्यन्ते नो परद्वर्था उत्पद्यन्ते । ते खलु भदन्त ! जीवाः किम्
 आत्मकर्मणोत्पद्यन्ते परकर्मणोत्पद्यन्ते, गौतम ! आत्मकर्मणोत्पद्यन्ते
 नो परकर्मणोत्पद्यन्ते । ते खलु भदन्त ! जीवाः किमात्ममयोगेणोत्पद्यन्ते
 परमयोगेण उत्पद्यन्ते ? गौतम ! आत्ममयोगेणोत्पद्यन्ते नो परमयोगेण उत्प-
 द्यन्ते । असुरकुमाराः खलु भदन्त ! कथमुत्पद्यन्ते ? यथा नैरयिकाः तथैव निरव-
 शेपम् यावत् नो परप्रयोगेण उत्पद्यन्ते । एवमेकेन्द्रियवर्जाः यावद्वैमानिकाः ।
 एकेन्द्रिया एवमेव नवरं चतुःसामयिको विग्रहः, शेषं तदेव । तदेवं भदन्त !
 तदेवं भदन्त ! इति यावद्विहरति । ॥सू० १॥

पञ्चविंशतितमे शतके अष्टमोद्देशकः समाप्तः ॥२५-८॥

ટીકા—‘રાયગિહે જાવ એવં વયાસી’ રાજગૃહે યાવદેવમવાદીત્ અત્ર યાવત્પ-
દેન મગવતઃ સમવસરણમભૂત્ પરિષત્ નિર્ગતા તત્ર મગવાન્ ધર્મમુપદિષ્ટવાન્ પરિ-
ષત્ પ્રતિગતા તતો ગૌતમો મગવન્તં વન્દતે નમસ્યતિ, વન્દિત્વા નમસ્યિત્વા એતદ-
ન્તસ્ય પ્રકરણસ્ય સહગ્રહો મવતીતિ, કિમવાદીત્ ગૌતમઃ ? તન્નાહ—‘નેરહ્યા ણં’
ઇત્યાદિ, ‘નેરહ્યા ણં મંતે ! કહં ઉવવજ્જંતિ’ નૈરયિકાઃ સ્વલુ મદન્ત ! કથં કેન-
પ્રકારેણ કીદ્દશં કારણવિશેષમાસાઘ નરકાવાસે સમુત્પચન્તે ? ઇતિ પ્રશ્નઃ,

॥ પચીસવેં શતક કા આઠવે ઉદ્દેશક પ્રારંભ ॥

સાતવેં ઉદ્દેશક મેં સ્વરૂપ ઓર એદ સહિત સંયતોં કા કથન કિયા
ગયા હૈ । સંયતોં કે બિપક્ષભૂત અસંયત હોતે હૈં । એ અસંયત નારકાદિ
જીવ રૂપ હોતે હૈં અતઃ इनका जिस प्रकार से उत्पाद होता है उस
प्रकार से ये इस अष्टम उद्देशक में कहे जायेंगे । इस संबन्ध से आया
हुआ यह अष्टम उद्देशक प्रारम्भ किया जाता है ‘रायगिहे’ इत्यादि,

ટીકાર્થ—‘રાયગિહે જાવ એવં વયાસી’ રાજગૃહ નગર મેં યાવત્ મગવાન્
ગૌતમ ને इस प्रकार से पूछा—यहां यावत्पद से ‘मगवान् का सम-
वसरण हुआ, परिषदा निकली मगवान् ने उसे धर्मोपदेश दिया, परिषदा-
विसर्जित हो गई, तब गौतम ने मगवान् को वन्दना की नमस्कार
किया, फिर वन्दना नमस्कार करके’ यहां तक का पाठ ग्रहित हुआ
है । ગૌતમસ્વામી ને પ્રશુશ્રી સે કયા પૂછા—‘નેરહ્યાણં મંતે ! કહં ઉવવ-
જ્જંતિ’ હે મદન્ત ! જીવ કૈસે કારણવિશેષ કો પ્રાપ્ત કર નરકાવાસ મેં

આઠમા ઉદ્દેશાનો પ્રારંભ—

સાતમા ઉદ્દેશાનું સ્વરૂપ અને ભેદ સહિત સંયતોનું કથન કરવામાં
આવ્યું છે સંયતોના પ્રતિપક્ષી રૂપ અસંયતો હોય છે, તેથી અસંયતોનો
ઉત્પાદ એ રીતે થાય છે. તે આ આઠમા ઉદ્દેશામાં કહેવામાં આવશે તેથી
આ આઠમા ઉદ્દેશાનો પ્રારંભ કરવામાં આવે છે.

“રાયગિહે જાવ એવં વયાસી” ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—‘રાયગિહે જાવ એવં વયાસી’ રાજગૃહ નગરમાં મગવાનનું
સમવસરણ થયું. પરિષદ મગવાનને વંદના કરવા નગરની બહાર નીકળી
મગવાને તેઓને ધર્મદેશના સાંભળાવી. ધર્મદેશના સાંભળીને પરિષદ મગ-
વાનને વંદના કરી પોતપોતાના સ્થળે પાછી ગઈ તે પછી શ્રીગૌતમસ્વામીએ
મગવાનને વંદના કરી નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને પ્રભુશ્રીને આ
પ્રમાણે પૂછ્યું—‘નેરહ્યાણં મંતે ! કહં ઉવવજ્જંતિ’ હે મગવન્ એવ કેવા કારણ
વિશેષને પ્રાપ્ત કરીને નરકાવાસમાં નારકપણથી ઉત્પન્ન થાય છે ? ગૌતમ-

भगवानाह—‘से जहानामए’ इत्यादि, ‘से जहानामए’ स यथानामकः ‘पवए’ प्लवकः—उत्प्लवनं तारीपुरुषः ‘पवमाणे’ प्लवमानः—उत्प्लवति कुर्वन् ‘अज्झवसाण-निव्वत्तिएणं’ अध्यवसायनिर्वृत्तित्वेन मया उत्प्लवनं कर्तव्यमित्याकारकेणाध्यवसायेन निर्वृत्तिरूप-सम्पादितं रूपेण ‘करणोवाएणं’ करणोपायेन उत्प्लवनलक्षणं यत् करणं क्रियाविशेषः स एव उपायः—स्थानान्तरमाप्तौ हेतुः करणोपाय इतेन करणोपायेन । ‘सेयकाले’ एवमकाले—भविष्यत्काले विहरतीत्यग्रिमक्रियया सम्बन्धः । किं उच्यते इत्याह—‘तं ठाणं’ इत्यादि, ‘तं ठाणं’ तत् स्थानम् यस्मिन् स्थाने स्थितः स एव स्थानम् । ‘विप्पजज्झित्ता’ विपजज्ञ प्लवनतः परित्यज्य ‘पुरिमं ठाणं’ दौर्स्वम्—अग्रिमं स्थानम् ‘उपसंपज्जित्ताणं’ उपसंपद्य-संप्राप्य ‘विहरइ’ विहरतीति दृष्टान्तः, दान्टीनित्ये योजयति—‘एवामेव’ इत्यादि, ‘एवामेव’ एवमेव ‘एवमि जीवा’ एतेऽपि नारकादयो जीवाः किमुक्तं भवतीत्याह—‘पवओ विव पवमाणा’ प्लवक एव प्लवमानाः ‘अज्झवसाणनिव्वत्तिएणं’ अध्यवसायनिर्वृत्तित्वेन अश्वेतो प्लवनं करिष्यामि इत्येतादृशाध्यवसायनिवृत्तित्वेन । ‘करणो

नारकरूप से उत्पन्न होता है ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—‘से जहानामए पवए पवमाणे २’ हे गौतम ! जैसे कोई उछलने वाला पुरुष उछलतार ‘अज्झवसाणनिव्वत्तिएणं’ अध्यवसायविशेष से—सुझे कूदना चाहिये—इस प्रकार की इच्छा से ‘करणोवाएणं’ उत्प्लवन—कूदने का उपाय से ‘सेयकाले तं ठाणं विप्पजज्झित्ता पुरिमं ठाणं उपसंपज्जित्ता णं विहरइ’ आने वाले समय में—भविष्यत्काल में—अपने पहिले के स्थान को छोड़कर आगे के स्थान पर पहुँच जाता है—‘एवामेव एए वि जीवा पवओ विव पवमाणा’ उसी प्रकार से ये जीव भी उछलने वाले के जैसा कूदते २ ‘अज्झवसाणनिव्वत्तिएणं करणोवाएणं सेय-कालं तं भवं विप्पजज्झित्ता पुरिमं भवं उपसंपज्जित्ताणं विहरति’

स्वाभीना आ प्रश्नना उत्तरमां प्रभुश्री ठडे छे डे—‘से जहानामए पवए पवमाणे २’ हे गौतम ! ने रीते डेध उछणवावणे। पुरुष उछणतो। उछणतो ‘अज्झवसाणनिव्वत्तिएणं’ अध्यवसाय विशेषथी—भारे कूदुं लेध ओ आ रीतनी धम्माथी धवावाणा ‘करणोवाएणं’ उत्प्लवन—कूदवाना उपायथी ‘सेय काले तं ठाणं विप्पज्जित्ता, पुरिमं ठाणं उपसंपज्जित्ता ण विहरइ’ आपवावाणा समयमां ओटवे डे भविष्य डणमां पोताना पडेवाना स्थानने छोडीने आगणना स्थान उपर पडेथी लय छे ‘एवामेव एए वि जीवा पवओ विव पवमाणा’ ओए प्रकारे आ एव पणु उछणवावाणानी नेम कूदतां कूदतां ‘अज्झवसाणनिव्वत्तिएणं करणोवाएण सेयकालं तं भवं विप्पजज्झित्ता पुरिमं भवं उपसंपज्जित्ताणं विहरति’

વાણં' કરણોપાયેન ક્રિયતે અનેક પ્રકારિકા અવસ્થા જીવસ્થાનેન અથવા-ક્રિયતે
યત્ત તત્ કરણમ્ કર્મપ્લવનક્રિયાવિશેષો વા કરણં કરણમિવ કરણમ્ સ્થાનાન્તર-
પ્રાપ્તિકારણતાસાધમ્યાત્ કર્મેવ, તદેવોપાય इति કરણોપાય સ્તૈન કરણો-
પાયેન । 'સેયકાલે' એવ્યત્કાલે આગામિકાલે इत्यર્થઃ 'તં ભવં વિપ્પજહિત્તા' તં
ભવં-મનુષ્યાદિ ભવં વિષ્ણુજહ્ય-પરિત્યજ્ય 'પુરિમ્ ભવં' પૌરસ્ત્યં-પ્રાપ્તવ્યં નારકાદિ
ભવમ્ 'ઉપસંપજિત્તાણં' ઉપસંપદ્ય સ્વલુ 'વિહરંતિ' વિહરન્તિ । યથા કથિત્ પ્લવકઃ
અધ્યવસાયેન એકં સ્થાનં પરિત્યજ્ય સ્થાનાન્તરમાસાદયતિ તથૈવ એતે જીવા અપિ
કર્માત્મકકારણવિશેષમાસાદ્ય મનુષ્યાદિભવં પરિત્યજ્ય નારકભવં ઘટીયન્ત્રન્યાયેન
આસાદયન્તીતિ ભાવઃ । 'તેસિ ણં ભંતે ! જીવાણં' તેષાં સ્વલુ ભદન્ત ! જીવા-
નામ્ 'કહં સીહાગઈ' કથં શીઘ્રા ગતિઃ તથા-'કહં સીહે ગઈવિસસે પન્નત્તે' કથં
શીઘ્રો ગતિવિષયઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ તેષાં નારકાદિ, જીવાનામ્ કં કારણવિશેષમાસાદ્ય
શીઘ્રા ગતિર્ભવતિ કીદશશ્ચ ગતિવિષયો ભવતીતિ પ્રશ્નઃ, ભગવાનાહ-'ગોયમા'
इत्याદિ, 'ગોયમા' હે ગૌતમ ! 'સે જહાનામસે કેહ પુરિસે તરુણે વલ્લવં' સ

અધ્યવસાયવિશેષ સ્થે જન્મ કર્મોદય કે અનુસાર ગ્રહિત પૂર્વ અવ કો
છોડકર ભવિષ્યત્કાલ મેં અપને અપને આગે કે અર્થો મેં પહુંચ જાતે હૈ
-નારક આદિ કે રૂપ સે ઉત્પન્ન હો જાતે હૈ । ભાવાર્થ યહી હૈ કિ જૈસે
કોઈ કૂદને વાલા કૂદકર આગે કે સ્થાન પર પહુંચ જાતા હૈ વસી પ્રકાર
સે યે જીવ બી કર્મોદય કે અનુસાર મનુષ્યાદિ ભવ કો છોડકર
ઘટીયન્ત્ર ન્યાય સે આગામી હોને વાલે નારકાદિ ભવ કો પ્રાપ્ત કરતે
હૈ । 'તેસિ ણં ભંતે ! જીવા ણં કહં સીહે ગઈવિસસે પણત્તે' હે ભદન્ત !
અન નારક જીવોં કી કૈસી શીઘ્રગતિ હોતી હૈ ઓર વસ ગતિ કા કૈસા
શીઘ્ર વિષય હોતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ-'સે જહા નામસે
કેહ પુરિસે તરુણે વલ્લવં જહા ચોદસમસસે પદમે વહેસસે' હે ગૌતમ !

અધ્યવસાય વિશેષથી થવાવાળા કર્મના ઉદય પ્રમાણે ધારણ કરેલ પૂર્વભવને
છોડીને ભવિષ્યમાં પોતાના આગળના ભવોમાં પહોંચી જાય છે, નારકપણના
રૂપથી ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. આ કથનનો ભાવાર્થ એ છે કે-જેમ કેઈ
કૂદવાવાળો કૂદકો મારીને આગલા સ્થાન પર પહોંચી જાય છે. એજ પ્રમાણે
આ જીવ પણ કર્મના ઉદય પ્રમાણે મનુષ્ય વિગેરે ભવને છોડીને 'ઘટિયંત્ર'
ન્યાયથી આગામી-થવાવાળા નારક વિગેરે ભવને પ્રાપ્ત કરે છે. 'તેસિ ણં
ભંતે ! જીવાણ કહં સિહાગઈ કહં સીહે ગઈવિસસે પન્નત્તે' હે ભગવન્ તે નારક
જીવોની શીઘ્રગતિ કયા કારણથી થાય છે ? અને તે ગતિનો વિષય કેવો
હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-'સે જહા

યથાનામકઃ કશ્ચિત્પુરુષઃ તરુણો બલવાન્ ‘એવં જહા ચોદસમસણ પઢમે ઉદેસણ’
એવં યથા ચતુર્દશશતકે પ્રથમોદેશકે કથિતમ્ તથૈવ સર્વમિહાપિ જ્ઞાતવ્યમ્ કિંય-
ત્પર્યન્તં ચતુર્દશશતકીય પ્રથમોદેશકમકરણં જ્ઞાતવ્યં તન્નાહ-‘જાવ’ ઇત્યાદિ,
‘જાવ તિસમણ વા વિગ્ગહેણં ઉવવજ્જંતિ’ યાવત્ ત્રિસમયેન વિગ્રહેણોત્પદ્યન્તે ત્રિસા-
મયિક વિગ્રહગત્યા સમુત્પદ્યન્તે ઇત્યર્થઃ । ઉપસંહરતિ-‘તેસિ ણં જીવા ણં તદ્દા
સીહાગઈ તદ્દા સીહે ગઈવિસણ પન્નત્તે’ તેવાં સહ જીવાનાં તથા તાદૃશી શીઘ્રા-
ગતિર્ભવતિ તથા તાદૃશઃ શીઘ્રો ગતિવિષયશ્ચ પ્રજ્ઞપ્તઃ-કથિત ઇતિ । ‘તે ણં મંતે !
જીવા કહં પરમવિયાડયં પકરેતિ’ સૈ એકં ભવં પરિત્યજ્ય ભવાન્તરે ગમનશીલાં
જીવાઃ કથં કેન કારણેન કેન પ્રકારેણ વા પરમત્રાયુક્કં પરમવનિ-
ર્વાહકમ્ આયુક્કં કર્મ પ્રકુર્વન્તિ પરમવપાપકમાયુક્કં કર્મ કેન પ્રકારેણ
વદ્યન્તિ ? ઇતિ પ્રશ્નઃ, પ્રશ્નવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હૈ ગૌતમ ! ‘અજ્ઞ-
વસાણજોગનિવ્વત્તિણં’ અધ્યવસાનયોગનિર્વર્તિતેન અધ્યવસાનં જીવપરિણામં

જૈસે કોઈ બલવાન્ તરુણ પુરુષ જૈસા કિ ચૌદહવેં શતક કે પ્રથમ
ઉદેશક મેં કહા ગયા હૈ ‘જાવ તિસમણ વા વિગ્ગહેણં ઉવવજ્જંતિ’
કિ યાવત્ વહ ત્રીન સમયવાલી વિગ્રહ ગતિ સે ઉત્પન્ન હોતા હૈ ઉસી
પ્રકાર સે ‘તેસિ ણં જીવા ણં તદ્દા સીહા ગઈ તદ્દા સીહે ગઈવિસણ પન્નત્તે’
ઉન નારકાદિ જીવોં કી વૈસી હી શીઘ્ર ગતિ હોતી હૈ ઓર ઉસી પ્રકાર
સે શીઘ્રગતિ કા વિષય હોતા હૈ ।

‘તે ણં મંતે ! જીવા કહં પરમવિયાડયં પકરેતિ’ હૈ મદ્યન્ત । એક
ભવ કો છોડકર દુસરે ભવ મેં જાને કે સ્વભાવ બાલે વે જીવ કિસ
પ્રકાર સે પરમવ્રત કે આયુકર્મ કા બન્ધ કરતે હૈં ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી
કહતે હૈં-ગોયમા ! અજ્ઞવસાણજોગનિવ્વત્તિણં’ હૈ ગૌતમ ! વે જીવ

નામદ કેઈપુરિસે તરુણે બલવં એવં જહા ચઉદસમસણ પઢમે ઉદેસણ’ હૈ ગૌતમ ।
જેમ કોઈ બળવાન તરુણ પુરુષ વિષે ચૌદમા શતકના પહેલા ઉદેશમાં કહેલ
છે, ‘જાવ તિસમણ વા વિગ્ગહેણં ઉવવજ્જંતિ’ કે યાવત્ તે ત્રણ સમયવાળી
વિગ્રહ ગતિથી ઉત્પન્ન થાય છે. એ પ્રમાણે ‘તેસિ ણં જીવા ણં તદ્દા સીહાગઈ
તદ્દા સીહે ગઈવિસણ પન્નત્તે’ તે નારક વિગેરે જીવોની તેવી જ શીઘ્રગતિ હોય
છે. અને એજ પ્રમાણે શીઘ્રગતિનો વિષય હોય છે, ‘તે ણં મંતે ! જીવા કહં
પરમવિયાડયં પકરેતિ’ હૈ ભગવન્ એક ભવને છોડીને બીજા ભવમાં જવાના
સ્વભાવવાળા તે જીવો કઈ રીતે પરભવના આયુકર્મનો બંધ કરે છે ? આ
પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! અજ્ઞવસાણજોગનિવ્વત્તિણં’ હૈ

યોગથી-અનોવાકાયઘાપાર: તામ્યા અધ્યવસાનયોગામં નિર્વર્તિત:--સંપાદિતો ય: સોઽધ્યવસાનયોગનિર્વર્તિત: તેન અધ્યવસાનયોગનિર્વર્તિતેન, 'કરણોવાણં' કરણોપાયેન મિથ્યાત્વાદિ કર્મબન્ધકારણાત્મકોપાયેન જીવ: પરમવસંબન્ધિન માયુષ્કં પ્રકરોતીતિ । 'एवं खलु ते जीवा परमवियाउणं पवत्तेति' एवमध्यवસાન-યોગનિર્વર્તિતકરણોપાયેન खलु ते जीवा: પરમવચારકાદિ સંવન્ધિનમાયુષ્કં કર્મ પ્રકુર્વન્તિ વદનન્તીતિ । 'तेसि णं भंते ! जीवाणं कहं गई पवत्तइ' તેપામેક-સ્માત્ મવાદ્ધવાન્તરં ગચ્છતાં खलु जीवानां कथं केन प्रकारेण गतिर्गमनं प्रवर्तते भवतीति प्रश्नः, અગવાનાહ-'ગોયમા' ઇત્યાદિ, 'गोयमा' हे गौतम ! 'आउक्खए णं' आयुषः क्षयेण तेषां जीवाना मायुष्ककर्मणः क्षयात् मवान्तरसम्बन्धिनीमतिः प्रवर्तते । 'भवक्खएणं' भवक्षयेण भववेदनीयकर्मक्षयेण 'ठिइक्खएणं' तिष्ठतिक्षयेण आयुष्कभवस्थितीनां क्षयेभ्यो गतिः प्रवर्तते तेषां जीवागमिति । 'एवं खलु तेसि जीवाणं गई पवत्तइ' एवं पूर्वप्रदर्शितायुष्कादिक्षयेण खलु तेषां मवान्-वान्तरं गच्छतां जीवानां गतिः प्रवर्तते इति । 'तेणं भंते ! जीवा किं आयद्धीए

અપને પરિણામ ઔર मन वचन काय रूप योग से-अथवा-अपने परि-णाम रूप योग से-संपादित मिथ्यात्वादि कर्मबन्ध के कारण भूत उपाय के बशवर्ती होकर परभव सम्बन्धी आयु कर्म का बन्ध करते हैं । 'तेसि णं भंते ! जीवाणं कहं गई पवत्तइ' हे अद्वन्त ! एक जब से दूसरे अव में जाने वाले उन जीवों की-गति-गमन-कैसा होता है ? किस प्रकार से होता है ? उत्तर में कहते हैं-'गोयमा ! आयक्खएणं, भवक्खएणं, ठिइक्खएणं एवं खलु तेसि जीवाणं गई पवत्तइ' हे गौतम ! उन जीवों की गति अपनी आयु के क्षय से अपने अव के क्षय से अपनी स्थिति के क्षय से होती है । 'तेणं भंते जीवा किं आयद्धीए उवव-

ગૌતમ ! તે એવ પોતાના પરિણામ અને મન, વચન, અને કાયાના યોગથી અથવા પોતાના પરિણામ રૂપ યોગથી સંપાદન કરેલા મિથ્યાત્વ વિગેરે કર્મ બંધના કારણભૂત ઉપાયને વશ થઈને પરભવ સંબંધી આયુષ્ય કર્મને બંધ કરે છે. 'तेसि' णं भंते ! जीवाणं कहं गई पवत्तइ' હે ભગવન્ એકે અવથી બીજા અવમાં જવાવાળા તે એવાની ગતિ-ગમન કેવી હોય છે ? અર્થાત્ કઈ રીતે તેઓની ગતિ થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-'गोयमा ! आयक्खएणं भवक्खएणं ठिइक्खएणं एवं खलु तेसि जीवाणं गई पवत्तइ' હે ગૌતમ ! તે એવાની ગતિ પોતાના આયુના ક્ષયથી પોતાના અવના ક્ષયથી પોતાની સ્થિતિના ક્ષયથી હોય છે 'तेणं भंते ! जीवा किं आयद्धीए उववज्जंति पर-

ઉવવજ્જંતિ, પરહીં ઉવવજ્જંતિ' તે સ્વલુ મદન્ત ! જીવાઃ કિમ્ આત્મદ્વર્ચા-
સ્વશક્ત્યા ઉત્પન્નન્તે અથવા પરદ્વર્ચા અન્યદીયશક્ત્યા સમુત્પન્નન્તે ભવાન્તરેષુ ?
इति प्रश्नः, भगवान्नाह—‘गोयमा’ इयत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘आयड्डीए
उववज्जंति’ आत्मद्वर्चैर्वोत्पन्तन्ते ‘नो परड्डीए उववज्जंति’ नो परद्वर्चा उत्पन्तन्ते
यस्मिन् अधिकरणमुत्पत्ति स्तदधिकरणे एव यदि ऋद्धिर्भवेत्तदैव ऋद्ध्युत्पत्त्योः
कार्यकारणभावो भवेत् कार्यकारणयोः सामानाधिकरण्यनियमात् नहि वैयधिकर-
ण्ये कार्यकारणभावो भवति तथात्वेऽतिप्रसङ्गादिति । ‘तेणं भंते ! जीवा किं
आयकम्मुणा उववज्जंति परकम्मुणा उववज्जंति’ ते स्वलु मदन्त ! जीवाः किमा-

ज्जंति परड्डीए उववज्जंति' हे मदन्त ! वे जीव कथा भवान्तर में
अपनी ऋद्धिरूप शक्ति से उत्पन्न होते हैं ? अथवा दूसरे की शक्तिरूप
ऋद्धि से उत्पन्न होते हैं ? उत्तर है प्रभुश्री कहते हैं—‘गोयमा आयड्डीए
उववज्जंति नो परड्डीए उववज्जंति’ हे गौतम ! वे जीव परभव में अपनी
ही शक्ति रूप ऋद्धि के बल से उत्पन्न होते हैं । पर की शक्ति रूप
ऋद्धि के बल से उत्पन्न नहीं होते हैं ? यहां जो ऐसा कहा गया है
उसका तात्पर्य यही है कि जिस आत्मा में परभव में उत्पत्ति की
कारण भूत अपनी ऋद्धि है उससे ही वह-वहां उत्पन्न हो सकता है
अन्य की ऋद्धि से नहीं, नहीं तो फिर अपनी ऋद्धि और अपनी उत्पत्ति
में कार्य कारण भाव नहीं बन सकता है । क्यों कि कार्यकारण भाव
में समानाधिकरणता का नियम होता है । ‘ते णं भंते ! जीवा किं
आयकम्मुणा उववज्जंति, परकम्मुणा उववज्जंति’ हे मदन्त वे जीव

इडीए उववज्जंति' હે ભગવન્ તે એવો ભવાન્તરમાં પોતાની ઋદ્ધિરૂપ શક્તિથી
ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા બીજાની શક્તિ રૂપ ઋદ્ધિથી ઉત્પન્ન થાય છે ?
આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! આયડ્ડીએ ઉવવજ્જંતિ નો
પરહીં ઉવવજ્જંતિ' હે ગૌતમ ! તે એવો પરભવમાં પોતાની જ શક્તિ રૂપ
ઋદ્ધિના બળથી ઉત્પન્ન થાય છે બીજાની શક્તિ રૂપ ઋદ્ધિના બળથી ઉત્પન્ન
થતા નથી. અહિયાં જે કહેવામાં આવેલ છે તેનો ભાવ એ છે કે—જે આત્મામાં
પરભવમાં ઉત્પત્તિના કારણ રૂપ પોતાની ઋદ્ધિ છે, એજ એ ત્યાં ઉત્પન્ન
થઈ શકે છે, બીજાની ઋદ્ધિથી ઉત્પન્ન થઈ શકતા નથી. નહીં તે પોતાની
ઋદ્ધિ અને પોતાની ઉત્પત્તિમાં કાર્ય કારણ ભાવજ બની જાય છે. કેમકે
કાર્યકારણ ભાવમાં સમાનાધિકરણપણાનો નિયમ હોય છે. ‘તેણં મંતે ! જીવા
કિં આયકમ્મુણા ઉવવજ્જંતિ, પરકમ્મુણા ઉવવજ્જંતિ’ હે ભગવન્ તે એવો શું

કર્મણા સ્વાત્મસમવેત કર્મણા ઉત્પચન્તે અથવા પરકર્મણા પરસમવેતકર્મણા ઉત્પચન્તે ? इति प्रश्नः, भगवानाह-‘गोयमा’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! आयकम्मुणा उववज्जंति नो परकम्मुणा उववज्जंति’ मवाद्भवान्तरं गच्छन्तो आत्मकर्मणा स्वसंपादितकर्मद्वारैव समुत्पचन्ते न तु परकर्मणा परसम-
 कर्मसहकारेण उत्पचन्ते स्वसमवेतकर्मण एव उत्पादकत्वात् अन्यथा अन्य-
 कर्मणा अन्योऽपि जायेति इति जगद्वैचित्र्यव्यवस्थैव व्याहृता स्यात् न तु सा अनुभवागमविरोधादिति । ‘ते ण भंते ! जीवा किं आयप्पओगेण

અપની અત્મા મેં સમવેત હુએ કર્મ સે-અપને સાથ લગે હુએ કર્મ સે પરભવ મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈં’ અથવા પર મેં લગે હુએ કર્મ સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-‘गोयमा ! आयकम्मुणा उवव-
 ज्जंति, नो परकम्मुणा उववज्जंति’ हे गौतम ! जीव परभव में जो उत्पन्न
 होते हैं वे अपने आत्मकर्म से ही वहां उत्पन्न होते हैं-पर के साथ
 लगे हुए कर्म से वे वहां उत्पन्न नहीं होते हैं । तात्पर्य यही है कि जीव
 परभव में अपने द्वारा किये गये कर्म के उदय से ही उत्पन्न होते हैं ।
 पर के द्वारा किये गये कर्म की सहायता से-उदय से नहीं । यदि ऐसा
 न લગે તો ફિર યહ જો જગત્ કી વિચિત્રતા હૈં ઉસકા લોપ હી હો
 જગા । કયોં કિ હર એક કોઈ હર એક કે કર્મ કી સહાયતા સે ઉત્પન્ન
 જાયગા, પરંતુ એસા તો હોતા નહીં હૈ, હસલિયે અપને કર્મ કી
 સહાયતા સે હી જીવ પરભવ મેં ઉત્પન્ન હોના હૈ । યહી બાત અનુભવ

પોતાના આત્મામાં ઉત્પન્ન થયેલા કર્મથી-અર્થાત્ પોતાની સાથે લાગેલા
 કર્મથી પરભવમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા બીજાઓમાં લાગેલા કર્મથી
 ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! આ
 યકમ્મુણા ઉવવજ્જંતિ નો પરકમ્મુણા ઉવવજ્જંતિ’ હે ગૌતમ ! જીવ પરભવમાં જે
 ઉત્પન્ન થાય છે. તે આત્મકર્મથી જ ત્યાં ઉત્પન્ન થાય છે.-પરની સાથે
 લાગેલા કર્મથી તેઓ ત્યાં ઉત્પન્ન થતા નથી. આ કથનનું તાત્પર્ય એ છે કે-
 જીવ પરભવમાં પોતે કરેલા કર્મના ઉદયથી જ ઉત્પન્ન થાય છે. બીજાઓ
 કરેલા કર્મોની સહાયતાથી-ઉદયથી ઉત્પન્ન થતા નથી. જે બીજાની સહાય-
 તાથી ઉત્પન્ન થવા લાગે તો પછી જે આ જગતની વિચિત્રતા છે, તેનો
 લોપ જ થઈ જાય કેમકે દરેક કોઈના પણ કર્મની સહાયતાથી ઉત્પન્ન થઈ
 શે પરંતુ તેમ થયાનું જોવામાં આવતું નથી. તેથી કર્મની સહાયતાથી જ
 જીવ પરભવમાં ઉત્પન્ન થાય છે, એજ વાત અનુભવમાં આવે છે. અને
 આગમ પણ એજ કહે છે.

‘ઉવવજ્જંતિ પરપ્પઓગેણ ઉવવજ્જંતિ’ તે સ્વલુ ભદન્ત ! જીવાઃ કિમાત્મપ્રયોગે
 ગોત્પદ્યન્તે પરપ્રયોગેણ વોત્પદ્યન્તે ? इति प्रश्नः ‘भगवानाह-‘गोयमा’ इत्यादि,
 ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘आयप्पओगेणं उववज्जंति नो परप्पओगेणं उववज्जंति’
 આત્મપ્રયોગેણ સ્વકીયવ્યાપારેણૌત્પદ્યન્તે તે જીવાઃ, ન તુ પરપ્રયોગેણ પરકીય-
 વ્યાપારેણ ઉત્પદ્યન્તે इति । ‘असुरकुमाराणं भंते ! कहं उववज्जंति’ हे भदन्त !
 असुरकुमारा देवाः कथं केन प्रकारेण असुरकुमारावासेषु असुरकुमारदेवतया
 उत्पद्यन्ते ? इति प्रश्नः, भगवानाह-‘जहा’ इत्यादि, ‘जहा नेरइया तहेव निरव-
 सेसं’ यथा नैरयिका रतथैव निरवशेषं सर्वमपि वक्तव्यम्. यथा कश्चित् प्लवको-

કહતા હૈં ઓર આગમ્ કહતા હૈં । ‘તે ણં ભંતે ! જીવા કિં આયપ્પઓ-
 ગેણં ઉવવજ્જંતિ પરપ્પઓગેણં ઉવવજ્જંતિ’ હૈં ભદન્ત ! વે જીવ કયા અપને
 હી પ્રયોગ રૂપ વ્યાપાર સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં અથવા પર કે પ્રયોગરૂપ વ્યા-
 પાર સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈં-‘ગોયમા’ હૈં ગૌતમ !
 ‘આયપ્પઓગેણં ઉવવજ્જંતિ’ જીવ અપને પ્રયોગ (વ્યાપાર) સે હી ઉત્પન્ન
 હોતે હૈં પર કે પ્રયોગ (વ્યાપાર) સે ઉત્પન્ન નહીં હોતે હૈં । ‘અસુરકુમા-
 રાણં ભંતે ! કહં ઉવવજ્જંતિ’ હૈં ભદન્ત ! જીવ અસુરકુમારાવાસોં મેં
 અસુરકુમારરૂપ સે કિસ પ્રકાર સે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે
 હૈં-‘જહા નેરહ્યા તહેવ નિરવસેસં જાવ નો પરપ્પઓગેણં’ હૈં ગૌતમ !
 જૈસા કથન નૈરયિકોં કે સમ્બન્ધ મેં કહા ગયા હૈં વૈસા હી યહાં પર
 કથન યાવત્ વે પરપ્રયોગ (વ્યાપાર) સે ઉત્પન્ન નહીં હોતે હૈં । યહાં
 તક કે પ્રકરણાનુસાર કર લેના ચાહિયે । તથા ચ-જૈસે-કોઈ પ્લવક

‘તેણ ભંતે ! જીવા કિં આયપ્પઓગેણં ઉવવજ્જંતિ પરપ્પઓગેણં ઉવવજ્જંતિ’
 હે ભગવન્ તે જીવો શું પોતે જ કરેલા કર્મોના ઉદ્યત્થી અર્થાત્ પોતાનાજ
 વ્યાપારથી ઉત્પન્ન થાય છે ? કે બીજાના પ્રયોગરૂપ વ્યાપારથી ઉત્પન્ન થાય
 છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘આય-
 પ્પઓગેણં ઉવવજ્જંતિ’ જીવ પોતાના પ્રયોગરૂપ વ્યાપારથી ઉત્પન્ન થાય છે,
 અન્યના પ્રયોગરૂપ વ્યાપારથી ઉત્પન્ન થતા નથી.

‘અસુરકુમારાણં ભંતે ! કહં ઉવવજ્જંતિ’ હે ભગવન્ જીવ અસુરકુમારોના આવા
 સોમાં અસુરકુમારપણથી શી રીતે ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં
 પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘જહા નેરહ્યા તહેવ નિરવસેસ જાવ નો પરપ્પઓગેણં’ હે
 ગૌતમ ! નૈરયિકોના સંબંધમાં જે પ્રત્યે કથન કરવામાં આવ્યું છે, એજ
 પ્રમાણેનું કથન અહિયાં પણ યાવત્ તેઓ પરપ્રયોગ (વ્યાપાર)થી ઉત્પન્ન
 થતા નથી. આ કથન સુધી પ્રકરણ અનુસાર સમજી લેવું તથા જેમ કોઈ

અધ્યવસાયવલેન એકસ્માત્ સ્થાનાત્ ઉત્પ્લવન્-સ્થાનાન્તરે ગચ્છન્ વિહરતિ તથા અસુરકુમાર જીવા અપિ અધ્યવસાયવલેન કર્માત્મકકારણોપાયમાસાચ મવાદ્-વાન્તરં ગચ્છન્તિ इत्यादि सर्वं नारकवदेव अवगन्तव्यम् इति । कियत्पर्यन्तं नारक प्रकरणमनुसन्धेयं तत्राह-‘जाव’ इत्यादि, ‘जाव नो परप्पओगेण उववज्जंति’ यावत् नो परप्पओगेण उत्पद्यन्ते अत्र यास्त्यदेन ‘से जहानामए पवए पवमाणे’ इत्यादारभ्य ‘आयप्पओगेण उववज्जंति’ इत्यन्तं सर्वमपि नारकप्रकरणं संगृहीतं भवतीति । ‘एवं एगिंदियवज्जा जाव वेमाणिया’ एवमसुरकुमारवदेव एकेन्द्रिय-वर्जिता यावद् वैमानिका अपि वक्तव्याः, असुरकुमारदेव द्वीन्द्रियादि वैमानि-कान्ताः सर्वेऽपि जीवा ज्ञातव्याः । ‘एगिंदिया एवं चेव’ एकेन्द्रिया एवमेव एके-न्द्रियजीवानामपि एकस्माद्वाद्वाद्वान्तरगमनै एवैव वक्तव्यता ज्ञातव्या । पृथक्सूत्र

(કૂદને ચાલા) અધ્યવસાય કે બલ સે-અપની હચ્છા કે બલ સે-એક સ્થાન સે દૂસરે સ્થાન પર ચલા જાના હૈ उसी प्रकार असुरकुमार जीव भी अध्यवसाय के अपने कर्मात्मक कारणरूप उपाय को प्राप्त करके एक भव से दूसरे भव में चले जाते हैं । इत्यादि सब कथन नारक के प्रकरण जैसा ही यहां पर समझ लेना चाहिये । ‘जाव नो परप्पओगेण उववज्जंति’ यहां यावत् शब्द से ‘से जहानामए पवए पवमाणे’ यहां से लेकर ‘आयप्पओगेण उववज्जंति’ यहां तक का नारक प्रकरण गृहीत हुआ है । ‘एवं एगिंदियवज्जा जाव वेमाणिया’ इसी प्रकार से एकेन्द्रिय जीवों को छोड़कर यावत् वैमानिक तक के समस्त जीवों के सम्बन्ध में भी कथन करलेना चाहिये । ‘एगिंदिया एवं चेव’ एके-न्द्रिय जीवों के सम्बन्ध में भी यही वक्तव्यता एक भव से दूसरे भव

કૂદવાવાળો અધ્યવસાયના બળથી-પોતાની ઇચ્છાના બળથી એક સ્થાનેથી બીજા સ્થાને ચલ્યા જાય છે, એજ પ્રમાણે અસુરકુમાર જીવ પણ અધ્યવસાય-એટલે કે પોતાના કર્મના કારણરૂપ ઉપાયને પ્રાપ્ત કરીને એક ભવથી બીજા ભવમાં ચલ્યા જાય છે. વિગેરે સઘળું કથન નારકના પ્રકરણમાં કહ્યા પ્રમાણે જ અહિયાં સમજી લેવું. ‘જાવ નો પરપ્પઓગેણ ઉવવજ્જંતિ’ અહિયાં યાવત્ શબ્દથી ‘સે જહા નામએ પવએ પવમાણે’ આ કથનથી આરંભીને ‘આયપ્પઓગેણ ઉવવજ્જંતિ’ આ કથન સુધીનું નારક પ્રકરણ ગ્રહણ કરેલ છે. ‘એવં એગિંદિય-વજ્જા જાવ વેમાણિયા’ એજ પ્રમાણે એક ઇન્દ્રિયવાળા જીવોને છોડીને યાવત્ વૈમાનિક સુધીના સઘળા જીવોના સંબંધમાં કથન સમજી લેવું. ‘એગિંદિયા એવં ચેવ’ એક ઇન્દ્રિયવાળા જીવોના સંબંધમાં પણ આ પ્રમાણેનું જ કથન એક ભવથી બીજા ભવમાં જવાના સંબંધમાં કહેલ છે તેમ સમજવું. પરંતુ આ

કરણે હેતું દર્શયન્નાહ—‘નવરં’ इत्यादि, ‘नवरं चउसामइओ विग्गहो’ नवरं चतुः
सामायिको विग्रहः एकेन्द्रियजीवानां विग्रहगतिः चतुःसमयात्मिका भवतीति
एतद्वैलक्षण्यमवगन्तव्यमिति । ‘सेसं तं चेव’ शेषं तदेव विग्रहगतिव्यतिरिक्त
मन्यत् सर्वम् इतरजीववदेव ज्ञातव्यमिति । ‘सेवं भंते ! ‘सेवं भंते ! त्ति जाव
विहरइ’ तदेवं भदन्त ! तदेवं इति यावद्विहरति, हे भदन्त, अवाङ्मवान्तर मुत्स-
र्पतां जीवानां विषये यद्देवानुप्रियेण कथितं तत् सर्वम् एवमेव—सर्वथा सत्यमेव
इति कथयित्वा गौतमो भगवन्तं वन्दते नमस्यति वन्दित्वा नमस्यित्वा संयमेन-
तपसा आत्मानं भावयन् विहरतीति भावः ॥सू० १॥

इति पञ्चविंशतितमेश्वरे अष्टमोद्देशकः समाप्तः

में जाने में है । परन्तु जो पृथक् रूप से इनका सूत्र कहा गया है वह
इनकी विग्रहगति ‘नवरं चउसामइओ विग्गहो’ चार समय की होती
है इस विशेषता को लेकर कहा गया है । ‘सेसं तं चेव’ वाक्य का सब
कथन इनके सम्बन्ध में नारक आदि जीवों के सम्बन्ध में जैसा कथन
किया गया है वैसा ही है ऐसा जानना चाहिये । ‘सेवं भंते ! सेवं
भंते ! त्ति जाव विहरइ’ हे भदन्त ! एक भव से दूसरे भव में जाने
वाले जीवों के सम्बन्ध में जैसा कथन आप देवानुप्रिय ने किया है वह
सब आस वाक्य सर्वथा प्रमाण होने से बिलकुल सत्य ही है । इस
प्रकार कहकर गौतमस्वामी ने प्रभुश्री को वन्दना की और नमस्कार
किया । वन्दना नमस्कार कर फिर वे तप और संयम से आत्मा को
भावित करते हुए अपने स्थान पर विराजमान हो गये ॥सू० १॥

अष्टम उद्देशक समाप्त ॥ २५-८॥

સંબંધી સૂત્રપાઠ બુદ્ધો કહેલ છે, તે તેમની વિગ્રહગતિ ‘નવરં’ ચउसामइओ
विग्गहो’ ચાર સમયની થાય છે, આ વિશેષપણાને લઈને કહેલ છે. ‘सेसं तं
चेव’ બાકીનું સઘળું કથન નારક વિગેરેના સંબંધમાં જે પ્રમાણે કહેલ છે,
એજ પ્રમાણે આ કથનમાં પણ સમજવું.

‘सेवं भंते ! सेवं भंते ! त्ति जाव विहरइ’ હે ભગવન્ એક ભવથી બીજા
ભવમાં જવાવાળા જીવોના સંબંધમાં આપ દેવાનુપ્રિયે જે પ્રમાણે કથન કરેલ
છે, તે તમામ કથન આપ્તવાક્યરૂપ હોવાથી સર્વથા પ્રમાણુ રૂપ છે. હે
ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયનું કથન સર્વથા સત્ય છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમ
સ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વદના કરી તેઓને નમસ્કાર કર્યા વદના નમસ્કાર કરીને
તે પછી તેઓ તપ અને સયમથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા
પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા. ॥સૂ૦ ૧॥

આઠમો ઉદ્દેશક સમાપ્ત ॥ ૨૫-૮॥

અથ નવમોદ્દેશકઃ પ્રારભ્યતે

અષ્ટમુદ્દેશં નિરૂપ્ય ક્રમપ્રાપ્તં નવમોદ્દેશકમારભતે, એવમાયાતસ્ય નવમોદ્દેશકસ્યેદમાદિમં સૂત્રમ્—‘ભવસિદ્ધિય નેરહયાણં ભંતે’ इत्यादि ।

શુભમ્—ભવસિદ્ધિયનેરહયા ણં ભંતે ! કહં ઉવવજ્જંતિ ? ગોયમા ! સે જહાનામણ પવણ પવમાણે અવસેસં તં ચેવ જાવ વેમાણિયા । સેવં ભંતે ! સેવં ભંતે ! તિ ॥સૂ૦ ૧॥

પણવીસહસ્રે સણ નવમો ઉદ્દેસો સમત્તો ॥૨૫-૯॥

છાયા—ભવસિદ્ધિકનૈરયિકાઃ સ્વલુ ભદન્ત ! કથમુત્પદ્યન્તે ? ગૌતમ ! સ યથાનામકઃ પ્લવકઃ પ્લવમાનઃ અવશેષં તદેવ યાવદ્વૈમાનિકાઃ તદેવં ભદન્ત ! તદેવં ભદન્ત ! ઇતિ ॥સૂ૦ ૧॥

પચ્ચવિંશતિતમશતકે નવમોદ્દેશકઃ સમાપ્તઃ ॥૨૫-૯॥

ટીકા—‘ભવસિદ્ધિયનેરહયા ણં ભંતે ! કહં ઉવવજ્જંતિ’ ભવસિદ્ધિક નૈરયિકાઃ સ્વલુ ભદન્ત ! કથમુત્પદ્યન્તે હે ભદન્ત ! ભવસિદ્ધિકનૈરયિકાઃ ભવે સિદ્ધિં યાન્તિ યે તે ભવસિદ્ધિકાઃ તાદૃશાશ્ચ તે નૈરયિકા ઇતિ ભવસિદ્ધિકનૈરયિકા સ્તે કથં કેન પ્રકારેણ ઉત્પદ્યન્તે એકસ્માદ્ભવાદ્ ભવાન્તરં ગચ્છન્તિ કં કારણવિશેષમાશ્રિ-

નવવાં ઉદ્દેશક કા પ્રારંભ

અષ્ટમ ઉદ્દેશક કા કથન સમાપ્ત કરકે ક્રમ પ્રાપ્ત નૌવે’ ઉદ્દેશક કા કથન અવ સૂત્રકાર કરતે હૈ—‘ભવસિદ્ધિય નેરહયાણં ભંતે !’ इत्यादि

ટીકાર્થ—‘ભવસિદ્ધિય નેરહયાણં ભંતે ! કહં ઉવવજ્જંતિ’ હે ભદન્ત ! ભવસિદ્ધિક નૈરયિક કિસ રીતિ સે ઉત્પન્ન હોતે હૈ ? ભવ મેં જો સિદ્ધિ કો પ્રાપ્ત કરતે હૈ વે ભવસિદ્ધિક હૈ । એસે ભવસિદ્ધિક જો નૈરયિક હોતે હૈ વે ભવસિદ્ધિક નૈરયિક હૈ । વે કિસ પ્રકાર સે એક ભવ સે

નવમા ઉદ્દેશાનો પ્રારંભ—

આઠમા ઉદ્દેશાનું કથન કરીને કમથી આવેલા આ નવમા ઉદ્દેશાનું કથન સૂત્રકાર કરે છે.—‘ભવસિદ્ધિય નેરહયાણં ભંતે !’ इत्यादि

ટીકાર્થ—‘ભવસિદ્ધિય નેરહયાણં ભંતે ! કહં ઉવવજ્જંતિ’ હે ભગવન્ ભવસિદ્ધિક નૈરયિક કઈ રીતે ઉત્પન્ન થાય છે ? ભગવાં જે સિદ્ધિ મેળવે છે, તેઓ ભવસિદ્ધિક કહેવાય છે. એવા ભવસિદ્ધિક જે નૈરયિકા હોય છે, તે ભવસિદ્ધિક નૈરયિક કહેવાય છે તે એક ભવમાંથી બીજા ભવમાં કેવી રીતે જાય

ત્યેતિ પ્રશ્નઃ, મગધાનાહ-‘ગોયમા’ હત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘સે-જહા-
નામણ પવણ પવમાણે’ સ યથાનામકઃ કથિત્ પ્લવકઃ-પ્લવનકર્તા પુરુષઃ
પ્લવમાનઃ-ઉત્પ્લુતિ કુર્વન્ એકસ્માત્ દેશાદ્ દેશાન્તરમવાપ્ય વિહરતિ તથા
ભવસિદ્ધિકૌતુભૈયકા અપિ ભવન્તીતિ ‘અવસેસં તં ચેવ જાવ વેમાણિયા’ અવશેષં
તદેવ યાવદ્વૈમાનિકાઃ, અત્ર યાવત્પદેન ‘અજ્ઞવસાણનિવત્તિણ’ હત્યાદિ અષ્ટમોદેશક
પ્રકરણસ્ય સંગ્રહો ભવતિ । એતસ્ય પ્રકરણસ્ય વ્યાખ્યાનં યથા અષ્ટમોદેશકે કૃતં
તથૈવ નિરશેષમિદાપિ સર્વં જ્ઞાતવ્યમ્ । ‘સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ’ તદેવં મદન્ત !
તદેવં મદન્ત ! ઇતિ, હે મદન્ત ! ભવસિદ્ધિકૌતુભૈયકાણા મુત્પાદાદિવિષયે યદ્

દૂસરે ભવ મેં જાતે હેં ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હેં-‘ગોયમા ! સે જહા
નામણ પવણ પવમાણે’ જૈસે હે ગૌતમ ! કોઈ પ્લવક પુરુષ કૂદતા
કૂદતા એક દેશ સે-એક સ્થાન સે-દૂસરે દેશ મેં-સ્થાન મેં પહુંચ જાતા
હે । હસી પ્રકાર સે ભવસિદ્ધિકૌતુભૈયકા ભી એક ભવ સે દૂસરે ભવ મેં
ઉત્પન્ન હો જાતે હેં । ‘અવસેસં તં ચેવ જાવ વેમાણિયા’ વાકી કા ઓર
સબ કથન યાવત્ વૈમાનિક તક પૂર્વોક્ત આઠવાં ઉદેશક કે કથન જૈસા
હી જાન લેના ચાહિયે-યહાં યાવત્પદ સે પૂર્વોક્ત અષ્ટમ ઉદેશક કે પ્રક-
રણ કા ‘અજ્ઞવસાણનિવત્તિણ’ હત્યાદિ સમસ્ત પાઠ ગ્રહણ હુઆ હૈ,
હસ પ્રકરણ કા વ્યાખ્યાન જિસ પ્રકાર સે અષ્ટમ ઉદેશક મેં કિયા
ગયા હૈ વૈસા હી યહાં પર ભી વૈમાનિકપર્યન્ત સમજાજેના ચાહિયે ।
‘સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ’ હે મદન્ત ! જૈસા આપને યહ ભવસિદ્ધિકૌ-
તુભૈયકો કે ઉત્પાદ આદિ કે વિષય મેં કથન કિયા હૈ વહ સબ આસ

છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! સે જહાનામણ પવણ
પવમાણે’ જેમકે-હો ગૌતમ ! કોઈ કૂદનારો પુરુષ કૂદતો કૂદતો એક સ્થાનથી
બીજે સ્થાને એટલે કે-એક દેશથી બીજા દેશમાં પહોંચી જાય છે, એજ
પ્રમાણે ભવસિદ્ધિકૌતુભૈયક પણ એક ભવથી બીજા ભવમાં ઉત્પન્ન થઈ જાય
છે. ‘અવસેસં તં ચેવ જાવ વેમાણિયા’ બાકીનું બીજું સઘળું કથન યાવત્
વૈમાનિક સુધી પહોંચાં કહ્યા પ્રમાણે સમજા લેવું જોઈએ. અહિયાં યાવત્ પદથી
પહોંચા કહેલ આઠમા ઉદેશના આ પ્રકરણમાં કહેલ ‘અજ્ઞવસાણનિવત્તિણ’
ઈત્યાદિ સઘળો પાઠ ગ્રહણ કરેલ છે. આ પ્રકરણનું વ્યાખ્યાન આઠમા ઉદેશમાં
કરવામાં આવ્યું છે. એજ પ્રમાણે અહિયાં પણ સમજા લેવું.

‘સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ’ હે ભગવન્ આપ દેવાનુગ્રિયે આ ભવ-
સિદ્ધિકૌતુભૈયકના ઉત્પાદ વિગેરેના સંબંધમાં કથન કરેલ છે, તે તમામ

અથ દશમોદ્દેશકઃ પ્રારંભયતે—

નવમોદ્દેશકં વ્યાખ્યાય ક્રમપ્રાપ્તં દશમોદ્દેશકમારમ્ભતે તદનેન સંબન્ધેના-
યાતસ્ય દશમોદ્દેશકસ્યેદં સૂત્રમ્—‘અભવસિદ્ધિ ય’ ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્—અભવસિદ્ધિયનેરહ્યાણં મંતે ! કહં ઉવવજ્જંતિ
ગોયમા ! સે જહાનામણ પવણ પવમાણે અવસેસં તં ચેવ, એવં
જાવ વેમાણિયા । સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ ॥સુ૦ ૧॥

પણવીસહમે સણ દસમો ઉદ્દેસો સમત્તો ॥૨૫—૧૦॥

છાયા—અભવસિદ્ધિકનૈરયિકાઃ સ્વલુ મદન્ત ! કથમુત્પદ્યન્તે ? ગૌતમ । સ
યથાનામકઃ પ્લવકઃ પ્લવમાનઃ અવશેષં તદેવ એવં યાવદ્ વૈમાનિકાઃ । તદેવં
મદન્ત ! તદેવં મદન્ત ! ઇતિ ॥મૂ૦ ૧॥

પચ્ચવિંશતિતમે શતકે દશમોદ્દેશકઃ સમાપ્તઃ ॥૨૫—૧૦॥

ટીકા—‘અભવસિદ્ધિયાણં મંતે કહં ઉવવજ્જંતિ’ અભવસિદ્ધિકનૈરયિકાઃ
સ્વલુ હે મદન્ત ! કથં કેન પ્રકારેણ નરકાવાસે ઉત્પદ્યન્તે ? ઇતિ પ્રશ્નઃ । મગ-
વાનાહ—‘ગોયમા’ હે ગૌતમ । ‘સે જહા નામણ પવણ પવમાણે’ સ યથાનામકઃ
કશ્ચિત્ પ્લવકઃ પ્લવમાનઃ, ‘અવસેસં તં ચેવ’ અવશેષમ્ અવશિષ્ટં સર્વં તદેવ

॥ દસવાં ઉદ્દેશક કા પ્રારંભ

નૌવેં ઉદ્દેશક કા કથન કરકે અવ સુત્રકાર ક્રમપ્રાપ્ત દસવેં ઉદ્દેશક
કા કથન કરતે હે—‘અભવસિદ્ધિય નેરહ્યાણં મંતે !’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—‘અભવસિદ્ધિ નેરહ્યા ણં મંતે ! કહં ઉવવજ્જંતિ’ હે મદન્ત !
અભવસિદ્ધિક નૈરયિકરૂપ સે જીવ કિસ પ્રકાર સે ઉત્પન્ન હોતે હે ।
ઉ૦—‘ગોયમા ! સે જહાનામણ પવણ પવમાણે અવસેસં તંચેવ એવં જાવ
વેમાણિય’ હે ગૌતમ ? જૈસે કોઈ કૂદનેવાલા મનુષ્ય કૂદતા કૂદતા એક

દસમા ઉદ્દેશાનો પ્રારંભ—

નવમા ઉદ્દેશાનું કથન કરીને હવે સુત્રકાર ક્રમથી આવેલ આ દસમા
ઉદ્દેશાનું કથન કરે છે—‘અભવસિદ્ધિય નેરહ્યાણ મંતે !’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—‘અભવસિદ્ધિય નેરહ્યાણ મંતે ! કહં ઉવવજ્જંતિ’ હે ભગવન્ અભવ
સિદ્ધિક નૈરયિકપણથી છવ કેવી રીતે ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં
પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—‘ગોયમા ! સે જહાનામણ પવણ પવમાણે અવ-
સેસં તં ચેવ એવં જાવ વેમાણિય’ હે ગૌતમ ! જેમ કેઈ દૂધવા વાળો મનુષ્ય

અથ દશમોદેશકઃ પ્રારંભયતે—

નવમોદેશકં વ્યાખ્યાય ક્રમપ્રાપ્તં દશમોદેશકમારંભતે તદનેન સંવન્ધેના-
યાતસ્ય દશમોદેશકસ્યેદં સૂત્રમ્—‘અભવસિદ્ધિ ય’ ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્—અભવસિદ્ધિયનેરહ્યાણં મંતે ! કહં ઉવવજ્જંતિ
ગોયમા ! સે જહાનામણ પવણ પવમાણે અવસેસં તં ચેવ, ઇવં
જાવ વેમાણિયા । સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ ॥સુ૦ ૧॥

પળવીસહમે સણ દસમો ઉદેસો સમત્તો ॥૨૫—૧૦॥

છાયા—અભવસિદ્ધિકનૈરયિકાઃ સ્વલુ મદન્ત ! કથમુત્પચન્તે ? ગૌતમ । સ
યથાનામકઃ પ્લવકઃ પ્લવમાનઃ અવશેપં તદેવ ઇવં યાવદ્ વૈમાનિકાઃ । તદેવં
મદન્ત ! તદેવં મદન્ત ! ઇતિ ॥સુ૦ ૧॥

પચ્ચવિંશતિતમે શતકે દશમોદેશકઃ સમાપ્તઃ ॥૨૫—૧૦॥

ટીકા—‘અભવસિદ્ધિયાણં મંતે કહં ઉવવજ્જંતિ’ અભવસિદ્ધિકનૈરયિકાઃ
સ્વલુ હે મદન્ત ! કથં કેન પ્રકારેણ નરકાવાસે ઉત્પચન્તે ? ઇતિ પ્રશ્નઃ । મગ્-
વાનાહ—‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘સે જહા નામણ પવણ પવમાણે’ સ યથાનામકઃ
કચ્ચિત્ પ્લવકઃ પ્લવમાનઃ, ‘અવસેસં તં ચેવ’ અવશેપમ્ અવશિષ્ટં સર્વં તદેવ

॥ દસવાં ઉદેશક કા પ્રારંભ

નૌવેં ઉદેશક કા કથન કરકે અવ સૂત્રકાર કમપ્રાપ્ત દસવેં ઉદેશક
કા કથન કરતે હે—‘અભવસિદ્ધિય નેરહ્યાણં મંતે !’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—‘અભવસિદ્ધિ નેરહ્યાણં મંતે ! કહં ઉવવજ્જંતિ’ હે મદન્ત !
અભવસિદ્ધિક નૈરયિકરૂપ સે જીવ કિસ પ્રકાર સે ઉત્પન્ન હોતે હે ।
૭૦—‘ગોયમા ! સે જહાનામણ પવણ પવમાણે અવસેસં તંચેવ ઇવં જાવ
વેમાણિય’ હે ગૌતમ ? જૈસે કોઈ કૂદનેવાલા મનુષ્ય કૂદતા કૂદતા એક

દસમા ઉદેશાનો પ્રારંભ—

નવમા ઉદેશાનું કથન કરીને હવે સૂત્રકાર કમથી આવેલ આ દસમા
ઉદેશાનું કથન કરે છે.—‘અભવસિદ્ધિય નેરહ્યાણં મંતે !’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—‘અભવસિદ્ધિય નેરહ્યાણં મંતે ! કહં ઉવવજ્જંતિ’ હે ભગવન્ અભવ
સિદ્ધિક નૈરયિકપણથી શુવ કેવી રીતે ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં
પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—‘ગોયમા ! સે જહાનામણ પવણ પવમાણે અવ-
સેસં તં ચેવ ઇવં જાવ વેમાણિય’ હે ગૌતમ ! જેમ કોઈ કૂદવા વાળો મનુષ્ય

અષ્ટમોદ્દેશકવદેવ । કિયત્પર્યન્તમિત્યાહ-‘જાવ વેમાણિયા’ યાવદ્ વૈમાનિકાઃ
વૈમાનિકપર્યન્તઃ સર્વોઽપ્યાલાપકોઽત્ર વાચ્યઃ । ‘સેવં મંતે સેવં મંતે’ તદેવં
ભદન્ત ! તદેવં ભદન્ત ! હે ભદન્ત ! અભવસિદ્ધિકનારકવિપયયે ભવતા યત્પ્રોક્તં
સદેવમેવ સત્યમેવેતિ કથયિત્વા ભગવાન્ ગૌતમઃ શ્રમણં ભગવન્તં મહાવીરં વન્દિ-
ત્વા નમસ્યિત્વા સંયમેન તપસા આત્માનં ભાવયન્ વિહરતીતિ ભાવઃ ॥સૂ૦ ૧॥

પશ્ચવિંશતિતમે શતકે દશમોદ્દેશકઃ સમાપ્તઃ ॥૨૫-૧૦॥

સ્થાન સે દૂસરે સ્થાન પર પહુંચ જાતા હૈ, इत्यादि समस्त कथन इस
सम्बन्ध में पूर्वोक्त जैसा ही समझना चाहिये और वह सब कथन इसी
रीति से यावत् एकेन्द्रियवर्जित वैमानिक देशों तक कहना चाहिये ।
‘सेवं भंते ! सेवं भंते ! त्ति’ हे भदन्त जैसा आप देवानुप्रिय ने यह सब
कथन अभवसिद्धिक नैरयिक आदि के उत्पाद आदि के सम्बन्ध में
किया है वह सब आसवाक्य में सर्वथा यथार्थता होने के कारण बिल-
कुल सर्वरूप से-सत्य ही है । इस प्रकार कह कर गौतमस्वामी ने
प्रभुश्री की स्तुति की नमस्कार किया । स्तुतिनमस्कार कर फिर वे
संयम और तप से आत्माको भावित करते हुए अपने स्थान पर विरा-
जमान हो गये ॥सू० १॥

જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજકૃત
“મગવતીસૂત્ર” કી પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાકે પચીસવેં શતકકા
દશવો ઉદ્દેશક સમાપ્ત

ફૂલતા ફૂલતા એક સ્થાનથી બીજા સ્થાન પર પહોંચી જાય છે, વિગેરે પ્રકારનું
સઘળું કથન પહેલા કહ્યા પ્રમાણેનું આ વિષયમાં અહિયાં પણ સમજી લેવું. અને
તે સઘળું કથન એજ પ્રકારે યાવત્ વૈમાનિક દેવોના કથન સુધી ફેરવું જોઈએ

‘સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ’ હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયે અભવસિદ્ધિક
નૈરયિકો વિગેરેના ઉત્પાદ વિગેરેના સંબંધમાં જે પ્રમાણેનું કથન કર્યું છે,
તે સઘળું કથન આત્મવાક્ય હોવાથી યથાર્થ છે. અર્થાત્ એકદમ સત્ય જ
છે. આ પ્રમાણે કહીને શ્રીગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી, નમસ્કાર કર્યા
વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી તેઓ તપ અને સંયમથી પોતાના આત્માને
ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા. ॥સૂ૦ ૧॥

જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્ય શ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજકૃત ‘મગવતીસૂત્ર’ની
પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાના પચીસમા શતકનો દસમો ઉદ્દેશો સમાપ્ત ॥૨૫-૧૦॥

અથૈકાદશોદેશકઃ પ્રારમ્ભયતે—

મૂલમ્—સમ્મદિદ્ધિ નેરહયાણં ભંતે ! કહં ઉવવજ્જંતિ ? ગોયમા !
સે જહા નામણ પવણ પવમાણે અવસેસં તં ચેવ એવં ઇગિંદિય-
વજ્જા જાવ વેમાણિયા, સેવં ભંતે ! સેવં ભંતે ! ત્તિ ॥સૂ૦૧૧॥

પણવીસડમે સણ ઇગારસમો ઉદેસો સમત્તો ॥૨૫—૧॥

છાયા—સમ્યગ્ દષ્ટિનૈરયિકાઃ સ્વલુ ભદન્ત ! કથમુત્પદ્યન્તે ગૌતમ ! સ
યથા—નામકઃ પ્લવકઃ પ્લવમાનઃ અવશેષં તદેવ એવમેકેન્દ્રિયવર્જા યાવદ્વૈમાનિકાઃ,
તદેવં ભદન્ત ! તદેવં ભદન્ત ! ઇતિ ॥સૂ૦ ૧॥

પશ્ચવિંશતિશતકે એકાદશોદેશકઃ સમાપ્તઃ

ટીકા—‘સમ્મદિદ્ધિ નેરહયાણં ભંતે ! કહં ઉવવજ્જંતિ’ સમ્યગ્ દષ્ટિ નૈરયિકાઃ
સ્વલુ ભદન્ત ! કથં—કેન પ્રકારેણ નરકાવાસે ઉત્પદ્યન્તે ? ઇતિ પ્રશ્નઃ, ભગવાનાહ—
‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘સે જહાનામણ પવણ પવમાણે’ સ યથા-
નામકઃ કશ્ચિત્ પ્લવકઃ પ્લવમાનઃ ‘અવસેસં તં ચેવ’ અવશેષં તદેવ ‘અજ્ઞવસા-
ણનિવત્તિણં’ ઇત્યાદિકં સર્વમષ્ટમોદેશકપરિસમાપ્તિપર્યન્તમિદાપિ જ્ઞાતવ્યમ્
કિયત્પર્યન્તમષ્ટમોદેશકમવગન્તવ્યં તત્રાહ—‘એવં’ ઇત્યાદિ, ‘એવં ઇગિંદિયવજ્જા

ગ્યારહ વેં ઉદેશક કા પ્રારંભ

દશવેં ઉદેશક કા કથન સમાપ્ત કરકે ક્રમપ્રાપ્ત અવ સૂત્રકાર
ગ્યારહવેં ઉદેશક કા કથન પ્રારંભ કરતે હૈં—‘સમ્મદિદ્ધિ નેરહયા ણં ભંતે !
કહં ઉવવજ્જંતિ’ ઇત્યાદિ ।

ટીકાર્થ—‘સમ્મદિદ્ધિ નેરહયા ણં ભંતે ! કહં ઉવવજ્જંતિ’ હે ભદન્ત !
જીવ સમ્યગ્દષ્ટિ નૈરયિક રૂપ સે નરકાવાસોં મેં કૈસે ઉત્પન્ન હોતે હૈં ?
ઉ૦—‘ગોયમા ! સે જહાનામણ પવણ પવમાણે—અવસેસં તંચેવ એવં ઇગિ-
દિયવજ્જા જાવ વેમાણિયા’ હે ગૌતમ ! જૈસા કોઈ પ્લાવક—કૂદને

અગાધારમા ઉદેશાનો પ્રારંભ—

દસમા ઉદેશાનું કથન કરીને ક્રમાગત આ અગિયારમા ઉદેશાનું કથન
સૂત્રકાર પ્રારંભ કરે છે —‘સમ્મદિદ્ધિ નેરહયા ણં ભંતે ! કહં ઉવવજ્જંતિ’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—‘સમ્મદિદ્ધિ નેરહયા ણં ભંતે ! કહં ઉવવજ્જંતિ’ હે ભગવન્ ૯૫
સમ્યગ્દષ્ટિ નૈરયિકપણ્થી નરકાવાસોમાં કેવી રીતે ઉત્પન્ન થાય છે ? આ
પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! સે જહાનામણ પવણ પવમાણે
અવસેસ તં ચેવ એવં ઇગિંદિયવજ્જા જાવ વેમાણિયા’ હે ગૌતમ ! કેવી રીતે

જાવ વેમાણિયા' एवं एकेन्द्रियरहितवैमानिकपर्यन्तदण्डकेष्वपि उत्पादादिव्य-
वस्था ज्ञातव्येति 'सेवं भंते ! सेवं भंते ! चि' तदेवं भदन्त ! तदेवं भदन्त ! इति,
सम्यग् दृष्टि नारकादीना गुत्पादादिविषये यद भवता कथितं तत्सर्वम् एवमेव-
सर्वथा सत्यमेवेति कथयित्वा भगवन्तं वन्दते नमस्यति वन्दित्वा नमस्यित्वा संयमेन
तपसा आत्मानं भावयन् विहरतीति भावः ॥सू० १॥

इति पञ्चविंशतितमशतके एकादशोद्देशकः समाप्तः

ચાલા મનુષ્ય કૂદતા કૂદતા એક સ્થાન સે દૂમરે સ્થાન પર પહુંચ જાતા
હૈ 'अञ्जवसाणनिवत्तिणं' इत्यादि सब कथन अष्टम उद्देश का यहां
पर कहना चाहिये कहांतक कहना चाहिये ? इस पर कहते हैं 'एवं
एगिंदियवज्जा जाव वेमाणिया' इस सूत्रपाठ तक कहना चाहिये
एकेन्द्रियको छोड़कर वैमानिक दण्डकों में भी उत्पादादि व्यवस्था
जाननी चाहिये । 'सेवं भंते ! सेवं भंते ! चि' हे भदन्त सम्यग्दृष्टि
नारक आदिकों के उत्पाद आदि के विषय में जो आपने कहा है वह
सब सर्वथा सत्य ही है । इस प्रकार कह कर गौतमस्वामी ने प्रभुश्री
को वन्दना की और उन्हें नमस्कार किया । वन्दना नमस्कार कर फिर
वे संयम और तप से आत्मा को आवित करते हुए अपने स्थान पर
विराजमान हो गये ॥सू० १॥

ग्यारह वां उद्देशक समाप्त

કોઈ કૂદવાવાળો મનુષ્ય કૂદતો કૂદતો એક સ્થાનથી બીજા સ્થાન પર પહોંચી
જાય છે, 'अञ्जवसाणनिवत्तिणं' વિગેરે પૂર્વોક્ત સઘળું કથન અહિયાં આઠમા
ઉદ્દેશાનું કહેવું જોઈએ. તે કયાં સુધી કહેવું તે સંબંધમાં એકેન્દ્રિયોને છોડીને
યાવત્ વૈમાનિક દંડકો સુધી કહેવું જોઈએ. અહિયાં 'एवं एगिंदियवज्जा जाव
वेमाणिया' આ સૂત્રપાઠ સુધી ગ્રહણ થયેલ છે, તેથી સમ્યગ્દૃષ્ટિ નારકના કથન
પ્રમાણેજ એક ઇન્દ્રિયને છોડીને વૈમાનિક સુધીના દંડકોમાં પણ
ઉત્પાદ વિગેરેની વ્યવસ્થા સમજવી.

'सेवं भंते ! सेवं भंते ! चि' હે ભગવન્ સમ્યગ્દૃષ્ટિવાળા નારક વિગેરેના
ઉત્પાદ વિગેરે વિષયમાં આપ દેવાનુપ્રિયે જે કથન કહેલ છે, તે સઘળું કથન
સર્વથા સત્ય છે. આપ દેવાનુપ્રિયનું કથન આપ્તવાક્ય હોવાથી સત્ય જ છે.
આ પ્રમાણે કહીને શ્રીગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વદના કરી તથા તેઓને
નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી તેઓ સંયમ અને તપથી
આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા. ॥સૂ० ૧॥

અગીયારમો ઉદ્દેશો સમાપ્ત ॥૨૫-૧૧॥

॥ દ્વાદશોદેશકઃ પ્રારંભ્યતે ॥

પચ્ચવિંશતિતમે શતકે એકાદશોદેશકં નિરૂપ્ય ક્રમપ્રાપ્તં દ્વાદશોદેશકં નિરૂપયનાહ—‘મિચ્છાદિદ્વિ નેરહ્યા ણં મંતે’ इत्यादि।

મૂલમ્—મિચ્છાદિદ્વિ નેરહ્યા ણં મંતે! કહં ઉવવજ્જંતિ, ગોયમા! સે જહાનામણ પવણ પવમાણે અવસેસં તં ચેવ, જાવ વેમાણિયા। સેવં મંતે! સેવં મંતે! સ્તિ ॥સૂ૦ ૧॥

પણવીસઠમે સણ વારસમો ઉદ્દેસો સમત્તો ॥૨૫-૨૨॥

છાયા—મિથ્યાદૃષ્ટિ નૈરયિકાઃ સ્વલ્પ ભદન્ત! કથમુત્પન્નંતે! ગૌતમ! સ યયાનામકઃ પ્લવકઃ પ્લવમાનઃ અવશેષં તદેવ, एवं यावद्वैमानिकाः। તદેવં ભદન્ત! તદેવં ભદન્ત! इति ॥સૂ૦ ૧॥

પચ્ચવિંશતિતમે શતકે દ્વાદશોદેશકઃ સમાપ્તઃ

ટીકા—‘મિચ્છાદિદ્વિ નેરહ્યાણં મંતે!’ હે ભદન્ત! મિથ્યાદૃષ્ટિનૈરયિકાઃ જીવાઃ ‘કહં ઉવવજ્જંતિ’ કથં—કેન પ્રકારેણ ઉત્પન્નંતે નરકાવાસે इति प्रश्नः,

વારહવેં ઉદ્દેશક કા પ્રારંભ

ગ્યારહવેં ઉદ્દેશો કા વ્યાખ્યાન કરકે અથ સૂત્રકાર ક્રમપ્રાપ્ત ૧૨ વારહવે ઉદ્દેશ કા નિરૂપણ કરતે હૈ—‘મિચ્છાદિદ્વિ નેરહ્યા ણં મંતે! કહં ઉવવજ્જંતિ इत्यादि।

ટીકાર્થ—‘મિચ્છાદિદ્વિ નેરહ્યા ણં મંતે!’ હે ભદન્ત! મિથ્યાદૃષ્ટિ નૈરયિક જીવ ‘કહં ઉવવજ્જંતિ’ નરકાવાસ મેં કિસ પ્રકાર સે ઉત્પન્ન હોતે હૈ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ—‘ગોયમા! સે જહાનામણ પવણ

બારમા ઉદ્દેશાનો પ્રારંભ—

અગીયારમા ઉદ્દેશાનુ વ્યાખ્યાન કરીને હવે સૂત્રકાર ક્રમથી આવેલા આ બારમા ઉદ્દેશાનુ નિરૂપણ કરે છે —‘મિચ્છાદિદ્વિ નેરહ્યા ણં મંતે! કહં ઉવવજ્જંતિ’ ઇત્યં

ટીકાર્થ—‘મિચ્છાદિદ્વિ નેરહ્યા ણં મંતે!’ હે ભગવન્ મિથ્યાદૃષ્ટિ નૈરયિક જીવ ‘કહં ઉવવજ્જંતિ’ નરકાવાસમા કેવી રીતે ઉત્પન્ન થાય છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમા પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—‘ગોયમા! સે જહાનામણ પવણ

ભગવાનાહ—‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘से जहानामए’ स यथा-
नामकः ‘पवए पवमाणे’ एलकः—उत्प्लुतिकारकः पुरुषः ‘पवमाणे’ अवमानः—
उत्प्लुतिं कुर्वन् ‘अवसेसं तं चेव’ अवशेषं तदेव, अष्टमोदेशकवदेव ज्ञातव्यम् क्रिय-
त्पर्यन्तमित्याह—‘एवं जाव वेमाणिया’ एवं यावद् वैमानिकाः । सेवं भंते !
सेवं भंते ! त्ति’ तदेवं भदन्त ! तदेवं भदन्त ! इति, हे भदन्त ! मिथ्यादृष्टि-
नारकादीना मुत्पत्त्यादिविषये यद् देवानुप्रियेण कथितम् तत् एवमेव—सर्वथा

‘पवमाणे अवसेसं तं चेव, एवं जाव वेमाणिया’ । जिस प्रकार कूदने
वाला कोई पुरुष कूदता हुआ एक स्थान से दूसरे स्थान पर पहुंच
जाता है उसी प्रकार से मिथ्यादृष्टि नारक भी अध्यवसाय और योग
विशेष से निर्वर्तित करणोपाय द्वारा पूर्वभव को छोड़ कर आगामी
कालमें होने वाले भवान्तर में पहुंच जाते हैं । यहां ‘अज्ञवसाण-
निवत्तिणं’ से लेकर ‘एवं जाव वेमाणिया’ यहां तक का सब प्रकरण
आठवें उद्देशक के कथन जैसा समझ लेना चाहिये । ‘सेवं भंते ! सेवं
भंते ! त्ति’ हे भदन्त ! मिथ्यादृष्टि नारक आदि कों के उत्पाद आदि
के विषय में जो आप देवानुप्रिय ने कहा है वह सर्वथा सत्य ही है ।
इस प्रकार से कह कर गौतमस्वामी ने भगवान् को वन्दना की और

‘पवमाणे अवसेसं तं चेव, एवं जाव वेमाणिया’ એ પ્રમાણે કૂદવાવાળો કેઇ
પુરુષ કૂદતો કૂદતો એક સ્થાનથી બીજા સ્થાન પર પહોંચી જાય છે. એજ
પ્રમાણે મિથ્યાદૃષ્ટિ નારક પણ અધ્યવસાય અને યોગવિશેષથી નિર્વર્તિત
કરણોપાયથી પૂર્વભવને છોડીને ભવિષ્યકાળમાં થવાવાળા ભવાન્તરમાં પહોંચી
જાય છે, અહિયાં ‘અજ્ઞવસાણનિવત્તિણં’ એ સૂત્રપાઠથી લઇને ‘એવં જાવ
વેમાણિયા’ આ કથન પર્યન્ત તમામ પ્રકરણ આઠમા ઉદ્દેશાના કથન પ્રમાણે
સમજવું જોઇએ.

‘સેવં ભંતે ! સેવં ભંતે ! ત્તિ’ હે ભગવન્ મિથ્યાદૃષ્ટિ નારક વિગેરના
ઉત્પાદ વિગેરે વિષયમાં આપ દેવાનુપ્રિયે જે કથન કરેલ છે, તે સર્વથા સત્ય
છે. આપ દેવાનુપ્રિયનું કથન આપ્ત હોવાથી સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને

सत्यमेवेति कथयित्वा गौतमो भगवन्तं वन्दते-नमस्पति वन्दित्वा नमंस्यित्वा
संयमेन तपसा आत्मानं भावयन् विहरतीति ॥सू०१॥

इति श्री विश्वविख्यात-जगद्वल्लभ-प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषा-
कलितललितकलापालापकप्रविशुद्धगद्यपद्यानैकग्रन्थनिर्मापक,
वादिमानमर्दक-श्रीशाहूच्छत्रपति कोल्हापुरराजप्रदत्त-
'जैनाचार्य' पदभूषित — कोल्हापुरराजगुरु-
बालब्रह्मचारि-जैनाचार्य - जैनधर्मदिवाकर
पूज्य श्री घासीलालव्रतिविरचितायां श्री
“भगवतीसूत्रस्य” प्रमेयचन्द्रिकाख्यायां
व्याख्यायाम् पञ्चविंशतिशतकस्य
द्वादशोद्देशकः समाप्तः ॥२५-१२॥
समाप्तश्च पञ्चविंशतितमः शतकः ॥२५॥

उन्हे नमस्कार किया । वन्दना नमस्कार करके फिर वे संयम और तप
से आत्मा को भावित करते हुए अपने स्थान पर विराजमान हो गये ।

जैनाचार्य जैनधर्मदिवाकर पूज्यश्री घासीलालजीमहाराजकृत
“भगवतीसूत्र” की प्रमेयचन्द्रिका व्याख्याके पचीसवें शतकका
१२ वां उद्देशक समाप्त ॥२५-१२॥

२५ वां शतक का समाप्त

श्रीगौतमस्वामीએ ભગવાનને વંદના કરી તેઓને નમસ્કાર કર્યા વંદના
નમસ્કાર કરીને તે પછી તેઓ સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત
કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા. ॥સૂ० ૧॥

જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકરપૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજ દ્વારા “ભગવતીસૂત્ર”ની
પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાના પચીસમા શતકનો આરંભો ઉદ્દેશક સમાપ્ત ॥૨૫-૧૨॥

॥ પચીસમું શતક સમાપ્ત ॥

॥ અથ પદ્વિંશતિતમં શતકં પ્રારંભ્યતે ॥

પદ્વિંશતિતમં શતકં વ્યાખ્યાતં, ક્રમમાપ્તં તદનુ પદ્વિંશતિતમપ્રારંભ્યતે, તસ્ય ચાયમભિસમ્બન્ધઃ પદ્વિંશતિતમે શતકે નારકાદિ જીવાનામુત્પાદઃ કથિતઃ સ ચોત્તાદો વન્ધપૂર્વકો ભવતીતિ પદ્વિંશતિતમશતકે મોહકર્મવન્ધો વિચાર્યતે, इत्येवं संबन्धेन आयातस्य पद्विंशतितमस्य शतकस्यैकादशोद्देशकप्रमाणस्य प्रत्युद्देशकं द्वारनिरूपणाय तावदादौ गायामाह—‘जीवा य’ इत्यादि ।

મૂળમ્—નમો સુયદેવયાએ મગધર્ષણે । જીવાય લેસસ પાચિસૌય દિંટ્ટી અન્નાણ નાળં સન્નાઓ । વેર્યં કંસાએ ઉંવજોગ જોગે એકાર વિ ઠાણા ॥૧॥

છાયા-નમઃ શ્રુતદેવતાયૈ મગધસ્યૈ । જીવાશ્ચ ૧ લેશા ૨ પાચિસો ૩ દટ્ટિ ૪ અજ્ઞાન ૫ જ્ઞાનં ૬ સંજ્ઞાઃ ૭ । વેદઃ ૮ કયાનં ૯ ઉપયોગો ૧૦ યોગઃ ૧૧ એકાદશાપિ સ્થાનાનિ ॥૧॥

છવીસવેં શતક કા પ્રારંભ

પચ્ચીસ વાં શતક કહ કર અવ સૂત્રકાર ક્રમ પ્રાપ્ત ૨૬ વેં શતક કો પ્રારંભ કરતે હૈં । હસકા પૂર્વ શતક કે સાથ એસા સમ્બન્ધ હૈ કિ પચ્ચીસ વેં શતક મેં નારકાદિ જીવોં કે ઉત્પાદ આદિ કહે ગયે હૈં । સો યે ઉત્પાદ આદિ વન્ધપૂર્વક હોતે હૈં । અતઃ હસ છાઈસ વેં શતક મેં મોહકર્મ આદિ કે વન્ધ કા વિચાર કિયા જાયગા । હસી સમ્બન્ધ સે આયે હુએ હસ છાઈસ વેં શતક કે જો કિ ગ્યારહ ઉદેશોં વાલા હૈ હર એક ઉદેશક કે દ્વાર કા નિરૂપણ કરને કે લિયે આદિ મેં સૂત્રકાર ગ્યારહ ઢારોં કી સંગ્રહગાયા કો કહતે હૈં -

છવીસમા શતકના પહેલા ઉદેશાનો પ્રારંભ—

પચ્ચીસમા શતકની વ્યાખ્યા કરીને હવે સૂત્રકાર કમથી આવેલા આ છવીસમા શતકનો પ્રારંભ કરે છે આ શતકનો પહેલા શતકની સાથે એ પ્રમાણેનો સમ્બન્ધ છે કે—પચ્ચીસમા શતકમાં નારક વિગેરે જીવોના ઉત્પાદ વિગેરેનું કથન કરવામાં આવ્યું છે. અને તે ઉત્પાદ વિગેરે બન્ધ પૂર્વક હોય છે, એ સમ્બન્ધથી આવેલા આ છવીસમા શતકના કે જેના અગીયાર ઉદેશાઓ છે દરેક ઉદેશક અને તેના દ્વારોનું નિરૂપણ કરવા માટે પ્રારંભમાં સૂત્રકારે આ નીચે પ્રમાણે ગાથા કહી છે.

ટીકા—‘નમો સુપદેવયાણ મગવર્ણે’ નમઃ શ્રુતદેવતાયૈ મગવત્યૈ, શ્રુતદેવતેતિ જિનશાળી તસ્યૈ કીદૃશ્યૈ ? इत्याह मगवत्यै ज्ञ नैश्वर्यवत्यै नमः नमोऽस्तु । अथ प्रथमं पद्मविंशतिमशतके यावन्ति द्वाराणि तानि गायया प्रदर्शयन्ते—‘जीवाय’ इत्यादि । ‘जीवाय’ जीवाश्चेति सामान्यजीवमाश्रित्य स्थानं द्वारमित्यर्थः तत्र प्रथमं स्थानं जीवनामकं सामान्यजीवमधिकृत्य कर्मबन्धस्य विचार्यमाणत्वात् इति जीवनामकं प्रथमं स्थानम् १ । ततः ‘लेश्या’ लेश्या—लेश्यामधिकृत्य विचार्यमाणत्वात् लेश्यानामकं द्वितीयं स्थानम् २ । ‘पाक्षिक’ पाक्षिक शुक्लपाक्षिक कृष्णपाक्षिक विषयकं तृतीयं स्थानम् ३ । ‘दृष्टी’ दृष्टयः—दृष्टिविषयकं चतुर्थं स्थानम् ४ । ‘अज्ञानं’ अज्ञानम्—अज्ञाननिरूपणविषयकं पञ्चमं स्थानम् ५ । ‘ज्ञानं’ ज्ञानम्—ज्ञाननामकं षष्ठं स्थानम् ६ । ‘संज्ञा’ संज्ञा—संज्ञानां विचार्यमाणत्वेन संज्ञानामकं

ટીકાર્થ—‘જીવાય’ इत्यादि—जिस संकेत से श्रुतज्ञान उत्पन्न होना है ऐसी भगवती ऐश्वर्यशालिनी श्रुत देवी जिनवाणी के लिये नमस्कार हो । इस शतक में ११ ग्यारह उद्देश हैं, इन में से प्रत्येक उद्देश में जीव, लेश्या, पाक्षिक, दृष्टि, अज्ञान, ज्ञान, संज्ञा, वेद, कपाय, योग और उपयोग इन ११ विषयों को लेकर बन्धवक्तव्यता कही जावेगी । ११ उन ग्यारहद्वारों के नाम इस प्रकार से हैं—‘जीवाय’ इत्यादि इनमें प्रथम स्थान जो जीव है उसको लेकर के बन्धवक्तव्यता का विचार किया गया है, इसलिये जीव नाम का प्रथम द्वार है १ । लेश्या नाम का द्वितीय द्वार है २, शुक्ल पाक्षिक एवं कृष्ण पाक्षिक विषयक तृतीय द्वार है ३, दृष्टि विषयक चतुर्थ द्वार है ४, अज्ञान के निरूपण विषयक पांचवां द्वार है । ज्ञान नाम का छठा द्वार है ६, संज्ञा

ટીકાર્થ—‘જીવાય’ इत्यादि जे संकेतથી શ્રુતજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે, એવી ભગવતી શ્રુતિદેવીને નમસ્કાર કરું છું

આ શતકમાં અગીયાર ઉદ્દેશોઆ છે. તેમાં દરેક ઉદ્દેશોઆમાં જીવ, લેશ્યા, પાક્ષિક, દૃષ્ટિ, અજ્ઞાન, જ્ઞાન સંજ્ઞા, વેદ, કપાય, યોગ અને ઉપયોગ આ અગીયાર વિષયોને લઈને બન્ધક વક્તવ્ય કહેવામાં આવશે. તે અગીયાર ઉદ્દેશોઆના નામો આ પ્રમાણે છે—‘જીવાય’ ઇત્યાદિ આમાં પહેલું સ્થાન જે જીવ છે, તેને ઉદ્દેશીને બધ સંબંધી કથન કરવામાં આવેલ છે તેથી જીવ નામનો પહેલો ઉદ્દેશો કહેલ છે ૧ લેશ્યા નામનો બીજો ઉદ્દેશો છે ૨ શુક્લ પાક્ષિક અને કૃષ્ણપાક્ષિક સંબંધી ત્રીજો ઉદ્દેશો કહેલ છે ૩ દૃષ્ટિસંબંધી ચોથો ઉદ્દેશો કહેલ છે ૪ અજ્ઞાનના નિરૂપણ સંબંધી પાંચમો ઉદ્દેશો છે. ૫ જ્ઞાન નામનો છઠો ઉદ્દેશો છે, સંજ્ઞા નામનો સાતમો ઉદ્દેશો છે અગીયાર

સપ્તમં સ્થાનમ્ ૭ । ‘વેય’ વેદઃ સ્ત્રીપુરુષાદિ વેદવિષયકમષ્ટમં સ્થાનમ્ ૮ । ‘કસાઈ’ કષાયઃ-ઋષાયવિષયકં નવમં સ્થાનમ્ ૯ । ‘ઉવજોગ’ ઉપયોગઃ-ઉપયોગવિષયકં દશમં સ્થાનમ્ ૧૦ । ‘જોગે’ યોગનામકમેકાદશં સ્થાનમ્ ૧૧ । ‘એકારસ વિ ઠાણા’ તદેવમ્ એકાદશાપિ સ્થાનાનિ દ્વારાણીતિ’ અત્ર ગાથાયાં પૂર્વમ્ ‘અજ્ઞાનં’ પશ્ચાદ્જ્ઞાનં’ ઇતિ, તથા પૂર્વમ્ ‘ઉપયોગઃ’ પશ્ચાત્ ‘યોગઃ’ ઇતિ યન્ન્યસ્તં તત્ છન્દો-ભક્તમયાત્ ક્રમસ્તુ-જ્ઞાનમ્, અજ્ઞાનમ્ યોગ ઉપયોગ ઇતિ જ્ઞાતવ્યઃ અસ્યૈવ ક્રમ-સ્ય સૂત્રે પ્રતિપાદિતત્વાત્ ઇતિ ગાથાર્થઃ । ૧॥

અથ સમુચ્ચયજીવમાશ્રિત્ય એકાદશમિરુક્તરૂપૈર્જીવાદિમિદ્વારૈર્બન્ધવક્તવ્યતાં પ્રથમોદ્દેશકેઽભિધાતુમાહ-‘તેણં કાલેણં તેણં સમણં’ ઇત્યાદિ

મૂલમ્-તેણં કાલેણં તેણં સમણં રાયગિહે જાવ એવં વયાસી-જીવે ણં ભંતે ! પાવં કમ્મં કિં બંધી બંધઈ બંધિસ્સઈ ? બંધી બંધઈ ણ બંધિસ્સઈ ૨ । બંધી ન બંધઈ બંધિસ્સઈ ૩ । બંધી ન બંધઈ ન બંધિસ્સઈ ૪ ? ગોયમા ! અત્થેગઈણ બંધી બંધઈ બંધિસ્સઈ ? । અત્થેગઈણ બંધી બંધઈ ણ બંધિસ્સઈ ૨ । અત્થેગઈણ બંધી ણ બંધઈ બંધિસ્સઈ ૩ । અત્થેગઈણ બંધી ણ બંધઈ ણ બંધિસ્સઈ ૪ । (૧) સલેસ્સે ણં ભંતે ! જીવે પાવં કમ્મં કિં બંધી બંધઈ બંધિસ્સઈ ?

નામ કા સાતવાં દ્વાર હૈ ૭ । સ્ત્રી પુરુષ આદિ વેદ વિષયક ૮ આઠવાં દ્વાર હૈ ૮ । કષાય વિષયક નૌ વાં દ્વાર હૈ ૯ । ઉપયોગ વિષયક દશવાં દ્વાર હૈ ૧૦ । યોગ વિષયક યોગ નામકા ગ્યારહવાં દ્વાર હૈ ૧૧ । હસ પ્રકાર સે હસ શતક મેં યે ૧૧ સ્થાન-દ્વાર હૈ ।

અવ સર્વ પ્રથમ સૂત્રકાર ૨૬ વેં શતક મેં સમુચ્ચય જીવ કો લેકર હન ગ્યારહ દ્વારોં દ્વારા બન્ધ સમ્બન્ધી વક્તવ્યતા કા કથન કરતે હૈ-

વિગેરે વેદ સંબંધી ૮ આઠમો ઉદ્દેશો કહેલ છે. કષાય સંબંધી નવમો ઉદ્દેશો છે. ઉપયોગ સંબંધી દસમો ઉદ્દેશો છે. અને યોગ સંબંધી ‘યોગ’ નામનો અગીયારમો ઉદ્દેશો છે. આ રીતે આ છઠ્ઠીસમા શતકમાં આ અગિયાર ઉદ્દેશાઓ-સ્થાનો છે.

હવે સૌથી પહેલાં સૂત્રકાર આ છઠ્ઠીસમા શતકમાં સમુચ્ચય જીવને આશ્રિત કરીને આ અગીયાર દ્વારો દ્વારા બંધ સંબંધી કથન આ પહેલા ઉદ્દેશમાં કરે છે.

बंधी बंधइ ण बंधिस्सइ१ । पुच्छा, गोयमा ! अत्थेगइए बंधी
 बंधइ बंधिस्सइ१ । अत्थेगइए—एवं चउभंगो१ । कण्हलेस्से णं
 भंते ! जीवे पावं कम्मं किं बंधी—पुच्छा, गोयमा ! अत्थेगइए
 बंधी बंधइ बंधिस्सइ अत्थेगइए बंधी बंधइ ण बंधिस्सइ एवं
 जाव पण्हलेस्से । सब्बत्थ पढमवित्तिभंगा । सुक्कलेस्से जहा
 सलेस्से तद्देव चउभंगो । अलेस्से णं भंते ! जीवे पावं कम्मं किं
 बंधी पुच्छा, गोयमा ! बंधी न बंधइ न बंधिस्सइ २ । कण्ह-
 पक्खिए णं भंते ! जीवे पावं कम्मं पुच्छा, गोयमा ! अत्थे-
 गइए बंधी० पढम वित्तिया भंगा । सुक्कपक्खिए णं भंते ! जीवे
 पुच्छा, गोयमा ! चउभंगो भाणियव्वो ।३। सम्मदिट्ठी णं
 चत्तारि भंगा । मिच्छादिट्ठी णं पढमवित्तिया भंगा सम्ममि-
 च्छादिट्ठीणं एवं चेव ४॥ नाणीणं चत्तारि भंगा । आभिणि-
 वोहियनाणीणं जाव मणपज्जवनाणीणं चत्तारि भंगा ।
 केवलनाणीणं चरमो भंगो जहा अलेस्साणं ५ । अन्नानीणं
 पढमवित्तिया । एवं मइअन्नानीणं सुयअन्नानीणं विभं-
 गणाणीण वि ६॥ आहारसन्नोवउत्ताणं जाव परिग्गह-
 सन्नोवउत्ताणं पढमवित्तिया । नो सन्नोवउत्ताणं चत्तारि ७॥
 सवेदगाणं पढमवित्तिया । एवं इत्थिवेयगा पुरिसवेयगा पुरिस-
 नपुंसगवेयगा वि । अवेदगाणं चत्तारि ८॥ सकसाईणं चत्तारि,
 कोहकसाई णं पढमवित्तिया भंगा । एवं माणकसाईस्स वि,
 लोभकसाईस्स चत्तारि भंगा । अकसाईणं भंते ! जीवे पावं
 कम्मं किं बंधी पुच्छा, गोयमा ! अत्थेगइए बंधी न बंधइ
 बंधिस्सइ३, अत्थेगइए बंधी ण बंधइ ण बंधिस्सइ४।१॥
 सज्जोगिस्स चउभंगो । एवं मणज्जोगिस्स वि, वइज्जोगिस्स वि,

कायजोगिस्स वि। अजोगिस्स चरिमो १०। सागारोवउत्ते चत्तारि
अणागारोवउत्ते वि चत्तारि भंगा ॥सू० १॥

छाया--तस्मिन् काले तस्मिन् समये राजगृहे यावदेवमवादीत्-जीवः खलु
भदन्त ! पापं कर्म किम् अवध्नात् वध्नाति भन्तस्यति १, अवध्नात् वध्नाति न
भन्तस्यति २, अवध्नात् न वध्नाति भन्तस्यति ३, अवध्नात् न वध्नाति न
भन्तस्यति ४, गौतम ! अस्त्येककोऽवध्नात् वध्नाति भन्तस्यति १, अस्त्येककोऽ-
वध्नात् वध्नाति न भन्तस्यति २, अस्त्येककोऽवध्नात् न वध्नाति भन्तस्यति ३,
अस्त्येककोऽवध्नात्, न वध्नाति न भन्तस्यति ४। (१) सल्लेश्यः खलु
भदन्त ! जीवः पापं कर्म किम् अवध्नात् वध्नाति भन्तस्यति १, अव-
ध्नात् वध्नाति न भन्तस्यति २ पृच्छा गौतम ! अस्त्येककोऽवध्नात्, वध्नाति
भन्तस्यति ? अस्त्येककः-एवं चतुर्भङ्गः। कृष्णलेश्यः खलु भदन्त ! जीवः पापं
कर्म किम् अवध्नात् पृच्छा, गौतम ! अस्त्येककोऽवध्नात् वध्नाति भन्तस्यति १,
अस्त्येककोऽवध्नात् वध्नाति न भन्तस्यति एवं यावत् पद्मलेश्यः, सर्वत्र प्रथम-
द्वितीयभङ्गौ। शुक्ललेश्ये यथा सल्लेश्ये तथैव चतुर्भङ्गः। अल्लेश्यः खलु भदन्त !
जीवः पापं कर्म किम् अवध्नात् पृच्छा, गौतम ! अवध्नात् न वध्नाति न भन्तस्यति
२। कृष्णपाक्षिकः खलु भदन्त ! जीवः पापं कर्म पृच्छा, गौतम ! अस्त्येकको-
ऽवध्नात् प्रथमद्वितीयभङ्गौ। शुक्लपाक्षिकः खलु भदन्त ! जीवः पृच्छा, गौतम !
चतुर्भङ्गो भणितव्यः ३। सम्यग्दृष्टीनां चत्वारो भङ्गाः, मिथ्यादृष्टीनां प्रथम-
द्वितीयौ भङ्गौ, सम्यग्मिथ्यादृष्टीनाम् एवमेव ४। ज्ञानिनां चत्वारो भङ्गाः,
आभिनिबोधिकज्ञानिनां यावन्मनःपर्यवज्ञानिनां चत्वारो भङ्गाः, केवलज्ञानिनां
चरमो भङ्गः, यथा अल्लेश्यानाम् ५। अज्ञानिनां प्रथमद्वितीयौ, एवं मत्त्वज्ञानिनां
श्रुताज्ञानिनां विभङ्गज्ञानिनामपि ६। आहारसंज्ञोपयुक्तानां यावत् परिग्रहसंज्ञोप-
युक्तानां प्रथमद्वितीयौ, नोसंज्ञोपयुक्तानां चत्वारः ७। सवेदकानां प्रथमद्वितीयौ,
एवं स्त्रीवेदकाः, पुरुषवेदकाः, नपुंसकवेदका अपि। अवेदकानां चत्वारः, ८।
सकषायिणां चत्वारः, क्रोधकषायिणां प्रथमद्वितीयौ भङ्गौ। एव मानकषायिणोऽपि,
मायाकषायिणोऽपि। लोभकषायिणश्चत्वारो भङ्गाः। अरुपायी खलु भदन्त ! जीवः
पापं कर्म किम् अवध्नात् पृच्छा, गौतम ! अस्त्येककोऽवध्नात्, न वध्नाति
भन्तस्यति ३, अस्त्येककोऽवध्नात् न वध्नाति न भन्तस्यति ४। (१) स योगिनश्च-
तुर्भङ्गः, एवं मनोयोगिनोऽपि, वाग्योगिनेऽपि, काययोगिनोऽपि। अयोगिनश्च-
रमः १०। साकारोपयुक्ते चत्वारः, अनाकारोपयुक्तेऽपि चत्वारो भङ्गाः ११ ॥सू० १॥

टीका—‘तेणं कालेणं तेणं समएणं’ तस्मिन् काले तस्मिन् समये ‘राय-
गिहे जाव एवं वयासी’ राजगृहे यावदेवमवादीत् अत्र यावत्पदेन भगवतः सम-
वसरणमभवत् परिपत् निर्गता भगवता धर्मोपदेशो दत्तः परिपत् प्रतिगता, तदनु
गौतमो भगवन्तं वन्दते नमस्यति वन्दित्वा नमस्यित्वा प्राञ्जलिपुट इत्यादि प्रकर-
णस्य सङ्ग्रहो भवतीति । किमवादीत् गौतमस्तत्राह—‘जीवे णं’ इत्यादि, ‘जीवे णं
भंते’ जीवः खलु भदन्त ! ‘पावं कम्मं किं वंधी’ पापम्—अशुभं कर्म किं वन्धी’
अवध्नात् अतीतकालेऽशुभकर्मणो बन्धनं कृतवान् किमित्यर्थः ‘बंधइ’ वर्तमानकाले
अशुभं कर्म वध्नाति—अशुभकर्मणो बन्धनं करोति किमित्यर्थः । ‘बंधिस्सइ’
मन्त्स्यति अनागतकाले अशुभकर्मणो बन्धनं—करिष्यति किमित्यर्थः १ । ‘बंधी’

‘तेणं कालेणं तेणं समएणं रायगिहे जाव एवं वयासी’ इत्यादि ।
टीकार्थ—उस काल और उस समय में राजगृह नगर में भगवान्
गौतमस्वामी ने यावत् प्रभुश्री से इस प्रकार पूछा—यहां यावत्पद से
भगवान् का समवसरण हुआ, परिपदा अपने-अपने स्थान से आई,
भगवान् ने धर्मोपदेश दिया, धर्मोपदेश सुनकर परिपदा अपने-अपने
स्थान पर वापिस हो गई इसके बाद गौतमस्वामीने प्रभुश्री को वन्दना की
नमस्कार किया और फिर वन्दना नमस्कार करके दोनों हाथ जोड़कर
इस पाठ का संग्रह हुआ है । ‘जीवे णं भंते ! पावं कम्मं किं वंधी, बंधइ,
बंधिस्सइ?’ हे भदन्त ! जीवने क्या अतीत काल में पापकर्म बांधा है ?
वर्तमान में वह क्या उसे बांध रहा है । तथा आगे भी वह क्या उसे
बांधेगा ? अशुभ कर्म का नाम पाप है । ऐसा यह प्रथम भेग है । ‘बंधी’

‘तेणं कालेणं तेणं समएणं रायगिहे जाव’ इत्यादि

टीकार्थ—ते काले अने ते समये राजगृह नगरमा भगवान् भट्टाधीर
प्रभुनु समवसरण थयुं. परिपद पोतपोताना स्थानेथी भगवानने वंदना करवा
आयी, भगवाने तेभने धर्मदेशना सज्जगारी धर्मदेशना साज्जगानी परिपद
पोतपोताना स्थान पर पाछी जई ते पछी श्रीगौतमस्वामीने भगवानने
वंदना करी नमस्कार कर्या वदना नमस्कार करीने ते पछी अने हाथ जोडीने
भगवानने आ प्रभावे पूछयु.—

‘जीवे ण भंते ! पाव कम्मं किं वंधी वंधइ, वंधिस्सइ’ हे भगवान् उवे
जूनकाणमा पाप कर्म्मो भध करी छे ? अने वर्तमानकाणमा ते पाप कर्म्मो
भध करी रही छे ? तथा बन्धिष्यकाणमा तेने भध करी ? अशुभ कर्म्म
तान पाप छे जे रीते आ पडेवे लग छे.

अवध्नात्-वद्धवान् अतीतकाले अशुभकर्म, 'बंधइ' वध्नाति वर्त्तमाने अशुभकर्म 'न बंधिस्सइ' न भन्त्स्यति न बन्धनं करिष्यति अनागतकालेऽशुभं कर्म वेति द्वितीयो भङ्गः २ । 'बंधी' अवध्नात् अतीतकाले 'न बंधइ' न वध्नाति वर्त्तमानकालेऽशुभकर्म 'बंधिस्सइ' भन्त्स्यति-अशुभकर्मणो बन्धनं करिष्यति किमिति तृतीयो भङ्गः ३ । 'बंधी' अवध्नात् अतीतकालेऽशुभं कर्म जीवः 'न-बंधइ' न वध्नाति-वर्त्तमानकालेऽशुभं कर्म, 'न बंधिस्सइ' न भन्त्स्यति, अनागतकालेऽशुभकर्मणो बन्धनं किं न करिष्यति वा जीवः, इति चतुर्थो भङ्गः ४ । तदेवं क्रमेण वद्धवान् इत्येतत् पदलब्धाश्चत्वारो भङ्गा भवन्ति, 'न बंधी' इत्येतत् पदलब्धास्तु इह भङ्गा न भवन्ति अतीतकाले अवन्धकस्य जीवस्याभावात् तत्र अव

बंधइ ण बंधिस्सइ' २-जीव ने अशुभ कर्मरूप पाप का क्या पहिले भूतकाल में बन्ध किया है ? वर्त्तमान में वह क्या उसका बन्ध कर रहा है ? भविष्यत्काल में वह क्या उसका बन्ध नहीं करेगा, ऐसा यह द्वितीय भंग है २ । 'बंधी, न बंधइ, बंधिस्सइ ३' जीवने भूतकाल में अशुभ कर्म रूप पाप का बंध क्या किया है ? वर्त्तमान में वह उसका बंध नहीं कर रहा है ? भविष्यत् काल में वह क्या उसका बंध करेगा ? ऐसा यह तृतीय भंग है ३ । 'बंधी, न बंधइ, न बंधिस्सइ ४' जीवने क्या भूतकाल में अशुभ कर्मरूप पाप का बंध किया है ? वर्त्तमान में वह इसका क्या बंध नहीं कर रहा है ? और भविष्यत् काल में भी क्या वह इसका बंध नहीं करेगा ? ऐसा यह चतुर्थ विकल्प है ४ । यहां पर 'वद्धवान्' इस पद को लेकर चार भंग हुए हैं । 'न बंधी' इस पद

ધનાત્ અશુભં કર્મ વધ્નાતિ મન્તસ્યતિ इत्येषः प्रथमो भङ्गोऽभव्यमाश्रित्य कथित-
स्तेनाभव्येन कालत्रयेऽपि वन्धकारणकर्मणः संपादनात् । अवध्नात् वध्नाति न
मन्तस्यति इति द्वितीयो भङ्गः प्राप्तव्यसंपत्तत्वं भव्यविशेषमाश्रित्य कथितः अना-
गतकाले तस्य कर्मवन्धनाभावात् । अवध्नात् न वध्नाति मन्तस्यति इति तृतीयो
भङ्गो मोहोपशमे वर्त्तमानं भव्यविशेषमाश्रित्य कथितः तेन वर्त्तमानकाले वन्धक
कर्मणोऽसंपादनात् । ततः प्रपतितस्य तस्य कर्मणोऽश्रयं वन्धनादिति । अवध्नात्

को लेकर यहां भंग नहीं हुए हैं क्यों कि अतीत काल में अवन्धक
जीव का अभाव है । इन चार भंगों में जो प्रथम भंग है—भूतकाल में
‘अशुभ कर्म बान्धे हैं वर्त्तमान में अशुभकर्म बांध रहा है, आगे
अशुभ कर्म बांधेगा’—‘सो यह प्रथम भंग अभव्य जीव को आश्रित
करके कहा गया है, क्यों कि जो अभव्य जीव होता है वह तीनों
कालों में वन्ध के कारणभूत कर्मों का संपादन करता रहता है ।
‘पूर्वकाल में अशुभ कर्म बांधा है, वर्त्तमान में उसे बांध रहा है, आगे
वह नहीं बांधेगा’ ऐसा जो द्वितीय भंग है वह जिसे क्षपक अवस्था
प्राप्त होने वाली है ऐसे विशेष भव्य जीव को आश्रित करके कहा
गया है, क्यों कि ऐसे भव्य जीव को भविष्यत् काल में कर्मवन्ध का
अभाव हो जाता है । अवध्नात् न, वध्नाति मन्तस्यति’ भूतकाल में
कर्मवन्ध किया है, वर्त्तमान में कर्म वन्ध नहीं करता है, भविष्यत् काल
में कर्मवन्ध करेगा’ ऐसा जो तृतीय भंग है वह मोह के उपशम में
वर्त्तमान भव्य जीव विशेष को आश्रित करके कहा गया है, क्योंकि

છે. આ ચાર ભંગોમાં જે પહેલો ભંગ છે કે—ભૂતકાળમાં અશુભ કર્મ બાંધે
લ છે ? વર્તમાનમાં અશુભ કર્મ બાંધી રહ્યા છે અને ભવિષ્યમાં અશુભ કર્મનો
બંધ કરશે ? આ પ્રમાણેનો આ પહેલો ભંગ અભવ્ય જીવોનો આશ્રય કરીને કહેલ
છે કેમકે—જે અભવ્ય જીવ હોય છે, તે ત્રણ કાળના બંધના કારણભૂત કર્મોનું
સંપાદન કરતો રહે છે. અભવ્ય જીવ મોહમાં જતો નથી ‘પૂર્વકાળમાં અશુભ
કર્મનો બંધ કર્યો છે, વર્તમાન કાળમાં તેનો બંધ કરે છે અને ભવિષ્યના તે
તેનો બંધ નહીં કરે’ આ પ્રમાણેનો જે બીજો ભંગ કહ્યો છે. તે જેને ક્ષપકવૃત્તિ-
અવસ્થા પ્રાપ્ત થાય છે, એવા પ્રકારના વિશેષ ભવ્ય જીવોનો આશ્રય કરીને
કહેવામાં આવેલ છે કેમકે—એવા ભવ્ય જીવોને ભવિષ્ય કાળમાં કર્મ બંધને
અભાવ થઈ જાય છે. ‘અવધ્નાત્ ન વધ્નાતિ, મન્તસ્યતિ’ ભૂતકાળમાં કર્મ બંધ કર્યો
છે. વર્તમાનમાં કર્મ બંધ કરતા નથી. ભવિષ્ય કાળમાં કર્મ બંધ કરશે ?
જે રીતેનો જે ત્રીજો ભંગ છે, તે મોહના ઉપશમના રહેલા ભવ્ય જીવ

ન વધ્નાતિ ન મન્ત્સ્યતીતિ ચતુર્થો મજ્ઞઃ ક્ષીણમોહ પુરુષવિશેષમાશ્રિત્ય કથિતઃ, ક્ષીણમોહેન જીવેનાતીતકાલે કર્મ વદ્ધવાન્, વર્તમાને કર્માકરણાત્ તથા અનાગતે-
 ઽપિ તદસંપાદનાદિતિ એવં ક્રમેણ કર્મ વન્ધનવિષયે ચતુર્મજ્ઞકો ગૌતમસ્ય પ્રશ્નઃ, મગવાનાહ-‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘अत्येगइए बंधी बंधइ बंधिस्सइ’ अस्त्येकको जीवो पापं कर्म अबध्नात् वध्नाति मन्तस्यति, हे गौतम ! यो हि जीवः अभव्यः स पापं कर्मातीतिकाले वद्ववान् वर्तमानकाले वध्नाति

ऐसा जीव वर्तमान काल में कर्म का बन्ध नहीं करता है, परन्तु जब वह श्रेणी से पतित हो जाता है तब उसको कर्मबन्ध अवश्य होने लगता है । ‘अवध्नात् न वध्नाति न मन्तस्यति’ अतीतकाल में कर्मों का बन्ध किया है, वर्तमान में कर्म का बन्ध नहीं करता है और न भविष्यत् काल में कर्म का बंध करेगा’ ऐसा जो यह चौथा भंग है-वह क्षीण मोह वाले पुरुष विशेष को आश्रित करके कहा गया है, क्योंकि ऐसे जीव ने भूतकाल में ही कर्म का बन्ध किया है, वर्तमान में वह नहीं करता है और न भविष्यत् काल में ही वह कर्म का बंध करेगा, इस क्रम से कर्म बन्धन के विषय में चार भंगों वाला गौतमस्वामी का प्रश्न है । उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-‘गोयमा ! अत्येगइए बंधी, बंधइ बंधिस्सइ’ हे गौतम कोई एक जीव ऐसा भी है, जिसने भूतकाल में पापकर्म का बन्ध किया है, वर्तमान में भी वह उस कर्म का बन्ध

વિશેષનો આશ્રય કરીને કહેલ છે. કેમકે-એવા જીવો વર્તમાન કાળમાં કર્મનો બંધ કરતા નથી. પરંતુ જ્યારે તે ઉપશમ શ્રેણીથી પતિત થઈ જાય છે, ત્યારે તેને કર્મનો બંધ અવશ્ય થવા લાગે છે.

‘અવધ્નાત્, ન વધ્નાતિ ન મન્ત્સ્યતિ’ અતીત કાળમાં કર્મોનો બંધ કર્યો છે, વર્તમાન કાળમાં કર્મનો બંધ કરતા નથી. તથા ભવિષ્ય કાળમાં પણ કર્મનો બંધ કરશે નહીં એ રીતનો આ ચોથો ભંગ કહ્યો છે, તે ક્ષીણ મોહવાળા પુરુષ વિશેષનો આશ્રય કરીને કહેલ છે. કેમકે-એવા જીવો ભૂત-કાળમાં જ કર્મનો બંધ કર્યો છે. વર્તમાન કાળમાં તે કર્મનો બંધ કરતા નથી. અને ભવિષ્ય કાળમાં પણ તે તેનો બંધ નહીં કરે આ ક્રમથી કર્મ બંધનના સંબંધમાં ચાર ભંગોવાળો શ્રીગૌતમસ્વામીનો પ્રશ્ન છે. આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-‘ગોયમા ! અત્યેગइए बंधी बंधइ, बंधिस्सइ’ हे गौतम ! કોઈ એક જીવ એવો છે કે જેણે ભૂતકાળમાં પાપ કર્મનો બંધ કરેલ છે, વર્તમાન કાળમાં પણ તે તેનો બંધ કરતો રહે છે.

પાપં કર્મ, અનાગતકાલેડપિ પાપકર્મણો વન્ધનં કરિષ્યત્યેવેતિ કાલશૌરિકાચ-
ભવ્યવિશેષાભિપ્રાયકઃ પ્રથમો ભક્તો ભવતીતિ ભગવતાડનુમતઃ ૧ । ‘અત્યેગદ્વ વંચી વંધદ્, ન વંચિસ્સદ્ ૨’ અત્યેગદ્વોડવધ્નાત્ વન્નાતિ ન ભન્તસ્યતિ આસન્ન
પ્રાપ્તવ્યક્ષણકાવસ્થી ભવ્યવિશેષો જીવોડતીતકાલે પાપકર્મવદ્ધવાન્ વર્તમાન-
કાલેડપિ પાપકર્મણો વન્ધનં કરોતિ કિન્તુ અનાગતકાલે સ પાપકર્મણો વન્ધનં ન
કરિષ્યતીત્યેતાદૃશ ભવ્યજીવાભિપ્રાયેણ દ્વિતીયો ભક્તોડપિ ભગવતા સમર્થિત ઇતિ ।

કર રહા હૈ ઔર ભવિષ્યત્ કાલ મેં મી વહ ઉસ કર્મ કા વન્ધ કરેગા,
એસા જો યહ પ્રથમ ભંગ હૈ વહ અભવ્ય જીવ કી અપેક્ષા સે હૈ । વ્યોં
કિ એસે અભવ્ય જીવ દ્વારા ભૂતકાલ મેં પાપકર્મ ક વન્ધ કિયા ગયા
હોતા હૈ, વર્તમાન મેં વહ ઉસ પાપકર્મ કા વન્ધ કરતા રહ્તા હૈ ઔર
ભવિષ્યત્ કાલ મેં મી વહ પાપકર્મ કા વન્ધ કરને વાલા હોતા હૈ જેસે
કિ કાલશૌરિક આદિ અભવ્ય જીવ હુએ હૈં । ‘અત્યેગદ્વ વંચી વંધદ્,
ન વંચિસ્સદ્’ હે ગૌતમ ! કોઈં એક જીવ એસા મી હોતા હૈ કિ જિસને
ભૂતકાલ મેં પાપકર્મ કા વંધ કિયા હોતા હૈ, વર્તમાન મેં મી વહ પાપ
કર્મ કા વન્ધ કરતા હૈ, પરન્તુ ભવિષ્યત્ કાલ મેં વહ પાપકર્મ કા વન્ધ
નહીં કરતા હૈ, એસા જો યહ દ્વિતીય ભંગ હૈ વહ આસન્ન કાલ મેં જિસ
ભવ્ય જીવ કો ક્ષણક અવસ્થા પ્રાપ્ત હોને વાલી હૈ, ઉસ જીવ કી
અપેક્ષા સે કહા ગયા હૈ, વ્યોં કિ એસે જીવ કે દ્વારા ભૂતકાલ મેં પાપ-
કર્મ કા વન્ધ કિયા ગયા હોતા હૈ, વર્તમાન કાલ મેં મી વહ પાપકર્મ

અને ભવિષ્ય કાળમાં પણ તે તેના બંધ કરશે. એ પ્રમાણેના જે આ પહેલાં
ભગ કહ્યો છે, તે અભવ્ય જીવોના આશ્રય કરીને કહેલ છે. કેમકે-એવા
સર્વાં અભવ્ય જીવ દ્વારા ભૂતકાળમાં પાપ કર્મનો બંધ કરેલ હોય છે.
વર્તમાનમાં તે એ પાપ કર્મનો બંધ કરતો રહે છે, અને ભવિષ્ય કાળમાં પણ
તે પાપ કર્મનો બંધ કરનારો હોય છે જેમકે કાલશૌરિક કસાર્થ વિગેરે
સર્વાં અભવ્ય જીવ યા છે. ‘અત્યેગદ્વ વંચી, વંધદ્, ન વંચિસ્સદ્’ હે ગૌતમ !
કોઈ એક જીવ એવો હોય છે, કે જેણે ભૂતકાળમાં પાપ કર્મનો બંધ કરેલ
હોય છે, વર્તમાન કાળમાં પણ તે પાપ કર્મનો બંધ કરે છે પરંતુ ભવિષ્ય
કાળમાં તે પાપ કર્મનો બંધ કરતો નથી. આ રીતેના જે આ બીજો
ભંગ થાય છે, તે નચ્છકના કાળમાં જે ભવ્ય જીવને ક્ષણક સ્થિતિ પ્રાપ્ત થવાની
છે, તે જીવની અપેક્ષાથી કહેલ છે કેમકે એવા જીવો દ્વારા ભૂતકાળમાં પાપ
કર્મનો બંધ કરેલ હોય છે વર્તમાન કાળમાં પણ તે પાપ કર્મનો બંધ
કરે છે. પરંતુ તે ભવિષ્ય કાળમાં પાપ કર્મનો બંધક હોવા નથી.

‘અત્યે ગૃહ્ય વંધી ન વંધહ વંધિસ્સહ’ અત્યેકકો જીવો યઃ પાપં કર્મ વદ્ધવાન, વર્તમાને ન વદ્ધનાતિ, અનાગતે ચ પાપકર્મવન્ધનં કરિષ્યતિ મોહોપશમાવસ્થા, પ્રતિપત્તા મન્યવિશેષો જીવઃ પાપં કર્મ વદ્ધવાન, વર્તમાને કાલે ચ ન વદ્ધનાતિ, મોહોપશમક શ્રેણીતઃ પ્રપત્તાનન્તરં તસ્ય પાપકર્મણોઽવશ્યં વન્ધનાત્ મોહોપશમે વર્તમાન મન્યવિશેષજીવામિધાયેન તૃતીયો મજ્ઞો મગવતા સમર્થિત ઇતિ । ‘અત્યે ગૃહ્ય વંધી ન વંધહ ન વંધિસ્સહ’ અત્યેકકો જીવોઽવધનાત્ ન વદ્ધનાતિ વર્તમાન-

કા વન્ધ કરતા હૈ, પરન્તુ વહ મવિષ્યત્ કાલ મેં પાપકર્મ કા વન્ધક નહીં હોતા હૈ । ‘અત્યેગૃહ્ય વંધી, ન વંધહ, વંધિસ્સહ’ એસા જો તૃતીય મંગ કહા ગયા હૈ કિ કોઈં એક જીવ એસા હોતા હૈ કિ જિસને ભૂતકાલ મેં પાપકર્મ કા વન્ધ કિયા હોતા હૈ, પરન્તુ ડસકે દ્વારા વર્તમાન કાલ મેં પાપકર્મ કા વન્ધ નહીં કિયા જાતા હૈ, પરન્તુ મવિષ્યત્ કાલ મેં ડસકે દ્વારા પાપકર્મ કા વન્ધ હોને લગતા હૈ એસા વહ જીવ મોહ કી ઉપશમ અવસ્થા મેં વર્તતા હૈ, કયોં કિ એસા જીવ વર્તમાન કાલ મેં તો પાપકર્મ કા વન્ધ નહીં કરતા હૈ, વહ ભૂતકાલ મેં પાપ કર્મ કા વન્ધ કર ચુકા હોતા હૈ ઓર મવિષ્યત્ કાલ મેં ડસકે દ્વારા પાપકર્મ કા વન્ધ હોને લગતા હૈ, કયોં કિ ઉપશમશ્રેણી પર ચઢે હુએ જીવ કા નિયમ સે ડસમેં પતન હોતા હૈ, ઓર ફિર વહ પાપકર્મ કા વન્ધન કર્તા બન જાતા હૈ ।

‘અત્યેગૃહ્ય વંધી, ન વંધહ, ન વંધિસ્સહ’ એસા જો યહ ચતુર્થ મંગ હૈ-કિ કોઈં એક જીવ એસા હોતા હૈ કિ જો ભૂતકાલ મેં હી પાપકર્મ

‘અત્યેગૃહ્ય વંધી ન વંધહ, વંધિસ્સહ’ આ પ્રમાણેનો જે ત્રીજો ભંગ કહેવામાં આવેલ છે, કે કોઈ એક જીવ એવો હોય છે કે-જેણે ભૂતકાળમાં પાપ કર્મનો બંધ કરેલો હોય છે, પરંતુ તેનાથી વર્તમાન કાળમાં પાપ કર્મનો બંધ કરવામાં આવતો નથી, પરંતુ ભવિષ્ય કાળમાં તેનાથી પાપ કર્મનો બંધ થવા લાગે છે એવો આ જીવ જે ઉપશમ શ્રેણી પર આરોહણ કરે છે, તે હોય છે, કેમકે-એવો જીવ વર્તમાન સમયમાં તો પાપ કર્મનો બંધ કરતો નથી, તે ભૂતકાળમાં પાપ કર્મનો બંધ કરી ચૂકેલો હોય છે, અને ભવિષ્ય કાળમાં તેનાથી પાપ કર્મનો બંધ થવા લાગે છે, કેમકે-ઉપશમ શ્રેણી પર ચઢેલા જીવનું નિયમથી તેમાં પતન થાય છે. અને તે પાપ કર્મનો બંધ કરનારો બને છે.

‘અત્યેગૃહ્ય વંધી, ન વંધહ, ન વંધિસ્સહ’ આ પ્રમાણેનો જે ચોથો ભંગ છે કે-કોઈ એક જીવ એવો હોય છે, કે જે ભૂતકાળમાં જ પાપ કર્મનો

કાલે, ન મન્ત્સ્યતિ અનાગતકાલે, ક્ષીણમોહો હિ જીવોડતીતકાલે એવ મોહાક્ષયાત્
પ્રાગેવ કર્મણો વન્ધનં કૃતમ્ વર્તમાનકાલે કર્મવન્ધનં ન કુરોતિ વન્ધનજનકસ્ય
મોહસ્યાશ્વાત્ તથા મવિષ્યત્કાલેડપિ કર્મવન્ધનં ન કરિષ્યતિ વન્ધકારણસ્ય
મોહસ્ય ક્ષીણત્વાદિતિ, ક્ષીણમોહજીવાભિમાયેણ ચતુર્થમજ્ઞોડપિ ભગવતા સમર્થિત
ઇતિ, તદેવં જીવવિષયકાશ્વત્વારોડપિ મજ્ઞાઃ કર્મવન્ધવિષયે ભગવતા સમર્થિતા
ઇતિ જીવદ્વારનિરૂપણમિતિ ૧ ।

અથ દ્વિતીયં લેશ્યાદ્વારમાહ-‘સલેસ્સે ણં’ ઇત્યાદિ, ‘સલેસ્સે ણં મંતે ! જીવે
સલેશ્યો લેશ્યાવાન જીવઃ સ્વલ્લ મદન્ત ! ‘પાવં કર્મં કિં વંધી’ પાપમથુમં કર્મ
કિમ્ અવધ્નાત્ અતીતકાલે, ‘વંધઈ’ વધ્નાતિ વર્તમાનકાલે, ‘વંધિસ્સઈ’ મન્ત્સ્યતિ
અનાગતકાલે કર્મવન્ધનં કરિષ્યતિ કિમિતિ પ્રથમો મજ્ઞઃ સલેશ્યનીયવિષયે
કા વન્ધક હોતા હૈ, પર વર્તમાન મેં ઓર મવિષ્યત્ કાલ મેં વહ પાપકર્મ
કા વન્ધક નહીં હોતા-સો પેહા જીવ વહ હોતા હૈ જો ક્ષીણ મોહ
વાલા હોતા હૈ, ક્યોંકિ ક્ષીણ મોહ વાલે જીવ કે દ્વારા અતીત કાલ મેં
તો પાપ કર્મ કા વન્ધ કિયા ગયા હોતા હૈ પર વહ વર્તમાન કાલ મેં
ઓર મવિષ્યત્ કાલ મેં પાપકર્મ કા વન્ધક નહીં હોતા હૈ, ક્યોંકિ
વન્ધ કે કારણ મૃત મોહ કા ઉસકો અભાવ હો જાતા હૈ । ઇમ પ્રકાર
સે યે ચારો ભંગ મી જો કિ સામાન્ય જીવ વિષયક હૈ વે કહે ગયે હૈ ।

૨-લેશ્યાદ્વાર નિરૂપણ

‘સલેસ્સે ણં મંતે ! જીવે’ હૈ મદન્ત ! જો જીવ લેશ્યાવાલા હૈ વહ
‘પાવં કર્મં કિં વંધી’ કયા મૃતકાલ મેં પાપ કર્મ કા વન્ધક કૃત્વા હૈ ?
‘વંધઈ’ વર્તમાન મેં વહ કયા પાપકર્મ કા વન્ધ કરતા હૈ ? ‘વંધિસ્સઈ’

બધ કરવાવાળો હોય છે, પરંતુ વર્તમાન કાળમાં અને ભવિષ્ય કાળમાં તે
પાપ કર્મનો બધ કરવાવાળો હોતો નથી એવો અર્થ તે હોય છે કે-એ ક્ષીણ
મોહવાળો હોય છે કેમકે-ક્ષીણ મોહવાળા અર્થ દ્વારા તે વર્તમાન કાળમાં અને
ભવિષ્ય કાળમાં પાપકર્મનો બધક હોતો નથી કેમકે-વધના કારણથી તે મૃતો
તેને અત્યાવધિ વધ છે આ રીતે આ ચારે ભંગો પણ સાચા છે કે જે સામાન્ય
રીતે હું કહી શકું છું, અર્થાત્ હું આ બધાને કર્મ વધના વિષયના કહેવા છું

હવે લેશ્યાદ્વારનું નિરૂપણ કરવાના આંમે છે-

‘સલેસ્સે ણં મંતે ! જીવે’ હૈ મદન્ત ! જે અવધિવાળો હોય છે, તે
‘પાવં કર્મં કિં વંધી’ હૈ કૃત્વા તે પાપ કર્મનો બધ કરવા વધેલો હૈ ?
‘વંધઈ’ વર્તમાન કાળમાં તે જો પાપ કર્મનો બધ કરે છે ? ‘વંધિસ્સઈ’ અને

इति । ‘बंधी बंधइ ण बंधिस्सइ’ अवध्नात् सलेश्यो जीवोऽतीतकाले वध्नाति च वर्तमानकाले, न भन्त्स्यति अनागतकाले इति द्वितीयो भङ्गः । ‘पुच्छा’ पृच्छा-प्रश्नः, पृच्छया तृतीयचतुर्थभङ्गावपि उन्नेयी, तथाहि-अवध्नात् न वध्नाति भन्त्स्यति, अवध्नात् न वध्नाति न भन्त्स्यतीत्याकारकौ, इति प्रश्नः, भगवानाह-‘गोयमा’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘अत्थेगइए बंधी बंधइ बंधिस्सइ’ अस्त्येककोऽवध्नात् पापं कर्म, वध्नाति भन्त्स्यति चानागतकाले अभव्यमाश्रित्य प्रथमः १ । ‘अत्थेगइए बंधी-एवं चउभंगो’ अस्त्येककोऽवध्नात् एवं चतुर्भङ्गः, अस्त्येककोऽवध्नात् वध्नाति न भन्त्स्यति आसन्नप्राप्तव्यक्षपकत्वमाश्रित्य द्वितीयः २ । अस्त्येककोऽवध्नात् न वध्नाति भन्त्स्यति उपशममोहवर्त्त-

और क्या वह भविष्यत् काल में भी पाप कर्म का बन्धक होगा ? ऐसा यह लेख्यावाले जीव का कर्मबन्ध के विषय में प्रथम भंग है । द्वितीय भंग इसके विषय में ऐसा है-‘बंधी, बंधइ, ण बंधिस्सइ’ हे भदन्त ! जो जीव लेख्यावाला होता है क्या वह ऐसा होता है कि जिसने पूर्व काल में कर्मबन्ध किया होता है ? वर्तमान में भी वह कर्मबन्ध करता है ? तथा भविष्यत् काल में वह कर्मबन्ध नहीं करेगा ? पृच्छा पद से यहां तृतीय चतुर्थ भंग सूचित हुए हैं इनमें तृतीय भंग इसके विषय में ऐसा है-‘बंधी, न बंधइ, बंधिस्सइ ३’ हे भदन्त ! जो जीव लेख्यावाला होता है क्या वह ऐसा होता है कि जिसने पूर्व काल में पापकर्म का बन्ध किया हो और वह भविष्यत् काल में भी पापकर्म का बन्ध करने वाला होगा, पर वह वर्तमान में पापकर्म का बन्ध नहीं कर रहा है ?, चतुर्थ भंग इस प्रकार से है-‘बंधी, न बंधइ,

શું તે ભવિષ્ય કાળમાં પણ પાપ કર્મનો બંધ કરવાવાળા થશે ? આ રીતે આ લેખ્યાવાળા જીવના કર્મબંધના સંબંધમાં પહેલો ભંગ કહેલ છે.

તેનો બીજો ભંગ આ પ્રમાણે છે. ‘बंधी, बंधइ, ण बंधिस्सइ’ હે ભગવન્ જે જીવ લેખ્યાવાળો હોય છે શું તે એવો હોય છે, કે જેણે ભૂતકાળમાં કર્મબંધ કરેલ હોય છે, વર્તમાન કાળમાં પણ તે કર્મબંધ કરે છે ? અને ભવિષ્યમાં તે કર્મબંધ કરતો નથી ? અહિયાં ‘પુછ્યા’ એ પદથી ત્રીજો અને ચોથો ભંગ ગ્રહણ કરાયાનું સૂચિત થાય છે. તેમાં આના સંબંધમાં ત્રીજો ભંગ આ પ્રમાણે છે-‘बंधी, न बंधइ, बंधिस्सइ ३’ હે ભગવન્ જે જીવ લેખ્યાવાળો હોય છે, તે શું એવો હોઈ શકે છે ? કે-જેણે ભૂતકાળમાં પાપ કર્મનો બંધ કર્યો હોય ? અને તે ભવિષ્ય કાળમાં પણ પાપ કર્મનો બંધ કરવાવાળો હોય ? પરંતુ તે વર્તમાનમાં પાપ કર્મનો બંધ કરતો નથી ? ૩

માનતા માથિત્ય તૃતીયઃ ૩ । અસ્ત્યેકકોઽવધ્નાત્ ન વધ્નાતિ ન મન્તસ્યતિ સ્ત્રીજ-
મોહમાથિત્ય ચતુર્થઃ ૪ । એવમગ્રેઽપિ સર્વત્ર યથાસમ્ભવં વિજ્ઞેયમ્ । એવં પ્રકારેણ
સલેશ્યજીવવિપયે ચત્વારો મહ્નાઃ સંપાદિતા ભવન્તિ શુક્લલેશ્યાવતાં પાપકર્મ

ન વંધિસ્સહ' હે મદન્ત જો જીવ લેશ્યાવાલા હોતા હૈ કયા વહ એસા
મી હોતા હૈ જો કેવલ ભૂતકાલ મેં હી પાપકર્મ કા વન્ધક હુમા, વર્ત-
માન ઓર ભવિષ્યત્ કાલ મેં ન વહ પાપકર્મ કા વન્ધક હૈ ઓર ન વહ
પાપકર્મ કા વન્ધક હોગા હી, હસ પ્રશ્ન કે ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હે-
'ગોયમા ! અત્યેગહ્વ વંધી, વંધહ' વંધિસ્સહ હાં ગૌતમ ! કોઈ-કોઈ એસે
મી સલેશ્ય જીવ હોતે હે, જો ભૂતકાલ મેં પાપકર્મ કા વન્ધ કર ચુકે
હોતે હે 'વર્તમાન કાલ મેં મી પાપકર્મ કા વંધ કરતે રહતે હે ઓર ભવિ-
ષ્યત્ કાલ મેં મી વે પાપકર્મ કા વન્ધ કરને વાલે હોંગે । એસા જીવ
સલેશ્ય અમન્ય જીવ હોતા હૈ-અતઃ ઉસે લેકર યહ પ્રથમ મંગ કહા
હૈ, દ્વિતીય મંગ-કોઈ એક સલેશ્ય જીવ એસા હોતા હૈ જો ભવિષ્યત્
કાલ મેં તો પાપકર્મ કા વન્ધ નહીં કરેગા-કિન્તુ વહ ભૂતકાલ મેં
પાપકર્મ કા વન્ધ કરને વાલા હો ચુકા હૈ ઓર વર્તમાન કાલ મેં મી
વહ પાપકર્મ કા વંધ કરતા હૈ આસન્ન કાલ મેં જિસે ક્ષપક અવસ્થા પ્રાપ્ત

તેના ચોથો ભગ આ પ્રમાણે છે. 'વંધી, ન વંધહ, ન વંધિસ્સહ' હે
ભગવન્ જે જીવ લેશ્યાવાળો હોય છે, તે જીવ એવા હોય છે કે-જે કેવળ
ભૂતકાળમાં જ પાપ કર્મના બંધ કરવાવાળો હોય છે, અને વર્તમાન તથા
ભવિષ્ય કાળમાં તે પાપ કર્મના બંધ કરતો નથી તેમજ પાપ કર્મના
બંધ કરશે પણ નહિ ?

શ્રીગૌતમસ્વામીના આ પ્રશ્નના ઉત્તરનાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-ગોયમા !
અત્યેગહ્વ વંધી, વંધહ, વંધિસ્સહ' હા ગૌતમ ! કોઈ કોઈ સલેશ્ય-લેશ્યાવાળા
જીવ એવા પાપ કર્મના બંધ કરવાવાળો હોય છે કે જેઓ ભૂતકાળમાં પાપ કર્મના બંધ કરી ચૂકેલ
હોય છે વર્તમાન કાળમાં પણ તેઓ પાપકર્મના બંધ કરતા નહે છે અને
ભવિષ્યમાં પણ તેઓ પાપકર્મના બંધ કરવાવાળા થશે એવા જીવો હોય
વાળા અમન્ય જીવો જ હોય છે. તેથી તેને જોઈને આ પહેલો મંગ કહે છે
હવે બીજો મંગ કહેવાના આવે છે-કે જે જીવ લેશ્યાવાળો હોય એવો
હોય છે, કે જે ભવિષ્ય કાળમાં તે પાપ કર્મના બંધ નહીં કરે, પરંતુ તેણે
ભૂતકાળમાં પાપ કર્મના બંધ કરી લેલ છે. અને વર્તમાન કાળમાં પણ
તે પાપ કર્મના બંધ કરે છે એવો જીવ સલેશ્ય અમન્ય જીવો નહીં હોય
એવો પ્રત્યેયચન્દ્રિકા છે, એવો જીવ એવો તેમજ કહી શકાય છે.

બન્ધકત્વાત્ । ‘કળ્હલેસ્સેળં મંતે ! જીવે પાવં કમ્મં કિં વંધી પુચ્છા’ કૃષ્ણલેશ્યઃ
 સ્વલ્લ ભદન્ત ! જીવઃ કિં પાપં કર્મં અવધ્નાત્ વધ્નાતિ મન્ત્સ્યતિ ૧, અવધ્નાત્

હોને વાલી છે એસે અવ્ય જીવ કો આશ્રિત કરકે કહા છે, તૃતીય ભંગ
 ભૂતકાલ મેં જિસ સલેશ્ય જીવ ને પાપકર્મ કા બન્ધ કિયા છે ઓર
 અવિષ્યત્ કાલ મેં બી વહ પાપકર્મ કા બન્ધ કરેગા, પર વર્તમાન્ મેં
 વહ પાપકર્મ કા બન્ધ નહીં કરતા છે-એસા યહ તૃતીય ભંગ ઉપશમ-
 મોહ મેં વર્તમાન સલેશ્ય જીવ કી અપેક્ષા સે કહા ગયા છે તથા-ચતુર્થ
 ભંગ-જિસ સલેશ્ય જીવ ને કેવલ ભૂતકાલ મેં હી પાપકર્મ કા બન્ધ
 કિયા છે, વર્તમાન મેં વહ એસા નહીં કરતા છે ઓર ન વહ અવિષ્યત્
 કાલ મેં કરેગા હી-એસા યહ ભંગ ક્ષીણ મોહવાલે જીવ કી અપેક્ષા સે
 કહા ગયા છે । હસ પ્રકાર કે યે ચાર ભંગ સલેશ્યા જીવ કે વિષય મેં
 કહે ગયે હેં । કયોં કિ શુક્લ લેશ્યાવાલે જીવ પાપકર્મ કા અબન્ધક
 બી હોતા છે । ‘કળ્હલેસ્સેળં મંતે ! જીવે પાવં કમ્મં કિં વંધી પુચ્છા’ હે
 ભદન્ત ! જો જીવ કૃષ્ણલેશ્યાવાલા હોતા છે વહ ભૂતકાલ મેં પાપકર્મ
 કા બન્ધ કરને વાલા હોતા છે ? વર્તમાન કાલ મેં વહ પાપકર્મ કા
 બન્ધ કરતા છે ? અવિષ્યત્ કાલ મેં વહ પાપકર્મ કા બન્ધ કરેગા ?

હવે ત્રીજે ભંગ કહેવામાં આવે છે-ભૂતકાળમાં જે લેશ્યાવાળા જીવે
 પાપ કર્મનો બંધ કરેલ છે, અને અવિષ્ય કાળમાં પણ તે પાપ કર્મનો બંધ
 કરવાવાળો થશે પરંતુ વર્તમાન કાળમાં તે પાપકર્મનો બંધ કરતો નથી.
 આ પ્રકારનો આ ત્રીજો ભંગ ઉપશમ શ્રેણીથી પતિત થયેલા લેશ્યાવાળા
 જીવની અપેક્ષાથી કહેલ છે.

હવે ચોથો ભંગ કહે છે-જે લેશ્યાવાળા જીવે કેવળ ભૂતકાળમાં જ પાપ
 કર્મનો બંધ કર્યો હોય છે, વર્તમાનમાં તે પાપકર્મનો બંધ કરતો નથી.
 અને અવિષ્ય કાળમાં પણ કરશે નહિં એવો આ ચોથો ભંગ ક્ષીણ મોહકર્મ-
 વાળા જીવની અપેક્ષાથી કહેલ છે. આ રીતે આ ચાર ભંગો લેશ્યાવાળા
 જીવના સંબંધમાં કહ્યા છે. કેમકે-શુક્લ લેશ્યાવાળા જીવોને પણ પાપ-
 કર્મનો બંધ હોય છે.

‘કળ્હલેસ્સેળં મંતે ! જીવે પાવં કમ્મં કિં વંધી પુચ્છા’ હે ભગવન્
 જે જીવ કૃષ્ણ લેશ્યાવાળા હોય છે, તે શું ભૂતકાળમાં પાપ કર્મનો બંધ
 કરવાવાળા હોય છે ? વર્તમાન કાળમાં તે પાપ કર્મનો બંધ કરે છે ? અવિષ્ય
 કાળમાં તે પાપ કર્મનો બંધ કરશે ? અથવા ભૂતકાળમાં પાપ કર્મનો બંધ

મોહલક્ષણ પાપકર્મણઃ ક્ષય ઉપશમો વા નાસ્તીત્યેવમન્ત્યદ્વયાભાવઃ દ્વિતીયસ્તુ તસ્ય સંભવતિ કૃષ્ણાદિલેશ્યાવતો જીવસ્ય કાલાન્તરે ક્ષપકત્વપ્રાપ્તૌ ન વન્ધનં કરિષ્યતીત્યેતસ્ય ભક્તસ્ય સંભવાદિતિ । ‘એવં જાવ પમ્હલેસ્સે’ એવં કૃષ્ણલેશ્યા-યુક્ત જીવ ઇવ યાવત્ પદ્મલેશ્યાવિશિષ્ટજીવપર્યન્તં સર્વત્ર જ્ઞાતવ્યમ્ અત્ર યાવ-ત્પદેન નીલાદિલેશ્યાત્રયાણાં સદ્ગ્રહો ભવતીતિ । ‘સવ્વત્થપદમવિતિયમંગા’ સર્વત્ર પ્રથમદ્વિતીયમંગ્ગો કૃષ્ણલેશ્યાદારમ્બ્ય પદ્મલેશ્યજીવપર્યન્તં પ્રથમદ્વિતીયાવેવ મંગ્ગો જ્ઞાતવ્યો આદ્યયોરેવ દ્વયોર્મંગ્ગયોઃ સંભવાદિતિ । ‘સુક્કલેસ્સે જહા સલેસ્સે તહેવ ચત્ત મંગો’ શુક્લલેશ્યો યથા સલેશ્ય સ્તથૈવ તત્ર ચતુર્મંગ્ગઃ યથા સલેશ્યજીવાનાં ચત્તવારો મંગ્ગાઃ કથિતાઃ, તેનૈવ રૂપેણ શુક્લલેશ્યસ્યાપિ ચત્તવારો મંગ્ગા વક્તવ્યાઃ, યસ્માત્

કિં ઉસકો વર્તમાન કાલ મેં મોહ રૂપ પાપકર્મ કા ક્ષય વા ઉપશમ નહીં હોતા હૈ । હસલિયે આગે કે દો મંગ-૩ તીસરા ઓર ૪ ચૌથા-નહીં હોતે હૈં । દ્વિતીય મંગ ઉસકે હસલિયે સંભવિત હોતા હૈ કિં કૃષ્ણાદિ લેશ્યાવાલે જીવ કો કાલાન્તર મેં ક્ષપકત્વ કી પ્રાપ્તિ હોને પર ઉસે પાપ કર્મ કા વન્ધ નહીં હોગા । ‘એવં જાવ પમ્હલેસ્સે’ કૃષ્ણલેશ્યા વાલે જીવ કે જૈસે હી યાવત્ પદ્મલેશ્યા વાલે જીવ તક એસા હી કથન જાનનાં ચાહિયે, અતઃ હસ કથન કે અનુસાર ‘સવ્વત્થ પદમવિતિય મંગા’ કૃષ્ણલેશ્યાવાલે જીવ સે લગાકર પદ્મલેશ્યાવાલે જીવ તક સર્વત્ર પ્રથમ ઓર દ્વિતીય યે દો મંગ હી હોતે હૈં । ‘સુક્કલેસ્સે જહા સલેસ્સે તહેવ ચત્ત મંગો’ શુક્લલેશ્યાવાલે જીવ મેં સામાન્યલેશ્યાવાલે જીવ કે જૈસે ચાર મંગ હોતે હૈં-એસા જાનના ચાહિયે, ક્યોં કિં

આ બે ભંગ જ હોય છે. કારણ કે-તેને વર્તમાન કાળમાં મોહરૂપ પાપ કર્મનો ક્ષય અથવા ઉપશમ થતો નથી. તેથી પછીના બે ભંગ એટલે કે ત્રીજો અને ચોથો એ બે ભંગો થતા નથી.

બીજો ભંગ તેને સંભવિત થવાનું કારણ એ છે કે-કૃષ્ણ વિગેરે લેશ્યાવાળા જીવને કાલાન્તરમાં ક્ષપકપણની પ્રાપ્તિ થાય ત્યારે તેને પાપ કર્મનો બંધ થતો નથી. ‘એવં જાવ પમ્હલેસ્સે’ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા જીવના કથન પ્રમાણે જ યાવત્ પદ્મલેશ્યાવાળા જીવના કથન પર્યન્ત આ પ્રમાણેનું જ કથન સમજવું. તેથી આ કથન પ્રમાણે-‘સવ્વત્થ પદમવિતિયમંગા’ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા જીવથી લઈને પદ્મલેશ્યાવાળા જીવ સુધી બધે જ પહેલો અને બીજો આ બે ભંગો જ થાય છે. ‘સુક્કલેસ્સે જહા સલેસ્સે તહેવ ચત્તમંગો’ શુક્લલેશ્યાવાળા જીવમાં સામાન્ય લેશ્યાવાળા જીવના કથન પ્રમાણે ચાર ભંગો થાય છે. તેમ સમજવું. એમકે-શુક્લ લેશ્યાવાળા જીવમાં પાપકર્મનું અબંધકપણું પણ છે.

‘સહોક્ષેષ નવે! જીવે પાપ કર્મનાં કિં રસી પુરુષા’ એ વાગ્યેનું જે શ્રી
લેશા સદિન હોય છે, તેણે બ્રહ્મજ્ઞાના પાપકર્મ કરી દોષ છે. જ્યાંના
પ્રાણનાં તે પાપ કર્મનાં બધા કર છે. અને સ્વર્ગના તે પાપકર્મનાં
બધા કર છે? અપરાધ-પ્રાણના તે પાપ કર્મનાં બધા કર છે. જ્યાંના
જ્યાંના નુ તે પાપકર્મનાં બધા કર છે? સ્વર્ગના નુ તે પાપ
કર્મનાં બધા કર છે? અપરાધ તે પ્રાણ-પાપ કર્મનાં બધા કર છે.
સ્વર્ગના તે પાપ કર્મનાં બધા કર છે. અને સ્વર્ગના બધા કર છે.
પાપકર્મનાં બધા કર છે. અને સ્વર્ગના બધા કર છે. અને સ્વર્ગના
‘સ્વર્ગ ન જન્મ ન સંસાર’ એ જીવનાં તે શ્રી સ્વર્ગના બધા કર છે.

ન પ્રથમદ્વિતીયતૃતીયમજ્ઞા મવન્તિ કિન્તુ ચરમ એવ મજ્ઞો મગતીત્યતો મગવતા ચતુર્થમજ્ઞસ્યૈવ અનુમતિર્દત્તેતિ માવઃ, ઇતિ દ્વિતીયમ્ લેશ્યાદ્વારમ્ ૨ ।

અથ તૃતીયં પાક્ષિકદ્વારમાહ—‘કળ્હપક્ષિણ્ણં ણં મંતે ! જીવે પાવં કમ્મં પુચ્છા ‘કળ્હપાક્ષિકઃ સ્વલ્લ મદન્ત ! જીવઃ પાપં કર્મ પુચ્છા, હે મદન્ત ! કળ્હપાક્ષિકો જીવઃ કિં પાપં કર્મ અવધનાત્ અતીતકાલે, વર્તમાનકાલે કિં વધનાતિ, અનાગતકાલે મન્તસ્યતિ ૧, અવધનાત્, વધનાતિ, ન મન્તસ્યતિ ૨, અવધનાત્ ન વધનાતિ, મન્તસ્યતિ ૩, અવધનાત્ ન વધનાતિ ન મન્તસ્યતિ, ૪, ઇત્યેવં ક્રમેણ ચતુ

મેં ઓર અવિષ્યત્ કાલ મેં વહ ન પાપકર્મ્મ કા બન્ધક હોતા હૈ ઓર ન હોગા હી । ૩ તીસરા પાક્ષિક દ્વાર—‘કળ્હપક્ષિણ્ણં ણં મંતે ! જીવે પાવં કમ્મં પુચ્છા’ હે મદન્ત ! કળ્હપાક્ષિક જો જીવ હૈ વહ કયા ભૂતકાલ મેં પાપકર્મ્મ કા બંધક હુઆ હૈ ? વર્તમાન મેં કયા વહ પાપકર્મ્મ કા બંધક હોતા હૈ ? અવિષ્યત્ કાલ મેં કયા વહ પાપકર્મ્મ કા બંધક હોગા ? ૧, અથવા—વહ ભૂતકાલ મેં પાપકર્મ્મ કા બંધક હુઆ હૈ, વર્તમાન મેં વહ પાપકર્મ્મ કા બંધક હોતા હૈ ? અવિષ્યત્ કાલ મેં વહ પાપકર્મ્મ કા બંધક નહીં હોગા ? (૨) અથવા વહ ભૂતકાલ મેં પાપકર્મ્મ કા બંધક થા, વર્તમાન કાલ મેં પાપકર્મ્મ કા બંધક નહીં હૈ ઓર અવિષ્યત્કાલ મેં પાપકર્મ્મ કા બંધક હોગા ? (૩) અથવા—કયા વહ ભૂતકાલ મેં પાપકર્મ્મ કા બંધક હુઆ હૈ ? વર્તમાન મેં વહ પાપકર્મ્મ કા બંધક નહીં હૈ ? ઓર કયા વહ અવિષ્યત્ કાલ મેં મી પાપકર્મ્મ કા બંધક નહીં હોગા ? (૪) હસ

તે ભૂતકાળમાં તે પાપ કર્મને બંધ કરનારો થયો છે, પરંતુ વર્તમાન કાળમાં અને અવિષ્ય કાળમાં તે પાપ કર્મને બંધ કરનાર થતો નથી અને થશે પણ નહીં.

‘કળ્હપક્ષિણ્ણં ણં મંતે ! જીવે પાવં કમ્મં પુચ્છા’ હે ભગવન્ જે શ્રી કળ્હપાક્ષિક છે, તે શું ભૂતકાળમાં પાપ કર્મને બંધ થયો છે ? અને વર્તમાન કાળમાં શું તે પાપ કર્મને બંધ કરે છે ? અને અવિષ્યમાં શું પાપ કર્મને બંધ કરશે ? ૧ અથવા તે ભૂતકાળમાં જ પાપ કર્મને બંધ કરનાર થયો છે, અથવા વર્તમાન કાળમાં જ પાપ કર્મને બંધ કરનાર થાય છે ? અથવા અવિષ્યમાં પણ તે પાપકર્મને બંધ કરનાર નહીં થાય ? અથવા તેણે ભૂતકાળમાં જ પાપ કર્મને બંધ કર્યો છે ? અથવા વર્તમાનમાં તે પાપ કર્મને બંધ કરતો નથી ? અને અવિષ્ય કાળમાં તે પાપ કર્મને બંધ કરશે ? અથવા ભૂતકાળમાં પાપ કર્મને બાંધનારો થયો હતો ? વર્તમાનમાં પાપ કર્મને બંધક તે નથી ? અને અવિષ્યમાં પાપ કર્મને બંધક નહીં થાય ? ૪ આ

भेदकः प्रश्नः, भगवानाह—‘गोयमा’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘अत्येगाए वधी० पद्मवितियभंगा’ अस्त्येककोऽवध्नात्० प्रथमद्वितीयभङ्गौ, हे गौतम ! कथित् कृष्णपाक्षिकोऽवध्नात् पापं कर्म पूर्वकाले, वर्त्तमानकाले वध्नाति तथा अनागतकालेऽपि भन्त्स्यति १, कथित् कृष्णपाक्षिकः अवध्नात्, वध्नाति वर्त्तमानकाले, न भन्त्स्यति चानागतकाले, तत्र यस्य जीवस्य अर्धपृष्ठलपरावर्त-
कालादधिकः संसारो वर्त्तते स कृष्णपाक्षिकः, तस्य कृष्णपाक्षिकस्यायमेव मङ्ग-
द्वयं भवति । तस्य वर्त्तमानकाले पापकर्मणो बन्धाभावात् । ‘मुक्त्वन्निवृणं भंते !

प्रकार से वह कृष्णपाक्षिक जीव के सम्बन्ध में चार भंगों वाला प्रश्न है । इसके, उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—‘अत्येगाए वधी० पद्म वितिय भंगा’ हे गौतम ! कृष्णपाक्षिक जीवों में से कोई एक जीव ऐसा होता है जिसने पूर्वकाल में पापकर्म का बन्ध किया होता है वर्त्तमान काल में भी वह पापकर्म का बन्ध करता रहता है और अविष्यत् काल में भी पापकर्म का बन्ध करने वाला होता है । ऐसा वह प्रथम भंग यहाँ होता है । तथा—कोई एक कृष्णपाक्षिक जीव ऐसा भी होता है, कि जिसके द्वारा भूतकाल में पापकर्म का बन्ध किया गया होता है, वर्त्तमान काल में भी वह पापकर्म का बन्ध करता रहता है, पर अना-
गत काल में वह पापकर्म का बन्धक नहीं होता है, जिस जीव का अर्धपृष्ठल परावर्त काल से अधिक संसार काट बाँधी होता है, वह कृष्णपाक्षिक जीव है । ऐसे इस कृष्णपाक्षिक जीव के आदि के पूर्वो-

रीने कृष्णपाक्षिक भुवना स्रजं यमा नाद लज्जापाये ना प्रप्र प्रादीपन
स्वाभीजे पृष्ठे ल छे

જીવે પુચ્છા' શુક્લપાક્ષિકઃ સ્વલુ મદન્ત ! જીવઃ પુચ્છા, હે મદન્ત ! શુક્લપાક્ષિકો જીવઃ પાપં કર્મં અવધનાત્ વધનાતિ મન્તસ્યતિ ૧, 'અવધનાત્, વધનાતિ, ન મન્તસ્યતિ ૨, અવધનાત્ ન વધનાતિ, મન્તસ્યતિ, ૩, અવધનાત્ ન વધનાતિ, ન મન્તસ્યતિ' इति चतुर्भङ्गकः प्रश्नः, મગવાનાહ-'ગોયમા' इत्यादि, 'गोयमा' हे गौतम । 'चउभंगो आणियव्वो' चतुर्भङ्गो मणितव्यः, यस्यार्द्धपुद्गलपरावर्त्ता-

વત દો હી ભંગ હોતે હૈં, કયોં કિ વર્તમાન કાલ મેં ઉસમેં પાપ કર્મની અવન્ધકતા નહીં હૈ ।

‘સુક્લપક્ષિણ ણં મંતે ! જીવે પુચ્છા’ હે મદન્ત ! જો જીવ શુક્લપાક્ષિક હોતા હૈ ઉસમેં ઇન પૂર્વોક્ત ભંગોં મેં સે કિતને ભંગ હોતે હૈં ? કયા વહ પૂર્વ કાલ મેં પાપ કર્મના અવન્ધક હુઆ હૈ ? વર્તમાન કાલ મેં કયા વહ પાપકર્મના અવન્ધ કરતા રહતા હૈ ? ઓર કયા વહ ભવિષ્યત્ કાલ મેં ઓ પાપકર્મના અવન્ધક હોગા ? અથવા-ભૂતકાલ મેં ઉસને પાપકર્મના અવન્ધ કિયા હૈં ? વર્તમાન મેં વહ પાપકર્મના અવન્ધ કર રહા હૈ ? ભવિષ્યત્ કાલ મેં વહ પાપકર્મના અવન્ધ નહીં કરેગા ? અથવા-ભૂતકાલ મેં ઉસને પાપકર્મના અવન્ધ કિયા હૈ ? વર્તમાન મેં વહ પાપકર્મના અવન્ધ નહીં કરતા હૈ ? ભવિષ્યત્ મેં વહ પાપકર્મના અવન્ધ કરેગા ? અથવા-ભૂતકાલ મેં વહ પાપકર્મના અવન્ધ કરને વાલા રહા હૈ , વર્તમાન મેં ઓર ભવિષ્યત્ કાલ મેં વહ પાપકર્મના અવન્ધક નહીં હોતા હૈ ઓર ન હોગા ? ઉત્તર મેં પ્રમુશ્રી કહતે હૈં-હે

કૃષ્ણપાક્ષિક ઇવને આદિના પૂર્વોક્ત બે બે ભંગો હોય છે. કેમકે વર્તમાન કાળમાં તેમાં પાપ કર્મનું અવન્ધકપણું નથી.

‘સુક્લપક્ષિણ ણં મંતે ! જીવે પુચ્છા’ હે મગવન્ બે ઇવ શુક્લપાક્ષિક હોય છે, તેને આ પૂર્વોક્ત ભંગો પૈકી કેટલા ભંગો હોય છે ? શું તે પૂર્વ કાળમાં પાપકર્મનો અવન્ધક થયો છે ? વર્તમાન કાળમાં તે પાપ કર્મનો અવન્ધ કરતો રહે છે ? અને શું ભવિષ્ય કાળમાં તે પાપકર્મનો અવન્ધ કરશે ? અથવા ભૂતકાળમાં તેણે પાપકર્મનો અવન્ધ કર્યો હતો ? તથા વર્તમાન કાળમાં તે પાપ કર્મનો અવન્ધ કરી રહ્યો છે ? અને અને ભવિષ્ય કાળમાં તે પાપ કર્મનો અવન્ધ નહીં કરે ? અથવા ભૂતકાળમાં તેણે પાપ કર્મનો અવન્ધ કર્યો છે ? વર્તમાનમાં તે પાપકર્મનો અવન્ધ નથી કરતો ? અને ભવિષ્યમાં તે પાપ કર્મનો અવન્ધ કરશે ? અથવા ભૂતકાળમાં તે પાપ કર્મનો અવન્ધ કરવાવાળો રહ્યો છે, વર્તમાન કાળમાં તે પાપ કર્મનો અવન્ધ કરતો નથી અને ભવિષ્ય કાળમાં પણ તે પાપ કર્મનો અવન્ધ કરશે નહીં ?

अधिकः संसारकालो नास्ति परन्तु अर्धपुट्टलपरावर्तकालस्य मध्ये एव मिद्धि
यास्यति स शुक्लपाक्षिको जीवः, तस्य चत्वारोऽपि भङ्गा भवन्ति। तत्र पापं कर्म
भवधनात् अतीतकाले, वर्तमानकाले पापं कर्म बध्नाति, तथाऽनागतकाले पाप-
कर्मबन्धं करिष्यतीति प्रथमो भङ्गः प्रश्नसमयापेक्षया अनन्तर-प्रव्यवहित भविष्य-
त्समयमाश्रित्य भवतीतिज्ञेयम् ! अवधनाति न भन्तस्यतीति द्वितीयो भङ्गः पश्चा-
दव्यवहितभविष्यन्ममये क्षपकन्वमाप्त्यपेक्षयाऽवगन्तव्य इति २ । अवधनात् न
बध्नाति भन्तस्यतीति तृतीयो भङ्गः यो हि मोक्षनीयकर्मण उपशमं कृत्वा तदनन्तर

गौतम ! 'चउभंगो आणियव्यो' शुक्लपाक्षिक के सम्बन्ध में पापकर्म
बन्ध को लेकर ब्रिकाल विषयक चारों भंग यहां कहना चाहिये, जिन
जीव का अर्धपुट्टल परावर्तकाल से अधिक संसार काल नहीं होता है
वह जीव शुक्लपाक्षिक है। ऐसा वह जीव अर्धपुट्टल परावर्तक के बीच
में ही मिद्धि गति को प्राप्त कर लेता है। ऐसा वह जीव पूर्वकाल में
पापकर्म का बन्धक रहा है, वर्तमान में भी वह पापकर्म का बन्ध
करता रहता है और भविष्यत् काल में भी वह पापकर्म का बन्ध
करने वाला होता है। जिसे क्षपकन्व की अवस्था प्राप्त होने वाली है
ऐसा जो शुक्लपाक्षिक जीव है उसके द्वारा भूतकाल में पापकर्म का
बन्ध किया गया होता है, वह वर्तमान में भी पापकर्म का बन्ध करता
है। पर हां भविष्यत् काल में वह पापकर्म का बन्ध नहीं करता है।
तथा-जिन शुक्लपाक्षिक जीव का मोक्ष उपशम हो गया है ऐसा वह

શ્રેણિતઃ પ્રવૃત્તિતો મહેત્તદપેક્ષયાઽયં તૃતીયો મજ્ઞોઽવગન્તવ્યઃ ૩ । અવધનાત્, ન
વધનાતિ ન મન્તસ્યતિ, ઇતિ ચતુર્થો મજ્ઞઃ ક્ષપકત્વાપેક્ષયા જ્ઞાતવ્ય સ્તદેવં શુક્લ-
પાક્ષિકસ્ય ચત્વારો મજ્ઞા મયન્તીતિ, અતएવાહ—‘ચતુર્મંગો માણિયવ્વો’ ઇતિ ।
નન્તુ કૃષ્ણપાક્ષિકસ્ય ‘ન વંધિસ્સઈ’ એતદંશસ્યાસંભવત્વેઽપિ એતદંશાત્મકો દ્વિતીયો
મજ્ઞોઽત્ર સ્વીકૃત સ્તર્હિ—શુક્લપાક્ષિકસ્ય ‘ન વંધિસ્સઈ’ ઇતિ પૂર્વોક્તાંશસ્યાવશ્યઃ
પ્રમાવાત્ ‘વંધિસ્સઈ’ ઇત્યંશાત્મકઃ પ્રથમો મજ્ઞઃ કથં ઘટતે ? ઇત્યજ્ઞ શૃણુ— શુક્લ-

શુક્લપાક્ષિક જીવ જ્યારે શ્રેણી સે પતિત હો જાતા હૈ તય વહ પાપ
કર્મ કા બન્ધક હો જાતા હૈ, અતઃ એસે જીવ દ્વારા ભૂતકાલ મેં પાપકર્મ
કા બન્ધ કિયા ગયા હોતા હૈ પર વર્તમાન સમય મેં જય કિ વહ ચારિત્ર
મોહનીય કો ઉપશમ કર ઉપશમ શ્રેણી પર મૌજૂદ હૈ તવતક પાપ-
કર્મ કા બન્ધક નહીં હૈ, હાં જય ઉપશમિત મોહનીય કી પ્રકૃતિ કા
ઉદય હોને પર ઉલ્લાસ પતન હોતા હૈ તો વહ ફિર સે પાપકર્મ કા
બન્ધક હો જાતા હૈ । ચતુર્થ અંગ ક્ષપક કી અપેક્ષા સે હૈ । હસ પ્રકાર
સે યહાં ચાર અંગ બનતે હૈં, હસીલિયે સૂત્રકાર ને ‘ચતુર્મંગો માણિય-
વ્વો’ એસા સૂત્રપાઠ કહા હૈ ।

શંકા—કૃષ્ણપાક્ષિક કે દ્વિતીય અંગાન્તર ગત ‘ન વંધિસ્સઈ’ યહ
અંશ અસંભવિત હૈ ફિર મી ઉસે યહાં સ્વીકાર કિયા ગયા હૈ તો
શુક્લપાક્ષિક કે ‘ન વંધિસ્સઈ’ યહ અંશ અવશ્યમાવી હૈ તો એસી
સ્થિતિ મેં ‘વંધિસ્સઈ’ હસ અંશવાલા પ્રથમ અંગ વહાં કૈસે ઘટિત છુઝા હૈ ?

પતિત થઈ જાય છે. ત્યારે તે પાપ કર્મનો બન્ધક થઈ જાય છે, તેથી એવા
જીવ દ્વારા ભૂતકાળમાં પાપ કર્મનો બંધ કરાયો હોય છે પરંતુ વર્તમાન
સમયમાં કે જ્યારે તે ચારિત્રમોહનીય કર્મનું ઉપશમન કરીને ઉપશમ શ્રેણી
પર રહેલ છે, એવો તે જીવ પાપ કર્મનો બંધક હોતો નથી. પરંતુ જ્યારે
ઉપશમ થયેલા મોહનીય કર્મની પ્રવૃત્તિને ઉદય થાય ત્યારે તેનું પતન થાય
છે તો ફરીથી તે પાપ કર્મનો બંધક થઈ જાય છે. એથી ભંગ ક્ષપકની
અપેક્ષાથી કહેલ છે. એ રીતે અહિંયા શુક્લ પાક્ષિકના સંબંધમાં ચાર ભંગો
જાને છે તેથી સૂત્રકારે ‘ચતુર્મંગો માણિયવ્વો’ એ પ્રમાણે સૂત્રપાઠ કહ્યો છે.

શંકા—કૃષ્ણપાક્ષિકના બીજા ભંગાન્તરમાં રહેલ ‘ન વંધિસ્સઈ’ આ અંશ
અસંભવિત છે, તો પણ તેને અહિંયાં સ્વીકારેલ છે. તો શુક્લપાક્ષિકના
‘ન વંધિસ્સઈ’ આ અંશ અવશ્ય છે જ તો આ સ્થિતિમાં ‘વંધિસ્સઈ’ આ
અંશવાળે પડેલા ભંગ ત્યાં કેવી રીતે થયે છે ?

पाक्षिकस्य प्रथमसमयानन्तरकालव्यवहितमविध्यमनवापेक्षया पटने, कृष्णपाक्षिकस्य च तत्पश्चादव्यवहितमविध्यमनवापेक्षया पटने, इति पूर्व प्रदर्शितमेवेति । चतुर्थे दृष्टिद्वारमाह—‘सम्प्रदिष्टीणं चत्वारि भेगा’ सम्प्रदिष्टीणां चत्वारो भेदाः—अवधानात् वध्नाति भन्स्यति १, अवधानात् वध्नाति न भन्स्यति २, अवधानात् न वध्नाति भन्स्यति ३, अवधानात् न वध्नाति न भन्स्यति ४।

उत्तर—शून्यलपाक्षिक के प्रथम समय से अनन्तर ही अव्यवहित भविष्यत् समय की अपेक्षा से प्रथम भेग चटित होता है तथा—द्वितीय भेग कृष्णपाक्षिक के प्रथम समय के बाद व्यवहित भविष्यत् काल की अपेक्षा से चटित होता है । यह बात पहिले प्रकट कर दी गई है । ४ दृष्टिद्वार—‘सम्प्रदिष्टीणं चत्वारि भेगा’ सम्प्रदिष्टीयों के चारों ही भेग होते हैं क्योंकि सम्प्रदिष्टि ने पूर्व में पापकर्म का पन्थ किया है, वर्तमान में भी वह पापकर्म का पन्थ करता रहता है और भविष्यत् में भी वह पापकर्म का पन्थ करेगा, तथा सम्प्रदिष्टीयों में जोई सम्प्रदिष्टि जीव ऐसा भी होता है कि जिसने पूर्वकाल में पापकर्म का पन्थ किया है और वर्तमान में भी वह पापकर्म का पन्थ करता रहता है पर भविष्यत् काल में वह पापकर्म का पन्थ नहीं करेगा २ तीसरे प्रकार का सम्प्रदिष्टि जीव ऐसा होता है जिसने पूर्वकाल में पापकर्म का पन्थ किया है तथा वर्तमान काल में जो पापकर्म का पन्थ नहीं कर रहा है, भविष्यत् काल में पापकर्म का पन्थ करेगा ३ तथा जोई सम्प्रदिष्टि जीव

ઐણિતઃ પ્રાવિતો મવેત્તદપેક્ષયાડ્યં તૃતીયો મજ્ઞોડવગન્તવ્યઃ ૩ । અવધનાત્, ન
વધનાતિ ન મન્તસ્યતિ, इति चतुर्थो मज्ज्ञः क्षपकत्वापेक्षया ज्ञातव्य स्तदेवं शुक्ल-
पाक्षिकस्य चत्वारो मज्ज्ञा भवन्तीति, अतएवाह—‘चउभंगो भाणियव्वो’ इति ।
ननु कृष्णपाक्षिकस्य ‘न वंधिस्सइ’ एतदंशस्यासंभवत्वेऽपि एतदंशात्मको द्वितीयो
मज्ज्ञोऽत्र स्वीकृत इति—शुक्लपाक्षिकस्य ‘न वंधिस्सइ’ इति पूर्वोक्तांशस्यावश्यः
समावात् ‘बंधिस्सइ’ इत्यंशात्मकः प्रथमो मज्ज्ञः कथं घटते ? इत्यत्र गृणु— शुक्ल-

શુક્લપાક્ષિક જીવ જય ઐણી સે પતિત હો જાતા હૈ તવ વહ પાપ
કર્મ કા બન્ધક હો જાતા હૈ, અતઃ એસે જીવ દ્વારા ભૂતકાલ મેં પાપકર્મ
કા બન્ધ કિયા ગયા હોતા હૈ પર વર્તમાન સમય મેં જવ કિ વહ ચારિત્ર
મોહનીય કો ઉપશમ કર ઉપશમ ઐણી પર મૌજૂદ હૈ તવતક પાપ-
કર્મ કા બન્ધક નહીં હૈ, હાં જવ ઉપશમિત મોહનીય કી પ્રકૃતિ કા
ઉદય હોને પર ઉસકા પતન હોતા હૈ તો વહ ફિર સે પાપકર્મ કા
બન્ધક હો જાતા હૈ । ચતુર્થ અંગ ક્ષપક કી અપેક્ષા સે હૈ । ઇસ પ્રકાર
સે યહાં ચાર અંગ વનતે હૈં, ઇસીલિયે મુત્રકાર ને ‘ચઉમંગો ભાણિય-
વ્વો’ એસા સૂત્રપાઠ કહા હૈ ।

શંકા—કૃષ્ણપાક્ષિક કે દ્વિતીય અંગાન્તર ગત ‘ન વંધિસ્સइ’ યહ
અંશ અસંભવિત હૈ ફિર મી ઉસે યહાં સ્વીકાર કિયા ગયા હૈ તો
શુક્લપાક્ષિક કે ‘ન વંધિસ્સइ’ યહ અંશ અવશ્યંભાવી હૈ તો એસી
સ્થિતિ મેં ‘વંધિસ્સइ’ ઇસ અંશવાલા પ્રથમ અંગ વહાં કૈસે વટિત છુટા હૈ ?

પતિત થઈ જાય છે ત્યારે તે પાપ કર્મનો બન્ધક થઈ જાય છે, તેથી એવા
જીવ દ્વારા ભૂતકાળમાં પાપ કર્મનો બંધ કરાયો હોય છે. પરંતુ વર્તમાન
સમયમાં કે જ્યારે તે ચારિત્રમોહનીય કર્મનું ઉપશમન કરીને ઉપશમ શ્રેણી
પર રહેલ છે, એવો તે જીવ પાપ કર્મનો બંધક હોતો નથી. પરંતુ જ્યારે
ઉપશમ થયેલા મોહનીય કર્મની પ્રવૃત્તિને ઉદય થાય ત્યારે તેનું પતન થાય
છે. તો ફરીથી તે પાપ કર્મનો બંધક થઈ જાય છે. એથી ભગ ક્ષપકની
અપેક્ષાથી કહેલ છે. એ રીતે અહિંયાં શુક્લ પાક્ષિકના સંબંધમાં ચાર ભંગો
બને છે તેથી સૂત્રકારે ‘ચઉમંગો ભાણિયવ્વો’ એ પ્રમાણે સૂત્રપાઠ કહ્યો છે.

શંકા—કૃષ્ણપાક્ષિકના બીજા ભંગાન્તરમાં રહેલ ‘ન વંધિસ્સइ’ આ અંશ
અસંભવિત છે, તો પણ તેને અહિંયાં સ્વીકારેલ છે. તો શુક્લપાક્ષિકના
‘ન વંધિસ્સइ’ આ અંશ અવશ્ય છે જ તો આ સ્થિતિમાં ‘વંધિસ્સइ’ આ
અંશવાળો પહેલો ભંગ ત્યાં કેવી રીતે ઘટે છે ?

પાક્ષિકસ્ય પ્રથમસમયानन्तरमव्यवहितमविष्यत्समयापेक्षया घटते, कृष्णपाक्षिकस्य च तत्पश्चादव्यवहितमविष्यत्समयापेक्षया घटते, इति पूर्वं प्रदर्शितमेवेति । चतुर्थं दृष्टिद्वारमाह—‘सम्मदिद्वीणं चत्तारि भंगा’ सम्यग्दृष्टीनां चत्वारो भङ्गाः—अवधनात् बध्नाति भन्त्स्यति १, अवधनात् बध्नाति न भन्त्स्यति २, अवधनात् न बध्नाति भन्त्स्यति ३, अवधनात् न बध्नाति, न भन्त्स्यति इतीमे

उत्तर—शुक्लपाक्षिक के प्रथम समय से अनन्तर ही अव्यवहित भविष्यत् समय की अपेक्षा से प्रथम भंग घटित होता है तथा—द्वितीय भंग कृष्णपाक्षिक के प्रथम समय के बाद व्यवहित भविष्यत् काल की अपेक्षा से घटित होता है । यह बात पहिले प्रकट वहीं कर दी गई है । ४ दृष्टिद्वार—‘सम्मदिद्वीणं चत्तारि भंगा’ सम्यग्दृष्टियों के चारों ही भंग होते हैं क्योंकि सम्यग्दृष्टि ने पूर्व में पापकर्म का बन्ध किया है, वर्तमान में भी वह पापकर्म का बन्ध करता रहता है और भविष्यत् में भी वह पापकर्म का बंध करेगा, तथा सम्यग्दृष्टियों में कोई सम्यग्दृष्टि जीव ऐसा भी होता है कि जिसने पूर्वकाल में पापकर्म का बन्ध किया है और वर्तमान में भी वह पापकर्म का बन्ध करता रहता है पर भविष्यत् काल में वह पापकर्म का बन्ध नहीं करेगा २ तीसरे प्रकार का सम्यग्दृष्टि जीव ऐसा होता है जिसने पूर्वकाल में पापकर्म का बंध किया है तथा वर्तमान काल में जो पापकर्म का बन्ध नहीं कर रहा है, भविष्यत् काल में पापकर्म का बंध करेगा ३ तथा कोई सम्यग्दृष्टि जीव

उत्तर—शुक्ल पाक्षिकના પહેલા સમય પછી જ અવ્યવહિત (અંતર વગર) ભવિષ્ય સમયની અપેક્ષાથી પહેલા ભંગ ઘટે છે. તથા બીજા ભંગ કૃષ્ણ પાક્ષિકના પહેલા સમય પછી વ્યવધાનવાળા ભવિષ્ય કાળની અપેક્ષાથી ઘટિત થાય છે. આ વાત પહેલાં પ્રગટ કરી જ છે.

‘સમ્મદિદ્વીણં ચત્તારિ ભંગા’ સમ્યગ્દૃષ્ટિવાળાઓને ચારે ભંગો થાય છે. કેમકે—સમ્યગ્દૃષ્ટિવાળા જીવે પહેલાં પાપ કર્મનો બંધ કર્યો છે, વર્તમાનમાં પણ પાપ કર્મનો બંધ કરતો રહે છે. અને ભવિષ્યમાં પણ તે પાપ કર્મનો બંધ કરશે તથા સમ્યગ્દૃષ્ટિઓમાં કોઈ સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવ એવો પણ હોય છે. કે જેણે પૂર્વકાળમાં પાપ કર્મનો બંધ કર્યો છે, અને વર્તમાનમાં પણ તે પાપ કર્મનો બંધ કરતો રહે છે, પરંતુ ભવિષ્ય કાળમાં તે પાપ કર્મનો બંધ નહીં કરે ૨ ત્રીજા પ્રકારનો સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવ એવો હોય છે કે—જેણે પૂર્વકાળમાં પાપ કર્મનો બંધ કર્યો હોય છે. વર્તમાનમાં તે પાપ કર્મનો બંધ કરતો નથી. ભવિષ્ય કાળમાં તે પાપ કર્મનો બંધ કરશે. ૩ તથા કોઈ સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવ

મજ્ઞા મવન્તિ શુક્લપાક્ષિકસ્યેવ । ‘મિચ્છાદિટ્ટી ણં પઠમચિત્તિયા મંગા’ મિથ્યાદષ્ટીનાં પ્રથમદ્વિતીયૌ મજ્ઞૌ, અવધ્નાત્ વધ્નાતિ, મન્ત્સ્યતિ, અવધ્નાત્ વધ્નાતિ ન મન્ત્સ્યતીત્થાકારકૌ જ્ઞાતવ્યૌ મિથ્યાદષ્ટેર્વર્તમાનકાલે મોહકર્મણો ભાવેન અન્ત્ય-
દ્વયમજ્ઞભાવાદિતિ । ‘સમ્મામિચ્છાદિટ્ટી ણં એવં ચેવ’ સમ્યગ્મિથ્યાદષ્ટીનામ્
એવમેવ-મિથ્યાદષ્ટિવદેવ આદ્યાએવ દ્વૌ મજ્ઞૌ જ્ઞાતવ્યૌ નતુ તૃતીયચતુર્થૌ અત્રાપિ
સ એવ હેતુરિતિ ૪ । ‘નાણીણં ચત્તારિ મંગા’ જ્ઞાનિનાં ચત્વારોઽપિ મંગા જ્ઞાતવ્યાઃ

એસા હોતા હૈ કિ જિસને પૂર્વકાલ મેં હી પાપકર્મ કા વન્ધ કિયા હૈ
વર્તમાન મેં જો પાપકર્મ કા વન્ધ નહીં કરતા હૈ ઓર ન ભવિષ્યત્
કાલ મેં હી વહ પાપકર્મ કા વન્ધ કરેગા, હસ પ્રકાર શુક્લપાક્ષિક
કે જૈસે હી યહાં ચાર મંગ હોતે હૈ ।

‘મિચ્છાદિટ્ટીણં પઠમચિત્તિયા’ મિથ્યાદષ્ટિ જીવોં કે પ્રથમ ઓર
દ્વિતીય એસે દો મંગ હોતે હૈ । જૈસે ‘અવધ્નાત્ વધ્નાતિ મન્ત્સ્યતિ ?
અવધ્નાત્, વધ્નાતિ ન મન્ત્સ્યતિ’ । મિથ્યાદષ્ટિ જીવ કે વર્તમાનકાલ મેં
મોહ કે સદ્ભાવ સે યે આદિ કે દો મંગ હુએ હૈ અન્ત કે દો મંગ નહીં
હુએ હૈ ‘સમ્મામિચ્છાદિટ્ટીણં એવં ચેવ’ મિથ્રદષ્ટિ ચાલે જીવોં કે આદિ
કે દો હી મંગ હોતે હૈ તૃતીય ઓર ચતુર્થ યે અન્ત કે દો મંગ નહીં હોતે
હૈ-કયોં કિ ઉસકો વર્તમાન કાલ મેં મોહ કર્મ કા સદ્ભાવ રહતા હૈ ।
‘૫ જ્ઞાનદ્વાર-‘નાણીણં ચત્તારિ મંગા’ જ્ઞાની જીવોં કે ચાર મંગ હોતે હૈ

એવો હોય છે કે-જેણે પહેલાં પાપ કર્મનો બંધ કર્યો હોય છે, વર્તમાન કાળમાં
જે પાપ કર્મનો બંધ કરતો નથી. અને ભવિષ્ય કાળમાં તે પાપ કર્મનો બંધ
કરશે નહિં આ પ્રમાણે શુક્લપાક્ષિકના કથનની જેમજ અહિંયાં પણ ચાર
ભંગો થાય છે.

‘મિચ્છાદિટ્ટીણં પઠમચિત્તિયા’ મિથ્યાદષ્ટિવાળા જીવોને પહેલો અને બીજો
એ બે ભંગો હોય છે. જેમકે-‘અવધ્નાત્, વધ્નાતિ, મન્ત્સ્યતિ, અવધ્નાત્,
વધ્નાતિ ન મન્ત્સ્યતિ’ મિથ્યાદષ્ટિવાળા જીવોને વર્તમાન કાળમાં મોહના
સદ્ભાવમાં આ આદિના બે ભંગો થાય છે. અંતના બે ભંગો થતા નથી.
તેમ સમજવું.

‘સમ્મામિચ્છાદિટ્ટીણં એવં ચેવ’ મિથ્રદષ્ટિવાળા જીવોને આદિના બે જ
ભંગો થાય છે. ત્રીજો અને ચોથો એ બે ભંગો થતા નથી. કેમકે-તેને
વર્તમાન કાળમાં મોહનીય કર્મનો સદ્ભાવ રહે છે.

‘નાણીણં ચત્તારિ મંગા’ જ્ઞાની જીવોને ચારે ભંગો હોય છે, જેમ કે-

અવધનાત્ વધનાતિ મન્ત્સ્યતિ ૧, અવધનાત્ વધનાતિ, ન મન્ત્સ્યતિ ૨, અવધનાત્ ન વધનાતિ મન્ત્સ્યતિ ૩, અવધનાત્ ન વધનાતિ ન મન્ત્સ્યતિ ૪ । પશ્ચમજ્ઞાનદ્વારમાહ—‘આભિનિબોધિનાણીણં જાવ મળપજ્જવનાણીણં ચત્તારિ મંગા’ આભિનિબોધિકજ્ઞાનિનાં યાવત્ મનઃપર્યવજ્ઞાનિનામુપરોક્તાશ્ચત્વારો મજ્ઞા જ્ઞાતવ્યાઃ, અત્ર યાવત્પદેન શ્રુતાવધિજ્ઞાનિનોઃ સંગ્રહો ભવતિ, તથા ચ એતેષાં ચત્વારોઽપિ મજ્ઞા ભવન્તિ ૬તિ । ‘કેવલનાણીણં ચરમો મંગો જહા અલેક્ષણં’ કેવલજ્ઞાનિનાં ચરમા—અન્તિમો મજ્ઞો યથા અલેક્ષ્યજીવાનાં કથિતઃ કેવલજ્ઞાનિનાં વર્તમાનકાલે અનાગતકાલે ચ વન્યાભાવેન અવધનાત્ પાપં કર્મ્મીતીતિકાલે, ન વધનાતિ વર્તમાનકાલે, ન મન્ત્સ્યતિ ચાનાગતકાલે, ૬ત્યાકારક ચતુર્થમજ્ઞસ્યૈવ સદ્ભાવઃ, અતીતકાલિકવન્ધ્યં વિમુચ્ય તેષાં વર્તમાનભવિષ્યત્કાલિકવન્ધ્યાભાવાત્ ૫ ।

જૈસે—અવધનાત્ વધનાતિ, મન્ત્સ્યતિ ૧, અવધનાત્ વધનાતિ ન મન્ત્સ્યતિ ૨, અવધનાત્ ન વધનાતિ, મન્ત્સ્યતિ ૩, અવધનાત્ ન વધનાતિ ન મન્ત્સ્યતિ ૪ । યે ચાર મંગ સામાન્ય જ્ઞાની કી અપેક્ષા સે ૬ૈ—વિશેષ જ્ઞાની કી અપેક્ષા સે મંગ ૬સ પ્રકાર સે હોતે ૬ૈ—‘આભિનિબોધિનાણીણં જાવ મળપજ્જવનાણીણં ચત્તારિ મંગા’ આભિનિબોધિક જ્ઞાની સે લેકર મનઃપર્યવ જ્ઞાની તક કે જીવોં કે ૪ ચારોં ૬ી મંગ હોતે ૬ૈ । યહાં યાવત્ પદ સે—શ્રુતજ્ઞાની ઓર અવધિજ્ઞાની ૬ન દો જ્ઞાનિયોં કા સંગ્રહ હુઆ ૬ૈ । તથા—‘કેવલનાણીણં ચરમો મંગો જહા અલેક્ષણં’ જો કેવલ જ્ઞાની જીવ ૬ૈં ડનકે અલેક્ષ્ય જીવોં કે જૈસે કેવલ ંક અન્તિમ મંગ ૬ી હોતા ૬ૈ । કયોં કિ કેવલ જ્ઞાની કો વર્તમાન સમય મેં ઓર ભવિષ્યત્ સમય મેં પાપકર્મ્મ કા બન્ધ નહોં હોતા ૬ૈ । ભૂતકાલ મેં ૬ી

‘અવધનાત્, વધનાતિ, મન્ત્સ્યતિ ૧’ અવધનાત્, વધનાતિ, ન મન્ત્સ્યતિ ૨ અવધનાત્ ન વધનાતિ, ન મન્ત્સ્યતિ ૩ અવધનાત્, ન વધનાતિ, ન મન્ત્સ્યતિ ૪’ આ ચારે ભંગો સામાન્ય જ્ઞાનીઓની અપેક્ષાથી કહ્યા છે વિશેષ જ્ઞાનીઓની અપેક્ષાથી આ પ્રમાણે ભંગો થાય છે. ‘આભિનિબોધિનાણીણં જાવ મળપજ્જવનાણીણં ચત્તારિ મંગા’ આભિનિબોધિક જ્ઞાનીથી લઈને મનઃપર્યવ જ્ઞાની સુધીના જીવોને ચારે ભંગો હોય છે. અહિયા યાવત્ પદથી—મતિજ્ઞાની, શ્રુતજ્ઞાની, અને અવધિજ્ઞાની આ જ્ઞાનીઓનો સંગ્રહ થયો છે. ‘કેવલનાણીણં ચરમો મંગો જહા અલેક્ષણં’ જે કેવલજ્ઞાની જીવ હોય છે, તેને અલેક્ષ્ય જીવોની જેમ કેવલ એક છેલ્લો ભંગ જ હોય છે, કેમકે—કેવલજ્ઞાનીને વર્તમાન સમયમા અને ભવિષ્ય કાળમાં પાપ કર્મ્મનો બંધ થતો નથી. ભૂતકાળમાં જ તેને પાપ કર્મ્મનો બંધ થયેલ હોય છે.

ષઠમજ્ઞાનદ્વારમાહ-‘અન્નાણીણં પઠમવિતિયા’ અજ્ઞાનિનાં પ્રથમદ્વિતીયૌ, અવ-
ધનાત્, વધનાતિ મન્ત્સ્યતિ અવધનાત્ વધનાતિ ન મન્ત્સ્યતિ इत्याક્ષરકૌ દ્વૌ एव
મજ્ઞૌ ભવત इति । ‘एवं मद् अन्नाणीणं सुय अन्नाणीणं विभंगनाणीणं वि’ एवम
જ્ઞાનિનામિવ મત્યજ્ઞાનિનાં શ્રુતાજ્ઞાનિનાં વિમજ્ઞજ્ઞાનિનામપિ પ્રથમદ્વિતીયાવેવ
મજ્ઞૌ જ્ઞાતવ્યાવિતિ ૬ । સપ્તમં સંજ્ઞાદ્વારમાહ-‘આહારસન્નોવઉત્તાણં જાવ પરિ-
ગ્રહસન્નોવઉત્તાણં પઠમવિતિયા’ આહારસંજ્ઞોપયુક્તાનાં યાવત્ પરિગ્રહસંજ્ઞોપ-
યુક્તાનાં પ્રથમદ્વિતીયમજ્ઞૌ આહારાદિ સંજ્ઞોપયોગકાલે ક્ષપકત્વોપશમકત્વયોર-
ભાવાત્ ચત્તારો મજ્ઞા ન ભવન્તિ કિન્તુ આદ્યાવેવ દ્વૌ ભવત इति । ‘नोसन्नोव
उत्ताणं चत्तारि’ નોસંજ્ઞોપયુક્તાનાં ચત્તારોઽપિ મજ્ઞા ભવન્તિ નોસંજ્ઞોપયુક્તા

उसको पापकर्म का बन्ध हुआ होता है। ६ अज्ञानद्वार-‘अन्नाणीणं
पठमवितिया’ अज्ञानी जीवों के प्रथम और द्वितीय ये दो ही भंग होते
हैं-अवघ्नात् बघ्नाति, मन्तस्यति १ अवघ्नात् बघ्नाति, न मन्तस्यति २,
‘एवं मद् अन्नाणीणं सुयअन्नाणीणं विभंगनाणीणं वि’ इसी प्रकार
से मत्यज्ञानी, श्रुताज्ञानी और विभंगज्ञानी जीवों के भी ये आदि के
दो ही भंग होते हैं। ‘७ संज्ञाद्वार’ ‘आहारसन्नोवउत्ताणं जाव परि-
ग्रहसन्नोवउत्ताणं पठमवितिया’ आहार संज्ञोपयुक्त जीवों को यावत्
परिग्रह संज्ञोपयुक्त जीवों को आदि के दो ही भंग होते हैं-क्यों कि
आहारादिसंज्ञोपयुक्त काल में क्षपकता या उपशमकता का अभाव
रहता है, इसी कारण यहां पर चार भंग नहीं कहे गये हैं। ‘नो सन्नोव
उत्ताणं चत्तारि’ जो जीव नोसंज्ञोपयुक्त हैं-आहार आदि में आस-

‘અન્નાણીણં પઠમવિતિયા’ અજ્ઞાની જીવોને પહેલો અને બીજો એ બે જ
ભંગો હોય છે. ‘અવધનાત્, વધનાતિ, મન્ત્સ્યતિ ૧ અવધનાત્, વધનાતિ ન મન્ત્સ્યતિ ૨
‘एवं मद् अन्नाणीणं सुय अन्नाणीणं विभंगनाणीणं वि’ એજ પ્રમાણે મતિ
અજ્ઞાનવાળા, શ્રુતઅજ્ઞાનવાળા અને વિભંગજ્ઞાનવાળા જીવોને પણ પહેલા બે
ભંગો જ હોય છે. ‘आहारसन्नोवउत्ताणं जाव परिग्रहसन्नोवउत्ताणं जाव
पठमवितिया’ આહાર સંજ્ઞોપયુક્ત જીવોને યાવત્ પરિગ્રહ સંજ્ઞોપયોગવાળા
જીવોને પહેલો અને બીજો એ બેજ ભંગો હોય છે. કેમકે આહાર વિગેરે
સંજ્ઞાના ઉપયોગ કાળમાં ક્ષપકપનેા અથવા ઉપશમપણુનો અભાવ રહે છે.
એજ કારણથી અહિયાં ચાર ભંગો કહ્યા નથી.

‘नो सन्नोवउत्ताणं चत्तारि’ જે જીવોને સંજ્ઞોપયુક્ત છે, આહાર વિગેરેમાં
આસક્તિ વિનાના છે, તેઓને ચારે ભંગો હોય છે. કેમકે તેઓને ક્ષપકપણું

આહારાદિષુ આસક્તિવર્જિતાઃ તેષાં ચ ચત્વારોઽપિ મજ્ઞા ભવન્તિ ક્ષપણોપશમ-
સંભવાદિતિ ૭ । અષ્ટમં વેદદ્વારમાહ—‘સવેદગાણં પઢમવિતિયા’ સવેદકાનાં પ્રથમ
દ્વિતીયમજ્ઞૌ વેદોદયે સતિ ક્ષપણોપશમૌ ન સ્યાતામિતિ અત આદ્યદ્વયમેવેતિ ।
‘एवं इत्थिवेयगा पुरिसवेयगा नपुंसगवेयगा वि’ एवं स्त्रीવેદકાઃ પુરુષવેદકા
નપુંસકવેદકા અપિ, एतेषामपि आद्यावेव द्वौ भवत इति । ‘अवेयगाणं चत्तारि’
અવેદકાનાં વેદરહિતાનાં ચત્વારોઽપિ મંગા ભવન્તિ સ્વકીયે વેદે ઉપશાન્તે સતિ
બધ્નાતિ, મન્ત્સ્યતિ ચ મોહનીયં પાપં કર્મ, યાવત્સૂક્ષ્મસંપરાયચારિત્રપ્રાપ્તિ
ન ભવતિ તાવદિતિ । તતઃ પ્રપતિતો વા મન્ત્સ્યતિ इत्येवं પ્રથમો મજ્ઞઃ । તથા વેદે

ક્તિ સે રહિત હૈં—उनको चारों ही भंग होते हैं । क्योंकि उनमें क्षपणा
और उपशमना का संभव होता है । ‘८ वेदद्वार—‘सवेदगाणं पढम-
वितिया’ जो जीव वेदसहित हैं उनके भी प्रथम और द्वितीय ऐसे दो
भंग होते हैं, क्यों कि वेदोदय में क्षपणा और उपशमना ये नहीं होते
हैं । ‘एवं इत्थिवेयगा, पुरिसवेयगा, नपुंसगवेयगा वि’ इसी प्रकार से
स्त्रीवेद वालों के पुरुषवेद वालों के और नपुंसक वेदवालों के भी
आदि के दो ही भंग होते हैं, ‘अवेयगाणं चत्तारि’ अवेदकों के चारों
ही भंग होते हैं—क्यों कि वेद रहित जीव अपनावेद उपशान्त हो
जाने पर मोहनीयरूप पाप कर्म को जब तक उसे सूक्ष्मसंपराय चारित्र
की प्राप्ति नहीं होती है तब तक बांधता है, और आगे भी वह उसे
बांधेगा, अथवा श्रेणी से पतित हो जाने पर वह बांधेगा । ऐसा प्रथम
भंग यहां है । और जब वेद क्षीण हो जाता है तब भी यह पापकर्म

અને ઉપશમપણાને સભવ હોય છે ‘સવેદગાણ પઢમવિતિયા’ જે જીવ સવેદ-
વેદસહિત હોય છે, તેઓને પણ પડેલો અને બીજો એ બે ભંગો હોય છે.
કેમકે—વેદના ઉદય કાળમાં ક્ષપકપણું અને ઉપશમપણું એ બન્ને હોતા નથી.

‘एव इत्थिवेयगा, पुरिसवेयगा, नपुंसकवेयगा वि’ એજ પ્રમાણે સ્ત્રીવેદ-
વાળાઓને, પુરુષવેદવાળાઓને અને નપુમ્સકવેદવાળાને પણ પડેલો અને બીજો
એ બેજ ભંગો હોય છે ‘अवेयगाणं चत्तारि’ અવેદકોને ચારે ભંગો હોય
છે. કેમકે વેદરહિત જીવ પોતાનો વેદ ઉપશાન્ત થઈ જાય ત્યારે મોહનીય રૂપ
પાપકર્મને જ્યાં સુધી તેને સૂક્ષ્મસંપરાય ચારિત્રની પ્રાપ્તિ થતી નથી ત્યાં
સુધી બાંધે છે અને આગળ—ભવિષ્યમાં પણ તે તેનો બંધ કરશે અથવા શ્રેણીથી
પતિત થયા પછી તે પાપકર્મ બાંધશે એ પ્રમાણેનો આ પડેલો ભંગ છે. ૧
અને જ્યારે વેદ ક્ષીણ થઈ જાય છે, તો પણ તે પાપ કર્મ બાંધે છે,

ક્ષીણે વધ્નાતિ, સૂક્ષ્મસંપરાયાવસ્થાયાં ચ ન મન્ત્રસ્યતીત્યેવં દ્વિતીયો મજ્જો ભવતિ ૨ । તથોપશાન્તવેદઃ સૂક્ષ્મસંપરાયાવસ્થાયા ન વધ્નાતિ પ્રપતિતાતુ મન્ત્રસ્યતિતિતિ તૃતીયમજ્જઃ ૩ । તથા ક્ષીણે વેદે સૂક્ષ્મસંપરાયાદિગુણસ્થાનેષુ ન વધ્નાતિ ન વા અનાગતકાલે મન્ત્રસ્યતીત્યેવં ક્રમેણ ચતુર્થો મજ્જઃ ૪ । તદેવ ચત્વારોઽપિ મજ્જાઃ અવેદકાનાં સંભવન્તિ અવધ્નાદિતિવિશેષણં તુ સર્વત્રાપિ જ્ઞાતવ્યમિતિ (૮) નવમં કષાયદ્વારમાહ—‘સકસાઈ ણ ચત્તારિ’ સકષાયિનામ્—કષાયવર્તા જીવાનામ્ ચત્વારો મજ્જા ભવન્તિ તત્ર અવધ્નાત્ વધ્નાતિ મન્ત્રસ્યતીતિ પ્રથમો મજ્જઃ, અમવ્યસ્ય ભવતિ, અવધ્નાત્ વધ્નાતિ ન મન્ત્રસ્યતીતિ દ્વિતીયો મજ્જો મવ્યસ્ય

બાંધતા હૈ પર સૂક્ષ્મસંપરાય અવસ્થા મૈં યહ નહીં બાંધતા હૈ હસ પ્રકાર સે દ્વિતીય ભંગ યહાં ઘટિત હોતા હૈ । તથ-ઉપશાન્તવેદ વાલા સૂક્ષ્મસંપરાય અવસ્થા મૈં પાપકર્મ કા બન્ધ નહીં વરતા હૈ, પર જબ વહ ઉપશમ શ્રેણી સે પતિત હો જાતા હૈ તો બાંધને લગતા હૈ । અતઃ તૃતીય ભંગ બન જાતા હૈ । તથા-વેદ કે ક્ષીણ હોને પર સૂક્ષ્મસંપરાય આદિ ગુણસ્થાનોં મૈં યહ પાપકર્મ નહીં બાંધતા હૈ ઓર આગે મી યહ ઉસે નહીં બાંધેગા હસ પ્રકાર સે ચતુર્થ ભંગ યહાં બન જાતા હૈ । યે ચાર ભંગ અવેદકોં કે હોતે હૈ ‘અવધ્નાત્’ યહ વિશેષણ તો સર્વત્ર જાનના ચાહિયે નવદાં કષાદ્વાર—‘સકસાઈ ણ ચત્તારિ’ જો જીવ કષાય સહિત હૈંં ઉનકે મી ચારોં ભંગ હોતે હૈંં । (૧) ભૂતકાલ મૈં બાંધા હૈ’ વર્તમાન મૈં બાંધતા હૈ ઓર આગે ભવિષ્યત્કાલ મૈં મી બાંધેગા, યહ કષાય સહિત અમવ્ય કી અપેક્ષા સે પ્રથમ ભંગ હૈ । (૨) ભૂતકાલ મૈં બાંધા હૈ, વર્તમાન મૈં

પરંતુ સૂક્ષ્મસંપરાય અવસ્થામાં તે પાપ કર્મને બાંધ કરતો નથી. આ રીતે આ બીજો ભંગ કહેલ છે. તથા-ઉપશાન્ત વેદવાળા સૂક્ષ્મસંપરાય અવસ્થામાં પાપકર્મને બાંધ કરતા નથી. પરંતુ જ્યારે ઉપશમ શ્રેણીથી પતિત થાય છે. તો તે પાપકર્મ બાંધવા લાગે છે તે રીતે ત્રીજો ભંગ પણ બની જાય છે. તથા-વેદના ક્ષીણ થવાથી સૂક્ષ્મસંપરાય વિગેરે ગુણસ્થાનોમાં આ પાપકર્મને બાંધ થતો નથી. અને ભવિષ્યમાં પણ તે પાપકર્મને બાંધ નહીં કરે આ રીતે અહિંયાં ચોથો ભંગ કહ્યો છે. આ ચાર ભંગો અવેદકોને થાય છે.

‘અવધ્નાત્’ આ વિશેષણ તો બધે જ સમજવું. કષાયદ્વાર—‘સકસાઈ’ ચત્તારિ’ જે જીવ કષાય સહિત હોય છે, તેઓને પણ ચારે ભંગો હોય છે. (૧) ભૂતકાળમાં પાપ કર્મને બાંધ કર્યો છે. વર્તમાનમાં કર્મ બાંધ કરે છે,

आसन्नप्राप्तव्यमोक्षस्य भवति, अवधनात् न वध्नाति भन्त्स्यतीति तृतीयो भङ्गः, मोहोपशमकस्य भवति, अवधनात् न भन्त्स्यति इति चतुर्थो भङ्गः क्षपकसूक्ष्म संपरायस्य भवतीत्येवं क्रमेण कषायवतां चत्वारोऽपि भङ्गाः सम्भवन्तीति । 'कोह कसाई णं पढमवितिया भंगा' क्रोधकषायिणां प्रथमद्वितीयभङ्गौ, अत्र प्रथमो भङ्गोऽभव्यस्य ज्ञातव्यः, तथा द्वितीयभङ्गो भव्यविशेषस्य ज्ञातव्यः, तृतीयचतुर्थ-भङ्गौ तु अत्र न संभवतः वर्तमानकाले अवन्धकत्वस्याभावादिति । 'एवं माण-कसाइस्स वि मायाकसाइस्स वि' एवं क्रोधकषायिवदेव मानकषायिणोऽपि माया-

बांधता है किन्तु भविष्यत् में नहीं बांधेगा, यह द्वितीय भंग आसन्न प्राप्त होने वाली है मुक्ति जिसे ऐसे भव्य कषायसहित जीव की अपेक्षा से है । (३) भूतकाल में बांधा है, वर्तमान में नहीं बांधता है, और भविष्यत् में बांधेगा, यह तीसरा भंग उपशम मोह की अपेक्षा से है' और (४) भूतकाल में बांधा है वर्तमान में नहीं बांधता है, भविष्यत् में भी नहीं बांधेगा, यह चतुर्थ भंग क्षपक सूक्ष्मसंपराय कषाय वाले जीव की अपेक्षा से है । 'कोहकसाईणं पढमवितियभंगा' क्रोध कषाय वाले अभव्य जीव के प्रथम भंग होता है, और कषाय वाले भव्य जीव को द्वितीय भंग होता है-इस प्रकार से ये दो भंग क्रोध कषायवाले के होते हैं तृतीय और चतुर्थ भंग यहां नहीं होता है । क्यों कि वर्तमानकाल में वह अवन्धक नहीं होता है । 'एवं माण-

अने ભવિષ્યમાં પણ કર્મ બધ કરશે. કષાયવાળા અભવ્યની અપેક્ષાથી પહેલો ભંગ છે. (૨) ભૂતકાળમાં કર્મ બધ કર્યો છે વર્તમાનમાં કરે છે. પરંતુ ભવિષ્યમાં કર્મ બધ કરશે નહીં બીજો ભંગ નહીં કરે. બેને મુક્તિ પ્રાપ્ત થવાની હોય એવા કષાયવાળા ભવ્ય જીવની અપેક્ષાથી છે (૩) ભૂતકાળમાં કર્મ બાંધેલ છે વર્તમાનમાં બાંધતા નથી અને ભવિષ્યમાં બધશે ત્રીજો ભંગ ઉપશમક મોહવાળા જીવની અપેક્ષાથી થાય છે (૪) ભૂતકાળમાં કર્મ બધ કર્યો છે. વર્તમાનમાં કર્મ બધ કરતો નથી અને ભવિષ્યમાં પણ કર્મ બધ કરશે નહીં. અને ચોથો ભંગ સૂક્ષ્મસંપરાય ક્ષપક કષાયવાળા જીવની અપેક્ષાથી કહ્યો છે.

‘કોહકસાઈણં પદમવિતિયભંગા’ ક્રોધ કષાયવાળા અભવ્ય જીવને પહેલો ભંગ હોય છે. અને ક્રોધ કષાયવાળા ભવ્ય જીવને બીજો ભંગ હોય છે. આ રીતે આ બે ભંગ ક્રોધ કષાયવાળાને હોય છે. અહિયા ત્રીજો અને ચોથો ભંગ હોતા નથી કેમકે વર્તમાન કાળમાં તે અવન્ધક હોતા નથી. ‘એવં

કષાયિણોઽપિ પ્રથમદ્વિતીયમજ્ઞાવેવ ભવતિતિ જ્ઞાતવ્યમ્ । ‘લોભકસાહસ ચત્તારિ-
ભંગા’ લોભકષાયિણશ્ચત્વારો મજ્ઞાઃ સકષાયિવદેવ ચત્વારો મજ્ઞા इह જ્ઞાતવ્યા
इति । ‘અકસાઈ ણં મંતે ! જીવે પાવં કમ્મં કિં વંધી પુચ્છા’ અકષાયી સત્તુ
મદન્ત ! જીવઃ પાપં કર્મ કિં અવધ્નાત્ વધ્નાતિ મન્તસ્યતિ ૧, અવધ્નાત્
વધ્નાતિ ન મન્તસ્યતિ ૨, અવધ્નાત્ ન વધ્નાતિ મન્તસ્યતિ ૩, અવધ્નાત્ ન
વધ્નાતિ ન મન્તસ્યતિ ૪, इत्येवं चतुर्भङ्गकः पृच्छा-प्रश्नः, મગધાનાદ-‘ગોયમા’

કલાયસ્સ વિ માયાકલાયસ્સ વિ’ इसी प्रकार से ये दो आदि के
भंग मानकषायवाले जीव के भी होते हैं और ये ही दो भंग माया
कषाय वाले जीव के भी होते हैं । ‘लौभकसाहस चत्तारि भंगा’ लोभ
कषायवाले जीव के चारों ही भंग होते हैं । जिस प्रकार से सकषायी
जीव के चार भंग प्रकट किये गये हैं उसी प्रकार से लोभ कषायी जीव
के भी ये चार भंग होते हैं । ‘अकसाई णं मंते ! जीवे पावं कम्मं किं
वंधी, पुच्छा’ हे भदन्त ! कषाय रहित जीव के कितने भंग होते हैं ?
जो जीव कषाय रहित है क्या उसके द्वारा पूर्वकाल में पापकर्म का
बन्ध किया गया है, वह वर्तमान में पापकर्म का बन्ध करता है ? और
भविष्यत् काल में भी क्या वह पापकर्म का बन्ध करेगा ? अथवा-
भूतकाल में उसने पापकर्म का बन्ध किया है ? वर्तमान में वह कर रहा
है ? और भविष्यत् काल में उसके पापकर्म का बन्ध नहीं होगा ? अथवा-
भूतकाल में उसने पापकर्म का बन्ध किया है, वर्तमान काल में वह पाप

माणकસાયસ્સ વિ માયાકસાયસ્સ વિ’ એજ પ્રમાણે પડેલો અને બીજો એ બે
ભંગ માન કષાયવાળા જીવને પણ હોય છે, અને એજ બન્ને ભંગો માયા
કષાયવાળા જીવને પણ હોય છે ‘લોભકસાયસ્સ ચત્તારિ ભંગા’ લોભ કષાય-
વાળા જીવને ચારે ભંગો હોય છે. જે પ્રમાણે સકષાયી-કષાયવાળા જીવને
ચાર ભંગ કહ્યા છે, એજ પ્રમાણે લોભકષાયવાળા જીવને પણ તે ચારે ભંગો
હોય છે ‘અકસાઈ ણં મંતે ! જીવે પાવં કમ્મં કિં વંધી પુચ્છા’ હે ભગવન્
કષાય વિનાના જીવને કેટલા ભંગ હોય છે ? જે જીવો કષાય વિનાના હોય
છે, તેઓએ પૂર્વકાળમાં શું પાપકર્મનો બંધ કરેલો છે ? વર્તમાનમાં તે
પાપકર્મનો બંધ કરે છે ? અને ભવિષ્યકાળમાં પણ તે શું પાપ કર્મનો
બંધ કરશે ? અથવા ભૂતકાળમાં તેણે પાપકર્મનો બંધ કર્યો છે ? વર્તમાનમાં
તે પાપકર્મનો બંધ કરે છે ? અને ભવિષ્યમાં તે પાપકર્મનો બંધ નહિ
કરે ? અથવા ભૂતકાળમાં તેણે પાપકર્મનો બંધ કર્યો છે, વર્તમાન કાળમાં
તે પાપકર્મનો બંધ કરેલો નથી અને ભવિષ્ય કાળમાં તે પાપકર્મનો બંધ

इत्यादि, 'गोयमा' हे गौतम ! 'अत्थेगइए वंधी न वंधइ वंधिस्सइ' अस्त्येककः कश्चित् अवध्नात् न वध्नाति भन्तस्यति इत्येवं तृतीयो भङ्ग उपशमकमाश्रित्य भगवता अनुमोदितः 'अत्थेगइए वंधी न वंधइ न वंधिस्सइ' अस्त्येककः कश्चिज्जीवोऽवध्नात् पापं कर्मातीतकाले, न वध्नाति पापं कर्म वर्त्तमानकाले, न भन्तस्यति अनागतकाले, इत्येवं चतुर्थो भङ्गः क्षपकमाश्रित्य भगवता प्रदर्शितः । एवं च तृतीय-चतुर्थो एव भङ्गौ संभवतः, नाद्यौ द्वाविति ९ । दशमं योगद्वारमाह—'सजोगिस्स कर्म का वन्ध नहीं कर रहा है, भविष्यत् काल में वह पापकर्म का वन्ध करेगा ? अथवा—भूतकाल में ही उसने पापकर्म का वन्ध किया है, वर्तमान में वह नहीं कर रहा है और भविष्यत् काल में भी वह नहीं करेगा ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—हे गौतम ! अकषायी जीवों में कोई एक जीव ऐसा होता है कि जिसने भूतकाल में पापकर्म का वन्ध किया है, वर्तमान में पापकर्म का वह वन्ध नहीं करता है और भविष्यत् काल में वह पापकर्म का वंध करेगा, तथा—कोई एक अकषायी जीव ऐसा होता है कि जिसने भूतकाल में ही पापकर्म का वन्ध किया है, वर्तमान काल में और भविष्यत् काल में वह पापकर्म का वन्ध नहीं करता है और न करेगा ही । इस प्रकार से अकषायी जीव के यहाँ दो ही अन्त के भंग होते हैं, आदि के दो भंग नहीं होते हैं । तृतीय भंग उपशमक जीव को आश्रित करके

કરશે ? અથવા ભૂતકાળમાં જ તેણે પાપકર્મનો બંધ કર્યો છે વર્તમાનમાં તે પાપકર્મનો બંધ કરતો નથી અને ભવિષ્ય કાળમાં પણ તે નહીં કરે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—હે ગૌતમ ! અકષાયી જીવોમાં કોઈ એક જીવ એવો હોય છે, કે જેણે ભૂતકાળમાં પાપકર્મનો બંધ કર્યો છે, વર્તમાન કાળમાં તે પાપકર્મનો બંધ કરતો નથી, અને ભવિષ્ય કાળમાં તે પાપકર્મનો બંધ કરશે તથા કોઈ અકષાયી જીવ એવો હોય છે કે—જેણે ભૂતકાળમાં જ પાપકર્મનો બંધ કરેલ હોય છે, વર્તમાન કાળમાં અને ભવિષ્ય કાળમાં તે પાપકર્મનો બંધ કરતો નથી અને કરશે પણ નહીં આ રીતે અકષાયી જીવોને છેલ્લા બે ભંગો જ થાય છે. આદિના બે ભંગો હોતા નથી. ત્રીજો ભંગ ઉપશમવાળા જીવોને આશ્રય કરીને હોય છે, અને ચોથો ભંગ ક્ષપક જીવને આશ્રય કરીને હોય છે. એ રીતે પ્રભુશ્રીએ સમર્થન કરેલ છે.

‘સજોગિસ્સ ચત્તમંગો’ સયોગી જીવને ચારે ભંગો હોય છે, તેમાં પહેલો ભંગ અભવ્ય સયોગીની અપેક્ષાથી હોય છે, અને બીજો ભંગ ભવ્ય સયોગી

ચતુર્ભંગો' સયોગિનઃ—યોગવતઃ સામાન્યતઃ સયોગિજીવસ્ય ચતુર્ભંગઃ, ચત્વારો ભક્ષા વક્તવ્યાઃ તત્ર પ્રથમો ભક્ષોઽભવ્યસ્ય, દ્વિતીયો ભક્ષો ભવ્યવિશેષસ્ય, તૃતીયો ભક્ષ ઉપશમકસ્ય, ચતુર્થો ભક્ષઃ ક્ષપકસ્યેતિ । 'एवं मणजोगिस्स वि वहजोगिस्स वि कायजोगिस्स वि' एवं सयोगिवदेव मनोयोगिनोऽपि वाग्योगिनोऽपि काययोगिनोऽपि चत्वारो ભક્ષા અભવ્યભવ્યવિશેષોપશમકક્ષપકાનાશ્રિત્ય જ્ઞાતવ્યા इति । 'अजोगिस्स चरिमो' अयोगिनो—योगरहितस्य चरमो भङ्गो ज्ञातव्यः वध्यमानमन्तस्यमानयो स्तस्याभावात् इति १० । एकादशमुपयोगद्वारमाह—'सागारोवउत्ते चत्तारि अनागारोवउत्ते वि चत्तारि भंगा' साकारोपयुक्तस्य तथा अनाकारोपयुक्तस्यापि चत्वारो भङ्गाः अबध्नात् बध्नाति मन्तस्यतीत्यादिका

और चतुर्थ भंग क्षपक जीव को अश्रित करके होते हैं ऐसा प्रभुश्री ने समर्थित किया है १० योगद्वार—'सजोगिस्स चउभंगो' सयोगी जीव के चारों ही भंग होते हैं, इनमें प्रथम भंग अभव्य सयोगी जीव की अपेक्षा से होता है, द्वितीय भंग भव्य सयोगी जीव की अपेक्षा से होता है, तृतीय भंग उपशमक सयोगी की अपेक्षा से और चतुर्थ भंग क्षपक सयोगी की अपेक्षा से होता ।

'एवं मणजोगिस्स वि वहजोगिस्स वि कायजोगिस्स वि' सयोगी के जैसे ही चारों भंग मनोयोगी, वचनयोगी के और काययोगी के होते हैं । जो मनोयोगी अभव्य होता है उसकी अपेक्षा से प्रथम भंग जो मनोयोगी भव्य होता है उसकी अपेक्षा से द्वितीय भंग, जो मनोयोगी उपशमक होता है उसकी अपेक्षा से तृतीय भंग और जो मनोयोगी क्षपक होता है उसकी अपेक्षा से चतुर्थ भंग है ऐसा जानना चाहिये, इसी प्रकार से वचन योगी और काययोगी में भी जानना चाहिये, 'अजोगिस्स चरमो' अयोगी जीव के केवल एक

ભવની અપેક્ષાથી હોય છે. ત્રીજો ભંગ ઉપશમવાળા સયોગીની અપેક્ષાથી અને ચોથો ભંગ ક્ષપક શ્રેણીવાળા સયોગીની અપેક્ષાથી હોય છે. 'एवं मण-जोगिस्स वि, वहजोगिस्स वि, कायजोगिस्स वि' સયોગી ભવના કથન પ્રમાણેજ ચારે ભંગો મનોયોગવાળા, વચનયોગવાળા, અને કાયયોગવાળા ભવને હોય છે જે મનોયોગી અભવ્ય હોય છે, તેની અપેક્ષાથી પહેલો ભંગ કહ્યો છે. જે મનોયોગી ભવ્ય હોય છે, તેની અપેક્ષાથી બીજો ભંગ છે. જે મનોયોગી ઉપશમવાળા હોય છે, તેની અપેક્ષાથી ત્રીજો ભંગ અને જે મનોયોગી ક્ષપક શ્રેણીવાળા હોય છે, તેની અપેક્ષાથી ચોથો ભંગ થાય છે તેમ સમજવું. એજ પ્રમાણે વચનયોગી અને કાયયોગીના સંબંધમાં પણ સમજ લેવું.

જ્ઞાતવ્યા ઇતિ ॥સુ.૦ ૧॥

પૂર્વે સમુચ્ચયજીવમાશ્રિત્યૈકાદશમિદ્વાર્વૈવન્ધસ્વરૂપં નિરૂપિતમ્ સમ્પ્રતિ સમુચ્ચયનૈરયિકાદિદણ્ડકા નધિકૃત્ય વન્ધસ્વરૂપં પ્રદર્શયતિ 'નેરહ્ણ ણં મંતે' ઇત્યાદિ,

મૂલમ્-નેરહ્ણ ણં મંતે ! પાવં કમ્મં કિં બંધી બંધહ્ બંધિ-
સ્સહ્ ? ગોયમા ! અત્થેગહ્ણ બંધીં પઢમવિતિયાં ! સલેસ્સે
ણં મંતે ! નેરહ્ણ પાવં કમ્મંં એવં ચેવ । એવં કણહલેસ્સે વિ,
નીલલેસ્સે વિ, કાડલેસ્સે વિ । એવં કણહપવિલ્લે, સુક્કપવિલ્લે,
સમ્મદિટ્ઠી, મિચ્છાદિટ્ઠી, સમ્મામિચ્છાદિટ્ઠી, નાણી, આભિણિ-
બોહિયનાણી, સુયનાણી, ઓહિનાણી, અન્નાણી, સહઅન્નાણી,
સુયઅન્નાણી, વિભંગનાણી, આહારસન્નોવડત્તો જાવ પરિગ્ગહ-
સન્નોવડત્તો, સવેદ્દે, ણપુંસગવેદ્દે, સ્સકસાઈ, જાવ લોભકસાઈ,
સજોગી, મણજોગી, વયજોગી, કાયજોગી, સાગારોવડત્તે, અણા-
ગારોવડત્તે, એસુ સવ્વેસુ પદેસુ પઢમવિતિયા મંગા માણિયવ્વા ।
એવં અસુરકુમારસ્સ વિ વત્તવ્વયા માણિયવ્વા, નવરં તેડલેસ્સા,
ઈત્થિવેયગા પુરિસવેયગા ય અબ્ભહિયા । નપુંસગવેયગા ન મન્નાંતિ,
સેસં તં ચેવ, સવ્વત્થ પઢમવિતિયમંગા । એવં જાવ થણિય-
કુમારસ્સ । એવં પુઢવીકાહ્ણસ્સ વિ, આડકાહ્ણસ્સ વિ જાવ
પંચિંદિયતિરિલ્લજોણિયસ્સ વિ સવ્વત્થ વિ પઢમ-વિતિયા મંગા,
નવરં જસ્સ જા લેસ્સા । દિટ્ઠી, નાણં, અન્નાણં, વેદો, જોગોય જં
જસ્સ અત્થિ તં તસ્સ માણિયવ્વં સેસં તહેવ । મણુસસ્સ જચ્ચેવ

અન્તિમ મંગ હી હોતા હૈ । ૧૧ ઉપયોગદ્વાર-‘સાગારોવડત્તે ચત્તારિ,
આનાગારોવડત્તે વિ ચત્તારિ મંગા’ સાકાર ઉપયોગ વાળે મેં ઓર
અનાકાર ઉપયોગવાળે મેં બી ચારોં મંગ હોતે હે ॥સુ.૦ ૧॥

‘અજોગિસ્સ ચરમો મંગો’ અજોગી શ્રવને કેવળ એક છેલ્લો મંગ ન હોય
છે. ‘સાગારોવડત્તે ચત્તારિ, અનાગારોવડત્તે વિ ચત્તારિ મંગા’ સાકારઉપયોગ-
વાળામાં અને અનાકાર ઉપયોગવાળામાં યદ્યપિ ચારે મંગો હોય છે. ॥સુ.૦ ૧॥

જીવપદે વત્તવ્વયા સચ્ચેવ નિરવસેસા માણિયઠ્ઠા । વાળમંતરસ્સ જહા અસુરકુમારસ્સ । જોડ્ઠસિયસ્સ વેમાણિયસ્સ એવં ચેવ, નવરં લેસ્સાઓ જાણિયઠ્ઠાઓ, સેસં તહેવ માણિયઠ્ઠં ॥સૂ. ૨॥

છાયા—નૈરયિકઃ खलु भदन्त ! पापं कर्म किम् अवधनात् वध्नाति, भन्त्स्यति ? गौतम ! अस्त्येककः अवधनात्० प्रथमद्वितीयौ १, सलेश्यः खलु भदन्त ! नैरयिकः पापं कर्म० एवमेव । एवं कृष्णलेश्योऽपि, नीललेश्योऽपि, कापोतलेश्योऽपि । एवं कृष्णपाक्षिकः, शुक्लपाक्षिकः, सम्यग्दृष्टि मिथ्यादृष्टिः, सम्यग्मिथ्यादृष्टिः, ज्ञानी आभिनिबोधिक ज्ञानी, श्रुतज्ञानी, अवधिज्ञानी, अज्ञानी मत्त्यज्ञानी, श्रुताज्ञानी, विभंगज्ञानी, आहारसंज्ञोपयुक्तः यावत् परिग्रहसंज्ञोप-युक्तः, सवेदकः, नपुंसकवेदकः सकषायी यावत् लोभकषायी, सयोगी, मनो-योगी, वाग्योगी, काययोगी, साकारोपयुक्तः, अनाकारोपयुक्तः, एतेषु सर्वेषु पदेषु प्रथमद्वितीयमङ्गौ भणितव्यौ । एवमसुरकुमारस्यापि वक्तव्यता भणितव्या, नवरं तेजोलेश्या, स्त्रीवेदकाः पुरुषवेदकाश्चाभ्यधिराः, नपुंसकवेदका न भण्यन्ते, शेषं तदेव, सर्वत्र प्रथमद्वितीयौ मङ्गौ । एवं यावत् स्तनितकुमारस्य । एवं पृथिवीकायिकस्यापि, अप्कायिकस्यापि, यावत् पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकस्यापि, सर्वत्रापि प्रथमद्वितीयौ मङ्गौ, नवरं यस्य या लेश्या दृष्टिर्ज्ञानमज्ञानं वेदो योगश्च यद् यस्यास्ति तत् तस्य भणितव्यम्, शेषं तदेव । मनुष्यस्य यैव जीवपदे वक्त-व्यता सैव निरवशेषा भणितव्या । वानव्यन्तरस्य यथा असुरकुमारस्य । ज्यो-तिष्कस्य वैयानिकस्य एवमेव, नवरं लेश्या ज्ञातव्याः, शेषं तथैव भणितव्यम् ॥सू. २॥

ટીકા—‘નેરહણ ખં મંતે’ નૈરયિકઃ खलु भदन्त ! ‘पापं कर्म किं बंधी, बंधइ, बंधिस्सइ’ पापम्—अशुभं कर्म किम् अन्नानात् प्राक्काळे, वध्नाति वर्तमान-काले भन्त्स्यति अनागतकालે १, अथवा अवधनात् वध्नाति न भन्त्स्यति २, अवधनात् न वध्नाति भन्त्स्यति ३, अवधनात् न वध्नाति न भन्त्સ્યતિ ४ । इत्येवं

‘નેરહણ ખં મંતે ! પાવં કર્મ્મં કિં બંધી’—इत्यादि ।

ટીકાર્થ—હે ભદન્ત ! નૈરયિક જીવ ને કયા પાપકર્મ—અશુભકર્મ—બાંધા છે ? તહ વર્તમાન મેં પાપકર્મ બાંધતા છે ? અવિધ્યત્ કાલ મેં તહ પાપકર્મ બાંધેલા ? અથવા—ઉત્તરને ભૂતકાલ મેં પાપકર્મ બાંધા

‘નેરહણ ખં મંતે ! પાવં કર્મ્મં કિં બંધી’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—હે ભગવન્ નૈરયિક હવે પાપકર્મ—અશુભ કર્મનો બંધ કર્યો છે ? અથવા વર્તમાન કાળમાં પાપકર્મનો બંધ કરે છે ? અને અવિધ્યમાં

ક્રમેણ ચતુર્મજ્જકઃ પ્રક્રમઃ, મગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘અત્યે ગૃહ્ય વંધી૦ પદમવિત્તિયા’ અસ્ત્યેકકોઽવધ્નાત્ પ્રથમદ્વિતીયૌ, કશ્ચિત્ નારકઃ પાપં કર્મં અવધ્નાત્ અતીતકાલે, વર્તમાનકાલે ચ વધ્નાતિ, મવિષ્યત્કાલે ચ મન્ત્સ્યતિ ઇતિ પ્રથમો મજ્જઃ, તથા કશ્ચિત્ નારકઃ પાપં કર્માતીતકાલે અવધ્નાત્ વર્તમાનકાલે વધ્નાતિ, ન મન્ત્સ્યતિ મવિષ્યત્કાલે, ઇતિ દ્વિતીયો મજ્જઃ ૨ । એવં ક્રમેણ પ્રથમદ્વિતીયૌ મજ્જૌ નારકસ્ય સંભવતઃ, નારકત્વે ઉપશમાવસ્થાયાઃ ક્ષપકાવસ્થાયાશ્ચાઽભાવાદિતિ । ‘સલ્લે-

હૈ ? વર્તમાન મેં વહ પાપકર્મ બાંધતા હૈ ઓર મવિષ્યત્ મેં વહ પાપ-
કર્મ નહીં બાંધેગા ? અથવા-ભૂતકાલ મેં ઉસને પાપકર્મ બાંધા હૈ ?
વર્તમાન મેં વહ પાપકર્મ નહીં બાંધતા હૈ ? મવિષ્યત્ મેં વહ પાપકર્મ
બાંધેગા ? અથવા ભૂતકાલ મેં હી વહ પાપકર્મ બાંધ ચુકા હૈ ?
વર્તમાન મેં વહ બાંધતા નહીં હૈ ? ઓર મવિષ્યત્ મેં મી વહ
નહીં બાંધેગા ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ-‘ગોયમા ! અત્યેગૃહ્ય
વંધી૦ પદમવિત્તિયા’ નારકોં મેં કોઈ એક જીવ એસા હોતા હૈ કિ
જિસને ભૂતકાલ મેં મી પાપકર્મ બાંધા હૈ, વર્તમાન મેં મી વહ પાપ
કર્મ બાંધતા હૈ ઓર મવિષ્યત્ મેં મી વહ પાપકર્મ બાંધેગા, તથા-
કોઈ એક નારક જીવ એસા હોતા હૈ કિ જિસને ભૂતકાલ મેં પાપકર્મ
બાંધા હૈ વર્તમાન મેં વહ પાપકર્મ બાંધતા હૈ પર મવિષ્યત્ મેં વહ
પાપકર્મ નહીં બાંધેગા, હસ પ્રકાર સે યહાં યે આદિ કે દો હી ભંગ
હોતે હૈ । ક્યોં કિ નારક મેં ઉપશમ અવસ્થા ઓર ક્ષપક અવસ્થા યે
દોનોં અવસ્થાએં નહીં હોતી હૈ, હસીલિયે અન્ત કે દો ભંગ યહાં નહીં

તે પાપકર્મનો બંધ કરશે ? અથવા તેણે ભૂતકાળમાં પાપકર્મ બાંધ્યું છે ?
વર્તમાન કાળમાં તે પાપકર્મ બાંધે છે ? અને ભવિષ્ય કાળમાં તે પાપકર્મ નહિ
બાંધે ? અથવા ભૂતકાળમાં તેણે પાપકર્મ બાંધ્યું છે ? વર્તમાનમાં તે પાપ-
કર્મ નથી બાંધતો ? અને ભવિષ્ય કાળમાં તે પાપકર્મ નહીં બાંધે ? અથવા
ભૂતકાળમાં જ તે પાપકર્મ બાંધી ચૂક્યો છે ? વર્તમાન કાળમાં તે પાપકર્મ
નથી બાંધતો ? અને ભવિષ્યકાળમાં તે પાપકર્મ નહીં બાંધે ? આ પ્રશ્નના
ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! અત્યેગૃહ્ય વંધી૦ પદમવિત્તિયા’ નાર
કમાં કોઈ એક જીવ એવો હોય છે, કે જેણે ભૂતકાળમાં પણ પાપકર્મનો
બંધ કર્યો છે, વર્તમાન કાળમાં પણ તે પાપકર્મનો બંધ કરે છે, અને
ભવિષ્યમાં પણ પાપકર્મનો બંધ નહીં કરે. આ રીતે અહિયાં પડેલો અને
બીજો એ જ ભગવાન હોય છે. કેમકે નારકમાં ઉપશમશ્રેણી અને ક્ષપકશ્રેણી
આ બે શ્રેણીઓ હોતી નથી. તેથી છેલ્લા બે ભગવાન અહિયાં હોતા નથી.

સ્સે જાં મંતે ! નેરહ્ણ પાવં કમ્મં' સલેશ્યઃ-લેશ્યાવાન્ સ્વલુ મદન્ત ! નૈરયિકઃ પાપં કર્મ કિમવધનાત્ હે મદન્ત ! લેશ્યાવાન્ નારકઃ પાપમ્-અશુભં-કર્મ અતીતકાલેઽવધનાત્ વર્તમાનકાલે વધનાતિ અનાગતકાલે મન્તસ્યતિ કિમિતિ પ્રથમઃ ૧, પૂર્વોક્તો નારકઃ અતીતકાલે પાપં કર્મ અવધનાત્ વર્તમાનકાલે વધનાતિ, અતીતકાલે ન મન્તસ્યતિ કિમિતિ દ્વિતીયો મજ્ઞઃ ૨, પૂર્વોક્તનારકઃ અતીતકાલે પાપં કર્મ અવધનાત્ વર્તમાનકાલે ન વધનાતિ અનાગતકાલે મન્તસ્યતિ કિમિતિ તૃતીયો મજ્ઞઃ ૩, પૂર્વોક્તનારકોઽતીતકાલે પાપં કર્મ અવધનાત્ વર્તમાનકાલે ન વધનાતિ અનાગતકાલે ન મન્તસ્યતિ કિમિતિ ચતુર્થો મજ્ઞઃ ૪, इति चतुर्भज्जकाः प्रश्नाः, મગવાનાહ-‘एवं चेव’ इति ‘एवं चेव’ एवम् निर्विशेषणक नारकस्य यथा द्वावेव प्रथमद्वितीयभज्जकौ एवमेव सलेश्यनारकस्यापि द्वौ एव प्रथमद्वितीयौ पापं કર્મ અવધનાત્ વધનાતિ, મન્તસ્યતિ, અવધનાત્ ન મન્તસ્યતીત્યાકારકો એવ જ્ઞાતવ્યો સલેશ્યનારકાણામુપશમમોહક્ષપકમોહયોરભાવાત્ इति । ‘एवं कण्ठलेस्सेवि’ एवम्-सलेश्यनारकवदेव कृष्णलेश्यनारकोऽपि यथा सलेश्यनार-

હોતે હૈં । ‘સલેસ્સે જાં મંતે ! નેરહ્ણ પાવં કમ્મં’ હે મદન્ત ! જો નૈરયિક સલેશ્ય હોતા હૈં કયા ઉસકે દ્વારા પહિલે ભૂતકાલ મેં પાપકર્મ કા બંધ ક્રિયા ગયા હૈં ? ઓર વર્તમાન મેં વહ પાપકર્મ કા બંધ કરતા હૈં ? ઓર અવિષ્યત્ કાલ મેં કયા વહ પાપકર્મ કા બંધ કરેગા ? इत्यादि चारों भंगों का प्रश्न के उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-‘एवं चेव’ हे गौतम ! जैसे दो भंग सामान्य नारक के विषय में कहे गये हैं-इसी प्रकार से वेही दो भंग इस सलेश्य नारक के होते हैं ऐसा जानना चाहिये, अन्त के दो भंग तीसरा और चौथा भंग यहां नहीं होते हैं -इसका कारण यह है कि सलेश्य नारकों के उपशममोह और क्षपक मोह नहीं होता हैं । ‘एवं कण्ठलेस्से वि’ इसी प्रकार के दो-

‘સલેસ્સે જાં મંતે ! નેરહ્ણ પાવં કમ્મં’ હે ભગવન્ જે નૈરયિક લેશ્યા-વાળા હોય છે, તેના દ્વારા પહેલાં ભૂતકાળમાં પાપકર્મનો બંધ કરાયો હોય છે ? વર્તમાન કાળમાં તે પાપકર્મનો બંધ કરે છે ? અને ભવિષ્યમાં તે પાપકર્મનો બંધ કરશે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘एवं चेव’ હે ગૌતમ ! સામાન્ય નારકના સંબંધમાં જે રીતે બે ભંગો કહ્યા છે, એજ પ્રમાણે એજ બે ભંગો આ લેશ્યાવાળા નારકોને હોય છે, તેમ સમજવું. છેલ્લા ૩ બે અને ૪ ચોથો એ બે ભંગો અહિયાં આ લેશ્યાવાળા જીવને હોતા નથી તેનું કારણ એ છે કે-લેશ્યાવાળા નારકોને ઉપશમશ્રેણી અને ક્ષપકશ્રેણી એ બે શ્રેણિયો હોતી નથી. ‘एवं कण्ठलेस्से वि’ એજ પ્રમાણેના બે ભંગો પહેલો ભંગ અને બીજો ભંગ

कस्य आद्यौ द्वौ भङ्गौ कथितौ, तथैव कृष्णलेश्यनारकस्यापि आद्यावेव द्वौ भङ्गौ वक्तव्यौ कृष्णलेश्य नारकाणामपि उपशमतायाः क्षपकतायाश्चाभावादिति भावः । 'नीललेस्सेवि' एवमेव नीललेश्योऽपि सल्लेश्यनारकवदेव नीललेश्याविशिष्टनारकस्यापि द्वौ आद्यावेव प्रथमद्वितीयभङ्गौ ज्ञातव्यौ नीललेश्यनारकाणामपि उपशमतायाः क्षपकतायाश्चाभावात् आलापप्रकारश्चेत्तथम्-नीललेश्यः खलु भद्दन्त ! नारकः पापं कर्म किम् अवध्नात् वध्नाति भन्तस्यति १, अवध्नात् वध्नाति न भन्तस्यति २, अवध्नात् न वध्नाति भन्तस्यति ३, अवध्नात् न वध्नाति न भन्तस्यति ४ इति प्रश्नः, हे गौतम ! कश्चित् नीललेश्यनारकोऽवध्नात् वध्नाति भन्तस्यति १, कश्चित् नीललेश्यनारकोऽवध्नात् वध्नाति न भन्तस्यति इत्याकारकौ

प्रथम भंग और द्वितीय भंग-जो नारक कृष्णलेश्यावाला होता है उसको होते हैं । अन्तके यहां दो भंग नहीं होने का कारण कृष्णलेश्यावाले नारक के उपशमता और क्षपकता का अभाव है । 'नीललेस्से वि' इसी प्रकार से नीललेश्या वाले नारक जीव के भी ये ही दो आदि के भंग होते हैं । अन्त के दो भंग नहीं होते हैं- क्योंकि नील लेश्यावाले नारक को भी उपशमता और क्षपकता नहीं होती है । यहाँ आलाप प्रकार ऐसा है- 'नीललेश्यः खलु भद्दन्त ! नारकः पापं कर्म किम् अवध्नात्, वध्नाति, भन्तस्यति १, अवध्नात्, वध्नाति, न भन्तस्यति २, अवध्नात्, न वध्नाति, भन्तस्यति ३, अवध्नात् न वध्नाति, न भन्तस्यति ४' इति प्रश्नः- 'हे गौतम ! कश्चित् नीललेश्य', नारकोऽवध्नात् वध्नाति भन्तस्यति १ कश्चित् नीललेश्यः नारकोऽवध्नात् वध्नाति न भन्तस्यति २' ऐसे ये दो भंग ही यहां होते

जे नारको कृष्णलेश्यावाला होय છે, તેને હોય છે, ૩ ત્રીજો અને ચોથો એ જો ભંગો અહિયાં હોતા નથી. તેનું કારણ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા નારકને ઉપશમ શ્રેણી અને ક્ષપકશ્રેણીનો અભાવ છે, 'एव' नीललेस्से वि' એજ પ્રમાણે नील लेश्यावाળા નારક જીવને પણ આદિના એટલે કે પહેલો અને બીજો એ જ ભંગો હોય છે દેહતા જો ભંગો હોતા નથી કેનકે नीललेश्यावाળા નારકને પણ ઉપશમશ્રેણી અને ક્ષપકશ્રેણી એ જ શ્રેણીઓ હોતી નથી આ સબધમાં આલાપકનો પ્રકાર આ પ્રમાણે છે 'नीललेश्यः खलु भद्दन्त ! नारक पापं कर्म किं अवध्नात्, वध्नाति, भन्तस्यति १, अवध्नात् वध्नाति, न भन्तस्यति २, अवध्नात्, न वध्नाति, भन्तस्यति ३, अवध्नात्, न वध्नाति, न भन्तस्यति ४' इति प्रश्न. हे गौतम ! 'कश्चित् नीललेश्य. नारकोऽवध्नात्, वध्नाति भन्तस्यति १ कश्चित्

દ્વૌ મજ્ઞૌ જ્ઞાતવ્યૌ, યતો નીલલેશ્ય નારકાણામુપશમત્રેણિક્ષપકત્રેણી ન ભવત
 इति । एवं क्रमेण सर्वत्र अग्रे आलापकप्रकारः स्वयमूहनीयः । ‘काउलेस्सेवि’
 कापोतिकलेश्योऽपि सलेश्यनारकवदेव कापोतिकलेश्यनारकोऽपि भङ्गद्वय-
 विशिष्टो ज्ञातव्यः । ‘एवं कण्हपक्खिण्ण’ एवं सलेश्यनारकवदेव कृष्णपाक्षिकोऽपि
 ज्ञातव्य इति । ‘सुकपक्खिण्ण’ शुक्लपाक्षिकः सलेश्यनारकवदेव शुक्लपाक्षिकोऽपि
 आद्यभङ्गद्वयविशिष्टो ज्ञातव्य इति । ‘सम्मदिट्ठी’ सम्यग्दृष्टिः सलेश्यनारकवदेव
 सम्यग्दृष्टिरपि प्राथमिकभङ्गद्वयविशिष्टो ज्ञातव्य इति । ‘मिच्छादिट्ठी’ मिथ्या
 दृष्टिरपि प्राथमिकभङ्गद्वयविशिष्टोऽवगन्तव्य इति । ‘सम्मामिच्छादिट्ठी’
 सम्यग्मिथ्यादृष्टिः सलेश्यनारकवदेव भङ्गद्वयविशिष्टो ज्ञातव्य इति । ‘णाणी’

हैं । इन दो भंगों के होने का कारण यही है कि नीललेश्यावाले नारकों के उपशमता और क्षपकता नहीं होती हैं । इसी प्रकार से सर्वत्र आगे भी आलापक प्रकार अपने आप चना लेना चाहिये, इसी प्रकार से ‘काउलेस्से वि’ कापोतिक लेश्यावाले नारक के भी ये आदि के ही दो भंग होते हैं अन्त के दो भंग नहीं होते हैं । ‘एवं कण्हपक्खिण्ण’ सलेश्यनारक के जैसे ही कृष्णपाक्षिक नारक जीव भी आदि के दो ही भंग वाले होते हैं—अन्त के दो भंगवाले नहीं होते हैं । ‘सुकपक्खिण्ण’ तथा—सलेश्य नारक के जैसे ही शुक्लपाक्षिक नारक भी आदि के दो भंगो वाले ही होते हैं—अन्त के दो भंग वाले नहीं होते हैं । इनके अन्त के भंग नहीं होने का कारण ऊपर प्रकट कर दिया गया है । ‘सम्मदिट्ठी मिच्छादिट्ठी, सम्मामिच्छादिट्ठी णाणी, आभिणिबोहिय

નીલલેશ્યઃ નારકોઽવધ્નાત, વધ્નાતિ ન મન્તસ્યતિર’ એ પ્રમાણે અહિયાં આ બે જ ભંગો થાય છે. આ બે ભંગો થવાનું કારણ એ છે કે—નીલલેશ્યાવાળા નારકોને ઉપશમત્રેણી અને ક્ષપકત્રેણી આ બે શ્રેણીયો હોતી નથી. એજ રીતે બધે જ આગળ પણ આલાપકોના પ્રકાર સ્વયં બનાવી લેવો. આજ પ્રમાણેના આલાપકો—‘કાઉલેસ્સે વિ’ કાપોતિક લેશ્યાવાળા નારક જીવને પણ આદિના બે જ ભંગો હોય છે. છેલ્લા બે ભંગો હોતા નથી. ‘એવં કણ્હપક્ખિણ્ણ’ લેશ્યાવાળા નારક જીવના કથન પ્રમાણે કૃષ્ણપાક્ષિક નારક જીવને પણ આદિના એટલે કે પહેલો અને બીજો એ બે જ ભંગો હોય છે, તેમને છેલ્લા બે ભંગો હોતા નથી. ‘સુક્કપક્ખિણ્ણ’ લેશ્યાવાળા નારકની જેમ શુક્લપાક્ષિક નારક જીવને પણ આદિના એટલે કે પહેલો અને બીજો એ બે જ ભંગો હોય છે. તેઓને છેલ્લા બે ભંગો હોતા નથી. તેઓને છેલ્લા બે ભંગો ન હોવાનું કારણ ઉપર બતાવેલ છે, ‘સમ્મદિટ્ઠી મિચ્છાદિટ્ઠી સમ્મા-

જ્ઞાનીસમુચ્ચયજ્ઞાની 'અભિણિવોદ્ધિયનાળી' આભિનિવોધિકજ્ઞાની આભિનિવોધિકેતિ મતિજ્ઞાનવાનપિ 'સુચનાળી' શ્રુતજ્ઞાની શ્રુતજ્ઞાનવાનપિ 'ઓદિનાળી' અવધિજ્ઞાની, તથા-'અન્નાળી' સામાન્યેન અજ્ઞાની, સામાન્યતોઽજ્ઞાનવાનપિ તથા-'મદ્ અન્નાળી' મત્યજ્ઞાની-મત્યજ્ઞાનવાનપિ 'સુચઅન્નાળી' શ્રુતાજ્ઞાની-શ્રુતજ્ઞાનવાનપિ 'વિભંગનાળી' વિમજ્ઞજ્ઞાની-વિમજ્ઞજ્ઞાનવાનપિ 'આહારસન્નોવત્તે જાવ પરિગ્રહસન્નોવત્તે' આહારસંજોપયુક્તો યાવત્ યાવચ્છેદેન-મયસંજોપયુક્તો મૈથુનસંજોપયુક્તઃ, તથા પરિગ્રહસંજોપયુક્તઃ 'સવેદણ' સવેદકઃ-સામાન્યવેદયુક્તોઽપિ 'નપુંસગવેદણ' નપુંસકવેદકઃ-નપુંસકવેદકોઽપિ 'સકસાઈ જાવ લોભકસાઈ' સકપાયી યાવત્ લોભકપાયી, યાવત્પદેન ક્રોધમાનમાયાકપાયીનાં સંગ્રહઃ,

નાળી, સુચનાળી, ઓદિનાળી' હમી પ્રકાર સે સમ્યગ્દૃષ્ટિ, મિથ્યા દૃષ્ટિ, મિશ્રદૃષ્ટિ, જ્ઞાની, આભિનિવોધિક જ્ઞાની, શ્રુતજ્ઞાની ઓર અવધિજ્ઞાની યે સવ્ ભી સલેશ્ય નારક કે જૈસે હી આદિ કે દો ભંગો વાલે હોતે હૈં, અન્ત કે દો ભંગો વાલે નહીં હૈં । તથા-'અન્નાળી' સામાન્ય સે અજ્ઞાની જીવ 'મદ્ અન્નાળી' મત્યજ્ઞાની જીવ 'સુચ અન્નાળી' શ્રુતઅજ્ઞાની જીવ, 'વિભંગનાળી' વિભંગજ્ઞાની જીવ, 'આહારસન્નોવત્તે' આહાર સંજોપયુક્ત જીવ યાવત્ પરિગ્રહસંજોપયુક્ત જીવ, યાવત્પદ ગ્રાહ્ય-મયસંજોપયુક્ત જીવ, મૈથુન-સંજોપયુક્ત જીવ, 'સવેદણ' સામાન્ય વેદ વાલા જીવ, 'નપુંસગવેદણ' નપુંસકવેદ વાલા જીવ 'સકસાઈ' સામાન્યતઃ કપાયવાલા જીવ, ક્રોધ કષાયવાલા જીવ, માનકષાય વાલા જીવ, માયાકપાયવાલા જીવ ઓર લોભકષાય વાલા જીવ 'સજોગી' સામાન્યતઃ યોગ-

મિચ્છાદિદ્વી, જાળી, આભિગીવોદ્ધિયજાળી, સુચજાળી, ઓદિયજાળી' એજ પ્રમાણે સમ્યગ્દૃષ્ટિ, મિથ્યાદૃષ્ટિ, મિશ્રદૃષ્ટિ, જ્ઞાની, આભિનિવોધિકજ્ઞાની, શ્રુતજ્ઞાની, અને અવધિજ્ઞાની એ બધા લેશ્યાવાળા નારક જીવના કથન પ્રમાણે આદિ પહેલાના એ ભંગવાળા હોય છે. છેલ્લા એ ભંગ તેમને હોતા નથી. તથા 'અન્નાળી' સામાન્યથી અજ્ઞાની જીવ 'મદ્અન્નાળી' મતિ અજ્ઞાનવાળા જીવે 'સુચઅન્નાળી' શ્રુતઅજ્ઞાનવાળા જીવે 'વિભંગજાળી' વિભંગજ્ઞાનવાળા જીવે 'આહારસન્નોવત્તે' આહાર સંજોપયોગવાળા જીવે યાવત્ મય સંજોપયોગવાળા જીવે, મૈથુનસંજોપયોગવાળા જીવે અને પરિગ્રહ સંજોપયોગવાળા જીવે 'સવેદણ' સામાન્ય વેદવાળા જીવે 'નપુંસગવેદણ' નપુંસક વેદવાળા જીવે 'સકસાઈ' સામાન્ય રીતે કપાયવાળા જીવે યાવત્ ક્રોધકપાયવાળા જીવે, માન કપાયવાળા જીવે, માયા કપાયવાળા જીવે અને લોભ કપાયવાળા જીવે

‘સજોગી’ સયોગી સામાન્યતો યોગવાન્ તથા ‘મજોગી’ મનોયોગી ‘વયજોગી’ વચોયોગી ‘કાયજોગી’ કાયયોગી ‘સાગારોવડત્તે અનાગારોવડત્તે’ સાકારોપ-
યુક્તોઽનાકારોપયુક્તશ્ચ ‘એસુ સવ્વેસુ પદેસુ પઠમવિતિયા મંગા માણિયવ્વા’ एतेषु
—उपर्युक्तेषु कृष्णवासिकादारभ्य अनाकारोपयुक्तान्तेषु सर्वेष्वपि पदेषु दण्डकेषु
પ્રથમદ્વિતીયૌ ‘અવધનાત્ વધનાતિ મન્ત્સ્યતિ, અવધનાત્ વધનાતિ ન મન્ત્સ્યતી-
ત્યાકારકૌ દ્વૌ મજ્ઞૌ મણિતવ્યૌ । ‘एवं असुरकुमारस्स वि वत्तव्वया भाणियव्वा’
एवं नारकवत्तव्यतावदेव असुरकुमारस्यापि वक्तव्यता मणितव्या, तथाहि—
असुरकुमारः खलु भदन्त ! पापं कर्म किमवधनात् वधनाति मन्तस्यति?, अवधनात्
वधनाति न मन्तस्यति?, अवधनात् न वधनाति मन्तस्यति?, अवधनात् न वधनाति

વાલા જીવ, ‘મજોયોગી’ મનોયોગવાલા જીવ, ‘વયજોગી’ વચન
યોગ વાલા જીવ, ‘કાયજોગી’ કાયયોગ વાલા જીવ ‘સાગારોવડત્તે
અનાગારોવડત્તે’ સાકાર ઉપયોગવાલા જીવ, અનાકાર ઉપયોગ વાલા
જીવ, ‘એસુ સવ્વેસુ પદેસુ’ इन नारक सम्बन्धी सभस्त पदों में ‘पठम-
वितिया अंगा भाणियव्वा’ प्रथम द्वितीय ये दो आदि के भंग होते हैं
એસા જાનના યાહિયે, આદિ કે જે દો અંગ હસ પ્રકાર સે હૈ—‘અવધનાત્
વધનાતિ, મન્ત્સ્યતિ ? અવધનાત્ વધનાતિ, ન મન્ત્સ્યતિ ?’ । ‘एवं असुर-
कुमारस्स वि वत्तव्वया भाणियव्वा’ हे भदन्त ! असुरकुमार देव क्या
पूर्वकाल में पापकर्म का बन्ध कर चुका होता है ? वर्तमान में वह पाप-
कर्म का बन्ध करता है ? भविष्यत् काल में वह पापकर्म का बन्ध
करेगा ? अथवा पूर्व काल उसने पाप कर्म का बन्ध किया है ?

‘સજોગી’ સામાન્યતઃ યોગવાળા જીવે । ‘મજોયોગી’ મનોયોગવાળા જીવે ।
‘વયજોગી’ વચનયોગવાળા જીવે । ‘કાયજોગી’ કાયયોગવાળા જીવે । ‘સાગારો
વડત્તે અનાગારોવડત્તે’ સાકારઉપયોગવાળા જીવે । અનાકાર ઉપયોગવાળા જીવે ।
‘એસુ સવ્વેસુ પદેસુ’ નારક સંબંધી આ સઘળા પદોમાં ‘પઠમવિતિયા મંગા
માણિયવ્વા’ પડેલો અને બીજો એ બે ભંગો હોય છે, તેમ સમજવું. તે
આદિના એટલે કે પડેલો અને બીજો ભંગ આ પ્રમાણે છે.

‘અવધનાત્, વધનાતિ, મન્ત્સ્યતિ? અવધનાત્, વધનાતિ, ન મન્ત્સ્યતિ? ૨
‘एवं असुरकुमारस्स वि वत्तव्वया भाणियव्वा’ હે ભગવન્ અસુરકુમાર દેવેએ
પૂર્વકાળમાં પાપકર્મનો બંધ કર્યો હતો ? વર્તમાન કાળમાં તે
પાપકર્મનો બંધ કરે છે ? અને ભવિષ્યમાં તે પાપકર્મનો બંધ
કરશે ? અથવા ભૂતકાળમાં તેણે પાપકર્મનો બંધ કર્યો છે ? વર્તમાનમાં તે
પાપકર્મનો બંધ કરે છે ? અને ભવિષ્ય કાળમાં તે પાપકર્મનો બંધ
નહીં કરે ? ભૂતકાળમાં તેણે પાપકર્મનો બંધ કર્યો છે ? વર્તમાન કાળમાં

ન મન્ત્સ્યતિ ઇતિ પ્રશ્નઃ, ડન્નેયઃ, ગૌતમ ! અસ્ત્યેકકઃ અસુરકુમારઃ પાપં કર્મ અવધ્નાત્ વધ્નાતિ મન્ત્સ્યતિ, અસ્ત્યેકકોઽવધ્નાત્ વધ્નાતિ ન મન્ત્સ્યતીત્યા-
કારકૌ દ્વૌ મજ્ઞૌ ઉત્તરે પઠનીયૌ, પૂર્ણપેક્ષયા ચદ્વૈલક્ષણ્યં તદાહ-‘નવરં’ ઇત્યાદિ,
‘નવરં તેઽલેસ્તા ઇતિયવેયગપુરિતવેયગા ય અબ્રહ્મિયા’ નવરં તેજોલેશ્યા સ્ત્રીવેદક
પુરુષવેદકાશ્ચાભ્યધિકાઃ લેશ્યાયાં તેજોલેશ્યાઃ તથા સ્ત્રીવેદકાઃ પુરુષવેદકાશ્ચા-

વર્તમાન કાલ મેં વહ પાપકર્મ કા બન્ધ કરતા હૈ ? ઔર અવિષ્ય કાલ
મેં વહ પાપકર્મ કા બન્ધ નહીં કરેગા ? અથવા ભૂતકાલ મેં ડસને પાપ-
કર્મ કા બન્ધ ક્રિયા હૈ ? વર્તમાન મેં વહ પાપકર્મ કા બન્ધ નહીં
કરતા હૈ ? અવિષ્યત્ કાલ મેં વહ પાપકર્મ કા બન્ધ કરેગા ?
અથવા ભૂતકાલ મેં હી ડસને પાપ કર્મ કા બન્ધ ક્રિયા હૈ ? વર્ત-
માન મેં વહ પાપકર્મ કા બન્ધ નહીં કરતા હૈ ? ઔર અવિષ્યત્ કાલ મેં
ભી વહ પાપકર્મ કા બન્ધ નહીં કરેગા ? કયા ંસે યે ચાર ભંગ
અસુર કુમારદેવ કે હોતે હૈ ? હસ પ્રશ્ન કે ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ-
ગૌતમ ! અસુરકુમારો મેં કોઈ ંક અસુરકુમાર ંસા હોતા હૈ કિ
જિહને પૂર્વ મેં પાપકર્મ કા બન્ધ ક્રિયા હોતા હૈ, વર્તમાન મેં વહ પાપ
કર્મ કા બન્ધ કરતા હૈ ઔર અવિષ્યત્ કાલ મેં ભી વહ પાપકર્મ કા
બન્ધ કરેગા ? તથા-અસુરકુમારો મેં કોઈ ંક અસુરકુમાર ંસા હોતા
હૈ કિ જિહને પૂર્વ કાલ મેં પાપકર્મ કા બન્ધ ક્રિયા હૈ વર્તમાન મેં વહ
પાપકર્મ કા બન્ધ કરતા હૈ પર અવિષ્યત્ મેં વહ પાપકર્મ કા બન્ધ નહીં
કરેગા, હસ પ્રકાર કે યે દો ભંગ હી યહાં હોતે હૈ । ‘નવરં તેઽલેસ્તા,

તે પાપકર્મનો બંધ નથી કરતો ? અને અવિષ્યમા તે પાપકર્મનો બંધ
કરશે ? અથવા ભૂતકાળમાં જ તેણે પાપકર્મનો બંધ કર્યો છે ? વર્તમાન
કાળમાં તે પાપ કર્મનો બંધ નથી કરતો ? અને અવિષ્ય કાળમાં તે પાપ
કર્મનો બંધ નહીં કરે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-હો ગૌતમ ! અસુરકુમારોમાં
કોઈ એક અસુરકુમાર એવા હોય છે, કે-જેણે પૂર્વકાળમાં પાપ કર્મનો બંધ
કર્યો હોય છે વર્તમાન કાળમાં તે પાપ કર્મનો બંધ કરતો રહે છે અને
અવિષ્ય કાળમાં પણ તે પાપકર્મનો બંધ કરશે તથા અસુરકુમારોમાં કોઈ
એક અસુરકુમાર એવા હોય છે કે-જેણે પૂર્વકાળમાં પાપકર્મનો બંધ કર્યો
હોય છે, વર્તમાન કાળમાં તે પાપકર્મનો બંધ કરે છે. અને અવિષ્યમાં તે
પાપકર્મનો બંધ નહીં કરે. આ રીતે આ બે જગો જ આ અસુરકુમારોને

સુરકુમારા ભવન્તીત્યધિકતયા વક્તવ્યમ્ 'નપુંસગવેયગા ન ભન્નન્તિ' નપુંસક-
વેદકા ન મળ્યન્તે, નપુંસકવેદકા અસુરકુમારા ન ભવન્તિ અતઃ નપુંસકવેદ-
ઘટિતાસુરકુમારદણ્ડકો ન પઠનીયઃ એતદ્વૈલક્ષણ્યં નારકદણ્ડકાપેક્ષયા અસુર-
કુમારદણ્ડકસ્યેતિ । 'સેસં તં ચેવ' શેષમ્-નવરમિત્યાદિના યદ્વૈલક્ષણ્યં કથિતમ્
તદતિરિક્તં સર્વં જ્ઞાનાજ્ઞાનાદિકં નારકવદેવ પઠનીયમિતિ । 'સવ્વત્થ પઠમવિતિયા
મંગા' સર્વત્રૈવ પ્રથમદ્વિતીયૌ મજ્ઞૌ એવ ઉત્તરે પઠનીયાવિતિ । 'એવં જાવ યણિય-
કુમારસ્સ' એવમ્-અસુરકુમારવક્તવ્યતાવદેવ યાવત્ સ્તનિતકુમારપર્યન્તાનાં સર્વેષાં
વક્તવ્યતા પઠનીયા યથા યથા અસુરકુમારદણ્ડકે વૈલક્ષણ્યાદિકં કથિતં તત્

इत्थिवेयगा, पुरिसवेयगा य अब्महिया' विशेष-लेख्या में तेजोलेख्या
वाले, तथा स्त्रीवेदवाले और पुरुषवेदवाले असुरकुमार होते हैं । इस-
लिये असुरकुमारों के तेजोलेख्या, स्त्रीवेद और पुरुषवेद ये अधिक
कहना चाहिये, 'नपुंसगवेयगा न भन्न्ति' असुरकुमार नपुंसक वेद-
वाले नहीं होते हैं । इसलिये नपुंसक वेद घटित असुरकुमार दण्डक-
यहां नहीं कहना चाहिये । बस-नारक दण्डक की अपेक्षा से असुर-
कुमारदण्डक में यही विशेषता है । 'सेसं तं चैव' इस कथित विशे-
षता के अतिरिक्त और सब ज्ञानाज्ञान आदिक नारक के जैसे ही
कहना चाहिये । 'सव्वत्थ पढमवित्तिया मंगा' इन सब असुरकुमार
दण्डकों में प्रथम भंग और द्वितीयभंग ये दो ही आदि के भंग
कहना चाहिये, अन्त के दो भंग नहीं । असुरकुमारवक्तव्यता के
जैसे ही यावत् स्तनितकुमार तक के भवनपतियों की वक्तव्यता कहनी

હોય છે. 'નવર' તેજોલેક્ષા, इत्थिवेयगा पुरिसवेयगा य अब्महिया' विशेषપણું
એ છે કે-લેક્ષ્યાવાળામાં તેજોલેક્ષ્યાવાળા, તથા સ્ત્રીવેદવાળા અને પુરુષવેદવાળા
અસુરકુમારો હોય છે. તેથી અસુરકુમારોને તેજોલેક્ષ્યા, સ્ત્રીવેદ, અને પુરુષવેદ
તે વિશેષ રીતે કહેવા જોઈએ. 'નપુંસગવેયગા ન ભન્નન્તિ' અસુર નપુંસક વેદ
વાળા હોતા નથી. તેથી નપુંસકવેદ ઘટક અસુરકુમાર દંડક અહિંયાં કહેવો
ન જોઈએ. નારક દંડકની અપેક્ષાથી અસુરકુમાર દંડકમાં એજ વિશેષપણું છે.
'સેસં તં ચેવ' આ કહેલ વિશેષપણું સિવાય બીજું જ્ઞાન, અજ્ઞાન વિગેરેનું
કથન નારકના કથન પ્રમાણે જ કહેવું જોઈએ. 'સવ્વત્થ પઠમવિતિયા મંગા'
આ સઘળા અસુરકુમાર દંડકોમાં પડેલો અને બીજો એ બે જ ભંગો કહેવા
જોઈએ. છેલ્લો ત્રીજો અને ચોથો એ બે ભંગ તેઓને હોતા નથી. અસુર-
કુમારોના કથન પ્રમાણે જ યાવત્ સ્તનિતકુમાર સુધીના સઘળા ભવનપતિઓના

સર્વમિહાપિ વક્તવ્યમ્ આલાપપ્રકારસ્થ સ્વયમેવોહનીયમિતિ । ‘એવં પૃથ્વીકાદયસ્સ વિ આઝકાદયસ્સ વિ’ એવમ્-પૂર્વવદેવ પૃથિવીકાયિકસ્યાપિ અપ્કાયિકસ્યાપિ વક્તવ્યતા પઠનીયા આલાપપ્રકારસ્થાપિ-પૃથિવીકાયિકઃ સ્વલુ મદન્ત ! કિં પાપં કર્મ અવધનાત્ વધનાતિ મન્તસ્યતિ, ઇત્યાદિ રૂપેણ જ્ઞાતવ્યાઃ ‘જાવ પંચિદિયતિરિક્સલજોણિયસ્સ વિ’ યાવત્ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્ગોનિકસ્યાપિ વક્તવ્યતા મણિતવ્યા અજ યાવત્પદેન તેજસ્કાયિક વાયુકાયિક વનસ્પતિક-દ્વીન્દ્રિયત્રીન્દ્રિયચતુરિન્દ્રિયાણાં જીવદણ્ડકાનાં સંગ્રહો મવતિ તથાચૈકેન્દ્રિયાદારમ્ય પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્ગોનિકપર્યન્ત જીવાનાં વક્તવ્યતા પઠનીયેતિ । ‘સવ્વત્થ વિ પઢમવિતિયા મંગા’ સર્વત્રાપિ પૃથિવીકાયિકત આરમ્ય પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્ગોનિકપર્યન્તે પ્રથમદ્વિતીયૌ, અવધનાત્ વધનાતિ મન્તસ્યતિ ૧, અવધનાત્ વધનાતિ ન મન્તસ્યતિ ઇત્યાકારકૌ દ્વૌ મદ્જાવેવ વક્તવ્યા-

ચાહિયે, જૈસી-જૈસી વિલક્ષણતા અસુરકુમાર દણ્ડક મેં કહી ગઈ હૈ વહ સવ યહાં પર મી કહની ચાહિયે, હસ સમ્બન્ધ મેં આલાપ પ્રકાર સ્વતઃ વનાના ચાહિયે, ‘એવં પૃથ્વીકાદયસ્સ વિ આઝકાદયસ્સ વિ’ હસી પ્રકાર સે પૃથ્વીકાયિક અપ્કાયિક, મેં મી વક્તવ્યતા કહની ચાહિયે, હસ સમ્બન્ધ મેં આલાપ પ્રકાર ‘પૃથિવીકાયિક. સ્વલુ મદન્ત ! કિં પાપં કર્મ અવધનાત્, વધનાતિ મન્તસ્યતિ ૧’ ઇત્યાદિ રૂપ સે કહના ચાહિયે, ‘જાવ પંચિદિયતિરિક્સલજોણિયસ્સ વિ’ હસી પ્રકાર સે તેજસ્કાયિક જીવોં કી, વાયુકાયિક જીવોં કી, વનસ્પતિકાયિક જીવોં કી દ્વીન્દ્રિય જીવોં કી, તેહન્દ્રિય જીવોં કી, ચતુરિન્દ્રિયજીવોં કી ઓર પચ્ચેન્દ્રિય-તિર્યગ્ગોનિક જીવોં કી વક્તવ્યતા મેં પ્રથમ ઓર દ્વિતીય મંગ હી કહના ચાહિયે, યહી વાત ‘સવ્વત્થ વિ પઢમવિતિયા મંગા’ હસ સૂત્રપાઠ

સખધમા પલ્લુ આજ કથન સમજવું. જે જે પ્રમાણેનું વિલક્ષણપાત્રું અસુરકુમારના દડકમાં કહેલ છે, તે તે પ્રમાણે અહિયાં સઘણું વિશેષપાત્રું અહિયાં પલ્લુ કહેવું જોઈએ. આ સખધમા આલાપપ્રકાર સ્વય બનાવી લેવો. ‘એવં પૃથ્વીકાદયસ્સ વિ’ ‘આઝકાદયસ્સ વિ’ એજ પ્રમાણે પૃથ્વીકાયિક, અપ્કાયિકોમાં પલ્લુ કથન કહેવું જોઈએ આ વિષયમાં આલાપ પ્રકાર આ પ્રમાણે છે.-‘પૃથ્વીકાયિક સ્વલુ મદન્ત ! કિં પાપં કર્મ અવધનાત્, વધનાતિ મન્તસ્યતિ’ ઇત્યાદિ પ્રકારથી કહેવા જોઈએ ‘જાવ પંચિદિયતિરિક્સલજોણિયસ્સ વિ’ એજ પ્રમાણે તેજસ્કાયિક જીવોના, વાયુકાયિક જીવોના, વનસ્પતિકાયિક જીવોના, દ્વેન્દ્રિયવાળા જીવોના અને ત્રણ દ્વિન્દ્રિયવાળા જીવોના, ચાર દ્વિન્દ્રિયવાળા જીવોના અને પાંચ દ્વિન્દ્રિયવાળા તિર્યગ્ગોનિક જીવોના કથનના પહેલો અને બીજો એ જે લેવો જ કહેવા જોઈએ. એજ વાત ‘સવ્વત્થ વિ પઢમવિતિયા

વિત્તિ । ‘નવરં જસ્ત જા લેસ્તા દિટ્ટી નાણં અન્નાણં વેદો જોગો ય અત્થિ તં તસ્મ
 માણિયવ્વ’ નવરં યસ્ય જીવસ્યૈકેન્દ્રિયાદેર્યા લેશ્યાદદિટ્ઠાનિમજ્ઞાનં વેદો યોગથાસ્તિ
 તંદેવ તસ્ય મણિતવ્યસ્મ નાન્યો નાન્યસ્ય યસ્ય જીવસ્ય યાદશી લેશ્યા વિચ્ચતે યાદશી
 દદિટ્ઠિ વિચ્ચતે યાદશં જ્ઞાનં યાદશમજ્ઞાનં ચ યાદશો વેદો યાદશો યોગથ વિચ્ચતે તસ્ય
 જીવસ્ય તાદશા એવ લેશ્યાદિકાઃ વક્તવ્યાઃ, ન તુ અન્યે લેશ્યાદયોઽન્યસ્ય વક્તવ્યા
 ઇતિ ભાવઃ । ‘સેસં તદેવ’ શેપં તથૈવ યદેવ નારકદણ્ડકે કથિતં તદેવ સર્વં વક્તવ્યં
 લેશ્યાદિકં વિદ્યાયેતિ । ‘મણુસસ્સ જન્હેવ જીવપદે વક્તવ્વયા સન્હેવ નિરવસેસા
 માણિયવ્વા’ મનુષ્યસ્ય ચા એવ જીવપદે વક્તવ્યતા કથિતા સૈવ નિરવશેષા સર્વાપિ

દ્વારા પ્રકટ કરી ગઈ છે । ‘નવરં જસ્ત જા લેસ્તા, દિટ્ટી, નાણં, અન્નાણં, વેદો, જોગોય, અત્થિ તં તસ્મ માણિયવ્વ’ પરંતુ જેણે જે જીવ કે જો લેશ્યા, દદિટ્ઠિ, જ્ઞાન, અજ્ઞાન, વેદ એવં યોગ હોતા છે તે જીવ કે વહી કહનાં જાણ્યે । અન્ય કા અન્ય કે નહીં । તાત્પર્ય યહી છે કે-જેણે એકેન્દ્રિયાદિક જીવ કે જેણી લેશ્યા હો, જેણા જ્ઞાન હો, જેણા અજ્ઞાન હો, જેણા વેદ હો, જેણા યોગ હો, તે જીવ કે જેણી હી લેશ્યા, જેણી હી દદિટ્ઠિ, જેણા હી જ્ઞાન, જેણા હી અજ્ઞાન, જેણા હી વેદ ઓર જેણા હી યોગ કહનાં જાણ્યે અન્ય કે લેશ્યાદિક અન્ય જે નહીં કહનાં જાણ્યે । ‘સેસં તદેવ’ અવશિષ્ટ ઓર સઘળું કથન જેણા કે નારક દણ્ડક જે કહા ગયા છે વહી લેશ્યાદિક કો છોડ કર યહાં કહનાં જાણ્યે । ‘મણુસસ્સ જન્હેવ જીવપદે વક્તવ્વયા સન્હેવ નિરવસેસા માણિયવ્વા’

‘મંગા’ આ સૂત્રપાઠ દ્વારા પ્રગટ કરેલ છે. ‘નવરં’ જસ્ત જા લેસ્તા, દિટ્ટી, નાણં ‘અન્નાણં, વેદો, જોગોય અત્થિ તં તસ્મ માણિયવ્વ’ પરંતુ જે જીવને જે લેશ્યા, દદિટ્ઠિ, જ્ઞાન, અજ્ઞાન, વેદ અને યોગ હોય છે, તે જીવને તે તેજ લેશ્યાદિક કહેવા જોઈએ, ખીજના ખીજને કહેવા ન જોઈએ. કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે-જે એકેન્દ્રિય જીવને જે પ્રમાણેની લેશ્યા હોય, જે પ્રમાણે દદિટ્ઠિ હોય જેવું જ્ઞાન હોય. જેવું અજ્ઞાન હોય, જે પ્રમાણેના વેદ હોય અને જેવો યોગ હોય તે જીવને એજ પ્રમાણેની લેશ્યા, એજ પ્રમાણેની દદિટ્ઠિ એજ પ્રમાણેનું જ્ઞાન, એજ પ્રમાણેનું અજ્ઞાન, એજ પ્રમાણે વેદ, અને એજ રીતનો યોગ કહેવો જોઈએ. ખીજના લેશ્યા વિગેરે ખીજને કહેવા ન જોઈએ.

‘સેસં તં ચેવ’ બાકીનું ખીજું સઘળું કથન જેવું કે-નારકના દંડકમાં કહેલ છે, એજ પ્રમાણેનું લેશ્યાદિકને છોડીને અહિયાં કહેવું જોઈએ. ‘મણુસસ્સ જન્હેવ જીવપદે વક્તવ્વયા સન્હેવ નિરવસેસા માણિયવ્વા’ એવ પદમાં જે કથન

મણિત્વ્યા એકેન્દ્રિયાદીનાં વક્તવ્યતા પાર્યક્યેન-કથિતા મનુષ્યસ્ય વક્તવ્યતા
જીવ વક્તવ્યતા સદૃશી એવ વક્તવ્યતા વક્તવ્યા, જીવસ્ય નિર્દિશેષણસ્ય સલેશ્યાદિ,
પદવિશેષિતસ્ય ચતુર્ભંગ્યાદિ વક્તવ્યતા કથિતા સા મનુષ્યસ્ય તેનૈવ રૂપેણ નિર-
વશેષા વક્તવ્યા, જીવમનુષ્યયોઃ સમાનધર્મત્વાદિતિ । 'વાણમંતરસ્મ જહા અસુર-
કુમારસ્મ' વાનવ્યન્તરસ્ય ચતુર્ભંગ્યાદિ વક્તવ્યતા અસુરકુમારવક્તવ્યતા સમા-
નૈવ પઠનીયા આલાપશ્ચ સ્વયમેવોદનીયઃ । 'જોહસિયસ્મ વેમાણિયસ્મ એવં ચેવ'
ઝ્યોતિષ્કદેવસ્ય તથા વૈમાનિકદેવસ્ય ચ ચતુર્ભંગ્યાદિ વક્તવ્યતા એવમેવ અસુર-
કુમારવક્તવ્યતા સમાનૈવ જ્ઞાતવ્યા । 'નવરં લેસ્તાઓ જાણિયવ્વમ્મો' નવરં કેવલ-

જીવ પદ મેં જો વક્તવ્યતા કહી ગઈ છે વહી સવ પૂરી કી પૂરી વક્ત-
વ્યતા મનુષ્ય કે કથન કે સમ્બન્ધ મેં કહની ચાહિયે । એકેન્દ્રિયાદિક
જીવોં કી વક્તવ્યતા પૃથગ્રૂપ સે કહી ગઈ છે । અતઃ જીવ કી વક્ત-
વ્યતા કે જેસી હી વક્તવ્યતા મનુષ્ય કી કહી ગઈ છે । સામાન્ય જીવ
કી ઓર સલેશ્ય આદિ પદ વિશેષિત જીવ કી ચતુર્ભંગ્યાત્મક
વક્તવ્યતા કહી ગઈ છે વહી વક્તવ્યતા ડસી રૂપ સે મનુષ્ય કી
વક્તવ્યતા કે સમ્બન્ધ મેં વક્તવ્ય-વતલાઈ ગઈ છે । ક્યોંકિ મનુષ્ય મેં
ઓર જીવ મેં સમાનધર્મતા છે । 'વાણમંતરસ્મ જહા અસુરકુમારસ્મ'
વાનવ્યન્તરોં કી ચાર ભંગોં વાલી વક્તવ્યતા અસુરકુમાર કી વક્તવ્યતા
કે સમાન છે । ઇસ સમ્બન્ધ મેં આલાપ પ્રકાર કા ઉત્થાન અપને આપ
કરના ચાહિયે, 'જોહસિયસ્મ વેમાણિયસ્મ એવં ચેવ' ઝ્યોતિષ્ક દેવ કી
તથા વૈમાનિક દેવ કી ચતુર્ભંગી આદિ કી વક્તવ્યતા અસુરકુમાર કી
વક્તવ્યતા કે હી સમાન વક્તવ્ય છે । પરન્તુ 'નવરં લેસ્તાઓ જાણિય-

કહેવામાં આવેલ છે. તે સઘળું 'પૂરેપૂરું' કથન મનુષ્યના સંબંધમાં કહેવું.
એક એ. એક ઇન્દ્રિય વિગેરે જીવોનું કથન જુદા રૂપે કહેલ છે. તેથી મનુ-
ષ્ય સંબંધી કથન જીવના કથન પ્રમાણે કહેલ છે સામાન્ય જીવનું અને
લેશ્યાવાળા વિગેરે પદ્ધતી વિશિષ્ટ જીવનું ચાર ભંગા રૂપ કથન કહેલ છે.
તેજ કથન એજ રીતે મનુષ્યના કથન સંબંધમાં કહેવાનું કહેલ છે. કેનકે-
મનુષ્યમાં અને જીવમાં સમાન ધર્મપણું રહેલ છે. 'વાણમંતરસ્મ જહા અસુર-
કુમારસ્મ' વાનવ્યન્તરોનું ચાર ભંગ રૂપ કથન અસુરકુમારોના કથન પ્રમાણે
કહેલ છે. આ સંબંધી આલાપ પ્રકાર સ્વયં કમજી લેવા 'જોહસિયસ્મ
વેમાણિયસ્મ એવં ચેવ' ઝ્યોતિષ્ક દેવનું તથા વૈમાનિક દેવનું ચાર ભંગ રૂપ
કથન અસુરકુમારોના કથન પ્રમાણે જ કહેવાનું છે. પરન્તુ 'નવરં લેસ્તાઓ

અસુરકુમારદણ્ડકાપેક્ષયા જ્યોતિષ્કદેવાદિપ્રકરણે લેશ્યા યા યસ્ય ભવતિ સા તસ્ય પાર્યવ્યયેન જ્ઞાતવ્યા । ‘સેસં તદેવ માણિયવ્વં’ શેપં લેશ્યાતિરિક્તં સર્વમપિ કૃષ્ણપાક્ષિકાદિકં તથૈવ—અસુરકુમારપ્રકરણપઠિતમેવ મણિતવ્યમિતિ ॥૨૦॥

તદેવં સર્વેઽપિ પશ્ચવિંશતિર્દણ્ડકાઃ સામાન્યપાપકર્માશ્રિત્ય કથિતાઃ, एवं જ્ઞાનાવરણીયાદિ કર્માશ્રિત્ય પશ્ચવિંશતિર્દણ્ડકા વક્તવ્યાઃ, एतदेवाह—‘जीवेण भंते ? नाणावरणिज्जं कम्मं’ इत्यादि, ।

શૂલ્પ—જીવે પાં ભંતે ! નાનાવરણિજ્ઞં કમ્મં કિં વંધી વંધઈ બંધિસ્સઈ, एवं जहेव पावकम्मस्स वत्तव्वया तहेव नाणावरणिज्जस्स वि भाणियव्वा, नवरं जीवपदे मणुस्सपदे य सकसाइं मि जाव लोभकसाइंमि य पढमवितिया भंगा, अवसेसं तं चेव जाव वेमाणिया । एवं दरिस्सणावरणिज्जेणं दण्डगो भाणियव्वो निरवसेसो । जीवे पां भंते ! वेयणिज्जं कम्मं किं वंधी पुच्छा, गोयमा ! अत्थेगइए वंधी वंघइ बंधिस्सइ१, अत्थेगइए वंधी वंघइ न बंधिस्सइ२, अत्थेगइए वंधी न वंघइ न बंधिस्सइ४ । सलेस्से वि एवं चेव तइय विहूणा भंगा । अलेस्से चरिमो भंगो । कण्हपक्खिए पढमवितिया भंगा । सुक्कपक्खिया तइयविहूणा । एवं सम्मदिट्ठिस्स वि, मिच्छादिट्ठिस्स वि । सम्मामिच्छादिट्ठिस्स यं पढमवितिया । णाणिस्स तइयविहूणा । आभिणिबोहियनाणी

‘વાઓ’ અસુરકુમાર કે દણ્ડકાની અપેક્ષા જ્યોતિષ્ક દેવ આદિ કે પ્રકરણમાં જો લેશ્યા જિસકે હો વહ લેશ્યા પૃથક્ રૂપ સે उसी के वक्तव्य हैं ! ‘सेसं तदेव भाणियव्वं’ बाकी का ओर सब कृष्णपाक्षिक आदि रूप कथन असुरकुमार प्रकरण में जैसा कहा गया है वैसा ही कहना चाहिये ॥२॥

जाणियव्वाओ’ असुरकुमारना दण्डकनी अपेक्षाथी ज्योतिष्क देव विगेरेना प्रकरणमां जे लेश्या जेने डोय ते लेश्या जुहा इपथी तेने ज कडेवी जेधजे. ‘सेसं’ तदेव भाणियव्वं’ भाकीतुं सधणुं कथन कृष्णपाक्षिक विगेरेना संभंधी कथन असुरकुमारोना प्रकरणमां कडेदा छे, जेज प्रमाणे समजतु जेधजे. ॥२॥

जाव मणपज्जवणाणी पढमवितिया, केवलनाणी तइयविहूणा।
 एवं नोसन्नोवउत्ते, अवेदए, अकसाई, सागारोवउत्ते अणा-
 गारोवउत्ते, एएसु तइयविहूणा। अजोगिम्मिय चरिमो, सेसेसु
 पढमवितिया। नेरइए णं भंते ! वेयणिज्जं कम्मं किं वंधी
 वंधइ एवं नेरइया जाव वेमाणिया जस्स जं अत्थि सव्वतथ वि
 पढमवितिया, नवरं मणुस्से जहा जीवे। जीवे णं भंते !
 मोहणिज्जं कम्मं किं वंधी वंधइ जहेव पावं कम्मं तहेव मोह-
 णिज्जं पि निरवसेसं जाव वेमाणिए। जीवे णं भंते ! आउयं
 कम्मं किं वंधी वंधइ पुच्छा, गोयमा ! अत्थेगइए वंधी चउ-
 भंगो। सलेस्से जाव सुक्कलेस्से चत्तारि भंगा। अलेस्से चरिमो
 भंगो। कण्हपक्खिए णं पुच्छा, गोयमा ! अत्थेगइए वंधी वंधइ
 वंधिस्सइ, अत्थेगइए वंधी न वंधइ वंधिस्सइ। सुक्कपक्खिए,
 सम्मदिट्ठी, मिच्छादिट्ठी चत्तारि भंगा। सम्मामिच्छादिट्ठी
 पुच्छा, गोयमा ! अत्थेगइए वंधी न वंधइ वंधिस्सइ३ अत्थेगइए
 वंधी न वंधइ न वंधिस्सइ४, नाणी जाव ओहिनाणी चत्तारि
 भंगा। मणपज्जवनाणी पुच्छा, गोयमा ! अत्थेगइए वंधी
 वंधइ वंधिस्सइ१, अत्थेगइए वंधी न वंधइ वंधिस्सइ ३।
 अत्थेगइए वंधी ण वंधइ न वंधिस्सइ४। नाणी जाव
 ओहिनाणी चत्तारि भंगा मणपज्जवनाणी पुच्छा, गोयमा !
 अत्थेगइए वंधी वंधइ वंधिस्सइ१, अत्थेगइए वंधी न वंधइ
 वंधिस्सइ३, अत्थेगइए वंधी ण वंधइ ण वंधिस्सइ४। केवल-
 नाणे चरमो भंगो। एवं एएणं कमेणं नोसन्नोवउत्ते वितिय-
 विहूणा जहेव मणपज्जवनाणे। अवेदए अकसाई य तइय चउत्था
 जहेव सम्मामिच्छत्ते। अजोगिम्मि चरमो। सेसेसु पदेसु चत्तारि
 भंगा जाव अणागारोवउत्ते ॥सू० ३॥

छाया—जीवः खलु भदन्त ! ज्ञानावरणीयं कर्म किमवधनात् बध्नाति
 भन्तस्यति एवं यथैव पापकर्मणो वक्तव्यता तथैव ज्ञानावरणीयस्यापि भणितव्या,
 नवरं जीवपदे मनुष्यपदे च सकृदायिनि यावत् लोभकृपायिनि च प्रथमद्वितीयौ
 भङ्गौ, अवशेषं तदेव, यावद्वैमानिकाः । एवं दर्शनावरणीयेनापि दण्डको भणितव्यो
 निरवशेषः । जीवः खलु भदन्त ! वेदनीयं कर्म किम् अवधनात् पृच्छा, गौतम !
 अस्त्येककोऽवधनात् बध्नाति भन्तस्यति १, अस्त्येककोऽवधनात् बध्नाति न
 भन्तस्यति २, अस्त्येककोऽवधनात् न बध्नाति न भन्तस्यति ४ । सलेश्योऽपि
 एवमेव, तृतीयविहीना भङ्गाः । कृष्णलेश्यो यावत् पद्मलेश्यः प्रथमद्वितीयभङ्गौ
 शुक्ललेश्यः, तृतीयविहीना भङ्गाः, अलेश्यः, चरमो भङ्गः । कृष्णपाक्षिके प्रथम-
 द्वितीयौ भङ्गौ । शुक्लपाक्षिका तृतीयविहीनाः । एवं सम्यग्दृष्टेरपि । मिथ्यादृष्टेः
 सम्यग्मिथ्यादृष्टेश्च प्रथमद्वितीयौ । ज्ञानिन तृतीयविहीनाः, आभिनि-
 वोधिकज्ञानी यावत् मनःपर्यवज्ञानी प्रथमद्वितीयौ, केवलज्ञानिन तृतीय-
 विहीनाः । एवं नोसंज्ञोपयुक्तः, अवैदकोऽकृपायी, साकारोपयुक्तः, अनाकारो-
 पयुक्तः, एतेषु तृतीयविहीनाः । अयोगिनि च चरमः, शेषेषु प्रथमद्वितीयौ ।
 नैरयिकः खलु भदन्त ! वेदनीयं कर्म किमवधनात् बध्नाति एवं नैरयिका यावद्वै-
 मानिका इति, यस्य यदस्ति सर्वत्रापि प्रथमद्वितीयौ । नवरं मनुष्यो यथा जीवः ।
 जीवः खलु भदन्त ! मोहनीयं कर्म किम् अवधनात् बध्नाति० यथैव पापं कर्म
 तथैव मोहनीयमपि निरवशेषम् यावद्वैमानिकः । जीवः खलु भदन्त ! आयुष्कं
 कर्म किम् अवधनात् बध्नाति पृच्छा, गौतम ! अस्त्येककोऽवधनात् चतुर्भङ्गः ।
 सलेश्यो यावत् शुक्ललेश्यः चत्वारो भङ्गाः, अलेश्यश्चरमो भङ्गः । कृष्णपाक्षिकः
 खलु पृच्छा, गौतम ! अस्त्येककोऽवधनात् बध्नाति भन्तस्यति १, अस्त्येककोऽ-
 वधनात् न बध्नाति भन्तस्यति २ । शुक्लपाक्षिकः, सम्यग्दृष्टिः, मिथ्यादृष्टिः,
 चत्वारो भङ्गाः । सम्यग्मिथ्यादृष्टिः पृच्छा, गौतम ! अस्त्येककोऽवधनात् न
 बध्नाति भन्तस्यति, ३, अस्त्येककोऽवधनात् न बध्नाति न भन्तस्यति ४ । ज्ञानी
 यावत् अविज्ञानी चत्वारो भङ्गाः । मनःपर्यवज्ञानी पृच्छा, गौतम ! अस्त्येक-
 कोऽवधनात् बध्नाति भन्तस्यति १, अस्त्येककोऽवधनात् न बध्नाति भन्तस्यति ३,
 अस्त्येककोऽवधनात् न बध्नाति न भन्तस्यति ४, केवलज्ञाने चरमो भङ्गः । एव-
 मेतेन क्रमेण नो संज्ञोपयुक्तो द्वितीयविहीनो यथैव मनःपर्यवज्ञाने । अवैद-
 केऽकृपायिनि च तृतीयचतुर्थौ यथैव सम्यग्मिथ्यात्वे । अयोगिनि चरमः, शेषेषु
 पदेषु चत्वारो भङ्गा यावदनाकारोपयुक्ते ॥सू० ३॥

ટીકા--‘જીવે ણં મંતે !’ જીવઃ સ્વલુ મદન્ત ! ‘નાણાવરણિજ્જં કમ્મં’ જ્ઞાનાવરણીયં કર્મ ‘કિં વંધી વંધહ વંધિસ્સહ’ ૦ કિમ્ અવધ્નાત્ વધ્નાતિ મન્તસ્યતિ ૧, અવધ્નાત્ વધ્નાતિ ન મન્તસ્યતિ ૨, અવધ્નાત્ ન વધ્નાતિ મન્તસ્યતિ ૩, અથવા અતીતકાલે જ્ઞાનાવરણીયં કર્મ અવધ્નાત્ વર્તમાનકાલે જ્ઞાનાવરણીયં કર્મ વધ્નાતિ, અનાગતકાલે જ્ઞાનાવરણીયં કર્મ ન મન્તસ્યતિ ૪ इत्येवं क्रमेण

इस प्रकार समस्त २५ दण्डक सामान्य पापकर्म को आश्रित करके कहे गये हैं, सो इसी प्रकार से वे ज्ञानावरण आदि कर्मों को आश्रित करके कहते हैं। ‘जीवेणं मंते ! नाणावरणिज्जं कम्मं किं वंधी वंधह’ इत्यादि ।

टीकार्थ--हे भदन्त ! जीवने क्या ज्ञानावरण कर्म का पहिले बन्ध किया है ? वर्तमानकाल में क्या वह उसका बन्ध करता है ? आगे भी क्या वह उसका बन्ध करेगा ? ? अथवा-‘अवध्नात्’-भूतकाल में उसमें उसका बन्ध किया है ? ‘वध्नाति’-वर्तमानकाल में क्या वह उसका बंध करना है ? ‘न मन्तस्यति’ भविष्यत् में वह उसका बन्ध नहीं करेगा २ ? अथवा-‘अवध्नात्’ भूतकाल में क्या उसने उसका बन्ध किया है ? ‘न वध्नाति’ वर्तमान में वह उसका बन्ध नहीं करता है ? ‘मन्तस्यति’-आगे वह उसका बन्ध करेगा ३ ? अथवा-‘अवध्नात्’-भूत-काल में वह उसका बन्ध कर चुका है ? ‘न वध्नाति’ वर्तमान काल में

આ રીતે સામાન્ય પાપકર્મનો આશ્રય કરીને પચ્ચીસ ઠડકો ઠહેવામાં આવ્યા છે તે એજ રીતે જ્ઞાનાવરણ વિગેરે કર્મને આશ્રય કરીને ઠહેલ છે. એજ વાત હવે પ્રગટ કરવામા આવે છે.-‘જીવે ણ મંતે ! નાણાવરણિજ્જં કમ્મ કિં વંધી, વંધહ’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ--હે ભગવન્ શ્રવે પડેલા જ્ઞાનાવરણ કર્મનો બંધ કર્યો છે ? વર્તમાનમા શું તેનો બંધ કરે છે ? અને ભવિષ્યમા તે તેનો બંધ કરશે ? અથવા ‘અવધ્નાત્’ ભૂતકાળમા તેણે તેનો બંધ કર્યો છે ? ‘વંધી’ વર્તમાન કાળમાં તે તેનો બંધ કરે છે ? ‘ન મન્તસ્યતિ’ ભવિ-૨ કાળમાં તે તેનો બંધ નહીં કરે ? ૨ અથવા ‘અવધ્નાત્’ ભૂતકાળમાં તેણે તેનો બંધ કર્યો છે ? ‘ન વધ્નાતિ’ વર્તમાન કાળમાં તે તેનો બંધ નથી કરતો ? ‘મન્તસ્યતિ’ ભવિષ્યમાં તે તેનો બંધ કરશે ? ૩ અથવા ‘અવધ્નાત્’ ભૂતકાળમાં તે તેનો બંધ કરી ચૂક્યો છે ? ‘ન વધ્નાતિ’ વર્તમાન કાળમાં તે તેનો બંધ નથી કરતો ? ભવિષ્યમાં તે તેનો બંધ નહીં કરે ? આ રીતે જ્ઞાનાવરણીય કર્મના બંધના વિષયમાં ચાર સગો રૂપ પ્રશ્ન મોતમ્સરામીએ પૂછે છે

જ્ઞાનાવરણીયકર્મણો વન્ધવિષયે ચતુર્મજ્જકઃ પ્રશ્નઃ, ઉત્તરમાહ—‘એવં જહેવ’
 इत्यादि, ‘એવં જહેવ પાવકમ્મસ્સ વત્તવ્વયા તહેવ ણાણાવરણિજ્જસ્સ વિ માણિ-
 યવ્વા’ એવં યથૈવ પાપકર્મણો વત્તવ્યતા મણિતા તથૈવ જ્ઞાનાવરણીયસ્યાપિ
 વત્તવ્યતા અણિતવ્યા પઠનીયા જીવસ્ય પાપકર્મણો વન્ધવિષયે
 येन प्रकारेण यो यः भङ्गः प्रदर्शितः, જ્ઞાનાવરણીયકર્મણો વન્ધવિષયેડપિ
 તે એવ મજ્ઞાઃ પ્રદર્શનીયાઃ જ્ઞાનાવરણીયં કર્મ અવધનાજ્જીવઃ કિમિ-
 ત્યાદિ પ્રશ્નસ્યોત્તરમાહ—हे गौतम ! कश्चिदेको जीवो ज्ञानावरणीयं कर्म
 अवधनात् अतीते, वर्तमाने बध्नाति ज्ञानावरणीयम् अनागते कर्मणो बन्धं करि-
 ष्यति १, અવધનાત્ જ્ઞાનાવરણીયં કશ્ચિદેકો જીવો બધ્નાતિ ચ વર્તમાનકાલે ન

વહ ઉસકા બન્ધ નહીં કરતા હૈ ? ‘ન અન્ત્સ્યતિ’ ભવિષ્યત્ મેં વહ
 उसका बन्ध नहीं करेगा ? ४ હસ પ્રકાર કા યહ જ્ઞાનાવરણીયકર્મ કે બન્ધ
 के विषय में चार भंगों वाला प्रश्न है । उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—‘एवं
 जहेव, पावकम्मस्स वत्तव्वया तहेव णाणावरणिज्जस्स वि भाणि-
 यव्वा’ हे गौतम ! जैसी वत्तव्यता पापकर्म के बन्ध के सम्बन्ध
 में कही गई है उसी प्रकार की वत्तव्यता ज्ञानावरणीय कर्म के बन्ध
 के सम्बन्ध में भी कहनी चाहिये । जीव के प्रकरण में पापकर्म के
 बन्ध करने में जैसी वत्तव्यता चार भंगों वाली पहिले कही जा चुकी
 है उसी प्रकार की वत्तव्यता यहां पर भी ज्ञानावरणीय कर्म के बन्ध
 करने में चारभंगोवाली वत्तव्यता कहनी चाहिये, तथा च—हे गौतम !
 किसी एक जीव ने अतीत काल में ज्ञानावरणीय कर्म का बन्ध किया है,
 वर्तमान में वह उसका बन्ध कर रहा है । और भविष्यत् काल में भी वह
 उसका बन्ध करेगा इस प्रकार का यह ‘अवधनात् बध्नाति, भन्त्स्यति’
 प्रथम भंग है । तथा—किसी एक जीव ने भूतकाल में ज्ञानावरणीय-

આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘એવં જહેવ પાવકમ્મસ્સ વત્ત
 વ્વયા તહેવ ણાણાવરણિજ્જસ્સ વિ માણિયવ્વા’ હે ગૌતમ ! પાપકર્મના બંધના
 સંબંધમાં જે પ્રમાણેનું કથન કહેવામાં આવેલ છે, એજ પ્રમાણેનું કથન
 જ્ઞાનાવરણીય કર્મના બંધના સંબંધમાં પણ કહેવું જોઈએ. જીવના પ્રકરણમાં
 પાપકર્મનો બંધ કરવા સંબંધી જે રીતે ચાર ભંગ રૂપ કથન કરેલ છે,
 એજ રીતનું ચાર ભંગોવાળું કથન અહિયાં જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો બંધ કર
 વાના સંબંધમાં કહેવું જોઈએ. તે આ રીતે સમજવું—હે ગૌતમ ! એક
 જીવે ભૂતકાળમાં જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો બંધ કર્યો છે, વર્તમાનમાં તે તેનો
 બંધ કરે છે. તથા ભવિષ્યકાળમાં પણ તે તેનો બંધ કરશે આ રીતે આ
 ‘અવધનાત્, બધ્નાતિ, ભન્ત્સ્યતિ’ પહેલો ભંગ કહેલ છે. ૧

તથા કે.૬ એક જીવે ભૂતકાળમાં જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો બંધ કર્યો છે,

भन्त्स्यति अनागतकाले २, अवध्नात् ज्ञानावरणीयमतीतकाले, कश्चिदेको जीवो न बध्नाति च वर्तमानकाले, ज्ञानावरणीयमनागते च भन्त्स्यति ३, अवध्नात् अतीते, ज्ञानावरणीयं कर्म कश्चिदेको जीवो न बध्नाति वर्तमानकाले, न भन्त्स्यति अनागतकाले ४, इति । तत्र प्रथमो भङ्गोऽभव्यमाश्रित्य १, क्षपकत्वप्राप्तियोग्य भव्यमाश्रित्य द्वितीयो भङ्गः २, उपशान्तमोहजीवमधिकृत्य तृतीयो भङ्गः ३, क्षीणमोहजीवमपेक्ष्य चतुर्थो भङ्गः ४, इयमेव पापकर्मबन्धवकरणप्रदर्शित-

कर्म का बन्ध किया है, वर्तमान में वह उसका बन्ध कर रहा है, पर भविष्यत् में वह उसका बन्ध नहीं करेगा इस प्रकार का यह 'अवध्नात् बध्नाति, न भन्त्स्यति' द्वितीय अंग है । तथा-किसी एक जीव ने भूतकाल में ज्ञानावरणीय कर्म का बन्ध किया है वर्तमान में वह उसका बन्ध नहीं करता है, पर भविष्यत् में वह उसका बन्ध करेगा ऐसा यह 'अवध्नात् न बध्नाति, भन्त्स्यति' तृतीय अंग है । तथा-किसी एक जीवने भूतकाल में ही ज्ञानावरणीय कर्म का बन्ध किया है, वर्तमान में वह इसका बन्ध नहीं करता है और न भविष्यत् काल में भी वह इसका बन्ध करेगा, इस प्रकार का यह 'बंधी, न बंधह न बंधिस्सह' चतुर्थ अंग है । इन चार अंगों में से प्रथम अंग अभव्य जीव की अपेक्षा से कहा गया है, द्वितीय अंग क्षपकता की प्राप्ति के योग्य भव्य जीव की अपेक्षा से कहा गया है, तृतीय अंग उपशान्त मोह वाले जीव की अपेक्षा से कहा गया है और चतुर्थ अंग क्षीण मोह

वर्तमानमां ते तेनो बंध करी रह्यो छे, परंतु भविष्य कालमां ते तेनो बंध नही करे छे रीतेनो 'अवध्नात् बध्नाति, न भन्त्स्यति' आ बीजे संज छे. २

तथा कोछ ओक छवे भूतकालमां ज्ञानावरणीय कर्मनो बंध कर्यो छे, वर्तमानमां ते तेनो बंध करतो नथी परंतु भविष्यमां ते तेनो बंध करछे. आ रीते 'अवध्नात्, न बध्नाति, भन्त्स्यति' आ बीजे संज कर्यो छे. ३

तथा कोछ ओक छवे भूतकालमां ४ ज्ञानावरणीय कर्मनो बंध करेउ छे, वर्तमान कालमां ते तेनो बंध करतो नथी जने भविष्य कालमां पद्य ते तेनो बंध करछे नही आ रीते आ 'अवध्नात्, न बध्नाति न भन्त्स्यति' आ बीजे संज कर्यो छे. ४

आ चार बीजे पैडी पहिले संज कर्यो अनन्व छर्यो अपेक्षणी करेउ छे. बीजे संज क्षपकत्वप्राप्ती प्रतिने सेव्य भव्य छर्यो अपेक्षणी करेउ छे. बीजे संज उपशान्त मोहवला छर्यो अपेक्षणी करेउ छे जने बीजे संज क्षीण मोहवला छर्यो अपेक्षणी करेउ छे आ इत्ये द्विराद

જ્ઞાનાવરણીયકર્મણો વક્તવ્યતેતિ શ્રાવઃ । एतद्व्यतिरिक्तं सर्वमपि पापकर्म
बन्धप्रकरणोदीरितमेवेहापि ज्ञातव्यम् । परन्तु पापकर्मबन्धप्रकहणापेक्षया
यद्वैलक्षण्यं तदिह दर्शयन्नाह-‘नवरं’ इत्यादिना ‘नवरं जीवपदे मनुस्सपदे य
सकसांमि जाव लोभकसांमि य पढमवितिया भंगा’ नवरं जीवपदे मनुष्यपदे च
सकषायिनि यावत् लोभकषायिनि च प्रथमद्वितीयभङ्गौ, अयमाशयः पापकर्म-
दण्डके जीवपदे मनुष्यपदे च यत् सकषायिपदं यावत् लोभकषायिपदं च, तत्र
सूक्ष्मसंपरायस्य मोहलक्षणपापकर्मणोऽबन्धकत्वेन प्रथमद्वितीयतृतीयचतुर्थ-
रूपाश्चत्वारोऽपि भङ्गाः कथिताः, अत्र ज्ञानावરणीયકર્મદણ્ડકે તુ આઘી પ્રથમ-

વાળે જીવ કી અપેક્ષા સે કહા ગયાં હૈ । इसके अतिरिक्त और भी
जो वक्तव्यता इस ज्ञानावरणीयकर्म के बन्ध करने के विषय में है
वह सब पापकर्म बन्ध प्रकरण में कही गई वक्तव्यता के जैसी
ही है । परन्तु उस वक्तव्यता में और इस वक्तव्यता में यदि कोई
अन्तर है तो वह ‘नवरं जीवपदे मनुस्सपदे य सकसांमि जाव
लोभकसांमि य पढमवितिया भंगा’ इस पाठ द्वारा प्रकट किया
जा रहा है-इसके द्वारा यह समझाया गया है कि जीवपद
में और मनुष्य पद में सकषायी यावत् लोभकषायी को आश्रित
करके प्रथम और द्वितीय ऐसे दो भंग कहना चाहिये । तात्पर्य इस
कथन का ऐसा है पापकर्म के दण्डक में जीवपद और मनुष्य पद
में सकषायी पद और लोभ कषायीपद में सूक्ष्मसंपराय के मोहरूप
पापकर्म की अबन्धकता से प्रथम द्वितीय तृतीय और चतुर्थ ये चारों
ही भंग कहे गये हैं । परन्तु यहाँ ज्ञानावरणीय कर्मदण्डक में तो आदि

બીજુ જે કોઈ કથન આ જ્ઞાનાવરણીય કર્મના બંધ કરવાના સંબંધમાં કહેલ
છે, તે તમામ કથન પાપ કર્મના પ્રકરણમાં કહેલ કથન પ્રમાણે સમજવું તે
કથનમાં અને આ કથનમાં જે કોઈ ફેરફાર છે. તે તે ‘નવર’ જીવપદે મનુ-
સ્સપદે ય સકસાંમિ જાવ લોભકસાંમિ ય પદમવિતિયા ભંગા’ આ પાઠ દ્વારા
પ્રગટ કરવામાં આવેલ છે. આ કથનથી એ સમજાવ્યું છે કે-જીવપદમાં અને
મનુષ્યપદમાં સકષાયી-યાવત્ લોભકષાયવાળા જીવનો આશ્રય કરીને પહેલો
અને બીજો એવા બે ભંગો કહેવા જોડા.

કહેવાતું તાત્પર્ય એ છે કે પાપ કર્મના દંડકમાં જીવ પદ અને મનુષ્ય
પદમાં સકષાયી પદથી લઈને લોભકષાયી પદ સુધી સૂક્ષ્મસંપરાયના મોહ-
રૂપ પાપ કર્મના અબન્ધકપણાથી પહેલો બીજો ત્રીજો અને ચોથો એ ચાર ભંગો
કલા છે. પરંતુ અહિંયાં આ જ્ઞાનાવરણીય કર્મના દંડકમાં તે પહેલાના બે

द्वितीयभक्तौ 'अवध्नात् वध्नाति भन्त्स्यति, अवध्नात् वध्नाति न भन्त्स्यतीत्या-
कारकौ एव वक्तव्यौ अतीतरागस्य ज्ञानावरणीयकर्मबन्ध-
स्वरूपस्य तद्वशात् तावत् पर्यन्तं ज्ञानावरणीयकर्मणः साम्राज्यं विवक्ष्यति यावद्योदेति अतीतरागित्वं
प्रचण्डभास्कर इति । एवं मदक्षितपदयोजनयोः प्रसरणयो र्वैकत्वम्, तदन्यत्
सर्वमपि उभयत्रापि समानमेव भवतीत्याशयेनाह—'अवसेमं' इत्यादि, 'अवसेमं तं
चेव जाव वेमाणिवा' अपशेषं रुधितवैलक्षण्यविवक्षितं सर्वत्रापि ज्ञानदृष्ट्यादिपदं
तदेव यदेव पापकर्मदण्डके कथितम् किन्पर्यन्तं पापकर्मदण्डकं सनातनया
ज्ञातव्यम् ? तत्राह—'जाव' इत्यादि, 'जाव वेमाणिवा' यावद्वैमानिकाः नारका-
दारभ्य वैमानिकपर्यन्तं प्रतिदण्डके पापकर्मदण्डकत्वादेव न जीवे व्यभिक्ता ज्ञात-
व्येति । 'एवं दरिस्मणावरणिज्जो वि दंडो भागिदण्डो निरमेमो' एव ज्ञाना-
वरणीयकर्मदण्डकत्वादेव दर्शनावरणीयेनापि कर्मणो दण्डको मणित्वो निम्नोपो
यथा यथा ज्ञानावरणीयकर्मदण्डको निरूपितः तथा तथा तेनैव तपोन दर्शनावर-
णीयेऽपि दण्डकः समग्रोऽपि वक्तव्यः, ज्ञानावरणीयदर्शनावरणीयकर्मणोः

के प्रथम और द्वितीय—अवध्नात्, वध्नाति, भन्त्स्यति—'अवध्नात् वध्नाति,
न भन्त्स्यति'—ये दो ही श्रेण कहें गये हैं क्योंकि अतीतराग ज्ञानावरणीय
कर्म का बन्धक होता है। जबतक ज्ञाना में अतीतराग का दृष्टि का
प्रचण्ड प्रताप नहीं तपता है तब तब ज्ञाना में ज्ञानावरणीय कर्म की
बन्धकता रहती है। इस प्रकार से उस दोनो प्रकरणों में जो दो बात को
छेकर अन्तर है—और कोई अन्तर नहीं है—जोर पक पकन समान है।
अतः यह समानता 'अवसेमं तं चेव जाव वेमाणिवा' ज्ञाना में छेकर
वैमानिक तक प्रतिदण्डक में पापकर्म दण्डक में होती है । 'एवं
दरिस्मणावरणिज्जो वि दंडो भागिदण्डो निरमेमो'

સમાનધર્મત્વાદિતિ । ‘જીવેણં મંતે ! વેયણિજ્જં કમ્મં કિં વંધી પુચ્છા’ જીવઃ
સ્વલુ મદન્ત ! વેદનીયં કર્મ કિમ્ અવધનાત્ વધનાતિ મન્તસ્યતિ ૧, અવધનાત્
વધનાતિ ન મન્તસ્યતિ ૨, અવધનાત્ ન વધનાતિ મન્તસ્યતિ ૩, અવધનાત્ ન વધનાતિ ન
મન્તસ્યતીતિ ૪ ચતુર્મજ્જકઃ પ્રશ્નઃ પૃચ્છયા સંગૃહ્યતે, મગવાનાઠ—‘ગોયમા’ इत्यादि,

જ્ઞાનાવરણીય દણ્ડક કે જૈસ્યા હી દર્શનાવરણીય કર્મ કા દણ્ડક મી
સ્વમ્પૂર્ણ કહના ચાહિય । કયોંકિ હન દોનો કર્મોં મેં સમાન ધર્મતા હૈ ।

‘જીવે ણં મંતે ! વેયણિજ્જં કમ્મં કિં વંધી પુચ્છા હે મદન્ત !’ જીવને
કયા વેદનીય કર્મ ભૂતકાલ મેં બાંધા હૈ ? વર્તમાન મેં વહ ઉસે બાંધતા હૈ
કયા ? અવિષ્યત્ મેં વહ ઉસે બાંધેગા કયા ? અથવા—જીવને ભૂતકાલ
મેં કયા વેદનીય કર્મ કા બંધ કિયા હૈ ? વર્તમાન મેં વહ ઉસકા બંધ કરતા
હૈ કયા ? ઓર કયા વહ અવિષ્ય કાલ મેં ઉસકા બંધ નહીં કરેગા ?
અથવા—ભૂતકાલ મેં વહ ઉસકા બંધ કર ચુકા હૈ કયા ? વર્તમાન મેં
વહ ઉસકા બંધ નહીં કરતા હૈ કયા ? અવિષ્યત્ મેં વહ ઉસકા બંધ
કરેગા કયા ? અથવા—ભૂતકાલ મેં હી કયા ઉસને ઉસકા બંધ કિયા હૈ ?
વર્તમાન મેં વહ ઉસકા બંધ નહીં કરતા હૈ ? ઓર અવિષ્યત્ કાલ મેં
મી વહ કયા ઉસકા બંધ નહીં કરેગા ? હસ પ્રકાર સે યહ—અવધાત્
વધાતિ મન્તસ્યતિ ૧ અવધનાત્ ન વધનાતિ મન્તસ્યતિ ૨ અવધનાત્ ન
વધનાતિ મન્તસ્યતિ ૩ અવધનાત્ ન વધનાતિ ન મન્તસ્યતિ ૪’ વેદનીય
કર્મ કે બંધ કે વિષય મેં હન ચાર અંગો કો લેકર ગૌતમસ્વામીને

જ્ઞાનાવરણીય દંડકના કથન પ્રમાણે દર્શનાવરણીય કર્મનો દંડક પણ કહેવો
જોઈએ. કેમકે આ બન્નેના કર્મોમાં સાધર્મ્યપણું કહેવ છે.

‘જીવે ણં મંતે ! વેયણિજ્જં કમ્મ કિં વંધી પુચ્છા’ હે મગવન્ ભૂતકાળમાં
એ વેદનીય કર્મનો બંધ કર્યો છે ? વર્તમાન કાળમાં તે તેનો બંધ કરે
છે ? અવિષ્ય કાળમાં તે તેનો બંધ કરશે ? અથવા એ ભૂતકાળમાં વેદનીય
કર્મનો બંધ કર્યો છે ? વર્તમાનમાં તે તેનો બંધ કરે છે ? અને અવિષ્યમાં
તે વેદનીય કર્મનો બંધ નહીં કરે ? અથવા ભૂતકાળમાં તે વેદનીય કર્મનો
બંધ કરી ચૂક્યો છે ? વર્તમાનમાં તે તેનો બંધ નથી કરતો ? અને અવિ-
ષ્યમાં તે તેનો બંધ કરશે ? અથવા ભૂતકાળમાં જ તેણે વેદનીય કર્મનો
બંધ કર્યો છે ? વર્તમાનમાં તે તેનો બંધ નથી કરતો ? અને અવિષ્યકાળમાં
પણ તે તેનો બંધ નહીં કરે ? આ રીતે આ ‘અવધનાત્, વધનાતિ, મન્તસ્યતિ’
‘અવધનાત્ વધનાતિ ન મન્તસ્યતિ ૨’ અવધનાત્, ન વધનાતિ મન્તસ્યતિ ૩ અવધનાત્
ન વધનાતિ ન મન્તસ્યતિ ૪’ વેદનીય કર્મના બંધના સંબંધમાં આ ચાર અંગોને

‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘अत्येगइए वंवी वंघइ वंधिस्सइ’ अस्त्येककः कश्चिज्जीवो वेदनीयं कर्मातीतकाले अवध्नात् वध्नाति वेदनीयं कर्म वर्तमानकाले, भन्तस्यति चानागतकाले वेदनीयं कर्म १, तथा ‘अत्येगइए वंवी वंघइ न वंधिस्सइ’ अस्त्येकको जीवोऽवध्नात् अतीतकाले वेदनीयं कर्म, वध्नाति च वेदनीयं कर्म वर्तमानकाले, न भन्तस्यति अनागतकाले वेदनीयं कर्म २, ‘अत्येगइए वंवी न वंघइ न वंधिस्सइ’ अस्त्येककः कश्चिज्जीवोऽवध्नात् अतीतकाले वेदनीयं कर्म, न वध्नाति वेदनीयं कर्म कश्चिज्जीवो वर्तमानकाले, न भन्तस्यति चानागतकाले वेदनीयं कर्म कश्चिज्जीवः ४, तदेवं वेदनीयकर्मदण्डके प्रथमद्वितीयचतुर्थमङ्गका भगवता अनुमोदिताः तत्र प्रथमो मङ्ग, अभव्यजीवमाश्रित्य कथित. तस्य त्रिकालेऽपि

प्रभुश्री से प्रश्न पूछा है उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—‘अत्येगइए वंवी वंघइ वंधिस्सइ’ हे गौतम ! किसी एक जीव वेदनीय कर्म भूतकाल में बांधता है वर्तमान में वह उसे बांधता है तथा—भविष्यत् काल में वह उसे बांधेगा १ तथा—किसी एक जीवने भूतकाल में वेदनीय कर्म बांधा है वर्तमान में वह उसे बांधता है पर भविष्यत् में वह उसे नहीं बांधेगा २ तथा—किसी एक जीवने भूतकाल में वेदनीय कर्म बांधा है वर्तमान में वह उसे नहीं बांधता है और न भविष्यत् काल में वह उसे बांधेगा । इस प्रकार से यहां प्रथम द्वितीय और चतुर्थ ऐसे तीन भंग होते हैं । इनमें प्रथम भंग अभव्य जीव की अपेक्षा से है । क्योंकि ऐसे जीव में सर्वदा त्रिकाल में वेदनीय कर्म के बन्ध का सत्ताव रहता है द्वितीय भंग उस जीव की अपेक्षा से है जो भव्य भविष्यत् में

વેદનીયકર્મણઃ સદ્ભાવાદિતિ । દ્વિતીયસ્તુ મજ્ઞઃ યો અવિધ્યત્કાલે મોક્ષં યાસ્યતિ તાદૃશં મન્યવિશેષપ્રાશ્રિત્ય કથિતઃ । તૃતીયમજ્ઞસ્તુ અવધનાત્ ન વધનાતિ મન્તસ્ય-તીત્યાકારકોઽત્ર ન સંભવતિ વેદનીયકર્મ અવદ્ધવા પુનસ્તદ્વન્ધનસ્યાસંભવાદિતિ । ચતુર્થમજ્ઞાતુ અવધનાત્ ન વધનાતિ ન મન્તસ્યતીત્યાકારકઃ અયોગિકેવલ્લિમા-શ્રિત્ય કથિતમિતિ । ‘સલેસ્સે પિ એવં ચેવ તદ્વિદ્ય ધિહૂગા મંગા’ સલેશ્વોઽપિ એવમેવ સામાન્યતો જીવ્યદેવ તૃતીયમજ્ઞરહિતાઃ પ્રથમદ્વિતીયચતુર્થરૂપાસ્ત્રયો મજ્ઞા વક્તવ્યાઃ, તૃતીયમજ્ઞરહિતાસ્ત્રયો મજ્ઞાઃ સલેશ્વે જ્ઞાતવ્યાઃ પરન્તુ અત્ર કશ્ચિત્ શક્તૃતે યત્ અવધનાત્ ન વધનાતિ ન મન્તસ્યતીત્યાકારકશ્ચતુર્થો મજ્ઞોઽત્ર ન ઘટતે, અયં ચતુર્થો મજ્ઞસ્તુ લેશ્યારહિતે અયોગિન્યેવ ઘટતે લેશ્યાયા સ્ત્રયોદશગુણસ્થાનક પર્યન્તમેવ સદ્ભાવાત્ તથા યાવત્લેશ્યં વેદનીયકર્મણાં સમ્બન્ધક એવ મવતિ ।

મુક્તિ મેં જાવેના । અવધનાત્ ન વધનાતિ મન્તસ્યતિ’ એસા જો તૃતીય મંગા હૈ વહ ચહાં પર નહી હૈ—કર્મોંકિ વેદનીયકર્મ કો નહી બાંધ કર જીવ પુનઃ વેદનીય કર્મ ના પન્થ નહીં કરતા હૈ । તથા ચતુર્થ જો મંગા હૈ વહ અયોગિન કૈવલી ની અપેક્ષા સે હૈ ।

‘સલેસ્સે પિ એવં ચેવ’ લેશ્યા વાલે જીવ મેં મી તૃતીય મંગા કે સિવાય બાકી કે પ્રથમ દ્વિતીય ઓર ચતુર્થ મંગા હોતે હૈં એસા સમજ ના ચાહિયે ।

સંકા—‘અવધનાત્ ન વધનાતિ મન્તસ્યતિ’ એસા જો ચતુર્થ મંગા હૈ વહ ચહાં સંબંધિત નહીં હોતા હૈ કર્મોંકિ વહ મંગા ઉસી જીવ મેં સંભવતા હૈ જો અયોગિન કૈવલી હૈ—કર્મોંકિ વે હી લેશ્યા રહિત હોતે હૈં ઓર તેરમ બુદ્ધિ સ્થાન તરુ લેશ્યા ના સદ્ભાવ કહા ગયા હૈ । અતઃ જબ

ભંગ એ છત્તની અપેક્ષાથી છે જે ભવ્ય છત્ર અવિધ્યમાં મુક્તિ જવાના હોય ‘અવધનાત્ ન વધનાતિ મન્તસ્યતિ’ આ પ્રમાણેના જે ત્રીજો ભંગ છે તે અહિયાં થતો નથી. કેમકે વેદનીય કર્મને બાંધ્યા વિના છત્ર ફરીથી વેદનીય કર્મને બાંધ કરતો નથી તથા ચોથો જે ભંગ છે, તે અયોગી કૈવલીની અપેક્ષાથી કહેલ છે. ‘સલેસ્સે પિ એવં ચેવ’ લેશ્યાવાળા છત્રને પણ ત્રીજા ભંગ સિવાયના બાકીના પહેલો, બીજો અને ચોથો એ ત્રણે ભંગો હોય છે. તેમ સમજવું.

સંકા—‘અવધનાત્, ન વધનાતિ ન મન્તસ્યતિ’ આ રીતે જે ચોથો ભંગ છે, તે અહિયાં સંબંધિત થતો નથી. કેમકે—તે ભંગ એજ છત્રમાં સંભવે છે કે જે અયોગી કૈવલી હોય છે. કેમકે—તેઓજ લેશ્યા રહિત હોય છે. અને તેરમા સુધરનાન મુખી લેશ્યાને સદ્ભાવ કહેવ છે. તેથી ન્યારે લેશ્યાવાળા છત્રને

अत्र समाधत्ते यन् अस्मादेव सूत्राभावात् अवोगिन्यस्य प्रथममप्ये वगडाकाळ
नन्यायेन परमशुक्ललेखाऽस्तीति मलेदस्य चतुर्थो भद्रो घटने इति । तत्त्वं तु
बहुश्रुतमन्यपिति । 'रुण्डलेस्मे जाय पम्बलेस्मे पद्मविदित्या भंगा' कृष्णलेखो
यादत् पद्मलेखः प्रथमद्वितीयौ भंगौ कृष्णलेखादात्मः । पद्मलेखाविशिष्टपर्यन्त
लेखावति जीवे अवधत्तं पद्माति अस्त्यति१, अस्यान् वक्ष्यति न भक्त्यती-
त्याकारकौ द्वौ भद्रौ ज्ञातव्याविति कृष्णलेखादि पद्मकेऽयोगित्वस्याभावादिति ।
'मुक्कलेस्मे तस्यविदुगा भंगा' शुक्ललेखो मलेखः तृतीयमप्यविदित्याः प्रथम-
लेखा वाले जीवके यह चतुर्थ अंग समझना ही नहीं है फिर उसे यहाँ
क्यों कहा गया है ? तान्पर्यं हल त्वन का यती है कि रुलेख जीव के
यह चतुर्थ अंग नहीं पचता है ।

उत्तर--इस सूत्र के कथन से ही घंटाकालन न्याय से यह
ज्ञात होता है कि अयोगिक अस्थ्या में भी प्रथम समय में परमशुक्ल
लेखा का सदाव है । इसीसे ललेख जीव के चतुर्थ अंग कहा गया
है । और इसमें क्या गिजोचना है जो यह बहुतानी जानें । 'रुण्डलेस्मे
जाय पम्बलेस्मे पद्मविदित्या भंगा' कृष्णलेख से लेकर पद्म लेखा
तक की लेखाओं से विशिष्ट जीव में प्रथम और द्वितीय ऐसे आदि
के दो अंग होते हैं तथा--'शुक्कलेस्मे तस्य विदुगा भंगा' शुक्ललेखा
वाले जीवों के तृतीय अंग के निना प्रथम द्वितीय और चतुर्थ ऐसे
तीन अंग होते हैं । तान्पर्यं यती है कि कृष्णादि पांच लेखा वाले जीव
के अयोगिता का अभाव होने से वह पद्मीय वर्ग हैं । अन्यत्र नहीं

દ્વિતીયચતુર્થરૂપા મજ્ઞા ભવન્તીતિ જ્ઞાતવ્યમ્ । ‘અલેક્ષે ચરિમો મંગો’ અલેક્ષ્ય-
લેક્ષ્યારહિતઃ કેવલીસિદ્ધશ્ચ તસ્ય ચ અવધનાત્ ન વધનાતિ ન મન્તસ્યતિ ઇતિ એક
એવ ચતુર્થો મજ્ઞો મ્ભવતીતિ । ‘કળ્હપક્ષિણ પદમવિતિયા’ કૃષ્ણપાક્ષિકસ્ય
પ્રથમદ્વિતીયમજ્ઞો મ્ભવતઃ કૃષ્ણપાક્ષિકસ્યાયોગિત્વાભાવાત્ । ‘સુકપક્ષિણ તદ્ય-
વિહૂળા’ શુક્લપાક્ષિકઃ, તૃતીયવિહીનાસ્રયઃ પ્રથમદ્વિતીયચતુર્થમજ્ઞા મ્ભવન્તિ શુક્લ-
પાક્ષિકસ્યા યોગિત્વસ્યાપિ સંભવાદિતિ । ‘એવં સમ્મદિદ્ધિસ્સ વિ’ એવં શુક્લપા-
ક્ષિકવદેવ સમ્યગ્દૃષ્ટેરપિ તૃતીયવિહીનાઃ પ્રથમદ્વિતીયચતુર્થમજ્ઞા મ્ભવન્તિ સમ્ય-
ગ્દૃષ્ટેરયોગિત્વસ્યાપિ સંભવેન બન્ધાસંભવાદિતિ । ‘મિચ્છાદિદ્ધિસ્સ સમ્મામિચ્છા-

હોતા છે । ફસલિચે ફસમેં આદિ કે દો મંગ કહે ગયે છે તથા શુક્લલેક્ષ્યા
વાલે જીવ કે સલેક્ષ્ય કી તરહ ત્રીન મંગ કહે ગયે છે । ‘અલેક્ષે ચરિમો
મંગો’ લેક્ષ્યારહિત શૈલેશીગત કેવલી ઓર સિદ્ધ ફનકે કેવલ એક ચતુર્થ
હીમંગ હોતા છે । ‘કળ્હપક્ષિણ પદમવિતિયા’ કૃષ્ણપાક્ષિક કે અયોગિતા
કે અભાવ સે પ્રથમ કે દો મંગ હોતે છે । ‘સુકપક્ષિણ તદ્યવિહૂળા’
શુક્લપાક્ષિક જીવ કે અયોગિતા બી વહાં હોને કે કારણ તૃતીય મંગ
વિહીન પ્રથમ દ્વિતીય ઓર ચતુર્થ મંગ એસે ત્રીન મંગ કહે ગયે છે ।
‘એવં સમ્મદિદ્ધિસ્સ વિ’ ફસી પ્રકાર સે સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવ કે બી અયોગિતા
કી સંભવતા સે તૃતીય મંગ કે વિના પ્રથમ દ્વિતીય ઓર ચતુર્થ એસે ત્રીન
મંગ હોતે છે । અયોગિતા કી સંભવતા સે વહાં વેદનીયકર્મ કે બન્ધ કી
અસંભવતા છે । ફસ કારણ વહાં આત્ર તૃતીય મંગ કા અભાવ પ્રકટ કિયા
ગયા છે । ‘મિચ્છાદિદ્ધિસ્સ સમ્મામિચ્છાદિદ્ધિસ્સ ચ પદમવિતિયા’ મિથ્યા

તેઓને આદિના પહેલો અને બીજો એ બે ભાગો કહ્યા છે. તથા શુક્લ
લેક્ષ્યાવાળા જીવને લેક્ષ્યાવાળા જીવની જેમ ત્રણ ભાગો કહ્યા છે.

‘અલેક્ષે ચરિમો મંગો’ લેક્ષ્યા વિનાના જીવને એટલે શૈલેશી અવસ્થા-
વાળા કેવળી અને સિદ્ધોને કેવળ એક થોથો ભાગ જ હોય છે. ‘કળ્હપક્ષિણ
પદમવિતિયા’ કૃષ્ણપાક્ષિકને અયોગીપણાના અભાવમાં પહેલો અને બીજો એ
બે ભાગો હોય છે. ‘સુકપક્ષિણ તદ્યવિહૂળા’ શુક્લ પાક્ષિક જીવને તેઓને
અયોગિપણું પણ હોવાથી ત્રીજા ભાગ સિવાય પહેલો, બીજો અને થોથો એ
ત્રણ ભાગો કહ્યા છે. ‘એવં સમ્મદિદ્ધિસ્સ વિ’ એજ પ્રમાણે સમ્યગ્દૃષ્ટિવાળા
જીવને પણ અયોગિપણાની સંભવતાથી ત્રીજા ભાગ સિવાયના પહેલો, બીજો
અને થોથો એ ત્રણ ભાગો હોય છે અયોગિતાની સંભવતાથી ત્યાં વેદનીય
કર્મના અધતુ અસંભવપણું છે. તે કારણથી ત્યાં ત્રીજા ભાગનો અભાવ કહેલ છે.

દિદ્વિસ્સ ય પદમવિતિયા' મિથ્યાદૃષ્ટેઃ સમ્યગ્મિથ્યાદૃષ્ટે (મિથ્રદૃષ્ટે)થ પ્રથમદ્વિતીય-
મજ્ઞૌ ભવતઃ અનયોરયોગિત્વાભાવેન વેદનીય કર્મણોઽવન્ધકત્વસ્યાઽભાવાદિતિ ।
'નાગિસ્મ તદ્યવિહૂળા' જ્ઞાનિન સ્તૃતીયવિહીનાઃ પ્રથમદ્વિતીયચતુર્થમજ્ઞૌ ભવન્તિ
જ્ઞાનિનઃ કેવલિનશ્ચાયોગિત્વેન તૃતીયસ્યાસંભવાદિતિ । 'આભિણિવોદિયનાણી
જાવ મળપજ્જવનાણી પદમવિતિયા' આભિનિવોધિકજ્ઞાની યાવત્ મનઃપર્યવજ્ઞાની,
અત્ર પ્રથમદ્વિતીયમજ્ઞૌ ભવતઃ એતેષામયોગિત્વાભાવાદિતિ । 'કેવલનાણી તદ્ય
વિહૂળા' કેવલજ્ઞાનીતૃતીયવિહીનઃ કેવલજ્ઞાનિનોઽયોગિત્વેન પ્રથમદ્વિતીયચતુર્થ-
મજ્ઞાસ્ત્યાસ્ત્રયો મજ્ઞૌ ભવન્તિ । 'એવં નોસન્નોવત્તે અવેદણ અકસાર્ઠે સાગારો-

દૃષ્ટિ જીવ કે ઔર મિથ્ર દૃષ્ટિ જીવ કે પ્રથમ ઔર દ્વિતીય એસે દો
ભંગ હોતે હૈં । કયોંકિં હનમેં અયોગિતા કે અભાવ સે વેદનીય કર્મ કી
અવન્ધકતા કા અભાવ હૈ । 'નાગિસ્મ તદ્યવિહૂળા' જ્ઞાની કે પ્રથમ
દ્વિતીય ઔર ચતુર્થ એસે ત્રીજ ભંગ હોતે હૈ જ્ઞાની ઔર કેવલ જ્ઞાની કે
પુનઃ વેદનીય કર્મકી વન્ધકતા ન હોને કે કારણ યહાં તૃતીય
ભંગ નહીં કહા ગયા હૈ । 'આભિણિવોદિયનાણી જાવ મળપજ્જ-
વનાણી પદમવિતિયા' આભિનિવોધિક જ્ઞાની સે લેકર યાવત્
મનઃપર્યવ જ્ઞાની તક્ક કે જીવોં મેં પ્રથમ ઔર દ્વિતીય એસે દો ભંગ હોતે હૈં
કયોંકિં હનકે અયોગિતા કા ઉસ સમય અસદ્ભાવ રહતા હૈ । 'કેવલનાણી
તદ્યવિહૂળા' કેવલજ્ઞાની કે પ્રથમ દ્વિતીય ઔર ચતુર્થ એસે ત્રીજ ભંગ
હોતે હૈં-તૃતીય ભંગ યહાં નહીં હોતા હૈ, કયોંકિં ઉસ અવસ્થા મેં જવ

‘મિચ્છાદિદ્વિસ્સ સમ્મામિચ્છાદિદ્વિસ્સ ય પદમવિતિયા’ મિથ્યાદૃષ્ટિવાળા જીવને
અને સમ્યગ્મિથ્યાદૃષ્ટિ એટલે કે મિથ્રદૃષ્ટિવાળા જીવને પહેલો અને બીજો એ
રીતે બે ભંગો હોય છે. કેમકે-તેઓમાં અયોગિપણના અભાવથી વેદનીય
કર્મના અબંધકપણનો અભાવ કહ્યા છે ‘નાગિસ્મ તદ્યવિહૂળા’ જ્ઞાનીને ત્રીજા
ભંગને છોડીને પહેલો, બીજો અને ચોથો એ ત્રણ ભંગો હોય છે જ્ઞાની,
અને કેવળજ્ઞાનીને અયોગી પણના સદ્ભાવથી વેદનીય કર્મનું બંધકપણ ન
હોવાથી ત્રીજો ભંગ કહેલ નથી ‘આભિણિવોદિયનાણી જાવ મળપજ્જવનાણી
પદમવિતિયા’ આભિનિવોધિક જ્ઞાનથી લઈને યાવત્ મન પર્યવજ્ઞાની સુધીના
જીવોમાં પહેલો અને બીજો એ રીતે બે ભંગો હોય છે કેમકે તેઓને
અયોગિપણનો તે વખતે સદ્ભાવ હોતો નથી ‘કેવલનાણી તદ્યવિહૂળા’ કેવળ
જ્ઞાનીને પહેલો, બીજો અને ચોથો એ ત્રણ ભંગો હોય છે. તેમને ત્રીજો

વડત્તે અનાગારોવડત્તે' एवं केवजीवदेव नोसंज्ञोपयुक्तः, अवेदकः, अरुपायी, साकारोपयुक्तः, अनाकारोपयुक्तः, 'एषसु तद्वयविहूणा' एतेषु नो संज्ञोपयुक्ता-
 द्वारभ्य अनाकारोपयुक्तेषु तृतीयभङ्गनिहीनाः प्रथमद्वितीयचतुर्थभङ्गा भवन्ति ।
 'अजोगिमि य चरिमो' अयोगिनि च चरिमो भङ्गः अवधनात् न वध्नाति न
 भन्तस्यति, इत्याकारको ज्ञातव्यः । 'सेसेसु पढमवितिया' शेषेषु अयोगिव्यति-
 रिक्तेषु प्रथमद्वितीयभङ्गौ ज्ञातव्यौ इति । 'नेरइयाणं भंते ! वेयणिज्जं कम्मं
 किं बंधी बंधइ' नैरयिकः खलु भदन्त ! वेदनीयं कर्म किम् अवधनात् वध्नाति
 भन्तस्यति?, अवधनात् वध्नाति न भन्तस्यति?, अवधनात् न वध्नाति भन्तस्यति?

જા અયોગી હોતા હૈ તો ઉક્તકે વેદનીય કર્મ કા વન્ધ નહીં હોતા । 'एवं
 नो सन्नोवउत्ते अवेदए अकसाई, सागरोवउत्ते अणागारोवउत्ते' इसी
 प्रकार से नो संज्ञा में उपयुक्त वेदरहित कथाय रहित साकारोपयुक्त
 और अनाकारोपयुक्त जीवों के 'तद्वय विहूणा' तृतीय भंग रहित प्रथम
 द्वितीय और चतुर्थ ऐसे तीन भंग होते हैं । 'अजोगिमि य चरिमो'
 अयोगी में अन्तिम भंग होता है । 'सेसेसु पढमवितिया' शेष जीवों में
 -अयोगिव्यतिरिक्त जीवों में प्रथमद्वितीय भंग होते हैं । 'नेरइयाणं भंते !
 वेयणिज्जं कम्मं किं बंधी बंधइ बंधिस्सइ' हे भदन्त नैरयिक जीवने
 क्या पहिले-भूतकाल में वेदनीय कर्म का बन्ध किया है ? वर्तमान में वह
 करता है ? भविष्यत् काल में वह बन्ध करेगा ? अथवा-भूतकाल में उसने
 बन्धकिया है वर्तमान में वह बन्ध करता है ? भविष्यत् में वह बन्ध नहीं

ભંગ હોતો નથી કેમકે તે અવસ્થામાં જ્યારે તે અયોગી હોય છે. તો તેને
 વેદનીય કર્મનો બંધ હોતો નથી.

‘एवं नोसन्नोवउत्ते, अवेदए अकसाई सागरोवउत्ते, अणागारोवउत्ते’
 એજ પ્રમાણે સાકારોપયોગવાળા અને અનાકારોપયોગવાળા જીવોને એટલે કે
 જે નોસંજોપયુક્ત હોય, વેદરહિત, કથાયરહિત, હોય તેવા જીવોને ‘तद्वय
 विहूणा’ ત્રીજા ભંગને છોડીને પહેલો, બીજો અને ચોથો એ ત્રણ ભંગો હોય છે.
 ‘अजोगिमि य चरिमो’ અયોગી જીવમાં છેલ્લો ભંગ જ હોય છે ‘सेसेसु
 पढमवितिया’ બાકીના જીવોને એટલે કે અયોગી શિવાયના જીવોને પહેલો
 અને બીજો એ બે ભંગો હોય છે.

‘नेरइयाणं भंते ! वेयणिज्जं कम्मं किं बंधी, बंधइ बंधिस्सइ’ હે ભગવન્
 નૈરયિક જીવે ભૂતકાળમાં વેદનીય કર્મનો બંધ કર્યો છે ? વર્તમાન કાળમાં
 તે વેદનીય કર્મનો બંધ કરે છે ? અને ભવિષ્ય કાળમાં તે તેનો બંધ કરશે ?
 અથવા ભૂતકાળમાં તેણે વેદનીય કર્મનો બંધ કર્યો છે ? વર્તમાન કાળમાં

અવધનાત્ ન વધનાતિ ન મન્સ્યતીતિ ચતુર્મજ્જકઃ પ્રશ્નઃ, ઉત્તરમાહ-‘એવં’ इत्यादि, ‘एवं नेरइया’ एवं सामान्यतो जीववदेव प्रथमद्वितीयभङ्गौ ज्ञातव्यौ, कियत्पर्यन्तं पूर्ववदेव ज्ञातव्यं तत्राह-‘जाव’ इत्यादि, ‘जाव वेमाणियत्ति’ यावत् वैमानिक इति नैरयिकादारभ्य वैमानिकपर्यन्तदण्डकेषु प्रथमद्वितीयभङ्गौ ज्ञातव्यौ ‘जस्स जं अत्थि’ यस्य यदस्ति तस्य विविच्य तद्वक्तव्यं यस्य जीवस्य नारकादेर्यत् लेख्यादिकमस्ति तस्य जीवराशे स्तद् लेख्यादि सम्बन्धे भङ्गो वक्तव्य इति । ‘सव्वत्थ वि पढमवितिया’ सर्वत्र नारकादारभ्य वैमानिकान्तदण्डकेषु प्रथमद्वितीय

करेगा ? अथवा-भूतकाल में उसने बन्ध किया है, वर्तमान में वह बन्ध नहीं करता है, भविष्यत्काल में वह बन्ध करेगा ? अथवा-उसने भूतकाल में वेदनीय कर्म का बन्ध किया है, वर्तमान में वह इसका बन्ध नहीं करता है और न भविष्यत् काल में वह इसका बन्ध करेगा ? इस प्रकार से यह नारकियों द्वारा वेदनीय कर्म बन्ध के विषय में त्रिकाल सम्बन्धी ४ चार भंग विषयक प्रश्न है इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-‘एवं नेरइया’ हे गौतम ! सामान्य से जीव के जैसा ही यहां प्रथम और द्वितीय भंग होते हैं । और ये प्रथमद्वितीय भंग ‘जाव वेमाणियत्ति’ यावत् वैमानिक तक के जीवों के होते हैं तथाच-नैरयिक से लेकर वैमानिकतक के दण्डकों में प्रथम और द्वितीय ये दो भंग ही होते हैं ऐसा जानना चाहिये ’ जस्स जं अत्थि सव्वत्थ वि पढम वितिया’ इस प्रकार जिस नारकादि जीव के जो लेख्यादिक हों उसके

તે તેનો બંધ કરે છે ? અને ભવિષ્ય કાળમાં તેનો બંધ નહીં કરે ? ૨ અથવા ભૂતકાળમાં તેણે તેનો બંધ કર્યો છે ? વર્તમાનમાં તે તેનો બંધ નથી કરતો ? અને ભવિષ્ય કાળમાં તે તેનો બંધ કરશે ? અથવા તેણે ભૂતકાળમાં વેદનીય કર્મનો બંધ કર્યો છે ? વર્તમાનમાં તે તેનો બંધ નથી કરતો ? તથા ભવિષ્ય કાળમાં તે તેનો બંધ કરશે નહીં ? આ પ્રમાણે નારકિયો દ્વારા વેદનીય કર્મ બંધના સબધમાં ત્રણે કાળ સંબંધી ૪ ચાર ભંગો થવાના સબધમાં પ્રશ્ન કરેલ છે

આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘एवं नेरइया’ हे गौतम ! सामान्यपक्षाधी एवना कथन प्रमाणे अहियां पड़ेवो અને બીજો એ બે ભંગો હોય છે, અને આ પહેલો તથા બીજો ભંગ ‘जाव वेमाणियत्ति’ આ કથનથી યાવત્ વૈમાનિક સુધીના એવાને હોય છે. તથા-નૈરયિકની લઈને વૈમાનિક સુધીના ૬૩કોમાં પહેલો અને બીજો એ બે ભંગો ૪ હોય છે તેમ સમજવું. ‘जस्स जं अत्थि सव्व वि पढमवितिया’ આ પ્રમાણે જે નારક વિગેરે એવને જે લેખ્યા વિગેરે કહેલ છે, તેને તેજ લેખ્યા વિગેરે સબધી ભંગ કહેવો

મજ્ઞાએવ વક્તવ્યાવિતિ । ‘નવરં મણુસે જહા જીવે’ નવરં કેવલમેતાવદેય વૈલક્ષ-
ણ્યમ્ યત્ મનુષ્યદણ્ડકે સામાન્યજીવદણ્ડકવદેય તૃતીયમજ્ઞવિહીનાઃ પ્રથમ
દ્વિતીયચતુર્થમજ્ઞા વક્તવ્યાઃ જીવસમાનધર્મત્વાત્ મનુષ્યસ્યેતિ । ‘જીવે ણં મંતે !
મોહણિજ્જં કમ્મં કિં વંધી વંધઈ’ જીવઃ સ્વલુ મદન્ત ! મોહનીયં કર્મ કિમ્ અવ-
ધ્નાત્ વધ્નાતિ મન્તસ્યતિ૧, અવધ્નાત્ વધ્નાતિ ન મન્તસ્યતિ૨, અવધ્નાત્ ન
વધ્નાતિ મન્તસ્યતિ૩, અવધ્નાત્ ન વધ્નાતિ ન મન્તસ્યતિ૪ ઇતિ ચતુર્મજ્ઞકો મોહ-

લસ લેશ્યાદિક કે સમ્બન્ધ મેં મંગ કહના ચાહિયે અતઃ સર્વત્ર-નૈરયિક
સે લેકર વૈમાનિક તક કે દણ્ડકોં મેં પ્રથમ દ્વિતીય મંગ હી હોતા હૈ ।
‘નવરં મણુસે જહા જીવે’ પરન્તુ મનુષ્ય દણ્ડક મેં સામાન્ય જીવ દણ્ડક
કી તરહ તૃતીય મંગ વિહીન પ્રથમદ્વિતીય ઓર ચતુર્થ યે ત્રીન મંગ હોતા
હૈ-કયોંકિ મનુષ્ય ઓર સમુચય જીવ સમાન ધર્મ વાલે હોતે હૈ ।

‘જીવે ણં મંતે ! કિં મોહણિજ્જં કમ્મં વંધી વંધઈ વંધિસ્સઈ’ હે મદન્ત !
જીવને કયા ભૂતકાલ મેં મોહનીય કર્મ કા બન્ધ કિયા હૈ ? વહ વર્તમાન
કાલ મેં કરતા હૈ ? અવિષ્યત્ કાલ મેં વહ કરેગા કયા ? અથવા-જીવને
ભૂતકાલ મેં કયા મોહનીય કર્મ કા બન્ધ કિયા હૈ ! વર્તમાન મેં કયા વહ
કરતા હૈ ઓર કયા વહ અવિષ્યત્ કાલ મેં ડસકા બન્ધનહીં કરેગા ?
અથવા-જીવને ભૂતકાલ મેં મોહનીય કર્મ કા બન્ધ કિયા હૈ ? વર્તમાન
મેં વહ નહીં કરતા હૈ ? અવિષ્યત્ મેં વહ કયા ડસકા બન્ધ કરેગા ? અથવા
ભૂતકાલ મેં જીવને મોહનીયકર્મ કા બન્ધ કિયા હૈ ? વર્તમાન મેં વહ ડસકા
બન્ધ નહીં કરતા હૈ ? અવિષ્યત્ મેં બી વહ ડસકા બન્ધ નહીં કરેગા ? ડસ

ભેદએ. તેથી બધે એટલે કે નૈરયિકથી લઈને વૈમાનિક સુધીના દંડકોમાં પડેલા
અને બીજા એ બેજા ભંગો હોય છે. ‘નવરં મણુસે જહા જીવે’ પરંતુ મનુષ્યના
દંડકમાં સામાન્ય જીવ દંડકના કથન પ્રમાણે જ ત્રીજા ભંગને છોડીને
પડેલા, બીજા ચોથા એ ત્રણ ભંગ જ હોય છે. કારણ કે મનુષ્ય અને
સમુચય જીવ એ સમાન ધર્મવાળા હોય છે. ૫

‘જીવે ણં મંતે ! કિં મોહણિજ્જં કમ્મં વંધી, વંધઈ, વંધિસ્સઈ’ હે ભગવન્
જીવે ભૂતકાળમાં મોહનીય કર્મનો બંધ કર્યો છે ? વર્તમાન કાળમાં તેનો
બંધ કરે છે ? અને અવિષ્ય કાળમાં તેનો બંધ કરશે ? અથવા ભૂતકાળમાં
તેણે મોહનીય કર્મનો બંધ કર્યો છે ? વર્તમાન કાળમાં તે તેનો બંધ નથી
કરતો ? અને અવિષ્યમાં તે તેનો બંધ કરશે ? અથવા ભૂતકાળમાં જીવે
મોહનીય કર્મનો બંધ કર્યો છે ? વર્તમાનમાં તે તેનો બંધ નથી
કરતો ? અને અવિષ્ય કાળમાં તેનો બંધ નહીં કરે ? આ રીતે

નીયકર્મવિષયકઃ પ્રશ્નઃ, ઉત્તરમાહ—‘જહેવ’ इत्यादि, ‘जहेव पावं कर्मं तहेव मोहणिज्जं पि निरवसेसं जाव वेमाणिए’ यथैव पापं कर्म तथैव मोहनीयमपि निरवशेषं यावद्वैमानिकः पापकर्मणो बन्धप्रकरणे यथा चतुरोऽपि भङ्गाः प्रदर्शितास्तथैव मोहनीयकर्मणो बन्धेऽपि चत्वारो भङ्गा ज्ञातव्यास्तत्राभव्यमाश्रित्य-प्रथमो भङ्गः, क्षपकत्वप्राप्तियोग्यभव्यविशेषमाश्रित्य द्वितीयो भङ्गः, उप-शान्तमोहजीवमाश्रित्य तृतीयो भङ्गः, क्षीणमोहजीवमाश्रित्य चतुर्थः इति ।

પ્રકાર સે ‘અવધ્નાત્ વધ્નાતિ અન્તસ્યતિ? અવધ્નાત્ વધ્નાતિ, નો અન્તસ્યતિ? અવધ્નાત્ ન વધ્નાતિ, અન્તસ્યતિ? અવધ્નાત્ ન વધ્નાતિ, ન અન્તસ્યતિ?’, यह त्रिकाल विषयक ४ भंग के सम्बन्ध में मोहनीय कर्म के बन्ध करने के विषय में प्रश्न है । इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—‘जहेव पावं कर्मं तहेव मोहणिज्जं पि निरवसेसं जाव वेमाणिए’ हे गौतम ! जैसा मैंने पापकर्म के बन्ध के सम्बन्ध में कहा है वैसा ही निरवशेष कथन मोहनीय कर्म के बन्ध के सम्बन्ध में भी कहना चाहिये अर्थात् पाप-कर्म के बन्ध के सम्बन्ध में पहिले चार भंग प्रकट किये गये हैं इसी प्रकार से यहां पर भी चार भंग प्रकट करना चाहिये—तथा च—किसी एक अभव्य जीव ने पहिले भूतकाल में मोहनीय कर्म का बन्ध किया है वर्तमान में वह इसका बन्ध करता है और भविष्यत् में भी वह इसका बन्ध करेगा ? ऐसा यह प्रथम भंग अभव्य जीव की अपेक्षा से कहा गया है ऐसा जानना चाहिये—द्वितीय भंग क्षपकता जिसे प्राप्त

‘अवध्नात् वध्नाति अन्तस्यति, अवध्नात् वध्नाति न अन्तस्यति, अवध्नात् न वध्नाति अन्तस्यति अवध्नात् न वध्नाति न अन्तस्यति’ आ रीते त्रये काल सम्बंधी चार लंग सम्बंधी मोहनीय कर्म बंधना सम्बंधमा प्रश्न उदेव छे. आ प्रश्नना उत्तरमा प्रभुश्री कहे छे के—‘जहेव पावं कर्मं तहेव मोहणिज्जं पि निरवसेसं जाव वेमाणिए’ हे गौतम ! पापकर्मना बंधना सम्बंधमा ते प्रभावे ने कहेव छे, जेव प्रभावेनुं कथन मोहनीय कर्म बंधना सम्बंधमा पद्य कहेवुं जेष्ठ जे. अर्थात् पाप कर्मना बंधना सम्बंधमा पडेवा ४ चार लंगो प्रकट कहेव छे, जेव प्रभावेना चार लंगो अडियां आ मोहनीय कर्म बंधना सम्बंधमा पद्य सम्बंधमा. तथा कौष्ठ जेष्ठ सर्वथा अतन्त्र एवे पडेवा तूतकालना मोहनीय कर्मना बंध कथो के, वर्तमानना ते तेना न बंध करे छे अने लक्ष्मि कर्मना ते तेना न बंध करे. अ. इति अ. पडेवा तानं सर्वथा अतन्त्र एवानी नरेक्षणी कहेव छे तेन सम्बंध. १

અયં ચ ક્રમઃ-નૈરયિકાદારમ્ય વૈમાનિકાન્તદણ્ડકેષુ વિવિયોજ્ય ઇતિ । આયુષ્ય કર્મદણ્ડકમાહ-‘જીવે ણં’ ઇત્યાદિ, ‘જીવે ણં મંતે ! આયં કમ્મં કિં વંધી વંધઈ પુચ્છા’ જીવઃ સ્વલ્પ મદન્ત ! આયુષ્કં કર્મ કિમ્ અવધનાત્ વધનાતિ મન્ત્સ્યતિ૧, અવધનાત્ વધનાતિ ન મન્ત્સ્યતિ૨, અવધનાત્ ન વધનાતિ મન્ત્સ્યતિ૩, અવધનાત્ ન વધનાતિ ન મન્ત્સ્યતિ૪ ઇતિ ચતુર્મજ્જકઃ પ્રશ્નઃ, મગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ,

હોને ચાલી છે એસે અન્ય વિશેષ કી અપેક્ષા લેકર કહા ગયા છે । તૃતીય અંગ ઉપશાન્ત મોહવાલે જીવ કો આશ્રિત કરકે કહા ગયા છે । ઔર ચતુર્થ અંગ ક્ષીણમોહવાલે જીવ કો આશ્રિત કરકે કહા ગયા છે । હસ પ્રકાર નૈરયિક સે લેકર વૈમાનિકાન્ત દણ્ડકોં મેં જૈસા પાપકર્મ કે સંબંધ મેં કહા ગયા છે વૈસા કથન જાનના ચાહિયે ।

‘જીવે ણં મંતે ! આયં કમ્મં કિં વંધી વંધઈ૦’ હે મદન્ત ! જીવને કયા પહિલે આયુકર્મ કા બન્ધ કિયા છે ? કયા વહ વર્તમાન કાલ મેં મી આયુકર્મ કા બન્ધ કરતા રહતા છે ? ઔર કયા વહ ભવિષ્યત્ કાલ મેં ઉસકા બન્ધ કરેગા?૧ અથવા-ઉસને કયા ભૂતકાલ મેં આયુ-કર્મ કા બન્ધ કિયા છે કયા ? વહ વર્તમાન મેં આયુકર્મ કા બન્ધ કર રહા છે ? ઔર કયા વહ ભવિષ્યત્ કાલ મેં ઉસકા બન્ધ નહીં કરેગા?૨ । અથવા-કયા ભૂતકાલ મેં ઉસને આયુકર્મ કા બન્ધ કિયા છે, વર્તમાન મેં વહ કયા આયુકર્મ કા બન્ધ નહીં કરતા છે ? ભવિષ્યત્ કાલ મેં વહ

બીજે ભંગ ક્ષપક શ્રેણી જેને પ્રાપ્ત થવાની હોય એવા ભવ્ય વિશેષની અપેક્ષાથી કહેલ છે. ૨ ત્રીજે ભંગ ઉપશાન્ત મોહવાળા જીવનો આશ્રય કરીને કહેલ છે. ૩ અને ચોથો ભંગ ક્ષીણ મોહવાળા જીવનો આશ્રય કરીને કહેલ આ ક્રમથી નૈરયિકથી લઈને વૈમાનિક સુધીના દંડકોમાં કહેવું જોઈએ.

‘જીવે ણં મંતે ! આયં કમ્મં કિં વંધી વંધઈ વંધિસ્સઈ’ હે ભગવન્ જીવે પહેલા આયુષ્ય કર્મનો બંધ કર્યો છે ? તથા વર્તમાનમાં તે તેનો બંધ કરતો રહે છે ? અને શું તે ભવિષ્ય કાળમાં તેનો બંધ કરશે ? અથવા તેણે ભૂતકાળમાં આયુષ્યકર્મનો બંધ કર્યો છે ? વર્તમાન કાળમાં તે આયુષ્ય કર્મનો બંધ કરતો રહે છે ? અને ભવિષ્ય કાળમાં તે તેનો બંધ નહીં કરે અથવા ભૂતકાળમાં તેણે આયુષ્ય કર્મનો બંધ કર્યો છે ? વર્તમાનમાં તે આયુષ્ય કર્મનો બંધ કરતો નથી ? ભવિષ્યમાં તે આયુષ્ય કર્મનો બંધ કરશે ? ૩ અથવા ભૂતકાળમાં તેણે આયુષ્ય કર્મનો બંધ કર્યો છે ? વર્તમાન કાળમાં તે આયુષ્યકર્મનો બંધ કરતો નથી ? અને શું તે ભવિષ્ય કાળમાં તેનો બંધ નહીં

હે ગૌતમ ! 'અત્યેગહૃ વંધી ચઝમ્ગો' અસ્ત્યેકકોઽવધ્નાત્ ચતુર્મજ્જઃ, અત્રાયુષ્ક-
કર્મવન્ધવિષયે જીવસૂત્રે ચત્વારો મજ્જા ભવન્તિ તથાહિ-અસ્ત્યેકકોઽવધ્નાત્
અતીતકાલે આયુષ્કં કર્મ વધ્નાતિ મન્તસ્યતિ ચ૧, અસ્ત્યેકકોઽવધ્નાત્ વધ્નાતિ
ન મન્તસ્યતિ૨, અસ્ત્યેકકોઽવધ્નાત્ ન વધ્નાતિ ન મન્તસ્યતિ૪ इत्येवं चत्वारो
મજ્જા ભવન્તિ । તત્ર પ્રથમો મજ્જોઽમવ્યસ્ય૧, દ્વિતીયો મજ્જો યશ્વરમશરીરો ભવતિ
તસ્ય ભવતિ૨, તૃતીય મજ્જ ઉપશમકસ્ય ભવતિ, સ હિ પૂર્વકાલે આયુરવધ્નાત્
ઉપશમકાલે ન વધ્નાતિ તત્ પ્રતિપતિનસ્તુ મન્તસ્યતિ૩, ચતુર્થમજ્જમ્તુ ક્ષપકસ્ય
ભવતિ, સ હિ પૂર્વકાલે આયુરવધ્નાત્ વર્તમાનકાલે ન વધ્નાતિ, ન ચાનાગતકાલે

આયુકર્મ કા વન્ધ કરેગા ?૩ । અથવા-જૂતકાલ મેં કયા ડસને આયુ-
કર્મ કા વન્ધ ક્રિયા હૈ ? વર્તમાન મેં કયા વહ આયુકર્મ કા વન્ધ નહીં
કરતા હૈ ? ઔર કયા વહ ભવિષ્યત્ કાલ મેં ખી ડસકા વન્ધ નહીં
કરેગા ? હસ પ્રકાર સે 'અવધ્નાત્, વધ્નાતિ, મન્તસ્યતિ૧, અવધ્નાત્
વધ્નાતિ ન મન્તસ્યતિ૨ અવધ્નાત્, ન વધ્નાતિ, મન્તસ્યતિ૩, અવધ્નાત્
ન વધ્નાતિ, ન મન્તસ્યતિ૪ યે ચાર મંગ આયુકર્મ કૈ વન્ધ કૈ વિષય મેં
શ્રીગૌતમસ્વામી ને પૂછે-તવ પ્રમુશ્રીને કહા-'ગોવમા ! 'અત્યેગહૃ વંધી
ચઝમ્ગો' ઘણું હસ આયુષ્ક કર્મ કૈ વન્ધ વિષયવાલે જીવ સૂત્ર મેં ૪ મંગ
હોતે હૈ-જૈસે-કિસી ઇક જીવ ને જૂતકાલ મેં આયુકર્મ કા વન્ધ ક્રિયા
હૈ, વર્તમાન મેં વહ આયુકર્મ કા વન્ધ કરતા હૈ, ઔર ભવિષ્યત્ કાલ
મેં ખી વહ આયુકર્મ કા વન્ધ કરેગા ? ણેસા વહ પ્રથમ મંગ અમવ્ય
જીવ કો આશ્રિત કરકે કહા ગયા હૈ, તથા વહ દ્વિતીય મંગ-કિસી ઇક

કરે ? આ પ્રમાણે 'આયુષ્ક' કર્મ અવધ્નાત, વધ્નાતિ મન્તસ્યતિ, અવધ્નાત્
વધ્નાતિ ન મન્તસ્યતિ અવધ્નાત્ ન વધ્નાતિ, મન્તસ્યતિ અવધ્નાત ન વધ્નાતિ, ન
મન્તસ્યતિ' આ ચાર ભગો આયુષ્ય કર્મના અવધના અવધના શ્રીગૌતમસ્વામીએ
પ્રમુશ્રીને પૂછેલ છે. તેના ઉત્તરમા પ્રમુશ્રીએ આ પ્રમાણે કહેલ છે-'ગોવમા !
અત્યેગહૃ વંધી ચઝમ્ગો' અહિયા આ આયુષ્ય કર્મના અવધ વિષયક સૂત્રમાં ૪
ચાર ભગો થાય છે, જેમકે-કેઈ એક કરે જૂતકાળમાં આયુષ્ય કર્મનો અવધ
કર્યો છે, વર્તમાનમાં તે આયુષ્ય કર્મનો અવધ કરે છે, અને ભવિષ્યમાં પણ
તે આયુષ્ય કર્મનો અવધ કરશે ? આ રીતનો આ પહેલો વગલ જન્મ ડાને
આયુષ્ય કરીને કહેલ છે. તથા કેઈ એક કરે જૂતકા- નાં આયુકર્મનો અવધ
કર્યો છે, વર્તમાન કાળમા તે તેનો અવધ કરે છે, અને ભવિષ્યમા તે તેનો
અવધ નહીં કરે ? આ રીતનો આ બીજો વગલ જે કરેલ જરૂર. સદૃશ...

ડપિ મન્ત્સ્યતીતિ । ‘સલેસ્સે જાવ સુકલેસ્સે ચત્તારિ મંગા’ સલેસ્યે જીવે યાવત્ શુક્લલેશ્યાવતિ ચત્તારોડપિ મજ્ઞા મવન્તિ, અત્ર યાવત્પદેન કૃષ્ણલેશ્યાદીનાં સંગ્રહ સ્તત્ર યો ન મોક્ષં યાસ્યતિ તસ્ય પ્રથમો મજ્ઞઃ૧, યસ્તુ ચરમશરીરતયોત્પત્સ્યતે તસ્ય દ્વિતીયો મજ્ઞઃ૨, અવન્ધકાલે તૃતીયો મજ્ઞઃ, વિદ્યમાનચરમશરીરસ્ય સલેસ્ય

જીવને શૂન્યકાલ મેં આયુકર્મ કા બન્ધ કિયા હૈ, વર્તમાન મેં વહ ઉસકા બન્ધ કરતા હૈ ઓર અવિષ્યત્ મેં વહ ઉસકા બંધ નહીં કરેગા-જો જીવ ચરમશરીરી હોતા હૈ ઉસકી અપેક્ષા સે કહા ગયા હૈ, ‘અવધ્નાત્ ન વધ્નાતિ મન્ત્સ્યતિ’ એસા યહ તૃતીય મંગ ઉપશમક જીવ કી અપેક્ષા લેકર કહા ગયા હૈ ઓર ‘અવધ્નાત્ ન વધ્નાતિ ન મન્ત્સ્યતિ’ એસા યહ ચતુર્થ મંગ ક્ષીણમોહવાલે જીવ કી અપેક્ષા લેકર કહા ગયા હૈ । ઉપશમક જીવ પૂર્વકાલ મેં-ઉપશમક અવસ્થા સે પહિલે-હી આયુકર્મ કા બન્ધ કરતા હૈ, ઉપશમક અવસ્થા મેં નહીં કરતા હૈ, ઓર જવ વહ શ્રેણી પતિત હો જાતા હૈ-તવ પુનઃ આયુકર્મ કા બન્ધ કરને લગતા હૈ । ક્ષીણ મોહવાલા જીવ ક્ષપક શ્રેણી પર આરુઢ રહતા હૈ-અતઃ વહ પૂર્વકાલ મેં હી-ક્ષપક શ્રેણી પર જલ્પતઃ વહ આરુઢ નહીં હુઆ હૈ તવ તક હી-આયુકર્મ કા બન્ધ કરતા હૈ, ઉક્ષ પર આરુઢ હો જાને કે વાદ વહ આયુકર્મ કા બન્ધ નહીં કરતા હૈ તથા યહાં સે જીવકા પતન હોતા નહીં

હોય છે, તેમની અપેક્ષાથી કહેલ છે. ‘અવધ્નાત્ ન વધ્નાતિ મન્ત્સ્યતિ’ આ પ્રમાણેનો આ ત્રીજો ભંગ ઉપશમક જીવની અપેક્ષાથી કહેલ છે. ‘અવધ્નાત્ ન વધ્નાતિ, ન મન્ત્સ્યતિ’ આ પ્રમાણેનો આ ચોથો ભંગ ક્ષીણમોહવાળા જીવની અપેક્ષાથી કહેલ છે ઉપશમવાળા જીવો પૂર્વકાળમાં ઉપશમક અવસ્થાની પહેલાં જ આયુકર્મનો બંધ કરે છે. ઉપશમક અવસ્થામાં બંધ કરતા નથી અને જ્યારે તે શ્રેણીથી પતિત થઈ જાય છે. ત્યારે તે ફરીથી આયુકર્મનો બંધ કરવા લાગે છે. ક્ષીણમોહવાળો જીવ ક્ષપક શ્રેણી પર આરુઢ રહે છે. તેથી તે પૂર્વકાળમાં જ-ક્ષપક શ્રેણી પર જ્યાં સુધી આરુઢ થયો નથી. ત્યાં સુધી જ આયુકર્મનો બંધ કરે છે, તેના પર આરુઢ થઈ ગયા પછી તે આયુકર્મનો બંધ કરતા નથી. તથા તે અવસ્થાથી જીવનું પતન થતું નથી. તેથી તે ફરીથી આયુકર્મનો બંધક થતો નથી. ‘સલેસ્સે જાવ સુકલેસ્સે ચત્તારિ મંગા’ લેશ્યાવાળા જીવમાં યાવત્ શુક્લલેશ્યાવાળા જીવોમાં ચાર ભંગો હોય છે. અહિંયાં યાવત્ પદથી કૃષ્ણલેશ્યાવાળા વિગેરે જીવો પ્રહસ્ય કરાયા છે. જેઓ મોક્ષ જતા નથી તેની અપેક્ષાથી પહેલો ભંગ કહેલ છે. અને જે ચરમ શરીરી રૂપે ઉત્પન્ન થવાના હોય તેની અપેક્ષાથી બીજો

જીવસ્ય ચતુર્યો મદ્ગઃ ૪ । એવમ્ અયંડપિ મદ્ગા વિવિચ્ચ વક્તવ્યાઃ । ‘અલેસ્સે ચરિમો મંગો’ અલેશ્યે-લેશ્યારહિતે જીવે ચરમચતુર્યો મદ્ગ એવ મવતિ અલેશ્યમ્ શૈલેશીગતઃ સિદ્ધથ મવતિ તયોર્વર્તમાનકાલાનાગતકાલયોરાયુષોઽવન્ધસ્વરૂપાદિતિ । ‘કળ્હપવિશ્વણં પુચ્છા’ કૃષ્ણપાક્ષિકઃ સ્વલુ મદન્ત ! આયુષ્કં કર્મ ક્ષિમ્ અવધનાત્ વધનાતિ મન્તસ્યતિ૧, અવધનાત્ વધનાતિ ન મન્તસ્યતિ૨, અવધનાત્ ન વધનાતિ મન્તસ્યતિ૩, અવધનાત્ ન વધનાતિ ન મન્તસ્યતિ ૪ ઇત્યેવં રૂપેણ ચતુ-

રૂપે, ફસલિયે વહ પુનઃ--આયુકર્મ કા વન્ધસ્વ નહીં હોતા રૂપે । ‘સલેસ્સે જાવ સુવ્વકલેસ્સે ચનારિ મંગો’ લેશ્યાવાલે જીવ મેં યાવત્ શુક્લ લેશ્યાવાલે જીવ મેં ચાર ભંગ હોતે રૂપે, યહાં યાવત્પદ લે કૃષ્ણ લેશ્યા વાલે આદિ જીવોં કા ગ્રહણ હુઆ રૂપે, જો મોક્ષ નહીં જાવેગા ઉસકી અપેક્ષા સે પ્રથમ ભંગ રૂપે ઓર જો ચરમશરીર રૂપ સે ઉત્પન્ન હોગા ઉસકી અપેક્ષા સે દ્વિતીય ભંગ રૂપે, અવન્ધકાલ મેં તૃતીય ભંગ રૂપે ઓર જિસકે ચરમ-શરીર મોજૂદ રૂપે એસે ત્રિલેશ્ય જીવ કી અપેક્ષા સે અંતિમ ભંગ રૂપે । ફસી પ્રકાર સે આગે મી ભંગોં કા વિવેચન કરના ચાહિયે, ‘અલેસ્સે ચરિમો’ જો જીવ લેશ્યા રહિત હોતા રૂપે ઉસકે ચતુર્ય ભંગ રૂપે હોતા રૂપે-અલેશ્ય શૈલેશીગત જીવ ઓર સિદ્ધ જીવ હોતા રૂપે, ફનકે વર્તમાન કાલ મેં ઓર અનાગત કાલ મેં આયુકર્મ કા વન્ધ નહીં હોતા રૂપે । ‘કળ્હપવિશ્વણં પુચ્છા’ કૃષ્ણપાક્ષિક જીવ જો લેકર ગૌતમ ને આયુષ્ક કર્મ કે વન્ધ કરને કે વિષય મેં એમા રૂપે ચાર ભંગોંવાલા પ્રદન કિયા રૂપે-જૈસે-રૂપે મદન્ત ! કૃષ્ણપાક્ષિક જીવ ને ત્યા મૂતકાલ મેં આયુ

ભંગ કહેલ છે. અળથ કાળમા ત્રીજો ભંગ કર્યો છે અને તેને ચરમશરીર કાયમ છે. એવા લેશ્યાવાળા એવાની અપેક્ષાથી એવો ભંગ કહેલ છે, આજ પ્રમાણે આગળ પણ ભગોની વ્યવસ્થા બજાવેલી. ‘અલેસ્સે ચરિમો’ લેશ્યા વિનાના જે એવો હોય છે, તેએને એવો ભંગ ન હોય છે તેવા વિનાના શૈલેશી અવસ્થાવાળા એવો અને સિદ્ધ એવો હોય છે. તેએને વર્તમાન કાળમા અને ભવિષ્ય કાળમાં આયુકર્મનો બધા દેવો નથી.

‘કળ્હપવિશ્વણં પુચ્છા’ કૃષ્ણપાક્ષિક એવો નામક કર્મને ધીરોન્મત્ત સ્વભાવે આયુકર્મનો બધના સજધના ઉપર પ્રભાવ નાખવા તરફ એ પ્રશ્ન કર્યો છે. જેનકે-હે જાવત્ કૃષ્ણપાક્ષિક એવો આયુકર્મનો બધ કર્યો છે ? તે વર્તમાન કાળમાં આયુકર્મ નથી કરે છે અને ભવિષ્યમાં તે આયુકર્મનો બધ કરશે ? એવો પ્રશ્નકર્તા રૂપે આયુકર્મનો

મંજ્ઞકઃ પ્રશ્નઃ પૃચ્છત્યા પરિગ્રહતે । મગધાનાહ-‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘अत्येगइए बंधी बंधइ बंधिस्सइ’ अस्त्येककोऽवध्नात् वध्नाति भन्त्स्यति प्रथमो भङ्गः कृष्णपाक्षिकस्य, तथा ‘अत्येगइए बंधी न बंधइ बंधिस्सइ’ अस्त्येककः कृष्णपाक्षिकोऽवध्नात् न वध्नाति भन्त्स्यति कृष्णपाक्षिकस्य प्रथमतृतीयौ द्वौ भङ्गौ भवतः । तत्र प्रथमो भङ्गः अमव्ययायस्य कृष्णपाक्षिकस्य भवति, तृतीयभङ्गस्तु

કર્મ કા બન્ધ ક્રિયા હૈ ? વર્તમાન મેં વહ કયા આયુ કર્મ કા બન્ધ કરતા હૈ ? અવિષ્યત્કાલ મેં કયા વહ આયુર્કર્મ કા બન્ધ કરેગા ? અથવા-ભૂતકાલ મેં उसने आयुर्कर्म का बन्ध किया है ? वर्तमान मેं वह आयु-कर्म का बन्ध करता है ? अविष्यत् काल मેं वह आयुर्कर्म का बन्ध नहीं करेगा ? अथवा-भूतकाल मેं उसने आयु कर्म का बन्ध किया है वर्तमान मેं वह आयुर्कर्म का बन्ध नहीं करता है ? और अविष्यत् मેं वह आयु कर्म का बन्ध करने लगता है ? अथवा-भूतकाल मેं उसने आयुर्कर्म का बन्ध किया है ? वर्तमान मેं वह आयुर्कर्म का बन्ध नहीं करता है ? और अविष्यत् मેं जी वह आयुर्कर्म का बन्ध नहीं करेगा ? इस प्रकार ‘अवध्नात्, वध्नाति भन्त्स्यति ? अवध्नात्, वध्नाति न भन्त्स्यति ? अवध्नात्, न वध्नाति, भन्त्स्यति, ३ अवध्नात् न वध्नाति, न भन्त्स्यति’ यह चार भंगोंवाला प्रश्न है । ऐसा यह प्रश्न ‘पृच्छा’ शब्द से गृहीत किया गया है । इस प्रश्न के उत्तर में प्रभुश्री गौतमस्वामी से कहते हैं-‘गोयमा ! अत्येगइए बंधी बंधइ बंधिस्सइ’ हे गौतम !

બંધ કર્યો છે ? વર્તમાનમાં તે આયુકર્મનો બંધ કરે છે ? તથા ભવિષ્યમાં તે આયુકર્મનો બંધ નહીં કરે ? ૨ અથવા ભૂતકાળમાં તેણે આયુકર્મનો બંધ કર્યો છે ? વર્તમાનકાળમાં તે આયુકર્મનો બંધ નથી કરતો ? તથા ભવિષ્યકાળમાં તે આયુકર્મનો બંધ કરવા લાગે છે ? ૩ અથવા ભૂતકાળમાં તેણે આયુકર્મનો બંધ કર્યો છે ? વર્તમાનમાં તે આયુકર્મનો બંધ નથી કરતો ? અને ભવિષ્યમાં તે આયુકર્મનો બંધ નહીં કરે ? આ પ્રમાણે ‘અવધ્નાત્, વધ્નાતિ, ભન્ત્સ્યતિ ? અવધ્નાત્ વધ્નાતિ ન ભન્ત્સ્યતિ ૨ અવધ્નાત્ ન વધ્નાતિ ન ભન્ત્સ્યતિ’ આ ચાર ભંગોવાળો શ્રીગૌતમસ્વામીએ પ્રશ્ન કરેલ છે. આ પ્રશ્ન ‘પુચ્છા’ એ પદથી થકુણ કરાયો છે. આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-‘ગોયમા ! અત્યેગइए बंधी, बंधइ, बंधिस्सइ’ હે ગૌતમ ! ઠાઈ કૃષ્ણપાક્ષિક એવ એવો હોય છે કે-જેણે પૂર્વકાળમાં આયુષ્ય કર્મ બાંધેલ હોય છે. વર્તમાન કાળમાં પણ તે તેનો બંધ કરે છે. અને

आयुष्कर्मणोऽबन्धकाले न बध्नातीत्येवं स्यात्, द्वितीयचतुर्थभङ्गौ तु न भवतः कृष्णपाक्षिकत्वे सति सर्वथा आयुष्कर्मणोऽभन्तस्यमानताया अभाव इति - विवक्षणात्। 'सुकपक्खिण्ण सम्मदिट्ठी मिच्छादिट्ठी चत्तारि भंगा' शुक्लपाक्षिके सम्पगृष्टौ मिथ्यादृष्टौ च चत्वारोऽपि भङ्गाः शुक्लपाक्षिकस्य सम्पगृष्टेऽपि चत्वारो भङ्गाः, तत्र अवन्नात् पूर्वम्, वध्नाति च बन्धकाले, भन्तस्यति

कोई एक कृष्णपाक्षिक जीव ऐसा होता है कि जिसके द्वारा पूर्वकाल में आयुष कर्म बांधा गया होता है, वर्तमान में भी वह उसे बांधता है और भविष्यत् काल में भी वह उसे बांधनेवाला होता है। तथा कोई एक कृष्णपाक्षिक जीव ऐसा होता है कि जिसने पूर्वकाल में आयुष्कर्म का बन्ध किया होता है पर वर्तमान में वह उसका बन्ध नहीं करता है किन्तु भविष्यत् में वह उसका बन्ध करनेवाला होता है, इस प्रकार से ये दो भंग यहां होते हैं। इनमें प्रथम भंग अभव्य प्राय कृष्णपाक्षिक जीव के होता है। तृतीय भंग आयुष्कर्म के अबन्ध काल में कृष्णपाक्षिक जीव को होता है। क्योंकि वह आयुष्कर्म के अबन्ध काल में उसका बन्ध नहीं करता है, अतः कृष्णपाक्षिक के द्वितीय और चतुर्थ भंग नहीं होते हैं। क्योंकि कृष्णपाक्षिकता के होने पर सर्वथा आयुष्कर्म की अभन्तस्यमानता (अबन्धता) का अभाव होता है। 'सुकपक्खिण्ण, सम्मदिट्ठी, मिच्छादिट्ठी, चत्तारि भंगा' शुक्लपाक्षिक जीव के सम्पगृष्टि जीव के एवं मिथ्यादृष्टि जीव के चारों भंग होते हैं। इनमें

भविष्य क्षणमा पणु ते तेनो बंध करशे १ तथा केअंअिके कृष्णपाक्षिके अणु अवेा डाय छे के-अेवे बूनाक्षमां आयुष्य कर्मनेा बंध करेस डाय छे, परंतु वर्तमान क्षणमा ते तेनो बंध करता नथी अने भविष्यक्षणा ते तेनो बंध करवावाणे डाय छे २ आ दीतना आ वे जनेा अदिवा कृष्णपाक्षिक अणना सअधना डाय छे आ पैरी पदेवेा जना अनन्ध प्रथ कृष्णपाक्षिक अणने डाय छे नीने उपरान्त कृष्णपाक्षिक अणने डाय छे ३ केनके ने आयुष्यकर्मना अबन्ध क्षणमा तेनो बंध करता नथी उत्तर क्षणमा ते तेनो बंध करतार डाय छे तेनी कृष्णपाक्षिक अणने अने अने जेणे के वे जेणे डायता नथी केनके कृष्णपाक्षिक अणना आयुष्य कर्मनेा अबन्ध अभाव रहे छे

'सुकपक्खिण्ण, सम्मदिट्ठी, मिच्छादिट्ठी, चत्तारि भंगा' शुक्लपाक्षिके अणने, सम्पगृष्टिजीवा अणने, अने मिथ्यादृष्टिजीवा अणने चत्वारो भंगे भवतः ३ केनके-अवन्नात्, वध्नाति नन्धकाले, वध्नाति, न नन्धकाले

ચાનાગતકાલે इति प्रथमो भङ्गः१, अवधनात् बध्नाति न भन्त्स्यति चरमशरीरत्वे इति द्वितीयो भङ्गः२, तथा अवधनात् बध्नाति अवन्धकाले उपशमावस्थायां वा भन्त्स्यति च बन्धकाले इति तृतीयो भङ्गः, चतुर्थभङ्गस्तु क्षपकस्य भवतीति । मिथ्यादृष्टिस्तु द्वितीयभङ्गके न भन्त्स्यति चरमशरीरमाप्तौ, तृतीयभङ्गके न शुक्लपाक्षिक सम्यग्दृष्टि जीव में चारों भंग होते हैं—जैसे—‘अवधनात् बध्नाति भन्त्स्यति१ अवधनात् बध्नाति न भन्त्स्यति२ अवधनात् न बध्नाति भन्त्स्यति३ अवधनात् न बध्नाति न भन्त्स्यति४’ कोई एक शुक्लपाक्षिक एवं—सम्यग्दृष्टि जीव पूर्वकाल में आयुर्कर्म को बांध चुका होता है वर्तमानकाल में वह उसे बांधता है और अनागतकाल में भी वह उसे बांधने वाला होता है । ऐसा यह प्रथम भंग है । चरमशरीरी होने से कोई एक शुक्लपाक्षिक जीव पूर्वकाल में आयुर्कर्म का बन्ध कर चुका होता है और वर्तमान काल में भी वह आयुर्कर्म को बांधता है पर भविष्यत्काल में वह उसे बांधने वाला नहीं है । ऐसा यह द्वितीय भंग है । तथा कोई एक शुक्लपाक्षिक एवं सम्यग्दृष्टि जीव ऐसा होता है कि जिसने पूर्वकाल में आयुर्कर्म का बन्ध किया होता है वर्तमान में वह अवन्धकाल में या उपशमावस्था में उसका बन्ध नहीं करता है आगामी बन्धकाल में उसका बन्ध करनेवाला हो जाता है । ऐसा यह तृतीय भंग है । चतुर्थ भंग शुक्लपाक्षिक एवं सम्यग्दृष्टि क्षपक जीव की अपेक्षा से होता है । मिथ्यादृष्टि जीव में भी ये ही चार भंग होते

अवधनात् न बध्नाति, भन्त्स्यति३ अवधनात्, न बध्नाति न भन्त्स्यति४’ કેઈ એક શુક્લપાક્ષિક જીવ પૂર્વ કાળમાં આયુર્કર્મનો બંધ કરી ચૂકેલો હોય છે, વર્તમાન કાળમાં તે તેનો બંધ કરે છે. અને ભવિષ્ય કાળમાં પણ તે તેનો બંધ કરવાવાળો હોય છે. આ પ્રમાણેનો આ પહેલો ભંગ કહેલ છે. ૧ ચરમશરીરી હોવાથી કેઈ એક શુક્લપાક્ષિક જીવ પૂર્વકાળમાં આયુર્કર્મનો બંધ કરી ચૂકેલ હોય છે, અને વર્તમાન કાળમાં પણ તે તેનો બંધ કરે છે. પરંતુ ભવિષ્યમાં તે તેનો બંધ કરવાવાળો હોતો નથી. એ પ્રમાણેનો આ બીજો ભંગ કહેલ છે ૨ તથા કેઈ એક શુક્લપાક્ષિક જીવ એવો હોય છે કે—જેણે પૂર્વકાળમાં આયુર્કર્મનો બંધ કર્યો હોય છે, વર્તમાનમાં એટલે કે અવન્ધ કાળમાં અગર ઉપશમ અવસ્થામાં તેનો બંધ કરતો નથી. આગામી બંધ કાળમાં અથવા ઉપશમથી પતિત અવસ્થામાં તેનો બંધ કરવાવાળો થઈ જાય છે. એ પ્રમાણે નો આ ત્રીજો ભંગ કહ્યો છે. ચોથો ભંગ શુક્લ પાક્ષિક ક્ષપક જીવની અપેક્ષાથી હોય છે. મિથ્યા દૃષ્ટિવાળા જીવમાં પણ આજ આજ

वध्नात्यवन्धकाले, चतुर्थे न वध्नाति अवन्धकाले, न भन्तस्यति चरमशरीरप्राप्ता-
विति । 'सम्प्रामिच्छादिद्वी पुच्छा' सम्यग्मिथ्यादृष्टिः पृच्छा हे भद्रत ! सम्य-
ग्मिथ्यादृष्टि जीवः आयुष्कं कर्म किम् अवध्नात् वध्नाति भन्तस्यति?, अवध्नात्
वध्नाति न भन्तस्यति?, अवध्नात् न वध्नाति भन्तस्यति?, अवध्नात् न वध्नाति

हैं—द्वितीय भंग में जो 'न भन्त्यति' ऐसा कहा है वह चरमशरीर की प्राप्ति की अपेक्षा से कहा है तृतीय भंग में जो 'न यध्नाति' ऐसा कहा है वह अयन्धकाल में नहीं बांधने की अपेक्षा से कहा है, चतुर्थ में 'न यध्नाति न भन्त्यति' ऐसा जो कहा गया है वह अयन्धकाल में उसे नहीं बांधता है तथा चरमशरीर की प्राप्ति में आगे वह उसे नहीं बांधेगा इस अपेक्षा से कहा गया है।

'सम्मानिच्छादिद्वी पुच्छा' हे भदन्त ! जो जीव सम्यग्मिथ्या-दृष्टि होता है-सो क्या उसने भूतकाल में आयु कर्म का बन्ध किया गया होता है ? वर्तमान में भी वह क्या आयु कर्म का बन्ध करता है ? और भविष्यत् काल में भी क्या वह आयु कर्म का बन्ध करेगा ? अथवा-उसने पूर्वकाल में आयु कर्म का बन्ध किया है ? वर्तमान में वह उसका बन्ध करता है ? भविष्यत् में वह उसका बन्ध नहीं करेगा ? अथवा-पूर्वकाल में उसका उसने बन्ध किया है ? वर्तमान में वह उसका बन्ध नहीं करता है ? भविष्यत् काल में वह उसका बन्ध करेगा ? अथवा-भूतकाल में ही वह उसका बन्ध कर चुका है, वर्तमान में वह

ભગો હોય છે. બીજા જગમા 'ન મન્ત્યતિ' એ પ્રનાલે કયું છે, તે ચરમ શરીરની પાત્રિ ધઈ લાય તે અવસ્થામા કહેલ છે ત્રીજા જગમા 'ન યન્નાતિ' એ પ્રનાલે કહેલ છે, તે અમન્ય કાળમા 'અયુક્ત' ન બાધવાળી અપેક્ષી કહેલ છે ચોથા જગમા 'ન રન્નાતિ' ન મન્ત્યતિ' એ પ્રનાલે જે કહેલ છે, તે અમન્ય કાળમા તેનો બધ બલિષ્ઠતા નહીં કર તે અપેક્ષી કહેલ છે.

[illegible]

ન મન્તસ્યતિ૪, इत्येवं क्रमेण चतुर्भङ्गः प्रश्नः, भगवानाह-‘गोयमा’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘अत्येगइए वंधी न वंधइ वंधिस्सइ’ अस्त्येककोऽवध्नात् न वध्नाति मन्तस्यति३, ‘अथेगइए वंधी न वंधइ न वंधिस्सइ’ अस्त्येककोऽवध्नात् न वध्नाति न मन्तस्यति४, अत्र तृतीयचतुर्थभङ्गौ भगवता अनुमोदितौ । सम्यग्मिथ्यादृष्टिरायु न वध्नाति, चरमशरीरत्वे च कश्चिन्न मन्तस्यतीति कृत्वा तृतीय-चतुर्थीवेव भङ्गौ भवत इति । ‘नाणी जाव ओहिनाणी चत्तारि भंगा’ ज्ञानी यावत्

उसका बंध नहीं करता है ? और क्या भविष्यत् काल में वह उसका बन्ध करेगा ? इस प्रकार से यह-‘अवध्नात् वध्नाति, मन्तस्यति १ अवध्नात्, वध्नाति, न मन्तस्यति २ अवध्नात्, न वध्नाति, मन्तस्यति ३ अवध्नात्, न वध्नाति, न मन्तस्यति’ यहां चार भंगोंवाला प्रश्न श्री गौतमस्वामी ने प्रभुश्री से पूछा है, इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं- ‘गोयमा ! अत्येगइए वंधी, न वंधइ, वंधिस्सइ’ हे गौतम ! सम्यग्मिथ्यादृष्टि जीवों में से कोई एक जीव ऐसा होता है कि जिसने पूर्व काल में आयु का बन्ध किया होता है, पर वर्तमान में उसका बन्ध नहीं करता है, आगामी काल में वह उसको पुनः बन्ध करने लगता है । तथा कोई एक जीव ऐसा होता है जिसने पूर्वकाल में आयुकर्म का बन्ध किया होता है पर वर्तमान में उसका बन्ध नहीं करता है और न भविष्यत् में वह उसका बन्ध करता है । इस प्रकार से तृतीय और चतुर्थ भंग यहां पर प्रभुश्री ने प्रदर्शित किये हैं ।

બંધ કરી ચૂકો છે ? વર્તમાનમાં તે તેનો બંધ નથી કરતો ? અને ભવિષ્યમાં તે તેનો બંધ નથી કરે ? આ પ્રમાણે આ ‘અવધ્નાત્, વધ્નાતિ, મન્તસ્યતિ ૧’ અવધ્નાત્, વધ્નાતિ, ન મન્તસ્યતિ ૨ અવધ્નાત્ ન વધ્નાતિ, ન મન્તસ્યતિ ૩ અવધ્નાત્, ન વધ્નાતિ, ન મન્તસ્યતિ ૪’ આ ચાર ભંગો વાળો પ્રશ્ન ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુને પૂછેલ છે. આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમ સ્વામીને કહે છે તે ‘ગોયમા ! ‘અત્યેગઈએ વંધી, ન વંધઈ વંધિસ્સઈ’ હે ગૌતમ ! સમ્યગ્મિથ્યાદૃષ્ટિવાળા જીવો પૈકી કોઈ એક જીવ એવો હોય છે કે-જેણે જૂનાકાળમાં આયુ કર્મનો બંધ કર્યો હોય છે, પરંતુ વર્તમાન કાળમાં તે તેનો બંધ કરતો નથી, અને ભવિષ્ય કાળમાં તે ફરીથી તેનો બંધ કરવા લાગે છે, તથા કોઈ એક જીવ એવો હોય છે કે જેણે પૂર્વ કાળમાં આયુ કર્મનો બંધ કરેલ હોય છે. પરંતુ વર્તમાનકાળમાં તેનો બંધ કરવા નથી અને ભવિષ્ય કાળમાં પણ તે તેનો બંધ કરશે નહીં આ પ્રમાણે, અદિયાં વંજી અનેચોયો ભંગ પ્રભુશ્રીએ પ્રદર્શ કરેલ છે.

अवधिज्ञानी एषां चत्वारोऽपि भद्रा भवन्ति इति ज्ञानी-सामान्यज्ञानी, यावत्पदेन मतिश्रुतज्ञानिनो ग्रहणं भवति । 'मणपञ्चवगाणी पुच्छा' मनःपर्यवज्ञानी हिम् आयुष्कं कर्म अवधनात् बन्धाति भन्त्स्यति इत्यादि चतुर्भेदाः प्रश्नः भगवानाह- 'गोयमा' इत्यादि, 'गोयमा' हे गौतम ! 'अत्येगइए वंभी वंभइ वंभिस्मइ' अत्येककः एकः कथित् मन पर्यवज्ञानयान् आयुष्कं कर्म पूर्वकाले अवधनात् सम्भवति

सम्भग्नित्थादृष्टि जीव आयुष्कर्म का बंध नहीं करता है-तथा कोई सम्भग्नित्थादृष्टि जीव चरमशरीरी होने पर आगामी काल में भी उसका बंध करने वाला नहीं होता है, इस कारण यहां तृतीय और चतुर्थ भंग ही कहे गये हैं । शेष दो भंग नहीं कहे गये हैं । 'नाणी जाव ओहिनाणी चत्तारि भंगा' ज्ञानी जीव में यावत् अवधिज्ञानी में चार भंग होते हैं । ज्ञानी पद से यहां 'सामान्यज्ञानी' ग्रहीत हुआ है, तथा यावत् पद से 'मतिज्ञानी, श्रुतज्ञानी' इनका ग्रहण हुआ है । 'मणपञ्चवगाणी पुच्छा' हे भदन्त ! मनःपर्यवज्ञानी के सम्बन्ध में मेरा प्रश्न है-अर्थात् मनःपर्यवज्ञानी ने क्या पूर्वकाल में आयु कर्म का बन्ध किया है ? वह वर्तमान में वह उनका क्या बन्ध करता है ? भविष्यत् में क्या वह उनका बन्ध करेगा ? इत्यादि रूप से यहां शेष ३ भंग और प्रकट करना चाहिये, 'उत्तर में मनुज्री कहते हैं-'गोयमा ! अत्येगइए वंभी, वंभइ, वंभिस्मइ' हे गौतम ! किसी एक मनःपर्यवज्ञानी ने पूर्वकाल में आयुष्क कर्म का बन्ध किया है, वर्तमान

सम्भग्नित्थादृष्टि अथवा आयुष्कर्मना बंध करता नहीं तथा कोई सम्भग्नित्थादृष्टि अथवा चरमशरीरी यावत् यावत् आगामी काल में भी उसका बंध करने वाला नहीं होता है, इस कारण यहां तृतीय और चतुर्थ भंग ही कहे गये हैं । शेष दो भंग नहीं कहे गये हैं । 'नाणी जाव ओहिनाणी चत्तारि भंगा' ज्ञानी जीव में यावत् अवधिज्ञानी में चार भंग होते हैं । ज्ञानी पद से यहां 'सामान्यज्ञानी' ग्रहीत हुआ है, तथा यावत् पद से 'मतिज्ञानी, श्रुतज्ञानी' इनका ग्रहण हुआ है । 'मणपञ्चवगाणी पुच्छा' हे भदन्त ! मनःपर्यवज्ञानी के सम्बन्ध में मेरा प्रश्न है-अर्थात् मनःपर्यवज्ञानी ने क्या पूर्वकाल में आयु कर्म का बन्ध किया है ? वह वर्तमान में वह उनका क्या बन्ध करता है ? भविष्यत् में क्या वह उनका बन्ध करेगा ? इत्यादि रूप से यहां शेष ३ भंग और प्रकट करना चाहिये, 'उत्तर में मनुज्री कहते हैं-'गोयमा ! अत्येगइए वंभी, वंभइ, वंभिस्मइ' हे गौतम ! किसी एक मनःपर्यवज्ञानी ने पूर्वकाल में आयुष्क कर्म का बन्ध किया है, वर्तमान

વધનાતિ, મવિષ્યકાલે મન્તસ્યતિ?, ‘અત્યેગદ્વંધી ન વંધદ્વંધિસ્સદ્’ અસ્ત્યેક-
કોઽવધનાત્ ન વધનાતિ મન્તસ્યતિ ‘અત્યેગદ્વંધી ન વંધદ્વંધિસ્સદ્’ અસ્ત્યેક-
કોઽવધનાત્ ન વધનાતિ ન મન્તસ્યતિઃ । इत्येवं प्रथमतृतीयचतुर्थात्मकास्त्रयो भङ्गा
अनुमोदिता मगवता मनःपर्यवज्ञानिनाम् । तत्रासौ पूर्वकाले आयुर्वधनात् इदानीं
देवायुर्वधनाति ततो मनुष्यायु मन्तस्यतीति प्रथमो भङ्ग, अवधनात् वधनाति न
मन्तस्यतीत्याकारको द्वितीयभङ्गो न सम्भवति अवश्यं देवत्वे मनुष्यायुषो बन्धनात्

મેં વહ ઉસકા બંધ કરતા હૈ ઓર મવિષ્યત્ મેં મી વહ ઉસકા બન્ધ
કરેગા, ‘અત્યેગદ્વંધી, ન વંધદ્વંધિસ્સદ્’ તથા કોઈ એક મનઃપર્યવ-
જ્ઞાની એસા હોતા હૈ કિ જિહને પૂર્વકાલ મેં આયુષ્ક કર્મ કા બન્ધ કિયા
હૈ, પર વર્તમાન મેં વહ ઉસકા બન્ધ નહીં કરતા હૈ, મવિષ્યત્ મેં વહ
ઉસકા બંધ કરેગા । ‘અત્યેગદ્વંધી, ન વંધદ્વંધિસ્સદ્’ તથા-કોઈ
એક મનઃપર્યવજ્ઞાની એસા મી હોતા હૈ કિ જિહને પૂર્વ કાલ મેં હી આયુ-
ષ્કકર્મ કા બંધ કિયા હોતા હૈ, વર્તમાન મેં વહ ઉસકા બંધ નહીં કરતા
હૈ ઓર ન મવિષ્યત્ મેં મી વહ ઉસકા બન્ધ કરેગા । इस प्रकार से यहाँ
प्रथम तृतीय और चतुर्थ ये तीन अंग होते हैं । इनमें से प्रथम अंग
का तात्पर्य ऐसा है कि मनःपर्यवज्ञानी पूर्वकाल में आयु का बंध कर
चुका होता है वर्तमान में वह देवायु का बन्ध करता है, उसके बाद वह
फिर मनुष्यायु का बन्ध करेगा । यहाँ पर ‘अवधनात्, वधनाति, न
मन्तस्यति’ ऐसा जो यह द्वितीय अंग है वह संभवित नहीं होता है
क्योंकि देवत्व में वह नियमतः मनुष्यायु का बन्ध करनेवाला होता है ।

બંધ કરે છે ? અને ભવિષ્યમાં પણ તે તેનો બંધ કરશે ‘અત્યેગદ્વંધી ન
વંધદ્વંધિસ્સદ્’ તથા કોઈ એક મનઃપર્યવજ્ઞાની એવો હોય છે કે-જેણે
પૂર્વ કાળમાં આયુષ્ય કર્મનો બંધ કર્યો છે, પરંતુ વર્તમાન કાળમાં તે તેનો
બંધ કરતો નથી. ભવિષ્યમાં તે તેનો બંધ કરશે “અત્યેગદ્વંધી, ન વંધદ્વંધિ
સ્સદ્’ તથા કોઈ એક મનઃપર્યવજ્ઞાની એવો પણ હોય છે, કે જેણે
પૂર્વકાળમાં જ આયુષ્ય કર્મનો બંધ કરેલો હોય છે. વર્તમાનમાં તે તેનો
બંધ કરતો નથી તેમ ભવિષ્ય કાળમાં પણ તેનો બંધ કરશે નહીં આ
રીતે અહીંયાં પહેલો ત્રીજો અને ચોથો એ ત્રણ ભાગ હોય છે. તે પૈકી
પહેલા ભાગનું તાત્પર્ય એ છે કે-મનઃપર્યવજ્ઞાની પૂર્વ કાળમાં આયુકર્મનો
બંધ કરી ચૂકેલ હોય છે વર્તમાન કાળમાં તે દેવાયુનો બંધ કરે છે, તે
પછી તે ફરી મનુષ્ય આયુનો બંધ કરશે. અહિંયાં ‘અવધનાત્, વધનાતિ,
ન મન્તસ્યતિ, એવો જે આ બીજો ભાગ છે, તે સંભવતો નથી. કેમ કે
દેવ પુત્રામાં તે નિયમ થી મનુષ્ય આયુનો બંધ કરવાવાળો હોય છે. ત્રીજો

तृतीय भद्रस्तु उपशमकस्य भवति, स हि न वद्वान्ति प्रतिपत्तिवध भन्त्सतीति ।
चतुर्थभद्रस्तु क्षपकस्य भवतीति । 'केवलनाणे चरमो भंगो' केवलज्ञानिनां तु
चरमएव भद्रो भवति केवली हि आयु न वद्वान्ति न वा अग्रे भन्त्सतीति सिद्धि-
गमनात् इति । 'एवं एषणं क्रमेण नो सन्नोवउत्ते वितियविद्वृणा जहेव मणपज्जव-
नाणे' एवम् अनेन क्रमेण नोसंज्ञोपयुक्ते जीवे द्वितीयभद्रविहीनाः प्रथमतृतीय-
चतुर्थभद्रा भवन्ति यथैव मनःपर्यवज्ञाने मनःपर्यवज्ञानिरदेव नोसंज्ञोपयुक्तस्य
द्वितीयभद्ररहितात्वयोभद्रा वेदितव्या इति । 'अवेदए अकसाई य तइय चउत्था
जहेव सम्मामिच्छते' अवेदके अरूपायिनि च तृतीयचतुर्थो यथैव सम्पगमिध्वारत्वे

तृतीय भंग उपशमक के होता है क्योंकि उसके द्वारा पूर्वकाल में आयु
का बन्ध किया जाता है, पर वर्तमान में वह आयु का बन्ध नहीं करता
है, परन्तु जब श्रेणी से-उपशमक श्रेणी से-पतित हो जाता है-तब
वह आयु का बन्ध करने लगता है । चतुर्थ भंग क्षपक की अपेक्षा से
है, 'केवलनाणे चरमो भंगो' केवलज्ञानी के चरम ही भंग होता है,
क्योंकि केवली वर्तमान में आयु का बन्ध नहीं करता है, और न वह
भविष्यत् काल में भी आयु का बन्ध करनेवाला होता है । क्योंकि
वह तो सिद्धि में गमन करनेवाला होता है । 'एवं एषणं क्रमेण नो
सन्नोवउत्ते, वितियविद्वृणा जहेव मणपज्जवनाणे' इसी प्रकार से इस
क्रम द्वारा नो संज्ञोपयुक्त जीवों में द्वितीय भंग के विना वाली के प्रथम
तृतीय और चतुर्थ ऐसे तीन भंग मनःपर्यवज्ञानी के होते जानना
चाहिये, 'अवेदए अकसाई य तइय चउत्था जहेव सम्मामिच्छते' वेद

भंग उपशम वाणने होय छे, उम के तेना द्वारा पूरे ज्ञाना आयुतो
बध करवाया आवे छे, परन्तु वर्तमान ज्ञानां ते आयुते बध करती नहीं
परन्तु व्यापरे उपशम पैरणीपी प्रतिपत्ति करे छे, व्यापरे ते आयुते बध
करवा लागे छे, योपि ज्ञान क्षपणी अवेदणी छे, ते तेव ज्ञाना ज्ञानी
भंगो' केवल ज्ञानीने जेवने बन्धन तेर छे, तेर-ईवली वर्तमान ज्ञाना
आयुतो बध करवा नहीं तब ते वितिय विद्वृणा जहेव मणपज्जवनाणे
करवावाया होता नहीं उनडे तेना सिद्धिना करवावे छे, तेर करवा
करनेन नोच-नोचय, वितियविद्वृणा जहेव मणपज्जवनाणे के मणपज्जवना
इसरी नोच-नोचय-वाया जहेव मणपज्जवनाणे के मणपज्जवनाणे के मणपज्जवनाणे
अने तेके तेव ज्ञाना ज्ञानीने बध करवावे छे, तेर करवावे छे, तेर करवावे छे

'अवेदए अकसाई य तइय चउत्था जहेव सम्मामिच्छते' वेद

સમ્યગ્મિથ્યાદૃષ્ટિવદેવ અવેદકસ્યાકષાયિનશ્ચ તૃતીયચતુર્થો' એવ મજ્ઞો ભવતઃ
અવેદકોઽકષાયી ચ ક્ષપકઉપશમકો વા તયોથ્યાયુપો વર્તમાનવન્ધો ન ભવતિ,
ઉપશમકશ્ચ પ્રતિપતિતો મન્તસ્યતિ, ક્ષપકસ્તુ નૈવ મન્તસ્યતીતિ કૃત્વા તૃતીયચતુર્થાવેવ
ભવત-ઇતિ । 'અજોગિમિ ચરિમો' અયોગિનિ ચરમો મજ્ઞો ભવતિ અયોગિત્વા-
દેવેતિ । 'સેસેસુ પદેસુ ચત્તારિ ભંગા જાવ અગાગારોવઉત્તે' શેષેષુ કથિત વ્યતિ-
રિક્તેષુ અજ્ઞાનમત્યજ્ઞાનાદિ સંજોપયુક્તાહારાદિ સંજોપયુક્ત સવેદ સ્ત્રીવેદાદિ
સકષાયક્રોધાદિ કષાય સયોગિમનોયોગ્યાદિ સાકારોપયુક્તાનાકારોપયુક્તલક્ષણેષુ
ચત્વારોઽપિ મજ્ઞા જ્ઞાતવ્યા ઇતિ ॥સૂ૦ ૩॥

રહિત ઔર અકષાયી જીવ ઝેં તીસરા ઔર ચૌથા સમ્યક્મિથ્યાદૃષ્ટિ
કેં જૈસે જાનના ચાહિયે, વેદ રહિત ઔર કષાય રહિત જીવ ચાહે ક્ષપક
હો યા ઉપશમક હો ઉસે વર્તમાન મેં આયુ કા વન્ધ નહીં હોતા હૈ,
પરન્તુ ઉપશમક તો પતિત હો જાને પર ઉસકા વન્ધ કરેગા ઔર
ક્ષપક ઉસકા વન્ધ નહીં કરેગા । હસ અભિપ્રાય સે યહાં તૃતાવ ઔર
ચતુર્થ યે દો ભંગ હી હોતે હૈં । 'અજોગિમિ ચરિમો' અયોગી મેં અયોગી
હોને સે ચરમ ભંગ હી હોતા હૈં । 'સેસેસુ પદેસુ ચત્તારિ ભંગા જાવ
અગાગારોવઉત્તે' શેષ પદોં મેં-હન કથિત પદોં કે અતિરિક્ત અજ્ઞાન મેં
મત્યજ્ઞાની આદિકોં મેં સંજોપયુક્ત મેં, આહારાદિ સંજોપયુક્ત મેં સવેદ
મેં, સ્ત્રીવેદ આદિવાલોં મેં, કષાયસહિત મેં, ક્રોધાદિ કષાયવાલોં મેં,
સયોગી મેં, મનોયોગી આદિ જીવોં મેં, સાકારોપયોગવાલોં મેં ઔર અના-
કારોપયોગવાલોં મેં-ચારોં હી ભંગ હોતે હૈં એસા જાનના ચાહિયે ॥૩॥

અને અકષાયી જીવને સમ્યગ્દૃષ્ટિવાળા જીવના કથન પ્રમાણે ત્રીજો અને ચોથો એ બે ભંગો સમજવા લેઈએ. વેદ રહિત અને કષાયરહિત જીવ ચાહે ક્ષપક હોય અથવા ઉપશમક હોય તેને વર્તમાનમાં અયુકર્મનો બંધ હોતો નથી પરંતુ ઉપશમક તો પતિત થાય ત્યારે તેનો બંધ કરશે અને ક્ષપક તેનો બંધ નહીં કરે એ અભિપ્રાયથી અહિયાં ત્રીજો અને ચોથો એ બે ભંગજ હોય છે. અજોગિમિ ચરિમો' અયોગી જીવમાં અયોગી હોવાથી છેલ્લો ભંગજ હોય છે 'સેસેસુ પદેસુ ચત્તારિ ભંગા જાવ અગાગારોવઉત્તે' બાકીના પદોમાં આ ઉપર કહેલ પદો શિવાય અજ્ઞાનમાં-મતિઅજ્ઞાની વિગેરેમાં, સંજોપયોગવાળામાં, આહાર વિગેરે સંજોપયોગીમાં, સવેદમાં સ્ત્રીવેદ વિગેરે વાળામાં કષાય સહિતમાં ક્રોધ વિગેરે કષાયવાળાઓમાં, સયોગીમાં મનોયોગી વિગેરે જીવોમાં સાકારોપયોગવાળાઓમાં અને અનાકારોપયોગવાળાઓમાં ચારે ભંગો હોય છે, તેમ સમજવું. ॥સૂ૦ ૩॥

मूढम्—नेरइए णं भंते ! आउयं कस्मं किं वंशी पुच्छा,
गोयमा ! अत्थेगइए चत्तारि भंगा, एवं सव्वत्थ वि नेरइयाणं
चत्तारि भंगा, नवरं कण्हलेस्से कण्हपप्पिखए य पटमनइया
भंगा, सम्मामिच्छत्ते तइय चउत्था । असुरकुमारे एवं चेव,
नवरं कण्हलेस्से वि चत्तारि भंगा भाणियत्था, मेसं जहा नेर-
इयाणं, एवं जाव थणियकुमाराणं । पुडवीकाइयाणं सव्वत्थ वि
चत्तारि भंगा, नवरं कण्हपप्पिखए पटमनइया भंगा । तेउ-
लेस्से पुच्छा, गोयमा ! वंधी न वंधइ वंधिस्सइ सेसेमु सव्वत्थ
चत्तारि भंगा । एवं आउक्काइ य वणस्सइकाइयाणं वि निरव-
सेसं तेउक्काइय वाउक्काइयाणं सव्वत्थ वि पटमनइया भंगा ।
वेइंदियतेइंदियचउरिंदिया णं पि सव्वत्थ वि पटमनइया भंगा ।
नवरं सम्मत्ते नाणे आभिणिवोहियनाणे सुयनाणे तउओ भंगो ।
पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं कण्हपप्पिखए पटमनइया भंगा ।
सम्मामिच्छत्ते तइयचउत्था भंगा, तस्मत्ते नाणे आभिणि-
वोहियनाणे सुयनाणे ओहिनाणे, एएनु पंचमु वि पटमु विइय-
विट्ठणा भंगा, सेसेमु चत्तारि भंगा । मज्जुत्ताणं जहा जीवाणं
नवरं सम्मत्ते ओहिण नाणे आभिणिवोहियनाणे सुयनाणे
ओहिनाणे, एएनु विइयविट्ठणा भंगा, मेसं नं चेव । ण-
मंतरजोइसियवंनाणिया जहा अनुरकुमाग । नाहं नायं अंतरायं
य, एयाणि जहा नाणावगणिहत्तं । नेरं भंते ! नेरं भंते ! नि
जाव विहरइ ॥ सु० ५ ॥

उत्थीमते वंधनए पटमो उट्ठो नत्तमो ॥ २०—१॥

उत्थ—नेरयिक्काइ जहा वंधनं कण्हपप्पिखए पटमनइया भंगा,
नोश्चन ! अत्थेगइए चत्तारि भंगा, एवं सव्वत्थ वि नेरइयाणं
चत्तारि भंगा, नवरं कण्हलेस्से कण्हपप्पिखए य पटमनइया
भंगा, सम्मामिच्छत्ते तइय चउत्था । असुरकुमारे एवं चेव,
नवरं कण्हलेस्से वि चत्तारि भंगा भाणियत्था, मेसं जहा नेर-
इयाणं, एवं जाव थणियकुमाराणं । पुडवीकाइयाणं सव्वत्थ वि
चत्तारि भंगा, नवरं कण्हपप्पिखए पटमनइया भंगा । तेउ-
लेस्से पुच्छा, गोयमा ! वंधी न वंधइ वंधिस्सइ सेसेमु सव्वत्थ
चत्तारि भंगा । एवं आउक्काइ य वणस्सइकाइयाणं वि निरव-
सेसं तेउक्काइय वाउक्काइयाणं सव्वत्थ वि पटमनइया भंगा ।
वेइंदियतेइंदियचउरिंदिया णं पि सव्वत्थ वि पटमनइया भंगा ।
नवरं सम्मत्ते नाणे आभिणिवोहियनाणे सुयनाणे तउओ भंगो ।
पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं कण्हपप्पिखए पटमनइया भंगा ।
सम्मामिच्छत्ते तइयचउत्था भंगा, तस्मत्ते नाणे आभिणि-
वोहियनाणे सुयनाणे ओहिनाणे, एएनु पंचमु वि पटमु विइय-
विट्ठणा भंगा, सेसेमु चत्तारि भंगा । मज्जुत्ताणं जहा जीवाणं
नवरं सम्मत्ते ओहिण नाणे आभिणिवोहियनाणे सुयनाणे
ओहिनाणे, एएनु विइयविट्ठणा भंगा, मेसं नं चेव । ण-
मंतरजोइसियवंनाणिया जहा अनुरकुमाग । नाहं नायं अंतरायं
य, एयाणि जहा नाणावगणिहत्तं । नेरं भंते ! नेरं भंते ! नि
जाव विहरइ ॥ सु० ५ ॥

અસુરકુમારે એવમેવ, નવરં કૃષ્ણલેશ્યેऽપિ ચત્વારો મજ્ઞા મણિતઘ્યાઃ, શેષં યથા નૈરયિકાણામ્ એવં યાવત્ સ્તનિતકુમારાણામ્ । પૃથિવીકાયિકાનાં સર્વત્રાપિ ચત્વારો મજ્ઞાઃ, નવરં કૃષ્ણપાક્ષિકે પ્રથમતૃતીયૌ મજ્ઞૌ । તેજોલેશ્યઃ પૃચ્છા, ગૌતમ ! અવધનાત્ ન વધનાતિ મન્તસ્યતિ, શેષેષુ સર્વત્ર ચત્વારો મજ્ઞાઃ । એવમ્કાયિક-વનસ્પતિકાયિકાનામપિ નિરવશેષમ્ । તૈજસ્કાયિકવાયુકાયિકાનાં સર્વત્રાપિ પ્રથમ-તૃતીયૌ મજ્ઞૌ । દ્વીન્દ્રિયત્રીન્દ્રિયચતુરિન્દ્રિયાણામપિ સર્વત્રાપિ પ્રથમતૃતીયૌ, નવરં સમ્યક્ત્વે જ્ઞાને આભિનિવોધિકજ્ઞાને શ્રુતજ્ઞાને તૃતીયો મજ્ઞઃ । પશ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્-નિકાનામ્ કૃષ્ણપાક્ષિકે પ્રથમતૃતીયૌ મજ્ઞૌ, સમ્યગ્મિથ્યાત્વે તૃતીયચતુર્થૌ મજ્ઞૌ । સમ્યક્ત્વે જ્ઞાને આભિનિવોધિકજ્ઞાને શ્રુતજ્ઞાને અવધિજ્ઞાને, એતેષુ પશ્ચસ્વપિ પદેષુ દ્વિતીયવિહીના મજ્ઞાઃ, શેષેષુ ચત્વારો મજ્ઞાઃ, મનુષ્યાર્ણાં યથા જીવાનામ્ । નવરં સમ્યક્ત્વે ઔધિકજ્ઞાને આભિનિવોધિકજ્ઞાને શ્રુતજ્ઞાને અવધિજ્ઞાને એતેષુ દ્વિતીય-વિહીના મજ્ઞાઃ, શેષં તદેવ । વાનવ્યન્તરજ્યોતિષ્કવૈમાનિકા યથા અસુરકુમારાઃ । નામગોત્રમ્ આન્તરાયિકં ચ, એતાનિ યથા જ્ઞાનાવરણીયમ્ । તદેવં મદન્ત ! તદેવં મદન્ત ! ઇતિ યાવદ્વિહરતિ ॥૬૦ ॥

પટ્ટવિંશતિતમે વન્ધક્રતુકે પ્રથમોદેશકઃ સમાપ્તઃ ॥૨૬-૧॥

ટીકા—‘નેરહ્ણ ણં મંતે ! આયં કમ્મં કિં વંધી પુચ્છા’ નૈરયિકઃ સ્વલ્પ મદન્ત ! આયુકં કમ્મં કિમ્ અવધનાત્ વધનાતિ મન્તસ્યતિ ૧, અવધનાત્ વધનાતિ

‘નેરહ્ણ ણં મંતે ! આયં કમ્મં કિં વંધી વંધહ-પુચ્છા’-इत्यादि

ટીકાર્થ- ગૌતમસ્વામીએ હવે સૂત્રદ્વારા પ્રભુશ્રી સે એસા પૂછા હૈ હે મદન્ત ! નૈરયિક જીવ ને કયા પૂર્વકાલ મેં આયુકર્મ કા વન્ધ ક્રિયા હૈ ? કયા વર્તમાનકાલ મેં ઉત્તકા વન્ધ કરતા હૈ ? ઔર અવિષ્યત્કાલ મેં કયા વહ ઉત્તકા વન્ધ કરેગા ? અથવા-ભૂતકાલ મેં ઉત્તને ઉત્તકા વન્ધ ક્રિયા હૈ ? વર્તમાન મેં વહ ઉત્તકા વન્ધ કરતા હૈ ? અવિષ્યત્કાલ મેં વહ ઉત્તકા વન્ધ નહીં કરેગા ? અથવા-ભૂતકાલ મેં ઉત્તને ઉત્તકા વન્ધ ક્રિયા હૈ ? વર્તમાન મેં વહ ઉત્તકા વન્ધ નહીં કરતા હૈ ? અવિષ્યત્

‘નેરહ્ણ ણં મંતે ! આયુકમ્મં કિં વંધી, વંધહ, પુચ્છા’ इत्यादि.

ટીકાર્થ-ગૌતમસ્વામીએ આસૂત્રદ્વારા પ્રભુશ્રીને એવું ‘પૂછ્યું’ છે કે- હે ભગવન્ નારકીય હવે ભૂતકાળમાં આયુકર્મનો બંધ કયો છે ? વર્તમાન કાળમાં તે તેનો બંધ કયો છે ? અને અવિષ્યમા તે તેનો બંધ કયો ? અથવા ભૂતકાળમાં તેણે તેનો બંધ કયો છે ? વર્તમાન કાળમાં તે તેનો બંધ કયો છે ? અને અવિષ્ય કાળમાં તેનો બંધ નહીં કરે ? અથવા ભૂતકાળમાં તેણે તેનો

न भन्त्यति२, विमायुक्तं कर्म अवध्नात् न वध्नाति भन्त्यति३, अवध्नात् न
वध्नाति न भन्त्यति४, इत्येवं क्रमेण पृच्छया चतुर्नद्वयः प्रश्नः, भगवानाह—
'गोयमा' इत्यादि । 'गोयमा' हे गौतम ! 'अत्वेनदण चत्तारि भंगा' अस्त्वेकक-
श्चत्वारो भङ्गाः हे गौतम ! कश्चिदेको आयुक्तं कर्म अवध्नात् वध्नाति
भन्त्यति१, कश्चिदेकोऽवध्नात् वध्नाति न भन्त्यति२, कश्चिदेकोऽवध्नात् न
वध्नाति भन्त्यति३, कश्चिदेकोऽवध्नात् न वध्नाति न भन्त्यति४,

मैं क्या वह उसका बन्ध करेगा ? अथवा मृतकाल में उसने
उसका बन्ध किया है ? वर्तमान में वह उसका बन्ध नहीं करता है ?
और भविष्यत् में भी क्या वह उसका बन्ध नहीं करेगा ? इस प्रकार
से ये चार प्रश्न गौतम के यहाँ 'पृच्छा' शब्द से गृहीत हुए हैं इसके
उत्तर में प्रभुश्री गौतम से कहते हैं—गोयमा ! 'अत्वेनदण चत्तारि
भंगा' हे गौतम ! कोई एक नारक जीव ऐसा होता है कि जिसने
पूर्वकाल में आयुष्कृत बन्ध किया होता है वर्तमान में भी वह उसका
बन्ध करता है और भविष्यत्काल में भी वह उसका बन्ध करेगा ।
तथा कोई एक नारक जीव ऐसा होता है कि जिसने पूर्वकाल में
आयुष्कृत बन्ध किया है, वर्तमान में भी वह उसका बन्ध करता है
पर भविष्यत्काल में वह उसका बन्ध करनेवाला नहीं होता है । तथा
कोई एक नारक जीव ऐसा होता है कि जिसने पूर्वकाल में आयुष्कृत

અમુરકુમારે એવમેવ, નવરં કૃષ્ણલેશ્યેऽપિ ચત્વારો મજ્ઞા મણિત્વ્યાઃ, શેષં યથા નૈરયિકાણામ્ એવં યાવત્ સ્થનિતકુમારાણામ્ । પૃથિવીકાયિકાનાં સર્વત્રાપિ ચત્વારો મજ્ઞાઃ, નવરં કૃષ્ણપાશિકે પ્રથમતૃતીયૌ મજ્ઞૌ । તેજોલેશ્યઃ પૃચ્છા, ગૌતમ । અવધનાત્ ન વધનાતિ મન્તસ્યતિ, શેષેષુ સર્વત્ર ચત્વારો મજ્ઞાઃ । એવમ્પ્રકાયિક-વનસ્પતિકાયિકાનામપિ નિરવશેષમ્ । તૈજસ્કાયિકવાયુકાયિકાનાં સર્વત્રાપિ પ્રથમ-તૃતીયૌ મજ્ઞૌ । દ્વીન્દ્રિયત્રીન્દ્રિયચતુરિન્દ્રિયાણામપિ સર્વત્રાપિ પ્રથમતૃતીયૌ, નવરં સમ્યક્ત્વે જ્ઞાને આભિનિવોધિકજ્ઞાને શ્રુતજ્ઞાને તૃતીયો મજ્ઞઃ । પશ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્ગો-નિકાનામ્ કૃષ્ણપાશિકે પ્રથમતૃતીયૌ મજ્ઞૌ, સમ્યગ્મિથ્યાત્વે તૃતીયચતુર્થૌ મજ્ઞૌ । સમ્યક્ત્વે જ્ઞાને આભિનિવોધિકજ્ઞાને શ્રુતજ્ઞાને અવધિજ્ઞાને, એતેષુ પશ્ચસ્વપિ પદેષુ દ્વિતીયવિહીના મજ્ઞાઃ, શેષેષુ ચત્વારો મજ્ઞાઃ, મનુષ્યાણાં યથા જીવાનામ્ । નવરં સમ્યક્ત્વે ઔધિકજ્ઞાને આભિનિવોધિકજ્ઞાને શ્રુતજ્ઞાને અવધિજ્ઞાને એષુ દ્વિતીય-વિહીના મજ્ઞાઃ, શેષં તદેવ । વાનવ્યન્તરજ્યોતિષ્કવૈમાનિકા યથા અમુરકુમારાઃ । નામગોત્રમ્ આન્તરાયિકં ચ, એતાનિ યથા જ્ઞાનાવરણીયમ્ । તદેયં મદન્ત ! તદેત્રં મદન્ત ! ઇતિ યાવદ્વિહરતિ ॥૬૦ ॥

પદ્મવિંશતિતમે વન્ધશતકે પ્રથમોદેશકઃ સમાપ્તઃ ॥૨૬-૧॥

ટીકા—‘નૈરણ્ણ ણં મંતે ! આઝયં કમ્મં કિં વંધી પુચ્છા’ નૈરયિકઃ સ્વલ્પ મદન્ત ! આયુષ્કં કર્મં કિમ્ અવધનાત્ વધનાતિ મન્તસ્યતિ ૧, અવધનાત્ વધનાતિ

‘નૈરણ્ણ’ મંતે ! આઝયં કમ્મં કિં વંધી વંધહ-પુચ્છા’-દ્રશ્યાદિ

ટીકાર્થ—ગૌતમસ્વામીને હવે સૂત્રદ્વારા પ્રભુશ્રી સે એસા પૂછા હૈ હે મદન્ત ! નૈરયિક જીવ ને કયા પૂર્વકાલ મેં આયુકર્મ કા વન્ધ કિયા હૈ ? કયા વર્તમાનકાલ મેં ઉત્તર કા વન્ધ કરતા હૈ ? ઔર અવિષ્યત્કાલ મેં કયા વહ ઉત્તર કા વન્ધ કરેગા ? અથવા-ભૂતકાલ મેં હસને હસકા વન્ધ કિયા હૈ ? વર્તમાન મેં વહ ઉત્તર કા વન્ધ કરતા હૈ ? અવિષ્યત્કાલ મેં વહ ઉત્તર કા વન્ધ નહીં કરેગા ? અથવા-ભૂતકાલ મેં હસને હસકા વન્ધ કિયા હૈ ? વર્તમાન મેં વહ ઉત્તર કા વન્ધ નહીં કરતા હૈ ? અવિષ્યત્

‘નૈરણ્ણ મંતે ! આયુક્કમ્મં કિં વંધી, વંધહ, પુચ્છા’ ઇત્યાદિ.

ટીકાર્થ—ગૌતમસ્વામીએ અ.સૂત્રદ્વારા પ્રભુશ્રીને એવું પૂછ્યું છે કે—હે ભગવાન નારાયણ હવે ભૂતકાળમાં આયુકર્મનો બંધ ત્યાં છે ? વર્તમાન કાળમાં તે તેને બંધ કરે છે ? અને અવિષ્યમાં તે તેનો બંધ કરશે ? અથવા ભૂતકાળમાં તેણે તેનો બંધ કર્યો છે ? વર્તમાન કાળમાં તે તેનો બંધ કરે છે ? અને તરિયા કાળમાં તેને બંધ નથી કરે ? અથવા ભૂતકાળમાં તેણે તેનો

ન મન્તસ્યતિ ૨, ક્રિયાયુષ્કં કર્મ અવધનાત્ ન વધનાતિ મન્તસ્યતિ ૩, અવધનાત્ ન વધનાતિ ન મન્તસ્યતિ ૪, इत्येवं क्रमेण पृच्छया चतुर्भङ्गकः प्रश्नः, भगवानाह—
‘गोयमा’ इत्यादि । ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘अत्येगइए चत्तारि भंगा’ अस्त्येकक-
श्चत्वारो भङ्गाः हे गौतम ! कश्चिदेको आयुष्कं कर्म अवधनात् वधनाति
मन्तस्यति १, कश्चिदेकोऽवधनात् वधनाति न मन्तस्यति २, कश्चिदेकोऽवधनात् न
वधनाति मन्तस्यति ३, कश्चिदेकोऽवधनात् न वधनाति न मन्तस्यति ४,

મેં કયા વહ ઉસકા બન્ધ કરેગા ? અથવા ભૂતકાલ મેં ઉસને
ઉસકા બન્ધ ક્રિયા હૈ ? વર્તમાન મેં વહ ઉસકા બન્ધ નહીં કરતા હૈ ?
ઔર ભવિષ્યત્ મેં બી કયા વહ ઉસકા બન્ધ નહીં કરેગા ? હસ પ્રકાર
સે યે ચાર પ્રશ્ન ગૌતમ કે યહાં ‘પુછા’ શબ્દ સે ગૃહીત હુએ હૈં હસકે
ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી ગૌતમ સે કહતે હૈં—ગોયમા ! ‘અત્યેગઈએ ચત્તારિ
ભંગા’ હે ગૌતમ ! કોઈ એક નારક જીવ એસા હોતા હૈ કિ જિસને
પૂર્વકાલ મેં આયુષ્કા બન્ધ ક્રિયા હોતા હૈ વર્તમાન મેં બી વહ ઉસકા
બન્ધ કરતા હૈ ઔર ભવિષ્યત્કાલ મેં બી વહ ઉસકા બન્ધ કરેગા ?
તથા કોઈ એક નારક જીવ એસા હોતા હૈ કિ જિસને પૂર્વકાલ મેં
આયુષ્કા બન્ધ ક્રિયા હૈ, વર્તમાન મેં બી વહ ઉસકા બન્ધ કરતા હૈ
પર ભવિષ્યકાલ મેં વહ ઉસકા બન્ધ કરનેવાલા નહીં હોતા હૈ ૨ તથા
કોઈ એક નારક જીવ એસા હોતા હૈ કિ જિસને પૂર્વકાલ મેં આયુષ્કર્મ

બંધ કર્યો છે ? વર્તમાનમાં તેનો બંધ નથી કરતો ? અને ભવિષ્યમાં તે તેનો
બંધ કરશે ? અથવા ભૂતકાળમાં તેણે તેનો બંધ કર્યો છે ? વર્તમાનમાં તે
તેનો બંધ નથી કરતો ? અને ભવિષ્યમાં પણ તે તેનો બંધ નહીં કરે ?
આ પ્રમાણે ના આ ચાર ભંગો રૂપી પ્રશ્ન ગૌતમ સ્વામીએ પ્રભુશ્રીને પૂછેલ
છે, આ ચાર ભંગાત્મક પ્રશ્ન ‘પુછા’ એ પદથી ગ્રહણ થયેલ છે. આ પ્રશ્નના
ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—‘અત્યેગઈએ ચત્તારિ ભંગા’ હે
ગૌતમ ! કેઈ એક નારક જીવ એવો હોય છે કે—જેણે પૂર્વકાળમાં નારક
આયુષ્યનો બંધ કર્યો હોય છે, વર્તમાનમાં પણ તે તેનો બંધ કરે છે. અને
ભવિષ્યમાં તેનો બંધ કરશે. ૧ તથા કેઈ એક નારક જીવ એવો હોય છે કે—
જેણે ભૂતકાળમાં નારક આયુષ્ય નો બંધ કર્યો છે, વર્તમાનમાં પણ તેનો
બંધ કરે છે, પરંતુ ભવિષ્યમાં તે તેનો બંધ કરશે નહીં ૨ તથા કેઈ એક
નારક જીવ એવો હોય છે કે—જેણે પૂર્વ કાળમાં આયુષ્ય કર્મનો બંધ કર્યો

इत्येवं चत्वारोऽपि भङ्गा नारकाणामायुष्कर्मबन्धे भगवता अनुमोदिताः
तत्र नारकः पूर्वमायुर्वध्नात्, बन्धकाले वध्नाति, भवान्तरे भन्त्स्यतीति
प्रथमो भङ्गः, भविष्यत्काले प्राप्तव्यसिद्धिर्नारकस्य अवध्नात् वध्नाति
न भन्त्स्यतीति द्वितीयो भङ्गः, अवध्नात् न वध्नाति भन्त्स्यतीति तृतीयो
भङ्गो बन्धकालाभावं भविष्यत्कालिकबन्धं चापेक्ष्य भवति नारकविशेषस्य ।
वद्धपरमविकायुषो नारकस्य अनन्तरं प्राप्तव्यचरमभवस्य चतुर्थोऽवध्नात् न

का बन्ध किया है वर्तमान में वह उसका बन्ध नहीं करता है पर
भविष्यत् में वह उसका बन्ध करेगा ३ तथा कोई एक नारक जीव ऐसा
होता है कि जिसने केवल पूर्वकाल में ही आयुष्क का बन्ध किया
है, वर्तमान में वह उसका बन्ध नहीं करता है और न भविष्यकाल
में वह उसका बन्ध करेगा ४ । इनमें प्रथम भंग जिस नारक ने पूर्वकाल
में आयुका बन्ध किया है, वर्तमान में बन्ध काल में जो आयुका बन्ध
करता है, और भवान्तर में जो आयुका बन्ध करेगा उस नारक की
अपेक्षा से है, द्वितीय भंग भविष्यत् काल में जिसे सिद्धिगति की
प्राप्ति होती है उसकी अपेक्षा से है, तृतीय भंग वर्तमान काल में अ-
बन्ध काल में— जो आयुका बन्ध नहीं करता है पर भविष्यकाल में
वह उसका बन्ध करनेवाला है ऐसे नारक की अपेक्षा से है और
चतुर्थ भंग जिस नारक ने परभव की आयुका बन्ध कर लिया है,
और वर्तमानकाल में वह उसका बन्ध नहीं करता है और अनन्तर
प्राप्तव्य चरम अव में ही जिसे मुक्ति प्राप्त होती है ऐसे नारक की

છે, વર્તમાનમાં તે તેનો બંધ કરતો નથી. પરંતુ ભવિષ્યમાં તે તેનો બંધ
કરશે ૩ તથા કેઈ એક નારક જીવ એવો હોય છે કે—જેણે કેવળ ભૂતકાળ-
માં જ નારક આયુષ્યનો બંધ કર્યો હોય છે. વર્તમાનમાં તેનો બંધ કરતા
નથી. અને ભવિષ્યમાં તે તેનો બંધ કરશે નહીં આમાં પહેલો ભંગ જે
નારકે ભૂતકાળમાં આયુનો બંધ કર્યો છે, વર્તમાનમાં આયુ બંધ કરે છે, અને
ભવાન્તરમાં જે આયુનો બંધ કરશે. તે નારકની અપેક્ષાથી કહેલ છે.

બીજો ભંગ ભવિષ્યમાં જેને સિદ્ધિ ગતિની પ્રાપ્તિ થવાની હોય છે,
તેની અપેક્ષાથી કહેલ છે. ત્રીજો ભંગ વર્તમાન કાળમાં બંધ કાળમાં જે
આયુનો બંધ નથી કરતા પરંતુ ભવિષ્ય કાળમાં તે તેનો બંધ કરવાના છે,
એવા નારકની અપેક્ષાથી કહેલ છે, અને ચોથો ભંગ જે નારકે પરભવની
આયુષ્યનો બંધ કરી લીધો હોય છે અને બંધ કાળમાં તે તેનો બંધ
કરતો નથી અને પછીના કાળમાં જેને મુક્તિ પ્રાપ્ત થાય છે, એવા નારકની

વધ્નાતિ ન મન્તસ્યતીત્યાકારકઃ । ‘એવં સઽવત્થ વિ નેરહ્યાણં ચત્તારિ ભંગા’ એવં સર્વત્રાપિ પદેષુ નારકાણાં ચત્તારો મજ્ઞા જ્ઞાતવ્યા સર્વત્ર પદેષુ લેશ્યાદિષુ ચત્તારો મજ્ઞા યોજનીયાઃ, યસ્મિન્ પદે વૈલક્ષણ્યમસ્તિ તાદૃશ પદવિષયકં વૈલક્ષણ્યં ઘોષ-યિતુમાહ—‘નવરં’ इत्यादि, ‘नवरं कण्ठलेस्से कण्ठपक्खिए पढमतइया भंगा’ नवरं वल्लक्षण्यमेतदेव यत् कृष्णलेश्यनारके कृष्णपाक्षिकनारके च प्रथमतृतीय-मज्ञौ एव विनियोज्यौ, लेश्यापदे कृष्णलेश्येषु प्रथमतृतीयौ मज्ञौ भवतः, तथाहि कृष्णलेश्यो नारक आयुर्कर्म अवध्नात् अतीतकाले, वर्त्तमानकाले च वध्नाति, भविष्यत्काले मन्तस्यति चेति प्रथमो मज्ञः १, द्वितीयस्तु अवध्नात् वध्नाति न मन्तस्यतीत्याकारको मज्ञो न संभवति, यतः कृष्णलेश्यनारकस्य तिर्यग्योनिके-वृत्तपत्ति भवति तथा अचरमशरीरेषु मनुष्येषु कृष्णलेश्यादि पञ्चम नरकपृथिव्या-

અપેક્ષા સે હૈ । “એવં સઽવત્થ વિ નેરહ્યાણં ચત્તારિ ભંગા ” હસી પ્રકાર લેશ્યાદિક સમસ્ત પદો મેં મી નારકોં કે ચાર ભંગ જાનના ચાહિયે, પરંતુ જિસ પદ મે મિન્નતા હૈ ઉસે સૂત્રકાર સ્વયં હી “નવરં કણ્ઠલેસ્સે કણ્ઠપક્કિલ્લપ્પ પઢમતહ્યા ભંગા ” હસ સૂત્રપાઠ દ્વારા પ્રકટ કરતે હૈ—કૃષ્ણ લેશ્યાવાલે નારક મેં ઓર કૃષ્ણપાક્ષિક નારક મેં પ્રથમ એવં તૃતીય ભંગ હી હોતે હૈ દ્વિતીય એવં ચતુર્થ ભંગ નહીં હોતે હૈ । ક્યોં કિ કૃષ્ણલેશ્યાવાલા જો નારક હોતા હૈ વહ ભૂતકાલ મેં આયુર્કર્મ કા વન્ધક હોના હૈ વર્તમાન મેં મી વહ ઉસકા વન્ધ કરતા હૈ ઓર અવિષ્યત્કાલ મેં મી વહ ઉસકા વન્ધ કરનેવાલા હોતા હૈ । “અવધ્નાત્, વધ્નાતિ ન મન્તસ્યતિ” એસા જો દ્વિતીય ભંગ હૈ વહ યહાં હસલિયે નહાં હોતા હૈ કિ કૃષ્ણલેશ્યાવાલે નારક કી તિર્યગ્ચોનિ મે ઉત્પત્તિ હોતી હૈ । તથા અચરમશરીરી મનુષ્યોં મેં

અપેક્ષાથીકહેલ છે, ‘એવં એવં વિ નેરહ્યા ણં ચત્તારિ ભંગા’ એજ પ્રમાણે લેશ્યા વિગેરે સઘળા પદોમા પણ નારકો સંબધી ચાર ભંગો સમજવા જોઈએ. પરંતુ જે પદમાં મિન્ન પણ છે, તે સૂત્રકાર સ્વયં ‘નવર કણ્ઠલેસ્સે કણ્ઠ-પક્કિલ્લપ્પ પઢમતહ્યા ભંગા’ આ સૂત્રપાઠ દ્વારા પ્રગટ કરે છે કે—કૃષ્ણલેશ્યાવાળા નારકમા અને કૃષ્ણપાક્ષિક નારકમા પડેલો અને ત્રીજો ભંગજ હોય છે, બીજો અને ચોથો ભંગ હોતા નથી કેમકે—કૃષ્ણ લેશ્યાવાળા જે નારક હોય છે, ભૂતકાળમાં તે આયુર્કર્મનો બંધ કરવાવાળો હોય છે વર્તમાનમા પણ તે તેનો બંધ કરે છે અને ભવિષ્યમા પણ તે તેનો બંધ કરવાનો હોય છે. ‘અવધ્નાત્ વધ્નાતિ ન મન્તસ્યતિ’ આ પ્રમાણેનો જે બીજોભંગ છે. તે અહિયાં એ માટેહોતો નથી કે કૃષ્ણ લેશ્યાવાળા નારકની તિર્યગ્ચોનિમા ઉત્પત્તિ

દિષુ ભવન્તિ, ન ચ તત્ત ઉદ્વૃત્તઃ સિદ્ધિપન્થાનવધિરોહતિ, તદેવમસૌ કૃષ્ણલેશ્યો નારકઃ તિર્યગ્ગોત્રિકાયાયુર્વદ્ધવા પુન મન્તસ્યતિ અચરમશરીરત્વાદિતિ । તથા કૃષ્ણલેશ્યો નારક આયુષ્કર્મણોઽવન્ધકાલે આયુષ્કં કર્મ ન વધનાતિ, મવિષ્યત્કાલે તુ મન્તસ્યતીત્યેવ તૃતીયો મજ્જો ઘટતે । ચતુર્થ મજ્જસ્તુ કૃષ્ણલેશ્યનારકસ્ય નાસ્તિ, આયુરવન્ધકત્વસ્યાભાવાદતઃ દ્વાવેવ પ્રથમતૃતીયૌ મજ્જૌ કૃષ્ણલેશ્યનારકસ્ય 'નવરં' इत्यादिना कथितौ इति । 'एवं कृष्णपाक्षिकनारकस्य आयुर्कर्म अवधनात् वधनाति मन्तस्यतीति प्रथमो मज्जः१, द्वितीयस्तु अवधनात् वधनाति न मन्तस्यतीत्याकारको मज्जो न भवति यतः कृष्णपाक्षिको नारकः आयुर्वदध्वा पुन न मन्तस्यतीत्येतन्नास्ति तस्य चरमवन्धस्याभावादिति२ । तृतीयस्तु मज्जोऽवधनात् न वधनाति (यतः कृष्णपाक्षिको नारक आयुष्कावन्धकाले आयुष्कं कर्म न वधनाति) अग्रे च मन्तस्यतीति भवत्येव३ । चतुर्थमज्जस्तु न भवति कृष्णपाक्षिकनारकस्य आयुर्वन्धकत્वाभावादिति४, तदेवं द्वावेव प्रथमतृतीयमज्જૌ કૃષ્ણપાક્ષિકસ્ય

एवं पञ्चम नरक पृथिवी आदिकों में कृष्णलेश्या आदि लेश्याएं होती हैं, इसलिये वहांसे उद्वृत्त हुआ-निकला हुआ-जीव सिद्धिमार्ग का पथिक नहीं होता है इस प्रकार कृष्णलेश्यावाला नारक तिर्यश्चयोनि आदिकों में आयुर्कर्म का बन्ध करके पुनः आयुका बन्धक होता है । क्योंकि ऐसा जीव अचरम शरीरवाला होता है । तथा-कृष्णलेश्यावाला नारक आयु कर्म के अवन्धकाल में आयुर्कर्म का बन्ध नहीं करता है । परन्तु वह मविष्यत्काल में उसका बन्ध करेगा । इस प्रकार से तृतीय भंग घटित होता है । चतुर्थ भंग यहां कृष्णलेश्यावाले नारक के होना नहीं है क्योंकि इसके आयु की अवन्धकता का अभाव है । इस कारण पूर्वोक्त प्रथम और तृतीय ये दो भंग ही यहां घटित होते हैं । इसी प्रकार यही प्रथम और तृतीय भंग कृष्णपाक्षिक नारक

હોય છે, તથા અચરમશરીરી મનુષ્યોમાં અને પાંચમી નારક પૃથ્વી વિગેરેમાં કૃષ્ણ લેશ્યા વિગેરે લેશ્યાઓ હોય છે. તેથી ત્યાંથી નીકળેલો જીવ સિદ્ધિ ગતિમાં જતો નથી, આ રીતે કૃષ્ણલેશ્યાવાળો નારક તિર્યગ્ન્ય યોનિક વિગેરેમાં આયુકર્મનો બંધ કરીને ફરીથી આયુનો બંધક હોય છે. કેમ કે-એવો જીવ અચરમશરીરવાળો હોય છે, કૃષ્ણલેશ્યાવાળો નારક આયુકર્મના અબંધ કાળમાં આયુકર્મનો બંધ-કરતો નથી. પરંતુ તે બંધકાળમાં જ તેનો બંધ કરે છે. આ પ્રમાણે ત્રીજો ભંગ ઘટિત થાય છે કેમ કે-અહિયાં ચોથો ભંગ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા નારકને હોતો નથી. કેમ કે-તેને આયુના અબંધક પદ્ધતિનો અભાવ હોય છે. તે કારણથી પહેલા કહેવ પડેલો અને ત્રીજો એ બે ભંગોનું અહિયાં ઘટિત થાય છે. એ જ પ્રમાણે આ પહેલો અને ત્રીજો

भवतीति नवरमित्यादिना भगवता प्रतिपादिताविति । 'सम्प्रापिच्छते तद्वय चउत्था' सम्यग्मिथ्यात्वे पदे तृतीयचतुर्थौ भङ्गौ भवतः, सम्यग्मिथ्यादृष्टौ मिश्रदृष्टौ तृतीयचतुर्थौ एव भङ्गौ भवतः तस्यायुधो बन्धाभावादिति । 'असुरकुमारे एवं चेव' असुरकुमारे एवं चेव' असुरकुमारदेवेऽपि एव

जीव के घटते हैं द्वितीय और चतुर्थ नहीं, क्योंकि कृष्णपक्ष नारक ऐसा नहीं होता है कि जो आयुका बन्ध करके फिर भविष्यत् काल में उसका बन्ध नहीं करे किन्तु भविष्यत्काल में आयु कर्म का बन्धक होगा ही—अतः द्वितीय भंग यहां नहीं घटता है, इसी कारण से यहां चतुर्थ भंग भी नहीं घटता है। तृतीय भंग यहां आयुके अबन्ध काल में आयुकर्म का बन्ध करना नहीं होने के कारण घटता है। तथा वह भविष्यत्काल में उसका बन्ध करता है। इस प्रकार से ये दो भंग प्रथम और तृतीय—यहां कृष्णपक्षिक नारक में घटित होते हैं। यही बात “नवरं” इस पाठ से यहां सूचित सूत्रकारने की है। ‘सम्प्रापिच्छते तद्वय चउत्था’ सम्यग्मिथ्यात्वे पद में तृतीय चतुर्थ भंग ही होते हैं क्योंकि जो मिश्र दृष्टिवाला होता है उसके तृतीय और चतुर्थ ये दो ही भंग होते हैं सो इसका कारण यह है कि वह वर्तमान में आयु का बन्ध नहीं करता है।

“असुरकुमारे एवंचेव” असुरकुमार देव में भी नारक की जैसे

ભંગ કૃષ્ણપાક્ષિક નારક જીવના સંબંધમાં પણ ઘટે છે. બીજો અને ચોથો ભંગ ઘટતા નથી. કેમકે કૃષ્ણપાક્ષિક નારક એવા હોતા નથી કે—જે આયુને બંધ કરીને પછી ભવિષ્યકાળમાં તેનો બંધ ન કરે ભવિષ્યકાળમાં તે આયુકર્મનો બંધક થશે જ તેથી અહિયાં બીજો ભંગ ઘટતો નથી અને આજ કારણથી ચોથો ભંગ પણ અહિયાં ઘટતો નથી. ત્રીજો ભંગ અહિયાં આયુના અબંધ કાળમાં આયુકર્મનો બંધક ન હોવાના કારણે ઘટે છે. તથા તે ભવિષ્ય કાળમાં તેનો બંધ કરે છે, આ રીતે પહેલો અને ત્રીજો આ બે ભંગો કૃષ્ણપાક્ષિક નારકના સંબંધમાં ઘટે છે એ જ વાત ‘નવર’ આ પાઠથી સૂત્રકાર અહિયાં પ્રગટ કરે છે. ‘સંપ્રાપિચ્છતે તદ્વયચઉત્થા’ સમ્યગ્મિથ્યાત્વ-પદમાં ત્રીજો અને ચોથો ભંગ જ હોય છે, કેમ કે—જે મિશ્રદૃષ્ટિવાળો હોય છે. તેઓને ત્રીજો અને ચોથો એ બે જ ભંગો હોય છે તેનું કારણ એ છે કે—તે આયુને બંધ કરતો નથી।

‘અસુરકુમારે એવંચેવ’ અસુરકુમાર દેવોને પણ નારકના કથન પ્રમાણે

નારકવદેવ મજ્ઞા વિનિયોજ્યાઃ તથાહિ-અસુરકુમારઃ સ્વલુ મદન્ત ! કિમ્ આયુષ્કં કર્મ અવધનાત્ વધનાતિ મન્ત્સ્યતિ૧, અવધનાત્ વધનાતિ ન મન્ત્સ્યતિ૨, આયુષ્કં કર્મ અવધનાત્ ન વધનાતિ મન્ત્સ્યતિ૩ અવધનાત્ ન વધનાતિ ન મન્ત્સ્યતિ૪ इत्येवं चतुर्भङ्गकः प्रश्नः । हे गौतम ! अस्त्येककोऽसुरकुमारोऽवधनात् वधनाति मन्तस्यति१, एकः कश्चिद् अवधनात् वधनाति न मन्तस्यति२, एकः कश्चिद् अव-

હી ભંગ જાનના ચાહિયે-તથાહિ-હે મદન્ત ! જો અસુરકુમાર દેવ હૈં-ઉસને પૂર્વકાલ મેં આયુર્કર્મ કા બન્ધ કિયા હૈ ? વર્તમાન મેં વહ કયા આયુર્કર્મ કા બન્ધ કરતા હૈ ? અવિષ્યત્ કાલ મેં કયા વહ આયુષ્ય કર્મ કા બન્ધ કરેગા ? અથવા-પૂર્વકાલ મેં ઉસને આયુર્કર્મ કા બન્ધ કિયા હૈ ? વર્તમાન મેં વહ આયુર્કર્મ કા બન્ધ કરતા હૈ ? અવિષ્યત્ કાલ મેં વહ આયુર્કર્મ કા બન્ધ નહીં કરેગા ? અથવા વહ ભૂતકાલ મેં આયુર્કર્મ કા બન્ધ કર ચુકા હૈ ? વર્તમાન મેં વહ આયુર્કર્મ કા બન્ધ નહીં કરતા હૈ ? અવિષ્યત્ કાલ મેં વહ આયુર્કર્મ કા બન્ધ કરેગા ? ભૂતકાલ મેં ઉસને આયુર્કર્મ કા બન્ધ કિયા હૈ ? વર્તમાન મેં વહ આયુર્કર્મ કા બન્ધ નહીં કરતા હૈ ઓર ન વહ અવિષ્યત્ કાલ મેં આયુર્કર્મ કા બન્ધ કરેગા ? હસ પ્રકાર સે-"અવધનાત્ વધનાતિ મન્ત્સ્યતિ ? અવધનાત્ વધનાતિ, ન મન્ત્સ્યતિ૨, અવધનાત્, ન વધનાતિ, મન્ત્સ્યતિ૩ અવધનાત્, ન વધનાતિ, ન મન્ત્સ્યતિ૪" એ ચાર અગ વિષયક પ્રશ્ન હૈં । इनके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-हे गौतम ! कोई एक असुरकुमार ऐसा होता

જા બંગો સમજવા અસુરકુમાર સંબંધી કથન આ પ્રમાણે છે-ગૌતમસ્વામી પ્રભુશ્રીને પૂછે છે કે હે ભગવાન્ જે અસુરકુમાર દેવ છે, તેણે ભૂતકાળમાં આયુષ્ય કર્મનો બંધ કર્યો છે ? વર્તમાનમાં તે આયુષ્ય કર્મનો બંધ કરે છે ? તથા ભવિષ્યમાં તે આયુષ્ય કર્મનો બંધ કરશે ? અથવા-પૂર્વકાળમાં તેણે આયુ કર્મનો બંધ કર્યો છે ? ૧ વર્તમાનમાં તે આયુ કર્મનો બંધ કરે છે ? ભવિષ્યમાં તે આયુ કર્મનો બંધ નહીં કરે ? અથવા ભૂતકાળમાં તે આયુ કર્મનો બંધ કરી ચૂક્યો છે ? વર્તમાનકાળમાં તે આયુ કર્મનો બંધ નથી કરતો ? તથા ભવિષ્યમાં તે આયુ કર્મનો બંધ કરશે ? અથવા-ભૂતકાળમાં તેણે આયુ કર્મનો બંધ કર્યો છે ? વર્તમાનમાં તે આયુ કર્મનો બંધ નથી કરતો ? અને ભવિષ્યમાં તે આયુ કર્મનો બંધ નહીં કરે ? આ પ્રમાણે 'અવધનાત્, વધનાતિ, મન્ત્સ્યતિ, અવધનાત્, વધનાતિ, ન મન્ત્સ્યતિ, અવધનાત્, ન વધનાતિ, મન્ત્સ્યતિ અવધનાત્ ન વધનાતિ, ન મન્ત્સ્યતિ' આ ચાર બંગ સંબંધી ગૌતમસ્વામીએ પ્રશ્ન કરેલા છે. આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમ સ્વામીને કહે છે-કેહો ગૌતમ ! કેાઈએક અસુરકુમાર એવો

વધનાત્ ન વધનાતિ મન્ત્સ્યતિ૩, એકઃ કશ્ચિદસુરકુમાર આયુષ્કં કર્મ અવધનાત્ ન વધનાતિ ન મન્ત્સ્યતિ૪, તન્નાસુરકુમાર આયુષ્કર્મવાન્ વન્ધકાલે વધનાતિ, મવાન્તરે મન્ત્સ્યતીતિ પ્રથમો મજ્ઞઃ ૧ । દ્વિતીયસ્તુ મજ્ઞઃ પ્રાપ્તવ્ય સિદ્ધિકસ્યાસુર-કુમારસ્ય મવતિર । વન્ધકાલામાવં મવિવન્ધકાલં ચાપેક્ષ્ય તૃતીયો મજ્ઞઃ ૩ । પરમવાયુષ્કસ્યાનન્તરં પ્રાપ્તવ્ય ચરમમવસ્ય અસુરકુમારસ્ય ચતુર્થો મજ્ઞો મવતિ

હૈ કિ જિસને પૂર્વકાલ મેં આયુર્કર્મ કા વન્ધ કિયા હોતા હૈ, તથા વહ વર્તમાન મેં આયુકા વન્ધ મી કરતા હૈ ઓર મવાન્તર મેં વહ વન્ધ કરને વાલા મી હોતા હૈ । દ્વિતીય મંગ કી અપેક્ષા કોઈ અસુરકુમાર એસા મી હોતા હૈ કિ જિસને પૂર્વકાલ મેં આયુર્કર્મ કા વન્ધ કિયા હોતા હૈ, વન્ધકાલ મેં વહ ડસકા વન્ધ કરતા હૈ પર મવાન્તર મેં વહ ડલકા વન્ધ નહીં કરતા હૈ, એસા વહ અસુરકુમાર જિસે સિદ્ધિ પ્રાપ્ત હોતી હૈ એસા હોતા હૈ, તૃતીય કોઈ અસુરકુમાર એસા હોતા હૈ કિ જિસને પૂર્વકાલ મેં આયુકા વન્ધ કિયા હોતા હૈ તથા વર્તમાન કાલ મેં વહ આયુકા વન્ધ નહીં કરતા હૈ મવીકાલ મેં વહ આયુકા વન્ધ કરનેવાલા હોતા હૈ, તથા કોઈ અસુરકુમાર એસા મી હોતા હૈ કિ જિસને કેવલ પૂર્વકાલ મેં હી આયુર્કર્મ કા વન્ધ કિયા હોતા હૈ, વર્તમાન મેં વહ આયુર્કર્મ કા વન્ધ નહીં કરતા હૈ ઓર ન મવાન્તર મેં મી વહ આયુર્કર્મ કા વન્ધ કરતા હૈ, એસા વહ અસુરકુમાર પરમવ આયુષ્ક કે અનન્તર હી સુક્તિ પ્રાપ્ત કરનેવાલા

હોય છે કે-જેણે ભૂતકાળમાં આયુષ્ય કર્મનો બંધ કરેલ હોય છે, તથા વર્તમાન કાળમાં તે આયુષ્ય કર્મનો બંધ કરે પણ છે અને ભવિષ્યમાં પણ તે આયુ કર્મને બાધવાવાળો હોય છે. એ રીતે આ પહેલો ભંગ કદ્યો છે ૧ બીજા ભંગની અપેક્ષાથી કોઈ અસુરકુમાર એવો પણ હોય છે, કે જેણે પૂર્વકાળમાં આયુકર્મનો બંધ કર્યો હોય છે વર્તમાન કાળમાં તે તેનો બંધ કરે છે, પરંતુ ભવિષ્ય કાળમાં તે તેનો બંધ કરતો નથી એવો તે અસુરકુમાર જેને સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થવાની હોય છે, એવો હોય છે ૨ ત્રીજો કોઈ અસુરકુમાર એવો હોય છે કે-જેણે પૂર્વકાળના આયુષ્ય કર્મનો બંધ કર્યો છે, તથા વર્તમાન કાળમાં તે આયુકર્મનો બંધ કરતો નથી. તથા ભવિષ્ય કાળમાં તે આયુકર્મનો બંધ કરવાવાળો હોય છે ૩ તથા કોઈ અસુરકુમાર એવો પણ હોય છે, કે જેણે કેવળ ભૂતકાળમાં જ આયુકર્મનો બંધ કરેલ હોય છે, તથા વર્તમાન કાળમાં તે આયુકર્મનો બંધ કરતો નથી. તથા ભવિષ્ય કાળમાં તે આયુકર્મને બાધવાવાળો હોતો નથી એવો તે અસુરકુમાર પરભવના આયુષ્ય પછી જ સુક્તિ પ્રાપ્ત કરવાવાળો

इति । यद्यपि असुरकुमारस्य नारकवदेव सर्वापि व्यवस्था प्रायः सर्वपदेषु तथापि यत्र नारकापेक्षया वैलक्षण्यं तद् द्योतयितुमाह—‘नवर’ इत्यादि, ‘नवरं कण्ठलेस्ते वि चत्वारि भङ्गा भाणियव्वा’ नवरम्—केवलं नारकदण्डकापेक्षया असुरकुमार-दण्डके इदं वैलक्षण्यं यत् कृष्णलेश्येऽपि कृष्णलेश्याविशिष्टे असुरकुमारे चत्वारो भङ्गा अणितव्याः । नारकदण्डके कृष्णलेश्यनारकस्य खलु प्रथमतृतीयभङ्गौ कथितौ असुरकुमारस्य तु कृष्णलेश्यावतोऽपि चत्वारोऽपि भङ्गाः कृष्णलेश्याऽ-सुरकुमारस्य हि मनुष्यगत्यवाप्तौ मोक्षसंभवेन द्वितीयचतुर्थ भङ्गयोरपि संभाव-दिति । ‘सेसं जहा नेरइयाणं’ शेषं कृष्णलेश्यासुरकुमारपदातिरिक्तं सर्वमपि ज्ञान-दृष्ट्यादि पदं यथा नारकाणां कथितं तथैवासुरकुमारस्यापि ज्ञातव्यमिति । ‘एवं जाव थणियकुमाराणं’ एवमसुरकुमारवदेव यावत् स्तनितकुमाराणामपि ज्ञातव्यम्

होता है । यद्यपि असुरकुमार की नारक जीव के जैसे ही सर्व व्यवस्था प्रायः समस्त पदों में है परन्तु फिर उसकी अपेक्षा जो यहां भिन्नता है वह ऐसी है कि कृष्णलेश्यावाले असुरकुमार में चारों भंग कहे हैं—तब कि नारक दण्डक में कृष्णलेश्यावाले नारक में प्रथम और तृतीय भंग ही कहे हुए हैं । यहाँ चारों भंगों के होने में कारण यह है कि कृष्णलेश्यावाला भी असुरकुमार मनुष्य गति की प्राप्ति में मोक्ष की प्राप्ति की संभावनावाला होता है । परन्तु कृष्णलेश्यावाले नारक में ऐसी संभावना नहीं होती है, इसलिये वहां द्वितीय और चतुर्थ भंग संभवित नहीं कहे गये हैं । ‘सेसं जहा नेरइयाणं’ अतः कृष्णलेश्य असुरकुमार पद से अतिरिक्त और सब ज्ञान दृष्टि आदि पद जैसे नारकों के कहे गये हैं उसी प्रकार से असुरकुमार के भी वे कहना चाहिये । ‘एवं जाव थणियकुमाराणं’

હોય છે એ કે અસુરકુમારોનું કથન નારકોના કથન પ્રમાણે જ પ્રાયઃ સઘળા પદોમાં છે, તેપણુ તેના કરતાં અહિયાં આ કથનમાં જે ભિન્નપણુ છે, તે એવું છે કે—કૃષ્ણલેશ્યાવાળા અસુરકુમારોને ચારે ભંગ હોય છે, બ્યારે નારક દંડકમાં કૃષ્ણલેશ્યાવાળા નારકોનો પહેલો અને ત્રીજો ભંગ જ કહ્યો છે. અહિયાં ચારે ભંગો હોવાનું કારણ એ છે કે—કૃષ્ણલેશ્યાવાળો અસુરકુમાર પણ મનુષ્ય ગતિની પ્રાપ્તિથી મોક્ષ પ્રાપ્તિની સંભવનાવાળો હોય છે, પરંતુ કૃષ્ણલેશ્યાવાળા નારકમાં એવી સંભાવના હોતી નથી તેથી ત્યાં બીજો અને ચોથી ભંગ સંભવિત કહેવ નથી ‘સેસં જહા નેરइयाणं’ તેથી કૃષ્ણલેશ્યાવાળા અસુરકુમાર એ પદ સિવાયના બીજા તમામ જ્ઞાન, વિગેરે પદો નારકોને જે પ્રમાણે કહ્યા છે, એ જ પ્રમાણે અસુરકુમારો ને પણ તે સમજવા.

અત્ર યાવત્પદેન નાગકુપર્ણા વિદ્યુદગ્નિ દ્વીપોદયિ દિગ્વાયુકુમારાણાં સગ્રહો ભવતિ
તથા ચ સર્વેઽપિ નાગકુમારાદય આયુર્વન્ધવિષયે અસુરકુમારવદેવ જ્ઞાતવ્યાં ઇતિ
માવઃ । ‘પૃથ્વીકાઙ્ગાણં સવ્વત્થ વિ ચત્તારિ ભંગા’ પૃથ્વીકાયિકજીવાનાં સર્વ-
પ્રાપિ પદેષુ ચત્તારો ભક્ષા વક્તવ્યાઃ । ‘નવરં કણ્ઠપક્ષિલ પદમતદ્વય ભંગા’ નવરં
કૃષ્ણપાક્ષિકપૃથ્વીકાયિકસ્ય પ્રથમતૃતીયભક્ષો જ્ઞાતવ્યો કૃષ્ણપાક્ષિકપૃથ્વી-
કાયિકસ્ય પ્રથમોઽવધનાત્ વધનાતિ મન્તસ્યતીતિ પ્રતીત એવ દ્વિતીય ભક્ષો ન
ભવતિ યતઃ કૃષ્ણપાક્ષિકઃ પૃથ્વીકાયિકઃ આયુર્વંધ્વા પુનર્ન મન્તસ્યતીતિ એતન્ન
ભવતિ તસ્ય કૃષ્ણપાક્ષિકપૃથ્વીકાયિકસ્ય ચરમભવસ્યાઽમાવાત્, તૃતીયભક્ષસ્તુ

‘અસુરકુમારોં કે કથન કે જૈસે યાવત્ સ્તનિતકુમારોં કે ખો સમસ્ત
પદોં કા કથન જાનનાં ચાહિયે । યહાં યાવત્ પદ સે નાગકુમાર સુપર્ણ-
કુમાર ઓર વિદ્યુત્કુમાર અગ્નિકુમાર, દીપકુમાર, ઉદધિકુમાર,
દિક્કુમાર ઓર વાયુકુમાર ઇન સર્વ ભવનપતિવોંકા ગૃહણ હુઆ હૈ ।
તથા ચ-સમસ્ત યે નાગકુમાર આદિ આયુવન્ધ કે વિષય મેં અસુર-
કુમાર કે જૈસે હી હોતે હૈં એસા સમજનાં ચાહિયે । ‘પૃથ્વીકાઙ્ગાણં
સવ્વત્થ વિ ચત્તારિ ભંગા’ પૃથ્વીકાયિક જીવોં કે સમસ્ત પદોં મેં ચાર
ભંગ હોતે હૈં ‘નવરં કણ્ઠપક્ષિલ પદમ તદ્વય ભંગા’ પરન્તુ કૃષ્ણપાક્ષિક
પૃથ્વીકાયિકે પ્રથમ ઓર તૃતીય યે દો ભંગ હી હોતે હૈં । હસકે
‘અવધનાત્ વધનાતિ મન્તસ્યતિ’ એસા પ્રથમ ભંગ તો પ્રતીત હી હૈ ।
દ્વિતીય ભંગ યહાં પ્રતીત નહી હૈ-ચ્યોંકિ કૃષ્ણપાક્ષિક પૃથ્વીકાયિક
જીવ આયુકા વન્ધ કરકે ફિર વહ આયુકા વન્ધ નહીં કરેગા એસા વહ

‘એવં જાવ યણિયકુમારાણ’ અસુરકુમારોના કથન પ્રમાણે યાવત્ સ્તનિત
કુમારોને પણ સઘળા પદોનુ કથન સમજવું અહિયાં યાવત્પદથી નાગકુમાર
સુપર્ણકુમાર, વિદ્યુકુમાર, અગ્નિકુમાર, દીપકુમાર, ઉદધિકુમાર, દિશાકુમાર,
અને વાયુકુમાર આ સઘળા ભવનપતિયો અકલ કરાયા છે, તથા આ સઘળા
નાગકુમારો વિગેરેનું કથન આયુર્બંધના વિષયમા અસુરકુમારોના કથન
પ્રમાણે જ સમજવું.

‘પૃથ્વીકાઙ્ગાણં સવ્વત્થવિ ચત્તારિ ભંગા’ પૃથ્વીકાયિક જીવોને સઘળા
પદોમાં ચાર ભંગો હોય છે ‘નવરં કણ્ઠપક્ષિલ પદમતદ્વયભંગા’ પરન્તુ
કૃષ્ણપાક્ષિક પૃથ્વીકાયિક જીવને પહેલો અને ત્રીજો એ બે જ ભંગો હોય
છે, તેને ‘અવધનાત્ વધનાતિ મન્તસ્યતિ’ એ પ્રમાણેનો પહેલો ભંગતો નિશ્ચિત
જ છે, અહિયાં બીજો ભંગ નિશ્ચિત નથી કેમ કે-કૃષ્ણપાક્ષિક પૃથ્વીકાયિક જીવ
આયુનો બંધ કરીને પછી પાછો આયુનો બંધ કરતો નથી એવો તે હોતો.

भवति कृष्णपाक्षिकः पृथिवीकायिक आयुष्काबन्धकाले आयुष्कं न बध्नाति बन्धकाले तु भन्त्स्यति३, चतुर्थभङ्गात् न भवति कृष्णपाक्षिक पृथिवीकायिकस्य आयुर्वन्धकत्वस्याभावादिति । अतः प्रथमतृतीयौ एव भङ्गौ भवत इति । ‘तेउ-लेस्से पुच्छा’ तेजोलेख्यः खलु मदन्त ! पृथिवीकायिकजीवः किमायुष्कं कर्म-अवध्नात् बध्नाति भन्त्स्यति१, अवध्नात् बध्नाति न भन्त्स्यति२, अवध्नात्

नहीं होता है, कारण कि कृष्णपाक्षिक पृथिवीकायिक के चरम भव का अभाव होता है, तृतीय भंग यहां इसलिये प्रतीत है कि कृष्णपाक्षिक पृथिवीकायिक जीव आयुष्क के अवन्ध काल में आयुका बन्ध नहीं करता है भविष्यत् काल में वह आयुका बंध करनेवाला होता है । चतुर्थ भंग यहां इसलिये संभवित नहीं होता है कि कृष्णपाक्षिक पृथिवीकायिक के भविष्यकाल में आयु के अवन्ध का अभाव रहता है ।

‘तेउलेस्से पुच्छा’ हे मदन्त ! तेजोलेख्यावाला पृथिवीकायिक जीव कया पूर्वकाल में आयुर्कर्म का बन्धक हुआ है, वर्तमान में वह आयुर्कर्म का बन्ध करता है ? और भविष्यत् काल में वह आयुर्कर्म का बन्ध करेगा ? अथवा-वह पूर्वकाल में आयुका बन्धक हुआ है वर्तमान में वह उसका बन्ध करता है ? भविष्यत्काल में वह उसका बन्ध नहीं करेगा ? अथवा पूर्वकाल में वह उसका बन्धक हुआ है, वर्तमान में वह उसका बन्ध नहीं करता है भविष्यत्काल में वह उसका बन्ध करेगा ?

નથી. કારણ કે કૃષ્ણપાક્ષિક પૃથ્વીકાયિકને ચરમભવનો અભાવ હોય છે, અહિયાં ત્રીજો ભંગ એ માટે હોય છે કે-કૃષ્ણપાક્ષિક પૃથ્વીકાયિક જીવ આયુષ્યના અબન્ધ કાળમાં આયુર્કર્મનો બંધ કરતો નથી. બંધ કાળમાં તે આયુ બંધ કરવાવાળો હોય છે. ચોથો ભંગ અહિયાં એકારણે સંભવિત થતો નથી કે-કૃષ્ણપાક્ષિક પૃથ્વીકાયિક જીવને આયુના અબન્ધપણાનો અભાવ હોય છે.

‘તેઉલેસ્સે પુચ્છા’ હે ભગવાન તેજોલેશ્યાવાળા પૃથ્વીકાયિક જીવે ભૂતકાળમાં આયુર્કર્મનો બંધ કરેલ છે ? વર્તમાન કાળમાં તેણે આયુર્કર્મનો બંધ કર્યો છે ? અને ભવિષ્ય કાળમાં તે આયુર્કર્મનો બંધ કરશે ? અથવા તે પૂર્વકાળમાં આયુર્કર્મનો બંધક થયો છે ? વર્તમાનમાં તે તેનો બંધ કરે છે, અને ભવિષ્યકાળમાં તેનો બંધ નહીં કરે ? અથવા ભૂતકાળમાં તે તેનો બંધ કરે છે, વર્તમાનમાં તે તેનો બંધ કરતો નથી ? ભવિષ્યમાં તે તેનો બંધ કરશે ? અથવા ભૂતકાળમાં તે તેનો બંધ કર્યો છે ? વર્તમાન કાળમાં તે તેનો બંધ નથી કરતો ? અને ભવિષ્ય કાળમાં

ન વધ્નાતિ મન્ત્સ્યતિ, અવજ્ઞાત્ ન વધ્નાતિ ન મન્ત્સ્યતિ ઇતિ ચતુર્મત્તકઃ
પૃચ્છયા સંગૃહ્યતે, મગવાનાહ-‘મોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘મોયમા’ હે મૌતમ ! ‘વંધી ન
વંધઃ વંધિસ્સઃ’ અવધ્નાત્ ન વધ્નાતિ મન્ત્સ્યતિ તેજોલેશ્યાપદે તૃતીય એવ મજ્ઞઃ ।
કથમત્ર તૃતીય એવ મજ્ઞઃ ? પ્રથમદ્વિતીયચતુર્થમજ્ઞાઃ કથં ન ? ઇતિ ચેદિત્યમ્-
કશ્ચિદેક સ્તેજોલેશ્યાવાન્ પૃથિવીકાર્મિકેષુ સમુત્પન્નઃ, સ અપર્યાપ્તાવસ્થાયાં
તેજોલેશ્યાવાન્ મયતિ તત્રાયુ ન વધ્નાતિ, તેજોલેશ્યાદ્વાયામપગતાયામાયુષો
વન્ધં કરોતિ તસ્માત્તેજોલેશ્યઃ પૃથિવીકાર્મિકઃ આયુષો વન્ધનં કૃત્વાન૧, તેજો-
લેશ્યાયાં વિચપ્તાનાયાં યત સ્તેજોલેશ્યા અપર્યાપ્તાવસ્થાયામેવ મયતિ તતોડપર્યા-
પ્તાવસ્થાયાં નાયુર્વન્ધો જાયતે ઇતિ । અનાગતકાલે આયુષો વન્ધં કરિષ્યતિ ચ

અવવા-પૂર્વકાલ મેં વહ ઉસકા વન્ધક હુઆ હૈ, વર્તમાન મેં વહ ઉસકા
વન્ધક નહીં હૈ ઓર ન અવિભ્યત્ કાલ મેં વહ ઉસકા વન્ધક
હોગા ? એસે વે ચાર ભંગ વિષયક પ્રશ્ન યહાં પૃચ્છા પદ સે ગૃહીત હુએ
હૈ, હસકે ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ-‘મોયમા !’ હે મૌતમ ! ‘વંધી, ન
વંધઃ, વંધિસ્સઃ’ તેજોલેશ્યા પદ મેં કેવલ યહ તૃતીય ભંગ હી હોતા હૈ ।
શેષ ત્રીન ભંગ નહીં હોતે હૈ । હસ એક હી તૃતીય ભંગ હોનેકા કારણ
એસા હૈ જિ કોઈ તેજોલેશ્યાવાલા દેવ પૃથિવીકાર્મિક મેં ઉત્પન્ન હુઆ
વહ અપર્યાપ્તાવસ્થા મેં તેજોલેશ્યાવાલા રહતા હૈ- પર વહાં વહ આયુકા
વન્ધ નહીં કરતા હૈ । પર જય તેજોલેશ્યા કા કાલ સમાપ્ત હો
જાતા હૈ ઉસકે વાદ વહ આયુકા વન્ધ કરતા હૈ । અતઃ તેજોલેશ્યાવાલા
પૃથિવીકાર્મિક જીવ આયુકા વન્ધ કરને ચાલા હુઆ, તેજોલેશ્યા કે
સદ્ભાવ મેં અપર્યાપ્તાવસ્થા મેં વહ આયુકા વન્ધક નહીં હોતા હૈ, તેજો-
લેશ્યા અપર્યાપ્તાવસ્થા મેં હી હોતી હૈ, અપર્યાપ્તાવસ્થા મેં આયુકા વન્ધ

તેનો બંધ નહિં કરે ? આ ચારે ભંગ સંબંધી પ્રશ્ન ‘પૃચ્છા’ પદથી ગ્રહણ
થયેલ છે, આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘મોયમા’ હે મૌતમ !
‘વંધી, ન વંધઃ, વંધિસ્સઃ’ તેજોલેશ્યા પદમાં કેવળ એક ત્રીજો ભંગ
હોય છે બાકીના ત્રણ ભંગો હોતા નથી ત્રીજો એક જ ભંગ હોવાનું કારણ
એ છે કે-કોઈ તેજોલેશ્યાવાળો દેવ પૃથ્વીકાર્મિકમાં ઉત્પન્ન થયો, તે
અપર્યાપ્તાવસ્થામાં તેજોલેશ્યાવાળો રહે છે. પરંતુ ત્યાં તે આયુનો બંધ કરતો
નથી પરંતુ તેજોલેશ્યાનો કાળ સમાપ્ત થઈ ગય ત્યારે તે આયુનો બંધ
કરે છે. તેથી તેજોલેશ્યાવાળો પૃથ્વીકાર્મિક એવ આયુ કર્મનો બંધ
કરવાવાળો થયો હોય છે, તેજોલેશ્યાના સદ્ભાવના અપર્યાપ્તાવસ્થાના તે
આયુકર્મનો બંધ કરનાર હોતો નથી. તેજોલેશ્યા અપર્યાપ્ત અવસ્થામાં જ

તેજોલેશ્યાયામપગતાયામિત્યેવં ક્રમેણ તેજોલેશ્યે તૃતીય એવ મજ્ઞો ભવતિ ન તુ પ્રથમદ્વિતીયચતુર્થમજ્ઞા ભવન્તિ ઇતિ । ‘સેસેસુ સન્વત્થ ચત્તારિ મંગા’ શ્લોકેષુ-
તેજોલેશ્યાપદવ્યતિરિક્તેષુ સર્વેષ્વપિ જ્ઞાનાદિ પદેષુ ચત્વારો મજ્ઞા જ્ઞાતવ્યા ઇતિ ।
‘એવં આઠ્ઠકાઠ્ઠયવણસ્સઠ્ઠકાઠ્ઠયાણ વિ નિરવસેસં’ એવમ્ પૃથિવીકાયિકવદેવ અપ્પકા-
યિકવનસ્પતિકાયિકજીવાનાં દણ્ડકે આયુર્કર્મણો વન્ધવિષયેઽપિ નિરવશેષં સર્વ-
મપિ પૃથિવીકાયિકવદેવ જ્ઞાતવ્યમ્, પૂર્વોક્તન્યાયેન કૃષ્ણપાક્ષિકેષુ પ્રથમતૃતીય
મજ્ઞો જ્ઞાતવ્યો યુક્તિરત્રાપિ કૃષ્ણપાક્ષિકપદવદેવ અનુસંઘાતવ્યા તેજોલેશ્યાયાં ચ

હોતા નહીં હૈ । તથા વહ અનાગત કાલ મેં આયુકા વન્ધ કરેગા હી, જસ
કિ તેજોલેશ્યા કા કાલ સમાપ્ત હો જાવેગા હસ ક્રમ સે તેજોલેશ્યાવાલે
પૃથિવીકાયિક મેં તોસરા મંગ કહા ગયા હૈ પ્રથમ દ્વિતીય ઓર ચતુર્થ
યે તોન મંગ નહીં કહે ગયે હૈ ।

‘સેસેસુ સન્વત્થ ચત્તારિ મંગા’ તેજોલેશ્યા પદ સે અતિરિક્ત
શેષ સ્વ અજ્ઞાનાદિ પદો મેં ચાર-ચાર મંગ જાનના ચાહિયે । ‘એવં
આઠ્ઠકાઠ્ઠય વણસ્સઠ્ઠ કાઠ્ઠયાણ વિ નિરવસેસં’ હસી પ્રકાર સે-
પૃથિવીકાયિક કે જૈસે-મંગ અપ્પકાયિક એવં વનસ્પતિકાયિક જીવો
કે દણ્ડક મેં આયુ કર્મ કે વન્ધ કે વિષય મેં બી સમ્પૂર્ણ રૂપ સે
સમજના ચાહિયે, તથા કૃષ્ણપાક્ષિકો મેં પ્રથમ તૃતીય મંગ હો
પૃથિવીકાયિક પ્રકરણ મેં કથિત યુક્તિ કે અનુસાર કહના ચાહિયે,
ઓર તેજોલેશ્યાવાલે અપ્પકાયિકો મેં એવં વનસ્પતિકાયિકો મેં કેવલ

હોય છે. અને અપર્યાવસ્થામાં આયુષ્ય કર્મનો બંધ હોતો નથી. તથા તે
ભવિષ્ય કાળમાં આયુકર્મનો બંધ કરશે જ કે જ્યારે તેજોલેશ્યાનો કાળ
સમાપ્ત થઈ જાય છે. આ કર્મથી તેજોલેશ્યાવાળા પૃથ્વીકાયિકમાં ત્રીજો
ભંગજ કહેલ છે. પહેલો બીજો અને ચોથો એ ત્રણ ભંગો કહ્યા નથી.

‘સેસેસુ સન્વત્થ ચત્તારિ મંગા’ તેજોલેશ્યા પદથી અન્ય જ્ઞાન વિગેરે
બાકીના સઘળા પદોમાં ચાર-ચાર ભંગો જ હોય છે તેમ સમજવું.
એવં આઠ્ઠકાઠ્ઠય વણસ્સઠ્ઠકાઠ્ઠયાણ વિ નિરવસેસં’ આ રીતે નારકના કથન
પ્રમાણના ભંગો. અપ્પકાયિક અને વનસ્પતિકાયિક જીવોના દંડકોમાં આયુ
કર્મના બંધના સંબંધમાં પણ સંપૂર્ણ રૂપથી સમજ લેવા તથા કૃષ્ણપાક્ષિ-
કોમાં પહેલો અને ત્રીજો ભંગ નારક પ્રકરણમાં કહેલ યુક્તિ પ્રમાણે સમજ
લેવા. અને તેજોલેશ્યાવાળા અપ્પકાયિકોમાં અને વનસ્પતિકાયિકોમાં કેવળ

તૃતીય એવ મજ્જો જ્ઞાતવ્યઃ યુક્તિશ્ચ પૂર્વવદેવ ઉદાહર્તવ્યા અન્યત્ર પદેષુ ચ ચત્વારો મજ્જા એવોદાહરણીયા । ‘તેઝકાઙ્ગવાઝકાઙ્ગાણં સવ્વત્થ વિ પઢમતટ્ઠયા મંગા’ તેજસ્કાયિકવાયુકાયિકજીવાનાં સર્વત્રાપિ એકાદશસ્વપિ પદેષુ પ્રથમતૃતીયમજ્જો, અવધનાત્ વધનાતિ મન્તસ્યતિ, અવધનાત્ ન વધનાતિ મન્તસ્યતીત્યાકારકૌ પરિપઠનીયૌ, તત્ ઉદ્વૃત્તાનામનન્તરં મનુષ્યગતિષુ તેષામનુત્પત્ત્યા સિદ્ધિગમનાભાવેન દ્વિતીયચતુર્થમજ્જયોરભાવાત્ મનુષ્યેષુ અનુત્પત્તિશ્ચૈતેષામ્ ‘સત્તમમહિ નેરહ્યા, તેઝવાઝઅણંતરુવ્વટ્ઠા । ન ય પાવે મણુસ્સં, તહેવાસંઘેજ્જાઝયા સવ્વે’ સપ્તમમહીનારકાસ્તેજોવાયવોઽનન્તરોદ્વૃત્તાઃ । માનુષ્યં ન ચ પ્રાપ્નુવન્તિ તથૈવાસંઘ્યાતાયુપઃ

એક તૃતીય અંગ હી પૂર્વોક્ત કથન કે અનુસાર કહના ચાહિયે, ઇનકો સિવાય બાકી કે પદોં મેં ચાર-ચાર અંગ કહના ચાહિયે ।

‘તેઝકાઙ્ગવાઝકાઙ્ગા ણં સવ્વત્થ વિ પઢમતટ્ઠયા મંગા’ તેજસ્કાયિક એવં વાયુકાયિક જીવોં કે સર્વત્ર પદોં મેં પ્રથમ ઓર તૃતીય અંગ કહના ચાહિયે કયોંકી તેજસ્કાયિક એવં વાયુકાયિક જીવ જય અપની-૨ પર્યાય સે પર્યાયાન્તરિત હોતે હેં તો મનુષ્યગતિ મેં ઇનકા જન્મ નહીં હોતા હૈ, ઓર મનુષ્યગતિ કે સિવાય કિસી ઓર ગતિ સે સિદ્ધ ગતિ મેં ગમન હોતા નહીં હૈ ઇસલિયે યહાં દ્વિતીય ઓર ચતુર્થ અંગ નહીં હોતે હેં । સો હી કહા હૈ-‘સત્તમહી નેરહ્યા તેઝવાઝ અણંતરુવ્વટ્ઠા । ન ય પાવે મણુસ્સં, તહેવ અસંઘાઝયા સવ્વે’ સપ્તમ નરક સે નિકલા હુઆ જીવ તેજસ્કાયિક જીવ ઓર વાયુકાયિક જીવ યે સય અનન્તર ભવ મેં મનુષ્ય ગતિ કો પ્રાપ્ત નહીં કરતે હેં, તથા અસંઘાત વર્ષ કી આયુવાલે ભોગભૂમિ કે જીવ મી મનુષ્યગતિકો નહીં પાતે હેં ।

એક ત્રીજો ભગ્ન પૂર્વોક્ત કથન પ્રમાણે સમજવો. આના સિવાય બાકીના સઘના પદોમા ચાર-ચાર ભગો હોવા જોઈ એ

‘તેઝકાઙ્ગવાઝકાઙ્ગાણં સવ્વત્થ વિ પઢમતટ્ઠયા મંગા’ તેજસ્કાયિક અને વાયુકાયિક એવ બંધારે પોતપોતાના પર્યાયથી પર્યાયાન્તરવાળા થાય છે, તો તે અવસ્થામા-મનુષ્ય ગતિમા તેમનો જન્મ થતો નથી અને મનુષ્ય ગતિ સિવાય બીજી કોઈ ગતિથી સિદ્ધિ ગતિમા ગમન થઈ શકતું નથી. તેથી અહિયાં બીજો અને ચોથો ભાગ થતો નથી એજ અર્થ છે કે-‘સત્તમહિ નેરહ્યા તેઝ વાઝ અણંતરુવ્વટ્ઠા નયમ પાવે મણુસ્સં તહેવાસંઘેજ્જાઝયા સવ્વે’ સાતમા નરકથી નીકળતો તેજસ્કાયિક એવ અને વાયુકાયિક એવ એ બંધા પછીના ભવમા મનુષ્યગતિને પ્રાપ્ત કરતા નથી તથા અસંઘાત વર્ષની આયુષ્યવાળા ભોગભૂમિના એવો પણ મનુષ્યગતિ પામતા નથી.

‘સર્વે ॥’ इति वचनादिति । ‘वेइंदिय तेइंदिय चउरिंदियाणं पि सव्वत्थ वि पढमतइया भंगा’ द्वीन्द्रियत्रीन्द्रियचतुरिन्द्रियाणापि सर्वत्रापि प्रथमतृतीयमङ्गौ विकलेन्द्रिय-जीवानां सर्वत्रापि पदेषु प्रथमतृतीयमङ्गौ भवतः, यतस्तेभ्य उद्वृत्तानामानन्तर्येण सत्यपि मनुष्यत्वे मोक्षाभावात्, तस्मादत्रयं पुनस्तेषामायुषो बन्ध इति । एवमत्र यद् ‘विकलेन्द्रियाणं सर्वेषु पदेषु प्रथमतृतीयमङ्गौ भवतः’ इत्युक्तं तत् सामान्यतया कथितं किन्तु येषु पदेषु यद् वैलक्षण्यं तत् सूत्रकारः स्वयं प्रदर्शयति ‘नवरं’ इत्यादि, ‘नवरं सम्मत्ते नाणे आभिणिबोहियनाणे सुयनाणे तइयो भंगो’ नवरं सम्यक्त्व

‘वेइंदिय तेइंदिय चतुरिंदियाणं पि सव्वत्थ वि पढमतइया भंगा’ ‘दो इन्द्रिय, तेइन्द्रिय और चौइन्द्रिय जीवों के भी सर्वत्र प्रथम और तृतीय ये दो भंग ही कहे हुए हैं। यद्यपि ये जीव अपनी-अपनी पर्यायों से पर्यायान्तरित होते ही अनन्तर भव में मनुष्य पर्याय से उत्पन्न हो जाते हैं फिर भी ऐसे जीवों को मोक्ष उस पर्याय से नहीं होता है, इसलिये ऐसी अवस्था में इनके आयुर्कर्म का बन्ध आगे अवश्य होता है।

इस प्रकार यहाँ पर जो विकलेन्द्रियों के सब पदों में प्रथम और तृतीय भंग कहा गया है वह सामान्य रूप से कहा है किन्तु यहाँ जिन जिन पदों में विशेषता विलक्षणता है, वह सूत्रकार स्वयं दिखलाते हैं—‘नवरं’ इत्यादि।

‘नवरं सम्मत्ते, नाणे, आभिणिबोहियनाणे सुयनाणे तइयो भंगो’ यहाँ इन विकलेन्द्रियों को सम्यक्त्व में, ज्ञान में आभिनिबोधिक

‘वेइंदिय तेइंदिय चउरिंदियाणंपि सव्वत्થ વિ પઢમતइયા ભંગા’ એ ઇન્દ્રિય, ત્રણ ઇન્દ્રિય અને ચાર ઇન્દ્રિયવાળા જીવોને અગિયારે ૧૧ પદોમાં બધે જ પહેલો અને ત્રીજો એ બે ભંગો જ કહેલા છે બે કે આ જીવો પોતપોતાની પર્યાયથી પર્યાયાન્તરિત થાય ત્યારે પછીના ભવમાં મનુષ્ય પર્યાયથી ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. તે પછી એવા જીવોને તે પર્યાયથી મોક્ષ પ્રાપ્ત થતો નથી. તેથી આ અવસ્થામાં તેને આયુષ્ય કર્મનો બંધ અવશ્ય થાય છે.

શંકા—વિકલેન્દ્રિયોના સઘળા પદોમાં પહેલો અને ત્રીજો એ બે ભંગો હોવાનું કહેલ છે. અને ત્રીજા ભંગમાં ‘ન બંધઈ’ એ પ્રમાણે પદ કહેલ છે. તેઓ ત્રીજો ભંગ અહિયાં કેવી રીતે ઘટે છે?

ઉત્તર—‘નવરં સમ્મત્તે, નાણે, આભિણિબોહિયનાણે સુયનાણે ત્તિયો ભંગો’ અહિયાં વિકલેન્દ્રિયોને સમ્યક્ત્વમાં, આભિનિબોધિક જ્ઞાનમાં શ્રુતજ્ઞાનમાં ત્રીજો

જ્ઞાને આભિનિવોધિકજ્ઞાને શ્રુતજ્ઞાને તૃતીયો ભગ્ન, વિકલેન્દ્રિયાણાં સમ્યક્ત્વે જ્ઞાને આભિનિવોધિકજ્ઞાને શ્રુતજ્ઞાને ચ તૃતીયો ભગ્ન એવ મવતિ યતઃ સમ્યક્ત્વાદીનિ તેષાં સાસાદનભાવેન અપર્યાપ્તકાવસ્થાયામેવ મવતિ તેષુ ચાપગતેષુ આયુષો વન્ધો મવતિ इत्यतઃ પૂર્વભવે વિકલેન્દ્રિયા આયુષ્કર્મણિ અવધનન્, સમ્યક્ત્વાચવ-સ્થાયો ચ ન વધનન્તિ, તદનન્તરં ચ મન્તસ્યતીતિ તૃતીયો ભગ્નોઽત્ર ઘટતે इति । ‘પંચિન્દ્રિયતિરિક્ષ્ણજોણિયાણં કઠ્ઠપક્ષિણ પદમતદ્વયા ભંગા’ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્ધો-નિકાનાં કૃષ્ણપાક્ષિકપદે પ્રથમતૃતીયો ભગ્નો, કૃષ્ણપાક્ષિકો હિ આયુર્વદ્ધવા અવ-ધ્વા તદવન્ધકોઽનન્તરમેવ મવતિ, તસ્ય સિદ્ધિગમનાયોગ્યત્વાદિતિ । ‘સમ્મા-મિચ્છત્તે તદ્વચનુત્થા ભંગા’ સમ્યગ્મિથ્યાત્વપદે પચ્ચેન્દ્રિયતિરશ્ચાં તૃતીયચતુર્થભગ્નો

જ્ઞાન મેં, શ્રુતજ્ઞાન મેં તૃતીય ભંગ હી હોતા હૈ । ક્યોંકી સમ્યક્ત્વાદિક વનમેં સાસાદન ભાવ સે અપર્યાપ્ત અવસ્થા મેં હી હોતે હૈ । ઓર હન કે અપગત હો જાને પર હન્હેં આયુના વન્ધ હો જાતા હૈ । હસલિયે વિકલેન્દ્રિય જીવ પૂર્વભવ મેં આયુર્કર્મ કા વન્ધ કર લુકે હોતે હૈ ઓર સમ્યક્ત્વ આદિ અવસ્થા મેં વે ઉસકા વન્ધ નહી કરતે હૈ, બાદ મેં હન કે છૂટ જાને પર વે ઉસકે વન્ધ કરનેવાલે હો જાતે હૈ । હસ પ્રકાર કી વિવક્ષા સે યહાં તૃતીય ભંગ હી ઘટ જાતા હૈ ।

‘પંચિન્દ્રિયતિરિક્ષ્ણજોણિયાણં કઠ્ઠપક્ષિણ પદમતદ્વયા ભંગા’ પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યગ્ધોનિકોં કે કૃષ્ણપાક્ષિક પદ મેં પ્રથમ તૃતીય એ દો ભંગ હોતે હૈ । ક્યોંકી કૃષ્ણપાક્ષિક પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યગ્ધ આયુર્કર્મ કો બાંધે યા ન બાંધે ફિર બી વહ કૃષ્ણપાક્ષિક અવસ્થા મેં નિન્દ્રિ ગમન કે અયોગ્ય રહતા હૈ, ‘સમ્મામિચ્છત્તે તદ્વચનુત્થા ભંગા’

ભંગ હોય છે આ કથન પ્રમાણે કહેલ છે કેમ કે-તેઓમા સમ્યક્ત્વ વિગેરે સાસાદન લાવથી અપર્યાપ્ત અવસ્થામા હોય છે. અને તે અપગત તથા પછી તેઓને આયુનો બધ વધ જાય છે તેથી વિકલેન્દ્રિય એવ પૂર્ણાવસ્થા આયુ કર્મનો બધ કરી ચૂકેલ હોય છે અને સમ્યક્ત્વ વિગેરે અવસ્થામા તેઓ તેનો બંધ કરતા નથી. બાદમા તેના ધૃષ્ટિ જવા પછી તેઓ તેનો બધ કરવા લાગ્યા વડે જાય છે આ રીતની વિવિધાથી અહિંના ત્રીજો ભંગ તરીકે તથા છે

‘પંચિન્દ્રિયતિરિક્ષ્ણજોણિયાણં કઠ્ઠપક્ષિણ પદમતદ્વયા ભંગા’ પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યગ્ધ યોનિદોને કૃષ્ણપાક્ષિક પદના પહેલો અને ત્રીજો એ બે ભંગ હોય છે કેમ કે-કૃષ્ણ પાક્ષિક પચ્ચેન્દ્રિયતિર્ય આયુર્કર્મને બાંધે કે ન બાંધે તેપણ તે સિદ્ધિ ગમનમા અયોગ્ય રહે છે સમ્મામિચ્છત્તે તદ્વચનુત્થા

સમ્યગ્મિથ્યાદૃષ્ટેરામુષો વન્ધાભાવાત્, ભાવના ચ પ્રાક્ર કૃતૈવેતિ । ‘સમ્મત્તે નાણે આભિણિવોહિયનાણે સુયનાણે ઓહિનાણે એસુ પંચસુ વિ પદેસુ ચિત્તિયવિહૂના મંગા’ સમ્યક્ત્વે જ્ઞાને આભિણિવોધિકજ્ઞાને શ્રુતજ્ઞાનેઽવધિજ્ઞાને, એતેષુ પચ્ચસ્વપિ પદેષુ પચ્ચેન્દ્રિયતિરિચ્ચાં દ્વિતીયવિહીનાઃ પ્રથમતૃતીયમજ્ઞા ભવન્તિ પચ્ચેન્દ્રિયતિરિચ્ચગ્ગ્યોનિકાનાં સમ્યક્ત્વાદિષુ પચ્ચસ્વપિ પદેષુ દ્વિતીયરહિતાસ્વયો મજ્ઞા ભવન્તિ । કથમિત્યાહ—યદિ પચ્ચેન્દ્રિયતિરિચ્ચગ્ગ્યોનિકઃ સમ્યગ્દૃષ્ટ્યાદિમાન્ ભવતિ તદા દેવે-
 પ્વેવ સમુપ્પદ્યતે સ ચ પુનરપિ મન્તસ્યતીતિ ન દ્વિતીયસ્ય મજ્ઞસ્ય સંભવઃ । પ્રથમ તૃતીયો તુ મજ્ઞો પ્રતીતાવેવ । ચતુર્થસ્તુ મજ્ઞો યદા મનુવ્યમ્ભવે વદ્ધાયુરસો સમ્ય-

સમ્યગ્મિથ્યાત્વ પદ મેં પચ્ચેન્દ્રિય તિરિચ્ચોં કે તૃતીય ઓર ચતુર્થ એસે દો અંગ હોતે હૈં । કયોં કી જો પચ્ચેન્દ્રિય તિરિચ્ચ સમ્યગ્મિથ્યાદૃષ્ટિ હોતા હૈં ઉસકે આયુકા વન્ધ નહીં હોતા હૈં । ‘સમ્મત્તે નાણે આભિણિવોહિયનાણે સુયનાણે ઓહિનાણે એસુ પંચસુ વિ પદેસુ ચિત્તિયવિહૂના મંગા’ સમ્યક્ત્વ જ્ઞાન આભિણિવોધિકજ્ઞાન શ્રુતજ્ઞાન ઓર અવધિજ્ઞાન इन पांच पदों में द्वितीय अंग के सिवाय शेष तीन अंग होंते हैं इसका तात्पर्य इस प्रकार से—है यदि पच્ચેન્દ્રिय तिरिच्यग्योनिक जीव सम्यग्दृष्टि आदि वाला होता है तो वह देवों में ही उत्पन्न होता है ऐसा वह जीव आगे आयुका बन्ध करनेवाला होता है । अतः वहां द्वितीय अंग का संभव नहीं है । प्रथम और तृतीय अंग प्रतीत ही हैं । तथा चतुर्थ अंग इसके तब होता है कि जब मनुष्य भव का वद्धायुवाला होता है ।’ और

મંગા’ સમ્યક્ત્વમિથ્યાત્વપદમાં પચ્ચેન્દ્રિયતિરિચ્ચોને ત્રીજો અને ચોથો એ બે ભંગો હોય છે. કેમ કે—પચ્ચેન્દ્રિયતિરિચ્ચો સમ્યગ્મિથ્યાદૃષ્ટિવાળો હોય છે, તેને આયુનો અંધ હોતો નથી. ‘સમ્મત્તે નાણે આભિણિવોહિયનાણે સુયનાણે એસુ પંચસુ વિ પદેસુ ચિત્તિયવિહૂના મંગા’ સમ્યક્જ્ઞાન, આભિણિવોધિકજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અને અવધિજ્ઞાન આ પાંચપદોમાં બીજા ભગને છોડીને બાકીના ત્રણે ભંગો હોય છે આ કથનનું તાત્પર્ય આ પ્રમાણે છે.—જો પચ્ચેન્દ્રિય તિરિચ્ચગ્યોનિક જીવ સમ્યગ્દૃષ્ટિ વિગેરેવાળો થાય છે, તો તે દેવોમાં જ ઉત્પન્ન થાય છે. એવો આ જીવ ભવિષ્યની આયુનો અંધ કરવાવાળો હોય છે. તેથી તેને બીજા ભંગનો સંભવ હોતો નથી. પહેલો અને ત્રીજો ભંગતો સ્પષ્ટ જ છે. તથા તેને ચોથો ભંગ ત્યારે થાય છે કે જ્યારે તે મનુષ્યમાં આયુકમનો અંધ કરવાવાળો હોય છે. તથા સમ્યક્ત્વ વિગેરેને પ્રાપ્ત કરે છે. તથા ચરમ છેલ્લા ભવાન્તવાળો હોય છે.

ક્ત્વાદિ પ્રતિપચતે તદા મર્વાત અનન્તરં ચ પ્રાપ્તસ્ય ચદા ચરમમવો ભવેત્તદૈવ
ચતુર્થો મજ્ઞો ભવતીતિ । ‘મણુસ્સાણં જહા જીવાણં’ મનુષ્યાણાં યથા જીવાનામ્,
યથા જીવાનામાયુર્કર્મબન્ધવિષયે ચત્વારોઽપિ મજ્ઞાઃ કથિતાઃ તથા મનુષ્યાણા-
મપિ ચત્વારો મજ્ઞા વક્તવ્યા इति । અત્ર વિશેષભાદ-‘નવર’ इत्यादि, ‘નવરં સમ્પત્તે
ઓહિણ નાણે આભિણિવોહિયનાણે સુયનાણે ઓહિનાણે, एएसु वितियविहूणा
મંગા’ નવરં સમ્પત્તે ઔધિકે इति सामान्यज्ञाने आभिनिबोधिकज्ञाने श्रुतज्ञाने
અવધિજ્ઞાને, एतेषु पञ्चसु पदेषु मनुष्याणां द्वितीयविहीनाः प्रथमतृतीयचतुर्थमज्ज्ञा
ભવન્તિ भावनाचेह पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिकमूत्रवदेव कर्तव्या । ‘સેસં તં ચેવ’ શેષમ્
કથિતપશ્ચવ્યતિરિક્તં सर्वं दृष्ट्यादिकं तदेव-जीवमूत्रवदेव मनुष्याणां ज्ञातव्य-

સમ્પત્ત્વ આદિકો પ્રાપ્ત કરતા હું એવં ચરમ ભવ ચાલા હોતા હૈ ।
‘મણુસ્સાણં જહા જીવાણં’ જીવોં કે આયુર્કર્મ કે બન્ધ કે વિષય મેં
જિસ પ્રકાર સે ચારોં મંગ કહે ગયે હૈં ડસી પ્રકાર સે મનુષ્યોં કે
સમ્બન્ધ મેં મી ચારોં મંગ કહના ચાહિયે । પરન્તુ યહાં જો વિશેષતા
હૈ વહ ‘નવરં સમ્પત્તે ઓહિણ, નાણે, આભિણિવોહિય નાણે સુયનાણે,
ઓહિનાણે, एएसु वितियविहूणा मंगा’ ऐसी है कि सम्पत्त्व पद में
સામાન્ય જ્ઞાન પદ મેં, આભિનિવોધિકજ્ઞાન પદ મેં શ્રુતજ્ઞાન પદ મેં
ઔર અવધિ જ્ઞાન પદ મેં इन पांच पदों में द्वितीय मंग के त्रिवाच
પ્રથમ, તૃતીય ઔર ચતુર્થ એસે ચે ત્રીન મંગ હોતે હૈ । इस विषय
મેં છુલાશા જૈસે पंचेन्द्रिय तिर्यञ्चां के मूत्र में क्रिया गया है वैसा ही
યહાં પર મી કરના ચાહિયે, ‘સેસં તં ચેવ’ વાકી કા ઔર सब
કથन जीवमूत्र की तरह यहाँ मनुष्यों के सम्बन्ध में कहना चाहिये,

‘મણુસ્સાણં જહા જીવાણં’ છયેના આયુર્કર્મના બંધ સંબંધમા જે
પ્રમાણે ચારે મંગો કહ્યા છે એ જ પ્રમાણે મનુષ્યોના આયુર્કર્મના બંધના
સંબંધમાં પણ ચારે મંગો કહેવા ભેઈએ. પરંતુ આ મનુષ્ય
પ્રકરણમાં જે વિશેષપણું છે, તે ‘નવર સમ્પત્તે, ઓહિણ નાણે, આભિણિવો-
હિયનાણે, સુયનાણે, ઓહિનાણે, एएसु वितियविहूणा मंगा’ આ કથન પ્રમાણે છે.
અર્થાત્ સમ્પત્ત્વ પદમા સામાન્યજ્ઞાનપદમા અને અવધિજ્ઞાનપદમા આ પાંચ
પદોમાં બીજા સંગ સિવાય પડેલો ત્રીજો અને ચેલો આ ત્રણે સંગે હોય
છે. આ વિષયમા પંચેન્દ્રિય તિર્યંચોના પ્રકરણના સવિસ્તર કથન કહેલ છે,
એ જ પ્રમાણે અહિયા પણ કહેવું ભેઈએ ‘સેસં તં ચેવ’ બાકીનું બીજું ચારું
કથન એવ સૂત્રના કથન પ્રમાણે અહિયા મનુષ્યોના સમ્બન્ધમા કહેવું ભેઈએ.

મિતિ । ‘વાણમંતરજોઽશ્વિયવેમાણિયા જહા અસુરકુમારા’ વાનવ્યન્તરજ્યોતિષ્ક વૈમાનિકા યથા અસુકુમારાઃ અસુરકુમારાવદેય વાનવ્યન્તરજ્યોતિષ્ક વૈમાનિકાનાં વક્તવ્યતા વાચ્યેતિ । ‘નામં ગોયં અંતરાયં ચ ઇયાણિ જહા નાનાવરણિમ્જં’ નામગોત્રાન્તરાયિકં ચૈતાનિ જ્ઞાનાવરણીયકર્મનદેવ ચતુર્ભજ્જ્ઞાનિ જ્ઞાતવ્યાનિ અત્રાલાપપ્રકારથ્વ સ્વયમેવોહનીયઃ યથા ‘જીવે ણં મંતે ! નામં કમ્મં કિં વંધી વંધહ વંધિસ્સહ’ ઇત્યાદિરૂપે આલાપકા જ્ઞાતવ્યાઃ । ‘સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ જાવ વિહરહ’ તદેવં મદન્ત ! તદેવં મદન્ત ! ઇતિ યાવદ્વિહરતિ, હે મદન્ત ! જીવાદીનાં પાપકર્મોદિ વંધવિષયે યદ્દેશાનુપ્રિયેણ નિવેદિતં તત્સર્વમેવમેવ-સર્વથા સત્યમેવેતિ

‘વાણમંતરજોઽશ્વિયવેમાણિયા જહા અસુરકુમારા’ જૈસા કથન મંત્રોં કે સમ્બન્ધ મેં અસુરકુમારોં કે સૂત્ર મેં કિયા હૈ વૈસા હી કથન મંત્રોં કે સમ્બન્ધ કા વાનવ્યન્તરોં કે જ્યોતિષ્કોં કે ઓર વૈમાનિકોં કે સૂત્રોં મેં બી કરખા ચાહિયે, ‘નામં ગોયં, અંતરાય ચ ઇયાણિ જહા નાનાવરણિમ્જં’ જ્ઞાનાવરણ કર્મ કે સમ્બન્ધ મેં જિસ પ્રકાર સે ચાર મંત્ર કહે ગયે હૈં ઉસી પ્રકાર સે નામ ગોત્ર ઓર અન્તરાય इनके सम्बन्ध मેं भी चार-चार भग पूछना चाहिये और उत्तर भी उसी के अनुसार समझ लेना चाहिये यहां आलाप प्रकार अपने आप उद्भावित करना चाहिये-जैसे-‘जीवेणं मंते ! नामं कम्मं किं वंधी, वंधह, वंधिस्सह’ इत्यादि । ‘सेवं मंते ! सेवं मंते ! त्ति जाव विहरह’ हे भदन्त जीवादिकों के पापकर्म आदि के बन्ध के विषय में जो आप देवानुप्रियने कथन किया है वह सब सर्वथा सत्य

‘વાણમંતરજોઽશ્વિયવેમાણિયા જહા અસુરકુમારા’ અસુરકુમારોના પ્રકરણમાં અસુરકુમારોના ભંગોનું જે પ્રમાણે કથન કર્યું છે, એ જ પ્રમાણે વાનવ્યન્તર, જ્યોતિષ્ક અને વૈમાનિકોના ભંગો સંબંધી પદોમાં ચાર-ચાર ભંગો હોય છે તેમ સમજવું ‘નામ ગોય, અંતરાયં ચ ઇયાણિ જહા નાનાવરણિમ્જં’ જ્ઞાનાવરણ કર્મના સંબંધમાં જે પ્રમાણેના ચાર ભંગો કહ્યા છે, એ જ પ્રમાણે નામગોત્ર, અને અંતરાયના સંબંધમાં પણ ચાર ચાર ભંગો સમજવા જોઈએ તેનો આલાપપ્રકાર સ્વયં બનાવીને સમજી લેવો જોઈએ. જેમ કે- ‘જીવેણં મંતે ! નામં કમ્મં વંધી, વંધહ, વંધિસ્સહ,’ ઇત્યાદિ પ્રકારથી સમજવું.

‘સેવ મંતે ! સેવ મંતે ! ત્તિ’ જાવ વિહરહ’ હે ભગવન્ જીવ વગેરેના પાપ કર્મ વગેરે બંધના સંબંધમાં આપ દેવાનુપ્રિયે જે પ્રમાણેનું કથન કહેલ છે, તે તમામ કથન સર્વથા સત્ય છે. હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયનું કથન

कथयित्वा गौतमो भगवन्तं वन्दते नमस्यति, वन्दित्वा नमस्यित्वा च संयमेन तपसा आत्मानं भावयन् विहरतीति ॥सू० ४॥

इति श्री विश्वविख्यात-जगद्बल्लभ-प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषा-
कलितललितकलाभालापकप्रविशुद्धगद्यपद्यानैकग्रन्थनिर्मापक,
वादिमानमर्दक-श्रीशाहूच्छत्रपति कोल्हापुरराजप्रदत्त-
'जैनाचार्य' पदभूषित — कोल्हापुरराजगुरु-
बालब्रह्मचारि-जैनाचार्य — जैनधर्मदिवाकर
पूज्य श्री घासीलालव्रतिविरचितायां श्री
“भगवतीसूत्रस्य” प्रमेयचन्द्रिकाख्यायां
व्याख्यायाम् पञ्चविंशतिशतकराय
प्रथमोद्देशकः समाप्तः ॥२६-१॥

है, ऐसा कहकर के गौतमस्वामी ने प्रभु को वन्दना की-नमस्कार किया, वन्दना नमस्कार कर फिर ये संयम और तप से आत्मा को भावित करते हुए अपने स्थान पर विराजमान हो गये ॥४॥

जैनाचार्य जैनधर्मदिवाकर पूज्यश्री घासीलालजी महाराजकृत
“भगवतीसूत्र” की प्रमेयचन्द्रिका व्याख्याके छवीसवें शतकका
प्रथम उद्देशक समाप्त ॥२६-१॥

आप्त होवाही सत्य જ છે. આ પ્રભાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વદના કરી, નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી તેઓ સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતાયકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા. ॥સૂ ૪॥
જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્ય શ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજકૃત ‘ભગવતીસૂત્ર’ની પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાના છવીસમા શતકનો પહેલો ઉદ્દેશો સમાપ્ત ॥૨૬-૧॥

अथ द्वितीयोद्देशकः प्रारभ्यते ।

प्रथमोद्देशके जीवादिद्वारे एकादशस्थानकप्रतिबद्ध नवभिः पापकर्मादि प्रकरणैर्जीवादीनि पञ्चविंशतिजीवस्थानानि निरूपितानि, अत्र द्वितीयोद्देशकेऽपि तथैव तानि चतुर्विंशति स्थानानि निरूप्यन्ते, इत्येवं संबन्धेन आयातस्यास्य द्वितीयोद्देशकस्येदमादिमं सूत्रम्—‘अणंतरोववन्नए’ इत्यादि ।

मूलम्—अणंतरोववन्नए णं भंते ! नेरइए पावं कम्मं किं वंधी पुच्छा तहेव गोयमा ! अत्थेगइए वंधी पढमवितिया भंगा । सलेस्से णं भंते ! अणंतरोववन्नए नेरइए पावं कम्मं किं वंधी पुच्छा गोयमा ! पढमवितिया भंगा एवं खलु सव्वत्थ पढमवितिया भंगा, नवरं सम्मामिच्छत्तं मणजोगो वइजोगो य न पुच्छिज्जइ, एवं जाव थणियकुमाराणं । वेइंदिय तेइंदियचउरिंदियाणं वयजोगो न भन्नइ । पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं पि सम्मामिच्छत्तं ओहिनाणं विभंगनाणं मणजोगो वयजोगो, एयाणि पंचपदाणि ण भन्नंति । मणुस्साणं अलेस्स सम्मामिच्छत्तं—मणपज्जवनाण—केवलनाण—विभंगनाण—नो सन्नोवउत्त—अवेदग—अकसाइ—मणजोग—वयजोग—अजोगी—एयाणि एक्कारस पदाणि ण भन्नंति । वाणमंतरजोइसिय वेमाणियाणं जहा नेरइयाणं तहेव ते, तिन्नि न भन्नंति । सव्वेसिं जाणिं सेसाणि ठाणाणि सव्वत्थ पढमवितिया भंगा । एगिंदियाणं सव्वत्थ पढमवितिया भंगा । जहा पावे । एवं णाणावरणिज्जेण वि दंडगो, एवं आउयवज्जेसु जाव अंतराइए दंडओ । अणंतरोववन्नए णं भंते ! नेरइए आउयं कम्मं किं वंधी पुच्छा, गोयमा ! वंधी न वंधइ वंधिस्सइ । सलेस्से णं भंते ! अणंतरोववन्नए नेरइए आउयं कम्मं किं वंधी० एवं चेव तइओ भंगो, एवं जाव अणागारोवउत्ते सव्वत्थ वि तइओ

भंगो । एवं मणुस्सवज्जं जाव वेमाणियाणं सव्वत्थ तइयचउत्था
भंगा, नवरं कण्हपक्खिण्णसु तइओ भंगो, सव्वेसिं णाणत्ताइं
ताइं चेव । सेवं भंते ! सेवं भंते ! त्ति ॥सू० १॥

छट्वीसइमे वंधिसए वीओ उद्देशो सम्मतो ॥२६-२॥

छाया—अनन्तरोपपन्नकः खलु भदन्त ! नैरयिकः पापं कर्म किम् अवध्नात्
पृच्छा, तथैव गौतम ! अस्त्येककोऽवध्नात् प्रथमद्वितीयौ भङ्गौ । सलेश्यः खलु
भदन्त ! अनन्तरोपपन्नको नैरयिकः पापं कर्म किम् अवध्नात् पृच्छा, गौतम !
प्रथमद्वितीयौ भङ्गौ, एवं खलु सर्वत्र प्रथमद्वितीयौ भङ्गौ, नवरं सम्यग्मिथ्यात्वं
मनोयोगो वचोयोगश्च न पृच्छ्यते । एवं यावत् स्तनितकुमाराणाम् । द्वीन्द्रिय-
त्रीन्द्रियचतुरिन्द्रियाणां वचोयोगो न भण्यते । पञ्चेन्द्रियतिर्यग्गोणिकानामपि
सम्यग्मिथ्यात्वम् अवधिज्ञानं विभङ्गज्ञानं मनोयोगो वाग्योगः, एतानि पञ्चपदानि
न भण्यन्ते । मनुष्याणाम्—अलेश्य सम्यग्मिथ्यात्व-मनःपर्यवज्ञान-केवलज्ञान-
विभङ्गज्ञान-नोसंज्ञोपयुक्ताऽवेदकाकपायि मनोयोगवाग्योगायोगिनः, एतानि एका-
दशपदानि न भण्यन्ते । वानव्यन्तरज्योतिष्कैर्मानिकानां यथा नैरयिकाणां
तथैव तानि त्रीणि न भण्यन्ते । सर्वेषां यानि शेषाणि स्थानानि सर्वत्र प्रथमद्वितीयौ
भङ्गौ । एकेन्द्रियाणां सर्वत्र प्रथमद्वितीयौ भङ्गौ यथा पापे । एवं ज्ञानावरणीये-
नापि दण्डकः । एवमायुष्कवर्जेषु यावदान्तरायिके दण्डकः । अनन्तरोपपन्नकः
खलु भदन्त ! नैरयिकः आयुष्कं कर्म किम् अवध्नात् पृच्छा, गौतम !
अवध्नात् न वध्नाति भन्तस्यति । सलेश्यः खलु भदन्त ! अनन्तरोपपन्नको नैर-
यिकः आयुष्कं कर्म किम् अवध्नात् एवमेव तृतीयो भङ्गः । एवं मनुष्यवर्जं याव-
द्वैमानिकानाम् । मनुष्याणां सर्वत्र तृतीयचतुर्यौ भङ्गौ, नवरं कृष्णपाक्षिकेषु तृतीयो
भङ्गः, सर्वेषां नानात्वानि तान्येव । तदेवं भदन्त ! तदेवं भदन्त ! इति ॥सू० १॥

पञ्चविंशतितमे उन्विशते द्वितीयोद्देशकः समाप्तः ॥२६-२॥

टीका—‘अणतरोववन्नए ण भंते ! नैरए’ अनन्तरोपपन्नकः अनन्तरम्—
अन्तररहितम्, समवादिव्यवधानगदित प्रथमसमय उन्वयेः, तत्र उपपन्नः—उन्वयः

२६ वें शतक के दूसरे उद्देशो का प्रारंभ
प्रथम उद्देशो में जीवादि ११ स्थान कों से प्रविष्ट नौ पापकर्मादि प्रक-
रणों द्वारा पञ्चीन नीच स्थानों का निरूपण किया गया है अब हम

जिन उद्देशों के आ-ग-

पट्टे ३३ उद्देशों का उद्देश्य है उनमें से प्रथम उद्देश्य प्रविष्ट नौ पापकर्मादि प्रक-
रणों द्वारा पञ्चीन नीच स्थानों का निरूपण किया गया है अब हम

અનન્તરોપપન્નકઃ પ્રથમસમયોત્પન્ન इत्यर्थः, यस्योत्पन्नस्यैकोऽपि समयो नास्ति क्रान्तः स किम् अवधनात् वधनाति भन्त्स्यति?, अवधनात् वधनाति न भन्त्स्यति? अवधनात् न वधनाति भन्त्स्यति?, अवधनात् न वधनाति न भन्त्स्यति?, इत्येवं क्रમેण तथैव पूर्ववदेव प्रश्नः, भगवानाह—‘गोयमा’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ।

દ્વિતીય ઉદ્દેશો મેં ઓહી ડસી પ્રકાર સે ડન ૨૪ સ્થાનોં કા નિરૂપણ કિયા જાતા હૈ--

‘અણંતરોવવન્નણ ણં ઁતે ! નેરહણ પાવં કમ્મં’ હસ્યાદિ

ટીકાર્થ—ગૌતમસ્વામી ને પ્રભુશ્રી સે એસા પૂછા હૈ કિ—‘અણંતરોવવન્નણ ઁતે ! નેરહણ’ હે અદન્ત ! અનન્તરોપપન્નક નૈરથિક દ્વારા કયા પાપકર્મ ભૂતકાલ મેં બાંધા ગયા હૈ ? વર્તમાન મેં વહ કયા ડસે બાંધતા હૈ ? ઔર અવિષ્યત્ કાલ મેં કયા ડસે બાંધેગા ? અથવા—ભૂતકાલ મેં પાપકર્મ ડસકે દ્વારા બાંધા ગયા હૈ ? વર્તમાન મેં વહ ડસે બાંધતા હૈ ? અવિષ્યત્ કાલ મેં વહ ડસે નહીં બાંધેગા ? અથવા—ભૂતકાલ મેં ડસકે દ્વારા પાપકર્મ બાંધા ગયા હૈ ? વર્તમાન મેં વહ ડસે નહીં બાંધતા હૈ ? અવિષ્યત્ મેં કયા વહ ડસે બાંધેગા ? અથવા—ભૂતકાલ મેં ડસકે દ્વારા પાપકર્મ બાંધા ગયા હૈ ? વર્તમાન મેં વહ ડસે નહીં બાંધતા હૈ ? ઔર અવિષ્યત્ મેં ઓ કયા વહ ડસે નહીં બાંધેગા ? હસ પ્રકાર સે યે પ્રશ્ન ગૌતમસ્વામી કે દ્વારા યહાં પૂછે ગયે હૈ—હસકે

હવે આ ઓજા ઉદ્દેશામાં પશુ ઁજ પ્રમાણેના ઓવીસ સ્થાનોતું નિરૂપણ કરવામાં આવે છે —‘અણંતરોવવન્નણ ણં ઁતે ! નેરહણ પાવં કમ્મં’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—ગૌતમ સ્વામીએ પ્રભુશ્રીને ઁતું પૂછયું છે કે—‘અણંતરોવવન્નણ ણં ઁતે નેરહણ’ હે ભગવન્ અનન્તરોપપન્નક નૈરથિકદ્વારા ભૂતકાળમાં પાપ કર્મનો બંધ કરાયો છે ? વર્તમાનમાં તે પાપ કર્મનો બંધ બાંધે છે ? અવિષ્યકાળમાં તે પાપ કર્મનો બંધ બાંધે ? અથવા—ભૂતકાળમાં તેના દ્વારા પાપ કર્મનો બંધ બાંધવામાં આવ્યો છે ? વર્તમાન કાળમાં તેનો બંધ કરે છે ? અવિષ્યમાં તે તેનો બંધ નહીં કરે ? અથવા—ભૂતકાળમાં તેના દ્વારા પાપકર્મ બાંધવામાં આવેલ છે ? વર્તમાનમાં તે તેનો બંધ કરતો નથી ? અને અવિષ્ય કાળમાં તે તેને બાંધે ? અથવા—ભૂતકાળમાં તેણે પાપકર્મ બાંધેલ છે ? વર્તમાનમાં તે તેને બાંધતો નથી ? અને અવિષ્યમાં પશુ તે તેનો બંધ નહીં કરે ? આ પ્રમાણે ગૌતમસ્વામીએ

‘અત્યેગઈ વંધી પદમવિતિયા મંગા’ અસ્ત્યેકકોડવધનાત્ વધનાતિ મન્તસ્યતિ, અસ્ત્યેકકોડવધનાત્ વધનાતિ ન મન્તસ્યતીત્યેવં પ્રથમદ્વિતીયો મજ્જો, અત્રાગ્રો એવ પ્રથમદ્વિતીયમજ્જો ભવતઃ અનન્તરોપપન્નનારકજીવસ્ય મોહલક્ષણપાપકર્મણોડવન્ધ-કશ્વસ્યાભાવાત્ પાપકર્મણામવન્ધકત્વં મૂઢમસંપરાયાદિગુણસ્થાનકેષુ ભવતિ, મૂઢમ સંપરાયાદિગુણસ્થાનકાનિ ચ અનન્તરોપપન્નકનારકાણાં ન સંભવન્તીતિ । ‘સહેસ્સે ણં મંતે ! અણંતરોવવચ્ચે નેરઈય’ સહેસ્યઃ સ્વહુ મદન્ત ! અનન્તરોપપન્નકો નેરયિકઃ

ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈં-‘ગોયમા ! અત્યેગઈ વંધી પદમવિતિયા મંગા’ હે ગૌતમ ! જો નારક અનન્તરોપપન્નક હોતે હૈં ત્તમેં કોઈ એક નારક એમા હોતા હૈં કિ જિસ કે દ્વારા પાપકર્મ કા પહિલે વન્ધ કિયા ગયા હોતા હૈં વર્તમાન મેં ભી વહ ઉસકા વન્ધ કરતા હૈં ઔર ભવિષ્યત્ કાલ મેં ભી વહ ઉસકા વન્ધ કરને વાલા હોતા હૈં- હત્યાદિ રૂપ સે યહાં પ્રથમ ઔર દ્વિતીય યે દો મંગ કહે ગયે હૈં । અનન્તરોપ-પન્નક નારક કા તાત્પર્ય એમા હૈં કિ જિસ નારક કો ઉત્પન્ન તુણ એક સમય ભી અતિક્રાન્ત નહોં હુઆ હૈં-અર્થાત્ જો પ્રથમ સમય મેં વર્તમાન હૈં, એસે અનન્તરોપપન્નક નારક જીવ કે મોહ રૂપ પાપ કી અવન્ધકતા કા અભાવ રહતા હૈં કયોં કી પાપકર્મ કી અવન્ધકતા સૂક્ષ્મ સંપરાય આદિ ગુણસ્થાનવાલે જીવોં કો રોની હૈં, યે સૂક્ષ્મસંપરાય આદિ ગુણસ્થાન અનન્તરોપપન્નક નારક જીવોં કે સંભવિત હોતે નહોં હૈં ઇસલિયે વહાં પાપકર્મોં કી અવન્ધકતા નહોં

પ્રભુશ્રીને પૂછેલ છે આ પ્રશ્નના ઉત્તરમા પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોમા ! અત્યેગઈ વંધી પદમવિતિયા મંગા’ છે ગૌતમ ! જે નારક અનન્તરોપપન્નક હોય છે, તેઓમા કેઇ નારક જીવો હોય છે કે-જેનાથી પદવા પાપકર્મના બધ કરાયો હોય છે, વર્તમાનમા પાપ તે તેનો બધ કરે છે અને ભવિષ્ય કાળમા પણ તે તેનો બધ કરવાવાલો હોય છે-તોરે પ્રકારથી અતિયા પહેલો અને બીજો એ એ બનોનો સ્વીકાર કરેલ છે

અનન્તરોપપન્નક નારક કહેવાનો હેતુ એ છે કે-જે નારક તે સમય યવામા એક સમય પણ બીજો નથી. અર્થાત્ જે પ્રથમ સમય વર્તમાન છે એવા અનન્તરોપપન્નક નારક હવેને નેરઈય પાપના અનન્તર પશુનાં અભાવ રહી છે કેનકે-પાપકર્મનું અવન્ધકતા ન હોવા તિરે તુણ સ્થાનવળા હવેને હોય છે આ અનન્તરોપપન્નક નારક કો સૂક્ષ્મ સંપરાય આદિ ગુણસ્થાનવાલે નારક હવેને અવન્ધક નથી હોવાના પાપકર્મનું અવન્ધક

‘પાવં કમ્મં કિં વંધી પુચ્છા’ પાપમ્-અશુભં કર્મ કિમ્ અવધ્નાદિત્યાદિ ક્રમેણ ચતુર્ભજ્જકઃ પ્રશ્નઃ પૃચ્છ્યા સંગૃહ્યતે, મગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘પદમવિતિયા મંગા’ પ્રથમદ્વિતીયૌ ભજ્જૌ સલેશ્યાનન્તરોપપન્નકનારકાણાં પાપકર્મવન્ધવિષયે આચૌ દ્વાવેવ ભજ્જૌ વિનિયોજ્યૌ મોહલક્ષણપાપકર્મણોઽવન્ધકત્વ-સ્યાભાવાત્, અવન્ધકત્વં ચ પાપકર્મણાં સૂક્ષ્મસંપરાયાદિગુણસ્થાનકેષ્વેવ ભવતિ, સૂક્ષ્મસંપરાયગુણસ્થાનકાનિ ચાનન્તરોપપન્નકનારકાણાં ન ભવન્તીત્યતઃ પ્રથમ-દ્વિતીયૌ અવધ્નાત્ વધ્નાતિ મન્તસ્યતિ?, અવધ્નાત્ વધ્નાતિ ન મન્તસ્યતીત્યાકાર-કાવેવ ભજ્જૌ ભવત્ત ઇતિ । ‘એવં સ્વલુ સન્વસ્થ પદમવિતિયા મંગા’ એવં સલેશ્યપદ-

હૈ । ‘સલેસ્સે ણં મંતે ! અણંતરોવવન્નં નેરહ્મ’ હે મદન્ત ! જો અનન્તરોપપન્નક નારકલેશ્યા સહિત હૈ ઉસ કે દ્વારા કયા પાપકર્મ બાંધા ગયા હૈ, યા વહ પાપકર્મ વર્તમાન કાલ મેં બાંધતા હૈ ઇત્યાદિ રૂપ સે ચતુર્ભજ્જક પ્રશ્ન યહાં ગૌતમસ્વામી ને પ્રભુશ્રી સે પૂછા હૈ યહી બાત પૂછા પદ સે પ્રકટ હુઈ હૈ । ઇસ કે ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ-‘ગોયમા ! પદમવિતિયા મંગા’ હે ગૌતમ ! અનન્તરોપપન્નક નૈરયિકોં કે સન્બન્ધ મેં પાપકર્મ વન્ધ કે વિષય મેં આદિ કે દો મંગ હી વક્તવ્ય હૈં કયોં કી ઉન કે મોહ રૂપ પાપકર્મ કી અવન્ધકતા કા અભાવ હોતા હૈ અર્થાત્ વહ મોહ કર્મ બાંધતા હૈ । પાપકર્મોં કી અવન્ધકતા સૂક્ષ્મ સંપરાય આદિ ગુણસ્થાન કોં મેં હી હોતી હૈ । યે સૂક્ષ્મસંપરાય આદિ ગુણસ્થાન અનન્તરોપપન્નક નૈરયિક જીવોં કે હોતે નહીં હૈ । ઇસલિયે યહાં પ્રથમ ઓર દ્વિતીય યે દો હી મંગ કહે હૈ । ‘એવં સ્વલુ

કહેલ નથી. ‘સલેસ્સે ણં મંતે ! અણંતરોવવન્નં નેરહ્મ’ હે ભગવન્ અનન્ત-રોપપન્નક ને નારક લેશ્યા સહિત હોય છે. તેના દ્વારા શું પાપકર્મનો બંધ ભૂતકાળ બાંધવામાં આવ્યો છે ? અથવા વર્તમાન કાળમાં તે પાપકર્મનો બંધ બાધે છે ? વિગેરે પ્રકારથી ચાર ભંગો રૂપ પ્રશ્ન ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને પૂછેલ છે આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-‘ગોયમા ! પદમવિતિયા મંગા’ હે ગૌતમ ! અનન્તરોપપન્નક નૈરયિકોના સંબંધમાં પાપકર્મના બંધ સંબંધી પહેલો અને બીજો એ બે ભંગો જ કહેવા જોઈએ કેમ કે-તેઓને મોહરૂપ પાપકર્મના અબંધકપણાનો અભાવ હોય છે, અર્થાત્ તે મોહકર્મનો બંધ બાધે છે પાપ કર્મોનું અબંધપણું સૂક્ષ્મસંપરાય વિગેરે ગુણસ્થાનોમાં જ હોય છે. આ સૂક્ષ્મસંપરાય વિગેરે ગુણસ્થાન અનન્તરોપ-પન્નક નૈરયિક છોવોને હોતું નથી. તેથી અહિયાં પહેલો અને બીજો એ બે જ ભંગો હોવાનું કહ્યું છે.

वदेव सर्वत्र लेख्यादिपदवदेव सर्वत्र लेख्यादि पदेषु अनन्तरोपपन्नकनारकस्य प्रथमद्वितीयौ एव भङ्गौ भवत इति । एतेषु च लेख्यादि पदेषु सामान्यतो नारकादीनां संभवन्त्यपि यानि पदानि, अनन्तरोपपन्नकनारकादीनामपर्याप्तकत्वात् न संभवन्ति तानि पदानि तेषां नारकाणां न प्रच्छनीयानीति दर्शयन्नाह—‘नवरं’ इत्यादि, ‘नवरं’ सम्मामिच्छत्तं मणजोगो वइजोगो य न पुच्छिज्जइ’ नवरं सम्यग्मिथ्यात्वं मनोयोगो ववोयोगश्च न पृच्छ्यते तत्र यद्यपि सम्यग्मिथ्यात्वादि उक्तत्रयं नारकाणामस्ति तथापीठ अनन्तरोपपन्नकतया तेषां नारकाणां सम्यग्मिथ्यात्वादि त्रयं नास्तीति कृत्वा तदेतत् त्रयमत्र न प्रष्टव्यमिति । एवं सर्वत्रापि अग्रे ज्ञातव्यमिति । ‘एवं जाव थणियकुमाराणं’ एवमनन्तरोपपन्नकनारकवदेव असुरकुमारादारभ्य स्तनितकुमारपर्यन्तानां पापकर्मणां बन्धविषये प्रथम-सव्वत्थ पढमवित्तिया भंगा’ सलेश्य पद के जैसे ही सर्वत्र और पदों में भी अनन्तरोपपन्नक नैरयिकों के प्रथम द्वितीय भंग ही होते हैं ऐसा जानना चाहिये । अब इन अनन्तरोपपन्नक नैरयिकों में जिन पदों की संभावना नहीं है उनको सूत्रकार ‘नवरं सम्मामिच्छत्तं मणजोगो वइजोगो य न पुच्छिज्जइ’ इस सूत्रद्वारा प्रकट करते हैं । इसमें यह कहा गया है कि अनन्तरोपपन्नक नैरयिक अपर्याप्तावस्थावाले होते हैं—इसलिये सम्यग्मिथ्यात्व मनोयोग और वचनयोग इन्हें लेकर इन में भंगों के होने की बात नहीं पूछना चाहिये—इसमें ही ये पद इनके नहीं होते हैं । ‘एवं जाव थणियकुमाराणं’ इसी प्रकार का वक्तव्य यावत् स्तनितकुमारों तक जानना चाहिये, अर्थात् असुरकुमार से लेकर स्तनितकुमारों में प्रथम और द्वितीय ये दो भंग ही अनन्तरोपपन्नक

‘एव सलु सव्वत्थपडमवित्तिया भंगा’ सलेश्य उपना कवन प्रगाठे ७ भाडीना पीला भधा पढेमा पलु अनन्तरोपपन्नक नैरयिकेने पढेवे अने पीले अने अने लंगो डाय छे तेन समज्जुं.

हुवे आ अनन्तरोपपन्नक नैरयिकेना अ पढे सज्जवता नदी ने सूत्रकार ‘नवरं सम्मामिच्छत्तं मणजोगो वइजोगो य न पुच्छिज्जइ’ आ सूत्र द्वारा प्रकट करे छे, आ सूत्रद्वारा अ कहेत छे छे—अनन्तरोपपन्नक नैरयिक अपर्याप्त अवस्थावाला डाय छे तेनी सम्यग्मिथ्यात्व, तत्त्वो न अने वचन योगने लहने तेज्जिना तने डे.व. संभवना प्रश्न करेने न करेने इन्हे—ते पढे तेज्जिने डे.ता नदी ‘एव जाव थणियकुमाराणं’ आ ७ भंग लेवे अन यावत् स्तनितकुमारों तक जानना चाहिये, अर्थात् असुरकुमार से लेकर स्तनितकुमारों में प्रथम और द्वितीय ये दो भंग ही अनन्तरोपपन्नक

દ્વિતીયાવેવ મજ્ઞૌ જ્ઞાતવ્યાવિતિ પાપકર્મવન્ધકૃત્વસ્ય તેષુ અમાદાદિતિ ભાવઃ ।
 ‘વેદંદિય તેદંદિયચતુરિંદિયાણં વચજોગો ન મન્નઈ’ દ્વીન્દ્રિયત્રીન્દ્રિયચતુરિન્દ્રિય
 જીવાનાં વાગ્યોગો ન મળ્યતે એતેષાં વચોયોગસ્યામાદાદિતિ । ‘પંચિંદિયતિરિક્ત-
 જોણિયાણં પિ સમ્મામિચ્છત્તં ઓહિનાણં વિભંગનાણ મળોજોગો વચજોગો, ઇયાણિ
 પંચ પદાનિ ન મળ્ણંતિ’ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્ચોનિકાનામપિ સમ્યગ્મિથ્યાત્વમોધિક-
 જ્ઞાનં વિભજ્ઞજ્ઞાનં મનોયોગો વાગ્યોગઃ, એતાનિ પચ્ચ પદાનિ ન મળ્યન્તે, પચ્ચેન્દ્રિય-
 તિર્યગ્ચોનિકાનામેતત્પચ્ચપદામાદાદિતિ । ‘મણુસ્સાણં અલેક્ક સમ્મામિચ્છત્તમળ-
 પજ્જવનાણ કેવલનાણ વિભંગનાણ નોસન્નોવુત્ત અવેદગ અકપાહ્મનોજોગવચ-
 જોગ અજોગી ઇયાણિ એકારસપદાણિ ન મળ્ણંતિ’ સામાન્યતો મનુષ્યાણામલેક્ક

સ્થિતિ મેં હોતે હૈં । ક્યોંકિ યહાં પર મી પાપકર્મ કી અવન્ધકતા કા
 અભાવ હૈ । ‘વેદંદિય તેદંદિય, ચતુરિંદિયાણં વચજોગો ન મન્નઈ’ ‘દો
 હન્દ્રિય, તે હન્દ્રિય ચૌદ્વન્દ્રિય હન જીવોં કે વચનયોગ વક્તવ્ય નહીં હૈ
 ક્યોંકી હન મેં હલ્લકા અભાવ રહતા હૈ । ‘પંચિંદિયતિરિક્તજોણિ-
 યાણં પિ સમ્મામિચ્છત્તં ઓહિનાણં, વિભંગનાણં, મળોજોગો વચજોગો
 ઇયાણિ પંચ પદાણિ ન મળ્ણંતિ’ પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યગ્ચોનિકોં મેં મી
 સમ્યગ્મિથ્યાત્વ, અવધિજ્ઞાન, વિભંગજ્ઞાન મનોયોગ ઓર વચનયોગ યે
 પાંચ પદ વક્તવ્ય નહીં હૈ ક્યોંકી અપર્યાપ્તાવસ્થા મેં યહાં યે
 નહીં હોતે હૈ ‘મણુસ્સાણં અલેક્ક સમ્મામિચ્છત્ત મળપજ્જવનાણ
 કેવલનાણ વિભંગનાણ નો સન્નોવુત્ત અવેદગ અકપાહ્મ મનો-
 યોગ વચજોગ અજોગી ઇયાણિ એકારસપદાણિ ન મળ્ણંતિ’

કુમારોમાં પહેલો અને બીજો એ બે જ ભાંગો અને તરોપપન્નક અવસ્થામાં
 હોય છે કેમ કે આ અવસ્થામાં પણ પાપકર્મના અબંધકપણાનો અભાવ છે.

‘વેદંદિય, તેદંદિય ચતુરિંદિયાણં વચજોગો ન મન્નઈ’ બેદ્વિન્દ્રિય, ત્રણુદ્વિન્દ્રિય
 અને ચાર દ્વિન્દ્રિયવાળા બુદ્ધિને વચનયોગ હોતો નથી કેમકે તેઓમાં
 વચનનો અભાવ હોય છે.

‘પંચિંદિયતિરિક્તજોણિયાણં પિ સમ્મામિચ્છત્તં ઓહિનાણં, વિભંગનાણં, મળ
 જોગો, વચજોગો, ઇયાણિ પંચ પદાણિ ન મળ્ણંતિ’ પચ્ચેન્દ્રિય તિર્યગ્ચોનિવાળા
 ઓમાં પણ સમ્યગ્મિથ્યાત્વ, અવધિજ્ઞાન, વિભંગજ્ઞાન, મનોયોગ અને વચન
 યોગમાં આ પાંચ પદો કહેવના નથી કારણ કે—અપર્યાપ્ત અવસ્થામાં અહિંયાં તે
 સંભવતા નથી. ‘મણુસ્સાણં અલેક્ક સમ્મામિચ્છત્તમળપજ્જવનાણ કેવલનાણ વિભંગનાણ
 નોસન્નોવુત્તે અવેદગ, અકપાહ્મ, મનોજોગ, વચજોગ અજોગી ઇયાણિ એકારસપદાણિ
 ન મળ્ણંતિ’ મનુષ્યોવા અલેક્ક, સમ્યગ્મિથ્યાત્વ, મનઃપર્યવજ્ઞાન, કેવળજ્ઞાન,

सम्यग्मिथ्यात्वमनःपर्यवज्ञानकेवलज्ञानविभक्तज्ञान नोसंज्ञोपपुक्तावेदकारूपायि मनो-
योगवाग्योगायोगिन इति, एतानि एकादशपदानि न भण्यन्ते अनन्तरोप-
पन्नकृतेनापर्याप्तकृत्वात् । 'वाणभंतरजोइन्द्रियवेमाणियाणं जहा नैरइयाणं तदेव ते
तिन्नि न भण्णति' वानव्यन्तरज्योतिष्कवैमानिकानां नित्येषां त्रयाणाम्, यथा
नैरयिकाणां तथैव तानि त्रीणि सम्यग्मिथ्यात्व-मनोयोग-वचोयोगात्मकानि
पदानि न भण्यन्ते, एतेषामेतदभावादिति । 'सव्वेस्सि जाणि सेणाणि ठाणाणि
सव्वत्थ पढमवितिया भंगा' सर्वेषां जीवानां यानि विशेषाणि स्थानानि सर्वत्र
पदेषु प्रथमद्वितीयौ भङ्गौ अवघ्नात् वघ्नाति भन्तम्यति?, अवघ्नात् वघ्नाति न
भन्तस्यतीत्याकारकौ वक्तव्याविति । 'एगिंदियाणं सव्वत्थ पढमवितिया भंगा'
एकेन्द्रियाणां पृथिवीकायिकादीनां सर्वत्र पदेषु प्रथमद्वितीयौ भङ्गौ ज्ञातव्यो

मनुष्यों के अलेक्ष्यत्व, सम्यक्मिथ्यात्व, मनःपर्यवज्ञान, केवलज्ञान
विभंगज्ञान, नोसंज्ञोपयोग, अवेदक, अरूपायित्व, मनोयोग, वचनयोग,
और अयोगित्व ये ११ स्थान नहीं कहना चाहिये, क्योंकि ये ११
स्थान अनन्तरोपपन्नक मनुष्यों को अपर्याप्त होने के कारण नहीं
होते हैं । 'वाणभंतरजोइन्द्रियवेमाणियाणं जहा नैरइयाणं तदेव ते
तिन्नि न भण्णति' नैरयिकों के जैसे वानव्यन्तर, ज्योतिष्क और
वैमानिक इन को सम्यक्मिथ्यात्व मनोयोग और वचनयोग ये तीन
स्थान नहीं कहना चाहिये, क्योंकि इन को इनका अभाव होता है ।
'सव्वेस्सि जाणि सेणाणि ठाणाणि सव्वत्थ पढमवितिया भंगा' वाक्की
के समस्त जीवों के अदृशिष्ट और समस्त स्थानों में प्रथम और
द्वितीय ये दो भंग ही कहना चाहिये, 'एगिंदियाणं सव्वत्थ पढम
वितिया भंगा' एकेन्द्रियों के समस्त पदों में प्रथम और द्वितीय भंग

विलग्नज्ञान, नोसंज्ञोपयोग, अवेदक अरूपायित्व, मनोयोग, वचनयोग और
अयोगित्व आ ११ अनियार स्थानों इन्द्रियान्तरे इन्द्रिय-अनन्तरोपपन्नक
मनुष्यों के अपर्याप्त होना कहिये ते छे ता नही । 'वाणभंतरजोइन्द्रियवेमाणियाणं
जहा नैरइयाणं तदेव ते तिन्नि न भण्णति' नैरयिकों के जैसे वानव्यन्तर
ज्योतिष्क और वैमानिक इन को सम्यक्मिथ्यात्व मनोयोग और वचनयोग ये तीन
स्थान नहीं कहना चाहिये, क्योंकि इन को इनका अभाव होता है । 'सव्वेस्सि
जाणि सेणाणि ठाणाणि सव्वत्थ पढमवितिया भंगा' वाक्की के समस्त जीवों के
अदृशिष्ट और समस्त स्थानों में प्रथम और द्वितीय भंग ही कहना चाहिये, 'एगिंदियाणं
सव्वत्थ पढमवितिया भंगा' एकेन्द्रियों के समस्त पदों में प्रथम और द्वितीय भंग

મોહલક્ષણપાપકર્મણોઽવન્ધકત્વસ્યાભાવાદિતિ । ‘જહા પાવે એવં નાણાવરણિજ્જેણ વિ દંડઓ’ યથા પાપકર્મણા સાદ્દ દણ્ડકો મણિતઃ, તત્ર ચ મહ્ની પ્રથમદ્વિતીયૌ પ્રતિપાદિતૌ તથૈવ જ્ઞાનાવરણીયેન સમમપિ દણ્ડકો વક્તવ્યઃ, અનન્તરોપપન્નકો નૈરયિકઃ સ્વલુ મદન્ત ! જ્ઞાનાવરણીયં કર્મ કિમ્ અવધ્નાત્ વધ્નાતિ મન્તસ્યતિ ઇત્યાદિ ચતુર્ભેદકઃ પ્રશ્નઃ અસ્ત્યેકકોઽવધ્નાત્ વધ્નાતિ મન્તસ્યતિ, અવધ્નાત્,

વક્તવ્ય હૈં । ક્યૌં કી હન મેં મોહરૂપ પાપકર્મ કી અવન્ધકતા કા અભાવ હૈ । ‘જહા પાવે એવં નાણાવરણિજ્જેણ વિ દંડઓ’ જિસ પ્રકાર સે પાપકર્મ કે સમ્બન્ધ મેં દણ્ડક કહા ગયા હૈ ઉસી પ્રકાર સે જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કે સમ્બન્ધ મેં મી દણ્ડક કહના ચાહિયે અર્થાત્ પાપકર્મ કે સાથ પ્રથમ દ્વિતીય યે દો ભંગ કહે ગયે હૈ સૌં યહાં પર જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કે બન્ધ કે સમ્બન્ધ મેં મી યે હી દો ભંગ વક્તવ્ય હુએ હૈં, તથાચ—જબ ગૌતમસ્વામીને પ્રભુશ્રી સે એસા પ્રશ્ન કિયા કિ ‘હે મદન્ત ! નૈરયિકને જો કિ અનન્તરોપપન્નક હૈ પૂર્વકાલ મેં કયા જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કા બન્ધ કિયા હૈ, કયા વહ ઉસકા બન્ધ વર્તમાન કાલ મેં કરતા હૈ ? ઓર કયા વહ ઉસકા બન્ધ ભવિષ્યત્ કાલ મેં મી કરેગા ? ૧ અથવા કયા ઉસને પૂર્વકાલ મેં ઉસકા બન્ધ કિયા હૈ ? વર્તમાન મેં મી કયા વહ ઉસકા બન્ધ કરતા હૈ ? ભવિષ્યત્ કાલ મેં વહ કયા ઉસકા બન્ધ નહીં કરેગા ? ૨ અથવા પૂર્વકાલ મેં કયા ઉસને ઉસકા બન્ધ કિયા હૈ વર્તમાન મેં વહ કયા ઉસકા બન્ધ નહીં કરતા હૈ ? ભવિષ્યત્ કાલ મેં વહ કયા ઉસકા બન્ધ કરેગા ? ૩ અથવા—

પહેલો અને બીજો એ બે ભંગો જ કહેવા બેઠ્યો. કેમ કે—તેઓને મોહરૂપ પાપ કર્મના અબંધકપણાને અભાવ હોય છે, ‘જહા પાવે એવં નાણાવરણિ જ્જેણવિ દંડઓ’ એ પ્રમાણે પાપ કર્મના સંબંધમાં દંડકો કહ્યા છે, એ જ પ્રમાણે જ્ઞાનાવરણીય કર્મના સંબંધમાં પણ દંડકો કહેવા બેઠ્યો. અર્થાત્ પાપકર્મની સાથે પહેલો અને બીજો આ બે દંડકો કહ્યા છે. તો અહિયાં જ્ઞાનાવરણીય કર્મના બંધના સંબંધમાં પણ આ બેજ દંડકો કહેવાના છે. અર્થાત્ ગૌતમ સ્વામીએ પ્રભુશ્રીને એવો પ્રશ્ન પૂછ્યો કે—હું ભગવન્ નૈરયિકો કે જે ભવાન્તરોપપન્નક છે. તેમણે ભૂતકાળમાં જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો બંધ કર્યો છે ? વર્તમાનકાળમાં તો તેનો બંધ કરે છે ? અને ભવિષ્યકાળમાં પણ તે તેનો બંધ કરશે ? અથવા ભૂતકાળમાં તેનો બંધ કર્યો છે ? વર્તમાનકાળમાં તેનો બંધ કરે છે ? અને ભવિષ્યકાળમાં તેનો બંધ નહીં કરે ? અથવા—ભૂતકાળમાં

बध्नाति न भन्त्स्यति, इत्याकारकौ प्रथमद्वितीयभङ्गौ वदन् उत्तरस्यालापको विधेय इति । 'एवं आउयवज्जेसु जाव अंतराइए दंडओ' एवं यथा ज्ञानावरणीयेन कर्मणा दण्डकः कृतस्तथैव आयुष्कर्म वर्जयित्वा दर्शनावरणीयादारभ्यान्तराय-कर्मपर्यन्तेन सार्द्धमपि दण्डको विधेय इति । अथायुष्कर्म सूत्रमाह—'अणंतरोव-

पूर्वकाल में ही उसने उसका बन्ध किया है ? वर्तमान में क्या वह उसका बन्ध नहीं करता है ? और भविष्यत् काल में भी वह क्या उसका बन्ध नहीं करेगा ? ४ 'तव इस् के उत्तर में प्रभुश्री ने उनसे ऐसा कहा—हे गौतम ! अनन्तरोपपन्नक नैरयिकों में कोई एक नैरयिक ऐसा होता है जिसने ज्ञानावरणीय कर्म का बन्ध पूर्वकाल में किया है, वर्तमान में भी वह उसका बन्ध करता है और भविष्यत् काल में भी वह उसका बन्ध करेगा । तथा—कोई एक नारक ऐसा होता है कि जिसने पूर्वकाल में ज्ञानावरणीय कर्म का बन्ध किया है वर्तमान में भी वह उसका बन्ध करता है और भविष्यत् काल में वह उसका बन्ध नहीं करेगा । इस प्रकार से ये दो आलापक यहां वक्तव्य हैं शेष दो—३-४ आलापक नहीं । 'एवं आउयवज्जेसु जाव अंतराइए दंडओ' इसी प्रकार से आयुष्क कर्म को छोड़ कर ६ कर्मों के साथ—दर्शनावरणीय, वेदनीय, मोहनीय, नाम गोत्र और अन्तराय—इन के बन्ध के साथ भी दण्डक कहना चाहिये !

तेणे ज्ञानावरणीय कर्म'ना अंध कर्णे छे ? वर्तमानकाणमां ते तेनो अंध करतो नथी ? भविष्यमां तेनो अंध करशे ? अथवा—भूतकाणमां न तेणे तेनो अंध कर्णे छे ? वर्तमान काणमां ते तेनो अंध करतो नथी ? अने भविष्यकाणमां ते तेनो अंध नहीं करे ? आ प्रश्नना उत्तरमां प्रभुश्री गौतम स्वाभीने कहे छे—हे गौतम ! अनन्तरोपपन्नक नैरयिकेमां कोछ अेक नैरयिक अेवो डोय छे, के जेणे भूतकाणमां ज्ञानावरणीय कर्म'ना अंध कर्णे छे. वर्तमान काणमां पणु ते तेनो अंध करतो डोय छे, भविष्य काणमां पणु ते तेनो अंध करशे १ तथा कोछ अेक नारक अेवो डोय छे के—जेणे पूर्वकाणमां ज्ञानावरणीय कर्म'ना अंध कर्णे छे, वर्तमानमां पणु ते तेनो अंध करे छे अने भविष्यकाणमां ते तेनो अंध नहीं करे आ प्रभाणेना आ जे आलापको—अगो अडिया कडेवाना छे, भाडीना उ-४ त्रीने अने थोथो अे जे आलापको—अडिया संभवता नथी. 'एवं आउयवज्जेसु जाव अंतराइए दंडओ' अेअ प्रभाणे आयुष्यकर्म'ने छोडीने भाडीना ६ छ कर्मों साथे—दर्शनावरणीय, वेदनीय, मोहनीय, नाम, गोत्र, अने अन्तरायना अंधनी साथे पणु दंडको

વન્નણં મંતે ! નેરહણં' અનન્તરોપપન્નકઃ સ્વલુ મદન્ત ! નૈરયિકઃ 'આયુષ્કં કર્મં
 કિં વંધી પુચ્છા' આયુષ્કં કર્મં કિમ્ અવધનાત્ વધનાતિ મન્તસ્યતીત્યાધાકારકથ-
 તુર્મજ્જકઃ પૃચ્છયા સંગૃહ્યતે, મગવાનાહ—'ગોયમા' इत्यादि, 'ગોયમા' હે ગૌતમ !
 'વંધી ન વંધઈ વંધિસ્મઈ' અનન્તરોપપન્નકો નારકોડતીતકાલે આયુષ્કં કર્મં
 અવધનાત્, વર્તમાનકાલે આયુષ્કં કર્મં ન વધનાતિ, અનાગતકાલે આયુષ્કં કર્મં
 મન્તસ્યતિ इत्याकारकस्तृतीयो भङ्गो भगवता अनुमोदित इति भावः । 'સલેસેણં
 મંતે ! અણંતરોવવન્નણં નેરહણં' સલેસ્યઃ સ્વલુ મદન્ત ! અનન્તરોપપન્નકો નૈરયિકઃ

‘અણંતરોવવન્નણં મંતે ! નેરહણં’ હે મદન્ત ! જો નૈરયિક
 અનન્તરોપપન્નક હોતા હૈ—તેના દ્વારા પહિલે—ભૂતકાલ મેં કયા
 આયુષ્કર્મના બંધ કરવામાં આવ્યો હોતો હૈ ? કયા વહ વર્તમાન મેં તેના
 બંધ કરતો હૈ ? કયા વહ ભવિષ્યત્ કાલ મેં તેના બંધ કરેગો ?
 इत्यादि रूप से शेष तीन प्रश्न और भी उद्गावित करना चाहिये,
 इस प्रश्न के उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—‘गोयमा !’ हे गौतम ! ‘वंधी, न
 वंधई, वंधिस्मई’ अनन्तरोपपन्नक जो नैरयिक होता है वह पूर्वकाल में
 आयुष्क कर्म का बन्ध कर चुका होता है वर्तमान काल में वह आयुष्क
 कर्म का बन्ध नहीं करता है, अनागतकाल में वह आयुष्क कर्म का बन्ध
 करनेवाला होता है। इस प्रकार का वह तृतीय भंग यहां वक्तव्य हुआ है।

‘સલેસેણં મંતે ! અણંતરોવવન્નણં નેરહણં’ હે મદન્ત ! જો નૈરયિક
 અનન્તરોપપન્નક હૈ ઓર હેશ્યા યુક્ત હૈ તો કયા તેના દ્વારા પૂર્વકાલ

કહેવા બોલ્યો ‘અણંતરોવવન્નણં મંતે ! નેરહણં’ હે ભગવન્ને નૈરયિક અનંત
 રોપપન્નક કોણે છે. તેણે પહેલાં ભૂતકાળમાં આયુષ્ય કર્મનો બંધ કર્યો હોય
 છે ? વર્તમાન કાળમાં તે તેનો બંધ કરે છે ? તથા ભવિષ્ય કાળમાં તે તેનો
 બંધ કરશે ? આ રીતે બાકીના ત્રણ પ્રશ્નો પણ સ્વયં બતાવી સમજાવેલા છે
 રીતે આ ચાર ભંગાત્મક પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા’ ! હે
 ગૌતમ ! ‘વંધી, ન વંધઈ, વંધિસ્મઈ’ અનન્તરોપપન્નક જે નૈરયિકો હોય છે, તે
 ભૂતકાળમાં આયુષ્ય કર્મનો બંધ કરી ચૂકેલો હોય છે. વર્તમાનકાળમાં તે આયુષ્ય
 કર્મનો બંધ કરતો નથી. અને ભવિષ્ય કાળમાં તે આયુષ્ય કર્મનો બંધ કર
 વાવાળો હોય છે. આ પ્રમાણેનો ત્રીજો ભંગ અહિંયાં સંભવિત કહ્યો છે, કે

‘સલેસેણં મંતે ! અણંતરોવવન્નણં નેરહણં’ હે ભગવન્ને નૈરયિક અનંત
 રોપપન્નક છે, અને હેશ્યાયુક્ત હોય છે, તો તેણે પૂર્વકાળમાં—ભૂતકાળમાં

‘આયુષ્કં કર્મ કિં વંધી’ આયુષ્કં કર્મ કિમ્ અવધનાત્ વધનાતિ મન્તસ્યતિ, અવ-
ધનાત્ વધનાતિ ન મન્તસ્યતિ, અવધનાત્ ન વધનાતિ મન્તસ્યતિ, અવધનાત્ ન
વધનાતિ ન મન્તસ્યતીતિ ચતુર્મજ્જકઃ પ્રશ્નઃ, ‘એવં ચેવ તદ્વિઓ મંગો’ એવમેવ તૃતીયો
મજ્જકઃ, ‘હે ગૌતમ ! સંલેશ્યોઽનન્તરોપપન્નકો નૈરયિકઃ કશ્ચિદેકઃ, આયુષ્કં કર્મ
અવધનાત્ ન વધનાતિ અવિષ્યત્કાલે મન્તસ્યતીત્યાકારકઃ તૃતીયો મજ્જો જ્ઞાતવ્ય
ઇતિ । ‘એવં જાવ અણાગારોવઉત્તે સંવત્થ ચિ તદ્વિઓ મંગો’ એવં યાવદનારકોપ-
યુક્તે સર્વત્રાપિ પાક્ષિકાદારમ્યોપયોગ પર્યન્તેષુ પદેષુ તૃતીયો મજ્જોઽવધનાત્ ન

મેં આયુષ્ક કર્મ કા બન્ધ કિયા ગયા હોના હૈ? વર્તમાન મેં મી વહ કયા
આયુકર્મ કા બન્ધ કરતા હૈ? અવિષ્યત્ મેં મી કયા આયુકર્મ કા બન્ધ
કરેગા? ઇત્યાદિ રૂપ સે યહાં શેષ ત્રીન મંગ ઓર મી ઉદ્ઘાવિન કરના
ચાહિયે, જો ઇસ પ્રકાર સે હૈ—૨ ‘આયુષ્કં કર્મ કિં અવધનાત્ વધનાતિ, ન
મન્તસ્યતિ, ૩ આયુષ્કં કર્મ કિં અવધનાત્ ન વધનાતિ, મન્તસ્યતિ, ૪
આયુષ્કં કર્મ અવધનાત્ ન વધનાતિ, ન મન્તસ્યતિ’ । ઇસકે ઉત્તર મેં
પ્રભુશ્રી કહતે હૈ—‘એવં ચેવ તદ્વિઓ મંગો’ હૈ ગૌતમ ! અનન્તરો-
પપન્નક નૈરયિક એસા હોતા હૈ કિ જિસને પૂર્વકાલ મેં આયુકર્મ કા
બન્ધ કિયા હોતા હૈ, વર્તમાન મેં વહ આયુ કર્મ કા બન્ધ નહીં કરતા
હૈ—પર અવિષ્યત્ કાલ મેં વહ ઉસકા બન્ધ કરનેવાલા હોગા એસા યહ
તૃતીય મંગ યહાં પર હૈ । ‘એવં જાવ અણાગારોવઉત્તે સંવત્થ ચિ
તદ્વિઓ મંગો’ ઇસી પ્રકાર સે પાક્ષિક સે લેકર અનાકારોપયુક્ત તક
કે પદો મેં સર્વત્ર ‘અવધનાત્ ન વધનાતિ, મન્તસ્યતિ’ એસા તૃતીય મંગ

આયુષ્ય કર્મનો બંધ કર્યો છે? વર્તમાનમાં પણ આયુષ્ય કર્મનો બંધ કરે
છે? અને અવિષ્ય કાળમાં પણ તે તેનો બંધ કરશે આ રીતે બાકીના ત્રણ
પ્રશ્નો પણ સ્વયં ઉદ્ભાવિત કરી લેવા જે આ પ્રમાણે છે.—‘આયુષ્કં
કર્મ કિં અવધનાત્ વધનાતિ, ન મન્તસ્યતિ (૨) આયુષ્કં કર્મ અવધનાત્ ન
વધનાતિ, મન્તસ્યતિ (૩) આયુષ્કં કર્મ અવધનાત્ ન વધનાતિ ન મન્તસ્યતિ (૪)
આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—‘એવં ચેવ તદ્વિઓ
મંગો’ હે ગૌતમ ! કોઈ એક અનંતરોપપન્નક નૈરયિક એવો હોય છે કે—
જેણે ભૂતકાળમાં આયુકર્મનો બંધ કરેલ હોય છે. વર્તમાનમાં તે
આયુકર્મનો બંધ કરતો નથી. અને અવિષ્ય કાળમાં તે આયુકર્મનો બંધ
કરશે. એ પ્રમાણેનો આ ત્રીજો ભંગ અહિં ઘટે છે. ‘એવં જાવ અણાગારો-
વઉત્તે સંવત્થ ચિ તદ્વિઓ મંગો’ આ પ્રમાણે પાક્ષિકથી લઈને અનાગારોપયોગ-

વધ્નાતિ મન્તસ્યતિ, इत्याकारको ज्ञातव्यः । ‘एवं मणुस्सवज्जं जाव वेमाणियाणं’ एवमनन्तरोपपन्नक नैरयिकवदेव मनुष्यवर्जं मनुष्यदण्डकं विहाय यावद्वैमानिकानाम् अत्र यावत्पदेन भवनपति-पृथिव्याद्येकेन्द्रिय-द्वीन्द्रियादि-विकलेन्द्रिय-पञ्चेन्द्रियतिर्यग्योनिक-वानव्यन्तरज्योतिष्काणां ग्रहणं भवति, सर्वत्रापि पदेषु तृतीयो भङ्गो ज्ञातव्यः । ‘मणुस्साणं सव्वत्थ तइयचउत्था भंगा’ मनुष्याणां सर्वत्र तृतीयचतुर्थो भङ्गो मनुष्यदण्डके सर्वत्रापि पदेषु तृतीयचतुर्थो भङ्गो ज्ञातव्यो यतोऽनन्तरोपपन्नो मनुष्यो न आयुर्वध्नाति मन्तस्यति पुनश्चरत्तशरीरस्त्वसौ न वध्नाति न च मन्तस्यतीति । ‘नवरं कण्हपक्खएसु तइओ भंगो’ नवरं कृष्ण-

જાનના ચાહિયે । ‘ એવં મણુસ્સવજ્જં જાવ વેમાણિયાણં’ ફક્તી પ્રકાર સે અનન્તરોપપન્નક નૈરયિક કે જૈસે મનુષ્ય દણ્ડક કો છોડકર વૈમાનિક-પર્યન્ત સમજના ચાહિયે અર્થાત્ ભવનપતિ પૃથિવી આદિ એકેન્દ્રિય, દ્વીન્દ્રિય, તેજન્દ્રિય ઔર ચૌદ્વન્દ્રિય તથા પન્ચેન્દ્રિય તિર્યગ્યોનિક, વાનવ્યન્તર જ્યોતિષ્ક ઔર વૈમાનિક હન સબ પદોં મેં તૃતીય ભંગ હોતા હૈ । ‘મણુસ્સાણં સવ્વત્થ તહયચઉત્થા ભંગા’ મનુષ્યોં મેં સર્વત્ર તૃતીય ઔર ચતુર્થ ભંગ હોતે હૈં । કયોં કી અનન્તરોપપન્નક મનુષ્ય દ્વારા પૂર્વકાલ મેં આયુકા બન્ધ કિયા ગયા હોતા હૈ વહ ઉસકા વર્તમાન મેં આયુકર્મ કા બન્ધ નહીં કરતા હૈ, અવિષ્યત્ કાલ મેં વહ ઉસકા બન્ધ કર્તા હોતા હૈ । ઔર યદિ વહ ચરમ શરીરવાલા હૈ તો વહ ન વર્તમાન મેં આયુકા બન્ધ કરતા હૈ ઔર ન અવિષ્યત્ કાલ મેં બી આયુકા બન્ધ કર્તા હોતા હૈ । ‘નવરં કણ્હપક્ખિણ્ણસુ તદ્વિઓ ભંગો’ કૃષ્ણ

વાળા સુધીના સ્વધળા પદોમાં ‘અવધ્નાત્ ન વન્તાતિ, મન્તસ્યતિ’ આ પ્રમાણેનો ત્રીજો ભંગ સમજવો જોઈએ ‘એવં મણુસ્સવજ્જં જાવ વેમાણિયાણં’ આ રીતે અનન્તરોપપન્નક નૈરયિકના કથન પ્રમાણે મનુષ્ય દંડકને છોડીને ભવનપતિ પૃથ્વી વિગેરે એક ઇન્દ્રિય, દ્વીન્દ્રિય ત્રણ ઇન્દ્રિય અને ચાર ઇન્દ્રિય તથા પન્ચેન્દ્રિય તિર્યગ્યોનિક, વાનવ્યન્તર અને જ્યોતિષ્ક આ બધા પદોમાં ત્રીજો ભંગ હોય છે. ‘મણુસ્સાણં સવ્વત્થ તહયચઉત્થા ભંગા’ મનુષ્યોમાં બધે ત્રીજો અને ચોથો એ જ ભંગો હોય છે. કારણ કે અનન્તરોપપન્નક મનુષ્ય દ્વારા ભૂતકાળમાં આયુષ્યનો બંધ કરાયેલો હોય છે તે વર્તમાન કાળમાં આયુષ્ય કર્મનો બંધ કરતો નથી. અને ભવિષ્ય કાળમાં તે તેનો બંધ કરવાવાળો હોય છે. અને જો તે ચરમ-અન્તિમ શરીરવાળો હોય તો તે વર્તમાન કાળમાં આયુકર્મનો બંધ કરે છે અને ભવિષ્યમાં પણ આયુષ્યનો બંધ કરવાવાળો હોય છે. ‘નવરં કણ્હપક્ખિણ્ણસુ તદ્વિઓ ભંગો’ કૃષ્ણપાક્ષિક અનન્તરોપપન્નક મનુષ્યોમાં

પાક્ષિકેષુ અનન્તરોપપન્નકનારકેષુ તૃતીયોઽવધનાત્ ન વધ્નાતિ મન્તસ્યતીત્યા-
કારકો મજ્જો જ્ઞાતવ્ય इति । ‘સર્વેસિં જાણત્તાઈં તાઈં ચેવ’ સર્વેષાં નારકાદિ
જીવાનાં યાનિ નાનાત્વાનિ પાપકર્મદણ્ડકે કથિતાનિ તાન્યેવ નાનાત્વાનિ ભેદ-
રૂપાણિ આયુર્દણ્ડકેઽપિ જ્ઞાતવ્યાનીતિ । ‘સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ’ તદેવં મદ-
ન્ત ! તદેવં મદન્ત ! इति, हे मदन्त ! अनन्तरोपपन्नकनारकादीनां पापकर्मादि-
दण्डके यद् देवानुप्रियेण कथितं तत्सर्वम् एवमेव-सर्वथा सत्यमेवेति कथयित्वा
गौतमो भगवन्तं वन्दते नमस्यति, वन्दित्वा नमस्यित्वा संयमेन तपसा आत्मानं
भावयन् विहरतीति ॥સૂ. ૧॥

૫૪વિંશતિતમે વન્ધિશતકે દ્વિતીયોદેશકઃ સમાપ્તઃ ॥૨૬-૨॥

પાક્ષિક અનન્તરોપપન્ન મનુષ્યો એ કેવલ ‘અવધનાત્ ન વધ્નાતિ,
મન્તસ્યતિ’ એસા એક તૃતીય ભંગ હી હોતા હૈ ! ‘સર્વેસિં જાણત્તાઈં
ચેવ’ જિતનો બી સમસ્ત નારકાદિક જીવોં કે પાપકર્મ કે દણ્ડક
મેં મિન્નતાઈં કહી ગઈ હૈં વે સર્વ ભેદ રૂપે મિન્નતાઈં આયુ દણ્ડક
મેં બી જાનના ચાહિયે, સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ’ હે મદન્ત !
અનન્તરોપપન્નક નૈરયિક આદિ જીવોં કે પાપકર્મ આદિ દણ્ડક મેં
જો આપ દેવાનુપ્રિય ને કહા હૈ વહ સર્વ સર્વથા સત્ય હી હૈ ૨,
હસ પ્રકાર કહકર ગૌતમસ્વામી ને પ્રભુશ્રી કો વન્દના કી ઔર ઉન્હે
નમસ્કાર કિયા, વન્દના નમસ્કાર કર ફિર વે સંયમ ઔર તપ સે
આત્મા કો ભાવિત કરતે હુએ અપને સ્થાન પર વિરાજમાન હો ગયે ॥૧॥

॥દ્વિતીય ઉદેશક સમાપ્ત ॥૨૬-૨॥

કેવળ ‘અવધનાત્, ન વધ્નાતિ મન્તસ્યતિ’ આ પ્રમાણેનો એક ત્રીજો ભંગ જ
હોય છે. ‘સર્વેસિં જાણત્તાઈં તાઈં ચેવ’ સઘળા નાગક વિગેરે જીવોને પાપ
કર્મના દડકમાં જે કોઈ મિન્નતાઓ કહી છે, તે સઘળી મિન્નતાના લેદો
સહિત આયુકર્મના દડકોમાં પણ સમજવી.

સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ’ હે ભગવન્ અનન્તરોપપન્નક નૈરયિક વિગેરે
જીવોને પાપકર્મ વિગેરે દડકોમાં આપ દેવાનુપ્રિયે જે કથન કયું છે તે
સઘળું કથન સર્વથા સત્ય છે હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયનું કથન આપ્ત
હોવાથી સત્ય જ છે આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમ સ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના
કરી નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને અને તે પછી તેઓ સંયમ અને
તપથી આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર વિરાજમાન થયા ॥સૂ. ૧॥

બીજો ઉદેશઃ સમાપ્ત ॥૨૬-૨॥

અથ તૃતીયોદ્દેશકઃ પ્રારમ્ભયતે

દ્વિતીયોદ્દેશકે અનન્તરોપપન્નકનારકાદીનાશ્રિત્ય પાપકર્માદિબન્ધવક્તવ્યતા કથિતા, તૃતીયોદ્દેશકે તુ પરમ્પરોપપન્નકાન્ નારકાદીનાશ્રિત્ય પાપકર્માદિબન્ધ વક્તવ્યતા પ્રસ્તુયિષ્યતે ઇત્યનેન સમ્બન્ધેન આયાતસ્યાસ્ય તૃતીયોદ્દેશકસ્યેદં સૂત્રમ્ 'પરંપરોવવન્નનં પં' ઇત્યાદિ,

મૂલમ્—પરંપરોવવન્નનં પં મંતે ! નેરઙ્ગ પાવં કમ્મં કિં બંધી પુચ્છા, ગોયમા ! અત્થેગઙ્ગ પઢમવિતિયા, ઇવં જહેવ પઢમો ઉદેસઓ તહેવ પરંપરોવવન્નનં હિ વિ ઉદેસઓ ખાણિયવ્વો નેર- ઙ્ગયાઓ તહેવ નવદંડગસહિઓ । અટ્ટપ્પહં ત્તિ કમ્મપગ્ગહીણં જા જસ્સ કમ્મસ્સ વત્તવ્વયા સા તસ્સ અહીણ મતિરિત્તા નેયવ્વા જાવ વેમાણિયા અણાગારોવઉત્તા સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ।સુ.૧।

છવિસઙ્ગમે બંધિસં તદ્દંઓ ઉદેસઓ સમ્મત્તો ॥૨૬-૩॥

છાયા—પરમ્પરોપપન્નકઃ સ્વલુ મદન્ત ! નૈરયિકઃ પાપં કર્મ કિમ્ અવધ્નાત્ પુચ્છા, ગૌતમ ! અસ્ત્યેકકઃ પ્રથમદ્વિતીયૌ । ઇવં યથૈવ પ્રથમ ઉદ્દેશકઃ તથૈવ પર- મ્પરોપપન્નકૈરપિ ઉદ્દેશકો મ્ણિતવ્યો નૈરયિકાદિક સ્તથૈવ નવ દણ્ડકસહિતઃ । અષ્ટાનામપિ કર્મપ્રકૃતીનાં યા યસ્ય કર્મણો વક્તવ્યતા સા તસ્યાહીનાતિરિક્તા નેતવ્યા યાવદ્વૈમાનિકા અનાકારોપયુક્તાઃ । તદેવં મદન્ત ! તદ્દેવં મદન્ત ! ઇતિ।૧।

ષઙ્ગવિંશતિતમે વન્ધિશતે તૃતીયોદ્દેશકઃ સમાપ્તઃ ॥૨૬-૩॥

ત્રીસરા ઉદ્દેશક કા પ્રારંભ

દ્વિતીય ઉદ્દેશક મેં અનન્તરોપપન્નક નૈરયિક આદિ જીવોં કો આશ્રિત કર કે પાપકર્મ આદિ કે બન્ધ કે સમ્બન્ધ મેં વક્તવ્યતા કહી ગઈ હૈ અબ્ હસ તૃતીય ઉદ્દેશક મેં પરમ્પરોપપન્નક નારકાદિક જીવોં કો આશ્રિત કર કે પાપકર્મ આદિ કે બન્ધ કી વક્તવ્યતા કહી જાતી હૈ, હસી સે હસ તૃતીય ઉદ્દેશક કા કથન સૂત્રકાર ને કિયા હૈ—

ત્રીજા ઉદ્દેશાનો પ્રારંભ—

ત્રીજા ઉદ્દેશામાં અનન્તરોપપન્નક નૈરયિક વિગેરે જીવોના આશ્રય કરીને પાપકર્મ બન્ધના સંબંધમાં કથન કરવામાં આવેલ છે, હવે આ ત્રીજા ઉદ્દેશામાં પરમ્પરોપપન્નક નારકાદિ જીવોના આશ્રય કરીને પાપકર્મ વિગેરે ના બંધનું કથન કરવામાં આવે છે. તેથી આ ત્રીજા ઉદ્દેશાનું કથન સૂત્રકાર કરે છે.—‘પરંપરોવવન્નનં પં મંતે ! પાવં કમ્મં કિં બંધી પુચ્છા’

ટીકા—‘પરંપરોવવન્નણં મંતે ! નેરહણ’ પરમ્પરોપપન્નકઃ પરમ્પરયા દ્વિતીયાદિ સમયરૂપયા ઉપપન્ન-ઉત્પન્નઃ, યસ્યોત્પત્તૌ દ્વયાદિ સમયા જાતાઃ સ એતાદૃશઃ સ્વલ્લે મદન્ત ! નૈરયિકઃ ‘પાવં કમ્મં કિં વંધી પુચ્છા’ પાપં કર્મ-અશુભફલકં કર્મ કિમ્ અવધ્નાત્ વધ્નાતિ મન્તસ્યતીત્યાદિરૂપશ્ચતુર્મજ્જકઃ પૃચ્છયા સંગૃહીતઃ, મગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘અત્યેગહણં પઢમવિતિયા’ અસ્ત્યેકકઃ પ્રથમદ્વિતીયૌ હે મદન્ત ! કશ્ચિદેકઃ પરમ્પરોપપન્નકો નૈરયિકઃ પાપં કર્મ અતીતકાલે અવધ્નાત્, વર્તમાનકાલે વધ્નાતિ, અનાગતકાલે

‘પરંપરોવવન્નણં મંતે ! નેરહણ પાવં કમ્મં કિં વંધી પુચ્છા’ ઇત્યાદિ ટીકાર્થ—હે મદન્ત ! જિસ નારક જીવ કો ઉત્પન્ન હુએ દ્વયાદિ-દો આદિ સમય હો ગયે હૈં એસા વહ ‘પરંપરોવવન્નણં નેરહણ’ પરમ્પરોપપન્નક નૈરયિક ‘પાવં કમ્મં કિં વંધી-પુચ્છા’ કયા પૂર્વકાલ મેં પાપકર્મ કા બન્ધક હુઆ હૈ ? વર્તમાન મેં વહ પાપકર્મ કા બન્ધક હોતા હૈ કયા ભવિષ્યત્ મેં વહ પાપકર્મ કા બન્ધક હોગા કયા ? ઇત્યાદિ રૂપ સે યહાં ચાર ભંગો કો ગ્રહણ કર કે પ્રશ્ન કે રૂપ મેં કથન કરના ચાહિયે, ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ-‘ગોયમા ! અત્યેગહણં પઢમવિતિયા’ હે ગૌતમ ! કોઈ એક પરમ્પરોપપન્નક નૈરયિક એસા હોતા હૈ ? કિ જિસ કે દ્વારા પૂર્વકાલ મેં મી પાપકર્મ કા-અશુભ ફલવાલે કર્મ કા બન્ધ કિયા ગયા હોતા હૈ, વર્તમાન મેં મી વહ ઉસકા બન્ધ કરતા હૈ ઓર ભવિષ્યત્ કાલ મેં મી વહ ઉસકા વન્ધ કરનેવાલા હોગા તથા કોઈ એક પરમ્પરોપપન્નક નૈરયિક એસા હોતા હૈ કિ જિસ કે દ્વારા

ટીકાર્થ—હે ભગવન્ જે નારક જીવની ઉત્પત્તી એ વિગેરે સમયોમા હોય છે, એવો તે ‘પરંપરોવવન્નણં નેરહણ’ પરમ્પરોપપન્નક નૈરયિક ‘પાવં કમ્મં કિં વંધી પુચ્છા’ ભૂત કાળમાં પાપ કર્મનો બંધક થયો છે ? વર્તમાન કાળમાં તે પાપ કર્મને બંધ કરવાવાળો હોય છે ? ભવિષ્યમાં તે પાપકર્મને બાંધશે ? ઇત્યાદિ રૂપથી આ વિષયમા ચાર ભંગાત્મક પ્રશ્ન ગૌતમ સ્વામીએ પ્રભુશ્રીને કરેલ છે. આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—‘ગોયમા ! અત્યેગહણં પઢમવિતિયા’ હે ગૌતમ ! કોઈ એક પરમ્પરોપપન્નક નૈરયિક એવો હોય છે કે જેના દ્વારા ભૂતકાળમાં પણ પાપકર્મનો-અશુભકર્મનો બંધ કરાયો હોય છે વર્તમાન કાળમાં પણ તે તેનો બંધ કરે છે અને ભવિષ્યકાળમાં પણ તે તેનો બંધ કરવાવાળો થશે. તથા કોઈ એક પરમ્પરોપ-

મન્ત્રસ્યતિ, કશ્ચિદેકઃ પરમ્પરોપપન્નનારકઃ પાપં કર્મ અતીતકાલેઽવધનાત્, વર્ત-
માનકાલે બધ્નાતિ, ભવિષ્યત્કાલે ન મન્ત્રસ્યતીત્યાકારકૌ પ્રથમદ્વિતીયમજ્ઞાવેવ
ભવત્ત્વમિતિ । ‘એવં જહેવ પઠમો ઉદ્દેસઓ તહેવ પરંપરોવવન્નપ્પહિ વિ ઉદ્દેસઓ
માણિયવ્વો’ એવં યથૈવ યેનૈવ પ્રકારેણ પ્રથમોદ્દેશકો જીવનારકાદિ વિષયકઃ
તથૈવ તેનૈવ રૂપેણ પરમ્પરોપપન્નકનારકૈરપિ સમુપલક્ષિતો તૃતીયોદ્દેશકો વક્તવ્યઃ ।
કેવલં પ્રથમોદ્દેશકે જીવનારકાદીનિ પચ્ચવિંશતિઃ પદાનિ કથિતાનિ અત્ર તુ
તૃતીયે ઉદ્દેશકે નારકાદીનિ ચતુર્વિંશતિરેવ પદાનિ વક્તવ્યાનીત્યાશયેનાદ-‘નેર-
હ્યાઓ’ इत्यादि, ‘નેરહ્યાઓ તહેવ નવદંડગસહિઓ’ નૈરયિકાદિકઃ ન તુ
જીવાદિકઃ તથૈવ-પ્રથમોદ્દેશકવદેવ નવદંડકસહિતઃ, પાપકર્મજ્ઞાનાવરણીયાદિ
સમ્બદ્ધા યે નવ દંડકાઃ પૂર્વં પ્રતિપાદિતાસ્તૈઃ સહિતોયુક્તોઽત્ર વક્તવ્ય ઇતિ ।
‘અટ્ટપ્પહ વિ કમ્મપગ્ગહીણં જા જસ્સ કમ્મસ્સ વત્તવ્વયા’ અષ્ટાનામપિ કર્મપ્રકૃ

મૂળકાલ મેં પાપકર્મ કા બન્ધ કિયા ગયા હોતા હૈ, વર્તમાન મેં મી
વહ ઉસકા બન્ધ કરતા હૈ પર ભવિષ્યત્ કાલ મેં વહ ઉસકા બન્ધ
નહીં કરતા હૈ । હસ પ્રકાર સે યહાં યે દો ભંગ હોતે હૈ । ‘એવં જહેવ
પઠમો ઉદ્દેસઓ તહેવ પરંપરોવવન્નપ્પહિ વિ ઉદ્દેસઓ માણિયવ્વો’
જિસ પ્રકાર સે જીવ નારકાદિ વિષયક પ્રથમ ઉદ્દેશક કહા ગયા હૈ
ઉસી પ્રકાર સે પરમ્પરોપપન્નક નારકો આદિ કો સે સમુપલક્ષિત યહ
તૃતીય ઉદ્દેશક મી કહના ચાહિયે, કેવલ પ્રથમ ઉદ્દેશક મેં જીવ નારક
આદિ પચીસ પદ કહે ગયે હૈ પર યહા તૃતીય ઉદ્દેશક મેં નારક
આદિ ચોઈસ ૨૪ હી પદ કહને યોગ્ય વતલાયે ગયે હૈ । યહી વાત
‘નેરહ્યાઓ તહેવ નવ દંડગસહિઓ’ હસ સૂત્રદ્વારા પ્રકટ કી ગઈ
હૈ । ‘અટ્ટપ્પહ વિ કમ્મપગ્ગહીણં જા જસ્સ કમ્મસ્સ વત્તવ્વયા’ આઠ

પન્નક નૈરયિક એવો હોય છે કે-જેના દ્વારા ભૂતકાળમાં પાપકર્મનો બંધ
કર્યો છે વર્તમાનમાં તે તેનો બંધ કરે છે, પરંતુ ભવિષ્ય કાળમાં તે તેનો
બંધ કરતો નથી. આ રીતના અહિયાં આ બે જ ભાગો હોય છે.

‘એવં જહેવ પઠમોઉદ્દેસઓ તહેવ પરંપરોવવન્નપ્પહિ વિ ઉદ્દેસઓ માણિય-
વ્વો’ જે પ્રમાણે નારકાદિ સંબંધી પહેલો ઉદ્દેશો કહેલો છે, એ જ
પ્રમાણે પરમ્પરોપપન્નક નારકાથી સમુપલક્ષિત આ ત્રીજો ઉદ્દેશો પણ કહેલો
જોઈએ કેવળ પહેલા ઉદ્દેશમાં જીવ, નારક વિગેરે ૨૫ પચીસ પદો કહ્યા
છે, પરંતુ અહિયાં આ ત્રીજા ઉદ્દેશમાં નારક વિગેરે ૨૪ એવીસ પદો જ
કહેવા યોગ્ય કહ્યા છે એજ વાત ‘નેરહ્યાઓ તહેવ નવદંડગસહિઓ’ આ
ત્રપાલ દ્વારા પ્રગટ કહેલ છે. ‘અટ્ટપ્પહ વિ કમ્મપગ્ગહીણં જા જસ્સ કમ્મસ્સ

તીનાં યા યસ્ય કર્મણો વક્તવ્યતા 'સા તસ્મ અહીનમતિરિક્તા નેયવ્વા' સા વક્તવ્યતા તસ્ય અહીનાતિરિક્તા-અયૂનાનતિરિક્તા નેતવ્યા વક્તવ્યેત્યર્થઃ કિયત્પર્યન્તં વક્તવ્યતા તત્રાહ- 'જાવ' ઇત્યાદિ, 'જાવ વેમાણિયા અનાગારોવઉત્તા' યાવ-દ્વેમાનિકા અનાકારોપયુક્તાઃ અનાવારોપયુક્તદ્વેમાનિકાન્તદણ્ડકેષુ વક્તવ્યેતિ । 'સેવં ભંતે ! સેવં ભંતે ! ત્તિ' તદેવં ભદન્ત ! તદેવં ભદન્ત ! ઇતિ હે ભદન્ત ! પરમ્પરોપપન્નકનૈરયિકાદીનાં પાપકર્માદિવન્ધવિષયે યત્ દેવાનુપ્રિયેણ કથિતં તત્સર્વમ્ એવમેવેતિ કથયિત્વા ગૌતમો ભગવન્તં વન્દતે નમસ્યતિ વન્દિત્વા નમસ્યિત્વા સંયમેન તપસા આત્માનં ભાવયન્ વિહરતીતિ ॥૫૦ ૧॥

૫૪વિંશતિ વન્ધિશતકે તૃતીયોદ્દેશકઃ સમાપ્તઃ ॥૨૬-૩॥

કર્મની પ્રકૃતિયોં મેં સે જિસ કે જૈસી કર્મની વક્તવ્યતા પ્રથમ ઉદ્દેશક મેં કહી ગઈ હૈં ઉસે વૈસી હી ઉસ કર્મની વક્તવ્યતા કહની ચાહિયે । ઔર યહ વક્તવ્યતા યાવત્ અનાકાર ઉપયોગવાલે વૈમાનિક તક કહની ચાહિયે, 'સેવં ભંતે ! સેવં ભંતે ! ત્તિ' હે ભદન્ત ! પરમ્પરોપપન્નક નૈરયિક આદિ કોં કે પાપકર્મ આદિ કે વન્ધ કે વિષય મેં જો આપ દેવાનુપ્રિય ને કહા હૈં વહ સઘ સર્વથા સત્ય હી હૈં ૨ । હસ પ્રકાર કહ કર ગૌતમસ્વામી ને પ્રભુશ્રી કો વન્દના કી ઔર ઉન્હેં નમસ્કાર કિયા, વન્દના નમસ્કાર કર ફિર વે સંયમ ઔર તપ સે આત્મા કો ભાવિત કરતે હુએ અપને સ્થાન પર વિરાજમાન હો ગયે । ૧

॥ તૃતીય ઉદ્દેશક સમાપ્ત ॥ ૨૬-૩ ॥

વક્તવ્યતા' આઠ કર્મ પ્રકૃતિયોં જૈસી જેને જે કર્મનું કથન કહેલ છે, તેને તે કર્મ સંબંધી કહેવું જોઈએ. અને આ કથન યાવત્ અનાકાર ઉપયોગવાળા વૈમાનિકા સુધી કહેવું જોઈએ. તેમ સમજવું.

'સેવં ભંતે ! સેવં ભંતે ! ત્તિ' હે ભગવન્ પરમ્પરોપપન્નક નૈરયિક વિગેરેના પાપકર્મ આદિના બંધના સંધર્મમાં આપ દેવાનુપ્રિયે જે કહ્યું છે તે તમામ કથન સર્વથા સત્ય છે, આપ દેવાનુપ્રિયનું કથન સત્ય જ છે આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમ સ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી તેઓને નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી તેઓ તપ અને સંયમથી પોતાના આત્માને ભવિત કરતા થકા પેતાના સ્થાન પર વિરાજમાન થયા. ॥૫૦ ૧॥

ત્રીજો ઉદ્દેશો સમાપ્ત ॥૨૬-૩॥

અથ ચતુર્થોદ્દેશકઃ પ્રારમ્ભ્યતે

તૃતીયોદ્દેશકે પરમ્પરોપપન્નકનારકાદીનાશ્રિત્ય વક્તવ્યતા કથિતા ૬૪ તુ અનન્ત-
રાવગાઢનારકાદિ ચતુર્વિંશતિ દણ્ડકાનાશ્રિત્ય પાપકર્માદીનાં વન્ધવક્તવ્યતા કથ્યતે;
તદનેન સમ્બન્ધેન આયાતસ્ય ચતુર્થોદ્દેશકસ્યેદં સૂત્રમ્—‘અણંતરોવગાઢણં’ इत्यादि,

મૂલમ્—અણંતરોવગાઢણં મંતે ! નેરહણ પાવં કમ્મં કિં
બંધી પુચ્છા, ગૌતમા ! અત્થેણહણ એવં જહેવ અણંતરોવવન્નણહિં
નવદંડગસહિઓ ઉદેસો મણિઓ તહેવ અણંતરોવગાઢણહિં વિ
અહીંમતિરિત્તો મ્હાણિયવ્વો નેરહણ જાવ વેમાણિણે । સેવં મંતે !
સેવં મંતે ! ત્તિ ॥ સૂ. ૧ ॥

છવીસઠમે વંધિસણ ચઉત્થો ઉદેસો સમત્તો ॥ ૨૬-૪ ॥

છાયા—અનન્તરાવગાઢઃ સ્વલ્લ મદન્ત ! નૈરયિકઃ પાપં કર્મ કિમ્ અવધનાત્
પૃચ્છા, ગૌતમ ! અસ્ત્યેકકઃ એવં યથૈવાનન્તરોપપન્નકૈ નવદણ્ડકસહિત ઉદેશકો
મણિતઃ તથૈવાનન્તરાવગાઢૈરપિ અહીનાતિરિત્તો મણિતવ્વો નૈરયિકાદિકો યાવદ્દૈ
માનિકઃ । તદેવં મદન્ત ! તદેવં મદન્ત ઇતિ ! ॥ સૂ. ૧ ॥

ટીકા—‘અણંતરોવગાઢણં મંતે ! નેરહણ’ અનન્તરાવગાઢઃ સ્વલ્લ મદન્ત !
નૈરયિકઃ નનુ યો જીવ એકસ્યાપિ સમયસ્ય અન્તરં વિનૈવ ઉત્પત્તિસ્થાનમાશ્રિત્યા

ચૌથે ઉદ્દેશે કા પ્રારંભ

તૃતીય ઉદ્દેશક મેં પરમ્પરોપપન્નક નારક આદિ કો લેકર
વક્તવ્યતા કહી ગઈ છે અથ ઇસ ઉદ્દેશક મેં અનન્તરાવગાઢ નારક આદિ
૨૪ દણ્ડકોં કો આશ્રિત કરકે પાપકર્માદિ કોં કે વન્ધ કે વિષય કી
વક્તવ્યતા કહી જાવેગી-ઈસી સંબંધ સે ઇસ ચતુર્થ ઉદ્દેશક કો પ્રારમ્ભ
કિયા જા રહા છે-

‘અણંતરોવગાઢણં મંતે ! નેરહણ પાવં કમ્મં’ इत्यादि

ટીકાર્થ--ઈસ સૂત્રદ્વારા ગૌતમસ્વામીને પ્રભુશ્રી સે ઈંસા પૂછા છે-

ચોથા ઉદ્દેશાનો પ્રારંભ—

ત્રીજા ઉદ્દેશામાં પરમ્પરોપપન્નક નારક ‘વિગેરેને લઈ ને કથન કરેલે
છે. હવે આ ઉદ્દેશામાં અનન્તરાવગાઢ નારક વિગેરે ૨૪ ચોવીસ દંડકોનો
આશ્રય કરીને પાપકર્મ વિગેરેના બંધના સંબંધમાં કથન કરવામાં આવશે.
એ સંબંધથી આ ચોથા ઉદ્દેશાનો પ્રારંભ કરવામાં આવે છે.—‘અણંતરોવ
ગાઢણ મંતે ! નેરહણ પાવં કમ્મં’ इत्यादि

ટીકાર્થ—આસૂત્રદ્વારા ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને એવું પૂછ્યું છે કે-

વસ્થિતો ભવેત્ સોડનન્તરાવગાહ ઇતિ કથ્યતે પરન્તુ અનન્તરાવગાહ સ્યૈતાદ્દર્શ્ય કરણે અનન્તરોપપન્નકાનન્તરાવગાહયોઃ પદયોરર્થેન કિમપિ પાર્યક્યં દૃશ્યતે અતોડસ્યાનર્થક્યમાપદ્યેત, તત્રાહ-જીવસ્યાવગાહો હિ ઉપધનન્તરમેવ જાયતે, તત્ ઉત્પત્તિ સમયમયિકૃત્યૈવ અવગાહોડવસેયઃ। ઉત્પત્તિશ્ચાવ્યવહિતપ્રથમસમયે ભવતિ, અવગાહ સ્તસ્માદ્ અવ્યવહિતદ્વિતીયસમયે ભવતિ, તત્ ઉત્પત્તેરનન્તરમિતિ

‘અણંતરોપગાહણં મતે ! નેરદ્દ’ હે અદન્ત ! જો નૈરયિક અનન્તરાવગાહ હૈ-એક મી સમય કે અન્તર કે વિના હી જો ઉત્પત્તિ સ્થાન કો આશ્રિત કર કે અવસ્થિત હૈ-એસા વહ અનન્તરાવગાહ નૈરયિક કયા પૂર્વકાલ મેં પાપકર્મ કો બાન્ધનેવાલા હુઆ હૈ ? વર્તમાન મેં મી કયા વહ ઉસકા બન્ધ કરતા હૈ ? ઓર કયા વહ ભવિષ્ય મેં મી ઉસકા બન્ધ કરનેવાલા હોગા ? યહાં એસી શંકા હો સકતી હૈ-કિ જો જીવ એક મી સમય કે અન્તર કે વિના ઉત્પત્તિ સ્થાન કો આશ્રિત કર કે અવસ્થિત હો જાતા હૈ વહ અનન્તરાવગાહ હૈ, તો એસા અર્થ કરને પર અનન્તરોપપન્નક ઓર અનન્તરાવગાહ મેં કોઈ મિન્નતા નહીં આતી હૈ, તો હસકા સમાધાન એસા હૈ કિ જીવ કા અવગાહ ઉત્પત્તિ કે અનન્તર હી હોતા હૈ હસલિયે ઉત્પત્તિ કે એક સમય યાદ એક મી સમય કે અન્તર વિના ઉત્પત્તિ સ્થાન કો આશ્રિત કર કે હી અવગાહ હોતા હૈ। ઉત્પત્તિ વ્યવહિત પ્રથમ સમય મેં હોતી હૈ ઓર અવગાહ ઉત્પત્તિ કે અવ્યવહિત પ્રથમ સમયવર્તી જો જીવ હોતા હૈ વહ

‘અણંતરોપગાહણં મતે ! નેરદ્દ’ હે ભગવન્ અનન્તરાવગાહ એ નૈરયિક છે, એક પણ સમયના અંતર વિના જ ઉત્પત્તિ સ્થાનનો આશ્રય કરીને એ અવસ્થિત-રહેલ છે એવો તે અનંતરાવગાહ નૈરયિક ભૂતકાળમાં પાપકર્મનો બંધ કરવાવાળો થયો છે ? વર્તમાન કાળમાં તે તેનો બંધ કરે છે ? તથા ભવિષ્યમાં તે તેનો બંધ કરશે ?

અહિયા એવી શંકા ધર્ષ શકે છે કે-હવે એક પણ સમયના અન્તર વિના ઉત્પત્તિ સ્થાનનો આશ્રય કરીને અવસ્થિત ધર્ષ વ્યય છે તે અનંતરાવગાહ કહેવાય છે. તો આ અર્થથી અનંતરાવગાહ અને અનંતરોપપન્નકના કોઈ પણ જાતનું સુગ્રાપાત્ર આવતું નથી આ શકાતું સમાધાન એવું છે કે-હવેનો અવગાહ ઉત્પત્તિની પછી જ હોય છે, તેથી ઉત્પત્તિના સમયનો આશ્રય કરીને જ અવગાહ હોય છે ઉત્પત્તિ વ્યવહિત (અંતરવાળા) પ્રથમ સમયમાં હોય છે અને અવગાહ ઉત્પત્તિથી અવ્યવહિત બીજા સમયમાં હોય છે આ રીતે ઉત્પત્તિના અવ્યવહિત પહેલા સમયમાં રહેલ એ જીવ હોય છે, તે અનન્તરોપ-

અનંતરરહિતોઽવ્યવહિતપ્રથમસમયવર્તીઅનંતરોપપન્નકઃ તસ્માદવ્યવહિતદ્વિતીય-
સમયવર્તી અનંતરાવગાઢઃ પ્રોચ્યતે, તતઃ પશ્ચાત્ તૃતીયાદિસમયવર્તી ચ
પરમ્પરાવગાઢો ભવતીતિ ! एतादृशानन्तरावगाढो नारकः किं पूर्वकाले पाप-
प्रभुं कर्म अवधनात्, वर्त्तमानकाले बध्नाति, अनागतकाले भन्त्स्यति ?
अवधनात् बध्नाति न भन्त्स्यति २ अवधनात् न बध्नाति भन्त्स्यति ३ अवधनात् न
बध्नाति न भन्त्स्यति, इतिचतुर्भङ्गकः प्रश्नः पृच्छया संगृह्यते, भगवानाह
'गोयमा' इत्यादि, 'गोयमा' हे गौतम ! 'अत्येगइए' अस्त्येककः एकः कश्चित्

અનંતરોપપન્નક હૈ और उत्पत्ति के एक समय के बाद अव्यवहित
द्वितीय समयवर्ती जो जीव है वह अनन्तरावगाढ है और इस के बाद
जो तृतीयादि समयवर्ती जीव है वह परम्परावगाढ है। इसी
अनन्तरावगाढ नैरयिक को लेकर पूर्वोक्त रूप से गौतमस्वामी ने
प्रभु से इसके कर्म बन्ध के विषय में चार अंगोंवाला प्रश्न किया है,
इस में 'अवधनात्, बध्नाति, भन्त्स्यति' यह प्रथम अंग तो ऊपर
स्पष्ट कर दिया है—द्वितीयादि तीन अंग इस प्रकार से हैं—'अनन्तरो-
वगाढः नैरयिकः किं पापं कर्म अवधनात्, बध्नाति, न भन्त्स्यति २ ?
अथवा—अनन्तरावगाढः नैरयिकः किं पापं कर्म अवधनात् न बध्नाति,
भन्त्स्यति ३ ? अथवा—अनन्तरावगाढः नैरयिकः पापं कर्म—अवधनात्,
न बध्नाति न भन्त्स्यति ? ४ इनका अर्थ स्पष्ट है। इसके उत्तर में
प्रभुश्री कहते हैं—'अत्येगइए' हे गौतम ! कोई एक अनन्तरावगाढ

પન્નક કહેવાય છે. અને ઉત્પત્તિના એક સમય પછી અવ્યવહિત (આંતરાવગર)
બીજા સમયમાં રહેવાવાળો જે જીવ હોય છે, તે અનન્તરાવગાઢ કહેવાય છે.
અને તે પછી જે ત્રીજા વિગેરે સમયવર્તી (ત્રીજા વિગેરે સમયમાં રહેવા
વાળા) જીવ છે, તે પરમ્પરાવગાઢ કહેવાય છે આજ અનંતરાવગાઢ નૈરયિકને
લઈને પૂર્વોક્ત પ્રકારથી ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને તેના કર્મ અવધના સંબંધમાં
ચાર લગોવાળો પ્રશ્ન કરેલ છે. તેમાં 'અવધનાત્, બધ્નાતિ, ભન્ત્સ્યતિ' આ પહેલો
અંગ ઉપર સ્પષ્ટ રીતે પ્રગટ કરેલ છે વિગેરે બાકીના ત્રણ અંગો આ પ્રમાણે
છે.—'અનંતરોવગાઢ નૈરયિક કિં પાપં કર્મ અવધનાત્ બધ્નાતિ, ભન્ત્સ્યતિ ૨'
અથવા 'અનન્તરાવગાઢઃ નૈરયિકઃ કિં પાપં કર્મ અવધનાત્ ન બધ્નાતિ ભન્ત્સ્યતિ ૩'
અથવા 'અનન્તરાવગાઢઃ નૈરયિકઃ પાપં કર્મ અવધનાત્ ન બધ્નાતિ, ન ભન્ત્સ્યતિ ૪'

આ રીતે ચાર અંગાત્મક પ્રશ્ન ગૌતમ સ્વામીએ પ્રભુશ્રીને પૂછ્યો છે આ
પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—'ગોયમા ! અત્યેગइए' હે ગૌતમ ! કોઈ

અનન્તરાવગાઢો નારકઃ પાપં કર્મ અવધનાત્ વધનાતિ મન્ત્સ્યતિ, અવધનાત્ વધનાતિ ન મન્ત્સ્યતિત્યેવં ક્રમેણાનન્તરાવગાઢનારકવિષયે પ્રથમદ્વિતીયમજ્ઞૌ જ્ઞાતવ્યૌ, एतदेव दर्शयति-‘एवं जहेव’ इत्यादिना, ‘एवं जहेव अणंतरोववन्नएहिं नवदंडसहिओ उद्देशओ भणिओ’ एवं यथैव येनैव प्रकारेण अनन्तरोपपन्नकै नारकैः पापकर्मादिनवदण्डरुसहितः उद्देशको द्वितीयो भणितः ‘तहेव अणंतरो- वगाढएहिं वि अहीणमतिरित्तो भाणियव्वो’ तथैव-तेनैवरूपेण अनन्तराव- गाढैरपि अहीनातिरिक्तः-अन्यूनानतिरिक्तः उद्देशको भणितव्यः, ‘नेरइयाए जाव वेमाणिए’ नैरयिकादिको यावद्वैमानिकः, अनन्तरावगाढનારકાદારમ્બ અનન્તરાવ-

નૈરયિક એસા હોતા હૈ જો પહિલે મૃતકાલ મેં પાપકર્મ કા બન્ધ કર ચુકા હોતા હૈ વર્તમાન મેં બી વહ પાપકર્મ કા પન્ધ કરતા હૈ ઔર અવિષ્યત્ કાલ મેં બી વહ ઉસકા બન્ધ કરનેવાલા હોતા હૈ, તથા કોઈ એક અનન્તરાવગાઢ નૈરયિક એસા હોતા હૈ જો મૃતકાલ મેં પાપકર્મ કા પન્ધ કર ચુકા હોતા હૈ, વર્તમાન મેં બી વહ ઉસકા બન્ધ કરતા હૈ પર અવિષ્યત્ કાલ મેં વહ ઉસકા બન્ધ કરને વાલા નહીં હોતા હૈ. ૨. હસ પ્રકાર યે દો હી મંગ યહાં હોતે હિં, યહી વાત ‘एवं जहेव अणंतरोववन्नएहिं नवदण्डगसहिओ उद्देशओ भणिओ’ હસ સૂત્રપાઠ દ્વારા પ્રકટ કી જારહી હૈ કિ જિસ પ્રકાર સે નારકોં કે સાથ-અનન્તરોપપન્નરુ નારકોં કે સાથ પાપકર્માદિ નૌદણ્ડરુ સહિત દ્વિતીય ઉદ્દેશરુ કહા ગયા હૈ ઉસી પ્રકાર સે ‘अणंतरोवगाढएहिं वि अहीणमतिरित्तो भाणियव्वो नेरइयादीए जाव वेमाणिए’ અનન્તરાવગાઢ

એક અનન્તરાવગાઢ નૈરયિક એવો હોય છે કે-૨ પહેલા મૃતકાળમાં પાપકર્મનો બધ કરી ચુકેવો હોય છે. વર્તમાન કાળમાં પણ તે પાપ- કર્મનો બધ કરે છે અને અવિષ્ય કાળમાં પણ તે તેનો બધ કરવાવાળો હોય છે. તથા કોઈ એક અનન્તરાવગાઢ નૈરયિક એવો હોય છે કે-૨ મૃત- કાળમાં પાપકર્મનો બધ કરી ચુકેવો હોય છે વર્તમાન કાળમાં પણ તે તેનો બધ કરે છે. પરંતુ અવિષ્ય કાળમાં તે તેનો બધ કરવાવાળો દેતો નથી ૨ આ રીતના આ બે જ લગે. અહિયાં હેય છે. એ જ વાત ‘एवं जहेव अणंतरो- ववन्नएहिं नवदण्डगसहिओ उद्देशओ भणिओ’ આ મૂત્રદ્રશ પ્રગટ કરવા ના જારે છે કે-૨ પ્રમાણે નારકોની સાથે-અનન્તરોપપન્નરુ નારકોની સાથે પાપકર્મ વગેરેના નવ દણ્ડ સહિત બીજો ઉદ્દેશો કર્યો છે એ જ વાત છે ‘अणंतरो- वगाढएहिं वि अहीणमतिरित्तो भाणियव्वो नेरइयादीए जाव वेमाणिए’ અનન્તરાવગાઢ

ગાઢવૈમાનિકપર્યન્તાનાશ્રિથ્યાપિ પાપકર્માદિવન્ધવક્તવ્યતા પઠનીયેતિ ભાવઃ ।
 ‘સેવં ભંતે ! સેવં ભંતે ! ત્તિ’ તદેવં ભદન્ત ! તદેવં ભદન્ત ! ઇતિ હે ભદન્ત ! અનન્ત-
 રાવગાઢનારકાદિજીવાનાં પાપકર્માદિવન્ધવક્તવ્યતાવિષયે યદ્ દેવાનુપ્રિયેણ
 કથિતં તત્સર્વમ્ એવમેવ-સર્વથા સત્યમેવ ઇતિ કથયિત્વા ગૌતમો ભગવન્તં વન્દતે
 નમસ્યતિ વન્દિત્વા નમસ્યિત્વા સંયમેન તપસા આત્માનં ભાવયન્ વિહરતીતિ ॥સૂ૦ ૧॥

ઇતિ શ્રી વિશ્વવિખ્યાત જગદ્વલ્લભાદિપદભૂષિત ચાલવ્રહ્મચારિ ‘જૈનાચાર્ય’
 પૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલ ત્રિવિરચિતાયાં શ્રી “ભગવતી” સૂત્રસ્ય પ્રમેયચન્દ્રિકા
 રચાયાં વ્યાખ્યાયાં षड्वિંશતિતમશતકસ્ય ચતુર્થોદ્દેશકઃ સમાપ્તઃ ॥૨૬-૪॥

નૈરયિકોં કે સાથ મી પાપકર્માદિ કે વન્ધ કે સમ્બન્ધ મેં હીનાધિક
 ભાવ સે રહિત હોકર યાવત્ અનન્તરાવગાઢ વૈમાનિક તક ઉદ્દેશક
 કહના ચાહિયે, ‘સેવં ભંતે ! સેવં ભંતે ! ત્તિ’ હે ભદન્ત ! અનન્તરાવગાઢ
 નૈરયિક આદિ જીવોં કી જો આપ દેવાનુપ્રિયને પાપકર્માદિ વન્ધ કે
 સમ્બન્ધ મેં વક્તવ્યતા કહી હૈં વહ એસી હી હૈં ૨ । હસ પ્રકાર કહકર
 ગૌતમસ્વામી ને પ્રભુશ્રી કો વન્દના કી ઓર ઉન્હેં નમસ્કાર ક્રિયા,
 વન્દના નમસ્કાર કર ફિર વે સંયમ ઓર તપ સે આત્મા કો ભાવિત
 કરતેહુએ અપને સ્થાન પર વિરાજમાન હો ગયે ॥સૂ૦ ૧॥

જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલજીમહારાજકૃત
 “ભગવતીસૂત્ર” કી પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાકે છવીસવેં શતકકા
 ચૌથા ઉદ્દેશક સમાપ્ત ॥૨૬-૪॥

નૈરયિકાની સાથે પણ પાપકર્મ વિગેરેના બંધના સંબંધમાં હીનાધિક ભાવ
 વિનાના થઈને યાવત્ અનંતરાવગાઢ વૈમાનિક સુધી ઉદ્દેશાએ કહેવા બેઠ્યા.

સેવં ભંતે ! સેવં ભંતે ! ત્તિ’ હે ભગવન્ અનંતરાવગાઢ નૈરયિક વિગેરે
 જીવોના સંબંધમાં આપ દેવાનુપ્રિયે પાપકર્મ બંધ સંબંધી જે કથન કર્યું છે, તે
 એજ પ્રમાણે છે, હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયનું કથન સર્વથા સત્ય જ છે.
 આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી અને તેઓને નમસ્કાર
 કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી તેઓ સંયમ અને તપથી પોતાના
 આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાનપર બિરાજમાન થયા. ॥સૂ ૧॥

જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકરપૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજ કૃત “ભગવતીસૂત્ર”ની
 પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાના છવીસમા શતકનો ચોથો ઉદ્દેશક સમાપ્ત ॥૨૬-૪॥

अथ पञ्चमोद्देशकः प्रारभ्यते

अथचतुर्थोद्देशके अनन्तरावगाढनारकादीनाश्रित्य पापकर्मबन्धवक्तव्यता कथिता, पञ्चमे तु परम्परावगाढनारकादीनाश्रित्य वक्ष्यते तदनेन सम्बन्धेनाया तस्य पञ्चमोद्देशकस्येदं सूत्रम्—‘परंपरोवगाढे णं भंते’ इत्यादि,

मूलम्—परंपरोवगाढे णं भंते ! नेरइए पावं कम्मं किं वंधी० जहेव परंपरोववन्नएहिं उदेसो सो चेव निरवसेसो भाणियव्वो । सेवं भंते ! सेवं भंते ! त्ति ॥सू० १॥

छवीसइमे बंधिसए पंचमो उद्देशो समत्तो ॥२६-५॥

छाया—परम्परावगाढः खलु भदन्त ! नैरयिकः पापं कर्म किम् अवध्नात्० यथैव परम्परोपपन्नकै उद्देशकः स एव निरवशेषो भणितव्यः । तदेवं भदन्त ! तदेवं भदन्त ! इति ॥सू० १॥

षड्विंशतितमबन्धिशते पञ्चमोद्देशकः समाप्तः ॥२६ ॥५॥

टीका—‘परंपरोवगाढे णं भंते ! नेरइए’ परम्परावगाढः उपत्तिसमयात् तृतीयादिसमयवर्त्ती खलु भदन्त ! नैरयिकः ‘पावं कम्मं किं वंधी०’ पापम्—

पांचवे उद्देशक का प्रारंभ

चतुर्थ उद्देशक में अनन्तरावगाढ नारक आदि को आश्रित करके पापकर्म आदि के बन्ध के सम्बन्ध में वक्तव्यता कही गई है, अथ पंचम उद्देशक में परम्परावगाढ नारक आदि को आश्रित करके वही वक्तव्यता कही जावेगी, अतः इसी सम्बन्ध को लेकर यहां पंचम उद्देशक प्रारम्भ किया जा रहा है—

‘परंपरोवगाढे णं भंते ! नेरइए पाव कम्मं’—इत्यादि

टीकार्थ—इस सूत्र द्वारा गौतमस्वामी ने प्रगुथ्री से ऐसा पूछा है—‘परंपरोवगाढे णं भंते ! नेरइए’ हे भदन्त ! जो

पंचमा उद्देशानो प्रारंभ—

छाया उद्देशाना अनन्तरावगाढ नारक विगेरेना आश्रय करीने पापकर्म विगेरेना अधना संजयनां कथन करवाना आवेल छे तवे आ पांचमा उद्देशाना परम्परावगाढ नारक विगेरेना आश्रय करीने जेह कथन उद्देशाना आवथे जेथी आ संजयरी आ पांचमा उद्देशानो प्रारंभ करवाना आवे छे—‘परंपरोवगाढे णं भंते ! नेरइए पाव कम्मं’ इत्यादि

टीकार्थ—आत्स्यव्रता गौतमस्वामीने प्रगुथ्रीने जेतुं पूछयुं छे छे— ‘परंपरोवगाढे णं भंते ! नेरइए’ छे जनावन् ते नैरयिक परम्परावगाढ उ. ५ छे,

અશુભં કર્મ કિમવધનાત્ વધનાતિ મન્તસ્યતિ, इत्यादि स्वरूपकश्चतुर्भङ्गकः प्रश्नः पृच्छया संगृह्यते, મગવાનાહ-તૃતીયોદેશકાતિદેશેન 'જહેવ' इत्यादिना, 'जहेव परंपरोववन्नएहिं उद्देशो सो चेव निरवसेसो भाणियव्वो' यथैव परम्परोपपन्नकै नारकादिभिः तृतीयोद्देशको भणितः स एव निरवशेषः समग्रोऽपि उद्देशकोऽत्रापि भणितव्यः पठनीयः तथाहि-हे गौतम ! कश्चिदेकः परम्परावगाढो नारकः पापं कर्म अवधनात् वधनाति मन्तस्यति, अवधनात् वधनाति न मन्तस्यति एवं प्रथम-द्वितीयभङ्गौ आश्रित्य नारकादि चतुर्विंशतिदण्डकेषु पापकर्मणो बन्धवक्तव्यता पूर्ववदेव सर्वापि वक्तव्या । 'સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! તિ' તદેવં મદન્ત ! તદેવં

નૈરયિક પરમ્પરાવગાઢ હોતા હૈ-તૃતીયાદિ સમયવર્તી હોતા હૈ-उसके द्वारा क्या पापकर्म का बन्ध पहिले किया गया होता है? वह वर्तमान में भी क्या उसका बन्ध करता है? और भविष्यत् भी क्या वह उसका बन्ध करनेवाला होता है? इत्यादि रूप से यहां चार भंगो वाला यह प्रश्न पृच्छा शब्द से प्रकट किया गया है-इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं- 'जहेव परंपरोववन्नएहिं उद्देशो सो चेव निरवसेसो भाणियव्वो' हे गौतम ! जिस रूप से परंपरोपपन्नक नैरयिक आदि के साथ पापकर्मादि के बन्ध के सम्बन्ध में तृतीय उद्देशक कहा गया है उसी रूप से परंपरावगाढ नैरयिक आदि के साथ पापकर्मादि के बन्ध के सम्बन्ध में भी सम्पूर्ण यह उद्देशक कहना चाहिये-तथा च-यहां पर प्रथम और द्वितीयादि भंगों को लेकर नारकादिक २४ दण्डकों में पापकर्म आदि के बन्ध की वक्तव्यता कही गई है ऐसा जानना चाहिये

એટલે કે ત્રીજા વિગેરે સમયમાં રહેવાવાળો હોય છે, તેના દ્વારા પહેલા પાપકર્મના બંધ કરાયો છે? વર્તમાનમાં પણ તે શું તેનો બંધ કરે છે? અને ભવિષ્યમાં પણ તે તેનો બંધ કરવાવાળો હોય છે? વિગેરે પ્રકારથી ચાર ભંગો વાળો આ પ્રશ્ન 'પુન્છા' એ પદથી પ્રગટ કરેલ છે. આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે--'જહેવ પરંપરોવવન્નણિં ઉદ્દેસો સો ચેવ નિરવસેસો ભાણિયવ્વો' હે ગૌતમ ! જે પ્રમાણે પરમ્પરોપપન્નક નૈરયિક વિગેરેની સાથે પાપકર્મ વિગેરેના બંધ સંબંધથી ત્રીજો ઉદ્દેશો કહેલ છે એજ પ્રમાણે પરમ્પરાવગાઢ નૈરયિક વિગેરેની સાથે પાપકર્મના બંધના સંબંધમાં પણ સંપૂર્ણ રીતે તે ત્રીજો ઉદ્દેશો અહિંયાં સમજી લેવો. તથા ત્યાં પહેલા અને બીજા ભંગને લઈને નારક વિગેરેના સંબંધમાં ૨૪ ચોવીસ દડકોમાં પાપકર્મના બંધ સંબંધી કથન કરેલ છે તેજ પ્રમાણેનું કથન અહિંયાં સમજી લેવું.

भदन्त ! इति, हे भदन्त ! परम्परावगाढनारकादिनां पापकर्मादि बन्धवक्तव्यता-
विषये यद् देवानुप्रियेण कथितं तत्सर्वम् एवमेव सर्वथा सत्यमेवेति कथयित्वा
संयमेन तपसा आत्मानं भावयन् विहरतीति ॥सू० १॥

इति श्री विश्वविख्यात-जगद्बल्लभ-प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषा-
कलितललितकलापालापकप्रविशुद्धगद्यपद्यानैकग्रन्थनिर्मापक,
वादिमानमर्दक-श्रीशाहूच्छत्रपति कोल्हापुरराजपदत्त-
'जैनाचार्य' पदभूषित — कोल्हापुरराजगुरु-
वालग्रहचारि-जैनाचार्य — जैनधर्म दिवाकर
पूज्य श्री घासीलालव्रतिविरचितायां श्री
“भगवतीसूत्रस्य” प्रमेयचन्द्रिकाख्यायां
व्याख्यायाम् पञ्चविंशतिशतकस्य
पञ्चमोद्देशकः समाप्तः ॥२६-५॥

‘सेवं भंते ! सेवं भंते ! त्ति’ हे भदन्त ! परंपरावगाढ नैरयिक
आदि के साथ जो आप देवानुप्रियने पापकर्मादि की बन्ध वक्तव्यता
कही हैं वह ऐसी ही है २ इस प्रकार कहकर गौतमस्वामीने प्रभुश्री
को वन्दना की नमस्कार किया, और वन्दना नमस्कार कर फिर वे
संयम और तप से आत्मा को भावित करते हुए अपने स्थान पर
विराजमान हो गये ॥सू० १॥

जैनाचार्य जैनधर्मदिवाकर पूज्यश्री घासीलालजी महाराजकृत
“भगवतीसूत्र” की प्रमेयचन्द्रिका व्याख्याके छवीसवें शतकका
पांचवां उद्देशक समाप्त ॥२६-५॥

‘सेवं भंते ! सेवं भंते ! त्ति’ हे भदन्त ! परंपरावगाढ नैरयिक निवेदनी
साथ पापकर्मादि बंधना संयमों आप देवानुप्रिये ने कथन उद्देश है ते
कथन और प्रभु से छे अर्थात् छे भदन्त आप देवानुप्रिये कथन सर्वथा
सत्य छे आ प्रभावे उद्दिने गौतमस्वामीने प्रभुश्रीने वन्दना करी तेनेने नम
स्कार करी वन्दना नमस्कार करीने ते पत्नी तेजा संयम जने तपस्य से आत्मा
आत्मने भावित कन्ता धन विराजना स्थान पर विराजमान हो गये ॥सू० १॥
जैनाचार्य जैनधर्मदिवाकर पूज्यश्री घासीलालजी महाराजकृत “भगवतीसूत्र” की
प्रमेयचन्द्रिका व्याख्याके छवीसवें शतकका पांचवां उद्देशक समाप्त ॥२६-५॥

॥ અથ ષષ્ઠોદ્દેશકઃ પ્રારમ્ભ્યતે ॥

પશ્ચમોદ્દેશકે પરમ્પરાવગાઢનારકાદીનાશ્રિત્ય બન્ધવક્તવ્યતા કથિતા, ષષ્ઠે તુ અનન્તરાહારકનારકાદીનાં બન્ધવક્તવ્યતા કથયિષ્યતે, તદનેન સમ્બન્ધેનાયા-
તસ્ય ષષ્ઠોદ્દેશકસ્યેદં સૂત્રમ્—‘અણંતરાહારણં મંતે’ इत्यादि ।

મૂલમ્—અણંતરાહારણં મંતે ! નેરહણં પાવં કમ્મં કિં વંધી
પુચ્છા, एवं जहेव अणंतरोववन्नएहिं उदेसो तहेव निरवसेसं ।
सेवं मंते ! सेवं मंते ! त्ति ॥सू० १॥

છઘીસહમે વંધિસણ છટ્ટઓ ઉદેસઓ સમત્તો ॥૨૬-૬॥

છાયા—અનન્તરાહારકઃ खलु भदन्त ! नैरयिकः पापं कर्म किम् अवन्धात्
पृच्छा एवं यथैव अनन्तरोपपन्नकै रुदेशक स्तथैव निरवशेषम् ! तदेवं भदन्त !
तदेवं भदन्त ! इति ॥सू० १ ।

षड्विंशतितमशतै षष्ठोद्देशकः समाप्तः ॥२६-६॥

ટીકા—‘અણંતરાહારણં મંતે ! નેરહણં’ અનન્તરાહારકઃ, અનન્તરમ્ અન્તર-
રહિતમ્ વ્યવહિતમ્ ઉત્પત્તિક્ષેત્રપ્રાપ્તિસમયસમકાલમેવ ય આહારયતિ સોઽનન્તરા-

છટ્ટયાં ઉદ્દેશક કા પ્રારંભ

પંચમ ઉદ્દેશક મેં પરમ્પરાવગાઢ નારક આદિ કોં આશ્રિત કરકે
બન્ધ કી વક્તવ્યતા કહી ગઈ હૈ, અવ હસ ૬ છટે ઉદ્દેશક મેં
અનન્તરાહારક નારકાદિકોં કે બન્ધ કી વક્તવ્યતા કહી જાવેગી હસી
સમ્બન્ધ સે યહ ૬ છઠા ઉદ્દેશક પ્રારમ્ભ હો રહા હૈ—

‘અણંતરાહારણં મંતે ! નેરહણં’ इत्यादि

ટીકાર્થ—હસ સૂત્ર દ્વારા ગૌતમસ્વામીને પ્રભુશ્રી સે એસા પૂછા
હૈ—‘અણંતરાહારણં મંતે ! નેરહણં’ હે ભદન્ત ! જો નારક ઉત્પત્તિ
ક્ષેત્ર કી પ્રાપ્તિ કે સમય મેં હી આહાર કરનેવાલા હોતા હૈ વહ

છટ્ટા ઉદ્દેશાનો પ્રારંભ—

પાંચમા ઉદ્દેશામાં પરમ્પરાવગાઢ નારક વિગેરેના બંધના સંબંધમાં કથન
કરવામાં આવેલ છે. હવે આ છટ્ટા ઉદ્દેશામાં અનંતરાહારક નારક વિગેરેના
બંધ ના સંબંધમાં કથન કરવામાં આવશે. એ સંબંધથી આ છટ્ટા ઉદ્દેશાનો
પ્રારંભ કરવામાં આવે છે.—‘અણંતરાહારણં મંતે નેરહણં !’ इत्यादि

ટીકાર્થ—આ સૂત્ર દ્વારા ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને એવું પૂછ્યું છે કે—
‘અણંતરાહારણં મંતે ! નેરહણં’ હે ભગવન્ જે નારક ઉત્પાદ-ઉત્પત્તિના ક્ષેત્રની
પ્રાપ્તિના સમયમાં જ આહાર કરવાવાળો હોય છે, તે અનંતરાહારક છે, અર્થાત્

हारकः उत्पत्तिप्रथमसमयाहारक इत्यर्थः एतादृशः खलु भदन्त ! नैरयिकः 'पापं कर्म किं बंधी पुच्छा' पापं कर्म किमवधनात् वध्नाति भन्त्स्यतीत्याकारक श्रुत-
भङ्गकः प्रश्नः पृच्छया संगृह्यते, उत्तरमाह—'एवं' इत्यादि, 'एवं जह्वेव अणंतरोव-
वन्नएहि उद्देशो तदेव निरवसेसं' एवं यथैव अनन्तरोपपन्नैरुद्देशः कथित
स्तथैव अयमपि अनन्तराहारकारूपः पण्ठोद्देशको निरवशेषः समग्रोऽपि
मणितव्यः । आहारस्य प्रथमसमये वर्तमानोऽनन्तराहारक इति कथ्यते हे गौतम !
कथिदेकोऽनन्तराहारको नारक इति कथ्यते हे गौतम ! कथिदेकोऽनन्तराहारको
नारकः पूर्वकाले पापं कर्म अवधनात्, वध्नाति वर्तमानकाले, भन्त्स्यति चानागत-

अनन्तराहारक है, अर्थात् उत्पत्ति के प्रथम समय में आहार करने-
वाला ऐसा वह नारक पण्डित भूतकाल में क्या पापकर्म का बन्ध
करनेवाला हुआ है, तथा वर्तमान काल में भी क्या वह पापकर्म का
बन्ध करता है ? और अविष्यत् काल में भी क्या वह पापकर्म का बन्ध
करनेवाला होगा ? इत्यादि रूप से यहां गौतमस्वामीने जय चार भंगो
वाला प्रश्न प्रभुश्री से पूछा तो प्रभुश्रीने उनसे कहा—'एवं जह्वेव
अणंतरोववन्नएहि उद्देशो तदेव निरवसेसं' हे गौतम ! जिस रीति
से अनन्तरोपपन्न नैरयिकों के सम्बन्ध में उद्देशक कहा गया है
वसी रीति से यह अनन्तराहारक नाम का पण्ड उद्देशक भी सम्पूर्ण
रूप से करना चाहिये, आहार के प्रथम समय में वर्तमान अनन्तराहारक
कहलाता है सो हे गौतम ! कोई एक अनन्तराहारक नैरयिक ऐसा
होता है जो पूर्वकाल में पापकर्म का बन्ध कर चुका होता है, तथा

उत्पत्तिप्रथम समयमें आहारकरवाणा ऐसा ते नारकोसे पडेता भूत-
कालमें पापकर्मने बंध करेता होय ते ? तथा वर्तमान कालमें पद्य ते पाप
कर्मने बंध करे ते ? अने अविष्यमा ते पाप कर्मने बंध करेते ? इत्यादि
प्रकारकी गौतमस्वामीने आ विषयमें चार अजातक प्रश्न प्रभुश्रीने पूछेव छे
आ प्रश्नमा उत्तरमा प्रभुश्रीने गौतमस्वामीने द्यु छे डे—'एवं' उद्देश
अणंतरोववन्नएहि उद्देशो तदेव निरवसेसं' हे गौतम ! प्रमाणे अनन्तरोप-
पन्नक नैरयिकोना समकाल उद्देशो उद्देश छे, अथ प्रमाणे आ अनन्त-
राहारक नामको पण्ड उद्देशो व पूर्व रीति उद्देशो उद्देशे.

अतः पण्ड उद्देश अनन्तराहारक नामको अनन्तराहारक उद्देश छे, सो
हे गौतम ! कोई एक अनन्तराहारक नैरयिक ऐसे होय छे—
पूर्वकाल में पाप कर्मने बंध करी चुकेव होय छे. तथा वर्तमान

કાલે, તથા પૂર્વકાલે પાપં કર્મ કશ્ચિદેકોઽનન્તરાહારકો નારકોઽવધ્નાત્, વધ્નાતિ, વર્તમાનકાલે ન મન્તસ્યતિ અનાગતકાલે૨, एवं क्रमेण प्रथमद्वितीयमङ्गौ सर्वत्र विनियोज्य नारकादि चतुर्विंशतिदण्डकेषु पापकर्मबन्धव्यवस्थाऽवगन्तव्या, द्वितीयોद्देशके यत् विचारितं तत् सर्वमपि इहानुसन्धेयम्। 'सेवं भंते ! सेवं भंते त्ति' तदेवं भदन्त ! तदेवं भदन्त ! इति, हे भदन्त ! अनन्तराहारकनारकादि जीवानां पापकर्मबन्धविषये यद् देवानुप्रियेण कथितं तत्सर्वम् एवमेव सर्वथा

વર્તમાન મેં મી વહ પાપકર્મ યા બન્ધ કરતા હૈ ઓર અવિષ્યત્ કાલ મેં મી વહ પાપકર્મ કા બન્ધ કરેગા એસા હોતા હૈ, તથા કોઈ એક અનન્તરાહારક નારક એસા હોતા હૈ કિ જો પૂર્વકાલ મેં પાપકર્મ કા બન્ધ કરતા હૈ પર અવિષ્યત્ મેં વહ પાપકર્મ કા બન્ધ કરનેવાલા નહીં હોતા હૈ । ઇસ પ્રકાર સે યહાં યે દો અંગ હોતે હૈ । ઓર યે હી દો અંગ યહાં નારકાદિ ૨૪ દણ્ડ કોં મેં પાપકર્મ કે બન્ધ કી વ્યવસ્થા મેં પ્રકટ કિયે ગયે હૈ । તાત્પર્ય કહને કા યહી હૈ કિ દ્વિતીય ઉદ્દેશક મેં જો વિચાર કિયા ગયા હૈ વહી સબ યહાં પર મી વિચારિત કરના ચાહિયે ।

‘સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ’ હે મદન્ત ! અનન્તરાહારક નારક આદિ જીવોં કે પાપકર્મ કે બન્ધ કે વિષય મેં આપ દેવાનુપ્રિયને

કાળમાં પણ તે પાપ કર્મનો બંધ કરે છે. અને ભવિષ્યમાં પણ તે પાપ કર્મનો બંધ કરશે. એવો હોય છે તથા કોઈ એક અનંતરાહારક નારક એવો હોય છે. કે-જે પૂર્વકાળમાં પાપકર્મનો બંધ કરી ચૂકેલ હોય છે. વર્તમાનમાં પણ તે પાપકર્મનો બંધ કરે છે, પરંતુ ભવિષ્ય કાળમાં તે પાપ કર્મ કરવાવાળો હોતો નથી, આ પ્રમાણેના અહીં બેજ ભંગો હોય છે. અને આજ બે ભંગો અહિયાં નારક વિગેરે ૨૪ ચોવીસ દંડકોમાં પાપકર્મના બંધના સંબંધમાં પ્રગટ કરવામાં આવેલ છે. કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે-બીજા ઉદ્દેશમાં જે વિચાર કરવામાં આવ્યો છે, તે તમામ કથન અહિયાં પણ સંપૂર્ણ રીતે કહેવું જોઈએ. અર્થાત્ તે સઘળું કથન અહિયાં સમજાવેલું.

‘સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ’ હે ભગવન્ અનન્તરાહારક નારક વિગેરે જીવોના પાપકર્મના બંધના સંબંધમાં આપ દેવાનુપ્રિયે આપનું મન્તવ્ય પ્રગટ કરેલ છે તે સઘળું મન્તવ્ય સત્ય છે, હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયનું કથન સર્વથા

सत्यमेवेति कथयित्वा गौतमो भगवन्तं वन्दते नमस्यति वन्दित्वा नमस्यित्वा
संयमेन तपसा आत्मानं भावयन् विहरतीति ॥ सू० १ ॥

॥ इति श्री विश्वविख्यात-जगद्वल्लभ-प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषा-
कलितकलितकलापाकापकपविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मापक,
वादिमानमर्दक-श्रीशाहूच्छत्रपति कोल्हापुरराजपदच-
'जैनाचार्य' पदभूषित—कोल्हापुरराजगुरु-
वालब्रह्मचारि — जैनाचार्य — जैनधर्मदिवाकर
—पूज्यश्री घासीलालव्रतिविरचितायां श्री “भग-
वतीसूत्रस्य ” प्रमेयचन्द्रिकाख्यायां
व्याख्यायाम् पञ्चविंशतितमशतके
छठोऽध्यायः समाप्तः ॥२६-६॥

अपनी विचार धारा प्रकट की है वह सब सर्वथा सत्य ही है-२ इस
प्रकार कहकर गौतमस्वामीने प्रभुश्री को वन्दना की और नमस्कार
किया, वन्दना नमस्कार कर फिर वे संयम और तप से आत्मा को
भावित करते हुए अपने स्थान पर विराजमान हो गये ॥सू० १॥

जैनाचार्य जैनधर्मदिवाकर पूज्यश्री घासीलालजीमहाराजकृत
“भगवतीसूत्र” की प्रमेयचन्द्रिका व्याख्याके छवीसवें शतक का
छठा उद्देशक समाप्त ॥२६-६॥

सत्य જ છે આ પ્રનાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી તેઓને
નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી તેઓ સંયમ અને તપથી પોતાના
આત્માને ભાવિત કરતાયકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા. ॥સૂ० ૧॥
જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજકૃત “ભગવતીસૂત્ર”ની
પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાના છવીસમા શતકનો છઠો ઉદ્દેશક સમાપ્ત ॥૨૬-૬॥

॥ અથ સપ્તમોદેશકઃ પ્રારમ્ભ્યતે ॥

અથ ષષ્ઠોદેશકે અનન્તરાહારકનારકાદિનાશ્રિત્ય પાપકર્મણો વન્ધવત્કવ્યતા કથિતા, સપ્તમે તુ પરમ્પરાહારકનારકાદિવિષયે સૈવ વત્કવ્યતા કથયિષ્યતે, તદનેન સમ્બન્ધેનાયાતસ્ય સપ્તમોદેશકસ્યેદં સૂત્રમ્—‘પરમ્પરાહારણ ણં મંતે’ इत्यादि,

મૂલમ્—પરંપરાહારણ ણં મંતે ! નેરહ્ણ પાવં કમ્મં કિં વંધી પુચ્છા ગોયમા ! એવં જહેવ પરંપરોવવન્નણ્હિં ઉદેસો તહેવ નિરવસેસો ભાણિયવ્વો । સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ ॥ સૂ. ૧ ॥

છવીસઠમે સણ સત્તમો ઉદેસો સમત્તો ॥ ૨૬-૭ ॥

છાયા—પરમ્પરાહારકઃ खलु भदन्त ! नैरयिकः पापं कर्म किमवध्नात् पृच्छा, गौतम ! एवं यथैव परम्परोपपन्नकै रुदेश स्तथैव निरवशेषो भणितव्यः । तदेवं भदन्त २ । इति ॥ सू० १ ॥

षट्त्रिंशत्तितમે शते सप्तमोदેશकः समाप्तः ॥ २६ । ७ ।

ટીકા—‘પરંપરાહારણ ણં મંતે ! નેરહ્ણ’ પરમ્પરાહારકઃ—દ્વિતીયાદિ સમયાહારકઃ खलु भदन्त ! नैरयिकः ‘पापं कर्म किं वंधी पृच्छा’ पापं कर्म किमवध्नात्

सातवां उद्देशक का प्रारंभ

છટે ઉદેશક મેં અનન્તરાહારક નારક આદિ કોં કો આશ્રિત કરકે પાપકર્મ કે વન્ધ કે વિષય મેં વત્કવ્યતા કહી જા ચુકી હૈ । અથ હસ સાતવેં ઉદેશક મેં વહી વત્કવ્યતા પરમ્પરાહારક નારકાદિ કે વિષય મેં કહી જાયગી । હસી સમ્બન્ધ કો લેકર હસ સાતવેં ઉદેશક કા પ્રારમ્ભ હો રહા હૈ—

‘પરમ્પરાહારણ ણં મંતે ! નેરહ્ણ પાવં કમ્મં’—इत्यादि

ટીકાર્થ—इस सूत्रद्वारा गौतमस्वामीने प्रभुश्री से ऐसा पूछा है कि भदन्त ! जो नारक द्वितीयादि समय में आहारक होता है वह

सातमा उद्देशानो प्रारंभ—

છટ્ટા ઉદેશામાં અનન્તરાહારક નારક વિગેરેના આશ્રય કરીને પાપ કર્મના બંધના સંબન્ધમાં કથન કરવામાં આવી ગયું છે. હવે આ સાતમા ઉદેશામાં એજ કથન પરમ્પરાહારક નારક વિગેરે ના સંબંધમાં કહેવામાં આવશે. એ સંબંધથી આ સાતમા ઉદેશાનો પ્રારંભ કરવામાં આવે છે.—

‘પરમ્પરાહારણ ણં મંતે ! નેરહ્ણ પાવં કમ્મં’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—આ સૂત્ર પાઠથી ગૌતમ સ્વામીએ પ્રભુશ્રીને એવું પૂછ્યું છે કે—હવે લગવન દ્વિતીયાદિ સમયમાં જે નારક આહારક હોય છે, તે ભૂત-

इति पृच्छा आहारस्य द्वितीयादिसमये वर्तमानः परम्पराहारकः कथ्यते, स च परम्पराहारको नारकः पूर्वकाले पापं कर्म अवध्नात्, वर्तमानकाले वध्नाति, अनागते भन्त्स्यति किम् ? इत्यादि रूपं श्रुतुर्भङ्गकः प्रश्नः, भगवानाह—‘गोयमा’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘एवं जहेव परंपरोवन्नएहि उद्देशो तहेव निरवसेसो भाणियव्वो’ एवं यथैव परम्परोवपन्नकै रतृतीय उद्देशकः कथित अवध्नात् वध्नाति भन्त्स्यति, अवध्नात् वध्नाति न भन्त्स्यतीति प्रथमद्वितीयभङ्गकः यावदनाकारोपयोगवैमानिकान्तः तथैव निरवशेषः समग्रोऽपि परम्पराहारकवैमानिकान्त इहापि भणितव्य इति ‘सेवं भंते ! सेवं भंते ! त्ति’ तदेवं भदन्त ! तदेवं भदन्त ! इति, हे भदन्त परम्पराहारकनारकादित आरभ्य वैमानिकान्तदण्डकेषु

क्या पूर्वकाल में पापकर्म का बन्ध कर चुका होता है ? वर्तमान में भी वह उस पापकर्म का बन्ध करता है ? और क्या वह भविष्यत् काल में भी उसका बन्ध करेगा ऐसा होता है ? इत्यादि रूप से यहां जय चार भंगों को लेकर प्रश्न उपस्थित किया गया—तब प्रभुश्रीने उनसे ऐसा कहा—‘गोयमा !’ एवं जहेव परंपरोवन्नएहि उद्देशो तहेव निरवसेसो भाणियव्वो’ हे गौतम ! जिस रीति से परम्परोपपन्नकों के साथ तृतीय उद्देशक कहा गया है और यह उद्देशक अनाकारोपयोग वाले वैमानिकों तक कहना चाहिये, उसी प्रकार से—रीति से—परंपराहारक के सम्बन्ध में भी वैमानिकान्त तक समस्त उद्देशक कहना चाहिये। ‘सेवं भंते ! सेवं भंते ! त्ति’ हे भदन्त ! परम्पराहारक नारकादि से लेकर वैमानिकान्त दण्डकों में जो आप देवानुप्रियने पापकर्म

क्षणमा पाप कर्मना अध उरी सुखे लोभ छे ? वर्तमान क्षणमा पाप ते जे पापकर्मना अध उरे छे ? अने भविष्य क्षणमा पाप ते पापकर्मना अध करे ? विगेरे प्रकारधी चर लंगत्तमक प्रश्न गौतमस्वामीने जनरत्तने पूछे छे, आ प्रश्नना उत्तरमा प्रभुश्री गौतमस्वामीने कहे छे ३—गोयमा ! एवं जहेव परंपरोवन्नएहि उद्देशो तहेव निरवसेसो भाणियव्वो’ हे गौतम ! जे प्रमाणे परम्परोपपन्नकना बंधधना रीति उद्देश्यनुं कथन करे छे, अने ते उद्देशानुं कथन अनाकारोपपन्नकना वैमानिक सुधी तनां उद्देश्यनुं कहे छे, जे प्रमाणे कथित जे रीति—अनाकारोपपन्नकना बंधधना रीति वैमानिकाना कथन पर्यन्त चरु कथन कहे छे’ हे भदन्त।

‘सेवं भंते ! सेवं भंते ! त्ति’ हे भदन्त ! परम्पराहारक नारकादि से लेकर वैमानिक दण्डकों तक उद्देशक कहना चाहिये।

પાપકર્માદિવન્ધવક્તવ્યતાદિકં યથા દેવાનુપ્રિયેણ કથિતં તત્સર્વમ્ एवमेव
સર્વથા સત્યમેવેતિ કથયિત્વા ગૌતમો ભગવન્તં વન્દતે નમસ્યતિ વન્દિત્વા
નમસ્યિત્વા ચ સંયમેન તપસા આત્માનં ભાવયન્ વિહરતીતિ ॥સૂ૦ ૧॥

॥ ઇતિ શ્રી વિશ્વવિખ્યાત-જગદ્વલ્લભ-પ્રસિદ્ધવાચક-પશ્ચદશભાષા-
કલિતલલિતકલાપાલાપકપ્રવિશુદ્ધગદ્યપદ્યનૈકગ્રન્થનિર્માપક,
વાદિમાનમર્દક-શ્રીશાહચ્છત્રપતિ કોલ્હાપુરરાજપ્રદત્ત-
'જૈનાચાર્ય' પદભૂષિત—કોલ્હાપુરરાજગુરુ-બાલ-
બ્રહ્મચારિ-જૈનાચાર્ય-જૈનધર્મદિવાકર-પૂજ્ય શ્રી
ધાસીલાલવ્રતિવિરચિતાયાં શ્રી “ભગ-
વતીસૂત્રસ્ય” પ્રમેયચન્દ્રિકાખ્યાયાં-
વ્યાખ્યાયાં ષડ્વિંશતિત્રયશતકે
સપ્તમોદ્દેશકઃ સમાપ્તઃ ॥૨૬-૭॥

આદિ કે બન્ધ કી વક્તવ્યતા કહી હૈ વહ સબ સર્વથા સત્ય હી હૈ ૨ હસ
પ્રકાર કહકર ગૌતમસ્વામીને પ્રભુકો વન્દના કી ઓર ઉન્હેં નમસ્કાર
કિયા વન્દના નમસ્કાર કર ફિર વે સંયમ ઓર તપ સે આત્મા કો
ભાવિત કરતે હુઈ અપને સ્થાન પર વિરાજમાન હો ગયે ॥સૂ૦ ૧॥

જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી ધાસીલાલજીમહારાજકૃત
“ભગવતીસૂત્ર” કી પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાકે છવીસવેં શતકકા
સાતવાં ઉદ્દેશક સમાપ્ત ॥૨૬-૭॥

જે કથન કથું છે તે સઘળું કથન સર્વથા સત્ય છે. આપ દેવાનુપ્રિયનું કથન
સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી તેઓને
નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીનેતે પછી તેઓ સંયમ અને તપથી પોતાના
આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પરવિરાજમાન થયા. ॥સૂ૦ ૧॥

જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્ય શ્રી ધાસીલાલજી મહારાજકૃત ‘ભગવતીસૂત્ર’ ની
પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાના છવીસમા શતકનો સાતમો ઉદ્દેશો સમાપ્ત ॥૨૬-૭॥

॥ अष्टमोद्देशकः प्रारम्भते

सप्तमोद्देशके परम्पराहारनारकादीनाश्रित्य पापकर्मबन्धवक्तव्यता, अष्टमे तु अनन्तरपर्याप्तनारकादीनाश्रित्य बन्धवक्तव्यता कथ्यते तदनेन सम्बन्धेन आयातस्य अष्टमोद्देशकस्येदं सूत्रम्—‘अणंतरपञ्चत्तणं’ इत्यादि।

मूलम्—अणंतरपञ्चत्तणं भंते ! नेरइए पावं कम्मं किं वंधी पुच्छा, गोयमा ! जहेव अणंतरोववन्नएहिं उद्देसो तहेव निरवसेसं । सेवं भंते ! सेवं भंते ! त्ति ॥सू० १॥

छवीसइमे सए अट्टमो उद्देसो सनत्तो ॥२६-८॥

छाया—अनन्तर पर्याप्तकः खलु भदन्त ! नैरयिकः पापं कर्म किमयध्नात् पृच्छा, गौतम ! ययैव अनन्तरोपपन्नकै रुदेश स्वयैव निरशेषम् । तदेवं भदन्त ! तदेवं भदन्त ! इति ॥सू० १॥

पट्टविंशतितमे श्रुते अष्टमोद्देशकः समाप्तः ॥२६-८॥

टीका—‘अणंतरपञ्चत्तणं भंते ! नेरइए’ अनन्तरपर्याप्तकः खलु भदन्त ! नैरयिकः अनन्तरपर्याप्तको नाम पर्याप्तकत्वस्य प्रथममवयवत्वं सः ‘पावं कम्मं

अष्टम उद्देशक का प्रारंभ

सप्तम उद्देशक में परम्पराहारक नैरयिक आदि को आश्रित करके पापकर्म के बन्ध की वक्तव्यता कही गई है। अब इस अष्टम उद्देशक में अनन्तरपर्याप्त नारक आदि को आश्रित कर के बन्ध की वक्तव्यता कही जावेगी सो इसी सम्बन्ध को लेकर यह अष्टम उद्देशक प्रारंभ किया जा रहा है—‘अणंतरपञ्चत्तणं भंते ! नेरइए’—इत्यादि

टीका—इस सूत्र द्वारा गौतमस्वामीने प्रमुञ्जी से ऐसा पूछा है—‘अणंतरपञ्चत्तणं भंते ! नेरइए’ हे भदन्त ! जो नैरयिक अनन्तर

आश्रित उद्देशको प्रारंभ—

आश्रित उद्देशको परम्पराहारक नैरयिक आदि को आश्रित करके पापकर्म के बन्ध की वक्तव्यता कही गई है। अब इस अष्टम उद्देशक में अनन्तरपर्याप्त नारक आदि को आश्रित कर के बन्ध की वक्तव्यता कही जावेगी सो इसी सम्बन्ध को लेकर यह अष्टम उद्देशक प्रारंभ किया जा रहा है—‘अणंतरपञ्चत्तणं भंते ! नेरइए’—इत्यादि

टीका—इस सूत्र द्वारा गौतमस्वामीने प्रमुञ्जी से ऐसा पूछा है—‘अणंतरपञ्चत्तणं भंते ! नेरइए’ हे भदन्त ! जो नैरयिक अनन्तर

કિં વંધી પુચ્છા' પાપં કર્મ કિમ્ અવધનાત્ વધનાતિ મન્તસ્યતિ, અવધનાત્ વધનાતિ ન મન્તસ્યતિ, અવધનાત્ ન વધનાતિ, મન્તસ્યતિ, અવધનાત્ ન વધનાતિ ન મન્તસ્યતિ
 इति चतुर्भङ्गकः प्रश्नः पृच्छया संगृहीतः भगवानाह 'गोयमा' इत्यादि, 'गोयमा'
 हे गौतम ! कश्चिदेकः अनन्तरपर्याप्तको नारकः पापं कर्म पूर्वकाले अवधनात्,

पर्याप्तक होता है वह क्या पूर्वकाल में पापकर्म का बन्ध कर चुका
 होता है ? वर्तमान में भी वह क्या उसका बन्ध करता है ? भविष्यत्
 काल में भी क्या वह उसका बन्ध करनेवाला होगा ? अथवा भूतकाल
 में क्या वह उसका बन्ध करनेवाला हुआ है ? वर्तमान में भी क्या
 वह उसका बन्ध करता है ? भविष्यत् काल में क्या वह उसका बन्ध
 नहीं करेगा ? अथवा-भूतकाल में ही क्या वह उसका बन्ध करनेवाला
 हुआ है ? वर्तमान में क्या वह उसका बन्ध नहीं करता है ? भविष्यत्
 काल में क्या वह उसका बन्ध करनेवाला होगा ? अथवा-भूतकाल
 में ही क्या उसने उसका बन्ध किया है ? वर्तमान में क्या वह उसका
 बन्ध नहीं करता है ? और भविष्यत् काल में भी क्या वह उसका बन्ध
 नहीं करेगा ? इस प्रकार-'अवधनात्, વધનાતિ, મન્તસ્યતિ૧, અવધનાત્,
 વધનાતિ, ન મન્તસ્યતિ૨ અવધનાત્, ન વધનાતિ, મન્તસ્યતિ૩, અવધનાત્,
 ન વધનાતિ, ન મન્તસ્યતિ૪ 'ये चार भंगो को लेकर यहां ये चार प्रश्न
 ગૌતમસ્વામીને પ્રભુશ્રી સે પૂછે છે । પર્યાપ્તક અવસ્થા કે પ્રથમ સમય
 में जो रहता है वह अनन्तरपर्याप्तक है, इसके उत्तर प्रभुश्री कहते हैं-

પર્યાપ્તક હોય છે. તે શું ભૂતકાળમાં પાપકર્મનો બંધ કરી ચુકેલ હોય છે ?
 વર્તમાન કાળમાં પણ તે શું તેનો બંધ કરે છે ? અને ભવિષ્ય કાળમાં તે
 તેનો બંધ કરશે ? અથવા ભૂતકાળમાં તે તેનો બંધ કરવાવાળો થયો છે ?
 વર્તમાન કાળમાં પણ તે તેનો બંધ કરે છે ? અને ભવિષ્ય કાળમાં તે તેનો
 બંધ નહીં કરે ? અથવા-ભૂતકાળમાં જ તેણે તેનો બંધ કર્યો છે ? વર્તમાન
 કાળમાં તે શું તેનો બંધ નથી કરતો ? અને ભવિષ્યમાં તે તેનો બંધ
 કરવાવાળો થશે ? અથવા-ભૂતકાળમાં જ તેણે તેનો બંધ કર્યો છે ? વર્તમાન
 કાળમાં તે તેનો બંધ કરતો નથી ? અને ભવિષ્યમાં પણ તે તેનો બંધ નહીં
 કરે ? આ પ્રમાણે 'અવધનાત્, વધનાતિ, મન્તસ્યતિ૧, અવધનાત્, વધનાતિ, ન મન્તસ્યતિ૨,
 અવધનાત્, ન વધનાતિ, મન્તસ્યતિ૩ અવધનાત્, ન વધનાતિ ન મન્તસ્યતિ૪'
 આ ચાર ભંગો ને લઈને ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને પૂછ્યું છે. પર્યાપ્તક
 અવસ્થાના પહેલા સમયનાં જે રહે તે અનન્તર પર્યાપ્તક છે. આ પ્રશ્નના
 ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-'ગોયમા ! જદેવ અણતરોવવણ્ણણહિં વહેસો તદેવ

वर्तमानकाले बध्नाति, अनागतकाले मन्तव्यमिति? अवध्नात् बध्नाति न
 मन्तव्यमिति प्रथमद्वितीयमहो. इत्युत्तरम्। सलेख्यः खलु भदन्त! अनन्तर-
 पर्याप्तिको नारकः किं पापं कर्म अवध्नादित्यादि ग्रन्थः, प्रथमद्वितीयमहो. व्या-
 म्भुतरमित्यादिकं सर्वं द्वितीयोद्देशकानुसारेणैव वक्तव्यमित्याशयेनाह—‘जह्ये’
 ‘गोषमा! जह्ये अणोरिववन्नएहिं उद्देशो तह्येव निरवसेमं’—हे
 गौतम! कोई एक अनन्तर पर्याप्तिक नारक ऐसा होता है कि जिस
 के द्वारा पूर्वकाल में पापकर्म का बन्ध किया गया होता है,
 वर्तमान में वह पापकर्म का बन्ध करता है भविष्यत् काल में भी वह
 पापकर्म का बन्ध करनेवाला होता है। कोई एक अनन्तरपर्याप्तिक
 नारक ऐसा होता है कि जो पूर्वकाल में पापकर्म का बन्ध
 कर चुका होता है वर्तमान में भी वह उस पापकर्म का बन्ध
 करता है भविष्यत् काल में वह उसका बन्ध करनेवाला नहीं होता है।
 इस प्रकार से यहा ये दो भग्न रोते हैं! हे भदन्त! जा अनन्तर
 पर्याप्तिक नारक मलेख्य होता है, वह क्या पापकर्म का भूतकाल में बन्ध
 कर चुका होता है? वर्तमान में भी क्या वह उसका बन्ध करता है
 और भविष्यत् काल में भी क्या वह उसका बन्ध करनेवाला होगा?
 इत्यादि रूप से गतां पर भी नारक भग्नो को आश्रित हर के पापकर्म
 के बन्ध करने के सम्बन्ध में गहन नीतिमते अवस्था-तव प्रश्ने उन्हे
 प्रथम नन और द्वितीय भग्न को ही आश्रित हर के उत्तर दिया है।

સ્થાદિ, 'જહેવ અણંતરોવવન્નણહિં ઉદેસો તહેવ નિરવસેસં' યથૈવાનંતરોપપન્નકે
રુદ્દેશકઃ તથૈવ નિરવશેષમિહાપિ વક્તવ્યમ્ । પર્યાપ્તકત્વ પ્રથમસમયવર્તી
અનન્તરપર્યાપ્તકઃ, સ ચ પર્યાપ્તસિદ્ધાવપિ ભવતિ તત ઉત્તરકાલમેવ પાપકર્માધ-
વન્ધલક્ષણ કાર્યકારી ભવતીત્યસૌ અનન્તરોપપન્નકવદ્ વ્યપદિશ્યતે અતएવોક્તમ્
'एवं जहेव अणंतरोववन्नएहिं' इत्यादि, 'सेवं भंते ! सेवं भंते ! त्ति' तदेवं भदन्त !
तदेवं भदन्त ! इति हे भदन्त ! अनन्तरपर्याप्तक नारकादिवन्धविषये यदेवानु

इस प्रकार यहां द्वितीय उद्देशक के अनुसार ही सब वक्तव्य कहा गया
है । यही बात 'जहेव अणंतरोववन्नएहिं उद्देसो तहेव निरवसेसं' इस सूत्र
पाठ द्वारा प्रकट की गई है । यहां जो द्वितीय उद्देशक के अनुसार भंग
को कान करने की बात कही गई है—सो उसका कारण ऐसा है कि
जो पर्याप्तक अवस्था के प्रथम समयवर्ती नारकादिक होता है वह
अनन्तर पर्याप्तक नारकादिक कहलाता है । ऐसा वह अनन्तर
पर्याप्तक पर्याप्तियों की सिद्धि होने पर भी होता है । और वह
उत्तर काल में पापकर्म आदि के बन्ध का बन्ध करनेवाला भी होता है ।
इसलिये ऐसा जीव अनन्तरोपपन्नक के जैसा ही कहा जाता है इसी-
लिये यहां 'एवं जहेव अणंतरोववन्नएहिं' ऐसा सूत्रपाठ कहा गया है ।
'सेवं भंते ! सेवं भंते ! त्ति' हे भदन्त ! अनन्तरपर्याप्तक नारक आदिके
पापकर्म आदि के बन्ध के विषय में जो आप देवानुप्रियने कहा है वह सर्वथा

કરેલ છે. આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—હે જૌતમ ! આ સંબંધમાં
બીજા ઉદ્દેશમાં જે પ્રમાણે કથન કરવામાં આવ્યું છે તે સઘળું કથન
અર્હાયા પણ સમજી લેવું અર્થાત્ અહિંયા પહેલો અને બીજો એ જે ભંગ
જ સંભવે છે એ જ વાત 'જહેવ અણતરોવવન્નણહિં' ઉદેગો તહેવ નિરવસેસં'
આ સૂત્રપાઠ દ્વારા પ્રગટ કરેલ છે. અહિંયાં બીજા ઉદ્દેશોના કથન પ્રમાણે
જાગેા કહેવાનું હતુ છે, તેનું કારણ એ છે કે—જે પર્યાપ્તિ અવસ્થાના પ્રથમ
સમયમાં રહેનાર નારક વિગેરે હોય છે, તે અનંતર પર્યાપ્તિક નારક કહેવાય
છે એના તે અનતર પર્યાપ્તિક પર્યાપ્તિ યેની સિદ્ધિ થયા પછી પણ હોય છે.
અને ત્યારે જ તે પછીના પ્રથમ પાપકર્મ વિગેરેના બધ અબંધ રૂપ કર્મ
કરવાયો હોય છે તેની અહિંયાં એ અનતરોપપન્નક એવો જ કહેવાય છે તેથી
અહિંયાં જ તદેવ અણતરોવવન્નણહિં' એ પ્રમાણે સૂત્રપાઠ કહેવામાં આવે છે.

સેવં ભંતે ! સેવં ભંતે ! ત્તિ' હે ભદન્ત ! અનતર પર્યાપ્તિક વિગેરે નારક
વિગેરેના પાપકર્મના નાના વિષયમાં આપ દેવાનુપ્રિયે જે કથન કર્યું

प्रियेण कथितं तत्सर्वम् एवमेव-सर्वं सत्पमेव इति कथयित्वा गौतमो भगवन्तं
वन्दते नमस्यति चन्दित्वा नमस्यित्वा संयमेन तपसा आत्मानं भावयन्
विहरतीति ॥ सूत्र० १ ॥

॥ इति श्री विश्वविख्यात-जगद्गुरु-प्रसिद्धाचार्य-पञ्चदशभाषा-
कलितकलितकलापाठ्यपक्रमविशुद्धगद्यपद्यनैकग्रन्थनिर्मापक,
वादिमानमर्दक-श्रीशाहूच्छत्रपति कोल्हापुरराजपदक-
'जैनाचार्य' पदभूषित-कोल्हापुरराजगुरु-
बालब्रह्मचारि — जैनाचार्य — जैनधर्मदिव्यकर
— पूज्यश्री घासिलालव्रतिचिरचिताया श्री 'भग-
वतीसूत्रस्य' प्रमेयचन्द्रिकाख्याया
व्याख्यायाम् पटविगणितमशतके
अष्टमोद्देशकः समाप्तः ॥२६-८॥

सत्य ही है। इस प्रकार कहकर के गौतमस्वामाने प्रभुको वन्दना की और
उन्हे नमस्कार किया, वन्दना नमस्कार कर फिर वे समय और तपसे
आत्मा को भावित करते हुए अपने स्थान पर विराजमान हो गये। सू० १।
जैनाचार्य जैनधर्मदिव्यकर पूज्यश्री घासीलालजीमदाराजहून
“भगवतीसूत्र” की प्रमेयचन्द्रिका व्याख्याते अष्टमोद्देशक समाप्तः
अष्टम उद्देशक समाप्त ॥२६-८॥

छे, ते कथन सर्वथा सत्य है आप देवानुचितानु कथन करने लगे थे।
आ प्रभावे उद्दीप्ति गौतम स्वामीने प्रभुप्राप्ति वन्दना नमस्कार किये ते पद
तेओ तप अने संयमी भेवाना आत्माने भावित करत कसा भेवाना
स्थान पर विराजमान भया ॥सू० १॥

जैनाचार्य जैनधर्मदिव्यकर पूज्यश्री घासीलालजीमदाराजहून
प्रमेयचन्द्रिका व्याख्याते अष्टमोद्देशक समाप्तः अष्टम उद्देशक समाप्तः ॥२६-८॥

॥ અથ નવમોદેશકઃ પ્રારમ્ભયતે ॥

આઠમોદેશકેડનન્તરપર્યાપ્તનારકાદીનાશ્રિત્ય વન્ધવક્તવ્યતા કથિતા નવમે તુ પરમ્પરપર્યાપ્તકનારકાદીનાશ્રિત્ય કથયતે, તદનેન સમ્બન્ધેન આપાતસ્ય નવમો-દેશકસ્ય इदं सूत्रम्—‘परंपरपञ्जत्तए णं’ इत्यादि ।

મૂલમ્—પરંપરપજ્જત્તણ્ણં મંતે ! નેરહણ પાવં કમ્મં કિં વંધી પુચ્છા, ગોયમા ! એવં જહેવ પરંપરોવવન્નણ્ણિં ઉદેસો તહેવ નિરવસેસો માણિયઠ્ઠો । સેયં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ ॥સૂ૦ ૧॥

છઠ્ઠીસદ્દમે વંધિસણ નવમો ઉદેસો સમત્તો ॥૨૬-૧॥

જાયા—પરમ્પરપર્યાપ્તકઃ સ્વલુ મદન્ત ! નૈરયિકઃ પાપં કર્મ કિમવધ્નાત્ પુચ્છા, ગોતમ ! એવં યથૈવ પરમ્પરોપપન્નકૈરુદેશક સ્તથૈવ નિરવશેષો મણિતવ્યઃ । તદેવં મદન્ત ! તદેવં મદન્ત ! इति यावद्विहरति ॥સૂ૦ ૧॥

इति षड्विंशतितमे बन्धिशतके नवमोदेशकः समाप्तः ॥२६-१॥

ટીકા—‘પરંપરપજ્જત્તણ્ણં મંતે ! નેરહણ’ પરમ્પરપર્યાપ્તકઃ સ્વલુ મદન્ત ! નૈરયિકઃ, ‘પાવં કમ્મં કિં વંધી પુચ્છા’ પાપકર્મ કિમ્ અવધ્નાત્ વધ્નાતિ મન્તસ્યતિ

શતક ૨૬ ઉદેશક ૧

અષ્ટમ ઉદેશક મેં અનન્તર પર્યાપ્તક નારક આદિકો આશ્રિત કરકે વન્ધ કી વક્તવ્યતા કહી ગઈ છે । અથ હસ નૌવે ઉદેશક મેં પરમ્પર પર્યાપ્તક નારકાદિકોં કો આશ્રિત કરકે વહી વક્તવ્યતા કહી જાવેગી હસી સમ્બન્ધ કો લેકર સૂત્રકારને હસ નૌવે ઉદેશક કો પ્રારમ્ભ કિયા છે—

‘પરંપરપજ્જત્તણ્ણં મંતે ! નેરહણ પાવં કમ્મં’ इत्यादि

ટીકાર્થ— હે મદન્ત ! જો નૈરયિક પરંપરપર્યાપ્તક હોતા હૈ વહ વ્યા પૂર્વકાલ મેં પાપકર્મ કા વન્ધ કર ચુકા હોતા હૈ ? વર્તમાન મેં વહ

નવમા ઉદેશાનો પ્રારંભ—

આઠમા ઉદેશામાં અનંતર પર્યાપ્તક નારક વિગેરેનો આશ્રય કરીને બંધ સંબંધી કથન કરવામાં આવ્યું છે, હવે આ નવમા ઉદેશામાં પરમ્પર પર્યાપ્તક નારક વિગેરેનો આશ્રય કરીને એજ કથન કરવામાં આવશે. આ સંબંધથી સૂત્રકારે આ નવમા ઉદેશાનો પ્રારંભ કર્યો છે. ‘પરંપરપજ્જત્તણ્ણં મંતે ! નેરહણ પાવંકમ્મં’ इत्यादि—

ટીકાર્થ—હે ભગવન્ જે નૈરયિકો પરંપર પર્યાપ્તક હોય છે. તે શું ભૂતકાળમાં પાપકર્મનો બંધ કરી ચુકેલ હોય છે ? વર્તમાન કાળમાં તે પાપ

त्यादि क्रमेण ननुर्मज्जतः प्रश्न पृच्छता मंगुयते, नमामाह—‘गोयमा’ इत्यादि
गोयमा’ हे गौतम ! कश्चिदेकः परम्परपर्याप्ततां वाच्यः थापं तमे अन्तः
रन्ताति मन्तम्पनीत्यादि रूपेण यथा परम्पररोशप-कर्मोद्देशकः कृतः तेनैव रूपेण
परम्परपर्याप्ततां नारकादि वैमानिकान् चतुर्विधनिष्ठमदृष्टोऽपि पापकर्मव्य-
वक्तव्यता भणितव्या, एतदाशयेनैव कथाम्—‘एवं जडा’ इत्यादि, ‘एवं जडैः
परंपरोवचनार्थं उद्देशो तदेव निरासेनो भाषितव्यो’ एवं यथैव चैतरे रूपेण
परम्पररोशपनैकदेवक स्तथैव तेनैव क्रमेण परम्परपर्याप्तताः तददृष्टोऽपि

कथा पापकर्म का बंध करती है ? भविष्यत् काल में भी क्या वह पाप
कर्म का बंध करनेवाला होता है ? इत्यादि क्रम से यहाँ गौतमस्वामीने
चार अंगों को लेकर पापकर्म के बंध के सन्तान में प्रश्न किया है ।
इसके उत्तर में प्रभुश्री गौतमस्वामी से कहते हैं—‘गोयमा ! एवं जडैः
परंपरोवचनार्थं उद्देशो तदेव निरासेनो भाषितव्यो’ हे गौतम ! कोई
एक परंपरपर्याप्तता नारक भेना भेना के कि जो पूर्वकाल में पापकर्म
का बंधक हुआ है, वर्तमान में भी वह उसका बंधक माना है और
भविष्यत् काल में भी वह उसका बंधक भेना । इत्यादि रूप से भेना
परम्पररोपपन्नता का उद्देशक कहा गया है उनीत्य से निरवशेष
परम्परपर्याप्तता नारक को लेकर वैमानिकान् तद्वत् चैव शिषो दृष्टव्यो
में भी पापकर्म के बंध के सम्बन्ध में व्यवस्था करना चाहिये इती
आशय से ‘एवं जडैः परंपरोवचनार्थं उद्देशो तदेव निरासेनो
भाषितव्यो’ भेना सूत्रवाच्य कहा गया है । यहाँ आद्यायक आदिवा

પઠનીયઃ, આલાપકાદિ પ્રકારસ્તુ સ્વયમેવોદ્ધનીય इति । ‘સેવં ભંતે ! સેવં ભંતે ! ત્તિ જાવ વિહર૩’ તદેવં ભદન્ત ! તદેવં ભદન્ત ! इति યાવદ્વિહરતિ હે ભદન્ત ! પરમ્પરપર્યાપ્તકનારકાદિ જીવદળકે પાપકર્મણો વન્ધવિષયે યદ્ દેવાનુપ્રિયેણ કથિતં તદ્ એવમેવ-સર્વથા સત્યમેવ इति કથયિત્વા ગૌતમો ભગવન્તં વન્દતે નમ-સ્યતિ વન્દિત્વા નમસ્યિત્વા, સંયમેન તપસા આત્માનં ભાવયન્ વિહરતીતિ ॥સૂ૦ ૧॥

इति श्री-विश्वविख्यातजगद्बल्लभादिपदभूषितबालब्रह्मचारि - ‘जैनाचार्य’
पूज्यश्री-घासीलालव्रतिविरचितायां “श्री भगवतीसूत्रस्य” प्रमेयचन्द्रिकाख्यायां
व्याख्यायां षड्विंशतितमे बन्धशतके नवमोद्देशकः समाप्तः ॥२६-९॥

પ્રકાર સ્વયં હી ઉદ્ભાવિત કરના ચાહિયે । ‘સેવં ભંતે ! સેવં ભંતે ! ત્તિ’ હે ભદન્ત ! આપદેવાનુ પ્રિયને જો પરમ્પર પર્યાપ્તક નારકાદિ જીવ દળક મેં પાપકર્મ કે વંધ કે વિષય મેં કહા હૈ વહ સર્વથા સત્ય હી હૈં ૨ । હસ પ્રકાર કહકર કે ગૌતમસ્વામીને પ્રભુશ્રી કો વન્દના કી ઔર નમ-સ્કાર કિયા । વન્દના નમસ્કાર કરકે ફિર વે સંયમ ઔર તપસે આત્મા કો ભાવિત કરતે હુએ અપને સ્થાન પર વિરાજમાન હો ગયે ॥સૂ૦ ૧॥

जैनाचार्य जैनधर्मदिवाकर पूज्यश्री घासीलालजीमहाराजकृत
“भगवतीसूत्र” की प्रमेयचन्द्रिका व्याख्याके छवीसवें शतकका

॥ नवम उद्देशक समाप्त ॥२६-९॥

उद्देशो तदेव निरवसेसो भाणियव्वो’ आ प्रमाणेनो सूत्रपाठं कळेवामां आवेल
छे, आ संधी आलाप प्रकार स्वयं जनावीने समञ्ज देवो.

સેવં ભંતે ! સેવં ભંતે ! ત્તિ’ હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયે પરંપર પર્યાપ્તક નારક વિગેરે જીવ દંડકમાં પાપ કર્મના બંધના વિષયમાં કહ્યું છે. તે સર્વથા સત્ય જ છે. ૨ આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમ સ્વામીએ પ્રભુશ્રી ને વંદના નમસ્કાર કરીને તપ અને સંયમથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર વિરાજમાન થયા ॥સૂ૦ ૧॥

જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકરપૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજ કૃત “ભગવતીસૂત્ર”ની
પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાના છવીસમા શતકનો નવમો ઉદ્દેશક સમાપ્ત ॥૨૬-૯॥

॥ अथ दशमोद्देशकः प्रारभ्यते ॥

नवमोद्देशके परम्परपर्याप्तनारकादीनां पापकर्मवन्धवक्तव्यता कथिता, दशमे तु चरमनारकाद्याश्रित्य सा कथ्यते तदनेन सम्बन्धेनायातस्य दशमोद्देशकस्येदं सूत्रम्—‘चरिमे णं भंते’ इत्यादि,

मूलम्—चरिमे णं भंते ! नेरइए पावं कम्मं किं वंधी पुच्छा, गोयमा ! एवं जहेव परंपरोववन्तएहि उद्देसो तहेव चरिमेहि निरवसेसो । सेवं भंते ! सेवं भंते ! त्ति जाव विहरइ ॥सू० १॥

छवीसइमे वंधिसए दसमो उद्देसो समत्तो ॥२६-१०॥

छाया—चरमः खलु भदन्त ! नैरयिकः पापं कर्म किमवध्नात् पृच्छा, गौतम ! एवं यथैव परम्परोपपन्नकैरुद्देशकः तथैव चरमनिरवशेषः । तदेवं भदन्त ! तदेवं भदन्त ! इति यावद्विहरतीति ॥सू० १॥

टीका—‘चरिमे णं भंते !’ चरमः खलु भदन्त ! नैरयिक उह चरमः स नारको यः पुनर्न नारकभवं प्राप्स्यति सः ‘पावं कम्मं किं वंधी पृच्छा’ पापं त्वं किम-

—ज्ञातक २६ उद्देशक १०—

नौवें उद्देशक में परम्परपर्याप्त नारक आदिकों के पापकर्म की बन्ध वक्तव्यता प्रकट की गई है । अब इस दशम उद्देशक में चरम नारकादिकों को आश्रित करके वही वक्तव्यता प्रकट की जायेगी जो इसी संबन्ध को लेकर इस दशम उद्देशक का प्रारम्भ किया जाता है -

‘चरिमे णं भंते ! नेरइए पावं कम्मं किं वंधी पुच्छा’ इत्यादि

टीकार्थ—हे भदन्त ! जो नैरयिक चरम है अर्थात् जिसने अब नारक भव प्राप्त नहीं होना है—वही प्राप्त हुआ नारक भव जिसका

પઠનીયઃ, આલાપકાદિ પ્રકારસ્તુ સ્વયમેવોદનીય ઇતિ । ‘સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ જાવ વિહરત્’ તદેવં મદન્ત ! તદેવં મદન્ત ! ઇતિ યાવદ્વિહરતિ હે મદન્ત ! પરમ્પરપર્યાપ્તકનારકાદિ જીવદણ્ડકે પાપકર્મણો વન્ધવિષયે યદ્ દેવાનુપ્રિયેણ કથિતં તદ્ એવમેવ-સર્વથા સત્યમેવ ઇતિ કથયિત્વા ગૌતમો મગવન્તં વન્દતે નમ-સ્યતિ વન્દિત્વા નમસ્યિત્વા, સંયમેન તપસા આત્માનં ભાવયન્ વિહરતીતિ ॥સૂ૦ ૧॥

ઇતિ શ્રી-વિશ્વવિખ્યાતજગદ્બલ્લભાદિપદભૂષિતબાલબ્રહ્મચારિ - ‘જૈનાચાર્ય’ પૂજ્યશ્રી-ઘાસીલાલવ્રતિવિરચિતાયાં “શ્રી મગવતીસૂત્રસ્ય” પ્રમેયચન્દ્રિકાવ્યાયાં વ્યાખ્યાયાં ષડ્વિંશતિતમે વન્ધશતકે નવમોદેશકઃ સમાપ્તઃ ॥૨૬-૯॥

પ્રકાર સ્વયં હી ઉદ્ભાવિત કરના ચાહિયે । ‘સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ’ હે મદન્ત ! આપદેવાનુ પ્રિયને જો પરમ્પર પર્યાપ્તક નારકાદિ જીવ દણ્ડક મેં પાપકર્મ કે વંધ કે વિષય મેં કહા હૈ વહ સર્વથા સત્ય હી હૈં ૨ । હસ પ્રકાર કહકર કે ગૌતમસ્વામીને પ્રભુશ્રી કો વન્દના કી ઓર નમ-સ્કાર કિયા । વન્દના નમસ્કાર કરકે ફિર વે સંયમ ઓર તપસે આત્મા કો ભાવિત કરતે હુએ અપને સ્થાન પર વિરાજમાન હો ગયે ॥સૂ૦ ૧॥

જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલજીમહારાજકૃત “મગવતીસૂત્ર” કી પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાકે છવીસવેં શતકકા

॥ નવમ ઉદેશક સમાપ્ત ॥૨૬-૯॥

ઉદ્દેસો તદ્દેવ નિરવસેસો માણિયવ્વો’ આ પ્રમાણેના સૂત્રપાઠ કહેવામાં આવેલ છે, આ સંબંધી આલાપ પ્રકાર સ્વયં બનાવીને સમજી લેવો.

સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ’ હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયે પરંપર પર્યાપ્તક નારક વિગેરે જીવ દંડકમાં પાપ કર્મના બંધના વિષયમાં કહ્યું છે. તે સર્વથા સત્ય જ છે. ૨ આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમ સ્વામીએ પ્રભુશ્રી ને વંદના નમસ્કાર કરીને તપ અને સંયમથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા ॥સૂ૦ ૧॥

જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકરપૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજ કૃત “મગવતીસૂત્ર”ની પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાના છવીસમા શતકનો નવમો ઉદેશક સમાપ્ત ॥૨૬-૯॥

॥ અથ દશમોદેશકઃ પ્રારમ્ભયતે ॥

નવમોદેશકે પરમ્પરપર્યાપ્તકનારકાદીનાં પાપકર્મવન્ધવક્તવ્યતા કથિતા, દશમે તુ ચરમનારકાદ્યાશ્રિત્ય સા કથ્યતે તદનેન સમ્બન્ધેનાયાતસ્ય દશમોદેશક સ્યેદં સૂત્રમ્—‘ચરિમે ણં મંતે’ ઇત્યાદિ,

મૂલમ્—ચરિમે ણં મંતે ! નેરહ્મણ પાવં કમ્મં કિં વંધી પુચ્છા, ગોયમા ! એવં જહૈવ પરંપરોવવન્નણહિં ઉદ્દેસો તહૈવ ચરિમેહિં નિરવસેસો । સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ જાવ વિહરહ્મ ॥સૂ૦ ૧॥

છવીસઠમે વંધિસણ દસમો ઉદ્દેસો સમત્તો ॥૨૬-૧૦॥

છાયા—ચરમઃ સ્વલુ મદન્ત ! નૈરયિકઃ પાપં કર્મ કિમવધ્નાત્ પૃચ્છા, ગૌતમ ! એવં યથૈવ પરમ્પરોપપન્નકૈરુદ્દેશકઃ તથૈવ ચરમૈનિરવશેષઃ । તદેવં મદન્ત ! તદેવં મદન્ત ! ઇતિ યાવદ્વિહરતીતિ ॥સૂ૦ ૧॥

ટીકા—‘ચરિમે ણં મંતે !’ ચરમઃ સ્વલુ મદન્ત ! નૈરયિક ઇહ ચરમઃ સ નારકો યઃ પુનર્ન નારકમવં પ્રાપ્સ્યતિ સઃ ‘પાવં કર્મં કિં વંધી પુચ્છા’ પાપં કર્મ કિમ-

—શતક ૨૬ ઉદ્દેશક ૧૦—

નૌવેં ઉદ્દેશક મેં પરમ્પરપર્યાપ્ત નારક આદિકોં કે પાપકર્મ કી વન્ધ વક્તવ્યતા પ્રકટ કી ગઈ હૈ । અથ હસ દશવે ઉદ્દેશક મેં ચરમ નારકાદિકોં કો આશ્રિત કરકે વહી વક્તવ્યતા પ્રકટ કી જાવેગી સો હસી સંવન્ધ કો લેકર હસ દશવે ઉદ્દેશક કો પ્રારમ કિયા જાતા હૈ—

‘ચરિમે ણં મંતે ! નેરહ્મણ પાવં કર્મં કિં વંધી પુચ્છા’—ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—હે મદન્ત ! જો નૈરયિક ચરમ હૈ—અર્થાત્ જિસે અથ નારક મવ પ્રાપ્ત નહીં હોતા હૈ—યહી પ્રાપ્ત હુઆ નારક મવ જિસકા

દસમા ઉદ્દેશાને પ્રારંભ—

નવમા ઉદ્દેશામાં પર પરપર્યાપ્તક નારક વિગેરેના પાપકર્મના બંધ સંબંધી કથન પ્રગટ કરેલ છે.

હવે આ દશમા ઉદ્દેશામાં ગરમ-અન્તિમ નારક વિગેરેનો આશ્રય કરીને એજ કથન પ્રગટ કરવામા આવશે. એ સંબંધથી આ દસમા ઉદ્દેશાને પ્રારંભ કરવામા આવે છે.—

‘ચરિમે ણં મંતે ! નેરહ્મણ પાવં કર્મં કિં વંધી પુચ્છા’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—હે ભગવન્ જે નારક ચરમ છે—અર્થાત્ જેને હવે પછી નારક ભવ પ્રાપ્ત થવાનો નથી. આ પ્રાપ્ત થયેલ નારક ભવ જેને

બધનાત્ બધનાતિ અન્તસ્યતીત્યાદિ ક્રમેણ ચતુર્ભગ્નઃ પ્રશ્નઃ પૃચ્છયા સંગૃહ્યતે
 અગવાનાહ-‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! કશ્ચિદેકઃ ચરમો નારકઃ
 પાપં કર્મ અબધનાત્ બધનાતિ અન્તસ્યતીત્યેવં ક્રમેણ વૈમાનિકાન્તદ્વંડકઃ સગ્રાહ્યઃ,
 एतदभिप्रायेणाह-‘एवं जहेव’ इत्यादि, ‘એવં જહેવ પરંપરોવવળ્લણ્ણઈં ઉદેસો તહેવ
 ચરિમેઈં ઉદેસો’ એવં યથૈવ પરંપરોપપન્નકૈરુદેશ સ્તથૈવ ચરમનારકાદિભિરપિ
 દશમોદેશકઃ પઠનોયઃ અચ ચરમોદેશકઃ પરંપરોદેશકવદ્ વાચ્યઃ, इति कथितम्

અન્તિમ નારક અવ હૈં-એસા વહ ચરમ નૈરયિક કયાં ભૂતકાલ મેં પાપ-
 કર્મ કા બન્ધ કર ચુકા હૈ ? વર્તમાન મેં વહ કયા ઉસકા બન્ધ કરતા
 હૈ ? અવિષ્યત્ કાલ મેં કયા વહ ઉસકા બન્ધ કર્ના હોગા ? इत्यादि रु
 સે યહ ગૌતમસ્વામી કા ચતુર્ભગ્નક પ્રશ્ન હૈ । इसके उत्तर में प्रभुश्री
 कहते हैं-‘गोयमा!’ हे गौतम ! कोई एक चरम नैरयिक ऐसा होता
 हैं जो पूर्वकाल में पापकर्म का बन्ध कर चुका होता है, वर्तमान में
 वह उसका बन्ध करता है और अविष्यत् काल में भी वह उसका
 बन्ध करनेवाला होता है, इस कम से यहां वैमानिकान्त तक का द्वंढक
 गृहीत हुआ है इसी अभिप्राय को लेकर ‘एवं जहेव परंपरोववन्नएहि
 उदेसो तहेव चरमेहिं उदेसो’ ‘સૂત્રજાર ને એસા સૂત્રપાઠ કહા હૈ ।
 अर्थात् जिस रीति से परंपरोपपन्नक नारको का उद्देशक कहा गया
 है उसी रीति से यहां चरम नारकादिकों का यह दशवां उद्देशक भी

છેલ્લો નારક ભવ છે, એવો ચરમ-અન્તિમ નૈરયિક ભૂતકાળમાં
 પાપકર્મનો બંધ કરી ચૂકેલો હોય છે ? વર્તમાન કાળમાં તે શું તેનો બંધ
 કરે છે ? અવિષ્યમાં કાળમાં તે તેનો બંધ કરશે ? इत्यादि प्रकारથી ચાર ભગા
 ત્મક પ્રશ્ન ગૌતમ સ્વામીએ પ્રભુશ્રીને પૂછ્યો છે આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી
 ગૌતમ સ્વામીને કહે છે કે-‘गोयमा’ ! हे गौतम ! कोई एक चरम
 नैरयिक એવો હોય છે કે-જે પૂર્વ કાળમાં પાપકર્મનો બંધ કરી ચૂકેલ
 હોય છે, વર્તમાન કાળમાં તે તેનો બંધ કરે છે અને અવિષ્ય કાળમાં પણ
 તે તેનો બંધ કરવાવાળો હોય છે આ ક્રમથી અહિયાં વૈમાનિક સુધીના
 દંડકો ગ્રહણ કરાયા છે. એજ અભિપ્રાયને લઈને સૂત્રજારે ‘एवं जहेव परप-
 रोववन्नएहिं उदेसो तहेव चरमेहिं उदेसो’ આ પ્રમાણે સૂત્રપાઠ કહ્યો છે.
 अर्थात् જે રીતે परंपरोपपन्नक नारको संगंधी ઉદેશો કહ્યો છે, એજ પ્રમાણે
 અહિયાં ચરમ નારકાદિકોનો આ દસમો ઉદેશો પણ કહેવો જોઈએ અહિયાં
 આ ચરમ નારકોદેશક પરંપરોદેશકના ત્રીજા ઉદેશા પ્રમાણે કહેલ છે તેમ

પરમ્પરોદેશકથ તૃતીયોદેશકવત્ પઠિતઃ, તથાપિ તસ્મિન્ મનુષ્યપદમાશ્રિત્ય આયુષ્યકર્મણો બન્ધવિષયે વૈલક્ષણ્યં વાચ્યં તદિત્યપ્ત્વ તૃતીયોદેશકે આયુષ્કર્માપેક્ષ્ય સામાન્યતોઽવધનાત્ વધનાતિ મન્તસ્યતિ૧, અવધનાત્ વધનાતિ ન મન્તસ્યતિ૨ અવધનાત્ ન વધનાતિ મન્તસ્યતિ૩, અવધનાત્ ન વધનાતિ ન મન્તસ્યતિ૪ इत्याकार काश्चत्वारो भङ्गाः कथिताः परन्तु तत्र चरममनुष्यस्यायुष्कर्मबन्धमाश्रित्य चतुर्थ एव भङ्गा घटने यश्चरमो मनुष्यो भवेत्स अयुर्बध्नात् न वधनाति न मन्तस्यतीति, अन्यथा तस्य चरमत्वमेव न स्यादिति। एवमन्यत्रापि वैलक्ष्ण्यमवगन्तव्यम् ‘सेवं भंते ! सेवं भंते ! त्ति जाव विहरइ’ तदेवं भदन्त ! तदेवं भदन्त ! इति यावद्विहरति हे भदन्त ! चरमनैरयिकादीनां पापकर्मदिवन्नाविषये यत् कथितं

કહનાં ચાહિયે । યહાં યહ ચરમ નારકોદેશક, પરમ્પરોદેશક તૃતીયોદેશક કી તરહ કહને કા બનલાયા ગયા હૈ ફિર બી વહાં મનુષ્ય પદ કો આશ્રિત કરકે સામાન્ય રૂપ સે આયુષ્ય કર્મ કે વંચ કે સમ્બન્ધ મેં ચાર ભંગ પ્રકટ કિયે ગયે હૈં । પર યહાં ચરમ મનુષ્ય કો આશ્રિત કરકે કેવલ એક ચતુર્થ ભંગ હી ઘટ સકતા હૈ-ક્યોંકિ ચરમ મનુષ્ય હોગા વહ ‘અવધનાત્, ન વધનાતિ ન મન્તસ્યતિ’ હસી એક ભંગવાલા હોગા નહીં તો ફિર ઉસ મેં ચરમતા હી નહીં આ સકેગી । હસી પ્રકાર સે તૃતીયોદેશક સે યહાં ચરમોદેશક મેં ઓર બી પદોં મેં વિલક્ષણતા જાનલેની ચાહિયે । ‘સેવં ભંતે ! સેવં ભંતે ! જાવ વિહરइ’ હે ભદન્ત ! ચરમ નૈરયિકાદિકોં કે પાપકર્મ આદિ કે વન્ધ કે વિષય મેં જો આપ દેવાનુપ્રિયને કહા હૈ વહ સધ સર્વથા સત્ય હી હૈં । હસ પ્રકાર કહકર

સમજવું તો પણ ત્યાં મનુષ્ય પદનો આશ્રય કરીને સામાન્યપણાથી આયુષ્ય કર્મના બંધના સબધમાં ચાર ભંગો પ્રગટ કર્યા છે. પરંતુ અહિયાં ચરમ મનુષ્યનો આશ્રય કરીને કેવળ એક એથો ભંગજ ઘટે છે. કેમ કે જે ચરમ મનુષ્ય હશે તે અવધનાત્, ન વધનાતિ, ન મન્તસ્યતિ’ આ એક ભંગવાળો તે થશે. નહિં તો ફરી તેમા ચરમપણું જ આવી શકશે નહિં એ જ પ્રમાણે પહેલા ઉદ્દેશાથી અહિયાં ચરમોદેશકમા બીજા પોતા વિલક્ષણપણું સમજ લેવું

‘સેવં ભંતે ! સેવં ભંતે ! ત્તિ જાવ વિહરइ’ હે ભગવન્ ચરમ નૈરયિકોના પાપકર્મ વિગેરેના બંધના સબધમા આપ દેવાનુપ્રિયે જે કથા કયું છે, તે સઘળું કથન સર્વથા સત્ય છે. હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયતું કવન

તત્સર્વમ્ એવમેવ-સર્વથા સત્યમેવેતિ કથયિત્વા ગૌતમો મગવન્તં વન્દતે નમસ્યતિ,
વન્દિત્વા નમસ્યિત્વા સંયમેન તપસા આત્માનં ભાવયન્ વિહરતીતિ ॥સૂ૦ ૧॥

इति श्री विश्वविख्यात-जगद्वल्लभ-प्रसिद्धवाचक-पञ्चदशभाषा-
कलितललितकलापालापकप्रविशुद्धगद्यपद्यानैकग्रन्थनिर्मापक,
वादिमानमर्दक-श्रीशाहूच्छत्रपति कोल्हापुरराजप्रदत्त-
'जैनाचार्य' पदभूषित — कोल्हापुरराजगुरु-
बालब्रह्मचारि-जैनाचार्य — जैनधर्मदिवाकर
पूज्य श्री घासीलालव्रतिविरचितायां श्री
“भगवतीसूत्रस्य” प्रमेयचन्द्रिकाख्यायां
व्याख्यायाम् षड्विंशतिशतकस्य
दशमोद्देशकः समाप्तः ॥२६-१०॥

ગૌતમસ્વામીને મગવાન કો વન્દના કી નમસ્કાર કિયા, વન્દના નમસ્કાર
કર ફિર વે સંયમ ઓર તપ સે આત્મા કો ભાવિત કરતે હુએ અપને
સ્થાન પર વિરાજમાન હો ગયે ।

જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજકૃત
“મગવતીસૂત્ર” કી પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાકે છવીસવેં શતકકા
॥ દશમ ઉદ્દેશક સમાપ્ત ॥૨૬-૧૦॥

આપ્ત હોવાથી સત્ય જ છે. આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમ સ્વામીએ પ્રભુશ્રીને
વંદના કરી તેઓને નમસ્કાર કર્યા વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી તેઓ
સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર
ભિરાજ માન થયા ॥સૂ૦૧॥

જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્ય શ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજકૃત ‘મગવતીસૂત્ર’ની
પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાના છવીસમા શતકનો દસમો ઉદ્દેશો સમાપ્ત ॥૨૬-૧૦॥

॥ अथैकादशोद्देशकः प्रारभ्यते ॥

दशमोद्देशकं निरूप्य क्रमप्राप्तमेकादशोद्देशकमारभते, तस्येदं सूत्रम् 'अचरिमे णं भंते' इत्यादि ।

मूलम्—अचरिमे णं भंते ! नेरइए पावं कम्मं किं बंधी पुच्छा गोयमा ! अत्थेगइए एवं जहेव पढमोद्देसए पढमवितिया भंगा भाणियत्वा सव्वत्थ जाव पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं । अचरिमे णं भंते ! मणुस्से पावं कम्मं किं बंधी पुच्छा, गोयमा ! अत्थेगइए बंधी बंधइ बंधिस्सइ१, अत्थेगइए बंधी बंधइ न बंधिस्सइ२, अत्थेगइए बंधी न बंधइ बंधिस्सइ३ । सलेस्से णं भंते ! अचरिमे मणुस्से पावं कम्मं किं बंधी एवमेव तिन्नि भंगा चरमविहूणा भाणियत्वा, एवं जहेव पढमुद्देसे, नवरं जेसु तत्थ वीससु चत्तारि भंगा तेसु इह आदिल्ला तिन्नि भंगा भाणियत्वा चरिमभंगवज्जा । अलेस्से केवलनाणी य अजोगी य, एए तिन्नि वि न पुच्छिज्जंति, सेसं तहेवं । वाणमंतरजोइसिय वेमाणिया जहा नेरइया । अचरिमे णं भंते ! नेरइए नाणावरणिज्जं कम्मं किं बंधी पुच्छा, गोयमा ! एवं जहेव पावं०, नवरं मणुस्सेसु सकसाइसु, लोभकसाइसु य पढमवितिया भंगा । सेसा अट्टारस चरमविहूणा, सेसं तहेव जाव वेमाणियाणं । दरिसणावरणिज्जं पि एवं चेव निरवसेसं । वेयणिज्जे सव्वत्थ वि पढमवितिया भंगा जाव वेमाणियाणं, नवरं मणुस्सेसु अलेस्से केवली अजोगीय नत्थि । अचरिमेणं भंते ! नेरइए मोहणिज्जं कम्मं किं बंधी पुच्छा, गोयमा ! जहेव पावं कम्मं तहेव निरवसेसं जाव वेमाणिए । अचरिमेणं भंते ! नेरइए आउयं कम्मं

किं बंधी पृच्छा, गोयमा ! पढमतइया भंगा, एवं सव्वपदेसु वि
 नेरइयाणं पढमतइया भंगा, णवरं सम्मामिच्छत्ते तइओ भंगो,
 एवं जाव थणियकुमाराणं । पुढवीकाइय आउकाइय वणस्तइ-
 काइयाणं तेउलेस्साए तइओ भंगो, सेसेसु पदेसु सव्वत्थ पढम-
 तइया भंगा । तेउक्काइय वाउक्काइयाणं सव्वत्थ पढमतइया भंगा,
 वेइंदिय-तेइंदिय-चउरिंदियाणं एवं चेव, नवरं सम्मत्ते ओहि-
 यनाणे आभिणिबोहियनाणे सुयनाणे, एएसु चउसु वि ठाणेसु
 तइओ भंगो । पंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं सम्मामिच्छत्ते
 तइओ भंगो, सेसेसु पदेसु सव्वत्थ पढमतइया भंगा । मणु-
 स्साणं सम्मामिच्छत्ते अवेदए अकसाइमि य तइओ भंगो,
 अलेस्स केवलनाण अजोगीय न पुच्छिज्जंति, सेसपदेसु सव्वत्थ
 पढमतइया भंगा । वाणमंतरजोइसियवेसाणिया जहा नेर-
 इया । नामं गोयं अंतरायं च जहेव नाणावरणिज्जं तहेव निरव-
 सेसं । सेवं भंते ! सेवं भंते ! त्ति जाव विहरइ ॥सू० १॥

छवीसइमे बंधिसए एक्कारसमो उदेसो समत्तो ॥२६-११॥

छवीसइमं सयं समत्तं ॥२६॥

छाया-अचरमः खलु भदन्त ! नैरयिकः पापं कर्म किम् अवधनात् पृच्छा
 गौतम ! अस्त्येकक एवं यथैव प्रथमोद्देशके प्रथमद्वितीयौ भङ्गौ भणितव्यौ सर्वत्र
 यावत् एवैन्द्रियतिर्यग्योनिकानाम् । अचरमः खलु भदन्त । मनुष्यः पापं कर्म किम्
 अवधनात् पृच्छा, गौतम ! अस्त्येककोऽवधनात् बध्नाति भन्तस्यति^१, अस्त्येकको-
 ऽवधनात् बध्नाति न भन्तस्यति^२ अस्त्येककोऽवधनात् न बध्नाति भन्तस्यति^३ ।
 सलेश्यः खलु भदन्त ! अचरमो मनुष्यः पापं कर्म किम् अवधनात् एवमेव त्रयो
 भङ्गाश्चरमविहीना भणितव्याः, एवं यथैव प्रथमोद्देशके । नवरं येषु तत्र विंशतिषु
 चत्वारो भङ्गा स्तेषु इह आदिमा स्रयो भङ्गा भणितव्याश्चरमभङ्गवर्जाः ।
 अलेश्यः केवलज्ञानी च अयोगी च, एते त्रयोऽपि न पृच्छन्ते, शेषं तथैव । वाणम-
 न्तरज्योतिष्कवैमानिका यथा नैरयिकाः । अचरमः खलु भदन्त ! नैरयिकः

જ્ઞાનાવરણીયં કર્મ કિમ્ અવધ્નાત્ પૃચ્છા, ગૌતમ ! एवं यथैव पापं मनुष्येषु
 સક્રપાયિષુ લોભક્રપાયિષુ ચ પ્રથમદ્વિતીયૌ ભક્તૌ, શેષા અષ્ટાદશ ચરમવિહીનાઃ,
 શેષં તથૈવ યાવદ્ વૈમાનિકાનામ્ । दर्शनावरणीयमपि एवमेव निरवशेषम् ।
 વેદનીયે સર્વત્રાપિ પ્રથમદ્વિતીયૌ ભક્તૌ યાવદ્વૈમાનિકાનામ્, નવરં મનુષ્યેષુ અલેશ્યઃ
 કેવલી અયોગી ચ નાસ્તિ । अचरमः खलु भदन्त ! नैरयिकः मोहनीयं कर्म किम्
 અવધ્નાત્ પૃચ્છા, ગૌતમ ! यथैव पापं० तथैव निरवशेष यावद्वैमानिकः । अचरमः
 खलु भदन्त ! नैरयिकः आयुष्कं कर्म किम् अवध्नात् पृच्छा, गौतम ! प्रथम-
 તૃતીયૌ ભક્તૌ एवं सर्वं पदेष्वपि नैरयिकाणां प्रथमतृतीयौ भक्तौ नवरं सम्यग्मि-
 મિથ્યાત્વે તૃતીયો ભક્તઃ । एवं यावत् स्तनितकुमारानाम् । पृथिवीकायिकापू-
 કાયિકવનસ્પતિકાયિકાનાં તેજોલેશ્યાયાં તૃતીયો ભક્તઃ । શેષેષુ પદેષુ સર્વત્ર
 પ્રથમતૃતીયૌ ભક્તૌ । तेजस्कायिकवायुकायिकानां सर्वत्र प्रथमतृतीयौ भक्तौ ।
 દ્વીન્દ્રિયત્રીન્દ્રિયચતુરિન્દ્રિયાણામ્ એવમેવ નવરં સમ્યક્ત્વે ઔધિકજ્ઞાને આમિનિ-
 વોધિકજ્ઞાને શ્રુતજ્ઞાને, એનેષુ ચતુર્થપિ સ્થાનેષુ તૃતીયો ભક્તઃ । पञ्चेन्द्रिय-
 તિર્યગ્યોનિકાનાં સમ્યગ્મિમિથ્યાત્વે તૃતીયો ભક્તઃ, શેષેષુ સર્વત્ર પ્રથમતૃતીયૌ
 ભક્તૌ । मनुष्याणां सम्यङ्मिथ्यात्वे अवेदके अक्रपायिनि च तृतीयो भक्तः अलेश्य
 કેવલજ્ઞાનાયોગિનશ્ચ ન પૃચ્છ્યન્તે શેષેષુ પદેષુ સર્વત્ર પ્રથમતૃતીયભક્તૌ ।
 वानव्यन्तरज्योतिष्कवैमानिका यथा नैरयिकाः नामगोत्रमन्तरायं च यथैव ज्ञाना-
 વરણીયં તથૈવ નિરવશેષમ્ । तदेवं भदन्त ! तदेव भदन्त इति यावद्विहरति । सू० १ ।

इति पञ्चविंशतितमे बन्धिशतके एकादशोद्देशकः समाप्तः ॥२६॥११

ટીકા—‘અચરિમેણં મંતે ! નેરડણ’ અચરમઃ खलु भदन्त ! नैरयिकः ‘પાવં કર્મમં
 કિં વંધી પુચ્છા’ પાપં કર્મ કિમ્ અવધ્નાત્ વન્નાતિ મન્તસ્યતિ?, इत्यादि क्रमेण

छवीसवे शतकके ग्यारहवे उद्देशक का प्रारंभ

दशवे उद्देशक का निरूपण करके अब सूत्रकार क्रम प्राप्त ११ वे
 उद्देशक का कथन करते हैं—

‘अचरिमेणं मंते ! नेरडण पावं कर्ममं किं वंधी’—इत्यादि

ટીકાર્થ—હે મદન્ત ! જો નૈરયિક અચરમ હોતો હે વહ કયા પાપકર્મ
 કો પહિલે હે વાંધ ચુકા હોતો હે ? वर्तमान काल में भी क्या वह

अग्यारहा उद्देशना प्रारंभ—

દશમાં ઉદ્દેશાનું નિરૂપણ કરીને હવે સૂત્રકાર ક્રમપ્રાપ્ત આ બીજીવારના
 ઉદ્દેશાનું કથન કરે છે ‘અચરિમેણ મંતે ! નેરડણ પાવ કર્મમં કિં વંધી’ इत्यादि

ટીકાર્થ—હે ભગવન્ જે નૈરયિક અચરમ હોય છે, તે શું પાપકર્મના
 બધ પહેલેથી જ બાધી ચૂકેલ હોય છે ? वर्तमान काल में भी क्या वह

ચતુર્મજ્જકઃ પ્રશ્નઃ પૃચ્છયા સંગૃહ્યતે । મગવાનાહ—‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘अत्येगइए एवं जहेव पढमोद्देशेण’ अस्त्येकक एवं यथैव प्रथमोद्देशके ‘पढमवित्तिया भंगा भाणियव्वा सव्वत्थ जाव पंचिदियतिरिक्खजोणियाणं’ प्रथमद्वितीयौ भङ्गौ भणितव्यौ सर्वत्र यावत् पञ्चेन्द्रियतिर्यग्धोनिनानां तदयमर्थः हे गौतम ! कश्चिदेकोऽचरमनारकः पापं कर्म अवधनात् वध्नाति भन्त्स्यति ?

पापकर्म का बन्ध करता है ? और भविष्यत् काल में भी क्या वह पापकर्म का बंध करेगा ? इत्यादि क्रम से यहाँ चार भंगों वाला प्रश्न गौतमस्वामीने प्रभुश्री से किया है, इसके उत्तर में प्रभुश्री गौतम-स्वामी से कहते हैं—‘गोयमा ! अत्येगइए एवं जहेव पढमोद्देशेण’ हे गौतम ! कोई एक अचरम नैरयिक ऐसा होता है जो पापकर्म का बंध कर चुका होता है, वर्तमान में भी वह पापकर्म का बन्ध करता है और भविष्यत् काल में भी वह पापकर्म का बन्ध करने वाला होता है, तथा—कोई एक अचरम नैरयिक ऐसा होता है, जो भूतकाल में पापकर्म का बंध कर चुका होता है, वर्तमान में भी वह पापकर्म का बन्ध करता है पर भविष्यत् काल में वह पापकर्म का बन्ध नहीं करता है । इस प्रकार से प्रथम उद्देशक में कहे गये प्रथम द्वितीय भंग यहाँ भणितव्य हैं । और ये दो भंग यावत् पञ्चेन्द्रिय तिर्यग्धोनिक तक यहाँ भणितव्य हुए हैं । यहाँ यावत्पद से ‘अचरम भवनपति, पृथिवी अप, तेजः, वायु, वनस्पति, दोहन्द्रिय, तेहन्द्रिय, चौहन्द्रिय इन सब का

બંધ બાંધે છે ? અને ભવિષ્ય કાળમાં પણ તે પાપકર્મનો બંધ બાંધશે ? આ પ્રકારથી અહિયાં ચાર ભંગાત્મક પ્રશ્ન ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને પૂછેલા છે. આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—‘ગોયમા ! અત્યે-ગइए एवं जहेव पढमोद्देशेण’ હે ગૌતમ ! કોઈ એક અચરમ નૈરયિક એવો હોય છે કે—જે ભૂતકાળમાં પાપકર્મનો બંધ કરી ચૂકેલ હોય છે. વર્તમાનમાં પણ તે પાપકર્મનો બંધ કરે છે, અને ભવિષ્યમાં પણ તે પાપ કર્મનો બંધ કરવાનો હોય છે. તથા એક અચરમ નારક એવો હોય છે. કે—ભૂતકાળમાં તેણે પાપકર્મનો બંધ કર્યો છે. વર્તમાન કાળમાં પણ તે પાપ કર્મનો બંધ કરે છે. પરંતુ ભવિષ્યકાળમાં તે પાપ કર્મનો બંધ કરતો નથી. આ રીતે પહેલા ઉદ્દેશમાં કહેલા પહેલો અને બીજો એ બે ભંગો અહિયાં સ્વીકાર્યા છે. અને આ બે ભંગો યાવત્પંચેન્દ્રિયતિર્યગ્ધોની સુધી અહિયાં કહેવાના છે આજ પ્રમાણે યાવત્પદથી ‘અચરમ, ભવનપતિ પૃથ્વી, અપૂ, તેજ, વાયુ, વનસ્પતિ, બે ઇન્દ્રિય એવો, ચાર ઇન્દ્રિયવાળો એવો આ બધા ગ્રહણ કરાયા છે. આ તમામના

કશ્ચિદેકોઽચરમો નારકઃ પાપં કર્મં અવધ્નાત્ વધ્નાતિ ન મન્તસ્યતીત્યાકારકૌ
દ્વાવાઘૌ મજ્ઞૌ યથા પ્રથમોદેશકે કથિતૌ તથૈવ અચરમનારકસ્ય પાપકર્મબન્ધ-
નેઽપિ વક્તવ્યૌ, ચરમનારકાદારમ્ય પશ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકં યાવત્, અત્ર યાવત્પદેન
અચરમ ભવનપતિ પૃથિવ્યપ્તેજો વાયુવનસ્પતિદ્વિ-ત્રિ-ચતુરિન્દ્રિયપ્રકરણપર્યન્તસ્ય
ગ્રહણં ભવતિ, સર્વજાલાપપ્રકારઃ સ્વયમેવોહનીય ઇતિ । અચરમોદેશકે નૈરયિકા
દારમ્ય પશ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકપર્યન્તેષુ પદેષુ પાપં કર્માશ્રિત્ય આઘાવેવ દ્વૌ મજ્ઞકૌ
વક્તવ્યાવિતિ નિષ્કર્ષ ઇતિ । ‘અચરિમે ણં મંતે ! મણુસ્સે’ અચરમઃ સ્વલ્પ મદન્ત ।
મનુષ્યઃ ‘પાપં કર્મં કિં વંધી પુચ્છા’ પાપં કર્મં કિમવધ્નાત્ વધ્નાતિ મન્તસ્યતિ
ત્યાઘાકારકશ્ચતુ મૈજ્ઞકઃ પ્રશ્નઃ પૂચ્છયા સંગૃહ્યતે । મગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ,
‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘અત્યેગઈણ વંધી વંધઈ વંધિસ્સઈ’ અસ્ત્યેકકોઽચરમો મનુષ્યઃ
પૂર્વકાલે પાપં કર્મં અવધ્નાત્, વર્તમાનકાલે પાપં કર્મં વધ્નાતિ, અનાગતકાલે

ગ્રહણ હુઆ હૈ । इन सब में आलाप प्रकार अपने आप उद्भावित
करना चाहिये, तात्पर्य इस कथन का केवल इतना ही है कि अचरम
नैरयिक से लेकर अचरम पश्चेन्द्रियतिर्यग्योनिक तक के पदों में इस
उद्देशक में आदिके दोही भंग वक्तव्य हैं । ‘अचरिमे णं मंते ! मणुस्से०’
‘हे भदन्त ! जो मनुष्य अचरम होता है वह क्या पापकर्म का बन्ध
कर चुका होता है ? वर्तमान में वह पापकर्म का बन्ध करता है ? और
भविष्यत् में भी वह पापकर्म का क्या बन्ध करने वाला होता है ? इस
रूप से यहां पर भी चार भंगोवाला प्रश्न गौतमस्वामीने प्रभुश्री से
पूछा है, उत्तर में प्रभुश्रीने कहा है-‘गोयमा ! अत्येगइए वंघी वंघइ
वंघिस्सइ’ ‘हे गौतम ! कोई एक अचरम मनुष्य ऐसा होता है जो
पापकर्म का बन्ध कर चुका होता है, वर्तमान में भी वह पापकर्म

સંબંધમાં આલાપકો સ્વયં સમજી લેવા આ કથનનું તાત્પર્ય એ છે કે—
અચરમ નૈરયિકથી લઈને અચરમ પશ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિક સુધીના પદોમાં આ
ઉદ્દેશામાં પહેલો અને બીજો એ બેજ લગો કહેવાના છે ‘અચરિમે ણ મંતે !
મણુસ્સે !’ હે ભગવન્ જે મનુષ્ય અચરમ હોય છે, તે શું પાપકર્મનો બંધ
કરી ચુકેલ હોય છે ? વર્તમાન કાળમાં તે પાપકર્મનો બંધ કરે છે ? અને
ભવિષ્ય કાળમાં તે પાપ કર્મનો બંધ કરવાનો હોય છે ? આ પ્રકારથી
આ વિષયમાં પણ ચાર ભંગાત્મક પ્રશ્ન ગૌતમસ્વામીએ પૂટેલ છે. આ પ્રશ્નના
ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમ સ્વામીને કહે છે કે-‘ગોયમા ! અત્યેગઈણ વંધ
વંધિસ્સઈ’ હે ગૌતમ ! કોઈ એક અચરમ મનુષ્ય એવો હોય
કાળમાં પાપકર્મનો બંધ કરી ચુકેલ છે, વર્તમાન માં,

વિંશતિપદેષુ इह एकादशोद्देशके अचरममनुष्यदण्डके आद्यास्त्रयो भङ्गा भणितव्याः—कथयितव्या अचरमभङ्गवर्जाः—चतुर्थमङ्गरहिताः यद्यपि मनुष्यपदे एतेषु विंशतिपदेषु सामान्यतश्चत्वारोऽपि भङ्गाः सम्भवन्ति तथापि अचरमत्वात् मनुष्यपदे चतुर्थो भङ्गो न भवति चरमस्यैव मनुष्यस्य चतुर्थमङ्गसद्भावात्। तानिच विंशतिपदानि एतानि—जीवे१—सलेश्य२—शुक्ललेश्य३, शुक्लपाक्षिक४—सम्यग्दृष्टि५—ज्ञानि६—मतिज्ञानचतुष्टय१०— नो संज्ञोपयुक्त११—वेद१२—कषाय१३—लोभकषाय१४—सयोगि—मनोयोग्यादित्रय१६—साकारोपयु१७ क्ताऽनाकारोप२०—स्वरूपाणि, एतेषु पदेषु आद्यास्त्रयो भङ्गा वक्तव्या इति। ‘अलेस्से केवलनाणीय अजोगी य, एए तिन्नि वि न पुच्छिज्जंति’ अलेश्यः—लेश्यारहितः,

પદોં મેં યહાં ૧૧ વેં ઉદ્દેશક મેં અચરમ મનુષ્ય દણ્ડક મેં ચતુર્થ ભંગ વર્જિત આદિ કે ત્રીન ભંગ હી કહના ચાહિયે। યદ્યપિ મનુષ્ય પદ મેં હન ૨૦ પદોં મેં સામાન્યતઃ ચારોં હી ભંગ સંભવિત હોતે હેં ફિર ભી અચરમ હોને સે મનુષ્ય પદ મેં ચતુર્થ ભંગ નહીં હોતા હૈ કયોં કિ જો ચરમ મનુષ્ય હોતા હૈ ઉસકે હી ચતુર્થ ભંગ કા સદ્ભાવ હોતા હૈ। ૨૦ પદ હસ પ્રકાર સે હેં—‘જીવ૧, સલેશ્ય૨, શુક્લલેશ્ય૩, શુક્લપાક્ષિક૪, સમ્યગ્દૃષ્ટિ૫, જ્ઞાની૬, મતિજ્ઞાનચતુષ્ટય ૭, ૮, ૯, ૧૦, નો સંજ્ઞોપયુક્ત ૧૧, વેદ ૧૨ કષાય ૧૩, લોભકષાય ૧૪, સયોગી ૧૫ મનો યોગી આદિત્રય ૧૬, ૧૭, ૧૮, સાકારોપયુક્ત ૧૯ ઓર અનાકારોપયુક્ત ૨૦’। હન ૨૦ પદોં મેં આદિ કે ત્રીન ભંગ હી વક્તવ્ય હુએ હેં। ‘અલેસ્સે કેવલનાણીય અજોગી ય એએ તિન્નિ વિ ન પુચ્છિજ્જંતિ’ અલેશ્ય, કેવલ

અહિયાં આ અગિયારમાં ઉદ્દેશમાં લેશ્યાવાળા અચરમ મનુષ્યના દંડકમાં ચોથા ભંગને છોડીને આદિના ત્રણ ભંગો જ એટલે કે પહેલો, બીજો અને ત્રીજો એ ત્રણ ભંગોજ કહેવા જોઈએ જો કે મનુષ્ય પદમાં આ વીસે પદોમાં સામાન્ય પ્રકારથી ચારે ભંગો સંભવે છે, તો પણ અચરમ હોવાથી મનુષ્યપદમાં ચોથો ભંગ હોતો નથી. કેમ કે—જે ચરમ મનુષ્ય હોય છે, તેને જ ચોથો ભંગ સંભવે છે. તે ૨૦ વીસ પદો આ પ્રમાણે —‘જીવ ૧, સલેશ્ય, ૨ શુક્લ લેશ્યા ૩, શુક્લપાક્ષિક, ૪, સમ્યગ્દૃષ્ટિ ૫, જ્ઞાની ૬, મતિજ્ઞાન ૭, શ્રુત જ્ઞાન, ૮, અવધિજ્ઞાન ૯, કેવળ જ્ઞાન ૧૦, નો સંજ્ઞોપયુક્ત ૧૧, વેદ ૧૨, કષાય ૧૩, લોભકષાય ૧૪, સંયોગી ૧૫, મનોયોગી ૧૬, વચનયોગી ૧૭, ૧૮, સાકારોપયુક્ત ૧૯, અને અનાકારોપયુક્ત ૨૦,’ આ વીસ પદોમાં આદિના ત્રણ ભંગોજ એટલે કે પહેલો બીજો અને ત્રીજો એ ત્રણ જ ભંગો કહ્યા છે. ‘અલેસ્સે કેવલનાણીય અયોગી ય એએ તિન્નિ વિ ન પુચ્છિજ્જંતિ’ અલેશ્ય

કેવલજ્ઞાની ચ અયોગી ચ એતે ત્રયોઽપિ મનુષ્યા ન પૃચ્છ્યન્તે, અલેશ્યકેવલજ્ઞાન્ય-
યોગિ મનુષ્યવિષયે મજ્ઞા ન પ્રષ્ટવ્યાઃ લેશ્યાદિરહિતત્વાદેવ મજ્ઞાભાવાદિતિ
અલેશ્યાચાસ્રયશ્વરમમજ્ઞવન્ત એવ અવધ્નાત્ ન વધ્નાતિ ન મન્તસ્યતિત્યાકારકાશ્વ-
રમમજ્ઞવન્ત એવ ભવન્તિ અતોઽત્ર એતે ન પ્રષ્ટવ્યા ઇતિ । ‘સેસં તદેવ’ શેપમ્ એત-
દ્વ્યતિરિક્તં સર્વં તથૈવ પ્રથમોદ્દેશકવદેવ જ્ઞાતવ્યમિતિ । ‘વાણમંતરજોઽસિય
વેમાણિયા જહા નેરહ્યા’ વાનવ્યન્તરજ્યોતિષ્કવૈમાનિકા નારકવદેવ પ્રથમ-
દ્વિતીયમજ્ઞકા જ્ઞાતવ્યા ઇતિ । જ્ઞાનાવરણીયદણ્ડકે આહ-‘અચરિમે ણં’ ઇત્યાદિ,
‘અચરિમેણં મંતે ! નેરહ્ય’ અચરમઃ સ્વલુ મદન્ત ! નૈરયિકઃ ‘ણાણાવરણિજ્ઞં કમ્મં
કિં વંધી પુચ્છા’ જ્ઞાનાવરણીયં કર્મ કિમ્ અવધ્નાત્ પૂર્વકાલે વન્નાતિ, અનાગત-
કાલે જ્ઞાનાવરણીયં કર્મ મન્તસ્યતિ, ઇત્યાદિકમેણ ચતુર્મજ્ઞકઃ પ્રવનઃ પૃચ્છયા
સંગૃહ્યતે । મગવાનાહ- ‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘એવં જદેવ

જ્ઞાની ઓર અયોગી હન મનુષ્યોં મેં કેવલ એક ચતુર્થ ભંગ હી હોતા હેં,
કયોંકિ યે તીનોં ચરમ હી હોતે હૈ અતઃ હસ અચરમઉદ્દેશક મેં હનકી
પૃચ્છા નહીં કી જાતી હૈ ।

‘સેસં તદેવ’ હસ કથન કે અતિરિક્ત ઓર સ્વ યાકી કા કથન
પ્રથમ ઉદ્દેશક કે જૈસા હી જાનના ચાહિયે, ‘વાણમંતરજોઽસિય
વેમાણિયા જહા નેરહ્યા’ વાનવ્યન્તર જ્યોતિષ્ક ઓર વૈમાનિક નારક
કેજૈસે હી પ્રથમ ઓર દ્વિતીય ભંગવાળે જાનના ચાહિયે । ‘અચરિમેણં
મંતે ! નેરહ્ય’ ણાણાવરણિજ્ઞં કમ્મં કિં વંધી પુચ્છા’ હે મદન્ત ! જો
નૈરયિક અચરમ હોતા હૈ વહ કયા જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કા વન્ધ કર
ચુકા હોતા હેં ? વર્તમાન મેં બી વહ કયા ઉસકા વન્ધ કરતા હૈ ?
ઓર ભવિષ્યત્ મેં બી કયા વહ ઉસકા વધ કરેગા ? ઇત્યાદિ રૂપ સે

કેવળજ્ઞાની, અને અયોગી એ મનુષ્યોમા કેવળ એક થોડો ભંગજ હોય છે.
કેમકે એ ત્રણે ચરમ જ હોય છે. તેથી આ અચરમ ઉદ્દેશનાં તેનના
સંબંધી પ્રશ્ન કરવામાં આવતો નથી. ‘સેસ તદેવ’ આ કથન શિવાય બાકીનું
બીજું તમામ કથન પહેલા ઉદ્દેશમાં કહ્યા પ્રમાણે સમજવું

‘વાણમંતરજોઽસિયા વેમાણિયા જહા નેરહ્યા’ વાનવ્યન્તર જ્યોતિષ્ક અને
વૈમાનિકને નારકના કથન પ્રમાણે જ પહેડો અને બીજો એ બે ભંગવાળા
સમજવા. ‘અચરિમેણં મંતે ! નેરહ્ય’ ણાણાવરણિજ્ઞં કમ્મં કિં વંધી પુચ્છા’
હે મગવન્ જે નૈરયિક અચરમ હોય છે, તેણે જ્ઞાનાવરણીય
કર્મનો બંધ કરેલ હોય છે ? વર્તમાન કાળમાં પણ તે તેનો બંધ કરે છે ?
અને ભવિષ્ય કાળમાં તે તેનો બંધ કરશે ? આ પ્રમાણે ચાર કથનો.

પાવં' એવં તથૈવ પાવં કર્મ યથા પાપકર્મદણ્ડકે અચરમનારકસ્થાગ્રી દ્વી મજ્જાકૌ કથિતૌ તેનૈવ રૂપેણ અચરમનારકસ્ય જ્ઞાનાવરણીયકર્મણઃ વન્ધેડપિ-કથિ-
 દેકોડચરમો નારકઃ પૂર્વકાલે જ્ઞાનાવરણીયં કર્મ અવધનાત્, વર્તમાનકાલે બધ્નાતિ,
 અનાગતકાલે મન્ત્સ્યતિ ચ જ્ઞાનાવરણીયં કર્મ ૧, તથા કથિદેકો નારકઃ પૂર્વકાલે
 જ્ઞાનાવરણીયં કર્મ અવધનાત્, બધ્નાતિ વર્તમાનકાલે, ન મન્ત્સ્યતિ અનાગતકાલે
 જ્ઞાનાવરણીયં કર્મ ૨, इत्याकारकौ द्वौ आद्यौ मज्जा तृतीयचतुर्थवर्जौ वक्तव्यौ इति ।
 અચરમનારકસ્ય પાપકર્મદણ્ડકાપેક્ષયા જ્ઞાનાવરણીયકર્મદણ્ડકે વૈલક્ષણ્યં પ્રતિપા-
 દયન્નાહ-‘નવરં’ इत्यादि, ‘नवरं मणुस्सेसु कसाइसु लोभकमाइसु य पढमवितिया

ચાર મંગોવાલા યહ પ્રશ્ન ગૌતમસ્વામીને પ્રશુશ્રી સે ક્રિયા હૈ ફલકે
 ઉત્તર મેં પ્રશુશ્રી કહતે હૈ-‘ગોયમા । એવં જહેવ પાવં’ હે ગૌતમ પાપકર્મ
 દણ્ડક મેં જિસ રીતિ સે અચરમ નારક કે આદિ કે દો મંગ કહે ગયે
 હૈં ઉમી રીતિ સે અચરમ નારક કે જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કે બંધ મેં મી
 આદિ કે દો હી મંગ કહના ચાહિયે તૃતીય ચતુર્થ મંગ જહીં । જૈસે-
 કોઈ એક અચરમનારક એસા હોતા હૈ કિ જિસકે દ્વારા પૂર્વકાલ મેં જ્ઞાના-
 વરણીય કર્મ કા વન્ધ ક્રિયા ગયા હોતા હૈ, વર્તમાન મેં મી વહ ઉસકા
 વન્ધ કરતા હૈ ઓર આગે મી વહ ઉસકા વન્ધ કરેગા ૧ તથા કોઈ એક
 અચરમ નારક એસા હોતા હૈ કિ જિસકે દ્વારા પૂર્વકાલ મેં જ્ઞાનાવરણીય
 કર્મ કા વન્ધ ક્રિયા ગયા હોતા હૈ વર્તમાન મેં મી વહ ઉસકા વન્ધ
 કરતા હૈ, પર ભવિષ્ય મેં વહ ઉસકા વન્ધ કરનેવાલા જહીં હોતા હૈ ૨

‘એમે યે દો મંગ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કે વન્ધ કરને કે સમ્બન્ધ મેં

પ્રશ્ન ગૌતમ સ્વામીએ પ્રશુશ્રીને પૂછયો છે. આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રશુશ્રી કહે
 છે કે-‘ગોયમા એવજહેવ પાવં’ હે ગૌતમ । પાપકર્મ દંડકમાં જે પ્રમાણે
 અચરમ નારકને આર્તિના એટલે-પહેલો અને બીજો એ બે ભાગો કહ્યા છે.
 એજ પ્રમાણે અચરમ નારકને જ્ઞાનાવરણીય કર્મના બંધમાં પણ આદિના એ
 બે ભાગો જ કહેવા જોઈએ ત્રીજો અને ચોથો ભાગ કહેવાનો નથી. જેમ કે-
 કોઈ એક અચરમ નારક એવો હોય છે કે જેના દ્વારા જૂતકાળમાં જ્ઞાનાવરણીય
 કર્મનો બંધ કરાયો હોય છે વર્તમાન કાળમાં પણ તે તેને બંધ કરે છે અને
 ભવિષ્ય કાળમાં પણ તે તેને બંધ કરશે. ૧ તથા-કોઈ એક અચરમ નારક એવો
 હોય છે કે-જેણે જૂતકાળમાં જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો બંધ કર્યો હોય છે વર્તમાન
 પણ તે તેને બંધ કરે છે પરંતુ ભવિષ્ય કાળમાં તે તેને બંધ
 કરવાનાજો હોતો નથી, ૨ ‘આ રીતે આ બે ભાગો જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો
 બંધ કરવાના સંબંધી અચર નારક દંડકમાં કહ્યા છે. ‘નવરં’ મણુસેસુ

ભંગા' નવરં મનુષ્યેષુ સમુચ્ચયમનુષ્યેષુ સકષાયિષુ લોભકષાયિષુ ચ પ્રથમદ્વિતીયો
અવધ્નાત્ વધ્નાતિ મન્તસ્યતિ?, અવધ્નાત્ વધ્નાતિ ન મન્તસ્યતિ, इत्याकारको
द्वावाधावेव भङ्गौ वक्तव्यौ पापकर्मदण्डके सकषायलोभकषायिषु आद्यास्तयो
भङ्गकाः कथिता अत्र तु आद्यौ द्वावेव यत एते ज्ञानावरणीयं कर्म अवद्ध्वा पुन
र्वन्धका न भवन्ति कषायिणां सदैव ज्ञानावरणीयकर्मणां बन्धकत्वात् चतुर्थस्तु
भङ्गोऽचरमत्वादेव न सम्भवतीति भावः। 'सेमा अट्टारसचरमविहृणा' शेषा अष्टा-
दशवरमभङ्गविहीनाः सकषायलोभकषायं च परित्यज्य शेषेषु जीवसलेश्य शुक्ल-
पाक्षिकसम्यग्दृष्टिज्ञानमतिज्ञानादि चतुष्टय नोसंज्ञोपयुक्तवेदसदो गि मनोयोग्यादि
त्रय साकारोपयुक्तानाकारोपयुक्तेषु अष्टादशपदेषु चतुर्थभङ्गवर्जा आद्यास्तयोऽपि

અચરમનારક દણ્ડક મેં વતલાયે ગયે હૈં। 'નવરં' મનુષ્યેષુ સકસાઈસુ
લોભકસાઈસુ ચ પઢવિતિયા 'ભંગા' 'પરન્તુ' વિશેષ યહ હૈં કિ
સામાન્ય મનુષ્યોં મેં—સકષાયી ઔર લોભકષાયી મનુષ્યોં મેં યહાં પ્રથમ
ઔર દ્વિતીય યે દો ભંગ હી વક્તવ્ય હુએ હૈં। પર પાપકર્મ દણ્ડક મેં
તો કષાયી ઔર લોભ કષાયી મનુષ્યોં મેં આદિ કે ત્રીન ભંગ વક્તવ્ય
હુએ હૈં। યહાં જો આદિ કે દો ભંગ કહે ગયે હૈં ઉસકા કારણ એસા હૈં
કિ યે જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કો નહીં બાંધ કરકે પુનઃ બંધક નહીં હોતે હૈં
કયોંકિ સકષાયી મનુષ્યોં મેં જ્ઞાનાવરણીય કર્મોં કી સદા હી વન્ધકતા
રહતી હૈં। યહ ચતુર્થ ભંગ અચરન હોને કે કારણ સંમતિ હી નહીં
હોતા હૈં। 'સેમા અટ્ટારસચરમવિહૃણા' બાકી કે ૧૮ પદોં મેં સકષાય
એવં લોભકષાય પદ કો છોડકર જીવ, સલેશ્ય, શુક્લલેશ્ય, શુક્લ
પાક્ષિક, સમ્યગ્દૃષ્ટિ, જ્ઞાની, મતિજ્ઞાનાદિચતુષ્ટય, નોસંજોપયુક્ત, વેદ,

કસાઈસુ લોભ કસાઈસુ ચ પઢવિતિયા ભંગા' પરન્તુ અહિ વિશેષપણું એ છે કે—
સામાન્ય મનુષ્યોમા કષાયી અને લોભકષાયવાળા મનુષ્યોમા અહિયાં પહેલો
અને બીજો એ બેજ લગો કહ્યા છે પરન્તુ પાપકર્મના દડકમા તો કષાયવાળા
અને લોભ કષાયવાળા મનુષ્યોમા પહેલા ત્રણ લગો કયા છે. અહિયાં આદિ
પહેલો અને બીજો એ બે લગો કહેવાનુ કાનુ છે તેનુ કારણ એ છે કે—તે
જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો બધ ન કરીને દરેથી તેને બધવાળો હોના નથી. કેનકે
કષાયવાળા મનુષ્યોમા જ્ઞાનાવરણીય કર્મોનુ બધકપણુ સ્વાકષય શે છે.
અચરમ હોવાથી યે યે જન સંજનિત થયે નથી 'સેમા અટ્ટારસચરમવિહૃણા'
બાકીના અટ્ટાર પદોમા સકષાય અને લોભ કયા. પદને છે અને દુન, શુક્લ
લેશ્યાવાળા, શુક્લપરિશ્ક, સમ્યગ્દૃષ્ટિ, રાત્રી, મતિજ્ઞાન વિન્દે નાર રન,

મજ્ઞા યથાયથમુદાહરણીયાઃ । ‘સેસં તહેવ જાવ વેમાણિયાણં’ શેષં તથૈવ યાવદ્વૈ-
માનિકાનામ્ , મનુષ્યાન્ વિહાય શેષાણાં સર્વેષાં વૈમાનિકાન્તદ્દંડકાનાં સર્વપદેષુ
તથૈવ નારકવદેવ પ્રથમદ્વિતીયૌ મજ્ઞૌ વક્તવ્યૌ ઇતિ । ‘દરિસણાવરણિજ્જં પિ એવં
ચેવ નિરવસેસ’ દર્શનાવરણીયમપિ એવમેવ નિરવશેષં યથા જ્ઞાનાવરણીયેન કર્મણા
કર્મબન્ધવક્તવ્યતા કથિતા તથૈવ દર્શનાવરણીયેન દ્દંડકા મણિતવ્યાઃ ‘વેયણિજ્જે
સવ્વત્થ વિ પઢમવિતિયા મંગા જાવ વેમાણિયાણં’ વેદનીયે સર્વત્રાપિ પ્રથમદ્વિતીયૌ
મજ્ઞૌ અવધનાત્ વધનાતિ મન્તસ્યતિ ૧, અવધનાત્ વધનાતિ ન મન્તસ્યતિ ૨ ઇત્યા-
કારકૌ દ્વૌ મજ્ઞૌ જ્ઞાતવ્યૌ એવમેવ વૈમાનિકપર્યન્તેઽપિ પ્રથમદ્વિતીયૌ મજ્ઞૌ વેદ-
નીયકર્મવિષયે જ્ઞાતવ્યાવિતિ । ‘નવરં મણુસેસુ અલેસે કેવલી અયોગી નત્થિ’

સયોગી, મનોયોગી આદિ ત્રીન સાકારોપયોગયુક્ત, ઔર અનાકારો-
પયુક્ત હન મેં ચતુર્થ ભંગ કો છોડકર આદિ કે ત્રીન ભંગ કહના ચાહિયે ।

‘સેસં તહેવ જાવ વેમાણિયાણં’ મનુષ્યોં કે સિવાય સમી દ્દંડકોં
કા યાવત્ વૈમાનિક દંડક તક કા કથન નૈરયિકોં કે સમાન
કરના ચાહિયે । અર્થાત્ હન સમી દંડકોં મેં મી નૈરયિકોં કે જૈસે
પ્રથમ ઔર દ્વિતીય દો ભંગ હી કહના ચાહિયે । ‘દરિસણાવરણિજ્જં પિ
એવં ચેવ નિરવસેસં’ જિસ રીતિ સે જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કે સાથ બન્ધ
કી વક્તવ્યતા કહી ગઈ હૈ ઉસી રીતિ સે દર્શનાવરણીય કર્મ કે સાથ
મી બન્ધ કી વક્તવ્યતા કહની ચાહિયે,—‘વેયણિજ્જે સવ્વત્થ વિ પઢમ-
વિતિયા મંગા જાવ વેમાણિયાણં’ વેદનીય કર્મ મેં મી સર્વત્ર પદોં મેં
પ્રથમ દ્વિતીય ભંગ વૈમાનિક તક કહના ચાહિયે, ‘નવરં મણુસેસુ

નાસંજોપયોગી અને અનાકારોપયોગવાળામાં એથા ભંગને છોડીને પહેલો,
બીજો અને ત્રીજો એ ત્રણ ભંગો કહેવા જોઈએ.

‘સેસં તહેવ જાવ વેમાણિયાણં’ મનુષ્યોના શિવાય બધા જ દંડકોનું યાવત્
વૈમાનિક દંડક સુધીનું કથન નૈરયિકોના કથન પ્રમાણે કહેવું જોઈએ અર્થાત્ આ
બધા દંડકોમાં પહેલો અને બીજો એ બે ભંગોજ કહેવાના કહ્યા છે ‘દરિસણા-
વરણિજ્જંપિ એવં ચેવ નિરવસેસં’ જે પ્રમાણે જ્ઞાનાવરણીય કર્મની સાથે
બધ સંબંધી કથન કર્યું છે, એજ પ્રમાણે દર્શનાવરણીય કર્મની સાથે
પણ બધ સંબંધી કથન કહેવું જોઈએ અર્થાત્ દર્શનાવરણીય કર્મ સાથે પણ
દંડકો કહેવા જોઈએ. ‘વેયણિજ્જે સવ્વત્થવિ પઢમવિતિયા મંગા જાવ વેમાણિ-
યાણં વેદનીય કર્મમાં પણ બધાજ પદોમાં વૈમાનિકો સુધી પહેલો અને બીજો
એ બે ભંગો કહેવા જોઈએ ‘નવરં મણુસેસુ અલેસે કેવલી અયોગી નત્થિ’

નવરં મનુષ્યેષુ અલેશ્યઃ કેવલી અયોગી નાસ્તિ કેવલં મનુષ્યેષુ અલેશ્યઃ કેવલી અયોગી મનુષ્યેઽચરમો ન ભવતિ એતેષાં ચરમત્વસ્યૈવ સદ્ભાવાદિતિ । ‘અચરિમેણં મંતે ! નેરહ્ણ’ અચરમઃ સ્વલ્લ મદન્ત ! નૈરયિકઃ ‘મોહણિજ્જં કમ્મં કિં વંધી પુન્છા’ મોહનીયં કર્મ કિં પૂર્વકાલે અવધ્નાત્, વર્તમાનકાલે વધ્નાતિ ભવિષ્ય-કાલે મન્તસ્યતિ૧, તથા મોહનીયં કર્મ અવધ્નાત્ વધ્નાતિ ન મન્તસ્યતિ૨, અવધ્નાત્ ન વધ્નાતિ મન્તસ્યતિ૩, અવધ્નાત્ ન વધ્નાતિ ન મન્તસ્યતિ૪-ઇત્યેવં

અલેસ્સે કેવલી અજોગી નત્થિ’ વિશેષ યદ્દ હૈ કિ મનુષ્ય પદ મેં લેશ્યારહિત, કેવલી એવં અયોગી યે મનુષ્ય અચરમ નહીં હોતે હૈં । ક્યોંકી સ્વ મેં ચરમતા કા હી સદ્ભાવ રહતા હૈ અતઃ યહાં પર યે પદ નહીં કહને ચાહિયે ‘અચરિમેણં મંતે ! નેરહ્ણ’ હે મદન્ત । જો નૈરયિક અચરમ હોતા હૈ વહ કયા ‘મોહણિજ્જં કમ્મ કિં વંધી પુન્છા’ મોહનીય કર્મ કો ભૂતકાલ મેં વાંધ ચુકા હોતા હૈ, વર્તમાન મેં ભી કયા વહ મોહનીય કર્મ કો વાંધતા હૈં ? ઓર ભવિષ્યત્ કાલ મેં ભી કયા વહ મોહનીય કર્મ કો વાંધનેવાલા હોતા હૈ ? અથવા કયા વહ ભૂતકાલ મેં મોહનીય કર્મ કો વાંધ ચુકા હોતા હૈ ? વર્તમાન મેં ભી વહ ઉસે વાંધતા હૈ પર કયા વહ ઉસે ભવિષ્યત્ કાલ મેં વાંધનેવાલા નહીં હોતા હૈ ? અથવા-કયા વહ મોહનીય કર્મ કો ભૂતકાલ મેં વાંધ ચુકા હોતા હૈ ? વર્તમાન મેં વહ ઉસે કયા નહીં વાંધતા હૈ ? ભવિષ્યત્ કાલ મેં કયા ઉસે વાંધેગા ? અથવા ભૂતકાલ મેં હી વહ ઉસે વાંધ ચુકા હોતા હૈ ?

વિશેષતા એ છે કે-મનુષ્ય પદમા લેશ્યા સહિત કેવલી અને અયોગી એ મનુષ્યો અચરમ હોતા નથી. કેમ કે-અધારમાં ચરમ પણ નો જ સદ્ભાવ રહે છે તેથી અહીંયા એ પદો કહેવાના નથી ‘અચરિમેણ મંતે ! નેરહ્ણ’ એ લગવના એ અચરમ નૈરયિક હોય છે, તે શું ‘મોહણિજ્જ કમ્મ કિં વંધી પુન્છા’ મૂતકાળમાં મોહનીય કર્મનો અધકરી ચૂકેલ હોય છે ? વર્તમાન કાળમાં પણ તે મોહનીય કર્મનો અધ કરવાવળો હોય છે ? અને ભવિષ્યકાળમાં પણ તે મોહનીય કર્મનો અધ કરશે ? અથવા શું તે ભૂતકાળમાં મોહનીય કર્મને બાંધી ચૂકેલ હોય છે ? વર્તમાનમાં પણ તે તેને બાંધે છે ? પરંતુ ભવિષ્ય કાળમાં તે તેનો અધ કરશે નહીં ? અથવા-ભૂતકાળમાં મોહનીય કર્મને બાંધી ચૂકેલ હોય છે ? અને વર્તમાન કાળમાં તે તેનો અધ કરે ? અથવા ભૂતકાળમાં જ તેને તેનો અધ કરેલો હોય છે ? વર્તમાન કાળમાં તે તેનો અધ નથી કરતો. ? અને ભવિષ્ય કાળમાં તે તેનો અધ નહીં કરે ? આ પ્રમાણેના ચાર પ્રશ્નો પાડેલા

ચતુર્મજ્જકો મોહનીયકર્મવન્ધવિષયે પ્રશ્નઃ પૃચ્છ્યા સંપૃચ્ચતે । મગવાનાહ—‘ગોયમા’
 इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘जहेव पावं तहेव निरवसेसं जाव वेमाणिण्’ यथैव
 पापं तथैव निरवशेषं यावद्वैमानिकः, पापकर्मवन्धविषये येन रूपेण कथितं तेनैव
 रूपेण निरवशेषं सर्वमपि मोहनीयकर्मवन्धविषयेऽपि वैमानिकपर्यन्तस्य वक्तव्यम् ।
 अयं भावः—मनुष्याणां विंशतिपदेषु चरममङ्गरहिता आद्यास्तयो भङ्गा वक्तव्याः
 मनुष्याणां शेषपदेषु, तथा शेषत्रयोविंशतिदण्डकेषु च द्वौ भङ्गौ वक्तव्यौ इति ।
 आयुर्दण्डके ‘अचरिमेणं भंते ! नेरइए’ अचरमः खलु भदन्त ! नैरयिकः ‘आउयं
 कम्मं किं बंधी पुच्छा’ आयुष्कं कर्म किम् अवध्नात्, वध्नाति भन्तस्यति ?

वर्तमान में वह क्या उसे नहीं बांधता है—और भविष्यत् काल में भी
 क्या वह उसे नहीं बांधेगा ? इस प्रकार का यह चार भंगोवाला मोह-
 नीय कर्म बन्ध के विषय में गौतमस्वामीने प्रश्न किया है । इस प्रश्न
 के उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—‘गोयमा ! जहेव पावं तहेव निरवसेसं
 जाव वेमाणिण्’ हे गौतम ! जैसा पापकर्म के सम्बन्ध में कहा जा चुका है
 वैसा ही समस्त कथन यहाँ यावत् वैमानिक तक कहना चाहिये, तात्पर्य
 यही है कि मोहनीय कर्म के बन्ध के संबंध में भी पापकर्म के बंध के
 जैसे मनुष्यों में भी बीस पदों में तों आदि के तीन भंग कहना चाहिये
 और शेष पदों में, तथा तेवीस दंडको में आदिके दो भंग कहने चाहिये ।

‘अचरिमेणं भंते ! नेरइए आउयं कम्मं किं बंधी पुच्छा’ हे भदन्त !
 जो अचरम नैरयिक होता है क्या उसके द्वारा पूर्वकाल में आयुष कर्म
 का बन्ध किया गया होता है ? वर्तमान में वह क्या आयुष कर्म का
 बन्ध करता है ? भविष्यत् काल में भी क्या वह आयुष कर्म का बंध

કર્મના બંધના સબંધમાં ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને પૂછ્યો છે આ પ્રશ્નના
 ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમ સ્વામીને કહે છે કે—‘ગોયમા ! જહેવ પાવં તહેવ
 નિરવસેસં જાવ વેમાણિણ્’ હે ગૌતમ ! પાપકર્મના બંધના સબંધમાં જે
 પ્રમાણનું કથન કરવામાં આવ્યું છે એજ પ્રમાણનું કથન અહિયાં યાવત્ વૈમાનિક
 સુધી કહેવું જોઈએ કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે—મોહનીય કર્મના બંધ સબં-
 ધમાં પણ પાપકર્મ બંધના કથન પ્રમાણે મનુષ્યોમાં પણ વીસ પદોમાં તો આત્મના
 ત્રણ ભાગો કહેવા જોઈએ અને બાકીના પદોમાં તથા તેવીસ દંડકોમાં આદિના
 એ ભંગ કહેવા જોઈએ. ‘અચરિમેણં મંતે ! નેરइए આउयं कम्मं किं बंधी
 पुच्छा’ હે ભગવન્ જે અચરમ નૈરયિક હોય છે, તેણે ભૂતકાળમાં આયુષકર્મનો
 બંધ કર્યો હોય છે ? વર્તમાન કાળમાં તે આયુષકર્મનો બંધ કરે ? અને ભવિષ્ય
 કાળમાં પણ તે તેના બંધ કરશે ? ઇત્યાદિ કમથી ગૌતમસ્વામી એ અહિયાં

इत्यादि क्रमेण चतुर्भङ्गकः प्रश्नः पृच्छया संगृह्यते । भगवानाह—‘गोयमा’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘पढमतइया भंगा’ प्रथमतृतीयौ भङ्गौ, हे गौतम ! कश्चिदे-
कोऽचरमो नारकः आयुष्कं कर्म अवधनात् पूर्वकाले, वध्नाति वर्त्तमानकाले, भन्तस्यति
चानागतकाले, तथा कश्चिदेकोऽचरमो नारकः, आयुष्कं कर्म अवधनात् न
वध्नाति भन्तस्यति । चरमत्वादेव, अचरमस्यायुर्वन्धोऽवश्यमेव भवति, अन्यथा
अचरमत्वमेव न स्यादिति ‘एवं सव्वपदेसु वि’ एवं सर्वपदेष्वपि ‘नेरइयाणं पढम-
तइया भंगा’ नैरयिकाणां प्रथमतृतीयौ भङ्गौ, अत्र द्वितीयभङ्गो न सम्भवति

करेगा ? इत्यादि क्रम से यहां गौतमस्वामीने पृच्छा शब्द गृहीत चार
भंगोवाला प्रश्न प्रश्नु से आयुष कर्म के बंध के विषय में किया हैं ।
इसके उत्तर में प्रश्नुश्री कहते हैं—‘गोयमा ! पढमतइया भंगा’ कोई
अचरम नारक ऐसा होता है कि जो पूर्वकाल में भी आयुष कर्म का
बंध कर चुका होता है वर्तमान में भी वह उसका बंध करता है और
भविष्यत् काल में भी वह उसका बंध करनेवाला होता है । तथा कोई
एक अचरम नारक ऐसा होता है जो पूर्वकाल में आयुष कर्म का बन्ध
कर चुका होता है, वर्तमान में वह उसका बंध नहीं करता है पर
भविष्यत् काल में वह उसका बंध करनेवाला होता है । क्यों कि जो
अचरम होता है उसके अवश्य ही आयुर्कर्म का बंध होता है । नहीं
तो उस में अचरमता ही नहीं बन सकती है । ‘एवं सव्वपदेसु वि’
इसी प्रकार से अचरम नैरयिक के समस्त पदों में प्रथम तृतीय भंग
जानना चाहिये, यहाँ द्वितीय भंग जो संभवित नहीं है उसका कारण

‘પુન્છા’ એ પદથી અકલ્પ કરાતા ચાર ભંગો વાળો પ્રશ્ન પ્રશ્નશ્રીને પૂછ્યો છે
આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રશ્નશ્રી ગૌતમ સ્વામીને કહે છે કે—‘ગોયમા ! પડમતરયા
મંગા’ કોઈ એક અચરમ નારક એવો હોય છે કે—જે ‘નૂતકળમા પલ્લ
આયુધ્ધ કર્મ’નો બંધ કરી ચૂકેલ હોય છે વર્તમાન કાળમાં પણ તે તેનો
બંધ કરે છે. અને ભવિષ્ય કાળમાં પણ તે તેનો બંધ કરશે તથા—કોઈ એક
અચરમ નારક એવો હોય છે કે—જે પૂર્વ કળમાં આયુર્કર્મનો બંધ કરી
ચૂકેલ હોય છે વર્તમાન તે તેનો બંધ કરવાવાળો હોતો નથી પરંતુ ભવિ
ષ્ય કાળમાં તે તેનો બંધ કરવાવાળો હોય છે કેન કે જે અચરમ હોય છે,
તેને અવશ્યજ આયુર્કર્મનો બંધ હોય છે. નહીં તે તેને અચરમ નથી
સંભવતું નથી ‘एवं सव्वपदेसु’ એવું પ્રમાણે અચરમ નૈરયિકને સ્વરૂપ
પદોમાં એટલે કે ૨૦ વીસે પદોમાં પડેલો અને ગ્રીકો એ એ એ એ એ એ
જવા. અહિયાં બીજો ભંગ સંભવિત થતો નથી. તેજ કાળમાં એ છે કે—

અચરમસ્યાયુર્વન્ધસ્યાવશ્યકત્વાત્ इति । ‘नवरं सम्भामिच्छते तद्विभो भंगो’ नवरं
 सम्यग्मिथ्यात्वपदे तृतीयो भङ्गः—अवध्नात् न वध्नाति भन्तस्यतीत्याकारकः
 एक एव ज्ञातव्यः । तत्र प्रथमद्वितीयचतुर्थी भङ्गा न भवन्तीति । ‘एवं जाव थणि-
 यकुमाराणं’ एवं यावत् स्तनितकुमाराणाम् , अत्र यावत्पदेन असुरकुमारादारभ्य
 वायुकुमारान्तानां सर्वेषां संग्रहो ज्ञातव्यः । ‘पृथ्वीकाइय आउकाइय वणस्सइकाइ-
 याणं तेउलेस्साए तद्विभो भंगो’ पृथिवीकायिकाएकायिकवनस्पतिकायिकानां तेजो-
 लेख्यायां तृतीयो भङ्गः, अवध्नात् न वध्नाति भन्तस्यतीत्याकारको भवति पृथि-
 व्यवनस्पतिषु देवानामागति भवति ततस्तेषामपर्याप्तावस्थायां तेजोलेख्या
 सद्भावेन एक एव तृतीयो भङ्गो भवतीति भावः । ‘सेसेसु पदेषु सव्वत्थ पदम-

यह है कि अचरम के नियम से आयुर्कर्म का बंध होता है । ‘नवरं सम्भा-
 मिच्छते तद्विभो भंगो’ ‘सम्यग्मिथ्यात्व पद में ‘अवध्नात् न वध्नाति
 भन्तस्यति’ ऐसा एक तीसरा ही भंग होता है । प्रथम, द्वितीय और चतुर्थ
 ये तीन भंग नहीं होते हैं । ‘एवं जाव थणियकुमाराणं’ इसी प्रकार से
 यावत् स्तनितकुमार तक जानना चाहिये, यहाँ यावत्पद से असुरकुमार
 से लगाकर वायुकुमारों तक के समस्त भवनपतियों का ग्रहण हुआ है ।

‘पृथ्वीकाइय आयुकाइय वणस्सइकाइयाणं तेउलेस्साए तद्विभो
 भंगो’ पृथिवीकायिक अप्कायिक और वनस्पतिकायिक इनके तेजो-
 लेख्या में तृतीय भंग—‘अवध्नात्, न वध्नाति, भन्तस्यति—’ वक्तव्य
 कहा है, क्योंकि पृथिवीकायिक में अप्कायिक में और वनस्पतिकायिक
 में देवों की आगति होती है—इसलिये उनकी अपर्याप्तावस्था में तेजो-
 लेख्या का सद्भाव होने से एक तीसरा ही भंग वक्तव्य कहा गया

અચરમવાળાને નિયમથી આયુકર્મને બંધ હોય છે. ‘નવરં સમ્ભામિચ્છતે
 તદ્વિભો ભંગો’ સમ્યગ્મિથ્યાત્વ પદમાં ‘અવધ્નાત્, ન વધ્નાતિ, ભન્તસ્યતિ’ એ
 પ્રમાણેના આ ત્રીજો ભંગજ હોય છે. પહેલો બીજો અને ચોથો એ ત્રણ
 ભંગો હોતા નથી. ‘એવં જાવ થણિયકુમારાણં’ એજ પ્રમાણે યાવત્ સ્તનિત-
 કુમાર સુધી સમજવું જોઈએ. અહિંયાં યાવત્ પદથી અસુરકુમારથી લઈને વાયુ
 કુમારો સુધીના સઘળા ભવનપતિઓ ગ્રહણ કરાયા છે.

‘પૃથ્વીકાઈયઆઉકાઈયવણસ્સઈકાઈયાણં તેઉલેસ્સાએ તદ્વિભો ભંગો’ પૃથ્વી-
 કાયિક. અપ્કાયિક અને વનસ્પતિકાયિકોને તેજોલેખ્યામાં ત્રીજો ભંગ જે
 ‘અવધ્નાત્, ન વધ્નાતિ, ભન્તસ્યતિ’ આ પ્રમાણેનો છે, તે હોય છે કેમ કે
 પૃથ્વીકાયિકોમાં અપ્કાયિકોમાં, અને વનસ્પતિકાયિકોમાં દેવોની ઉત્પત્તિ હોય
 છે તેથી તેઓની અપર્યાપ્તાવસ્થામાં તેજોલેખ્યાનો સદ્ભાવ હોવાથી એક ત્રીજો

તદ્યા મંગા' શેષેષુ પદેષુ સર્વત્ર પ્રથમતૃતીયો મજ્ઞી વક્તવ્યો 'તેજસ્કાઈવાયુકાઈયાણં સર્વત્ર પ્રથમતૃતીયો અવધનાત્ વધનાતિ મન્તસ્યતિ'૧, અવધનાત્ ન વધનાતિ મન્તસ્યતીત્યાકારકો મજ્ઞી જ્ઞાતવ્યો સર્વત્ર પદેષુ । 'વેદંદિયતેદંદિયચતુરિંદિયાણં એવં ચેવ' દ્વીન્દ્રિયત્રીન્દ્રિયચતુરિન્દ્રિયાણાં જીવાનામેવમેવ સર્વત્રપદેષુ પ્રથમતૃતીયમજ્ઞી ભવતઃ । 'નવરં સમ્મત્તે ઓહિયનાણે આભિણિવોહિયનાણે સુયનાણે, એસુ ચત્તુ વિ ઠાણેસુ તદ્દા મંગો' નવરં પૂર્વા પેક્ષયા ઇદમેવ વૈલક્ષણ્યં યત્ સમ્યક્ત્વે ઔધિકજ્ઞાને આભિનિવોધિકજ્ઞાને શ્રુતજ્ઞાને, એતેષુ ચતુર્થપિ સ્થાનેષુ કેવલં તૃતીય એવ અવધનાત્ ન વધનાતિ મન્તસ્યતીત્યા-

હૈ । 'સેસેસુ પદેસુ સર્વત્ર પ્રથમતદ્યા મંગા' શેષ સર્વ પદોં મેં પ્રથમ ઓર તૃતીય મંગ જાનના ચાહિયે । 'તેજસ્કાઈવાયુકાઈયાણં સર્વત્ર પ્રથમતદ્યા મંગા' તેજસ્કાઈક ઓર વાયુકાઈકોં કે સમસ્ત પદોં મેં 'અવધનાત્, વધનાતિ, મન્તસ્યતિ ૧ અવધનાત્, ન વધનાતિ, મન્તસ્યતિ' યે પ્રથમ ઓર તૃતીય એસે દો મંગ હી હોતે હેં । 'વેદંદિય તેદંદિય ચતુરિંદિયાણં એવં ચેવ' દ્વીન્દ્રિય, તેદંદ્રિય ઓર ચોદંદ્રિય હન જીવોં કે મી હસી પ્રકાર સે સમસ્ત પદોં મેં પ્રથમ ઓર તૃતીય મંગ જાનના ચાહિયે, 'નવરં સમ્મત્તે ઓહિયનાણે, આભિણિવોહિયનાણે સુયનાણે એસુ ચત્તુ વિ ઠાણેસુ તદ્દા મંગો' પરન્તુ હનકે સમ્યક્ત્વ, ઔધિક સમુચ્ચય (સામાન્ય) જ્ઞાન, આભિનિવોધિકજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન હન ચાર સ્થાનોં-પદોં મેં કેવલ એક તીસરા હી મંગ હોતા હૈ-કયોં કિ પૂર્વનચ કી

મંગજ સંભવિત કહ્યો છે. 'સેસેસુ પદેસુ સર્વત્ર પ્રથમતદ્યા મંગા' ખાતીના બધા જ પદોના પહેલો અને ત્રીજો એ જ જાગો થાય છે. 'તેજસ્કાઈવાયુકાઈયાણં સર્વત્ર પ્રથમતદ્યા મંગા' તેજસ્કાઈક અને વાયુકાઈકોને બીજા પદોના અવધનાત્, વધનાતિ, મન્તસ્યતિ'૧ અવધનાત્, ન વધનાતિ, મન્તસ્યતિ'૨ આ પહેલો અને બીજો એ જ જાગો થાય છે. 'વેદંદિયતેદંદિયચતુરિંદિયાણં એવં ચેવ' એ દ્વીન્દ્રિયના તેદંદ્રિય અને ત્રીન્દ્રિય એવાને પણ એ જ પ્રમાણે બધાજ પદોના પહેલો અને ત્રીજો એ જ જાગો સમજવા. 'નવરં સમ્મત્તે ઓહિયનાણે આભિણિવોહિયનાણે સુયનાણે એસુ ચત્તુ વિ ઠાણેસુ તદ્દા મંગો' પરન્તુ તેઓને સમ્યક્ત્વ, ઔધિકજ્ઞાન, સમુચ્ચય (સામાન્યજ્ઞાન) આભિનિવોધિકજ્ઞાન વગેરે ન, આ ચાર પદોમાં-સ્થાનોના કેવળ એક ત્રીજો જ જાગે છે. કેવલ-પૂર્વભવની અપેક્ષાથી આ એ દ્વીન્દ્રિયવળા ત્રણ દ્વીન્દ્રિયા અને ચાર ત્રીન્દ્રિયા એવામાં અપર્યાપ્તક અવસ્થાન સમ્યક્ત્વ વિગેરે ચાર સ્થાનોને. તદ્દા મંગ હૈ એ અને તે સમયે તેમને આધુને બધા પદો નથી.

કારકો મજ્ઞો મશ્તીતિ પૂર્વમવાપેક્ષયા દ્વિ-ત્રિ-ચતુરિન્દ્રિયેષુ અપર્યાપ્તાવસ્થાયાં સમ્યક્ત્વાદિ ચતુષ્ટયસ્ય સદ્ભાવે તત્સમયે આયુર્વન્ધ્યાભાવાત્ । ‘પંચિન્દ્રિયતિરિક્તજોણિયાણં સમ્મામિચ્છત્તે તદ્વિઓ મંગો’ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકાનાં સમ્યગ્મિથ્યાત્વપદે તૃતીયોઽવધનાત્ ન વધનાતિ મન્તસ્યતીત્યાકારકો મજ્ઞો જ્ઞાતવ્ય इति । ‘સેસેસુ પદેસુ સઁવત્થ પઢમતદ્વયા મંગા’ શેષેષુ સમ્યગ્મિથ્યાત્વાતિરિક્તેષુ સર્વપદેષુ પ્રથમતૃતીયો અવધનાત્ વધનાતિ મન્તસ્યતિઃ, અવધનાત્ ન વધનાતિ મન્તસ્યતી ત્યાકારકો દ્વાવેવ મજ્ઞો ભવતિ इति । ‘મણુસાણં સમ્મામિચ્છત્તે અવેદણ અકસાઈમિ ય તદ્વિઓ મંગો’ મનુષ્યાણાં સમ્યગ્મિથ્યાત્વે અવેદકે અકષાયિનિ ચ તૃતીયો મજ્ઞઃ, અવધનાત્ ન વધનાતિ મન્તસ્યતિ इत्याકારક એવ ભવતીતિ । ‘અલેસસ કેવલનાણ અયોગી ય ન પુચ્છિજ્ઞંતિ’ અલેશ્યઃ કેવલજ્ઞાની અયોગી ચ ન પૃચ્છ્યન્તે

અપેક્ષા સે હન દો હન્દ્રિય, તેહન્દ્રિય ઓર ચૌહન્દ્રિય જીવોં મેં અપર્યાપ્ત અવસ્થા મેં સમ્યક્ત્વાદિ ચતુષ્ટય કા સદ્ભાવ રહતા હેં । ઓર હસ સમય આયુકા બંધ નહીં હોતા હૈ ।

‘પંચિન્દ્રિયતિરિક્તજોણિયાણં સમ્મામિચ્છત્તે તદ્વિઓ મંગો’ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિકોં કે સમ્યગ્મિથ્યાત્વ મેં તૃતીય ભંગ હોતા હેં । ‘સેસેસુ પદેસુ સઁવત્થ પઢમતદ્વયા મંગા’ સમ્યગ્મિથ્યાત્વસે અતિરિક્ત ઓર સમસ્ત પદોં મેં પ્રથમ ઓર તૃતીય એસે દો હી ભંગ હોતે હૈ ‘અવધનાત્, વધનાતિ, મન્તસ્યતિ,’ યહ પ્રથમ ભંગ હૈ ‘અવધનાત્ ન વધનાતિ, મન્તસ્યતિ’ યહ તૃતીય ભંગ હૈ, ‘મણુસાણં સમ્મામિચ્છત્તે અવેદણ અકસાઈમિ ય તદ્વિઓ મંગો’ મનુષ્યોં કે સમ્યગ્મિથ્યાત્વ, અવેદક ઓર અકષાયી હન ત્રીણ પદોં મેં તૃતીય ભંગ હોતા હૈ, ‘અલેસસ કેવલનાણ અયોગી ય ન પુચ્છિજ્ઞંતિ’ અલેશ્ય, કેવલજ્ઞાની

‘પંચિન્દ્રિયતિરિક્તજોણિયાણં સમ્મામિચ્છત્તે તદ્વિઓ મંગો’ પચ્ચેન્દ્રિયતિર્યગ્યોનિવાળાઓને સમ્યગ્મિથ્યાત્વમાં પડેલો ભંગ હોય છે. ‘સેસેસુ પદેસુ સઁવત્થ પઢમતદ્વયા મંગા’ સમ્યગ્મિથ્યાત્વ શિવાયના બીજા સઘળા સ્થાનોમાં પડેલો અને ત્રીજો એમ બે ભંગો હોય છે. ‘અવધનાત્, વધનાતિ મન્તસ્યતિ’ આ પડેલો ભંગ છે ‘અવધનાત્, ન વધનાતિ, મન્તસ્યતિ’ આ ત્રીજો ભંગ છે.

‘મણુસાણં સમ્મામિચ્છત્તે અવેદણ અકસાઈમિ ય તદ્વિઓ મંગો’ મનુષ્યોને સમ્યગ્મિથ્યાત્વ, અવેદક અને અકષાયિ આ ત્રણ સ્થાનોમાં ત્રીજો ભંગ હોય છે. ‘અલેસસ કેવલનાણ અયોગી ય ન પુચ્છિજ્ઞંતિ’ અલેશ્ય, કેવળજ્ઞાની,

एतेषु कर्मवन्धाभावेन भङ्गव्यवस्थाया अमात्रात् 'सेसपदेषु सव्वत्थ पढम-
तइया भंगा' शेषपदेषु सम्यग्मिथ्यात्वावेदकाऽकषायाऽलेश्यकेवलज्ञानायोगि-
व्यतिरिक्त सर्वपदेषु प्रथमतृतीयौ अवध्नात् वध्नाति भन्त्स्यति, अवध्नात् न
वध्नाति भन्त्स्यति, इत्याकारकौ ज्ञातव्याविति । 'वाणमंतरजोऽसियवेमाणिया
जहा नेरइया' वानव्यन्तरज्योतिष्कवैमानिका यथा नैरयिका, नारकवदेव
एतेषां वानव्यन्तरज्योतिष्कवैमानिकानां मिश्रदृष्टिं विहाय सर्वपदेषु प्रथम-
तृतीयभङ्गौ ज्ञातव्याविति । शेषपदव्याख्यानम् अस्मिन्नेव प्रकरणे विवेचितम्,
'नामं गोयं अंतरायं च जहेव नानावरणिज्जं तहेव निरवसेमं' नामगोत्रमन्तरायं
च कर्म यथैव ज्ञानावरणीयं तथैव निरवशेषं वेदितव्यमिति । 'सेवं भंते ! सेवं

आर अयोगी इन में कर्मवन्ध का अभाव होने से भंग व्यवस्था का
भी अभाव है—इसलिये इनके सम्बन्ध में प्रश्न नहीं किया गया है।
'सेसपदेषु सव्वत्थ पढमतइया भंगा' इनके मिश्रदृष्टि, अवेदक,
अकषायी, अलेश्य, केवलज्ञानी, और अयोगी के अतिरिक्त और
समस्त पदों में प्रथम और तृतीय ऐसे दो भंग होते हैं। 'वाणमंतर-
जोऽसिय वेमाणिया जहा नेरइया' वानव्यन्तर, ज्योतिष्क, और
वैमानिक इनके सम्बन्ध में नैरयिकों के सम्बन्ध में किये गये कथन के
जैसा कथन जानना चाहिये अर्थात् इनके भी मिश्रदृष्टि को छोड़कर
शेष समस्त पदों में प्रथम और तृतीय ये दो भंग ही होते हैं। शेष
पदों का व्याख्यान इसी प्रकरण में किया जा चुका है। 'नामं गोय
अंतरायं च जहेव नाणावरणिज्जं तहेव निरवसेस' नाम, गोत्र,
अन्तराय कर्म के सम्बन्ध में कथन ज्ञानावरणीय कर्म के सम्बन्ध में किये

अने अयोगी आ भधमा कर्मभधना अनाव डाय छे तेवी तेना जेन
संभधी व्यवस्थाने पखु अलाव छे तेवी तेज्जाना संभधना प्रधन कर-
वामा आये नही 'सेसपदेषु सव्वत्थ पढमतइया भंगा' तेज्जाने मिश्रदृष्टि
अवेदक, अकषायी, अलेश्य, केवलज्ञानी अने अयोगी आ शिवायना भङ्गना
सधना पढमा पडेवे अने बीजे जे से संभधन डाय छे।

'वाणमंतरजोऽसियवेमाणिया जहा नेरइया' वानव्यन्तर, ज्योतिष्क, अने
वैमानिकाना संभधना, नैरयिकाना संभधना छोड़कर अने कथन प्रत्यक्ष
तु कथन समस्त पदों अर्थात् तेज्जाने पखु मिश्रदृष्टिकर अने डाय ते न भङ्गना
सधना पढमा पडेवे अने बीजे जे से संभधन डाय छे ते न भङ्गना पडेवे
कथन आर पडखुना करवाना आउ छे। न शेष अन्तराय भङ्ग

મંતે ! તિ જાવ વિહરઈ' તદેવં મદન્ત ! તદેવં મદન્ત ! યાવદ્વિહરતીતિ, હે મદન્ત ! નારકાદીનાં પાપકર્માદિબન્ધવિષયે યદ્ દેવાનુપ્રિયેણ કથિતં તત્સર્વમ્ એવમેવ-સર્વથા સત્યમેવેતિ કથયિત્વા ગૌતમો મગવન્તં વન્દતે નમસ્યતિ, વન્દિત્વા નમસ્યિત્વા સંયમેન તપસા આત્માનં ભાવયન્ વિહરતીતિ ॥૨૦-૧॥

इति श्री-विश्वविख्यातजगद्बल्लभादिपदभूषितबालब्रह्मचारि - 'जैनाचार्य'
पूज्यश्री-घासीलालव्रतिविरचितायां "श्री भगवतीसूत्रस्य" प्रमेयचन्द्रिकाख्यायां
व्याख्यायां षड्विंशतितमे बन्धिशतके एकादशोद्देशकः समाप्तः ॥२६-११॥

समाप्तं च षड्विंशतितमं शतकम् ॥२६॥

गये कथन के जैसा ही जानना चाहिये, 'सेवं भते ! सेवं भते ! त्ति जाव विहरइ' हे भदन्त ! नारकादिकों के पापकर्म आदि के बन्ध के विषय में जो आप देवानुप्रियने कहा है वह सब कथन सर्वथा सत्य ही है २। इस प्रकार कहकर गौतमस्वामीने प्रभुश्री को वन्दना की और नमस्कार किया, वन्दना नमस्कार कर फिर वे संयम और तपसे आत्मा को भावित करते हुए अपने स्थान पर विराजमान हो गये ।

जैनाचार्य जैनधर्मदिवाकर पूज्यश्री घासीलालजीमहाराजकृत
“भगवतीसूत्र” की प्रमेयचन्द्रिका व्याख्याके छवीसवें शतकका

॥ ग्यारहवां उद्देशक समाप्त ॥२६-११॥

॥ २६ वां शतक समाप्त ॥

નાળાવરણિજ્ઞાં તદેવ નિરવસેસં' નામ ગોત્ર, અતરાયકર્મના સંબંધમાં જ્ઞાનાવરણીય કર્મના સંબંધમાં કહેવામાં આવેલ કથન પ્રમાણેનું કથન સમજવું.

‘સેવં મતે સેવં મતે ! ત્તિ જાવ વિહરઈ’ હે ભગવન્ નારકાદિકોના પાપ કર્મ બંધ વિગેરેના બંધના સંબંધમાં આપ દેવાનુપ્રિયે જે કથન કયું છે, તે સઘળું કથન સર્વથા સત્ય છે હે ભગવન્ આપ દેવાનુપ્રિયનું કથન આપ્ત હોવાથી સર્વથા સત્યજ છે આ પ્રમાણે કહીને ગૌતમ સ્વામીએ પ્રભુશ્રીને વંદના કરી તેઓને નમસ્કાર કર્યા. વંદના નમસ્કાર કરીને તે પછી તેઓ સંયમ અને તપથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર બિરાજમાન થયા. ॥સૂ ૧॥

જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્યશ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજકૃત “ભગવતીસૂત્ર”ની પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાના છવીસમા શતકનો અગિયારમો ઉદ્દેશો સમાપ્ત ॥૨૬-૧૧॥

॥છવીસમું શતક સંપૂર્ણ॥

॥ अथ सप्तविंशतितमं शतकं प्रारभ्यते ॥

व्याख्यातं षड्विंशतितमं शतकम् अथ सप्तविंशतितमं शतकप्रारभ्यते, पूर्वशतके जीवस्य कर्मबन्धनक्रिया अतीतादिकावशिष्टेण कथिता, सप्तविंशे तु जीवस्य तथाविधैव कर्मकरणक्रिया कथ्यते तदनेन सम्बन्धेन आयातस्य सप्त-विंशतिशतकस्येदं सूत्रम्—‘जीवा णं भंते ! पावं कम्मं’ इत्यादि ।

मूलम्—जीवा णं भंते ! पावं कम्मं किं करिंसु करेति करि-
स्संति १ करिंसु करेति न करिस्संति२, करिंसु न करेति करि-
स्संति३, करिंसु न करेति न करिस्संति४ ? गोयमा ! अत्थेगइए
‘करिंसु करेति करिस्संति१, अत्थेगइए करिंसु करेति न करि-
स्संति२, अत्थेगइए करिंसु न करेति करिस्संति३, अत्थेगइए
करिंसु न करेति न करिस्संति४ ॥ सलेस्सा णं भंते ! जीवा पावं
कम्मं० एवं एएणं अभिलावेणं जच्चेव वंधिसए वत्तव्वया सच्चेव
निरवसेसा भाणियव्वा तद्देवनवदंडग संगहिया पक्कारस्स
उद्देसा भाणियव्वा ॥सू० १॥

सत्तवीसइमं करिंसु सयं सनत्तं ॥२७॥

छाया—जीवाः खलु भदन्त ! पापं कर्म किम् अकार्पुः कुर्वन्ति करिष्यन्ति१,
अकार्पुः कुर्वन्ति न करिष्यन्ति२, अकार्पुः न कुर्वन्ति करिष्यन्ति३, अकार्पुः
न कुर्वन्ति न करिष्यन्ति४ गौतम ! अस्त्येकके अकार्पुः कुर्वन्ति करिष्यन्ति१,
अस्त्येकके अकार्पुः कुर्वन्ति न करिष्यन्ति२, अस्त्येकके अकार्पुः न कुर्वन्ति
करिष्यन्ति३, अस्त्येकके अकार्पुः न कुर्वन्ति न करिष्यन्ति । मन्देशाः खलु
भदन्त ! जीवाः पापं कर्म० एवम् एतेन अभिलापेन परस्मिन्शतके उक्तव्यता मेर
निरवशेषा भणितव्या तथैव नवरण्डकसंगृहीता एकादशोद्देशता भणितव्या । सू० १॥

मप्यविंशतितमं करिंसु शतकं समाप्तम् ॥ २७ ॥

सत्ताईन वें शतरु का परेला उद्देसा प्रार न

२६ वां शतरु व्याख्यात हो चुका, अब २७ सत्ताईन वां शतरु प्रारम्भ
होता है । २६ वें शतरु में जीवों के साथ कर्मबन्धन की क्रिया अतीत

तथाविधया अतीतया परेला उद्देशेन प्रारम्भ

करिष्यन्ता आहव्यु इत्युक्ते उद्देशे लये कथ्यते । अत्र
पीडनशतकेन प्रदीप्त उक्तव्यता लये के अन्तर्गत २७वां शतके

ટીકા—‘જીવા ણં મંતે !’ જીવાઃ સ્વલુ મદન્ત ! ‘પાવં કમ્મં કિં કરિંસુ કરેતિ કરિસ્સંતિ’ પાપં કમ્મં કિમ્ પૂર્વકાલે અકાર્ણુઃ, વર્તમાનકાલે કુર્વન્તિ અનાગતકાલે કરિષ્યન્તિ, ‘કરિંસુ કરેતિ ન કરિસ્સંતિ’ પૂર્વકાલે અકાર્ણુઃ, વર્તમાનકાલે કુર્વન્તિ, અનાગતકાલે ન કરિષ્યન્તિ, ‘કરિંસુ ન કરેતિ કરિસ્સંતિ’ અકાર્ણુઃ ન કુર્વન્તિ કરિષ્યન્તિ, ‘કરિંસુ ન કરેતિ ન કરિસ્સંતિ’ અકાર્ણુઃ ન કુર્વન્તિ ન કરિષ્યન્તિ, ઇતિ પ્રશ્નઃ, યથા પ્રશ્ને વન્ધિપદસત્ત્વાત્ પઙ્કવિશતિતમં વન્ધિ-

આદિકાલ વિશેષ કો લેકર કહી ગઈ છે । અવ્વ ઇસ ૨૭ વેં શતક મેં જીવ કે દ્વારા જો કર્મ કરને કી ક્રિયા કી જાતી છે વહ અતીતાદિકાલ વિશેષ કો લેકર કહી જાવેગી, ઇસી સમ્બન્ધ સે યહ ૨૭ વાં શતક પ્રારમ્ભ હુઆ છે ।

‘જીવા ણં મંતે ! પાવં કમ્મં કિં કરિંસુ કરેતિ કરિસ્સંતિ’—ઇત્યાદિ ટીકાર્થ—‘જીવા ણં મંતે !’ હે મદન્ત ! જીવોને ‘પાવં કમ્મં કિં કરિંસુ કરેતિ, કરિસ્સંતિ?’ કયા ભૂતકાલ મેં પાપકર્મ ક્રિયા છે? વર્તમાન મેં વે પાપકર્મ કરતે હૈં કયા? ઓર ભવિષ્યત્ કાલ મેં મી વે પાપકર્મ કરેંગે કયા? અથવા—‘કરિંસુ કરેતિ, ન કરિસ્સંતિ’ ભૂતકાલ મેં ઉન્હોને પાપકર્મ ક્રિયા હૈં કયા? વર્તમાન મેં મી વે પાપકર્મ કરતે હૈં કયા? ભવિષ્યત્ કાલ મેં વે પાપકર્મ નહીં કરેંગે કયા? અથવા—‘કરિંસુ, ન કરેતિ, કરિસ્સંતિ’ ભૂતકાલ મેં ઉન્હોને પાપકર્મ ક્રિયા છે કયા? વર્તમાન મેં વે પાપકર્મ નહીં કરતે હૈં કયા? ભવિષ્યત્ મેં વે પાપકર્મ કરેંગે કયા? અથવા—‘કરિંસુ, ન કરેતિ, ન કરિસ્સંતિ’ ભૂતકાલ મેં ઉન્હોને પાપકર્મ ક્રિયા છે કયા? વર્તમાન મેં વે પાપકર્મ નહીં

કર્મબંધની ક્રિયા અતીતકાલ વિગેરે કાલ વિશેષને લઈને કહેલ છે હવે આ સત્યાવીસમાં શતકમાં જીવના દ્વારા કર્મ કરવાની જે ક્રિયા કરવામાં આવે છે, તે અતીત વિગેરે કાલ વિશેષને લઈને કહેવામાં આવશે. આ સંબંધને લઈને આ સત્યાવીસમા શતકનો પ્રારંભ કરવામાં આવે છે. ‘જીવા ણં મંતે પાવં કમ્મં કિં કરિંસુ કરેતિ કરિસ્સંતિ’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—‘જીવા ણં મંતે’ હે ભગવન્ જીવોએ ‘પાવં કમ્મં કિં કરિંસુ કરેતિ કરિસ્સંતિ’ ભૂતકાળમાં પાપકર્મ કર્યું છે? વર્તમાનમાં તેઓ પાપકર્મ કરે છે? અને ભવિષ્યમાં પણ તેઓ પાપકર્મ કરશે? અથવા ‘કરિંસુ, કરેતિ ન કરિસ્સંતિ’ ૨ ભૂતકાળમાં તેમણે પાપકર્મ કર્યું છે? વર્તમાન કાળમાં પણ તેઓ પાપકર્મ કરે છે? અને ભવિષ્યમાં તેઓ પાપકર્મ નહીં કરે? ‘કરિંસુ ન કરેતિ કરિસ્સંતિ’ ૩, ભૂતકાળમાં તેઓએ પાપકર્મ કર્યું છે? વર્તમાન કાળમાં તેઓ પાપકર્મ કરતા નથી? અને ભવિષ્યમાં તેઓ પાપકર્મ નહીં કરે?

શતકમિતિ કથ્યતે તથૈવ હઠાપિ પ્રશ્ને 'કરિંસુ' इति पदमस्ति तत इदं सप्तविंश-
 क्षितमं शतकम् 'करिंसु' शतकमित्यभिधीयते इति । ननु बन्धकरणयोः को विशेषः ?
 उच्यते भेदेन उपन्यासो निरर्थक इति चेदत्रोच्यते—या जीवस्य बन्धक्रिया
 सा जीवकर्तृकैव न तु ईश्वरकालप्रकृतिस्वभावादिभ्यो जायते इति प्रदर्शनाय
 बन्धस्य करणस्य च भेदेन उपन्यासः । अथवा बन्धः सामान्यतः कर्मणां बन्धनम्,
 करणं तु अवश्यं विपाकदायित्वेन निष्पादनं निधत्तान्तादि स्वरूपमिति । भगवानाह
 करते हैं क्या ? और अविष्यत् में वे पापकर्म नहीं करेंगे क्या ? जिस
 प्रकार प्रश्न में 'बन्ध' पद होने से २६ वे शतक को बन्धी शतक
 ऐसा कहा गया है, उसी प्रकार से यहां पर प्रश्न में 'करिंसु' यह पद
 है, इसलिये इस शतक को 'करिंसु' शतक कहा गया है ।

શંકા--બન્ધ ઓર કરણ મેં કયા અન્તર હૈ ?

ઉત્તર--કોઈ ભેદ નહીં હૈ ।

શંકા--તો ફિર उसका पृथक् रूप से उपादान क्यों किया है ?

ઉત્તર--પૃથક્રૂપ સે ઉપાદાન કરને કા તાત્પર્ય એમા હૈ કિ જીવ
 કો જો બન્ધ ક્રિયા હોતી હૈ વહ જીવ કર્તૃક હી હોતી હૈ, ઈશ્વરકાલ,
 પ્રકૃતિ યા સ્વભાવ કૃત નહીં હોતી હૈ, હસી વાત કો પ્રકટ કરને હ
 લિયે બન્ધ કા ઓર કરણ કા પૃથક્રૂપ સે ઉપાદાન કિયા ગયા હૈ ।
 અથવા--સામાન્ય રૂપ સે કર્મ કા બન્ધન હોના હસકા નામ વન્ધ હૈ ।
 ઓર બન્ધ અવસ્થા કો પ્રાપ્ત હુવે અનેકમોં કા મંકમણ આદિ દશા રૂપ

જે પ્રમાણે ૨૬ છઠ્ઠીસમા શતકમા 'વધી' એ પદ ન વપરાયે । ૧૪
 શતક એ પ્રમાણે તેને કહેલ છે. એજ પ્રમાણે આ શતકના પ્રશ્નમા 'કરિંસુ'
 આ પદથી આ શતકને 'કરિંસુ' શતક કહેલ છે

શંકા--બધ અને કરણમા શો ફેર છે ?

ઉત્તર--કોઈ રીતે તેમા ભેદ નથી

શંકા--જો બધ અને કરણમા ભેદ નથી, તો પણ તેને શતકના પદ
 તરીકે અડિયા કેમ કહેલ છે ?

ઉત્તર--પૃથક્ રૂપથી કહેવાતું કાન્ય એ છે કે--પ્રશ્નને જે બધ કા
 યાચ છે. તે એવ કર્તૃક--એટલે કે એવ દાના કરવાના ન હોય તે બધ
 કાળ, પ્રકૃતિ અથવા સ્વભાવ કૃત હોતો નથી એટલે જ તે બધ ન
 અને કરણને જુદા જુદા કહેવાના આવતા છે.

અથવા--સામાન્ય રૂપથી કર્મને બધ કહે તે બધ ન હોય તે બધ ન
 બધ અવસ્થાને પ્રાપ્ત થયેલ તે કર્મને બધ કહેવા વિશેષ ન હોય

‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम । ‘अथेगइए करिसु करेति करिस्संति’ अस्त्येकके जीवाः पापं कर्म अकार्षुः कुर्वन्ति करिष्यन्तीति प्रथमो भङ्गः १, ‘अथेगइए करिसु करेति न करिस्संति’ अस्त्येकके जीवाः अकार्षुः कर्षन्ति न करिष्यन्तीति द्वितीयो भङ्गः २, ‘अथेगइए करिसु न करेति करिस्संति’ अस्त्येकके जीवाः अकार्षुः न कुर्वन्ति करिष्यन्तीति तृतीयो भङ्गः ३, ‘अथेगइए करिसु न करेति न करिस्संति’ अस्त्येकके जीवाः पापं कर्म अकार्षुः न कुर्वन्ति न वा करिष्यन्तीति

में करना इसका नाश करण है । इस प्रकार बन्ध और करण में अन्तर प्रदर्शित करके अब प्रभुश्री गौतमस्वामी के प्रश्न का उत्तर देते हुए उनसे कहते हैं—‘गोयमा ! अथेगइए करिसु, करेति, करिस्संति’ हे गौतम ! कितनेक जीव ऐसे होते हैं कि जिन्होंने पूर्वकाल में पापकर्म किया होता है, वर्तमान में भी वे पापकर्म करते हैं और भविष्यत् में भी वे पापकर्म करेंगे । तथा कितनेक जीव ऐसे भी होते हैं कि जिन्होंने पूर्व में पापकर्म किया है, वर्तमान में भी वे पापकर्म करते हैं पर आगे वे पापकर्म नहीं करेंगे । तथा कितनेक जीव ऐसे होते हैं कि जिन्होंने पूर्व में पापकर्म किया है, पर वे वर्तमान में पापकर्म नहीं करते हैं, हां, आगे वे पापकर्म करेंगे । तथा कितनेक जीव ऐसे होते हैं कि जिन्होंने पूर्व में ही पापकर्म किया है, वर्तमान में वे पापकर्म नहीं करते हैं और न भविष्यत् में वे पापकर्म करेंगे । जिस प्रकार से ये चार भंग सामान्य जीव को आश्रित करके यहां कहे गये हैं, उही प्रकार से जीव

તેનુ નામ કરણ છે. આ રીતે બંધ અને કરણમા અંતર બતાવીને હવે પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીના પ્રશ્નનો ઉત્તર આપતાં કહે છે કે—‘ગોયમા ! અથેગइए करिसु, करेति, करिस्संति’ હે ગૌતમ ! કેટલાક જીવો એવા હોય છે, કે જેઓએ ભૂતકાળમા પાપકર્મ કર્યું હોય છે, વર્તમાન કાળમાં તેઓ પાપકર્મ કરે છે. અને ભવિષ્ય કાળમાં પણ તેઓ પાપકર્મ કરશે. ૧ તથા કેટલાક જીવો એવા પણ હોય છે કે—જેઓએ ભૂતકાળમાં પાપકર્મ કર્યું હોય છે. વર્તમાનમાં પણ તેઓ પાપકર્મ કરે છે અને ભવિષ્ય કાળમાં તેઓ પાપકર્મ કરશે નહીં. ૨ તથા કેટલાક જીવો એવા હોય છે કે—જેઓએ પહેલાં પાપકર્મ કર્યું હોય છે, પરંતુ વર્તમાનમાં પાપકર્મ કરતા નથી અને ભવિષ્યમાં તેઓ પાપકર્મ કરશે તથા કેટલાક જીવો એવા હોય છે કે—જેઓએ ભૂતકાળમાં જ પાપકર્મ કરેલ હોય છે વર્તમાનમાં તેઓ પાપકર્મ કરતા નથી તથા ભવિષ્ય કાળમાં તેઓ પાપકર્મ કરશે નહિં. જે પ્રમાણે આ ચાર ભંગો સામાન્ય જીવનો આશ્રય કરીને અહિંયા કહ્યા છે. એજ પ્રમાણે જીવ વિશેષનો આશ્રય કરીને પણ ચાર ભંગો ભગવાને કહ્યા છે.

चतुर्थो भङ्गः ४ । चतुरोऽपि भङ्गान् भगवान् सपर्ययमान जीवविशेषमाश्रित्वेति ।
 'सलेस्सा णं भंते । जीवा' सलेस्याः लेस्यावन्तः खलु भदन्त ! जीवाः 'किं पापं
 कम्मं करिंस्सु करेति करिस्संति' किं पापं कर्म अकार्षुः कुर्वन्ति करिष्यन्ति१,
 अकार्षुः कुर्वन्ति न करिष्यन्ति२, अकार्षुः न कुर्वन्ति करिष्यन्ति३, अकार्षुः
 न कुर्वन्ति न करिष्यन्तीत्यादि क्रमेण प्रश्नः वन्निशने लेस्याविशिष्टजीवे ये ये
 भङ्गाः कथितास्तथैव इहापि त एव सर्वे भङ्गास्तेनैव रूपेण उदाहरणीयाः, एत-
 दाशयेनैवाह—'एव' इत्यादि, 'एव' एएणं अभिलाषेण ज्ञेयं यथिमए वत्तवड्या

विशेष को आश्रित करके भी चार भग भगवान् द्वारा समर्थित किये
 गये हैं । 'सलेस्माणं भंते ! जीवा ' हे भदन्त ! जो जीव लेस्या नदित
 होते हैं वे क्या अतीतकाल में पापकर्म किये होते हैं ? वर्तमान में
 भी क्या वे पापकर्म करते हैं ? तथा भविष्यत् में भी क्या वे पापकर्म
 करेंगे ? अथवा—उन्होंने भूतकाल में पापकर्म किया है ? वर्तमान में वे
 क्या पापकर्म करते हैं ? और क्या भविष्यत् में वे पापकर्म नहीं करेंगे ?
 अथवा—भूतकाल में क्या उन्होंने पापकर्म किया है ? वर्तमान में क्या
 वे पापकर्म नहीं करते हैं ? भविष्यत् में पापकर्म करेंगे क्या ? अथवा—
 भूतकाल में उन्होंने पापकर्म किया है क्या ? वर्तमान में वे पापकर्म
 नहीं करते हैं क्या ? भविष्यत् में भी पापकर्म नहीं करेंगे ? इस
 प्रकार से जैसे पापकर्म के बन्ध के सम्बन्ध में लेद्यादि विशिष्ट जीव
 में जो-जो भंग कहे गये हैं उसी प्रकार से वे सब भंग उस करिंस्सु
 शतक में भी लेद्यादि विशिष्ट जीव में करना चाहिये । इसी बात
 को दृष्टकरने के लिये 'एव' एएणं अभिलाषेण ज्ञेयं यथिमए

સત્ત્વેવ નિરવસેસા ભાણિયવ્વા' એવમેતેન અભિજ્ઞાપેન યૈવ બન્ધિશતકે વક્તવ્યતા
સૈવ નિરવશેષા મણિતવ્યા । તથા 'તદેવ નવદંડગસંગહિયા એકારસઉદેસગા
ભાણિયવ્વા' તથૈવ નવદણ્ડકસંગૃહીતા અષ્ટ કર્મપ્રકૃતિઃ એકથ પાપકર્મબન્ધ
ઇતિ સદ્ગુણનયા નવ દણ્ડકા મવન્તીતિ એકાદશોદેશકા મણિતવ્યાઃ । બન્ધિશતક
વદેવ 'કરિંસુ' શતકેઽપિ સર્વાઽપિ વક્તવ્યતા વક્તવ્યા ॥ સુ૦ ૧ ॥

इति श्री विश्वविख्यात जगद्वल्लभादिपदभूषित वालव्रह्मचारि 'जैनाचार्य' पदभूषित
पूज्यश्री 'घासीलाल' व्रतिविरचितायां श्री "भगवती" सूत्रस्य प्रमेयचन्द्रिका
ख्यायां व्याख्यायां सप्तविंशतितमशतकस्य प्रथमतः एकादशान्ता-
उद्देशाः समाप्ताः ॥२७-१-११॥ समाप्तं सप्तविंशतितमं शतकम् ॥२७॥

વક્તવ્યતા સત્ત્વેવ નિરવસેસા ભાણિયવ્વા' यह सूत्रपाठ कहा गया
है, अर्थात् बन्धिशतक में लेख्यादि विशिष्ट जीव में जो-जो भंग
कहे गये हैं वे सब भंग यहां कहना चाहिये इस प्रकार इस अभिलाष
से जो बन्धिशतक में वक्तव्यता कही गई हैं वही सम्पूर्ण वक्तव्यता
यहां पर भी कहनी चाहिये, तथा-‘तदेव नव दण्डगसंगहिया एका-
रस उद्देशगा भाणियव्वा’ उसी प्रकार से नव दण्डक सहित अष्ट कर्म
प्रकृति और एक पापकर्म बन्ध इन नौ दण्डों से युक्त-ग्यारह उद्देश
यहां कहना चाहिये । तात्पर्य कहने का यही है कि इस ‘करिंसु’ शतक
में भी बन्धिशतक के जैसे ही सर्ववक्तव्यता कहनी चाहिये ॥सू० १॥

જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજાશ્રી ઘાસીલાલજીમહારાજકૃત
“મગવતીસૂત્ર” કી પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાકે સત્તાઈસવે શતકકા
પહલા ઉદ્દેશક સે ગ્યારહવાં પર્યન્ત કે ગ્યારહ ઉદ્દેશક સમાપ્ત ॥૨૭-૧-૧૧॥

सत्ताईसवां शतक समाप्त ॥२७॥

બંધિસવ વક્તવ્યતા સત્ત્વેવ નિરવસેસા ભાણિયવ્વા' આ સૂત્રપાઠ કહેલ છે અર્થાત્
'બંધ' શતકમાં લેશ્યાવાળા જીવમાં જે-જે ભંગો કહ્યા છે, તે સઘળા ભંગો
અહિયાં પણ સમજી લેવા. આ રીતે આ કથનથી બંધી શતકમાં જે કથન
કરવામાં આવ્યું છે, તે પૂરેપૂરું કથન અહિયાં પણ કહી લેવું તથા-
'તદેવ નવદંડગસંગહિયા એકારસ ઉદેસગા ભાણિયવ્વા' એ જ પ્રમાણે નવ દંડક
સહિત આઠ કર્મ પ્રકૃતિ અને એક પાપકર્મ બધા આટલા દંડકોથી યુક્ત
અગીયાર ઉદ્દેશાઓ અહિયાં કહી લેવા કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે-આ 'કરિંસુ'
શતકમાં પણ બંધી શતકના કથન પ્રમાણે જ તમામ કથન સમજી લેવું. ॥સૂ૦ ૧॥
જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્ય શ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજકૃત 'ભગવતીસૂત્ર' ની
પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાના સત્યાવીસમા શતકના પહેલા ઉદ્દેશથી અગીયારમા
ઉદ્દેશા સુધીના અગીયાર ઉદ્દેશા સમાપ્ત ॥૨૭-૧-૧૧॥

॥ सत्यावीसमुं शतक समाप्त ॥२७॥

સત્ત્વેવ નિરવસેસા માણિયવ્વા' એવમેતેન અભિજ્ઞાપેન યૈવ બન્ધિશતકે વક્તવ્યતા
સૈવ નિરવશેષા મણિતવ્યા । તથા 'તદેવ નવદંડગસંગહિયા એકારસઉદેસગા
માણિયવ્વા' તથૈવ નવદણ્ડકસંગૃહીતા અષ્ટ કર્મપ્રકૃતિઃ એકથ પાપકર્મબન્ધ
વૃત્તિ સદ્ગુણનયા નવ દણ્ડકા ભવન્તીતિ એકાદશોદેશકા મણિતવ્યાઃ । બન્ધિશતક
ચદેવ 'કરિંસુ' શતકેઽપિ સર્વાઽપિ વક્તવ્યતા વક્તવ્યા ॥ સુ૦ ૧ ॥

इति श्री विश्वविख्यात जगद्बल्लभादिपदभूषित बालब्रह्मचारि 'जैनाचार्य' पदभूषित
पूज्यश्री 'घासीलाल' व्रतिविरचितायां श्री "भगवती" सूत्रस्य प्रमेयचन्द्रिका
ख्यायां व्याख्यायां सप्तविंशतितमशतकस्य प्रथमतः एकादशान्ता-
उद्देशाः समाप्ताः ॥२७-१-१॥ समाप्तं सप्तविंशतितमं शतकम् ॥२७॥

વત્તવ્વયા સત્ત્વેવ નિરવસેસા માણિયવ્વા' यह सूत्रपाठ कहा गया
है, अर्थात् बन्धिशतक में लेख्यादि विविशष्ट जीव में जो-जो भंग
कहे गये हैं वे सब भंग यहां कहना चाहिये इस प्रकार इस अभिलाप
से जो बन्धिशतक में वक्तव्यता कही गई हैं वही सम्पूर्ण वक्तव्यता
यहां पर भी कहनी चाहिये, तथा-‘तदेव नव दण्डगसंगहिया एका-
रस उद्देशगा भाणियव्वा’ उसी प्रकार से नव दण्डक सहित अष्ट कर्म
प्रकृति और एक पापकर्म बन्ध इन नौ दण्डों से युक्त-ग्यारह उद्देश
यहां कहना चाहिये । तात्पर्य कहने का यही है कि इस ‘करिंसु’ शतक
में भी बन्धिशतक के जैसे ही सर्ववक्तव्यता कहनी चाहिये ॥सू० १॥

जैनाचार्य जैनधर्मदिवाकर पूज्यश्री घासीलालजीमहाराजकृत
“भगवतीसूत्र” की प्रमेयचन्द्रिका व्याख्याके सत्ताईसवें शतकका
पहला उद्देशक से ग्यारहवां पर्यन्त के ग्यारह उद्देशक समाप्त ॥२७-१-१॥

सत्ताईसवां शतक समाप्त ॥२७॥

બંધિસદ વત્તવ્વયા સત્ત્વેવ નિરવસેસા માણિયવ્વા' આ સૂત્રપાઠ કહેલ છે અર્થાત્
'બંધ' શતકમાં લેખ્યાવાળા જીવમાં જે-જે ભંગો કહેા છે, તે સઘળા ભંગો
અહિયાં પણ સમજી લેવા. આ રીતે આ કથનથી બંધી શતકમાં જે કથન
કરવામાં આવ્યું છે, તે પૂરેપૂરું કથન અહિયાં પણ કહી લેવું તથા-
'તદેવ નવદંડગસંગહિયા એકારસ ઉદેસગા માણિયવ્વા' એ જ પ્રમાણે નવ દંડક
સહિત આઠ કર્મ પ્રકૃતિ અને એક પાપકર્મ બંધ આટલા દંડકોથી યુક્ત
અગીયાર ઉદેશાઓ અહિયાં કહી લેવા કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે-આ 'કરિંસુ'
શતકમાં પણ બંધી શતકના કથન પ્રમાણે જ તમામ કથન સમજી લેવું. ॥સૂ૦ ૧॥
જૈનાચાર્ય જૈનધર્મદિવાકર પૂજ્ય શ્રી ઘાસીલાલજી મહારાજકૃત 'ભગવતીસૂત્ર' ની
પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાના સત્યાવીસમા શતકના પહેલા ઉદ્દેશથી અગીયારમા
ઉદ્દેશા સુધીના અગીયાર ઉદ્દેશા સમાપ્ત ॥૨૭-૧-૧॥

॥ સત્યાવીસમું શતક સમાપ્ત ॥૨૭॥

તતઃ સ નવવર્ષન્યૂનપૂર્વકોટિવર્ષપર્યન્તમવસ્થિતપરિણામો ભવતીતિ દેશોના-
પૂર્વકોટીતિ કથિતમ્ ॥૨૦॥

અર્થેકવિંશતિતમં બન્ધદ્વારમાહ—‘પુલાઐ ણં મંતે ! કહ કમ્મપગડીઓ બંધઈ’
પુલાકઃ खलु भदन्त ! कतिकर्मप्रकृतीर्बध्नाति कतिकर्मप्रकृतीनां बन्धः पुलाकस्य
भवतीति प्रश्नः, भगवानाह—‘गोयमा’ इत्यादि, गोयमा’ हे गौतम ! ‘आउव-
ज्जाओ सत्तकम्मपगडीओ बंधइ’ आयुर्वर्जिताः सप्तकर्म प्रकृतीर्बध्नाति पुलाकः,
पुलाकस्यायुर्वन्धो नास्ति आयुर्वधयोग्याध्यवसायस्थानानां तस्याभावादिति ।
‘बउसे पुच्छा’ बकुशः खलु भदन्त ! कति कर्मप्रकृती बध्नातीति पृच्छा—प्रश्नः,
भगवानाह—‘गोयमा’ इत्यादि ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘सत्तविहबंधए वा’ सप्तविध-

પૂર્વકોટિ તક અવસ્થિત પરિણામ વાળા હોકર ફિર શૈલેશી અવસ્થા
મેં વિચરતા હૈ । उस शैलेशी अवस्था के पहले तक वह अवस्थित परि-
णाम वाला रहता है । और शैलेशी अवस्था में वर्द्धमान परिणामवाला
होता है इसी लिये उत्कृष्ट काल देशोन पूर्वकोटी ऐसा कहा है ॥२०॥

૨૧ વાં બન્ધન દ્વાર કા કથન

‘પુલાઐ ણં મંતે ! કહ કમ્મપગડીઓ બંધઈ’ હે ભદન્ત ! પુલાક
કિતની કર્મપ્રકૃતિયોં કા બન્ધ કરતા હૈં ? અર્થાત્ પુલાક કે કિતની કર્મ
પ્રકૃતિયોં કા બન્ધ હોતા હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રમુશ્રી કહતે હૈં—‘ગોયમા !
આઉવજ્જાઓ સત્ત કમ્મપગડીઓ બંધઈ’ હે ગૌતમ ! પુલાક આયુર્કર્મ
કો છોડકર સાત કર્મપ્રકૃતિયોં કા બન્ધ કરતા હૈ । કયોં કિ પુલાક
કે આયુ કા બન્ધ નહીં હોતા હૈં । કારણ કિ હસકે આયુ બન્ધ કે
યોગ્ય અધ્યવસાયસ્થાનોં કા અભાવ રહતા હૈ । ‘બઉસે પુચ્છા’ હે
ભદન્ત ! બકુશ કિતની કર્મપ્રકૃતિયોં કા બન્ધ કરતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રમુશ્રી

પરિણામવાળા યદને શૈલેશી અવસ્થામાં વિચરે છે. અને તે શૈલેશી અવસ્થાની
પહેલા સુધી અવસ્થિત પરિણામવાળા રહે છે અને શૈલેશી અવસ્થામાં વર્ધમાન
પરિણામવાળા થાય છે તેથી ઉત્કૃષ્ટ કાળ દેશોન પૂર્વકોટિ કહ્યો છે. ॥૨૦॥

હવે બંધદ્વારનું કથન કરવામાં આવે છે.

‘પુલાઐ ણં મંતે ! કહ કમ્મપગડીઓ બંધઈ’ હે ભગવન્ પુલાક કેટલી
કર્મ પ્રકૃતિયોનો બંધ કરે છે ? અર્થાત્ પુલાકને કેટલી કર્મ પ્રકૃતિયોનો બંધ
હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રમુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! આઉવજ્જાઓ સત્ત
કમ્મપગડીઓ બંધઈ’ હે ગૌતમ ! પુલાક આયુર્કર્મને છોડીને સાત કર્મ
પ્રકૃતિયોનો બંધ કરે છે, કેમકે—પુલાકને આયુનો બંધ હોતો નથી. કારણ કે—
તેઓને આયુબન્ધ થવાને યોગ્ય અધ્યવસાય સ્થાનોનો અભાવ રહે છે.

‘બઉસેણ પુચ્છા’ હે ભગવન્ બકુશ કેટલી કર્મ પ્રકૃતિયોનો બંધ કરે છે ?

कर्मप्रकृतीनां बन्धको वा भवति वकुशः, 'अद्विद्वन्वा वा' अद्विध कर्मप्रकृतीनां बन्धको वा भवति । 'सत्तवन्वमाणे आउयवज्जाओ सत्तकम्मपगडीओ वन्धइ' सत्त-कर्मप्रकृतीर्वधनन् आयुक्कवज्जिताः सत्तकर्मप्रकृती वध्नाति वकुशः, 'अद्व बन्धमाणे पडिपुन्नाओ अद्वकम्मपगडीओ वन्धइ' अद्वकर्मप्रकृती वधनन् परिपूर्णाः सर्वा अद्व कर्मप्रकृतीर्वध्नाति वकुशः, त्रिभागावशेषायुवो हि जीवा आयुषो बन्धनं कुर्वन्तीति त्रिभागद्वये आयुषो बन्धनं कुर्वन्तीति कृत्वा वकुशः सप्तानामष्टानां वा कर्मणां बन्धको भवतीति । 'एवं पडिसेवणाकुसीलेवि' एवम्-वकुशवदेव पतिसेवना-कुसीलोऽपि सप्तानामष्टानां वा कर्मप्रकृतीनां बन्धको भवतीति । 'कसायकुपीले-

कहते हैं—'गोयमा ! सत्तविद्वन्वा वा अद्विद्वन्वा वा' हे गौतम ! वकुश के सात प्रकृतियों का अथवा आठ कर्मप्रकृतियों का बन्ध होता है । 'सत्त बन्धमाणे आउयवज्जाओ सत्तकम्मपगडीओ वन्धइ' जब उसके सात कर्मप्रकृतियों का बन्ध होता है, तब वह आयु कर्म को छोड़कर सात कर्मप्रकृतियों का बन्ध करता है । 'अद्वबन्धमाणे पडि पुन्नाओ अद्वकम्मपगडीओ वन्धइ' और जब उसके आठकर्म प्रकृतियों का बन्ध होता है—तब वह सम्पूर्ण आठ कर्म प्रकृतियों का बन्ध करता है । जीवों को अगले भवकी आयु का बन्ध वर्त्तमानकाल आयु के त्रिभाग में होता है । यदि त्रिभाग में आयु का बन्ध न हो तो अवशिष्ट तृतीय भाग में जब दो भाग समाप्त हो जाते हैं तब आयु का बन्ध होता है किन्तु आदि के दो भागों में आयु का बन्ध नहीं होता है, इसी विचार को लेकर वकुश सात अथवा आठ कर्म प्रकृतियों का बन्धक कहा गया है । 'एवं पडिसेवणाकुसीले वि' इसी प्रकार

भा प्रश्नना उत्तरमां प्रबुध्री कडे छे डे—'गोयमा ! सत्तविद्वन्वा वा अद्विद्वन्वा वन्धवा' हे गौतम ! वकुशने सात कर्म प्रकृतियेनो अथवा आठ कर्म प्रकृतियेनो बन्ध छाय छे । 'सत्त वन्धमाणे आउयवज्जाओ सत्त कम्मपगडीओ वन्धइ' ब्यापरे तेने सात कर्म प्रकृतियेनो बन्ध छाय छे, त्पारे ते आयुक्कवज्जिताओ अद्वकम्मपगडीओ वन्धइ' अने ब्यापरे तेने आठ कर्म प्रकृतियेनो बन्ध छाय छे, त्पारे ते सम्पूर्ण आठ कर्म प्रकृतियेनो बन्ध करे छे छेवने आयुनेो बन्ध प्रबुध्माओमा छाय छे दो त्रयु भागोमा आयुनेो बन्ध न छाय तो आठोमा बीजा मानना छे त्पारे समस्त बन्ध छाय छे, त्पारे आयुनेो बन्ध भवतो नथी । आर विचारने छेवने वकुशने सात अथवा आठ कर्म प्रकृतियेनो

પુચ્છા' કષાયકુશીલઃ સ્વલુ મદન્ત ! કતિકર્મપ્રકૃતી વધનાતીતિ પ્રશ્નઃ । મગવા-
નાહ-‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम । ‘सत्तविहबंधए वा अट्टविहबंधए वा’
सप्तविधकर्मप्रकृतीनां वा बन्धको भवति अष्टविधकर्मप्रकृतीनां वा बन्धको भवति
षड्विधकर्मप्रकृतीनां वा बन्धको भवति । ‘सत्तबंधमाणे आउवज्जाओ सत्त कम्म-
पगडीओ बंधइ’ सप्तकर्म प्रकृतीर्वधन् आयुष्कवर्जाः सप्तकर्मप्रकृतीर्वधनाति
‘अट्टबंधमाणे षड्पिपुन्नाओ अट्टकम्मपगडीओ बंधइ’ अष्ट कर्मप्रकृतीर्वधन्
परिपूर्णाः सर्वाः कर्मप्रकृतीर्वधनाति । ‘छ बंधमाणे आउयमोहणिज्जवज्जाओ
छ कम्मपगडीओ बंधइ’ षट्कर्मप्रकृतीर्वधन् आयुष्कमोहनीयवर्जिताः षट्कर्मप्रकृती-

સૈ પ્રતિસેવનાકુશીલ ઓ સાત અથવા આઠ કર્મ પ્રકૃતિયોં
કા બન્ધક હોતા હૈ ।

‘કસાયકુસીલે પુચ્છા’ હે મદન્ત ! કષાયકુશીલ સાધુ કિતની
કર્મ પ્રકૃતિયોં કા બન્ધક હોતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રશુશ્રી કહતે હૈ—‘ગોયમા !
સત્તવિહબંધए वा, अट्टविहबंधए वा छव्विहबंधए वा’ હે ગૌતમ !
કષાયકુશીલ સાધુ સાતકર્મપ્રકૃતિયોં કા આઠકર્મપ્રકૃતિયોં કા અથવા
છહ કર્મપ્રકૃતિયોં કા બન્ધક હોતા હૈ । ‘સત્તબંધમાણે આઉવજ્જાઓ
સત્તકમ્મપગડીઓ બંધइ’ યદિ વહ સાત કર્મપ્રકૃતિયોં કા બન્ધક હોતા
હૈ—તવ તો વહ આયુકર્મ કો છોડકર શેષ સાતકર્મ પ્રકૃતિયોં કા બન્ધ
કરતા હૈ ઓર ‘અટ્ટબંધમાણે’ જવ વહ આઠ કર્મ પ્રકૃતિયોં કો બન્ધ
કરતા હૈ—તવ ‘પહિપુન્નાઓ અટ્ટકમ્મપગડીઓ બંધइ’ વહ સમ્પૂર્ણ આઠ
હી કર્મપ્રકૃતિયોં કા બન્ધક હોતા હૈ ‘છબંધમાણે આઉયમોહણિજ્જ-

બંધ કરનાર કહેલ છે, ‘એવં પહિસેવનાકુસીલે વિ’ એજ પ્રમાણે પ્રતિસેવના
કુશીલ પણ સાત અથવા આઠ કર્મ પ્રકૃતિયોના બંધક હોય છે.’

‘કસાયકુસીલે પુચ્છા’ હે ભગવન્ કષાય કુશીલ સધુ કેટલી કર્મ પ્રકૃ-
તીયોનો બંધ કરનાર હોય છે ? ‘ગોયમા ! સત્તવિહબંધए वा अट्टविहबंधए वा
छव्विहबंधए वा’ હે ગૌતમ ! કષાય કુશીલ સાધુ સાત કર્મ પ્રકૃતિયોનો
આઠ કર્મ પ્રકૃતિયોનો અથવા છ કર્મ પ્રકૃતિયોનો બંધ કરનાર હોય છે.
‘સત્ત વંધમાણે આઉવજ્જાઓ સત્ત કમ્મપગડીઓ બંધइ’ જો તે સાત કર્મ પ્રકૃ-
તિયોનો બંધ કરનાર હોય છે, તો તે આયુકર્મને છોડીને બાકીની સાત
કર્મ પ્રકૃતિયોનો બંધ કરે છે. અને ‘અટ્ટ બંધમાણે’ જ્યારે તે આઠ કર્મ
પ્રકૃતિયોનો બંધ કરે છે, ત્યારે ‘પહિપુન્નાઓ અટ્ટકમ્મપગડીઓ બંધइ’ તે
સમ્પૂર્ણ આઠ જ કર્મ પ્રકૃતિયોનો બંધ કરનાર હોય છે. ‘છ બંધમાણે આઉય-

वध्नाति कषायकुशीलोहि सूक्ष्मसंपरायकगुणस्थानके आयुषो बन्धनं न करोति तस्याऽप्रमत्तसप्तमगुणस्थानरूपर्यन्तमेव आयुष्कस्य कर्मणो बन्धात् तथा मोहनीयं च वादरकषायोदयाभावादपि न वध्नाति अतो मोहनीयायुष्कर्मप्रकृतिवर्जितानामेव पट्मर्मप्रकृतीनां बन्धको भवतीति भावः । 'णियठे णं पुच्छा' निर्ग्रन्थः खलु भदन्त ! कतिरुर्मप्रकृतीर्वध्नातीति प्रश्नः, भगवानाह—'गोयमा !' इत्यादि, गोयमा !' हे गौतम ! 'एगं वेयणिज्जं कम्मं बंधइ' एक वेदनीयमेव कर्म वध्नाति बन्धकारणेषु मध्ये योगमात्रस्यैव सद्भावेन अन्यकर्मणां बन्धामावादिति भावः ।

वज्जओ छ कम्मपगडीओ बंधइ' तथा—जब वह ६ कर्मप्रकृतियों का बन्ध करता है—तब आयु और मोहनीय कर्म इन प्रकृतियों को छोड़ कर शेष ६ कर्म प्रकृतियों का बन्धक होता है । क्यों कि—कषाय-कुशील साधु सूक्ष्म संपराय गुणस्थान में आयु का बन्ध नहीं करता है । क्यों कि सातवें गुणस्थान तक ही आयुर्कर्म का बन्ध होता है । तथा वादर कषाय के अभाव से यह मोहनीय कर्म का भी बन्ध नहीं करता है । इससे इसके ६ कर्म प्रकृतियों का ही आयु और मोहनीय कर्म को छोड़कर बन्ध होता है । 'णियंठेणं पुच्छा' हे भदन्त ! निर्ग्रन्थ कितनी कर्मप्रकृतियों का बन्ध करता है ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—'गोयमा ! एगं वेयणिज्जं कम्मं बंधइ' हे गौतम ! निर्ग्रन्थ एक वेदनीय कर्म का ही बन्ध करता है । बन्ध के कारणों में एक योग-मात्र का ही सद्भाव होने के कारण उसके अन्य कर्मों का बन्ध नहीं होता है ।

मोहणिज्जवज्जाओ छ कम्मपगडीओ बंधइ' तथा व्यापारे ते छ कर्म प्रकृतियोना अप करे छे, त्वारे आयुर्कर्म अने मोहनीय कर्म प्रकृतियोने छोडीने आगीनी ६ कर्म प्रकृतियोना अप करनार डोय छे केमके-कषाय कुशील साधु सूक्ष्म सांपराय गुणस्थानमां आयुने अप करता नथी, केमके-सातमा गुणस्थान सुधी न आयुर्कर्मना अप थय छे तथा वादर कर्मना अभावथी आ मोहनीय कर्मना पय अप करता नथी, तेवी तेओने आयु अने मोहनीय कर्म प्रकृतियोने छोडीने छ कर्म प्रकृतियोना न अप थाय छे, 'णियंठेणं पुच्छा' छे जगवन् निर्ग्रन्थ डेटरी कर्म प्रकृतियोना अप करे छे ? आ प्रश्नना उत्तरमां प्रभुश्री उठे छे के—'गोयमा ! एग वेयणिज्ज कम्म बंधइ' छे गौतम ! निर्ग्रन्थ ओक वेदनीय कर्मना न अप करे छे अपना कारणेना ओक योग भावने, न कद्राव दोरने अरु तेओने अन्य कर्मना अप छोले नथी,

‘સિણાણ પુચ્છા’ સ્નાતકઃ સ્વલુ ભદન્ત ! કતિકર્મપ્રકૃતીર્વધ્નાતીતિ પૃચ્છા પ્રશ્નઃ, ભગવાનાહ—‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘गौतम ! ‘एगविहबंधए वा अबंधए वा’ एकविधकर्मगो बन्धको वा स्नातकः, अवन्धको वा, मनोयोगादिमान् स्नातकः कर्मबन्धहेतुर्योगस्य सद्भावेन सातावेदनीयकर्ममात्रं बध्नाति योगरहित-स्नातकस्तु कर्महेतुर्योगस्याभावेन कर्मबन्धको न भवतीति भावः इत्येकविंशतितमं बन्धद्वारम् २१ ।

! દ્વાવિંશતિતમવેદનદ્વારે પ્રશ્નયન્નાહ—‘પુલાણ ણં’ इत्यादि, ‘पुलाए णं भंते ! कइ कम्मपगडीओ वेदेइ’ पुलाकः स्वलु भदन्त ! कतिकर्मप्रकृतीर्वेदयति, कतिकर्मप्रकृतीनां

‘સિણાણ પુચ્છા’ હે ભદન્ત ! સ્નાતક કે કિતને કર્મો’ કા બન્ધ હોતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ—‘ગોયમા એગવિહબંધએ વા અબંધએ વા’ હે ગૌતમ ! વહ એક કર્મપ્રકૃતિકા બન્ધ કરતા હૈ અથવા બન્ધ નહીં બી કરતા હૈ । જો સ્નાતક મનોયોગાદિ વાલા હોતા હૈ ઉસકે કર્મબન્ધ કે હેતુભૂત યોગ કે સદ્ભાવ સે કેવલ એક સાતાવેદનીય કર્મ કા હી બન્ધ હોતા હૈ ઓર જો સ્નાતક યોગ રહિત હોતા હૈ । વહ કર્મબન્ધ કે હેતુભૂત યોગ કે અભાવ હોને કે કારણ સાતાવેદનીય કર્મ કા બી બન્ધ નહીં કરતા હૈ । ઇસલિયે ઉસે અબન્ધક કહા ગયા હૈ ।

॥ બન્ધદ્વાર સમાપ્ત ॥

વેદનદ્વાર કા કથન

‘પુલાણ ણં ભંતે ! કહ કમ્મપગડીઓ વેદેહ’ હે ભદન્ત ! પુલાક કિતની કર્મપ્રકૃતિયો’ કા વેદન—અનુભવ કરતા હૈ । ઉત્તર મેં

‘સિણાણ પુચ્છા’ હે ભગવન્ સ્નાતકને કેટલા કર્મોનો બંધ હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! એગવિહબંધએ વા અબંધએ વા’ હે ગૌતમ ! તે એક કર્મ પ્રકૃતિનો બંધ કરે છે. અથવા બંધ કરતા નથી. જે સ્નાતકે મનોયોગ વિગેરે યોગોવાળા હોય છે, તેમને કર્મ બંધના કારણભૂત યોગના સદ્ભાવથી કેવળ એક સાતાવેદનીય કર્મનો જ બંધ હોય છે. અને જે સ્નાતક યોગરહિત હોય છે, તે કર્મ બંધના હેતુભૂત યોગનો અભાવ હોવાથી સાતાવેદનીય કર્મનો પણ બંધ કરતા નથી. તેથી તેઓને અબંધક કહ્યા છે. એ રીતે આ બંધદ્વારનું કથન કરેલ છે. બંધદ્વાર સમાપ્ત હવે વેદદ્વારનું કથન કરવામાં આવે છે.

‘પુલાણ ણં ભંતે ! કહ કમ્મપગડીઓ વેદેહ’ હે ભગવન્ પુલાક કેટલી કર્મ પ્રકૃતિયોનું વેદન અર્થાત્ અનુભવ કરે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે

વેદનં કરોતીતિ પ્રશ્નઃ, ભગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘નિયમં અટ્ટકમ્મપગડીઓ વેદેહ’ નિયમાત્ અટ્ટકર્મપ્રકૃતીર્વેદયતિ નિયમતોઽપ્પાનામપિ કર્મણાં-વેદનં કરોતિ પુલાહ્ન ઇત્યર્થઃ ‘એવં જાવ કમાયકુસીલે’ એવં યાવન્ કપાયકુસીલઃ, યાવત્પદેન વકુશપ્રતિસેવનાકુસીલયોર્ગ્રહણં શવતિ તથા ચ પુલાહ્નવદેવ વકુશપ્રતિ-સેવનાકુસીલરૂપાયકુસીલાઃ સર્વેઽપિ નિયમતોઽપ્પટ્ટકર્મણાં વેદનં કુર્યન્તીતિ । ‘ણિયં-ટેગં પુચ્છા’ નિર્ગ્રન્થઃ સ્વલ્પ ભદન્ત ! કતિકર્મપ્રકૃતીર્વેદયતીતિ પ્રશ્નઃ । ભગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘મોહણિજ્જવજ્જાઓ સત્તકમ્મપગડીઓ વેદેહ’ મોહનીયવર્જાઃ સઘ્ન કર્મપ્રકૃતીર્વેદયતિ નિર્ગ્રન્થઃ, ન વેદયતિ મોહનીયં કર્મ નિર્ગ્રન્થઃ, મોહનીયકર્મણામુપશાન્તત્વાત્ ક્ષીણત્વાદેવિતિ ભાવઃ । ‘સિનાર્ ણં પુચ્છા’ સ્નાતકઃ સ્વલ્પ ભદન્ત ! કતિકર્મપ્રકૃતીર્વેદયતીતિ પ્રશ્નઃ, ભગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ,

પ્રશ્નશ્રી કહેતે હૈં-‘ગોયમા ! નિયમં અટ્ટકમ્મપગડીઓ વેદેહ’ હે ગૌતમ !
 વહ નિયમ સે આઠ કર્મ પ્રકૃતિયો કા વેદન કરતા હૈ । ‘એવં જાવ-
 કપાયકુસીલે’ હસી પ્રકાર સે વકુશ, પ્રતિસેવનાકુસીલ ઓર કપાય-
 કુસીલ યે સાધુજન મી નિયમ સે આઠ કર્મ પ્રકૃતિયોં કા વેદન કરતે
 હૈ । ‘ણિયંટેગં પુચ્છા’ હે ભદન્ત ! નિર્ગ્રન્થ ! કિતની કર્મપ્રકૃતિયોં કા
 વેદન કરતા હૈ ? ઉત્તરમે પ્રશ્નશ્રી કહેતે હૈં-‘ગોયમા ! મોહનીયવજ્જાઓ
 સત્તકમ્મપગડીઓ વેદેહ’ હે ગૌતમ ! મોહનીયકર્મ કો છોડકર વહ
 સાતકર્મ પ્રકૃતિયો કા વેદન કરતા હૈ । મોહનીય કર્મ કા જો વહ
 વેદન નહીં કરતા હૈ સો ઉનકા કારણ વહ હૈ કિ ઉસકે મોહ્યનીય
 કર્મ અથવાતો ઉપશાન્ત હો ચુકા હોતા હૈ અથવા ક્ષીણ હો ચુકા હોતા હૈ ।

‘સિનાર્ ણં પુચ્છા’ હે ભદન્ત ! સ્નાતક કિતની કર્મપ્રકૃતિયોં કા
 વેદન કરતા હૈ ? ઉત્તર મે પ્રશ્નશ્રી કહેતે હૈં-‘ગોયમા ! વેયણિજ્જ આઝય

છે કે-‘ગોયમા ! નિયમ અટ્ટ કમ્મપગડીઓ વેદેહ’ હે ગૌતમ ! તે નિયમથી
 આઠ કર્મ પ્રકૃતિયોં નું વેદન કરે છે એવ જાવ કપાયકુસીલે’ એવ પ્રમાણે
 વકુશ પ્રતિસેવનાકુસીલ, અને કપાયકુસીલ આ સાધુઓ પણ નિયમથી
 આઠ કર્મ પ્રકૃતિયોં નું વેદન કરે છે ‘ણિયંટેગ પુચ્છા’ હે ભગવન્ નિર્ગ્રન્થ
 કેટલી કર્મ પ્રકૃતિયોં નું વેદન કરે છે આ પ્રશ્નના ઉત્તરના પ્રશ્નશ્રી કહે છે કે-
 ‘ગોયમા ! મોહણિજ્જવજ્જાઓ સઘ્ન કમ્મપગડીઓ વેદેહ’ હે ગૌતમ ! મોહનીય
 કર્મને છોડીને તે સાત કર્મ પ્રકૃતિયોં નું વેદન કરે છે તે મોહનીય કર્મનું
 વેદન કરતા નથી તેનું કારણ એ છે કે-તેને મોહનીય કર્મ શાન્ત હોવાના
 કારણે વેદન હોય છે, અથવા ક્ષીણ હોવાના કારણે છે

‘સિનાર્ ણ પુચ્છા’ હે ભગવન્ સ્નાતક કેટલી કર્મ પ્રકૃતિયોં નું વેદન કરે

‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘વેયણિજ્જઆય-નામ-ગોયાઓ ચત્તારિ કમ્મપગહીઓ વેદેહ’ વેદનીયાયુષ્કનામગોત્રરૂપાઃ ચતસ્રઃ કર્મપ્રકૃતીર્વેદયતિ, સ્નાતકસ્ય તુ ઘાતિ-કર્મ ચતુષ્ટયાનાં જ્ઞાનાવરણીયાદીનાં ક્ષીણત્વાત્ તદ્વેદનં ન ભવતિ કિન્તુ વેદનીયા-યુષ્કનામગોત્રકર્મણામઘાતિનામેવ વેદનં ભવતીતિ । इति द्वाविंशतितमं वेदनद्वारम् ।

અથ ત્રયોવિંશતિતમમુદીરણાદ્વારમાહ-‘પુલાણ ણં મંતે’ इत्यादि । ‘पुलाए णं मंते ! कइ कम्मपगडीओ उदीरेइ’ पुलाकः खलु भदन्त ! कति कर्मपकृतीरुदीरयति, इति प्रश्नः । भगवानाह-‘गोयमा’ इत्यादि । ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘आउय-वेयणिज्जवज्जाओ छ कम्मपगडीओ उदीरेइ’ आयुष्कवेदनीयवर्जाः षट्कर्मपकृतीरुदीरयति, अयमाश्रयः पुलाक आयुर्वेदनीयकर्मपकृती नोदीरयति तथाविधाध्यव-

નામગોયાઓ ચત્તારિ કમ્મપગહીઓ વેદેહ’ હે ગૌતમ ! સ્નાતક, વેદનીય, આયુ, નામ, ગોત્ર इन चार कर्मप्रकृतियों का वेदन करता है । स्नातक के चार घातिया कर्मों का ज्ञानावरण, दर्शनावरण, मोहनीय और अन्तराय इन कर्मों का सर्वथा अभाव हो जाता है इसलिये इनका वेदन उसके नहीं होता है । अधातिरूप वेदनीय आदि कर्मों का ही वेदन होता है । वेद द्वार समाप्त ।

उदीरणा द्वार का कथन

‘પુલાણ ણં મંતે ! કહ કમ્મપગહીઓ ઉદીરેહ’ હે ભદન્ત ! પુલાક કિતની કર્મપ્રકૃતિયોં કી ઉદીરણા કરતા હૈ ! ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ-‘ગોયમા ! આઉયવેયણિજ્જવજ્જાઓ છ કમ્મપગહીઓ ઉદીરેહ’ હે ગૌતમ ! પુલાક આયુ एवं वेदनीय कर्मप्रकृतियों को छोड़कर शेष ६ प्रकृतियों की उदीरणा करता है । तात्पर्य इसका ऐसा है कि पुलाक

છે ? તેના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! વેયણિજ્જ આઉય નામગોયાઓ ચત્તારિ કમ્મપગહીઓ વેદેહ’ હે ગૌતમ ! સ્નાતક, વેદનીય, આયુ, નામ, અને ગોત્ર આ ચાર કર્મ પ્રકૃતિયોં વેદન કરે છે. સ્નાતકને ચાર ઘાતિયા કર્મોંનું એટલે કે-જ્ઞાનાવરણ, દર્શનાવરણ મોહનીય અને અંતરાય આ કર્મોંના સર્વથા અભાવ થઈ જાય છે. તેથી તેઓને તેનું વેદન હોતું નથી. અધાતિયા રૂપ વેદનીય રૂપ વિગેરે કર્મોંનું જ વેદન થાય છે. તેમ સમજવું. વેદનાદ્વાર સમાપ્ત.

હવે ઉદીરણાદ્વારનું કથન કરવામાં આવે છે.

‘પુલાણ ણં મંતે ! કહ કમ્મપગહીઓ ઉદીરેહ’ હે ભગવન્ પુલાક કેટલી કર્મ પ્રકૃતિયોંની ઉદીરણા કરે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! આઉયવેયણિજ્જવજ્જાઓ છ કમ્મપગહીઓ ઉદીરેહ’ હે ગૌતમ ! પુલાક આયુ અને વેદનીય કર્મ પ્રકૃતિયોંને છોડીને બાકીની છ કર્મ પ્રકૃતિયોંની

'वडसे पुन्या' हे जगज्जननी ॥ ३ ॥ उटवीं कर्म प्रुतिपे नो नय देछा
या प्रभवा उत्तरना प्रभु श्री उडे हे दे-गोस्मा! जगविह वरिष वा अह
विह जोष वा उडिह उगीर वा' हे जी. न! जगज्जननी ॥ ३ ॥ कर्म प्रुतिपे नो
नय देछा नय कर्म प्रुतिपे नो नय देछा नय कर्म प्रुतिपे नो नय देछा
'सत जरेमते आर्यवत्तजो सत जगज्जननीया उडिह' जगज्जननी ॥ ३ ॥

कर्मप्रकृतीरुदीरयन् आयुष्कवेदनीयवर्जिताः पदः कर्मप्रकृतीरुदीरयतीति भावः ।
'कसायकुशीले पुच्छा' कषायकुशीलः खलु भदन्त ! कति कर्मप्रकृतीरुदीरयतीति
पृच्छा प्रश्नः । भगवानाह—'गोयमा' इत्यादि, 'गोयमा' हे गौतम ! 'सत्तविह
उदीरए वा—अट्टविह उदीरए वा छविह उदीरए वा पंचविह उदीरए वा' सत्तविह
कर्मप्रकृतेरुदीरको वा अष्टविधकर्मप्रकृतेरुदीरको वा पदविधकर्मप्रकृतेरुदीरको वा
पञ्चविधकर्मप्रकृतेरुदीरको वा भवति, तत्र 'सत्त उदीरेमाणे आउवज्जाओ सत्त
कम्मपगडीओ उदीरेइ' सत्तकर्मप्रकृतीरुदीरयन् कषायकुशील आयुष्कवेदनीय
सत्तकर्मप्रकृतीरुदीरयति, 'अट्ट उदीरेमाणे पडिपुत्ताओ अट्ट कम्मपगडीओ उदीरेइ'

कर्म प्रकृतियों का उदीरक होता है । और जब यह छह कर्मप्रकृतियों
का उदीरक होता है तब यह आयु और वेदनीय कर्म प्रकृतियों को
छोड़कर शेष ज्ञानावरण, दर्शनावरण मोदनीय, नाम, गोत्र और अन्त-
राय इन ६ कर्मप्रकृतियों का उदीरक होता है । 'कसायकुशीले पुच्छा'
हे भदन्त ! कषायकुशील कितनी कर्मप्रकृतियों की उदीरणा करता है ?
इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—'गोयमा ! सत्तविह उदीरए वा, अट्ट-
विह उदीरए वा, छविह उदीरए वा, पंचविह उदीरए वा' हे गौतम !
कषायकुशील सात प्रकार की कर्म प्रकृतियों का आठ प्रकार की कर्म
कर्मप्रकृतियों का छह प्रकार की कर्मप्रकृतियों का अबचा पांच प्रकार
की कर्म प्रकृतियों का उदीरक होता है । 'सत्त उदीरेमाणे आउव-
ज्जाओ सत्त कम्मपगडीओ उदीरेइ' जब यह सात कर्म प्रकृतियों
का उदीरक होता है तब यह आयु कर्म तो छोड़कर बाक्य कर्म प्रकृतियों

करे छे, त्यारे ते पूरेपूरी अडे कर्म प्रकृतियेनी उदीरणा करे छे अने व्यापरे
छ कर्म प्रकृतियेनी उदीरणा करे छे, त्यारे ते आयु अने वेदनीय
कर्म प्रकृतियेने छोड़ने पड़ीनी ज्ञानावरण, दर्शनावरण, मोदनीय, नाम,
गोत्र, अने अन्तरा य आ छ कर्म प्रकृतिये की उदीरणा करे छे । 'कसायकुशीले
पुच्छा' हे भगवन् कषाय कुशील कितनी कर्म प्रकृतियेनी उदीरणा करे छे ?
आ प्रश्नना उत्तरमा भगवानाह छे छे—'गोयमा ! सत्तविह उदीरए वा अट्टविह
उदीरए वा, छविह उदीरए वा पंचविह उदीरए वा' हे गौतम ! सत्तविह
सत्त प्रकृत्यो कर्म प्रकृतियेनी उदीरणा करे छे अने अष्टविध प्रकृत्यो कर्म प्रकृ-
तियेनी उदीरणा करे छे, अष्टविध प्रकृत्यो कर्म प्रकृतियेनी उदीरणा करे छे
पञ्चविध प्रकृत्यो कर्म प्रकृतियेनी उदीरणा करे छे अने पदविध प्रकृत्यो कर्म प्रकृतियेनी उदीरणा
करे छे । 'सत्त उदीरेमाणे आउवज्जाओ सत्त कम्मपगडीओ उदीरेइ' जब यह सात कर्म प्रकृतियों
का उदीरक होता है तब यह आयु कर्म तो छोड़कर बाक्य कर्म प्रकृतियों

અષ્ટકર્મપ્રકૃતીરુદીરયન્ પરિપૂર્ણા અષ્ટકર્મપ્રકૃતીરુદીરયતિ, 'છ ઉદીરેમાણે આઝય વેયણિજ્જવજ્જાઓ છ કમ્મપગડીઓ ઉદીરેઈ' ષટ્કર્મપ્રકૃતીરુદીરયન્ આયુક્કવેદનીયવર્જાઃ ષટ્કર્મપ્રકૃતીરુદીરયતિ, પંચ ઉદીરેમાણે આઝયવેયણિજ્જમોહણિજ્જવજ્જાઓ પંચકમ્મપગડીઓ ઉદીરેઈ' પશ્ચકર્મપ્રકૃતીરુદીરયન્ આયુક્કવેદનીયમોહનીયવર્જિતાઃ પશ્ચકર્મપ્રકૃતીરુદીરયતીતિ ભાવઃ । 'ણિયંટે ણં પુચ્છા' નિર્ગ્રન્થઃ સ્વહુ શ્લઘન્ત ! કતિ કર્મપ્રકૃતીરુદીરયતીતિ પૃચ્છા પ્રશ્નઃ, મગવાનાહ-'ગોયમા' ઇત્યાદિ, 'ગોયમા' હે ગૌતમ ! 'પંચવિહુદીરણ વા હુવિહુદીરણ વા' પશ્ચવિધ-

કી ઉદીરણા કરતા હૈ 'અટ્ટ ઉદીરેમાણે પહિપુન્નાઓ અટ્ટ કમ્મપગડીઓ ઉદીરેઈ' જ્યારે આઠ કર્મપ્રકૃતિયોં કી ઉદીરણા કરતા હૈ તો જ્ઞાનાચરણાદિક આઠ કી આઠ પૂરી કર્મપ્રકૃતિયોં કી ઉદીરણા કરતા હૈ 'છ ઉદીરેમાણે આઝયવેયણિજ્જવજ્જાઓ છ કમ્મપગડીઓ ઉદીરેઈ' જ્યારે છ પ્રકૃતિયોં કી ઉદીરણા કરતા હૈ તો આયુ અને વેદનીય કર્મ પ્રકૃતિયોં કો છોડકર છહ કર્મ પ્રકૃતિયોં કી ઉદીરણા કરતા હૈ અને જ્યારે 'પંચઉદીરેમાણે આઝયવેયણિજ્જ મોહણિજ્જવજ્જાઓ પંચકમ્મપગડીઓ ઉદીરેઈ' પાંચ કર્મ પ્રકૃતિયોં કી ઉદીરણા કરતા હૈ ત્યારે જ્યારે આયુક્કવેદનીય અને મોહનીય કર્મપ્રકૃતિયોં કો છોડકર બાકી કી પાંચ કર્મ પ્રકૃતિયોં કી ઉદીરણા કરતા હૈ ।

'ણિયંટે ણં પુચ્છા' હે શ્લઘન્ત ! નિર્ગ્રન્થ કિતની કર્મ પ્રકૃતિયોં કી ઉદીરણા કરતા હૈ ? ઇસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્નશ્રી કહતે હૈન-'ગોયમા ! પંચ-

ઉદીરેમાણે પહિપુન્નાઓ અટ્ટ કમ્મપગડીઓ ઉદીરેઈ' જ્યારે તે આઠ કર્મ પ્રકૃતિયોંની ઉદીરણા કરે છે, તો જ્ઞાનાચરણીય વિગેરે આઠે આઠ કર્મ પ્રકૃતિયોંની ઉદીરણા કરે છે. 'છ ઉદીરેમાણે આઝયવેયણિજ્જવજ્જાઓ છ કમ્મપગડીઓ ઉદીરેઈ' જ્યારે તે છ કર્મ પ્રકૃતિયોંની ઉદીરણા કરે છે; ત્યારે તે આયુ અને વેદનીય એ બે કર્મપ્રકૃતિયોંને છોડીને છ કર્મપ્રકૃતિયોંની ઉદીરણા કરે છે. અને જ્યારે તે 'પંચ ઉદીરેમાણે આઝયવેયણિજ્જમોહણિજ્જવજ્જાઓ પંચ કમ્મપગડીઓ ઉદીરેઈ' પાંચ કર્મ પ્રકૃતિયોંની ઉદીરણા કરે છે, ત્યારે તે આયુષ્ય, વેદનીય અને મોહનીય એ ત્રણ કર્મ પ્રકૃતિયોંને છોડીને બાકીની પાંચ કર્મ પ્રકૃતિયોંની ઉદીરણા કરે છે.

'ણિયંટે ણં પુચ્છા' હે મગવન્ નિર્ગ્રન્થ કેટલી કર્મપ્રકૃતિયોંની ઉદીરણા કરે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રશ્નશ્રી કહે છે કે-'ગોયમા ! પંચવિહુદીરણ વા

कर्मप्रकृतेरुदीरको वा द्विविधकर्मप्रकृतेरुदीरको वा भवति निर्ग्रन्थः । 'पंच उदीरेमाणे आउयवेयणिज्जमोहणिज्जवज्जाओ पंच कम्मपगडीओ उदीरेइ' पञ्चकर्मप्रकृतीरुदीरयन् आयुष्कवेदनीयवर्जिताः पञ्चकर्मप्रकृतीरुदीरयति । 'सिणाए णं पुच्छा' स्नातकः खलु भदन्त ! पृच्छा हे भदन्त ! स्नातकः कति कर्मप्रकृतीरुदीरयतीति प्रश्नः । भगवानाह—'गोयमा' इत्यादि, 'गोयमा' हे गौतम ! 'दुव्विह उदीरए वा अणुदीरए वा' द्विविधकर्मण उदीरको वा भवति स्नातकः अनुदीरको वा भवति स्नातकः, 'दो उदीरेमाणे णामं च गोयं च उदीरेइ' द्वे कर्मप्रकृतीरुदीरयन् नाम च गोत्रं च उदीरयति ।

विह उदीरए वा दुव्विह उदीरए वा' हे गौतम ! निर्ग्रन्थ पांच अथवा दो कर्म प्रकृतियों की उदीरणा करता है । 'पंच उदीरेमाणे आउयवेयणिज्जमोहणिज्जवज्जाओ पंच कम्मपगडीओ उदीरेइ' जब यह पांच कर्मप्रकृतियों की उदीरणा करता है तब यह आयु. वेदनीय, मोहनीय इन कर्मप्रकृतियों को छोड़कर शेष पांच कर्मप्रकृतियों की उदीरणा करता है । और जब यह 'दो उदीरेमाणे णामं गोयं च उदीरेइ' दो कर्म प्रकृतियों की उदीरणा करता है तब यह नाम और गोत्र कर्म की उदीरणा करता है ।

'सिणाए णं पुच्छा' हे भदन्त ! स्नातक कितनी कर्म प्रकृतियों की उदीरण करता है ? इनके उत्तर में प्रभुजी कहते हैं—'गोयमा ! दुव्विह उदीरए वा अणुदीरए वा' हे गौतम ! स्नातक दो कर्मप्रकृतियों की उदीरणा करता है अथवा नहीं भी करता है । जब वह दो कर्म

અર્થે ભાવઃ-સ્નાતકઃ સયોગ્યાવસ્થાયાં નામગોત્રનામ્ન્યોરેય પ્રકૃત્યોરુદીરક
 इति 'दुर्विह उदीरए' इत्युक्तम् । आयुर्वेदनीययोः पूर्वमेव उदीरितत्वात् । अयो-
 ग्यवસ્થायां तु अनुदीरक एवेति 'अणुदीरए वा' इत्युक्तमिति त्रयोविंशति-
 तममुदीरणाद्वारम् ॥ सू० १० ॥

चतुर्विंशतितममुपसंपद्धानद्वारमाह-‘पुलाए णं भंते !’ इत्यादि,

મૂલમ્-પુલાએ ણં ભંતે ! પુલાયત્તં જહમાણે કિં જહઈ, કિં
 ઉવસંપજ્ઞઈ ? ગોયમા ! પુલાયત્તં જહઈ, કસાયકુસીલત્તં વા અસં-
 જમં વા ઉવસંપજ્ઞઈ । વડસે ણં ભંતે ! વડસત્તં જહમાણે કિં
 જહઈ કિં ઉવસંપજ્ઞઈ ? ગોયમા ! વડસત્તં જહઈ પરિસેવણા કુસી-
 લત્તં વા કસાયકુસીલત્તં વા અસંજમં વા સંજમાસંજમં વા ઉવ-
 સંપજ્ઞઈ । પડિસેવણાકુસીલે ણં ભંતે ! પડિં પુચ્છા, ગોયમા !
 પડિસેવણાકુસીલત્તં જહઈ વડસત્તં વા અસંજમં વા સંજમા-
 સંજમં વા ઉવસંપજ્ઞઈ । કસાયકુસીલે પુચ્છા, ગોયમા ! કસાય-
 કુસીલત્તં જહઈ પુલાયત્તં વા વડસત્તં વા પડિસેવણાકુસીલત્તં

પ્રકૃતિયોં કી ઉદીરણા કરતા હૈ તો વે દો કર્મ પ્રકૃતિયાં ‘ણામં ગોયં ચ
 ઉદીરેઈ’ નામ કર્મ ઓર ગોત્રકર્મ રૂપ હૈં ઇનકી હી વહ ઉદીરણા કરતા
 હૈ તાત્પર્ય યહ હૈ કિ જવ સ્નાતક સયોગી અવસ્થા મૈં વર્ત્તમાન રહતા
 હૈ તવ વહ આયુ ઓર વેદનીય કે પહિલે હી ઉદીરણા હો જાને કે
 કારણ ઇન બચો હુઈ નામ ગોત્ર રૂપ પ્રકૃતિયોં કી હી ઉદીરણા કરતા
 હૈ ઓર જવ યહ અયોગી અવસ્થા મૈં આજોના હૈ તવ વહાં યહ કિસી
 બી પ્રકૃતિ કા ઉદીરક નહીં હોના હૈ । ઇસીલિયે ‘ઉદીરણ વા અનુદીરણ
 વા’ એસા કહા ગયા હૈ । ઉદીરણા દ્વાર સમાપ્ત ॥ સૂ० ૧૦ ॥

બે કર્મ પ્રકૃતિયો ‘ણામં ગોયં ચ ઉદીરેઈ’ નામ કર્મ અને ગોત્ર કર્મ એ બે
 કર્મ પ્રકૃતિયોની ઉદીરણા કરે છે. કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે-સ્નાતક બ્યારે
 સયોગી અવસ્થામાં વર્તે છે. અર્થાત્ સ્થિત રહે છે, ત્યારે તે આયુ અને
 વેદનીય એ બે કર્મ પ્રકૃતિયોની પહેલેથી જ ઉદીરણા થઈ જવાને કારણે
 બાકીની બચેલી આ નામ અને ગોત્ર એ બે જ કર્મ પ્રકૃતિયોની ઉદીરણા
 કરે છે, અને બ્યારે તે અયોગી અવસ્થામાં આવી જાય છે ત્યારે તે ત્યાં
 કાંઈપણ કર્મ પ્રકૃતિયોની ઉદીરણા કરતા નથી. તેથી ‘ઉદીરણ વા અનુદીરણ વા’
 એ પ્રમાણે સૂત્રકારે કહ્યું છે. એ રીતે આ ઉદીરણા દ્વાર સમાપ્ત ॥ સૂ० ૧૦ ॥

वा णियंठत्तं वा असंजमं वा संजमासंजमं वा उवसंपज्जइ ।
 णियंठे पुच्छा, गोयमा ! णियंठत्तं जहइ, कसायकुसीलत्तं वा
 सिणायत्तं वा असंजमं वा उवसंपज्जइ । सिणाए पुच्छा, गोयमा !
 सिणायत्तं जहइ सिद्धिगइं उवसंपज्जइ २४ । पुलाए णं भंते !
 किं सन्नोवउत्ते होज्जा नोसन्नोवउत्ते होज्जा ? गोयमा ! णो
 सन्नोवउत्ते होज्जा । वउत्सेणं भंते ! पुच्छा, गोयमा ! सन्नो
 वउत्ते वा होज्जा, नोसन्नोवउत्ते वा होज्जा, एवं पडिसेवणा
 कुसीले वि एवं कसायकुसीले वि । णियंठे सिणाए जहा पुलाए २५ ।
 पुलाए णं भंते ! किं आहारए होज्जा अणाहारए होज्जा ?
 गोयमा ! आहारए होज्जा णो अणाहारए होज्जा, एवं जाव
 णियंठे । सिणाए पुच्छा गोयमा ! आहारए वा होज्जा अणा-
 हारए वा होज्जा २६ । पुलाए णं भंते ! कइ भवग्गहणाइं होज्जा ?
 गोयमा ! जहन्नेणं एक्कं उक्कोसेणं तिन्नि । वउत्से पुच्छा गोयमा !
 जहन्नेणं एक्कं उक्कोसेणं अट्ठ । एवं कसायकुसीले वि । णियंठे
 जहा पुलाए । सिणाए पुच्छा गोयमा ! एक्कं २७ । पुलागस्स णं
 भंते ! एग भवग्गहणीया केवइया आगरिसा पन्नत्ता ? गोयमा !
 जहन्नेणं एक्को, उक्कोसेणं तिन्नि । वउत्तस्स णं पुच्छा गोयमा !
 जहन्नेणं एक्को उक्कोसेणं सत्तग्गसो । एवं पडिसेवणाकुसीले वि ।
 एवं कसायकुसीले वि । णियंठस्स णं पुच्छा गोयमा ! जहन्नेणं
 एक्को, उक्कोसेणं दोन्नि । सिणावस्स णं पुच्छा, गोयमा ! एक्को ।
 पुलावस्स णं भंते ! नाणानवग्गहणीया केवइया आगरिसा
 पन्नत्ता ? गोयमा ! जहन्नेणं दोन्नि उक्कोसेणं सत्त । वउत्तस्स
 पुच्छा गोयमा ! जहन्नेणं दोन्नि उक्कोसेणं सत्तग्गसो एवं

जाव कषायकुशीलस्स । णियंठस्स पुच्छा गोयमा ! जहन्नेण दोन्नि
उक्कोसेणं पंच । सिणायस्स पुच्छा गोयमा ! नत्थि एको वि२८ ॥११॥

छाया—पुलाकः खलु भदन्त ! पुलाकत्वं जहन् किं जहाति किमुपसंपद्यते ?
गौतम ! पुलाकत्वं जहाति कषायकुशीलत्वं वा असंयमं वोपसंपद्यते । वकुशः खलु
भदन्त ! वकुशत्वं जहन् किं जहाति किमुपसंपद्यते ? गौतम ! वकुशत्वं जहाति
प्रतिसेवनाकुशीलत्वं वा कषायकुशीलत्वं वा असंयमं वा संयमासंयमं वोपसंपद्यते ।
प्रतिसेवनाकुशीलः खलु भदन्त ! प्रति० पृच्छा गौतम ! प्रतिसेवनाकुशीलत्वं
जहाति वकुशत्वं वा कषायकुशीलत्वं वा असंयमं वा संयमासंयमं वा उपसंपद्यते ।
कषायकुशीलः पृच्छ, गौतम ! कषायकुशीलत्वं जहाति, पुलाकत्वं वा वकुशत्वं वा
प्रतिसेवनाकुशीलत्वं वा निर्ग्रन्थत्वं वा असंयमं वा—संयमासंयमं वा उपसंपद्यते ।
निर्ग्रन्थः पृच्छा गौतम ! निर्ग्रन्थत्वं जहाति—कषायकुशीलत्वं वा स्नातकत्वं वा
असंयमं वा उपसंपद्यते । स्नातकः पृच्छा गौतम ! स्नातकत्वं जहाति सिद्धिगति-
मुपसंपद्यते । पुलाकः खलु भदन्त ! किं संज्ञोपयुक्तो भवेत् नोसंज्ञोपयुक्तो भवेत् ?
गौतम ! नोसंज्ञोपयुक्तो भवेत् । वकुशः खलु भदन्त ! पृच्छा गौतम ! संज्ञोपयुक्तो
वा भवेत् नोसंज्ञोपयुक्तो वा भवेत् । एवं प्रतिसेवनाकुशीलोऽपि । एवं कषायकुशी-
लोऽपि निर्ग्रन्थः स्नातकश्च यथा पुलाकः २५ । ‘पुलाकः खलु भदन्त ! किमाहारको
भवेत् अनाहारको भवेत् ? गौतम ! आहारको भवेत् नो अनाहारको भवेत् एवं
यावत् निर्ग्रन्थः । स्नातकः पृच्छा गौतम ! आहारको भवेत् वा अनाहारको वा
भवेत् २६ । पुलाकः खलु भदन्त ! कति भवग्रहणानि भवेत् ? गौतम ! जघन्ये-
नैकम् उत्कर्षेण त्रीणि । वकुशः पृच्छा गौतम ! जघन्येन एकम् उत्कर्षेण अष्टौ एवं
प्रतिसेवनाकुशीलोऽपि । एवं कषायकुशीलोऽपि । निर्ग्रन्थो यथा पुलाकः । स्नातकः
पृच्छा गौतम ! एकम् २७ । पुलाकस्य खलु भदन्त ! एकमवग्रहणीयाः कियन्त
आकर्षाः प्रज्ञप्ताः, गौतम ! जघन्येन एकः, उत्कर्षेण त्रयः । वकुशस्य खलु
पृच्छ, गौतम ! जघन्येन एकः, उत्कर्षेण शताग्रशः । एवं प्रतिसेवनाकुशी-
लेऽपि, एवं कषायकुशीलेऽपि । निर्ग्रन्थस्य खलु पृच्छा, गौतम ! जघन्येन एक
उत्कर्षेण द्वौ स्नातकस्य खलु पृच्छा गौतम ! एकः पुलाकस्य खलु
भदन्त ! नानाभवग्रहणीयाः कियन्त आकर्षाः प्रज्ञप्ताः, गौतम ! जघन्येन द्वौ
उत्कर्षेण सप्त वकुशस्य पृच्छा गौतम ! जघन्येन द्वौ उत्कर्षेण सहस्राग्रशः, एवं
यावत्कषायकुशीस्य । निर्ग्रन्थस्य खलु पृच्छा गौतम ! जघन्येन द्वौ उत्कर्षेण पञ्च ।
स्नातकस्य पृच्छा गौतम ! नास्ति एकोऽपि २८ ॥मू० ११॥

टीका— इतः परम् उपसंपत् हानद्वारं वदति तत्र उपसंपत्-उपसंपत्तिः प्राप्ति-
रित्यर्थः, 'जहन्नति' हान-त्यागः, उपसंपच्च हानं चेति उपसंपन्नानं किं पुलाक-
त्वादिति त्यक्त्वा कपायत्वादिकमुपसंपद्यते ? इत्यर्थः । तत्र 'पुलाए ण भंते ! पुला-
यत्तं जहमाणे किं जहइ किं उवसंपज्जइ' पुलाकः खलु भदन्त ! पुलाकत्वधर्मं
जहन् किं जहति-परित्यजति किमुपसंपद्यते-प्राप्नोति पुलाकः पुलाकतां त्यजन्
कीदृशं धर्मं परित्यजति प्राप्नोति च कीदृशं धर्ममिति प्रश्नः भगवानाह-
'गोयमा' इत्यादि, 'गोयमा । हे गौतम ! 'पुलायत्तं जहइ' पुलाकत्वम्-पुलाक-
भावं पुलाको जहाति-स्वस्थानात् पततीति 'कमायकुपीलत्तं वा असंजमं वा
उवसंपज्जइ' कपायकुशीलत्वं वा असंयमं वा उपसंपद्यते, पुलाकः पुलाकत्व

उपसंपन्नानद्वार का कथन

'पुलाए ण भंते ! पुलायत्तं जहमाणे किं जहइ' इत्यादि ।

टीकार्थ-यहां उपसंपन्नानमें उपसंपत् और हान ऐसे ये दो पद हैं इनमें
प्राप्ति का नाम उपसंपत् और त्याग का नाम हान है । पुलाक पुलाकत्व
आदि का त्याग कर कपायकुशीलत्व आदि की प्राप्ति करता है । इसी
बात को गौतमस्वामी ने प्रभुश्री से पूछा है-'पुलाए ण भंते ! पुलायत्तं
जहमाणे किं जहइ' हे भदन्त ! पुलाक पुलाकरूप अवस्था का परित्याग
करके किसका परित्याग करता है ? और किं उवसंपज्जइ' किसकी प्राप्ति
करता है ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-'गोयमा ! पुलायत्तं जहइ कमाय
कुमीलत्तं वा असंजमं वा उपसंपज्जइ' हे गौतम ! पुलाक पुलाकभाव का
परित्याग करता है और कपायकुशीलता अथवा असंयम अवस्था की

પરિત્યજ્ય સંયતઃ કષાયકુશીલ એવ ભવતિ તત્સદ્દશસંયમસ્થાનસદ્ભાવાત્ । एवं यस्य यत्सदृशानि संयमस्थानानि सन्ति स सद्भावमुपसंपद्यते मृक्त्वा कषायकुशीला-
दीन् एवं सर्वत्र विज्ञेयम् । कषायकुशीलो हि विद्यमानस्वसदृशसंयमस्थानकान्
पुलाकादि भावानुपसंपद्यते, अविद्यमानसमानसंयमस्थानकं च निर्ग्रन्थभावम्
निर्ग्रन्थस्तु कषायकुशीलत्वं वा स्नातकत्वं वा प्राप्नोति । स्नातकस्तु सिद्धिगति-
मेव गच्छतीति । तदेवाह सूत्रकारः—‘वउसेणं णं’ इत्यादि । ‘वउसे णं भंते !
वउसत्तं जहमाणे किं जहइ किं उवसंपज्जइ’ वकुशः खलु भदन्त ! वकुशत्वं जहन्
—परित्यजन् किं जहाति किमुपसंपद्यते इति प्रश्नः । भगवानाह—‘गोयमा’
इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘वउसत्तं जहइ’ वकुशो वकुशत्वं जहाति, ‘पडि

પ્રાપ્તિ કરતા હૈ । પુલાક પુલાકભાવ કો છોડતા હુઆ સંયત હી
હોતા હૈ ક્યોંકિ હસકે કષાયકુશીલ કે જૈસે સંયમસ્થાનોં કા સદ્-
ભાવ હોતા હૈ । હસ પ્રકાર જિસકે જૈસે સંયમસ્થાનોં કા સદ્ભાવ હૈ
વહ કષાયકુશીલ આદિ અવસ્થાઓં કો છોડકર ઉસભાવ કો પ્રાપ્ત
કરતા હૈ હસી પ્રકાર સે સર્વત્ર જાનના ચાહિયે । કષાયકુશીલ વિદ્યમાન
સ્વસદૃશ સંયમસ્થાનવાલે પુલાકાદિ ભાવોં કો પ્રાપ્ત કરતા હૈ ઓર
અવિદ્યમાન સમાન સંયમસ્થાનવાલે નિર્ગ્રન્થ ભાવ કો ભી પ્રાપ્ત કરતા
હૈ । નિર્ગ્રન્થ કષાયકુશીલતા કો અથવા સ્નાતકતા કો પ્રાપ્ત કરતા હૈ ।
સ્નાતક સિદ્ધગતિ કો હી પ્રાપ્ત કરતા હૈ । હસી યાત કો સૂત્રકાર પ્રકટ
કરતે હૈ—હસ મેં ગૌતમસ્વામીં ને પ્રભુશ્રી સે ઇસા પૂછા હૈ—‘વउसेणं भंते !
वउसत्तं जहमाणे किं जहइ किं उवसंपज्जइ’ હે ભદન્ત ! વકુશવકુશના
કા પરિત્યાગ કરતા હુઆ કિસકો છોડતા હૈ ઓર કિસે પ્રાપ્ત કરતા

કરે છે, પુલાક પુલાક ભાવને છોડતો થકો કષાયકુશીલ સંયત જ હોય છે.
કેમકે—તેમને કષાયકુશીલની જેવો જ સંયમસ્થાનોનો સદ્ભાવ હોય છે. એ
પ્રમાણે જેને જેને સંયમસ્થાનોનો સદ્ભાવ છે, તે કષાયકુશીલ વિગેરે અવ-
સ્થાઓને છોડીને તે તે ભાવને પ્રાપ્ત કરે છે, એજ રીતે બધે ઠેકાણે સમજવું
જોઈએ કષાયકુશીલ વિદ્યમાન પોતાની સરખા સંયમસ્થાનવાળા પુલાક વિગેરે
ભાવોને પ્રાપ્ત કરે છે. અને અવિદ્યમાન સમાન સંયમસ્થાનવાળા નિર્ગ્રન્થ
ભાવને પ્રાપ્ત કરે છે નિર્ગ્રન્થ કષાયકુશીલપણાને અથવા સ્નાતકપણાને પ્રાપ્ત
કરે છે સ્નાતક સિદ્ધગતિને જ પ્રાપ્ત કરે છે. એજ વાતને સૂત્રકાર પ્રગટ
કરે છે આ વિષયમાં ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને એવું પૂછ્યું છે કે—‘वउसेणं
भंते ! वउसत्तं जहमाणे किं जहइ किं उवसंपज्जइ’ હે ભગવન્ બકુશ. બકુશ-
પણાનો પરિત્યાગ કરતો થકો કેને છોડે છે ? અને કેને પ્રાપ્ત કરે છે ?

सेवणाकुशीलत्वं वा कृपायकुशीलत्वं वा असंजमं वा संजमासंजमं वा उपसंपन्नं
 प्रतिसेवणाकुशीलत्वं वा कृपायकुशीलत्वं वा असंयमं वा संयमासंयमं वा उपसंयते।
 वक्रशत्रु परिनिष्यज्य प्रतिसेवणाकुशीलो भवति कृपायकुशीलो वा भवति असंयतो
 वा भवति संयतासंयतो वा भवतीत्यर्थः। 'पटिसेवणाकुशीले पं मेने ! पडि०
 पुच्छा' प्रतिसेवणाकुशीलः त्वत्तु भदन्त ! प्रतिसेवणाकुशील-पं भदन्त ! जि जहाति
 कं चोपसंपन्नं इति पृच्छा मन्तः, भगवानाह—'गोयमा' इत्यादि, 'गोयमा' हे
 गोयम ! 'पटिसेवणाकुशीलत्वं जहह वडसत्तं वा कृपायकुशीलत्वं वा असंजमं वा
 संजमासंजमं वा उपसंपन्नं' प्रतिसेवणाकुशीलत्वं वाहीय मं जहाति
 हे ? उत्तर में प्रभुजी कहते हैं—'गोयमा ! वडसत्त जहह पटिसेवणा
 कुशीलत्वं वा कृपायकुशीलत्वं वा असंजमं वा संजमासंजमं वा उप-
 संपन्नं' हे गोयम ! वक्रश वक्रश अवस्था को छोड़ना है और प्रति-
 सेवणाकुशील अवस्था कृपायकुशील अवस्था, असंयम अवस्था अथवा
 संयमासंयम अवस्था को प्राप्त करता है। तात्पर्य कहने का यही है कि
 वक्रशसाधु जब अपनी वक्रश अवस्था का परिन्त्याग कर देता है तब
 अथवा तो वह प्रतिसेवणा कुशील होता है अथवा कृपायकुशील होता है
 अथवा असंयत होता है अथवा संयतासंयत होता है। 'पटिसेवणा
 कुशीले पं मेने ! पडि० पुच्छा' हे भदन्त ! प्रतिसेवणाकुशील जब
 अपने स्वान्त से पलित हो जाता है—प्रतिसेवणा कुशील अवस्था को छोड़
 देता है तब वह वाही जहाति है और जिसे प्राप्त करना है ? हमारे
 उत्तर में प्रभुजी कहते हैं 'गोयमा ! पटिसेवणाकुशीलत्वं जहह,
 वडसत्तं वा, कृपायकुशीलत्वं वा असंजमं वा, संजमासंजमं वा उप-

વકુશત્વં વા કષાયકુશીલત્વં વા અસંયમં વા સંયમાસંયમં વા ઉપસંપજ્યતે-પ્રાપ્નો-
તીતિ । ‘કસાયકુસીલે પુચ્છા’ કષાયકુશીલઃ સ્વલુ મદન્ત્ ! કષાયકુશીલત્વં
જહન્ કં કં ધર્મં જહાતિ તથા કમુપસંપજ્યતે ઇતિ પ્રશ્નઃ । મગવાનાહ-‘ગોયમા’
इत्यादि, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘કસાયકુસીલત્તં જહદ્ પુલાયત્તં વા વડસત્તં વા
પડિસેવણાકુસીલત્તં વા ણિયંટત્તં વા અસંજમં વા સંજમાસંજમં વા
ઉવસંપજ્જહ’ કષાયકુશીલત્વં જહાતિ પુલાકત્વં વા વકુશત્વં વા પતિસેવનાકુશીલ-
ત્વં વા નિર્ગ્રન્થત્વં વા અસંયમં વા સંયમાસંયમં વા ઉપસંપજ્યતે । કષાયકુશીલતાં
પરિત્યજ્ય પુલાકાદિમાત્રં પ્રાપ્નોતીત્યર્થ । ‘ણિયંટે ણં પુચ્છા’ નિર્ગ્રન્થઃ સ્વલુ

સંપજ્જહ’ હે ગૌતમ ! જવ પ્રતિસેવનાકુશીલ, પ્રતિસેવનાકુશીલ
અવસ્થા કા પરિત્યાગ કરદેતા હૈ તવ ‘અથવા તો વહ વકુશ અવસ્થા
કો પ્રાપ્ત કરતા હૈ । અથવા કષાયકુશીલ અવસ્થા કો પ્રાપ્ત કરતા હૈ
અથવા અસંયમ અવસ્થા કો પ્રાપ્ત કરતા હૈ । અથવા સંયમાસંયમા-
વસ્થા કો પ્રાપ્ત કરતા હૈ । ‘કસાયકુસીલે પુચ્છા’ હે મદન્ત ! કષાય-
કુશીલ સાધુ જવ અપની કષાયકુશીલ અવસ્થા કો ત્યાગ કરતા હૈ
તવ વહ કયા છોડતા હૈ ઓર કયા પ્રાપ્ત કરતા હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં
પ્રભુશ્રી કહતે હૈ-‘ગોયમા ? કસાયકુસીલત્તં જહદ્ પુલાયત્તં વા વડસત્તં
વા પડિસેવણાકુસીલત્તં વા ણિયંટત્તં વા અસંજમં વા સંજમાસંજમં વા
ઉવસંપજ્જહ’ હે ગૌતમ ! કષાયકુશીલ જવ કષાયકુશીલતા કા પરિ-
ત્યાગ કરતા હૈ તવ વહ અથવા તો પુલાક અવસ્થા કો પ્રાપ્ત કરતા હૈ
અથવા વકુશ અવસ્થા કો પ્રાપ્ત કરતા હૈ અથવા પ્રતિસેવનાકુશીલ

ઉવસંપજ્જહ’ હે ગૌતમ ! જ્યારે પ્રતિસેવના કુશીલ તે અવસ્થાનો પરિત્યાગ કરે
છે, ત્યારે તે બકુશ અવસ્થાને પ્રાપ્ત કરે છે, અને કષાય કુશીલ અવસ્થા પ્રાપ્ત
કરે છે. અથવા અસંયમ અવસ્થાને પ્રાપ્ત કરે છે. અને સંયમાસંયમ અવસ્થાને
પ્રાપ્ત કરે છે. ‘કસાયકુસીલે પુચ્છા’ હે ભગવન્ કષાય કુશીલ સાધુ જ્યારે
પોતાની કષાય કુશીલ અવસ્થાનો ત્યાગ કરે છે, ત્યારે તે શું છોડે છે ? અને
શું પ્રાપ્ત કરે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-
‘ગોયમા ! કસાયકુસીલત્તં જહદ્ પુલાયત્તં વા વડસત્તં વા, પડિસેવણાકુસીલત્તં
વા ણિયંટત્તં વા અસંજમં વા, સંજમાસંજમં વા ઉવસંપજ્જહ’ હે ગૌતમ ! કષાય
કુશીલ જ્યારે કષાય કુશીલપણાનો પરિત્યાગ કરે છે, ત્યારે તે પુલાક અવ-
સ્થાને પ્રાપ્ત કરે છે, અથવા બકુશ અવસ્થાને પ્રાપ્ત કરે છે. અથવા પ્રતિ-

भदन्त ! निर्ग्रन्थत्वं जहन् कं जहाति कमुपसंयत्ने उति प्रश्नः । भगवानाह—
 'गोयमा' इत्यादि, 'गोयमा' हे गौतम ! 'जियंठत्तं जहत्त कपायकुमीळत्तं वा
 मिणायत्तं वा असंयमं वा उपसंयज्जः' निर्ग्रन्थत्वं जहाति—कपायकुमीळत्वं वा
 स्नातकत्वं वा असंयमं वा उपसंयत्ने तत्रोपशमनिर्ग्रन्थं श्रेणीतः पच्यमानः
 सत्त्वायो भवति श्रेणीमस्तकेतु मृतोऽप्यौ देवत्वेनोत्पन्नोऽसंयतो भवति नो संयता-
 संयतो भवति देवत्वे देवस्मिन्नेवमाकन् यद्यपि च श्रेणीपत्तिं उपशमनिर्ग्रन्थः
 संयतासंयत इति देशवित्तोऽपि भवति तथापि नातादिकोक्तः यत् श्रेणीतः

अवस्था को प्राप्त करता है, अथवा निर्ग्रन्थ अवस्था का प्राप्त करता
 है अथवा संयतासंयतावस्था को प्राप्त करता है ।

'जियंठत्तं पुच्छा' हे भदन्त ! निर्ग्रन्थ निर्ग्रन्थ अवस्था का जब परि-
 त्याग करता है—तब वह क्या छोड़ता है और किसे प्राप्त करता है ?
 इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—'गोयमा ! जियंठत्तं जहत्त, कपाय-
 कुमीळत्तं वा, मिणायत्तं वा असंयमं वा उपसंयज्जः' हे गौतम !
 निर्ग्रन्थ जब निर्ग्रन्थ अवस्था का परित्याग करता है तब वह अवस्था
 तो कपायकुमीळ अवस्था को प्राप्त करता है अथवा स्नातक अवस्था
 को प्राप्त करता है अथवा असंयम अवस्था को प्राप्त करता है ।
 संयतासंयत अवस्था को प्राप्त नहीं करता है । इनका तात्पर्य ऐसा
 है कि उपशम निर्ग्रन्थ श्रेणी से गिरता हुआ सत्त्वाय-कपायकुमीळ
 होता है । और यदि वह श्रेणी के शिखर पर भग्न जाता है तो देव
 की पर्याय से ज्ञान को जाना है ऐसी अवस्था में वह असंयत

પતનાનન્તરં દેશવિરતો ન ભવતિ કિન્તુ કષાયકુશીલો મૃત્વા તતો દેશવિરતઃ
સંયતાસંયતો ભવતીતિ ભાવઃ । ‘સિનાણ પુચ્છા’ સ્નાતકઃ શલ્લ મદન્ત ! સ્નાતકત્વં
જહન્ કિં જહાતિ કંચોપસંપદ્યત્ત્વમ્મિતિ પ્રશ્નઃ, મગવાનાહ—‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ,
‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘સિનાયત્તં જહહ્ સિદ્ધિગઈ ઉવસંપજ્જહ્’ સ્નાતકત્વં
જહાતિ સિદ્ધિગતિમુપસંપદ્યતે—પ્રાપ્નોતીતિ ભાવઃ ૨૪ । ગતમુપસંપદ્યાનદ્વારમ્,

હોતા હૈ। દેશવિરતિવાલા નહીં હોતા, ક્યોંકિ દેવ અવસ્થામેં દેશવિરતિ
કા અભાવ હૈ । યદ્યપિ ઐણિ સે ગિરા દુઆ સાધુ ઉપશમ નિર્ગ્રન્થ
દેશવિરતિ વાલા-સંયમાસંયમવાલા ખી હોતા હૈ કિન્તુ વહ સીધા
દેશવિરતિવાલા નહીં હોતા કિન્તુ કષાયકુશીલ હોકર ફિર દેશ-
વિરતિ વાલા હોતા હૈ ।

‘સિનાણ પુચ્છા’ હે મદન્ત ! સ્નાતક જવ સ્નાતક અવસ્થા કા
પરિત્યાગ કરતા હૈ તવ વહ કયા છોડતા હૈ ઓર કયા પ્રાપ્ત કરતા હૈ ?
ઉત્તર સે પ્રભુશ્રી કહતે હૈ—‘ગોયમા ! સિનાયત્તં જહહ્ સિદ્ધિગઈ ઉવ-
સંપજ્જહ્’ હે ગૌતમ ! સ્નાતક જવ અપની સ્નાતક અવસ્થા કો પરિત્યાગ
કરતા હૈ તવ વહ સીધા સિદ્ધિગતિ કો પ્રાપ્ત કરતા હૈ ।

॥ ચૌવીસર્વા ઉપસંપદ્યાન દ્વાર સમાપ્ત ॥

૨૫ વાં સંજ્ઞાદ્વાર કા કથન

‘પુલાણં મંતે ! કિં સન્નોવત્તે હોજ્જા’ હે મદન્ત ! પુલાક કયા સંજ્ઞોપ-

યથ્ બાય છે, એવી અવસ્થામાં તે અસંયત થાય છે. દેશવિરતિવાળા થતા
નથી કેમકે દેવ અવસ્થામાં દેશવિરતિનો અભાવ હોય છે. જે કે શ્રેણીથી
પડતા એવા સાધુ ઉપશમ નિર્ગ્રન્થ દેશવિરતિવાળા-સંયમાસંયમવાળા પણ
હોય છે, પરંતુ તે સીધા દેશવિરતિવાળા હોતા નથી. પરંતુ કષાય કુશીલ
બનીને પછી દેશવિરતિવાળા બને છે.

‘સિનાણ પુચ્છા’ હે ભગવન્ સ્નાતક બ્યારે સ્નાતક અવસ્થાનો પરિત્યાગ
કરે છે, ત્યારે તે શું છોડે છે ? અને શું પ્રાપ્ત કરે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્ત-
રમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! સિનાયત્તં જહહ્, સિદ્ધિગઈ ઉવસંપજ્જહ્’ હે
ગૌતમ ! સ્નાતક બ્યારે પોતાની સ્નાતક અવસ્થાનો પરિત્યાગ કરે છે, ત્યારે
તે સીધા સિદ્ધિ ગતિને પ્રાપ્ત કરે છે. એ રીતે આ ચૌવીસમું ઉપસંપદ્યાન
દ્વારનું કથન છે. ઉપસંપદ્યાનદ્વારસમાપ્ત ॥૨૪॥

હવે પચીસમા સંજ્ઞાદ્વારનું કથન કરવામાં આવે છે.

‘પુલાણં મંતે ! કિં સન્નોવત્તે હોજ્જા’ હે ભગવન્ પુલાક શું સંજ્ઞોપ-

अथ पञ्चविंशतितमं संज्ञाज्ञानमाह—‘पुट्याणं णं भवे’ पुट्याकः त्वल्ल
 भदन्त ! ‘ति मन्तोवउत्ते होज्जा’ ति संज्ञोपयुक्तो भवेत् ‘णोमन्तोवउत्ते होज्जा’
 नोसंज्ञोपयुक्तो वा भवेदिति पश्यतः । भगवानाह—‘गोयमा’ इत्यादि, ‘गोयमा’
 हे गौतम ! ‘णो सन्तोवउत्ते होज्जा’ नो संज्ञोपयुक्तो भवेत् इह मत्तापदेन—आहा-
 रादि संज्ञा गृह्यते तथाहारादी उच्युक्तः आहारादिषु अभिधापवान् नज्ञोपयुक्तः,
 नोसंज्ञोपयुक्तस्तु आहारादि सामान्यिकः, तत्र पुट्याकनिर्ग्रन्थस्त्वानुक्तः नोसंज्ञो-
 पयुक्ता भवन्ति, सत्यपि आहारं नृवानभिधेयत्वात् यद्यपि निर्ग्रन्थस्त्वानुक्तो वीतराग-
 त्वात् नो नज्ञोपयुक्तो संभवतः, पुट्याकस्तु सरागहस्तत् त्वं नोमज्ञोपयुक्तः ?
 इति चेदाह—सरागन्त्ये अनभिधेयत्वात् सार्वथ्यं नास्तीति उक्तं न श्रवणे रदुग्धादीनां
 युक्तं हे अथवा ‘णो सणगोवउत्ते होज्जा’ नो संज्ञोपयुक्तं हे ? आहारादि
 की आसक्ति सं युक्त होना इत्येता नाम संज्ञोपयुक्तं हे एवं आहारादि
 की आसक्ति सं युक्त नहीं होना इसका नाम नोसंज्ञोपयुक्तं हे ।
 उत्तर में प्रमुञ्च्री कहते हैं—‘गोयमा ! णो सणगोवउत्ते होज्जा’ हे गौतम !
 पुट्याक नोसंज्ञोपयुक्त होता है । आहार आदि में अभिधाया-
 वाला होना यह संज्ञोपयुक्त शब्द का अर्थ है । और आहारादि में संज्ञा
 से रहित होना अभिधाया रहित होना यह नोसंज्ञोपयुक्त शब्द का
 अर्थ है । पुट्याक निर्ग्रन्थ और स्त्वानुक्त ये नोमज्ञोपयुक्त होते हैं ।
 आहारादिका उपभोग करते हुए भी उसमें उनकी अभिधाया नहीं होना
 है । यद्यपि निर्ग्रन्थ और स्त्वानुक्त ये वीतराग होने से नो नज्ञोपयुक्त
 माने जा सकते हैं । पर साराणी होने से पुट्याक नोमज्ञोपयुक्त कैसे
 माना जा सकता है ? तो इसका उत्तर ऐसा है—सराग नरन्त्या होने

સરાગત્વેऽપિ નિઃસંજ્ઞતાયા અપિ શાસ્ત્રે પ્રતિપાદિતત્વાત્ । યદ્વા નો સંજ્ઞા इत्यस्य જ્ઞાનસંજ્ઞેતિ નામ તત્ર જ્ઞાનસંજ્ઞાયાં પુલ્કાઠનિર્ગ્રન્થસ્નાતકા ઉપયુક્તા ભવન્તિ જ્ઞાન-પ્રધાનોપયોગવન્તઃ, ન પુનરાહારાદિસંજ્ઞોપયુક્તા ભવન્તિ, વકુશાદયસ્તુ નોસંજ્ઞા-તથા સંજ્ઞા, ઉભયોરુપયોગવન્તો મનન્તીતિ માનઃ 'વડસે ણં મંતે ! પુચ્છા' વકુશઃ સ્વલુ મદન્ત । કિં સંજ્ઞોપયુક્તો ભવેત્ નોસંજ્ઞોપયુક્તો વા ભવેદિતિ પૃચ્છા પ્રશ્નઃ । મગવાનાહ-'ગોયમા' इत्यादि, 'गोयमा' हे गौतम ! 'सन्नोवउत्ते वा होज्जा' નો સન્નોવઉત્તે વા હોજ્જા' સંજ્ઞોપયુક્તો વા ભવેત્ નોસંજ્ઞોપયુક્તો વા ભવેદિતિ । 'एवं पडिसेवणाकुसीलेवि' एवम्-वकुशवदेन प्रतिसेवनाकुशीलोऽपि संज्ञोपयुक्तो

પર ખી સર્વથા આસક્તિ રહિતતા હો હી નહીં સકતી હૈ એસા નિયમ નહીં કહા જા સકતા હૈ । ક્યોંકિ વકુશ આદિ મેં સરાગતા હોને પર ખી નિઃ સંજ્ઞાના કા ખી પ્રતિપાદન શાસ્ત્ર મેં ક્રિયા ગયા હૈ । અથવા-'નો સંજ્ઞા' ઇસકા નામ જ્ઞાન સંજ્ઞા એસા ખી હૈ । ઇસ અપેક્ષા જ્ઞાન સંજ્ઞા મેં પુલ્કાઠ, નિર્ગ્રન્થ ઓર સ્નાતક યે ઉપયુક્ત હોતે હૈ અર્થાત્ ઇનકા ઉપ-યોગ જ્ઞાન પ્રધાન હોતા હૈ । આહારાદિ સંજ્ઞા પ્રધાન નહીં હોતા હૈ ? વકુશ આદિ તો નો સંજ્ઞોપયુક્ત તથા સંજ્ઞોપયુક્ત દોનો પ્રકાર કે હોતે હૈ । અર્થાત્ વે નો સંજ્ઞા ઓર સંજ્ઞા દોનો કે ઉપયોગ વાલે હોતે હૈ ।

‘વડસે ણં પુચ્છા’ હે મદન્ન । વકુશ કયા સંજ્ઞોપયુક્ત હોતા હૈ અથવા નો સંજ્ઞોપયુક્ત હોતા હૈ ? ઇશ્વકે ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ-‘ગોયમા । સન્નોવઉત્તે વા હોજ્જા, નો સન્નોવઉત્તે વા હોજ્જા’ હે ‘ગૌતમ । વકુશ સંજ્ઞોપયુક્ત ખી હોતા હૈ ઓર નો સંજ્ઞોપયુક્ત ખી હોતા હૈ । ‘एवं पडि

શકતુ નથી. એવો નિયમ કહી શકાતો નથી કેમકે-બકુશ વિગેરેમાં સરાગ પાણું હોવા છતાં પણ શાસ્ત્રમાં નિઃસંજ્ઞતાતું પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યું છે. અથવા ‘નો સંજ્ઞા’ તું નામ જ્ઞાનસંજ્ઞા એવું પણ છે. તે અપેક્ષાએ જ્ઞાન સંજ્ઞામાં પુલ્કાઠ, નિર્ગ્રન્થ અને સ્નાતક એ ઉપયુક્ત હોય છે. અર્થાત્ તેમનો ઉપયોગ જ્ઞાનપ્રધાન હોય છે. આહાર વિગેરે સંજ્ઞાપ્રધાન હોતો નથી. બકુશ વિગેરે તો નોસંજ્ઞોપયુક્ત તથા સંજ્ઞોપયુક્ત આ બન્ને પ્રકારના હોય છે, અર્થાત્ તેઓ નો સંજ્ઞા અને સંજ્ઞા બન્નેના ઉપયોગવાળા હોય છે.

‘વડસે ણં પુચ્છા’ હે ભગવન્ બકુશ શું સંજ્ઞોપયુક્ત હોય છે ? અથવા નો સંજ્ઞોપયુક્ત હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા । સન્નોવઉત્તે વા હોજ્જા, નોસન્નોવઉત્તે વા હોજ્જા’ હે ગૌતમ । બકુશ સંજ્ઞો-પયુક્ત પણ હોય છે, અને નોસંજ્ઞોપયુક્ત પણ હોય છે. ‘एवं पडिसेवणा

वा भवेत् नो संज्ञोपयुक्तो वा भवेदिति । 'एवं कृपायकृशीलैः' प.मु-बहुवचनदेव
कृपायकृशीलैऽपि संज्ञोपयुक्तो वा भवेत् नोसंज्ञोपयुक्तो वा भवेदिति । 'नियंटे
सिणाए जहा पुत्राए' निर्ग्रन्थः स्नातकश्च यथा पुत्राहः, पुत्राहश्च देव निर्ग्रन्थ-
स्नातको नोसंज्ञोपयुक्तो भवति इति २५ गत समाप्तम् ।

अथ पट्टिस्थिततमसाहारहारमाह—'पुत्राए णं भंते ! हि आहारए होज्जा
अणाहारए होज्जा' पुत्राहः त्वत्तु भदन्त ! हि आहारको भवेत् अनाहारको वा
भवेदिति प्रश्नः । भगवानाह—'गोयमा' इत्यादि. 'गोयमा' हे गौतम ! 'आहारए
होज्जा णो अणाहारए होज्जा' आहारको भवेत् नो अनाहारको भवेत् पुत्राह
इति । 'एव जाय नियंटे एव पावद निर्ग्रन्थः, अथ पावदपदेन बहुवचनसंज्ञा-
सेवणाकृशीलैः चि' पट्टि के जैसे प्रतिसेवनाकृशील भी संज्ञोपयुक्त
और नोसंज्ञोपयुक्त होता है । 'एवं कृपायकृशीलैः चि' बहुवचन के जैसा
कृपायकृशील भी संज्ञोपयुक्त भी होता है और नो संज्ञोपयुक्त भी
होता है । 'नियंटे सिणाए जहा पुत्राए' 'पुत्राह के जैसे निर्ग्रन्थ और
स्नातक नोसंज्ञोपयुक्त होते हैं ।

॥ संज्ञाहार समाप्त २५ ॥

॥ आहारहार का कथन ॥

'पुत्राए णं भंते ! हि आहारए होज्जा, अणाहारए होज्जा' हे
भदन्त ! पुत्राह आहारक होता है ? अथवा अनाहारक होता है ? उत्तर
में प्रश्नप्रो करते हैं—'गोयमा ! आहारए होज्जा नो अणाहारए होज्जा'
हे गौतम ! पुत्राह आहारक होता है अनाहारक नहीं होता है । 'एवं

કુશીલકષાયકુશીલાનાં સંગ્રહો ભવતિ, તથા ચ વકુશપ્રતિસેવનાકુશીલકષાયકુશીલ નિર્ગ્રન્થા આહારકા એવ ભવન્તિ નો અનાહારકા ભવન્તીતિ । ‘સિનાપ પુચ્છા’ સ્નાતકઃ સ્વલુ ભદન્ત ! આહારકો ભવેત્ અનાહારકો વા ભવેદિતિ પ્રશ્નઃ, મગધા નાહ-‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘આહારણ વા હોજ્જા અણાહારણ વા હોજ્જા’ આહારકો વા ભવેત્ અનાહારકો વા ભવેત્ । પુચ્છાકાદેર્નિર્ગ્રન્થપર્યન્ત-સ્ય અનાહારકસ્વકારણાનાં વિગ્રહગત્યાદીનામભાવાત્ આહારકત્વમેવ, સ્નાતકસ્તુ કેવલિસમુદ્ઘાતે તૃતીયચતુર્થપંચમસમયેષુ અયોગીઅવસ્થાયાં ચ અનાહારક એવ ભવતિ, एतदन्यत्र पुनराहारको भवति, इत्यत्र उक्तम्-स्नातक आहारको वा भवेत् अनाहारको वा भवेदिति २६ । गतमाहारद्वारम् । अथ भवद्वारमाह-‘पुलाप जात्र णियंठे’ हस्ती प्रकार स्वे यावत्-वकुश, प्रतिसेवनाकुशील, कषाय-कुशील और निर्ग्रन्थ ये सब भी आहारक ही होते हैं । अनाहारक नहीं होते हैं ।

‘સિનાપ પુચ્છા’ હે ભદન્ત ! સ્નાતક આહારક હોતા હૈ અથવા અનાહારક હોતા હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ-‘ગોયમા ! આહારણ વા હોજ્જા અણાહારણ વા હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! સ્નાતક આહારક બી હોતા હૈ ઓર અનાહારક બી હોતા હૈ । પુલાક સે લેકર નિર્ગ્રન્થ તક કે સાધુ કે વિગ્રહ ગત્યાદિ રૂપ અનાહારકતા કે કારણો કે અભાવ સે આહારકતા હી હૈ । પર સ્નાતક કે કેવલિસમુદ્ઘાત અવસ્થા મેં તૃતીય ચતુર્થ ઓર પંચમ સમય મેં તથા અયોગી અવસ્થા મેં અનાહારકતા હૈ ઓર હસકે સિવાય આહારકના હૈ ।

॥ આહારદ્વાર સમાપ્ત ૨૬ ॥

પ્રમાણે યાવત્-બકુશ, પ્રતિસેવના કુશીલ, કષાય કુશીલ અને નિર્ગ્રન્થ આ સઘળા સાધુ પણ આહારક જ હોય છે, અનાહારક હોતા નથી.

‘સિનાપ પુચ્છા’ હે ભગવન્ સ્નાતક સાધુ આહારક હોય છે ? કે અનાહારક હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! આહારણ વા હોજ્જા અણાહારણ વા હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! સ્નાતક આહારક પણ હોય છે, અને અનાહારક પણ હોય છે. પુલાકથી લઈને નિર્ગ્રન્થ સુધીના સાધુને વિગ્રહગતિ વિગેરે રૂપ અનાહારકપણાના કારણોના અભાવથી આહારકપણ જ છે. પરંતુ સ્નાતકને કેવલી સમુદ્ઘાત અવસ્થામાં ત્રીજા ચોથા અને પાંચમા મુખ્યમા તથા અયોગી અવસ્થામાં અનાહારકપણું છે અને તેના સિવાય આહારકપણું આવે છે. એ રીતે આ છઠ્ઠીસમું આહારદ્વાર કહ્યું છે.

॥ આહારદ્વાર સમાપ્ત ૨૬ ॥

કુશીલકષાયકુશીલાનાં સંગ્રહો ભવતિ, તથા ચ વકુળમતિસેવનાકુશીલકષાયકુશીલ
નિર્ગન્થા આહારકા એવ ભવન્તિ નો અનાહારકા ભવન્તીતિ । ‘સિળાપ પુચ્છા’
સ્નાતકઃ સ્વલુ ભદન્ત ! આહારકો ભવેત્ અનાહારકો વા ભવેદિતિ પ્રશ્નઃ, મગા
નાહ-‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘ગોચમા’ हे गौतम ! ‘આહારપ વા હોજ્જા અણાહારપ
વા હોજ્જા’ આહારકો વા ભવેત્ અનાહારકો વા ભવેત્ । પુચ્છાકાદેર્નિર્ગન્થપર્યન્ત
इय अनाहारकत्वकारणानां विग्रहगत्यादीनामभावात् आहारकत्वमेव, स्नातकस्तु
केवलिसमुद्घाते तृतीयचतुर्थपञ्चमसमयेषु अयोग्यावस्थायां च अनाहारक एव
भवति, एतदन्यत्र पुनराहारको भवति, इत्यत उक्तम्-स्नातक आहारको वा
भवेत् अनाहारको वा भवेदिति २६ । गतमाहारद्वारम् । अथ भाद्वारमाह-‘पुलाप
जाच णियंठे’ हस्यो प्रकार से चावल-बकुश, प्रतिसेवनाकुशील, कषाय-
कुशील और निर्गन्थ ये सब भी आहारक ही होते हैं । अना-
हारक नहीं होते हैं ।

‘સિળાપ પુચ્છા’ હે ભદન્ત ! સ્નાતક આહારક હોતા હૈ અથવા
અનાહારક હોતા હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ-‘ગોયમા !
આહારપ વા હોજ્જા અણાહારપ વા હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! સ્નાતક આહારક
બી હોતા હૈ ઓર અનાહારક બી હોતા હૈ । પુલાક સે લેકર
નિર્ગન્થ તક કે સાધુ કે વિગ્રહ ગત્યાદિ રૂપ અનાહારકતા કે કારણો
કે અભાવ સે આહારકતા હી હૈ । પર સ્નાતક કે કેવલિસમુદ્ઘાત અવ
સ્થા મેં તૃતીય ચતુર્થ ઓર પંચમ સમય મેં તથા અયોગી અવસ્થા મેં
અનાહારકતા હૈ ઓર હસકે સિવાય આહારકતા હૈ ।

॥ આહારદ્વાર સમાપ્ત ૨૬ ॥

પ્રમાણે યાવત્-બકુશ, પ્રતિસેવના કુશીલ, કષાય કુશીલ અને નિર્ગન્થ આ
સઘળા સાધુ પણ આહારક જ હોય છે, અનાહારક હોતા નથી.

‘સિળાપ પુચ્છા’ હે ભગવન્ સ્નાતક સાધુ આહારક હોય છે ? કે અના-
હારક હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! આહારપ
વા હોજ્જા અણાહારપ વા હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! સ્નાતક આહારક પણ હોય છે,
અને અનાહારક પણ હોય છે. પુલાકથી લઇને નિર્ગન્થ સુધીના સાધુને
વિગ્રહગતિ વિગેરે ૩૫ અનાહારકપણાના કારણોના અભાવથી આહારકપણ જ
છે. પરંતુ સ્નાતકને કેવલી સમુદ્ઘાત અવસ્થામાં ત્રીજા ચોથા અને પાંચમા
અમયમા તથા અયોગી અવસ્થામાં અનાહારકપણું છે અને તેના સિવાય
આહારકપણું આવે છે. એ રીતે આ છઠ્ઠીસમું આહારદ્વાર કહ્યું છે.

॥ આહારદ્વાર સમાપ્ત ૨૬ ॥

ળં મંતે ! કહ્ ભવગ્રહણાદ્ હોજ્જા' પુલાકઃ સ્વલુ મદન્ત ! કતિ ભવગ્રહણાનિ
મવન્તીતિ કતિ મવાન કૃત્વા સિદ્ધચતીત્યર્થઃ, ઇતિ મદગ્રહણવિષયે પ્રશ્નઃ । મગવા-
નાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘જહન્નેણં એકં ઉક્કોસેણં તિન્નિ’
જઘન્યેન એકં મદગ્રહણં પુલાકસ્થ મવતિ ઉત્ક્રષ્ટેણ ત્રીણિ મદગ્રહણાનિ મવન્તિ,
જઘન્યત એકસ્થિન મદગ્રહણે પુલાકો મૃત્વા કષાયકુશીલત્વાદિકં સંયતત્વાન્તરમ્
એકશોડ્ધેશો વા તૈવ મવે મવાન્તરેવાઽવાપ્ય સિદ્ધિચતિ મવાન્તરમિતિ, તત્ર
સાતિચારત્વા મરણે સતિ દ્વિતીયં યતુપ્યમવમવાપ્ય સિધ્યતિ ઉત્કૃષ્ટત સ્તુ દેવા-
દિમવાન્તરિતાન્ ત્રીન્ મવાન્ પુલાકત્વ માપ્નોતીતિ માવઃ । ‘વડસે પુલ્લા’ વકુશઃ
સ્વલુ મદન્ત ! કતિ મદગ્રહણાનિ કૃત્વા સિદ્ધચતીતિ પ્રશ્નઃ । મગવાનાહ-‘ગોયમા’

૨૭ ભવદ્વાર કા કથન

‘પુલાક ણં મંતે ! કહ્ મદગ્રહણાદ્ હોજ્જા’ હે મદન્ત ! પુલાક
કિતને મર્થો તો ગ્રહણ કરને કે વાદ સિદ્ધ હોતા હૈ ? ઉત્તરે ઉત્તર મેં
પ્રમુશ્રી કરતે હૈ-‘ગોયમા ! જહન્નેણં એકં ઉક્કોસેણં તિન્નિ’ હે ગૌતમ !
પુલાક જઘન્ય હે એક મદગ્રહણ કરને કે વાદ સિદ્ધ હોતા હૈ ઓર
ઉત્કૃષ્ટ હે ત્રીણ મર્થો તો ગ્રહણ કરને કે વાદ સિદ્ધ હોતા હૈ । અર્થાત્
-જઘન્ય હે એક મદ મેં પુલાક હોજર કષાયકુશીલ આદિ હવ સંયત
અવસ્થા તો પુલાક અથવા મનેક વાર ઉત્તી મદ મેં અથવા મવાન્તર
મેં પ્રાપ્ત કરતે સિદ્ધ હોતા હૈ । મવાન્તર મેં સાતિચાર હોજર મરણ
હોને પર દ્વિતીય યતુપ્યમવ મેં પ્રાપ્ત કરકે સિદ્ધ હોતા હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ
સે દેવાદિ મર્થો દ્વારા અન્તરિત ત્રીણ મર્થો તક પુલાક અવસ્થા
પ્રાપ્ત કર સિદ્ધ હોતા હૈ ।

હવે સત્યાવીસમાં ભવદ્વારનુ કથન કરવામા આવે છે.

‘પુલાક ણં મંતે ! કહ્ મદગ્રહણાદ્ હોજ્જા’ હે મદવન્ પુલાક હેટલા
ભવોને ગ્રહણ કર્યા પછી સિદ્ધ થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રમુશ્રી
ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-‘ગોયમા ! જહન્નેણ એક ઉક્કોસેણ તિન્નિ’ હે ગૌતમ !
પુલાક જઘન્યથી એક મદગ્રહણ કર્યા પછી સિદ્ધ થાય છે અને ઉત્કૃષ્ટથી ત્રણ
ભવોને ગ્રહણ કર્યા પછી સિદ્ધ થાય છે. અર્થાત્ જઘન્યથી એક મદવન્ પુલાક
વધને કષાય કુશીલ ગિરે હવ સંયત અવસ્થાને એક વાર અથવા અન્તર
એક મદવન્ અથવા અન્તરના પ્રાપ્ત કરીને સિદ્ધ થાય છે. અન્તરના
સાતિચાર થઈને મરણ પછી બીજા યતુપ્યમવને પ્રાપ્ત કરીને સિદ્ધ થાય
છે અને પુલાક દેવ તિન્નિદ્વારા અન્તરિત ત્રણ ભવો તુરંત ઉત્કૃષ્ટ અવસ્થા
પ્રાપ્ત કરીને સિદ્ધ થાય છે.

इत्यादि, 'गोयमा' हे गौतम ! 'जहन्नेणं एकं उक्कोसेणं अट्ठ' जघन्येन एकं भवग्रहणं वकुशस्य भवति, उत्कृष्टतोऽष्ट भवग्रहणानि भवन्ति, अत्र कश्चित् एकस्मिन्नेव भवे वकुशत्वं कषायकुशीलत्वं च प्राप्य सिद्धो भवति तथा एकमवे वकुशत्वं प्राप्य भवान्तरे वकुशत्वप्राप्तिं विनाऽपि सिद्धो भवति अतो वकुशस्य जघन्येन एकमवग्रहणं कथितम् उत्कर्षतस्तु अष्टौ भवा भवन्ति यतः स स्व उत्कर्षतोऽष्टभवपर्यन्तं चारित्रमाप्तिर्भवति तत्र कश्चित् तान् अष्टौ अपि भवान् वकुशत्वेन, चरमभवंतु सकषायत्वयुक्तवकुशत्वेन पूरयति, तथा कश्चित् मन्मिषं प्रतिसेवना-

‘વડસે પુચ્છા’ હે અદન્ત ! વકુશ કિતને અવોં કો ગ્રહણ કરકે સિદ્ધ હોતા હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ—‘ગોયમા ! જહન્નેણં એકં ઉક્કોસેણં અટ્ઠ’ હે ગૌતમ ! વકુશ જઘન્ય સે એક ભવ કો ગ્રહણ કરકે ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે આઠ અવોં કો ગ્રહણ કરકે સિદ્ધ હોતા હૈ । યહાં કોઈ એક હી ભવ મેં વકુશ અવસ્થા કો ઓર કષયકુશીલ અવસ્થા કો પ્રાપ્ત કર સિદ્ધ હો જાતા હૈ ઓર કોઈ એક અવ મેં વકુશ અવસ્થા કો પ્રાપ્ત કર તથા અવાન્તર મેં વકુશ અવસ્થા પ્રાપ્ત કિયે વિના બી સિદ્ધ હો જાતા હૈ । હસલિયે વકુશ કા એક અવગ્રહણ જઘન્ય સે કહા હૈ । તથા ઉત્કૃષ્ટ સે જો આઠ અવગ્રહણ કહા હૈ સો ઉસકા કારણ એસા હૈ કિ આઠ ભવતક ઉત્કૃષ્ટ રુપ સે ઉસે ચારિત્ર કી પ્રાપ્તિ હોતી હૈ । इनमें कोईएक तो आठ भव वकुशरूप से और अन्तिम भव कषायकुशीलसहित वकुशरूप से पूरण करता है तथा कोईएक

‘વડસે પુચ્છા’ હે ભગવન્ બકુશ કેટલા ભવોને ગ્રહણ કરીને સિદ્ધ થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! જહન્નેણં એકં ઉક્કોસેણં અટ્ઠ’ હે ગૌતમ ! બકુશ જઘન્યથી એક ભવ ગ્રહણ કરે છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી આઠ ભવોને ગ્રહણ કરીને તે પછી સિદ્ધ થાય છે. અહિયાં કોઈ એક જ ભવમાં બકુશ અવસ્થાને અથવા કષાયકુશીલ અવસ્થાને પ્રાપ્ત કરીને સિદ્ધ થઈ જાય છે. અને કોઈ એક ભવમાં બકુશ અવસ્થાને પ્રાપ્ત કરીને તથા ભવાન્તરમાં બકુશ અવસ્થા પ્રાપ્ત કર્યા વિના પણ સિદ્ધ થઈ જાય છે. તેથી બકુશનો એક ભવગ્રહણ જઘન્યથી કહ્યો છે તથા ઉત્કૃષ્ટથી જે આઠ ભવગ્રહણ કહ્યા છે, તેનું કારણ એવું છે કે—આઠ ભવ સુધી ઉત્કૃષ્ટપણાથી તેને ચારિત્રની પ્રાપ્તિ હોય છે. તેમાં કોઈ એક આઠ ભવ બકુશપણાથી અને છેલ્લો ભવ કષાય સહિત બકુશપણાથી પૂરો કરે છે. તથા કોઈ એક પ્રત્યેક ભવ પ્રતિસેવનાકુશીલ વિગેરે રૂપથી યુક્ત બકુશપણાથી પૂરો કરે છે.

કુશીલત્વાદિયુક્તવકુશત્વેન પૂરયતીતિ માવઃ । 'एवं पडिसेवणाकुसीलेवि' एवं प्रतिसेवनाकुशीलोऽपि । एवं वकुशवदेव प्रतिसेवनाकुशीलस्यापि जघन्यत एक भवग्रहणं भवति उत्कर्षेण तु अष्टौ भवग्रहणानि भवन्तीति । 'एवं कमायकुसीलेवि' एवं कषायकुशीलोऽपि कषायकुशीलस्यापि जघन्येन एकभग्नग्रहणमुत्कर्ष तोऽष्ट भवग्रहणानि भवन्तीति । 'णियंठे जहा पुलाए' निर्ग्रन्थो यथा पुलाकः, निर्ग्रन्थस्य पुलाकवदेव जघन्येन एकं भवग्रहणमुत्कर्षतस्त्रीणि भवग्रहणानि भवन्तीति । 'सिणाए पुच्छा' स्नातकस्य खलु भदन्त ! कति भवग्रहणानि भवन्तीति पृच्छा प्रश्नः भगवानाह—'गोयमा' इत्याह । 'गोयमा' हे गौतम ! 'एक' एकमेव भवग्रहणं भवति स्नातकस्येति २७ ।

પ્રત્યેક ભવ પ્રતિસેવનાકુશીલત્વાદિ રૂપ સે યુક્ત વકુશરૂપ સે પૂરણ કરતા હૈ । 'एव पडिसेवणाकुसीले वि' इसी प्रकार से प्रतिसेवनाकुशील भी जघन्य से एक भवग्रहण करके सिद्ध होता है और उत्कृष्ट से आठ भवों को ग्रहण करके सिद्ध होता है । 'एवं कषायकुसीले वि' इसी प्रकार से कषाय कुशील भी जघन्य से एक भव ग्रहण करके और उत्कृष्ट से आठ भवों को ग्रहण करके सिद्ध होता है । 'णियंठे जहा पुलाए' निर्ग्रन्थ पुलाक के जैसे जघन्य से एक भवग्रहण करके और उत्कृष्ट से तीन भवों को ग्रहण करके सिद्ध होता है । 'सिणाए पुच्छा' हे भदन्त ! स्नातक कितने भवों को ग्रहण करके सिद्ध होता है ? इसके उत्तर में प्रभुजी कहते हैं—'गोयमा ! एकको' हे गौतम ! स्नातक एक भव को छे तर सिद्ध होता है । भवग्रहण का कथा समाप्त ।

'एवं पडिसेवणाकुसीले वि' એજ પ્રમાણે પ્રતિસેવના કુશીલ પણ જઘન્યથી એક ભવ ગ્રહણ કરીને સિદ્ધ થાય છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી આઠ ભવોને ગ્રહણ કરીને સિદ્ધ થાય છે. 'एव कषायकुसीले वि' એજ પ્રમાણે કષાય કુશીલ પણ જઘન્યથી એક ભવ ગ્રહણ કરીને અને ઉત્કૃષ્ટથી આઠ ભવોને ગ્રહણ કરીને સિદ્ધ થાય છે. 'णियंठे जहा पुलाए' निर्ग्रन्थ पुलाक के जैसे जघन्य से एक भवग्रहण करके और उत्कृष्ट से तीन भवों को ग्रहण करके सिद्ध होता है । 'सिणाए पुच्छा' हे भदन्त ! स्नातक कितने भवों को ग्रहण करके सिद्ध होता है ? इसके उत्तर में प्रभुजी कहते हैं—'गोयमा ! एकको' हे गौतम ! स्नातक एक भव को छे तर सिद्ध होता है । भवग्रहण का कथा समाप्त ।

અથાષ્ટવિંશતિતમમાકર્ષદ્વારમ્ 'પુલાગસ્સ ણં મંતે ! એકમવગ્ગહ્ણીયા કેવહ્યા આગરિસા પન્નત્તા' પુલાકસ્ય સ્વલુ મદન્ત ! એક મવગ્ગહ્ણીયાઃ—એકસ્મિન્ મવે ગ્ગહ્ણયોગ્યાઃ કિયન્ત આકર્ષાઃ, અકર્ષણમ્ આકર્ષ ચારિત્રપ્રાપ્તિઃ, તથા ચ ચારિત્ર-પરિણામાત્મકા આકર્ષાઃ પુલાકસ્યૈકસ્મિન્ મવે કિયન્તો મવન્તીતિ પ્રશ્નઃ । મગવાનાહ—'ગોયમા' ઇત્યાદિ, 'ગોયમા' હે ગૌતમ ! જહન્નેણં એકો ઉક્કોસેણં તિન્નિ' જઘન્યેન એક આકર્ષો મવતિ એકસ્મિન્ મવે પુલાકસ્ય, ઉત્કર્ષેણં તુ ત્રય આકર્ષા મવન્તીતિ । 'વડસસ્સ ણં પુચ્છા' વકુશસ્ય સ્વલુ મદન્ત ! એક મવગ્ગહ્ણીયાઃ કિયન્તચારિત્રપરિણામાત્મકા આકર્ષા મવન્તીતિ પ્રશ્નઃ । મગવાનાહ 'ગોયમા' ઇત્યાદિ, 'ગોયમા' હે ગૌતમ ! 'જહન્નેણં એકો' જઘન્યેન એક આકર્ષઃ, 'ઉક્કોસેણં સત્તગ્ગસો' ઉત્કર્ષેણં શતાગ્ગશઃ—શતપૃથક્ત્વમ્ તદુક્તમ્—'તિન્નહ સહસ્સપુહુત્તં સયપુહુત્તં ચ હોઈ વિરઈય' ત્રયાણાં સહસ્રપૃથક્ત્વમ્ વિરતેઃ પુન શતપૃથક્ત્વં

૨૮ આકર્ષદ્વાર કા કથન

'પુલાગસ્સ ણં મંતે ! એક મવગ્ગહ્ણીયા કેવહ્યા આગરિસા પન્નત્તા' હે મદન્ત ! પુલાક કો એક મવ મેં ચારિત્ર પરિણામાત્મક આકર્ષ કિતને હોતે હેં ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હેં—'ગોયમા ! જહન્નેણં એકો, ઉક્કોસેણં તિન્નિ' હે ગૌતમ ! પુલાક કો એક મવ મેં જઘન્ય સે એક આકર્ષ હોતા હેં ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે ત્રીન આકર્ષ હોતે હેં । 'વડસસ્સ ણં પુચ્છા' હે મદન્ત ! વકુશ કો એકમવ મેં ચારિત્ર પરિણામાત્મક આકર્ષ કિતને હોતે હેં ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હેં 'ગોયમા ! જહન્નેણં એકો ઉક્કોસેણં સત્તગ્ગસો' હે ગૌતમ ! વકુશ કે જઘન્ય સે એક આકર્ષ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે શતપૃથક્ત્વ દો સૌ સે લેકર ૯ સૌ તક આકર્ષ હોતે હેં । તદુક્તમ્—'તિન્નહ સહસ્સપુહુત્તં સયપુહુત્તં ચ હોઈ વિરઈય' 'એવં પડિસેવણા-

હવે અઠ્યાવીસમાં આકર્ષ દ્વારનું કથન કરવામાં આવે છે.

'પુલાગસ્સ ણં મંતે ! એકમવગ્ગહ્ણીયા કેવહ્યા આગરિસા પન્નત્તા' હે ભગવન્ પુલાકને એક ભવમાં ચારિત્ર પરિણામાત્મક આકર્ષ કેટલા હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—'ગોયમા ! જહન્નેણં એકો, ઉક્કોસેણં તિન્નિ' હે ગૌતમ ! પુલાકને એક ભવમાં જઘન્યથી એક આકર્ષક હોય છે અને ઉત્કૃષ્ટથી ત્રણ 'આકર્ષ' હોય છે. 'વડસસ્સ ણં પુચ્છા' હે ભગવન્ વકુશને એક ભવમાં ચારિત્ર પરિણામાત્મક 'આકર્ષ' કેટલા હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—'ગોયમા ! જહન્નેણં એકો ઉક્કોસેણં સત્તગ્ગસો' હે ગૌતમ ! વકુશને જઘન્યથી એક 'આકર્ષ' અને ઉત્કૃષ્ટથી શત પૃથક્ત્વ એટલે કે બસોથી લઈને નવસો સુધી 'આકર્ષ' હોય છે. એજ કહ્યું છે કે—'તિન્નહ સહસ્સપુહુત્તં સયપુહુત્તં ચ હોઈ વિરઈય' એવં પડિસેવણાકુસીલે વિ' વકુશના કથન પ્રમાણે

भवतीतिच्छाया । 'एवं पट्टिसेवनाकुशीलेवि' एवं प्रतिसेवनाकुशीलेऽपि एवम्-
वकुशवदेव प्रतिसेवनाकुशीलस्यापि जघन्येन एक एवाकूपो भवति एक भवग्रहणे
उत्कर्षेण शतपरिणामेन भवति द्विशतादारभ्य नवशतपर्यन्तं भवतीति । 'एवं कसाय-
कुशीलेवि' एवं कषायकुशीलोऽपि, एवम्-वकुशवदेव कषायकुशीलस्यापि एक
भवग्रहणीय एक आकूपो जघन्येन, उत्कर्षेण तु शतपृथक्त्वरूप इति । 'णियंठस्स णं
पुच्छा' निर्ग्रन्थस्य खलु भदन्त ! एक भवग्रहणीयाः क्रियन्त आकूपी भवन्तीति
पृच्छा प्रश्नः, भगवानाह-'गोयमा' इत्यादि, 'गोयमा' हे गौतम ! 'जहन्नेणं
एक्को' जघन्येन एक आकूपो भवति 'उक्केसेणं दोन्नि' उत्कर्षेण द्वौ आकूपौ
एकस्मिन् भवे वारद्वयमुपशमश्रेणीकरणात् उपशमनिर्ग्रन्थस्य द्वौ आकूपौ भवत
इति । 'सिणायस्स णं पुच्छा' स्नातकस्य खलु भदन्त ! एकभवग्रहणीयः क्रियान्
आकूपो भवतीति प्रश्नः । भगवानाह-'गोयमा' इत्यादि, 'गोयमा' हे गौतम !
'एक्को' एकः स्नातकस्यैव भवग्रहणे एक एव आकूपो भवतीति भावः 'पुत्तागस्स णं

कुशीले वि' वकुश के जैसे ही प्रतिसेवनाकुशील के भी जघन्य से
एक ही आकर्ष एक भव में होता है और उत्कृष्ट से दो सौ से लेकर
९ सौ तक आकर्ष होते हैं । 'एव कसायकुशीले वि' इसी प्रकार से
कषायकुशील के भी एक भव में एक ही आकर्ष जघन्य से होता है
और उत्कृष्ट से शतपृथक्त्व आकर्ष होते हैं ।

'णियंठस्स पुच्छा' हे भदन्त ! निर्ग्रन्थ के एक भव में कितने
आकर्ष होते हैं ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-'गोयमा । जहन्नेणं एक्को
उक्केसेणं दोण्णि' हे गौतम ! निर्ग्रन्थ के जघन्य से एक भव में एक
आकर्ष होता है और उत्कृष्ट से उपशमनिर्ग्रन्थ के दो बार उपशमश्रेणी
करने से दो आकर्ष होते हैं । 'सिणायस्स णं पुच्छा' हे भदन्त ! स्नातक के

प्रतिसेवना कुशीलेने पणु ऐकं भवमा जघन्यधी ऐकं न 'आकूप' होय छे.
अने उत्कृष्टधी जसोधी उधने नवसे सुधीना 'आकूप' होय छे 'एवं कसाय
कुशीले वि' ऐकं प्रभावे कषाय कुशीलेने पणु ऐकं भवमा जघन्यधी ऐकं न
आकूप' होय छे अने उत्कर्षधी शत पृथक्त्व ऐकसे के अनेधी उधने नवसे
सुधीना 'आकूप' होय छे.

'णियंठस्स पुच्छा' हे भदन्त ! निर्ग्रन्थ के एक भव में कितने
आकर्ष होते हैं ? आ प्रश्न उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-'गोयमा । जहन्नेणं एक्को
उक्केसेणं दोण्णि' हे गौतम ! निर्ग्रन्थ के जघन्य से एक भव में एक
आकर्ष होता है अने उत्कृष्टधी उपशम निर्ग्रन्थ के दो बार उपशमश्रेणी
करने से दो आकर्ष होते हैं । 'सिणायस्स णं पुच्छा' हे भदन्त ! स्नातक के

મંતે ! નાનાભવગ્ગહણીયા કેવહયા આગરિસા પવ્નત્તા' પુલાકસ્ય સ્વલુ મદન્ત ! નાનાભવગ્ગહણીયાઃ, નાનાપ્રકારકેષુ મમગ્રદણેષુ યે ભવન્તિ તે અનેકભવગ્ગહણીયાઃ અનેકપ્રકારકમભવે સંપદમાના इत्यर्थः, ક્રિયન્ત આકર્ષાઃ ગ્રજ્જાતા ભવન્તીતિ પ્રશ્નઃ । મગવાનાહ—‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘જહન્ને ણં દોન્નિ’ જઘન્વેન દ્વૌ, એક આકર્ષ એકસ્મિન્ ભવે દ્વિતીય આકર્ષોઽન્યસ્મિન્ ભવે, इत्येवं रूपेण અનેકગમભવે દ્વૌ આકર્ષો સ્થાતામિતિ । ‘ઉકોસેણં સત્ત’ ઉત્કર્ષેણ સપ્ત’ પુલાકત્વમ્ ઉત્કર્ષતઃ ત્રિષુ ભવેષુ સ્થાત્ એકગ ચ તદુત્કર્ષતો વારત્રયં મગતિ તદશ્ચ પ્રથમભવે-એક એવ આકર્ષઃ અન્યસ્મિન્ ભવદ્વયે ત્રયસ્ટય આકર્ષાં હતાદિ િત્તલ્પૈઃ સપ્ત તે એક ભવ મેં કિતને આકર્ષ હોતે હૈં ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈં—‘ગોયમા ! એકો’ હે ગૌતમ ! સ્નાતક કે એક ભવ મેં એક હી આકર્ષ હોતા હૈ ।

‘પુલાગસ્ય ણં મંતે ! નાનાભવગ્ગહણીયા કેવહયા આગરિસા પવ્નત્તા’ હે મદન્ત ! પુલાક કે અનેક ભવ મેં કિતને આકર્ષ હોતે હૈં ? ઉત્તર મેં પ્રભુ કહતે હૈં—‘ગોયમા ! જહન્નેણં દોન્નિ, ઉકોસેણં સત્ત’ હે ગૌતમ ! પુલાક કે અનેક ભવ મેં દો આકર્ષ જઘન્ય સે ઓર સાત આકર્ષ ઉત્કૃષ્ટ સે હોતે હૈં । તાત્પર્ય યહ હૈ કિ પુલાક કે એક ભવ મેં એક ઓર અન્ય ભવ મેં દૂસરા આકર્ષ હોતા હૈ । ઇસ પ્રકાર સે અનેક ભવોં કો આશ્રિત કરકે પુલાક કે જઘન્ય સે દો આકર્ષ કહે ગયે હૈં । પુલાક અવસ્થા ઉત્કૃષ્ટ સે ત્રીન ભવોં મેં હોતી હૈ । ઇનમેં એકભવ મેં ઉત્કૃષ્ટ સે વહ ત્રીન વાર હોતી હૈ । ઇસ પ્રકાર પ્રથમ ભવ મેં એક આકર્ષ ઓર દો ભવોં મેં ત્રીન ૨ આકર્ષ હોને સે ૭ આકર્ષ અનેક ભવોં

કેટલા ‘આકર્ષ’ હોય છે ? ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! એકો’ હે ગૌતમ ! સ્નાતકને એક ભવમાં એક જ આકર્ષ હોય છે.

‘પુલાગસ્ય ણં મંતે ! નાનાભવગ્ગહણીયા કેવહયા આગરિસા પવ્નત્તા’ હે મગવન્ પુલાકને અનેક ભવોમાં કેટલા ‘આકર્ષ’ હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! જહન્નેણં દોન્નિ, ઉકોસેણં સત્ત’ હે ગૌતમ ! પુલાકને અનેક ભવોમાં જઘન્યથી યે આકર્ષ અને ઉત્કૃષ્ટથી સાત ‘આકર્ષ’ હોય છે કહેવાતું તાત્પર્ય એ છે કે—પુલાકને એક ભવમાં એક અને બીજા ભવમાં બીજું ‘આકર્ષ’ હોય છે. આ રીતે અનેક ભવોના આશ્રય કરીને પુલાકને જઘન્યથી યે ‘આકર્ષ’ કહ્યા છે પુલાક અવસ્થા ઉત્કૃષ્ટથી ત્રણ ભવોમાં હોય છે. તેમાં એક ભવમાં ઉત્કૃષ્ટથી તે ત્રણ વાર હોય છે. આ રીતે પહેલા ભવમાં એક ‘આકર્ષ’ અને બે ભવોમાં ત્રણ ત્રણ ‘આકર્ષ’ થવાથી અનેક ભવોની અપેક્ષાથી ૭ સાત ‘આકર્ષ’ ઉત્કૃષ્ટપણથી થાય છે.

आकर्षा भवन्तीति । 'वउसस्त पुच्छा' वकुशस्य खलु भदन्त । अनेकभवग्रहणे कियन्त आकर्षा भवन्तीति प्रश्नः, भगवानाह—'गोयमा' इत्यादि, 'गोयमा' हे गौतम । 'जहन्नेणं दोन्नि' जघन्येन द्वौ आकर्षौ भवतः, 'उक्कोसेणं सहस्सग्गसो' उत्कर्षेण सहस्राग्रशः सहस्रपरिणामेन सहस्रगृह्यत्वमित्यर्थः वकुशस्याष्टौ भवग्रहणानि उत्कर्षतः कथितानि एतस्मिन् भवग्रहणे चाकर्षाणां शतपृथक्त्वं कथ्येतम् उत च यदा अष्टा स्वपि भवग्रहणेषु उत्कर्षा नव प्रत्येकमाकर्षणानि तदा नमाना अपि गतानाम् अष्टाभिर्गुणने सप्तसहस्राणि शतद्वयाधिकानि भवन्तीति । 'णियंठस्स णं पुच्छा'

की अपेक्षा से उत्कृष्ट स्वर में होते हैं । 'वउसस्त पुच्छा' हे भदन्त ! वकुश के अनेक भवों में कितने आकर्ष होते हैं ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—'गोयमा । जहन्नेणं दोन्नि उक्कोसेणं सहस्सग्गसो' हे गौतम । वकुश के अनेक भवों में जघ य से दो आकर्ष और उत्कृष्ट से दो हजार से लेकर ९ हजार तक आकर्ष होते हैं । इनका विचार इस प्रकार से है—वकुश के उत्कृष्ट से आठ भव होते हैं उन में से प्रत्येक भव में अधिक से अधिक शतपृथक्त्व आकर्ष होते हैं । इस प्रकार आठों भवों में उत्कृष्ट से ९-९ सौ आकर्ष हो जाते हैं । ९ सौ आकर्षों के साथ ८ का गुणा करने से सब मिलकर कुल आकर्ष ७२०० होते हैं । इसी लिये यहां वकुश के उत्कृष्ट से सस्त्र पृथक्त्व तक आकर्ष कहे गये हैं ।

'णियंठस्स णं पुच्छा' हे भदन्त निर्ग्रन्थ के अनेक भवों में कितने आकर्ष होते हैं । उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—'गोयमा । जहन्नेणं दोन्नि

'वउसस्त पुच्छा' हे भगवन् णकुशने अनेक भवेमा केवल 'आकर्ष' ऐसा है ? आ प्रश्नमा उत्तरमा प्रभुश्री कहे छे छे—'गोयमा ! जहन्नेणं दोन्नि, उक्कोसेणं सहस्सग्गसो' हे गौतम । णकुशने उत्कृष्टत्वा अनेक भवेमा वउसस्त्ये छे 'आकर्ष' अने उत्कृष्टत्वा से हजारवीं तकने नव हजार सुधी 'आकर्ष' ऐसा छे । आ कथनमा जानस्य भवेमा छे छे—कुशने उत्कृष्टत्वा आठ भव ऐस छे तेमयी प्रत्येक भवमा सहस्सग्गसो भवेमा 'आकर्ष' ऐसा छे । अतएव आठे भवमा उत्कृष्टत्वा से—८ भवनें गरने—'आकर्ष' ८१ हजार छे भवने 'आकर्ष' ७२०० गरने छे । अतएव कुल आकर्ष ७२०० निह्य भवने नव हजार अने ८१ हजार छे । तेरी अतिम अकुशने उत्कृष्टत्वा से नव हजार सुधी 'आकर्ष' ऐसा छे ।

'णियंठस्स णं पुच्छा' हे भदन्त निर्ग्रन्थ के अनेक भवों में कितने आकर्ष होते हैं ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—'गोयमा । जहन्नेणं दोन्नि

નિર્ગ્રન્થશ્ચ खलु भदन्त ! अनेक भवग्रहणीयाः कियन्त आकर्षा भवन्तीति पृच्छा प्रश्नः । भगवानाह— ‘गोयमा’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘जहन्नेणं दोष्मि उक्के सेणं पंच’ जघन्येन द्वौ उत्कर्षेण पञ्चाकर्षा नवन्ति, निर्ग्रन्थस्योत्कृष्टं स्त्रीणि भवग्रहणानि कथिनानि एकत्र च भवे द्वौ द्वौ आकर्षौ इत्येवमेकत्र भवे द्वौ अपरत्रापि च द्वौ तदन्त्यत्र भवे एक आकर्ष इत्येवं क्रमेण निर्ग्रन्थस्योत्कृष्टतः पञ्चाकर्षा भवन्ति, अत्र चरममेकं क्षपकनिर्ग्रन्थत्वाकर्षं कृत्वा सिद्ध्यतीति कृत्वा पञ्चाकर्षाः प्रोक्ता इति । ‘सिणायस्स णं पुच्छा’ स्नातकस्य खलु भदन्त ! नाना भवग्रहणे कियन्त आकर्षा भवन्तीति पृच्छा प्रश्नः, भगवानाह—‘गोयमा’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘नत्थि एक्कोवि’ नास्ति एकोऽपि आकर्षः स्नातकस्याकर्ष एव न भवतीति भावः २८ ॥सू० ११॥

‘उक्कोसेणं पंच’ हे गौतम ! निर्ग्रन्थ के अनेक भवों में कम से कम दो आकर्ष और अधिक से अधिक पांच आकर्ष होते हैं । तात्पर्य यह है कि निर्ग्रन्थ के उत्कृष्ट से तीन भव होते हैं इनमें से प्रथम भव में दो आकर्ष द्वितीय भव में दो आकर्ष और तृतीय भव में एक इस प्रकार से उत्कृष्ट रूप में निर्ग्रन्थ के पांच आकर्ष होते कहे गये हैं । अन्तिम क्षपक निर्ग्रन्थ अवस्था का आकर्ष कर वह सिद्ध हो जाता है ।

‘सिणायस्स णं पुच्छा’ हे भदन्त ! स्नातक के नाना भवों में कितने आकर्ष होते हैं ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—‘गोयमा ! नत्थि एक्को वि’ हे गौतम ! स्नातक के एक भी आकर्ष नहीं होता है ॥सू० ११॥

‘दोन्नि उक्कोसेणं पंच’ हे गौतम ! निर्ग्रन्थને અનેક ભવોમાં ઓછામાં ઓછા બે આકર્ષ અને વધારેમાં વધારે પાંચ આકર્ષ હોય છે. કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે—નિર્ગ્રન્થને ઉત્કૃષ્ટથી ત્રણ ભવ હોય છે તેમાંથી પહેલા ભવમાં બે ‘આકર્ષ’ બીજા ભવમાં બે ‘આકર્ષ’ અને ત્રીજા ભવમાં એક આ રીતે ઉત્કૃષ્ટ પશ્ચાત્માં નિર્ગ્રન્થને પાંચ ‘આકર્ષ’ હોવાનું કહેલ છે છેલ્લી ક્ષપક નિર્ગ્રન્થ અવસ્થાનું ‘આકર્ષ’ કરીને તે સિદ્ધ થઈ જાય છે.

‘સિણાયસ્સ ણં પુચ્છા’ હે ભગવન્ સ્નાતકને નાના ભવોમાં એટલે કે અનેક ભવોમાં કેટલા ‘આકર્ષ’ હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુ કહે છે કે—‘ગોયમા ! નત્થિ એક્કો વિ’ હે ગૌતમ ! સ્નાતકને એકપણ ‘આકર્ષ’ હોતું નથી. ॥સૂ. ૧૧॥

एकोनविंशत्तमादिकं कालादिठारं द्वाविंशत्तमद्वारपर्यन्तमाह—‘पुलाए
णं भंते ! इत्यादि ।

मूळम्—पुलाए णं भंते ! कालओ केवच्चिरं होइ ? गोयमा !
जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं ! वउसे पुच्छा
गोयमा ! जहन्नेणं एक्कं समयं उक्कोसेणं देसूणा पुव्वकोडी । एवं
पडिसेवणाकुसीले वि कसायकुसीले वि । णियंठे पुच्छा,
गोयमा ! जहन्नेणं एक्कं समयं उक्कोसेणं अंतोमुहुत्तं । सिणाए
पुच्छा गोयमा ! जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं देसूणा पुव्व-
कोडी । पुलाए णं भंते ! कालओ केवच्चिरं होति ? गोयमा !
जहन्नेणं एक्कं समयं उक्कोसेणं अंतोमुहुत्तं । वउसाणं पुच्छा
गोयमा ! सव्वद्धं एवं जाव कसायकुसीला णियंठा जहा पुलाया
सिणाया जहा वउसा । २९ । पुलागस्स णं भंते ! केवच्चिरं कालं
अंतरं होइ, गोयमा ! जहन्नेणं एक्कं समयं उक्कोसेणं अणंतं
कालं अणंताओ उस्तप्पिणी ओस्तप्पिणीओ कालओ अवड्ड-
पोगलपरियट्ठं देसूणं एवं जाव णियंठस्स । सिणायस्स पुच्छा
गोयमा ! नत्थि अंतरं । पुलायाणं भंते ! केवच्चिरं कालं अंतरं
होइ, गोयमा ! जहन्नेणं एक्कं समयं उक्कोसेणं संत्वेज्जाइं
वासाइं । वउसाणं भंते ! पुच्छा गोयमा ! नत्थि अंतरं एवं
जाव कसायकुसीलाणं । णियंठाणं पुच्छा गोयमा ! जहन्नेणं
एक्कं समयं उक्कोसेणं उम्माना । सिणायाणं जहा वउता मंइवा
पुलागस्स णं भंते ! इइ समुग्घाया पन्नत्ता ? गोयमा ! निद्धि
समुग्घाया पन्नत्ता तं जहा वेयमानमुग्घाए त्तायन्मुग्घाए
मारणत्तियन्मुग्घाए । वउमन्न णं भंते ! पुच्छा गोयमा ! पंच
समुग्घाया पन्नत्ता तं जहा वेयमानमुग्घाए जाव तेषाम्मु-
ग्घाए । एवं पडिसेवणाकुसीलस्स वि । कसायकुसीलस्स

पुच्छा गोयमा ! छ समुद्घाता पन्नत्ता तं जहा—वेयणासमुग्घाए जाव आहारणसमुग्घाए । णियंठस्स णं पुच्छा गोयमा ! नत्थि एक्को वि । सिणायस्स पुच्छा एक्के केवलिसमुग्घाए पन्नत्ते ३१ । पुलाए णं भंते ! लोणस्स किं संखेज्जइभागे होज्जा १, असंखेज्जइभागे होज्जा २, संखेज्जेसु भागेषु होज्जा ३, असंखेज्जेसु भागेषु होज्जा ४, सव्वलोए होज्जा ५ ? गोयमा ! णो संखेज्जइभागे होज्जा असंखेज्जइभागे होज्जा णो संखेज्जेसु भागेषु होज्जा, णो असंखेज्जेसु भागेषु होज्जा, णो सव्वलोए होज्जा । एवं जाव णियंठे । सिणाए णं पुच्छा, गोयमा ! णो संखेज्जइभागे होज्जा असंखेज्जइभागे होज्जा, णो संखेज्जेसु भागेषु होज्जा असंखेज्जेसु भागेषु होज्जा सव्वलोए वा होज्जा ३२ ॥ सू० १२ ॥

छाया—पुलाकाः खलु भदन्त ! कालतः कियच्चिरं भवति ? गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम् उत्कर्षेणापि अन्तर्मुहूर्तम् । वकुशः पृच्छा गौतम ! जघन्येनैकं समयम् उत्कर्षेण देशोना पूर्वकोटिः, एवं प्रतिसेवनाकुशीलोऽपि कषायकुशीलोऽपि । निर्ग्रन्थः पृच्छा गौतम ! जघन्येन एकं समयम् उत्कर्षेण अन्तर्मुहूर्तम् । स्नातकः पृच्छा गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम् उत्कर्षेण देशोना पूर्वकोटिः । पुलाकाः खलु भदन्त ! कालतः कियच्चिरं भवन्ति, गौतम ! जघन्येन एकं समयम् उत्कर्षेण अन्तर्मुहूर्तम् । वकुशः खलु पृच्छा गौतम ! सर्वाद्धाम् । 'एवं यावत् कषायकुशीलाः निर्ग्रन्था यथा पुलाकाः, स्नातका यथा वकुशाः २९ । पुलाकस्य खलु भदन्त ! कियत्कालमन्तरं भवति ? गौतम ! जघन्येनान्तर्मुहूर्तम् उत्कर्षेण अनन्तं कालम् अनन्ता अवसर्पिण्युत्सर्पिण्यः कालतः । क्षेत्रतः अपार्द्धपुद्गलपरावर्तं देशोन्म । एवं यावन्निर्ग्रन्थस्य । स्नातकस्य पृच्छा, गौतम ! नास्ति अन्तरम् । पुलाकानां खलु भदन्त ! कियन्तं कालमन्तरं भवति ? गौतम ! जघन्येनैकं समयम् उत्कर्षेण संख्येयानि वर्षाणि । वकुशानां भदन्त ! पृच्छा गौतम ! नास्ति अन्तरम् एवं यावत् कषायकुशीलानाम् निर्ग्रन्थानां पृच्छा गौतम ! एकं समयम् उत्कर्षेण षण्मासाः । स्नातकानां यथा वकुशानाम् ३० । पुलाकस्य खलु भदन्त ! कति समुद्घाताः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! त्रयः समुद्घाताः प्रज्ञप्ताः तद्यथा—वेदनासमुद्घातः १, कषायसमुद्घातः २, मारणान्तिकसमुद्घातः ३ । वकुशस्य खलु भदन्त ! पृच्छा

गौतम ! पञ्चममुद्वाताः प्रवृत्ताः तद्यथा—वेदनानामुद्वातो यावत् तेजः समुद्वातः,
एव प्रविसेयनाकुलीलस्यापि । रुदायकुलीलस्य पृच्छा—गौतम ! षट्समुद्वाताः
प्रवृत्ताः तद्यथा—वेदनानामुद्वातो यावत् आदात्ममुद्वातः । निग्रन्थस्य खलु पृच्छा
गौतम ! नास्ति एकोऽपि । स्नातकस्य पृच्छा गौतम ! एकः केवलिसमुद्वातः
प्रवृत्तः ३१ । पुत्राकः खलु भग्न ! लोकस्य किं संख्येयभागे भवेत् १, असं-
ख्येयभागे भवेत् २, संख्येयेषु भागेषु भवेत् ३, अमंख्येयेषु भागेषु भवेत् ४, सर्व-
लोके भवेत् ५, ? गौतम ! नो संख्येयभागे भवेत् अमंख्येयभागे भवेत् नो संख्ये-
येषु भागेषु भवेत् नो असंख्येयेषु भागेषु भवेत् ना सर्वलोके भवेत् । एवं यावत्
निग्रन्थोऽपि । स्नातकः खलु पृच्छा गौतम ! नो संख्येयभागे भवेत् अमंख्येयभागे
भवेत् नो संख्येयेषु भागेषु भवेत् सर्वलोके वा भवेत् ३२ ॥ सु० १२ ॥

टीका—‘पुत्राय ण भंते ! कालो केवच्चिरं हो’ पुत्राकः खलु भदन्त !
काकतः निगच्छि माति, कालापंतया पुत्राकः हित्यन्त कालं विष्ठतीति भदन्तः ।
भगवानाह—‘गोयमा’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम । ‘भदन्तेय भंतमुदुत्तं’ जय-
न्येनान्तर्मुहूर्तं भवति पुत्राकः, ‘उत्तमासेनं वि नंतोमुदुत्तं’ उत्तरेणापि अन्त-
र्मुहूर्तम् पुत्राकणा प्रतिपन्नो जीवो यादन्त्यन्तमन्तर्मुहूर्तं न परित्याप्यते ताव-
त्पर्यन्तं न म्रियते, तथा पुत्रान्त्यान् पात्रतोऽपि न म्रियते ह्यत्र जयन्त्यतोऽन्त-
र्मुहूर्तमित्युच्यते । तयोत्कर्षतोऽपि अन्तर्मुहूर्तमात्रमेव भवति एतन्मागत्यादेव-

२१ वे द्याम से छेकर ३२ वे दार तत का कथन ‘पुत्राय
ण भंते’ इत्यादि ।

टीकार्थ—‘पुत्राय ण भंते ! कालो केवच्चिरं हो’ हे भदन्त ! काल
की अपेक्षा से पुत्राक हितने काल ततः काल ? उत्तर में प्रमुखी कहते
हैं—‘गोयमा ! जयनेन अन्तर्मुहूर्तं उत्तरेणापि वि नंतोमुदुत्तं’ हे
हे गौतम ! पुत्राक काल ही नवेता नम्रदन्ते जीव उत्तम से एक
अन्तर्मुहूर्त तक रहता है । अर्थात् जब तक एक अन्तर्मुहूर्त समाप्त

हवे तबतक पुत्राक काल ततः काल कहते हैं । अतः ३२
वाक्य का अर्थ है ‘पुत्राय ण भंते ! कालो’ इत्यादि ।

टीका—‘पुत्राय ण भंते ! कालो केवच्चिरं हो’ हे भदन्त ! काल
की अपेक्षा से पुत्राक हितने काल ततः काल ? उत्तर में प्रमुखी कहते
हैं—‘गोयमा ! जयनेन अन्तर्मुहूर्तं उत्तरेणापि वि नंतोमुदुत्तं’ हे
हे गौतम ! पुत्राक काल ही नवेता नम्रदन्ते जीव उत्तम से एक
अन्तर्मुहूर्त तक रहता है । अर्थात् जब तक एक अन्तर्मुहूर्त समाप्त

ત્સ્વભાવસ્યેતિ । ‘વડસે પુચ્છા’ વકુશઃ સ્વલુ મદન્ત ! કાલઃ કિયચિરં મવતીતિ પુચ્છા પ્રશ્નઃ, મગવાનાહ-‘ગોયમા’ [૨]આદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘જહન્નેણં એકં સમયં’ જઘન્યેન એકં સમયમ્ ‘ઉક્કોસેણં દેસૂણા પુવ્વકોડી’ ઉત્કર્ષેણ દેશોના પૂર્વકોટિઃ, વકુશસ્ય ચારિત્રપ્રાપ્તે રનન્તરસમયે એવ મરણસ્ય સંભવેન જઘન્યેન એકં સમયમિતિ કથિતં તથા પૂર્વકોટિચાયુક્તઃ અપ્પર્પાનન્તરં નવમે વર્ષે ચારિત્રં ગૃહ્ણતિ તદપેક્ષયા કિશ્ચિન્ન્યૂનપૂર્વકોટિવર્ષકાલ ઉત્કર્ષેણ કથિત્વમિતિ । ‘એવં પડિસેવણાકુસીલેવિ કસાયકુસીલેવિ’ એવમ્-વકુશવદેવ પ્રતિસેવનાકુસીલોઽપિ

નહીં હો જાતા હૈ તબ તક પુલાકતા કો પ્રતિપન્ન હુઆ જીવ ન મરતા હૈ ઓર ન પુલાક અવસ્થા સે પતિત હોતા હૈ । હસ કારણ જઘન્ય ઓર ઉત્કૃષ્ટ કાલ હસકા એક અન્તર્મુહૂર્ત્ત કા કહા ગયા હૈ ।

‘વડસે પુચ્છા’ હે મદન્ત ! વકુશ કાલ કી અપેક્ષા કિતને કાલ તક રહતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ-‘ગોયમા ! જહન્નેણં એકં સમયં ઉક્કોસેણં દેસૂણા પુવ્વકોડી’ હે ગૌતમ ! કાલ કી અપેક્ષા વકુશ જઘન્ય સે એક સમય તક ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે કુછ કમ એક પૂર્વ કોટિ તક રહતા હૈ । યહાં જો વકુશ કા જઘન્ય સે એક સમય કા કાલ કહા ગયા હૈ ઉસકા કારણ એસા હૈ કિ વકુશ કે ચારિત્ર પ્રાપ્તિ કે બાદ તુરત હી મરણ હોને કી સંભાવના રહતી હૈ । તથા પૂર્વ કોટિ કી આયુવાલા આઠ વર્ષ કે બાદ નૌ વેં વર્ષ મેં ચારિત્ર ગ્રહણ કર લેતા હૈ હસ અપેક્ષા ઉત્કૃષ્ટ કાલ કુછ કમ એક પૂર્વ કોટિ કા કહા ગયા હૈ ।

‘થતુ’ નથી, ત્યાં સુધી પુલાકપણામાં રહેલા જીવો મરતા નથી, તથા પુલાક અવસ્થાથી પતિત પણ થતા નથી. તે કારણથી જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટથી એક અન્તર્મુહૂર્ત્તકાળ તેમનો કહેલ છે.

‘વડસે પુચ્છા’ હે ભગવન્ વકુશ કાળની અપેક્ષાથી કેટલા કાળ સુધી રહે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! જહન્નેણં એકં સમયં ઉક્કોસેણં દેસૂણા પુવ્વકોડી’ હે ગૌતમ ! કાળની અપેક્ષાથી વકુશ જઘન્યથી એક સમય સુધી અને ઉત્કૃષ્ટથી કંઈક ઓછો એક પૂર્વકોટી સુધી રહે છે. અહિયાં વકુશનો જઘન્યથી એક સમયનો કાળ કહ્યો છે, તેનું કારણ એ છે કે-વકુશને ચારિત્ર પ્રાપ્તિ પછી તરત જ મરણ થવાની સંભાવના રહે છે, અને પૂર્વકોટીની આયુષ્યવાળા આઠ વર્ષને અન્તે ચારિત્રગ્રહણ કરી લે છે. તે અપેક્ષાથી કંઈક કમ એક પૂર્વકોટીનો કહ્યો છે, ‘એવં પડિસેવણા

रूपायकुशीलोऽपि विज्ञेयः, तत्र प्रतिसेवनाकुशीलः जयन्त्येन अन्तर्मुहूर्त्तमुत्कर्षेण देशोना पूर्वकोटि यावदवतिष्ठते इति । रूपायकुशीलोऽपि जयन्त्येनान्तर्मुहूर्त्तमुत्कर्षतो देशोनपूर्वकोटिवर्ष यावदवतिष्ठते इति । 'णिवंटे णं पुच्छा' निर्ग्रन्थ खलु भदन्त ! कालतः कियच्चिरं भवतीति पृच्छा-भदन्त, भगवानाह-'गोयमा' इत्यादि, 'गोयमा' हे गौतम ! 'जहन्नेण एवकं समयं' जयन्त्येन एकसमयम् उपशान्तमोहस्य प्रथमसमयमनन्तामेव मरणसंभवेन एकसमयमात्रकथितम् 'उत्तोसेणं अतोमुहूर्त्तं' उत्कर्षेण अन्तर्मुहूर्त्तं यावदवतिष्ठते निर्ग्रन्थाद्वाया एवं प्रमाणत्वादिति । 'सिणाए पुच्छा' स्नातकः खलु भदन्त ! कालतः कियच्चिरं भव 'एवं पडिसेवणाकुशीले वि कनायकुशीले वि' इसी प्रकार का कथन प्रतिसेवनाकुशील और रूपायकुशील के सम्बन्ध में भी जानना चाहिये अर्थात् ये दोनों भी जयन्त्य से एक समय तक और उत्कृष्ट से कुछ कम एक पूर्वकोटि तक रहते हैं । 'णिवंटे णं पुच्छा' हे भदन्त ! निर्ग्रन्थ काल की अपेक्षा कितने काल तक रहता है ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-'गोयमा ! जहन्नेणं एवकं समयं उत्तोसेणं अतोमुहूर्त्तं' हे गौतम ! निर्ग्रन्थ जयन्त्य से एक समय तक और उत्कृष्ट से अन्तर्मुहूर्त्त तक रहता है । यहां जो निर्ग्रन्थ के रहने का काल एक समय का जयन्त्य से कहा गया है सो उसका कारण ऐसा है कि उपशान्तमोह वाले निर्ग्रन्थ की प्रथम समय के समनन्तर ही मरण ही संभावना होती है । तथा निर्ग्रन्थ अवस्था का उत्कृष्ट काल एक अन्तर्मुहूर्त्त का होता है इसलिये उत्कृष्ट से वह इतना कहा गया है । 'सिणाए पुच्छा' हे

તીતિ પ્રચ્છા પ્રશ્નઃ, મગવાનાહ—‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘जहन्नेणं अतो मुहुत्तं’ जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम् आयुषोऽन्तिमान्तर्मुहूर्तं केवलज्ञानोत्पत्तौ अन्तर्मुहूर्तं जघन्येन स्नातककालः स्यादिति । ‘उक्कोसेणं देसूणा पुव्वकोडी’ उत्कर्षेण देशोना पूर्वकोटिः स्नातककाल इति । पुलाकादीनामेकत्वेन कालमानं कथयित्वा अथ तेषामेव पुलाकादीनां पृथक्त्वेन कालमानमाह—‘पुलाया णं’ इत्यादि, ‘पुलाया णं भंते ! कालओ केवच्चिरं होति’ पुलाकाः खलु भदन्त ! कालतः कियच्चिरं भवन्तीति प्रश्नः । मगवानाह—‘गोयमा’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘जहन्नेणं एकं समयं’ जघन्येन एकं समयम् एकस्य पुलाकस्य योऽन्त-

भदन्त ! स्नातક કાલ કી અપેક્ષા કિતને કાલ તક રહતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ—‘ગોયમા ! જહન્નેણં અતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં દેસૂણા પુવ્વકોડી’ હે ગૌતમ ! સ્નાતક જઘન્ય સે એક અન્તર્મુહૂર્ત તક ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે કુછ કમ એક પૂર્વ કોટિ તક રહતા હૈ । જઘન્ય સે જો અન્તર્મુહૂર્ત કાલ કહા ગયા હૈ તહ આયુ કે અન્તિમ અન્તર્મુહૂર્ત મેં કેવલજ્ઞાન કી ઉત્પત્તિ હોને કે પીછે કી અપેક્ષા સે કહા ગયા હૈ ।

અવ સૂત્રકાર પુલાક આદિકોં કે વહુત્વ કો લેકર હનકા પૃથક્ રૂપ સે કાલમાન કહતે હૈ—હસમેં ગૌતમસ્વામી ને પ્રભુશ્રી સે એસા પૂછા હૈ—‘પુલાયા ણં ભંતે ! કાલઓ કેવચ્ચિરં હોતિ’ હે અદન્ત ! સમસ્ત પુલાક કાલ કી અપેક્ષા કિતને કાલ તક રહતે હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ—‘ગોયમા ! જહન્નેણં એકં સમયં’ હે ગૌતમ ! સમસ્ત પુલાક કાલ કી અપેક્ષા જઘન્ય સે એક સમય તક રહતે હૈ ઓર ‘ઉક્કોસેણં

સ્નાતક કાળની અપેક્ષાથી કેટલા કાળ સુધી રહે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! જહન્નેણં અતોમુહુત્તં ઉક્કોસેણં દેસૂણા પુવ્વકોડી’ હે ગૌતમ ! સ્નાતક જઘન્યથી એક અન્તર્મુહૂર્ત સુધી અને ઉત્કૃષ્ટથી કંઈક ઓછા એક પૂર્વકોટિ વર્ષ સુધી રહે છે. જઘન્યથી જે અન્તર્મુહૂર્તના કાળ કહ્યો છે, તે આયુષ્યના છેલ્લા અન્તર્મુહૂર્તમાં કેવળજ્ઞાનની ઉત્પત્તિ થયા પછી કહેલ છે.

હવે સૂત્રકાર પુલાક વિગેરેના બહુપણાને લઈને પૃથક્ રૂપથી તેઓનું કાળમાન કહે છે—આમાં શ્રીગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને એવું પૂછ્યું છે કે—‘પુલાયા ણં ભંતે ! કાલઓ કેવચ્ચિરં હોતિ’ હે ભગવન્ સઘળા પુલાકો કાળની અપેક્ષાથી કેટલા કાળ સુધી રહે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! જહન્નેણં એકં સમયં’ હે ગૌતમ ! સઘળા પુલાકો કાળની અપેક્ષાએ જઘન્યથી

मुद्गर्तममय सास्यान्त्यममये अन्यः पुत्राकृतं प्रतिपन्न उपेयं जयन्यन्वयिवसाया
 द्वयोः पुत्राकरोरेकस्मिन् समये मद्रासो भवत्यतो द्वयोः पुत्राकरोरेकश्च समयो
 भवति, द्वित्वेन जयन्यं पृथङ्ग्यं भवतीति 'उत्क्रोमेण अतोमुद्गर्तं' उत्क्रोमेणान्त-
 र्मुद्गर्तम् पुत्राकृत्य कालः यद्यपि पुत्राका उत्क्रोमेण एकदा महत्पृथङ्ग्यपरिगणा
 माप्यन्ते तथापि अन्तर्मुद्गर्तमात्र प्रमाणत्वात्तद्वाचा बहुवेऽपि तेषामन्तर्मुद्गर्त-
 मेव तत्कालः केवलं नृणां स्थितौ यदन्तर्मुद्गर्तं तदैकपुत्राकृत्यन्तर्मुद्गर्तौ
 न्महत्तरमिति ज्ञानव्यमिति । 'यउमेण पुच्छा' यउन. यउ मदन्तः कालतः
 कियचिरं भवतीति पुच्छा मन्तः, भगवानाह—'गोयमा' इत्यादि, 'गोयमा' हे
 गौतम ! 'मव्यदं' सर्वाङ्गम् सर्वकालनित्यम् बहुवर्तिनां नृ स्थितिकालः सर्वाङ्ग
 अतोमुद्गर्तं' उत्क्रुष्ट से एक अन्तर्मुद्गर्तं तत्काले है । इसका तात्पर्य
 ऐसा है—एक पुत्राक का जो अन्तर्मुद्गर्त मलय होता है उससे अन्य
 समय में दूसरा पुत्राक हो जाता है, उस प्रकार दो पुत्राकों । एक
 समय में सद्भाव पाया जाता है । इस सद्भाव से अनेक पुत्राकों का
 जयन्य काल एक ही समय आजाता है । तथा अनेक पुत्राकों का
 जो उत्क्रुष्ट समय अन्तर्मुद्गर्त कहा गया है सो उसका कारण ऐसा
 है कि अनेक पुत्राक एक समय में उत्क्रुष्ट से सङ्गृह्यकर तत्काले होते
 हैं । यद्यपि इन प्रकार से वे बहुत होते हैं परन्तु फिर भी इनका काल
 अन्तर्मुद्गर्त ही होता है । यह अनेक पुत्राकों की स्थिति का अन्तर्मुद्गर्त
 एक पुत्राक की स्थिति के अन्तर्मुद्गर्त से बड़ा होता है । 'यउमेण
 पुच्छा' हे मन्तः ! अनेक पुच्छा कालों का काल तत्काले है ? उत्तर में
 प्रसुप्ती करते हैं—'गोयमा ! नव्यदं' हे गौतम ! अनेक सद्भाव जय

પ્રત્યેકં તેષાં વકુશાદીનાં बहुस्थितिकत्वादिति । ‘एवं जाव कसायकुशीला’ एवं यावत् कषायकुशीलाः यावत्प्रतिसेवनाकुशीलानां कषायकुशीलानां च सर्वाद्वा स्थितिकालो भवति प्रत्येकमेतयोः बहुस्थितिकत्वादिति । ‘णियंठा जहा पुलागा’ निर्ग्रन्था यथा पुलाकाः पुलाकवदेव निर्ग्रन्थानां स्थितिकालो जघन्येन एकसमयात्मक उत्कर्षेण अन्तर्मुहूर्त्तात्मक इति । ‘सिणाया जहा वउसा’ स्नातका यथा वकुशाः । वकुशवदेव स्नातकानामपि स्थितिकालः सर्वाद्वाखा एव भवतीति २९ ।

ત્રિશત્તમમન્તરદ્વારમાહ—‘પુલાગદ્સ ણં મંતે ! કેવદ્યં કાલં અંતરં હોઈ’ પુલાકસ્ય ચલુ ભદન્ત ! કિયત્કાલમન્તરં ભવતિ પુલાકઃ પુલાકો ભૂત્વા કિયતા કાલેન પુનઃ કાલ રહતે હૈં । ક્યોંકિ વકુશ આદિકોં કી સ્થિતિ કા કાલ સર્વાદ્વાં હૈં । કારણ કિ વકુશાદિકોં મેં સે પ્રત્યેક વકુશ बहु स्थिति वाले होते हैं । ‘एवं जाव कसायकुशीला’ इसी प्रकार से प्रतिसेवनाकुशील और कषायकुशील इनका भी स्थितिकाल सर्वाद्वा (सब काल) रूप है । क्योकि इनमें से प्रत्येक बहुत स्थिति वाले होते हैं । ‘णियंठा जहा पुलागा’ पुलाको के जैसे निर्ग्रन्थों का भी स्थिति काल जघन्य से एक समय रूप और उत्कृष्ट से अन्तर्मुहूर्त्त रूप होता है । ‘सिणाया जहा वउसा’ वकुशों के जैसे स्नातकों का भी स्थितिकाल सर्वाद्धारूप ही होता है ॥२९ वें द्वार का कथन समाप्त ॥

૩૦ વેં અન્તરદ્વાર કા કથન

‘પુલાગદ્સ ણં મંતે ! કેવદ્યં કાલં અંતરં હોઈ’ હે ભદન્ત ! પુલાક કા કિતને કાલ કા અન્તર હોતા હૈં ? અર્થાત્ પુલાક હોકરકે ફિર

બકુશો સધળા કાળ રહે છે. કેમકે—બકુશ વિગેરની સ્થિતિનો કાળ સર્વાદ્વા છે. કારણ કે બકુશ વિગેરમાંથી દરેક બકુશો બહુસ્થિતિવાળા હોય છે. ‘एवं जाव कसायकुशीला’ એજ પ્રમાણે પ્રતિસેવનાકુશીલ અને કષાયકુશીલનો સ્થિતિકાળ પણ સર્વાદ્વા છે. કેમકે તેઓમાંથી દરેક બહુસ્થિતિવાળા હોય છે ‘णियंठा जहा पुलागा’ પુલાકોના કથન પ્રમાણે નિર્ગ્રન્થોનો સ્થિતિકાળ પણ જઘન્યથી એક સમય રૂપ અને ઉત્કૃષ્ટથી અંતર્મુહૂર્ત રૂપ હોય છે ‘सिणाया जहा वउसा’ બકુશોના કથન પ્રમાણે સ્નાતકોનો સ્થિતિકાળ પણ સર્વાદ્વા રૂપ હોય છે. ॥ ૨૯ માં દ્વારનું કથન સમાપ્ત ॥

હવે અન્તર્દ્વારનું કથન કરવામાં આવે છે

‘પુલાગદ્સ ણં મંતે ! કેવદ્યં કાલં અંતરં હોઈ’ હે ભગવન્ પુલાકને કેટલા કાળનું અંતર હોય છે ? અર્થાત્ પુલાક, પુલાક થઈને તે પછી કેટલા કાળ

પરાવર્તોં ભવતિ, સ ચાત્ર પરિપૂર્ણોન ગૃહ્યતે અતોઽપાર્દ્ધપુદ્ગલપરાવર્તમિતિ કથિ-
તમ્ । અપાર્દ્ધમિતિ અપગતમર્દ્ધમિતિ પરિપૂર્ણમર્દ્ધ ભવતિ તદપિ નેત્યાહ-‘દેમુણ’
इति देशेन भागेन न्यूनमिति देशेनमपार्दपुद्गलपरावर्तमिति कथितमिति ।
‘एवं जाव णियंठस्स’ एवं यावत् निर्ग्रन्थस्य यावत्पदेन वकुशप्रतिसेवनाकुशील-
कषायकुशीलानां संग्रहो भवति तथा च वकुशप्रतिसेवनाकुशीलकषायकुशील-
निर्ग्रन्थानां जघन्यतोऽन्तर्मुहूर्त्तमन्तरकालो भवति उत्कृष्टेण तु अनन्तकालं काल-
तोऽन्तर भवति तथा क्षेत्रतो देशेनाऽपार्दपुद्गलपरावर्तपर्यन्तमन्तरं भवतीति
भावः । ‘सिणायस्स पुच्छा’ स्नातकस्य खलु भदन्त ! कियत्कालमन्तरं भवतीति
पृच्छा-प्रश्नः, भगवानाह-‘गोयमा’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘नत्थि अंतरं’
नस्ति अन्तरम् स्नातकस्थान्तरं न भवति प्रतिपाताभावादिति । पुलकत्वादीना

પ્રદેશોં કો વ્યાપ્ત કર દેતા હૈ વહ ક્ષેત્ર કી અપેક્ષા એક પુદ્ગલ પરાવર્ત
હૈ એસા યહ પુદ્ગલ પરાવર્ત યહાં પૂરા કા પૂર્ણ નહીં લિયા ગયા હૈ કિન્તુ
આધા લિયા ગયા હૈ-ઔર इस आधे में से भी कुछ कम आधा लिया
गया है ‘एवं जाव णियंठस्स’ इसी प्रकार से विरह काल का कथन
वकुश, प्रतिसेवनाकुशील कषायकुशील एवं निर्ग्रन्थ तक के साधुओं
में भी जानना चाहिये । तथा च वकुश, प्रतिसेवनाकुशील, कषाय-
कुशील और निर्ग्रन्थ इनमें जघन्य अन्तर एक अन्तर्मुहूर्त्त का है
और उत्कृष्ट अनन्तकाल का है, जो कि क्षेत्र की अपेक्षा अन्तर कुछ
कम अपार्द्ध पुद्गलपरावर्त का है ।

‘સિણાયસ્સ પુચ્છા’ હે ભદન્ત ! સ્નાતક કે કિતને કાલ કા અન્તર
હોતા હૈ ? इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-‘गोयमा ! नत्थि अंतरं’

કાશના પ્રદેશોને વ્યાપ્ત કરી દે છે. તે ક્ષેત્રની અપેક્ષાથી એક પુદ્ગલ પરા-
વર્ત છે, એવો આ પુદ્ગલ પરાવર્ત અહીયાં પૂરેપૂરો લીધેલ નથી પરંતુ
અર્ધો ગ્રહણ કરેલ છે. અને અર્ધાથી કંઈક કમ અર્ધો લીધેલ છે. ‘एवं जाव
णियंठस्स’ એજ રીતે વિરહકાળનું કથન બકુશ પ્રતિસેવના કુશીલ, કષાય
કુશીલ, અને નિર્ગ્રન્થ સુધીના સાધુઓમાં પણ સમજવું જોઈએ. તથા
બકુશ પ્રતિસેવના કુશીલ કષાય કુશીલ અને નિર્ગ્રન્થોમાં જઘન્ય અન્તર એક
અન્તર્મુહૂર્તનું છે. અને ઉત્કૃષ્ટ અન્તર અનંત કાળનું છે. તથા ક્ષેત્રની અપે-
ક્ષાથી અન્તર કંઈક કમ અપાર્દ્ધ-અર્ધ પુદ્ગલ પરાવર્તનું છે.

‘સિણાયસ્સ પુચ્છા’ હે ભગવન્ સ્નાતકને કેટલા કાળનું અન્તર હોય
છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘गोयमा ! नत्थि अंतरं’ હે ગૌતમ !

પ્રતિસેવનાકુશીલાનાં સંગ્રહો ભવતિ તથા ચ પ્રતિસેવનાકુશીલાનાં કપાય-
કુશીલાનાં ચાન્તરં ન ભવતીતિ ભાવઃ । ‘ણિયંઠાણં પુચ્છા’ નિર્ગ્રન્થાનાં સ્વલુ
ભદન્ત ! ક્રિયત્કાલપન્તરં ભવતીતિ પૃચ્છા-પ્રશ્ન’, મગવાનાહ-‘ગોયમા’ इत्यादि,
‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘જહન્નેણં એકકં સમયં’ જઘન્યેન એકં સમયમન્તરં ભવતિ
‘ઉક્કોસેણં છમ્માસા’ ઉત્કર્ષેણ પપ્પમાસાન્-ઉત્કર્ષતઃ પપ્પમાસપર્યન્તમન્તરં ભવતીતિ ।
‘સિણાયાણં જહા વડસાણં’ સ્નાતકાનાં યથા વકુશાનાં નાસ્તિ અન્તરં તથૈવ
અન્તરાભાવો જ્ઞાતવ્ય इति ૩૦ ।

एकत्रिंशत्तमं समुद्धातद्वारमाह-‘पुलागस्स णं भंते ! कइ समुग्घाया
पन्नत्ता’ पुलाकस्य स्वलु भदन्त ! कति समुद्धाता प्रज्ञप्ताः ? इति मगवानाह-

कसायकुशीलाणं’ इसी प्रकार से प्रतिसेवनाकुशील और कषायकुशील
इनमें भी अन्तर नहीं होता है ।

‘णियंठाणं પુચ્છા’ હે ભદન્ત ! નિર્ગ્રન્થોં મેં કિતને કાલ કા અન્તર
હોતા હે ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હિં-‘ગોયમા ! જહન્નેણં એકકં સમયં,
ઉક્કોસેણં છમ્માસા’ હે ગૌતમ ! નિર્ગ્રન્થોં કા અન્તર જઘન્ય સે એક
સમય કા ઔર ઉત્કૃષ્ટ સે છહ માસ તરુ કો હોતા હે ।

‘સિણાયાણં જહા વડસાણં’ હે ભદન્ત ! સ્નાતકોં કા અન્તર કિતને
કાલ કા હોતા હે ? હસ પ્રશ્નકે ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હિં જિ હે ગૌતમ !
સ્નાતકોં કા અન્તર કથન વકુશોં કે અન્તર કથન જૈસા હે । અર્થાત્
સ્નાતકોં મેં અન્તર-વ્યવધાન કે કારણોં કે અભાવ સે અન્તર નહીં
હોતા હે । અન્તરદ્વાર કા કથન સમાપ્ત ।

૩૧ વેં સમુદ્ધાત દ્વાર કા કથન

‘પુલાગસ્સ ણં ભંતે ! કહ સમુગ્ઘાયા પન્નત્તા’ હે ભદન્ત ! પુલાક કે

આજ પ્રમાણે પ્રતિસેવના કુશીલ અને કષાયકુશીલમાં પણ અંતર હોતું નથી.
‘ણિયંઠાણં પુચ્છા’ હે ભગવન્ નિર્ગ્રન્થોમાં કેટલા કાળનું અંતર હોય છે ?
આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! જહન્નેણં એકકં સમયં
ઉક્કોસેણં છમ્માસા’ હે ગૌતમ ! નિર્ગ્રન્થોનું અંતર જઘન્યથી એક સમયનું
અને ઉત્કૃષ્ટથી છ માસ સુધીનું હોય છે. ‘સિણાયાણં જહા વડસાણં’ હે ભગ-
વન્ સ્નાતકોનું અંતર કેટલા કાળનું હોય છે ? આના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે
છે કે-હે ગૌતમ ! સ્નાતકોનું અંતર કથન પુલાકોના અંતર કથન પ્રમાણેનું
છે. અર્થાત્ સ્નાતકોમાં વ્યવધાનના કારણોના અભાવથી અંતર હોતું નથી.
એ રીતે આ અંતરદ્વાર કહ્યું છે.

અંતરદ્વાર સમાપ્ત.

હવે ૩૧ માં સમુદ્ધાતદ્વારનું કથન કરવામાં આવે છે.

‘પુલાગસ્સ ણં ભંતે ! કહ સમુગ્ઘાયા પન્નત્તા’ હે ભગવન્ પુલાકોને કેટલા

‘गोयमा’ इत्यादि, ‘गोयमा’ है गौतम ? ‘निन्नि समुद्राया पत्तत्ता’ अथः समुद्रयाताः प्रश्नाः ‘नं जहा’ अथवा-‘वेयणासमुद्राय’ वेदना समुद्रयातः १, ‘कप्पायसमुद्राय’ कप्पायसमुद्रयातः, चागिरस्ता समुद्रयान्तरात् उदयमेव वेन कप्पायसमुद्रयातो भवतीति २ । ‘मारणान्तिरुसमुद्राय’ मारणान्तिरुसमुद्रयातः, अत्र पुल्लकार मरणाभावेऽपि मारणान्तिरुसमुद्रयातो न निन्द्य समुद्रयात- निवृत्तस्य कुशीलत्वपरिणामे नति मरणाभावान् उच्यते । ‘पउत्तरम ण भवे ! पुत्ता’ बहुवचस्य खलु भदन्व ! कति समुद्रयाताः प्रश्नाः ? इति पृच्छा-प्रश्नः, मयाज्ञाद-‘गोऽमा’ इत्यादि, ‘गोयमा’ है गौतम ! ‘एव समुद्राया पत्तत्ता’ कितने समुद्रयान होते हैं ? उत्तर में अनुश्री कल्पे हैं-‘मायमा ! निन्नि समुद्राया पत्तत्ता’ है गौतम ! पुल्लकार के तीन समुद्रयान होते हैं । ‘नं जहा’ जैसे-‘वेयणासमुद्राय, कप्पायसमुद्राय, मारणान्तिरुसमुद्राय’ वेदना समुद्रयात, कप्पाय समुद्रयात और मारणान्तिरु समुद्रयात, पुल्लकार के संबलन कप्पाय का उदय होता है अन्तरिक्षे कप्पाय समुद्रयात हो सकता है क्यों कि चागिरयातो के संबलन कप्पाय के उदय होने से कप्पाय समुद्रयात होता है । यद्यपि पुल्लकार का मरण नहीं होता है फिर भी यहां मारणान्तिरु समुद्रयात का तान निन्द्य नहीं पड़ता है क्यों कि समुद्रयात में निवृत्त होने के बाद कप्पाय कुशीलता आदि के परिणाम के होने पर उसका मरण होता है ।

‘पउत्तरम ण भवे ! पुत्ता’ है भदन्व ! बहुवचन कितने समुद्रयान होते हैं ? उत्तर में अनुश्री कल्पे हैं-‘गोयमा ! एव समुद्राया पत्तत्ता’

પશ્ચ સમુદ્ધાતા ભવન્તિ, 'તં જહા' તથા—'વેયણાસમુઘાણ જાવ તેયા સમુઘાણ' વેદનાસમુદ્ધાતો યાવત્ તૈજસસમુદ્ધાતઃ યાવત્ પદેન કષાયમારણાન્તિકૃત્તૈક્રિયાણાં ત્રયાણાં સંગ્રહો ભવતિ 'एवं पडिसेवणाकुसीलेवि' एवं प्रतिसेवनाकुशील विषयेऽपि ज्ञातव्यं प्रतिसेवनाकुशीलस्यापि वेदनादिका स्तैजसान्ताः पश्च समुद्घाता भवन्तीति । 'कसायकुशीलस्स पुच्छा' कषायकुशीलस्य खलु भदन्त ! कति समुद्घाताः प्रज्ञप्ता इति प्रश्नः, भगवानाह—'गोयमा' इत्यादि, 'गोयमा' हे गौतम ! 'छ समुघाया पन्नत्ता' षट् समुद्घाताः प्रज्ञप्ताः, 'तं जहा' तथા—'વેયણાસમુઘાણ જાવ આહારગસમુઘાણ' વેદના સમુદ્ધાતો યાવદાહારકસમુદ્ધાતઃ, યાવત્પદેન કષાયાદીનાં ચતુર્ણાં સમુદ્ધાતાનાં સંગ્રહો ભવતિ—તથા ચ વેદનાસમુદ્ધાતાદારભ્યાહારકસમુદ્ધાતાન્તષ્ટ સમુદ્ધાતવાન્ કષાયકુશીલો ભવતીતિ । 'णियंठस्स णं पुच्छा' निर्ग्रन्थस्य खलु भदन्त ! कति समुद्घाता भव

हे गौतम ! यकुश के पांच समुद्घात होते हैं । 'तं जहा' जो इस प्रकार से है—वेदना १, कषायसमुद्घात २, मारणान्तिक समुद्घात ३, वैक्रिय समुद्घात ४ और तैजस समुद्घात ५ 'एवं पडिसेवणाकुसीलेवि' प्रतिसेवनाकुशील के भी ये ही पांच समुद्घात होते हैं । 'कसाय-कुशीलस्स पुच्छा' हे भदन्त ! कषाय कुशील साधु के कितने समुद्घात होते हैं ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—'गोयमा ! छ समुघाया पन्नत्ता' हे गौतम ! कषायकुशील साधु के छ समुद्घात होते हैं । 'तं जहा' जो इस प्रकार से हैं—वेदना १ कषाय २ मारणान्तिक ३ वैक्रिय समुद्घात ४ तैजस समुद्घात ५ और आहारक समुद्घात ६ ।

'णियंठस्स णं पुच्छा' हे भदन्त ! निर्ग्रन्थ के कितने समुद्घात होते हैं ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—'गोयमा ! नत्थि एक्को वि' हे

ગૌતમ ! બકુશને પાંચ સમુદ્ધાતો હોય છે. 'તં જહા' તે આ પ્રમાણે છે. વેદનાસમુદ્ધાત ૧ કષાયસમુદ્ધાત ૨ મારણાન્તિક સમુદ્ધાત ૩ વૈક્રિયસમુદ્ધાત ૪ અને તૈજસસમુદ્ધાત ૫ 'एवं पडिसेवणाकुसीले वि' એજ પ્રમાણે પ્રતિસેવના કુશીલને પણ એજ પાંચ સમુદ્ધાતો હોય છે. 'कसायकुशीलस्स पुच्छा' કષાય કુશીલ સાધુને કેટલા સમુદ્ધાતો હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—'गोयमा छ समुघाया पन्नत्ता' હે ગૌતમ ! કષાયકુશીલ સાધુને ૬ છ સમુદ્ધાતો હોય છે 'તં જહા' તે આ પ્રમાણે છે—વેદનાસમુદ્ધાત ૧ કષાય સમુદ્ધાત ૨ મારણાન્તિક સમુદ્ધાત ૩ વૈક્રિયસમુદ્ધાત ૪ તૈજસસમુદ્ધાત ૫ અને આહારક સમુદ્ધાત ૬ 'णियंठस्स णं पुच्छा' હે ભગવન્ નિર્ગ્રન્થને કેટલા સમુદ્ધાતો હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—'गोयमा ! नत्थि

खेज्जेसु भागेषु होज्जा' लोकास्यासंख्येयेषु भागेषु भवेत्-अथवा 'सर्वलोए होज्जा' सर्वलोके भवेत् इति प्रश्नः, भगवानाह-'गोयमा' इत्यादि, 'गोयमा' हे गौतम ! 'णो संखेज्जइ भागे होज्जा' नो लोकाकाशस्य संख्याते भागे भवेत् पुलाकोऽपि तु 'असंखेज्जइ भागे होज्जा' लोकाकाशस्यासंख्यातभागे भवेत् पुलाकशरीरस्य लोकासंख्येयभागमात्रावगाहित्वात् । 'णो संखेज्जेसु भागेषु होज्जा' नो संख्यातेषु भागेषु भवेत् 'णो असंखेज्जेसु भागेषु होज्जा' नो लोकाकाशस्यासंख्यातैषु भागेषु भवेत् पुलाकः, 'णो सर्वलोए होज्जा' नो सर्वलोके व्याप्तो भवेत् पुलाक इति । 'एवं जाव णियंठे' एवं पुलाकवदेव यावत् निर्ग्रन्थः, अत्र यावत्पदेन वकुशमभिसेवनाकुशीलस्वायकुशीलर्ना संग्रहो भवति तथा च

यै रहता है । अथवा 'असंखेज्जेसु भागेषु होज्जा' 'असंख्यातभागों में रहता है ? अथवा 'सर्वलोए होज्जा' 'समस्त लोक में रहता है ? इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-'गोयमा ! णो संखेज्जइ भागे होज्जा' हे गौतम पुलाक लोक के संख्यातवे भाग में नहीं रहता है 'असंखेज्जइ भागे होज्जा' किन्तु लोक के असंख्यातवे भाग में रहता है । इसी प्रकार वह 'णो संखेज्जेसु भागेषु होज्जा णो असंखेज्जेसु भागेषु होज्जा' लोक के संख्यात भागों में भी नहीं रहता है और न लोक के असंख्यात भागों में भी रहता है तथा 'णो सर्वलोए होज्जा' 'संपूर्णलोक में भी नहीं होता है । पुलाक लोकाकाश के असंख्यातवे भाग में रहता है ऐसा जो कहा है वह पुलाक के शरीर को लेकर कहा गया है । क्योंकि पुलाक का शरीर लोकाकाश के असंख्यातवे भाग मात्र में अवगाही होता है । 'एवं जाव णियंठे' इसी प्रकार का कथन वकुश

अथवा 'असंखेज्जेसु भागेषु होज्जा' असंख्यात भागोभां अथवा 'सर्वलोए होज्जा' सधणा लोकभां रडे छे ? आ प्रश्नना उत्तरभां प्रभुश्री कडे छे डे- 'गोयमा ! णो संखेज्जइ भागे होज्जा' छे गौतम । पुलाक लोकनां संख्यातभां भागभां रडैता नथी 'असंखेज्जभागे होज्जा' परंतु लोकना असंख्यातभां भागभां रडे छे अरु रीते 'णो संखेज्जेसु भागेषु होज्जा, णो असंखेज्जेसु भागेषु होज्जा' लोकना संख्यातभां भागोभां पणु रडैता नथी. अने लोकना असंख्यातभां भागोभां पणु रडैता नथी. पुलाक लोककाशना असंख्यातभां भागभां रडे छे अरु ते कडेल छे ते पुलाकना शरीरने लछिने कडेल छे. डेमडे पुलाकनु शरीर लोककाशना असंख्यातभां भाग मात्रभां अवगाहना- वाणुं छे य छे 'एवं जाव णियंठे' अरु प्रमाणेणुं कथन वकुश, प्रतिसेवना

સ્નાતક ઇતિ । ‘સવ્વલોષ વા હોજ્જા’ સર્વલોકે વા ભવેત્ યદા સ્નાતકઃ સમસ્ત-
મપિ લોકં વ્યાપ્નોતિ તદા સર્વલોકે ભવેદિતિ ॥૩૨ સૂ૦ ૧૨॥

અથ ત્રયસ્ત્રિંશત્તમં સ્પર્શનાદ્વારમારભ્ય ષટ્ત્રિંશત્તમાલ્પવહૃત્વદ્વારપર્યન્તદ્વારા
પ્રયાહ-‘પુલાષ ણં’ ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્-પુલાષ ણં મંતે ! લોગસમ કિં સંસ્વેજ્જહમાણં ફુસહ
અસંસ્વેજ્જહમાણં ફુસહ એવં જહા ઓગાહણા યણિયા તહા
ફુસણા વિ યાણિયઠ્ઠા જાવ સિણાણ ૩૩ । પુલાષ ણં મંતે !
કયરંમિ ભાવે હોજ્જા ? ગોયમા ! સ્વઓવસમિણ ભાવે હોજ્જા
એવં જાવ કસાયકુસીલે । ણિયંઠે પુચ્છા ગોયમા ! ઉવસમિણ
વા ભાવે હોજ્જા । સિણાણ પુચ્છા, ગોયમા ! સ્વાહણ વા હોજ્જા ૩૪ ।

હૈ । ‘સવ્વલોષુ વા હોજ્જા’ અથવા સર્વલોકાકાશ મેં રહતા હૈ । સ્ના-
તક કેવલિ સમુદ્ધાત અવસ્થા મેં જબ ઢળ કપાટ કરને કી અવસ્થા મેં
હોતા હૈ તબ વહ લોક કે અસંખ્યાતવેં ભાગ મેં રહતા હૈ ક્યોંકિ ઉસકા
શરીર લોક કે અસંખ્યાતવેં ભાગ મેં વૃત્તિવાલા હોતા હૈ । તથા જબ વહ
મન્થાનાવસ્થા મેં હોતા હૈ તબ ઉસકે દ્વારા લોક કા બહુત અધિક ભાગ
વ્યાપ્ત કર લિયા ગયા હોતા હૈ । ઓર બહુત થોડા ભાગ ઉસકે દ્વારા
અવ્યાપ્ત રહતા હૈ । ઇસલિયે વહ લોક કે અસંખ્યાત ભાગોં મેં વ્યાપ્ત
કહા ગયા હૈ ઓર જબ વહ સ્નાતક સમગ્રલોક કો વ્યાપ્ત કર લેતા હૈ
તબ વહ સમગ્ર લોક મેં રહતા હૈ એસા જાનના ચાહિયે ॥સૂ૦ ૧૨॥

ક્ષેત્રદ્વાર કા કથન સમાપ્ત ॥

છે. ‘સવ્વલોષ વા હોજ્જા’ અથવા સંપૂર્ણ લોકાકાશમાં રહે છે. સ્નાતક
કેવલી સમુદ્ધાત અવસ્થામાં જ્યારે દણ્ડકપાટ કરવાની અવસ્થામાં હોય છે.
ત્યારે તે લોકના અસંખ્યાતમા ભાગમાં રહે છે. કેમકે-તેનું શરીર લોકના
અસંખ્યાતમા ભાગમાં વૃત્તિવાળું હોય છે તથા જ્યારે તે મન્થાનાવસ્થામાં
હોય છે, ત્યારે તેના દ્વારા લોકને ઘણો વધારે ભાગ વ્યાપ્ત કર્યો હોય છે,
અને ઘણો થોડો ભાગ તેના દ્વારા અવ્યાપ્ત રહે છે. તેથી તે લોકના અસં-
ખ્યાત ભાગોમાં વ્યાપ્ત કહેલ છે, અને જ્યારે તે સ્નાતક સંપૂર્ણ લોકને
વ્યાપ્ત કરી લે છે, ત્યારે તે સમગ્ર લોકમાં રહે છે. તેમ સમજવું. એ રીતે
આ ક્ષેત્રદ્વાર કહ્યું છે. ક્ષેત્રદ્વાર સમાપ્ત ॥સૂ૦ ૧૨॥

સ્નાતક ઇતિ । ‘સવ્વલોષ વા હોજ્જા’ સર્વલોકે વા ભવેત્ યદા સ્નાતકઃ સમસ્ત-
મપિ લોકં વ્યાપ્નોતિ તદા સર્વલોકે ભવેદિતિ ॥૩૨ સૂ૦ ૧૨॥

અથ ત્રયસ્ત્રિંશત્તમં સ્પર્શનાદ્વારમારભ્ય પદ્ત્રિંશત્તમાલ્પવહૃત્વદ્વારપર્યન્તદ્વારા
પ્રયાહ-‘પુલાષ ણં’ ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્-પુલાષ ણં મંતે ! લોગસ્મ કિં સંસ્વેજ્જઇમાગં ફુસઇ
અસંસ્વેજ્જઇમાગં ફુસઇ એવં જહા ઓગાહણા ખણિયા તહા
ફુસણા વિ ખાણિયઠ્ઠા જાવ સિણાણ ૩૩। પુલાષ ણં મંતે !
કયરંમિ ભાવે હોજ્જા ? ગોયમા ! સ્વઓવસમિષ્ઠ ભાવે હોજ્જા
એવં જાવ કસાયકુસીલે । ણિયંઠે પુચ્છા ગોયમા ! ઉવસમિષ્ઠ
વા ભાવે હોજ્જા । સિણાણ પુચ્છા, ગોયમા ! સ્વાઇષ્ઠ વા હોજ્જા ૩૪।

હૈ । ‘સવ્વલોષુ વા હોજ્જા’ અથવા સર્વલોકાકાશ મેં રહતા હૈ । સ્ના-
તક કેર્વાલ સમુદ્ધાત અવસ્થા મેં જબ દળડ કપાટ કરને કી અવસ્થા મેં
હોતા હૈ તબ વહ લોક કે અસંસ્વાતવેં આગ મેં રહતા હૈ ક્યોંકિ ઉસકા
શરીર લોક કે અસંસ્વાતવેં આગ મેં વૃત્તિવાલા હોતા હૈ । તથા જબ વહ
મન્થાનાવસ્થા મેં હોતા હૈ તબ ઉસકે દ્વારા લોક કા ઘણુત અધિક આગ
વ્યાપ્ત કર લિયા ગયા હોતા હૈ । ઓર ઘણુત થોડા આગ ઉસકે દ્વારા
અવ્યાપ્ત રહતા હૈ । હસલિયે વહ લોક કે અસંસ્વાત આગોં મેં વ્યાપ્ત
કહા ગયા હૈ ઓર જબ વહ સ્નાતક સમગ્રલોક કો વ્યાપ્ત કર લેતા હૈ
તબ વહ સમગ્ર લોક મેં રહતા હૈ એસા જાનના ધાહિયે ॥સૂ૦ ૧૨॥

ક્ષેત્રદ્વાર કા કથન સમાપ્ત ॥

છે. ‘સવ્વલોષ વા હોજ્જા’ અથવા સંપૂર્ણ લોકાકાશમા રહે છે. સ્નાતક
કેવલી સમુદ્ધાત અવસ્થામાં જ્યારે દણ્ડકપાટ કરવાની અવસ્થામાં હોય છે.
ત્યારે તે લોકના અસંખ્યાતમા ભાગમાં રહે છે. કેમકે-તેનું શરીર લોકના
અસંખ્યાતમા ભાગમાં વૃત્તિવાળું હોય છે તથા જ્યારે તે મન્થાનાવસ્થામાં
હોય છે, ત્યારે તેના દ્વારા લોકનો ઘણો વધારે ભાગ વ્યાપ્ત કર્યો હોય છે,
અને ઘણો થોડો ભાગ તેના દ્વારા અવ્યાપ્ત રહે છે. તેથી તે લોકના અસં-
ખ્યાત ભાગોમાં વ્યાપ્ત કહેલ છે, અને જ્યારે તે સ્નાતક સંપૂર્ણ લોકને
વ્યાપ્ત કરી લે છે, ત્યારે તે સમગ્ર લોકમાં રહે છે. તેમ સમજવું. એ રીતે
આ ક્ષેત્રદ્વાર કહ્યું છે. ક્ષેત્રદ્વાર સમાપ્ત ॥સૂ૦ ૧૨॥

पुलाया णं भंते ! एगसमएणं केवइथा होज्जा गोयमा ! पडि-
वज्जमाणए पडुच्च सिय अत्थि सिय नत्थि, जइ अत्थि जह-
न्नेणं एक्को वा दो वा तिन्नि वा उक्कोसेणं सयपुहुत्तं । पुव्व-
पडिवन्नए पडुच्च सिय अत्थि सिय नत्थि जइ अत्थि जहन्नेणं
एक्को वा दो वा तिन्नि वा उक्कोसेणं सहस्सपुहुत्तं । बउसा णं भंते !
एगसमएणं पुच्छा गोयमा ! पडिवज्जमाणए पडुच्च सिय अत्थि
सिय नत्थि । जइ अत्थि जहन्नेणं एक्को वा दो वा तिन्नि वा
उक्कोसेणं सयपुहुत्तं । पुव्वपडिवन्नए पडुच्च जहन्नेणं कोडिसय-
पुहुत्तं उक्कोसेणं वि कोडीसयपुहुत्तं । एवं पडिसेवणाकुसीले वि ।
कसायकुसीला णं पुच्छा गोयमा ! पडिवज्जमाणए पडुच्च सिय
अत्थि सिय नत्थि । जइ अत्थि जहन्नेणं एक्को वा दो वा तिन्नि वा
उक्कोसेणं सहस्सपुहुत्तं । पुव्वपडिवन्नए पडुच्च जहन्नेणं कोडि-
सहस्सपुहुत्तं उक्कोसेण वि कोडिसहस्सपुहुत्तं । गियंठा णं
पुच्छा गोयमा ! पडिवज्जमाणए य पडुच्च सिय अत्थि सिय
नत्थि जइ अत्थि जहन्नेणं एक्को वा दो वा तिन्नि वा उक्को-
सेणं बादट्ठं सयं, अट्ठसयं खवगाणं चउपन्नं उवसासगाणं ।
पुव्वपडिवन्नए पडुच्च सिय अत्थि सिय नत्थि । जइ अत्थि
जहन्नेणं एक्को वा दो वा तिन्नि वा उक्कोसेणं सयपुहुत्तं ।
सिणायाणं पुच्छा गोयमा ! पडिवज्जमाणए पडुच्च सिय अत्थि
सिय नत्थि । जइ अत्थि जहन्नेणं एक्को वा दो वा तिन्नि वा
उक्कोसेणं अट्ठसयं । पुव्वपडिवन्नए पडुच्च जहन्नेणं कोडि-
पुहुत्तं उक्कोसेण वि कोडिपुहुत्तं ३५ । एएसि णं भंते ! पुलाग
बउसपडिसेवणाकुसीलकसायकुसीले गियंठे सिणायाणं कयरे

कथरेहिंतो जाव विसेसाहिया वा ? गोयसा ! सव्वत्थोवा णियंठा,
पुलागा संखेज्जगुणा, सिणाया संखेज्जगुणा, वउसा संखेज्जगुणा,
पडिसेवणाकुसीला संखेज्जगुणा, कसायकुसीला संखेज्जगुणा ।
सेवं भंते ! सेवं भंते ! त्ति जाव विहरइ ॥सू० १३॥

॥ पणवीसइमे सए छट्ठो उद्देसओ समत्तो ॥

छाया—पुलाकः खलु भदन्त ! लोकस्य किं संख्येयभागं स्पृशति
असंख्येयभागं स्पृशति ? गौतम ! एवं यथा अवगाहना भणिता तथा
स्पर्शनाऽपि भणितव्या यावत् स्नातकः ३३ । पुलाकः खलु भदन्त ! कतरस्मिन्
भावे भवेत् ? गौतम ! क्षायोपशमिकभावे भवेत् । एवं यावत् कषायकुशीलः ।
निर्ग्रन्थः पृच्छा गौतम ! औपशमिकभावे भवेत् क्षायिके भावे वा भवेत् । स्नातकः
पृच्छा गौतम ! क्षायिके भावे भवेत् ३४ । पुलाकाः खलु भदन्त ! एकसमयेन
क्रियन्तो भवन्ति ? गौतम ! प्रतिपद्यमानान् प्रतीत्य स्यात् अस्ति स्यात् नास्ति,
यदि अस्ति जघन्येन एको वा द्वौ वा त्रयो वा उत्कर्षेण शतपृथक्त्वम् । पूर्वप्रति-
पन्नकान् प्रतीत्य स्यादस्ति स्यान्नास्ति, यदि अस्ति जघन्येन एको वा द्वौ वा त्रयो
वा उत्कर्षेण सहस्रपृथक्त्वम् । वकुशाः खलु भदन्त ! एकसमयेन पृच्छा गौतम !
प्रतिपद्यमानकान् प्रतीत्य स्यादस्ति स्यान्नास्ति यदि अस्ति, जघन्येन एको वा
द्वौ वा त्रयो वा उत्कर्षेण शतपृथक्त्वम् पूर्वप्रतिपन्नकान् प्रतीत्य जघन्येन कोटि-
शतपृथक्त्वम् उत्कर्षेणापि कोटिशतपृथक्त्वम् । एवं प्रतिसेवनाकुशीलोऽपि । कषाय-
कुशीलाः पृच्छा गौतम ! प्रतिपद्यमानकान् प्रतीत्य स्यादस्ति स्यान्नास्ति । यदि
अस्ति जघन्येन एको वा द्वौ वा त्रयो वा उत्कर्षेण सहस्रपृथक्त्वम्, पूर्वप्रतिपन्न-
कान् प्रतीत्य जघन्येन कोटिसहस्रपृथक्त्वम् उत्कर्षेणोऽपि कोटिसहस्रपृथ-
क्त्वम् । निर्ग्रन्थाः खलु पृच्छा गौतम ! प्रतिपद्यमानकान् प्रतीत्य स्यादस्ति स्या-
न्नास्ति, यदि अस्ति जघन्येन एको वा द्वौ वा त्रयो वा उत्कर्षेण द्वाषष्टिशतम्,
अष्टशतं क्षपकाणाम् चतुःपञ्चाशदुपशमकानाम् पूर्वप्रतिपन्नकान् प्रतीत्य स्याद-
स्ति स्यान्नास्ति । यदि अस्ति जघन्येन एको वा द्वौ वा त्रयो वा उत्कर्षेण शत-
पृथक्त्वम् । स्नातकाः खलु पृच्छा गौतम ! प्रतिपद्यमानकान् प्रतीत्य स्यादस्ति
स्यान्नास्ति यदि अस्ति जघन्येन एको वा द्वौ वा त्रयो वा उत्कर्षेण अष्टशतम् ।
पूर्वप्रतिपन्नकान् प्रतीत्य जघन्येन कोटिपृथक्त्वम् ३५ । एतेषां खलु भदन्त !
पुलाक-वकुश-प्रतिसेवनाकुशील-कषायकुशील-निर्ग्रन्थस्नातकानां कतमे कतमे-
भ्यो यावद्विशेषाधिका वा गौतम ! सर्वस्तोकाः निर्ग्रन्थाः, पुलाकाः संख्येयगुणाः

સ્નાતકાઃ સંખ્યેયગુણાઃ, વકુશાઃ સંખ્યેયગુણાઃ, પ્રતિસેવનાકુશીલાઃ સંખ્યેય-
ગુણાઃ, કપાયકુશીલાઃ સંખ્યેયગુણાઃ। તદેવં મદન્ત ! તદેવં મદન્ત !
इति यावद्विहरति ॥ સૂ૦૧૩ ॥

इति पञ्चविंशतिशतके षष्ठोद्देशकः समाप्तः

ટીકા—‘પુલાપ ણં મંતે’ પુલાકઃ સ્વહ મદન્ત ! ‘લોગસ્સ કિં સંખેજ્જહ
ભાગં ફુસહ અસંખેજ્જહભાગં ફુસહ’ લોકસ્ય કિં સંખ્યેયં ભાગં સ્પૃશતિ અથવા
લોકસ્યાસંખ્યેયં ભાગં સ્પૃશતીતિ પ્રશ્નઃ, ભગવાનાહ—‘એવં જહા’ ઇત્યાદિ, ‘એવં
જહા ઓગાહણા મણિયા તહા ફુસણા વિ માણિયવ્વા’ એવં યથા અગાહના મણિતા
તત્ર અવગાહના-અવગાહક્ષેત્રવિષયા અતઃ ક્ષેત્રદ્વારમેવ અવગાહનાદ્વારં જ્ઞેયમ્ તથા

૩૩ વેં સ્પર્શનાદ્વાર કા કથન

‘પુલાપ ણં મંતે ! લોગસ્સ કિં સંખેજ્જહ ભાગં ફુસહ અસંખેજ્જહ
ભાગં ફુસહ’ ઇત્યાદિ ।

ટીકાર્થ-ગૌતમસ્વામી ને પ્રભુશ્રી સે એસા પૂછા હૈ—‘પુલાપ ણં મંતે !
લોગસ્સ કિં સંખેજ્જહભાગં અસંખેજ્જહભાગં ફુસહ’ હૈ મદન્ત ! પુલાક
કયા લોક કે સંખ્યાતવેં ભાગ કી સ્પર્શના કરતા હૈં ? અથવા અસં
ખ્યાતવેં ભાગ કી સ્પર્શના કરતા હૈં ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે
હૈં ‘એવં જહા ઓગાહણા મણિયા તહા ફુસણા વિ માણિયવ્વા’ હૈ
ગૌતમ ! જિસ પ્રકાર સે અવગાહના કે સમ્બન્ધ મેં કથન કિયા ગયા
હૈં ઉસી પ્રકાર સે સ્પર્શના કે સમ્બન્ધ મેં ભી કથન જાન લેના ચાહિયે ।

અવગાહક્ષેત્ર વિષયક અવગાહના હોતી હૈ । અતઃ ક્ષેત્રદ્વાર હી અવ-
ગાહના દ્વાર હૈં હસલિયે સ્પર્શના ભી હસી કે અનુસાર કહની ચાહિયે

હવે ૩૩ મા સ્પર્શના દ્વારનું કથન કરવામાં આવે છે—

‘પુલાપ ણં મંતે ! લોગસ્સ કિં સંખેજ્જહભાગં ફુસહ અસંખેજ્જહભાગં ફુસહ’ ઈ

ટીકાર્થ—આ સૂત્રદ્વારા શ્રીગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને એવું પૂછ્યું છે કે—

‘પુલાપ ણં મંતે ! લોગસ્સ કિં સંખેજ્જહભાગં ફુસહ અસંખેજ્જહભાગં ફુસહ’ હે ભગવન્
પુલાક લોકના સંખ્યાતમા ભાગની સ્પર્શના કરે છે ? અથવા અસંખ્યાતમા
ભાગની સ્પર્શના કરે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘એવં
ઓગાહણા મણિયા તહા ફુસણા વિ માણિયવ્વા’ હે ગૌતમ ! જે પ્રમાણે અવ-
ગાહનાના સમ્બન્ધમાં કથન કરવામાં આ-યું છે, એજ પ્રમાણે સ્પર્શનાના
સંબંધમાં પણ કથન સમજવું.

અવગાહ ક્ષેત્ર વિષયક અવગાહના હોય છે. જેથી ક્ષેત્રદ્વાર જ અવ-
ગાહનાદ્વાર છે, તેથી સ્પર્શના પણ તે પ્રમાણેજ કહેવી જોઈએ. અને આ

સ્પર્શનાડપિ મણિતવ્યા ક્રિયત્પર્યન્તમવગાહનાપ્રકરણમિદ અધ્યેતવ્યં તત્રાહ-
 'જાવ' ઇત્યાદિ 'જાવ સિનાઈ' યાવત્સ્નાતકઃ, સ્નાતકપ્રકરણાન્તં સર્વમવગત્તવ્યમ્
 પુલાકાદારમ્બ્ય નિર્ગ્રન્થાન્તઃ સર્વોડપિ લોકસ્યાસંખ્યેયમેવ ભાગં સ્પૃશતિ સ્નાતક
 સ્તુ લોકસ્યાસંખ્યેયભાગં સ્પૃશતિ અસંખ્યેયાન્ ભાગાન્ વા સ્પૃશતિ સર્વલોકં વા
 સ્પૃશતીત્યેવં ક્રમેણ પુલાકાદારમ્બ્ય સ્નાતકાન્તસ્યાવગાહનાવદેવ સ્પર્શના જ્ઞાતવ્યેતિ ।
 નતુ અવગાહનાસ્પર્શનયોઃ કો ભેદ ઇતિચેદ્ત્રોચ્યયે ક્ષેત્રસ્ય યાવાન્ ભાગઃ,
 અવગાહઠ-આશ્રિતો ભવેત્ સા અવગાહના, અવગાઠક્ષેત્રસ્ય તત્પાર્શ્વવર્ત્તિનશ્ચ ક્ષેત્ર-
 સ્પર્શનેતિ સ્પર્શનાદ્વારમ્ ૩૩ ।

और यह अवगाहना प्रकरण यह: 'जाव सिनाए' इस सूत्रपाठ तक का
 ग्रहण हुआ है ऐसा जानना चाहिये। तथा च-पुलाक से लेकर निर्ग्रन्थ
 तक के साधु लोक के असंख्यातवे' भाग तक की ही स्पर्शना करते
 हैं और स्नातक साधु लोक के असंख्यान वे' भाग की स्पर्शना करता
 है लोक के असंख्यात भागों की भी स्पर्शना करता है और समस्त लोक
 की भी स्पर्शना करता है। ऐसा कथन इस स्पर्शना प्रकरण में किया
 गया है ऐसा जानना चाहिये ।

શંકા—અવગાહના ઓર સ્પર્શના મેં કયા અન્નર હૈ ?

ઉત્તર—ક્ષેત્ર કા જિતના ભાગ અવગાઠ-આશ્રિત હોતા હૈ, વહ
 અવગાહના હૈ તથા અવગાહિત ક્ષેત્ર ઓર ઉન્નકી આજૂ બાજૂ કા ક્ષેત્ર
 -પાર્શ્વવર્ત્તી ક્ષેત્ર જો હોતા હૈ ઉન્નકી બી સ્પર્શના હોતી હૈ ।

સ્પર્શના દ્વાર કા કથન સમાપ્ત ૩૩ ।

અવગાહના પ્રકરણ અહિયાં 'જાવ સિનાઈ' આ સૂત્રપાઠ સુધી ગ્રહણ થયેલ
 છે તેમ સમજવું જોઈએ. તથા પુલાકથી લઈને નિર્ગ્રન્થ સુધીના સાધુ લોકના
 અસંખ્યાતમા ભાગ સુધીની જ સ્પર્શના કરે છે. અને સ્નાતક સાધુ લોકના
 અસંખ્યાત ભાગોની પણ સ્પર્શના કરે છે, અને સમસ્ત લોકની પણ સ્પર્શના
 કરે છે. એ પ્રમાણેનું કથન આ સ્પર્શના પ્રકરણમાં કહ્યું છે. તેમ સમજવું.

શંકા—અવગાહના અને સ્પર્શનામાં શું અંતર છે ?

ઉત્તર—ક્ષેત્રનો જેટલો ભાગ અવગાઠ-આશ્રિત હોય છે. તે અવગાહના
 છે. તથા અવગાહનાવાળું ક્ષેત્ર અને તેની આબુમાબુનું જે ક્ષેત્ર-અર્થાત્
 પાર્શ્વવર્ત્તી ક્ષેત્ર હોય છે. તેની સ્પર્શના થાય છે એ રીતે આ સ્પર્શના
 દ્વાર સંબંધી કથન કહેલ છે. સ્પર્શના દ્વાર સમાપ્ત ૥૩૩॥

ચતુર્થિશત્તમં ભાવદ્વારમાહ-‘પુલાઘ ણં’ ઇત્યાદિ, ‘પુલાઘ ણં મંતે ! કયરંઝિ ભાવે હોજ્જા’ પુલાકઃ સ્વલુ મદન્ત ! કતરસ્મિન્ ભાવે મ્ભેત્ ઇતિ પ્રશ્નઃ, મગ્ગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘સ્વઓવસમિઘ ભાવે હોજ્જા’ ક્ષાયોપશમિકે ભાવે મ્ભેત્ પુલાકઃ હે ગૌતમ ! ક્ષાયોપશમિકભાવે વર્ત્તમાનો મ્ભેદિતિ । ‘એવં જાવ કમાયકુસીલે’ એવં યાવત્ કષાયકુસીલઃ, અત્ર યાવત્પદેન વકુશપ્રતિસેવનાકુસીલયોઃ સંગ્રહો મવતિ તથા ચ પુલાકવદેવ વકુશપ્રતિસેવના કુસીલકપાયકુસીલા અપિ ક્ષાયોપશમિકભાવમાત્રે મ્ભેદ્યુરિતિ ભાવઃ । ‘જિયંઠે પુચ્છા’ નિર્ગન્થઃ સ્વલુ મદન્ત ! કતરસ્મિન્ ભાવે મ્ભેદિતિ પૃચ્છા પ્રશ્નઃ । મગ્ગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘ઉવસમિઘ વા ભાવે હોજ્જા સ્વાઘ વા ભાવે હોજ્જા’ ઔપશમિકે વા ભાવે મ્ભેત્ નિર્ગન્થઃ ક્ષાયિકે વા ભાવે મ્ભેદિતિ । ‘સિણાઘ પુચ્છા’ સ્નાતકઃ સ્વલુ મદન્ત ! કતરસ્મિન્ ભાવે મ્ભેદિતિ

૩૪ વાં ભાવદ્વાર કા કથન

‘પુલાઘ ણં મંતે ! કયરંઝિ ભાવે હોજ્જા’ ગૌતમસ્વામી ને પ્રભુશ્રી સે એસા પૂછા હૈ-હે મદન્ત ! પુલાક કિસ ભાવ મેં વર્ત્તમાન હોતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ-‘ગોયમા ! સ્વઓવસમિઘ ભાવે હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! પુલાક ક્ષાયોપશમિક ભાવ મેં વર્ત્તમાન હોતા હૈ । ‘એવં જાવ કમાય કુસીલે’ હસી પ્રકાર સે કષાયકુસીલ તક કે સાધુ ક્ષાયોપશમિક ભાવ મેં વર્ત્તમાન હોતે હૈ । ‘જિયંઠે ણં પુચ્છા’ હે મદન્ત ! નિર્ગન્થ કિસ ભાવ મેં વર્ત્તમાન હોતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ-‘ગોયમા ! ઉવસમિઘ વા ભાવે હોજ્જા સ્વાઘ વા ભાવે હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! નિર્ગન્થ ઔપશમિક ભાવ મેં વર્ત્તમાન હોતા હૈ અથવા ક્ષાયિક ભાવ મેં વર્ત્તમાન હોતા હૈ ।

હવે ચોત્રીસમા ભાવદ્વારનું કથન કરવામાં આવે છે.

‘પુલાઘ ણં મંતે ! કયરમિ ભાવે હોજ્જા’ ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને એવું પૂછ્યું કે હે ભગવન્ પુલાક કયા ભાવમાં વર્ત્તમાન હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-‘ગોયમા ! સ્વઓવસમિઘ ભાવે હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! પુલાક ક્ષાયોપશમિકભાવમાં વર્ત્તમાન હોય છે ‘એવં જાવ કમાયકુસીલે’ એજ પ્રમાણે કષાયકુસીલ સુધીના સાધુ ક્ષાયોપશમિક ભાવમાં વર્ત્તમાન હોય છે ‘જિયંઠે ણં પુચ્છા’ હે ભગવન્ નિર્ગન્થ કયા ભાવમાં વર્ત્તમાન હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! ઉવસમિઘ વા ભાવે હોજ્જા સ્વાઘ વા ભાવે હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! નિર્ગન્થ ઔપશમિક ભાવમાં વર્ત્તમાન હોય છે, અથવા ક્ષાયિક ભાવમાં વર્ત્તમાન હોય છે.

પૂછ્યા પ્રશ્નઃ, મગધવાનાહ-‘ગોયમા’ इत्यादि ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘खाइए भावे होज्जा’ क्षायिके भावे भवेत् स्नातक इति, अत्रौदयिकपरिणामादि भावा नोक्ताः पुलाकत्वादिनिवन्धनानां चारित्रमोहक्षयोपशमादीनामेव विवक्षणादिति ३४

पञ्चत्रिंशत्तमं परिमाणद्वारमाह-‘पुलाया णं’ इत्यादि, ‘पुलाया णं भंते ! एग-समएणं केवइया होज्जा ?’ पुलाकाः खलु भदन्त ? एकसमयेन-एकस्मिन् समये इत्यर्थः कियन्तः-कियत्सख्यका भवेयुरिति परिमाणद्वारे प्रश्नः, मगधवा-‘गोयमा’ इत्यादि, गोयमा’ हे गौतम ! ‘पडिवज्जमाणए पडुच्च सिय अत्थि सिय नत्थि’ प्रतिपद्यमानान् प्रतीत्य तत्काले पुलाकभावसमामादयतोऽपेक्षया

‘સિણાણ પુછ્યા’ હે અદન્ત ! સ્નાતક કિસ ભાવ મેં વર્તમાન હોતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ-‘ગોયમા ! ખાઈએ ભાવે હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! સ્નાતક ક્ષાયિક ભાવ મેં વર્તમાન હોતા હૈ । યહાં ઔદયિક પારિણામિક આદિ ભાવ નહીં કહે ગયે હૈ । વર્ષોં કિ પુલાકત્વ આદિ કે કારણ ભૂત ચારિત્રમોહ કે ક્ષયોપશમ આદિકોં કી હી યહાં વિવક્ષા હુઈ હૈ ભાવદ્વાર કા કથન સમાપ્ત ।

૩૫ વાં પરિમાણ દ્વાર કા કથન

‘પુલાયા ણં ભંતે ! એગસમણં કેવઈયા હોજ્જા’ ગૌતમ ને પ્રભુશ્રી સે એસા પૂછ્યા હૈ હે અદન્ત ! એક સમય મેં કિતને પુલાક હોતે હૈ ? ઇસ પ્રશ્ન કે ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ-‘ગોયમા ! પડિવજ્જમાણએ પડુચ્ચ સિય અત્થિ, સિય નત્થિ’ હે ગૌતમ ! પ્રતિપદ્યમાન-ઉસી કાલ મેં પુલાક ભાવ કો પ્રાપ્ત કરને વાલે પુલાક કી અપેક્ષા સે એક સમય

‘સિણાણ પુછ્યા’ હે ભગવન્ સ્નાતક કયા ભાવમાં વર્તમાન હોય છે ? ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! ખાઈએ ભાવે હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! સ્ના-તક ક્ષાયિકભાવમાં વર્તમાન હોય છે. અહિયાં ઔદયિક પારિણામિક વિગેરે ભાવો કહ્યા નથી. કેમકે-પુલાકપણા આદિના કારણભૂત ચારિત્રમોહના ક્ષયો-પશમ વિગેરેની જ અહિયાં વિવક્ષા થઈ છે. એ રીતે ભાવદ્વારનું કથન કહેલ છે.

ભાવદ્વાર સમાપ્ત ।

હવે પાંત્રીસમાં પરિમાણદ્વારનું કથન કરવામાં આવે છે -

‘પુલાયા ણં ભંતે ! એગસમણં કેવઈયા હોજ્જા’ શ્રીગૌતમસ્વામીએ આ સૂત્રપાઠદ્વારા પ્રભુશ્રીને એવું પૂછ્યું છે કે-હે ભગવન્ એક સમયમાં કેટલા પુલાક હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! પડિવજ્જમાણએ પડુચ્ચ સિય અત્થિ સિય નત્થિ’ હે ગૌતમ ! પ્રતિપદ્યમાન-એજ કાળમાં પુલાક ભાવને પ્રાપ્ત કરવાવાળા પુલાકની અપેક્ષાથી એક સમયમાં પુલાક કોઈ વાર

સ્યાદસ્તિ-કદાચિદ્ભવતિ, સ્યાન્નાસ્તિ-કદાચિત્ ન ભવતિ । ‘જહ અત્થિ’ યદિ અસ્તિ તદા ‘જહન્નેણં એકો વા દો વા તિન્નિ વા’ જઘન્યેન એકો વા દ્વો વા ત્રયો વા ભવન્તિ ‘ઉક્કોસેણં સયપુહુત્તં’ ઉત્કર્ષેણ શતપૃથક્ત્વમ્ દ્વિશતાદારમ્બ્ય નવસ્રત્-પર્યન્તં પુલાકા ભવન્તીતિ । ‘પુવ્વપડિવન્નપ્પ પહુચ્ચ’ પૂર્વપ્રતિપન્નકાન્ પુલાકાન્ પ્રતીત્ય, પૂર્વપ્રતિપન્નપુલાકાપેક્ષયા इत्यर्थः ‘સિય અત્થિ સિય નત્થિ’ સ્યાત્-કદાચિત્ અસ્તિ-ભવતિ, સ્યાત્-કદાચિત્ નાસ્તિ-ન ભવતિ ‘જહ અત્થિ’ યદિ અસ્તિ-ભવતિ તદા ‘જહન્નેણં એકો વા-દો વા તિન્નિ વા’ જઘન્યેન એકો વા દ્વો વા ત્રયો વા પુલાકા એકસમયે ભવન્તિ । ‘ઉક્કોસેણં સહસ્સપુહુત્તં’ ઉત્કર્ષેણ સહસ્ત્ર પૃથક્ત્વમ્ દ્વિસહસ્રાદારમ્બ્ય નવસહસ્ત્રપર્યન્તમ્ એકસમયે પુલાકા ભવન્તીતિ ।

મેં પુલાક કદાચિત્ હોતે ખી હૈં ઓર કદાચિત્ નહીં ખી હોતે હૈં । ‘જહ અત્થિ જહન્નેણં એકો વા દો વા તિન્નિ વા’ યદિ હોતે હૈં તો કદાચિત્ એક ખી હો સકતા હૈ, કદાચિત્ દો ખી હો સકતે હૈં ઓર કદાચિત્ ત્રીન ખી હો સકતે હૈં । યહ કથન જઘન્ય કી અપેક્ષા સે હૈ ઓર ‘ઉક્કોસેણં સયપુહુત્તં’ ઉત્કૃષ્ટ સે એક સમય મેં શતપૃથક્ત્વ પુલાક હો સકતે હૈં ૨ સૌ સે લેકર ૯ સૌ તક કા નામ શતપૃથક્ત્વ હૈ । ‘પુવ્વપડિવન્નપ્પ પહુચ્ચ સિય અત્થિ સિય નત્થિ’ તથા પૂર્વ પ્રતિપન્ન પુલાકોં કી અપેક્ષા સે-જિન્હોને પુલાક અવસ્થા પહિલે સે ધારણ કર લી હૈ એસે પુલાકોં કી અપેક્ષા સે કદાચિત્ પુલાક હોતે હૈં ઓર કદાચિત્ નહીં ખી હોતે હૈં । ‘જહ અત્થિ’ યદિ હોતે હૈં તો ‘જહન્નેણં એકો વા દો વા તિન્નિ વા’ જઘન્ય સે એક અથવા દો અથવા ત્રીન તક હોતે હૈ એક સમય મેં ‘ઉક્કોસેણં સહસ્સપુહુત્તં’ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે દો હજાર સે લેકર ૯ હજાર તક એક સમય મેં હોતે હૈં ।

હોય પણ છે. અને કોઈવાર નથી પણ હોતા, ‘જહ અત્થિ જહન્નેણ એકો વા દો વા તિન્નિ વા’ ને હોય છે, તો કોઈવાર એક પણ હોઈ શકે છે, કોઈ વાર બે હોય છે, અને કોઈવાર ત્રણ પણ હોઈ શકે છે. આ કથન જઘન્યની અપેક્ષાથી કહેલ છે. ‘ઉક્કોસેણં સયપુહુત્તં’ ઉત્કૃષ્ટથી એક સમયમાં શતપૃથક્ત્વ પુલાક હોઈ શકે છે. એટલે કે-અસોથી લઈને નવસો સુધી હોઈ શકે છે ‘પુવ્વપડિવન્નપ્પ પહુચ્ચ સિય અત્થિ સિય નત્થિ’ તથા પૂર્વ પ્રતિપન્ન પુલાકોની અપેક્ષાથી જેણે પહેલેથી પુલાક અવસ્થા ધારણ કરી છે, એવા પુલાકોની અપેક્ષાથી કોઈવાર પુલાક હોય છે, અને કોઈવાર નથી પણ હોતા ‘જહ અત્થિ’ ને હોય છે, તો ‘જહન્નેણં એકો વા દો વા તિન્નિ વા’ જઘન્યથી એક સમયમાં એક અથવા બે અથવા ત્રણ સુધી હોય છે. ‘ઉક્કોસેણ સહસ્સપુહુત્તં’ અને ઉત્કૃષ્ટથી બે હજારથી લઈને ૯ નવ હજાર સુધી એક સમયમાં હોય છે. તેમ સમજવું.

‘વસાણં મંતે ! એગસમણ પે પુચ્છા’ વકુશાઃ સ્વલુ મદન્ત ! એકસ્મિન્ સમયે કિયન્તો ભવન્તીતિ પુચ્છા પ્રશ્નઃ, ગગવાનાહ-‘ગોયમા ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘પડિવજ્જમાણણ પહુચ્ચ સિય અત્થિ સિય નત્થિ’ પ્રતિપદ્યમાનકાન્ -વકુશાન્ પ્રતીત્ય-પ્રતિપદ્યમાનવકુશાપેક્ષયા ઇત્યર્થઃ, સ્યાત્-કદાચિત્ અસ્તિ-ભવતિ સ્યાત્-કદાચિન્નાસ્તિ ન ભવતિ । ‘જહ અત્થિ’ યદિ અસ્તિ તદા-‘જહન્નેણં એકો વા દો વા તિન્નિ વા’ જઘન્યેન એકો વા દ્વૌ વા ત્રયો વા વકુશા એકસ્મિન્ સમયે જાયન્તે, ‘ઉક્કોસેણં સયપુહુત્તં’ ઉત્કર્ષેણ શતપૃથક્ત્વમ્ દ્વિશતાદારમ્ય નવશતપર્યન્તં વકુશાઃ એકસમયેન ભાવન્તીતિ । ‘પુવ્વપડિવ નણ પહુચ્ચ જહન્નેણં કોહિસયપુહુત્તં’ પૂર્વપ્રતિપદ્યમાનકાન્ પ્રતીત્ય જઘન્યેન કોટિશતપૃથક્ત્વમ્ દ્વિકોટિ-શતાદારમ્ય નવકોટિશતપર્યન્તમ્ ‘ઉક્કોસેણં વિ કોહિસયપુહુત્તં’ ઉત્કર્ષેણાપિ કોટિશતપૃથક્ત્વમ્ એતત્પરિમિતા વકુશાઃ એકદા ભવન્તીતિ । ‘એવં પડિસેવણા

‘વસાણં મંતે પુચ્છા’ હે મદન્ત ! એક સમય મેં કિતને વકુશા હોતે હૈં ? ઇત્તકે ઉત્તર મેં પ્રશ્નશ્રી કહતે હૈં-‘ગોયમા ! પડિવજ્જમાણણ પહુચ્ચ સિય અત્થિ સિય નત્થિ’ હે ગૌતમ ! પ્રતિપદ્યમાનક વકુશોં કી અપેક્ષા લેકર વકુશા કદાચિત્ હોતે હૈં ઓર કદાચિત્ નહીં હોતે હૈં ‘જહ અત્થિ’ યદિ વકુશા હોતે હૈં તો ‘જહન્નેણં એકો વા દો વા તિન્નિ વા’ જઘન્ય સે વે એક સમય મેં એક અથવા દો અથવા ત્રીન તક હોતે હૈં ઓર ‘ઉક્કોસેણં સયપુહુત્તં’ ઉત્કૃષ્ટ સે એક સમય મેં દોસૌ સે લેકર નૌ સૌ તક હોતે હૈં । પુવ્વપડિવન્નણ પહુચ્ચ જહન્નેણં કોહિસય-પુહુત્તં’ તથા પૂર્વપ્રતિપદ્યમાન વકુશોં કી અપેક્ષા સે જઘન્ય રૂપ મેં ઓર ઉત્કૃષ્ટ રૂપ મેં દો સૌ કરોડ સે લેકર નૌ સૌ કરોડ તક હોતે હૈં । તાત્પર્ય યહી હૈ કિ ઉત્તરને વકુશા એક કાલ મેં હોતે હૈં । ‘એવં પડિસેવણા

‘વસાણં મંતે ! પુચ્છા’ હે ભગવન્ એક સમયમાં કેટલા બકુશો હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રશ્નશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! પડિવજ્જમાણણ પહુચ્ચ સિય અત્થિ સિય નત્થિ’ હે ગૌતમ ! પ્રતિપદ્યમાનક બકુશોની અપેક્ષાથી કોઈ-વાર બકુશ હોય છે, અને કોઈવાર નથી હોતા. ‘જહ અત્થિ’ એ બકુશ હોય છે, તો ‘જહન્નેણં એકો વા દો વા તિન્નિ વા’ જઘન્યથી તેઓ એક સમયમાં એક અથવા બે અથવા ત્રણ મુદી હોય છે અને ‘ઉક્કોસેણં સયપુહુત્તં’ ઉત્કૃષ્ટથી એક સમયના ગમેલી હરિને નામે મુદી હોય છે ‘પુવ્વપડિવન્નણ પહુચ્ચ જહન્નેણં કોહિસયપુહુત્તં’ તથા પૂર્વ પ્રતિપદ્યમાન બકુશોની અપેક્ષાથી જઘન્યપદ્યમાની અને ઉત્કૃષ્ટપદ્યમાની બે ઠંડાથી હરિને નવ કરોડ મુદી હોય છે. ‘એવં પડિસેવણા

કુસીલેવિ' એવ-વકુશવદેવ પ્રતિસેવનાકુશીલોઽપિ પ્રતિપદ્યમાનપ્રતિસેવનાકુશી-
લાપેક્ષયા કદાચિદ્ ભવન્તિ કદાચિદ્ ન ભવન્તિ, યદિ ભવન્તિ તદા જઘન્યેન એકો
વા દ્વૌ વા ત્રયો વા એકદા જાયન્તે ઉત્કર્ષેણ કોટિશતપૃથક્ત્વમ્ પૂર્વપ્રતિપદ્ય-
પ્રતિસેવનાકુશીલાપેક્ષયા તુ જઘન્યોત્કૃષ્ટાશ્વાં કોટિશતપૃથક્ત્વપ્રમાણાઃપ્રતિસેવના
કુશીલા એકસમયેન જાયન્તે इत्यર્થઃ । 'કસાયકુશીલાણં પુચ્છા' કષાયકુશીલાઃ
ખલુ ભદન્ત ! એકસમયે ક્રિયન્તો ભવન્તીતિ પૃચ્છા પ્રશ્નઃ, મગધાનાહ-'ગોયમા'
इत्यादि, 'गोयमा' हे गौतम ! 'पडिवज्जमाणए पडुच्च सिय अत्थि सिय नत्थि'
પ્રતિપદ્યમાનકાન્-કષાયકુશીલાન્ અપેક્ષ્ય સ્યાદસ્તિ-કદાચિદ્ભવતિ, સ્યાન્નાસ્તિ
કદાચિન્ન ભવતિ, 'જહ અત્થિ' યદિ અસ્તિ તદા 'જહન્નેણં એકો વા દો વા
તિન્નિ વા' જઘન્યેનૈકો વા દ્વૌ વા ત્રયો વા કષાયકુશીલા એકસમયે ભવન્તિ

કુસીલે વિ' इसी प्रकार का कथन प्रतिपद्यमान प्रतिसेवनाकुशीलों की
अपेक्षा लेकर और प्रतिपन्न प्रतिसेवनाकुशीलों की अपेक्षा लेकर जघन्य
और उत्कृष्ट से करना चाहिये । तथा च-प्रतिपद्यमान प्रतिसेवना
कुशीलों की अपेक्षा से कदाचित् होते हैं और कदाचित् नहीं होते हैं ।
यदि होते हैं तो जघन्य से एक अथवा दो अथवा तीन होते हैं एक
समय में और उत्कृष्ट से शतपृथक्त्व प्रमाण होते हैं एक समय में
इत्यादि 'कसायकुशीलाणं पुच्छा' हे भदन्त ! कषायकुशील एक समय
में कितने होते हैं ? इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-'गोयमा । पडि-
वज्जमाणए पडुच्च सिय अत्थि सिय नत्थि' हे गौतम ! प्रतिपद्यमान
कषायकुशीलों की अपेक्षा से कषायकुशील कदाचित् होते भी हैं और
कदाचित् नहीं भी होते हैं । 'जह अत्थि जहन्नेणं एक्को वा दो वा
तिन्नि वा'

પ્રતિસેવનાકુસીલે વિ' આજ પ્રમાણેનુ કથન પ્રતિપદ્યમાન પ્રતિસેવના
કુશીલોની અપેક્ષા લઈને અને પ્રતિપન્ન પ્રતિસેવના કુશીલોની અપેક્ષા
લઈને જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટથી કહેવું જોઈએ તથા પ્રતિપદ્યમાન પ્રતિસેવના
કુશીલોની અપેક્ષાથી જઘન્યથી એક અથવા બે અથવા ત્રણ એક સમયમાં
હોય છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી એક સમયમાં કોટિશત પૃથક્ત્વ પ્રમાણ હોય છે.
'કસાયકુસીલે ણં પુચ્છા' હે ભગવન્ કષાયકુશીલ એક સમયમાં કેટલા હોય
છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-'ગોયમા ! પડિવજ્જમાણએ પડુચ્ચ
સિય અત્થિ સિય નત્થિ' હે ગૌતમ ! પ્રતિપદ્યમાન કષાયકુશીલોની અપેક્ષાથી
કષાયકુશીલ કોઈવાર હોય પણ છે, અને કોઈવાર નથી પણ હોતા. 'જહ
અત્થિ જહન્નેણં એકો વા દો વા તિન્નિ વા' જે કષાયકુશીલ એક સમયમાં

‘ઉક્કોસેણં સહસ્સપુહુત્ત’ ઉત્કર્ષેણ સહસ્રપૃથક્ત્વમ્ દ્વિસહસ્રાદારમ્બ્ય નવ સહસ્ર-
પર્યન્તાઃ કષાયકુશીલા એકસમયે જાયન્તે इति । ‘પુન્નપડિવજ્જણ પહુચ્ચ’ પૂર્વ-
પ્રતિપન્નકાન્ કષાયકુશીલાન્ પ્રતીત્ય-અપેક્ષ્ય, ‘જહન્નેણં કોડિસહસ્સપુહુત્ત’
જઘન્યેન કોટિસહસ્રપૃથક્ત્વમ્ દ્વિકોટિસહસ્રાદારમ્બ્ય નવકોટિ સહસ્રપર્યન્તાઃ કષાય-
કુશીલા પ્રતિસમયં જાયન્તે, ‘ઉક્કોસેણ વિ કોડિસહસ્સપુહુત્ત’ ઉત્કર્ષતોઽપિ
કોટિસહસ્રપૃથક્ત્વમ્ ।

નતુ સર્વસંયતાનાં કોટિસહસ્રપૃથક્ત્વમન્યત્ર શ્રૂયતે । इह तु केवलानां
કષાયકુશીલાનામેવ કોટિસહસ્રપૃથક્ત્વં કથિતમ્ તતઃ પુલાકાદિસંખ્યા તદતિ-
રિક્તા મ્બતીતિ કોટિસહસ્રપૃથક્ત્વકથનમત્ર વિરુદ્ધમિતિ વેદત્રોચ્યતે કષાય-

તિન્નિ વા’ યદિ કષાયકુશીલ એક સમય મેં હોવે તો જઘન્ય સે એક મી
હો સકતા હૈ દો મી હો સકતા હૈ ઓર ત્રીન મી હો સકતા હૈ ઓર
‘ઉક્કોસેણં સહસ્સપુહુત્ત’ ઉત્કૃષ્ટ સે એક સમય મેં દો હજાહ સે લેકર
૯ હજાર તક હો સકતે હૈ’ । તથા-‘પુન્નપડિવજ્જણ પહુચ્ચ’ તથા પૂર્વપ્રતિ-
પન્ન કષાયકુશીલોં કી અપેક્ષા સે ‘જહન્નેણં કોડિસહસ્સપુહુત્ત’ જઘ-
ન્યરૂપ મેં કષાયકુશીલ કોટિસહસ્ર પૃથક્ત્વ દો હજાર કરોડ સે લેકર
નૌ હજાર કરોડ તક પ્રતિ સમય મેં હોતે હૈ’ ‘ઉક્કોસેણ વિ કોડિસહસ્સ-
પુહુત્ત’ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે મી વે પ્રતિ સમય મેં કોટિસહસ્રપૃથક્ત્વ હોતે હૈ’ ।

શંકા—સમસ્ત સંયતોં કા પ્રમાણ કોટિ સહસ્ર પૃથક્ત્વ અન્ય
શાસ્ત્રોં મેં સુના જાતા હૈ પરન્તુ યહાં તો કેવલ કષાયકુશીલોં કો હી
કોટિ સહસ્ર પૃથક્ત્વ કહાગયા હૈ ઓર જવ હસમેં પુલાકાદિકોં કી
સંખ્યા મિલાદેતે હૈં તો સ્વભાવનઃ યહ સંખ્યા ઓર અધિક હો જાતી
હૈ । અતઃ કોટિસહસ્ર પૃથક્ત્વ કા કથન વિરુદ્ધ પડ જાતા હૈ ।

હોય તો જઘન્યથી એક પણ હોઈ શકે છે. બે પણ હોઈ શકે છે, અને ત્રણ
પણ હોઈ શકે છે. અને ‘ઉક્કોસેણં સહસ્સપુહુત્ત’ ઉત્કૃષ્ટથી એક સમયમાં બે
હજારથી લઈને ૯ નવ હજાર સુધી હોય છે. ‘પુન્નપડિવજ્જણ પહુચ્ચ’ તથા
પૂર્વ પ્રતિપન્ન કષાયકુશીલોની અપેક્ષાથી ‘જહન્નેણં કોડિસયપુહુત્ત’ જઘન્ય રૂપથી
કષાયકુશીલો બે કરોડથી લઈને નવ કરોડ સુધી એક સમયમાં હોય છે.
‘ઉક્કોસેણ વિ કોડિસયપુહુત્ત’ અને ઉત્કૃષ્ટથી પણ તેઓ એક સમયમાં ૨ બે
કરોડથી લઈને નવ કરોડ સુધી હોય છે.

શંકા—સમગ્રા સંયતોનું કોટિ સહસ્ર પૃથક્ત્વ બીજા શાસ્ત્રોમાં સાંભ-
ળવામાં આવે છે. પરંતુ અહિયાં તો કેવળ કષાયકુશીલોને જ કોટિસહસ્ર
પૃથક્ત્વ કહેલ છે. અને બ્યારે તેઓમાં પુલાક વિગેરેની સંખ્યા મેળવવામાં

કુશીલનાં યત્ કોટિસહસ્રપૃથક્ત્વં કથિતં તત્ દ્વિત્રાદિકોટિસહસ્રરૂપં કલ્પયિત્વા
પુલાકવકુશાદિસંખ્યા તત્ર પ્રવેશ્યતે તતઃ સમસ્તસંયતમાનં યત્ કથિતમ્ તન્નાતિ-
રિક્તં ભવતીતિ । ણિયંઠાણં પુચ્છા' નિર્ગ્રન્થાઃ સ્વલુ ભદન્ત ! એકસમયે કિયન્તો
ભવન્તીતિ પૃચ્છા પ્રશ્નઃ । મગવાનાહ-ગોયમા' इत्यादि, 'गोयमा' हे गौतम !
'पडिवज्जमाणए पडुच्च सिय अत्थि सिय नत्थि' प्रतिपद्यमानकान् निर्ग्रन्थान्
प्रतीत्य स्यादस्ति स्यान्नास्ति 'जइ अत्थि' यदि अस्ति तदा- 'जहन्नेणं एक्को वा
दो वा तिन्नि वा' 'जघन्येन एक्को वा द्वौ वा त्रयो वा निर्ग्रन्था एकसमये भवन्ति
'उक्कोसेणं बावहुं सयं' उत्कर्षेण द्वाषष्टिशतम् द्वाषष्ट्युत्तरशतप्रमाणनिर्ग्रन्था

ઉત્તર—એસી શંકા ઠીક નહીં હૈ ક્યોં કિ કષાય કુશીલોં કા જો
કોટિ સહસ્રપૃથક્ત્વ કહા ગયા હૈ ઉસે દો તીન કોટિ સહસ્ર રૂપ મેં કલ્પિત
કરકે ઉસ મેં પુલાકાદિકોં કી સંખ્યા કો મિલા દિયા જાતા હૈ હસ પ્રકાર
સર્વ સંયતો કા જો પ્રમાણ કહા ગયા હૈ વહ અધિક નહીં હોતા હૈ ।

‘ણિયંઠે ણં પુચ્છા’ હે ભદન્ત ! એક સમય મેં નિર્ગ્રન્થ કિતને હોતે
હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રશ્નશ્રી કહતે હૈ—‘ગોયમા ! પડિવજ્જમાણए પડુ-
ચ્ચ સિય અત્થિ સિય નત્થિ’ હે ગૌતમ ! પ્રતિપદ્યમાનક નિર્ગ્રન્થોં કો
આશ્રિત કરકે એક સમય મેં નિર્ગ્રન્થ હોતે મી હૈં ઓર કદાચિત્
નહીં મી હોતે હૈં । ‘જइ अत्थि जहन्नेणं एक्को वा दो वा तिन्नि वा’
यदि एक समय में निर्ग्रन्थ होते हैं तो कम से कम एक अथवा दो
अथवा तीन होते हैं और ‘उक्कोसेणं बावहुं सयं’ उत्कृष्ट से १६२ होते

આવે છે તો સ્વભાવથી જ આ સખ્યા તેનાથી પણ વધારે થઈ જાય છે.
જેથી કોટિસહસ્ર પૃથક્ત્વનું કથન વિરૂદ્ધ થઈ જાય છે.

ઉત્તર—આ શંકા ઉચિત નથી. કેમકે કષાયકુશીલોને જે કોટિ સહસ્ર
પૃથક્ત્વ કહ્યા છે તેને જે ત્રણ કોટિ સહસ્રપણામાં કલ્પના કરીને તેઓમાં
પુલાક વિગેરેની સંખ્યા મેળવવામાં આવે છે. આ રીતે સર્વ સંયતોનું જે
પ્રમાણ કહ્યું છે, તે અધિક થતું નથી.

‘ણિયંઠેણ પુચ્છા’ હે ભગવન્ એક સમયમાં નિર્ગ્રન્થ કેટલા હોય છે ?
આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રશ્નશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! પડિવજ્જમાણए પડુચ્ચ સિય
અત્થિ સિય નત્થિ’ હે ગૌતમ ! પ્રતિપદ્યમાનક નિર્ગ્રન્થોના આશ્રય કરીને એક
સમયમાં નિર્ગ્રન્થ હોય પણ છે, અને કોઈવાર નથી પણ હોતા. ‘जइ अत्थि
जहन्नेणं एक्को वा दो वा तिन्नि वा’ જે એક સમયમાં નિર્ગ્રન્થ હોય છે.
તો ઓછામાં ઓછા એક અથવા જે અથવા ત્રણ હોય છે. અને ‘उक्कोसेणं
बावहुं सयं’ ઉત્કૃષ્ટથી ૧૬૨ એક સો બાસઠ થઈ જાય છે. તેઓમાં ‘अट्ट-

एकसमयेन जायन्ते तत्र 'अद्भुतयं खगगाणं' अद्भुतं क्षपकाणाम् क्षपकश्रेणिमतां साधूनाम् अष्टोत्तरशतं भवति तथा—'चउवन्नं उवसामगाणं' चतुः पञ्चाशत् उपशम कानाम् उपशमश्रेणिमतां चतुः पञ्चाशद् भवति अभयोर्मेलने द्विषष्ट्युत्तरशतं भवति प्रतिपद्यमानकानां निर्ग्रन्थानां सहैव उत्पद्यमानानाम् उत्कर्षत इति । 'पुव्वपडिवन्नए पडुच्च सिय अत्थि सिय नत्थि' पूर्वप्रतिपन्नान् निर्ग्रन्थान् मतीत्य स्यादस्ति स्यान्नास्ति, 'जइ अत्थि' यदि अस्ति भवति तदा—'जहन्नेणं एक्को वा दो वा तिन्नि वा' जघन्येन एको वा द्वौ वा त्रयो वा सहैव जायन्ते निर्ग्रन्थाः, 'उक्कोसेणं सयपुहुत्तं' उत्कर्षेण सप्तपृथक्त्वं द्विशतादारभ्य नवशतपर्यन्ता निर्ग्रन्था एकदा जायन्ते उत्कर्षत इति । 'सिणायाणं पुच्छा' स्नातकाः खलु भदन्त एकसमये कियन्तो भवन्तीति पृच्छा प्रश्नः, भगवानाह—'गोयमा' इत्यादि, 'गोयमा' हे गौतम ? 'पडिवज्जमाणए पडुच्च सिय अत्थि सिय नत्थि' प्रतिपद्य-

हैं । इनमें 'अद्भुतयं खगगाणं चउवन्ने उवसामगाणं' १०८ क्षपकश्रेणि-वाले निर्ग्रन्थ होते हैं और 'चउवन्नं उवसामगाणं' ५४ उपशम श्रेणि-वाले निर्ग्रन्थ होते हैं 'पुव्वपडिवन्नए पडुच्च सिय अत्थि सिय नत्थि' तथा पूर्व प्रतिपन्नक निर्ग्रन्थों को आश्रित करके निर्ग्रन्थ एक समय में कदाचित् होते हैं और कदाचित् नहीं भी होते हैं । यदि वे होते हैं तो 'जहन्नेणं एक्को वा दो वा तिन्नि वा' जघन्य हो एक अथवा दो अथवा तीन होते हैं और 'उक्कोसेणं' उत्कृष्ट से 'सयपुहुत्तं' दो सौ से लेकर ९ सौ तक होते हैं । यह सब कथन एक समय में उनके होने का है । 'सिणायाणं पुच्छा' हे भदन्त ! एक समय में स्नातक कितने होते हैं ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—'गोयमा ! पडिवज्जमाणए पडुच्च

સયં' સ્વગાણં' ચઉવન્ને ઉવસામગાણં' ૧૦૮ એક સો આઠ ક્ષપક શ્રેણીવાળા નિર્ગ્રન્થ હોય છે. અને ચઉવન્ને ઉવસામગાણં' ૫૪ ચોપન ઉપશમ શ્રેણીવાળા નિર્ગ્રન્થો હોય છે. 'પુવ્વપડિવન્નપ પડુચ્ચ સિય અત્થિ સિય નત્થિ' તથા પૂર્વ પ્રતિપન્નક નિર્ગ્રન્થોનો આશ્રય કરીને નિર્ગ્રન્થ એક સમયમાં કોઈવાર હોય છે, અને કોઈવાર નથી પણ હોતાં બે તેઓ હોય છે. તો 'જહ્ણેણં' એકો વા દો વા તિન્નિ વા' જઘન્યથી એક અથવા બે અથવા ત્રણ હોય છે, અને 'ઉક્કોસેણં' ઉત્કૃષ્ટથી 'સયપુહુત્ત' બસોથી લઈને ૯ નવસો સુધી હોય છે. આ સઘળું કથન એક સમયમાં તેઓને હોય છે.

'સિનાયા ણં પુચ્છા' હે ભગવન્ એક સમયમાં સ્નાતક કેટલા હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—ગોયમા ! પડિવજ્જમાણપ પડુચ્ચ

માનકાન્ સ્નાતકાન્ પ્રતીત્ય-અપેક્ષ્ય હયાત્-કદાચિત્ અસ્તિ ભવતિ સ્યાત્-કદા-
ચિત્ નાસ્તિ ન ભવતિ 'જહ અત્થિ' યદિ અસ્તિ-ભવતિ તદા-'જહન્નેળં ઇકો વા
દો વા તિન્નિ વા' જઘન્યેન ઇકો વા દ્વૌ વા ત્રયો વા એકસમયે જાયન્તે
સ્નાતકાઃ, 'ઉવકોસેળં અદ્દસયં' ઉત્કર્ષેનાષ્ટશતમ્-અષ્ટોત્તરશતમમાણકમુત્કર્ષનો
ભવતીતિ । 'પુવ્વપલ્લિવન્નપ્પ પહુચ્ચ જહન્નેળં કોલિપુહુત્ત' પૂર્વપ્રતિપન્નકાન્ સ્નાત-
કાન્ પ્રતીત્ય અપેક્ષ્ય જઘન્યેન કોટિપૃથક્ત્વમ્ દ્વિકોટિત આરમ્ભ્ય નવ કોટિ
પર્યન્તમ્-'ઉવકોસેળ વિ કોલિપુહુત્ત' ઉત્કર્ષેનાપિ કોટિપૃથક્ત્વમેવેતિ ૩૫ ।

સિય અત્થિ સિય નત્થિ' હે ગૌતમ ! પ્રતિપદ્યમાન સ્નાતકોં કી અપેક્ષા
સે એક સમય મેં સ્નાતક કદાચિત્ હોતે ખી હેં ઓર કદાચિત્ જહીં ખી
હોતે હેં । 'જહ અત્થિ' યદિ હે હોતે હેં તો 'જહન્ને ણં એકો વા દો વા
તિન્નિ વા' કમ સે કમ એક સાથ એક અથવા દો અથવા ત્રીન હોતે હેં
ઓર 'ઉવકોસેળં અદ્દસયં' ઉત્કૃષ્ટ સે ૧૦૮ તક એક સાથ હોતે હેં । તથા
-'પુવ્વપલ્લિવન્નપ્પ પહુચ્ચ' પૂર્વપ્રતિપન્ન સ્નાતકોં કી અપેક્ષા લેકર સ્નાતક
એક સમય મેં 'જહન્નેળં કોલિપુહુત્ત' ઉવકોસેળ વિ કોલિપુહુત્ત' કમ સે
કમ દ્વિકોટિ સે લેકર ૯ કોટિ તક એક સાથ હોતે હેં ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે
ખી હતને હી એક સાથ એક સમય મેં હોતે હેં ।

॥ ૩૫ પરિમાણ દ્વાર કથન સમાપ્ત ॥

અલ્પચતુસ્ત્વ દ્વાર કથન

'એસિ ણં મંતે ? પુલાગવડસપલ્લિસેવણાકુસીલ-કસાય-
કુસીલનિયંઠસિણાયાણં કયરે કયરે જાવ વિસેસાહિયા વા'

સિય અત્થિ સિય નત્થિ' હે ગૌતમ ! પ્રતિપદ્યમાન સ્નાતકોની અપેક્ષાથી એક
સમયમાં સ્નાતકો કોઈવાર હોય પણ છે, અને કોઈવાર નથી પણ હોતા
'જહ અત્થિ' એ તેઓ હોય છે, 'જહન્નેળં એકો વા દો વા તિન્નિ વા' એાછામાં
એાછા એક સાથે એક અથવા બે અથવા ત્રણ હોય છે 'ઉવકોસેળ અદ્દસયં' ઉત્કૃષ્ટથી
૧૦૮ એકસો આઠ સુધી એકી સાથે હોય છે. તથા 'પુવ્વપલ્લિવન્નપ્પ પહુચ્ચ'
પૂર્વપ્રતિપન્ન સ્નાતકોની અપેક્ષાથી સ્નાતક સુધી એક સમયમાં 'જહન્નેળં
કોલિપુહુત્ત' ઉવકોસેળ વિ કોલિપુહુત્ત' એાછામાં એાછા બે કરોડથી લઈને ૯
નવ કરોડ સુધી એકી સાથે હોય છે અને ઉત્કૃષ્ટથી પણ એટલા જ માળ
સુધી એક સમયમાં એકી સાથે હોય છે આ રીતે પરિમાણદ્વાર કથન છે.

પરિમાણદ્વાર સમાપ્ત

હવે છત્રીસમા અલ્પચતુસ્ત્વ દ્વારનું કથન કરવામાં આવે છે.—

'એસિ ણ મંતે ! પુલાગવડસપલ્લિસેવણાકુસીલ-કસાયકુસીલનિયંઠસિણા-
યાણ કયરે કયરે જાવ વિસેસાહિયા વા' હે સગવન્ ઉપર બેઓનુ સ્વરૂપ

અથૈતૈવામરૂપવહુત્વમાહ-‘एएसि णं’ इत्यादि, ‘एएसि णं भंते!’ एतेषामुपरि-
 प्रदर्शितस्वरूपाणां खलु भदन्त ! ‘पुलागवउसपडिसेवणाकुशीलकषायकुशील
 णियंठसिणायाणं’ पुलाकवकुशप्रतिसेवनाकुशीलकषायकुशीलनिर्ग्रन्थस्नातकानां
 मध्ये ‘कयरे कयरेहिं तो जाव विसेसाहिया वा’ कतमे कतमेभ्यो यावद्
 विशेषाधिका वा यावत्पदेन अल्पा वा बहुकावा तुल्या वा एतेषां संग्रहो भवति
 तथा च हे भदन्त ! एतेषु पुलाकादिस्नातकान्तेषु कस्यापेक्षया कस्याल्पत्वं
 बहुत्वं विशेषाधिकत्वं वा भवतीति प्रश्नः, भगवानाह-‘गोयमा’ इत्यादि ‘गोयमा’
 हे गौतम ! ‘सव्वत्थोवा णियंठा’ सर्वस्तोकाः, सर्वापेक्षया स्तोका अल्पा निर्ग्रन्था
 भवन्तीति निर्ग्रन्थानामुत्कर्षतोऽपि शतपृथक्त्वसंख्यत्वात् । ‘पुलागा संखेज्जगुणा’
 निर्ग्रन्थापेक्षया पुलाकाः संख्यातगुणा अधिका भवन्ति पुलाकानामुत्कर्षतः सहस्र
 पृथक्त्वमानत्वादिति । ‘सिणाया संखेज्जगुणा’ पुलाकापेक्षया स्नातका संख्येय-
 गुणा अधिका भवन्ति स्नातकानामुत्कर्षतः कोटिपृथक्त्वमानत्वादिति । ‘वउसा-
 संखेज्जगुणा’ स्नातकापेक्षया वकुशाः संख्येयगुणा अधिका भवन्ति वकुशाना-

हे भदन्त ! जिनका स्वरूप ऊपर प्रकट किया जा चुका है ऐसे इन
 पुलाक, वकुश प्रतिसेवनाकुशील, कषायकुशील, निर्ग्रन्थ और स्ना-
 तक इन साधुओं के बीच में कौन साधु किस साधु से अल्प है ? कौन
 किससे बहुत है ? कौन किसके तुल्य है और कौन किससे विशेषा-
 धिक है । इस प्रश्न के उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-‘गोयमा सव्वत्थोवा
 नियंठा, पुलागा संखेज्जगुणा’ हे गौतम ! सब से कम निर्ग्रन्थ है,
 इनसे संख्यात गणें अधिक पुलाक हैं । क्योंकि पुलाकों की उत्कृष्ट
 संख्या सहस्रपृथक्त्व कही गई है । ‘सिणाया संखेज्जगुणा’ पुलाक की
 अपेक्षा स्नातक संख्यातगुणों अधिक है क्योंकि इनका प्रमाण उत्कृष्ट
 कोटि पृथक्त्व कहा गया है । ‘वउसा संखेज्जगुणा’ वकुश स्नातकों की
 अपेक्षा संख्यातगुणों अधिक है क्योंकि इनका प्रमाण उत्कृष्ट से

કહેલ છે, એવા આ પુલાક, બકુશ, પ્રતિસેવનાકુશીલ કષાયકુશીલ નિર્ગ્રન્થ
 અને સ્નાતક આ સાધુઓમાં કયા સાધુ કયા સાધુથી અલ્પ છે ? કોણ કોનાથી
 વધારે છે ? કયા સાધુ કોની બરાબર છે ? અને કોણ કોનાથી વિશેષાધિક છે ?
 આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! સવ્વત્થોવા નિયંઠા, પુલાગા,
 સંખેજ્જગુણા’ હે ગૌતમ ! નિર્ગ્રન્થો સૌથી ઓછા છે તેનાથી સંખ્યાતગણા
 વધારે પુલાકો છે. ‘સિનાયા સંખેજ્જગુણા’ પુલાકથી સંખ્યાતગણા વધારે
 સ્નાતક છે. કેમકે તેઓનું પ્રમણ ઉત્કૃષ્ટથી કોટિ પૃથક્ત્વનું કહ્યું છે
 ‘વડસા સંખેજ્જગુણા’ બકુશ સ્નાતકોની અપેક્ષાથી સંખ્યાતગણા વધારે હોય

મુત્કર્ષતઃ કોટિશતપૃથક્ત્વસંખ્યત્વાદિતિ । ‘પડિસેવનાકુસીલા સંખેજ્જગુણા’
 વકુશાપેક્ષયા પ્રતિસેવનાકુશીલાઃ સંખ્યેયગુણા અધિકા ભવન્તિ, નતુ વકુશપ્રતિ-
 સેવનાકુશીલયો રુમયોરપિ ઉત્કર્ષતઃ કોટિ શતપૃથક્ત્વમાનતયા કથં વકુશા-
 પેક્ષયા પ્રતિસેવનાકુશીલાનાં સંખ્યેયગુણાધિકત્વમિતિ ચેદત્રોચ્યતે વકુશાનાં યત્
 કોટિશતપૃથક્ત્વં તત્ દ્વિત્રાદિ કોટિશતમાનાત્મકમ્ પ્રતિસેવનાકુશીલાનાં તુ
 કોટિશતપૃથક્ત્વમ્ ચતુઃ ૪૬ કોટિશતમાનમિત્યતો વકુશાપેક્ષયા પ્રતિસેવના-
 કુશીલાનાં સંખ્યેયગુણાધિકત્વકથનં ન વિરુદ્ધમિતિ સંખ્યેયત્વસ્યાનેકવિધત્વાત્
 ‘કસાયકુસીલા સંખેજ્જગુણા’ પ્રતિસેવનાકુશીલાપેક્ષયા કષાયકુશીલાઃ સંખ્યેયગુણા

કોટિશત પૃથક્ત્વ છે । ‘પડિસેવનાકુસીલા સંખેજ્જગુણા’ પ્રતિસેવના
 કુશીલ વકુશોં કી અપેક્ષા સંખ્યાતગુણે અધિક છે ।

શંકા--વકુશ ઓર પ્રતિસેવનાકુશીલ इन दोनों का प्रमाण
 उत्कृष्ट से कोटिशत पृथक्त्व कहा गया है तो फिर वकुशों की अपेक्षा
 प्रतिसेवना कुशीलों का प्रमाण संख्यातगुणा अधिक इनकी अपेक्षा
 क्यों कहा गया है ?

उत्तर--वकुशों का जो कोटिशतपृथक्त्व प्रमाण कहा गया है
 वह दो तीन आदि कोटिशतरूप कहा गया है और प्रतिसेवना कुशीलों
 का जो कोटिशतपृथक्त्व प्रमाण कहा गया है वह चार छह कोटि
 शतरूप कहा गया है । इस प्रकार वकुशों की अपेक्षा प्रतिसेवना-
 कुशीलों का प्रमाण संख्यातगुणा अधिक जो कहा है वह विरुद्ध
 नहीं पड़ता है, क्योंकि संख्यात अनेक प्रकार का होता है । ‘कसाय-
 कुसीला सखेज्जगुणा’ प्रतिसेवना कुशीलों की अपेक्षा कषायकुशील

છે. કેમકે-તેઓનું પ્રમાણ ઉત્કૃષ્ટથી કોટિશત પૃથક્ત્વ છે. ‘પડિસેવનાકુસીલા
 સંખેજ્જગુણા’ પ્રતિસેવના કુશીલ બકુશો કરતાં સંખ્યાતગણા વધારે છે.

શંકા--બકુશ અને પ્રતિસેવના કુશીલ આ બેઉનું ઉત્કૃષ્ટ પ્રમાણ કોટિ
 શત પૃથક્ત્વનું કહ્યું છે, તો પછી બકુશો કરતાં પ્રતિસેવના કુશીલોનું પ્રમાણ
 સંખ્યાતગણુ વધારે તેમની અપેક્ષાથી કેમ કહ્યું છે ?

ઉત્તર--બકુશોનું જે કોટિશત પૃથક્ત્વ પ્રમાણ કહ્યું છે, તે બે ત્રણ
 વિગેરે સો કરોડ ૩૫ કહેલ છે અને પ્રતિસેવના કુશીલોનું જે કોટિશત
 પૃથક્ત્વ પ્રમાણ કહ્યું છે, તે ચાર, છ કરોડ ૩૫ કહેલ છે, આ રીતે બકુશો
 કરતાં પ્રતિસેવના કુશીલોનું પ્રમાણ સંખ્યાતગણુ વધારે જે કહ્યું છે, તે કથન
 વિરુદ્ધ થતું નથી કેમકે સંખ્યાત અનેક પ્રકારનું હોય છે. ‘કસાયકુસીલા
 સંખેજ્જગુણા’ પ્રતિસેવના કુશીલોની અપેક્ષાથી કષાયકુશીલ ઉત્કૃષ્ટથી સંખ્યાત-

અધિકા મવન્તિ કષાયકુશીલાનામુત્કર્ણતઃ કોટિસહસ્રપૃથક્ત્વમાનત્વાદિતિ ।
 ‘સેવં મંતે ! સેવં મંતે ! ત્તિ જાવ વિહરઈ’ તદેવં મદન્ત ! તદેવં મદન્ત ! ઇતિ
 યાવદ્વિહરતિ, હે મદન્ત ! પ્રજ્ઞાપનાદિ પરિમાણાન્તપચ્ચત્તિગદ્દ્વારેષુ પુલાકાદીન્
 અધિકૃત્ય યદ્ દેવાનુપ્રિયેણ નિવેદિતં તત્સર્વમ્ એવમેવ-સર્વથા સત્યમેવ આત્-
 વાક્યસ્ય સર્વથૈવ પ્રમાણત્વાદિતિ કથયિત્વા ગૌતમો મગવન્તં વન્દતે નમસ્યતિ
 વન્દિત્વા નમ્માસ્યત્વા સંયમેન તપસા આત્માનં ભાવયન્ વિહતીતિ ॥સૂ૦ ૧૩॥

इति श्री विश्वविख्यात जगद्वल्लभादिपदभूषित वालव्रह्मचारि ‘जैनाचार्य’-
 पूज्यश्री घासीलाल त्रतिचिरचितायां श्री “मगवती” सूत्रस्य प्रमेयचन्द्रिका
 ख्यायां व्याख्यायां पञ्चविंशतितमशतकस्य षष्ठोद्देशकः समाप्तः ॥२५-६॥

ઉત્કૃષ્ટ સે સંખ્યાતગુણે અધિક હોતે હૈં । કયોં કિ કષાયકુશીલોં કા
 પ્રમાણ કોટિસહસ્રપૃથક્ત્વ કહા ગયા હૈ । ‘સેવં મંતે ! સેવં મંતે !
 ત્તિ જાવ વિહરઈ’ હે મદન્ત ! પ્રજ્ઞાપના સે લેકર અત્પ વહુત્વ દ્વાર તક
 કે ૩૬ દ્વારોં મેં પુલાક આદિકોં કો લેકર જો આપ દેવાનુપ્રિય ને કથન
 કિયા હૈ વહ સર્વ સર્વથા સત્ય હી હૈ । કયોં કિ આપ કે જો વાક્ય
 હોતે હૈં વે સર્વ પ્રકાર સે પ્રમાણ હી હોતે હૈ । હસ પ્રકાર કહ કર
 ગૌતમસ્વામી ને પ્રભુશ્રી કો વન્દના કી ઓર નમસ્કાર કિયા । વન્દના
 નમસ્કાર કર ફિર વે સંયમ ઓર તપ સે આત્મા કો ભાવિત કરતે
 હુપ અપને સ્થાન પર વિરાજમાન હો ગયે ॥સૂ૦ ૧૩॥

जैनाचार्य जैनधर्मदिवाकर पूज्यश्री घासीलालजीमहाराजकृत

“मगवतीसूत्र” की प्रमेयचन्द्रिका व्याख्याके पचीसवें शतकका

छठा उद्देशक समाप्त ॥ २५-६ ॥

ગણા વધારે હોય છે. કેમકે કષાય કુશીલોનું પ્રમાણ કોટિસહસ્ર પૃથક્ત્વ
 કહેવામાં આવેલ છે.

‘સેવં મંતે ! સેવં મંતે ત્તિ જાવ વિહરઈ’ હે ભગવન્ પ્રજ્ઞાપનાથી લઈને
 પરિમાણદ્વાર સુધીના ૩૫ પાંત્રીસ દ્વારોમાં પુલાક વિગેરેને ઉદ્દેશીને આપ
 દેવાનુપ્રિયે જે કથન કયું છે, તે સઘળું કથન સર્વથા સત્ય જ છે. આપ
 દેવાનુપ્રિયનું કથન નિર્દોષ હોવાથી સર્વથા સત્ય જ છે. કેમકે આપ પુરૂષોના
 જે વાક્યો હોય છે, તે સર્વ પ્રકારે પ્રમાણ રૂપ જ હોય છે. આ પ્રમાણે
 કહીને શ્રીગૌતમસ્વામીએ ભગવાન્ મહાવીર પ્રભુને વન્દના કરી અને નમસ્કાર
 કર્યા વન્દના નમસ્કાર કરીને તે પછી તપ અને સંયમથી પોતાના આત્માને
 ભાવિત કરતા થકા પોતાના સ્થાન પર વિરાજમાન થયા. ॥સૂ૦ ૧૩॥

जैनाचार्य जैनधर्मदिवाकरपूज्यश्री घासीलालजी महाराजकृत “मगवतीसूत्र”ની
 પ્રમેયચન્દ્રિકા વ્યાખ્યાના પચીસમા શતકનો છઠો ઉદ્દેશક સમાપ્ત ॥૨૫-૬॥

अथ सप्तमोद्देशकः प्रारभ्यते ।

षष्ठोद्देशके संयतानां स्वरूपं कथितम् सप्तमेऽपि तदेव कथ्यते, तदनेन
संबन्धेन आयातोऽसौ सप्तमोद्देशकः प्रस्तूयते, इहापि प्रज्ञापनादीनि द्वाराणि
वक्तव्यानि तत्र प्रज्ञापनाद्वारमधिकृत्योच्यते 'कइ णं भंते ! संजया पन्नत्ता' इत्यादि,

मूलम्—कइ णं भंते ! संजया पन्नत्ता ? गोयमा ! पंच
संजया पन्नत्ता तं जहा—सामाइयसंजए १, छेदोवट्टावणिय-
संजए २, परिहारविसुद्धियसंजए ३, सुहुमसंपरायसंजए ४, अह-
क्खायसंजए ५ । सामाइयसंजए णं भंते ! कइविहे पन्नत्ते ?
गोयमा ! दुविहे पन्नत्ते तं जहा इत्तरिणं य जावकहिणं य ।
छेदोवट्टावणियसंजए णं पुच्छा गोयमा ! दुविहे पन्नत्ते तं जहा
सातियारे य निरतियारे य । परिहारविसुद्धियसंजए पुच्छा
गोयमा ! दुविहे पन्नत्ते तं जहा णिव्विसमाणं य णिव्विट्ठ-
काइणं य । सुहुमसंपरायं पुच्छा गोयमा ! दुविहे पन्नत्ते तं जहा
संकिलिस्समाणं य विसुद्धमाणं य । अहक्खायसंजए पुच्छा
गोयमा ! दुविहे पन्नत्ते तं जहा छउमत्थे य केवली य ।

सामाइयंमि उ कए, चाउज्जामं अणुत्तरं धम्मं ।

तिविहे णं फासयंतो, सामाइयसंजओ स खलु ॥१॥

छेत्तुणउ परियाणं, पोराणं जो ठवेइ अप्पाणं ।

धम्मंमि पंचजामे छेदोवट्टावणो स खलु ॥२॥

परिहरइ जो विसुद्धं तु पंचजामं अणुत्तरं धम्मं ।

तिविहेण फासयंतो, परिहारिय संजओ य स खलु ॥३॥

लोभाणू वेययंतो, जो खलु उवसामओ व खवओ वा ।

सो सुहुमसंपराओ, अहक्खाया ऊणओ किंचि ॥४॥

उवसंते खीणंमि, जो खलु कम्मंमि मोहणिज्जंमि ।

छउमत्थो व जिणो वा, अहक्खाओ संजओ स खलु । ५।सू.१॥

છાયા—કતિ સ્વલ્પ ભદન્ત ! સંયતાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ ? ગૌતમ ! પશ્ચ સંયતાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, તદ્યથા—સામાયિકસંયતઃ ૧, છેદોપસ્થાપનીયસંયતઃ ૨, પરિહારવિશુદ્ધિક-સંયતઃ ૩, સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતઃ ૪, યથારૂપાતસંયતઃ ૫ । સામાયિકસંયતઃ સ્વલ્પ ભદન્ત ! કતિવિધઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ ? ગૌતમ ! દ્વિવિધઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ તદ્યથા સ્ત્વરિકશ્ચ યાવ-ત્કથિકશ્ચ । છેદોપસ્થાપનીયસંયતઃ સ્વલ્પ પૃચ્છા ગૌતમ ! દ્વિવિધઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ, તદ્યથા—સાત્તિચારશ્ચ નિરતિચારશ્ચ । પરિહારવિશુદ્ધિકસંયતઃ પૃચ્છા ગૌતમ ! દ્વિવિધઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ, તદ્યથા નિર્વિશમાનકશ્ચ નિર્વિષ્ટકાયિકશ્ચ । સૂક્ષ્મસંપરાયઃ પૃચ્છા, ગૌતમ ! દ્વિવિધઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ, તદ્યથા—સંકલિચ્યમાનકશ્ચ વિશુદ્ધ્યમાનકશ્ચ । યથારૂપાતસંયતઃ પૃચ્છા ગૌતમ ! દ્વિવિધઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ, તદ્યથા—હૃદમસ્થશ્ચ કેવલી ચ ।

સામાયિકે તુ કૃતે, ચાતુર્યામમનુત્તરં ધર્મમ્ ।

ત્રિવિધેન સ્પૃશન્ સામાયિકસંયતઃ સ સ્વલ્પ ॥૧॥

હિત્વા તુ પર્યાયં પુરાણં, યઃ સ્થાપયત્યાત્માનમ્ ।

ધર્મે પશ્ચયામે છેદોપસ્થાપકઃ સ સ્વલ્પ ॥૨॥

પરિહરતિ યો વિશુદ્ધં પશ્ચયામમનુત્તરં ધર્મમ્ ।

ત્રિવિધેન સ્પૃશન્, પરિહારિકસંયતઃ સ સ્વલ્પ ॥૩॥

લોભાણૂન્ વેદયન્ ય ઉપશમયન્ ક્ષપયન્ વા

સ સૂક્ષ્મસંપરાયો યથારૂપાતાત્ ઝનાકિશ્ચિત્ ॥૪॥

ઉપશાન્તે ક્ષીણે વા, યઃ સ્વલ્પ કર્માણિ મોહનીયે ।

હૃદમસ્થો વા જિનો વા યથારૂપાતઃ સંયતઃ સ સ્વલ્પ ॥૫॥ સૂ. ૧॥

ટીકા—‘કઙ્ઠ ણં મંતે । સંજયા પન્નત્તા’ કતિ સ્વલ્પ ભદન્ત ! સંયતાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ—કથિતાઃ ? इति संयतविषयकः प्रश्नः भगवानाह—‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘पंच-

સાતર્વા ઉદ્દેશક કા પ્રારંભ

છટે ઉદ્દેશે મેં સંયતોં કા સ્વરૂપ કહા ગયા અય સાતર્વે ઉદ્દેશે મેં મી યહી કહા જાને વાલા હૈ । અતઃ હસી સમ્બન્ધ કો લેકર હસ સાતર્વે ઉદ્દેશે કા પ્રારમ્ભ સૂત્રકાર કર રહે હૈ—યહાં પર મી પ્રજ્ઞાપના આદિ દ્વારોં કા કથન કિયા જાયગા । અતઃ પ્રથમ પ્રજ્ઞાપના દ્વાર કો લેકર

સાતમા ઉદ્દેશાનો પ્રારંભ—

છટ્ટા ઉદ્દેશાનાં સંયતોનાં સ્વરૂપ કહેવામાં આવેલ છે, હવે આ સાતમા ઉદ્દેશાના પચ્ચ એક વિષયના સંબંધમાં કથન કરવામાં આવશે જેથી એ સંબંધને લઈને આ સાતમા ઉદ્દેશાનો પ્રારંભ કરવામાં આવે છે. આ ઉદ્દેશાનો પ્રારંભ કરતાં સૂત્રકાર અહિંયાં પ્રજ્ઞાપના વિગેરે દ્વારોનાં કથન કરશે જેથી પહેલાં પ્રજ્ઞાપના

સંજયા પન્નત્તા' પશ્ચપ્રકારકાઃ સંયતાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, 'તં જહા' તથા—'સામાઙ્ય સંજણ' સામાયિકસંયતઃ સામાયિકં નામ ચારિત્રવિશેષ સ્તત્પ્રધાનઃ સંયતઃ અથવા તેન ચારિત્રવિશેષેણ સંયત ઇતિ સામાયિકસંયતઃ ૧ । 'છેદોવદ્ધાવણિયસંજણ' છેદોપસ્થાપનીયસંયતઃ ૨, 'પરિહારવિસુદ્ધિયસંજણ' પરિહારવિશુદ્ધિકસંયતઃ ૩, 'સુહુમસંપરાયસંજણ' સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતઃ ૪, 'અહક્ષાયસંજણ' યથારૂપાતસંયતઃ ૫, । એતેષામર્થો ગાથાભિર્વક્ષ્યતે—તત્ર 'સામાઙ્યસંજણં મંતે ! કહિંહે પન્નત્તે' સામાયિકસંયતઃ સ્વલ્પ ભદન્ત ! કતિવિધઃ પ્રજ્ઞપ્ત ઇતિ પ્રશ્નઃ, મગવાનાહ—'ગોયમા' ઇત્યાદિ, 'ગોયમા' હે ગૌતમ ! 'દુવિંહે પન્નત્તે' દ્વિવિધો—દ્વિપ્રકારકઃ

ગૌતમસ્વામી ને પ્રભુશ્રી સે એસા પૂછા હૈ—'કહિં મંતે ! સંજયા પન્નત્તા' હે ભદન્ત ! સંયત કિતને પ્રકાર કે કહે ગયે હૈં ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈં—'ગોયમા ! પંચ સંજયા પન્નત્તા' હે ગૌતમ ! સંયત પાંચ પ્રકાર કે કહે ગયે હૈં । 'તં જહા' જો હસ પ્રકારસે હૈં—'સામાઙ્યસંજણ ૧ છેદોવદ્ધાવણિયસંજણ ૨ પરિહારવિસુદ્ધિયસંજણ ૩, સુહુમસંપરાયસંજણ ૪, અહક્ષાયસંજણ ૫' । સામાયિકસંયત ૧ છેદોપસ્થાપનીયસંયત ૨ પરિહારવિશુદ્ધિક સંયત ૩ સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત ૪ ઓર યથારૂપાતસંયત ૫ । ચારિત્રવિશેષ કા નામ સામાયિક હૈ । યહ સામાયિકરૂપ ચારિત્રવિશેષ જિસ સંયત કા પ્રધાન હોતા હૈ વહ સામાયિક સંયત હૈ ? અથવા—સામાયિકરૂપ ચારિત્ર વિશેષ સે જો સંયત હોતા હૈ વહ સામાયિક સંયત હૈ । છેદોપસ્થાપનીય સંયત, પરિહારવિશુદ્ધિક સંયત આદિ કા સ્વરૂપ ગાથાઓ દ્વારા કહા જાયગા ।

દ્વારને લઈને શ્રીગૌતમસ્વામીએ પ્રભુને એવું પૂછ્યું છે કે—'સંજયા પન્નત્તા' હે ભગવન્ સંયતો કેટલા પ્રકારના કહેલા છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—'ગોયમા ! પંચ સંજયા પન્નત્તા' હે ગૌતમ ! સંયતો પાંચ પ્રકારના કહેલા છે. 'તં જહા' તે આ પ્રમાણે છે. 'સામાઙ્ય સંજણ ૧ છેદોવદ્ધાવણિયસંજણ ૨ પરિહારવિસુદ્ધિયસંજણ ૩ સુહુમસંપરાયસંજણ ૪ અહક્ષાયસંજણ ૫' સામાયિક સંયત ૧ છેદોપસ્થાપનીય સંયત ૨ પરિહારવિશુદ્ધિક સંયત ૩ સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત ૪ અને યથારૂપાત સંયત ૫, ચારિત્ર વિશેષ જે સંયતનું પ્રધાન (મુખ્ય) હોય છે. તે સામાયિક સંયત કહેવાય છે, અથવા સામાયિક રૂપ ચારિત્રવિશેષથી જે સંયત હોય છે, તે સામાયિક સંયત કહેવાય છે. છેદોપસ્થાપનીય સંયત, પરિહારવિશુદ્ધિક સંયત વિગેરેનું સ્વરૂપ ગાથાઓથી કહેવામાં આવશે.

પ્રજ્ઞપ્તઃ સામાયિકસંયતઃ । 'તં જહા' તચથા—'ઇત્તરિણ ય જાવ કહિય' ઇત્વરિકશ્ચ યાવત્કથિકશ્ચ ચારિત્રગ્રહણાનન્તરણ્ણ ઇત્વરસ્ય ભાવિચ્છેદોપસ્થાપનીયસંયતત્વવ્યપ-
દેશાન્તરત્વેન અલ્પકાલિકસ્ય સામાયિકસ્યાસ્તિત્વાત્ ઇત્વરિકઃ, સ ચારોપયિણ્ય-
માણમહાવ્રતઃ પ્રથમચરમતીર્થકરસાધુ ભવતીતિ । યાવત્કથિકસ્ય ભાવિવ્યપદે-
શાન્તરાભાવાત્ યાવજ્જીવિકસ્ય સામાયિકસ્યાસ્તિત્વાદ્ યાવત્કથિકઃ, સ ચ
મધ્યમતીર્થકરમહાવિદેહતીર્થકરસાધુ ભવતીતિ । 'છેદોવદ્વાવણિયસંજણં પુચ્છા'

અવ ગૌતમસ્વામી પ્રભુશ્રી સે એસા પૂછતે હૈં—'સામાયિકસંજણં પંતે
ભંતે ! કહિવિહે પન્નત્તે' હે અદન્ત ! સામાયિક સંયત કિતને પ્રકાર કા
કહા ગયા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈં—'ગોયમા ! દુવિહે પન્નત્તે' હે
ગૌતમ ! સામાયિક સંયત દો પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ । 'તં જહા' જૈસે
—'ઇત્તરિણ ય આવકહિય' ઇત્વરિક ઓર યાવત્કથિક જિસ સામા-
યિક સંયત કે ચારિત્ર ગ્રહણ કરને કે અનન્તર ભવિવ્ય મેં છેદોપસ્થા-
પનીય સંયતપને કા વ્યપદેશ-વ્યવહાર હોના હૈ વહ ઇત્વરિક અલ્પકા-
લિક સામાયિક સંયત કહાલાતા હૈ । ઓર સામાયિક ચારિત્ર લેને કે
બાદ જિસમેં દૂસરો વ્યપદેશ નહીં હોના હૈ વહ યાવત્કથિત સામાયિક
સંયત કહલાતા હૈ ઇત્વરિક સામાયિક સંયત આગે જિસ મેં મહાવ્રતો
કા આરોપ હોના હોના હૈ એસા હોના હૈ ઓર એસા ચહ પ્રથમ ઓર
અન્તિમ તીર્થકર કા સાધુ હોના હૈ । તથા યાવત્કથિક મેં સામાયિક
યાવત્ જીવ વિવ્યમાન હોતી હૈ । એસા ચહ સાધુ મધ્યમ તીર્થકરો કા
ઓર મહાવિદેહસ્થ તીર્થકર કા સાધુ હોના હૈ ।

હવે શ્રીગૌતમસ્વામી પ્રભુશ્રીને એવુ પૂછે છે કે—'સામાયિકસંજણં પંતે !
કહિવિહે પન્નત્તે' હે ભગવન્ સામાયિક સંયત કેટલા પ્રકારના કહેવામાં આવ્યા
છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—'ગોયમા ! દુવિહે પન્નત્તે' હે
ગૌતમ ! સામાયિક સંયત બે પ્રકારના કહેવામાં આવેલ છે 'તં જહા' તે
આ પ્રમાણે છે. 'ઇત્તરિણ ય આવકહિય' ઇત્વરિક અને યાવત્કથિક જે સામા-
યિકમાં ચારિત્ર ગ્રહણ કર્યા પછી ભવિવ્યમાં છેદોપસ્થાપનીય સંયતપણાને
વ્યપદેશ-વ્યવહાર થાય છે, તે ઇત્વરિક-અલ્પકાળવાળા સામાયિકસંયત કહેવાય
છે, અને સામાયિક ચારિત્ર લીધા પછી જેમાં ખીજે વ્યપદેશ થતો ન હોય
તે યાવત્કથિત સામાયિક સંયત કહેવાય છે. ઇત્વરિક સામાયિક સંયત
આગળ જેઓમાં મહાવ્રતોના આરોપ થવાનો હોય છે, એવો હોય છે એવા
આ પહેલાં અને છેલ્લા તીર્થ કરના સાધુ હોય છે. તથા યાવત્કથિતમાં
સામાયિક યાવત્ જીવ વિવ્યમાન હોય છે, એવો આ સાધુ મધ્યમ તીર્થ કરના
અને મહાવિદેહમાં રહેનારા તીર્થ કરના સાધુ હોય છે.

છેદોપસ્થાપનીયસંયતઃ સ્વલ્પ મદન્ત ! કતિવિધઃ પ્રજ્ઞપ્ત્વ ઇતિ પૃચ્છા પ્રશ્નઃ, ભગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘દુવિહે પન્નત્તે’ દ્વિવિધો દ્વિપ્રકારકઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ, છેદોપસ્થાપનીયસંયતઃ । ‘તં જહા’ તથા-‘સાતિયારે ચ નિરતિયારે ચ’ સાતિચારશ્ચ નિરતિચારશ્ચ, સાતિચારસ્ય ચત્ આરોપ્યતે તત્ સાતિ-ચારમેવ છેદોપસ્થાપનીયમ્ તદ્યોગાત્ સાધુરપિ સાતિચાર એવ એવં નિરતિચારચ્છે-દોપસ્થાપનીયયોગાન્નિરતિચારઃ, પાર્શ્વનાથતીર્થાત્ નિઃક્રમ્ય મહાવીરતીર્થે મહા-ત્વતારોપણમ્ છેદોપસ્થાપનીયસાધુશ્ચ પ્રથમચરમતીર્થયોરેવ ભવતીતિ । ‘પરિહાર-વિસુદ્ધિયસંજણ પુચ્છા’ પરિહારવિશુદ્ધિકસંયતશ્ચ સ્વલ્પ મદન્ત ! કતિવિધઃ

‘છેદોવટ્ટાવણિયસંજણ ણં પુચ્છા’ હે મદન્ત ! છેદોપસ્થાપનીયસંયત કે કિતને પ્રકાર કહે ગયે હૈં ! ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈં-‘ગોયમા ! દુવિહે પન્નત્તે’ હે ગૌતમ ! છેદોપસ્થાપનીય સંયત કે દો પ્રકાર કહેગયે હૈં-‘તં જહા’ જૈસે-સાતિચાર ઓર નિરતિચાર । અનિચાર યુક્ત સાધુ કી દીક્ષા પર્યાય છેદકર ફિર સે મહાવ્રતોં કા જો આરોપ પ્રદાન ઉસમેં કિયા જાતા હૈ વહ સાતિચાર છેદોપસ્થાપનીય સંયત હૈ પ્રથમ દીક્ષિત સાધુ કો તથા પાર્શ્વનાથ કે તીર્થ સે મહાવીર કે તીર્થ મેં પ્રવેશ કરને વાઢે સાધુ કે લિયે ફિર સે જો મહાવ્રતોં કા પ્રદાન કરના હોતા હૈ વહ નિરતિચાર છેદોપસ્થાપનીય સંયત હૈ । છેદોપસ્થાપનીય સાધુ પ્રથમ તીર્થકર ઓર અન્તિમ તીર્થકર કે તીર્થ મેં હી હોના હૈ ।

‘પરિહારવિસુદ્ધિયસંજણ પુચ્છા’ હે મદન્ત ! પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયત કિતને પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ-

‘છેદોવટ્ટાવણિયસંજણ ણં પુચ્છા’ હે ભગવન્ છેદોપસ્થાપનીય સંયતોના કેટલા હેદો કહ્યા છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! દુવિહે પન્નત્તે’ હે ગૌતમ ! છેદોપસ્થાપનીય સંયતના બે પ્રકાર કહ્યા છે, ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે. સાતિચાર અને નિરતિચાર અતિચારવાળા સાધુની દીક્ષાપર્યાયને છેદીને ફરીથી તેઓમાં મહાવ્રતોનું જે આરોપણ કરવામાં આવે છે તે સાતિચાર છેદોપસ્થાપનીય સંયત કહેવાય છે. તથા પહેલા દીક્ષિત થયેલા સાધુને તથા પાર્શ્વનાથના તીર્થમાંથી મહાવીર સ્વામીના તીર્થમાં પ્રવેશ કરવાવાળા સાધુ માટે ફરીથી જે મહાવ્રતોનું પ્રદાન કરવામાં આવે છે, તે નિરતિચાર છેદોપસ્થાપનીય સંયત કહેવાય છે છેદોપસ્થાપનીય સાધુ પહેલા તીર્થકર અને છેલ્લા તીર્થકરના તીર્થમાં જ હોય છે

‘પરિહારવિસુદ્ધિયસંજણ પુચ્છા’ હે ભગવન્ પરિહારવિશુદ્ધિક સંયત કેટલા પ્રકારના કહ્યા છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! દુવિહે

પ્રજ્ઞપ્ત્વ્વિતિ પૃચ્છા-પ્રશ્નઃ, મગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ’ ‘દુવિહે પન્નત્તે’ દ્વિવિધઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ, દ્વૈવિધ્યમેવ દર્શયતિ-‘તં જહા’ તથા-‘ણિન્વિસ્સમાણે ય-નિન્વિટ્ઠકાણે ય’ નિર્વિશ્યમાનકથ્ચ નિર્વિષ્ટકાયિકથ્ચ પરિહારકતપ-સ્તપસ્યન્ નિર્વિશ્યમાનઃ, નિર્વિશ્યમાનકસ્ય વૈયાવૃત્ત્યકારકો નિર્વિષ્ટકાયિક ઇતિ । ‘સુહુમસંપરાયપુચ્છા’ સૂક્ષ્મસંપરાયકઃ સ્વલ્પ મદન્ત ! કતિવિધઃ પ્રજ્ઞપ્ત્વિતિ પૃચ્છા પ્રશ્નઃ, મગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘દુવિહે પન્નત્તે’ દ્વિવિધઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ, ‘તં જહા’ તથા ‘સંકિલિસ્સમાણે ય વિસુદ્ધમાણે ય’ સંકિલિશ્યમાનકથ્ચ વિશુદ્ધ્યમાનકથ્ચ, ઉપશમશ્રેણીતઃ પ્રચ્યવમાનઃ પ્રથમઃ, ઉપશમશ્રેણી ક્ષપક-શ્રેણી વા સમારોહન્ દ્વિતીયો ભવતીતિ । ‘અહક્કવાયસંજે પુચ્છા’ યથાચ્ચાત-

‘ગોયમા ! દુવિહે પન્નત્તે’ હે ગૌતમ ! પરિહારવિશુદ્ધિકસંયત્ત્વે દો પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ । ‘તં જહા’ જૈસે-‘ણિન્વિસ્સમાણે ય નિન્વિટ્ઠકાણે ય’ નિર્વિશ્યમાનક ઓર નિર્વિષ્ટકાયિક ઇનમેં જો પરિહારક સંબંધી તપોં કો તપતા હૈ વહ નિર્વિશ્યમાન હૈ ઓર નિર્વિશ્યમાન કી વૈયાવૃત્તિ કરને વાલા જો હોતા હૈ વહ નિર્વિષ્ટકાયિક હૈ ।

‘સુહુમસંપરાય પુચ્છા’ હે મદન્ત ! સૂક્ષ્મ સંપરાયસંયત્ત્વે કિતને પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ-‘ગોયમા ! દુવિહે પન્નત્તે’ હે ગૌતમ ! સૂક્ષ્મસંપરાયક સંયત્ત્વે દો પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ-‘તં જહા’ જૈસે ‘સંકિલિસ્સમાણે ય વિસુદ્ધમાણે ય’ સંકિલિશ્યમાનક ઓર વિશુદ્ધ્યમાનક ઉપશમશ્રેણી સે જો ગિરતા હૈ વહ સંકિલિશ્યમાનક હૈ ઓર જો ઉપશમશ્રેણી પર અથવા ક્ષપકશ્રેણી પર આરોહણ કરતા હૈ વહ વિશુદ્ધ્યમાનક હૈ ।

પન્નત્તે’ હે ગૌતમ ! પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયત્ત્વે યે પ્રકારના કહ્યા છે. ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે. ‘ણિન્વિસ્સમાણે ય નિન્વિટ્ઠકાણે ય’ નિર્વિશ્યમાનક અને નિર્વિષ્ટકાયિક તેમાં જે પરિહારક સંબંધી તપો તપે છે, તે નિર્વિશ્યમાન છે, અને નિર્વિશ્યમાનની વૈયાવૃત્તિ-સેવા કરવાવાળા જેઓ હોય છે, તે નિર્વિષ્ટ કાયિક કહેવાય છે.

‘સુહુમસંપરાયપુચ્છા’ હે ભગવન્ સૂક્ષ્મ સંપરાયવાળા સંયત્ત્વે કેટલા પ્રકારના કહ્યા છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! દુવિહે પન્નત્તે’ હે ગૌતમ ! સૂક્ષ્મ સંપરાયવાળા સંયત્ત્વે યે પ્રકારના કહ્યા છે. ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે. ‘સંકિલિસ્સમાણે ય વિસુદ્ધમાણે ય’ સંકિલિશ્ય માનક અને વિશુદ્ધ્યમાનક, ઉપશમશ્રેણીથી જેઓ પડે છે, તે સંકિલિશ્ય માનક હોય છે, અને જે ઉપશમશ્રેણી પર અથવા ક્ષપકશ્રેણી પર ચઢે છે, તે વિશુદ્ધ માનક કહેવાય છે.

સંયતઃ સ્વલુ મદન્ત ! કતિવિધઃ, પ્રજ્ઞપ્ત ઇતિ પૃચ્છા પ્રશ્નઃ, ભગવાનાહ-‘ગોયમા’
 ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘દુવિદ્દે પન્નસે’ દ્વિવિધઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ ‘તં જહા’ તદ્યથા
 ‘છંડમત્થેય કેવલીય’ છંદમસ્થશ્ચ કેવલીચ । અથ સામાયિકસંયતાદીનાં સ્વરૂપં
 ગાથાભિરાહ-‘સામાહ્યંમિ’ ઇત્યાદિ, ‘સામાહ્યંમિ ઉ કણ સમાયિકે તુ કૃતે’ સામા-
 યિકે એવ કૃતે પ્રતિપન્ને ન તુ હેદોપસ્થાપનીયાદૌ પ્રતિપન્ને, સામાયિકસ્ય ચારિત્ર-
 વિશેષસ્ય સ્વીકરણાનન્તરમ્-‘ચાઉજ્જામં અણુત્તરં ધમ્મં’ ચાતુર્યામણુત્તરં ધર્મમ્-
 ચતુર્મહાવ્રતરૂપમ્ અણુત્તરં ધર્મમ્-શ્રમણધર્મમિત્યર્થઃ, નન્નુ મહાવ્રતસ્ય પશ્ચવિષ્ણત્વાત્
 ચાતુર્યામમિતિ કથનં કથં સંગચ્છતે ઇતિ ચેદત્રોચ્યતે અજિતનાથાદારભ્ય પાર્શ્વ-
 નાથપર્યન્તં ચાતુર્યામસ્યૈવ ધર્મસ્ય નિર્વાચનાત્ પ્રથમાન્તિમયો સ્તીર્થકરણોઃ શાસત્રે

‘અહંકલાયસંજણ પુચ્છા’ હે મદન્ત ! યથાહ્યાત સંયત કિતને
 પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ-‘ગોયમા ! દુવિદ્દે
 પન્નસે’ હે ગૌતમ ! યથાહ્યાતસંયત દો પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ ‘તં
 જહા’ જૈસે-‘છંડમત્થેય કેવલીય’ છંદમસ્થ ઓર કેવલી । હન સામા-
 યિક સંયત આદિકોં કા સ્વરૂપ જો ગાથાઓં દ્વારા પ્રકટ કિયા ગયા
 હૈ વહ હસ પ્રકાર સે હૈ-‘સામાહ્યંમિ ઉ કણ’ ઇત્યાદિ ।

સામાયિક સ્વીકાર કરને કે વાદ કે ચાર મહાવ્રતરૂપ પ્રધાન ધર્મ
 કા અર્થાત્ શ્રમણધર્મ કા મન વચન કાય સે પાલન કરતા હૈ વહ
 સામાયિક સંયત હૈ યહાં પર એસી આશંકા હો સકતી હૈ કિ મહાવ્રત-
 રૂપ ધર્મ તો પાંચ પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ-ફિર યહાં ચાતુર્યામ ધર્મ કા
 કથન કૈસે સંગતમાનાજા સકતા હૈ ? તો હસકા સમાધાન એસા હૈ કિ
 અજિતનાથ સે લેકર પાર્શ્વનાથ તક કે બાવીસ તીર્થકરોં કે તીર્થકાલ

‘અહંકલાયસંજમે પુચ્છા’ હે ભગવન્ યથાહ્યાત સંયત કેટલા પ્રકરના
 કહ્યા છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! દુવિદ્દે પન્નસે’
 હે ગૌતમ ! યથાહ્યાત સંયત બે પ્રકારના કહ્યા છે. ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે
 છે. ‘છંડમત્થેય કેવલીય’ છંદમસ્થ અને કેવલી આ સામાયિક સંયત વિગેરેનું
 સ્વરૂપ બે ગાથાઓ દ્વારા બતાવેલ છે, તે ગાથા આ પ્રમાણે છે-‘સામા-
 હ્યંમિ ઉ કણ’ ઇત્યાદિ

સામાયિકનો સ્વીકાર કર્યા પછી ચાર મહાવ્રત રૂપ પ્રધાન-મુખ્ય ધર્મનું
 અર્થાત્ શ્રમણ ધર્મનું મન, વચન અને કાયથી બે પાલન કરે છે. તે સામા-
 યિક સંયત છે. અહિયાં એવી શકા થાય છે કે-મહાવ્રતરૂપ ધર્મ તો પાંચ
 પ્રકારનો કહેલ છે, તો પછી અહિયાં ચાતુર્યામ ધર્મનું કથન કેવી રીતે
 સંગત-યુક્ત માની શકાય ? આ શકાનું સમાધાન એવું છે કે-અજિતનાથશ્રી

તુ પञ્ચમહાવ્રતસ્યોપદેશેન ઉભયોઃ સમાવેશાદિત્યતશ્ચાતુર્યામં ધર્મમિતિ ગાથાયાં
ક્ષિતમ્ इयं च गाथा महावीरतीर्थात् प्रागेवोपदिष्टा इति लक्ष्यते ।

‘તિવિદે ણં’ ત્રિવિદેન-મનઃ પ્રમૃતિના મનોવાકાયૈરિત્યર્થઃ ‘ફાસયંતો’ સ્પૃશન્
-પાલ્યન્ ‘સામાઙ્યસંજઓ’ સામાયિકસંયતઃ સ ચ્ચલુ નિશ્ચયેન સામાયિકસંયત
इति कथ्यते इति प्रथमगाथार्थः १ । ‘છેતૂળ ઉ’ છિત્ત્વા તુ ‘પરિયાગં’ પર્યાયમ્
‘પોરાણં’ પૂર્વં ગૃહીતચતુર્મહાવ્રતમ્ ‘જો ઠવેઈ અપ્પાણં’ યઃ સ્થાપયતિ આત્માનમ્
‘ધમ્મંમિ પંચજામે’ ધર્મે પશ્ચયામે પશ્ચમહાવ્રતાત્મકે इत्यर्थः, ‘છેદોવદ્ધાવણો સ ચ્ચલુ’
‘છેદોપસ્થાનઃ’ સ ચ્ચલુ યઃ ચ્ચલુ પૂર્વપર્યાયસ્ય ચતુર્મહાવ્રતસ્ય છેદેન સ્વાત્માનં પશ્ચ-
મહાવ્રતે સ્થાપયતિ સ છેદોપસ્થાપનઃ પૂર્વપર્યાયચ્છેદોપસ્થાપનં વ્રતેષુ યત્ર તચ્છેદો-
પસ્થાનં તચ્ચોગાત્સાધુરપિ છેદોપસ્થાપન इत्यर्थः २ । ‘ષરિહરઈ’ પરિહરતિ નિર્વિશ-
માનકાદિભેદં તપ આસેવતે યઃ સાધુઃ કિં કુર્વન્ તત્રાહ-‘વિસુદ્ધં તુ પંચજામં અણુ-

में चातुर्यामरूप धर्म की ही प्ररूपणा हुई है तथा प्रथम तीर्थंकर और
अन्तिम तीर्थंकर के शासन में पाँच महाव्रत धर्म की प्ररूपणा हुई है।
इस प्रकार से यहां इत्वरिक और यावत्कथिक दोनों सामायिकों का
समावेश हो जाता है ।

‘છેતૂળ ઉ પરિયાગં’ इत्यादि ।

પૂર્વ ગૃહીત ચતુર્મહાવ્રતરૂપ પર્યાય કા છેદન કરકે જો અપને કો
પંચમહાવ્રતરૂપ ધર્મ મેં સ્થાપિત કરતા હૈ વહ છેદોપસ્થાપનીયસંયત હૈ ।
વ્રતોં મેં જહાં પૂર્વ પર્યાય કા છેદન કરકે નયે રૂપ સે ઉપસ્થાપન હોતા
હૈ વહ છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર હૈ । હસ ચારિત્ર કે યોગ સે સાધુ મી
છેદોપસ્થાપનીય કહ દિયા ગયા હૈ ।

લઘને પાર્શ્વનાથ સુધીના ૨૨ બાવીસ તીર્થંકરોના તીર્થંકાળમાં આતુર્યામરૂપ
ધર્મની જ પ્રરૂપણા થઈ છે. તથા પહેલા તીર્થંકર અને છેલ્લા તીર્થંકરના
શાસનમાં પાંચ મહાવ્રત ધર્મની પ્રરૂપણા થઈ છે. આ રીતે બન્નેનો સમા-
વેશ સંગત થઈ જાય છે.

‘છેતૂળ ઉ પરિયાગં’ इत्यादि

પહેલા ધારણ કરેલ ચાર મહાવ્રતરૂપ પર્યાયનું છેદન કરીને પોતાને જે
પાંચ મહાવ્રતરૂપ ધર્મમાં સ્થાપિત કરે છે. તે છેદોપસ્થાપનીય સંયત છે.
વ્રતોમાં જ્યાં પૂર્વ-પહેલાના પર્યાયોનું છેદન કરીને નવા રૂપથી ઉપસ્થાપન
થાય છે, તે છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર છે. આ ચારિત્રના યોગથી સાધુ, પણ
છેદોપસ્થાપનીય કહેવાય છે.

ત્તરં ધર્મમ્' વિશુદ્ધમ્-સર્વથા દોષવર્જિતં પશ્ચમહાવ્રતમ્ અનુત્તમ્ અતિશયિતોત્તરમ્
લોકોત્તરમિત્યર્થઃ ધર્મમ્ 'તિવિદ્દેણ ફાસયંતો' ત્રિવિદ્ધેન-મનઃ પ્રભૃતિના સ્પૃશન્
આચરતિ, 'પરિહારિયસંજઓ સ ચલુ' પરિહારિકસંયતઃ સ ચલુ, પશ્ચયામમ-
નુત્તરં ધર્મ સ્પૃશન્ નિર્વિશમાનકાદિભેદં તપ આસેવતે સ પરિહારસંયતો ભવતી-
ત્યર્થઃ ૩ । 'લોમાણુવેયયંતો' લોમાણુન્ વેદયન્ લોભલક્ષણકષાયાણૂન્ વેદયન્
इत्यर्थः यो वर्तते 'जो खलु उवसामओ व खवओय' यः खलु उपशामकः चारित्रः
મોહનીયસ્ય અથવા ક્ષપકઃ 'સો' સઃ 'સુહુમસંપરાયો' સૂક્ષ્મસંપરાયઃ 'અહસ્વાયા-
ઝ્ઞઓ કિંચિ' યથારૂપતાત્ કિંચિત્ ઝ્ઞનો ન્યૂનઃ, લોભલક્ષણકષાયાણૂન્ વેદયન્
ચારિત્રમોહનીયસ્ય કર્મણ ઉપશામકઃ ક્ષપકો વા સાધુઃ, યથાચ્યતસંયતાત્ કિંચિ-
ન્યૂનઃ સૂક્ષ્મસંપરાપસંયતનામકો ભવતીતિ ચતુર્થગાથાર્થઃ ૪ । 'ઉવસંતે' इत्यादि,
'उवसंते खीणंमि व' उपशान्ते क्षीणेवा 'जो खलु कम्मंमि मोहणिज्जंमि' यः खलु
કર્મણિ મોહનીયે 'હુમસ્થો વ જિણો વા' હુદમસ્થો વા જિનો વા 'અહસ્વાઓ-

‘પરિહરહ્ જો વિશુદ્ધ’ इत्यादि ।

સર્વથા દોષ વર્જિત એસે પાંચ મહાવ્રત રૂપ લોકોત્તર ધર્મ કા મન
વચન કાય સે સેવન કરતા હુઆ નિર્વિશમાનક આદિ કે ભેદ સે
તપ કા આચરણ કરતા હૈ વહ પરિહાર સંયત હૈ ।

‘લોમાણૂં વેયયંતો જો’ इत्यादि ।

જો લોભ કે અણુઓં કા-સૂક્ષ્મ લોભકષાય કા વેદન કરતા
હુઆ ચારિત્ર મોહનીય કર્મ કા ઉપશામ અથવા ક્ષય કરતા હૈ વહ
સૂક્ષ્મ સંપરાય સંયત હૈ યહ યથાચ્યતસંયત સે કિંચિત્ ન્યૂન હોતા હૈ ।

‘ઉવસંતે ચ્ચીણમિ’ इत्यादि ।

‘પરિહરહ્ જો વિશુદ્ધ’ इत्यादि

સર્વથા દોષરહિત એવા પાંચ મહાવ્રત રૂપ લોકોત્તર ધર્મનું મન,
વચન અને કાયથી સેવન કરતા થકા નિર્વિશમાનક વિગેરે ભેદોથી તપનું
આચરણ કરે છે, તે પરિહાર વિશુદ્ધ સંયત કહેવાય છે.

‘લોમાણૂ વેયયતો જો’ इत्यादि

લોભના અણુઓનું-સૂક્ષ્મ લોભ કષાયનું વેદન કરતા થકા ચારિત્ર
મોહનીય કર્મનો ઉપશામ અથવા ક્ષય કરે છે, તે સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત
કહેવાય છે. આ યથાચ્યત સંયતથી કંઈક ન્યૂન હોય છે.

‘ઉવસંતે ચ્ચીણમિ’ इत्यादि

સંજઓ સ સ્વલુ' યથાસ્થાતસંયતઃ સ સ્વલુ મોહનીયે કર્મણિ ઉપશાન્તે ક્ષીણે
યઃ છદ્મસ્થો જિનો વર્તને સ યથાસ્થાતસંયતઃ સ્વલુ ભવતીતિ વા
પશ્ચમગાથાર્થઃ ॥ ૫ સૂ૦ ૧ ॥

વેદદ્વારમાહ—'સામાઙ્યસંજણ ણં' इत्यादि,

મૂલમ્—સામાઙ્યસંજણ ણં ભંતે ! સવેયણ હોજ્જા અવેયણ
હોજ્જા ? ગોયમા ! સવેયણ હોજ્જા અવેયણ વા હોજ્જા ! જહ સવે-
યણ એવં જહા કસાયકુસીલે તહેવ નિરવસેસં । એવં છેદોવટ્ટા-
વણિયસંજણ વિ । પરિહારવિસુદ્ધિયસંજઓ જહા પુલાઓ
સુહુમસંપરાયસંજઓ અહક્ષાઓ ય જહા ણિયંઠો ૨ । સામાઙ્ય
સંજણ ણં ભંતે ! કિં સરાગે હોજ્જા વીયરાગે હોજ્જા ? ગોયમા !
સરાગે હોજ્જા ણો વીયરાગે હોજ્જા । એવં જાવ સુહુમસંપરાય-
સંજણ । અહક્ષાયસંજણ જહા ણિયંઠે ૩ । સામાઙ્ય સંજણ ણં
ભંતે ! કિં ઠિયકપ્પે હોજ્જા અટ્ટિયકપ્પે હોજ્જા ? ગોયમા ! ઠિય
કપ્પે હોજ્જા અટ્ટિયકપ્પે વા હોજ્જા । છેદોવટ્ટાવણિયસંજણ પુચ્છા
ગોયમા ! ઠિયકપ્પે હોજ્જા ણો અટ્ટિયકપ્પે હોજ્જા એવં પરિહાર-
વિસુદ્ધિયસંજણ વિ । સેસા જહા સામાઙ્યસંજણ ૩ । સામાઙ્ય-
સંજણ ણં ભંતે ! કિં જિણકપ્પે હોજ્જા થેરકપ્પે હોજ્જા, કપ્પાતીતે
હોજ્જા ? ગોયમા ! જિણકપ્પે વા હોજ્જા જહા કસાયકુસીલે તહેવ
નિરવસેસં । છેદોવટ્ટાવણિઓ પરિહારવિસુદ્ધિઓ ય જહા વડસો
સેસા જહા ણિયંઠે ૪ । સામાઙ્યસંજણ ણં ભંતે ! કિં પુલાણ

જો મોહનીયકર્મ કે ઉપશાન્ત અથવા ક્ષીણ હોને પર છદ્મસ્થ
અથવા જિન હોતા હૈ વહ યથાસ્થાત સંયત હૈ ॥સૂ૦ ૧॥

પહેલા પ્રજ્ઞાપના દ્વાર કા કથન સમાપ્ત

જેઓ મોહનીય કર્મના ઉપશાન્ત અથવા ક્ષીણ થવાથી છદ્મસ્થ અથવા
અન હોય છે, તે યથાસ્થાત સંયત કહેવાય છે. ॥સૂ૦ ૧॥

પહેલા પ્રજ્ઞાપનાદ્વારનું કથન સમાપ્ત

होज्जा बउसे जाव सिणाए होज्जा ? गोयमा ! पुलाए वा होज्जा
 बउसे जाव कसायकुसीले वा होज्जा णो णियंठे होज्जा णो
 सिणाए होज्जा, एवं छेदोवट्ठावणिए वि । परिहारविसुद्धिय
 संजए णं भंते ! पुच्छा गोयमा ! णो पुलाए णो बउसे णो
 पडिसेवणाकुसीले होज्जा, कसायकुसीले होज्जा णो णियंठे
 होज्जा णो सिणाए होज्जा । एवं सुहुमसंपराए वि । अहक्खाय-
 संजए पुच्छा गोयमा ! नो पुलाए होज्जा जाव नो कसाय-
 कुसीले होज्जा, णियंठे वा होज्जा सिणाए वा होज्जा ५ । सामा-
 इयसंजए णं भंते ! किं पडिसेवए होज्जा, अपडिसेवए होज्जा ?
 गोयमा ! पडिसेवए वा होज्जा अपडिसेवए वा होज्जा । जइ
 पडिसेवए होज्जा किं मूलगुणपडिसेवए होज्जा० सेसं जहा
 पुलायस्स । जहा सामाइयसंजए एवं छेदोवट्ठावणिए वि ।
 परिहारविसुद्धियसंजए पुच्छा गोयमा ! नो पडिसेवए होज्जा
 अपडिसेवए होज्जा एवं जाव अहक्खायसंजए ६ । सामाइय
 संजए णं भंते ! कइसु नाणैसु होज्जा ? गोयमा ! दोसु वा
 तिसु वा चउसु वा नाणैसु होज्जा, एवं जहा कसायकुसीलस्स
 तहेव चत्तारि नाणाइं भयणाए, एवं जाव सुहुमसंपराए । अह-
 क्खायसंजयस्स पंचनाणाइं भयणाए जहा नाणुद्देसए । सामा-
 इय संजएणं भंते ! केवइयं सुयं अहिज्जेज्जा ? गोयमा ! जह-
 न्नेणं अट्ठ पवयणमायाओ जहा कसायकुसीले । एवं छेदोवट्ठा-
 वणिए वि । परिहारविसुद्धियसंजए पुच्छा, गोयमा ! जहन्नेणं
 नवमस्स पुठ्वस्स तइयं आचारवत्थु उक्कोत्तेणं असंपुन्नाइं दस-
 पुट्ठाइं अहिज्जेज्जा । सुहुमसंपराय संजए जहा सामाइयसंजए ।
 अहक्खायसंजए पुच्छा गोयमा ! जहन्नेणं अट्ठ पवयणमायाओ

उक्लोसेणं चोदसपुच्चाइं अहिज्जेज्जा सुयवइरित्ते वा होज्जा ७।
 सामाइयसंजएणं भंते ! किं तित्थे होज्जा अतित्थे होज्जा ?
 गोयमा ! तित्थे वा होज्जा अतित्थे वा होज्जा जहा कसाय-
 कुसीले । छेदोवट्ठावणिण परिहारविसुद्धिण य जहा पुलाए सेसा
 जहा सामाइयसंजए ८। सामाइयसंजए णं भंते ! किं सल्लिगे
 होज्जा अन्नल्लिगे होज्जा गिहिल्लिगे होज्जा ? जहा पुलाए ।
 एवं छेदोवट्ठावणिण वि । परिहारविसुद्धियसंजए णं भंते ! किं
 पुच्छा गोयमा ! दव्वल्लिगं पि भावल्लिगं पि पडुच्च सल्लिगे होज्जा
 नो अन्नल्लिगे होज्जा नो गिहिल्लिगे होज्जा । सेसा जहा सामा-
 इयसंजए ९। सामाइयसंजए णं भंते ! कइसु सरीरेसु होज्जा ?
 गोयमा ! तिसु वा चउसु वा पंचसु वा जहा कसायकुसीले । एवं
 छेदोवट्ठावणिण वि सेसा जहा पुलाए ११। सामाइयसंजए णं
 भंते ! किं कम्मभूमीए होज्जा अकम्मभूमीए होज्जा ? गोयमा !
 जंमणं संतिभावं पडुच्च कम्मभूमीए नो अकम्मभूमीए जहा
 वउसे । एवं छेदोवट्ठावणिण वि । परिहारविसुद्धिण य जहा
 पुलाए सेसा जहा सामाइयसंजए ११॥सू० २॥

छाया—सामायिकसंयतः खलु भदन्त ! किं सवेदको भवेत् अवेदको भवेत् ?
 गौतम ! सवेदको वा भवेत् अवेदको वा भवेत् । यदि सवेदकः, एवं यथा
 कपायकुशीलस्तथैव निरवशेषम् । एवं छेदोपस्थापनीयसंयतोऽपि । परिहारविशु-
 द्धिकसंयतो यथा पुलाकः, सूक्ष्मसंपरायसंयतो यथाख्यातसंयतश्च यथा निर्ग्रन्थः
 २ । सामायिकसंयतः खलु भदन्त ! किं सरागो भवेत् वीतरागो भवेत् ?
 गौतम ! सरागो भवेत् नो वीतरागो भवेत् । एवं यावत् सूक्ष्मसंपराय-
 संयतः । यथाख्यातसंयतो यथा निर्ग्रन्थः ३ । सामायिकसंयतः खलु भदन्त !
 किं स्थितिकल्पो भवेत् ! अस्थितिकल्पो भवेत् ? गौतम ! स्थितिकल्पो वा
 भवेत् अस्थितिकल्पो वा भवेत् । छेदोपस्थापनीयसंयतः पृच्छा गौतम !
 स्थितिकल्पो भवेत् नो अस्थितिकल्पो भवेत् । एवं परिहारविशुद्धिक
 संयतोऽपि शेषा यथा सामायिकसंयतः । सामायिकसंयतः खलु भदन्त ! किं

जिनकल्पो भवेत् स्थविरकल्पो भवेत् कल्पातीतो भवेत् ? गौतम ! जिनकल्पो वा भवेत् यथा कषायकुशीलस्तथैव निरवशेषम् । छेदोपस्थापनीयः परिहारविशुद्धिकश्च यथा वकुशः, शेषा यथा निर्ग्रन्थः ४ । सामायिकसंयतः खलु भदन्त ! किं पुलाको भवेत् वकुशो यावत् स्नातको भवेत् गौतम ! पुलाको वा भवेत् वकुशो यावत् कषायकुशीलो वा भवेत् नो निर्ग्रन्थो भवेत् नो स्नातको भवेत् एवं छेदोपस्थापनिकोऽपि । परिहारविशुद्धिकसंयतः खलु भदन्त ! पृच्छा गौतम ! नो पुलाको नो वकुशो नो प्रतिसेवनाकुशीलो भवेत् कषायकुशीलो भवेत् नो निर्ग्रन्थो भवेत् नो स्नातको भवेत् एवं सूक्ष्मसंपरायोऽपि । यथाख्यातसंयतः पृच्छा गौतम ! नो पुलाको भवेत् यावत् नो कषायकुशीलो भवेत् निर्ग्रन्थो वा भवेत् स्नातको वा भवेत् ५ । सामायिकसंयतः खलु भदन्त ! किं प्रतिसेवको भवेत् अप्रतिसेवको भवेत् ? गौतम ! प्रतिसेवको वा भवेत् अप्रतिसेवको वा भवेत् । यदि प्रतिसेवको भवेत् किं मूलगुणप्रतिसेवको भवेत् शेषं यथा पुलाकस्य । यथा सामायिकसंयतः एवं छेदोपस्थापनिकोऽपि । परिहारविशुद्धिकसंयतः पृच्छा गौतम ! नो प्रतिसेवको भवेत् अप्रतिसेवको भवेत् एवं यावत् यथाख्यातसंयतः ६ । सामायिकसंयतः खलु भदन्त ! कतिषु ज्ञानेषु भवेत् ? गौतम ! - द्वयोर्वा त्रिषु चतुर्षु वा ज्ञानेषु भवेत् एवं यथा-कषायकुशीलस्य तथैव चत्वारि ज्ञानानि भजनया, एव यावत् सूक्ष्मसंपरायः । यथाख्यातसंयतस्य पञ्चज्ञानानि भजनया यथा ज्ञानोद्देशके । सामायिकसंयतः खलु भदन्त ! कियत् श्रुतमधीयीत गौतम ! जघन्येन अष्टप्रवचनमातुः यथा कषायकुशीलः । एवं छेदोपस्थापनिकोऽपि । परिहारविशुद्धिकसंयतः पृच्छा, गौतम ! जघन्येन नवमस्य पूर्वस्य तृतीयमाचारवस्तु उत्कर्षेणासंपूर्णानि दशपूर्वाणि अधीयीत सूक्ष्मसंपरायसंयतो यथा सामायिकसंयतः । यथाख्यातसंयतः पृच्छा गौतम ! जघन्येन अष्टप्रवचनमातुः, उत्कर्षेण चतुर्दशपूर्वाण्यधीयीत श्रुतव्यतिरिक्तो वा भवेत् ७ । सामायिकसंयतः खलु भदन्त ! किं तीर्थे भवेत् अतीर्थे भवेत् गौतम ! तीर्थे वा भवेत् अतीर्थे वा भवेत् यथा कषायकुशीलः । छेदोपस्थापनिकः परिहारविशुद्धिकश्च यथा पुलाकः, शेषा यथा सामायिकसंयतः ८ । सामायिकसंयतः खलु भदन्त ! किं स्वलिङ्गे भवेत् अन्यलिङ्गे भवेत् गृहिलिङ्गे भवेत् ? यथापुलाकः, एवं छेदोपस्थापनिकोऽपि । परिहारविशुद्धिकसंयतः खलु भदन्त ! पृच्छा गौतम ! द्रव्यलिङ्गमपि भावलिङ्गमपि प्रतीत्य स्वलिङ्गे भवेत् नो अन्यलिङ्गे भवेत् नो गृहिलिङ्गे भवेत् शेषा यथा सामायिकसंयतः ९ । सामायिकसंयतः खलु भदन्त ! कतिषु शरीरेषु भवेत् ? गौतम ! त्रिषु वा चतुर्षु पञ्चसु वा यथा कषायकुशीलः । एवं छेदोपस्थापनिकोऽपि, शेषा यथा पुलाकः १० । सामायिकसंयतः खलु भदन्त ! किं कर्मभूमौ नो

અકર્મભૂમૌ ભવેત્ કર્મભૂમૌ ભવેત્ ? ગૌતમ ! જન્મસદ્ભાવં ચ પ્રતીત્ય કર્મભૂમૌ
યથા વકુળઃ । એવં હેદોપસ્થાપનિકોઽપિ । પરિહારવિદ્વિક્ષ્ય યથા પુલ્કાકઃ
શ્લેષા યથા સામાયિકસંયતઃ ॥ સૂ. ૨ ॥

ટીકા—‘સામાહ્યસંજ્ઞેણં ભંતે !’ સામાયિકસંયતઃ સ્વલુ મદન્ત ! ‘કિં સવેય
હોજ્ઞા અવેયં હોજ્ઞા’ કિં સવેદકો ભવેત્ અવેદકો વા ભવેદિતિપ્રશ્નઃ, મગધનાદ
—‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘સવેયં વા હોજ્ઞા—અવેયં વા હોજ્ઞા’
સવેદકો વા ભવેત્ અવેદકો વા ભવેત્ સામાયિકસંયતઃ સવેદકો ભવેદ્ અવેદકોઽપિ
ભવેત્ નવમગુણસ્થાનકે વેદસ્યોપશમઃ ક્ષયો વા ભવતિ અતોઽત્રાવેદકો ભવતિ, एत-
त्पूर्ववर्तिगुणस्थानकेषु तु सामायिकसंयतः सवेदको भवति नवमगुणस्थानकपर्यन्तं

दूसरा वेदद्वार का कथन

‘સામાહ્યસંજ્ઞેણં ભંતે ! કિં સવેયં હોજ્ઞા અવેયં હોજ્ઞા’ इत्यादि,
ટીકાર્થ—ગૌતમસ્વામી ને પ્રભુશ્રી સે એસા પૂછા હૈ—‘સામાહ્યસંજ્ઞે
ણં ભંતે ! કિં સવેયં હોજ્ઞા અવેયં હોજ્ઞા ’ હે મદન્ત ! સામાયિક
સંયત વેદવાલા હોતા હૈ ? અથવા વેદરહિત હોતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી ને
કહા હૈ—ગોયમા ! સવેયં વા હોજ્ઞા, અવેયં વા હોજ્ઞા’ હે ગૌતમ !
સામાયિક સંયત વેદવાલા ભી હોતા હૈ ‘ઔર વેદરહિત ભી હોતા હૈ ।
સામાયિક સંયત નૌવે’ ગુણસ્થાનક તક કહા જાતા હૈ, વેદ કા નૌવે’
ગુણસ્થાનક મેં ઉપશમ અથવા ક્ષય હોતા હૈ । નૌવે સે નીચે કે ગુણ-
સ્થાનો મેં જવ સામાયિક સંયત રહતા હૈ તવ વહ વેદ વાલા કહલાતા
હૈ ઔર નૌવે’ મેં વહ ઉસકે ઉપશમ અથવા ક્ષય કર દેને પર અવે-
દક કહલાતા હૈ । इन्तिलिये यहां उत्तर में प्रभुश्री ने ऐसा कहा है कि

હવે ખીજ વેદદ્વારનું કથન કરવામાં આવે છે.—

‘સામાહ્યસંજ્ઞેણં ભંતે ! કિં સવેયં હોજ્ઞા, અવેયં હોજ્ઞા’ इत्यादि

ટીકાર્થ—શ્રીગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને એવું પૂછ્યું છે કે—‘સામાહ્ય
સંજ્ઞેણં ભંતે ! કિં સવેયં હોજ્ઞા અવેયં હોજ્ઞા’ હે મગધન સામાયિક સંયત
વેદવાળા હોય છે ? અથવા વેદ વિનાના હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં
પ્રભુશ્રીએ ગૌતમસ્વામીને કહ્યું છે કે—‘ગોયમા ! સવેયં વા હોજ્ઞા, અવેયં
વા હોજ્ઞા’ હે ગૌતમ ! સામાયિક સંયત વેદવાળા પણ હોય છે, અને વેદ
વિનાના પણ હોય છે. સામાયિક સંયત નવમાં ગુણસ્થાનક સુધીનાઓ કહે-
વાય છે. વેદનાઓનો નવમા ગુણસ્થાનકમાં ઉપશમ અથવા ક્ષય થાય છે.
નવમાંથી નીચેના ગુણસ્થાનોમાં બ્યારે સામાયિક સંયત રહે છે, ત્યારે તે
વેદવાળા કહેવાય છે. અને નવમાંમાં તે વેદનો ઉપશમ અથવા ક્ષય કરી

સામાયિકસંયતશ્વસ્ય વ્યપદેશાદિતિ । ‘જહ સવેયણ એવં જહા કસાયકુસીલે તદેવ-
નિરવસેસં’ યદિ સવેદકો ભવેત્ એવં યથા કષાયકુસીલસ્તથૈવ નિરવશેષં જ્ઞાતવ્યમ્
યદિ સવેદકો ભવેત્ તદા-સ્ત્રીવેદોઽપિ ભવેત્ પુરુષવેદોઽપિ ભવેત્ નપુંસકવેદોઽપિ
ભવેત્ અવેદસ્તુ ક્ષીણોપશાન્તવેદઃપ્રત્યયઃ । ‘એવં છેદોઽવદ્વાવણિયસંજણ વિ’ એવં સામા-
યિકસંયતવદેવ દોષસ્થાપનિકસંયતોઽપિ સવેદકોઽપિ અવેદકોઽપિ ભવેત્ યદિ
સવેદકસ્તદાસ્ત્રીવેદકો ભવેદિતિ, નવમગુણસ્થાનકે અવેદકોઽપિ ભવેત્ છેદોષ-
સ્થાપનીયસંયત ઇતિ । ‘પરિહારવિશુદ્ધિકસંજઓ જહા પુલાણ’ પરિહારવિશુદ્ધિક-
સંયતો યથા પુલાકઃ, પુલાકત્તદેવ પરિહારવિશુદ્ધિકસંયતઃ પુરુષવદવેદકો ભવેત્

વહ સવેદ ઓ હોતા હૈ ઓર અવેદ ઓ હોના હૈ । ‘જહ સવેયણ એવં
જહા કસાયકુસીલે તદેવ નિરવસેસં’ યદિ વહ સવેદ-વેદસહિત હોતા
હૈ તો હસ સમ્યન્ધ મેં સમસ્ત કથન કષાયકુસીલ કે કથન જૈસા
જાનના ચાહિયે અર્થાત્ યદિ વહ વેદસહિત હોતા હૈ તો વહ સ્ત્રીવેદવાલાં
ઓ હો સકતા હૈ પુરુષવેદ વાલા ઓ હો સકતા હૈ ઓર પુરુષનપુંસક-
વેદવાલા ઓ હો સકતા હૈ ઓર યદિ વહ અવેદ-વેદ રહિત હૈ તો વહ
ઉપશાન્તવેદવાલા હો સકતા હૈ ઓર ક્ષીણ વેદવાલા ઓ હો સકતા હૈ ।

‘એવં છેદોઽવદ્વાવણિયસંજણ વિ’ હસી પ્રકાર સે છેદોષસ્થાપનિક સંયત
ઓ વેદ સહિત હોતા હૈ ઓર વેદ રહિત ઓ હોના હૈ એમા જાનના
ચાહિયે । યદિ વહ વેદસહિત હૈ તો વહ ત્રીનો વેદવાલા હો સકતા હૈ
ઓર યદિ વેદરહિત હૈ તો વહ નૌવેં ગુણસ્થાન મેં અવેદક ઓ હોતા
હૈ । ‘પરિહારવિશુદ્ધિક સંજઓ જહા પુલાણ’ પરિહારવિશુદ્ધિક સંયત

નાખવાથી અવેદક કહેવાય છે. તેથી જ અહિયાં ઉત્તર વાક્યમાં પ્રભુશ્રીએ,
એવું કહ્યું છે કે-તે સવેદ પણ હોય છે અને અવેદ પણ હોય છે

‘જહ સવેયણ એવં જહા કસાયકુસીલે તદેવ નિરવસેસં’ નો તે સવેદ-
વેદસહિત હોય તો તે સંજઘના સઘણ કથન કષાય કુસીલના કથન પ્રમાણે
સમજવું. નો તે સવેદ હોય તો તે સ્ત્રીવેદવાળા પણ હોય છે, અને પુરુષ
વેદવાળા પણ હોય છે, તથા નપુંસક વેદવાળા પણ હોય છે. અને નો તે
વેદ વિનાના હોય તો તે ઉપશાન્ત વેદવાળા હોઈ શકે છે. અને ક્ષીણ વેદ
વાળા હોઈ શકે છે. ‘એવં છેદોઽવદ્વાવણિયસંજણ વિ’ એજ પ્રમાણે છેદોષ-
સ્થાપનીય સંયતપણ વેદસહિત હોય છે અને વેદરહિત પણ હોય છે તેમ
સમજવું. નો તે વેદસહિત હોય તો તે ત્રણ વેદવાળા હોઈ શકે છે. અને નો
વેદ વિનાના હોય તો તે નવમા ગુણસ્થાનના અવેદક પણ હોય છે ‘પરિહાર
વિશુદ્ધિકસંજઓ જહા પુલાણ’ પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયતના વેદનું કથન પુલા-

પુરુષનપુંસકવેદકો વા ભવેદિતિ કૃત્રિમનપુંસકઇત્યર્થઃ । ‘સુહુમસંપરાયસંજઓ અહ્વક્રાયાસંજઓ ય જહા ણિયંટે’ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતો યથારુયાતસંયતથ યથા નિર્ગન્થઃ ક્ષીણોપશાન્તવદેત્વેનાઽવેદક એવ ભવતીત્યર્થઃ । હિતિ વેદદ્વારન્ ॥

અથ રાગદ્વારં તૃતીયમ્-‘સામાહ્યસંજણ ણં મંતે !’ સામાયિકસંયતઃ સ્વલુ મદન્ત ! ‘કિં સરાગે હોજ્જા વીયરાગે હોજ્જા’ કિં સરાગો ભવેત્ વીતરાગો વા ભવેદિતિ પ્રશ્નઃ, મગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘સરાગે હોજ્જા નો વીયરાગે હોજ્જા’ સરાગો ભવેત્ સામાયિકસંયતસ્ય રાગવત્ત્વમેવ ન તુ રાગરાહિત્યમિતિ ભાવઃ । ‘એવં જાવ સુહુમસંપરાયસંજણ’ એવં

મેં વેદ કા કથન પુલાકોક્ત વેદ કે કથન જૈસા જાનના ચાહિયે । અર્થાત્ પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયત પુરુષવેદક ઓ હોતા હૈ ઓર પુરુષનપુંસકવેદક ઓ હોતા હૈ । પુરુષનપુંસક કા મતલબ કૃત્રિમ નપુંસક સે હૈ । ‘સુહુમ-સંપરાયસંજઓ અહ્વક્રાયાસંજઓ ય જહા ણિયંટે’ નિર્ગન્થ કે જૈસે સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત ઓર યથારુયાતસંયત અવેદક હી હોતે હૈં ક્યોં કિં યે ઉપશાન્તવેદવાલે ઓર ક્ષીણવેદવાલે હોતે હૈં વેદ દ્વાર સમાસ ૨ ।

તૃતીય રાગદ્વાર કા કથન

‘સામાહ્યસંજણ ણં મંતે કિં સરાગે હોજ્જા, વીયરાગે હોજ્જા’ હે મદન્ત ! સામાયિકસંયત કયા સરાગ હોતા હૈ અથવા વીતરાગ હોતા હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રમુશ્રી કહતે હૈં-‘ગોયમા ! સરાગે હોજ્જા, નો વીયરાગે હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! સામાયિકસંયત સરાગ હોતા હૈ, વીતરાગ નહીં હોતા હૈ । ‘એવં જાવ સુહુમસંપરાયસંજણ’ હસી પ્રકાર સે

કના સંબંધમાં કહેવ વેદના કથન પ્રમાણે સમજવું જોઈએ. અર્થાત્ પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયત, પુરુષ વેદક પણ હોય છે, અને પુરુષ નપુંસક વેદક પણ હોય છે. પુરુષ નપુંસક એટલે કૃત્રિમ નપુંસક એ પ્રમાણે સમજવું. ‘સુહુમ સંપરાયસંજઓ અહ્વક્રાયાસંજઓ ય જહા ણિયંટે’ નિર્ગન્થના કથન પ્રમાણે સૂક્ષ્મ સંપરાય સંયત અને યથારુયાત સંયત અવેદકજ હોય છે. કેમકે તેઓ ઉપશાન્ત વેદવાળા અને ક્ષીણ વેદવાળા હોય છે.

બીજું વેદદ્વાર સમાપ્ત ॥

ત્રીજા રાગદ્વારનું કથન

‘સામાહ્યસંજણ ણં મંતે ! કિં સરાગે હોજ્જા, વીયરાગે હોજ્જા’ હે ભગવન્ સામાયિક સંયત શું સરાગ હોય છે ? અથવા વીતરાગ હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રમુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! સરાગે હોજ્જા, નો વીયરાગે હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! સામાયિક સંયત સરાગ હોય છે, વીતરાગ હોતા નથી. ‘એવં જાવ

યાવત્ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતઃ, યાવત્પદેન છેદોપસ્થાપનીયપરિહારવિશુદ્ધિકસંયતયો-
ગ્રંથનં ભવતિ । તથા ચ છેદોપસ્થાપનિકપરિહારવિશુદ્ધિકસૂક્ષ્મસંપરાયસંયતાઃ
રાગવન્ત એવ ભવન્તિ ન તુ વીતરાગા ભવન્તીતિ ભાવઃ । ‘અહઃસ્વાયસંજઞ જહા-
ણિયંટે’ યથારૂપાતસંયતો યથા નિર્ગન્થો-નિર્ગન્થવદ્ યથારૂપાતસંયતો નો સરાગઃ
કિન્તુ વીતરાગ એવ ભવેદિતિ તૃતીયદ્વારમ્ ૩ । અથ ચતુર્થકલ્પદ્વારમાહ-‘સામાઙ્ગ-
યં મંતે ! કિં ઠિયકપ્પે હોજ્જા અટ્ઠિયકપ્પે હોજ્જા’ સામાયિકસંયતઃ સ્વલ્પ
ભદન્ત ! કિં સ્થિતકલ્પો ભવેત્ અસ્થિતકલ્પો ભવેદિતિ પ્રશ્નઃ । ભગવાનાહ-
‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘ઠિયકપ્પે વા હોજ્જા અટ્ઠિયકપ્પે વા
હોજ્જા’ સ્થિતકલ્પો વા ભવેત્ સામાયિકસંયતોઽસ્થિતકલ્પો વા ભવેદિતિ ।
‘છેદોવદ્ધાવણિયસંજઞ પુચ્છા’ છેદોપસ્થાપનીયસંયતઃ સ્વલ્પ ભદન્ત ! કિં સ્થિત-

છેદોપસ્થાપનીય સંયત, પરિહારવિશુદ્ધિકસંયત ઓર સૂક્ષ્મ સંપરાય
સંયત યે સ્વયં સરાગ હોતે હૈં-વીતરાગ નહીં હોતે હૈં ‘અહઃસ્વાય-
સંજઞ જહા ણિયંટે’ યથારૂપાતસંયત નિર્ગન્થ કે જૈસે વીતરાગ હી
હોતા હૈં । તૈસરા રાગદ્વાર સમાપ્ત ।

ચૌથા કલ્પદ્વાર કા કથન

‘સામાઙ્ગયસંજઞ યં મંતે ! કિં ઠિયકપ્પે હોજ્જા, અટ્ઠિયકપ્પે હોજ્જા’
હે ભદન્ત ! સામાયિકસંયત કયા સ્થિતકલ્પવાલા હોતા હૈં અથવા
અસ્થિતકલ્પવાલા હોતા હૈં ? ઉત્તર મેં પ્રશ્નશ્રી કહતે હૈં-‘ગોયમા !
‘ઠિયકપ્પે વા હોજ્જા, અટ્ઠિયકપ્પે વા હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! સામાયિક-
સંયત સ્થિતકલ્પવાલા બી હોતા હૈં ઓર અસ્થિતકલ્પવાલા બી હોતા હૈં ।

‘છેદોવદ્ધાવણિયસંજઞ પુચ્છા’ હે ભદન્ત ! છેદોપસ્થાપનીયસંયત કયા

સૂક્ષ્મસંપરાયસંજઞમે’ એજ પ્રમાણે છેદોપસ્થાપનીય સંયત, પરિહાર વિશુદ્ધિક
સંયત અને નિર્ગન્થ સંયત એ સઘળા સરાગ હોય છે વીતરાગ હોતા
નથી. ‘અહઃસ્વાયસંજઞ જહા ણિયંટે’ યથારૂપાત સંયત નિર્ગન્થના ધ્યન પ્રમાણે
વીતરાગ જ હોય છે. રાગદ્વાર સમાપ્ત

હવે ચૌથા કલ્પદ્વારનું કથન કરવામા આવે છે

‘સામાઙ્ગયસંજઞ યં મંતે ! કિં ઠિયકપ્પે હોજ્જા અટ્ઠિયકપ્પે હોજ્જા’ હે
ભગવન્ સામાયિક સંયત શું સ્થિત કલ્પવાળા હોય છે ? અથવા અસ્થિત
કલ્પવાળા હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમા પ્રશ્નશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-
‘ગોયમા ! ઠિયકપ્પે વા હોજ્જા, અટ્ઠિયકપ્પે વા હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! સામાયિક
સંયત સ્થિતકલ્પવાળા પણ હોય છે, અને અસ્થિત કલ્પવાળા પણ હોય છે.
‘છેદોવદ્ધાવણિયસંજઞ પુચ્છા’ હે ભગવન્ છેદોપસ્થાપનીય સંયત શું

કલ્પો ભવેત્ અસ્થિતકલ્પો વા ભવેદિતિ પ્રશ્નઃ । મગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ । ‘ઠિયકપ્પે હોજ્જા’ છેદોપસ્થાપનીયસંયતઃ સ્થિતકલ્પો ભવેત્ ‘નો અઢ્ઠિયકપ્પે હોજ્જા’ નો અસ્થિતકલ્પો ભવેત્ અસ્થિતકલ્પોહિ મધ્યમ-જિનમહાવિદેહજિનાનાં તીર્થે ભવતિ નાન્યત્ર ભવતિ તત્ર ચ છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્રં ન ભવતીતિ ભાવઃ । ‘એવં પરિહારવિસુદ્ધિયસંજણ વિ’ એવમ્-છેદોપસ્થાપનીયસંયતવદેવ પરિહારવિશુદ્ધિકસંયતોઽપિ સ્થિતકલ્પ એવ ભવતિ નો અસ્થિતકલ્પો ભવતીતિ । ‘સેસા જહા સામાઘયસંજણ’ શેષાઃ-સૂક્ષ્મસંપરાયયથારુયાતસંયતા યથા સામાયિકસંયત સ્વથૈવ સ્થિતકલ્પા વા ભવેયુરસ્થિતકલ્પા વા ભવેયુરિતિ ।

સ્થિતકલ્પવાળા હોતા હૈ ? અથવા અસ્થિતકલ્પવાળા હોતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ-‘ગોયમા ! ઠિયકપ્પે હોજ્જા, નો અઢ્ઠિયકપ્પે હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! છેદોપસ્થાપનીયસંયત સ્થિતકલ્પવાળા હોતા હૈ, અસ્થિતકલ્પવાળા નહીં હોતા હૈ ? અસ્થિતકલ્પ મધ્યમ અજિતનાથ સે લેકર પાર્શ્વનાથ તક વાવોસ જિનોં કે એવં મહાવિદેહ જિનકે તીર્થ મેં હોતા હૈ ઓર વહાં છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર નહીં હોના હૈ । ઇસલિયે છેદોપસ્થાપનીયસંયત કે અસ્થિત કલ્પ નહીં હોતા હૈ । ‘એવં પરિહારવિસુદ્ધિયસંજણ વિ’ ઇસી પ્રકાર સે પરિહારવિશુદ્ધિકસંયત બી સ્થિત કલ્પવાળા હી હોતા હૈ, અસ્થિતકલ્પવાળા નહીં હોના હૈ । ‘સેસા જહા સામાઘયસંજણ’ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત એવં યથારુયાતસંયત, યે દોનોં સામાયિકસંયત કે જૈસે સ્થિતકલ્પવાળે બી હોતે હૈ ઓર અસ્થિતકલ્પવાળે બી હોતે હૈ ।

સ્થિતકલ્પવાળા હોય છે ? કે અસ્થિત કલ્પવાળા હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! ઠિયકપ્પે હોજ્જા, નો અઢ્ઠિયકપ્પે હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! છેદોપસ્થાપનીય સંયત સ્થિતકલ્પવાળા હોય છે, અસ્થિત કલ્પવાળા હોતા નથી. અસ્થિતકલ્પ મધ્યમ અજિતનાથથી લઈને પાર્શ્વનાથ સુધી બાવીસ જીનોને અને મહાવિદેહ જીનના તીર્થમાં હોય છે. અને ત્યાં છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર હોતું નથી. તેથી છેદોપસ્થાપનીય સંયતને અસ્થિત કલ્પ હોતું નથી. ‘એવં પરિહારવિસુદ્ધિયસંજણ’ એજ પ્રમાણે પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયત પણ સ્થિતકલ્પવાળા જ હોય છે. અસ્થિત કલ્પવાળા હોતા નથી. ‘સેમા જહા સામાઘયસંજણ’ સૂક્ષ્મ સંપરાય સંયત અને યથારુયાત સંયત એ બંને સામાયિક સંયત પ્રમાણે સ્થિતકલ્પવાળા પણ હોય છે, અને અસ્થિતકલ્પવાળા પણ હોય છે.

‘સામાયિકસંજ્ઞા ણં મંતે !’ સામાયિકસંયતઃ સ્વલુ મદન્ત ! ‘કિં જિણકપ્પે હોજ્જા થેરકપ્પે હોજ્જા-કપ્પાતીતે હોજ્જા’ કિં જિનકલ્પો મહેવ્ અથવા સ્થવિરકલ્પો મહેવ્ કલ્પાતીતો મહેવિતિ પ્રશ્નઃ । મગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘જિણકપ્પે વા હોજ્જા જહા કસાયકુસીલે તહેવ નિરવસેસં’ જિનકલ્પો વા મહેવ્ સામાયિકસંયતઃ યથા કપાયકુસીલસ્તથૈવ નિરવશેષં સર્વમપિ અત્ર જ્ઞાતવ્યમ્ જિનકલ્પો ના મહેવ્ સ્થવિરકલ્પો વા મહેવ્ કલ્પાતીતો વા મહેવિતિ ભાવઃ । ‘હેદોવટ્ઠાવણિઓ પરિહારવિસુદ્ધિઓ ય જહા વડસો’ હેદોપસ્થાપનીયઃ પરિહારવિશુદ્ધિકથ્ચ યથા વકુશઃ, વકુશવદેવ ઇમો જ્ઞાતવ્યો જિનકલ્પો વા મહેતામ્ સ્થવિરકલ્પો વા મહેતામ્ નો કલ્પાતીતાવિમ્નો મહેતામિતિ ભાવઃ । एतेषामर्थाः

‘સામાયિકસંજ્ઞા ણં મંતે ! કિં જિણકપ્પે હોજ્જા’ થેરકપ્પે હોજ્જા’ હે મદન્ત ! સામાયિકસંયત જિનકલ્પવાલા હોતા હૈ ? અથવા સ્થવિરકલ્પવાલા હોના હૈ ? અથવા ‘કપ્પાતીતે હોજ્જા’ કલ્પ સે અતીત હોતા હૈ-કલ્પ રહિત હોતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ-‘ગોયમા ! જિણકપ્પે વા હોજ્જા, જહા કસાયકુસીલે તહેવ નિરવસેસં’ હે ગૌતમ ! સામાયિક સંયત જિનકલ્પવાલા મી હોતા હૈ ઇત્યાદિ સમસ્ત કથન કપાયકુસીલ કે કથન જૈસા જાનના ચાહિયે । તથા ચ-સામાયિકસંયત કપાયકુસીલ કે જૈસા જિન કલ્પવાલા મી હોતા હૈ, સ્થવિર કલ્પવાલા મી હોતા હૈ ઓર કલ્પાતીત મી હોતા હૈ । ‘હેદોવટ્ઠાવણિઓ પરિહારવિસુદ્ધિઓ ય જહા વડસો’ હેદોપસ્થાપનીયસંયત ઓર પરિહારવિશુદ્ધિકસંયત વકુશ કે જૈસા જિનકલ્પવાલે મી હોતે હૈ, સ્થવિરકલ્પવાલે મી હોતે હૈ પર

‘સામાયિકસંજ્ઞા ણં મંતે ! કિં જિણકપ્પે હોજ્જા, થેરકપ્પે હોજ્જા’ હે મગવન્ સામાયિક સંયત અનકલ્પવાળા હોય છે ? અથવા સ્થવિર કલ્પવાળા હોય છે ? અથવા ‘કપ્પાતીતે હોજ્જા’ કલ્પથી અતીત હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! જિણકપ્પે વા હોજ્જા, જહા કસાયકુસીલે તહેવ નિરવસેસં’ હે ગૌતમ ! સામાયિક-સંયત અનકલ્પવાળા પણ હોય છે. ઇત્યાદિ સમસ્ત કથન કપાય કુસીલના કથન પ્રમાણે સમજવું જોઈએ. તથા સામાયિક સંયત કપાય કુસીલ પ્રમાણે અનકલ્પવાળા પણ હોય છે. સ્થવિર કલ્પવાળા પણ હોય છે. અને કલ્પાતીત પણ હોય છે ‘હેદોવટ્ઠાવણિઓ પરિહારવિસુદ્ધિઓ ય જહા વડસો’ હેદોપસ્થાપનીય સંયત અને પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયત બન્નેના કથન પ્રમાણે અનકલ્પવાળા પણ હોય છે, સ્થવિર કલ્પવાળા પણ હોય છે. પરંતુ કલ્પાતીત

પુલાકપ્રકરણીયે ષષ્ઠોદ્દેશકે દ્રષ્ટવ્યાઃ । 'સેસા જહા ણિયંટે' શેષી-સૂક્ષ્મસંપરાયયથા-
 ર્યાતૌ યથા નિર્ગ્રન્થઃ, નો જિનકલ્પે એતી ભવતઃ, ન વા સ્થવિરકલ્પે ભવતઃ કિન્તુ
 કલ્પાતીતૌ ભવતઃ નિર્ગ્રન્થત્રદેવેતિ ભાવઃ ૪ । પચ્ચમં ચારિત્રદ્વારમાશ્રિત્યેદપ્રુચ્યતે-
 'સામાહ્યસંજણં મંતે !' સામાયિકસંયતઃ સ્વલ્લ ભદન્ત ! 'કિં પુલાણ હોજ્જા
 વડસે જાવ સિણાણ હોજ્જા' કિં પુલાકો ભવેત્ વકુશો યાવત્ સ્નાતકો
 ભવેત્ યાવત્પદેન પ્રતિસેવનાકુશીલકપાયકુશીલનિર્ગ્રન્થાનાં ગ્રહણં ભવતિ,
 તથા ચ હે ભદન્ત ! સામાયિકસંયતઃ પુલાકો ભવેત્ વકુશો વા પ્રતિસેવના
 કુશીલો વા, કપાયકુશીલો વા નિર્ગ્રન્થો વા સ્નાતકો વા ભવેદિતિ
 પ્રશ્નઃ । મળવાનાહ-'ગોયમા' इत्यादि, 'ગોયમા' હે ગૌતમ ! 'પુલાણ
 વા હોજ્જા વડસે જાવ કસાયકુસીલે વા હોજ્જા' પુલાકો વા ભવેત્

કલ્પાતીત નહીં હોતે હૈં । હનકા અર્થ પુલાક કે પ્રકરણવાલે છઠ્ઠે ઉદ્દે-
 શક મેં દેખલેના ચાહિયે । 'સેસા જહા ણિયંટે' સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત
 ઓર યથાર્યાતસંયત નિર્ગ્રન્થ કે જૈસે કલ્પાતીત હી હોતે હૈં । યે ન સ્થ-
 વિર કલ્પવાલે હોતે હૈં ઓર ન જિનકલ્પવાલે હોતે હૈં । ચતુર્થદ્વાર સમાપ્ત ।

પાંચવાં ચારિત્રદ્વાર

'સામાહ્યસંજણં મંતે ! કિં પુલાણ હોજ્જા, વડસે જાવ સિણાણ
 હોજ્જા' હે ભદન્ત ! સામાયિકસંયત કયા પુલાક હોતા હૈં ? અથવા
 વકુશ હોતા હૈં ? અથવા યાવત્ સ્નાતક હોતા હૈં ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી
 કહતે હૈં-'ગોયમા ! પુલાણ વા હોજ્જા, વડસે જાવ કસાયકુસીલે વા
 હોજ્જા, નો નિયંટે હોજ્જા, નો સિણાણ હોજ્જા' હે ગૌતમ ! સામાયિક

હોતા નથી. આ બાબતનું વિશેષ કથન પુલાકના પ્રવરણવાળા છઠ્ઠા ઉદ્દેશમાં
 બોધ લેવું બોધાયે. 'સેસા જહા ણિયંટે' સૂક્ષ્મ સાંપરાય સંયત અને યથા-
 ર્યાત સંયત નિર્ગ્રન્થના કથન પ્રમાણે કલ્પાતીત જ હોય છે. તેઓ સ્થવિર
 કલ્પવાળા હોતા નથી. અને જનકલ્પવાળા પણ હોતા નથી.

ચોથું કલ્પદ્વાર સમાપ્ત ॥

હવે પાંચમું ચારિત્રદ્વાર કહેવામાં આવે છે.

'સામાહ્યસંજમે ણં મંતે ! કિં પુલાણ હોજ્જા, વડસે જાવ સિણાણ હોજ્જા'
 હે મળવન્ સામાયિક સંયત શું પુલાક હોય છે ? અથવા વકુશ હોય છે ?
 અથવા યાવત્ સ્નાતક હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને
 કહે છે કે-'ગોયમા ! પુલાણ વા હોજ્જા, વડસે જાવ કસાયકુસીલે વા હોજ્જા,

वकुशो यावत् कषायकुशीलो वा भवेत् यावत्पदेन प्रतिसेवनाकुशीलस्य संग्रहः, पुलाकादारभ्य कषायकुशीलरूपः सामायिकसंयतो भवेदित्यर्थः । 'णो नियंठे होज्जा णो सिणाए होज्जा' नो निर्ग्रन्थो भवेत् नो वा स्नाकरूपो भवेत् । 'एवं छेदोवट्ठावणिए वि' एवं-सामायिकसंयतवदेव छेदोपस्थापनीयसंयतः पुलाको वा भवेत् वकुशो वा भवेत् प्रतिसेवनाकुशीलो वा भवेत् कषायकुशीलो वा भवेत् न तु निर्ग्रन्थो भवेत् न वा स्नातको भवेत् इति भावः । 'परिहारविसुद्धिसंजए णं भंते ! पुच्छा' परिहारविशुद्धिकसंयतः खलु भदन्त ! किं पुलाको भवेत् यावत् स्नातको भवेदिति पृच्छा-प्रश्नः । भगवानाह-'गोयमा' इत्यादि, 'गोयमा' हे गौतम ! 'नो पुलाए नो वउसे नो पडिसेवणाकुशीले होज्जा' नो पुलाको नो वकुशो नो प्रतिसेवनाकुशीलो भवेत् परिहारविशुद्धिकसंयतः किन्तु 'कषायकुशीले

संयत पुलाक भी हो सकता है वकुश भी हो सकता है यावत् कषाय-कुशील भी हो सकता है परन्तु वह निर्ग्रन्थ नहीं होता है और न स्नातक ही होता है । 'एवं छेदोवट्ठावणिए वि' सामायिकसंयत के जैसा ही छेदोपस्थापनीयसंयत भी पुलाक हो सकता है, वकुश हो सकता है प्रतिसेवनाकुशील हो सकता है कषायकुशील भी हो सकता है । परन्तु वह निर्ग्रन्थ अथवा स्नातक नहीं हो सकता है । 'परिहारविसुद्धिसंजए णं भंते ! पुच्छा' हे भदन्त ! परिहारविशुद्धिकसंयत क्या पुलाक होता है ? यावत् स्नातक होता है ? हमके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-'गोयमा ! नो पुलाए नो वउसे नो पडिसेवणाकुशीले होज्जा' हे गौतम ! परिहारविशुद्धिकसंयत न पुलाक होता है न वकुश होता है और न प्रतिसेवनाकुशील होता है । किन्तु वह

नो नियंठे होज्जा नो सिणाए होज्जा' हे गौतम ! सामायिक संयत पुलाक पण्डु हो सकता है, वकुश पण्डु हो सकता है, कषायकुशील पण्डु हो सकता है, परन्तु निर्ग्रन्थ हो सकता नहीं तथा स्नातक पण्डु हो सकता नहीं । 'एवं छेदोवट्ठावणिए वि' सामायिक संयतनी जेम्हा छेदोपस्थापनीय संयत पण्डु पुलाक हो सकता है वकुश हो सकता है, प्रतिसेवना कुशील हो सकता है, कषाय कुशील पण्डु हो सकता है परन्तु तेजो निर्ग्रन्थ अथवा स्नातक पण्डु हो सकता नहीं । 'परिहारविसुद्धिसंजए णं भंते ! पुच्छा' हे भदन्त ! परिहार विशुद्धिवाणा संयतो शुं पुलाक हो सकता है ? यावत् स्नातक हो सकता है ? आ प्रश्नना उत्तरमा प्रभुश्री गौतमस्वामीने कहे छे हे- गोयमा ! नो पुलाए नो वउसे नो पडिसेवणाकुशीले होज्जा' हे गौतम ! परिहार विशुद्धिक संयत पुलाक होता नहीं, तेम वकुश पण्डु होता नहीं तथा प्रतिसेवना कुशील पण्डु

હોજ્યા' કષાયકુશીલરૂપો ભવેત્ 'ળો ણિયંઠે હોજ્યા ણો સિણાણ હોજ્યા' નો નિર્ગ્રન્થો ભવેત્ નો સ્નાતકો ભવેત્ પરિહારવિશુદ્ધિકસંયતો ન પુલાકવકુશપ્રતિ-
 સેવનાકુશીલનિર્ગ્રન્થસ્નાતકરૂપો ભવતિ કિન્તુ કષાયકુશીલરૂપ એવ કેવલં
 ભવતીતિ ભાવઃ । 'એવં સુહુમસપરાણ વિ' એવં-પરિહારવિશુદ્ધિકસંયતવદેવ સૂક્ષ્મ-
 સંપરાયસંયતોઽપિ પુલાકવકુશપ્રતિસેવનાકુશીલનિર્ગ્રન્થસ્નાતકસ્વરૂપો ન ભવતિ
 કિન્તુ કષાયકુશીલરૂપશ્ચ ભવતીતિ ભાવઃ 'અહક્વાયસંજણ પુચ્છા' યથાલ્યાત-
 સંયતઃ સ્વલુ ભદન્ત ! કિં પુલાકો ભવેત્ વકુશો ભવેત્ પ્રતિસેવનાકુશીલો ભવેત્
 કષાયકુશીલો વા ભવેત્ નિર્ગ્રન્થો વા ભવેત્ સ્નાતકો વા ભવેદિતિ પૃચ્છા-

'કષાયકુશીલે હોજ્યા' કષાયકુશીલ હોતા હૈ 'ળો ણિયંઠે હોજ્યા, ણો સિણાણ હોજ્યા' વહ નિર્ગ્રન્થ નહીં હોતા હૈ ઓર ન સ્નાતક હોતા હૈ । તાત્પર્યકહને કા યહી હૈ કિ પરિહારવિશુદ્ધિક સંયત ન પુલાક રૂપ હોતા હૈ, ન વકુશરૂપ હોતા હૈ, ન પ્રતિસેવનાકુશીલરૂપ હોતા હૈ ન નિર્ગ્રન્થરૂપ હોતા હૈ ઓર ન સ્નાતકરૂપ હોતા હૈ કિન્તુ કેવલ કષાય કુશીલરૂપ હી હોતા હૈ । 'એવં સુહુમસંપરાણ વિ' પરિહારવિશુદ્ધિક-
 સંયત કે જૈસે હી સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત ખી પુલાક, વકુશ, પ્રતિસેવના-
 કુશીલ, નિર્ગ્રન્થ ઓર સ્નાતકરૂપ નહીં હોતા હૈ । કિન્તુ કષાયકુશીલ રૂપ હી હોતા હૈ । 'અહક્વાયસંજણ પુચ્છા' હે ભદન્ત ! યથાલ્યાતસંયત કયા પુલાક હોતા હૈ ? અથવા વકુશ રૂપ હોતા હૈ ? અથવા પ્રતિસેવના કુશીલરૂપ હોતા હૈ ? અથવા કષાયકુશીલ રૂપ હોતા હૈ ? અથવા નિર્ગ્રન્થ રૂપ હોતા હૈ અથવા સ્નાતકરૂપ હોતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રમુશ્રી

હોતા નથી. પરંતુ તે 'કષાયકુશીલે હોજ્યા' કષાયકુશીલ હોય છે. 'ળો ણિયંઠે હોજ્યા, ણો સિણાણ હોજ્યા' તે નિર્ગ્રન્થ હોતા નથી તથા સ્નાતક પણ હોતા નથી. કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે-પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયત પુલાક રૂપ હોતા નથી. તથા વકુશ રૂપ પણ હોતા નથી તેમજ પ્રતિસેવના કુશીલ રૂપ હોતા નથી. અને નિર્ગ્રન્થ રૂપ હોતા નથી. તથા સ્નાતક રૂપ પણ હોતા નથી. પરંતુ કેવળ કષાય રૂપ જ હોય છે, 'એવં સુહુમસંપરાણ વિ' પરિહાર વિશુદ્ધિ સંયત પ્રમાણે જ સૂક્ષ્મ સંપરાય સંયત પણ પુલાક, વકુશ, પ્રતિ-
 સેવના કુશીલ નિર્ગ્રન્થ અને સ્નાતક રૂપ હોતા નથી પરંતુ કષાય કુશીલ રૂપ જ હોય છે. 'અહક્વાયસંજણ પુચ્છા' હે ભગવન્ યથાખ્યાત સંયત શું પુલાક હોય છે ? અથવા વકુશ રૂપ હોય છે ? અથવા પ્રતિસેવના કુશીલ રૂપ હોય છે ? અથવા કષાય કુશીલ રૂપ હોય છે ? અથવા નિર્ગ્રન્થ હોય

प्रश्नः, भगवानाह—‘गोयमा’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘नो पुलाए होज्जा’ नो पुलाको भवेत् पुलाकरूपो यथाख्यातसंयतो न भवेत् ‘जाव नो कपायकुसीले होज्जा’ यावत् नो कपायकुशीलरूपो यथाख्यातसंयतो भवेत् यावत्पदेन वकुश-प्रतिसेवनाकुशीलयोः संग्रहस्तथा च यथाख्यातसंयतो नो पुलाकरूपो भवेत् न वा वकुशरूपो भवेत् न वा प्रतिसेवनाकुशीलरूपो भवेत् न वा कपायकुशीलरूपो भवेत् किन्तु ‘णियंटे वा होज्जा’ ‘सिणाए वा होज्जा’ निर्ग्रन्थरूपो वा भवेत् स्नातकरूपो वा भवेत् यथाख्यातसंयत इति चारित्रद्वारम् ५ ।

षष्ठं प्रतिसेवनाद्वारमाह—‘सामाइयसंजए णं’ इत्यादि, ‘सामाइयसंजए णं भंते’ सामायिकसंयतः खलु भदन्त ! ‘किं पडिसेवए होज्जा अपडिसेवए होज्जा’ किं प्रतिसेवकः—चारित्रस्य विराधको भवेत् अथवा अप्रतिसेवकविराधको वा

कहते हैं—‘गोयमा ! नो पुलाए होज्जा’ ‘जाव नो कपायकुसीले होज्जा’ हे गौतम ! यथाख्यातसंयत न पुलाकरूप होता है और न यावत् कपाय कुशीलरूप होता है । यहां यावत् शब्द से वकुश और प्रतिसेवनाकुशील इन दो पदों का संग्रह हुआ है । तथा च—यथाख्यात संयत न पुलाकरूप होता है, न वकुशरूप होता है, न प्रतिसेवनाकुशील रूप होता है और न कपायकुशीलरूप होता है किन्तु वह निर्ग्रन्थरूप होता है अथवा स्नातक रूप होता है । चारित्रद्वार समाप्त ५ ।

छट्ठा प्रतिसेवना द्वार

‘सामाइयसंजए णं भंते ।’ हे भदन्त ! सामायिकसंयत ‘किं पडिसेवए होज्जा, अपडिसेवए होज्जा’ क्या प्रतिसेवक होता है ? अथवा अप्रतिसेवक होता है ? प्रतिसेवक का अर्थ है चारित्र की विराधना करने वाला और अप्रतिसेवक का अर्थ है चारित्र की विराधना नहीं

छे । आ प्रश्नना उत्तरमा प्रबुध्नी कडे छे ठे—‘गोयमा ! नो पुलाए होज्जा जाव नो कपायकुसीले होज्जा’ हे गौतम ! यथाख्यात संयत पुलाक रूप होता नथी तथा वकुश रूप होता नथी अने प्रतिसेवना कुशील रूप होता नथी अने कपाय कुशील रूप पणु होता नथी, परंतु तेजो निर्ग्रन्थ रूप न होय छे, अथवा स्नातक रूप होय छे आ रीने आ चारित्रद्वार कतुं छे.

चारित्रद्वार समाप्त ५ ॥

इवे छट्ठा प्रतिसेवना द्वारतुं कथन करवाना आवे छे

‘सामाइयसंजए णं भंते ! हे भदन्त ! सामायिक संयत किं पडिसेवए होज्जा, अपडिसेवए होज्जा’ प्रतिसेवक होय छे ? अ अप्रतिसेवक होय छे ? प्रतिसेवकने अर्थ चारित्रकी विराधना करवाये, अ प्रनाये छे, अने अप्रतिसेवकने अर्थ चारित्रकी विराधना न करवाये, अर्थात् आराम के

ભવેદિતિ પ્રશ્નઃ, મગવાનાહ-‘ગોયમા’ इत्यादि ‘गोयमा’ हे गौतम । ‘पडिसेवए वा होज्जा’ प्रतिसेवको वा-चारित्रस्य विराधको वा भवेत् ‘अपडिसेवए वा होज्जा’ अप्रतिसेवको वा-वारित्रस्याविराधको वा भवेत्, ‘जइ पडिसेवए होज्जा’ यदि प्रतिसेवको भवेत्तदा ‘किं मूलगुणपडिसेवए होज्जा’ किं मूलगुणप्रतिसेवको भवेत्, चारित्रस्य मूलगुणाः-प्राणातिपातविरमणादिपञ्चमहाव्रतलक्षणास्तेषां विराधको भवेत् अथवा चारित्रस्य ये उत्तरगुणाः-प्रत्याख्यातादिकास्तेषां विराधको भवेदिति अवान्तरप्रश्नः, उत्तरमाह-‘सेसं’ इत्यादि, ‘सेसं जहा पुलागस्स’ शेषम्-कथितव्यतिरिक्तं यथा पुलाकप्रकरणे यत् कथितं तदेव इहापि ज्ञातव्यम् तथाहि तत्रत्यं प्रकरणम्-सामायिकसंयतः प्रतिसेवको भवेत् अप्रतिसेवको वा भवेत् यदि प्रतिसेवको भवेत् तदा-मूलगुणप्रतिसेवको वा भवेत् उत्तरगुण प्रति-

करने वाला-आराधक, उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-‘गोयमा ! पडिसेवए वा होज्जा अपडिसेवए वा होज्जा’ हे गौतम ! सामायिकसंयत चारित्र का विराधक भी होता है और अविराधक-आराधक-भी होता है । ‘जइ पडिसेवए होज्जा’, किं मूलगुणपडिसेवए होज्जा’ यदि वह प्रतिसेवक होता है तो क्या वह चारित्र के मूलगुण जो प्राणातिपातविरमण आदि पांच महाव्रत हैं उनका विराधक होता है ? अथवा चारित्र के उत्तरगुण जो प्रत्याख्यान आदि हैं उनको विराधक होता है ? इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-‘सेसं जहा पुलागस्स’ हे गौतम ! इस सम्बन्ध में शेष कथन पुलाक के प्रकरण में जैसा कहा गया है-वैसा जानना चाहिये । वहां का वह प्रकरण इस प्रकार से है ? सामा-

પ્રમાણે છે. આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! પડિસેવએ વા હોજ્જા, અપડિસેવએ વા હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! સામાયિક સંયત ચારિત્રના વિરાધક પણ હોય છે. અને આરાધક પણ હોય છે અર્થાત્ બન્ને પ્રકારના હોય છે. ‘જઈ પડિસેવએ હોજ્જા, કિં મૂલગુણપડિસેવએ હોજ્જા’ ને તે પ્રતિસેવક હોય છે, તો શું તે ચારિત્રના મૂળગુણ ને પ્રાણુતિપાત વિરમણ વિગેરે પાંચ મહાવ્રત છે, તેનો વિરાધક હોય છે ? અથવા ચારિત્રના ને ઉત્તરગુણ રૂપ પ્રત્યાખ્યાન વિગેરે છે, તેનો વિરાધક હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-‘સેસ જહા પુલાગસ્સ’ હે ગૌતમ ! આ સબંધમાં બાકીનું કથન પુલાકના પ્રકરણમાં ને પ્રમાણે કહ્યું છે, એજ પ્રમાણે સમજ લેવું, ત્યાંનું તે પ્રકરણ આ પ્રમાણે છે-શ્રીગૌતમસ્વામી પૂછે છે કે-હે ભગવન્ સામાયિક સંયત પ્રતિસેવક હોય છે ? અથવા અપ્રતિસેવક હોય છે ? ને તે પ્રતિસેવક હોય છે, તો શું તે મૂળગુણના

સેવકો વા ભવેત્ તત્ર મૂલગુણાન્ પ્રાણાતિપાતવિરમણાદીન્ વિરાધયન્ પશ્ચા-
નામપિ આશ્રવાણાં પ્રાણાતિપાતાદિનામ્ અન્યતમં સેવેત્ ઉત્તરગુણાન્ વિરાધયન્
દશવિધસ્ય પ્રત્યાખ્યાનસ્યાન્યતમં પ્રતિસેવેત્ इति । ‘જહા સામાહ્યસંજય એવં
છેદોવદ્વાવણિવિ’ યથા સામાયિકસંયત એવં છેદોપસ્થાનીયસંયતોઽપિ ચારિત્રસ્ય-
પ્રતિસેવકો ભવેત્ અપ્રતિસેવકો વા ભવેત્ યદિ પ્રતિસેવકસ્તદા મૂલગુણાનાં
પ્રતિસેવક ઉત્તરગુણાનામપિ પ્રતિસેવકો વિરાધકો ભવેત્ મૂલગુણ-અદિસાદિકં
વિરાધયન્ પશ્ચાનાનાશ્રવાણામન્યતમં પ્રતિસેવેત્ ઉત્તરગુણાનાં વિરાધકો ભવન્
દશવિધપ્રત્યાખ્યાનસ્યાન્યતમં પ્રતિસેવેત્ વિરાધયેદિતિ ભાવઃ । પરિહારત્રિસુદ્વિય

યિકસંયત પ્રતિસેવક હોતા હૈ? અથવા અપ્રતિસેવક હોતા હૈ? યદિ વહ પ્રતિસેવક હોતા હૈ તો વ્યા વહ મૂલગુણોં કા પ્રતિસેવક હોતા હૈ અથવા ઉત્તરગુણોં કા-પ્રાણાતિપાતવિરમણ આદિકોં કા વિરાધક હોતા હૈ તો વહ પ્રાણાતિપાત આદિ પાંચ આશ્રવોં મેં સે કિસી એક આશ્રવ કા પ્રતિસેવક હો જાતા હૈ ઓર યદિ વહ ઉત્તરગુણોં કા વિરાધક હોતા હૈ તો એસી સ્થિતિ મેં વહ દશપ્રકાર કે પ્રત્યાખ્યાન મેં સે કિસી એક પ્રત્યાખ્યાન કા પ્રતિસેવક હો જાતા હૈ ‘જહા સામાહ્યસંજય એવં છેદોવદ્વાવણિવિ’ સામાયિક સંયત કે જેસે છેદોપસ્થાપનીયસંયત મી ચારિત્ર કા પ્રતિસેવક હોતા હૈ ઓર અપ્રતિસેવક હોતા હૈ । યદિ વહ પ્રતિસેવક હોતા હૈ તો વહ મૂલગુણોં કા મી પ્રતિસેવક હોતા હૈ ઓર ઉત્તર ગુણોં કા મી પ્રતિસેવક-વિરાધક હોતા હૈ । મૂલગુણોં કા વિરાધક હોને પર વહ પાંચ આશ્રવોં મેં સે કિસી એક આશ્રવ કા સેવક હોતા હૈ ઓર ઉત્તરગુણોં કા વિરાધકા મેં વહ દશ પ્રકાર કે પ્રત્યાખ્યાનોં મેં સે કિસી એક પ્રત્યાખ્યાન કા વિરાધક હોતા

પ્રતિસેવક હોય છે? કે ઉત્તરગુણોના પ્રતિસેવક હોય છે? એ તે મૂલગુણોના એટલે કે પ્રાણાતિપાત વિરમણ વિગેરેના વિરધક હોય છે, તે તે પ્રાણાતિપાત વિગેરે પાંચ આશ્રવો પૈકી કોઈ એક આશ્રવના સેવકા હોય છે અને એ તે ઉત્તર-ગુણોના વિરાધક હોય છે, તે એ વિવિધતા તે દસ પ્રકારના પ્રત્યાખ્યાન પૈકી કોઈપણ એક પ્રત્યાખ્યાનના પ્રતિસેવક હોય છે ‘જહા સામાહ્યસંજય એવં છેદોવદ્વાવણિવિ’ સામાયિક સંયતના સ્થળ પ્રાપ્તિ કે હોવાના પદો, સ્થળ પદો ચારિત્રના પ્રતિસેવક હોય છે, અને અપ્રતિસેવક પદો હોય છે, એ તે પ્રતિસેવક હોય છે, તે તે મૂલગુણોના પણ પ્રતિસેવક હોય છે, અને ઉત્તર ગુણોના પણ પ્રતિસેવક હોય છે અર્થાત્ વિરાધક હોય છે એટલે કે વિરાધક હોય છે ત્યારે તે પણ આશ્રવ પૈકી કોઈ એક આશ્રવના સેવક હોય છે, અને ઉત્તરગુણોની વિરાધકાના તે દસ પ્રકારના પ્રત્યાખ્યાન પૈકી કોઈ એક

સંજણ પુચ્છા' પરિહારવિશુદ્ધિકસંયતઃ સ્વલુ ભદન્ત ! કિં પ્રતિસેવકો ભવેત્ વિરાધકો ભવેત્ ચારિત્રસ્યાપ્રતિસેવકોઽવિરાધકો વા ભવેત્ ચારિત્રસ્યેતિ પૃચ્છા-પ્રશ્નઃ ભગવાનાહ—'ગોયમા' इत्यादि 'गौतम ! नो पडिसेवए होज्जा अपडिसेवए होज्जा' પરિહારવિશુદ્ધિકસંયતો નો પ્રતિસેવકો ભવેત્ ન ભવેત્ ચારિત્રસ્ય વિરાધકઃ કિન્તુ ચારિત્રસ્યાપ્રતિસેવકોઽવિરાધકો ભવેદિતિ । 'एवं जाव अहक्खायसंजए' एवं यावद् यथाख्यातसंयतः, एवम्—परिहारविशुद्धिकसंयतवदेव यावत् यथाख्यातसंयतश्चारित्रस्य प्रतिसेवको न भवेत् किन्तु अप्रतिसेवकोऽविराधक एव भवेत् आराधक इत्यर्थः, अत्र यावत्पदेन सूक्ष्मसंपरायसंयतस्य ग्रहणं भवति सूक्ष्मसंपरायसंयतोऽपि नो प्रतिसेवको भवेदपितु चारित्रस्य अप्रतिसेवक एव भवेदिति भावः । इति प्रतिसेवनाद्वारम् ६ ।

है । 'परिहारविशुद्धिसंजए पुच्छा' हे भदन्त ? परिहारविशुद्धिकसंयत क्या चारित्र का विराधक होता है ? अथवा अविराधक—आराधक होता है ? इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—'गौयमा ! नो पडिसेवए होज्जा, अपडिसेवए होज्जा हे गौतम ! परिहारविशुद्धिकसंयत चारित्र का विराधक नहीं होता है किन्तु वह अविराधक—चारित्र का आराधक होता है । 'एवं जाव अहक्खायसंजए' इसी प्रकार से यथाख्यातसंयत भी चारित्र का विराधक नहीं होता है किन्तु अविराधक होता है । यहां यावत्पद से सूक्ष्मसंपरायसंयत का ग्रहण हुआ है । क्योंकि सूक्ष्मसंपरायसंयत भी अपने चारित्र का विराधक नहीं होता है किन्तु अविराधक—आराधक ही होता है । प्रतिसेवनाद्वार समाप्त ६ ।

એક પ્રત્યાખ્યાનના વિરાધક હોય છે 'પરિહારવિશુદ્ધિસંજણ પુચ્છા' હે ભગવન્ પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયત શું ચારિત્રના વિરાધક હોય છે ? અથવા અવિરાધક—આરાધક હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—'ગોયમા ! નો પડિસેવણ હોજ્જા, અપડિસેવણ હોજ્જા' હે ગૌતમ ! પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયત ચારિત્રના વિરાધક હોતા નથી. પરંતુ તે અવિરાધક અર્થાત્ ચારિત્રના આરાધક હોય છે

'एवं जाव अहक्खायसंजए' એજ પ્રમાણે યથાખ્યાત સંયત પણ ચારિત્રના વિરાધક હોતા નથી. પરંતુ અવિરાધક હોય છે. અહિયાં યાવત્પદથી સૂક્ષ્મ સંપરાય સંયત ગ્રહણ થયેલ છે. કેમકે સૂક્ષ્મ સંપરાય સંયત પણ પોતાના ચારિત્રના વિરાધક હોતા નથી, પરંતુ અવિરાધક—આરાધક જ હોય છે. એ રીતે આ પ્રતિસેવના દ્વાર કહ્યું છે. પ્રતિસેવનાદ્વાર સમાપ્ત.

अथ सप्तमं ज्ञानद्वारमाह—‘सामाह्यसंज्ञं णं भते । कइसु नाणेसु होज्जा सामायिकसंयतः खलु भदन्त ! कतिपु ज्ञानेषु भवेत् कतिमकारकज्ञानवान् भवतीति प्रश्नः, भगवानाह—‘गोयमा’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम दोसु वा-तिसु वा-चउसु वा नाणेसु होज्जा’ द्वयोर्वा त्रिषु वा-चतुसु वा ज्ञानेषु भवेत् द्वित्रिचतुःप्रकारकज्ञानवान् वा भवति सामायिकसंयत इति । ‘एवं जहा कसायकुशीलस्स तद्देव चत्तारि नाणाइं भयणाए’ एवं यथा कपायकुशीलस्स तथैव चत्वारि ज्ञानानि भजनया द्वयोर्ज्ञानयोर्भवन् सामायिकसंयतः, आभिनिवोधिकज्ञाने श्रुतज्ञाने च भवेत् त्रिषु ज्ञानेषु च भवेत् आभिनिवोधिकज्ञाने श्रुतज्ञानावधिज्ञानेषु भवेत् अथवा मति, श्रुतमनः पर्यवज्ञानेषु भवेदिति चतुर्भवन आभिनिवोधिकज्ञानश्रुतज्ञानावधिज्ञान मनःपर्यवज्ञानेषु भवेदिति । ‘एवं जा

सातवां ज्ञानद्वार का कथन

‘सामाह्यसंज्ञं णं भते ! कइसु नाणेसु होज्जा’ हे भदन्त सामायिकसंयत कितने ज्ञानों में होता है ? अर्थात् सामायिकसंयत के कितने ज्ञान होते हैं ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—‘दोसु वा तिसु वा चउसु वा नाणेसु होज्जा’ हे गौतम ! सामायिकसंयत के दो तीन अथवा चार ज्ञान होते हैं । ‘एवं जहा कसायकुशीलस्स तद्देव चत्तारि नाणाइं भयणाए’ इस प्रकार कपायकुशील के जैसे चारज्ञान भजना से—विकल्प से होते हैं । सामायिकसंयत यदि दो ज्ञानों वाला होगा तो मतिज्ञान श्रुतज्ञान इन दो ज्ञानोंवाला होगा, तीन ज्ञानों वाला होगा तो मतिज्ञान श्रुतज्ञान और अवधिज्ञान इन तीन ज्ञानोंवाला होगा अथवा मतिश्रुत और मनःपर्यव इन तीन ज्ञानोंवाला होगा । चार ज्ञानों वाला होगा तो मतिज्ञान श्रुतज्ञान, अवधिज्ञान और मनः पर्यवज्ञान

इसे सातवां ज्ञानद्वार का कथन करवाना आवे छे.

‘सामाह्यसंज्ञं णं भते ! कइसु नाणेसु होज्जा’ हे भगवन् सामायिक संयत कितना ज्ञानोंवाला होय छे ? अर्थात् सामायिक संयतने कितना ज्ञान होय छे ? आ प्रश्नना उत्तरमा प्रभुश्री कहे छे के—‘दोसु वा तिसु वा चउसु वा नाणेसु होज्जा’ हे गौतम ! सामायिक संयतने जे त्रय अथवा चार ज्ञान होय छे ‘एवं जहा कसायकुशीलस्स तद्देव चत्तारि नाणाइं भयणाए’ आ दीने कपाय कुशीलना प्रधान प्रमाणे चार ज्ञान सङ्गती भेटव के—मतिज्ञान, श्रुतज्ञान, अवधिज्ञान आ मनःपर्यवज्ञान होय छे आने जे त्रय ज्ञान होय छे ते मतिज्ञान, श्रुतज्ञान आने अवधिज्ञान आ त्रय ज्ञान होय छे । चार ज्ञानोंवाला होय तो मतिज्ञान, श्रुतज्ञान, अवधिज्ञान आने मनःपर्यवज्ञान

સુહુમસંપરાણ' એવં સામાયિકસંયતવદેવ યાવત્ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતોઽપિ યાવત્પદેન છેદોપસ્થાપનીયપરિહારવિશુદ્ધિકસંયતયોગ્રહણં ભવતિ-તથા ચ છેદોપસ્થાપનીય પરિહારવિશુદ્ધિકસૂક્ષ્મસંપરાયસંયતા ભજનયા દ્વગોસ્ત્રિપુ ચતુર્ણાં વા જ્ઞાનેષુ ભવેયુ-રિતિ ભાવઃ । 'અહ ક્ષાયસંજયસ્સ પંચનાણાં ભયણાણં જહા નાણુદેસણં' યથાખ્યાત-સંયતસ્ય પશ્ચજ્ઞાનાનિ ભજનયા ભવન્તિ યથા જ્ઞાનોદેશકે રૂઢ ચ જ્ઞાનોદેશકઃ-અષ્ટમ-શતકદ્વિતીયોદેશકસ્ય જ્ઞાનવક્તવ્યતાર્થમવાન્તરપ્રકરણમ્ રૂઢૈવ ભજનયા પુનઃ કેવ-લ્લિયથાખ્યાતસંયતસ્ય કેવલજ્ઞાનમ્ છદ્મસ્થવીતરાગયથાખ્યાતસંયતસ્ય દ્વે વા જ્ઞાને

વાળા હોગા 'એવં જાવ સુહુમસંપરાણ' સામાયિકસંયત કે જૈસે યાવત્ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત બી-દો જ્ઞાનો વાલે અથવા ત્રીન જ્ઞાનો વાલે અથવા ચાર જ્ઞાનો વાલે હાલે હૈં । એસા જાનના ચાહિયે । યહાં યાવત્પદ સે 'છેદોપસ્થાપનીયસંયત, પરિહારવિશુદ્ધિકસંયત' રૂઢ દો સંયતોં કા ગ્રહણ હુઆ હૈ । તથા ચ-સામાયિકસંયત છેદોપસ્થાપનીયસંયત' પરિ-હારવિશુદ્ધિક સંયત ઓર સૂક્ષ્મસંપરાયિકસંયત યે સવ ભજના સે દો જ્ઞાનોં મેં અથવા ત્રીન જ્ઞાનોં મેં અથવા ચાર જ્ઞાનોં મેં હોતે હૈં । 'અહ ક્ષાયસંજયસ્સ પંચનાણાં ભયણાણં જહા નાણુદેસણં' યથાખ્યાત સંયત કે પાંચ જ્ઞાન ભજના સે હોતે હૈં । જૈસા કિ જ્ઞાનોદેશક મેં કહા ગયા હૈ । યહ જ્ઞાનોદેશક મગવતીસૂત્ર કે અષ્ટમશતક કે દ્વિતીય ઉદેશક કા અવાન્તરપ્રકરણ હૈ રૂઢ મેં જ્ઞાન કે સમ્બન્ધ મેં ચર્ચા કી ગઈ હૈ । જો કેવલિ યથાખ્યાત સંયત હૈં ઉનકે કેવલ એક કેવલજ્ઞાન હી હોતા હૈ । ઓર જો

જ્ઞાન એ ચાર જ્ઞાનોવાળા હોય છે. 'એવં જાવ સુહુમસંપરાણ' સામાયિક સંયતના કથન પ્રમાણે યાવત્ સૂક્ષ્મ સંપરાય સંયત પણ એ જ્ઞાનોવાળા હોય છે, અથવા ત્રણ જ્ઞાનોવાળા અથવા ચાર જ્ઞાનોવાળા હોય છે. તેમ સમજવું અઢિયાં યાવત્ પદ્ધતી છેદોપસ્થાપનીય સંયત, પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયત આ એ સંયતો ગ્રહણ કરાયા છે. તથા છેદોપસ્થાપનીય સંયત, પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયત અને સૂક્ષ્મ સાંપરાયિક સંયત આ સઘળા ભજનાથી-વિકલ્પથી એ જ્ઞાનવાળા અથવા ત્રણ જ્ઞાનવાળા, અથવા ચાર જ્ઞાનવાળા હોય છે. 'જહ ક્ષાયસંજયસ્સ પંચ નાણાં ભયણાણં જહા નાણુદેસણં' યથાખ્યાત સંયતને પાંચ જ્ઞાન ભજનાથી હોય છે. જેમકે-જ્ઞાનોદેશમાં કહેવામાં આવેલ છે. આ જ્ઞાનોદેશક આઠમા શતકના બીજા ઉદેશાનું અવાન્તર પ્રકરણ છે. તેમાં જ્ઞાનના સંબંધમાં વિચારણા કરવામાં આવેલ છે. જે કેવલી યથાખ્યાત સંયત છે, તેઓને કેવળ એક કેવળજ્ઞાન જ હોય છે, અને જે છદ્મસ્થ વીતરાગ યથા

ત્રીણિવા જ્ઞાનાનિ ચત્વારિ વા જ્ઞાનાનિ इत्येवं रूपा । 'सामाहयसंज्ञये णं भंते ! केवइयं सुयं अहिज्जेज्जा' सामायिकसंयतः खलु भदन्त ! कियत्संखयकं श्रुतं शास्त्रमधीत-कियतां शास्त्राणामध्ययनं करोति सामायिकसंयतः ? इति प्रश्नः, 'मगवानाह-गोयमा' इत्यादि, 'गोयमा' हे गौतम ! जइन्नेणं अट्ठ पवणणमायाभो? जघन्येन अट्ठप्रवचनमातृः अधीयीत सामायिकसंयतः 'जहा कसायकुसीले' यथा कषायकुशीलः उत्कर्षेण चतुर्दशपूर्वाणि अधीयीतेति भावः, 'एवं छेदोवट्ठावणि-एवि' एवम्-सामायिकसंयतपदेव छेदोपस्थापनीयसंयतोऽपि जघन्येन अट्ठप्रव-चनमातृपर्यन्तश्रुतस्याध्यायनं करोतीत्यर्थः । उत्कर्षेण चतुर्दशपूर्वाणि अधीयीत

છણસ્થવીતરાગ યથાહ્યાત સંયત હૈ उनके भजना से दो ज्ञान भी हो सकते हैं, तीन ज्ञान भी हो सकते हैं और चार ज्ञान भी हो सकते हैं ।

‘સામાહય સંજયે ણં ભંતે । કેવઇયં સુયં અહિજ્જેજ્જા’ હૈ ભદન્ત ! સામાયિકસંયત કે કિતનેશ્રુતકા અધ્યયન હોતા હૈ ? અર્થાત્ સામાયિક-સંયત કિતને શાસ્ત્રોં કા અધ્યયન કરતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રશ્નક્રી કહતે હૈ- ‘ગોયમા ! જહન્નેણં અટ્ઠ પવણણમાયાભો’ હૈ ગૌતમ ! સામાયિકસંયત જઘન્ય સે તો આઠ પ્રવચન માતૃત્વ રૂપ શાસ્ત્ર કા અધ્યયન કરતા હૈ ઓર લઠ્ઠકુટ્ટ સે ચૌદહ પૂર્વરૂપ શાસ્ત્ર કા અધ્યયન કરતા હૈ યહી વાત યહાં ‘જહા કસાયકુસીલે’ હમ દૃષ્ટાન્ત સે પ્રકટ કો ગઈ હૈ । ‘એવં છેદોવટ્ઠાવણિવિ’ હસી પ્રકાર સે છેદોપસ્થાપનીય સંયત બી જઘન્ય સે આઠ પ્રવચનમાતૃકા રૂપ શાસ્ત્ર કા અધ્યયન કરતા હૈ । ઓર લઠ્ઠકુટ્ટ સે ચૌદહ પૂર્વ કા અધ્ય-યન કરતા હૈ । ‘પરિહારવિસુદ્ધિપસંજય પુચ્છા’ હૈ ભદન્ત । પરિહારવિસુ-

ખ્યાત સંયત હોય છે, તેઓને ભજનાવી બે જ્ઞાન પણ હોઈ શકે છે, ત્રણ જ્ઞાન પણ હોઈ શકે છે, અને ચાર જ્ઞાન પણ હોઈ શકે છે

‘સામાહય સંજમેણ ભંતે । કેવઇયં સુયં અહિજ્જેજ્જા’ હૈ ભદન્ત જ્ઞાના-યિક સંયતને કેટલા શ્રુતનું અધ્યયન હોય છે ? અર્થાત્ સામાયિક સંયત કેટલા શાસ્ત્રોનું અધ્યયન કરે છે ? આ અધ્યયન કેટલાં પ્રશ્નોની ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-‘ગોયમા ! જહન્નેણ અટ્ઠ પવણણમાયાભો’ હૈ ગૌતમ ! સામાયિક સંયત જઘન્યસી તો આઠ પ્રવચન માતૃત્વ રૂપ શાસ્ત્રનું અધ્યયન કરે છે અને લઠ્ઠકુટ્ટવી ચૌદ પૂર્વરૂપ શાસ્ત્રનું અધ્યયન કરે છે । એજ વાત અહિયાં ‘જહા કસાયકુસીલે’ આ રૂપરૂપથી દર્શાવેલ છે । એજ ઉદાહરણ ‘વણિવિ’ એજ પ્રમાણે ઉદાહરણ રૂપે દર્શાવેલ છે । એજ પ્રમાણે સામાયિક સંયતનું અધ્યયન કરે છે અને લઠ્ઠકુટ્ટવી ચૌદ પૂર્વ રૂપરૂપથી અધ્યયન

इत्यर्थः 'परिहारविशुद्धिसंज्ञ ए पुच्छा' परिहारविशुद्धिकसंयतः खलु भदन्त !
 किञ्चित् श्रुतमधीयीतेति पृच्छा-प्रश्नः, भगवानाह-'गोयमा' इत्यादि, 'गोयमा'
 हे गौतम ! 'जहन्नेणं नवमस्स पुव्वस्स तइयं आयारवत्थु' जघन्येन नवमस्य पूर्वस्य
 तृतीयमाचारवस्तु एतत्पर्यन्तस्य श्रुतस्याध्ययनं करोतीत्यर्थः, 'उक्कोसेणं असंपुन्नाइं
 दसपुव्वाइं अहिज्जेज्जा' उत्कर्षेणासंपूर्णानि-किञ्चिन्न्यूनानि दशपूर्वाणि अधीयीत
 असंपूर्णस्य दशपूर्वस्याध्ययनं । करोतीत्यर्थः । 'सुहुमसंपरायसंज्ञ ए जहा सामाइय-
 संज्ञ ए' सूक्ष्मसंपरायसंयतो यथा सामायिकसंयतः, सामायिकसंयतवदेव सूक्ष्मसंप-
 रायसंयतो जघन्येन अष्ट प्रवचनमातृपर्यन्तश्रुतस्याध्ययनं करोतीति उत्कर्षतश्च-
 तुर्दशपूर्वाणामिति, 'अहक्खायसंज्ञ ए पुच्छा' यथाख्यातसंयतः पृच्छा' यथाख्यात
 संयतः खलु भदन्त ! किञ्चित्श्रुतमधीयीतेति पृच्छा प्रश्नः, भगवानाह-'गोयमा'
 इत्यादि, 'गोयमा' हे गौतम ! 'जहन्नेणं अट्ठपवयणमायाओ' जघन्येनाष्ट प्रवचन-

द्विकसंयत कितने श्रुत का अध्ययन करता है ? उत्तर में प्रभुश्री कहते
 हैं-'गोयमा ! जहन्नेणं नवमस्स पुव्वस्स तइयं आयारवत्थु' हे गौतम !
 परिहारविशुद्धिकसंयत जघन्य से नौ वे पूर्व के तृतीय आचार वस्तु
 तक और उत्कृष्ट से 'असंपुन्नाइं दसपुव्वाइं अहिज्जेज्जा' असंपूर्ण
 दशपूर्वतक शास्त्र का अध्ययन करता है । 'सुहुमसंपरायसंज्ञ ए जहा
 सामाइयसंज्ञ ए' सामायिकसंयत के जैसे सूक्ष्मसंपरायसंयत कम से कम
 आठ प्रवचनमातृका रूप श्रुत का अध्ययन करता है और उत्कृष्ट से
 चौदह पूर्व का अध्ययन करता है । 'अहक्खायसंज्ञ ए पुच्छा' हे भदन्त !
 यथाख्यातसंयत कितने श्रुतका अध्ययन करता है ? इसके उत्तर में
 प्रभुश्री कहते हैं-'गोयमा ! जहन्नेणं अट्ठपवयणमायाओ, उक्कोसेणं

કરે છે. 'પરિહારવિશુદ્ધિસંજ્ઞા એ પુચ્છા' હે ભગવન્ પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયત
 કેટલા શ્રુતનું અધ્યયન કરે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-
 'ગોયમા ! જહન્નેણં નવમસ્સ પુવ્વસ્સ તઇયં આયારવત્થુ' હે ગૌતમ ! પરિહાર
 વિશુદ્ધિક સંયત જઘન્યથી નવમા પૂર્વની ત્રીજી આચાર વસ્તુ સુધી અને
 ઉત્કૃષ્ટથી 'અસંપુન્નાઈં દસપુવ્વાઈં અહિજ્જેજ્જા' અસંપૂર્ણ દશપૂર્વ સુધીના
 શાસ્ત્રનું અધ્યયન કરે છે. 'સુહુમસંપરાયસંજ્ઞમે જહા સામાઇયસંજ્ઞ એ' સામા-
 યિક સંયતના કથન પ્રમાણે સૂક્ષ્મ સંપરાય સંયત ઓછામાં ઓછા આઠ
 પ્રવચન માતા૩પ શ્રુતનું અધ્યયન કરે છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી ચૌદ પૂર્વનું અધ્ય-
 યન કરે છે. 'અહક્ખાયસંજ્ઞ એ પુચ્છા' હે ભગવન્ યથાખ્યાત સંયત કેટલા
 શ્રુતનું અધ્યયન કરે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-'ગોયમા !
 જહન્નેણં અટ્ઠપવયણમાયાઓ, ઉક્કોસેણં ચોદસપુવ્વાઈં અહિજ્જેજ્જા' હે ગૌતમ !

मातृः 'उक्तीसेणं चोदसपुष्पादं अहिज्जेज्जा' उत्कर्षेण चतुर्दशपूर्वाणि अवीचीत,
'सुयवतिरित्ते वा होज्जा' श्रुतव्यतिरिक्तो वा भवेत् यदि यथाख्यातसंयतो निर्ग्रन्थो
भवेत्तदाऽसावष्टप्रवचनमात्रादिवचनपूर्वमहं श्रुतमवीचीत यदि तु यथाख्यातसंयतः
स्नातकस्तदा श्रुतव्यतिरिक्तः केवली भवेदिति भावः ७। 'सामाहयसंजणं हि नित्ये
होज्जा-अतित्ये वा होज्जा' सामागिकसंयतः खलु भदन्त ! तीर्थे साधुसाध्वी
श्रावकश्राविकासंयतमहतीर्थसत्त्वे भवेत् अतीर्थे-तीर्थानावेतानि भवेदिति
प्रश्नः, भगवानाह-'गोयसा' इत्यादि, 'गोयसा' हे गौतम ! 'तित्ये वा होज्जा

चोदसपुष्पादं अहिज्जेज्जा' हे गौतम ! यथाख्यातसंयत जयन्त से
अष्टप्रवचनमातृता एव श्रुत का और उत्कृष्ट से चौदह पूर्वखण्ड श्रुत का
अध्ययन करता है। अथवा वर 'सुयवतिरित्ते वा होज्जा' श्रुत का
अध्ययन नहीं करता है क्योंकि वर केवली होता है। तत्पर्ययतन
का ऐसा है कि यथाख्यात संयत यदि निर्ग्रन्थ होता है तो वह तब से
कम अष्टप्रवचनमातृता एव श्रुत का और ज्यादा से ज्यादा चौदह,
पूर्वखण्ड श्रुतका पाठी होता है और यदि यथाख्यात संयत स्नातक है
तो वह श्रुतव्यतिरिक्त-केवली होता है। सप्तमद्वार का कथन समाप्त ।

अष्टम द्वार का कथन

'सामाहयसंजणं हि नित्ये होज्जा, अतित्ये होज्जा' हे भदन्त !
सामागिक संयत तीर्थ में होता है अथवा तीर्थ के अभाव में होता है ?
साधुसाध्वी, श्रावक और श्राविका उनका जो मध्य है उनका नाम लीये
है और ऐसे तीर्थ के अभाव का नाम अतीर्थ है। उन प्रश्न के उत्तर

यथाख्यात संयत जयन्तसी अऽष्टप्रवचनमातृश्रुतं अध्ययनं करोति
अथवा ते 'सुयवतिरित्ते वा होज्जा' श्रुतं अध्ययनं करोति तथा अन्ये ते
केवली भवन्ति, तात्पर्य - १ जयन्त से छे के-यथाख्यात संयत निर्ग्रन्थ
भाव है, तो ते स्नातकना के छे अऽष्टप्रवचनमातृश्रुतं अध्ययनं करोति
यथाहोदोद पूर्वखण्ड श्रुतका पाठी होता है अन्ये ते यथाख्यात संयत स्नातक
भाव तो ते श्रुतव्यतिरिक्त-केवली होता है

અતિથ્યે વા હોજ્જા' તીર્થે વા ભવેત્ અતીર્થે વા ભવેત્ 'જહા કસાયકુસીલે' યથા કપાયકુસીલઃ, અવશિષ્ટં કપાયકુસીલવત્ જ્ઞાતવ્યમ્ તથાદિ—યદિ અતીર્થે ભવેત્ તદા કિં તીર્થકરો ભવેત્ પ્રત્યેકબુદ્ધો વા ભવેત્ ! ગૌતમ ! તીર્થકરો વા ભવેત્ પ્રત્યેકબુદ્ધો વા ભવેત્ इति । 'છેદોવદ્વાવણિર્ પરિહારવિમુદ્ધિર્ ય જહા પુલાઈ' છેદોપસ્થાપનીયઃ પરિહારવિમુદ્ધિકશ્ચ યથા પુલાકઃ, છેદોપસ્થાપનીયપરિહારવિમુદ્ધિકસંયતૌ તીર્થે ભવેતામ્ અતીર્થે વા ભવેતામ્ ? ગૌતમ ! તીર્થમદ્વાયે એવ ઇમાં ભવેતામ્ નો અતીર્થે ભવેતામિતિ ભાવઃ । 'સેસા જહા સામાહયસંજર્ણ' શેષૌ સૂક્ષ્મ-સંપરાય યથાખ્યાતસંયતૌ યથા સામાયિકસંયતઃ તથૈવ તીર્થેઽપિ ભવેતામ્ અતીર્થેઽપિ

મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈં—'ગોયમા ! તિથ્યે વા હોજ્જા, અતિથ્યે વા હોજ્જા' હે ગૌતમ ! સામાયિક સંયત તીર્થ મેં બી હોતા હૈં ઓર અતીર્થ મેં બી હોતા હૈં । 'જહા કસાયકુસીલે' इत्यादि सब कथन कपायकुशील के जैसा जानना चाहिये । जैसे—यदि वह अतीर्थ में होना है तो क्या वह तीर्थकर होता है अथवा प्रत्येक बुद्ध होता है ? उत्तर में प्रभुश्री ने कहा है कि हे गौतम ! वह तीर्थकर भी होता है और प्रत्येकबुद्ध भी होता है । 'छेदोवद्ववणिए परिहारविमुद्धिए य जहा पुलाए' छेदोपस्था-नीय संयत और परिहारविमुद्धिक संयत पुलाक के जैसे तीर्थ में होते हैं ? अथवा अतीर्थ में होते हैं ? उत्तर में प्रभुश्री ने कहा है—हे गौतम ! ये दोनों तीर्थ के सद्भाव में ही होते हैं अतीर्थ में नहीं होते हैं । 'सेसा जहा सामाहयसंजर्ण'सूक्ष्मसंपरायसंयत और यथाख्यातसंयत

છે કે—'ગોયમા ! તિથ્યે વા હોજ્જા, અતિથ્યે વા હોજ્જા' હે ગૌતમ ! સામાયિક સંયત તીર્થમાં પણ હોય છે અને અતીર્થમાં પણ હોય છે, 'જહા કસાય કુસીલે' इत्यादि सबकुं कथन कपाय कुशीलना कथन प्रमाणे समज्जुं नेधये. ने ते अतीर्थमां होय छे, तो शुं ते तीर्थकर होय छे ? अथवा प्रत्येक बुद्ध होय छे ? आ प्रश्नना उत्तरमां प्रभुश्रीये कहुं के हे गौतम ! ते तीर्थ-कर પણ होय छे, અને प्रत्येक बुद्ध પણ होय छे, 'छेदोवद्ववणिए परिहार-विमुद्धिए य जहा पुलाए' छेदोपस्थापनीय संयत અને પરિહાર વિમુદ્ધિક સંયત પુલાકના કથન પ્રમાણે તીર્થમાં હોય છે ? કે અતીર્થમાં હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—હે ગૌતમ ! તે બેઉ તીર્થના સદ્-ભાવમાં જ હોય છે. અતીર્થમાં હોતા નથી. 'સેસા જહા સામાહયસંજર્ણ' સૂક્ષ્મ સંપરાય સંયત અને યથાખ્યાત સંયત એ તીર્થમાં પણ હોય છે

भवेताम्। अतीर्थे यदि भवेताम् तदा तीर्थकरावपि प्रत्येकबुद्धावपि भवेतामिति ।
 नवमद्वारमाह—‘सामाह्यसंज्ञणं भंते’ सामायिकसंज्ञकः खलु भदन्त । किं सल्लिगे-
 होज्जा’ स्वलिङ्गे—स्वस्य—जिनशासनस्य—लिङ्गे वेपल्लुपे भवेत् अथवा—‘अन्नल्लिगे-
 होज्जा’ अन्यलिङ्गे—अन्यस्य—तापपादेष्वलिङ्गं—वेपस्तमिन् भवेत् अथवा ‘गिहिल्लिगे होज्जा’
 गृहिल्लिङ्गे—गृहस्थलिङ्गे—भवेत् स्वलिङ्गवान् परलिङ्गवान् गृहस्थलिङ्ग-
 वान् वा भवेत् सामायिकसंज्ञकः ? इति प्रश्नः, भगवानाह—‘जहा’ इत्यादि,
 ‘जहा पुलाए’ यथा पुलाकः, पुलाकप्रकरणे यथा—येन प्रकारेण कथितं तथैव
 अत्रापि ज्ञातव्यम् तथाहि—द्रव्यलिङ्गं प्रतीत्य स्वलिङ्गे वा भवेत् अन्यलिङ्गे वा
 ये तीर्थं भवेत् भी होते हैं और अतीर्थं भवेत् भी होते हैं । यदि ये अतीर्थं भवेत्
 होते हैं तो अथवा तो ये तीर्थकर होते हैं अथवा प्रत्येक बुद्ध होते हैं ।

॥ अष्टम द्वार का कथन समाप्त ८ ॥

नौवे द्वार का कथन

‘सामाह्यसंज्ञणं भंते ! किं सल्लिगे होज्जा, अन्नल्लिगे होज्जा’ हे
 भदन्त ! सामायिक संज्ञकस्वलिङ्ग में होता है, अथवा अन्यलिङ्ग में होता
 है ? जिन शासन का जो लिङ्ग वेप है, वह स्वलिङ्ग है तथा तापस आदि-
 कों का जो वेप है वह अन्यलिङ्ग है अथवा ‘गिहिल्लिगे होज्जा’ गृहस्थ-
 लिङ्ग में होता है ? प्रश्न का आशय यही है कि सामायिकसंज्ञक स्व-
 लिङ्ग वाला होता है ? अथवा परलिङ्ग वाला होता है ? अथवा गृहस्थलिङ्ग
 वाला होता है ? इसके उत्तर में प्रमुखा कहते हैं—‘जहा पुलाए’ हे
 गौतम ! पुलाक के प्रकरण में ऐसा कहा गया है वैसा ही यहां पर

अने अतीर्थमा पपु डोय छे, जे ते अतीर्थमा डोय छे तो अतो तेओ
 तीर्थकर डोय छे, अथवा प्रत्येक बुद्ध डोय छे, जे रीति आ आशु द्वार डोय छे,

आठम द्वार समाप्त १८॥

મવેત્ ગૃહિલિંગે વા મવેત્ ભાવલિંગં પ્રતીત્ય તુ નિયમાત્ સ્વલિંગે એવ મવેત્ અ-
માશયઃ લિંગં દ્વિવિધં દ્રવ્યભાવભેદાત્ તત્ર જ્ઞાતવ્યમ્ તથાદિ-દ્રવ્યલિંગં પ્રતીત્ય
સ્વલિંગે વા મવેત્ ગૃહિલિંગે વા મવેત્ ભાવલિંગં પ્રતીત્ય તુ નિયમાત્ સ્વલિંગે
એવ મવેત્ અમાશયઃ લિંગં દ્વિવિધં દ્રવ્યભાવભેદાત્ તત્ર જ્ઞાનાદિકં ભાવલિંગમ્
સ ચ જ્ઞાનાદિ ભાવઃ આર્હતાનામેવ મવતીતિ તદેવ જ્ઞાનાદિ સ્વલિંગમિતિ કથ્યતે,
દ્રવ્યલિંગં સ્વલિંગપરલિંગભેદેન દ્વિવિધમ્ તત્ર રજોહરણસદોરકમુખવત્તાદિ દ્રવ્યતઃ
સ્વલિંગપરલિંગં તુ દ્વિવિધમ્ કુતીર્થિકલિંગં ગૃહસ્થલિંગં ચ તત્ર સામાયિકસંયતસ્ય
ત્રીણ્યપિ દ્રવ્યલિંગાનિ મવન્તિ, યતચારિત્રપરિણામેન એકપ્રકારકદ્રવ્યલિંગમપેક્ષતે
ઇતિ । ‘એવં છેદોવદ્વાવણિવિ’ એવ સામાયિકસંયેતવદેવ છેદોપસ્થાપનીયસંયતો-

જાનના ચાહિયે-વહ પ્રકરણ હસ પ્રકાર સે હૈ-દ્રવ્યલિંગની અપેક્ષા સે
વહ સ્વલિંગ મેં બી હોતા હૈ, પરલિંગ મેં બી હોતા હૈ ઓર ગૃહસ્થલિંગ
મેં બી હોતા હૈ । પરન્તુ ભાવલિંગની અપેક્ષા વહ ત્રિયમ સે સ્વલિંગ
મેં હી હોતા હૈ । તાત્પર્ય એસા હૈ-લિંગ દો પ્રકાર કા હોતા હૈ-એક
દ્રવ્યલિંગ ઓર દૂસરા ભાવલિંગ-જ્ઞાનાદિકરૂપ ભાવલિંગ હૈ વહ જ્ઞાનાદિ-
રૂપ ભાવ અર્હન્ત પ્રભુશ્રી કે અનુયાયિયો મેં હી હોતા હૈ । હસલિયે ઉસે
ભાવની અપેક્ષા સે સ્વલિંગ હી કહા ગયા હૈ । સ્વલિંગ ઓર પરલિંગ કે
ભેદ સે દ્રવ્યલિંગ દો પ્રકાર કા હોતા હૈ-હનમેં રજોહરણ સદોરક
મુખવલ્લિકા આદિ ચે દ્રવ્ય સે સ્વલિંગ હૈ, તથા-પરલિંગ-કુતીર્થિકલિંગ
ઓર ગૃહસ્થલિંગ કે ભેદ સે દો પ્રકાર કા હોતા હૈ હનમેં સામાયિક
સંયત કે ત્રીનો દ્રવ્યલિંગ હોતે હૈ । ક્યોં ફિ ચારિત્રપરિણામ મેં કિસી
બી એક પ્રકાર કે દ્રવ્યલિંગની અપેક્ષા હોતી હૈ । ‘એવં છેદોવદ્વાવણિવિ’

અહિયાં પણ સમજવું જોઈએ. તે પ્રકરણ આ પ્રમાણે છે.-દ્રવ્યલિંગની અપે-
ક્ષાથી તે સ્વલિંગમાં પણ હોય છે, પરલિંગમાં પણ હોય છે, અને ગૃહસ્થ
લિંગમાં પણ હોય છે. પરંતુ ભાવલિંગની અપેક્ષાથી તે નિયમથી સ્વલિંગમાં
જ હોય છે. આ કથનનું તાત્પર્ય એવું છે કે-લિંગ બે પ્રકારનું હોય છે.
એક દ્રવ્યલિંગ અને બીજું ભાવલિંગ-જ્ઞાનાદિરૂપ ભાવલિંગ છે, તે જ્ઞાનાદિ
રૂપ ભાવ અર્હન્ત પ્રભુના અનુયાયિઓમાં જ હોય છે. તેથી તેમને સ્વલિંગ
પણ કહેલ છે. સ્વલિંગ અને પરલિંગના ભેદથી દ્રવ્યલિંગ બે પ્રકારના હોય
છે. તેમાં રજોહરણ, સદોરક મુખવલ્લિકા વિગેરે દ્રવ્યથી સ્વલિંગ કહેવાય છે.
તથા પરલિંગ-કુતીર્થિકલિંગ અને ગૃહસ્થલિંગના ભેદથી બે પ્રકારના હોય છે,
તેમાં સામાયિક સંયતોને ત્રણે દ્રવ્યલિંગ હોય છે, કેમકે-ચારિત્રપરિણામથી
એક પ્રકારવાળા દ્રવ્યલિંગની અપેક્ષા હોય છે. ‘એવં છેદોવદ્વાવણિવિ’ સામા

ડપિ જ્ઞાતવ્યો લિંગાદિમત્ત્વેનેતિ । ‘પરિહારવિશુદ્ધિયસંજર્ણં મંતે ! કિં પુચ્છા’
પરિહારવિશુદ્ધિકસંયતઃ સ્વલિંગે ભવેત્ અન્યલિંગે ભવેત્ ગૃહસ્થ
લિંગે વા ભવેદિતિ પુચ્છા પ્રશ્નઃ મગવાનાહ-‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे
गौतम ! ‘द्रव्यलिङ्गं पि भावलिङ्गं पि पडुच्च’ द्रव्यलिङ्गमपि भावलिङ्गमपि प्रतीत्य-
आश्रित्य ‘सर्लिंगे होज्जा नो अन्नलिङ्गे होज्जा नो गिहिलिङ्गे होज्जा’ स्वलिङ्गे-
भवेत् नो अन्यलिङ्गे भवेत् नो वा गृहस्थलिङ्गे भवेत् । ‘सेसा जहा सामाह्यसंजर्ण’
शेषौ सूक्ष्मसंपरायसंयतयथाख्यातसंयतौ यथा सामायिकसंयतः कथित स्तेनैव-
रूपेण लिङ्गविषये ज्ञातव्याविति ९ ।

સામાયિકસંયત કે જૈસે છેદોપસ્થાપનીયસંયત કો બી જાનના ચાહિયે
‘પરિહારવિશુદ્ધિયસંજર્ણં મંતે ! કિં પુચ્છા’ હે મદન્ત ! પરિહાર-
વિશુદ્ધિકસંયત વ્યા સ્વલિંગ મેં હોતા હૈ ? અથવા અન્યલિંગ મેં હોતા
હૈ ? અથવા ગૃહસ્થલિંગ મેં હોતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ-
‘ગોયમા ! દ્રવ્યલિંગંપિ ભાવલિંગંપિ પડુચ્ચ સર્લિંગે હોજ્જા’ હે ગૌતમ !
દ્રવ્યલિંગ ઓર ભાવલિંગ કો આશ્રિત કરકે પરિહારવિશુદ્ધિક સંયત
સ્વલિંગ મેં હોતા હૈ ‘નો અન્નલિંગે હોજ્જા, નો ગિહિલિંગે હોજ્જા’ અન્ય-
લિંગ મેં નહીં હોતા હૈ ઓર ન ગૃહસ્થલિંગ મેં હોતા હૈ । ‘સેસા જહા
સામાહ્યસંજર્ણ’ ‘સૂક્ષ્મ સંપરાય સંયત ઓર યથાખ્યાતસંયત સામાયિક
સંયત કે જૈસે લિંગ કે વિષય મેં જાનના ચાહિયે । ૯ વાં દ્વાર સમાપ્ત ।

યિક સંયતના કથન પ્રમાણે છેદોપસ્થાપનીય સંયતના સંબંધમાં પણ સમજવું.
‘પરિહારવિશુદ્ધિયસંજર્ણં મંતે ! કિં પુચ્છા’ હે ભગવન્ પરિહાર વિશુદ્ધિક
સંયત શું સ્વલિંગમાં હોય છે ? અથવા અન્યલિંગમાં હોય છે ? અથવા
ગૃહસ્થલિંગમાં હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા !
દ્રવ્યલિંગં પિ ભાવલિંગં પિ પડુચ્ચ સર્લિંગે હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! દ્રવ્યલિંગ અને
ભાવલિંગનો આશ્રય કરીને પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયત સ્વલિંગમાં હોય છે.
‘નો અન્નલિંગે હોજ્જા, નો ગિહિલિંગે હોજ્જા’ અન્યલિંગમાં પણ હોતા નથી,
અને ગૃહસ્થલિંગમાં હોતા નથી. ‘સેસા જહા સામાહ્યસંજર્ણ’ છેદોપસ્થાપનીય,
પરિહાર વિશુદ્ધિક, સૂક્ષ્મ સંપરાય, અને યથાખ્યાત સંયતનું લિંગ સંબંધી
કથન સામાયિક સંયતના કથન પ્રમાણે સમજવું એ રીતે આ નવમું દ્વાર કહેલ છે.

દશમં શરીરદ્વારમાહ—‘સામાયિકસંયત ણં મંતે ! કઈસુ સરીરેસુ હોજ્જા’ સામાયિકસંયતઃ સ્વલુ મદન્ત ! કતિષુ શરીરેષુ ભવેત્ કતિસંલ્યકશરીર-વાન્ ભવતીતિ પ્રશ્નઃ, મગવાનાહ—‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘તિસુ વા ચડસુ વા પંચસુ વા જહા કસાયકુસીલે’ ત્રિષુ વા શરીરેષુ ભવેત્ ચતુર્ણાં વા પંચસુ વા ભવેત્ યથા કપાયકુશીલઃ કપાયકુશીલસ્ય યથાશરીર-વચ્ચં કથિતં તથૈવ સામાયિકસંયતસ્યાપિ શરીરવચ્ચં જ્ઞાતવ્યમ્ તથાહિ કપાય-કુશીલપ્રકરણમ્—ત્રિષુ શરીરેષુ ભવન્ ત્રિષુ ઔદારિકતૈજસકાર્મણશરીરેષુ ભવેત્ ચતુર્ણાં શરીરેષુ ભવન્ ચતુર્ણાં ઔદારિકવૈક્રિયતૈજસકાર્મણશરીરેષુ ભવેત્, પંચસુ-શરીરેષુ ભવન્ પંચસુ—ઔદારિકવૈક્રિયાહારકતૈજસકાર્મણશરીરેષુ ભવેદિતિ ભાવઃ ।

દશવેં શરીરદ્વાર કા કથન

‘સામાયિકસંયત ણં મંતે ! કઈસુ સરીરેસુ હોજ્જા’ હે મદન્ત ! સામાયિકસંયત કિતને શરીરોં વાલા હોતા હૈ ? હસકે ઉત્તરમેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ—‘ગોયમા ! તિસુ વા ચડસુ વા જહા કસાયકુસીલે’ હે ગૌતમ ! સામાયિકસંયત કષાયકુશીલ કે જેસે ત્રીન શરીરોંવાલા મી હોતા હૈ ચાર શરીરોંવાલા મી હોતા હૈ ઓર પાંચ શરીરોં વાલા મી હોતા હૈ । કષાયકુશીલ પ્રકરણ હસ પ્રકાર સે હૈ—કષાયકુશીલ સાધુ યદિ ત્રીન શરીરોંવાલા હોતા હૈ તો વહ ઔદારિક તૈજસ ઓર કાર્મણ હન ત્રીન શરીરોં વાલા હોતા હૈ । યદિ વહ ચાર શરીરો વાલા હોતા હૈ તો વહ ઔદારિક વૈક્રિય તૈજસ ઓર કાર્મણ હન ચાર શરીરોં વાલા હોતા હૈ ઓર યદિ વહ પાંચ શરીરોંવાલા હોતા હૈ તો ઔદારિક વૈક્રિય આહારક તૈજસ ઓર કાર્મણ હન પાંચ શરીરો વાલા હોતા હૈ ।

હવે હસમા શરીરદ્વારનું કથન કરવામાં આવે છે.

‘સામાયિકસંયત ણં મંતે ! કઈસુ સરીરેસુ હોજ્જા’ હે ભગવન્ સામાયિક સંયત કેટલા શરીરોવાળા હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમ સ્વામીને કહે છે કે—‘ગોયમા ! તિસુ વા ચડસુ વા પંચસુ વા જહા કસાયકુસીલે’ હે ગૌતમ ! સામાયિક સંયત કષાય કુશીલના કથન પ્રમાણે ત્રણ શરીરોવાળા પણ હોય છે, ચાર શરીરોવાળા પણ હોય છે, અને પાંચ શરીરોવાળા પણ હોય છે, કષાયકુશીલ પ્રકરણ આ પ્રમાણે છે.—કષાયકુશીલ સાધુ ને ત્રણ શરીરોવાળા હોય છે, તો તે ઔદારિક તૈજસ અને કાર્મણ આ ત્રણ શરીરો વાળા હોય છે, અને ને તે ચાર શરીરોવાળા હોય છે તો તે ઔદારિક વૈક્રિય, તૈજસ અને કાર્મણ એ ચાર શરીરોવાળા હોય છે. અને ને તે પાંચ શરીરો-વાળા હોય છે, તો ઔદારિક, વૈક્રિય, આહારક, તૈજસ અને કાર્મણ એ પાંચ

‘એવં છેદોવદ્વાવણિ વિ’ એવમ્-સામાયિકસંયતવદ્દેવ છેદોપસ્થાપનીયસંયતોઽપિ ત્રિષુ ચતુર્ષુ પશ્ચસુ વા ઔદારિકાદિ કાર્મણાન્તશરીરેષુ ભવેદિતિ । ‘સેસા જહા-પુલાઈ’ શેષાઃ-પરિહારવિશુદ્ધિક સૂક્ષ્મસંપરાયયથાખ્યાતસંયતા યથા પુલાકઃ પુલાકવદેવ एतेऽपि शरीरवन्तो भवन्ति तथाहि-त्रिषु औदारिकतैजस-કાર્મણશરીરેષુ ભવેયુરિતિ ભાવઃ ૧૦ । એકાદશં ક્ષેત્રદ્વારમાહ-‘સામાહ્યસંજર્ણં મંતે ! કિં કમ્મભૂમીઈ હોજ્જા અકમ્મભૂમીઈ હોજ્જા’ સામાયિકસંયતઃ સ્વલ્પ મદન્ત ! કિં કર્મભૂમૌ ભવેત્ અકર્મભૂમૌ વા ભવેદિતિ પ્રશ્નઃ, મગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘જંમણં સંતિભાવં ચ પડુચ્ચ’ જન્મ સદ્ભાવમસ્તિત્વં ચ પ્રતીત્ય-અપેક્ષ્ય ‘કમ્મભૂમીઈ નો અકમ્મભૂમીઈ’ કર્મભૂમાવેવ

‘એવં છેદોવદ્વાવણિ વિ’ સામાયિકસંયત કે જૈસે ‘છેદોપસ્થાપનીય સંયત મી ત્રીન શરીરોં વાલા, ચાર શરીરોં વાલા ઓર પાંચ શરીરોં વાલા હોતા હૈ । ‘સેસા જહા પુલાઈ’ તથા પરિહારવિશુદ્ધિક, સૂક્ષ્મ સંપરાય એવં યથાખ્યાત સંયત પુલાક કે જૈસે હી ત્રીન શરીર વાલે હૈ ઓર યે ઔદારિક તૈજસ ઓર કાર્મણ હન ત્રીન શરીરોં વાલે હોતે હૈ ।

દસવાં દ્વાર સમાપ્ત

ગ્યારહવેં ક્ષેત્ર દ્વાર કા કથન

‘સામાહ્યસંજર્ણં મંતે ! કિં કમ્મભૂમીઈ હોજ્જા અકમ્મભૂમીઈ હોજ્જા’ હે મદન્ત ! સામાયિકસંયત કર્મભૂમિ મેં હોતા હૈ કિં અકર્મ-ભૂમિ મેં હોતા હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ-‘ગોયમા ! જંમણં સંતિભાવં ચ પડુચ્ચ’ હે ગૌતમ ! જન્મ ઓર સદ્ભાવ કો લેકર ‘કમ્મ-ભૂમીઈ નો અકમ્મભૂમીઈ’ સામાયિકસંયત કર્મભૂમિ મેં હી હોતા હૈ,

શરીરોવાળા હોય છે. ‘એવં છેદોવદ્વાવણિ વિ’ સામાયિક સંયતના કથન પ્રમાણે છેદોપસ્થાપનીય સંયત પણ ત્રણ શરીરોવાળા અને પાંચ શરીરોવાળા હોય છે. ‘સેસા જહા પુલાઈ’ તથા પરિહાર વિશુદ્ધિક સૂક્ષ્મ સંપરાય અને યથા-ખ્યાત સંયત પુલાકના કથન પ્રમાણે જ ઔદારિક, તૈજસ, અને કાર્મણ એ ત્રણ શરીરોવાળા જ હોય છે. એ રીતે આ દસમું દ્વાર કલ્પે છે. ॥૧૦॥

હવે અગીયારમા ક્ષેત્રદ્વારનું કથન કરવામાં આવે છે.

‘સામાહ્ય સંજર્ણં મંતે ! કિં કમ્મભૂમિઈ હોજ્જા, અકમ્મભૂમિઈ હોજ્જા’ હે ભગવન્ સામાયિક સંયત કર્મભૂમિમાં હોય છે ? કે અકર્મભૂમિમાં હોય છે ? આપ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! જંમણ સંતિભાવ પડુચ્ચ’ હે ગૌતમ ! જન્મ અને સદ્ભાવને લઈને ‘કમ્મભૂમિઈ નો અકમ્મભૂમિઈ’ સામાયિક

મવેત્ નો અકર્મભૂમૌ મવેત્ 'જહા વડસે' યથા વકુશઃ, જન્મસદ્ભાવાપેક્ષયા તુ કર્મભૂમાવેવ મવતિ ન કથમપિ અકર્મભૂમૌ મવતિ, સંહરણાપેક્ષયા તુ કર્મભૂમૌ વા મવેત્ અકર્મભૂમૌ વા મવેદિતિ ભાવઃ । 'एवं छेदोवद्वावणिए वि' एवम्-સામાયિકસંયતવદેવ છેદોપસ્થાપનોસંયતોઽપિ જન્મ સદ્ભાવા-પેક્ષા કર્મભૂમૌ મવતિ નો અકર્મભૂમૌ મવતિ, સંહરણાપેક્ષયા તુ ઉભયત્રાપિ મવતીતિ । 'परिहारविसुद्धिए य जहा पुलाए' પરિહારવિશુદ્ધિકસંયતસ્તુ યથા પુલાકઃ, જન્મસદ્ભાવ-પ્રતીત્ય કર્મભૂમાવેવ મવેત્ નો અકર્મભૂમૌ મવેદિતિ ભાવઃ । 'सेसा जहा सामाइयसंजए' સેસા-સૂક્ષ્મસંપરાય યથાખ્યાતસંયતૌ યથા-

અકર્મભૂમિ મેં નહીં હોતા હૈ । તથા-સંહરણ કી અપેક્ષા સે વહ કર્મભૂમિ મેં મી હોતા હૈ ઓર અકર્મભૂમિ મેં મી હોતા હૈ યહી બાત 'जहा वडसे' इस सूत्रपाठ द्वारा पुष्ट की गई है । 'एवं छेदोवद्वावणिए वि' सामायिक संयत के जैसे छेदोपस्थापनीयसंयत मी जन्म और सद्भाव की अपेक्षा से कर्मभूमि में ही होता है । अकर्मभूमि में नहीं होता परन्तु संहरण की अपेक्षा वह कर्मभूमि में भी होता है और अकर्मभूमि में भी होता है । 'परिहारविसुद्धिए य जहा पुलाए' परिहारविसुद्धिक संयत जन्म और सद्भाव की अपेक्षा पुलाक के जैसे कर्मभूमि में ही होता है । अकर्मभूमि में नहीं होता है । 'सेसा जहा सामाइय-संजए' सूक्ष्म संपराय और यथाख्यातसंयत सामायिकसंयत के जैसे जन्म और सद्भाव की अपेक्षा लेकर कर्मभूमि में ही होते हैं अकर्म-

સંયત કર્મભૂમિમાં જ હોય છે, અકર્મભૂમિમાં હોતા નથી. એજ વાત 'यथा वडसे' આ સૂત્રપાઠ દ્વારા પુષ્ટ કરેલ છે. 'एवं छेदोवद्वावणिए वि' સામાયિક સંયતના કથન પ્રમાણે છેદોપસ્થાપનીય સંયત પણ જન્મ અને સદ્ભાવની અપેક્ષાથી કર્મભૂમિમાં જ હોય છે, અકર્મભૂમિમાં હોતા નથી. પરંતુ સંહરણની અપેક્ષાથી તે કર્મભૂમિમાં પણ હોય છે. અને અકર્મભૂમિમાં પણ હોય છે. 'परिहारविसुद्धिए जहा पुलाए' પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયત જન્મ અને સદ્ભાવની અપેક્ષાથી પુલાકના કથન પ્રમાણે કર્મભૂમિમાં જ હોય છે. અકર્મભૂમિમાં હોતા નથી. 'सेसा जहा सामाइयसंजए' સૂક્ષ્મસંપરાય અને યથાખ્યાત સંયત સામાયિક સંયતના કથન પ્રમાણે જન્મ અને સદ્ભાવની અપેક્ષાથી કર્મભૂમિમાં જ હોય

સામાયિકસંયતઃ, જન્મસદ્ભાવં પ્રતીત્ય કર્મભૂમૌ ભવેતામ્ इमौ न अकर्मभूमौ
સંહરણં પ્રતીત્ય તુ કર્મભૂમૌ વા ભવેતામ્ અકર્મભૂમૌ વા ભવેતામિતિ ભાવઃ ૧૧ સૂ૦૨ ।

કાલાદિદ્વારે આહ-સામાયસંજણ ણં ભંતે' इत्यादि ।

મૂલમ્-સામાયસંજણ ણં ભંતે ! કિં ઓસપ્પિણી કાલે
હોજ્જા ઉસ્સપ્પિણી કાલે હોજ્જા નો ઓસપ્પિણી નો ઉસ્સપ્પિણી
કાલે હોજ્જા ? ગોયમા ! ઓસપ્પિણી કાલે જહા વડસે । एवं
छेदोवट्ठावणिणं वि । णवरं जंमणं संतिभावं च पडुच्चं वडसु
વિ પલિભાગેસુ નતિથિ સાહરણં પડુચ્ચ અન્નયરે પડિભાગે હોજ્જા
સેસં તં ચેવ । परिहारविसुद्धिणं पुच्छां गोयमा ! ओसपिणी
કાલે વા હોજ્જા ઉસ્સપ્પિણી કાલે વા હોજ્જા નો ઓસપ્પિણી
નો ઉસ્સપ્પિણી કાલે નો હોજ્જા । जइ ओसपिणी काले होज्जा
જહા પુલાઓ, ઉસ્સપ્પિણી કાલે વિ જહા પુલાઓ । सुहुम-
संपराइओ जहा णियंठो । एवं अहक्खाओ वि (१२) सामा-
इयसंजणं णं भंते ! कालगणं समाणे किं गइं गच्छइ ?
ગોયમા ! देवगइं गच्छइ । देवगइं गच्छमाणे किं भवणवासिसु
ઉવવજ્જેજ્ઞા વાણમંતરેસુ ઉવવજ્જેજ્ઞા જોડિસિણસુ ઉવવજ્જેજ્ઞા
વેમાણિણસુ ઉવવજ્જેજ્ઞા, ગોયમા ! નો ભવણવાસિસુ ઉવવજ્જેજ્ઞા
જહા કસાયકુસીલે । एवं छेदोवट्ठावणिणं वि । परिहारविसु-
द्धिणं जहा पुलाए, सुहुमसंपराए जहा णियंठे । अहक्खाए
પુચ્છા ગોયમા ! एवं अहक्खायसंजणं वि जाव अजहन्नमणु-
ક્કોસેણં અણુતરવિમાણેસુ ઉવવજ્જેજ્ઞા અત્થે ગડિણ સિજ્ઞહિ જાવ

भूमि में नहीं होते हैं । परन्तु संहरण की अपेक्षा से कर्मभूमि में भी
होते हैं और अकर्मभूमि में भी होते हैं सू०२ ।

છે. અકર્મભૂમિમાં હોતા નથી. પરંતુ સંહરણની અપેક્ષાથી કર્મભૂમિમાં પણ
હોય છે, અને અકર્મભૂમિમાં પણ હોય છે. તેમ સમજવું ॥ સૂ૦ ૨ ॥

अंतं करेइ । सामाइयसंजय णं भंते ! देवलोगेसु उववज्जमाणे
 किं इंदत्ताए उववज्जइ पुच्छा गोयमा ! अविराहणं पडुच्च एवं
 जहा कसायकुसीले । एवं छेदोवट्ठावणिए वि । परिहारविसुद्धिए
 जहा पुलाए । सेसा जहा णियंठे । सामाइयसंजयस्स णं भंते !
 देवलोगेसु उववज्जमाणस्स केवइयं कालं ठिई पन्नत्ता गोयमा !
 जहन्नेणं दो पलिओवमाइं, उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं । एवं
 छेदोवट्ठावणिए वि । परिहारविसुद्धियस्स पुच्छा गोयमा ! जह-
 न्नेणं दो पलिओवमाइं, उक्कोसेणं अट्टारससागरोवमाइं, सेसा
 णं जहा णियंठस्स । (१३) । सामाइयसंजयस्स णं भंते ! कैव-
 इया संजमट्ठाणा पन्नत्ता ? गोयमा ! असंखेज्जा संजमट्ठाणा
 पन्नत्ता, एवं जाव परिहारविसुद्धियस्स । सुहुमसंपरायसंज-
 यस्स पुच्छा गोयमा ! असंखेज्जा अंतोमुहुत्तिया संजमट्ठाणा
 पन्नत्ता । अहक्खायसंजयस्स पुच्छा गोयमा ! एगे अजहन्न-
 मणुक्कोसए संजमट्ठाणे पन्नत्ते । एएसि णं भंते ! सामाइय-
 च्छेदोवट्ठावणियपरिहारविसुद्धियसुहुमसंपरायअहक्खायसंजया
 णं संजमट्ठाणाणं कयरे कयरेहितो जाव विसैसाहिया वा ?
 गोयमा ! सव्वत्थोवे अहक्खायसंजमस्स एगे अजहन्नमणुक्को-
 सए संजमट्ठाणे सुहुमसंपरायसंजयस्स अंतोमुहुत्तिया संजमट्ठाणा
 असंखेज्जगुणा परिहारविसुद्धियसंजयस्स संजमट्ठाणा असंखे-
 ज्जगुणा सामाइयसंजयस्स छेदोवट्ठावणियसंजयस्स य एएसि
 णं संजमट्ठाणा दोण्ह वि तुत्ता अहंखेज्जगुणा (१४) ॥सू० ३॥

छाया—सामायिकसंयतः खलु भदन्त ! किमवसर्पिणीकाले भवेत् उत्सर्पिणी
 काले भवेत् नो अवसर्पिणी नो उत्सर्पिणी काले भवेत् ! गौतम ? अवसर्पिणीकाले

यथा वकुशः, एवं छेदोपस्थापनिकोऽपि । नवरं जन्मसदभावं च प्रतीत्य चतुर्ष्वपि प्रतिभागेषु नास्ति, संहरणं प्रतीत्य अन्यतरस्मिन् प्रतिभागे भवेत् शेषं तदेव । परिहारविशुद्धिकः पृच्छा गौतम ! अवसर्पिणीकाले वा भवेत् उत्सर्पिणीकाले वा भवेत् नोअवसर्पिणी नो उत्सर्पिणीकाले नो भवेत् । यदि अवसर्पिणीकाले भवेत् यथा पुलाकः । उत्सर्पिणीकालेऽपि यथा पुलाकः । सूक्ष्मसंपरायोऽपि यथा निर्ग्रन्थः एवं यथाख्यातोऽपि (१२) सामायिकसंयतः खलु भदन्त ! कालगतः सन् कां गतिं गच्छति ? गौतम ! देवगतिं गच्छति । देवगतिं गच्छन् किं भवन-वासिषु उत्पद्येत वानव्यन्तरेषुत्पद्येत ज्योतिष्केषुत्पद्येत वैमानिकेषुत्पद्येत ? गौतम ! नो भवनवासिषुत्पद्येत यथा कषायकुशीलः । एवं छेदोपस्थापनिकोऽपि । परिहारविशुद्धिको यथा पुलाकः, सूक्ष्मसंपरायो यथा निर्ग्रन्थः । यथाख्यातः पृच्छा, गौतम ! एवं यथाख्यातसंयतोऽपि यावत् अजघन्यानुत्कर्षेणानुत्तर-विमानेषुत्पद्येत अस्येककः सिद्ध्यति यावदन्तं करोति । सामायिकसंयतः खलु भदन्त ! देवलोकेषुत्पद्यमानः किमिन्द्रतयोत्पद्यते ? पृच्छा गौतम ! अविराधनं प्रतीत्य एवं यथा कषायकुशीलः । एवं छेदोपस्थापनीयोऽपि परिहारविशुद्धिको यथा पुलाकः शेषाः यथा निर्ग्रन्थः । सामायिकसंयतस्य खलु भदन्त ! देवलोकेषु-त्पद्यमानस्य कियत्कालं स्थितिः प्रज्ञप्ता ? गौतम ! जघन्येन द्वे पल्योपमे उत्कर्षेण त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमाणि एवं छेदोपस्थापनीयोऽपि । परिहारविशुद्धिकस्य पृच्छा गौतम ! जघन्येन द्वे पल्योपमे उत्कर्षेण अष्टादश सागरोपमाणि शेषाणां यथा निर्ग्रन्थस्य (१३) । सामायिकसंयतस्य खलु भदन्त ! कियन्ति संयमस्थानानि प्रज्ञप्तानि एवं यावत् परिहारविशुद्धिकस्य । सूक्ष्मसंपरायसंयतस्य पृच्छा गौतम ! असंख्येयानि अन्तर्मुहूर्तकानि संयमस्थानानि प्रज्ञप्तानि । यथाख्यातसंयतस्य पृच्छा गौतम ! एकमजघन्यानुत्कर्षं संगमस्थानं प्रज्ञप्तम् । एतेषां खलु भदन्त ! सामा-यिकछेदोपस्थापनीयपरिहारविशुद्धिकसूक्ष्मसंपराययथाख्यातसंयतानां संयमस्था-नानां कतरे कतरेभ्यो यावद्विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकं यथाख्यात-संयतस्य एकमजघन्यानुत्कर्षं संयमस्थानम् सूक्ष्मसंपरायसंयतस्य अन्तोमुहूर्त-कानि संयमस्थानानि असंख्येयगुणानि परिहारविशुद्धिकसंयतस्य संयमस्थानानि असंख्येयगुणानि सामायिकसंयतस्य छेदोपस्थापनीयसंयतस्य च एतयोः खलु संयमस्थानानि द्वयोरपि तुल्यानि असंख्येयगुणानि (१४) सू०३ ।

टीका—‘सामायिकसंयतं गणं भन्ते !’ सामायिकसंयतः खलु भदन्त ! ‘किं ओसर्पिणीकाले होज्जा’ किमवसर्पिणीकाले भवेत् अथवा ‘उत्सर्पिणीकाले होज्जा’ उत्सर्पिणीकाले भवेत् ‘नो ओसर्पिणी नो उत्सर्पिणीकाले होज्जा’ नो

અવસર્પિણી નો ઉત્સર્પિણીકાલે વા ભવેત્ । હે મદન્ત ! સામાયિકસંયતોઽવસર્પિણ્યાઘન્યત્વસ્મિન્ કસ્મિન્ કાલે ભવતિ ઇતિ પ્રશ્નઃ, મગધાનાહ—‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘ઓસર્પિણીકાલે જહા વડસો’ અવર્પિણીકાલે યથા વકુશઃ, અવસર્પિણીકાલેઽપિ ભવેત્ સામાયિકસંયતઃ, ઉત્સર્પિણીકાલે વા ભવેત્ નો અવસર્પિણી નો ઉત્સર્પિણીકાલે વા ભવેત્ સર્વસ્મિન્નેવ કાલે ભવેદિત્યર્થઃ, । યદિ અવસર્પિણીકાલે ભવેત્ સામાયિકસંયતસ્તદા કિં સુષમસુષમાકાલે ભવેત્ સુષમાકાલે વા ભવેત્—સુષમદુષ્પમાકાલે ભવેત્ દુઃષમસુષમાકાલે વા ભવેત્ દુઃષમાકાલે વા ભવેત્ દુષ્પમાકાલે વા ભવેદિતિ પ્રશ્નઃ, હે ગૌતમ ! જન્મ-

‘સામાયિકસંયતે ણં મંતે ! કિં ઓસર્પિણીકાલે’ ઇત્યાદિ ।

ટીકાર્થ—‘સામાયિકસંયતે ણં મંતે !’ હે મદન્ત ! સામાયિકસંયત ‘કિં ઓસર્પિણીકાલે હોજ્જા, ઉત્સર્પિણીકાલે હોજ્જા’ વ્યા અવસર્પિણીકાલ મેં હોતા હૈ અથવા ઉત્સર્પિણીકાલ મેં હોતા હૈ ? અથવા—‘નો ઓસર્પિણી નો ઉત્સર્પિણીકાલે હોજ્જા’ નો અવસર્પિણી નો ઉત્સર્પિણીકાલ મેં હોતા હૈ ? ‘ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ—ગોયમા ! ઓસર્પિણીકાલે જહા વડસો’ હે ગૌતમ ! સામાયિકસંયત વકુશ કે જૈસે અવસર્પિણીકાલ મેં હોતા હૈ ઉત્સર્પિણીકાલ મેં હોતા હૈ ઓર નો અવસર્પિણી નો ઉત્સર્પિણીકાલ મેં હોતા હૈ અર્થાત્ સામાયિકસંયત સબસ્તકાલો મેં હોતા હૈ । હે મદન્ત યદિ સામાયિકસંયત અવસર્પિણીકાલ મેં હોતા હૈ તો વ્યા વહ સુષમસુષમાકાલ મેં હોતા હૈ ? અથવા સુષમાકાલ મેં હોતા હૈ ? અથવા સુષમદુષ્પમાકાલ મેં હોતા હૈ ? અથવા દુઃષમસુષમા-

‘સામાયિકસંયતે ણં મંતે ! કિં ઓસર્પિણી કાલે’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—‘સામાયિકસંયતે ણં મંતે !’ સામાયિક સંયત ‘કિં ઓસર્પિણી કાલે હોજ્જા, ઉત્સર્પિણી કાલે હોજ્જા’ શું અવસર્પિણી કાળમાં હોય છે કે ઉત્સર્પિણી કાળમાં હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! ઓસર્પિણીકાલે જહા વડસો’ હે ગૌતમ ! સામાયિક સંયત બકુશના કથન પ્રમાણે અવસર્પિણી કાળમાં પણ હોય છે, ઉત્સર્પિણી કાળમાં પણ હોય છે, અને નો અવસર્પિણી નો ઉત્સર્પિણી કાળમાં પણ હોય છે, અર્થાત્ સામાયિક સંયત સઘળા કાળમાં હોય છે. હે ભગવન્ જો સામાયિક સંયત અવસર્પિણી કાળમાં હોય છે, તો શું તે સુષમસુષમા કાળમાં હોય છે ? અથવા સુષમા કાળમાં હોય છે ? અથવા સુષમ દુષ્પમા કાળમાં હોય છે ? અથવા દુઃષમા સુષમા કાળમાં હોય છે ? અથવા દુઃષમા કાળમાં હોય છે ?

સદ્ભાવં ચ પ્રતીત્ય નો સુષમસુષમાકાલે ભવેત્ સામાયિકસંયતઃ, નો વા સુષમા-
કાલે ભવેત્ કિન્તુ સુષમદુઃષમાકાલે ભવેત્ દુઃષમસુષમાકાલે ભવેત્ દુઃષમાકાલે
વા ભવેત્ નો દુઃષમદુઃષમાકાલે ભવેત્ સંહરણં પ્રતીત્ય તુ અન્યતરસ્મિન્ સર્વસ્મિન્
કાલે એવ ભવેત્ સામાયિકસંયતઃ। યદિ ઉત્સર્પિણીકાલે ભવેત્ સામાયિકસંયતસ્તદા
કિં દુષ્પમદુષ્પમાકાલે ભવેત્? દુષ્પમાકાલે વા ભવેત્ ૨ દુઃષમસુષમાકાલે ભવેત્
૩ સુષમદુષ્પમા કાલે વા ભવેત્ ૪ સુષમાકાલે ભવેત્ ૫ સુષમસુષમાકાલે વા
૬ ભવેદિતિ પ્રશ્નઃ, હે ગૌતમ ! જન્માપેક્ષયા નો દુષ્પમદુષ્પમાકાલે ભવેત્ કિન્તુ

કાલ મેં હોતા હૈ? અથવા દુઃષમાકાલ મેં હોતા હૈ? અથવા દુષ્પમદુષ્પમા
કાલ મેં હોતા હૈ? હસ પ્રકાર કા યહ પ્રશ્ન હૈ। હસકે ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી
કહતે હૈ—હે ગૌતમ ! જન્મ ઓર સદ્ભાવ કો આશ્રિત કરકે સામાયિક
સંયત સુષમસુષમાકાલ અર્થાત્ પહિલે આરે મેં નહીં હોતા હૈ। સુષમા-
કાલ દ્વિતીય આરે મેં નહીં હોતા હૈ કિન્તુ સુષમદુઃષમાકાલ તીસરે
આરે મેં હોતા હૈ, દુઃષમસુષમાકાલ મેં હોતા હૈ। દુઃષમાકાલ મેં હોતા
હૈ। પર વહ દુઃષમદુષ્પમાકાલ મેં નહીં હોતા હૈ સંહરણ કી અપેક્ષા કરકે
તો વહ હર એક કાલ મેં હો સકતા હૈ। યદિ વહ ઉત્સર્પિણીકાલ મેં
હોતા હૈ તો કયા વહ દુષ્પમદુષ્પમાકાલ મેં હોતા હૈ? ૧ અથવા દુઃષમા-
કાલ મેં હોતા હૈ? ૨ અથવા દુઃષમસુષમાકાલ મેં હોતા હૈ? ૩, અથવા
સુષમદુષ્પમાકાલ મેં હોતા હૈ? ૪, અથવા સુષમાકાલ મેં હોતા હૈ? ૫,
અથવા સુષમસુષમાકાલ મેં હોતા હૈ! ૬ હસ પ્રશ્ન કે ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી
કહતે હૈ—હે ગૌતમ ! જન્મ કી અપેક્ષા સ્વે વહ સામાયિકસંયત

અથવા દુઃષમ દુષ્પમા કાળમાં હોય છે? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી
કહે છે કે—હે ગૌતમ ! જન્મ અને સદ્ભાવનો આશ્રય કરીને સામાયિક
સંયત સુષમ સુષમા કાળ અર્થાત્ પહેલા આરામાં હોતા નથી.
સુષમા કાળ એટલે કે—ખીળ આરામાં પણ હોતા નથી. પરંતુ સુષમ દુઃષમા
કાળ અર્થાત્ ત્રીજા આરામાં હોય છે. દુઃષમ સુષમા કાળમાં હોય છે. દુઃષમા
કાળમાં હોય છે. પરંતુ તે દુઃષમ દુષ્પમા કાળમાં હોતા નથી. સંહરણની
અપેક્ષાથી તો તે દરેક કાળમાં હોઈ શકે છે. જો તે ઉત્સર્પિણી કાળમાં હોય
છે, તો શું તે દુષ્પમ દુષ્પમા કાળમાં હોય છે? ૧ અથવા દુઃષમા કાળમાં
હોય છે? ૨ અથવા દુઃષમ સુષમા કાળમાં હોય છે? ૩ અથવા સુષમ દુષ્પમા
કાળમાં હોય છે? ૪ અથવા સુષમા કાળમાં હોય છે? ૫ અથવા સુષમ સુષમા
કાળમાં હોય છે? ૬ આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—હે ગૌતમ !

દુઃષ્ણમાકાલે ભવેત્ દુષ્ણમસુષ્ણમાકાલે વા ભવેત્ સુષ્ણમદુષ્ણમાકાલે વા ભવેત્ નો સુષ્ણમાકાલે ભવેત્ ન વા સુષ્ણમસુષ્ણમાકાલે ભવેત્ । સદ્ભાવાપેક્ષયા તુ નો દુઃષ્ણમદુષ્ણમાકાલે ભવેત્ નો દુઃષ્ણમાકાલે ભવેત્ દુઃષ્ણમસુષ્ણમાકાલે વા ભવેત્ સુષ્ણમદુઃષ્ણમાકાલે વા ભવેત્ નો સુષ્ણમાકાલે ભવેત્ નો સુષ્ણમસુષ્ણમાકાલે વા ભવેત્ । સંહરણાપેક્ષયા તુ અન્યતરસ્મિન્ કાલે ભવેત્ । યદિ નો અવસર્પિણી નો ઉત્સર્પિણીકાલે ભવેત્તદા કિં સુષ્ણમસુષ્ણમાસમાનકાલે ભવેત્ સુષ્ણમાપ્રતિભાગે, સુષ્ણમાસમાનકાલે વા ભવેત્ સુષ્ણમદુઃષ્ણમાસમાનકાલે વા ભવેત્ દુઃષ્ણમસુષ્ણમાસમાનકાલે વા ભવેદિતિ હે ગૌતમ ! જન્મસદ્ધાવં ચ પ્રતીત્ય ન સુષ્ણમસુષ્ણમાસમાનકાલે ભવેત્

દુષ્ણમદુષ્ણમાકાલ મેં નહીં હોતા હૈ કિન્તુ દુષ્ણમાકાલ મેં હોતા હૈ દુષ્ણમસુષ્ણમાકાલ મેં હોતા હૈ, સુષ્ણમદુષ્ણમાકાલ મેં હોતા હૈ વહ સુષ્ણમાકાલ મેં નહીં હોતા હૈ ઓર ન સુષ્ણમસુષ્ણમાકાલ મેં હોતા હૈ, ઓર સદ્ભાવકી અપેક્ષા સે તો ન દુષ્ણમદુષ્ણમાકાલ મેં હોતા હૈ, ન દુષ્ણમાકાલમેં હોતા હૈ કિન્તુ દુષ્ણમસુષ્ણમાકાલ મેં હોતા હૈ અથવા સુષ્ણમદુષ્ણમાકાલમેં હોતા હૈ, કિન્તુ સુષ્ણમા ઓર સુષ્ણમસુષ્ણમાકાલ મેં નહીં હોતા હૈ । અર્થાત્ દુષ્ણમસુષ્ણમા, સુષ્ણમદુષ્ણમા इन दो कालों में ही होता है शेषकालों में नहीं होता है, સંહરણકી અપેક્ષા સે વહ ચાહે જિસ કિસી કાલ મેં હો સકતા હૈ । યદિ વહ નો અવસર્પિણી નો ઉત્સર્પિણીકાલ મેં હોતા હૈ, તો કયા વહ સુષ્ણમસુષ્ણમાસમાનકાલ મેં હોતા હૈ ? અથવા સુષ્ણમાસમાનકાલ મેં હોતા હૈ ? અથવા સુષ્ણમદુષ્ણમાસમાનકાલ મેં હોતા હૈ ? અથવા દુષ્ણમસુષ્ણમાસમાનકાલ મેં હોતા હૈ ? इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—हे गौतम ! जन्म और सद्भाव को लेकर

જન્મની અપેક્ષાથી તે સામાયિક સંયત દુષ્ણમ દુષ્ણમા કાળમાં હોતા નથી. પરંતુ દુષ્ણમા કાળમાં હોય છે, દુષ્ણમ સુષ્ણમા કાળમાં હોય છે, સુષ્ણમ દુષ્ણમા કાળમાં હોય છે. તે સુષ્ણમા કાળમાં હોતા નથી. તેમજ સુષ્ણમ સુષ્ણમા કાળમાં પણ હોતા નથી. પરંતુ સંહરણની અપેક્ષાથી તે કોઈ પણ કાળમાં હોઈ શકે છે જો તે નો અવસર્પિણી નો ઉત્સર્પિણી કાળમાં હોય છે ? તો શું તે સુષ્ણમ સુષ્ણમા સમાન કાળમાં હોય છે ? અથવા સુષ્ણમ દુષ્ણમા સમાન કાળમાં હોય છે ? અથવા દુષ્ણમ સુષ્ણમા સમાન કાળમાં હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—હે ગૌતમ ! જન્મ અને સદ્ભાવને લઈને તે સામાયિક સંયત સુષ્ણમ સુષ્ણમા કાળમાં હોતા નથી. સુષ્ણમા

સામાયિકસંયતઃ, નો વા સુષમાપ્રતિભાગે સુષમા સમાનકાલે ભવેત્ નો સુષમદુઃષમા પ્રતિભાગે કિન્તુ દુઃષમસુષમા પ્રતિભાગે એવ ભવેદિતિ । સંહરણાપેક્ષયા તુ સર્વસ્મિન્નેવ-પ્રતિભાગે ભવેદિતિ ભાવઃ । ‘એવં છેદોવદ્વાવણિર્ણવિ’ એવં છેદોપસ્થાપનીયોઽપિ એવં વકુશવદેવ છેદોપસ્થાપનીયસંયતસ્યાપિ જન્મસદ્ભાવસંહરણાનામપેક્ષયા અવસર્પિ-ળ્યાદિકાલેષુ યથાયથં સંબ્ધો જ્ઞાતવ્યઃ । એતાવતા વકુશસદૃશઃ કાલતઃ છેદોપસ્થા-પનીયસંયતઃ કથિતઃ । અત્ર ચ વકુશસ્ય ઉત્સર્પિણ્યવસર્પિણીવ્યતિરિક્તકાલે જન્મતઃ સદ્ભાવતશ્ચ સુષમસુષમાદિપ્રતિભાગત્રયે નિષેધો વર્ણિતઃ, મહાવિદેહે દુષ્પમસુષમા પ્રતિભાગે વિધિઃ કથિતઃ, છેદોપસ્થાપનીયસંયતસ્ય તુ તત્રાપિ નિષેધાર્થમાહ—

‘વહ સામાયિકસંયત સુષમસુષમાકાલ મેં નહીં હોતા હૈં, ન સુષમાકાલ મેં હોતા હૈં, ન સુષમદુષ્પમાકાલ મેં હોતા હૈં કિન્તુ દુષ્પમસુષમાકાલ મેં હોતા હૈં । તથા—સંહરણ કી અપેક્ષા સે વહ સ્વ હી કાલ મેં હો સકતા હૈં । ‘એવં છેદોવદ્વાવણિર્ણવિ’ હસી પ્રકાર સે છેદોપસ્થાપ-નીયસંયત મી વકુશ કે જૈસા હી જન્મ ઓર સદ્ભાવ કી અપેક્ષા સે એવં સંહરણ કી અપેક્ષા સે અવસર્પિણી આદિ કાલોં મેં યથાયોગ્ય રીતિ સે હોતા હૈં । હતને માત્ર સે હી કાલ કી અપેક્ષા લેકર વકુશ કે તુલ્ય છેદોપસ્થાપનીયસંયત કહા ગયા હૈં । યહાં વકુશ કા ઉત્સર્પિણી અવસર્પિણીકાલ સે વ્યતિરિક્ત કાલ મેં જન્મ કી અપેક્ષા ઓર સદ્ભાવ કી અપેક્ષા સે સુષમસુષમાદિ કે સમાનકાલ ત્રય મેં દેવકુરુ આદિ મેં નિષેધ વર્ણિત છુઆ હૈં, ઓર દુષ્પમસુષમાસમાન કાલ વાલે મહાવિદેહ મેં હસકા અસ્તિત્વ કહા ગયા હૈં । પરન્તુ છેદોપસ્થાપનીયસંયત કા

કાળમાં હોતા નથી. સુષમ દુષ્પમા કાળમાં હોતા નથી. પરંતુ દુષ્પમ સુષમા કાળમાં હોય છે, તથા સંહરણની અપેક્ષાથી તે બધા જ કાળમાં હોઈ શકે છે. ‘એવં છેદોવદ્વાવણિર્ણવિ’ એજ પ્રમાણે છેદોપસ્થાપનીય સંયત પણ બકુશના કથન પ્રમાણે જ જન્મ અને સદ્ભાવની અપેક્ષાથી અને સંહરણની અપેક્ષાથી અવસર્પિણી વિગેરે કાળોમાં યથાયોગ્ય રીતથી હોય છે. એટલા માત્રથી કાળની અપેક્ષાથી બકુશની બરાબર છેદોપસ્થાપનીય સંયત કહ્યા છે. અહિયા બકુશનો ઉત્સર્પિણી અવસર્પિણી કાળથી બીજા કાળમાં જન્મની અપેક્ષાથી અને સદ્ભાવની અપેક્ષાથી સુષમ સુષમાદિના સમાન ત્રણે કાળમાં દેવકુરુ વિગેરેમાં નિષેધ વર્ણવેલો છે અને દુષ્પમ સુષમા સમાન કાળવાળા મહા-વિદેહમાં તેનું અસ્તિત્વ કહેલ છે. પરંતુ છેદોપસ્થાપનીય સંયતનો ત્યાં પણ

‘ળવર’ ઇત્યાદિ, ‘ળવરં જંમળસંતિભાવં પઢુચ્ચ ચડસુ વિ પલિભાગેસુ નત્થિ’ નવરં જન્મસદ્ધાવં ચ પ્રતીત્ય ચતુર્વપિ પ્રતિભાગેષુ—સુપમસુપમા—સુપમાસુપમદુઃપમા દુઃપમ—સુપમા સમાનકાલરૂપેષુ નાસ્તિ—ન ભવતીત્યર્થઃ ‘સાહરણં પઢુચ્ચ અન્નયરે પલિ-ભાગે હોજ્જા’ સંહરણં પ્રતીત્ય અન્યતરસ્તિન્ પ્રતિભાગે ભવેદિતિ । एतावदेव वैलक्षण्यं वकुशापेक्षया छेदोपस्थापनीयस्येति ।

વહાં પર ખી નિષેધ ક્રિયા ગયા હૈ । યહી ઘાત સૂત્રકાર ને ‘ળવરં જંમળસંતિભાવં પઢુચ્ચ ચડસુ વિ પલિભાગેસુ નત્થિ’ હસ સૂત્રપાઠ દ્વારા પ્રકટ કી હૈ કિ જન્ન ઓર સદ્ભાવ કી અપેક્ષા સે ચારોં પ્રતિ-ભાગોં મેં—સુપમસુપમા, સુપમા, સુપમદુઃપમા ઓર દુઃપમસુપમા હનકે સમાન કાલ મેં વહ છેદોપસ્થાપનીય સંયત નહીં હોતા હૈ । ‘સાહરણં પઢુચ્ચ અન્નયરે પલિભાગે હોજ્જા’ સંહરણ કી અપેક્ષા સે હન ચારોં મેં સે કિસી એક પ્રતિભાગ—સમાનકાલ મેં હોતા હૈ યહી વકુશકી અપેક્ષા સે છેદોપસ્થાપનીય કી વિલક્ષણતા—મિન્નતા હૈ । યહાં જો કહા હૈ કિ સુપમસુપમાદિ ચાર કાલોં મેં સે કિસી એક કાલ મેં સંહરણ કી અપેક્ષા સે હોતા હૈ કિન્તુ સવ કાલોં મેં નહીં હોતા હૈ ઉસકા કારણ યહ હૈ કિ છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર મહાવિદેહ મેં નહીં હોને કે કારણ સુપમસુપમાદિ આરોં મેં સંહરણ કી અપેક્ષા સે ખી નહીં મિલેગા, કયોં કિ ઉસસમય મેં તો છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર કા હી અભાવ હોતા હૈ તો ફિર સંહરણ તો હો હી નહીં સકતા હૈ । ‘સેસં તં ચેવ’ નવરં હસ સૂત્ર પાઠ દ્વારા કથન કિયે ગયે

નિષેધ કહેલ છે. એજ વાત સૂત્રકારે ‘ળવરં જંમળસંતિભાવં પઢુચ્ચ ચડસુ વિ પલિભાગેસુ નત્થિ’ આ સૂત્રપાઠ દ્વારા પ્રગટ કરેલ છે, કે—જન્મ અને સદ્ભાવની અપેક્ષાથી ચાર પલિભાગમાં—સુપમસુપમા, સુપમા, સુપમદુઃપમા, અને દુ.પમ સુપમાના સમાનકાળમાં તે છેદોપસ્થાપનીય સંયત હોતા નથી. ‘સાહરણં પઢુચ્ચ અન્નયરે પલિભાગે હોજ્જા’ સંહરણની અપેક્ષાથી આ ચારે પૈકી કોઈ એક પ્રતિભાગ—સમાનકાળમાં હોય છે. બકુશના કથન કરતાં છેદોપસ્થાપનીયતા કથનમાં એટલું જ બુદ્ધાપણું છે.

અહિયાં જે કહ્યું છે કે સુપમસુપમાદિ ચારે કાળ પૈકી કોઈ એક કાળમાં સંહરણની અપેક્ષાથી થાય છે પણ સઘળા કાળમાં થતા નથી તેનું કારણ એ છે કે—છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર મહાવિદેહમાં ન હોવાથી સુપમસુપમાદિ આરાઓમાં સંહરણની અપેક્ષાએ પણ મળતા નથી. કેમકે એ સમયમાં તો છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્રનો જ અભાવ થઈ જાય છે. તેથી સંહરણ થઈ જ શકતું નથી.

‘સેસં તં ચેવ’ શૈષમ્-‘નવરં’ ઇત્યાદિના યદ્વૈલક્ષણ્યં કથિતં તદતિ-
રિક્તં સર્વમપિ તદેવ-વકુશવદેવ હેદોપસ્થાપનીયસ્ય ભવતીતિ જ્ઞાતવ્ય-
મિતિ । ‘પરિહારવિશુદ્ધિ-પુચ્છા’ પરિહારવિશુદ્ધિકઃ સ્વલુ ભદન્ત ! કિમવ-
સર્પિણીકાલે ભવેત્ ઉત્સર્પિણીકાલે વા ભવેત્ નો અવસર્પિણી નો ઉત્સ-
ર્પિણી કાલે વા ભવેદિતિ પૃચ્છા પ્રશ્નઃ, ભગવાનાહ-‘ગોયમા ઇત્યાદિ,
ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘ઓસપ્પિણીકાલે વા હોજ્જા’ અવસર્પિણીકાલે વા ભવેત્
પરિહારવિશુદ્ધિકસંયતઃ, ‘ઉત્સર્પિણીકાલે વા હોજ્જા’ ઉત્સર્પિણીકાલે વા ભવેત્
કિન્તુ ‘નો ઓસપ્પિણી નો ઉત્સર્પિણીકાલે નો હોજ્જા’ નો અવસર્પિણી નો ઉત્સ-
ર્પિણી કાલે નો ભવેત્ । ‘જહ્ ઓસપ્પિણીકાલે હોજ્જા જહા પુલાઓ’ યદિ અવ-
સર્પિણી કાલે ભવેત્ યથા પુલાકઃ, પુલાકમ્પરણવદેવ ઇહાપિ સર્વ જ્ઞાતવ્યમ્ તથાહિ-

વિષય કે અતિરિક્ત ઓર સ્વ કથન વકુશ કે સમ્બન્ધ મેં જૈસે કિયા
ગયા હૈ વૈસા હી હસ હેદોપસ્થાપનીય સંયત કે સમ્બન્ધ મેં હૈ । ‘પરિ-
હારવિશુદ્ધિ પુચ્છા’ હૈ ભદન્ત ! પરિહારવિશુદ્ધિકસંયત કયા અવ-
સર્પિણીકાલ મેં હોતા હૈ ? અથવા ઉત્સર્પિણીકાલ મેં હોતા હૈ ? અથવા
નો અવસર્પિણી નો ઉત્સર્પિણીકાલ મેં હોતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી
કહતે હૈ-‘ગોયમા ! ઓસપ્પિણીકાલે વા હોજ્જા, ઉત્સર્પિણીકાલે વા
હોજ્જા, નો ઓસપ્પિણી નો ઉત્સર્પિણીકાલે નો હોજ્જા’ હૈ ગૌતમ !
પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયત અવસર્પિણી કાલ મેં ભી હોતા હૈ ઉત્સર્પિણી
કાલ મેં ભી હોતા હૈ પર નો અવસર્પિણી નો ઉત્સર્પિણીકાલ મેં નહીં
હોતા હૈ । ‘જહ્ ઓસપ્પિણીકાલે હોજ્જા જહા પુલાઓ’ યદિ અવસર્પિણી
કાલ મેં હોતા હૈ તો હૈ ગૌતમ ! હસ વિષય મેં સમસ્ત કથન પુલાક કે

‘સેસં તં ચેવ નવરં’ આ સૂત્રપાઠ દ્વારા કથન કરેલ વિષય સિવાય બાકીનું
સઘળું કથન બકુશના સંબંધમાં જે પ્રમાણે કહેલ છે, એજ પ્રમાણે હેદોપ-
સ્થાપનીય સંયતના સંબંધમાં કહેલ છે ‘પરિહારવિશુદ્ધિ પુચ્છા’ હે ભગવન્
પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયતો શું અવસર્પિણી કાળમાં હોય છે ? અથવા ઉત્સ-
ર્પિણી કાળમાં હોય છે ? અથવા નો અવસર્પિણી કાળમાં હોય છે ? અથવા
નો ઉત્સર્પિણી કાળમાં હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને
કહે છે કે-‘ગોયમા ! ઓસપ્પિણી કાલે વા હોજ્જા, ઉત્સર્પિણી કાલે વા હોજ્જા,
નો ઓસપ્પિણી નો ઉત્સર્પિણી કાલે નો હોજ્જા’ હૈ ગૌતમ ! પરિહાર વિશુ-
દ્ધિક સંયત અવસર્પિણી કાળમાં પણ હોય છે ઉત્સર્પિણી કાળમાં પણ હોય
છે. પરંતુ નો અવસર્પિણી નો ઉત્સર્પિણી કાળમાં હોતા નથી ‘જહ્ ઓસ-
પ્પિણી કાલે હોજ્જા જહા પુલાઓ’ નો અવસર્પિણી કાળમાં હોય છે, તો તે
હે ગૌતમ ! આ વિષયમાં સઘળું કથન પુલાકના કથન પ્રમાણે સ્પષ્ટ થાય.

યદિ અવસર્પિણીકાલે ભવેત્તદા કિં સુષમસુષમાકાલે ભવેત્ ? સુષમાકાલે ભવેત્ ૨ સુષ્મદુષ્મકાલે ભવેત્ ૩ દુષ્મસુષમાકાલે ભવેત્ ૪ દુષ્માકાલે ભવેત્ ૫ દુષ્મદુષ્માકાલે વા ભવેત્ ૬, ગૌતમ ! જન્માપેક્ષયા નો સુષમસુષમાકાલે ભવેત્ ? નો સુષમાકાલે ભવેત્ ૨ કિન્તુ સુષમદુષ્માકાલે ભવેત્ ૩ દુષ્મસુષમાકાલે વા ભવેત્ ૪ નો દુષ્માકાલે ભવેત્ ૫ નો દુષ્મદુષ્માકાલે ભવેત્ ૬ । સદ્ભાવાપેક્ષયા તુ નો સુષમસુષમાકાલે ભવેત્ નો વા સુષમાકાલે ભવેત્ કિન્તુ સુષમદુષ્માકાલે ભવેત્ દુષ્મસુષમાકાલે વા ભવેત્ દુષ્માકાલે ભવેત્ નો દુષ્મદુષ્માકાલે ભવેદિતિ । ‘ઉસ્મર્પિણીકાલે વિજઠા પુલાઓ’ ઉત્સ-

જેસા જાનનાં ચાહિયે । જેસે-જગ ગૌતમસ્વામી ને પ્રભુશ્રી સે એસા પૂછા હે મદન્ત યદિ પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયત અવસર્પિણીકાલ મેં હોતા હે તો કયા વહ સુષમસુષમાકાલ મેં હોતા હે ? ? અથવા સુષમાકાલ મેં હોતા હે ? ? અથવા સુષમ દુષ્માકાલ મેં હોતા હે ? ? અથવા દુષ્મસુષમાકાલ મેં હોતા હે ? ? અથવા દુષ્માકાલ મેં હોતા હે ? ? અથવા દુષ્મદુષ્માકાલ મેં હોતા હે ? ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી ને કહા-હે ગૌતમ ! જન્મ કી અપેક્ષા વહ સુષમસુષમાકાલ મેં નહીં હોતા હે ? સુષમાકાલ મેં નહીં હોતા હે કિન્તુ સુષમદુષ્માકાલ મેં હોતા હે । દુષ્મસુષમાકાલ મેં હોતા હે । દુષ્માકાલ મેં ઓર દુષ્મદુષ્માકાલ મેં વહ નહીં હોતા હે । તથા સદ્ભાવ કી અપેક્ષા સે તો વહ સુષમસુષમાકાલ મેં નહીં હોતા હે । સુષમાકાલ મેં બી નહીં હોતા હે કિન્તુ સુષમદુષ્માકાલ મેં હોતા હે । દુષ્મસુષમાકાલ મેં હોતા હે । દુષ્માકાલ મેં બી હોતા હે । કિન્તુ દુષ્મદુષ્માકાલ મેં નહીં હોતા

જેમકે-જ્યારે ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને એવું પૂછ્યું કે હે ભગવન્ જો પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયત અવસર્પિણી કાળમાં હોય છે, તો શું તે સુષમ સુષમા કાળમાં હોય છે ? ૧ અથવા સુષમા કાળમાં હોય છે ? ૨ અથવા સુષમ દુષ્મા કાળમાં હોય છે ? ૩ અથવા દુષ્મા કાળમાં હોય છે ? ૪ અથવા દુષ્મ સુષમા કાળમાં હોય છે ? ૫ અથવા દુષ્મ દુષ્મા કાળમાં હોય છે ? ૬ આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-હે ગૌતમ ! જન્મની અપેક્ષાથી તે સુષમ સુષમા કાળમાં હોતા નથી, સુષમા કાળમાં પણ હોતા નથી, પરંતુ સુષમ દુષ્મા કાળમાં હોય છે, તથા દુષ્મ સુષમા કાળમાં હોય છે, તથા દુષ્મા કાળમાં અને દુષ્મ દુષ્મા કાળમાં પણ તે હોતા નથી તથા સદ્ભાવની અપેક્ષાથી પણ તે સુષમ સુષમા કાળમાં હોતા નથી, સુષમા કાળમાં પણ હોતા નથી, પરંતુ સુષમ દુષ્મા કાળમાં હોય છે, દુષ્મ સુષમા

પિંણીકાલેઽપિ યથા પુલાકઃ, પુલાકસ્ય યથા ઉત્સર્પિણીકાલે જન્માદ્યપેક્ષયા સંભવઃ કથિતઃ । તથૈવ પરિહારવિશુદ્ધિકસ્યાપિ ઉત્સર્પિણીકાલે જન્માદ્યપેક્ષયા ભવનં જ્ઞાતવ્યમિતિ । ‘સુદૃમસંપરાયો જહા ણિયંઠો’ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતો યથા નિર્ગ્રન્થઃ, નિર્ગ્રન્થપ્રકરણે પુલાકસ્યાતિદેશઃ કૃતસ્તૈન પુલાકવદેવ સર્વભવગન્તવ્યમિતિ । ‘एवं अहक्खाओ वि’ एवं સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતવદેવ યથાચ્ચાતસંયતોઽપિ કાલદ્વારે જ્ઞાતવ્ય. ઇતિ ૧૨ ।

ત્રયોદશં ગતિદ્વારમાહ—‘સામાદ્યસંજણં મંતે’ સામાયિકસંયતઃ સ્વલુ મદન્ત ! ‘કાલગણ સમાણે કિં મહં ગચ્છહિ’ કાલગતઃ સન્ કાં ગતિં ગચ્છતિ હૈ । જિસ પ્રકાર સે પુલાક કા ઉત્સર્પિણીકાલ મેં જન્મ આદિ કી અપેક્ષા સે સદ્ભાવ કહા ગયા હૈ ઉસી પ્રકાર સે હસ પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયત કા મી ઉત્સર્પિણીકાલ મેં જન્મ આદિ કી અપેક્ષા સે સંભવ જાનનાં ચાહિયે ‘સુદૃમસંપરાયો જહા ણિયંઠો’ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત કા કથન નિર્ગ્રન્થ કે કથન કે જૈસા જાનનાં ચાહિયે । નિર્ગ્રન્થ કે પ્રકરણ-મેં પુલાક કા અતિદેશ કિયા ગયા હૈ । હસસે પુલાક કે જૈસા હી સબ કથન સૂક્ષ્મ સંપરાયસંયત કે સમ્બન્ધ મેં કાલદ્વાર કો લેકર કરનાં ચાહિયે । ‘एवं अहक्खाओ वि’ સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત કે જૈસા હી યથાચ્ચાત સંયત કે સમ્બન્ધ મેં કાલદ્વાર કો લેકર કથન કરનાં ચાહિયે । કાલદ્વાર સમાપ્ત ૧૨ ।

તેરહ વેં ગતિદ્વાર કા કથન

‘સામાદ્યસંજણં મંતે કાલગણ સમાણે કિં મહં ગચ્છહિ’ હૈ

કાળમાં હોય છે. દુષ્પમા કાળમાં અને દુષ્પમા દુષ્પમા કાળમાં પણ હોતા નથી. જે પ્રમાણે ઉત્સર્પિણી કાળમાં પુલાકના જન્મ વિગેરેની અપેક્ષાથી સદ્ભાવ ઠહો છે, એજ પ્રમાણે આ પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયતનો પણ ઉત્સર્પિણી કાળમાં જન્મ વિગેરેની અપેક્ષાથી સદ્ભાવ સમજ લેવો, ‘સુદૃમસંપરાયો જહા ણિયંઠો’ સૂક્ષ્મ સાંપરાય સંયતનું કથન નિર્ગ્રન્થના કથન પ્રમાણે સમજવું નિર્ગ્રન્થના પ્રકરણમાં પુલાકનો અતિદેશ-જલાનણ કરેલ છે તેથી પુલાકના કથન પ્રમાણે જ સઘણ સૂક્ષ્મ સાંપરાયના સંબંધી કથન કાલદ્વારનો આશ્રય કરીને કહેવું જોઈએ. ‘एवं अहक्खाओ वि’ સૂક્ષ્મ સાંપરાયના કથન પ્રમાણે યથાચ્ચાત સંયતના સંબંધમાં કાળદ્વારના આશ્રયથી કથન કરવું જોઈએ એ રીતે આ કાળદ્વાર કહ્યું છે.

કાલદ્વાર સમાપ્ત ૧૧૨૧

હવે ગતિદ્વારનું કથન કરવામાં આવે છે. ‘સામાદ્યસંજણં મંતે । કાલ-

પ્રાપ્નોતીત્યર્થે' इति प्रश्नः, भगवानाह—‘गोयमा’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘देवगइं गच्छइ’ देवगतिं गच्छति सामायिकसंयतः कालगतः सन् देवगतिमवाप्नोतीत्यर्थः । ‘देवगइं गच्छमाणे किं भवणवासिसु उववज्जेज्जा’ देवगतिं गच्छन् किं भवनवासिदेवेषूत्पद्येत अथवा ‘वाणमंतरेसु उववज्जेज्जा’ वानव्यन्तरेषूत्पद्येत अथवा ‘जोइसिएसु उववज्जेज्जा’ ज्योतिष्केषूत्पद्येत ‘वेमाणिएसु उववज्जेज्जा’ वैमानिकेषूत्पद्येत सामायिकसंयतः किल कालगतिं कृत्वा देवगतौ गच्छन् कतमस्मिन् देवलोके समुत्पद्यते इति प्रश्नः, भगवानाह—‘गोयमा’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘णो भवणवासीसु उववज्जेज्जा’ भवनवासीषु नोत्पद्यन्ते ‘जहा कसायकुसीले’ यथा कषायकुशीलः, कषायकुशीलप्रकरणवदेव

भदन्त ! सामायिक संयत मरण कर किस गति में जाता है ? उत्तर में प्रभु कहते हैं—‘गोयमा देवगइं गच्छइ, हे गौतम ! सामायिकसंयत मरण कर देवगति में जाता है । ‘देवगइं गच्छमाणे किं भवणवासिसु उववज्जेज्जा’ वाणमंतरेसु उववज्जेज्जा’ हे भदन्त ! सामायिक संयत मरण करने के बाद देवगति को प्राप्त करता है तो क्या वह भवनवासियों में उत्पन्न होता है ? वानव्यन्तरो में उत्पन्न होता है ? अथवा ‘जोइसिएसु उववज्जेज्जा’ ज्योतिष्क देवों में उत्पन्न होता है ? अथवा ‘वेमाणिएसु उववज्जेज्जा’ वैमानिकदेवों में उत्पन्न होता है ? इस प्रश्न का तात्पर्य केवल इतना सा ही है कि सामायिक संयत काल करके देवगति में भी कौन से देवलोक उत्पन्न होता है ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—‘गोयमा ! नो भवणवासीसु उववज्जेज्जा’ जहा कसायकुसीले’ हे गौतम ! भवनवासी वानव्यन्तर ज्योतिष्कों में नहीं उत्पन्न होना है इत्यादि कषायकुशील

ગણ સમાણે કિં ગઈં ગચ્છઈ’ હે ભગવન્ સામાયિક સંયત મરીને કઈ ગતિમાં જાય છે ? ‘દેવગઈં ગચ્છમાણે કિં ભવણવાસિસુ ઉવવજ્જેજ્જા, વાણમંતરેસુ ઉવવજ્જેજ્જા’ હે ભગવન્ સામાયિક સંયત મરણ પામ્યા પછી દેવગતિ પ્રાપ્ત કરે છે, તો શું તે ભવનવાસીઓમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા વાનવ્યન્તરોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા ‘જોઈસિયેસુ ઉવવજ્જેજ્જા’ જ્યોતિષક દેવોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા ‘વેમાણિયેસુ ઉવવજ્જેજ્જા’ વૈમાનિક દેવોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નનું તત્પર્ય એ છે કે—સામાયિક સંયત કાળ કરીને દેવગતિ પૈકી કઈ દેવગતિમાં ગમન કરે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! નો ભવણવાસીસુ ઉવવજ્જેજ્જા જહા કસાયકુસીલે’ હે ગૌતમ ! ભવનવાસી, વાનવ્યન્તર અને જ્યોતિષકોમાં ઉત્પન્ન થતા નથી. કષાય કુશીલના

સામાયિકસંયતસ્યપિ ગમનં દ્રષ્ટવ્યમ્ તથાહિ—હે ગૌતમ ! કાલં કૃત્વા દેવેષુ સમુ-
ત્પથમાનો ન ભવનવાસિષુ સમુત્પથતે ન વા જ્યોતિષ્કેષુ વૈમાનિકદેવલોકેષુ
સમુત્પથતે વૈમાનિકેષુ સમુત્પથપાનો જઘન્યેન સૌધર્મે કલ્પે સમુત્પથતે ઉત્કર્ષેણ તુ
અનુત્તરવિમાનેષુ સમુત્પથતે इति । ‘एवं छेदोवद्वावणि ए वि’ एवं छेदोपस्थाप-
नीयसंयतोऽपि कालं कृत्वा देवलोकैषु समुत्पथतે તત્રાપિ ન ભવનવાસિદેવેષુ ન
વા વાનવ્યન્તરેષુ ન વા જ્યોતિષ્કેષુ કિન્તુ વૈમાનિકેષુ સમુત્પથતે તત્રાપિ જઘન્યેન
સૌધર્મકલ્પે ઉત્કર્ષેણાનુત્તરવિમાને इति । ‘परिहारविमुद्घिए जहा पुलाए’ परिहार-

કે પ્રકરણ કે જૈસા હી સામાયિકસંયત કા બી કથન સમજના
ચાહિયે । જૈસે—હે ગૌતમ ! કાલ કરકે દેવોં મેં ઉત્પન્ન હોતા હુઆ વહ
સામાયિક સંયત ભવનવાસિયોં મેં ઉત્પન્ન નહીં હોતા હૈ १ જ્યોતિષ્કોં
મેં ઉત્પન્ન નહીં હોતા હૈ વાનવ્યન્તરોં મેં ઉત્પન્ન નહીં હોતા હૈ । કિન્તુ
વૈમાનિકોં મેં ઉત્પન્ન હોતા હૈ વૈમાનિકોં મેં ઉત્પન્ન હોને પર બી વહ
જઘન્ય સે સૌધર્મદેવલોક મેં ઉત્પન્ન હોતા હૈ । ઉત્કૃષ્ટ સે અનુત્તર
વિમાનોં મેં ઉત્પન્ન હોતા હૈ । इत्यादि ‘एवं छेदोवद्वावणि ए वि’ इसी
प्रकार छेदोपस्थापनीयसंयत भी काल करके देवलोकों में ही उत्पन्न होता
है । परन्तु वहां पर भी वह भवनवासियों में अथवा वानव्यन्तरों में
अथवा ज्योतिष्कों में उत्पन्न नहीं होता है किन्तु वैमानिकदेवों में ही
उत्पन्न होता है । वैमानिक देवों में भी यह जघन्य से तो प्रथम सौ-
धर्म देवलोक और उत्कृष्ट से अनुत्तर विमानों में उत्पन्न होता है’
इत्यादि । ‘परिहारविमुद्घिए जहा पुलाए’ परिहारविशुद्धिक का कथन

પ્રકરણના કથન પ્રમાણે જ સામાયિક સંયતનુ કથન પણ સમજ લેવું. જેમકે
હે ગૌતમ ! કાળ કરીને દેવોમાં ઉત્પન્ન થનારો તે સામાયિક સંયત ભવન-
પતિયોમાં ઉત્પન્ન થતો નથી. જ્યોતિષ્કોમાં ઉત્પન્ન થતો નથી. વાનવ્યન્તરોમાં
પણ ઉત્પન્ન થતો નથી. પરંતુ વૈમાનિકોમાં તે ઉત્પન્ન થાય છે. વૈમાનિકોમાં
ઉત્પન્ન થવા છતા પણ તે જઘન્યથી સૌધર્મ દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થાય છે.
ઉત્કૃષ્ટથી અનુત્તર વિમાનોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. ‘एवं छेदोवद्वावणि ए वि’ એજ
પ્રમાણે છેદોપસ્થાપનીય સંયત પણ કાલ કરીને દેવલોકમાંજ ઉત્પન્ન થાય છે.
પરંતુ દેવોમાં પણ તે ભવનપતિ. અથવા વાનવ્યન્તર, અથવા જ્યોતિષ્ક દેવોમાં
ઉત્પન્ન થતા નથી. પરંતુ વૈમાનિક દેવોમાં જ ઉત્પન્ન થાય છે. તથા વૈમા-
નિક દેવોમાં પણ તે જઘન્યથી પહેલા સૌધર્મ દેવલોક અને ઉત્કૃષ્ટથી અનુ-
ત્તરવિમાનોમાં ઉત્પન્ન થાય છે ઇત્યાદિ ‘परिहारविमुद्घिए जहा पुलाए’ परि-
हारविशुद्धिक પુલાકના કથન પ્રમાણે સમજવા. परिहारविशुद्धिक જઘન્યથી

વિશુદ્ધિકો યથા પુલાકા, હે મદન્ત ! પરિહારવિશુદ્ધિકસંયતઃ કાલં ગતઃ સન્ કાં ગતિં ગચ્છતિ ગૌતમ ! દેવગતિં ગચ્છતિ હે મદન્ત ! કતમસ્મિન્ દેવલોકે સમુત્પદ્યતે ? ગૌતમ ! ન ભવનવાસિષુ ન વા વાનવ્યન્તરેષુ ન વા જ્યોતિષ્કેષુ કિન્તુ વૈમાનિકેષુ તત્રાપિ જઘન્યેન સૌધર્મે કલ્પે ઉત્કર્ષેણ સહસ્રારે કલ્પે इति 'સુહુમસંપરાય જહા ણિયંઠે' સૂક્ષ્મસંપરાયો યથા નિર્ગ્રન્થઃ, નિર્ગ્રન્થવદેન જ્ઞાતવ્યઃ સૂક્ષ્મસંપરાયઃ, તથા હિ સૂક્ષ્મસંપરાયઃ સ્વલુ મદન્ત ! કાલગતઃ સન્ કુત્ર કાં ગતિં ગચ્છતિ ? ગૌતમ ! દેવગતિં ગચ્છતિ, દેવગતિં ગચ્છન્ કુત્ર ભવનવાસ્યાદિષુ ગચ્છતિ ?, ગૌતમ ! ન ભવનવાસિપ્રભૃતિષુ કિન્તુ વૈમાનિકેષુ સમુત્પદ્યતે વૈમાનિકેષુ સમુત્પદ્યમાનોઽજઘન્યાનુત્કર્ષસ્થિત્યા અનુત્તરવિમાનેષ્વેવોત્પદ્યેત इति । - 'અહક્ષ્વાણ પુચ્છા' યથા સ્વાતસંયતઃ સ્વલુ મદન્ત ! કાલગતઃ સન્ કાં ગતિં ગચ્છતિ इति પૃચ્છા-પ્રશ્નઃ,

પુલાકા કે સમાન કરનાં ચાહિયે, જૈસે પરિહાર વિશુદ્ધિકા જઘન્ય સે સૌધર્મ કલ્પ ઉત્કૃષ્ટ સે સહસ્રારકલ્પ મેં ઉત્પન્ન હોતા હૈ । 'સુહુમસંપરાય જહા ણિયંઠે' સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત નિર્ગ્રન્થ કે પ્રકાર સે જાનનાં ચાહિયે અર્થાત્ યહ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત કાલ કરકે હે મદન્ત ! કહાં ઉત્પન્ન હોતા હૈ ? તવ ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ—હે ગૌતમ ! યહ કાલ કરકે દેવગતિ મેં હી ઉત્પન્ન હોતા હૈ । દેવગતિ મેં હી ભવનવાસી, વાનવ્યન્તર જ્યોતિષ્કાં હનમેં ઉત્પન્ન નહીં હોતા હૈ । કિન્તુ વૈમાનિક દેવાં મેં હી ઉત્પન્ન હોતા હૈ । વૈમાનિકો મેં હી યહ અજઘન્ય અનુત્કૃષ્ટ સ્થિતિ સે કેવલ અનુત્તર વિમાનોં મેં ઉત્પન્ન હોતા હૈ । 'અહક્ષ્વાણ પુચ્છા' હે મદન્ત ! યથાસ્વાતસંયત મરણ કરકે કહાં ઉત્પન્ન હોતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી

સૌધર્મકલ્પ અને ઉત્કૃષ્ટથી સહસ્રાર કલ્પમાં ઉત્પન્ન થાય છે. 'સુહુમસંપરાય જહા ણિયંઠે' સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત અને યથાસ્વાત સંયત નિર્ગ્રન્થ પ્રમાણે સમજવા, અર્થાત્ એ બન્ને કાળ કરીને હે ભગવન્ કયાં ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રમાણેના ગૌતમસ્વામીના પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—હે ગૌતમ ! તે બન્ને કાલ કરીને દેવગતિમાં જ ઉત્પન્ન થાય છે. અને દેવગતિમાં પણ ભવનવાસી વાનવ્યન્તર, જ્યોતિષ્કાં એ દેવોમાં ઉત્પન્ન થતા નથી. પરંતુ વૈમાનિક દેવોમાં જ ઉત્પન્ન થાય છે. તથા વૈમાનિકોમાં પણ તેઓ જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ વિના અનુત્તર વિમાનોમાં જ ઉત્પન્ન થાય છે. 'અહક્ષ્વાણ પુચ્છા' હે ભગવન્ યથાસ્વાત સંયત કાળ કરીને કયાં ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—હે ગૌતમ ! તે

મગવાનાહ--‘ગોયમા’ इत्यादि । ‘गोयमा’ हे गौतम । ‘एवं अहक्खायसंजए वि जाव अजहन्नमणुक्कोसेणं अणुत्तरविमाणेसु उववज्जेज्जा’ एवं निर्ग्रन्थवदेव यथा-
ख्यातसंयतोऽपि यावत् अजघन्यानुत्कर्षेण अजघन्यानुत्कर्षस्थित्या अनुत्तरविमाने
पूत्पद्यते ‘अत्थेगइए सिज्झइ जाव अन्तं करेइ’ अस्त्येककः तत्रगतानामपि मध्ये
कश्चिदेकः सिद्ध्यति यावत्सर्वदुःखानामन्तं करोति ये यथाख्यातसंयतजीवाः अनु-
त्तरविमानेषु समुत्पद्यन्ते, तेषु एकः कश्चित् संसारगतिं परित्यज्य सिद्ध्यति बुद्ध्यते
मुच्यते परिनिर्वाति सर्वदुःखानामन्तं करोतीति भावः । ‘सामाइयमंजए णं भते !’
सामायिकसंयतः खलु भदन्त ! ‘देवळे गेसु उववज्जमाणे किं इंदत्ताए उववज्जइ-
पुच्छा’ देवलोकेषुत्पद्यमानः किमिन्द्रतया उत्पद्यते त्रायस्त्रिंशत्तया वा उत्पद्यते
लोकपालतया वोत्पद्यते अहमिन्द्रतया वा समुत्पद्यते इति पृच्छा प्रश्नः, मगवा नाह
‘गोयमा’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘अविराहणं पडुच्च’ अविराघनं प्रतीत्य,

कहते हैं--हे गौतम ! वह धरण करके अजघन्य अनुकृष्ट स्थिति से
अनुत्तर विमानों में उत्पन्न होता है । ‘अत्थेगइए सिज्झइ जाव
अंतं करेइ’ इनमें कोई एक जीव संसारगति को छोड़कर सिद्ध हो
जाता है, बुद्ध बन जाता है, समस्त कर्मों से मुक्त हो जाता है, परि-
निर्वात हो जाता है समस्त दुःखों का अन्त कर देता है ।

‘सामाइयसंजए णं भते ! देवलोगेसु उववज्जमाणे किं इंदत्ताए उवव-
ज्जइ पुच्छा’ हे भदन्त ! सामायिकसंयत देवलोकों में उत्पन्न होता हुआ
इन्द्र की पर्याय से उत्पन्न होता है ? अथवा सामानिक देव की पर्याय
से उत्पन्न होता है ? अथवा त्रायस्त्रिंशत् देव की पर्याय से उत्पन्न
होता है ? अथवा लोकपाल की पर्याय से उत्पन्न होता है ? अथवा
अहमिन्द्र की पर्याय से उत्पन्न होता है ? इसके उत्तर में प्रभुश्री

કાળ કરીને અજઘન્ય અનુકૃષ્ટ સ્થિતિથી અનુત્તર વિમાનોમાં જ ઉત્પન્ન થાય છે. અત્થેગઇએ સિજ્ઝઇ જાવ અંત કરેइ’ આમાં કેટલાક જીવો સંસાર ગતિને છોડીને સિદ્ધ થઈ જાય છે બુદ્ધ થઈ જાય છે સમસ્ત કર્મોથી રહિત થઈ જાય છે, પરિનિર્વાત થઈ જાય છે. અને સમસ્ત દુઃખોને અન્ત કરે છે.

‘સામાઇયસંજર ણ મતે ! દેવલોગેસુ ઉવવજ્જમાણે કિં ઇંદત્તાએ ઉવવજ્જેજ્જા પુચ્છા’ હે ભગવન્ સામાયિક સંયત દેવલોકોમાં ઉત્પન્ન થતા થતા શું ઇન્દ્રની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા સામાનિક દેવની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા ત્રાયસ્ત્રિંશત દેવોની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા લોકપાલની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થાય છે ? અથવા અહમિન્દ્રની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થાય છે ?

‘एवं जहा कसायकुसीले’ एवं यथा कपायकुशील’, हे गौतम ! अविराधनाश्रयणेन इन्द्रतया वोस्पद्यते सामानिकृतया त्रायस्त्रिंशदेवतया लोकपालतया, अहमिन्द्रतया वा समुत्पद्यते विराधनापेक्षया तु अन्यतरस्मिन् कस्मिंश्चिदपि भवनपत्यादि देव-लोके समुत्पद्यते इति ‘एवं छेदोवद्वावणि ए वि’ एवं सामायिकसंयतवदेव छेदोप-स्थापनीयसंयतोऽपि अविराधनापेक्षया यावदहमिन्द्रतयोत्पद्यते विराधनापेक्षया तु अन्यरस्मिन् देवलोके समुत्पद्यते इति । ‘परिहारविसृद्धि ए जहा पुलाए’ परिहारविशुद्धिकसंयतस्तु यथा पुलाकः पुलाकवदेव परिहारविशुद्धिकसंयत-स्यापि कालकरणानन्तरमविराधनामपेक्ष्य देवगतीं गमनम्’ तत्रापि जघन्येन

કહતે હૈં—‘ગોયમા ! અવિરાહણં પહુચ્ચ એવં જહા કસાયકુસીલે’ હે ગૌતમ ! સંયમ કી અવિરાધના કો લેકર વહ સામાયિક સંયત ઇન્દ્ર-રૂપ સે भी ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ, ત્રાયસ્ત્રિંશત્ દેવ રૂપ સે भी ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ, લોકપાલરૂપ સે भी ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ ઓર અહમિન્દ્ર રૂપ સે भी ઉત્પન્ન હોતા હૈ ઓર જબ યહ અપને સંયમ કી વિરાધના કરદેતા હૈ—તથ યહ ભવનપત્યાદિક કિસી भी દેવોં મેં ઉત્પન્ન હોતા હૈ । ‘એવં છેદોવદ્વાવણિ એ વિ’ હસી પ્રકાર સે—સામાયિક કે સમાન હી-છેદોપસ્થાપનીય સંયત भी અવિરાધના કી-અપેક્ષા લેકર યાવત્ અહ મિન્દ્ર કી પર્યાય સે ઉત્પન્ન હોતા હૈ ઓર સંયમાદિક કી વિરાધના કો લેકર વહ ભવનપત્યાદિક કિસી भी દેવ કી પર્યાય સે ઉત્પન્ન હોતા હૈ । ‘પરિહારવિસુદ્ધિ એ જહા પુલાએ’ પરિહારવિશુદ્ધિક સંયત કા કથન પુલાક કે જૈસા હોતા હૈ—અર્થાત્ વહ કાલ કર અવિરાધનાકી અપેક્ષા

આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! અવિરાહણં પહુચ્ચ એવં જહા કસાયકુસીલે’ હે ગૌતમ ! સંયમની અવિરાધનાથી અર્થાત્ આરાધકપણથી તે સામાયિક સંયત ઇન્દ્રપણથી ઉત્પન્ન થાય છે. સામાયિક દેવપણથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે. ત્રાયસ્ત્રિંશત્ દેવપણથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે. લોકપાલપણથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે અને અહમિન્દ્રપણથી પણ ઉત્પન્ન થાય છે. અને જ્યારે તે પોતાના સંયમની વિરાધના કરે છે, ત્યારે તે ભવનપતિ વિગેરે કોઈપણ એક દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. ‘એવં છેદોવદ્વાવણિ એ વિ’ એજ પ્રમાણે સામાયિક સંયતના કથન પ્રમાણે છેદોપસ્થાપનીય સંયત પણ અવિરાધનાની અપેક્ષાથી યાવત્ અહમિન્દ્રપણની પર્યાયથી ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. અને સંયમ વિગેરેની વિરાધનાને લઈને તે ભવનપતિ વિગેરે કોઈ પણ એક દેવલોકના પર્યાયથી ઉત્પન્ન થઈ જાય છે. ‘પરિહારવિસુદ્ધિ એ જહા પુલાએ’ પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયત પુલાકના કથન પ્રમાણે દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થાય છે. અર્થાત્ તે કાળ કરીને અવિરાધનાની અપેક્ષાથી દેવગતિમાં

સૌધર્મકલ્પે સમુત્પત્તિરુત્કર્ષેણ તુ સહસ્રારકલ્પે સમુત્પત્તિરિતિ । તત્રાય-
મિન્દ્રાદિત્વેન સમુત્પદ્યેતે ન તુ અહમિન્દ્રત્યેતિ । ‘સેસા જહા નિયંટે’ શેષો સૂક્ષ્મ-
સંપરાય-યથાખ્યાતસંયતો યથા નિર્ગ્રન્થઃ । ઇપ્રાયપિ કાલં કૃત્વા દેવગતિં ગચ્છતઃ ।
તત્રાપિ વૈમાનિકે સમુત્પદ્યેતે । તત્ર ચ-અજઘન્યાનુત્કર્ષેણાનુત્તરવિમાને
સમુત્પદ્યેતે । ઇમૌ દ્વૌ અવિરાધનપ્રેક્ષ્ય તત્ત્વેન્દ્રાદિત્વેન નોત્પદ્યેતે કિન્તુ
અહમિન્દ્રત્યોત્પદ્યેતે ઇતિ ।

અથ સામાયિકસંયતાદીનાં સ્થિતિમાહ ‘સામાયિકસંયતસ્ય ણં મંતે ।’
સામાયિકસંયતસ્ય ચલુ મદન્ત ! ‘દેવલોગેષુ ઉવવજ્જમાણસ્સ’ દેવલોકેષુ સમુત્પ-
દ્યમાનસ્ય ‘કેવહયં કાલં ઠિર્હ પન્નત્તા’ કિયન્તં કાલં સ્થિતિઃ પ્રજ્ઞપ્ત્વા, દેવલોકે

સે દેવગતિ મેં જાતા હૈ । વહાં પર વહ જઘન્ય સે સૌધર્મ સ્વર્ગ મેં દેવ
હોતા હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે સહસ્રાર દેવલોક મેં દેવ હોતા હૈ, વહાં વહ
ઇન્દ્રાદિ પને સે ઉત્પન્ન હોતા હૈ કિન્તુ અહમિન્દ્ર પને સે ઉત્પન્ન નહીં
હોતા હૈ । ‘સેસા જહા નિયંટે’ સૂક્ષ્મ સંપરાયસંયત ઓર યથાખ્યાત-
સંયત નિર્ગ્રન્થ કે જૈસા દેવલોક મેં ઉત્પન્ન હોતા હૈ । અર્થાત્ યે દોનો
ભી કાલગત હોત્તર દેવ ગતિ મેં જાતે હૈ ઓર દેવગતિ મેં ભી યે વૈમા-
નિક દેવ મેં ઉત્પન્ન હોતે હૈ । વહાં યે અજઘન્યાનુત્કૃષ્ટ રૂપ સે કેવલ
અનુત્તરવિમાનો મેં હી ઉત્પન્ન હોતે હૈ । યે દોનો અધિરાધના કી અપેક્ષા
સે વહાં ઇન્દ્રાદિપને સે ઉત્પન્ન નહીં હોતે હૈ કિન્તુ અહમિન્દ્રપને સે
ઉત્પન્ન હોતે હૈ । ‘સામાયિકસંયતસ્ય ણં મંતે । દેવલોગેષુ ઉવવજ્જ-
માણસ્સ કેવહયં કાલં ઠિર્હ પન્નત્તા’ હૈ મદન્ત ! દેવલોકો મેં ઉત્પન્ન

જાય છે. ત્યાં તે જઘન્યથી સૌધર્મ સ્વર્ગમાં દેવ થાય છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી
સહસ્રાર દેવલોકમાં દેવ થાય છે ત્યાં તે ઇન્દ્રાદિપણ્ણથી ઉત્પન્ન થાય છે.
પરંતુ અહમિન્દ્રપણ્ણથી ઉત્પન્ન થતા નથી ‘સેસા જહા નિયંટે’ સૂક્ષ્મસંપરાય
સંયત અને યથાખ્યાત સંયત, નિર્ગ્રન્થો પ્રમાણે દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થાય છે,
અર્થાત્ આ બન્ને પણ્ણકાળધર્મ પામીને દેવગતિમાં જાય છે અને દેવગતિમાં
પણ્ણ તેઓ વૈમાનિક દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થાય છે અને ત્યાં તેઓ અજઘન્યા
ઉત્કૃષ્ટપણ્ણથી કેવળ અનુત્તરવિમાનોમાં જ ઉત્પન્ન થાય છે. એ બન્ને અધિ-
રાધનાની અપેક્ષાથી ત્યાં ઇન્દ્રાદિપણ્ણથી ઉત્પન્ન થતા નથી પરંતુ અહમિન્દ્ર-
પણ્ણથી ઉત્પન્ન થાય છે

‘સામાયિકસંયતસ્ય ણં મંતે ! દેવલોગેષુ ઉવવજ્જમાણસ્સ કેવહયં કાલં ઠિર્હ
પન્નત્તા’ હૈ ભગવન દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થનારા સામાયિક સંયતોની સ્થિતિ

સમુત્પદ્યમાનસ્ય સામાયિકસંયતસ્ય કિયત્કાલપર્યન્તમવસ્થાનં ભવતીતિ પ્રશ્નઃ, મગધાનાહ—‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘जहन्नेणं दो पलिओवमाइं’ जघन्येन द्वे पल्योपमे ‘उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं’ उत्कर्षेण त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमाणि, पल्योपमद्वय त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमे सामायिकसंयतस्य देवावासेऽवस्थानं भवतीति भावः । ‘एवं छेदोवद्वावणि ए वि’ एवं छेदोपस्थापनीयोऽपि छेदोपस्थापनीयसंयतस्यापि जघन्येन द्विपल्योपमे उत्कर्षेण त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमाणि च अवस्थानं भवति देवलोके इति भावः । ‘परिहारविमुद्धियस्स पुच्छा’ परिहारविशुद्धिकस्य देवलोकेषु समुत्पद्यमानस्य कियत्कालपर्यन्तमवस्थानं भवतीति प्रच्छा—प्रश्नः, मगधानाह—‘गोयमा’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘जहन्नेणं दो पलिओवमाइं’ जघन्येन द्वे पल्योपमे ‘उक्कोसेणं अट्टारससागरोवमाइं’ उत्कर्षेण

હુણ સામાયિકસંયત કી કિતને કાલ કી સ્થિતિ હોતી હૈ ? અર્થાત્ કિતની સ્થિતિ હોતી હૈ વહ વહાં કિતને કાલ તક સ્થિત રહતા હૈ ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ—‘ગોયમા ! જહન્નેણં દો પલિઓવમાઈં ઉક્કોસેણં તેત્તીસં સાગરોવમાઈં’ હે ગૌતમ ! વહાં હસકી સ્થિતિ જઘન્ય સે દો પલ્યોપમ કી હોતી હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે ૩૩ સાગરોપમ કી હોતી હૈ । ‘एवं छेदोवद्वावणि ए वि’ હસી પ્રકાર છેદોપસ્થાપનીય સંયત કી મી સ્થિતિ હોતી હૈ । જઘન્ય સે દો પલ્યોપમ કી ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે ૩૩ સાગરોપમકી । ‘परिहारविमुद्धियस्स पुच्छा’ હે અદન્ત ! દેવલોકોં મેં ઉત્પદ્યમાન પરિહારવિશુદ્ધિક સંયત કી કિતની સ્થિતિ હોતી હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ—‘जहन्नेणं दो पलिओवमाइं उक्कोसेणं अट्टारससागरोवमाइं’ હે ગૌતમ ! દેવલોકોં મેં સમુત્પદ્યમાન પરિહારવિશુદ્ધિક

કેટલા કાળની હોય છે ? અર્થાત્ તે ત્યાં કેટલા કાળ સુધી સ્થિર રહે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘गोयमा ! जहण्णेणं दो पलिओवमाइं, उक्कोसेणं तेत्तीसं सागरोवमाइं’ હે ગૌતમ ! ત્યાં તેમની જઘન્ય સ્થિતિ બે પલ્યોપમની હોય છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી ૩૩ તેત્રીસ સાગરોપમની હોય છે. ‘एवं छेदोवद्वावणि ए वि’ એજ પ્રમાણે છેદોપસ્થાપનીય સંયતની સ્થિતિ પણ હોય છે. અર્થાત્ છેદોપસ્થાપનીય સંયતની સ્થિતિ પણ જઘન્યથી બે પલ્યોપમની અને ઉત્કૃષ્ટથી તેત્રીસ સાગરોપમની હોય છે, તેમ સમજવું. ‘परिहारविमुद्धियस्स पुच्छा’ હે ભગવન્ દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થનારા પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયતની સ્થિતિ કેટલા કાળની હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘जहन्नेणं दो पलिओवमाइं उक्कोसेणं अट्टारससागरोवमाइं’ હે ગૌતમ ! દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થનારા પરિહારવિશુદ્ધિક સંયતની જઘન્ય

અષ્ટાદશસાગરોપમાણિ एतावत्कालपर्यन्तं देवलोके स्थितिर्भवति परिहारविशुद्धिर-
स्येति भावः । ‘सेसाणं जहा णियंठस्स’ शेषयोः—द्वक्षसंसाराययथाख्यातसंयतयो
रवस्थानं देवलोके यथा निर्ग्रन्थस्य अजघन्यानुत्कर्षेण त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमाणि
त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमपर्यन्तं भवतीति १३ ।

ચતુર્દશ સંયમસ્થાનદ્વારનાદ—‘સામાહ્યસંજયસ્સ ણં મંતે ! કેવહયા સંજમઢાણા
પન્નત્તા’ સામાયિકસંયતસ્ય સ્વછુ મદન્ત ! ક્રિયાન્તિ સંયતસ્થાનાનિ પ્રજ્ઞતાનિ
સામાયિકસંયતસ્ય ક્રિયત્સંખ્યકાનિ સંયમસ્થાનાનિ ભવતીતિ પ્રશ્નઃ, મગવાનાદ—
‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘અસંલેખ્જા સંજમઢાણા પન્નત્તા’ અસં-
ખ્યાતાનિ સંયમસ્થાનાનિ પ્રજ્ઞતાનિ ‘एवं जाव परिहारविशुद्धिरस्स’ एवम्—સામા-
યિકસંયતવદેવ યાવત્પરિહારવિશુદ્ધિકસંયતસ્યાપિ અસંખ્યાતાન્યેવ સંયમસ્થાનાનિ

સંયત કી જઘન્ય સ્થિતિ દો પર્યોપમ કી ઓર ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૧૮
સાગરોપમ કી હોતી હૈ । ‘सेसाणं जहा णियंठस्स’ સૂક્ષ્મસંપરાય ઓર
યથાખ્યાત કી દેવલોકે મેં નિર્ગ્રન્થ કે જૈસા અજઘન્ય અનુત્કૃષ્ટ સ્થિતિ
૩૩ સાગરોપમ કી હોતી હૈ । તેરહ વાં ગતિદ્વાર સમાપ્ત ।

ચૌદહવાં સંયમદ્વાર કા કથન

‘સામાહ્યસંજયસ્સ ણં મંતે ! કેવહયા સંજમઢાણા પન્નત્તા’
હે મદન્ત ! સામાયિકસંયત કે સંયમસ્થાન કિતને કહે ગયે હૈ ? રસકે
ઉત્તર મેં પ્રશ્નશ્રી કહતે હૈ—‘ગોયમા ! અસંલેખ્જા સંજમઢાણા પન્નત્તા’
સામાયિક સંયત કે અસંખ્યાત સંયમસ્થાન કહે ગયે હૈ । ‘एवं जाव
परिहारविशुद्धिरस्स’ સામાયિક સંયત કે જૈસે હી યાવત્ પરિહાર

સ્થિતિ એ પર્યોપમની અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૧૮ સાગરોપમની હોય છે.
‘सेसाणं जहा णियंठस्स’ નિર્ગ્રન્થના કથન પ્રભાવે સૂક્ષ્મસંપરાય અને યથા-
ખ્યાત સંયતની દેવલોકમા અજઘન્ય અનુત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૩૩ તેત્રીસ સાગરો-
પમની હોય છે. એ રીતે આ તેરમું ગતિદ્વાર ઇત્યું છે.

૧૩ મુ ગતિદ્વાર સમાપ્ત

હવે સંયમસ્થાનદ્વાર નામના ચૌદમા દ્વારનું કથન કરવામાં આવે છે.
‘સામાહ્યસંજયસ્સ ણ મંતે ! કેવહયા સંજમઢાણા પન્નત્તા’ હે જગવન્ સામા-
યિક સંયતને સંયમસ્થાન કેટલા કહ્યા છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રશ્નશ્રી
કહે છે કે—‘ગોયમા ! અસંલેખ્જા સંજમઢાણા પન્નત્તા’ હે ગૌતમ ! સામાયિક
સંયતના અસંખ્યાત સંયમ સ્થાનો કહ્યા છે. ‘एवं जाव परिहारविशुद्धिरस्स’
સામાયિક સંયતના કથન પ્રભાવે આ યાવત્ હેં પર્યાવર્તી સંયતથી હેંને
પરિહારવિશુદ્ધિ પ્રયત્ન સુધીના સંયતને પદ્મ નિરૂપણ સંયત સ્થાનો

भवन्ति अत्र यावत्पदैर्न छेदोपस्थापनीयसंयतस्य ग्रहणं भवति तथा च छेदोपस्था-
पनीयसंयतस्यापि असंख्यातान्येव संयमस्थानानि ज्ञातव्यानि । 'सुहुमसंपरायसंज-
यस्स पुच्छा' सूक्ष्मसंपरायसंयतस्य खलु भदन्त ! कियन्ति संयमस्थानानि भवन्तीति
पृच्छा-प्रश्नः, भगवानाह-'गोयमा' इत्यादि 'गोयमा' हे गौतम ! 'असंखेज्जा
अंतोमुहुत्तिया संजमट्ठाणा पन्नत्ता' असंख्यातानि आन्तर्मुहूर्त्तिकानि संयमस्थानानि
प्रज्ञप्तानि अन्तर्मुहूर्त्ते भवानि आन्तर्मुहूर्त्तिकानि अन्तर्मुहूर्त्तप्रमाणएव तत्काळः तस्य
च प्रतिसमयं चरणविशुद्धिमानादसंख्येयानि तानि संयमस्थानानि भवन्ति
सूक्ष्मसंपरायसंयतस्य संयमस्थानानि असंख्येयानि भवन्ति तानि चान्तर्मुहूर्त्त-
प्रमाणानि इत्यर्थः । 'अहक्खायसंजयस्स पुच्छा' यथाख्यातसंयतस्य खलु
भदन्त ! कियन्ति संयमस्थानानि भवन्तीति प्रश्नः, भगवानाह-'गोयमा' इत्यादि,

विशुद्धિક संયત કે બી અસંખ્યાત હી સંયમસ્થાન કહે ગયે છે । યહાં
યાવત્પદ સે છેદોપસ્થાપનીય સંયત કા ગૃહણ હુઆ છે । તથા ચ
છેદોપસ્થાપનીય સંયત કે બી અસંખ્યાત સંયમસ્થાન હોતે છે ।
'સુહુમસંપરાયસંજયસ્સ પુચ્છા' હે ભદન્ત સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત કે
કિતને સંયમસ્થાન હોતે છે ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે છે-'ગોયમા !
અસંખેજ્જા અંતોમુહુત્તિયા સંજમટ્ઠાણા પન્નત્તા' હે ગૌતમ ! એક અન્ત-
ર્મુહૂર્ત્ત કે ઉસકે અસંખ્યાતસંયમસ્થાન હોતે છે । ક્યોંકિ યહાં સ્થિતિ
એક અન્તર્મુહૂર્ત્ત કી છે અતઃ પ્રતિસમય ચારિત્રવિશુદ્ધિ કે સદ્ભાવ સે
અસંખ્યાત સંયમસ્થાન હોતે છે ઓર યે સબ અન્તર્મુહૂર્ત્ત પ્રમાણવાલે
હોતે છે । 'અહક્કાયાસંજયસ્સ પુચ્છા' હે ભદન્ત ! યથાખ્યાતસંયત કે
સંયમસ્થાન કિતને હોતે છે ? હસકે ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે છે-'ગોયમા !

છે. તેમ કહ્યું છે. અહીં યાવત્ પદથી છેદોપસ્થાપનીય, સંયત શ્રવણ થયેલ છે,
'સુહુમસંપરાયસંજયસ્સ પુચ્છા' છે ભગવન્, સૂક્ષ્મસંપરાય સંયતને કેટલા
સંયમસ્થાનો હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-'ગોયમા !
અસંખેજ્જા અંતોમુહુત્તિયા સંજમટ્ઠાણા પન્નત્તા' છે ગૌતમ ! એક અંતર્મુહૂર્ત્તમાં
તેઓને અસંખ્યાત સંયમસ્થાનો હોય છે. કેમકે-અહિયાં તેમની સ્થિતિ એક
અંતર્મુહૂર્ત્તની છે. તેથી પ્રતિસમય ચારિત્ર વિશુદ્ધિના સદ્ભાવથી અસંખ્યાત
સંયમસ્થાનો હોય છે, અને એ બધા અંતર્મુહૂર્ત્ત પ્રમાણવાળા હોય છે. 'અહક્કાયા
સંજયસ્સ પુચ્છા' છે ભગવન્, યથાખ્યાત સંયતને સંયમસ્થાનો કેટલા હોય

‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘એગે અજહન્નમણુકોસણ સંજમઢાણે પન્નત્તે’ એકમજઘન્યા-
નુત્કુટ્ટં સંયમસ્થાનમ્ યથાખ્યાતસ્યૈકમેવ સંયમસ્થાનમ્ તત્કાલસ્ય ચારિત્રવિશુદ્ધે
એકપ્રકારકત્વાદિતિ । ‘એણિ ણં મંતે’ એતેપાં સ્વલ્લ મદન્ત ! ‘સામાઈયછેદોવઢા-
વણિયપરિહારવિસુદ્ધિય-સુહુમસંપરાય અહક્કાયાસંજયાણં સંજમઢાણાણં કયરે
કયરેહિંતો જાવ વિસેસાહિયા’ સામાયિકછેદોપસ્થાપનીયપરિહારવિશુદ્ધિક
સૂક્ષ્મસંપરાયયથાખ્યાતસંયતાનાં સંયમસ્થાનાનાં મધ્યે કતરે કતરેભ્યો યાવદ્વિશેષા-
ધિકા વા સામાયિકસંયતાદારભ્ય યથાખ્યાતસંયતાનાં સંવન્ધિ સંયમસ્થાનાનિ
તેષુ સંયમસ્થાનેષુ મધ્યે કસ્યાપેક્ષયા કસ્યાલત્વં તુલ્યત્વં વહુત્વં વિશેષાધિકત્વ-
મિતિ પ્રશ્નઃ, ભગવાનાહ-‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘सर्व्वत्थोवे

‘એગે અજહ્ણમણુકોસણ સંજમઢાણે પણ્ણત્તે’ હે ગૌતમ ! યથાખ્યાત
સંયત કે જઘન્ય ઔર ઉત્કૃષ્ટ કે વિના કેવલ એક હી સંયમસ્થાન
હોતા હૈ । ક્યોં કિ ઉસસ્થાન કી ચારિત્રવિશુદ્ધિ ઉસકી એક પ્રકાર
વાલી હી હોતી હૈ ।

‘એણિ ણં મંતે ! સામાઈય છેદોવઢાવણિય પરિહારવિસુદ્ધિયસુહુમ
સંપરાયઅહક્કાયાસંજયાણં સંયમઢાણાણં કયરે કયરેહિંતો જાવ વિસે-
સાહિયા’ હે મદન્ત ! સામાયિકસંયત, છેદોપસ્થાપનીયસંયત, પરિ-
હારવિશુદ્ધિકસંયત, સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત ઔર યથાખ્યાત સંયત इनके
સંયમસ્થાનો મેં કૌન સ્થાન કિનકે સ્થાનોં કી અપેક્ષા સે અલ્પ હૈ ?
કૌન વહુત હૈ ? કૌન તુલ્ય હૈ ? ઔર કૌન વિશેષાધિક હૈ ? इसके
उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-‘गोयमा ! सर्व्वत्थोवे अहक्क़ायासंजयस्स

છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમા પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! એગે અજહ્ણમણુ-
કોસણ સંજમઢાણે પન્નત્તે’ હે ગૌતમ ! યથાખ્યાત સંયતને જઘન્ય અને
ઉત્કૃષ્ટ વિના કેવળ એકજ સંયમસ્થાન હોય છે. કેમકે તે કાળની તેની
ચારિત્રવિશુદ્ધિ એક પ્રકારવાળી જ હોય છે.

‘એણિ ણં મંતે ! સામાઈયછેદોવઢાવણિય પરિહારવિસુદ્ધિય સુહુમસંપરાય-
અહક્કાયાસંજયાણ સંજમઢાણાણ કયરે કયરેહિંતો જાવ વિસેસાહિયા’ હે
ભગવન્ સામાયિક સંયત, છેદોપસ્થાપનીય સંયત પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયત,
સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત અને યથાખ્યાત સંયત આ બધાના સંયમ સ્થાનાનાં
કયું સ્થાન કેતની અપેક્ષાથી અલ્પ છે ? કેણુ કેતની વધારે છે ? કયું સ્થાન
કયા સ્થાનની બરાબર છે ? અને કયું સ્થાન કેતનાથી વિશેષાધિક છે ? આ
પ્રશ્નના ઉત્તરમા પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વાર્મને કહે છે કે-‘ગોયમા ! સર્વવ્ત્થોવે અહક્કાયા-

અહવ્યાયસંજયસ્થ એગે અજહનનમણુકોસણ સંજમદ્વાળે' સર્વસ્તોકં યથાશ્યાસંય-
તસ્ય એકમજઘન્યાનુત્કુષ્ટં સંયમસ્થાનમ્ સર્વાપેક્ષયા અલપતરં સંયમસ્થાનમેકમેવ
યથાશ્યાતસંયતસ્ય ભવતીત્યર્થઃ । 'સુદુમસંપરાયસંજયસ્થ અંતોમુહુત્તિયા સંજ-
મદ્વાળા અસંખેજ્જગુણા' યથાશ્યાતસંયમસ્થાનાપેક્ષયા સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતસ્ય
આન્તર્મુહુત્તિકાનિ સંયમસ્થાનાનિ અસંખેયગુણાધિકાનિ ભવન્તીતિ । 'પરિહાર-
વિશુદ્ધિયસંજયસ્થ સંજમદ્વાળા અસંખેજ્જગુણા' સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતસંયમસ્થાનાપેક્ષયા
પરિહારવિશુદ્ધિકસંયતસ્ય સંયમસ્થાનાનિ અસંખેયગુણાધિકાનિ ભવન્તીતિ । 'સામા-
ઈયસંજયસ્થ છેદોવદ્વાવણિયસંજયસ્થ ય એણિ ણં સંજમદ્વાળા દોણં વિ તુલ્લા
અસંખેજ્જગુણા' સામાયિકસંયતસ્ય છેદોપસ્થાપનીયસંયતસ્ય ચ એતયોઃ સ્વલુ સંયમ-
સ્થાનાનિ દ્વયોરપિ પરસ્પરં તુલ્યાનિ તથા પરિહારવિશુદ્ધિકસંયતસંયમસ્થાના-
પેક્ષયા અસંખેયગુણાધિકાનિ ભવન્તીતિ । સૂ૦૩૧।

એગે અજહણમણુકોસણ સંજમદ્વાળે' હે ગૌતમ ! સ્વ લે કમ યથા-
શ્યાત સંયત કા જો એક અજઘન્ય અનુત્કુષ્ટ સંયમ સ્થાન હૈ વહ હૈ ।
કયોં કિ યથાશ્યાતસંયત કે એક હી સંયમસ્થાન હોતા હૈ । 'સુદુમસંપ-
રાયસંજયસ્થ અંતોમુહુત્તિયા સંજમદ્વાળા અસંખેજ્જગુણા' ઇસકી અપેક્ષા
સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત કે અન્તર્મુહુત્તતક રહને વાલે સંયમસ્થાન અસંખ્યા-
તગુણિત હૈ । 'પરિહારવિશુદ્ધિયસંજયસ્થ સંજમદ્વાળા અસંખેજ્જગુણા'
સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત કે સંયમસ્થાનોં કી અપેક્ષા પરિહારવિશુદ્ધિકસંયત
કે સંયમસ્થાન અસંખ્યાતગુણેં અધિક હૈ । 'સામાઈયસંજયસ્થ છેદોવદ્વા
વણિય સંજયસ્થ એણિ ણં સંજમદ્વાળા દોણં વિ તુલ્લા અસંખેજ્જગુણા'
સામાયિક સંયત કે ઓર છેદોપસ્થાપનીય સંયત કે ઇન દોનોં કે
સંયમસ્થાન પરસ્પર મેં બરાબર હૈ । તથા પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયત કે

સંજયસ્થ એગે અજહણમણુકોસણ, સંજમદ્વાળે' હે ગૌતમ ! સૌથી ઓછુ યથા-
શ્યાત સંયતનું જે એક અજઘન્ય અનુત્કુષ્ટ સંયમસ્થાન છે, તે છે, કેમકે-
યથાશ્યાત સંયતને એકજ સંયમસ્થાન હોય છે. 'સુદુમસંપરાયસંજયસ્થ અંતો
મુહુત્તિયા સંજમદ્વાળા અસંખેજ્જગુણા' તેના કરતાં સૂક્ષ્મસંપરાય સંયતને અંત-
ર્મુહુત્તિ સુધી રહેવાવાળા સંયમસ્થાનો અસંખ્યાતગણા છે. 'પરિહારવિશુ-
દ્ધિયસંજયસ્થ સંજમદ્વાળા અસંખેજ્જગુણા' સૂક્ષ્મસંપરાય સંયતના સંયમ
સ્થાનો કરતાં પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયતના સંયમસ્થાનો અસંખ્યાતગણા વધારે
છે. 'સામાઈયસંજયસ્થ છેદોવદ્વાવણિયસંજયસ્થ એણિ ણં સંજમદ્વાળા દોણં વિ
તુલ્લા અસંખેજ્જગુણા' સામાયિક સંયત અને છેદોપસ્થાપનીય સંયત આ
બન્નેના સંયમસ્થાનો પરસ્પરમાં બરાબર છે, તથા પરિહારવિશુદ્ધિક સંયતના

पञ्चदशं सन्निकर्षादिद्वारमाह-सामाज्यसंजयस्स णं' इत्यादि.

मूलम्-सामाज्यसंजयस्स णं भंते ! केवइया चरित्तपज्जवा पन्नत्ता ? गोयसा ! अणत्ता चरित्तपज्जवा पन्नत्ता । एवं जाव अहक्खायसंजयस्स । सामाज्यसंजए णं भंते ! सामाज्यसंजयस्स सट्ठाणसन्निगासेणं चरित्तपज्जवेहिं किं हीणे तुल्ले अब्भहिए ? गोयसा ! सिय हीणे छट्ठाणवडिए । सामाज्यसंजए णं भंते ! छेदोवट्ठाणियसंजयस्स परट्ठाणसन्निगासेणं चरित्तपज्जवेहिं पुच्छा गोयसा ! सिय हीणे छट्ठाणवडिए एवं परिहारविसुद्धियस्स वि । सामाज्यसंजए णं भंते ! सुहुमसंपरायसंजयस्स परट्ठाणसन्निगासेणं चरित्तपज्जवेहिं पुच्छा गोयसा ! हीणे नो तुल्ले णो अब्भहिए अणंतगुणहीणे । एवं अहक्खायसंजयस्स वि । एवं छेदोवट्ठावणिए वि हेट्टिल्लेसु निसु वि समं छट्ठाणवडिए उवरिल्लेसु दोसु तहेव हीणे जहा छेदोवट्ठावणिए तहा परिहारविसुद्धिए वि । सुहुमसंपरायसंजए णं भंते ! सामाज्यसंजयस्स परट्ठाण पुच्छा गोयसा ! णो हीणे णो तुल्ले अब्भहिए अणंतगुणसव्भहिए । एतं छेदोवट्ठावणियपरिहारविसुद्धिएसु वि समं । सट्ठाणे सिय हीणे नो तुल्ले सिय अवाहिए । जइ हीणे अणंतगुणहीणे, अह अब्भहिए अणंतगुणसव्भहिए । सुहुमसंपरायसंजयस्स अहक्खायसंजयस्स परट्ठाणे पुच्छा गोयसा ! हीणे णो तुल्ले णो अब्भहिए अणंतगुणहीणे । अहक्खाए हेट्टिल्लणं चउण्हं वि णो हीणे णो तुल्ले अब्भसंयम स्थानो की अपेक्षा ते वे जगद्व्याप्ततां जीवत इति ।

चौदएवां संयम स्थानकारा । तत्र संयमत्तत्वं ३ ।

संयमस्थानानां अपेक्षा ते वे जगद्व्याप्ततां जीवत इति ।
संयमस्थान ६२ इति । पृ. १५० उ०

हिण् अणंतगुणमब्भहिण् । सट्ठाणे णो हीणे णो तुल्ले
 अब्भहिण् । एएसि णं भंते ! सामाइयछेदोवट्ठावणियपरि-
 हारविसुद्धियसुहुमसंपरायअहक्खायसंजयाणं जहन्नुक्कोसगाणं
 चरित्तपज्जवाणं कयरे कयरेहितो जाव विसेसाहिया वा ?
 गोयमा ! सामाइयसंजयस्स छेदोवट्ठावणियसंजयस्स य एएसि
 णं जहन्नगा चरित्तपज्जवा दोण्ह वि तुल्ला सबवत्थोवा परि-
 हारविसुद्धियसंजयस्स जहन्नगा चरित्तपज्जवा अणंतगुणा
 तस्स चेव उक्कोसगा चरित्तपज्जवा अणंतगुणा, सामाइयसंज-
 यस्स छेओवट्ठावणियसंजयस्स य एएसि णं उक्कोसगा चरि-
 त्तपज्जवा दोण्ह वि तुल्ला अणंतगुणा, सुहुमसंपरायसंजयस्स
 जहन्नगा चरित्तपज्जवा अणंतगुणा, तस्स चेव उक्कोसगा चरि-
 त्तपज्जवा अणंतगुणा अहक्खायसंजयस्स अजन्नमणुक्कोसगा
 चरित्तपज्जवा अणंतगुणा १५ । सामाइयसंजए णं भंते ! किं
 सजोगी होज्जा अजोगी होज्जा ? गोयमा ! सजोगी जहा पुलाए
 एवं जाव सुहुमसंपरायसंजए अहक्खाए जहा सिणाए १६ ।
 सामाइयसंजएणं भंते ! किं सागारोवउत्ते होज्जा अणागारो-
 वउत्ते होज्जा ? गोयमा ! सागारोवउत्ते जहा पुलाए एवं जाव
 अहक्खाए । णवरं सुहुमसंपराए सागारोवउत्ते होज्जा णो अणा-
 गारोवउत्ते होज्जा १७ । सामाइयसंजए णं भंते ! किं सकसाई
 होज्जा अकसाई होज्जा ? गोयमा ! सकसाई होज्जा णो
 अकसाई होज्जा जहा कसायकुसीले । एवं छेदोवट्ठावणिण
 वि । परिहारविसुद्धिण जहा पुलाए । सुहुमसंपरायसंजए
 पुच्छा गोयमा ! सकसाई होज्जा णो अकसाई होज्जा जइ सक-
 साई होज्जा से णं भंते ! कइसु कसाएसु होज्जा ? गोयमा ! एगंमि
 संजलणलोभे होज्जा । अहक्खायसंजए जहा णियंठे १८ ॥सू० ४॥

छाया—सामायिकसंयतस्य खलु भदन्त ! कियन्तश्चारित्रपर्यवाः प्रज्ञप्ताः ?
 गौतम ! अनन्ताश्चारित्रपर्यवाः प्रज्ञप्ताः । एवं यावत् यथाख्यातसंयतस्य । सामा-
 यिकसंयतः खलु भदन्त ! सामायिकसंयतस्य स्वस्थानमन्निकर्षेण चारित्रपर्यवैः
 किं हीनः—तुल्यः अभ्यधिकः ? गौतम ! स्यात् हीनः पदस्थानपतितः । सामायिक-
 संयतः खलु भदन्त ! छेदोपस्थापनीयसंयतस्य परस्थानमन्निकर्षेण चारित्रपर्यवैः
 पृच्छा गौतम ! स्यात् हीनः पदस्थानपतितः, एवं परिहारविशुद्धिकस्यापि ।
 सामायिकसंयतः खलु भदन्त ! सूक्ष्मसंपरायसंयतस्य परस्थानमन्निकर्षेण
 चारित्रपर्यवैः पृच्छा, गौतम ! हीनो नो तुल्यो नो अभ्यधिकः, अनन्त-
 गुणहीनः । एवं यथाख्यातसंयतस्यापि, एवं छेदोपस्थापनीयोऽपि अधस्त-
 नेषु त्रिष्वपि समः पदस्थानपतितः, ऊर्ध्वयोर्द्वयो स्तयैव हीनः यथा छेदोप-
 स्थापनीयस्तथा परिहारविशुद्धिकोऽपि । सूक्ष्मसंपरायसंयतः खलु भदन्त !
 सामायिकसंयतस्य परस्थानं पृच्छा गौतम ! नो हीनो नो तुल्योऽभ्यधिकः,
 अनन्तगुणाभ्यधिकः । एवं छेदोपस्थापनीयपरिहारविशुद्धिकयोरपि समः । स्वस्थाने
 स्यात् हीनः नो तुल्यः, स्यादभ्यधिकः । यदि हीनोऽनन्तगुणहीनः, अथ अभ्यधिकः
 अनन्तगुणाभ्यधिकः सूक्ष्मसंपरायसंयतस्य यथाख्यातसंयतस्य परस्थानपृच्छा
 गौतम ! हीनो नो तुल्यो नो अभ्यधिकः, अनन्तगुणहीनः । यथाख्यातः
 अधस्तनानां चतुर्णामपि नो हीनो नो तुल्योऽभ्यधिकः, अनन्तगुणाभ्यधिकः ।
 स्वस्थाने नो हीनः तुल्यः नो अभ्यधिकः । एतेषां खलु भदन्त ! सामायिक
 छेदोपस्थापनीयपरिहारविशुद्धिकसूक्ष्मसंपराययथाख्यातसंयतानां जघन्योऽकृष्टानां
 चारित्रपर्यवाणां कतरे कतरेभ्यो यावद् विनोताविता वा, गौतम ! सामायिक
 संयतस्य छेदोपस्थापनीयसंयतस्य चेतयोः खलु जघन्यानामित्रपर्यवाः द्वयोरपि
 तुल्याः सर्वस्तोकाः । परिहारविशुद्धिकसंयतस्य जघन्यानामित्रपर्यवा अनन्तगुणाः ।
 तस्यैव चोत्कृष्टाश्चारित्रपर्यवा आन्तगुणाः, सामायिकसंयतस्य छेदोपस्थापनीय
 संयतस्य चेतयोः खलु उत्कृष्टाश्चारित्रपर्यवाः द्वयोरपि तुल्या अनन्तगुणाः,
 सूक्ष्मसंपरायसंयतस्य जघन्यकाश्चारित्रपर्यवा अनन्तगुणाः, तस्यैव चोत्कृष्टा-
 श्चारित्रपर्यवा अनन्तगुणाः, यथाख्यातसंयतस्य जघन्यानामुत्कृष्टाश्चारित्र-
 पर्यवा अनन्तगुणाः १५ । सामासिकसंयतस्य खलु भदन्त ! तिस्रयोगो भवेद्-
 योगी भवेत् ! गौतम ! त्रयोमी यथा पुत्रतः । एवं यथा त्रयस्त्रयसंयतस्य ।
 यथाख्यातो यथा स्नातकः १६ । सामासिकसंयतस्य खलु भदन्त ! तिस्रयोगो भवेद्-
 पुत्रो भवेद्स्नातारोपुत्रो भवेत् गो ३ । सामासिकसंयतस्य यथा पुत्रतः । यथा
 पाशु यथास्नातः । नवर नृपतनयस्य नानाशरीरपुत्रो भवेत् नो
 नानाशरीरपुत्रो भवेत् १७ । सामासिकसंयतस्य खलु भदन्त ! तिस्रयोगो भवेद्-

અકષાયી ભવેત્ ! ગૌતમ ! સકષાયી ભવેત્ નો અકષાયી ભવેત્ યથા કપયકુશીલઃ ।
 एवं छेदोपस्थापनिकोऽपि । परिहारविशुद्धिको यथा पुलाहः । सूक्ष्मसंपरायसंयतः
 पुच्छा गौतम ! सकषायी भवेत् नो अकषायी भवेत् यदि सकषायी भवेत् स खलु
 भदन्त ! कतिषु कषાયेषु भवेत् ! गौतम ! एकस्मिन् संज्वलनलोभे भवेत् ।
 यथाख्यातसंयतो यथा निर्ग्रन्थः १८ ॥ ६० ॥

ટીકા—‘સામાયિકસંયતસ્ય જં મંતે !’ સામાયિકસંયતસ્ય ચલુ ભદન્ત !
 ‘કેવહ્યા ચરિત્તપજ્જવા પન્નત્તા’ કિયન્તશ્ચારિત્રપર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્પાઃ ? ઇતિ પ્રશ્નઃ,
 મગધનાહ—‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! અણંતા ચરિત્તપજ્જવા
 પન્નત્તા’ અનન્તાશ્ચારિત્રપર્યવાઃ પ્રજ્ઞપ્પાઃ—કથિતાઃ । ‘અં જાવ અહકલાયસંજયસ્સ’
 एवं यावद् यथाख्यातसंयतस्य अत्र यावत्पदेन छेदोपस्थापनीयपरिहारविशुद्धिक
 सूक्ष्मसंपरायसंयतानां चारित्रपर्यवा अनन्ता एव भवन्ति तथा स्वभावत्वा-
 दिति भावः ‘सामाहयसंजए जं मंते !’ सामायिकसंयतः खलु भदन्त ! ‘सामाहय-

પંદરમાં સન્નિકર્ષ આદિ દ્વાર કા કથન

ટીકાર્થ—‘સામાહયસંજયસ્સ જં મંતે ! કેવહ્યા ચરિત્તપજ્જવા પન્નત્તા’
 હે ભદન્ત ! સામાયિકસંયત કે ચારિત્ર કી પર્યાયેં કિતની હોતી હૈં ?
 ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈં—‘ગોયમા ! અણંતા ચારિત્તપજ્જવા પન્નત્તા’ હે
 ગૌતમ ! સામાયિકસંયત કે ચારિત્ર કી પર્યાયેં અનન્ત હોતી હૈં ! ‘અં જાવ
 અહકલાયસંજયસ્સ’ હસી પ્રકાર સે યાવત્ યથાખ્યાત સંયત કી
 ચારિત્ર પર્યાયેં અનન્ત હોતી હૈં । યહાં યાવત્પદ સે છેદોપસ્થાપનીય-
 સંયત, પરિહારવિશુદ્ધિકસંયત ઓર સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત કા ગ્રહણ
 હુઆ હૈ । તથા ચ છેદોપસ્થાપનીય સંયત સે લેકર યથાખ્યાત તક કે
 સાધુઓં કે ચારિત્ર કી પર્યાયેં અનન્ત હી હોતી હૈં । કયોં કિ ઉનકા
 એસા હી સ્વભાવ હોતા હૈ ‘સામાહયસંજય જં મંતે ! સામાહયસંજયસ્સ

ટીકાર્થ—હવે પંદરમાં સન્નિકર્ષ આદિ દ્વારનું કથન કરવામાં આવે છે,
 ‘સામાહયસંજયસ્સ જં મંતે ! કેવહ્યા ચરિત્તપજ્જવા પન્નત્તા’ હે ભગવન્ સામાયિક
 સંયતને કેટલી ચારિત્રની પર્યાયો હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી
 કહે છે કે—‘ગોયમા ! અણંતા ! ચરિત્તપજ્જવા પન્નત્તા’ હે ગૌતમ ! સામાયિક
 સંયતને અનન્ત ચારિત્રના પર્યાયો હોય છે. ‘અં જાવ અહકલાયસંજયસ્સ’
 એજ પ્રમ.ણે યાવત્ યથાખ્યાત સંયતની ચારિત્રપર્યાયો અનંત હોય છે.
 અહિયાં યાવત્પદથી છેદોપસ્થાપનીય સંયત, પરિહારવિશુદ્ધિક સંયત અને
 સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત ગ્રહણ કરાયા છે. તથા છેદોપસ્થાપનીય સંયતથી લઈને
 યથાખ્યાત સંયત સુધીના સાધુઓના ચારિત્રપર્યાયો અનંત જ હોય છે. કેમકે

संज्ञयस्स सट्ठाणसंनिगासेणं' सामायिकसंयतस्य स्वस्यानमन्निरूपेण सजातीयेन चारित्रपर्यायेण साविरेकः चारित्रपर्यायः, चरित्तपज्जवेहिं' चारित्रपर्यायैः 'किं हीणे तुल्ले अब्भहिण्' किं हीनं तुल्योऽभ्यधिको वा एकः सामायिकसंयतोऽपरस्य सामायिकसंयतस्य सजातीयचारित्रपर्यायैः किं हीनो भवति समानो भवति अधिको वा भवतीति भगवानाह—'नोयनः' इत्यादि, 'नोदमा' हे गौतम ! 'सिय-हीणे छट्ठाणवडिण्' स्वात् हीनं तुल्योऽधिको वा भवति पट्टस्यानपतितः यदि हीनो भवति तदा अनन्तभागहीनः, असंख्यातभागहीनः, संख्यातभागहीनो वा भवति, तथा संख्यातगुणहीनः, असंख्यातगुणहीनः, अनन्तगुणहीनः ३, यदि अभ्यधिको सट्ठाणसंनिगासेणं चरित्तपज्जवेहिं किं हीणे तुल्ले, अब्भहिण्' हे भदन्त ! एक सामायिकसंयत द्वितीयसामायिक संयतकं च सजातीय चारित्र पर्याय की अपेक्षा क्या हीन होता है ? अथवा तुल्य होता है ? अथवा अधिक होता है ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—'सिय हीणे, छट्ठाणवडिण्' हे गौतम ! एक सामायिकसंयत द्वितीयसामायिकसंयत की सजातीय चारित्र पर्यायो से कदाचित् हीन होता है, कदाचित् तुल्य होता है, कदाचित् अधिक होता है । इस प्रकार से वह पट्टस्यानपतित होता है । यदि वह हीन होता है तो अनन्तवेगं भाग हीन होता है, असंख्यातवेगं भाग हीन होता है, संख्यातवेगं भाग हीन होता है, संख्यातगुण हीन होता है असंख्यातगुण हीन होता है । और अनन्तगुणहीन, होता है । यदि अधिक होता है तो अनन्तवेगं भाग अधिक

भवति तदा अनन्तभागाम्यधिकः, असंख्यातभागाम्यधिकः, संख्यातभागाम्यधिको वा भवति, तथा संख्यातगुणाम्यधिकः असंख्यातगुणाम्यधिकः अनन्तगुणाधिकः 'सामाह्यसंज्ञ ए णं भंते' सामाधिकसंयतः खलु भदन्त ! 'छेदोवद्वावणीयस्स परद्वानसंनिगासेणं चरित्तपज्जवेहिं पुच्छा' छेदोपस्थापनीयसंयतस्य परस्थानसन्निरुपेण चारित्रपर्यवैः किं हीनो भवति तुल्यो वा भवति अभ्यधिको वा भवतीति प्रच्छा-प्रश्नः, भगवानाह-'गोयमा' इत्यादि, 'गोयमा' हे गौतम ! 'सिय हीणे छद्वानवडिए' स्यात् हीनः षट्स्थानपतितः सामाधिकसंयतः छेदोपस्थापनीयसंयतस्य परस्थानसन्निरुपेण चारित्रपर्यवैः विजातीयचारित्रापेक्षया कदाचित् हीनः कदाचित्तुल्यः कदाचिद् अभ्यधिकः षट्स्थानपतितो भवति ।

‘एवं परिहारविसुद्धियस्स वि’ एतम्-अनेन प्रकारेण-‘स्यात् हीनः षट्स्थानपतितः’ इत्येवं प्रकारेण परिहारविशुद्धिकस्यापि परिहारविशुद्धिकसंयतस्य विषये-

होता है, असंख्यातवे' भाग अधिक होता है, संख्यातवे' भाग अधिक होता है । संख्यातगुण अधिक होता है, और अनंतगुण अधिक होता है । इस प्रकार से एक सामाधिक संयतदूसरे सामाधिक संयत की सजातीय चारित्र पर्यायों से षट्स्थान पतित होता है 'सामाह्यसंज्ञ ए णं भंते ! छेदोवद्वावणीयस्स परद्वानसंनिगासेणं चरित्तपज्जवेहिं पुच्छा' हे भदन्त ! सामाधिकसंयत छेदोपस्थापनीयसंयत की विजातीय चारित्र पर्याय की अपेक्षा से क्या हीन होता है ? अथवा तुल्य होता है ? अथवा अधिक होता है ! इसके उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-गोयमा' हे गौतम ! 'सिय हीणे छद्वानवडिए' कदाचित् हीन षट् हो तो षट् स्थानपतित होता है । 'एवं परिहारविसुद्धियस्स वि' इसी प्रकार परिहारविशुद्धिक का भी कथन जान लेना चाहिये 'एवं सामाह्य-

હોય છે, અને અનંતગુણ અધિક હોય છે આ રીતે એક સામાયિક સંયત બીજા સામાયિક સંયતના સન્નતીય ચારિત્રપર્યાયોથી પદ્મગુણ હીન અને અધિક હોય છે

‘સામાહ્યસંજ્ઞણં ભંતે ! છેદોવદ્વાવણીયસ્સ પરદ્વાણસંનિગાસેણં ચારિત્તપજ્જવેહિં પુચ્છા’ હે ભગવન સામાયિક સંયત છેદોપસ્થાપનીય સંયતની વિજાતીય ચારિત્રપર્યાયની અપેક્ષાથી શું હીન હોય છે ? અથવા તુલ્ય હોય છે ? અથવા અધિક હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-ગોયમા ! હે ગૌતમ ! ‘સિય હીણે છદ્વાણવડિય’ કદાચિત્ હીન હોય છે, તો તે છ સ્થાન પતિત હોય છે. ‘એવં પરિહારવિસુદ્ધિયસ્સ વિ’ એજ પ્રમાણે પરિહાર વિશુદ્ધિકનું કથન પણ

ऽपि ज्ञातव्यम् । 'सामाज्यसंज्ञ एषं भवेत् !' हे भद्रन्त ! सामायिकसंज्ञतः 'सूक्ष्म-
संपरायसंज्ञयस्स' सूक्ष्मसंपरायसंज्ञतस्य 'परद्वगसंनिगासेण' परस्थानसंनिर्गपेण
-विजातीय 'चरित्तपज्जवेहि' चारित्रपर्यायैः चारित्रपर्यायापेक्षयेत्यर्थः 'पुच्छा
किं हीनं किं तुल्यः किमभ्यधिकः इत्यादि प्रश्नः । भगवानाह-'गोयमा'
हे गौतम ! 'हीणे नो तुल्ले नो अब्भहिण' हीनो भवति किन्तु नो तुल्यो भवति
न वा अभ्यधिको भवति यदि हीनो भवति तदा 'अणंतगुणहीणे' अनन्तगुणहीनो
भवतीति । 'एवं अहक्खायसंज्ञयस्स वि' एवं यथाख्यातसंज्ञतस्यापि सामायिक
संज्ञतो यथाख्यातसंज्ञतस्य परस्थानसंनिर्गपेण चारित्रपर्यायैः हीनो भवति न
तुल्यो भवति न वा अधिको भवतीति हीनश्च अनन्तगुणहीनो भवतीति, 'एवं छेदोवट्ठा
वणिण वि' हेट्टिल्लेसु तिसु वि समं छट्ठाणवट्ठिण' एवं छेदोपस्थापनीयोऽपि अथ
संज्ञ एषं भवेत् । सूक्ष्मसंपरायसंज्ञयस्स०' इसी प्रकार सामायिकसंज्ञत
एवं सूक्ष्म संपरायिकसंज्ञत विजातीय चारित्रपर्यायों की अपेक्षा से
क्या हीन होता है 'पुच्छा' ऐसा प्रश्न है, इस प्रश्न के उत्तर में प्रभुश्री
कहते हैं 'गोयमा' हीणे' हे गौतम ! सामायिक संज्ञत सूक्ष्म संपराय
संज्ञत की विजातीय चारित्रपर्यायों की अपेक्षा से हीन होता है ।
किन्तु 'नो तुल्ले नो अब्भहिण' तुल्य अथवा अधिक नहीं होता है ।
यदि वह हीन होता है तो 'अणंतगुणहीणे' अनन्तगुण हीन होता
है । 'एवं अहक्खायसंज्ञयस्स वि' इसी प्रकार से सामायिक संज्ञत
यथाख्यातसंज्ञत की विजातीय चारित्र पर्यायों की अपेक्षा से हीन
होता है । तुल्य अथवा अधिक नहीं होता है । यदि वह हीन होता है
तो अनन्तगुण हीन होता है । 'एवं छेदोवट्ठावणिण वि हेट्टिल्लेसु तिसु
वि समं छट्ठाणवट्ठिण' इसी प्रकार छेदोपस्थापनीय भी सामायिकसंज्ञत

वस्तु में 'एवं सामाज्यसंज्ञ एषं भवेत् !' सूक्ष्मसंपरायसंज्ञयस्स०' टीकादि
रीतयः सामायिक संज्ञत, सूक्ष्मसंपरायिक विजातीय चारित्र पर्यायों की अपेक्षा से
हीन होता है । 'पुच्छा' नाम से प्रश्न प्रश्न है कि, प्रश्न उद्भवना प्रश्नका
छेदो छेदो-गोयमा ! हीणे' हे गौतम ! सामायिक संज्ञत छेदोपस्थापनीय
संज्ञत विजातीय चारित्र पर्यायों की अपेक्षा से हीन होता है । 'नो तुल्ले नो
अब्वहिण' तुल्य अथवा अधिक नहीं होता है । यदि वह हीन होता है तो
हीने' अनन्तगुण हीन होता है । 'एवं अहक्खायसंज्ञयस्स वि' इसी प्रकार से
यथाख्यातसंज्ञत की विजातीय चारित्र पर्यायों की अपेक्षा से हीन होता है ।
तुल्य अथवा अधिक नहीं होता है । यदि वह हीन होता है तो अनन्तगुण
हीन होता है । 'एवं छेदोवट्ठावणिण वि हेट्टिल्लेसु तिसु वि समं छट्ठाणवट्ठिण'

સ્તનેષુ ત્રિણપિ સામાયિકસંયત છેદોપસ્થાપનીયપરિહારવિશુદ્ધિકસંયતેષુ एतेषां ત્રયાણાં ચારિત્રપેક્ષયા ષટ્સ્થાનપતિતઃ, યથા છેદોપસ્થાપનીય સ્તથૈવ તથાપ્રકાર એવ સમાનતયા હીનઃ ‘ઉવરિલ્લેસુ દોસુ તદેવ હીણે’ ઉપરિતનયોર્દ્વયો સૂક્ષ્મસંપરાયયથાખ્યાતયો સ્તથૈવાનન્તગુણ હીનો ભવતિ । ‘જહા છેદોવદ્વાવણિં તદા પરિહારવિશુદ્ધિષ્ વિ’ યથા છેદોપસ્થાપનીય સ્તથા પરિહારવિશુદ્ધિકસંયતોઽપિ ત્રયાણાં સંયતાનાં ચારિત્રપર્યવાપેક્ષયા ષટ્સ્થાનપતિતો ભવતિ । તથા ઉપરિતન સંયતદ્વયાપેક્ષયાઽનન્તગુણહીનો ભવતિ ‘સુહુમસંપરાયસંજ્ઞણં મંતે’ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતઃ સ્વલુ મદન્ત ! ‘સામાહ્યસંજયસ્મ પરદ્વાણ-પુચ્છા’ સામાયિકસંયતસ્ય પરસ્થાનસંન્નિરૂપેણ ચારિત્રપર્યવૈઃ કિં હીનો ભવતિ તુલ્યો વા ભવતિ અભ્યધિકો

છેદોપનીકસંયત ઓર પરિહારવિશુદ્ધિક સંયત કી ચારિત્ર પર્યાયોં કી અપેક્ષા સે ષટ્સ્થાન પતિત હોતા હૈ । ‘ઉવરિલ્લેસુ દોસુ તદેવ હીણે’ ઓર ઉપર કે દો કી-સૂક્ષ્મસંપરાય ઓર યથાખ્યાતસંયત કી ચારિત્ર-પર્યાયોં કી અવેક્ષા સે ઝસી પ્રકાર અનન્તગુણ હીન હોતા હૈ । ‘જહા છેદો-વદ્વાવણિં તદા પરિહારવિશુદ્ધિષ્ વિ’ છેદોપસ્થાપનીય સંયત કે જૈસા પરિહારવિશુદ્ધિક સંયત મી ત્રીન સંયતોં કી ચારિત્રપર્યાયોં કી અપેક્ષા સે ષટ્ સ્થાનપતિત હોતા હૈ । ઓર ઉપરવાલે દો સંયતોં સે અનન્ત-ગુણ હીન હોતા હૈ ।

‘સુહુમસંપરાયસંજ્ઞણં મંતે ! સામાહ્યસંજયસ્મ પરદ્વાણ પુચ્છા’ હે મદન્ત ! સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત સામાયિકસંયત કી વિજાતીય ચારિત્ર પર્યાયોં કી અપેક્ષા સે કયા હીન હોતા હૈ ? અથવા તુલ્ય હોતા હૈ ?

એજ પ્રમાણે છેદોપસ્થાપનીય સંયત પણ સામાયિકસંયત અને પરિહારવિશુદ્ધિક સંયતની ચારિત્રપર્યાયોની અપેક્ષાથી ઇસ્થાનથી પતિત હોય છે. ‘ઉવરિલ્લેસુ દોસુ તદેવ હીણે’ અને ઉપરના બે કે જે સૂક્ષ્મસંપરાય અને યથાખ્યાત સંયત છે તેમની ચારિત્રપર્યાયોની અપેક્ષાથી પણ અનન્તગણા હોય છે અર્થાત્ તે ષટ્સ્થાન પતિત હોય છે કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે-છેદોપસ્થાપનીય સંયત પહેલાના અને પછીના સંયતોના ચારિત્રપર્યાયોની અપેક્ષાથી ષટ્ સ્થાન પતિત હોય છે, ‘જહા છેદોવદ્વાવણિં તદા પરિહારવિશુદ્ધિષ્ વિ’ છેદોપસ્થાપનીય સંયતના કથન પ્રમાણે પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયત પણ પહેલા અને પછીના બન્ને સંયતોના ચારિત્ર પર્યાયોની અપેક્ષાથી ષટ્ સ્થાન પતિત હોય છે.

‘સુહુમસંપરાયસંજ્ઞણં મંતે ! સામાહ્યસંજયસ્મ પરદ્વાણ પુચ્છા’ હે ભગવન્ સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત સામાયિક સંયતના વિજાતીય ચારિત્રપર્યાયોની અપેક્ષાથી શું હીન હોય છે ? અથવા તુલ્ય હોય છે ? અથવા અધિક હોય

વા ભવતિ પૃચ્છા પ્રવનઃ, મગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘જો હીણે જો તુલ્લે’ નો હીનો ભવેત્ નો તુલ્યો ભવેત્ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતઃ સામાયિકસંયતસ્ય પરસ્થાનસન્નિકર્ષેણ ચારિત્રપર્યાયાપેક્ષયા કિન્તુ ‘અબ્મહિય’ અભ્યધિક એવ ભવેત્ યદિ અભ્યધિકો ભવેત્તદા ‘અણંતગુણમબ્મહિય’ અનન્તગુણાભ્યધિકો ભવેદિતિ । ‘એવં છેદોવદ્ધાવણિય પરિહારવિસુદ્ધિયસુ વિ સમં’ એવં છેદોપસ્થાપનીયપરિહારવિશુદ્ધિકયોરપિ સમમ્ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતઃ નો હીનો નાપિ તુલ્યઃ કિન્તુ અધિકો ભવેત્ તન્નાપિ અનન્તગુણાભ્યધિક એવેતિ ભાવઃ । ‘સદ્ધાણે સિય હીણે જો તુલ્લે સિય અબ્મહિય’ સ્વસ્થાને તુ સજાતીયચારિત્રપર્યાયાપેક્ષયા તુ સ્યાત્-કદાચિદ્ હીનઃ ન તુ તુલ્યો ભવેત્ તથા સ્યાત્-કદાચિત્ અભ્યધિકઃ ।

અથવા અધિક હોતા હૈ ? દસ પ્રશ્ન કે વત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ- ‘ગોયમા ! જો હીણે, જો તુલ્લે, અબ્મહિય’ હે ગૌતમ ! સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત સામાયિકસંયત કી વિજાતીય ચારિત્રપર્યાયો’ કી અપેક્ષા સે હીન નહીં હોતા હૈ, તુલ્ય નહીં હોના હૈ, કિન્તુ અધિક હોતા હૈ । યદિ વહ અધિક હોતા હૈ તો ‘અણંતગુણમબ્મહિય’ અનન્તગુણ અધિક હી હોતા હૈ । ‘એવં છેદોવદ્ધાવણિય પરિહારવિસુદ્ધિયસુ વિ સમં’ હસી પ્રકાર સે સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત છેદોપસ્થાપનીય એવં પરિહારવિશુદ્ધિકસંયત કી વિજાતીય ચારિત્ર પર્યાયો’ કી અપેક્ષા સે હીન નહીં હોતા હૈ તુલ્ય બી નહીં હોતા હૈ કિન્તુ અધિક હોતા હૈ । અધિકતા મેં બી વહ અનન્તગુણ અધિક હોતા હૈ । ‘સદ્ધાણે સિય હીણે, જો તુલ્લે સિય અબ્મહિય’ હસી પ્રકાર સે વહ સ્વસ્થાન મેં સજાતીય ચારિત્રપર્યાયો’ કી અપેક્ષા સે કદાચિત્ હીન બી હોતા હૈ, પર તુલ્ય નહીં હોતા ઔર કદાચિત્

છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-‘ગોયમા ! જો હીણે, જો તુલ્લે, અબ્મહિય’ હે ગૌતમ ! સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત સામાયિકસંયતના વિજાતીય ચારિત્રપર્યાયોની અપેક્ષાથી હીન હોતા નથી તુલ્ય પણ હોતા નથી, પરંતુ અધિક હોય છે જો તે અધિક હોય છે, તો ‘અણંતગુણમબ્મહિય’ અનન્તગુણા અધિક જ હોય છે, ‘એવં છેદોવદ્ધાવણિયપરિહારવિસુદ્ધિયસુ વિ સમં’ એજ પ્રમાણે સૂક્ષ્મસંપરાય સંયતના કથન પ્રમાણે છેદોપસ્થાપનીય અને પરિહારવિશુદ્ધિ સંયત વિજાતીય ચારિત્રપર્યાયોની અપેક્ષાથી હીન હોતા નથી. તુલ્ય પણ હોતા નથી પરંતુ અધિક હોય છે. તથા અધિકપણમાં પણ તે અનન્તગુણા અધિક હોય છે. ‘સદ્ધાણે સિય હીણે, જો તુલ્લે, સિય અબ્મહિય’ એજ પ્રમાણે તે સ્વસ્થાનમાં સજાતીય ચારિત્રપર્યાયોની અપેક્ષાથી કોઈવાર હીન પણ હોય છે. કોઈવાર અધિક પણ હોય છે. પરંતુ તુલ્ય હોતા

‘જહીણે’ યદિ હીનો ભવેત્ તદા-‘અણંતગુણહીણે’ અનન્તગુણહીનો ભવેત્ । ‘અહ-
અબ્મહિં અણંતગુણમબ્મહિં’ અથાભ્યધિકો ભવેત્તદા અનન્તગુણાભ્યધિકો ભવેદિતિ
ભાવઃ । ‘સુહુમસંપરાયસંજયસ્સ અહક્કવાયસંજયસ્સ પરદાણે પુચ્છા’ સૂક્ષ્મસંપરાય-
સંયતસ્ય યથાખ્યાતસંયતસ્ય પરસ્થાને એતયો વિજાતીયચારિત્રપર્યાયાપેક્ષયા કિં
હીનો ભવેત્ તુલ્યો વા ભવેત્ અધિકો વા ભવેદિતિ પૃચ્છા પ્રશ્નઃ, મગવાનાહ-
‘ગોયમા’ ક્ત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતઃ યથાખ્યાતચારિ-
ત્રસ્ય વિજાતીયચારિત્રપર્યાયાપેક્ષયા ‘હીણે ણો તુલ્લે ણો અબ્મહિં’ હીનો ભવેત્
અનયોઃ ચારિત્રપર્યાયાપેક્ષયા સામાયિકસંયતો નો તુલ્યો ભવેત્ ન વા અભ્યધિકો-
પિ ભવેત્ ક્તિ । ‘અણંતગુણહીણે’ યદિ હીનો ભવેત્તદા અનન્તગુણહીનો ભવે-
દિત્યર્થઃ । ‘અહક્કવાપ્પ હેઠિલ્લાણં ચઉપ્પહ્વિ હીણે ણો તુલ્લે અબ્મહિં’ યથાખ્યાત-

અધિક મી હોતા હૈ । યદિ વહ હીન હોતા હૈ તો અનન્તગુણ હીન હોતા
હૈ ઓર અધિક હોતા હૈ તો અનન્તગુણ અધિક હોતા હૈ

‘સુહુમસંપરાયસંજયસ્સ અહક્કવાયસંજયસ્સ પરદાણે પુચ્છા’ હે
મદન્ત ! સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત, યથાખ્યાતસંયત કી વિજાતીય ચારિત્ર
પર્યાયોં કી અપેક્ષા ક્યા હીન હોતા હૈ । અથવા તુલ્ય હોતા હૈ ? અથવા
અધિક હોતા હૈ ? કિસ્કે ઉત્તર મેં પ્રમુશ્રી કહતે હૈ-‘હીણે, ણો તુલ્લે,
ણો અબ્મહિં’ હે ગૌતમ ! સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત યથાખ્યાતસંયતકી
વિજાતીય ચારિત્રપર્યાયોં કી અપેક્ષા તુલ્ય નહીં હોતા હૈ ઓર ન અધિક
હોતા હૈ, કિન્તુ હીન હોતા હૈ । ‘અણંતગુણ હીણે’ હીન હોને પર મી
વહ અસંખ્યાત અથવા સંખ્યાતગુણ હીન નહીં હોતા હૈ કિન્તુ અનન્તગુણ
હીન હોતા હૈ ‘અહક્કવાપ્પ હેઠિલ્લાણં ચઉપ્પહ્વિ હીણે, ણો તુલ્લે,

નથી ને તે હીન હોય તે અનંતગુણ હીન હોય છે, અને અધિક હોય
તે અનંતગુણ અધિક હોય છે.

‘સુહુમસંપરાયસંજયસ્સ અહક્કવાયસંજયસ્સ પરદાણે પુચ્છા’ હે મગવન્
સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત અને યથાખ્યાત સંયતની વિજાતીય ચારિત્રપર્યાયોની
અપેક્ષાથી સામાયિક સંયત શું હીન હોય છે ? અથવા તુલ્ય હોય છે ?
અથવા અધિક હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રમુશ્રી કહે છે કે-‘હીણે, ણો
તુલ્લે ણો અબ્મહિં’ હે ગૌતમ ! આ બન્નેના ચારિત્રપર્યાયોની અપેક્ષાથી
સામાયિક સંયત તુલ્ય હોતા નથી તેમ અધિક પણ હોતા નથી, પરંતુ
હીન હોય છે, ‘અણંતગુણહીણે’ હીન હોય ત્યારે તે અનંતગુણ હીન હોય છે.
અસંખ્યાત અથવા સંખ્યાતગુણ હીન હોતા નથી. ‘અહક્કવાપ્પ હેઠિલ્લાણં
ચઉપ્પહ્વિ હીણે, ણો તુલ્લે અબ્મહિં’ યથાખ્યાત સંયત નીચેના ચારેની

સંયતોઽધસ્તનાનાં સામાયિકસંયતાદીનાં ચતુર્ણામિપિ હીનો નો તુલ્યઃ કિન્તુ અભ્ય-
ધિક એવ, યથાસ્થાતસંયતઃ પરસ્થાનમન્નિકર્ષેણ ચારિત્રપર્યાયૈઃ પૂર્વેભ્યશ્ચતુર્ભ્યો નો
હીનો નો તુલ્યઃ કિન્તુ અભ્યધિક એવ ઘટતીતિ ભાવઃ । ‘અણંતગુણમઽમહિષ’ યદિ
અધિકો ભવતિ તદા અનન્તગુણાધિકો ભવતિ । ‘સદ્ગુણે જો હીણે તુલ્લે જો
અઽમહિષ’ સ્વસ્થાને તુ નો હીનઃ કિન્તુ તુલ્યો ન વા અભ્યધિક ઇતિ । ‘એસિ જં
મંતે !’ એતેવાં સ્વલ્લ ભદન્ત ! ‘સામાયિકછેદોવદ્વાવણિયપરિહારવિસુદ્ધિયસુદ્ધમ-
સંપરાયઅહ્વચાયસંજયાળં’ સામાયિકછેદોવસ્થાપનીયપરિહારવિશુદ્ધિકસૂક્ષ્મસંપ-
રાયયથાસ્થાતસંયતાનામ્ ‘જહન્નુકોસગાળં ચરિત્તપ્પજ્જવાળં કયરે કયરેહિંતો
જાવ વિસેસાહિયા વા’ જઘન્યોત્કુષ્ટાનાં ચારિત્રપર્યાયાળાં કતરે કતરેભ્યો

અઽમહિષ’ યથાસ્થાત સંયત નીચે કે ચારોં કી અપેક્ષા હીન નહીં હોતા
હૈ તુલ્ય મી નહીં હોતા હૈ કિન્તુ અધિક હોતા હૈ । અધિક હોને પર
મી વહ ‘અણંતગુણમઽમહિષ’ અનન્તગુણ અધિક હોતા હૈ । મતલબ
હસકા યહ હૈ કિ યથાસ્થાતસંયત અવશિષ્ટ ચારોં કે ત્રિજાતીય ચારિત્ર
પર્યાયોં કી અપેક્ષા અનન્તગુણ અધિક ચારિત્ર પર્યાયોં વાલા હોતા હૈ ।
‘સદ્ગુણે જો હીણે તુલ્લે જો અઽમહિષ’ પરન્તુ વહ યથાસ્થાતસંયત
સ્વસ્થાન કી અપેક્ષા અપને સજાતીય ચારિત્રોં સે હીન નહીં હોતા હૈ ।
કિન્તુ તુલ્ય હોતા હૈ, અધિક મી નહીં હોતા હૈ ।

‘એસિ જં મંતે ! સામાયિક છેદોવદ્વાવણિય પરિહારવિસુદ્ધિય-સુદ્ધમ
સંપરાય અહ્વચાયસંજયાળં જહન્નુકોસગાળં ચારિત્તપ્પજ્જવાળં કયરે
કયરેહિંતો જાવ વિસેસાહિયા’ હે ભદન્ત ! સામાયિક સંયત, છેદોવસ્થા-
પનીયસંયત, પરિહારવિશુદ્ધિક સંયત, સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત, ઔર

અપેક્ષાથી હીન હોતા નથી, તુલ્ય પણ હોતા નથી, પરંતુ અધિક હોય છે.
અધિકમાં પણ તે ‘અણંતગુણમઽમહિષ’ અનન્તગુણ અધિક હોય છે. કહેવાનો
ભાવ એવો છે કે-યથાસ્થાતસંયત બાકીના ચારેના વિજાતીય ચારિત્રપર્યાયોની
અપેક્ષાથી અનન્તગુણ વધારે ચારિત્રપર્યાયોવાળા હોય છે. ‘સદ્ગુણે, જો હીણે,
તુલ્લે અઽમહિષ’ પરંતુ તે યથાસ્થાત સંયત સ્વસ્થાનની અપેક્ષાથી પોતાના
સજાતીય ચારિત્રોથી હીન હોતા નથી. પરંતુ તુલ્ય હોય છે અધિક પણ હોતા નથી.

‘એસિ જં મંતે ! સામાયિકછેદોવદ્વાવણિયપરિહારવિસુદ્ધિય-સુદ્ધમસંપરાય
અહ્વચાયસંજયાળં જહન્નુકોસગાળં ચરિત્તપ્પજ્જવાળં કયરે કયરેહિંતો જાવ
વિસેસાહિયા’ હે ભગવન્ સામાયિક સંયત, છેદોવસ્થાપનીય સંયત, પરિહાર
વિશુદ્ધિક સંયત, સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત, અને યથાસ્થાત સંયત આ બાધાના

યાવત્ સ્તોકા અલ્પા વા વર્ઠેન્ના વા વિશેષાધિકા વા ભવન્તીતિ પ્રશ્નઃ, ભગવા-
નાહ-‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘सामाह्यसंजयस्स छेदोवट्ठावणिय-
संजयस्स य’ सामायिकसंयतस्य छेदोपस्थापनीयसंयतस्य च, एससिणं जहन्नगा
चरित्तपज्जवा दोण्ह वि तुल्ला सव्वत्थोवा’ एतयोः खलु जघन्यकाश्चारित्र-
पर्यवाः द्वयोरपि तुल्याः सर्वस्तोकाः एतयोर्जघन्याश्चारित्रपर्यवाः परस्परं
तुल्यास्तथा अन्यापेक्षया स्तोकाश्च भवन्तीति भावः । ‘परिहारविमुद्विय
संजयस्स जहन्नगा चरित्तपज्जवा अणंतगुणा’ ‘परिहारविशुद्धिकसंयतस्य जघ-
न्याश्चारित्रपर्यवाः सामायिकसंयतछेदोपस्थापनीयसंयतयोश्चारित्रपर्यवापेक्षया
अनन्तगुणा अधिका भवन्तीति, ‘तस्स चेव उक्कोसगा चरित्तपज्जवा अणंतगुणा’
तस्यैव-परिहारविशुद्धिकसंयतस्यैव च उत्कृष्टाश्चारित्रपर्यवा एतस्यैव जघन्य
चारित्रपर्यवापेक्षया अनन्तगुणा अधिका भवन्तीति । ‘सामाह्यसंजयस्स छेदोवट्ठा-

यथाख्यातसંયત્ત્વે જઘન્યકી જઘન્ય ઔર ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્ર પર્યાયોં મેં
સે કૌન કિનકી અપેક્ષા યાવત્ વિશેષાધિક હૈં ? યહો યાવત્પદ સે
સ્તોક, બહુક ઔર તુલ્ય’ જન પદોં કા ગ્રહણ હુઆ હૈ । હસકે ઉત્તર મેં
પ્રભુશ્રી કહતે હૈં-‘સામાહ્યસંજયસ્સ છેદોવટ્ઠાવણિયસંજયસ્સ ય એસિ
ણં જહન્નગા ચરિત્તપજ્જવા દોણ્હ વિ તુલ્લા સવ્વત્થોવા’ હે ગૌતમ !
સામાયિક સંયત્ત્વે ઔર છેદોપસ્થાપનીયસંયત્ત્વે જન દોનોં કી જઘન્ય
ચારિત્ર પર્યાયેં આપસ મેં તુલ્ય હૈં પર તેં સબ સે થોડો હૈં । ‘પરિહાર-
વિમુદ્ધિસંજયસ્સ જહન્નગા ચરિત્તપજ્જવા અણંતગુણા તસ્સ ચેવ ઉક્કો-
સગા ચરિત્તપજ્જવા અણંતગુણા’ જનકી અપેક્ષા પરિહાર વિશુદ્ધિક
સંયત્ત્વે કી જઘન્ય ચારિત્ર પર્યાયેં અનન્તગુણા અધિક હૈં । ઔર જનસે
હસ કી હી ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્ર પર્યાયેં અનન્તગુણ અધિક હૈ, ‘સામાહ્ય-

જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટચારિત્રપર્યાયોમા કેણુ કેના કરતાં યાવત્ વિશેષાધિક છે ?
અહિયાં યાવત્પદથી સ્તોક, બહુ અને તુલ્ય એ પદો ગ્રહણ કરાયા છે, અર્થાત્
કેણુ કેનાથી અલ્પ છે ? કેણુ કેનાથી અધિક છે ? કેણુ કેની બરાબર
છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમભવામીને કહે છે કે-સામાહ્યસંજયસ્સ
છેદોવટ્ઠાવણિયસંજયસ્સ ય એસિ ણં જહન્નગા ચરિત્તપજ્જવા દોણ્હ વિ તુલ્લા
સવ્વત્થોવા’ હે ગૌતમ ! સામાયિક સંયત્ત્વે અને છેદોપસ્થાપનીય સંયત્ત્વે આ
બન્નેની જઘન્ય ચારિત્રપર્યાયો પરસ્પરમાં તુલ્ય છે પરંતુ તે સૌથી થોડા છે.
‘પરિહારવિમુદ્ધિસંજયસ્સ જહન્નગા ચરિત્તપજ્જવા અણંતગુણા’ તેની અપેક્ષાથી
પરિહારવિશુદ્ધિક સંયત્ત્વેના જઘન્ય ચારિત્રપર્યાયો અનંતગુણા વધારે છે. અને
તેના કરતાં તેના જ ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્રપર્યાયો અનંતગુણા વધારે છે. ‘સામાહ્ય

વળિયસંજયસ્સ ય ઇત્થિપં ઉક્કોસગા ચરિત્તપ્પજ્જવા દોણ્હવિ તુલ્લા અણંતગુણા' સામાયિકસંયતસગ છેદોપસ્થાપનીસંયતસ્ય ચ એતયોઃ સ્વહ ઉત્કુષ્ટાશ્ચારિત્રપર્યવાઃ દ્વયોરપિ પરસ્પરં તુલ્યાઃ-સમાના માન્તિ તથા પૂર્વાપેક્ષયા અનન્તગુણાઃ અધિકા ભવન્તીતિ । 'સુદ્ધમસંપરાયસંજયસ્સ જહન્નગા ચરિત્તપ્પજ્જવા અણંતગુણા' સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતસ્ય જઘન્યા શ્ચારિત્રપર્યવાઃ સામાયિકસંયતછેદોપસ્થાપનીયસંયતયોરુત્કુષ્ટ-ચારિત્રપર્યવાપેક્ષયા અનન્તગુણા અધિકા ભવન્તિ, 'તસ્સ ચેવ ઉક્કોસગા ચરિત્તપ્પજ્જવા અણંતગુણા' તસ્યૈવ ચ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતસ્યૈવ ઉત્કુષ્ટાશ્ચારિત્રપર્યવા એતસ્ય જઘન્યચારિત્રપર્યવાપેક્ષયા અનન્તગુણા અધિકા ભવન્તિ, 'અહક્કલાયસંજયસ્સ અજહન્નમણુક્કોસગા ચરિત્તપ્પજ્જવા અણંતગુણા' યથ સ્થાતસંયતસ્યાજઘન્યાનુત્કુષ્ટાશ્ચારિત્રપર્યવાઃ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતયોરુત્કુષ્ટચારિત્રપર્યવા અનન્તગુણા અધિકા ભવન્તીતિ માવઃ ૧૫ ।

સંજયસ્સ, છેદોવદ્ધાવળિયસંજયસ્સ ય ઇત્થિપં ઉક્કોસગા ચરિત્તપ્પજ્જવા દોણ્હવિ તુલ્લા અણંતગુણા' ફનહી અપેક્ષા સામાયિક સંયત ઓર છેદોપસ્થાપનીય સંયત કી ઉત્કુષ્ટ ચારિત્રપર્યાયે અનન્તગુણ અધિક હૈ ઓર આપલ મેં તુલ્ય હૈ । 'સુદ્ધમસંપરાયસંજયસ્સ જહન્નગા ચરિત્તપ્પજ્જવા અણંતગુણા' ફનહી અપેક્ષા સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત કી જઘન્ય ચારિત્ર પર્યાયે અનન્તગુણ અધિક હૈ । 'તસ્સ ચેવ ઉક્કોસગા ચરિત્તપ્પજ્જવા અણંતગુણા' ઓર સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત કી જઘન્ય ચારિત્ર પર્યાયોં કી અપેક્ષા સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત કી હી ઉત્કુષ્ટ ચારિત્ર પર્યાયે અનન્તગુણ અધિક હૈ । 'અહક્કલાયસંજયસ્સ અજહન્નમણુક્કોસગા ચરિત્તપ્પજ્જવા અણંતગુણા' ઓર સૂક્ષ્મસંપરાય કી ઉત્કુષ્ટ ચારિત્રપર્યાયોં

સંજયસ્સ, છેદોવદ્ધાવળિયસંજયસ્સ ય ઇત્થિપં ઉક્કોસગા ચરિત્તપ્પજ્જવા દોણ્હવિ તુલ્લા અણંતગુણા' તેના કરતાં સામાયિક સંયત અને છેદોપસ્થાપનીય સંયતતા ઉત્કુષ્ટ ચારિત્રપર્યાયો અનંતગણા વધારે છે. અને પરસ્પરમાં તુલ્ય છે. 'સુદ્ધમ સંપરાયસંજયસ્સ જહન્નગા ચરિત્તપ્પજ્જવા અણંતગુણા' અને સૂક્ષ્મસંપરાય સંયતના જઘન્ય ચારિત્રપર્યાયો અનંતગણા વધારે છે 'તસ્સ ચેવ ઉક્કોસગા ચરિત્તપ્પજ્જવા અણંતગુણા' અને સૂક્ષ્મસંપરાય સંયતના જ ઉત્કુષ્ટ ચારિત્રપર્યાયોની અપેક્ષા સૂક્ષ્મસંપરાય સંયતના જ ઉત્કુષ્ટ ચારિત્રપર્યાયો અનંતગણા અધિક છે. 'અહક્કલાયસંજયસ્સ અજહન્નમણુક્કોસગા ચરિત્તપ્પજ્જવા અણંતગુણા' સૂક્ષ્મસંપરાયના ઉત્કુષ્ટ ચારિત્રપર્યાયોની અપેક્ષાથી યથાખ્યાત સંયતના અજઘન્ય

‘સામાયિકસંયત્તં ણં મંતે ! કિં સજોગી હોજ્જા અજોગી હોજ્જા’ સામાયિકસંયત્તં : સ્વલુ મદન્ત ! કિં સજોગી મહેવ્ અજોગી વા મહેવિતિ મશ્નઃ, મગવાનાહ-‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘સજોગી હોજ્જા જહા પુલાઈ’ સયોગી-યોગવાન્ મહેવ્ યથા પુલાકઃ, સામાયિકસંયતો યોગવાન્ મહેવ્ ન તુ અજોગી મહેવ્ યદિ સયોગી મહેવ્ તદા કિં મનોયોગવાન્ વચોયોગવાન્ કાયયોગવાન્ વા મહેવ્ ? ગૌતમ ! ત્રિપ્રકારકયોગવાન્ મવતીતિ માવ, । ‘एवं जाय सुहुमसंपरायसंजए’ एवं यावत् सूक्ष्मसंपरायसंयतः, યાવત્પદેન છેદોપસ્થાપનીયપરિહારવિશુદ્ધિકસંયતયોગ્રહણં મવતીતિ તથા ચ કી અપેક્ષા યથાસ્વાતસંયત કી અજઘન્ય અનુત્કૃષ્ટ ચારિત્રપર્યાયે અનન્તગુણ અધિક હૈ । ૧૫ વાં સન્નિ કર્પ આદિ દ્વાર કા કથન સમાપ્ત ।

સોલહવાં દ્વાર કો કથન

‘સામાયિકસંયત્તં ણં મંતે ! કિં સજોગી હોજ્જા, અજોગી હોજ્જા’ હે મદન્ત ! સામાયિકસંયત કયા યોગ સહિત હોતા હૈ અથવા યોગ રહિત હોતા હૈ ? હમ્કે ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ-‘ગોયમા ! સજોગી હોજ્જા જહા પુલાઈ’ હે ગૌતમ ! સામાયિક સંયત પુલાક કે જૈસે યોગ વાલા હોતા હૈ । યોગરહિત નહીં હોતા હૈ । યદિ વહ યોગ સહિત હોતા હૈ તો કયા હે મદન્ત ! વહ મનોયોગવાલા હોતા હૈ ? અથવા વચન યોગ વાલા હોતા હૈ ? અથવા કાયયોગ વાલા હોતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ-હે ગૌતમ વહ ત્રીનો પ્રકાર કે યોગ વાલા હોતા હૈ । ‘एवं जाय सुहुमसंपरायसंजए’ હસી પ્રકાર સે છેદોપસ્થાપનીય સંયત પરિહારવિશુદ્ધિક સંયત ઓર સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત ચે ત્રીનો મી

અનુત્કૃષ્ટ ચારિત્રપર્યાયો અનન્તગુણ વધારે છે. એ રીતે આ પંદરમા સન્નિ કર્પદ્વારતું કથન કરેલ છે ૧૫॥

હવે સોળમા દ્વારતું કથન કરવામાં આવે છે.-‘સામાયિકસંયત્તં ણં મંતે ! કિં સજોગી હોજ્જા, અજોગી હોજ્જા’ હે ભગવન્ સામાયિક સંયત યોગવાળા હોય છે ? કે યોગ વિનાના હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-ગોયમા ! સજોગી હોજ્જા જહા પુલાઈ’ હે ગૌતમ ! સામાયિક સંયત પુલાકના કથન પ્રમાણે યોગવાળા હોય છે, યોગ વિનાના હોતા નથી. જો તે યોગ સહિત હોય છે, તો શું તે મનોયોગવાળા હોય છે ? અથવા વચન યોગવાળા હોય છે ? અથવા કાયયોગવાળા હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-હે ગૌતમ ! તે ત્રણે પ્રકારના યોગવાળા હોય છે ‘एवं जाय सुहुमसंपरायसंजए’ એજ પ્રમાણે છેદોપસ્થાપનીય સંયત, પરિહારવિશુદ્ધિક સંયત અને સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત એ ત્રણે પ્રકારના સંયતો

છેદોપસ્થાપનીયસંયતાદારમ્ય સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતાન્ત સર્વોઽપિ યોગવાન્ ભવતિ ન તુ અયોગી ભવતિ તન્નાપિ ત્રિપ્રકારક યોગવાનેવેતિ ભાવઃ । ‘અહક્ષ્ણા જહા-
સિણા’ યથાખ્યાતો યથા સ્નાતકઃ, હે મદન્ત ! યથાખ્યાતસંયતઃ કિં સયોગી
ભવેદયોગી વા ભવેત્ ? ગૌતમ ! સયોગી વા ભવેત્ અયોગી વા ભવેત્
યદિ સયોગી ભવેત્તદા કિં મનો યોગવાન્ વા વચોયોગવાન્ વા કાય-
યોગવાન્ વા ભવેત્ ગૌતમ ! મનોયોગવાનપિ વચોયોગવાનપિ કાયયોગવાનપિ
ભવેદિતિ ભાવઃ (૧૬) । સપ્તદશં સાકારાનાકારદ્વારમાહ-‘સામાહ્યસંજણં
મંતે ! કિં સાગારોવઉત્તે હોજ્જા અણાગારોવઉત્તે હોજ્જા’ સામાયિકસંયતઃ સ્વલ્પ
મદન્ત ! કિં સાકારોપયોગયુક્તો ભવેત્ અનાકારોપયોગયુક્તો ભવેદિતિ પ્રશ્નઃ,
મગવાનાહ-‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘સગારોવઉત્તે જહા પુલા’ સાકારોપયોગયુક્તો

ત્રીનો પ્રકાર કે યોગવાળે હોતે હૈં । ‘અહક્ષ્ણા જહા સિણા’ યથા-
ખ્યાતસંયત સ્નાતક કે જૈસે સયોગી બી હોતા હૈં ઓર અયોગી બી
હોતા હૈં । હે મદન્ત ! યદિ વહ સયોગી હોતા હૈં તો કયા વહ મનોયોગ
વાળા હોતા હૈં ? અથવા વચન યોગ વાળા હોતા હૈં ? અથવા કાયયોગ
વાળા હોતા હૈં ? હે ગૌતમ ! વહ મનોયોગ વાળા બી હોતા હૈં વચન-
યોગવાળા બી હોતા હૈં ઓર કાયયોગ વાળા બી હોતા હૈં ।

॥ સોલહવાં દ્વાર કા કથન સમાપ્ત ॥

૧૭ વાં સાકાર અનાકાર દ્વાર કા કથન

‘સામાહ્ય સંજણં મંતે ! કિં સાગારોવઉત્તે હોજ્જા અણાગારોવ-
ઉત્તે હોજ્જા’ હે મદન્ત ! સામાયિક સંયત કયા સાકારોપયોગવાળા
હોતા હૈં અથવા અનાકારોપયોગવાળા હોતા હૈં ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે

ત્રણે યોગવાળા હોય છે. ‘અહક્ષ્ણા જહા સિણા’ યથાખ્યાત સંયત સ્નાતકના
કથન પ્રમાણે સયોગી પણ હોય છે, અને અયોગી પણ હોય છે, હે ભગવન્ જો
તે સયોગી હોય છે, તો શું તે મનોયોગવાળા પણ હોય છે ? અથવા વચન-
યોગવાળા હોય છે ? કે કાયયોગવાળા હોય છે ? હે ગૌતમ ! તે મનોયોગ-
વાળા પણ હોય છે વચનયોગવાળા પણ હોય છે, અને કાયયોગવાળા પણ
હોય છે. આ રીતે આ સોળમા દ્વારનું કથન છે સોળમું દ્વાર સમાપ્ત ૧૬ ॥

હવે સત્તરમા સાકાર અનાકાર દ્વારનું કથન કરવામાં આવે છે.

‘સામાહ્યસજ્ઞેણ મંતે ! કિં સાગારોવઉત્તે હોજ્જા અણાગારોવઉત્તે હોજ્જા’
હે ભગવન્ સામાયિક સંયત સાકારોપયોગવાળા હોય છે ? કે અનાકારોપયોગ
વાળા હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! સાગા-

યથા પુલાકા, સાકારોપયોગયુક્તો વા ભવેદનાકારોપયોગયુક્તો વા ભવેદિતિ ।
 ‘એવં જાવ અહક્ષાણ’ એવં યાવદ્ યથાખ્યાતઃ યાવત્પદેન છેદોપસ્થાપનીય પરિ
 હારવિશુદ્ધિક્ષૂદ્ર્મસંપરાયસંયત્તાનાં ગ્રહણં ભવતિ તથા ચ છેદોપસ્થાપનીયા-
 દારભ્ય યથાખ્યાતસંયત્તાન્તઃ સર્વોઽપિ સાકારોપયુક્તો વા ભવેદનાકારોપયુક્તો
 વા ભવેદિતિ ભાવઃ । ‘જવરં સુદુમસંપરાણ સાગારોવત્તે હોજ્જા નો અણાગારોવ-
 ત્તે હોજ્જા’ નવરમ્-કેવલં પુલાકપ્રકરજાપેક્ષયા ઇદમેવ વૈઙ્ઞણ્યં યત્ સૂક્ષ્મસંપ-
 રાયસંયતઃ સાકારોપયોગયુક્ત એવ ભવેત્ ન તુ અનાકારોપયોગયુક્તો ભવેદિતિ ૧૭ ।

હૈં-‘ગોચમા ! સાગારોવત્તો જહા પુલાણ’ હૈ ગૌતમ ! સામાયિક સંયત
 પુલાક કે જેલા સાકારોપયોગ વાલા મી હોતા હૈં ઓર અનાકારોપયોગ
 વાલા મી હોતા હૈં । ‘એવં જાવ અહક્ષાણ’ હસી પ્રકાર સે યાવત્
 યથાખ્યાતસંયત તક જાનના ચાહિયે । યહાં યાવત્ પદ સે છેદોપસ્થા-
 પનીય, પરિહારવિશુદ્ધિક ઓર સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતોં કા ગ્રહણ હુઆ
 હૈં । તથા ચ છેદોપસ્થાપનીય સંયતસે લેકર યથાખ્યાત સંયત કે સમસ્ત
 સાધુજન સાકાર ઉપયોગ વાલે મી હોતે હૈં ઓર અનાકાર ઉપયોગ
 વાલે મી હોતે હૈં ‘જવરં સુદુમસંપરાણ સાગારોવત્તે હોજ્જા, નો
 અણાગારોવત્તે હોજ્જા’ પરન્તુ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત સાકાર ઉપયોગ
 વાલા હી હોતા હૈં । અનાકાર ઉપયોગવાલા નહીં હોતા હૈં । યહી પુલાક
 કે પ્રકરણ કી અપેક્ષા યહાં મિત્તતા હૈં । સત્તરહવાં સાકાર અનાકાર
 દ્વાર કા કથન સમાપ્ત ।

રોવત્તો જહા પુલાણ’ હૈ ગૌતમ ! સામાયિક સંયત પુલાકના કથન પ્રમાણે
 સાકારોપયોગવાળા પણ હોય છે, અને અનાકારોપયોગવાળા પણ હોય છે.
 ‘એવં જાવ અહક્ષાણ’ આજ પ્રમાણે યાવત્ છેદોપસ્થાપનીય, પરિહારવિશુદ્ધિક
 સૂક્ષ્મસંપરાય અને યથાખ્યાત સંયતના સંબંધમાં પણ સમજી લેવું. અર્થાત્
 છેદોપસ્થાપનીય સંયતથી લઈને યથાખ્યાત સંયત સુધીના સઘળા સાધુઓ
 સાકારઉપયોગવાળા પણ હોય છે. અને અનાકાર ઉપયોગવાળા હોય છે.
 ‘જવરં સુદુમસંપરાણ સાગારોવત્તે હોજ્જા, નો અણાગારોવત્તે હોજ્જા’ પરંતુ
 સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત સાકારઉપયોગવાળા હોય છે પણ અનાકારઉપયોગવાળા
 હોતા નથી. પુલાકના પ્રકરણના કથન કરતાં આજ આ પ્રકરણમાં વિશેષપણું
 છે, એ રીતે આ સત્તરમું સાકાર અનાકારક દ્વાર થઈ છે.

સાકાર અનાકાર દ્વાર સમાપ્ત ॥

અષ્ટાદશ કષાયદ્વારમાહ—‘સામાઙ્યસંજ્ઞે નં મંતે’ સામાયિકસંયતઃ, સ્વલ્પ મદન્ત ! ‘કિં સકસાઈ હોજ્જા અકસાઈ હોજ્જા’ કિં સકપાયી-કષાયવાન્ ભવેત્ અકષાયી-કષાયરહિતો વા ભવેદિતિ પ્રશ્નઃ, ભગવાનાહ—‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘સકસાઈ હોજ્જા નો અકસાઈ હોજ્જા જહા કસાયકુસીલે’ સકપાયી ભવેત્ નો અકપાયી ભવેત્ યથા કષાયકુસીલઃ, કષાયકુસીલવત્ સામાયિકસંયતઃ કષાયવાન્ ભવેત્ નો અકષાયી ભવેત્ ।

કષાયકુસીલાદત્રાયં વિશેઃ—કષાયકુસીલ એકસ્મિન્ કષાયેઽપિ ભવેત્ યતઃ સ દશમગુણસ્થાનં યાવદ્ ભવેત્ અયં સામાયિકસંયતસ્તુ નવમગુણસ્થાન યાવદ્ ભવેદતોઽયં દ્વયી કષાયયોર્ભવતિ, તત્ર કષાયદ્વયસ્વાનશમ્ભાવાદિતિ વિવેકઃ । પ્રશ્નોત્તરક્રમો યથા ચદિ સકપાયી ભવેત્ તદા સ સ્વલ્પ મદન્ત ! કતિષુ કષાયેષુ

અઠારહવાં કષાય દ્વાર કા કથન

‘સામાઙ્યસંજ્ઞે નં મંતે ! કિં સકસાઈ હોજ્જા અકસાઈ હોજ્જા’ હે મદન્ત ! સામાયિકસંયત કષા કષાય સહિત હોતા હૈં ? અથવા કષાય રહિત હોતા હૈં ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈં—‘ગોયમા ! સકસાઈ હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! સામાયિક સંયત કષાય સહિત હોતા હૈં ‘નો અકસાઈ હોજ્જા’ કષાય રહિત નહીં હોતા હૈં ‘જહા કસાયકુસીલે’ જૈસા કિં કષાય કુસીલ હોતા હૈં । અન્તર ઇતના હી હૈં કિં કષાય કુસીલ દસવે ગુણસ્થાન તક હોને સે વહ એક કષાયવાલા ખી હોતા હૈં કિન્તુ સામાયિક સંયત તો નવવે ગુણસ્થાન તક હી હોતા હૈં, અતઃ ઇસકે દો કષાયોં કા ઉદય અવશ્ય રહતા હૈં । વહ ઇસ પ્રકાર હે મદન્ત ! ચદિ વહ કષાય સહિત હોતા હૈં તો કિતની કષાયોં વાલા હોતા હૈં ?

હવે અઠારમા કષાયદ્વારતુ કથન દરવ માં આવે છે —

‘સામાઙ્યસંજ્ઞે નં મંતે ! કિં સકસાઈ હોજ્જા, અકસાઈ હોજ્જા’ હે ભગવન્ સામાયિક સંયત શું કષાય સહિત હોય છે ? કે કષાય રહિત હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમા પ્રભુશ્રી કહે છે કે ‘ગોયમા ! સકસાઈ હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! સામાયિક સંયત કષાય સહિત હોય છે, નો અકસાઈ હોજ્જા’ કષાય વિનાના હોતા નથી — ‘જહા કસાયકુસીલે’ જે પ્રમાણે કષાયકુસીલ હોય છે, કષાય કુસીલના કથન કરતાં એટલું જ અતર છે કે કષાયકુસીલ દશમા ગુણસ્થાન પર્વન્ત હોવાથી તે એક કષાયવાળા પશુ હોય છે અને સામાયિક સંયતો નવમા ગુણસ્થાન સુધી હોય છે તેથી તેને બે કષાયોંના ઉદય અવશ્ય રહે છે, તે આ પ્રમાણે છે—હે ભગવન્ જો તે કષાય સહિત હોય છે, તો કેટલા કષાયોવાળા હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમા

મહેત્ ગૌતમ ! ચતુર્ણાં વા ત્રિણાં વા દ્વયોર્વાં મહેત્ ચતુર્ણાં કષાયેષુ મહત્ સંજ્વલન-
 ક્રોધમાનમાયાલોભેષુ મહેત્ ત્રિણાં મહત્ સંજ્વલનમાનમાયાલોભેષુ મહેત્ દ્વયોર્મહત્
 સંજ્વલનમાયાલોભેષુ મહેદિતિ 'એવં છેદોવદ્વાવણિએ વિ' એવં સામાયિકસંયતવદેવ
 છેદોપસ્થાપનીયસંયતોઽપિ સકષાયી મહેત્ નો અકષાયી મહેત્ યદિ સકષાયી મહેત્
 તદા ચતુર્ણાં ત્રિણાં દ્વયોરેકસ્મિન્ વ મહેત્ ચતુર્ણાં મહત્ સંજ્વલનક્રોધમાનમાયા-
 લોભેષુ મહેત્ ત્રિણાં મહત્ સંજ્વલનમાયાલોભેષુ મહેત્ દ્વયોર્મહત્ માયાલોભયો
 મહેત્ એકસ્મિન્ મહત્ સંજ્વલન લોભે મહેદિતિ માવઃ । 'પરિહારવિશુદ્ધિએ
 જહા પુલાએ' પરિહારવિશુદ્ધિકો યથા પુલાકઃ, યથા પુલાકસ્તથા પરિહાર
 વિશુદ્ધિકસંયતોઽપિ સકષાયી કષાયચતુષ્કવાન્ મહેત્ નો અકષાયી
 મહેત્ । પુલાકપાઠો યથા—'પુલાએ જં મંતે સકસાઈ હોજ્જાં ગોયમા ।
 'ચઉસુ વિ કોહમાણમાયાલોભેસુ હોજ્જા' ઇતિ । યદિ સકષાયી મહેત્

ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈં—હે ગૌતમ વહ ચાર કષાયોં વાલા
 મી હોતા હૈ, ત્રીન કષાયોં વાલા મી હોતા હૈ ઓર દો કષાયોં
 વાલા મી હોતા હૈ જબ વહ ચાર કષાયોં વાલા હોતા હૈ તો
 સંજ્વલન સમ્બન્ધી ક્રોધ, માન, માયા ઓર લોભ વાલા હોતા હૈ ઓર
 જબ વહ ત્રીન કષાયોં વાલા હોતા હૈ તો વહ સંજ્વલન સમ્બન્ધી માન
 માયા ઓર લોભવાલા હોતા હૈ ઓર જબ વહ દો કષાયોં વાલા હોતા
 હૈ તબ સંજ્વલન સમ્બન્ધી માયા ઓર લોભ વાલા હોતા હૈ

'એવં છેદોવદ્વાવણિએ વિ' ઇસી પ્રકાર સે છેદોપસ્થાપનીય સંયત
 મી હોતા હૈ । અર્થાત્ છેદોપસ્થાપનીય સંયત મી કષાય સહિત હી હોતા

પ્રભુશ્રી કહે છે કે—હે ગૌતમ ! તે ચાર કષયોવાળા પણ હોય છે, એ કષાયોવાળા
 પણ હોય છે, અને એક કષાયવાળા પણ હોય છે જ્યારે તે ચાર કષયોવાળા
 હોય છે તો સંજ્વલન સંબંધી ક્રોધ કષાય, માનકષાય માયાકષાય અને લોભ-
 કષાય એ ચાર કષયોવાળા હોય છે, અને જ્યારે તે ત્રણ કષયોવાળા હોય છે,
 ત્યારે તે સંજ્વલન સંબંધી માનકષાય, માયાકષાય અને લોભ કષાય એ
 ત્રણ કષયોવાળા હોય છે. અને જ્યારે તે એ કષયોવાળા હોય છે, ત્યારે
 સંજ્વલન સંબંધી માયાકષાય અને લોભકષાય એ એ કષયોવાળા હોય છે.

'એવં છેદોવદ્વાવણિએ વિ' એજ પ્રમાણે છેદોપસ્થાપનીય સંયત પણ
 કષાય સહિત જ હોય છે. કષાયરહિત હોતા નથી કષાય સહિત
 પણમાં તેમને ચાર કષાયો પણ હોય છે, ત્રણ કષાયો પણ હોય છે,
 એ કષાયો પણ હોય છે. અને એક કષાય પણ હોય છે. ચાર કષાયો

તદા ક્રોધમાનમાયાલોભેષુ ભવેદિતિ । 'સુદૃપસંપરાયસંયત્ પુચ્છા' સૂક્ષ્મ-
સંપરાયસંયતઃ સ્વલ્પ ભદન્ત ! કિં સકષાયી ભવેત્ અકષાયી વા - ભવે-
દિતિ પૃચ્છા-પ્રશ્નઃ, ભગવાનાહ- 'ગોયમા' ઇત્યાદિ, ગોયમા' હે ગૌતમ !
'સકસાઈ હોજ્જા નો અકસાઈ હોજ્જા' સકષાયી ભવેત્ નો અકષાયી ભવેત્ 'જઈ
સકસાઈ હોજ્જા સે ણં મંતે । કઠ્ઠસુ કસાપસુ હોજ્જા' યદિ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતઃ
સકષાયી ભવેત્ સ સ્વલ્પ ભદન્ત ! કતિપુ કષાયેષુ ભવેદિતિ પ્રશ્નઃ, ભગવાનાહ-

હૈ કષાય રહિત નહીં હોતા હૈ । કષાય સહિત હોને મેં ઉસ હે ચાર કષાયે
બી હોતી હૈ, ત્રીન કષાયે બી હોતી હૈ, ઓર દો કષાયે બી હોતી હૈ,
ઓર એક કષાય બી હોતી હૈ । ચાર કષાયે હોને મેં સંજ્વલન સમ્બન્ધી
ક્રોધ, માન, માયા ઓર લોભ ચે ચાર કષાયે હોતી હૈ, ત્રીન કષાયે
હોને મેં વહ સંજ્વલન સમ્બન્ધી માન, માયા ઓર લોભ કષાય વાલા
હોતા હૈ, દો કષાય વાલા હોને મેં વહ સંજ્વલન સમ્બન્ધી માયા ઓર
લોભ વાલા હોતા હૈ । 'તથા એક કષાયવાલા હોને મેં વહ કેવલ એક
સંજ્વલન સમ્બન્ધી લોભ વાલા હોતા હૈ । 'પરિહારવિમુદ્ધિય જહા
પુલાય' પુલાક કે જૈસા પરિહાર વિમુદ્ધિક સંયત બી કષાય સહિત હી
હોતા હૈ । કષાય રહિત નહીં હોતા હૈ કષાય સહિત હોને મેં વહ સંજ્વ-
લન સમ્બન્ધી ક્રોધ માન, માયા ઓર લોભ इन चारों कषायवाला
होता है, तीन आदि कषायवाला नहीं होता है ।

હોવાના સંબંધમાં સંજ્વલન સંબંધી ક્રોધ, માન, માયા, અને લોભ
એ ચાર કષાયો હોય છે અને જ્યારે ત્રણ કષાયો હોય છે, ત્યારે સંજ્વલન
સંબંધી માન માયા અને લોભ એ ત્રણ કષાયોવાળા હોય છે અને જ્યારે
બે કષાયોવાળા હોય છે, ત્યારે તે સંજ્વલન સંબંધી માયા અને લોભ એ
બે કષાયોવાળા હોય છે. તથા જ્યારે એક કષાયવાળા હોય છે, ત્યારે કેવળ
એક સંજ્વલન સંબંધી લોભ કષાયવાળા જ હોય છે 'પરિહારવિમુદ્ધિય જહા
પુલાય' પુલાકના કથન પ્રમાણે પરિહારવિમુદ્ધિક સંયત પણ કષાય સહિત જ
હોય છે, કષાય વિનાના હોતા નથી. કષાય સહિત હોવામાં તે સંજ્વલન
સંબંધી ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ કષાયવાળા હોય છે. અને ત્રણ
કષાયોવાળા હોય ત્યારે તે સંજ્વલન સંબંધી માન માયા અને લોભવાળા
હોય છે. બે કષાયોવાળા હોય ત્યારે તે સંજ્વલન સંબંધી માયા અને લોભ
કષાયવાળા હોય છે. અને એક કષાયવાળા હોય ત્યારે કેવળ એક સંજ્વલન
સંબંધી લોભ કષાયવાળા જ હોય છે.

‘ગોયમા’ ક્ષયાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘ઍગંમિ સંજલળલોમે હોજ્જા’ ઍકસ્મિન્ સંજ્વલનલોમે ભવેત્ । ‘અહ્કલાયસંજઍ જહા ણિયંઠે’ યથાખ્યાતસંયતો યથા-
નિર્ગ્રન્થઃ, કષાયદ્વારે યથાખ્યાતસંયતો નિર્ગ્રન્થનદેવ જ્ઞાતવ્યઃ, નો સકપાયી ભવેત્
કિન્તુ અકપાયી ભવેત્ યદિ અકપાયી યોક્તદા કિમુપશાન્તકપાયી ભવેત્
ક્ષીણકપાયી વા ભવેત્ ? ગૌતમ ! ઉપશાન્તકપાયી વા ભવેત્ ક્ષીણકપાયી
વા ભવેદિતિ । (૧૮) સૂ.૦ ૪ ।

‘સુદ્ધમસંપરાયસંજઍ પુચ્છા’ હે ભદન્ત ! સુદ્ધમસંપરાય સંયત
કયા કષાય સહિત હોતા હૈ ? અથવા કષાય રહિત હોતા હૈ ? ઉત્તર
મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ—‘ગોયમા સકસાઈ હોજ્જા, નો અકસાઈ હોજ્જા’
હે ગૌતમ ! વહ કષાય સહિત હોતા હૈ કષાય રહિત નહીં હોતા
હૈ । ‘જહ સકસાઈ હોજ્જા સે ણં મંતે ! કહસુ કસાણસુ હોજ્જા’
હે ભદન્ત ! યદિ વહ કષાય સહિત હોતા હૈ તો હે ભદન્ત ! વહ કિતની
કષાયોં વાલા હોતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ—‘ગોયમા ! ઍગંમિ
સંજલળલોમે હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! વહ સિર્ફ ઍક સંજ્વલનલોભવાલા
હી હોતા હૈ । ‘અહ્કલાયસંજઍ જહા ણિયંઠે’ હે ગૌતમ ! યથાખ્યાત
સંયત નિર્ગ્રન્થ કે જૈસે હી કષાય દ્વાર મેં જાનનાં ચાહિયે । તથા ચ
યથાખ્યાત સંયત નિર્ગ્રન્થ કે જૈસે અકપાયી હોતા હૈ—કષાય સહિત
નહીં હોતા હૈ । અકપાયી અવસ્થા મેં અથવા તો વહ ઉપશાન્ત કષાય
વાલા હોતા હૈ અથવા ક્ષીણ કષાય વાલા હોતા હૈ । સૂ. ૦ ૪ ॥

॥ ૧૮ વાં કષાય દ્વાર કા કથન સમાપ્ત ॥

‘સુદ્ધમસંપરાયસંજઍ પુચ્છા’ હે ભગવન્ સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત શુ કષાય
સહિત હોય છે ? અથવા કષાય વિનાના હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં
પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—‘ગોયમા ! સકસાઈ હોજ્જા, નો અકસાઈ
‘હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! તે કષાય સહિત હોય છે, કષાય વિનાના હોતા નથી.
‘જહ સકસાઈ હોજ્જા સે ણં મંતે ! કહસુ કસાણસુ હોજ્જા’ હે ભગવન્ ને તે
કષાય સહિત હોય છે, તો તે કેટલા કષાયોવાળા હોય છે ? આ પ્રશ્નના
ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! ઍગંમિ સંજલળલોમે હોજ્જા’ હે ગૌતમ !
તે કેવળ ઍક સંજ્વલન લોભવાળા જ હોય છે. ‘અહ્કલાયસંજઍ જહા
ણિયંઠે’ હે ગૌતમ ! યથાખ્યાત સંયત કષાયદ્વારના સંબંધમાં નિર્ગ્રન્થ પ્રમાણે
સમજવા. અર્થાત્ યથાખ્યાત સંયત નિર્ગ્રન્થના કથન પ્રમાણે અકપાયી હોય
છે. કષાય સહિત હોતા નથી. અકપાયી અવસ્થામાં તે ઉપશાન્ત કષાયવાળા
હોય છે. અથવા ક્ષીણકષાય વાળા હોય છે. ॥ સૂ. ૦ ૪ ॥

लेश्यादिद्वारेषु आह—‘सामाड्यसंजण णं भंते !’ इत्यादि,

मूलम्—सामाड्यसंजण णं भंते ! किं सलेस्से होज्जा अले-
स्से होज्जा गोयमा ! सलेस्से होज्जा जहा कसायकुसीले । एवं
छेदोवट्ठावणिण वि । परिहारविसुद्धिण जहा पुलाए सुहुमसंपराए
जहा णियंटे । अहक्खाए जहा पुलाए । णवरं जइ सलेस्से
होज्जा एगाए सुक्कलेस्साए होज्जा १९ । सामाड्यसंजण णं
भंते ! किं बड्डमाणपरिणामे होज्जा हीयमाणपरिणामे अवट्ठिय-
परिणामे होज्जा ? गोयमा ! बड्डमाणपरिणामे जहा पुलाए । एवं
जाव परिहारविसुद्धिण । सुहुमसंपराए पुच्छा गोयमा ! बड्डमाण-
परिणामे वा होज्जा, हीयमाणपरिणामे वा होज्जा, णो अव-
ट्ठियपरिणामे होज्जा । अहक्खाए जहा णियंटे । सामाड्य-
संजण णं भंते ! केवइयं कालं बड्डमाणपरिणामे होज्जा ?
गोयमा ! जहन्नेणं एकं समयं जहा पुलाए । एवं जाव परिहार-
विसुद्धिण । सुहुमसंपरायसंजण णं भंते ! केवइयं कालं बड्डमा-
णपरिणामे होज्जा ? गोयमा ! जहन्नेणं एकं समयं उक्कोसेणं
अंतोमुहुत्तं । केवइयं कालं हीयमाणपरिणामे होज्जा ? एवं चेव ।
अहक्खायसंजण णं भंते ! केवइयं कालं बड्डमाणपरिणामे होज्जा ?
गोयमा ! जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं । केवइयं
कालं अवट्ठियपरिणामे होज्जा ? गोयमा ! जहन्नेणं एकं समयं
उक्कोसेणं देसूणा पुव्वकोडी २० । सामाड्यसंजण णं भंते ! कइ-
कम्मपगडीओ बंधइ ? गोयमा ! सत्तविहबंधए वा अट्ठविह-
बंधए वा एवं जहा बउसे । एवं जाव परिहारविसुद्धिण ।
सुहुमसंपरायसंजण पुच्छा गोयमा ! आउयमोहणीयवज्जाओ
छ कम्मपगडीओ बंधइ, अहक्खायसंजण जहा सिणाए २१ ।

सामाद्वयसंजय षं भंते ! कइ कम्मपगडीओ वेएइ ? गोयमा !
 णियसं अट्टकम्मपगडीओ वेदेइ एवं जाव सुहुमसंपराए ।
 अहक्खाए पुच्छा गोयमा ! सत्तविहवेयए वा चउविहवेयए
 वा । सत्तविहे वेदेमाणे मोहणिज्जवज्जाओ सत्तकम्मपगडीओ
 वेदेइ चत्तारि वेदेमाणे पेयणिज्जाउयनामगोयाओ चत्तारि
 कम्मपगडीओ वेदेइ २२ । सामाद्वयसंजय षं भंते ! कइकम्म-
 पगडीओ उदीरेइ गोयमा ! सत्तविहे जहा वउसो । एवं जाव
 परिहारविसुद्धिए । सुहुमसंपराए पुच्छा गोयमा ! छव्विह
 उदीरेण वा पंचविह उदीरेण वा । छ उदीरेमाणे आउयवेयणि-
 ज्जवज्जाओ छ कम्मपगडीओ उदीरेइ, पंचउदीरेमाणे आउय-
 वेयणिज्जमोहणिज्जवज्जाओ पंचकम्मपगडीओ उदीरेइ । अह-
 क्खायसंजय पुच्छा गोयमा ! पंचविह उदीरेण वा दुविहउदीरेण
 वा, पंच उदीरेमाणे आउय० सेसं जहा णियंठस्स २३ । सामाद्वय-
 संजय षं भंते ! सामाद्वयसंजयत्तं जहमाणे किं जहइ किं उव-
 संपज्जइ ? गोयमा ! सामाद्वयसंजयत्तं जहइ छेदोवट्ठावणिय
 संजयं वा सुहुमसंपरायसंजयं वा असंजमं वा संजमासंजमं
 वा उवसंपज्जइ । छेदोवट्ठावणिण पुच्छा गोयमा ! छेदोवट्ठाव-
 णियसंजयत्तं जहइ सामाद्वयसंजयत्तं वा, परिहारविसुद्धिय-
 संजयत्तं वा सुहुमसंपरायसंजयत्तं वा असंजमं वा संजमासंजमं
 वा उवसंपज्जइ । परिहारविसुद्धिण पुच्छा गोयमा ! परिहार-
 विसुद्धियसंजयत्तं जहइ छेदोवट्ठावणियसंजयत्तं वा असंजमं
 वा उवसंवज्जइ । सुहुमसंपराए पुच्छा गोयमा ! सुहुमसंपराय-
 संजयत्तं जहइ, सामाद्वयसंजयत्तं वा छेदोवट्ठावणियसंजयत्तं

वा अहक्खायसंजयत्तं वा असंजमं वा उवसंवज्जइ । अहक्खाय
संजए पृच्छा गोथमा ! अहक्खायसंजयत्तं जहइ सुहुमसंपराय-
संजयत्तं वा असंजमं वा सिद्धिगइ वा उवसंवज्जइ २४ ॥सू० ५॥

छाया—सामायिकसंयतः खलु भदन्त ! किं सलेश्यो भवेत् अलेश्यो
भवेत् ? गौतम ! सलेश्यो भवेत् यथा कषायकुशीलः । एवं छेदोपस्थापनीयोऽपि ।
परिहारविशुद्धिको यथा पुलाकः सूक्ष्मसंपरायसंयतो यथा निर्ग्रन्थः । यथाख्यातो
यथा स्नातकः । नवरं यदि सलेश्यो भवेत् एकस्यां शुक्ललेश्यायां भवेत् (१९) ।
सामायिकसंयतः खलु भदन्त ! किं वर्द्धमानपरिणामो भवेत् हीयमानपरिणामः
अवस्थितपरिणामो भवेत् ? गौतम ! वर्द्धमानपरिणामो यथा पुलाकः । एवं यावत्
परिहारविशुद्धिकः । सूक्ष्मसंपरायः पृच्छा गौतम ! वर्द्धमानपरिणामो वा भवेत्
हीयमानपरिणामो वा भवेत् नो अवस्थितपरिणामो भवेत् । यथाख्यातो यथा
निर्ग्रन्थः । सामायिकसंयतः खलु भदन्त ! कियन्तं कालं वर्द्धमानपरिणामो भवेत्
गौतम ! जघन्येन एकं समयं यथा पुलाकः । एवं यावत् परिहारविशुद्धिकोऽपि ।
सूक्ष्मसंपरायसंयतः खलु भदन्त ! कियन्तं कालं वर्द्धमानपरिणामो भवेत् ?
गौतम ! जघन्येन एकं समयम् उत्कर्षेणान्तर्मुहूर्तम् । कियन्तं कालं हीयमानपरि-
णामः, एवमेव । यथाख्यातसंयतः खलु भदन्त ! कियन्तं कालं वर्द्धमानपरिणामो
भवेत् ? गौतम ! जघन्येन अन्तर्मुहूर्तम् उत्कर्षेणापि अन्तर्मुहूर्तम् । कियन्तं कालं
अवस्थितपरिणामो भवेत् ? गौतम ! जघन्येनैकं समयम् उत्कर्षेण देशोना पूर्वकोटि
(२०) । सामायिकसंयतः खलु भदन्त ! कति कर्मप्रकृती वेदनाति ? गौतम !
सप्त विधवन्धको वा अष्टविधवन्धको वा एवं यथा वकुशः । एवं यावत्परिहार-
विशुद्धिकः । सूक्ष्मसंपरायसंयतः पृच्छा, गौतम ! आयुष्कमोहनीयवर्जाः षट्कर्म
प्रकृतीर्वेदनाति । यथाख्यातसंयतो यथा स्नातकः (२१) सामायिकसंयतः खलु
भदन्त ! कति कर्मप्रकृती वेदयति ? गौतम ! नियमात् अष्टकर्मप्रकृतीर्वेदयति
एवं यावत् सूक्ष्मसंपरायः । यथाख्यातः पृच्छा गौतम ! सप्तविधवेदको वा
चतुर्विधवेदको वा सप्तविधा वेदयन् मोहनीयवर्जाः सप्तकर्मप्रकृतीर्वेदयति
चतस्रः वेदयन् वेदनीयायुष्कनामगोत्राश्रयतस्रः कर्मप्रकृतीर्वेदयति (२२) ।
सामायिकसंयतः खलु भदन्त ! कति कर्मप्रकृती रुदीरयति ? गौतम ! सप्तविधा
यथा वकुशः, । एवं यावत् परिहारविशुद्धिकः । सूक्ष्मसंपरायः पृच्छा गौतम !
षड्विधोदीरको वा पञ्चविधोदीरको वा । षड् उदीरयन् आयुष्कवेदनीयवर्जाः
षट्कर्मप्रकृती रुदीरयति पञ्च उदीरयन् आयुष्कवेदनीयवर्जाः पञ्च कर्मप्रकृती
रुदीरयति पञ्च उदीरयन् आयुष्कवेदनीयमोहनीयवर्जाः पञ्च कर्मप्रकृतीरुदीर-

યતિ । યથાહ્યાતસંયતઃ પૃચ્છા ગૌતમ ! પશ્ચવિધોદીરકો વા દ્વિવિધોદીરકો વા અનુદીરકો વા । પશ્ચ ઉદીયન્ આયુષ્ક૦ શેપં યથા નિર્ગ્રન્થસ્ય (૨૩) । સામાયિકસંયતઃ સ્વલુ ભદન્ત ! સામાયિકસંયતત્વં જહન્ કિં જહાતિ કિમુપસંપદ્યતે ? ગૌતમ ! સામાયિકસંયતત્વં જહાતિ છેદોપસ્થાપનીયસંયતત્વં વા સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતત્વં વા અસંયમં વા સંયમાસંયમં વા ઉપસંપદ્યતે । છેદોપસ્થાપનીયઃ પૃચ્છા ગૌતમ ! છેદોપસ્થાપનીયસંયતત્વં જહાતિ સામાયિકસંયતત્વં વા પરિહારવિશુદ્ધિકસંયતત્વં વા સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતત્વં વા અસંયમં વા સંયમાસંયમં વા ઉપસંપદ્યતે । પરિહારવિશુદ્ધિકઃ પૃચ્છા ગૌતમ ! પરિહારવિશુદ્ધિકસંયતત્વં જહાતિ છેદોપસ્થાપનીયસંયતત્વં વા અસંયમં વા ઉપસંપદ્યતે । સૂક્ષ્મસંપરાયઃ પૃચ્છા ગૌતમ ! સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતત્વં જહાતિ સામાયિકસંયતત્વં વા છેદોપસ્થાપનીયસંયતત્વં વા યથાહ્યાતસંયતત્વં વા અસંયમં વા ઉપસંપદ્યતે । યથાહ્યાતસંયતઃ પૃચ્છા ગૌતમ ! યથાહ્યાતસંયતત્વં જહાતિ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતત્વં વા અસંયમં વા સિદ્ધિગતિ વા, ઉપસંપદ્યતે (૨૪) સૂ. ૫ ।

ટીકા—एकोनविंशतितमं लेश्याद्वारमाह—‘सामाहयसंजए णं भंते सलेस्से होज्जा अलेस्से होज्जा’ सामायिकसंयतः स्वलु भदन्त ! किं सलेश्यो लेश्यावान् वा भवेत् यद्वा अलेश्यो-लेश्यारहितो भवेदिति लेश्याद्वारे प्रश्नः, भगवानाह—‘गोयमा’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘सलेस्से होज्जा जहा कसायकुसीळे’ सलेश्यो लेश्यावान् भवेत् सामायिकसंयतो यथा कषायकुशीलः, सामायिकसंयतः

उन्नीसवां लेश्या द्वार का कथन

ટીકાર્થ—‘सामाहयसंजए णं भंते ! किं सलेस्से होज्जा, अलेस्से होज्जा’ हे भदन्त ! सामायिक संयत लेश्या वाला होता है ? अथवा बिना लेश्या का होता है ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—‘गोयमा सलेस्से होज्जा जहा कसायकुसीळे’ हे गौतम ! सामायिकसंयत लेश्यावाला होता है जैसा कि कषायकुशील लेश्यावाला होता है । हे भदन्त ! यदि वह लेश्यावाला होता है तो कितनी लेश्याओंवाला होता है ? हे गौतम !

હવે ઓગણીસમા લેશ્યાદિદ્વારનું કથન કરવામાં આવે છે.

ટીકાર્થ—‘सामाहयसंजए णं भंते ! किं सलेस्से होज्जा, अलेस्से होज्जा’ हे भगवन् सामायिक संयत लेश्यावाणा डाय छे ? अथवा लेश्याबिनाना डाय छे ? आ प्रश्नना उत्तरमां प्रभुश्री कहे छे के—‘गोयमा ! अलेस्से होज्जा, जहा कसायकुसीळे’ हे गौतम ! सामायिक संयत लेश्यावाणा डाय छे ने शीते कषायकुशील लेश्यावाणा डाय छे. तेम हे भगवन् ने ते लेश्यावाणा डाय छे, तो केटी लेश्याओंवाणा डाय छे ? हे गौतम ! ते कृष्णलेश्याधी

સલેશ્યો ભવેત્ ન તુ અલેશ્યો ભવેત્ યદિ લેશ્યાવાન્ ભવેત્ તદા સ્વલુ મદન્ત ! સ
કતિષુ લેશ્યાસુ ભવેત્ ? ગૌતમ ! પદ્મસુ લેશ્યાસુ ભવેત્ તથથા કૃષ્ણલેશ્યાત આરમ્ભ્ય
શુક્લલેશ્યાપર્યન્તલેશ્યાસુ ભવેદિતિ ભાવઃ । ‘એવં છેદોવદ્વાવણિ એ વિ’ એવમ્-
સામાયિકસંયતવદેવ છેદોપસ્થાપનીયસંયતોડપિ સલેશ્ય એવ ભવતિ ન તુ
અલેશ્યઃ, યદિ સલેશ્યો ભવતિ તદા પદ્મસ્ત્રપિ શુક્લાન્તાસુ ભવતીતિ । ‘પરિહાર-
વિસુદ્ધિ એ જહા પુલા એ’ પરિહારવિશુદ્ધિકસંયતઃ સલેશ્યો ભવેત્ ન તુ અલેશ્યો
ભવેત્ યદિ સલેશ્યો ભવેત્ તદા તિપ્તસ્ત્રપિ શુદ્ધલેશ્યાસુ ભવેત્ તથથા તેજો
લેશ્યાયામ્ પદ્મલેશ્યાયાં શુક્લલેશ્યાયાં ચેતિ ભાવઃ ‘સુદ્ધમસંપરાયસંયતો યથા
નિર્ગ્રન્થઃ, સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતઃ સલેશ્યો ભવતિ ન તુ લેશ્યારહિતઃ, યદિ સલેશ્યો
ભવેત્તદા એકસ્યાં શુક્લલેશ્યાયાં ભવેદિતિ ભાવઃ । ‘અહઃસ્ત્રા એ જહા સિણા એ’
યથાસ્થાતસંયતો યથા સ્નાતકઃ, યથાસ્થાતસંયતઃ સલેશ્યોડપિ ભવેત્ અલેશ્યોડપિ

વહ કૃષ્ણલેશ્યા સે લેકર શુક્લ લેશ્યા તક કી ૬ લેશ્યાઓ વાલા
હોતા હૈ । ‘એવં છેદોવદ્વાવણિ એ વિ’ સામાયિક સંયત કે જૈસે હી
છેદોપસ્થાપનીયસંયત ભી લેશ્યાવાલા હી હોતા હૈ વિનાલેશ્યા કા નહીં
હોતા હૈ । ‘લેશ્યાવાલા હોને પર ભી યહ એક દો આદિ લેશ્યા વાલા
નહીં હોતા હૈ । કિન્તુ કૃષ્ણલેશ્યા સે લેકર શુક્લ લેશ્યા તક કી છઠો
લેશ્યા વાલા હોતા હૈ । ‘પરિહારવિસુદ્ધિ એ જહા પુલા એ’ પરિહાર વિશુ-
દ્ધિક સંયત પુલાક કે જૈસે શુદ્ધ ત્રીન લેશ્યાઓવાલા હોતા હૈ । જૈસે
તેજોલેશ્યાવાલા હોતા હૈ પદ્મલેશ્યા વાલા હોતા હૈ ઓર શુક્લલેશ્યા
વાલા હોતા હૈ । ‘સુદ્ધમસંપરાયસંયત’ સૂક્ષ્મ સંપરાય સંયત નિર્ગ્રન્થ કે
જૈસે એક શુક્લલેશ્યા વાલા હી હોતા હૈ । ‘અહઃસ્ત્રા એ જહા સિણા એ’
યથાસ્થાત સંયત સ્નાતક કે જૈસે લેશ્યાવાલા ભી હોતા હૈ ઓર

લઈને શુક્લલેશ્યા સુધીની છ લેશ્યાઓવાળા હોય છે ‘એવં છેદોવદ્વાવણિ એ વિ’ સામાયિક સંયતના કથન પ્રમાણે છેદોપસ્થાપનીય સંયત પણ લેશ્યા-
વાળા જ હોય છે લેશ્યા વિનાના હોતા નથી અને લેશ્યાવાળા હોવામાં
પણ તે એક બે વિગેરે લેશ્યાવાળા હોતા નથી પરંતુ કૃષ્ણલેશ્યાથી લઈને
શુક્લ લેશ્યા સુધીની છએ લેશ્યાવાળા હોય છે.

‘પરિહારવિસુદ્ધિ એ જહા પુલા એ’ પરિહારવિશુદ્ધિક સંયત પુલકના કથન
પ્રમાણે શુદ્ધ ત્રણ લેશ્યાઓવાળા હોય છે જેમકે-તેજોલેશ્યાવાળા હોય છે.
પદ્મલેશ્યાવાળા હોય છે, અને શુક્લલેશ્યાવાળા હોય છે ‘સુદ્ધમસંપરાયસંયત’
સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત નિર્ગ્રન્થના કથન પ્રમાણે એક શુક્લલેશ્યાવાળા જ હોય
છે. ‘અહઃસ્ત્રા એ જહા સિણા એ’ યથાસ્થાત સંયત સ્નાતકના કથન પ્રમાણે

મવેત્ 'નવરં જડ સલેશ્યે હોજ્જા' ણવાર સુકલેશ્યા હોજ્જા' નવરં-કેવલં યથા-
 ક્યાતસંયત્તાત્ સ્નાતકશ્યાયં વિશેષઃ યત્ સ્નાતકો યદિ સલેશ્યો મવેત્તદા-
 સ કેવલપરમશુક્લલેશ્યાવાનેવ મવેત્, યથાક્યાતસંયતસ્તુ સ્નાતકાપેક્ષયા નિર્વિ-
 શેષેણ શુક્લલેશ્યો મવેદત્ ઉક્તમ્-યથારુયાતો યદિ સલેશ્યો મવેત્તદા
 એકસ્યાં શુક્લલેશ્યાયાં મવેદિતિ ૧૯ । વિશતિતમં પરિણામદ્વારમાહ-'સામા-
 હ્યસંજણં મંતે !' સામાયિકસંયતઃ સ્વલુ મદન્ત । 'કિં વદ્ધમાણપરિણામે હોજ્જા'
 કિં વર્ધમાણપરિણામો મવેત્ 'હીયમાણપરિણામે' હીયમાણપરિણામો વા મવેત્
 'અવદ્વિગપરિણામે' અવસ્થિતપરિણામઃ-સ્થિરપરિણામો વા મવેદિતિ પ્રશ્નઃ,
 મગવાનાહ-'ગોયમા' ઇત્યાદિ । 'ગોયમા' હે ગૌતમ ! 'વદ્ધમાણપરિણામો જહા

વિના લેશ્યા કા ઓ હોના હૈ । 'નવરં' યદિ વહ લેશ્યાવાલા હોતા હૈ
 હૈ તો એક કેવલ શુક્લલેશ્યાવાલા હી હોતા હૈ । પરન્તુ સ્નાતક યદિ
 લેશ્યા વાલા હોતા તો વહ પરમ શુક્લલેશ્યાવાલા હોતા હૈ । યહી યથા-
 રુયાત સંયત સે સ્નાતક કી વિશેષતા હૈ ઓર યથારુયાતસંયત સ્નાતક
 કી અપેક્ષા સામાન્ય શુક્લલેશ્યાવાલા હોતા હૈ ।

૧૯ વાં દ્વાર કા કથન સમાપ્ત

વીસવાં પરિણામ દ્વાર કા કથન

'સામાહ્યસંજણં મંતે । કિં વદ્ધમાણપરિણામે હોજ્જા હીયમાણ-
 પરિણામે હોજ્જા' હે મદન્ત ! સામાયિકસંયત કયા વર્ધમાણ પરિણામ
 વાલા હોતા હૈ ? અથવા હીયમાણ પરિણામ વાલા હોતા હૈ ? અથવા-
 'અવદ્વિગપરિણામે હોજ્જા' અવસ્થિત પરિણામ વાલા હોતા હૈ ? ઉત્તર

લેશ્યાવાળા પશુ હોય છે. અને લેશ્યા વિનાના પશુ હોય છે. નવરં' ને તે
 લેશ્યાવાળા હોય તો કેવળ એક શુક્લલેશ્યાવાળા જ હોય છે. પરંતુ સ્નાતક
 ને લેશ્યાવાળા હોય છે, તો તે પરમ શુક્લ લેશ્યાવાળા હોય છે, એજ
 યથારુયાત સંયત કરતાં સ્નાતકમાં વિશેષપણું છે. અને યથારુયાત સંયત
 નિર્ગન્થની અપેક્ષાથી શુક્લ લેશ્યાવાળા હોય છે.

ઓગણીસમા લેશ્યાદ્વારતું કથન સમાપ્ત

હવે વીસમા પરિહાર દ્વારતું કથન કરવામાં આવે છે.

'સામાહ્યસંજણં મંતે ! કિં વદ્ધમાણપરિણામે હોજ્જા, હીયમાણપરિણામે
 હોજ્જા' હે ભગવન્ સામાયિક સંયત શું વર્ધમાણ પરિણામવાળા હોય છે ?
 અથવા હીયમાણ પરિણામવાળા હોય છે ? અથવા 'અવદ્વિગપરિણામે હોજ્જા'
 અવસ્થિત પરિણામવાળા હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમ-
 સ્ત્રામીને કહે છે કે-'ગોયમા ! વદ્ધમાણપરિણામે હોજ્જા જહા પુલા' હે

પુલાએ' વર્દ્ધમાનપરિણામવાન્ વા ભવેત્ યથા પુલાકઃ, સામાયિકસંયતઃ વર્દ્ધ-
માનપરિણામવાન્ વા ભવેત્ હીયમાનપરિણામવાન્ વા ભવેત્ સ્થિરપરિણામવાન્ વા
ભવેદિતિ । 'एवं जाव परिहारविसुद्धि' एवं यावत् परिहारविशुद्धिकः, यावत्पदेन
छेदोपस्थापनीयस्य संग्रहो भवति तथा च छेदोपस्थापनीयसंयतपरिहारविशु-
द्धिकसंयतौ सामायिकसंयतवदेव वर्द्धमानपरिणामौ भवेताम्, हीयमानपरि-
णामौ वा भवेताम् स्थिरपरिणामौ वा भवेतामिति भावः । 'सुहृमसंपराए पुच्छा'
सूक्ष्मसंपरायसंयतः खलु भदन्त ! किं वर्द्धमानपरिणामो भवेत् हीयमानपरि-
णामो वा भवेत् अवस्थितपरिणामो वा भवेदिति पृच्छा-प्रश्नः, भगवानाह-
'गोयमा' इत्यादि, 'गोयमा' हे गौतम ! 'वर्द्धमाणपरिणामे वा होज्जा' वर्द्धमान-
परिणामो वा भवेत् 'हीयमाणपरिणामे वा होज्जा' हीयमानपरिणामો वा भवेत्
'णो अवस्थितपरिणामे होज्जा' नो अवस्थितपरिणामः-स्थिरपरिणामो भवेत् सूक्ष्म-

મેં પ્રભુશ્રી કહતે હું 'ગોયમા ! વર્દ્ધમાનપરિણામે હોજ્જા જહા પુલાએ'
હે ગૌતમ ? સામાયિક સંયત પુલાક કે જેસે વર્દ્ધમાન પરિણામ વાલા
ભી હોતા હૈ, હીયમાન પરિણામવાલા ભી હોતા હૈ, તથા સ્થિર પરિ-
ણામ વાલા ભી હોતા હૈ । 'एवं जाव परिहारविसुद्धि' इसी प्रकार से
छेदोपस्थापनीय और परिहार विशुद्धिक संयत भी वर्द्धमानपरिणाम-
वाले भी होते हैं, हीयमानपरिणामवाले भी होते हैं और स्थिर
परिणामवाले भी होते हैं ।

'सुहृमसंपराए पुच्छा' हे भदन्त ! सूक्ष्मसंपराय संयत क्या वर्द्ध-
मान परिणाम वाला होता है ? अथवा हीयमान परिणाम वाला होता
है ? अथवा स्थिर परिणामवाला होता है ? उत्तर में प्रभुश्री कहते
हैं- 'गोयमा ! वर्द्धमाणपरिणामे वा होज्जा, हीयमाणपरिणामे वा

ગૌતમ ! સામાયિક સંયત પુલાકના કથન પ્રમાણે વર્દ્ધમાન પરિણામવાળા પણ
હોય છે, હીયમાન પરિણામવાળા પણ હોય છે, તથા સ્થિર પરિણામવાળા
પણ હોય છે 'एवं जाव परिहारविसुद्धि' એજ પ્રમાણે છેદોપસ્થાપનીય અને
પરિહારવિશુદ્ધિક સંયત પણ વર્દ્ધમાન પરિણામવાળા પણ હોય છે, હીયમાન
પરિણામવાળા પણ હોય છે, અને અવસ્થિત પરિણામવાળા પણ હોય છે.

'सुहृमसंपराए पुच्छा' હે ભગવન્ સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત શું વર્દ્ધમાન
પરિણામવાળા હોય છે ? અથવા હીયમાન પરિણામવાળા હોય છે ? અથવા
સ્થિર પરિણામવાળા હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને
કહે છે- 'गोयमा ! वर्द्धमाणपरिणामे वा होज्जा, हीयमाणपरिणामे वा होज्जा
णो अवस्थितपरिणामे होज्जा' હે ગૌતમ ! સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત વર્દ્ધમાન

સંપરાયસંયતઃ શ્રેણીમારોહન્ વર્દ્ધમાનપરિણામો ભવેત્, શ્રેણીતઃ પતન્ હીયમાન-
પરિણામો ભવેત્ ષરન્તુ અવસ્થિતપરિણામવાન્ ન ભવેત્, ગુણસ્થાનકસ્ય તથા
સ્વાભાવ્યાદિતિ ભાવઃ ‘અહક્ષ્વાણ જહા ણિયંઠે’ યથાહ્યાત સંયતો યથા નિર્ગ્રન્થઃ,
યથાહ્યાતસંયતઃ નિર્ગ્રન્થવદેવ વર્દ્ધમાનપરિણામો વા ભવેત્ નો હીયમાનપરિણામો
ભવેત્ અવસ્થિતપરિણામો વા ભવેદિતિ ભાવઃ ।

અથૈવાં પરિણામસ્ય સ્થિતિમાહ—‘સામાઘ્યસંજર્ણ ણં’ इत्यादि, ‘સામાઘ્યસંજર્ણ
ણં મંતે ! કેવદ્દયં કાલં વદ્ધમાણપરિણામે હોજ્જા’ સામાયિકસંયતઃ સ્વહ
મદન્ત ! કિયત્કાલપર્યન્તં વર્દ્ધમાનપરિણમો ભવેદિતિ પ્રશ્નઃ, ભગવાનાહ—‘ગોયમા’

હોજ્જા, ણો અવદ્ધિપરિણામે હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત
વર્દ્ધમાન પરિણામ વાલા બી હોતા હૈ ઓર હીયમાન પરિણામ વાલા
બી હોતા હૈ, પર વહ સ્થિર પરિણામવાલા નહીં હોતા હૈ । સૂક્ષ્મસંપરાય-
સંયત શ્રેણી પર આરોહણ કરતે સમય વર્દ્ધમાન પરિણામ વાલા હોતા
હૈ ઓર જબ વહ શ્રેણી સે પતિત હોતા હૈ તો વહ હીયમાન પરિણામ
વાલા હોતા હૈ ક્યોં કિ હસ ગુણસ્થાન કા એસા હી સ્વભાવ હોતા હૈ ।
હસલિયે વહ અવસ્થિત પરિણામ વાલા નહીં હોતા હૈ । ‘અહક્ષ્વાણ
જહા ણિયંઠે’ યથાહ્યાતસંયત નિર્ગ્રન્થ કે જૈસે વર્દ્ધમાન પરિણામવાલા
બી હોતા હૈ ઓર અવસ્થિત પરિણામ વાલા બી હોતા હૈ । કિન્તુ
વહ હીયમાન પરિણામવાલા નહીં હોતા હૈ ।

અવ પરિણામોં કી સ્થિતિ કહતે હૈ ।

‘સામાઘ્યસંજર્ણ ણં મંતે ! કેવદ્દયં કાલં વદ્ધમાણપરિણામે હોજ્જા’
હે મદન્ત ! સામાયિક સંયત કિતને કાલ તક વર્દ્ધમાન પરિણામોં

પરિણામવાળા પણ હોય છે, હીયમાન પરિણામવાળા પણ હોય છે, પરંતુ
તે અવસ્થિત (સ્થિર) પરિણામવાળા હોતા નથી. સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત શ્રેણી
પર આરોહણ કરતી વખતે વર્દ્ધમાન પરિણામવાળા હોય છે, અને જ્યારે તે
શ્રેણીથી પતિત થાય છે, તો તે હીયમાન પરિણામવાળા હોય છે. કેમકે આ
ગુણસ્થાનનો સ્વભાવ જ એવો હોય છે. તેથી તે અવસ્થિત પરિણામવાળા
હોતા નથી. ‘અહક્ષ્વાણ જહા ણિયંઠે’ યથાહ્યાત સંયત નિર્ગ્રન્થના કથન પ્રમાણે
વર્દ્ધમાન પરિણામવાળા પણ હોય છે, અવસ્થિત પરિણામવાળા પણ હોય
છે, પરંતુ તે હીયમાન પરિણામવાળા હોતા નથી

ત્રીસમા પરિહાર દ્વારનું કથન સમાપ્ત

હવે એકવીસમા પરિણામ-સ્થિતિદ્વારનું કથન કરવામાં આવે છે,
‘સામાઘ્યસંજર્ણ ણં મંતે ! કેવદ્દયં કાલં વદ્ધમાણપરિણામે હોજ્જા’ હે ભગવન્

ત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘જહન્નેણં એકં સમયં જહા પુલા’ એ જઘન્યેન એકં સમયં યથા પુલાકઃ, જઘન્યેન એકં સમયં યાવદ્ વર્દ્ધમાનપરિણામો ભવેદિતિ ભાવઃ । ‘એવં જાવ પરિહારવિસુદ્ધિ’ એવં યાવત્ પરિહારવિશુદ્ધિકઃ, યાવત્પદેન છેદોપસ્થાપનીયસંયતસ્ય ગ્રહણં ભવતિ તથા ચ સામાયિકસંયતવદેવ છેદોપસ્થાપનીયપરિહારવિશુદ્ધિકસંયતૌ જઘન્યેન એકં સમયં યાવત્ વર્દ્ધમાનપરિણામૌ ભવેતામિતિ ભાવઃ । ‘સુદુમસંપરાયસંજણં મંતે !’ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતઃ खलु भदन्त ! ‘કેવહ્યં કાલં વડ્ઢમાણપરિણામે હોજ્જા’ કિયન્તં કાલં વર્દ્ધમાનપરિણામો ભવેદિતિ પ્રશ્નઃ, મગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! જહન્નેણં એકં સમયં’ જઘન્યેન એકં સમયં યાવદ્ વર્દ્ધમાનપરિણામો ભવેત્ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતઃ પ્રતિપત્તિ-

વાળા રહતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ-‘ગોયમા જહન્નેણં એકં સમયં ઉક્કોસેણં ઇણં અંતોમુદ્ધુત્તં’ હે ગૌતમ ! સામાયિક સંયત જઘન્ય સે એક સમય તક ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે એક અન્તર્મુદ્ધુત્તં તક વર્દ્ધમાન પરિણામ વાળા રહતા હૈ ‘જહા પુલા’ જૈસા કિ પુલાક રહતા હૈ । ‘એવં જાવ પરિહારવિસુદ્ધિ’ હસી પ્રકાર સે છેદોપસ્થાપનીયસંયત ઓર પરિહાર વિશુદ્ધિકસંયત યે દોનોં મી જઘન્ય સે એક સમય તક ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે એક અન્તર્મુદ્ધુત્તં તક વર્દ્ધમાન પરિણામવાળે રહતે હૈ । ‘સુદુમસંપરાયસંજણં મંતે !’ હે ભદન્ન ! સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત ‘કેવહ્યં કાલં વડ્ઢમાણપરિણામે હોજ્જા’ કિતને કાલ તરુ વર્દ્ધમાન પરિણામો વાળા રહતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ-‘ગોયમા ! જહન્નેણં એકં સમયં’ હે ગૌતમ ! સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત જઘન્ય સે એક સમય તક

સામાયિક સંયત કેટલા કાળ સુધી વર્ધમાન પરિણામોવાળા હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! જહન્નેણં એકં સમયં ઉક્કોસેણં ઇણં અંતોમુદ્ધુત્તં’ હે ગૌતમ ! સામાયિક સંયત જઘન્યથી એક સમય સુધી અને ઉત્કૃષ્ટથી એક અંતર્મુદ્ધુત્તં સુધી વર્ધમાન પરિણામોવાળા રહે છે. ‘જહા પુલા’ જેમ પુલાક રહે છે, તેમ ‘એવં જાવ પરિહારવિસુદ્ધિ’ એજ પ્રમાણે છેદોપસ્થાપનીય સંયત અને પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયત આ બેઉ જઘન્યથી એક સમય સુધી અને ઉત્કૃષ્ટથી એક અંતર્મુદ્ધુત્તં સુધી વર્ધમાન પરિણામવાળા રહે છે. ‘સુદુમસંપરાયસંજણં મંતે !’ હે ભગવન્ સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત ‘કેવહ્યં કાલં વડ્ઢમાણપરિણામે હોજ્જા’ કેટલા કાળ સુધી વર્ધમાન પરિણામોવાળા રહે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! જહન્નેણં એકં સમયં’ હે ગૌતમ ! સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત જઘન્યથી એક સમય

સમયાનન્તરમેવ મરણાત્ તથા ‘ઉકોસેણં અંતોમુહુતં’ ઉત્કર્ષેણાન્તર્મુહુતંમ્ । તદ્ ગુણસ્થાનકસ્યૈતાવત્ત્વમાણત્વાત્ ‘કેવહ્યં કાલં હીયમાણપરિણામે’ કિયત્કાલ-પર્યન્તં સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતઃ હીયમાણપરિણામો ભવેદિતિ પ્રશ્નઃ, મગવાનાહ--‘એવં-ચેવ’ ઇત્યાદિ, ‘એવં ચેવ’ એવમેવ વર્દ્ધમાણપરિણામે યથા કથિતં તથૈવ જઘન્યેન એકં સમયમુત્કર્ષેણ તુ અન્તર્મુહુતંમ્ અત્રાપિ હેતુઃ પૂર્વોક્ત એવેતિ । ‘અહક્લાયસંજ-ણં ભંતે ! કેવહ્યં કાલં વડ્ઢમાણપરિણામે હોજ્જા’ યથાખ્યાતસંયતઃ સ્વલ્લુ ભદન્ત ! કિયન્તં કાલં વર્દ્ધમાણપરિણામો ભવેદિતિ પ્રશ્નઃ, મગવાનાહ--‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘જહન્નેણં અંતોમુહુતં ઉકોસેણવિ અંતોમુહુતં’ જઘન્યેનાન્ત-

વર્દ્ધમાણ પરિણામોં વાલા રહતા હૈ । ક્યોં કિ પ્રતિપત્તિ કે એક સમય કે વાદ હી ઉસકા મરણ હો જાતા હૈ । તથા--‘ઉકોસેણં અંતોમુહુતં’ ઉત્કૃષ્ટ સે એક અન્તર્મુહુતં તક વર્દ્ધમાણ પરિણામોં વાલા રહતા હૈ । ક્યોં કિ હસ ગુણસ્થાન કા ઇતના હી પ્રમાણ હોતા હૈ । ‘કેવહ્યં કાલં હીયમાણપરિણામે’ હે ભદન્ત ! સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત કિતને કાલ તક હીયમાણ પરિણમોં વાલા રહતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રમુશ્રી કહતે હૈ--‘એવં ચેવ’ હે ગૌતમ ! સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત વર્દ્ધમાણ પરિણામોં કે સમય કે જૈસા જઘન્ય સે એક સમય તક ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે એક અન્તર્મુહુતં તક હીય-માણ પરિણામોં વાલા રહતા હૈ । યહાં પર ઓ એસા હોને મેં પૂર્વોક્ત હી હેતુ હૈ । ‘અહક્લાયસંજણં ભંતે ! કેવહ્યં કાલં વડ્ઢમાણપરિણામે હોજ્જા’ હે ભદન્ત ! ચથાખ્યાત સંયત કિતને કાલ તક વર્દ્ધમાણ પરિ-ણામોં વાલા રહતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રમુશ્રી કહતે હૈ--‘ગોયમા ! જહન્નેણં

સુધી વર્ધમાણ પરિણામોવાળા રહે છે. કારણ કે પ્રતિપત્તિના એક સમય પછી તેમનું મરણ થઈ જાય છે, તથા ‘ઉકોસેણ અંતોમુહુતં’ ઉત્કૃષ્ટથી એક અંતર્મુહુતં સુધી વર્ધમાણ પરિણામોવાળા રહે છે. કારણ કે--આ ગુણસ્થાનનું પ્રમાણ એટલું જ હોય છે. ‘કેવહ્યં કાલં હીયમાણપરિણામે’ હે ભગવન્ સૂક્ષ્મસંપરાય સંયતો કેટલા કાળ સુધી હીયમાણ પરિણામોવાળા રહે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રમુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે--‘એવં ચેવ’ હે ગૌતમ ! સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત વર્ધમાણ પરિણામોના સમયની જેમ જઘન્યથી એક સમય સુધી અને ઉત્કૃષ્ટથી એક અંતર્મુહુતં સુધી હીયમાણ પરિણામોવાળા રહે છે. અહિયાં પણ તેમ થવામાં પૂર્વોક્ત કારણ જ છે. તેમ સમજવું ‘અહક્લાયસંજણં ભંતે ! કેવહ્યં કાલં વડ્ઢમાણપરિણામે હોજ્જા’ હે ભગવન્ યથાખ્યાતસંયત કેટલા કાળ સુધી વર્ધમાણ પરિણામોવાળા રહે છે ? આ પ્રશ્નના

મુહૂર્ત્તમ્ ઉત્કર્ષેણાપિ અન્તર્મુહૂર્ત્તમેવ વર્દ્ધમાનપરિણામો ભવેદ્ યથાસ્થાતસંયતઃ, યથાસ્થાતસંયતઃ સ્વલુ કેવલજ્ઞાનમુત્પાદયિષ્યતિ તતો યથા શૈલેશીપ્રતિપન્ન સ્તસ્ય-વર્દ્ધમાનપરિણામો જઘન્યત્વ ઉત્કૃષ્ટત્વાન્તર્મુહૂર્ત્તપ્રમાણ એવ ભવતિ તદુત્તરકાલે તદ્વ્યવચ્છેદાદિતિ । 'કેવલ્યં કાલં અવદ્વિયપરિણામે હોજ્જા' યથાસ્થાતસંયતઃ સ્વલુ ભદન્ત ! કિયન્તં કાલપ્રવસ્થિતપરિણામઃ સ્થિરપરિણામો ભવેદિતિ પ્રશ્નઃ, મગવાનાહ—'ગોયમા' ઇત્યાદિ 'ગોયમા' હે ગૌતમ ! 'જહન્ને ણં એકકં સમયં' જઘન્યેન એકં સમયં યાવદ્ યથાસ્થાતસંયતોઽવસ્થિતપરિણામે ભવેત્ ઉપશમાદ્યાયાઃ પ્રથમસમયાનન્તરમેવ તસ્ય મરણાત્ । 'ઉક્કોસેણં દેવુણા પુવ્વકોડી'

અંતોમુહૂર્ત્તં ઉક્કોસેણં વિ અંતમુહૂર્ત્તં' હે ગૌતમ ! જઘન્ય સે એક અન્તર્મુહૂર્ત્તં તત્ત્વ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે મી એક અન્તર્મુહૂર્ત્તં તત્ત્વ યથાસ્થાત સંયત વર્દ્ધમાન પરિણામોં વાલા હોતા હૈ । ક્યોંકિ યથાસ્થાતસંયત કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન કરેગા હસલિયે જો યથાસ્થાતસંયત શૈલેશી પ્રતિપન્ન હોતા હૈ ઉસકા વર્દ્ધમાન પરિણામ જઘન્ય સે ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે અન્તર્મુહૂર્ત્તં પ્રમાણવાલા હી હોતા હૈ । ક્યોં કિ ઉસકે ઉત્તરકાલ મેં ઉસકા વ્યવચ્છેદ હો જાતા હૈ । 'કેવલ્યં કાલં અવદ્વિયપરિણામે હોજ્જા' હે ભદન્ત ! યથાસ્થાતસંયત કિતને કાલ તત્ત્વ અવસ્થિત પરિણામોં વાલા હોના હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ—'ગોયમા । જહન્નેણં એકકં સમયં' હે ગૌતમ ! યથાસ્થાતસંયત જઘન્ય સે એક સમય તત્ત્વ અવસ્થિત પરિણામોં વાલા હોતા હૈ, ક્યોં કિ ઉપશમ કાલ કે પ્રથમ સમય કે વાદ હી ઉસકા મરણ હો જાતા હૈ । ઓર 'ઉક્કોસેણં દેવુણા પુવ્વકોડી'

। ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—'ગોયમા । જહન્નેણ અંતોમુહૂર્ત્તં, ઉક્કોસેણ વિ અંતોમુહૂર્ત્તં' હે ગૌતમ ! જઘન્યથી એક અંતર્મુહૂર્ત્તં સુધી અને ઉત્કૃષ્ટથી પણ એક અંતર્મુહૂર્ત્તં સુધી યથાખ્યાત સંયત વર્દ્ધમાન પરિણામો-વાળા હોય છે કારણ કે—યથાખ્યાત સંયત કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરશે તેથી જે યથાખ્યાત સંયત શૈલેશી અવસ્થાવાળા હોય છે, તેમને વર્દ્ધમાન પરિણામ જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટથી અંતર્મુહૂર્ત્તં પ્રમાણરૂપ હોય છે. કારણ કે—તેમના ઉત્તર કાળમાં તે અવસ્થાનો વ્યવચ્છેદ (નાશ) થઈ જાય છે. 'કેવલ્યં કાલં અવદ્વિયપરિણામે હોજ્જા' હે ભગવન્ યથાખ્યાત સંયત કેટલા કાળ સુધી અવસ્થિત પરિણામોવાળા હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—'ગોયમા । જહન્નેણં એકકં સમયં' હે ગૌતમ ! યથાખ્યાત સંયત જઘન્યથી એક સમય સુધી અવસ્થિત પરિણામોવાળા હોય છે કેમકે—ઉપશમ કાળના પહેલા સમય પછી જ તેમનું મરણ થઈ જાય છે. અને 'ઉક્કોસેણં દેવુણા

ઉત્કર્ષેણ દેશોના પૂર્વકોટિઃ, દેશેન-અંશેન ઝના-ન્યૂના પૂર્વકોટિઃ દેશેન પૂર્વ-કોટિકાલપયન્ત મુત્કર્ષતોઽવસ્થિતપરિણામવાન્ ભવેત્ યથાખ્યાતસંયતઃ, एतच्च-प्राग्वद्भावनीयम् इति(૨૦) । एकविंशतितमं बन्धद्वारमाह-‘सामाह्यसंजए णं भंते ! कइ कम्मपगडीओ बंधइ’ सामायिकसंयतः खलु भदन्त ! कति कर्मप्रकृती र्वध्नाति, कियत्कर्मप्रकृतीनां बन्धनं भवति सामायिकसंयतस्येति प्रश्नः, भगवा-नाह-‘गोयमा’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘सत्तविहवंधए वा अट्टविहवंधए वा जहा वउसे’ सप्तविधकर्मप्रकृतेर्वन्धको भवेत् सामायिकसंयतोऽष्टविधाया वा कर्म-प्रकृतेर्वन्धको भवेत् यथा बकुशः, यथा बकुश स्तथाऽयमपि सप्तविधाया अष्ट-विधाया वा कर्मप्रकृतेर्वन्धको भवति । तत्र सप्तकर्मप्रकृतीर्वधनन् आयुष्कवर्जाः सप्त कर्मप्रकृती र्वध्नाति अष्टप्रकारक कर्म प्रकृतीर्वधनन् परिपूर्णा अष्टावपि कर्म-

ઉત્કૃષ્ટ સે કુછ કમ્મ એક પૂર્વકોટિ તક વહ અવસ્થિત પરિણામોં વાલા રહતા હૈ । યહ વાત પહિલે કહી જા ચુકી હૈ । અતઃ યહાં પર મી વહ વૈસી હી સમજ્ઞ લેની ચાહિયે વીસવાં પરિણામદ્વાર સમાપ્ત ।

૨૧ વાં બન્ધદ્વાર કા કથન

‘સામાહ્યસંજए णं भंते ! कइ कम्मपगडीओ बंधइ’ हे भदन्त ! सामायिक संयत कितनी कर्म प्रकृतियों का बन्धन करता है ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-‘गोयमा ? सत्तविहवंधए वा अट्टविहवंधए वा’ हे गौतम ! सामायिक संयत सात प्रकार की कर्मप्रकृतियों का अथवा आठ प्रकार की कर्म प्रकृतियों का बन्ध करता है । ‘जहा वउसो’ जैसा कि बकुश करता है । जब यह सात प्रकार की कर्मप्रकृतियों का बन्ध करता है उस समय यह आयु कर्म को छोड़कर सात कर्मप्रकृतियों का बन्ध

પુન્વકોડી’ ઉત્કૃષ્ટથી કંઈક કમ્મ એક પૂર્વકોટિ સુધી અવસ્થિત પરિણામોવાળા રહે છે. એ વાત પહેલાં કહેલ છે. તેથી અહિયાં પણ તે પ્રમાણે સમજી લેવું.

હવે બંધદ્વારનું કથન કરવામાં આવે છે.

‘સામાહ્યસંજए णं भंते ! कइ कम्मपगडीओ बंधइ’ હે ભગવન્ સામાયિક-સંયત કેટલી કર્મ પ્રકૃતિયોનો બંધ કરે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! સત્તવિહવંધए वा अट्टविहवंधए वा’ હે ગૌતમ ! સામાયિક સંયત સાત પ્રકારની કર્મ પ્રકૃતિયોનો અથવા આઠ કર્મ પ્રકૃતિયોનો બંધ કરે છે, ‘જહા વડસો’ જે રીતે બકુશ સાત અને આઠ કર્મ પ્રકૃતિયોનો બંધ કરે છે, તેમ જ્યારે તે સાત પ્રકારની કર્મ પ્રકૃતિયોનો બંધ કરે છે, તે સમયે તે આયુકર્મ પ્રકૃતિને છોડીને બાકીની સાત કર્મ પ્રકૃતિયોનો બંધ કરે છે. અને જ્યારે તે આઠ પ્રકારની કર્મ પ્રકૃતિયોનો બંધ કરે છે, ત્યારે તે

પ્રકૃતી વંધનાતીતિ ભાવઃ । ‘એવં જાવ પરિહારવિસુદ્ધિય’ એવં યાવત્ પરિહાર-
વિશુદ્ધિકઃ, યથા સામાયિકસંયત એવં યાવત્ પરિહારવિશુદ્ધિકસંયતોઽપિ સપ્ત-
વિધકર્મપ્રકૃતિ વંધકો વા ભવતિ, અષ્ટવિધકર્મપ્રકૃતિવંધકો વા ભવતિ તત્ર
સપ્ત પ્રકૃતીનાં વંધકો ભવન્ આયુષ્કવર્જિતાઃ સપ્તપ્રકૃતી વંધનાતિ અષ્ટ વંધનન્
પરિપૂર્ણાં અષ્ટાવપિ તસ્ય વદ્ધા ભવન્તિ અત્ર યાવત્પદેન છેદોપસ્થાપનીયસંયતસ્ય
ગ્રહણં ભવતિ તથા ચ અયમપિ સપ્ત કર્મપ્રકૃતીનાં વા વંધકો ભવતીતિ, ‘સુદુમ-
સંપરાયસંજય પુચ્છા’ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતઃ સ્વલ્પ ભદન્ત ! કતિકર્મ પ્રકૃતી વંધના-
તીતિ પૃચ્છા-પ્રશ્નઃ ભગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘આ-
યમોહણિજ્જવજ્જાઓ છ કમ્મપગડીઓ વંધઈ’ આયુષ્કમોહનીયવર્જાઃ ષટ્કર્મપ્રકૃતી
વંધનાતિ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતઃ, અયં હિ આયુષ્કકર્મણો વંધકો ન ભવતિ અમમત્તા-

કરતા હૈ, ઓર જબ યહ આઠ પ્રકાર કી કર્મપ્રકૃતિયોં કા વંધ કરતા
હૈ તથ યહ સમ્પૂર્ણરૂપ સે આઠ કર્મ પ્રકૃતિયોં કા વંધ કરતા હૈ ।
‘એવં જાવ પરિહારવિસુદ્ધિય’ હસી પ્રકાર સે છેદોપસ્થાપનીયસંયત
ઓર પરિહારવિશુદ્ધિકસંયત મી સાત પ્રકાર કી ઓર આઠ પ્રકાર
કી કર્મપ્રકૃતિયોં કા વંધ કરતે હૈં । સાત પ્રકાર કી કર્મ પ્રકૃતિયોં કે
વંધ કરને મેં વે આયુષ્ક કર્મ કા વંધ નહીં કરતે હૈં ઓર આઠ પ્રકાર
કી કર્મ પ્રકૃતિયોં કે વંધ કરને મેં વે સમ્પૂર્ણ જ્ઞાનાવરણાદિક કર્મ-
પ્રકૃતિયોં કા વંધ કરતે હૈં । ‘સુદુમસંપરાયસંજય પુચ્છા’ હે ભદન્ત !
સૂક્ષ્મ સંપરાયસંયત કિતની કર્મપ્રકૃતિયોં કા વંધ કરતા હૈ ? ઉત્તર
મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈં-‘ગોયમા ! આયમોહણિજ્જવજ્જાઓ છ કમ્મ
પગડીઓ વંધઈ’ હે ગૌતમ ! આયુષ્ક ઓર મોહનીય કર્મ પ્રકૃતિયોં કો

સંપૂર્ણપણાથી આઠે આઠ કર્મ પ્રકૃતિયોનો બંધ કરે છે. ‘એવં જાવ પરિહાર
વિસુદ્ધિય’ એજ પ્રમાણે છેદોપસ્થાપનીય સંયત અને પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયત
પણ સાત પ્રકારની અને આઠ પ્રકારની કર્મ પ્રકૃતિયોનો બંધ કરે છે. જ્યારે
તે સાત પ્રકારની કર્મ પ્રકૃતિયોનો બંધ કરે છે, ત્યારે તે આયુષ્ય કર્મ
પ્રકૃતિનો બંધ કરતા નથી. અને જ્યારે આઠ પ્રકારની કર્મ પ્રકૃતિયોનો બંધ
કરે છે, ત્યારે તે સંપૂર્ણ જ્ઞાનાવરણીયાદિ આઠે કર્મ પ્રકૃતિયોનો બંધ કરે છે.
‘સુદુમસંપરાયસંજય પુચ્છા’ હે ભગવન્ સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત કેટલી કર્મ પ્રકૃ-
તિયોનો બંધ કરે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમા પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા !
આયમોહણિજ્જવજ્જાઓ છ કમ્મપગડીઓ વંધઈ’ હે ગૌતમ ! આયુષ્ય અને

વસ્થાતઃ પૂર્વમેવ આયુષ્કર્મણો વન્ધસદ્ભાવાત્ મોહનીયં ચ કર્મ બાદરકષાયોઃ
 દયાભાવાત્ ન વધ્નાતિ અતएવાયુષ્કર્મોહનીયકર્મદ્વયવર્જિતાઃ ષટ્કર્મપ્રકૃતીરેવ
 વધ્નાતીતિ ભાવઃ । ‘અહકલાયસંજઞ જહા સિણાઞ’ યથાચ્ચાતસંયતો યથા સ્ના-
 તકઃ, યથાચ્ચાતસંયતઃ સ્વલુ ભદન્ત ! કતિકર્મપ્રકૃતી વધ્નાતિ ? ગૌતમ ! એક-
 પ્રકારક કર્મપ્રકૃતિવન્ધકો વા ભવતિ અવન્ધકો વા ભવતિ કર્મપ્રકૃતેર્યથાચ્ચાતઃ,
 એકાં કર્મપ્રકૃતિં વધ્નન્ વેદનીયકર્મપ્રકૃતિમાત્રં વધ્નાતીતિ ભાવઃ (૨૧) ।

‘સામાઢ્યસંજઞ ણં મંતે ! કઢ કમ્મપગડીઓ વેદેઢ’ સામાયિકસંયતઃ સ્વલુ
 ભદન્ત ! કતિ કર્મપ્રકૃતીવેદયતિ-કતિ કર્મપ્રકૃતીનાં વેદન કરોતીતિ પ્રશ્નઃ,
 છોડકર સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત છઠ્ઠ કર્મ પ્રકૃતિયોં કા વન્ધ કરતા હૈ ।
 યહ આયુષ્ક કર્મ કા વન્ધક હસલિયે મહીં હોતા હૈ કિ અપ્રમત્તાવસ્થા
 સે પહિલે હી આયુષ્ક કર્મ કા વન્ધ હોતા હૈ । તથા મોહનીય કર્મ કા
 વન્ધ બાદર કષાય કે અભાવ હોને સે હસે મહીં હોતા હૈ । ‘અહકલાય-
 સંજઞ જહા સિણાઞ’ હે ભદન્ત યથાચ્ચાતસંયત કિતની કર્મ પ્રકૃતિયોં
 કા વન્ધ કરતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કરતે હૈ-હે ગૌતમ ! યથાચ્ચાત-
 સંયત એક પ્રકારકી કર્મ પ્રકૃતિયોં કા વન્ધ કરતા હૈ । અથવા યહ
 વન્ધ મહીં મી કરતા હૈ । જબ યહ એક પ્રકાર કી કર્મપ્રકૃતિ કા વન્ધ
 કરતા હૈ તબ કેવલ એક વેદનીય કર્મ પ્રકૃતિ કા હી વન્ધ કરતા હૈ ।

इक्कीसवां बंध द्वार समाप्त

૨૨ વાં વેદન દ્વાર કા કથન

‘સામાઢ્યસંજઞ ણં મંતે ! કઢ કમ્મપગડીઓ વેદેઢ’ હે ભદન્ત !
 સામાયિકસંયત કિતની કર્મ પ્રકૃતિયોં કા વેદન-અનુચ્ચન કરતા હૈ ?

મોહનીય કર્મ પ્રકૃતિયોને છોડીને સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત છ કર્મ પ્રકૃતિયોનો
 બંધ કરે છે. તે આયુષ્ય કર્મ પ્રકૃતિયોનો બંધ કરનાર એ માટે હોતા નથી
 કે-તે અપ્રમત્ત અવસ્થાની પહેલા જ આયુષ્ય કર્મનો બંધ કરે છે. તથા
 મોહનીય કર્મ પ્રકૃતિનો બંધ બાદર કષાયના અભાવપણાને લઈને તેને હોતો
 નથી. ‘અહકલાયસંજઞ જહા સિણાઞ’ હે ભગવન્ યથાચ્ચાત સંયત કેટલી કર્મ
 પ્રકૃતિયોનો બંધ કરે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે
 છે કે-હે ગૌતમ ! યથાચ્ચાત સંયત એક પ્રકારની કર્મ પ્રકૃતિનો બંધ કરે
 છે, અથવા નથી પણ કરતા જ્યારે તે એક પ્રકારની કર્મ પ્રકૃતિનો બંધ કરે
 છે, ત્યારે તે કેવળ એક વેદનીય કર્મ પ્રકૃતિનો જ બંધ કરે છે. ‘સામાઢ્ય
 સંજઞ ણ મંતે ! કઢકમ્મપગડીઓ વેદેઢ’ હે ભગવન્ સામાયિક સંયત કેટલી

ભગવાનાહ—‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘ણિયમં અટ્ટકમ્મપગડીઓ વેદેહ’ નિયમાદષ્ટકર્મપ્રકૃતીર્વેદયતિ નિયમતોઽષ્ટાનામપિ કર્મપ્રકૃતીનામનુભવં કરોતીત્યર્થઃ । ‘એવં જાવ સુહુમસંપરાય’ એવં યાવત્સૂક્ષ્મસંપરાયઃ, એવં સામાયિક-સંયતવદેવ છેદોપસ્થાપનીયપરિહારવિશુદ્ધિકસૂક્ષ્મસંપરાયસંયતા નિયમતોઽષ્ટકર્મ-પ્રકૃતીનાં વેદકા અનુભવકર્તારો ભવન્તિ ‘અહક્ષાણ પુચ્છા’ યથાશ્યાતસંયતઃ સ્વલુ ભદન્ત ! કતિ કર્મપ્રકૃતીર્વેદયતીતિ પૃચ્છા—પ્રશ્નઃ, ભગવાનાહ—‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘સત્તવિહવેયણ વા ચઙ્ગવિહવેયણ વા’ સપ્તવિધ-કર્મપ્રકૃતીનાં વેદકો વા ભવતિ યથાશ્યાતશ્ચતુર્વિધકર્મપ્રકૃતીનાં વા વેદકો ભવતિ તત્ર ‘સત્ત વેણમાણે મોહણિજ્જવજ્જાઓ સત્તકમ્મપગડીઓ વેદેહ’ સપ્તવિધકર્મપ્રકૃતીર્વેદયન્ મોહનીયવર્જિતાઃ સપ્ત કર્મ પ્રકૃતીર્વેદયતિ, યથાશ્યાતસંયતોહિ નિર્ગ્રન્થા-

ઉત્તર મેં પ્રશ્નશ્રી કહતે હૈં—‘ગોયમા ! ણિયમં અટ્ટકમ્મપગડીઓ વેદેહ’ હે ગૌતમ ! સામાયિક સંયત નિયમ સે આઠ કર્મ પ્રકૃતિયોં કા વેદન કરતા હૈ । ‘એવં જાવ સુહુમસંપરાય’ સામાયિકસંયત કે જૈસે હી છેદોપસ્થાપનીય સંયત, પરિહારવિશુદ્ધિક ઓર સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત નિયમ સે આઠ કર્મ પ્રકૃતિયોં કા વેદન કરતે હૈં । ‘અહક્ષાણ પુચ્છા’ હે ભદન્ત ! યથાશ્યાતસંયત કિતની કર્મપ્રકૃતિયોં કા વેદન કરતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રશ્નશ્રી કહતે હૈં—‘સત્તવિહવેયણ વા ચઙ્ગવિહવેયણ વા’ હે ગૌતમ ! યથાશ્યાત સંયત સાત કર્મ પ્રકૃતિયોં કા વેદન કરતા હૈ અથવા ચાર કર્મ પ્રકૃતિયોં કા વેદન કરતા હૈ । ‘સત્તવેણમાણે મોહણિ-જ્જવજ્જાઓ સત્તકમ્મપગડીઓ વેદેહ’ જવ વહ સાત કર્મપ્રકૃતિયોં કા વેદન કરતા હૈ તો મોહનીય કર્મપ્રકૃતિ કો છોડકર સાત કર્મપ્રકૃતિયોં કા વેદન કરતા હૈ । કયોંકિ યથાશ્યાત સંયત નિર્ગ્રન્થાવસ્થા મેં

કર્મપ્રકૃતિયોં વેદન—અનુભવન કરે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રશ્નશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! ણિયમં અટ્ટ કમ્મપગડીઓ વેદેહ’ હે ગૌતમ ! તે સામાયિક સંયત નિયમથી આઠ કર્મ પ્રકૃતિયોં વેદન કરે છે. ‘એવં જાવ સુહુમસંપરાય’ એજ પ્રમાણે સામાયિક સંયતના કથન પ્રમાણે યાવત્ છેદોપસ્થાપનીય સંયત પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયત અને સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત નિયમથી આઠ કર્મ-પ્રકૃતિયોં વેદન કરે છે. ‘અહક્ષાણ પુચ્છા’ હે ભગવન્ યથાશ્યાત સંયત કેટલી કર્મ પ્રકૃતિયોં વેદન કરે છે ? તેના ઉત્તરમાં પ્રશ્નશ્રી કહે છે કે—‘સત્તવિહવેયણ વા, ચઙ્ગવિહવેયણ વા’ હે ગૌતમ ! યથાશ્યાત સંયત સાત કર્મ પ્રકૃતિયોં વેદન કરે છે, અથવા ચાર કર્મ પ્રકૃતિયોં વેદન કરે છે ‘સત્ત વેણમાણે મોહણીજ્જવજ્જાઓ સત્ત કમ્મપગડીઓ વેદેહ’ ત્યારે તે સાત કર્મ-પ્રકૃતિયોં વેદન કરે છે, ત્યારે તે મોહનીય કર્મપ્રકૃતિને છોડીને સાત કર્મ-

भगवानाह 'गोयमा' इत्यादि, 'गोयमा' हे गौतम ! 'सत्तविह जहा वउओ' सप्तविध यथा वकुशः, सामायिकसंयतः सप्तविधकर्मणा मुदीरको वा भवति अष्टविधकर्मणा मुदीरको वा भवति षड्विधकर्मणामुदीरको वा भवति । तत्र सप्तविध कर्मप्रकृती रुदीरयन् आयुष्कवर्जिताः सप्त कर्मप्रकृती रुदीरयति, अष्टविधकर्मप्रकृती रुदीरयन् परिपूर्णा अष्टावपि कर्मप्रकृती रुदीरयति, षड्विधकर्मप्रकृती रुदीरयन् आयुष्क-वेदनीयवर्जिताः षट् कर्मप्रकृती रुदीरयतीति भावः । 'एवं जाव परिहारविशुद्धि' एवं यावत् परिहारविशुद्धिकसंयतः, अत्र यावत्पदेन छेदोपस्थापनीयसंयतस्य ग्रहणं भवतीति । तथा च सामायिकसंयतवदेव छेदोपस्थापनीयपरिहारविशुद्धिकसंयतावपि सप्ताष्टषड्विधकर्मप्रकृतीनामुदीरको भवेतामिति भावः ।

में प्रभुश्री कहते हैं—‘गोघमा ! सत्तविह जहा वडसो’ हे गौतम ! सामायिकसंयत बकुश के जैसे सात कर्मप्रकृतियों का उदीरक होता है । अथवा छह प्रकार की कर्मप्रकृतियों का उदीरक होता है । जब यह सात कर्म प्रकृतियों का उदीरक होता है तब यह आयु कर्म को छोड़कर सात कर्म प्रकृतियों का उदीरक होता है और जब यह आठ कर्म प्रकृतियों का उदीरक होता है, तो उस अवस्था में पूर्ण आठों कर्मप्रकृतियों का उदीरक होता है तथा—जब यह छह कर्म प्रकृतियों का उदीरक होता है—तब यह आयु और वेदनीय इन दो कर्मप्रकृतियों को छोड़कर ज्ञानावरणीयादिक ६ कर्मप्रकृतियों का उदीरक होता है । ‘एवं जाव परिहारविशुद्धि’ इसी प्रकार से छेदोप-स्थापनीय संयत और परिहारविशुद्धिक संयत भी सात आठ और ६ कर्मप्रकृतियों के उदीरक होते हैं । ‘सुह्रमसंपराए पुच्छा’ हे भदन्त !

કહે છે કે-‘ગોયમા ! સત્તવિહ જહા વરસો’ હે ગૌતમ ! સામાયિક સંયત બકુ-
શના કથન પ્રમાણે સાત કર્મપ્રકૃતિયોની ઉદ્દીરણા કરે છે. અથવા આઠ કર્મ
પ્રકૃતિયોની ઉદ્દીરણા કરે છે. અથવા છ કર્મ પ્રકૃતિયોની ઉદ્દીરણા કરે છે,
જ્યારે તે સાત કર્મ પ્રકૃતિયોની ઉદ્દીરણા કરે છે, ત્યારે તે આયુધ્ય કર્મને
છોડીને સાત કર્મ પ્રકૃતિયોની ઉદ્દીરણા કરે છે. અને જ્યારે તે આઠ કર્મ
પ્રકૃતિયોની ઉદ્દીરણા કરે છે ત્યારે તે પૂરેપૂરી આઠ કર્મ પ્રકૃતિયોની ઉદ્દીરણા
કરે છે. જ્યારે તે છ કર્મ પ્રકૃતિયોની ઉદ્દીરણા કરે છે, ત્યારે આયુધ્ય અને
વેદનીય એ બે કર્મ પ્રકૃતિયોને છોડીને જ્ઞાનાવરણીય વિગેરે છ કર્મ પ્રકૃ-
તિયોની ઉદ્દીરણા કરે છે. ‘एवं जाव परिहारविमुद्धिप’ એજ પ્રમાણે છેદોપ-
સ્થાપનીય સંયત અને પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયત પણ સાત-આઠ અને છ
કર્મ પ્રકૃતિયોના ઉદ્દીરક હોય છે. ‘सुहुमसंपराप पुच्छा’ હે ભગવન્ સૂદ્ધ

‘સુદ્ધમસંપરાય પુચ્છા’ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતઃ સ્વલુ મદન્ત ! કતિ કર્મપ્રકૃતીરુદીરય-
તીતિ પૃચ્છા-પ્રશ્નઃ, મગવાનાહ-‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ !
‘છન્નિહુદીરણ વા પંચવિહુદીરણ વા’ પશ્ચવિધ કર્મપ્રકૃતીનામુદીરકો વા
મવતિ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતઃ, પશ્ચવિધકર્મપ્રકૃતીનાં વા ઉદીરકો મવતિ સૂક્ષ્મ-
સંપરાયસંયત इति । ‘છ ઉદીરેમાણે આયુવેયણિજ્જવજ્જાઓ છકમ્મપગડીઓ
ઉદીરેહ’ પશ્ચવિધકર્મપ્રકૃતી રુદીરયન્ આયુષ્કવેદનીયવર્જાઃ પટ્ કર્મપ્રકૃતીરુદીર-
યતિ-‘પંચ ઉદીરેમાણે આયુવેયણિજ્જમોહણિજ્જવજ્જાઓ પંચકમ્મપગડીઓ
ઉદીરેહ’ પશ્ચકર્મપ્રકૃતીરુદીરયન્ આયુષ્કવેદનીયમોહનીયવર્જિતાઃ પશ્ચાવશિષ્ટાઃ
કર્મપ્રકૃતીરેવ ઉદીરયતીતિ । ‘અહ્વલાયસંજણ પુચ્છા’ यथाख्यातसंयतः स्वलु
મદન્ત ! કતિ કર્મપ્રકૃતીરુદીરયતીતિ પૃચ્છા પ્રશ્નઃ, મગવાનાહ-‘ગોયમા’

સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત કિતની કર્મ પ્રકૃતિયોં કા ઉદીરક હોતા હૈ ? ઉત્તર
મૈ પ્રભુશ્રી કહતે હૈ—છન્નિહુદીરણ વા પંચવિહુદીરણ વા’ હે ગૌતમ !
સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત છ કર્મપ્રકૃતિયોં કા અથવા ૫ કર્મપ્રકૃતિયોં કા
ઉદીરક હોતા હૈ । ‘છ ઉદીરેમાણે આયુવેયણિજ્જવજ્જાઓ છ કમ્મ-
પગડીઓ ઉદીરેહ’ જય યહ છકર્મપ્રકૃતિયોં કા ઉદીરક હોતા હૈ તય
યહ આયુ ઔર વેદનીય કર્મોં કો છોડકર શેષ ૬ કી ઉદીરણા કરતા હૈ
ઔર જય યહ ‘પંચ ઉદીરે માણે આયુવેયણિજ્જમોહણિજ્જવજ્જાઓ
પંચ કમ્મપગડીઓ ઉદીરેહ’ પાંચ કર્મપ્રકૃતિયોં કા ઉદીરક હોતા હૈ તય
યહ આયુ વેદનીય ઔર મોહનીય કર્મપ્રકૃતિયોં કો છોડકર શેષ ૫
કર્મ પ્રકૃતિયોં કા ઉદીરક હોતા હૈ । ‘અહ્વલાયસંજણ પુચ્છા’ હે
મદન્ત ! યથાખ્યાતસંયત કિતની કર્મપ્રકૃતિયોં કા ઉદીરક હોતા હૈ ?

સંપરાય સંયત કેટલી કર્મ પ્રકૃતિયોની ઉદીરણા કરે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં
પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘છન્નિહુદીરણ વા પંચવિહુદીરણ વા’ હે ગૌતમ ! સૂક્ષ્મ-
સંપરાય સંયત છ કર્મ પ્રકૃતિયોની અથવા પાંચ કર્મ પ્રકૃતિયોની ઉદીરણા
કરે છે. ‘છ ઉદીરેમાણે આયુવેયણિજ્જવજ્જાઓ છ કમ્મપગડીઓ ઉદીરેહ’ બ્યારે
તે છ કર્મ પ્રકૃતિયોની ઉદીરણા કરે છે, ત્યારે તે આયુષ્ય અને વેદનીય
કર્મોને છોડીને બાકીની છ કર્મ પ્રકૃતિયોની ઉદીરણા કરે છે. ‘પંચઉદીરેમાણે
આયુવેયણિજ્જમોહણિજ્જવજ્જાઓ પંચકમ્મપગડીઓ ઉદીરેહ’ પાંચ કર્મ પ્રકૃતિયોની
ઉદીરણા કરે છે, ત્યારે તે આયુ વેદનીય, અને મોહનીય કર્મ પ્રકૃતિયોને
છોડીને બાકીની પાંચ કર્મ પ્રકૃતિયોની ઉદીરણા કરે છે. ‘અહ્વલાયસંજણ
પુચ્છા’ હે ભગવન્ યથાખ્યાત સંયત કેટલી કર્મ પ્રકૃતિયોની ઉદીરણા કરે

इत्यादि, 'गोयमा' हे गौतम ! 'पंचविह उदीरण वा दुव्विह उदीरण वा अणुदीरण वा' पञ्चविधकर्मप्रकृतीना मुदीरको वा द्विविधकर्मप्रकृतीनामुदीरको वा अनुदीरको वा कर्मप्रकृतीनां भवतीति । 'पंच उदीरेमाणे आउय० सेसं जहा णियंठस्स' पञ्च उदीरयन् आयुष्क० शेषं यथा निर्ग्रन्थस्य पञ्चविधकर्मप्रकृती रुदीरयन् आयुष्क वेदनीयमोहनीयवर्जाः पञ्चकर्मप्रकृतीरुदीरयति यथाख्यातसंयतः, द्विविधकर्मप्रकृती उदीरयन् नाम-कर्मप्रकृतिं गोत्रकर्मप्रकृतिं चोदीरयतीति भावः । (२३)

चतुर्विंशतितममुपसंपद्धानद्वारमाह- 'सामाइयसंजयण णं भंते' इत्यादि, 'सामाइयसंजयण णं भंते' सामायिकसंयतः खलु भदन्त ! 'सामाइयसंजयत्तं जहमाणे किं जहइ' सामायिकसंयतत्वं जहन् किं-कं धर्मे जहाति-त्यजति, 'किं उवसंपज्जइ' किम्-कं धर्मविशेषमुपसंपद्यते-प्राप्नोतीति प्रश्नः, भगवानाह-

उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं- 'गोयमा ! पंचविह उदीरण वा दुव्विह उदीरण वा' हे गौतम ! यथाख्यातसंयत पांच प्रकार की कर्मप्रकृतियों का अथवा दो प्रकार की कर्मप्रकृतियों का उदीरक होता है । जब यह पांच प्रकार की कर्मप्रकृतियों का उदीरक होता है तब आयुवेदनीय और मोहनीय कर्मप्रकृतियों को छोड़कर शेष ५ कर्म प्रकृतियों का उदीरक होता है । जैसा कि निर्ग्रन्थ होता है और जब यह दो कर्म प्रकृतियों का उदीरक होता है-तब यह केवल नाम और गोत्र कर्म इन दो प्रकृतियों का ही उदीरक होता है । अथवा- 'अणुदीरण वा' । यह यथाख्यातसंयत कर्मप्रकृतियों का उदीरक नहीं भी होता है ।

॥ उदीरणा द्वार का कथन समाप्त ॥

છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે- 'ગોયમા ! પંચવિહ ઉદીરણ વા દુવ્વિહ ઉદીરણ વા' હે ગૌતમ ! યથાખ્યાત સંયત પાંચ કર્મપ્રકૃતિયોની ઉદીરણા કરે છે, અથવા બે કર્મ પ્રકૃતિયોની ઉદીરણા કરે છે જ્યારે તે પાંચ કર્મ પ્રકૃતિયોની ઉદીરણા કરે છે, ત્યારે તે આયુ, વેદનીય, અને મોહનીય એ ત્રણ કર્મ પ્રકૃતિયોને છોડીને બાકીની પાંચ કર્મ પ્રકૃતિયોની ઉદીરણા કરે છે. બે પ્રમાણે નિર્ગ્રન્થ હોય છે અને જ્યારે તે બે કર્મ પ્રકૃતિયોની ઉદીરણા કરે છે, ત્યારે તે કેવળ નામ અને ગોત્ર કર્મ આ બે કર્મ પ્રકૃતિયોની જ ઉદીરણા કરે છે. અથવા 'અણુદીરણ વા' આ યથાખ્યાત સંયત કર્મ પ્રકૃતિયોની ઉદીરણા કરતા નથી અર્થાત્ અનુદીરક હોય છે.

ઉદીરણાદ્વારનું કથન સમાપ્ત

‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘सामाह्यसंजयत्तं जहइ’ सामायिक-संयतत्वं जहाति त्यजतीत्यर्थः अथ च ‘छेदोवट्ठावणियसंजयत्तं वा सुहुमसंपराय-संजयत्तं वा, असंजमं वा संजमासंजमं वा उवसंपज्जइ’ छेदोपस्थापनीयसंयत-त्वं वा सूक्ष्मसंपरायसंयतत्वं वा असंजमं वा संयमासंयमं (देशविरति) वा उपसंपद्यते-स्वकीयं सामायिकसंयतत्वं परित्यज्य छेदोपस्थापनीयत्वादि धर्मं वा असंयम-त्वं संयमासंयमत्वं वा प्रप्नोतीति भावः, सामायिकसंयतः सामायिकसंयतत्वं-त्यजति छेदोपस्थापनीयसंयतत्वं प्रतिपद्यते चातुर्यामधर्मात् पञ्चयामधर्मसंक्रमे पार्श्वनाथशिष्यवत् शिष्यो वा महाव्रतारोपणे, सूक्ष्मसंपरायसंयतत्वं वा प्रति-

૨૪ ઉપસંપદ્દ હાન દ્વાર કા કથન

‘સામાહ્યસંજયે નં મંતે ! સામાહ્યસંજયત્તં જહમાણે કિં જહइ’ हे भदन्त ! सामायिकसंयत सामायिकसंयत अवस्था को छोड़ता हुआ किसका त्याग करता है ? ‘किं उवसंपज्जइ’ और किसका उपादान-ग्रहण करता है ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-‘गोयमा ! सामाह्य संज-यत्तं जहइ’ हे गौतम ! सामायिकसंयत सामायिकसंयत अवस्था का त्याग करता है और ‘छेदोवट्ठावणियसंजयत्तं वा सुहुमसंपराय-संजयत्तं वा असंजमं वा संजमासंजमं वा उवसंपज्जइ’ छेदोपस्थापनीय संयत अवस्था का उपादान करता है, सूक्ष्मसंपरायसंयत अवस्था का उपादान करता है, असंयत अवस्था का उपादान करता है और संयता-संयत अवस्था का उपादान करता है । छेदोपस्थापनीयसंयत अवस्था-का उपादान सामायिकसंयत करता है ऐसा जो कहा गया है वह

હવે ઉપસંપદ્ધાન દ્વારનું કથન કરવામાં આવે છે.

‘સામાહ્યસંજયે નં મંતે ! સામાહ્યસંજયત્તં જહમાણે કિં જહइ’ હે ભગવન્ સામાયિક સંયત સામાયિકપણાને છોડતો થકો શેનો ત્યાગ કરે છે ? ‘કિં ઉવસંપજ્જइ’ અને શેની પ્રાપ્તિ કરે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમ સ્વામીને કહે છે કે-‘સામાહ્યસંજયત્તં જહइ’ હે ગૌતમ ! સામાયિક સંયત, સામાયિક સંયત અવસ્થાનો ત્યાગ કરે છે અને ‘છેદોવટ્ઠાવણિયસંજયત્તં વા સુહુમસંપરાયસંજયત્તં વા અસંજમં વા સંજમાસંજમં વા ઉવસંપજ્જइ’ છેદો-પસ્થાપનીય સંયત અવસ્થા પ્રાપ્ત કરે છે. સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત અવસ્થાનું ઉપાદાન-પ્રાપ્ત કરે છે, અસંયત અવસ્થા પ્રાપ્ત કરે છે અને સંયતા સંયત અવસ્થાને પ્રાપ્ત કરે છે. સામાયિક સંયત છેદોપસ્થાપનીય સંયત અવસ્થા પ્રાપ્ત કરે છે, તેમ જ કહેવામાં આવ્યું છે, તે પાર્શ્વનાથના શિષ્ય જેમ આતુર્યામ ધર્મનાથી પંચયામ ધર્મનું સંક્રમણ (પ્રાપ્તિ) કરે છે, એજ પ્રમાણે

પદ્યતે, શ્રેણિ પ્રતિપતિતઃ અસંયમાદિર્વા ભવેદિતિ । ‘છેદોવદ્વાવણિ પુચ્છા’
‘છેદોપસ્થાપનીયઃ સ્વલુ મદન્ત ! છેદોપસ્થાપનીયત્વં ત્યજન્ કં ધર્મં ત્યજતિ કંચ
ધર્મમાસાદયતીતિ પુચ્છા પ્રશ્નઃ, ભગવાનાહ-‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे
गौतम । ‘छेदोवद्ववणियसंजयत्तं जहइ’ छेदोपस्थापनीयसंयतत्वं जहाति-त्यजति-
तथा-‘सामाद्यसंजयत्तं वा परिहारविसुद्धियसंजयत्तं वा सुद्धमसंपरायसंजयत्तं वा

પાર્શ્વનાથ કે શિષ્ય જૈસે ચાતુર્યામિ ધર્મ સે પંચયામ કર્મ મેં સંક્રમણ
કરતે હૈં, ઉસી પ્રકાર સે યહ બી છેદોપસ્થાપનીયસંયત અવસ્થા કા
ઉપાદાન કરતા હૈ । અથવા-શિષ્ય અવસ્થા સે જબ યહ મહાવ્રતી અવ-
સ્થા મેં પ્રવેશ કરતા હૈ તબ હસમેં મહાવ્રતોં કા આરોપણ હોતા હૈ ।
હસ અપેક્ષા સે બી યહ છેદોપસ્થાપનીયસંયત હોતા હૈ । તથા જબ યહ
શ્રેણી પર આરોહણ કરતા હૈ ઉસ સમય યહ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત અવ-
સ્થા કો પ્રાપ્ત કર લેતા હૈ ઓર જબ શ્રેણિપ્રતિપતિત હોતા હૈ તબ
યહ ભાવ ચારિત્ર સે પતિત હો જાતા હૈ । તબ અસંયત અથવા સંયતા-
સંયત અવસ્થા કો પ્રાપ્ત કર લેતા હૈ । તથા કાલ કર જાને પર બી
અસંયત અવસ્થા કો પ્રાપ્ત કરલેતા હૈ । ‘છેદોવદ્વાવણિ પુચ્છા’ હે
મદન્ત ! છેદોપસ્થાપનીયસંયત જબ છેદોપસ્થાપનીય સંયત અવસ્થા કા
ત્યાગ કરતા હૈ તબ યહ કિસ ધર્મ કા ત્યાગ કરતા હૈ ઓર કિસ ધર્મ
કા ઉપાદાન કરતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈં ‘ગોયમા ! છેદોવદ્વા-
વણિયસંજયત્તં જહइ’ હે ગૌતમ ! જબ છેદોપસ્થાપનીયસંયત છેદોપસ્થા-
પનીયસંયત અવસ્થા કા ત્યાગ કરતા હૈ-તબ યહ સામાયિકસંયત

આ સામાયિક સંયત પણુ છેદોપસ્થાપનીય સંયત અવસ્થાને પ્રાપ્ત કરે છે.
અથવા શિષ્ય અવસ્થાથી જ્યારે તે મહાવ્રતીની અવસ્થામાં પ્રવેશ કરે છે,
ત્યારે તેમાં મહાવ્રતોનું આરોપણ થાય છે. તથા જ્યારે તે શ્રેણી પર આરો-
હણ કરે છે, તે સમયે તે સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત અવસ્થા પ્રાપ્ત કરે છે અને
જ્યારે તે ઉપશમ શ્રેણીથી પતિત થાય છે, તો તે સ્થિતિમાં તે ભાવચારિત્રથી
પતિત ધર્મ જવાથી અસંયતપણુને પ્રાપ્ત કરે છે. ‘છેદોવદ્વાવણિ પુચ્છા’ હે
ભગવન્ છેદોપસ્થાપનીય સંયત જ્યારે છેદોપસ્થાપનીય સંયત અવસ્થાનો ત્યાગ
કરે છે ત્યારે તે શેનો ત્યાગ કરે છે ? અને શેની પ્રાપ્તિ કરે છે ? આ
પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-‘ગોયમા ! છેદોવદ્વાવણિ-
સંજયત્તં જહइ’ હે ગૌતમ ! જ્યારે છેદોપસ્થાપનીય સંયત, છેદોપસ્થાપનીય
સંયત અવસ્થાનો ત્યાગ કરે છે, ત્યારે તે સામાયિક સંયત અવસ્થાને, પરિ-

અસંજમં વા-સંજમાસંજમં વા ઉચસંપજ્જહ' સમાયિકસંયતત્વં વા પરિહારવિશુદ્ધિક-
સંયતત્વં વા સૂક્ષ્મસંપરાસંયતત્વં વા અસંયમં વા સંયમાસંયમં વા ઉપસંપદ્યતે ।
છેદોપસ્થાપનીયસંયતઃ છેદોપસ્થાપનીયત્વં ત્યજન્ સામાયિકસંયતત્વં સંપદ્યતે
અથા આદિનાથસાધુઃ અજિતસ્વામિતીર્થં પ્રતિપદ્યમાનઃ, પરિહારવિશુદ્ધિકસંયતત્વં
વા પ્રતિપદ્યતે છેદોપસ્થાપનીયસંયત એવ પરિહારવિશુદ્ધિકસંયમસ્ય યોગ્યત્યાદિતિ
તથા સૂક્ષ્મસંપરાયત્વં વા અસંયમં સંયમાસંયમં વા માપ્નોતીતિ । 'પરિહારવિશુદ્ધિ
પુચ્છા' પરિહારવિશુદ્ધિકસંયતઃ સ્વલ્લુ ભદન્ત ! પરિહારવિશુદ્ધિકસંયતત્વં ત્યજન્ કં
ધર્મં ત્યજતિ કં ધર્મં ચ ઉપસંપદ્યતે ઇતિ પૂચ્છા-પ્રશ્નઃ મગવાનાહ-ગોયમા' ઇત્યાદિ,
'ગોયમા' હે ગૌતમ ! 'પરિહારવિશુદ્ધિસંજયત્તં જહહ' પરિહારવિશુદ્ધિકસંયતત્વં જહાતિ

અવસ્થા કા, પરિહારવિશુદ્ધિક સંયત અવસ્થા કા સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત
અવસ્થા કા, અસંયત અવસ્થા કા અથવા સંયમાસંયમ અવસ્થા કા
ઉપાદાન કરતા હૈ । છેદોપસ્થાપનીયસંયત છેદોપસ્થાપનીયતા કા પરિ-
ત્યાગ કરતે હુએ જૈસે અજીતનાથ કે તીર્થ કો સ્વીકાર કરતે હુએ
આદિનાથ કે સાધુ કે જૈસા સામાયિકસંયતતા કો પ્રાપ્તકરતા હૈ, અથવા
પરિહારવિશુદ્ધિકસંયત અવસ્થા કો સ્વીકાર કરતા હૈ ક્યો કિ છેદો-
પસ્થાપનીય ચારિત્રવાલા હી પરિહારવિશુદ્ધિક કે યોગ્ય હોતા હૈ ।
અથવા સૂક્ષ્મસંપરાય અવસ્થા કો, અસંયમ અવસ્થા કો અથવા
સંયમાસંયમઅવસ્થા કો પ્રાપ્ત કરતા હૈ । 'પરિહારવિશુદ્ધિ પુચ્છા'
હે ભદન્ત ! પરિહાર વિશુદ્ધિકસંયત પરિહાર વિશુદ્ધિકસંયત
અવસ્થા કા પરિત્યાગ કરતા હુઆ કિસ ધર્મ કા પરિત્યાગ
કરતા હૈ ઓર કિસ અવસ્થા કા ઉપાદાન કરતા હૈ ? ઉત્તર મેં
પ્રભુશ્રી કહતે હૈં- 'ગોયમા ? પરિહારવિશુદ્ધિસંજયત્તં જહહ' હે ગૌતમ !

હારવિશુદ્ધિક સંયત અવસ્થાને સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત અવસ્થાને, અસંયત
અવસ્થાને અથવા સંયમાસંયમ અવસ્થાને પ્રાપ્ત કરે છે. છેદોપસ્થાપનીય
સંયત છેદોપસ્થાપનીયપણાને પરિત્યાગ કરતો થકો આદિનાથના સાધુ પ્રમાણે
અણ્ણતનાથના તીર્થને સ્વીકાર કરતા થકો પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયત અવ-
સ્થાને સ્વીકાર કરે છે. કેમકે છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્રવાળા જ પરિહારવિશુ-
દ્ધિને યોગ્ય હોય છે. 'પરિહારવિશુદ્ધિ પુચ્છા' હે ભગવન્ પરિહારવિશુદ્ધિક
સંયત પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયત અવસ્થાને પરિત્યાગ કરતા થકો કયા ધર્મને
પરિત્યાગ કરે છે ? અને કઈ અવસ્થાની પ્રાપ્તિ કરે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં
પ્રભુશ્રી કહે છે કે- 'ગોયમા ! પરિહારવિશુદ્ધિસંજયત્તં જહહ' હે ગૌતમ ! પરિ-

—ત્યજતિ સ્વવૃત્તિતાદૃશધર્માત્ દૂરીભૂતો ભવતિ इत्यर्थः, तथा ‘छेदोवद्वावणिय-
સંજયત્તં વા અસંજયં વા ઉવસંવજ્જહ’ છેદોપસ્થાપનીયસંયતત્વમુપસંપદ્યતે—પ્રાપ્નોતિ
યદ્વા અસંયમત્વમુપસંપદ્યતે—પ્રાપ્નોતિ પરિહારવિશુદ્ધિકસંયતઃ ‘પરિહારવિશુદ્ધિક-
સંયતત્વં ત્યજન્ છેદોપસ્થાપનીયસંયતત્વં પ્રતિપદ્યતે પુનર્ગચ્છાદ્યાશ્રયણાત્
અસંયમં વા પ્રતિપદ્યતે દેવત્વોત્પત્તાવિતિ । ‘સુહુમસંપરાણ પુચ્છા’ સૂક્ષ્મસંપરાયસંય-
તત્વં ત્યજન્ કં ધર્મં પ્રતિપદ્યતે इति पृच्छा मदनः, भगवानाह—‘गोयमा’ इत्यादि,
‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘સુહુમસંપરાયસંજયત્તં જહહ’ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતત્વં સ્વકીયં
જહાતિ, ‘સામાઙ્યસંજયં વા છેદોવદ્વાવણિયસંજયં વા અહક્ત્વાસંજયં વા—અસંજયં
વા ઉવસંવજ્જહ’ સામાયિકસંયતત્વં વા છેદોપસ્થાપનીયસંયતત્વં વા યથાશ્રિયાત-

જવ પરિહાર વિશુદ્ધિકસંયત અવસ્થા કા પરિહાર વિશુદ્ધિકસંયત પરિ-
ત્યાગ કર દેતા હૈ તથ વહ અપની વૃત્તિ કે જૈસે ધર્મ સે દૂર હો જાતા હૈ
તથ વહ પુનઃ ગચ્છાદિક કે આશ્રયણ સે છેદોપસ્થાપનીયસંયત અવસ્થા
કો પ્રાપ્ત કર લેતા હૈ અથવા દેવાદિકોં મેં ઉત્પન્ન હોને પર વહ અસં-
યમ અવસ્થા કો પ્રાપ્ત કર લેતા હૈ ‘સુહુમસંપરાણ પુચ્છા’ હે મદન્ત !
સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત જવ અપની અવસ્થા કા પરિત્યાગ કરતા હૈ તો વહ
કિસ અવસ્થા કો છોડતા હૈ ઓર કિસ ધર્મ કો અજ્ઞીકાર કરતા હૈ ?
ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી હૈ—‘ગોયમા સુહુમસંપરાયસંજયત્તં જહહ, સામાઙ્ય-
સંજયં વા, છેદોવદ્વાવણિયસંજયં વા અહક્ત્વાસંજયં વા અસંજયં વા
ઉવસંવજ્જહ’ હે ગૌતમ ! સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત જવ અપની સૂક્ષ્મસંપરાય
સંયત અવસ્થા કા પરિત્યાગ કરદેતા હૈ તથ વહ અથવા તો સામાયિક
સંયત અવસ્થા કો પ્રાપ્ત કરતા હૈ અથવા છેદોપસ્થાપનીયસંયત અવસ્થા

હારવિશુદ્ધિક સંયત બ્યારે પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયતપણુને ત્યાગ કરે છે,
ત્યારે તે પોતાની વૃત્તિ બેવા ધર્મથી દૂર થઇ બચે છે તે પછી તે ફરીથી
ગચ્છ વિગેરેના આશ્રયણથી છેદોપસ્થાપનીય અવસ્થાને પ્રાપ્ત કરી લે છે,
અથવા દેવાદિકોમાં ઉત્પન્ન થયા પછી તે અસંયમ અવસ્થાને પ્રાપ્ત કરી લે
છે. ‘સુહુમસંપરાણ પુચ્છા’ હે ભગવન્ સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત બ્યારે પોતાની
અવસ્થાને ત્યાગ કરે છે, ત્યારે તે કઈ અવસ્થાને ત્યાગ કરે છે ? અને કઈ
અવસ્થાની પ્રાપ્તિ કરે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા !
સુહુમસંપરાયસંજયત્તં જહહ સામાઙ્યસંજયં વા, છેદોવદ્વાવણિયસંજયં વા અહ-
ક્ત્વાસંજયં વા, અસંજયં વા ઉવસંવજ્જહ’ હે ગૌતમ ! સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત
બ્યારે પોતાની સૂક્ષ્મસંપરાય અવસ્થાને ત્યાગ કરે છે, ત્યારે તે કાં તો
સામાયિક સંયતપણુને પ્રાપ્ત કરે છે, અથવા છેદોપસ્થાપનીય સંયત અવ-

સંયતત્વં વા-અસંયમં વા ઉપસંપદ્યતે, સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતઃ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતત્વં શ્રેણીપ્રતિષ્ઠાતેન ત્યજન્ સામાયિકસંયતત્વં પ્રતિપદ્યતે યદિ-કદાચિત્ પૂર્વં સામાયિક-સંયતો ભવેત્ તદા છેદોપસ્થાપનીયસંયતત્વં વા પ્રતિપદ્યતે યદિ વા પૂર્વં છેદોપ-સ્થાપનીયસંયતો ભવેત્તદા યથાખ્યાતસંયતત્વં વા પ્રતિપદ્યતે શ્રેણીસમારોહણત્વં ઇતિ । ‘અહઃસ્વાયસંજય પુચ્છા’ યથાખ્યાતસંયતો યથાખ્યાતસંયતત્વં ત્યજન્ કં ત્યજતિ કં ચ વા ધર્મમુપસંપદ્યતે ઇતિ પુચ્છા પ્રશ્નઃ, ભગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘અહઃસ્વાયસંજયત્ત જહહ’ યથાખ્યાતસંયતત્વમ્ સ્વકીયધર્મં જહાતિ ‘સુદુમસંપરાયસંજયત્ત વા અસંજયં વા સિદ્ધિગદં વા ઉવસંપજ્જહ’ સૂક્ષ્મ-

કો પ્રાપ્ત કરતા હૈ અથવા યથાખ્યાતસંયત અવસ્થા કો પ્રાપ્ત કરતા હૈ અથવા અસંયત અવસ્થા કો પ્રાપ્ત કરતા હૈ । સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત શ્રેણી સે પતિત હો જાને પર અપની સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત અવસ્થા કા પરિત્યાગ કરદેતા હૈ ઓર સામાયિકસંયત અવસ્થા કો પ્રાપ્ત કર લેતા હૈ । યદિ કદાચિત્ વહ પહેલે સામાયિકસંયત હોતા હૈ તો વહ છેદોપસ્થાપનીય સંયત અવસ્થા કો પ્રાપ્ત કર લેતા હૈ । ઓર યદિ કદાચિત્ વહ પહેલે છેદોપસ્થાપનીયસંયત અવસ્થાવાલા હોતા હૈ તો વહ શ્રેણી કા સમા-રોહણ કરને સે યથાખ્યાતસંયત અવસ્થા કો પ્રાપ્ત કર લેતા હૈ ।

‘અહઃસ્વાયસંજય પુચ્છા’ હે ભદ્રન્ત યથાખ્યાતસંયત યથાખ્યાત-સંયત અવસ્થા કા પરિત્યાગ કરતા હુમા ક્યા છોડતા હૈ ઓર કિસ ધર્મ કો પ્રાપ્ત કરતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ-‘ગોયમા ! અહ-સ્વાયસંજયત્ત જહહ, સુદુમસંપરાયસંજયં વા અસંજયં વા સિદ્ધિગદં વા

સ્થાને પ્રાપ્ત કરે છે, અથવા યથાખ્યાત સંયત અવસ્થાને પ્રાપ્ત કરે છે. અથવા અસંયત અવસ્થાને પ્રાપ્ત કરે છે. સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત શ્રેણીથી પતિત ધર્મ જવાથી તે પોતાની સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત અવસ્થાનો ત્યાગ કરે છે. અને સામાયિક સંયત અવસ્થાને પ્રાપ્ત કરે છે. કદાચ જો તે પહેલાં સામાયિક સંયત ધર્મ જાય છે, તો તે છેદોપસ્થાપનીય સંયતપણુને પ્રાપ્ત કરી લે છે. અને કદાચ તે પહેલાં છેદોપસ્થાપનીય સંયત અવસ્થાને પ્રાપ્ત કરી લે છે, તો તે યથાખ્યાત સંયત અવસ્થાની શ્રેણી પર આરોહણ કરવાથી તેને પ્રાપ્ત કરે છે.

‘અહઃસ્વાયસંજય પુચ્છા’ હે ભગવન્ યથાખ્યાત સંયત, યથાખ્યાતસંયત અવસ્થાને ત્યાગ કરતા થકા શેનો ત્યાગ કરે છે ? અને શેની પ્રાપ્તિ કરે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! અહઃસ્વાયસંજયત્ત જહહ, સુદુમસંપરાયસંજયં વા, અસંજયં વા, સિદ્ધિગદં વા ઉવસંપજ્જહ’ હે ગૌતમ !

होज्जा, जहन्नेणं एक्कं उक्कोसेणं अट्ठ, एवं छेदोवट्ठावणियस्स वि।
 परिहारविसुद्धियस्स पुच्छा गोयमा ! जहन्नेणं एक्कं उक्कोसेणं
 तिन्नि । एवं जाव अहक्खायस्स २७ । सामाइयसंजयस्स णं भंते !
 एगभवग्गहणीया केवइया आगरिसा पन्नत्ता गोयमा ! जह-
 न्नेणं जहा बउसस्स छेदोवट्ठावणियस्स पुच्छा, गोयमा ! जहन्नेणं
 एक्को उक्कोसेणं वासपुहुत्तं । परिहारविसुद्धियस्स पुच्छा, गोयमा !
 जहन्नेणं एक्को उक्कोसेणं तिन्नि । सुहुमसंपरायस्स पुच्छा गोयमा !
 जहन्नेणं एक्को उक्कोसेणं चत्तारि । अहक्खायस्स पुच्छा गोयमा !
 जहन्नेणं एक्को उक्कोसेणं दोन्नि । सामाइयसंजयस्स णं भंते !
 णाणाभवग्गहणीया केवइया आगरिसा पन्नत्ता ? गोयमा ! जहा
 बउसे । छेदोवट्ठावणियस्स पुच्छा गोयमा ! जहन्नेणं दोन्नि
 उक्कोसेणं उवरिं नवण्हं सयाणं अंतोसहस्सस्स । परिहारविसु-
 द्धियस्स जहन्नेणं दोन्नि उक्कोसेणं सत्त । सुहुमसंपरायस्स
 जहन्नेणं दोन्नि, उक्कोसेणं णव । अहक्खायस्स जहन्नेणं दोन्नि
 उक्कोसेणं पंच २८ । सामाइयसंजए णं भंते ! कालओ केवच्चिरं
 होइ ? गोयमा ! जहन्नेणं एक्कं समयं, उक्कोसेणं देसूणएहिं नवहिं
 वासेहिं ऊणिया पुव्वकोडी एवं छेदोवट्ठावणिए वि । परिहारविसु-
 द्धिए जहन्नेणं एक्कं समयं उक्कोसेणं देसूणएहिं एगुणतीसाए
 वासेहिं ऊणिया पुव्वकोडी, सुहुमसंपराए जहा णियंठे । अह-
 क्खाए जहा सामाइयसंजए । सामाइयसंजयाणं भंते ! कालओ
 केवच्चिरं होंति, गोयमा ! सव्वच्चं । छेदोवट्ठावणिएस्स पुच्छा
 गोयमा ! जहन्नेणं अट्ठाइज्जाइं वाससयाइं, उक्कोसेणं पन्नासं
 सागरोवमकोडिसयसहस्साइं । परिहारविसुद्धिए पुच्छा, गोयमा !

जहन्नेणं देसूणाइं दो वाससयाइं उक्कोसेणं देसूणाओ दो पुव्व-
कोडीओ, सुहुमसंपरायसंजयाणं भंते ! पुच्छा गोयमा ! जह-
न्नेणं एक्कं समयं उक्कोसेणं अंतोमुहुत्तं । अहक्खायसंजया जहा
सामाइयसंजया २९ । सामाइयसंजयस्स णं भंते ! केवइयं कालं
अंतरं होइ ? गोयमा ! जहन्नेणं जहा पुलागस्स । एवं जाव
अहक्खायसंजयस्स । सामाइयसंजयाणं भंते ! पुच्छा गोयमा !
नत्थि अंतरं । छेदोवट्ठावणिय पुच्छा गोयमा ! जहन्नेणं तेवट्ठिं
वाससहस्साइं उक्कोसेणं अट्टारससागरोवमकोडाकोडीओ । परि-
हारविसुद्धियस्स पुच्छा गोयमा ! जहन्नेणं चोरार्साईं वाससह-
स्साइं उक्कोसेणं अट्टारससागरोवमकोडाकोडीओ । सुहुम-
संपरायाणं जहा णियंठाणं । अहक्खायाणं जहा सामाइयसंज-
याणं ३० । सामाइयसंजयस्स णं भंते ! कइ समुग्घाया पन्नत्ता
गोयमा ! छ समुग्घाया पन्नत्ता जहा कसायकुसीलस्स । एवं
छेदोवट्ठावणियस्स वि । परिहारविसुद्धियस्स जहा पुलागस्स ।
सुहुमसंपरायस्स जहा णियंठस्स । अहक्खायस्स जहा
सिणायस्स ३१ ॥सू० ६॥

छाया—सामायिकसंयतः खलु भदन्त ! किं संज्ञोपयुक्तो भवेत् नो संज्ञोप-
युक्तो भवेत् गौतम ! संज्ञोपयुक्तो यथा वकुलः एवं यावत् परिहारविशुद्धिकः ।
सूक्ष्मसंपरायो यथाख्यातश्च यथा पुलाकः (२५) सामायिकसंयतः खलु भदन्त !
किमाहारको भवेत् अनाहारको भवेत् यथा पुलाकः । एवं यावत् सूक्ष्मसंपरायः ।
यथाख्यातसंयतो यथा स्नातकः (२६) । सामायिकसंयतस्य खलु भदन्त ! कति-
भवग्रहणानि भवन्ति ? गौतम ! जवन्येन एकम् उत्कर्षेणाष्ट । एवं छेदोप-
स्थापनीयस्यापि । परिहारविशुद्धिः पृच्छा, गौतम ! जवन्येन एकम् उत्कर्षेण
त्रीणि । एवं यावत् यथाख्यातः (२७) । सामायिकसंयतस्य खलु भदन्त ! एक
भवग्रहणीयाः कियन्त आकुर्याः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! जवन्येन यथा वकुलस्य ।
छेदोपस्थापनीयस्य पृच्छा गौतम ! जवन्येन एकः उत्कर्षेण विंशतिपृथक्त्वम् ।
परिहारविशुद्धिकस्य पृच्छा गौतम ! जवन्येन एकः, उत्कर्षेण त्रयः । सूक्ष्म-

संपरायस्य पृच्छा गौतम ! जघन्येन एकः, उत्कर्षेण चत्वारः । यथाख्यातस्य पृच्छा, गौतम ! जघन्येन एकः, उत्कर्षेण द्वौ सामायिकसंयतस्य खलु भदन्त ! नाना भवग्रहणीयाः कियन्त आकर्षाः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! यथा वकुशस्य । छेदोपस्थापनीयस्य पृच्छा गौतम ! जघन्येन द्वौ उत्कर्षेण उपरिनिवानां शतानाम् अन्तः सहस्रस्य । परिहारविशुद्धिकस्य जघन्येन द्वौ उत्कर्षेण सप्त । सूक्ष्मसंपरायस्य जघन्येन द्वौ उत्कर्षेण नव । यथाख्यातस्य जघन्येन द्वौ उत्कर्षेण पञ्च (२८) सामायिकसंयतः खलु भदन्त ! कालतः कियच्चिरं भवति ? गौतम ! जघन्येन एकं समयम्, उत्कर्षेण देशोनै नवभिर्वर्षैरूना पूर्वकोटिः, एवं छेदोपस्थापनीयोऽपि । परिहारविशुद्धिः, जघन्येन एकं समयम् उत्कर्षेण देशोनै रेकोनत्रिंशद्वर्षैरूना पूर्वकोटिः, सूक्ष्मसंपरायो यथा निर्ग्रन्थः, यथाख्यातो यथा सामायिकसंयतः । सामायिकसंयताः खलु भदन्त ! कालतः कियच्चिरं भवन्ति ? गौतम ! सर्वादम् । छेदोपस्थापनीयेषु पृच्छा गौतम ! जघन्येन सार्द्धद्वयानि वर्षशतानि, उत्कर्षेण पञ्चशत् सागरोपमकोटिशतसहस्राणि । परिहारविशुद्धिकः पृच्छा गौतम ! जघन्येन देशोने द्वे वर्षशते, उत्कर्षेण देशोने द्वे पूर्वकोटी । सूक्ष्मसंपरायसंयताः खलु भदन्त ! पृच्छा गौतम ! जघन्येन एकं समयम् उत्कर्षेण अन्तर्मुहूर्तम् । यथाख्यातसंयताः यथा सामायिकसंयताः (२९) सामायिकसंयतस्य खलु भदन्त ! कियन्तं कालमन्तरं भवति ? गौतम ! जघन्येन यथा पुलाकस्य । एवं यावद् यथाख्यातसंयतस्य । सामायिकसंयतानां भदन्त ! पृच्छा, गौतम ! नास्ति अन्तरम् । छेदोपस्थापनीयस्य पृच्छा गौतम ! जघन्येन त्रिषष्टिवर्षसहस्राणि, उत्कर्षेण अष्टादशसागरोपमकोटि कोटयः । परिहारविशुद्धिकस्य पृच्छा, गौतम ! जघन्येन चतुरशीतिवर्षसहस्राणि, उत्कर्षेणाष्टादश सागरोपमकोटिकोटयः । सूक्ष्मसंपरायाणां यथा निर्ग्रन्थानाम् । यथाख्यातानाम् यथा सामायिकसंयतानाम् (३०) सामायिकसंयतस्य खलु भदन्त ! कति समुद्घाताः प्रज्ञप्ताः ? गौतम ! षट् समुद्घाताः प्रज्ञप्ताः यथा कषायकुशीलस्य । एवं छेदोपस्थापनीयस्यापि । परिहारविशुद्धिकस्य यथा पुलाकस्य । सूक्ष्मसंपरायस्य यथा निर्ग्रन्थस्य । यथा ख्यातस्य यथा स्नातकस्य (१३) ॥ सू७६ ॥

पञ्चविंशततितमे द्वारमाह—‘सामाह्यसंज्ञ ए णं भंते’ इत्यादि,

टीका—सामाह्यसंज्ञ ए णं भंते’ सामायिकसंयतः खलु भदन्त । ‘किं सन्नोव

संज्ञा उपयोग आदि द्वार का कथन

‘सामाह्यसंज्ञ ए णं भंते ! किं सन्नोवउत्ते होज्जा’ इत्यादि ।

इवे संज्ञा उपयोग विगेदे द्वारेणुं कथन करवाभां आवे छे

‘सामाह्यसंज्ञ ए णं भंते ! किं सन्नोवउत्ते होज्जा’ इत्यादि

ઉત્તે હોજ્જા' કિં સંજ્ઞોપયુક્તઃ—આહારાદિસંજ્ઞાયુક્તો ભવેત્ અથવા 'નો સન્નોવ-
ઉત્તે હોજ્જા' નો સંજ્ઞોપયુક્તો ભવેત્ આહારાદિસંજ્ઞાસુ અનુપયુક્તો ભવેદિતિ પ્રશ્નઃ,
ભગવાનાહ—'ગોયમા' इत्यादि, 'गोयमा' हे गौतम ! 'सन्नोवउत्ते जहा वउसे'
સંજ્ઞોપયુક્તો યથા વકુશઃ, સંજ્ઞોપયુક્તો વા ભવેત્ નો સંજ્ઞોપયુક્તો વા ભવેત્ આહાર-
ાદિક્રિયાસુ । 'एवं जाव परिहारविमुद्धिण' एव यावत् परिहारविमुद्धिकः, यावत्प-
દેન છેદોપસ્થાપનીયસ્ય સંપ્રહો ભવતિ તથા ચ છેદોપસ્થાપનીયસંયતપરિહારવિશુ-
દ્ધિકસંયતૌ સંજ્ઞોપયુક્તાવપિ ભવતઃ નો સંજ્ઞોપયુક્તાવપિ ભવત્ इति भावः । 'सुहुम-
સંપરાણ અહક્ષ્વાણ ય જહા પુલાણ' સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતો યથાહ્યાતસંયતશ્ચ યથા
પુલાકા, સૂક્ષ્મસંપરાય યથાહ્યાતસંયતૌ નો સંજ્ઞોપયુક્તૌ ભવેતામિતિ ભાવઃ (૨૫)

‘સામાહ્યસંજણ ણં મંતે !’ હે મદન્ત ! સામાયિકસંયત ‘કિં સન્નોવ-
ઉત્તે હોજ્જા’ કયા આહારાદિસંજ્ઞાઓ સે યુક્ત હોતા હૈ અથવા ‘નો સન્નો-
વઉત્તે હોજ્જા’ આહારાદિસંજ્ઞાઓ સે યુક્ત નહીં હોતા હૈ આહારાદિ
સંજ્ઞા મેં આસક્ત હોના હસકા નામ સંજ્ઞોપયુક્ત ઓર આહારાદિ મેં
આસક્તિ રહિત હોના હસકા નામ નો સંજ્ઞોપયુક્ત હૈ । હસકે ઉત્તર મેં
પ્રભુશ્રી કહતે હૈ—‘ગોયમા ! સન્નોવઉત્તે જહા વउसे’ હે ગૌતમ ! સામા-
યિક સંયત વકુશ કે જૈસે આહારાદિ સંજ્ઞોપયુક્ત મી હોતા હૈ ઓર
નો સંજ્ઞોપયુક્ત મી હોતા હૈ । ‘एवं जाव परिहारविमुद्धिण’ હસી પ્રકાર
સે છેદોપસ્થાપનીયસંયત ઓર પરિહારવિશુદ્ધિકસંયત ચે દોનોં મી
આહારાદિ સંજ્ઞોપયુક્ત મી હોતે હૈ ઓર નો સંજ્ઞોપયુક્ત મી હોતે
હૈ । ‘सुहुमसंपराण अहक्खाण य जहा पुलाण’ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત ઓર

ટીકાર્થ—‘સામાહ્યસંજણ ણં મંતે ! કિં સન્નોવઉત્તે હોજ્જા’ હે ભગવન્
સામાયિકસંયત આહાર વિગેરે સંજ્ઞાઓવાળા હોય છે ? અથવા ‘નો સન્નો-
વઉત્તે હોજ્જા’ આહાર વિગેરે સંજ્ઞાઓથી યુક્ત હોતા નથી ? આહાર વિગેરે
સંજ્ઞાઓમાં આસક્ત થવું તેનું નામ સંજ્ઞોપયુક્ત છે, અને આહાર વિગેરેમાં
આસક્તિ રહિત થવું તેનું નામ નો-સંજ્ઞોપયુક્ત છે. આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં
પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—‘ગોયમા ! સન્નોવઉત્તે, જહા વउसे’ હે
ગૌતમ ! સામાયિક સંયત બકુશના કથન પ્રમાણે આહાર વિગેરે સંજ્ઞાઓ
વાળા હોય છે. નો-સંજ્ઞોપયુક્ત હોતા નથી ‘एवं जाव परिहारविमुद्धिण’ એનું
પ્રમાણ છેદોપસ્થાપનીય સંયત અને પરિહારવિશુદ્ધિક સંયત આ અને પાણ
આહાર વિગેરે સંજ્ઞાવાળા હોય છે, નો-સંજ્ઞોપયુક્ત હોતા નથી. ‘सुहुम-
સંપરાણ અહક્ષ્વાણ ય જહા પુલાણ’ સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત અને યથાહ્યાતસંયત

ષટ્વિંશતિતમમાહારદ્વારમાહ—‘સામાયિકસંયત ણં મંતે !’ સામાયિકસંયતઃ
 खलु भदन्त ! ‘किं आहारए होज्जा अणाहारए होज्जा’ आहारको भवेत्—आहा-
 रादिक्रियादिमान् भवेत् अनाहारको वा भवेत् इति प्रश्नः । भगवानाह—‘जहा
 पुलाए’ यथा पुलाकः, पुलाकवदेव सामायिकसंयतोऽपि आहारक एव भवेत् न तु
 अनाहारको भवेत् स्थूलशरीरधारणं यावत् आहारक एव भवति नतु अनाहारक-
 स्तथा स्वभावात् । ‘एवं जाव सुहुमसंपराए’ एवं यावत्सूक्ष्मसंपरायसंयतः अत्र-
 यावत्पदेन छेदोपस्थापनीयपरिहारविशुद्धिकसंयतयोः संग्रहो भवति—तथा च
 यथारूपातसंयत ये दोनो पुलाक के जैसे नो संज्ञोपयुक्त होते हैं,
 संज्ञोपयुक्त नहीं होता हैं ।

॥ २५ वां संज्ञा उपयोग आदि द्वार का कथन समाप्त ॥

आहार द्वार का कथन

‘સામાયિકસંયત ણં મંતે ! કિં આહારં હોજ્જા અણાહારં હોજ્જા’
 हे भदन्त ! सामायिकसंयत क्या आहारक होता है अथवा अनाहारक
 होता है ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—‘जहा पुलाए’ हे गौतम ! पुलाक
 के जैसा सामायिकसंयत आहारक ही होता है अनाहारक नहीं होता
 है । वह स्थूल शरीर को धारण किये रहने तक आहारक ही होता है
 अनाहारक नहीं होता है क्यों कि उसका ऐसा ही स्वभाव होता है ।
 ‘एवं जाव सुहुमसंपराए’ इसी प्रकार से यावत् सूक्ष्मसंपरायसंयत
 तक—सब आहारक ही होते हैं अनाहारक नहीं होता हैं । यहां याव-
 त्पद से छेदोपस्थापनीयसंयत एवं परिहारविशुद्धिकसंयत इन दोनों

આ બન્ને પુલાકના કથન પ્રમાણે નો સંજોપયુક્ત હોય છે. સંજોપયુક્ત હોતા
 નથી. આ રીતે પચીસમા સંજ્ઞા આદિ દ્વારનું કથન સમાપ્ત.

હવે આહાર દ્વારનું કથન કરવામાં આવે છે —

‘સામાયિકસંયત ણં મંતે ! કિં આહારં હોજ્જા, અણાહારં હોજ્જા’ હે
 भगवन् सामायिक संयत शुं आहारकं હોય છે ? અથવા અનાહારકં હોય છે ?
 આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘જહા પુલાએ’ હે ગૌતમ ! પુલાકના
 કથન પ્રમાણે સામાયિક સંયત પણ આહારક જ હોય છે અનાહારક હોતા
 નથી. તે સ્થૂલ શરીરને ધારણ કરતાં સુધી આહારક જ હોય છે. અનાહારક
 હોતા નથી. કેમકે—તેઓનો સ્વભાવ જ એવો હોય છે. ‘એવં જાવ સુહુમ-
 સંપરાએ’ એજ પ્રમાણે યાવત્ સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત સુધીના સઘળા આહારક જ
 હોય છે અનાહારક હોતા નથી અહિયાં યાવત્ પદથી છેદોપસ્થાપનીયસંયત,
 પરિહારવિશુદ્ધિક સંયત આ બે ગ્રહણ થયા છે, એટલે કે છેદોપસ્થાપનીય

છેદોપસ્થાપનીયપરિહારવિશુદ્ધિકસૂક્ષ્મસંપરાયસંયતા આહારકા એવ ભવન્તિ ન ત્વ
અનાહારકા ભવન્તીતિ । ‘અહ્વસ્વાયસંજણ જહા સિણાણ’ યથાખ્યાતસંયતો
યથા સ્નાતકઃ, યથાખ્યાતસંયતસ્તુ આહારકો વા ભવેત્ અનાહારકો વા ભવેદિતિ
ભાવઃ । (૨૬) । સપ્તવિંશતિતમં ભવદ્વારમાહ—‘સામાહ્યસંજયસ્સ ણં મંતે’ સામા-
યિકસંયતસ્ય ચલ્લુ મદન્ત ! ‘કહ ભવગ્ગહણાઈં હોજ્જા’ કતિ ભવગ્ગહણાનિ ભવ-
ન્તિ-હે મદન્ત ! સામાયિકસંયતસ્ય કતિ ભવગ્ગહણાનિ ભવન્તિ સામાયિકસંયતઃ
કતિ ભવગ્ગહણાનિ કરોતીતિ ભાવઃ, ઇતિ પ્રશ્નઃ, ભગવાનાહ—‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ,
‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘જહન્નેણં એકં’ જઘન્યેન એકં ભવગ્ગહણં ભવતિ એકમેવ
મ્ભવં ગૃહ્ણતીતિ ભાવઃ, ઉત્કર્ષેણાઠો ભવગ્ગહણાનિ ભવન્તીતિ ઉત્કર્ષતોઽઘ્ઠી
મ્ભવાન્ ગૃહ્ણતીતિ । ‘એવં છેદોવટ્ઠાવણિણિ’ એવં છેદોપસ્થાપનીયોઽપિ છેદો-

કા ગ્રહણ હુઆ હૈ । તથા ચ સામાયિકસંયત છેદોપસ્થાપનીયસંયત પરિ-
હારવિશુદ્ધિક સંયત યે આહારક હી હોતે હૈ અનાહારક નહીં હોતે હૈ ।
‘અહ્વસ્વાયસંજણ જહા સિણાણ’ યથાખ્યાતસંયત સ્નાતક કે જૈસે
આહારક મ્હી હોતા હૈ ઓર અનાહારક મ્હી હોતા હૈ ।

॥ ૨૬ વાં આહારદ્વાર કા કથન સમાપ્ત ॥

ભવદ્વાર કા કથન

‘સામાહ્યસંજણ ણં મંતે કહ ભવગ્ગહણાઈં હોજ્જા’ હે મદન્ત !
સામાયિકસંયત કિતને મ્ભવોં કો ગ્રહણ કરતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી
કહતે હૈ—‘ગોયમા ! જહન્નેણં એકં ઉક્કોસેણં અટ્ટ’ હે ગૌતમ ! સામા-
યિકસંયત જઘન્ય સે એક ભવગ્ગહણ કરતા હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે આઠ
મ્ભવોં કો ગ્રહણ કરતા હૈ । ‘એવં છેદોવટ્ઠાવણિણિ’ ઇસી પ્રકાર સે

સંયત પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયત અને સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત આ બધા આહાર-
ક જ હોય છે. અનાહારક હોતા નથી. ‘અહ્વસ્વાય સંજણ જહા સિણાણ’ યથા-
ખ્યાત સંયત સ્નાતકના કથન પ્રમાણે આહારક પણ હોય છે અને અનાહારક
પણ હોય છે એ રીતે આ છન્વીસમા આહારદ્વારનું કથન સમાપ્ત.

હવે સત્યાવીસમા ભવદ્વારનું કથન કરવામાં આવે છે.

‘સામાહ્યસંજણ ણ મંતે ! કહ ભવગ્ગહણાઈં હોજ્જા’ હે ભગવન્ સામાયિક
સંયત ઠેટલા ભવોને ત્રણ કરે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમ
સ્વામીને કહે છે કે—‘ગોયમા ! જહન્નેણ એક ઉક્કોસેણ અટ્ટ’ હે ગૌતમ !
સામાયિક સંયત જઘન્યથી એક ભવત્રણ કરે છે, અને ઉત્કૃષ્ટથી આઠ ભવોને
ત્રણ કરે છે. ‘એવં છેદોવટ્ઠાવણિણિ’ એજ પ્રમાણે છેદોપસ્થાપનીય સંયત
પણ જઘન્યથી એક ભવ ત્રણ કરે છે અને ઉત્કૃષ્ટથી આઠ ભવોને ત્રણ કરે છે.

પસ્થાપનીસંયતોઽપિ જઘન્યેન એકં ભવં ગૃહ્ણાતિ ઉત્કર્ષતોઽષ્ટૌ ભવાન્ ગૃહ્ણાતી-
સ્વર્થઃ । ‘પરિહારવિશુદ્ધિર્ણ પુચ્છા’ પરિહારવિશુદ્ધિકસ્ય સ્વલ્પ ભદન્ત ! કર્તિ
ભવગ્રહણાનિ ભવન્તીતિ પૃચ્છા-પ્રશ્નઃ, મગધાનાહ-‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘ગોયમા’ हे
गौतम ! ‘जहन्नेणं एकं’ जघन्येन एकं भवग्रहणं भवति, परिहारविशुद्धिकसंयतस्य,
‘उक्कोसेणं तिन्नि’ उत्कर्षेण त्रीणि भवग्रहणानि भवन्ति परिहारकविशुद्धिकस्येति ।
‘एवं जाव अहक्खायस्स’ एवं यावद् यथाख्यातस्य, यावत्पदेन सूक्ष्मसंपराय-
संयतस्य ग्रहणं भवति तथा च सूक्ष्मसंपराय यथासंख्यातयतयो र्जघन्येन एकं
भवग्रहणं भवति उत्कर्षेण तु त्रीणि भवग्रहणानि भवन्तीति । (२७) ।

અઘાવિશતિતમસ્ આકર્ષદ્વારમાહ-‘સામાહ્યસંનયસ્સ ણં મંતે ! એમવગ્ગ-
હણીયા કેવહ્યા આગરિસા પન્નત્તા’ સામાયિકસંયતસ્ય સ્વલ્પ ભદન્ત ! એકભવ-
છેડોપસ્થાપનીયસંયત ઓ જઘન્ય સે એક ભવ કો ગ્રહણ કરતા હે ઓર
ઉત્કૃષ્ટ સે આઠ ભવો કો ગ્રહણ કરતા હે । પરિહારવિશુદ્ધિકસંયત
કિતને ભવો કો ગ્રહણ કરતા હે ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હે-‘ગોયમા !
જહન્નેણં એકં ઉક્કોસેણં તિન્નિ’ હે ગૌતમ ! પરિહારવિશુદ્ધિક
સંયત જઘન્ય સે એક ભવ ગ્રહણ કરતા હે ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે ત્રીન ભવો
કો ગ્રહણ કરતા હે । ‘એવં જાવ અહક્ખાયાસ્સ’ હસી પ્રકાર સે સૂક્ષ્મ-
સંપરાયસંયત ઓર યથાખ્યાતસંયત ઇન દોનોં કે જઘન્ય સે એક ભવ
ગ્રહણ હોતા હે ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે ત્રીન ભવગ્રહણ હોતે હે ।

૨૭ વાં ભવદ્વાર કા કથન સમાપ્ત

આકર્ષ દ્વાર કા કથન

‘સામાહ્યસંનયસ્સ ણં મંતે ! એમવગ્ગહણીયા કેવહ્યા આગ-
રિસા પન્નત્તા’ હે ભદન્ત ! સામાયિકસંયત કે એક ભવ મેં ગ્રહણ કરને

‘પરિહારવિશુદ્ધિર્ણ પુચ્છા’ હે ભગવન્ પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયત કેટલા
ભવો ગ્રહણ કરે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમા પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! જહ-
ન્નેણ એકં ઉક્કોસેણ તિન્નિ’ હે ગૌતમ ! પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયત
જઘન્યથી એક ભવ ગ્રહણ કરે છે, અને ઉત્કૃષ્ટથી ત્રણ ભવોને ગ્રહણ કરે છે.
‘એવં જાવ અહક્ખાયાસ્સ’ એજ પ્રમાણે સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત અને યથાખ્યાત
સંયત આ બન્નેને જઘન્યથી એક ભવ ગ્રહણ થાય છે, અને ઉત્કૃષ્ટથી ત્રણ
ભવ ગ્રહણ કરે છે એ રીતે આ સત્યાવીસમા ભવદ્વારનું કથન સમાપ્ત.

હવે અત્યાવીસમા આકર્ષ દ્વારનું કથન કરવામા આવે છે.

‘સામાહ્યસંનયર્ણ મંતે ! એકભવગ્ગહણીયા કેવહ્યા આગરિસા પન્નત્તા’ હે
ભગવન્ સામાયિક સંયતને એક ભવમા ગ્રહણ કરવા લાયક કેટલા આકર્ષ હોય

ગ્રહણીયાઃ-એકસ્મિન્ ભવે ગ્રહીતું યોગ્યાઃ ક્રિયન્ત આકર્ષા ભવન્તિ, એકસ્મિન્ ભવે ક્રિયદ્વારં સામાયિકસંયતત્વસ્ય પ્રાપ્તિ મેવતિ સામાયિકસંયતસ્યેત્યર્થઃ ઇતિ પ્રશ્નઃ । મગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘જહન્નેણં જહા વડસસ્સ’ જઘન્યેન યથા વકુશસ્ય, સામાયિકસંયતસ્ય જઘન્યેન એક આકર્ષો ભવતિ ઉત્કર્ષેણ તુ શતપૃથક્ત્વમ્ દ્વિશતાદારભ્ય નવગતવારં યાવત્ સામાયિક-સંયતત્વસ્ય પ્રાપ્તિ મેવતીતિ યથા વકુગસ્યેત્યાદિના પ્રકટીકૃતમિતિ ભાવઃ । ‘હેદોવદ્ધાવણિયસ્સ પુચ્છા’ હેદોપસ્થાપનીયસંયતસ્ય સ્વહુ ભદન્ત ! એકભવે ક્રિયન્ત આકર્ષા ભવન્તીતિ પૃચ્છા પ્રશ્નઃ । મગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘જહન્નેણં એકો’ જઘન્યેન એક આકર્ષો ભવતિ હેદોપસ્થા-પનીયસંયતસ્યૈકસ્મિન્ ભવે ઇતિ, ‘ઉક્કોસેણં વીસપુહુત્તં’ ઉત્કર્ષેણ વિંશતિ પૃથ-ક્ત્વમિતિ વિંશતિદ્વયવારાદારભ્ય વિંશતિનવકં વારં યાવદિત્યેન પશ્ચપડાદિ વિંશ-તય આકર્ષાણાં ભવન્તિ હેદોપસ્થાપનીયસંયતસ્યૈકસ્મિન્ ભવે ઇતિ । ‘પરિહાર-

યોગ્ય કિતને આકર્ષા હોતે હૈં?—એક ભવ મેં વહ કિતની વાર સામાયિક સંયમપના પ્રાપ્ત કર સક્કના હૈં ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈં—‘ગોયમા ! જહન્નેણં જહા વડસસ્સ’ હે ગૌતમ ! સામાયિકસંયત કે એક યાવ મેં કમ સે કમ વકુશ કે જૈસા એક આકર્ષ હોતા હૈં ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે શત-પૃથક્ત્વ દો સૌ સે લેકર ૧૦૦ નૌ સૌ તક આકર્ષા હોતે હૈં । ‘હેદોવદ્ધા-વણિયસ્સ પુચ્છા’ હે ભદન્ત ! હેદોપસ્થાપનીયસંયત કે એક ભવ મેં કિતને આકર્ષા હોતે હૈં ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈં—‘ગોયમા ! જહન્નેણં એકો, ઉક્કોસેણં વીસપુહુત્તં’ હે ગૌતમ ! હેદોપસ્થાપનીય સંયત કે એક ભવ મેં જઘન્ય સે એક આકર્ષા હોતા હૈં ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે વીસ પૃથ-ક્ત્વ દો વીસી સે લેકર નૌ વીસી તક હસમેં યર્હા પાંચ અથવા છહ-વીસી આદિ વીસિયાં અર્થાત્ સૌ અથવા એક સૌ વીસ આદિ આકર્ષા

હે ? અર્થાત્ એક લવમાં તે કેટલીવાર સામાયિક સંયતપાણુ પ્રાપ્ત કરે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! જહન્નેણં જહા વડસસ્સ’ હે ગૌતમ ! સામાયિક સંયતને એક લવમા ઓછામા ઓછા બહુથના ક્યન પ્રમાણે એક આકર્ષા હોય છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી યનપૃથક્ત્વ-એટલે કે-બમોથી લઈને નવસો સુધીના આકર્ષા હોય છે. ‘હેદોવદ્ધાવણિયસ્સ પુચ્છા’ હે ભગવન્ હેદોપસ્થાપનીય સંયતને એક લવમા કેટલા આકર્ષા હોય છે ? આ પ્રશ્નના પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! જહન્નેણં એકો ઉક્કોસેણં વીસપુહુત્તં’ હે ગૌતમ ! હેદોપસ્થાપનીય સંયતને એક લવમા જઘન્યથી એક આકર્ષા અને ઉત્કૃષ્ટથી વીસ પૃથક્ત્વ એટલે કે બે બીસથી લઈને નવ વીસ સુધીના આકર્ષા હોય છે

વિસુદ્ધિયસ્સ પુચ્છા' પરિહારવિશુદ્ધિકસ્ય खलु भदन्त ! एकभवग्रहणीयाः कियन्त, आकर्षा भवन्तीति पृच्छा प्रश्नः, भगवानाह—'गोयमा' इत्यादि, गोयमा' हे गौतम ! 'जहन्नेणं एक्को' जघन्येन—एक आकर्षो भवति एकस्मिन् भवे एकवारमेव संयमप्राप्ति भवति छेदोपस्थापनीयसंयतस्येति । 'उक्कोसेणं तिन्नि' उत्कर्षेण त्रय आकर्षा भवन्ति परिहारविशुद्धिकसंयतोहि परिहार-विशुद्धिकसंयतत्वं त्रीन् वारान् एकत्रभवे उत्कर्षतः प्रविपद्यते इति । 'सुहुम-संपरायस्स पुच्छा' सूक्ष्मसंपरायसंयतस्य खलु भदन्त ! कति आकर्षा एकत्रभवे भवन्तीति पृच्छा प्रश्नः, भगवानाह—'गोयमा' इत्यादि, 'गोयमा' हे गौतम ! 'जहन्नेणं एक्को' जघन्येन एकत्रभवे एक एव आकर्षो भवति सूक्ष्मसंपरायसंयत-स्येति । 'उक्कोसेणं चत्तारि' उत्कर्षेण चत्वार आकर्षा भवन्ति एकत्रभवे सूक्ष्मसंप-रायसंयतस्य एकत्र भवे उपशमश्रेणीद्वयसंभवेन प्रत्येकं संविजयमानविशुद्धय-

होते हैं । 'परिहारविशुद्धियस्स पુચ્છા' हे भदन्त ! परिहारविशुद्धिक-संयत के कितने आकर्ष एक भव में होते हैं ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—'गोयमा ! जहन्नेणं एक्को उक्कोसेणं तिन्नि' हे गौतम ! परिहार-विशुद्धिकसंयत के एक भव में जघन्य से एक आकर्ष और उत्कृष्ट से तीन आकर्ष होते हैं । तात्पर्य यही है कि परिहारविशुद्धिकसंयत को एक भव में कम से कम एक बार ही परिहारविशुद्धिकसंयमपना की प्राप्ति होती है और अधिक से अधिक तीन बार तक परिहारविशुद्धिकसंयत की प्राप्ति होती है । 'सुहुमसंपरायस्स પુચ્છા' हे भदन्त ! सूक्ष्मसंपरायसंयत को एक भव में कितने आकर्ष होते हैं ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—'गोयमा ! जहन्नेणं एक्को, उक्कोसेणं चत्तारि' हे

'परिहारविशુદ્ધિય પુચ્છા' હે ભગવન્ પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયતને એક ભવમાં કેટલા આકર્ષકો હોય છે ? 'ગોયમા ! જહન્નેણં એકો ઉક્કોસેણ તિન્નિ' હે ગૌતમ ! પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયતને એક ભવમાં જઘન્યથી એક આકર્ષ અને ઉત્કૃષ્ઠથી ત્રણ આકર્ષ હોય છે. કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે—પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયતને એક ભવમાં ઓછામાં ઓછા એક જ વાર પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયમની પ્રાપ્તિ થાય છે. અને વધારેમાં વધારે ત્રણ વખત સુધી પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયતપણાની પ્રાપ્તિ થાય છે.

'સુહુમસંપરાયસ્સ પુચ્છા' હે ભગવન્ સૂક્ષ્મસંપરાય સંયતને એક ભવમાં કેટલા આકર્ષ હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—'ગોયમા ! જહન્નેણં એકો ઉક્કોસેણં ચત્તારિ' હે ગૌતમ ! સૂક્ષ્મસંપરાય સંયતને સૂક્ષ્મ

માનલક્ષણમુક્ષસંપરાયદ્વય ભાવાત્ ચતસ્રઃ પ્રતિપત્તયઃ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત્ત્વે
ભવન્તીતિ । ‘અહ્વત્વાયસ્સ-પુચ્છા’ યથાખ્યાતસંયતસ્ય સ્વલ્પ ભદન્ત ! એક
ભવગ્રહણીયાઃ કિયન્ત આકર્ષા ભવન્તીતિ પૃચ્છા પ્રશ્નઃ ભગવાનાહ-‘ગોયમા’
શ્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘જહન્નેણં એકો’ જઘન્યેન એક આકર્ષો ભવતિ,
એકત્ર ભવે યથાખ્યાતસ્ય, ‘એકોસેણં દોન્નિ’ ઉત્કર્ષતો દ્વૌ આકર્ષો ભવતઃ યથા-
ખ્યાતસંયતસ્ય એકત્રભવે ઉપશમશ્રેણીદ્વયસંભવાદિતિ ભાવઃ । નાનાભવગ્રહણા
‘કર્ષાધિકારે-‘સામાહ્યસંજયસ્સ ણં ભંતે !’ સામાયિકસંયતસ્ય સ્વલ્પ ભદન્ત !
‘નાનાભવગ્રહણીયા કેવહ્યા આગરિસા પન્નત્તા’ નાનાભવગ્રહણીયાઃ-અનેક-

ગૌતમ ! સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત કો સૂક્ષ્મસંપરાયસંયમપને કી પ્રાપ્તિ કમ
સે કમ એક વાર હોતી હૈ ઓર અધિક સે અધિક ચાર વાર હોતી હૈ ।
હસકા તાત્પર્ય એસા હૈ કિ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત કો એક ભવ મેં દો વાર
ઉપશમશ્રેણી કા સંભવ હો સકતા હૈ । હસ કારણ પ્રત્યેક શ્રેણી મેં
સંકલિદ્યમાન ઓર વિશુદ્ધમાન એસે દો સૂક્ષ્મસંપરાય હોને સે ચાર
વાર સૂક્ષ્મસંપરાયપને કી પ્રાપ્તિ હો સકતી હૈ । ‘અહ્વત્વાયસ્સ પુચ્છા’
હે ભદન્ત ! યથાખ્યાતસંયત કે એક ભવ મેં કિતને આકર્ષ હોતે હૈ ?
હસકે ઉત્તર મેં પ્રશુશ્રી કહતે હૈ-‘ગોયમા ! જહન્નેણં એકો ઉક્કો
સેણં દોન્નિ’ હે ગૌતમ ! જઘન્ય સે એક ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે દો આકર્ષ
એક ભવ મેં યથાખ્યાતસંયત કે હોતે હૈ યથાખ્યાતસંયત કે એક ભવ મેં
દો વાર ઉપશમશ્રેણી કા સંભવ હોતા હૈ-અતઃ યહાં ઉત્કૃષ્ટ સે હસકે
દો આકર્ષ કહે ગયે હૈ ।

‘સામાહ્યસંજયસ્સ ણં ભંતે ! નાના ભવગ્રહણીયા કેવહ્યા આગ
રિસા પન્નત્તા’ હે ભદન્ત ! સામાયિકસંયત કે અનેક ભવો મેં ગ્રહણ

સંપરાય સંયતની પ્રાપ્તિ । ઓછામાં ઓછી એકવાર હોય છે અને વધારેમાં
વધારે ચારવાર હોય છે. આનું તાત્પર્ય એ છે કે-સૂક્ષ્મસંપરાય સંયતને
એક ભવમાં બે વાર ઉપશમ શ્રેણીના સંલવ હોય છે તેથી પ્રત્યેક શ્રેણીમાં
સંકલિદ્યમાન અને વિશુદ્ધ્યમાન એવા બે સૂક્ષ્મસંપરાય હોવાથી ચાર વાર
સૂક્ષ્મસંપરાયની પ્રાપ્તિ થાય છે. ‘અહ્વત્વાયસ્સ પુચ્છા’ હે ભગવન! યથાખ્યાત
સંયતને એક ભવમાં કેટલા આકર્ષ હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રશુશ્રી
ગૌતમશ્વામીને કહે છે કે-‘ગોયમા ! જહન્નેણં એકો ઉક્કોસેણં દોન્નિ’ હે
ગૌતમ ! જઘન્યથી એક અને ઉત્કૃષ્ટથી બે આકર્ષ એક ભવમાં યથાખ્યાત
સંયતને હોય છે. યથાખ્યાતસંયતને એક ભવમાં બે વાર ઉપશમ શ્રેણીના
સંલવ હોય છે તેથી અહિંયાં ઉત્કૃષ્ટથી તેને બે આકર્ષ કહ્યા છે.

‘સામાહ્યસંજયસ્સ ણં ભંતે ! નાના ભવગ્રહણીયા કેવહ્યા આગરિસા પન્નત્તા’

ભવે ગ્રહીતું યોગ્યાઃ ક્રિયન્ત, આકર્ષા ભવન્તિ અનેકસ્મિન્ ભવે ક્રિયદ્વારં સામા-
યિકસંયતત્વસ્ય પ્રાપ્તિર્ભવતીતિ પ્રશ્નઃ, ઉત્તરમાહ-‘જહા વડસે’ યથા વકુશઃ,
વકુશસ્ય અનેકભવગ્રહણીયા યેન રૂપેણ યાવન્ત આકર્ષાઃ કથિતા સ્તેનૈવ રૂપેણ
ઇદાપિ જ્ઞાતવ્યાઃ, તથાહિ-‘જઘન્યેન દ્વૌ આકર્ષા ભવતઃ, ઉત્કર્ષેણ તુ સહસ્ર-
પૃથક્ત્વમ્ દ્વિસહસ્રાદારમ્ય નવસહસ્રવારં યાવદ્ આકર્ષા ભવન્તીતિ । ‘છેદો-
વદ્વાવણિયસ્સ પુચ્છા’ છેદોપસ્થાપનીયસંયતસ્ય સ્વલ્લ ભદન્ત । નાનાભવગ્રહણીયાઃ
ક્રિયન્ત આકર્ષા ભવન્તીતિ પૃચ્છા પ્રશ્નઃ, ભગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’
હે ગૌતમ ! ‘જહન્નેણં દોન્નિ’ જઘન્યેન દ્વૌ આકર્ષા ભવત છેદોપસ્થાપનીયસંયત-
સ્ય નાનાભવે ઇતિ । ‘ઉક્કોસેણં ઉવરિં નવણં સયાણં અંતો સહસસસ્સ’ ઉત્કર્ષેણો-
પરિનવાનાં શતાનામ્ અન્તઃ સહસ્રસ્ય નવશતાદધિકાઃ સહસ્રતો ન્યુના આકર્ષા

હોને યોગ્ય એસે કિતને આકર્ષા હોતે હૈં ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈં-
‘ગોયમા’ જહા વડસે’ હે ગૌતમ ! વકુશા કે જૈસે અનેક ભવગ્રહણીય
આકર્ષા કહે ગયે હૈં ઉસી પ્રકાર સે ઉતને હી આકર્ષા ઘઘાં પર મી
જાનના ચાહિયે । તથા ચ-જઘન્ય સે દો આકર્ષા ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે દો
હજાર સે લેકર ૯ હજાર આકર્ષા સામાયિકસંયત કે અનેક ભવોં મેં
હોતે હૈં । ‘છેદોવદ્વાવણિયસ્સ પુચ્છા’ હે ભદન્ત ! છેદોપસ્થાપનીયસંયત
કે અનેક ભવોં મેં કિતને આકર્ષા હોતે હૈં ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈં-
‘ગોયમા ! જહન્નેણં દોન્નિ ઉક્કોસેણં ઉવરિં નવણં સયાણં અંતો સહ-
સસસ્સ’ હે ગૌતમ ! છેદોપસ્થાપનીયસંયત કે નાના ભવોં મેં જઘન્ય સે
દો આકર્ષા હોતે હૈં ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે ૯ સૌ સે ઝાર ઓર એક હજાર કે

હે ભગવન્ સામાયિક સંયતને અનેક ભવો અહણ કરવા યોગ્ય એવા કેટલા
આકર્ષો હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-
‘ગોયમા ! જહા વડસે’ હે ગૌતમ ! વકુશના કથન પ્રમાણે અનેક ભવઅહણવાળા
આકર્ષો કહ્યા છે, એ પ્રમાણે એટલા જ આકર્ષો સામાયિક સંયતના સંબં-
ધમાં પણ સમજવા. એટલે કે જઘન્યથી બે આકર્ષા અને ઉત્કૃષ્ટથી બે હજાર
થી લઈને નવ હજાર આકર્ષા સામાયિક સંયતોને અનેક ભવોમાં હોય છે.
‘છેદોવદ્વાવણિયસ્સ પુચ્છા’ હે ભગવન્ છેદોપસ્થાપનીય સંયતને અનેક ભવોમાં
કેટલા આકર્ષો હોય છે ? ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! જહન્નેણં
દોન્નિ ઉક્કોસેણં ઉવરિં નવણં સયાણં અંતો સહસસસ્સ’ હે ગૌતમ ! છેદોપ-
સ્થાપનીય સંયતને નાના ભવોમાં જઘન્યથી બે આકર્ષો હોય છે. અને
ઉત્કૃષ્ટથી ૯૦૦ નવ સોથી ઉપર અને એક હજારની અંદર બે આકર્ષા હોય

भवन्ति नानाभवग्रहणीयश्छेदोपस्थापनीयसंयतस्येति । कथमित्याह एकञ्च
किञ्च भवग्रहणे आकर्षाणां विंशतयः पञ्च भवन्ति इति विंशत्युत्तरं शतमित्यर्थः,
तत्र अष्टाभिर्भवैर्गुणिता नवशतानि पष्टयधिकानि भवन्ति, इदं च सम्भवमात्र-
माश्रित्य संख्याविशेषप्रदर्शनम् अतोऽन्यथापि-प्रकारान्तरेणापि यथा नवशतानि
किञ्चिदधिकानि भवन्ति तथा कर्तव्यमिति । 'परिहारविशुद्धियस्स जहन्नेण दोषि'
परिहाविशुद्धिकसंयतस्य जघन्येन नानाभवग्रहणीयां द्वावेव आकर्षा भवतः ।
'उक्कोसेणं सत्त' उत्कर्षेण तु सप्त आकर्षा भवन्ति, परिहारविशुद्धिकसंयतस्य
एकस्मिन् भवे उत्कर्षेण त्रिवारं परिहारविशुद्धिकचारित्रप्राप्तिर्भवतीत्युक्तत्वात्,
एकस्मिन् भवे त्रिवारम् द्वितीयभवे द्विवारम् तथा तृतीयभवेऽपि द्विवारम्
इत्यादि विकल्पतः सप्त आकर्षा भवन्ति परिहारविशुद्धिकसंयतस्येति भावः

भीतर આકર્ષાં હોતે હૈં । યે આકર્ષાં હસ પ્રકાર સે હોતે હૈં-એક
ભવગ્રહણ મેં ૧૨૦ આકર્ષાં હોતે હૈં । ૧૨૦ મેં ૮ ભવોં કા ગુણા કરને
સે ૯૬૦ હોતે હૈં । યહ સમ્ભવમાત્ર કો આશ્રિત કરકે સંખ્યાવિશેષકા
પ્રદર્શન કિયા ગયા હૈ । હસ પ્રકાર સે અતિગિત્ત ઓર બી દૂસરે પ્રકાર
સે ૯૬૦ હો જાયેં તો વૈસા કર લેના ચાહિયે । 'પરિહારવિશુદ્ધિયસ્સ
જહન્નેણં દોષિ ઉક્કોસેણં સત્ત' પરિહારવિશુદ્ધિકસંયત કે નાના ભવોં
મેં જગન્ય સે દો આકર્ષાં હોતે હૈં ઓર ઉત્કુષ્ટ સે સાત આકર્ષાં હોતે
હૈં । યે હસ પ્રકાર સે હોતે હૈં-હસકે એક ભવ મેં ઉત્કુષ્ટ સે ત્રીન વાર
આકર્ષાં હોતે હૈં અર્થાત્ હસ પરિહારવિશુદ્ધિકસંયત કો એક ભવ મેં
ઉત્કુષ્ટ સે પરિહારવિશુદ્ધિક ધારિત્ર કી પ્રાપ્તિ ત્રીન વાર હોતી હૈ ।
દ્વિતીય ભવ મેં દો વાર હોતી હૈ, તથા તૃતીય ભવ મેં બી દો વાર હોતી
હૈ । હસ પ્રકાર ૭ વાર અનેક ભવોં મેં પરિહારવિશુદ્ધિકસંયત કો પરિ-

છે, આ આકર્ષાં આ પ્રમાણે હોય છે, એક જવગ્રહણમા ૧૨૦ એકના વીત્ર
આકર્ષાં હોય છે ૧૨૦ એકનો વીત્રમા ૮ આડ જવોને ગુણવાથી ૯૬૦
જવોનો સાઈક ધર્મ જાય તેમ કહેવું બોધ્યે. 'પરિહારવિશુદ્ધિયસ્સ જહન્નેણં દોષિ
ઉક્કોસેણં સત્ત' પરિહારવિશુદ્ધિક સંયતને અનેક જવોના જગન્યથી બે આકર્ષાં
હોય છે અને ઉત્કુષ્ટથી સાત આકર્ષાં હોય છે. તે આ પ્રમાણે હોય છે.-
તેના એક જવના ઉત્કુષ્ટથી ત્રણ વાર આકર્ષાં હોય છે. અર્થાત્ આ પરિ-
હારવિશુદ્ધિક સંયતને એક જવના ઉત્કુષ્ટથી પરિહારવિશુદ્ધિ ધારિત્રી પ્રાપ્તિ
ત્રણ વાર થાય છે. બીજા જવના બે વાર થાય છે તથા ત્રીજા જવના પાંચ વે
૧૨ થાય છે. આ રીતે ૭ સાત વાર અનેક જવોના પરિહારવિશુદ્ધિક સંયતને

‘સુદુમસંપરાયસંજયસ્સ જહન્નેણં દોન્નિ’ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતસ્ય જઘન્યેન દ્વૌ આકર્ષૌ ભવતઃ, ‘ઉક્કોસેણં ણવ’ ઉત્કર્ષેણ નવ આકર્ષૌ ભવન્તિ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતસ્યેકત્ર ભવે ચતુરાકર્ષાણાં કથિતત્વાત્ ભવત્રયસ્ય ચ તસ્યાભિધાનાત્ એકત્ર ભવે ચત્વારઃ, દ્વિતીયેઽપિ ચત્વારઃ, તૃતીયભવે એક એવ એવં ક્રમેણ નવ આકર્ષૌ ભવન્તિ ઇતિ । ‘અહક્ખાયસ્સ જહન્નેણં દોન્નિ, ઉક્કોસેણં પંચ’ યથાખ્યાતસંયતસ્ય એકસ્મિન્ ભવે દ્વૌ આકર્ષૌ, દ્વિતીયભવે ચાપિ દ્વૌ, એકસ્મિન્ એક એવ આકર્ષૌ ઇતિ સંકલનયા પશ્ચ આકર્ષૌ ભવન્તિ ।

હારવિશુદ્ધિક ચારિત્ર કી પ્રાપ્તિ હોતી હૈ । ‘સુદુમસંપરાયસંજયસ્સ જહન્નેણં દોન્નિ, ઉક્કોસેણં ણવ’ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત કે જઘન્ય સે અનેક ભવોં મેં સૂક્ષ્મસંપરાય ચારિત્ર કી પ્રાપ્તિ દો બાર હોતી હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે નૌ બાર હોતી હૈ । હસ પ્રકાર હસકે અનેક ભવોં મેં આકર્ષ જઘન્ય સે દો ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે નૌ હોતે હૈં । સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત કે એક ભવ મેં ચાર આકર્ષ કહે ગયે હૈં ઓર હસકે ૩ ભવ બતલાયે ગયે હૈં । અતઃ એક ભવ મેં ચાર ઓર દ્વિતીય ભવ મેં ભી ચાર તથા તૃતીય ભવ મેં એક હસ ક્રમ સે ૯ આકર્ષ હોતે હૈં । ‘અહક્ખાયસ્સ જહન્નેણં દોન્નિ, ઉક્કોસેણં પંચ’ યથાખ્યાતસંયત કે જઘન્ય સે અનેક ભવોં મેં દો આકર્ષ હોતે હૈં ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે પાંચ આકર્ષ હોતે હૈં । પાંચ આકર્ષ હસકે હસ પ્રકાર સે હોતે હૈં પ્રથમ ભવ મેં દો દ્વિતીય ભવ મેં દો ઓર તૃતીય ભવ મેં ૧ હસ પ્રકાર સે યે અનેક ભવોં કે પાંચ આકર્ષ હો જાતે હૈ ।

૨૮ વાં આકર્ષ દ્વાર કા કથન સમાપ્ત

પરિહાર વિશુદ્ધ ચારિત્રની પ્રાપ્તિ થાય છે ‘સુદુમસંપરાયસંજયસ્સ જહન્નેણં દોન્નિ ઉક્કોસેણં ણવ’ સૂક્ષ્મસંપરાય સંયતને જઘન્યથી અનેક ભવોમાં સૂક્ષ્મસંપરાય ચારિત્રની પ્રાપ્તિ બે વાર થાય છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી નવ વાર થાય છે. આ રીતે તેને અનેક ભવોમાં જઘન્યથી બે અને ઉત્કૃષ્ટથી નવ આકર્ષ હોય છે. સૂક્ષ્મસંપરાય સંયતને એક ભવમાં ચાર આકર્ષ હોય છે. અને તેના ૩ ત્રણ ભવ બતાવ્યા છે તેથી એક ભવમાં ચાર અને બીજા ભવમાં પણ ચાર તથા ત્રીજા ભવમાં એક બે ક્રમથી ૯ આકર્ષ હોય છે. ‘અહક્ખાયસ્સ જહન્નેણં દોન્નિ ઉક્કોસેણં પંચ’ યથાખ્યાત સંયતને જઘન્યથી અનેક ભવોમાં બે આકર્ષો હોય છે, અને ઉત્કૃષ્ટથી પાંચ આકર્ષ હોય છે તેને પાંચ આકર્ષ આ પ્રમાણે હોય છે—પહેલા ભવમાં બે બીજા ભવમાં બે અને ત્રીજા ભવમાં એક બે રીતે અનેક ભવોમાં ૫ પાંચ આકર્ષો થઈ જાય છે.

અધ્યાપીસમુ આકર્ષદ્વાર સમાપ્ત ॥૨૮॥

ઇકોનત્રિશત્તમ કાલદ્વારમ હ-‘સામાયસંજણ ણં મંતે । કાલઓ કેવચ્ચિરં હોહ’ સામાયિકસંયતઃ સ્વલ્ભ મદન્ત ! કાલતઃ કિયચ્ચિરં મવતિ કિયત્કાલ-પર્યન્તં સામાયિકસંયતો મવતીતિ પ્રશ્નઃ, મગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘જહન્નેણં ઇકં સમયં’ જઘન્યેન ઇકં સમયમ્ સામાયિકચારિત્રસ્ય પ્રાપ્ત્યનન્તરસમયે ઇવ મરણાત્ ઇકઃ સમય ઇવ મવતિ જઘન્યેન સામાયિકસંયત-સ્થેતિ । ‘ઉકોસેણં દેસૂણઈં નવહિં વાસેહિં ડ્ઞણિયા પુવ્વકોડી’ ઉત્કર્ષેણ દેશોનૈ નવમિર્વર્ષેરૂના પૂર્વકોટિ દેશોનનવવર્ષન્યૂનઃ પૂર્વકોટિવર્ષઃ ઉત્કર્ષતઃ કાલઃ, ‘ઉકોસેણં દેસૂણઈં નવહિં વાસેહિં ડ્ઞણિયા પુવ્વકોડી’ ઇતિ યદુક્તં તત્ ગર્ભ-સમયાદારમ્ય જ્ઞાતવ્યમ્ અન્યથા જન્મદિનાડપેક્ષયા અટ વર્ષેરૂના ઇવ પૂર્વકોટિ

૨૦ વેં કાલદ્વાર કા કથન

‘સામાયસંજણ ણં મંતે ! કાલઓ કેવચ્ચિરં હોહ’ હે મદન્ત ! જીવ સામાયિકસંયત કિતને કાલ તક રહતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રમુશ્રી કહતે હૈ ‘ગોયમા ! જહન્નેણં ઇકં સમયં ઉવકોસેણં દેસૂણઈં નવહિં વાસેહિં ડ્ઞણિયા પુવ્વકોડી’ હે ગૌતમ ! જીવ સામાયિકસંયત જઘન્ય સે ઇક સમય તક ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે કુલ્લ કમ નૌ વર્ષોં સે હીન ઇક કોટિ પૂર્વતક રહતા હૈ । સામાયિકસંયત કા કાલ જો જઘન્ય સે ઇક સમય કા કહા ગયા હૈ સો ડસકા કારણ ઇસા હૈ કિ સામાયિક ચારિત્ર કી પ્રાપ્તિ કે વાદ અનન્તર સમય મેં હી ડસકા મરણ હો જાતા હૈ । તથા ઇસકા જો ઉત્કૃષ્ટ કાલ કહા ગયા હૈ વહ ગર્ભ સમય સે લેકર કે કહા ગયા હૈ ઇસા જાનના ચાહિયે । નહીં તો આઠવર્ષ કમ પૂર્વ કોટિ હી આના ચાહિયે । યદિ જન્મ દિન સે ઇસકી ગણના કી

હવે ઓગણત્રીસમા ડાળ દ્વારનુ ડયન કરવાનાં આવે છે. ‘સામાય-સંજણ મંતે । કાલઓ કેવચ્ચિરં હોહ’ હે જગવન્ શ્યો સામાયિક સંયત કેટલા ડાળ સુધી રહે છે ? ઉત્તરમા પ્રમુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! જહન્નેણં ઇકં સમયં ઉવકોસેણં દેસૂણઈં નવહિં વાસેહિં ડ્ઞણિયા પુવ્વકોડી’ હે ગૌતમ ! હવે સામાયિક સંયત જય પધી એક સનવ સુધી અને ઉત્કૃષ્ટથી કટકિ કમ નવ વર્ષ એ ડા એક પૂર્વકોટિ સુધી રહે છે સામાયિક સંયતનો એ કાલ કમવધી એક સનવનો કલો છે, તેનું શરણુ એ છે કે-સામાયિક સંયતની પ્રાપ્તિ પછીના અનન્તર સનવના જ તેનું શરણુ રહી જાય છે તથા તેના એ ઉત્કૃષ્ટ કાલ કહેવા છે, તે ગર્ભ સનવથી ઉત્પન્ન કલો છે. તેના શરણુ મદવા આઠ વર્ષ કમ પૂર્વકોટિને સનવતં મિલેલે. એ જન્મ તિવ્વધી

ભવતીતિ । ‘એવં છેદોવદ્વાવણિવિ’ એવમ્—સામાયિકસંયતવદેવ છેદોપસ્થાપનીય-સંયતોઽપિ કાલતઃ, જઘન્યેન એકસમયમ્ ઉત્કર્ષેણ દેશોનૈ નવર્ષિર્વર્ષે રૂના પૂર્વકોટિ-રિતિ । ‘પરિહારવિશુદ્ધિએ જહન્નેણં એકં સમયં’ પરિહારવિશુદ્ધિકો જઘન્યેન એકં સમયમ્ પરિહારવિશુદ્ધિકસ્ય કાલતો જઘન્યેન એકઃ સમયો મરણાપેક્ષયા ભવતિ । ‘ઉત્કોસેણં દેસૂણેહિં એગૂણતીસાએ વાસેહિં ઝણિયા પુવ્વકોડી’ ઉત્કર્ષેણ દેશોનૈરે, કોનવિંશતાવર્ષે રૂના પૂર્વકોટિઃ, અયમાશયઃ—દેશોનનવવર્ષજન્મપર્યાયેણ કેનાપિ પૂર્વકોટ્યાયુષ્કેણ પ્રવ્રજ્યા ગૃહીતા તસ્ય ચ યદા વિંશતિર્વર્ષાણિ દીક્ષાપર્યાયસ્ય ભવતિ તદા તસ્ય વિંશતિર્વર્ષપ્રવ્રજ્યાપર્યાયસ્ય દૃષ્ટિવાદાધ્યયનં કૃતં સ્યાત્,

જાવેગી તો ‘એવં છેદોવદ્વાવણિવિ’ इसी प्रकार से छेदोपस्थापनीय-संयत के सम्बन्ध में भी काल की अपेक्षा से कथन जानना चाहिये । अर्थात् छेदोपस्थापनीयसंयत भी काल की अपेक्षा से एक समय तक जघन्य से और देशोन नौ वर्ष कम एक पूर्व कोटि तक उत्कृष्ट से छेदोपस्थापनीयसंयत रहता है । ‘परिहारविशुद्धिऐ जहन्नेणं एकं समयं उकोसेणं देसूणएहिं एगूणतीसाए वासेहिं ऊणिया पुव्वकोडी’ परिहार-विशुद्धिक संयत जघन्य से एक समय तक और उत्कृष्ट से कुछ कम उन्तीस २९ वर्ष हीन पूर्व कोटि वर्ष तक परिहारविशुद्धिकसंयत रहता है । तात्पर्य इस कथन का ऐसा है—कुछ कम नौ वर्ष की जन्म पर्यायवाले किसी पूर्वकोटि की आयु युक्त जीव ने दीक्षा ग्रहण की दीक्षा पर्याय के बीस वर्ष जब उसके हो जाते हैं तब तक वह दृष्टिवाद का अध्ययन कर लेता है इसके बाद वह

તેમની ગણના કરવામાં આવે તો ‘એવં છેદોવદ્વાવણિવિ’ એજ પ્રમાણે છેદો-પસ્થાપનીય સંયતના સંબંધમાં પણ કાળની અપેક્ષાથી કથન સમજવું જોઈએ. અર્થાત્ છેદોપસ્થાપનીય સંયત પણ કાળની અપેક્ષાથી એક સમય સુધી જઘન્યથી અને દેશોન નવ વર્ષ ઓછા એક પૂર્વકોટિ સુધી ઉત્કૃષ્ટથી છેદો-પસ્થાપનીયપણામાં રહે છે, ‘પરિહારવિશુદ્ધિએ જહન્નેણં એકં સમયં’ ઉકોસેણં દેસૂણેહિં એગૂણતીસાએ વાસેહિં ઝણિયા પુવ્વકોડી’ પરિહારવિશુદ્ધિક સંયત જઘન્યથી એક સમય સુધી અને ઉત્કૃષ્ટથી કંઈક ઓછા ૨૯ ઓગણત્રીસ વર્ષ હીન પૂર્વકોટિ વર્ષ સુધી પરિહારવિશુદ્ધિક સંયતપણામાં રહે છે. આ કથનનું તાત્પર્ય એ છે કે—કંઈક ઓછા નવ વર્ષના જન્મ પર્યાયવાળા કોઈ પૂર્વકોટિની આયુષ્યવાળા જીવને દીક્ષા ગ્રહણથી દીક્ષા પર્યાયના વીસ વર્ષ બ્યાદે તેના પૂરા થઈ જાય ત્યાં સુધીમાં તે દ્રષ્ટિવાદનું અધ્યયન કરી લે છે.

તદનન્તરં સ પરિહારવિશુદ્ધિક્ષારિત્રં સ્વીકૃર્યાત્ તત્ ચારિત્રં ચાષ્ટાદશમાસ-
માનમપિ અવિચ્છિન્નતત્પરિણામેન તેનાજન્મપાલિતમ્ હત્યેવં ક્રમેણ ંકોનત્રિશદ્-
વર્ષોનાં પૂર્વકોટિં યાવત્પરિહારવિશુદ્ધિક્ષારિત્રં સ્પાત્ ડતિ । ‘સુદુમસંપરાણ
જહા ણિયંટે’ સૂક્ષ્મસંપરાયો યથા નિર્ગ્રન્થઃ, જઘન્યેન ંકં સમયમુત્કર્ષેણ અન્ત-
ર્મુદ્ધર્તમાત્રમિતિ । ‘અહઃકલાપ જહા સામાઢ્યસંજણ’ યથાખ્યાતસંયતો યથા
સામાયિકસંયતઃ, સામાયિકસંયતઃયદેવ યથાખ્યાતસંયતઃ જઘન્યેન ંકં
સમયમ્ ઉપશમાવસ્થાયાં મરણાપેક્ષા જઘન્યેન ંકં સમયં કથિતમ્ ઉત્કર્ષેણ
દેશોના પૂર્વકોટિઃ સ્નાતકયથાખ્યાતસંયતાપેક્ષયા ડતિ । અથ પૃથક્ત્વેન તદાહ—

પરિહારવિશુદ્ધિક ચાગ્નિ સ્વીકાર કર લેતા હૈ ંર ંસ ચારિત્ર કો
હસકે પ્રમાણ અનુસાર વહ ૧૮ માસ તક પાલન કરકે ંી જીવન
પર્યન્ત અવિચ્છિન્ન રૂપ સે ડમી પરિણામ સે પાલતા હૈ । હસ ક્રમ સે
કુલ કમ ૨૧ વર્ષ હીન ંક પૂર્વ કોટિ તક પરિહારવિશુદ્ધિકસંયત
પરિહારવિશુદ્ધિક ચારિત્ર કો પાલતા હૈ । હસીલિયે ડતના ઉત્કૃષ્ટ રૂપ
સે ડસકે પાલન કા કાલ યહાં પ્રકટ કિયા ગયા હૈ । ‘સુદુમસંપરાણ
જહા ણિયંટે’ સુક્ષ્મસંપરાયસંયત નિર્ગ્રન્થ કે જૈસા જઘન્ય સે ંક સમય
તક રહતા હૈ ંર ઉત્કૃષ્ટ સે ંક અન્તર્મુદ્ધર્ત તક રહતા હૈ । ‘અહ-
કલાપ જહા સામાઢ્યસંજણ’ સામાયિકસંયત કે જૈસે યથાખ્યાતસંયત
જઘન્ય સે ંક સમયતક યથાખ્યાતસંયત રહતા હૈ ક્યોં કિ યથાખ્યાત
કા ઉપશમ અવસ્થા મૈં મરણ કી અપેક્ષા સે જઘન્ય ંક સમય હોતા
હૈ ંસા કહા ગયા હૈ । તથા ઉત્કૃષ્ટ સે વહ દેશોન પૂર્વકોટિ તક

તે પછી તે પરિહારવિશુદ્ધિક ચારિત્રને સ્વીકાર કરી લે છે. અને
આ ચારિત્રને તેના પ્રમાણ પ્રમાણે તે ૧૮ અઢાર માસ સુધી પાલન કરીને
પણ છાંડગી પર્યન્ત અવિચ્છિન્નપણાથી એજ પરિણામનું પાલન કરે છે. આ
કમથી કંઈક ંગળા ૨૬ ંગણત્રીસ વર્ષ હીન એક પૂર્વકોટિ સુધી પરિહાર
વિશુદ્ધિક સંયત, પરિહારવિશુદ્ધિક ચારિત્રને પાળે છે તેથી આટલે ઉત્કૃષ્ટ
પણાથી તેનો પાલનકાળ અદિવા બતાવેલ છે ‘સુદુમસંપરાણ જહા ણિયંટે’
સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત નિર્ગ્રન્થ પ્રમાણે જઘન્યથી એક સમય સુધી રહે છે,
અને ઉત્કૃષ્ટથી એક અન્તર્મુદ્ધર્ત સુધી રહે છે. ‘અહઃકલાપ જહા સામાઢ્ય
સંજણ’ સામાયિક સંયતના કથન પ્રમાણે યથાખ્યાતસંયત જઘન્યથી એક સમય
સુધી યથાખ્યાત સંયતપણાના રહે છે. કેનકે યથાખ્યાતના ઉપશમ અવસ્થાના
મરણની અપેક્ષાની જઘન્ય એક સમય લેવ છે. તેન કુતુ છે. યથા ઉત્કૃષ્ટથી
તે દેશોન પૂર્વકોટિ સુધી યથાખ્યાત સંયત સ્નાતક યથાખ્યાત જઘન્ય

‘सामाह्यसंजया णं भते ! कालो केवच्चिरं होति’ ,सामायिकसंयताः खलु भदन्त ! कालकः कियच्चिरं भवन्तीति प्रश्नः, भगवानाह—‘गोयमा’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘सव्वद्वधं’ सर्वाद्वाम्—सर्वकालम् नास्ति तादृशः कालो यत्र सामायिकसंयताः कालतो न भवेयुरपि तु भवेयुरेवेति । ‘छेदोवट्ठावणिपसु पुच्छा’ छेदोपस्थापनीयसंयताः खलु भदन्त ! कालतः कियच्चिरं भवतीति पृच्छा प्रश्नः भगवानाह—‘गोयमा’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! जन्द्हेनेणं अड्ढा इज्जाइं वाससयाइं’ सादूर्ध्वे द्वे वर्षशते उत्सर्पिणीकाले प्रथमतोर्थकरस्य पद्मनाभस्य तीर्थं यावत् छेदोपस्थापनीयं चारित्रं भवति तस्य तीर्थं च सादूर्ध्वे द्वे वर्षशते यावद् भवतीति । ‘उक्कोसेणं पन्नासं सागरोवमकोडिसयसहस्साइं’ उत्कर्षेण पञ्चाशत्सागरोपमकोटिशतसहस्राणि अवसर्पिणीकाले आदितीर्थकरस्य तीर्थं

यथाख्यातसंयत स्नातक यथाख्यातसंघम की अपेक्षा से रहता है। 'सामाहयसंजयाणं भंते ! कालओ केवच्चिरं होति' हे भदन्त ! सामायिकसंयतकाल की अपेक्षा से कहां तक रहते हैं ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—'गोयमा ! सव्वद्धं' हे गौतम ! सामायिकसंयत रूप से जीव सर्वकाल में रहते हैं। ऐसा कोई भी काल नहीं होता है कि जिसमें कोई न कोई जीव सामायिकसंयतरूप से मौजूद न हों। 'छेदोवद्धा-वणिएसु पुच्छा' हे भदन्त ! छेदोपस्थापनीयसंयत काल की अपेक्षा से कब तक रहते हैं ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—'गोयमा ! जहन्नेणं अड्ढा-इज्जाइं वाससयाइं' हे गौतम ! छेदोपस्थापनीयसंयतरूप से जीव जघन्य की अपेक्षा से २५० वर्ष तक रहते हैं और 'उक्कोसेणं पत्तासं सागरोवम कोडिसयसहस्साइं' उत्कृष्ट की अपेक्षा से ५० लाख करोड़

અપેક્ષાથી રહે છે. ‘સામાઢ્યસંજયાણં મંતે ! કાલઑ કેવચ્ચિરં હોંતિ’ હે ભગ-
વન્ સામાયિક સંયત કાળની અપેક્ષાથી કયાં સુધી તે અવસ્થામાં રહે છે ?
આના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે- ગોયમા ! સ્વવદ્ધ” હે ગૌતમ ! સામાયિક
સંયતપણાથી જીવ સર્વકાળ રહે છે. એવો કોઈ પશુ કાળ નથી કે જેમાં
કોઈને કોઈ જીવ સામાયિક સંયતપણાથી વર્તમાન ન હોય ?

‘હેદોવદ્વાવણિસુ પુચ્છા’ હે ભગવન્ છેદોપસ્થાપનીય સંયત કાળની અપેક્ષાથી કેટલા કાળ તે અવસ્થામાં રહે છે ? ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે- ‘ગોયમા ! જહન્નેણં અહ્ઢાંજ્જાઈ’ વાસસયાઈ’ હે ગૌતમ ! છેદોપસ્થાપનીય સંયતપણાથી ૭૫ બધન્યની અપેક્ષાથી ૨૫૦ અઢીસો વર્ષ સુધી રહે છે, અને ‘અકકોસેણં પન્નાસં સાગરોવમકોદિસયસહસ્સોઈ’ ઉત્કૃષ્ટથી ૫૦ પચાસ લાખ કરોડ સાગરોપમ કાળ સુધી રહે છે. ઉત્સર્પિણી કાળમાં પહેલા તીર્થંકર

યાવન્ છેદોપસ્થાપનોયં ચારિત્રં પ્રવર્તેતે તત્ત્વ તીર્થં પચ્ચાશન્ સાગરોપમકોટિ
ચક્ષુર્વાણિ યાવત્ પ્રવર્તેતે અતરવાદશકાલં હૃદયસ્થસંયતાનાં ભવતિ, અતઃ ઉક્તમ્-
'ઉક્ષોસેણ પન્નાસં' इत्यादि, ।

'परिहारविशुद्धिप्लु पुच्छा' परिहारविशुद्धिरुसંयताः खलु भवन्त ! काञ्चतः
क्रियचिरं भवन्तीति पुच्छा प्रश्नः । भगवानाह-'गोयमा' इत्यादि, 'गोयमा' हे
गौतम ! 'जहन्नेणं देसूणाइं दो वाससयाइं' जघन्येन देशोने द्वे वर्षशते परिहार
विशुद्धिरुसंयतस्य जघन्येन कालः, उत्सर्पिणीकाले प्रथमतीर्थकास्य समीपे शत-

सागरोपम તક રહતે હૈં । ઉત્સર્પિણીકાલ મેં પ્રથમ તીર્થકર પદ્મનાભ કે
તીર્થ તક છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર હોના હૈ ઓર હનકા તીર્થ ૨૫૦ વર્ષ
તક રહતા હૈ । ફસલિયે છેદોપસ્થાપનીયસંયત કા કાલ કી અપેક્ષા સે
જઘન્ય કાલ ૨૫૦ વર્ષ કા કહા ગયા હૈ । તથા ઉત્કૃષ્ટ સે જો ફસલે
રહને કા કાલ કહા ગયા હૈ વહ અવસર્પિણીકાલ મેં આદિ તીર્થકર કે
તીર્થ તક છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર રહતા હૈ ઓર હનકા તીર્થ પચાસ લાખ
કરોડ સાગરોપમ તરુ ચલના હૈ, ફસલિયે એસા કાલ છેદોપસ્થાપનીય
સંયતો કા હોતા હૈ । ફસલિયે 'ઉક્ષોસેણં પન્નાસં' એસા કહા ગયા
હૈ । 'પરિહારવિશુદ્ધિપ્લુ પુચ્છા' હૈ ભદન્ત ! નાના જીવોં કી પરિહાર-
વિશુદ્ધિરુસંયત અવસ્થા કિતને કાલ તક રહતી હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રમુશ્રી
કહતે હૈં-'ગોયમા । જહન્નેણં દેસૂનાઈ દો વાસસયાઈ' હૈ ગૌતમ ! પરિ-
હારવિશુદ્ધિરુસંયત અવસ્થા કમ સે કમ કુટ કમ દોનો વર્ષ તક
રહતી હૈ જસે ઉત્સર્પિણીકાલ મેં પ્રથમ તીર્થકર કે સમીપ મેં ૧૦૦ વર્ષ

પદ્મનાભના તીર્થ સુધી છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર હોય છે અને તેમનું તીર્થ
૨૫૦ અહિસે વર્ષ સુધી રહે છે. તેથી છેદોપસ્થાપનીય ચરિત્રને કાળથી
અપેક્ષાથી જઘન્ય કાળ ૨૫૦ અહિસે વર્ષનો કલ્યા છે. તથા તેને રહેવાનો
કાળ ઉત્કૃષ્ટથી જે કલ્યા છે, તે અવસર્પિણી કાળના અગિયાર તીર્થ કરતા
તીર્થ સુધી છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર રહે છે. અને તેમનું તીર્થ પચસ લાખ
કરોડનું હોય છે. તેથી 'ઉક્ષોસેણ પન્નાસં' એ પ્રશ્નનો કલ્યા છે.

'परिहारविशुद्धिप्लु पुच्छा' હૈ ભગવાન અનેક પ્રશ્નોના પરિહારવિશુદ્ધિ
અવસ્થા ઉત્તર કાળ કુધી રહે છે ? આ અવસ્થા કાલના પ્રશ્નો રહે છે કે-
'ગોયમા ! જહન્નેણં દેસૂનાઈ દો વાસસયાઈ' હૈ ગૌતમ ! વિદિ-વિશુદ્ધિ,
અવસ્થા નાસેના એકાદશા કલ્યા છે. આ અનેક વર્ષ કુધી રહે છે. જે
સે ૩ અર્પિણી કાળના રહે. તીર્થકરના કાલે ૧૦૦ વર્ષને અર્પિણી

વર્ષાયુષ્કઃ કશ્ચિદ્ મનુષ્યઃ પરિહારવિશુદ્ધિકચારિત્રં ગૃહ્ણાતિ તથા જીવનાન્તે તસ્યૈવ તીર્થંકરસ્ય સમીપે અન્યઃ કશ્ચિત્ પરિહારવિશુદ્ધિકચારિત્રમવાપ્તઃ । તદ-
નન્તરં તત્સમીપે ન કોઽપિ ચારિત્રં ગૃહ્ણાતિ, इत्येवं क्रमेण द्वे वर्षशते तयोश्च
प्रत्येकमेकोनत्रिंशति वर्षेषु गतेषु परिहारविशुद्धिकचारित्रप्रतिपत्तिरित्येवमष्ट-
पञ्चाशता वर्षे न्यूनं द्वे वर्षशते जघन्यः कालो भवतीति । ‘उकोसेणं देसूणाओ
दो पुव्वकोडीओ’ उत्कर्षेण देशोने द्वे पूर्वकोटयो अवसर्पिणीकाले आदिमतीर्थ-
करस्य समीपे पूर्वकोटीवर्षायुष्कः कश्चित् परिहारविशुद्धिकं संयमं प्रतिपन्नस्तस्या-
न्तिके तज्जीवितान्ते अन्य स्तादृश पूर्वकोटीवर्षायुष्क एव परिहारविशुद्धिकं संयमं

કી આયુવાલા કોઈ મનુષ્ય પરિહારવિશુદ્ધિકસંયમ કો-પરિહારવિશુ-
દ્ધિક ચારિત્ર કો-અંગીકાર કરતા હૈ । તથા ઉસકે જીવન કે અન્ત મેં
ઉસ કે સમીપ મેં અન્ય કોઈ દૂસરા ૧૦૦ વર્ષ વાલા જીવ પરિહાર-
વિશુદ્ધિક ચારિત્ર કો અંગીકાર કરતા હૈ । હસકે વાદ ઉસકે પાસ
કોઈ બી હસ ચારિત્ર કો અંગીકાર નહીં કરતા હૈ, હસ પ્રકાર સે યે
દોસૌ વર્ષ હો જાતે હૈ । પરન્તુ પ્રત્યેક કો ૨૯ ઉન્તીસ વર્ષ વ્યતીત
હો જાને પર હી પરિહારવિશુદ્ધિક ચારિત્ર કી પ્રતિપત્તિ હોને સે ૫૮
વર્ષ કમ દો સૌ વર્ષ યહ જઘન્ય કાલ હોતા હૈ । તથા ઉત્કૃષ્ટ કાલ
પરિહારવિશુદ્ધિકસંયત અવસ્થા કા ‘દેસૂનાઓ દો પુવ્વકોડીઓ’
કુછ કમ દો પૂર્વકોટિ કા હૈ । જૈસે-અવસર્પિણીકાલ મેં આદિ કે તીર્થ-
કર કે પાસ એક પૂર્વકોટિ કી આયુવાલા કોઈ જીવ પરિહારવિશુદ્ધિક
સંયમ કો ધારણ કરલેતા હૈ ઓર હતની હી આયુવાલા દૂસરા કોઈ
જીવ ઉસકી આયુ કે અન્ત મેં પરિહારવિશુદ્ધિકસંયમ કો ધારણ

પ્રવાળો કોઈ મનુષ્ય પરિહારવિશુદ્ધિક સંયમને અર્થાત્ પરિહારવિશુદ્ધિક
ચારિત્રને સ્વીકારે છે. તથા તેના જીવનના અંતમાં એજ તીર્થંકરની સમીપે
બીજો કોઈ ૧૦૦] સો વર્ષની આયુષ્યવાળો જીવ પરિહારવિશુદ્ધિક ચારિત્રને
સ્વીકારે છે. તે પછી તેની પાસે કોઈ પણ આ ચારિત્ર સ્વીકારતા નથી, એ
રીતે આ બસો વર્ષ થઈ જાય છે. પરંતુ દરેકને આગણત્રીસ વર્ષ વીતી જાય
ત્યારે જ ચારિત્રની પ્રાપ્તિ થાય છે. ત્યારે ૫૮ અઠાવન વર્ષ કમ બસો વર્ષ
આ જઘન્ય કાળ થાય છે. તથા પરિહારવિશુદ્ધિક અવસ્થાને ઉત્કૃષ્ટ કાળ
‘દેસૂનાઓ દો પુવ્વકોડીઓ’ કંઈક કમ છે પૂર્વકોટિનો છે. જેમકે-અવસર્પિણી
કાળમાં પહેલા તીર્થંકરની પાસે એક પૂર્વકોટિની આયુષ્યવાળો કોઈ જીવ
પરિહારવિશુદ્ધ સંયમને ધારણ કરી લે છે, અને એટલા જ આયુષ્યવાળો
કોઈ જીવ તેના આયુષ્યના અંતમાં પરિહારવિશુદ્ધ સંયમને ધારણ કરે છે. તે

પ્રતિપક્ષઃ તયોશ્ચ પ્રત્યેકમેકોત્રિંશતિવર્ષેષુ ગતેષુ ચારિત્રપ્રતિપત્તિરિત્યેવમદ્ધ પશ્ચા-
ત્તા વર્ષેન્યૂનં પૂર્વકોટીદ્વયં પરિહારવિશુદ્ધિકસંયતત્વં સ્યાદિતિ । ‘સુદુમસંપરાય-
સંજયા ણં મંતે ! પુચ્છા’ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતાઃ સ્વલુ ભદન્ત ! કાલતઃ કિયચિરં
મવન્તીતિ પૃચ્છા પ્રશ્નઃ, ભગવાનાહ-‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ !
‘જહન્નેણં એકં સમયં’ જઘન્યેન સમયૈકમાત્રં ભવતિ ‘ઉકોસેણં અંતો મુહુત્તં’
ઉત્કર્ષેણ અન્તર્મુહુત્તમ્ । ‘અહક્ષાયસંજયા જહા સામાઙ્યસંજયા’ યથાખ્યાતસંયતાઃ
યથા સામાયિકસંયતાઃ સામાયિકસંયતવદેવ યથાખ્યાતસંયતા અપિ સર્વકાલે
એવ મવન્તીતિ । (૨૯) ।

કરતા હૈ । હસકે યાદ ફિર કોઈ જીવ હસ ચરિત્ર કો પ્રાપ્ત નહીં
કરતા હૈ તો એસીસ્થિતિ મેં ૨ કોટિ વર્ષ તફ હસ ચારિત્ર કા સદ્ભાવ
ઉત્કૃષ્ટ સે આ જાતા હૈ । પરન્તુ યે દોનોં જીવ અપની આયુ કે ૨૯
વર્ષ નિકલ જાને કે યાદ હી હસ ચારિત્ર કો પ્રાપ્ત કરતે હૈં । અતઃ ૨
કોટિ પૂર્વ ૫૮ વર્ષ સે હીન હો જાતે હૈં । હસીલિયે હસકા ઉત્કૃષ્ટ
કાલ કુછ કમ ૨ કોટિ પૂર્વ કા કહા ગયા હૈ । ‘સુદુમસંપરાયસંજયાણં
મંતે ! પુચ્છા’ હે ભદન્ત ! નાના જીવોં કી અપેક્ષા સે સૂક્ષ્મસંપરાય-
સંયત કા કાલ કિતના હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈં-‘ગોયમા !
જહન્નેણં એકં સમયં ઉકોસેણં અંતોમુહુત્તં’ હે ગૌતમ ! સૂક્ષ્મસંપરાય-
સંયત જઘન્ય સે એક સમય તક ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે એક અન્તર્મુહુત્ત તક
રહતા હૈ । ‘અહક્ષાયસંજયા જહા સામાઙ્યસંજયા’ યથાખ્યાતસંયતોં
કા કાલ સામાયિકસંયતોં કે જૈસે હૈ । અતઃ યથાખ્યાતસંયત સર્વકાલ
મેં પાયે જાતે હૈં । ૨૯ વેં કાલદ્વાર કા કથન સમાપ્ત ।

પછી કોઈ જીવ આ ચારિત્રને પ્રાપ્ત કરતા નથી, આ સ્થિતિમા જે કદોડ વર્ષ
સુધી ઉત્કૃષ્ટથી આ ચારિત્રનો સદ્ભાવ આવી જાય છે. પરંતુ આ બંને
જીવ પોતાના આયુષ્યના ૨૯ વર્ષ નીકળી ગયા પછી જ આ ચારિત્રને પ્રાપ્ત
કરે છે તેથી જે પૂર્વકોટિ ૫૮ અઠાવન વર્ષથી ન્યૂન થઈ જાય છે તેથી જ
તેનો ઉત્કૃષ્ટ કાળ કંઈક ઓછા જે પૂર્વકોટિનો કહેલ છે. ‘સુદુમસંપરાયસંજયાણં
મંતે ! પુચ્છા’ હે ભગવન્ સૂક્ષ્મસંપરાય સંયતનો અનેક જીવોની અપેક્ષાથી
કેટલો કાળ છે ? ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! જહન્નેણ એકં સમયં
ઉકોસેણં અંતોમુહુત્તં’ હે ગૌતમ ! સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત જઘન્યથી એક સમય
સુધી અને ઉત્કૃષ્ટથી એક અંતર્મુહુત્ત સુધી રહે છે. ‘અહક્ષાયસંજયા જહા
સામાઙ્યસંજયા’ યથાખ્યાત સંયતનો કાળ સામાયિક સંયતની જેટલો જ છે,
જેથી યથાખ્યાત સંયત સર્વ કાળમાં રહેતા હોય છે.

ઓગણત્રીસમા કાળદ્વારનું કથન સમાપ્ત

ત્રિશત્તમમન્તર્દ્વારમાહ-‘સામાહ્યસંજયસ્સ ણં મંતે ! કેવહ્યં કાલં અંતરં હોઈ’ સામાયિકસંયતસ્ય સામાયિકસંયતસ્યેતિ સામાયિકસંયતો ભૂમ્વા તત્પરિત્યાગે પુનસ્તસ્ય સામાયિકસંયતત્વપ્રાપ્તૌ સ્વલ્પ મદન્ત ! કિયત્કાલપર્યન્તમ્ અન્તરમ્-વ્યવધાનં ભવતીતિ પ્રશ્નઃ, મગધાનાહ-‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘जहन्नेणं जहा पुलागस्स’ जघन्येन यथा पुलाकस्य जघन्येन अन्तर्मुहूर्त्तमात्रम् व्यवधानं भवति उत्कर्षेणानन्तकालपर्यन्तं व्यवधानं भवति कालापेक्षया अनन्तावसर्पिण्युत्सर्पिण्यः, क्षेत्रतो देशोनापार्द्धपुद्गलपरावर्त्तं यावत् । यदि कश्चित्प्राणी आकाशस्य प्रत्येकस्मिन् प्रदेशे प्राप्नुवन् मरणेन यावताकालेन संपूर्णमपि लोकं व्याप्नुयात् तावता कालेन क्षेत्रापेक्षया बादरपुद्गलपरावर्त्तो भवतीति ।

૩૦ અન્તર્દ્વાર કા કથન

‘સામાહ્યસંજયસ્સ ણં મંતે ! કેવહ્યં કાલં અંતરં હોઈ’ હે મદન્ત ! સામાયિકસંયત કો વાપિસ સામાયિકસંયતબનને મેં કિતમે કાલ કા અન્તર હોતા હૈ, ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ-‘ગોયમા ! જહન્નેણં જહા પુલાગસ્સ’ હે ગૌતમ ! પુલાક કે જૈસે યહાં જઘન્ય સે અન્તર એક અન્તર્મુહૂર્ત્ત કા હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે અન્તરઅનન્તકાલ કા હૈ । કાલ કી અપેક્ષા સે અનન્ત અવસર્પિણી અનન્ત ઉત્સર્પિણી કા અન્તર રહતા હૈ ઓર ક્ષેત્ર કી અપેક્ષા સે દેશોન અપાર્દ્ધ પુદ્ગલ પરાવર્ત્ત કા અન્તર હોતા હૈ । કોઈ પ્રાણી લોકાકાશ કે પ્રત્યેક પ્રદેશ મેં જન્મ ધરણ કરતા હુઆ સંપૂર્ણ લોકાકાશ કે સમસ્ત પ્રદેશોં કો જિતને સમય મેં અપને જન્મ મરણ સે વ્યાપ્ત કર લેતા હૈ ઉતને કાલ કા નામ ક્ષેત્ર કી અપેક્ષા

હવે ત્રીસમા અન્તર્દ્વારિનું કથન કરવામાં આવે છે.

‘સામાહ્યસંજયસ્સ ણં મંતે ! કેવહ્યં કાલં અંતરં હોઈ’ હે ભગવન્ એક સામાયિક સંયતને ફરીથી સામાયિક સંયત થવામાં કેટલા કાળનું અંતર રહે છે ? વ્યવધાન રહે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! જહન્નેણં જહા પુલાગસ્સ’ હે ગૌતમ ! પુલાકના કથન પ્રમાણે અહિયાં જઘન્યથી અંતર-વ્યવધાન એક અંતર્મુહૂર્ત્તનું છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી અનંતકાળ સુધીનું અંતર છે. કાળની અપેક્ષાથી અનંત અવસર્પિણી અનંત ઉત્સર્પિણીનું અંતર રહે છે. અને ક્ષેત્રની અપેક્ષાથી દેશોન અપાર્દ્ધ પુદ્ગલ પરાવર્તનું અંતર રહે છે. કોઈ પ્રાણી લોકાકાશના દરેક પ્રદેશમાં ક્રમથી જન્મમરણ કરતા થકા સંપૂર્ણ લોકાકાશના સઘળા પ્રદેશોને જેટલા સમયમાં પોતાના જન્મમરણથી વ્યાપ્ત કરી લે છે. એટલા કાળનું નામ ક્ષેત્રની અપેક્ષાથી એક બાદર પુદ્ગલ પરા-

‘એવં જાવ અહવસ્થાસંજયસ્સ’ એવં યાવત્ યથાખ્યાતસંયતસ્ય અત્ર યાવત્પદેન
છેદોપસ્થાપનીય પરિહારવિશુદ્ધિક સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતાનાં પ્રહણં ભવતીતિ, તત્તથ
છેદોપસ્થાપનીયાદારભ્ય યથાખ્યાતસંયતાન્તાનાં જઘન્યેન અન્તર્મુહૂર્તમ્ ઉત્કૃષ્ટ-
તોડનન્તં કાલમંતરં ભવતીતિ ભાવઃ । અથ સમુચ્ચયેન બહુવચનમાશ્રિત્યાહ ‘સામા-
ઈયસંજયા ણં મંતે ! પુચ્છા’ સામાયિકસંયતાનાં સ્વલુ ભદન્ત ! કિંયત્કાલં યાવદ્-
ન્તરં ભવતીતિ પુચ્છા પ્રશ્નઃ, ભગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ !
‘નત્થિ અંતરં’ નાસ્તિ અન્તરમ્ બહુસ્વાપેક્ષયા સામાયિકસંયતાનાં કદાપિ અન્તરં
ન ભવતીતિ । ‘છેદોવટ્ટાવણિયપુચ્છા’ ‘છેદોપસ્થાપનીયસંયતાનાં કિયત્કાલપર્યન્તં
વ્યવધાનં ભવતીતિ પુચ્છા પ્રશ્નઃ, ભગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે
ગૌતમ ! ‘જહન્નેણં તેવટ્ઠિં વાસસહસ્સાઈ’ જઘન્યેન ત્રિષષ્ટિવર્પસહસ્રાણિ વ્યવ-

સે એક વાદર પુદ્ગલપરાવર્ત્તં હોતા હૈ । ‘એવં જાવ અહવસ્થાસંજયસ્સ’
હસી પ્રકાર સે યાવત્પદસે છેદોપસ્થાપનીય, પરિહારવિશુદ્ધિક, સૂક્ષ્મ-
સંપરાયસંઘત ઓર યથાખ્યાતસંઘતકે વિષય મેં ભી અપના અપના અન્તર
સમક્ષલેના ચાહિયે । અવ સમુચ્ચયસે બહુવચનકો લેકર કહતા હૈ-
‘સામાઈયસંજયા ણં મંતે ! પુચ્છા’ હૈ ભદન્ત ! બહુત સામાયિકસંયત કા
કિતને કાલ કા અન્તર હોતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ-‘ગોયમા !
નત્થિ અંતરં’ હે ગૌતમ ! બહુત સામાયિકસંયતોં કો અન્તર નહીં હોતા
હૈ કયોં કિ હનમેં કોઈ ન કોઈ સામાયિકસંયત સદા વિઘ્નમાન રહતા
હી હૈ । ‘છેદોવટ્ટાવણિય પુચ્છા’ હે ભદન્ત ! છેદોપસ્થાપનીયસંયતોં કા
કિતને કાલ તક કા અન્તર હોતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ-
‘ગોયમા ! જહન્નેણં તેવટ્ઠિં વાસસહસ્સાઈ ઉક્કોસેણં અટ્ટારસસાગરોવમ-

વર્ત્તં હોય છે. ‘એવં જાવ અહવસ્થાસંજયસ્સ’ એજ પ્રમાણે યાવત્ એક
યથાખ્યાત સંયતનું એક બીજા યથાખ્યાત સંયતથી એક છેદોપસ્થાપનીયનું
બીજા છેદોપસ્થાપનીયથી અને પરિહારવિશુદ્ધિકનું બીજા પરિહારવિશુદ્ધિક
સંયતથી અંતર-વ્યવધાન રહે છે.

‘સામાઈયસંજયાણં મંતે ! પુચ્છા’ હે ભગવન્ અનેક સામાયિક સંયતોને
કેટલા કાળનું અંતર હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-
‘ગોયમા ! નત્થિ અંતરં’ હે ગૌતમ ! અનેક સામાયિક સંયતોનું અંતર હોતું
નથી. કેમકે તેઓમાં કોઈને કોઈ સામાયિક સંયત સદા વિઘ્નમાન રહે છે.
‘છેદોવટ્ટાવણિય પુચ્છા’ હે ભગવન્ છેદોપસ્થાપનીય સંયતોનું અંતર કેટલા
કાળનું હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! જહન્નેણં
તેવટ્ઠિં વાસસહસ્સાઈ ઉક્કોસેણં અટ્ટારસસાગરોવમકોઢાકોઢીઆ’ હે ગૌતમ !

ધાનમ્, અવસર્પિણીકાલે દુષ્પમાપજ્ઞમારકં યાવત્ છેદોપસ્થાપનીયચારિત્રં પ્રવર્તતે
 સદનન્તરં તસ્યા એવ દુષ્પમાયા એકવિંશતિવર્ષસહસ્રપ્રમાણાયામેવ દુષ્પમાયાં ચ
 પ્રથમદ્વિતીયારકે એકવિંશતિવર્ષસસ્રપ્રમાણાયાં છેદોપસ્થાપનીયસંયમસ્યામાયો
 ભવતિ, એવં ચૈકવિંશતિવર્ષસહસ્રમાનત્રયેણ ત્રિષષ્ઠિ વર્ષસહસ્રાણાં જઘન્યે-
 નાન્તરં ભવતીતિ । ‘ઉક્કોસેણં અટ્ટારસસાગરોવમકોડાકોડીઓ’ ઉત્કર્ષેનાષ્ટા-
 દશસાગરોપમકોટી કોટથઃ, ઉત્સર્પિણીકાલે ચતુર્વિંશતિતમજિનતીર્થે છેદોપ-
 સ્થાપનીયં પ્રવર્તતે, તતથ્થ સુષમદુષ્પમાદિ સમા ત્રયે ક્રમેણ દ્વિત્રિચતુઃસાગરોપમ-
 કોટી કોટી પ્રમાણે અતીતે અવસર્પિણ્યાશ્ચક્રાન્તસુષમાદિત્રયે ક્રમેણ ચતુર્વિદિ

કોડાકોડીઓ’ હે ગૌતમ ! છેદોપસ્થાપનીયસંયતોં કા જઘન્ય સે અન્તર
 તેસઠ ૬૩ હજાર વર્ષ કા ઓર ઉત્કૃષ્ટ અન્તર અઠારહ કોડાકોડી
 સાગરોપમ કા હોતા હૈ । અવસર્પિણીકાલ મેં દુષ્પમાનામક પંચમ આરક
 તક છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર હોતા હૈ । હસકે બાદ ઇક્કીસ હજાર વર્ષ
 પ્રમાણ છટે આરે મેં ઓર ઉત્સર્પિણી કે ઇક્કીસ હજાર વર્ષ પ્રમાણ પ્રથમ
 આરે મેં ઓર ઇક્કીસ હજાર વર્ષ પ્રમાણ દ્વિતીય આરે મેં છેદોપસ્થાપનીય
 ચારિત્ર કા અભાવ રહતા હૈ । હસ પ્રકાર સે તેસઠ ૬૩ હજાર વર્ષ
 પ્રમાણ છેદોપસ્થાપનીયસંયતોં કા જઘન્ય સે અન્તર આજાતા હૈ ।
 ઉત્કૃષ્ટ અન્તર હસ પ્રકાર સે હૈ—ઉત્સર્પિણી કે ચોઈસ વેં જિનકે તીર્થ
 તક છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર હોતા હૈ । હસકે બાદ દો સાગરોપમ
 કોડાકોડી પ્રમાણવાલે ચતુર્થ આરે મેં ત્રીન સાગરોપમ કોડાકોડી

છેદોપસ્થાપનીયતું જઘન્યથી અંતર ૬૩ તેસઠ હજાર વર્ષતું અને ઉત્કૃષ્ટ
 અંતર અઠાર કોડાકોડી સાગરોપમતું હોય છે. અવસર્પિણી કાળમાં દુષ્પમા
 નામના પાંચમા આરા સુધી છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર હોય છે. તે પછી છઠ્ઠા
 આરામાં ૨૧ એકવીસ હજાર વર્ષ અને ઉત્સર્પિણીના ૨૧ હજાર વર્ષ
 પ્રમાણ પહેલા આરામાં અને ૨૧ એકવીસ હજાર વર્ષ પ્રમાણ બીજા
 આરામાં છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્રનો અભાવ થઈ જાય છે. આ રીતે
 ૬૩ તેસઠ હજાર વર્ષ પ્રમાણ છેદોપસ્થાપનીય સંયતોતું જઘન્યથી
 અંતર થઈ જાય છે. તેનું ઉત્કૃષ્ટ અંતર આ પ્રમાણે છે—ઉત્સ-
 ર્પિણીના ૨૪ ચોવીસમા ભદ્ર કીર્તિજનના તીર્થ સુધી છેદોપસ્થાપનીય
 ચારિત્ર હોય છે, તે પછી બે સાગરોપમ કોડાકોડી પ્રમાણવાળા ચોથા આરામાં
 ત્રણ સાગરોપમ કોડાકોડી પ્રમાણવાળા ચોથા આરામાં ત્રણ સાગરોપમ કોડા-
 કોડી પ્રમાણવાળા પાંચમા આરામાં અને ચાર સાગરોપમ કોડાકોડી પ્રમાણ

સાગરોપમકોટીકોટીપ્રમાણે અતીતપ્રાચ્યે પ્રથમજિનતીર્થે છેદોપસ્થાપનીયં ચારિત્રં
પ્રવર્તતે इत्येवं क्रमेणाष्टादशसागरोपमकोटी कोटी कालपर्यन्तं છેદોપસ્થાપનીય-
સંયમસ્યાન્તરં ભવતિ । અત્ર યદ્યપિ સર્વસંકલને ઉત્કૃષ્ટપક્ષે કિશ્ચિન્ન પૂર્યતે યદ્વ પૂર્વ-
સૂત્રે જઘન્ય પક્ષેઽવિકં ભવતિ તદ્વપરાન્ન વિવક્ષિતમિતિ । ‘પરિહારવિસુદ્ધિયસ્સ
પુચ્છા’ પરિહારવિશુદ્ધિકસંયતાનાં ચલુ ભદન્ત ! કિયત્કાલમન્તરં ભવતીતિ પ્રશ્નઃ,
ભગવાનાહ—‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘ગોયમા’ हे गौतम ! जहन्नेणं चउरासीइं वाससह-
स्साइं’ જઘન્યેન ચતુરશીતિર્વર્ષસદસાણિ, પરિહારવિશુદ્ધિકસંયતસ્ય અન્તરં ચતુરશી-

વાળે પંચમ આરે મેં ઓર ચાર સાગરોપમ કોડાકોડી પ્રમાણ
વાળે છઠે આરે મેં તથા અવસર્પિણી કે ચાર કોડાકોડી સાગરો-
પમ પ્રમાણવાળે પ્રથમ આરે મેં ત્રીન કોડાકોડી સાગરોપમ પ્રમાણવાળે
દ્વિતીય આરે મેં ઓર દો કોડાકોડી સાગરોપમ પ્રમાણવાળે તૃતીય
આરે મેં છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર નહીં હોતા હૈ કિન્તુ ઇસકે બાદ અવ-
સર્પિણી કે તૃતીય આરે કે અન્ત મેં પ્રથમ જિનકે તીર્થ મેં છેદોપસ્થા-
પનીય ચારિત્ર હોતા હૈ । ઇસ પ્રકાર સે યહ ઉત્કૃષ્ટ અન્તર છેદોપસ્થા-
પનીયસંયતોં કા નિકલ આતા હૈ । યહાં ઉત્કૃષ્ટ ઓર જઘન્ય અન્તર
કી સંકલના કરને પર ઉત્કૃષ્ટ પક્ષ મેં કુછ કાલ કમ રહતા હૈ ઓર
જઘન્ય પક્ષ કે અન્તર મેં કુછ કાલ વઢતા હૈ તો ભી વહ અલ્પ હોને
સે વિવક્ષિત નહીં હુઆ હૈ । ‘પરિહારવિસુદ્ધિયસ્સ પુચ્છા’ હે ભદન્ત !
પરિહારવિશુદ્ધિકસંયતોં કા અન્તર કિતને કાલ કા હોતા હૈ ? ઉત્તર
મેં પ્રશુશ્રી કહતે હૈ—‘ગોયમા ! જહન્નેણં ચउरासीइं वाससहस्साइं

વાળા છઠા આરામાં તથા અવસર્પિણીના ૪ કોડાકોડી સાગરોપમ પ્રમાણ-
વાળા પહેલા આરામાં ૩ ત્રણ કોડાકોડી સાગરોપમ પ્રમાણવાળા બીજા આરામાં
અને એ કોડાકોડી સાગરોપમ પ્રમાણવાળા ત્રીજા આરામાં છેદોપસ્થાપનીય
ચારિત્ર હોતુ નથી. તે પછી અવસર્પિણીના ચોથા આરામાં પહેલા જીનના
તીર્થમાં છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર હોય છે, એ રીતે ઉત્કૃષ્ટ અન્તર
છેદોપસ્થાપનીય સંયતોનું જણાઈ આવે છે. અહિયાં ઉત્કૃષ્ટ અને જઘન્ય
અન્તરની સંકલના કરવાથી ઉત્કૃષ્ટ પક્ષમાં કંઈક કાળ ઓછો રહે છે
અને જઘન્ય પક્ષના અન્તરમાં કંઈક કાલ વધે છે, તો પણ તે અલ્પ હોવાથી
વિવક્ષિત થયો નથી. ‘પરિહારવિસુદ્ધિયસ્સ પુચ્છા’ હે ભગવન્ પરિહારવિશુદ્ધિક
સંયતોનું અન્તર કેટલા કાળનું હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રશુશ્રી કહે
છે કે—‘ગોયમા ! જહન્નેણં ચउरासीइं वाससहस्साइं’ સ્વક્રોસેણં અદ્વારસસાગ-

તિર્વર્ષસહસ્રાણિ ભવન્તિ, કથમ્ ? અવસર્પિણીકાલસ્ય દુષ્ષમા-દુષ્ષમદુષ્ષમયોરુત્સર્પિણીકાલસ્ય દુષ્ષમદુષ્ષમા દુષ્ષમયોઃ પ્રત્યેકમેકર્વિંશતિ વર્ષસહસ્રપ્રમાણત્વેન ચતુરશીતિર્વર્ષસહસ્રાણાં ભવતિ તત્ર ચ પરિહારવિશુદ્ધિકં ન ભવતીતિ કૃત્વા જઘન્યમન્તરં તસ્ય પરિહારવિશુદ્ધિકસ્ય ચતુરશીતિર્વર્ષસહસ્રાણાં કથિતમિતિ । યથ્શ્વેદાન્તિમજિનાનન્તરો દુષ્ષમાયાં પરિહારવિશુદ્ધિકકાલો યથ્શ્વોત્સર્પિણ્યા સ્તૃતીયસમાયાં પરિહારવિશુદ્ધિકપ્રતિપત્તિકાલાત્ પૂર્વઃ કાલો નાસૌ વિવક્ષિતોઽલ્પત્વાદિતિ 'ઉકો-સેણં અદ્વારસસાગરોવમકોડાકોડીઓ' ઉત્કર્ષેનાષ્ટાદશસાગરોપમકોટીકોટયઃ, ઉત્સર્પિણ્યાં ચતુર્વિંશતિતમજિનતીર્થે પરિહારવિશુદ્ધિકસંયમઃ પ્રવર્તતે તતશ્ચ સુષમ-

ઉકોસેણં અદ્વારસસાગરોવમ કોડાકોડીઓ' હે ગૌતમ ! પરિહાર-વિશુદ્ધિકસંયતોં કા અન્તર જઘન્ય સે ચૌરાસી હજાર વર્ષ કા હોતા હૈ ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે અન્તર ૧૮ કોડાકોડી સાગરોપમ કા હોતા હૈ । અવસર્પિણી કાલ કે દુષ્ષમા મેં એવં દુષ્ષમદુષ્ષમાકાલ મેં ઓર ઉત્સર્પિણી કે દુષ્ષમદુષ્ષમાકાલ મેં એવં દુષ્ષમાકાલ મેં પ્રત્યેક મેં ૨૧-૨૧ હજાર વર્ષ કા અન્તર રહતા હૈ । ક્યોંકિ इन कालों में परिहारविशुद्धिकसंयत नहीं होते हैं । अतः इस बात को लेकर परिहारविशुद्धिकसंयत का अन्तर ८४ हजार वर्ष प्रमाण जघन्य से आजाता है । यहां अन्तिम तीर्थंकर के बाद पांच में आरे में परिहारविशुद्धिक चारित्र का काल और उत्सर्पिणी के तृतीय आरे में परिहारविशुद्धिक चारित्र को स्वीकार करने के पहिले का काल अल्प होने से विवक्षित नहीं हुआ है । उत्सर्पिणी में चौबीस वें तीर्थंकर के तीर्थ में परिहारविशुद्धिक

રોવમકોડાકોડીઓ' હે ગૌતમ ! પરિહારવિશુદ્ધિક સંયતોનું અંતર જઘન્યથી ચૌરાસી હજાર વર્ષનું હોય છે, અને ઉત્કૃષ્ટથી ૧૮ અઢાર કોડાકોડી સાગરોપમનું અંતર હોય છે. અવસર્પિણી કાળના દુષ્ષમામાં અને દુષ્ષમદુષ્ષમા કાળમાં અને ઉત્સર્પિણી કાળના દુષ્ષમ દુષ્ષમા કાળમાં અને દુષ્ષમા કાળમાં દરેકમાં ૨૧-૨૧ એકવીસ, એકવીસ હજાર વર્ષનું અંતર રહે છે. કેમકે-આ કાળમાં પરિહારવિશુદ્ધિક સંયતો હોતા નથી. તેથી આ કારણને લઈને પરિહારવિશુદ્ધિક સંયતનું અંતર ૮૪ ચૌરાસી હજાર વર્ષ પ્રમાણ જઘન્યથી યથં જાય છે. અહિંયાં છેલ્લા તીર્થંકરની પછી પાંચમા આરામાં પરિહાર વિશુદ્ધિક ચારિત્રનો કાળ અને ઉત્સર્પિણીના ત્રીજા આરામાં પરિહારવિશુદ્ધિક ચારિત્રને સ્વીકાર કર્યા પહેલાનો કાળ અલ્પ હોવાથી વિવક્ષિત થયો નથી. ઉત્સર્પિણીમાં ચોવીસમા તીર્થંકરના તીર્થમાં પરિહારવિશુદ્ધિક સંયમ હોય

દુષ્પમાદિસમાત્રયે ક્રમેણ દ્વિ ત્રિ ચતુઃ સાગરોપમકોટીકોટીપ્રમાણે અતીતે 'અવ-
સર્પિણ્યાશ્ચ ક્ષાન્તસુપમાદિ ત્રયે ક્રમે ચતુસ્ત્રિદ્વિસાગરોપમકોટી કોટીપ્રમાણે અતીત-
પ્રાયે પ્રથમજિનતીર્થે પરિહારવિશુદ્ધિકઃ પ્રવર્તતે' इत्येवं क्रमेण परिहारविशुद्धिकस्य
यथोक्तमष्टादशसागरोपमકોટીકોટી પર્યન્તં ભવતીતિ । 'સુહુમસંપરાયાણં જહા-
ણિયંઠાણં' સૂક્ષ્મસંપરાયાણાં યથા નિર્ગ્રન્થાનામ્ જઘન્યેન એકસમયસ્ય વ્યવધાનં
ભવતિ ઉત્કર્ષેણ પળમાસસ્ય વ્યવધાનં ભવતીતિ । 'અહ્વલાયાણં જહા સામાઙ્ય-
સંજયાણં' યથાસ્થાતસંયતાનાં યથા સામાયિકસંયતાનામ્, જઘન્યેન એકં સમયમ્
ઉત્કર્ષેણ સંસ્થાતવર્ષાણામન્તરં ભવતીતિ (૩૦) ।

સંઘમ હોતા હૈ । હસલિયે સુપમદુષ્પમાદિ ત્રીન આરોં મેં ક્રમ સે દો ત્રીન
ઔર ચાર સાગરોપમ કોટાકોટી પ્રમાણકાલ વ્યતીત હો જાને પર
ઔર અવસર્પિણી કે સુપમાદિ ત્રીન કાલોં કે ૪-૩-૨ કોટા કોટી
સાગરોપમ પ્રમાણ કાલ વ્યતીત પ્રાય હો જાને પર પ્રથમ જિનકે તીર્થ
મેં પરિહારવિશુદ્ધિક ચારિત્ર પ્રાપ્ત હોતા હૈ । હસ ક્રમ સે પરિહારવિશુ-
દ્ધિક કા અન્તર ઉત્કૃષ્ટ સે ૧૮ કોટા કોટી સાગરોપમ કા આજાતા
હૈ । 'સુહુમસંપરાયાણં જહા ણિયંઠાણં' સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતોં કા અન્તર
નિર્ગ્રન્થોં કે જૈસા જઘન્ય સે એક સમય કા ઔર ઉત્કૃષ્ટ સે ૬ માહ
કા હોતા હૈ । 'અહ્વલાયાણં જહા સામાઙ્યસંજયા ણં' યથાસ્થાત
સંયતોં કા અન્તર સામાયિકસંયતો કે જૈસે જઘન્ય સે એક સમય કા
ઔર ઉત્કૃષ્ટ સે સંસ્થાતવર્ષોં કા હોતા હૈ ।

૩૦ વાં અન્તરદ્વાર કા કથન સમાપ્ત

છે, તેથી સુપમદુષ્પમ વિગેરે ત્રણ આરાઓમાં ક્રમથી ત્રણ અને ચાર સાગ-
રોપમ કોટાકોટી પ્રમાણ કાળ વીત્યા પછી અને અવસર્પિણીના સુપમ વિગેરે
ત્રણ કાળોમાં ૪-૩-૨ કોટાકોટીસાગરોપમ કાળ વ્યતીતપ્રાય થઈ બીજા ત્યારે
પહેલા જીનના તીર્થમાં પરિહાર વિશુદ્ધિક ચારિત્ર પ્રાપ્ત થાય છે. આ
ક્રમથી પરિહારવિશુદ્ધિકનું અંતર ઉત્કૃષ્ટથી ૧૮ અઢાર કોટિકોટી સાગરોપમનું
આવી બીજા છે. 'સુહુમસંપરાયાણં જહા ણિયંઠાણં' સૂક્ષ્મસંપરાય સંયતોનું અંતર
નિર્ગ્રન્થોના કથન પ્રમાણે જઘન્યથી એક સમયનું અને ઉત્કૃષ્ટથી ૬ છ માસનું
હોય છે 'અહ્વલાયાણં જહા સામાઙ્યસંજયાણં' યથાસ્થાતસંયતોનું અંતર
સામાયિક સંયતોના અંતર પ્રમાણે જઘન્યથી એક સમયનું અને ઉત્કૃષ્ટથી
સંસ્થાત વર્ષોનું હોય છે. એ રીતે આ ત્રીસમા અન્તરદ્વારનું કથન સમાપ્ત.

‘અકચિન્નત્તમં સમુદ્ધાતદ્વારમાહ-‘સામાહ્યસંજયસ્સ ણં મંતે ! કહ્ સમુગ્ધાયા પન્નત્તા’ સામાયિકસંયતસ્ય ચલ્લ મદન્ત ! કત્તિ સમુદ્ધાતા મવન્તીતિ પ્રશ્નઃ । મગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘હ સમુગ્ધાયા પન્નત્તા’ ષટ્સમુદ્ધાતાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, ‘જહા કસાયકુસીલસ્સ’ યથા કપાયકુસીલસ્ય યથા કપાય કુસીલસ્ય ષટ્સમુદ્ધાતાઃ કથિતાસ્તથા સામાયિકસંયતસ્યાપિ વેદનાસમુદ્ધાતા-દારમ્બ્ય આહારકસમુદ્ધાતાન્તાઃ ષડપિ સમુદ્ધાતા જ્ઞાતવ્યા ઇતિ । ‘એવં છેદો-વઢાવણિયસ્સ વિ’ એવં ‘સામાયિકસંયતવદેવ છેદોપસ્થાપનીયસંયતસ્યાપિ ષટ્-સમુદ્ધાતા મવન્તીતિ જ્ઞાતવ્યમ્ । ‘પરિહારવિસુદ્ધિયસ્સ જહા પુલાગસ્સ’ પરિહાર-વિશુદ્ધિકસંયતસ્યાપિ વેદનાકપાયમારણાન્તિકાઃ ત્રયઃ સમુદ્ધાતા એવ મવન્તીતિ

સમુદ્ધાત દ્વાર કા કથન

‘સામાહ્યસંજયસ્સ ણં મંતે ! કહ્ સમુગ્ધાયા પન્નત્તા’ હે મદન્ત ! સામાયિકસંયત કે કિતને સમુદ્ધાત કહે ગયે હૈં । ઉત્તર મેં પ્રમુશ્રી કહતે હૈં-‘ગોયમા ! હ સમુગ્ધાયા પન્નત્તા’ હે ગૌતમ ! સામાયિકસંયત કે ૬ સમુદ્ધાત કહેગયે હૈં । ‘જહા કસાયકુસીલસ્સ’ જિસ પ્રકાર સે કપાયકુસીલ કે ૬ સમુદ્ધાત કહે ગયે હૈં । વેદના સમુદ્ધાત સે લેકર આહારક સમુદ્ધાત તક કે સબ સમુદ્ધાત સામાયિકસંયત કે હોતે હૈં । ‘એવં છેદોવઢાવણિયસ્સ વિ’ સામાયિકસંયત કે જૈસે છેદોપસ્થા-પનીયસંયત કે મી વેદના સમુદ્ધાત સે લેકર આહારક સમુદ્ધાત તક ૬ હી સમુદ્ધાત હોતે હૈં । ‘પરિહારવિસુદ્ધિયસ્સ જહા પુલાગસ્સ’ પરિ-હારવિશુદ્ધિકસંયત કે પુલાક કે જૈસા વેદના, કપાય ઓર મારણાન્તિક

હવે એકત્રીસમા સમુદ્ધાતદ્વારતુ’ કથન કરવામાં આવે છે.-

‘સામાહ્યસંજયસ્સ ણં મંતે ! કહ્ સમુગ્ધાયા પન્નત્તા’ હે ભગવન્, સામાયિકસંયતને કેટલા સમુદ્ધાત કહ્યા છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! હ સમુગ્ધાયા પન્નત્તા’ હે ગૌતમ ! સામાયિક સંયતને છ સમુદ્ધાતો કહ્યા છે. ‘જહા કસાયકુસીલસ્સ’ જે પ્રમાણે કપાય કુસીલને છ સમુદ્ધાતો કહ્યા છે. તે પ્રમાણે વેદના સમુદ્ધાતથી લઈને આહારક સમુદ્ધાત સુધીના સઘળા સમુદ્ધાતો સામાયિક સંયતને હોય છે. ‘એવં છેદોવઢાવણિ-યસ્સ વિ’ સામાયિક સંયતના કથન પ્રમાણે છેદોપસ્થાપનીય સંયતને પણ વેદના સમુદ્ધાતથી લઈને આહારક સમુદ્ધાત સુધીના છ સમુદ્ધાતો હોય છે. ‘પરિહારવિસુદ્ધિયસ્સ જહા પુલાગસ્સ’ પરિહારવિશુદ્ધિક સંયતને પુલાકના કથન પ્રમાણે વેદના, કપાય અને મારણાન્તિક આ ત્રણ સમુદ્ધાતો હોય છે,

ज्ञातव्यम् । 'सुहुमसंपरायस्स जहा णियंठस्स' सूक्ष्मसंपरायसंयतस्य यथा निर्ग्रन्थस्य निर्ग्रन्थवदेव सूक्ष्मसंपरायसंयतस्यैकोऽपि समुद्घातो न भवतीति । 'अहक्खायस्स जहा सिणायस्स' यथाख्यातसंयतस्य यथा स्नातकस्य स्नातकवदेव यथाख्यातसंयतस्य एक एव केवलिसमुद्घातो भवतीति (३१) ॥ सू० ६ ॥

मूलम्—सामाइयसंजए णं भंते ! लोगस्स किं संखेज्जइभागे होज्जा, असंखेज्जइभागे पुच्छा गोयमा ! नो संखेज्जइभागे जहा पुलाए । एवं जाव सुहुमसंपराए । अहक्खायसंजए जहा सिणाए ३२ । सामाइयसंजए णं भंते ! लोगस्स किं संखेज्जइभागे फुसइ० जहेव होज्जा तहेव फुसइ ३३ । सामाइयसंजए णं भंते कयरंमि भावे होज्जा ? गोयमा ! ओवसमिण भावे होज्जा । एवं जाव सुहुमसंपराए । अहक्खायसंजए पुच्छा, गोयमा ! उवसमिण वा खइए वा भावे होज्जा ३४ । सामाइयसंजया णं भंते ! एगसमएणं केवइया होज्जा ? गोयमा ! पडिवज्जमाणए पडुच्च जहा कसायकुसीला तहेव निरवसेसं । छेदोवट्ठावणिया पुच्छा, गोयमा ! पडिवज्जमाणए पडुच्च सिय अत्थि सिय नत्थि । जइ अत्थि जहन्नेणं एको वा दो वा तिस्सि वा उक्कोसेणं सयपुहुत्तं । पुव्वपडिवन्नए पडुच्च सिय अत्थि, सिय नत्थि, जइ अत्थि जहन्नेणं कोडीसयपुहुत्तं उक्कोसेण वि कोडीसयपुहुत्तं । परिहारविसुद्धिया जहा पुलागा । सुहुम-

ये तीन समुद्घात होते हैं । 'सुहुमसंपरायस्स जहा णियंठस्स' सूक्ष्मसंपरायसंयत को निर्ग्रन्थ के जैसा एक भी समुद्घात नहीं होता है । 'अहक्खायस्स जहा सिणायस्स' यथाख्यातसंयत के स्नातक के जैसा केवलिसमुद्घात ही होता है । ३१ वां समुद्घात द्वार का कथन समाप्त ॥ सू० ६ ॥

'सुहुमसंपरायस्स जहा णियंठस्स' सूक्ष्मसंपराय संयतने निर्ग्रन्थना कथन प्रमाणे ओक पणु समुद्घात होतो नथी. 'अहक्खायस्स जहा सिणायस्स' यथाख्यात संयतने स्नातकना कथन प्रमाणे केवण ओक केवलीसमुद्घात न होय छे, ले रीते आ ओकत्रीसमा समुद्घातद्वारु कथन समाप्त ॥ सू० ६ ॥

संपराया जहा णियंठा । अहक्खायसंजया णं पुच्छा, गोयमा ।
 पडिवज्जमाणए पडुच्च सिय अत्थि सिय नत्थि । जइ अत्थि
 जहन्नेणं एक्को वा दो वा तिन्नि वा उक्कोसेणं बावट्टसयं
 अट्टुत्तरसयं खवगाणं, चउप्पन्नं उवसामगाणं । पुठ्वपडिवन्नए
 पडुच्च जहन्नेणं कोडीपुहुत्तं उक्कोसेणं वि कोडीपुहुत्तं ३५ ।
 एएसि णं भंते ! सामाइयछेदोवट्ठावणियपरिहारविसुद्धिय सुहु-
 मसंपराय अहक्खायसंजयाणं कयरे कयरोहिंतो जाव विसेसाहिया
 वा ? गोयमा ! सवत्थोवा सुहुमसंपरायसंजया परिहारविसुद्धिय-
 संजया संखेज्जगुणा अहक्खायसंजया संखेज्जगुणा छेदोवट्ठाव-
 णियसंजया संखेज्जगुणा सामाइयसंजया संखेज्जगुणा ३६ ॥सू० ७॥

छाया—सामायिकसंयतः खलु भदन्त ! लोकस्य किं संख्येयभागे भवेत्
 असंख्येयभागे पृच्छा गौतम ! नो संख्येयभागे यथा पुलाकः एवं यावत् सूक्ष्म-
 संपरायः । यथाख्यातसंयतो यथा स्नातकः । (३२) । सामायिकसंयतः खलु
 भदन्त ! लोकस्य किं संख्येयभागं स्पृशति० यथैव भवेत् तथैव स्पृशति ३३ ।
 सामायिकसंयतः खलु भदन्त ! कतरस्मिन् भावे भवेत् ? गौतम ! औपशमिके
 भावे भवेत् । एव यावत् सूक्ष्मसंपरायः । यथाख्यातसंयतः पृच्छा गौतम !
 औपशमिके वा क्षायिके वा भावे भवेत् ३४ । सामायिकसंयताः खलु भदन्त !
 एकसमयेन कियन्तो भवेयुः ? गौतम ! प्रतिपद्यमानान् प्रतीत्य यथा कषाय
 कुशीलः तथैव निरवशेषम् । छेदोपस्थापनीयः पृच्छा गौतम ! प्रतिपद्यमानान्
 प्रतीत्य स्यादस्ति स्यान्नास्ति । यदि अस्ति जघन्येन एको वा द्वौ वा त्रयो वा
 उत्कर्षेण शतपृथक्त्वम् । पूर्वप्रतिपन्नान् प्रतीत्य स्यादस्ति स्यान्नास्ति यदि अस्ति
 जघन्येन कोटीशतपृथक्त्वम् उत्कर्षेणापि कोटिशतपृथक्त्वम् । परिहारविशुद्धिका
 यथा पुलाकाः सूक्ष्मसंपराया यथा निर्ग्रन्थाः । यथाख्यातसंयताः खलु पृच्छा
 गौतम ! प्रतिपद्यमानान् प्रतीत्य स्यादस्ति स्यान्नास्ति । यदि अस्ति जघन्येन
 एको वा द्वौ वा त्रयो वा उत्कर्षेण द्वापटिशतम् अष्टोत्तरशतं क्षपकाणाम् चतुः
 पञ्चाशदुपशमकानाम् । पूर्वप्रतिपन्नान् प्रतीत्य जघन्येन कोटिपृथक्त्वमुत्कर्षे-
 णापि कोटिपृथक्त्वम् (३५) ।

एतेषां खलु भदन्त ! सामायिकछेदोपस्थापनीयपरिहारविशुद्धिकसूक्ष्मसंप-
राययथाख्यातानां कतरे कतरेभ्यो यावद्विशेषाधिका वा ? गौतम ! सर्वस्तोकाः
सूक्ष्मसंपरायसंयताः, परिहारविशुद्धिकसंयताः संख्येयगुणाः, यथाख्यातसंयताः
संख्येयगुणाः, छेदोपस्थापनीयसंयताः संख्येयगुणाः सामायिकसंयताः
संख्येयगुणाः ॥३६॥

टीका—द्वात्रिंशत्तमं क्षेत्रद्वारमाह—“सामाह्यसंजणं भंते !” सामायिक-
संयतः खलु भदन्त ! ‘लोगस्स किं संखेज्जइभागे होज्जा असंखेज्जइभागे’
‘पुच्छा’ लोकस्य किं संख्येयभागे भवेत् असंख्येयभागे वा भवेत् संख्यातेषु भागेषु
वा भवेत् असंख्यातेषु भागेषु वा भवेत् सर्वलोके वा भवेत् इति पृच्छा पदेन
प्रश्नो ज्ञातव्यः, भगवानाह—‘गोयमा’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘णो संखे-
ज्जइभागे जहा पुलाए’ नो संख्येयभागे भवेत् किन्तु असंख्येयभागे भवेत् न वा
संख्यातेषु भागेषु भवेत् न वा असंख्यातेषु लोकस्य भागेषु भवेत् न वा सर्वलोके

૩૨ ક્ષેત્રદ્વાર કા કથન

‘સામાહ્યસંજણં ભંતે !’ હે ભદન્ત ! સામાયિકસંયત ‘લોગસ્સ સંખે-
જ્જઇભાગે હોજ્જા, અસંખેજ્જઇભાગે હોજ્જા, પુચ્છા’ લોક કે સંખ્યાતવે ભાગ
મેં હોતા હૈ ? અથવા અસંખ્યાતવે ભાગ મેં હોતા હૈ અથવા સંખ્યાતભાગો મેં
હોતા હૈ । અથવા અસંખ્યાતભાગો મેં હોતા હૈ । અથવા સમસ્ત લોક મેં હોતા
હૈ ? હસ પ્રશ્ન કે ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ—‘ગોયમા ! ણો સંખેજ્જઇભાગે
જહા પુલાએ’ હે ગૌતમ ! સામાયિકસંયત લોક કે સંખ્યાતવે ભાગ મેં
નહીં હોતા હૈ, કિન્તુ લોક કે અસંખ્યાતવે ભાગ મેં હોતા હૈ । વહ લોક
કે સંખ્યાતભાગો મેં નહીં હોતા હૈ ઓર ન લોક કે અસંખ્યાત ભાગો મેં
હોતા હૈ । તથા વહ સર્વલોક મેં ભી નહીં હોતા હૈ । હસ ક્રમ સે પુલાક

હવે બત્રીસમા ક્ષેત્રદ્વારનું કથન કરવામાં આવે છે.

‘સામાહ્યસંજણં ભંતે !’ હે ભગવન્ સામાયિક સંયત ‘લોગસ્સ સંખેજ્જઇ-
ભાગે હોજ્જા, અસંખેજ્જઇભાગે હોજ્જા પુચ્છા’ લોકના સંખ્યાતમા ભાગમાં હોય
છે ? કે અસંખ્યાતમા ભાગમાં હોય છે ? અથવા સંખ્યાત ભાગોમાં હોય છે ?
અથવા અસંખ્યાત ભાગોમાં હોય છે ? અથવા સઘળા લોકમાં હોય છે ?
આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! ણો સંખેજ્જઇભાગે જહા
પુલાએ’ હે ગૌતમ ! સામાયિક સંયત લોકના સંખ્યાતમા ભાગમાં હોતા
નથી પરંતુ લોકના અસંખ્યાત ભાગમાં હોય છે તે લોકના સંખ્યાત
ભાગોમાં હોતા નથી અને અસંખ્યાત ભાગોમાં પણ હોતા નથી, તથા તે
સર્વલોકમાં પણ હોતા નથી, આ કમથી પુલાકના પ્રકરણ પ્રમાણે અહિયાં

મવેદિત્યેવં ક્રમેણ પુલાકપ્રકરણવદુત્તરમવસેયમ્ । ‘એવં જાવ સુહુમસંપરાપ’ એવં સામાયિકસંયતવદેવ યાવત્સૂક્ષ્મસંપરાયોઽપિ જ્ઞાતવ્યઃ, અત્ર યાવત્પદેન છેદોપસ્થાપનીયપરિહારવિશુદ્ધિકસંયતયોઃ સંગ્રહો ભવતિ તથા ચ છેદોપસ્થાપનીયાદારમ્ય સૂક્ષ્મસંપરાયાન્તાઃ સંયતાઃ ન લોકસ્ય સંખ્યેયે ભાગે મવેયુ નવા સંખ્યાતેષુ ભાગેષુ મવેયુ નવા સર્વલોકે મવેયુઃ કિન્તુ લોકસ્યાસંખ્યાતભાગમાત્રે મવેયુરિતિ-ભાવઃ । ‘અહવ્સ્વાયસંજણ જહા સિણા’ યથાખ્યાતસંયતો યથા સ્નાતકઃ યથા-ખ્યાતસંયતોહિ લોકસ્ય સંખ્યેયભાગે ન મવેત્ ન વા લોકસ્ય સંખ્યાતેષુ ભાગેષુ મવેત્ કિન્તુ લોકસ્ય અસંખ્યેયભાગે મવેત્ અસંખ્યાતેષુ ભાગેષુ વા મવેત્ સર્વ-લોકે વા મવેત્ કેવલિસમુદ્ઘાતાપેક્ષ્યેતિ દ્વાત્રિશત્તમદ્વારમ્ (૩૨)

કે પ્રકરણ કે જૈસા યહાં ઉત્તર જાનના ચાહિયે । ‘એવં જાવ સુહુમસંપરાપ’ સામાયિકસંયત કે જૈસા હી યાવત્ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત મી જાનના ચાહિયે । યહાં યાવત્પદ સે છેદોપસ્થાપનીયસંયત એવં પરિહારવિશુદ્ધિકસંયત હન દોનોં કા ગ્રહણ હુઆ હૈ । તથા ચ-છેદોપસ્થાપનીયસંયત સે લેકર સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત તક કે જીવ લોક કે સંખ્યાતવેં ભાગ મેં લોક કે સંખ્યાતો ભાગોં મેં લોક કે અસંખ્યાતોં ભાગોં મેં એવં સર્વ લોક મેં નહીં હોતે હૈં કિન્તુ વે સર્વ લોક કે અસંખ્યાતવેં ભાગ મેં હી હોતે હૈં । ‘અહવ્સ્વાયસંજણ જહા સિણા’ યથાખ્યાતસંયત સ્નાતક કે જૈસે લોક કે સંખ્યાતવેં ભાગ મેં નહીં હોતે હૈ, સંખ્યાતભાગોં મેં નહીં હોતે હૈં । કિન્તુ વે લોક કે અસંખ્યાતવેં ભાગ મેં હોતે હૈં, અસંખ્યાતભાગોં મેં હોતે હૈં ઓર સર્વલોક મેં મી હોતે હૈં । સર્વલોક મેં ઉનકે હોને કા કથન કેવલિ સમુદ્ઘાત કી અપેક્ષા સે હૈં એસા જાનના ચાહિયે । ૩૨ વાં ક્ષેત્રદ્વાર કા કથન સમાપ્ત ।

ઉત્તર વાક્ય સમજવું. ‘એવં જાવ સુહુમસંપરાપ’ સામાયિક સંયતના કથન પ્રમાણે યાવત્ સૂક્ષ્મસંપરાય સંયતનું કથન પણ સમજવું અહિયાં યાવત્પદથી છેદોપસ્થાપનીય સંયત અને પરિહારવિશુદ્ધિક સંયત આ બન્ને ગ્રહણ કરાયા છે તથા છેદોપસ્થાપનીય સંયતથી લઈને સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત સુધીના જ્યો લોકના સંખ્યાતમા ભાગોમા લોકના અસંખ્યાત ભાગોમાં અને સર્વલોકમાં હોતા નથી. પણ તે બધા લોકના અસંખ્યાતમા ભાગમાં જ હોય છે. ‘અહવ્સ્વાયસંજણ જહા સિણા’ યથાખ્યાત સંયત સ્નાતકના કથન પ્રમાણે લોકના સંખ્યાતમા ભાગમાં હોતા નથી સંખ્યાત ભાગોમા હોતા નથી. પરંતુ તે લોકના અસંખ્યાતમા ભાગમા હોય છે, અસંખ્યાત ભાગોમાં હોય છે, અને સર્વ લોકમાં પણ હોવાનું કથન કેવલિસમુદ્ઘાતની અપેક્ષાથી છે, તેમ સમજવું, બત્રીસમા ક્ષેત્રદ્વારનું કથન સમાપ્ત

ત્રયત્રિશત્તમં સ્પર્શનાદ્વારમાહ-‘સામાહ્યસંજ્ઞ ણં મંતે !’ સામાયિકસંયતઃ સ્વલ્લ ભદન્ત ! ‘લોગસસ કિં સંલેજ્જહમાગં ફુસહ૦’ લોકસ્ય કિં સંલ્યેયમાગં સ્પૃશતિ અસંલ્યેયમાગં વા સ્પૃશતિ ઇતિ પ્રશ્નઃ, ઉત્તરમાહ-‘જહેવ’ ઇત્યાદિ, ‘જહેવ હોજ્જા તહેવ ફુસહ૦’ યથૈવ ભવેત્ તથૈવ સ્પૃશતિ યથૈવ સામાયિકસંયતઃ લોકસ્ય ન સંલ્યેયમાગે ભવતિ ઇત્યાદિ ક્ષેત્રદ્વારે કથિતમ્ તથૈમાત્રપિ સામાયિક-સંયતઃ ન લોકસ્ય સંલ્યેયમાગં સ્પૃશતિ કિન્તુ અસંલ્યેયમાગમાત્રં સ્પૃશતિ ન વા સંલ્યાતાન્ માગાન્ સ્પૃશતિ ન વા અસંલ્યાતાન્ માગાન્ સ્પૃશતિ ન વા સર્વલોકં સ્પૃશતીતિ સામાયિકસંયતાદારમ્ય યથાલ્યાતાન્તા ભવન્તીતિ ૩૩ ।

૩૩ વાં સ્પર્શના દ્વાર કા કથન

‘સામાહ્યસંજ્ઞ ણં મંતે !’ હે ભદન્ત ! સામાયિકસંયત ‘લોગસસ કિં સંલેજ્જહમાગં ફુસહ૦’ કયા લોક કે સંલ્યાતવેં આગ કા સ્પર્શ કરતા હૈ ? અથવા અસંલ્યાતવેં આગ કા સ્પર્શ કરતા હૈ ? ઇસકે ઉત્તર મેં પ્રમુશ્રી કહતે હૈ-‘જહેવ હોજ્જા તહેવ ફુસહ૦’ જિસ પ્રકાર ‘હોજ્જા’ ક્ષેત્રદ્વારમેં કહા હૈ વૈસા હી યહાં સ્પર્શનાદ્વાર મેં ભી કહદેના ચાહિયે, અર્થાત્ હે ગૌતમ ! સામાયિકસંયત લોક કે સંલ્યાતવે આગ કા સ્પર્શ નહીં કરતા હૈ, લોક કે સંલ્યાતમાગોં કો સ્પર્શ નહીં કરતા હૈ, લોક કે અસંલ્યાત માગોં કી સ્પર્શના નહીં કરતા હૈ ઓર ન વહ સર્વ લોક કી સ્પર્શ કરતા હૈ । કિન્તુ લોક કે અસંલ્યાતવેં આગ કી હી સ્પર્શના કરતા હૈ । ઇસી પ્રકાર કા કથન સામાયિકસંયત સે લેકર યાવત્ યથાલ્યાતસંયત તક ક્ષેત્રદ્વાર જૈસા હી જાનના ચાહિયે ।

૩૩ વાં સ્પર્શના દ્વાર કા કથન સમાપ્ત ।

હવે તેત્રીસમા સ્પર્શના દ્વારનું કથન કરવામાં આવે છે.

‘સામાહ્યસંજ્ઞ ણ મંતે !’ હે ભગવન્ સામાયિક સંયત ‘લોગસસ કિં સંલેજ્જહમાગં ફુસહ૦’ લોકના સંખ્યામા ભાગનો સ્પર્શ કરે છે ? અથવા અસંખ્યાતમા ભાગનો સ્પર્શ કરે છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રમુશ્રી કહે છે કે ‘જહેવ હોજ્જા તહેવ ફુસહ૦’ હે ગૌતમ ! સામાયિક સંયત લોકના સંખ્યાતમા ભાગનો સ્પર્શ કરતા નથી. લોકના અસંખ્યાત ભાગનો સ્પર્શ કરતા નથી. અને તે સર્વ લોકનો યથુ સ્પર્શ કરતા નથી પરંતુ લોકના અસંખ્યાતમા ભાગનો જ સ્પર્શ કરે છે. આ પ્રમાણેનું કથન યાવત્ યથાખ્યાત સંયત સુધી સમજવું. એ રીતે આ તેત્રીસમા સ્પર્શના દ્વારનું કથન સમાપ્ત ॥

ભાવદ્વારમાહ-‘સામાયિકસંયત ણં મંતે !’ સામાયિકસંયતઃ સ્વલુ મદન્ત ! ‘કયરંમિ ભાવે હોજ્જા’ કતરમ્મિન્ ભાવે ભવેદિતિ પ્રશ્નઃ મગવાનાહ-‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘खओवसमिए भावे होज्जा’ क्षायोपशमिके भावे भवेत् क्षायोपशमिकभाववान् सामायिकसंयतो भवेदिति । ‘एवं जाव सुहुमसंपराए’ एवं सामायिकसंयतवदेव यावत् सूक्ष्मसंपरायसंयतोऽपि क्षायोपशमिके भावे एव भवेत् अत्र यावत्पदेन छेदोपस्थापनीयसंयतपरिहारविशुद्धिकसंयतयोः संग्रहो भवति तथा-चेमौ द्वावपि सामायिकसंयतवदेव केवलम् क्षायोपशमिक भावे एव भवेताम् इति । ‘अहक्खायसंजए पुच्छा’ यथाख्यातसंयतः स्वलु मदन्त ! कतरस्मिन् भावे भवेदिति पुच्छा प्रश्नः मगवानाह-‘गोयमा’ इत्यादि,

૩૪ વાં ભાવદ્વાર કા કથન

‘સામાયિકસંયત ણં મંતે કયરંમિ ભાવે હોજ્જા’ હે મદન્ત ! સામાયિકસંયત કૌન સે ભાવ મેં હોતા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ- ‘ગોયમા ! ખઓવસમિએ ભાવે હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! સામાયિકસંયત ક્ષાયોપશમિક ભાવ મેં હોતા હૈ અર્થાત્ સામાયિકસંયત ક્ષાયોપશમિક ભાવ વાળા હોતા હૈ । ‘એવં જાવ સુહુમસંપરાએ’ સામાયિકસંયત કે જૈસા હી યાવત્ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત મી ક્ષાયોપશમિક ભાવ મેં હી હોતા હૈ । યહાં યાવત્ શબ્દ સે છેદોપસ્થાપનીયસંયત ઓર પરિહાર-વિશુદ્ધિકસંયત હન દો કા ગ્રહણ હુઆ હૈ । તથા ચ યે દો સંયત મી કેવલ ક્ષાયોપશમિક ભાવ મેં હી હોતે હૈ । ‘અહક્ખાયસંજએ પુચ્છા’ હે મદન્ત ! યથાખ્યાતસંયત કિસ ભાવ મેં હોતા હૈ ? અર્થાત્ યથાખ્યાત-

હવે ચોત્રીસમા ભાવદ્વારનું કથન કરવામાં આવે છે.

‘સામાયિકસંયત ણં મંતે ! કયરંમિ ભાવે હોજ્જા’ હે ભગવન્ સામાયિક સંયત કયા ભાવમાં હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે- ‘ગોયમા ! ઓવસમિએ ભાવે હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! સામાયિક સંયત ઔપશમિક ભાવવાળા હોય છે. ‘એવં જાવ સુહુમસંપરાએ’ સામાયિક સંયત પ્રમાણે જ યાવત્ સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત પણ ઔપશમિક ભાવવાળા જ હોય છે. અહિંયાં યાવત્ પદથી છેદોપસ્થાપનીય સંયત અને પરિહારવિશુદ્ધિક સંયત આ બન્ને ગ્રહણ કરાયા છે. એટલે કે આ બન્ને સંયતો કેવળ ઔપશમિક ભાવવાળા જ હોય છે.

‘અહક્ખાયસંજએ પુચ્છા’ હે ભગવન્ યથાખ્યાત સંયત કયા ભાવમાં હોય છે ? અર્થાત્ યથાખ્યાત સંયત કયા ભાવવાળા હોય છે ? આના ઉત્તરમાં

‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘ઓનયમિદ્ વા હોજ્જા’ યથાખ્યાતસંયતઃ ઔપશમિકે વા ભાવે ભવેત્ ક્ષાયિકે વા ભવે ભવેદિતિ ૩૪ ।

પચ્ચત્રિશત્તમં પરિમાણદ્વારમાહ—‘સામાહ્યસંજયા ણં મંતે’ સામાયિકસંયતાઃ સ્વલુ ભદન્ત ! ‘એગસમણં કેવહ્યા હોજ્જા’ એકસમયેન એકસ્મિન્ સમયે इत्यर्थः कियन्तो भवेयुः उत्पद्यन्ते इति परिमाणद्वारे प्रश्नः । भगवानाह—‘गोयमा’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘પહિવજ્જમાણે ય પહુચ્ચ’ પ્રતિપદ્યમાનાંશ્ચ પ્રતીત્ય ‘જહા કમાયકુસીલા તદેવ નિરવસેસં’ યથા કપાયકુસીલાઃ કથિતા સ્તથૈવ નિરવશેપમિહાપિ જ્ઞાતવ્યમ્ । પ્રતિપદ્યમાનાન્ પ્રતીત્ય સ્યાદસ્તિ સ્યાન્નાસ્તિ યદિ

સંયત કિસ ભાવ વાલા હોતા હૈ ? ઉત્તર મેં ભગવાન્ કહતે હૈ—‘ગોયમા ! ઉવસમિએ વા લાઈએ વા હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! યથાખ્યાતસંયત ઔપશમિક ભાવ મેં મી હોતા હૈ ઓર ક્ષાયિક ભાવ મેં મી હોતા હૈ ।

૩૪ વાં ભાવ દ્વાર કા કથન સમાપ્ત ।

૩૫ વાં પરિમાણ દ્વાર કા કથન

‘સામાહ્યસંજયા ણં મંતે એગસમણં કેવહ્યા હોજ્જા’ હે ભદન્ત ! સામાયિકસંયત એક સમય મેં કિતને ઉત્પન્ન હોતે હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ ‘ગોયમા’ પહિવજ્જમાણે ય પહુચ્ચ જહા કમાયકુસીલા તદેવ નિરવસેસં’ હે ગૌતમ ! જિસ પ્રકાર કપાયકુસીલ કહે ગયે હૈ ઉસી પ્રકાર સમ્પૂર્ણ રુપ સે યહાં સામાયિકસંયત મી કહ લેના ચાહિયે । હિસ પ્રકાર પ્રતિપદ્યમાન સામાયિક સંયતોં કી અપેક્ષા સે સામાયિક સંયત એક સમય મેં હોતે મી હૈ ઓર નહીં મી હોતે હૈ યદિ વે એક

પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! ઉવસમિએ લાઈએ વા હોજ્જા’ હે ગૌતમ ! યથા-ખ્યાત સંયત ઔપશમિક ભાવવાળા પણ હોય છે અને ક્ષાયિક ભાવવાળા પણ હોય છે, એ રીતે આ ચોત્રીસમા ભાવદ્વારનું કથન સમાપ્ત ॥

હવે પાંત્રીસમાં પરિભાણુદ્વારનું કથન કરવામાં આવે છે—

‘સામાહ્યસંજયા ણં મંતે ! એગસમણં કેવહ્યા હોજ્જા’ હે ભગવન્ સામાયિકસંયત એક સમયમાં કેટલા ઉત્પન્ન થાય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! પહિવજ્જમાણે ય પહુચ્ચ જહા કમાયકુસીલા તદેવ નિરવસેસં’ હે ગૌતમ ! જે પ્રમાણે કપાય કુસીલના સબંધમાં કહ્યું છે, એજ પ્રમાણે સમગ્ર રીતે અહિયાં સામાયિક સંયતના સબંધમાં પણ કથન સમજવું. આ રીતે પ્રતિપદ્યમાન સામાયિક સંયતોની અપેક્ષાથી સામાયિક સંયત એક સમયમાં હોય પણ છે, અને નથી પણ હોતા એ તે એક

અસ્તિ તદા જઘન્યેન એકો વા દ્વો વા ત્રયો વા ઉત્કર્ષેણ સહસ્રપૃથક્ત્વં દ્વિ સહસ્રાદારમ્બ્ય નવ સહસ્રપર્યન્તં સમુત્પચન્તે એક સમયે, પૂર્વપ્રતિપન્નાન્ પ્રતીત્ય તુ જઘન્યેન કોટિસહસ્રપૃથક્ત્વમ્ ઉત્કૃષ્ટોઽપિ કોટિસહસ્રપૃથક્ત્વમ્ દ્વિ કોટિ-સહસ્રાદારમ્બ્ય નવ કોટિસહસ્રપર્યન્તમ્ એક સમયે ભવન્તીતિ । ‘છેદોવદ્વાવણિયા પુચ્છા’ છેદોપસ્થાપનીયસંયતાઃ ભદન્ત ! એકસમયે કિયન્તો ભવન્તીતિ પ્રશ્નઃ । મગવાનાહ-‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘પઙ્કિવજ્જમાણે’ પ્રતિપચ-માનાન્ વર્તમાનકાલિકપ્રતિપચપેક્ષયા ‘પહુચ્ચ’ પ્રતીત્ય ‘સિય અત્થિ સિય નત્થિ’ સ્યાત્સન્તિ-કદાચિદ્ભવન્તિ સ્યાન્નમન્તિ-કદાચિન્ન ભવન્તિ । ‘જહ અત્થિ’

સમય મેં હોતે હૈં તો કમ સે કમ એક મી હોતા હૈં દો મી હોતે હૈં ઓર ત્રીન મી હોતે હૈં । ઓર અધિક સે અધિક રૂપ મેં વે સહસ્ર પૃથક્ત્વ અર્થાત્ દો હજાર સે લેકર નૌ હજાર તક મી એક સમય મેં હોતે હૈં ઓર જબ પૂર્વપ્રતિપન્ન સામ્યાધિકસંયતોં કા વિચાર એક સમય મેં હોને કા ક્રિયા જાતા હૈં તો વે જઘન્ય ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે કોટિ સહસ્ર પૃથક્ત્વ હોતે હૈં-દો કોટિસહસ્ર સે લેકર નૌ કોટિસહસ્ર તક હોતે હૈં । ‘છેદોવદ્વાવણિયા પુચ્છા’ હે ભદન્ત ! ‘છેદોપસ્થાપનીયસંયત એક સમય મેં કિતને હોતે હૈં ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈં ‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘પઙ્કિવજ્જમાણે’ વર્તમાનકાલ મેં છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર કો પ્રાપ્ત કરને વાલે છેદોપસ્થાપનીયસંયતોં કી અપેક્ષા સે ‘સિય અત્થિ સિય નત્થિ’ વે એકસમય મેં કદાચિત્ હોતે મી હૈં ઓર કદાચિત્ નહીં મી હોતે હૈં । ‘જહ અત્થિ’ યદિ હોતે હૈં તો વે જઘન્ય સે

સમયમાં હોય છે, તો ઓછામાં ઓછા એક પણ હોય છે, બે પણ હોય છે, અને ત્રણ પણ હોય છે, અને વધારેમાં વધારે તેઓ બે હજારથી લઈને ૯ નવ હજાર સુધી પણ એક સમયમાં હોય છે. અને જ્યારે પૂર્વ પ્રતિપદમાન સામાયિકનો વિચાર એક સમયમાં હોવાના સંબંધમાં કરવામાં આવે તો તેઓ જઘન્યથી કોટિ સહસ્ર પૃથક્ત્વ પણ હોઈ શકે છે. અર્થાત્ બે કોટિ સહસ્રથી લઈને નવ કોટિસહસ્ર સુધી હોઈ શકે છે. ‘છેદોવદ્વાવણિય પુચ્છા’ હે ભગવન્ છેદોપસ્થાપનીય સંયત એક સમયમાં કેટલા હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા !’ હે ગૌતમ ! ‘પઙ્કિવજ્જ-માણે’ વર્તમાન કાળમાં છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્રને પ્રાપ્ત કરવાવાળા છેદોપ-સ્થાપનીય સંયતોની અપેક્ષાથી ‘સિય અત્થિ સિય નત્થિ’ તેઓ કદાચિત એક સમયમાં હોય પણ છે, અને કદાચિત્ નથી પણ હોતા ‘જહ અત્થિ’

યદિ સન્તિ-ભવન્તિ તદા-‘જહન્નેણં એકો વા દો વા તિન્નિવા’ જઘન્યેન એકો
વા દ્વૌ વા ત્રયો વા ‘ઉક્કોસેણં સયપુહુત્તં’ ઉત્કર્ષેણ શતપૃથક્ત્વમ્ દ્વિશતાદારમ્બ્ય
નવ શતપર્યન્તમ્ । ‘પુઞ્વપહ્વિવન્નપ પહુચ્ચ’ પૂર્વપ્રતિપચ્ચમાનાન્ પ્રતીત્ય-પૂર્વકાલિક
છેદોપસ્થાપનીયસંયમપ્રાપ્તપુરુષાન્ અપેક્ષ્યેત્યર્થઃ । ‘સિય અત્થિ સિય નત્થિ’
સ્યાત્-કદાચિત્ સન્તિ-ભવન્તિ સ્યાત્-કદાચિત્ ન સન્તિ-ન ભવન્તિ ‘જહ્ અત્થિ’
યદિ સન્તિ તદા ‘જહન્નેણં કોહીસયપુહુત્તં’ જઘન્યેન કોટિશતપૃથક્ત્વમ્
‘ઉક્કોસેણ વિ કોહિ સયપુહુત્તં’ ઉત્કર્ષેણાપિ કોટિ શતપૃથક્ત્વમ્ ‘પરિહારવિશુદ્ધિયા
જહા પુલાગા’ પરિહારવિશુદ્ધિકાઃ સ્વલુ ભદન્ત ! એકસમયે કિયન્તો ભવન્તીતિ
પ્રશ્નઃ । હે ગૌતમ ! પ્રતિપચ્ચમાનાન્ પ્રતીત્ય સ્યાત્ સન્તિ સ્યાન્નં સન્તિ યદિ

એક અથવા દો અથવા ત્રીણ હોતે હૈં ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે ‘સય પુહુત્તં’
શતપૃથક્ત્વ હોતે હૈં-દો સૌ સે લેકર ૯ સૌ તક એક સમય મેં હોતે
હૈં । તથા-‘પુઞ્વપહ્વિવન્નપ પહુચ્ચ’ પૂર્વ પ્રતિપન્નકોં કી અપેક્ષા સે-પૂર્વ-
કાલ મેં છેદોપસ્થાપનીયસંયમ કો પ્રાપ્ત હુપ પુરુષોં કી અપેક્ષા સે-વે
‘સિય અત્થિ સિય નત્થિ’ એક સમય મેં કદાચિત્ હોતે મી હૈં ઓર
કદાચિત્ નહીં મી હોતે હૈં ‘જહ્ અત્થિ યદિ વે હોતે હૈં’ તો ‘જહન્નેણં
કોહી સયપુહુત્તં’ જઘન્ય સે કોટિશત પૃથક્ત્વ હોતે હૈં ઓર ‘ઉક્કો-
સેણં વિ’ ઉત્કૃષ્ટ સે મી વે ‘કોહિસયપુહુત્તં’ કોટિશત પૃથક્ત્વ હોતે
હૈં । ‘પરિહારવિશુદ્ધિયા જહા પુલાગા’ પુલાકોં કે જૈસે એક સમય મેં
પરિહારવિશુદ્ધિકસંયત હોતે હૈં-અર્થાત્ જબ ગૌતમ ને પ્રભુશ્રી સે પૂછા
કિ હે ભદન્ત ! પરિહારવિશુદ્ધિકસંયત એક સમય મેં કિનને હોતે હૈં ?

ને હોય છે, તો જઘન્યથી એક અથવા બે અથવા ત્રણ હોય છે. અને
ઉત્કૃષ્ટથી ‘સયપુહુત્તં’ શતપૃથક્ત્વ હોય છે, એટલે કે બસોથી લઈને નવસો
સુધી એક સમયમાં હોય છે. તથા ‘પુઞ્વપહ્વિવન્નપ પહુચ્ચ’ પૂર્વ પ્રતિપન્નની
અપેક્ષાથી-પૂર્વકાળમાં છેદોપસ્થાપનીય પ્રાપ્ત થયેલા પુરુષોની અપેક્ષાથી ‘સિય
અત્થિ સિય નત્થિ’ એક સમયમાં કોઈવાર હોય પણ છે, અને કોઈવાર નથી
પણ હોતા ‘જહ્ અત્થિ’ ને તેઓ હોય છે, તો ‘જહન્નેણ કોહીસયપુહુત્તં’
જઘન્યથી કોટિ શતપૃથક્ત્વ હોય છે. ‘ઉક્કોસેણ વિ કોહીસયપુહુત્તં’
ઉત્કૃષ્ટથી પણ કોટિ શતપૃથક્ત્વ હોય છે. ‘પરિહારવિશુદ્ધિયા જહા
પુલાગા’ પુલાકોના કથન પ્રમાણે એક સમયમાં પરિહારવિશુદ્ધિક
સંયતો હોય છે અર્થાત્ જ્યારે ગૌતમસ્વામીએ પ્રભુશ્રીને એવું પૂછ્યું
છે કે-હે ભગવન્ પરિહારવિશુદ્ધિક સંયત એક સમયમાં કેટલા હોય છે ?
જ્યારે પ્રભુશ્રીએ-ઉત્તરમાં એવું કહ્યું કે-હે ગૌતમ ! પ્રતિપચ્ચમાન પરિહાર

સન્તિ તદા જઘન્યેન એકો વા દ્વૌ વા ત્રયો વા ઉત્કર્ષેણ શતપૃથક્ત્વમ્ પૂર્વપ્રતિ-
પદ્યમાનાન્ પ્રતીત્ય તુ સ્યાત્ સન્તિ સ્યાન્ન સન્તિ યદિ ભવન્તિ તદા જઘન્યેન એકો
વા દ્વૌ વા ત્રયો વા ઉત્કર્ષેણ સહસ્રપૃથક્ત્વમિતિ । ‘સુદુમસંપરાયા જહા ણિયંઠા’
સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતા યથા નિર્ગન્થાઃ, સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતાઃ સ્વલુ ભદન્ત ! એકસમયે
કિયન્ત ઉત્પદ્યન્તે ઇતિ પ્રશ્નઃ, હે ગૌતમ ! પ્રતિપદ્યમાનાન્ પ્રતીત્ય સ્યાત્ સન્તિ
સ્યાન્ન સન્તિ, યદિ સન્તિ તદા જઘન્યેન એકો વા દ્વૌ વા ત્રયો વા ઉત્કર્ષેણ દ્વા

તથ પ્રમુશ્રી ને એસા કહા હૈ કિ ગૌતમ ! પ્રતિપદ્યમાન પરિહારવિશુદ્ધિક
સંયતોં કી અપેક્ષા સે-વર્તમાનકાલ મેં પરિહારવિશુદ્ધિકસંયત કો
પ્રાપ્ત કરતે હુએ પુરુષોં કી અપેક્ષા સે-વે કદાચિન્ હોને ભી હૈં ઓર
કદાચિત્ નહીં ભી હોતે હૈં । યદિ હોતે હૈં તો જઘન્ય સે એક અથવા દો
અથવા ત્રીન હોતે હૈં ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે વે શતપૃથક્ત્વ હોતે હૈં । તથા-પૂર્વ
પ્રતિપદ્ય પુરુષોં કી અપેક્ષા સે-પૂર્વકાલ મેં પરિહારવિશુદ્ધિકસંયમ કો
પ્રાપ્ત હુએ પુરુષોં કી અપેક્ષા સે-વે એક સમય મેં હોતે ભી હૈં ઓર નહીં
ભી હોતે હૈં । યદિ હોતે હૈં તો જઘન્ય સે એક અથવા દો અથવા ત્રીન હોતે
હૈં ઓર ઉત્કૃષ્ટ સે સહસ્રપૃથક્ત્વ હોતે હૈં । ‘સુદુમસંપરાયા જહા ણિયંઠા’
નિર્ગન્થોં કે જૈસા સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતોં કા પરિણામ હૈ । અર્થાત્ વર્ત-
માનકાલ મેં સૂક્ષ્મસંપરાયસંયમ કો પ્રાપ્ત કરને વાલે જીવોં કી અપેક્ષા
સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત એક સમય મેં હોતે ભી હૈં ઓર નહીં ભી હોતે હૈં-
યદિ હોતે હૈં તો જઘન્ય સે એક અથવા દો અથવા ત્રીન હોતે હૈં

વિશુદ્ધિક સંયતોની અપેક્ષાથી એટલે કે વર્તમાન કાળમાં પરિહારવિશુદ્ધિક
સંયમપણાને પ્રાપ્ત કરનારા પુરુષોની અપેક્ષાથી તેઓ કોઈવાર હોય પણ છે,
અને કોઈવાર નથી પણ હોતા ને હોય છે તો જઘન્યથી એક અથવા બે અથવા
ત્રણ હોય છે, અને ઉત્કૃષ્ટથી શતપૃથક્ત્વ હોય છે, અર્થાત્ બસોથી લઈને નવસો
સુધી હોય છે. તથા પૂર્વપ્રતિપદ્ય પુરુષોની અપેક્ષાથી એટલે કે પૂર્વકાળમાં
પરિહારવિશુદ્ધિક સંયમને પ્રાપ્ત થયેલ પુરુષોની અપેક્ષાથી તેઓ એક સમયમાં
હોય પણ છે, અને નથી પણ હોતા. ને હોય છે, તો જઘન્યથી એક અથવા બે
અથવા ત્રણ હોય છે. અને ઉત્કૃષ્ટથી સહસ્રપૃથક્ત્વ હોય છે ‘સુદુમસંપરાયા જહા
નિયંઠા’ નિર્ગન્થોના કથન પ્રમાણે સૂક્ષ્મસંપરાય સંયતોનું પરિમાણ છે. અર્થાત્
વર્તમાન કાળમાં સૂક્ષ્મસંપરાય સંયમને પ્રાપ્ત કરવાવાળા જીવોની અપેક્ષાથી
સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત એક સમયમાં હોય પણ છે અને નથી પણ હોતા ને
હોય છે, તો જઘન્યથી એક અથવા બે અથવા ત્રણ હોય છે, અને ઉત્કૃષ્ટથી

षष्टिः, पूर्वप्रतिषद्यमानान् प्रतीत्य तु स्यात् सन्ति स्यान् सन्ति यदि सन्ति तदा जघन्येन एको वा द्वौ वा त्रयो वा—उत्कर्षेण शतपृथक्त्वमिति । ‘अहक्त्वाय-संजयाणं पृच्छा’ यथाख्यातसंयताः खलु भदन्त ! एकसमये कियन्त उत्पद्यन्ते इति पृच्छा—प्रश्नः, भगवानाह—‘गोयमा’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘पडि-वज्जमाणए णुच्च सिय अत्थि सिय नत्थि’ प्रतिषद्यमानान् प्रतीत्य स्यात् सन्ति स्यान् सन्ति । ‘जइ अत्थि’ यदि सन्ति—भवन्ति तदा ‘जहन्नेण एको वा दो वा तिन्निवा’ जघन्येन एको वा द्वौ वा त्रयो वा भवन्ति, ‘उक्कोसेण वावट्टसयं’ उत्कर्षेण द्वा षष्टिः शतम् तत्र ‘अट्ठुत्तरसयं खवगाणं’ अष्टोत्तरशतं क्षपकाणाम्

और उत्कृष्ट से १६२ होते हैं। तथा—पूर्वप्रतिपद्यमानों को आश्रित करके सूक्ष्मसंपरागसंयत कदाचित् होते भी हैं और कदाचित् नहीं भी होते हैं। यदि होते हैं तो जघन्य से एक अथवा दो अथवा तीन होते हैं। और उत्कृष्ट से शतपृथक्त्व होते हैं। ‘अहक्खायसंजघाणं पुच्छा’ हे भदन्त ! यथाख्यातसंयत एक समय में कितने उत्पन्न होते हैं ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—‘गोयमा ! पडिवज्जमाणए पडुच्च सिय अत्थि सिय नत्थि’ हे गौतम ! प्रतिपद्यमान यथाख्यातसंयतों को आश्रित करके वे कदाचित् एकसमय में होते भी हैं और कदाचित् नहीं भी होते हैं। ‘जइ अत्थि जहन्नेणं एक्को वा दो वा तिसि वा’ यदि एक समय में वे होते हैं तो जघन्य से एक अथवा दो अथवा तीन होते हैं। और ‘उक्कोसेणं वावट्ठसयं’ उत्कृष्ट से एक सौ वासठ १६२ होते हैं इन्हीं ‘अट्ठत्तरसयं खवगाणं चउवन्नं उवत्तामगाणं’

૬૨ ખાસઠ હોય છે. તથા પૂર્વપ્રતિપદમાનોનો આશ્રય કરીને સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત કોઈવાર હોય પણ છે, અને કોઈવાર નથી પણ હોતા. જો હોય છે, તો જઘન્યથી એક અથવા બે અથવા ત્રણ હોય છે અને ઉત્કૃષ્ટથી ચતુર્થ્ય હોય છે

‘અદ્વૈતશાસ્ત્રસંજ્ઞા’ પુચ્છા’ હે ભગવન્ યથાખ્યાત સંયત એક સમયમાં કેટલા હોય છે? ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘ગોયમા ! પઢિવજ્જમાણપ પઢુચ્ચ સિય અતિ સિય નતિ’ હે ગૌતમ ! પ્રતિપદમાન યથાખ્યાત સંયતોને આશ્રય કરીને તેઓ કદાચિત એક સમયમાં હોય પણ છે, અને કદાચિત નથી પણ હોતા ‘જહ અતિ જહન્તેણ ઇકો વા દો વા તિન્નિ વા’ બે તેઓ એક સમયમાં હોય છે, તો જઘન્યથી એક અથવા બે અથવા ત્રણ હોય છે, અને ‘ઠક્કોસેણ વાવટ્ઠસય’ ઉત્કૃષ્ટથી ૧૬૨ એકસો બાસઠ હોય છે. તેમાં ‘અદુત્તરસય સ્થવગાણ ચત્તવન્ન ચવસોમગાણ’ તેઓમાં ૧૦૮ એકસો આઠ લાખ

‘ચઉવન્નં ઉવસામણાં’ ચતુઃ પચ્ચાશદુપશામકાનામ્ દ્વયોઃ સંમેલને દ્વાષ્ટ્યુત્તરં શતં ભવતીતિ । ‘પુવ્વપલ્લિવન્નપ પહુચ્ચ’ પૂર્વપ્રતિપદ્યમાનાન્ પ્રતીત્ય તુ ‘જઘન્નેણં કોલિપુહુત્તં ઉકોસેણ ચિ કોલિપુહુત્તં’ જઘન્યેન કોટિપૃથક્ત્વમ્ ઉત્કર્ષેણાપિ કોટિપૃથક્ત્વમેવેતિ ૩૫ ।

ષટ્ત્રિંશત્તમમ્ અલ્પબહુત્વદ્વારમાહ-અલ્પબહુત્વાધિકારે ‘એસિ ણં’ इत्यादि, ‘એસિ ણં ંતે !’ एतेषां खलु भदन्त ! ‘સામાહય છેદોવદ્વાવણિય પરિહાર વિસુદ્ધિય સુહુમસંપરાય અહક્સ્વાયસંજયાણં’ સામાયિકસંયત છેદોપસ્થાપનીયસંયત પરિહાર વિશુદ્ધિકસંયત સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત યથાખ્યાતસંયતાનામ્ ‘કચરે કચરેહિતો જાવ વિસેસાહિયા વા’ કતરે કતરેભ્યો યાવદ્વિશેષાધિકા વા યાવત્પદેન અલ્પા વા બહુકા વા તુલ્યા વા एतेषां ग्रहणं भवतीति तथा च हे भदन्त ! ૧૬ સામાયિકાદિસંયતૈષુ પચ્ચમ્ કેભ્યઃ કેષામલ્પબહુત્વાદિકમ્ ભવતીતિ પ્રશ્નઃ, મગ-

इनमें १०८ क्षपक और ५४ उपशमक होते हैं । ‘પુવ્વપલ્લિવન્નપ પહુચ્ચ’ તથા પૂર્વે પ્રતિપદ્યક યથાખ્યાતસંયતોં કો લેકર વે એક સમય મેં જઘન્ય ઓર ઉત્કૃષ્ટ દોનોં રૂપ સે દો કરોડ સે લેકર ૯ કરોડ તક હોતે હૈં । ૩૫ વાં પરિમાણ દ્વાર કા કથન સમાપ્ત ।

૩૬ વાં અલ્પબહુત્વ દ્વાર કા કથન

‘એસિ ણં ંતે ! સામાહય છેદોવદ્વાવણિય પરિહાર વિસુદ્ધિય અહક્સ્વાયસંજયાણં’ હે ભદન્ત ! इन पूर्वोक्त सामायिकसंयत छेदोप-સ્થાપનીયસંયત પરિહાર વિશુદ્ધિકસંયત, સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત ઓર યથા-ખ્યાતસંયત इनमें कौन किनकी अपेक्षा से यावत् विशेषाधिक है ? यहां यावत्पद से ‘अल्पा वा बहुया वा तुल्ला वा’ इस पाठ का ग्रहण

અને ૫૪ ચોપત ઉપશમક હોય છે, ‘પુવ્વપલ્લિવન્નપ પહુચ્ચ’ તથા પૂર્વપ્રતિ-પન્નક યથાખ્યાત સંયતોને લઈને તેઓ એક સમયમાં જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ બન્ને પ્રકારથી બે કરોડથી લઈને નવ કરોડ સુધી હોય છે. એ રીતે આ પાંત્રીસમું પરિમાણદ્વાર કહ્યું છે. પરિમાણદ્વાર સમાપ્ત ॥

હવે છત્રીસમા અલ્પબહુત્વ દ્વારનું કથન કરવામાં આવે છે.

‘એસિ ણં મતે ! સામાહય છેદોવદ્વાવણિય પરિહાર વિસુદ્ધિય સુહુમસંપરાય અહક્સ્વાયસંજયાણં’ હે ભગવન્ આ ઉપર વર્ણવેલા સામાયિક સંયત, છેદો-પસ્થાપનીય સંયત પરિહાર વિશુદ્ધિક સંયત સૂક્ષ્મસંપરાય સંયત અને યથા-ખ્યાત સંયતોમાં કોણ કોનાથી અલ્પ છે ? કોણ કોનાથી વધારે છે ? કોણ કોની બરાબર છે ? અને કોણ કોનાથી વિશેષાધિક છે ? અહિયાં યાવત્પદથી ‘અલ્પા વા બહુકા વા તુલ્યા વા’ આ પદો ગ્રહણ કરાયા છે. આ પ્રશ્નના

વાનાહ—‘ગોયમા’ इत्यादि, ‘गोयमा’ हे गौतम ! ‘सव्वत्थोवा सुहुमसंपराय-
संजमा’ सर्वेभ्यः स्तोकाः अल्पाः सूक्ष्मसंपरायसंयता भवन्ति स्तोकत्वात्
तत्कालस्य निर्ग्रन्थतुल्यत्वेन च शतपृथक्त्वप्रमाणत्वात् सूक्ष्मसंपरायसंयतानाम् ।
परिहारविशुद्धियसंजया संखेज्जगुणा’ सूक्ष्मसंपरायसंयतापेक्षया परिहारविशु-
द्धिकसंयताः संख्येयगुणा अधिका भवन्ति परिहारविशुद्धिककालस्य सूक्ष्म-
संपरायसंयतकालापेक्षया अधिकत्वात् तथा ते परिहारविशुद्धिकाः पुलाकवत् सह-
स्रपृथक्त्वप्रमाणा भवन्तीति । ‘अहक्खायसंजया संखेज्जगुणा’ परिहारविशुद्धिका
पेक्षया यथाख्यातसंयता संख्येयगुणा अधिका भवन्ति कोटिपृथक्त्वप्रमाणत्वात्
यथाख्यातानाम् । ‘छेदोवद्वावणियसंजया संखेज्जगुणा’ यथाख्यातसंगतापेक्षया

હુઆ હૈ । તથા ચ સામાયિકસંયત આદિ પાંચસંયતોં મેં કોન સંયત કિન
સંયતોં સે અલ્પ હૈં ? કૌન વહુન હૈ ? કૌન વરાવર હૈં ઔર કૌન વિશેષા-
ધિક હૈં ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈં—‘ગોયમા ! સવ્વત્થોવા સુહુમસંપ-
રાયસંજમા’ હે ગૌતમ ! સ્વ સે કમ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત હૈં । ક્યોં કિ
સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત કા કાલ થોડા હૈ । તથા ચે નિર્ગ્રન્થ કે તુલ્ય હોને
સે એક સમય મેં દો સૌ સે લેકર ૧૦૦ સૌ તક હો સકતે હૈં ।
પરિહારવિશુદ્ધિયસંજયા સંખેજ્જગુણા’ ઇનકી અપેક્ષા પરિહારવિશુદ્ધિક
સંયત સંખ્યાતગુણે અધિક હૈં । ઇસકા કારણ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતોં કે
કાલ સે ઇનકા કાલ અધિક હોતા હૈ ઔર ચે પુલાકોં કે જૈસા સહસ્ર
પૃથક્ત્વ હોતે હૈં । પરિહારવિશુદ્ધિકસંયતોં કી અપેક્ષા ‘અહક્ખાય
સંજયા સંખેજ્જગુણા’ યથાખ્યાતસંયત સંખ્યાતગુણે અધિક હૈં । ઇસકા
કારણ યહ હૈ કિ ઇનકા પરિમાણ કોટિપૃથક્ત્વ કહા ગયા હૈં । ‘છેદો-
વદ્વાવણિયસંજયા સંખેજ્જગુણા’ યથાખ્યાતસંયતોં કી અપેક્ષા છેદોપ-

ઉત્તરમા પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ગોયમા ! સવ્વત્થોવા સુહુમસંપરાયસંજયા’ હે
ગૌતમ ! સૌથી ઓછા સૂક્ષ્મસંપરાય સંયતો છે. કેમકે સૂક્ષ્મસંપરાય સંયતોના
કાળ થોડો હોય છે. તથા તેઓ નિર્ગ્રન્થોની બરાબર હોવાથી એક સમયમાં
બસોથી લઈને ૬૦૦ નવસો સુધી હોઈ શકે છે. ‘પરિહારવિશુદ્ધિયસંજયા
સંખેજ્જગુણા’ તેના કરતાં પરિહારવિશુદ્ધિક સંયત સંખ્યાતગણા વધારે છે.
તેનું કારણ સૂક્ષ્મસંપરાય સંયતોના કાળથી વધારે હોય છે. અને તેઓ
પુલાકો પ્રમાણે સહસ્ર પૃથક્ત્વ અર્થાત્ બે હજારથી લઈને નવ હજાર સુધી
હોય છે. પરિહારવિશુદ્ધિક સંયતોની અપેક્ષાથી ‘અહક્ખાયસંજયા સંખેજ્જગુણા’
યથાખ્યાત સંયતો સંખ્યાતગણા અધિક છે. તેનું કારણ એ છે કે—તેઓનું
પરિણામ કોટિ પૃથક્ત્વ કહેલ છે. ‘છેદોવદ્વાવણિયસંજયા સંખેજ્જગુણા’ યથા

છેદોપસ્થાપનીયસંયતાઃ સંખ્યાતગુણા અધિકા ભવન્તિ કોટિશતપૃથક્ત્વપ્રમાણતાયા સ્તેષાં કથનાત્ । ‘સામાહ્યસંજયા સંખેજ્જગુણા’ છેદોપસ્થાપનીયસંયતાપેક્ષયા સામાયિકસંયતાઃ સંખ્યાતગુણા અધિકા ભવન્તિ કષાયકુશીલતુલ્યતયા કોટિ-સહસ્રમાનત્વેન તૈષામુક્તત્વાત્ તથા ચ સર્વેભ્યોડલ્પાઃ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયતાઃ સર્વે-ભ્યોડધિકાશ્ચ સામાયિકસંયતાઃ ઇતરે તુ અપેક્ષયા સ્તોકા અધિ અપેક્ષયા અધિકા અપીતિ ભાવઃ ॥સૂ.૦૭॥

પૂર્વ સંયતાઃ કથિતાઃ, તેષુ ચ કેચન પ્રતિસેવનાવન્તોડપિ ભવન્તીતિ પ્રતિસેવનાભેદાન્ તદ્રતાલોચનાદોષાન્ તત્સમ્બન્ધાદાલોચકગુણાંશ્ચ દર્શયિતું સદ્ગ્રહગાથામાહ-‘પડિસેવણા’ ઇત્યાદિ,

સ્થાપનીયસંયત સંખ્યાતગુણે અધિક હૈં । કયોં કિં હનકા પ્રમાણ કોટિ-શત પૃથક્ત્વ કહા ગયા હૈં । ‘સામાહ્યસંજયા સંખેજ્જગુણા’ સામાયિક-સંયત છેદોપસ્થાપનીયસંયતોં કી અપેક્ષા સંખ્યાતગુણે અધિક હૈં । કયોં કિં હનકા પ્રમાણકષાયકુશીલોં કે જૈસે કોટિસહસ્ર પૃથક્ત્વરૂપ હૈં । હસ પ્રકાર સર્વોં સે અલ્પ સૂક્ષ્મસંપરાયસંયત હૈં ઓર સર્વોં સે અધિક સામાયિક સંયત હૈં । ઓર બાકી કે અપેક્ષા કૃત અલ્પ મી હૈં ઓર અધિક મી હૈં ॥સૂ.૦૭॥

હસ પ્રકાર સે સંયતોં કા કથન કરકે અબ સૂત્રકાર હનમૈં જો કિતનેક સાધુ પ્રતિસેવનાવાલે મી હોતે હૈં સો હસ પ્રતિસેવના કે ભેદોં કો ઓર પ્રતિસેવના કી આલોચના કે દોષોં કો તથા આલોચક (આલોચના કરને વાલે) કે ગુણોં કો દિશ્વાને કે લિયે સંગ્રહ ગાથા કહતે હૈં-‘પડિસેવણા’ ઇત્યાદિ ।

ખ્યાત સંયતોની અપેક્ષાથી છેદોપસ્થાપનીય સંયત સંખ્યાતગુણા વધારે છે, કેમકે તેઓનું પ્રમાણ કોટિશતપૃથક્ત્વનું કહેલ છે. ‘સામાહ્યસંજયા સંખેજ્જગુણા’ સામાયિક સંયત, છેદોપસ્થાપનીય સંયતો કરતાં સંખ્યાતગુણા વધારે છે, કેમકે તેઓનું પ્રમાણ કષાય કુશીલતાના કથન પ્રમાણે કોટિસહસ્ર પૃથક્ત્વરૂપ છે. આ રીતે સૌથી ઓછા સૂક્ષ્મસંપરાય સંયતો છે. અને સૌથી વધારે સામાયિક સંયતો છે. અને બાકીનાઓ અપેક્ષાથી અલ્પ પણ છે, અને અધિક પણ હોય છે. ॥સૂ.૦ ૭॥

આ રીતે સંયતોનું કથન કરીને હવે સૂત્રકાર તેઓમાં કેટલાક સાધુઓ પ્રતિસેવનાવાળા પણ હોય છે, તેથી તે પ્રતિસેવનાના ભેદોને અને પ્રતિસેવનાની આવશ્યકતાના દોષોને તથા આવશ્યક (આવશ્યકતા કરવાવાળા)ના ગુણોને બતાવવા માટે નીચે પ્રમાણે સંગ્રહગાથા કહે છે. ‘પડિસેવણા’ ઇત્યાદિ

गाहा—पडिसेवण दोसा लोथणा य आलोयणारिहे चेव ।

ततो सामायारी पायच्छित्ते तवे चेव ॥१॥

छाया—प्रतिसेवना १ दोषा २ आलोचना च २ आलोचनार्हश्चैव ४ ।

ततः सामाचारी ५ प्रायश्चित्तं ६ तपश्चैव ७ ॥१॥

अर्थ—‘पडिसेवणत्ति’ प्रतिसेवना-अतिचारादि सेवनम् १, ‘दोसा’ दोषाः आलोचनाया दशविधायाः २, ‘आलोयणा’ आलोचना ३, ‘आलोयणारिहे चेव’ आलोचनार्हश्चैव-आलोचनादानसमर्थो गुरुश्च ४, ‘ततो सामायारी’ ततः सामाचारी वक्ष्यमाणा दशविधा ५, ‘पायच्छित्तं’ प्रायश्चित्तम्-दशविधम् वक्ष्यमाणम् ६, ‘तवे चेव’ तपश्चैव-द्वि प्रकारकं वक्ष्यमाणम् ७ एतादृशं सप्त विषयान् प्रकरणानि आश्रित्य अन्तिमं प्रकरणं प्रवर्तते ।

मूलम्—कइविहा णं भंते ! पडिसेवणा पन्नत्ता ? गोयसा !
दसविहा पडिसेवणा पन्नत्ता तं जहा दप्प-प्पमाद-ऽणाभोगे,
आउरे आवईय । संकिंन्ने सहसक्कारे भयप्पओसांय वीमंसां ॥१॥
दस आलोयणा दोसा पन्नत्ता तं जहा-आकंपइत्ता अणुमाण-
इत्ता जं दिट्ठं बायरं च सुहुमं वा । छन्नं सद्दाउलयं बहुजण-
अवत्त तंस्सेवी ॥२॥ दसहिं ठाणेहिं संपन्ने अणगारे अरिहति
अत्तदोसं आलोइत्तए, तं जहा जाइसंपन्ने कुलसंपन्ने, विणय-
संपन्ने, णाणसंपन्ने, दंसणसंपन्ने, चारित्तसंपन्ने, खंत्ते दंते
अमाई अपच्छाणुतावी । अट्ठहिं ठाणेहिं संपन्ने अणगारे अरि-
हइ, आलोयणं पडिच्छित्तए तं जहा-आयारवं, आहारवं, वव-
हारवं, उव्वलिंए, पकुव्वए, अपरिस्सा वी, निज्जवए अवायदंसी ।
दसविहा सामायारी पन्नत्ता, तं जहा इच्छा, सिच्छा, तहक्कारे,
आवस्सिया य, निसीहिया । आपुच्छणा य पडिपुच्छा, छंदणा य,
निमंतणा । उवसंपंथाय काले सामायारी भवे दसहा ॥सू० ८॥

छाया—कतिविधा खलु भदन्त ! प्रतिसेवना प्रज्ञा ? गौतम ! दशविधा
प्रतिसेवना प्रज्ञा । तद्यथा-दर्पे १, प्रमादे २, अनामोगे ३, आतुरे ४, आपदि ५,

ચ। સંકીર્ણે ૬, સહસાકારે ૭, મયાત્ ૮, પ્રદેષાન્વ ૯, વિમર્શાત્ ૧૦। દશ આલોચના-
 દોષાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, તદ્યથા-આકંપ્ય ૧, અનુમાય ૨, યદૃષ્ટં ૩, વાદરં ૪, સૂક્ષ્મં ૫,
 છન્નં ૬, શબ્દાકુલં ૭, બહુજનમ્ ૮ અવ્યક્તમ્ ૯ તત્સેવી ૧૦। ૨। દશભિઃ સ્થાનૈઃ
 સંપન્નોઽનગારોઽર્હતિ આત્મદોષમાલોચયિતુમ્। તદ્યથા-જાતિસંપન્નઃ ૧, કુલ-
 સંપન્નઃ ૨, વિનયસંપન્નઃ ૩, જ્ઞાનસંપન્નઃ ૪, દર્શનસંપન્નઃ ૫, ચારિત્રસંપન્નઃ ૬, ક્ષાન્તો
 ૭, દાન્તો ૮, માધી ૯ અપશ્વાદનુતાપી ૧૦। અષ્ટભિઃ સ્થાનૈઃ સંપન્નઃ અનગારો-
 ઽર્હતિ આલોચનાં પ્રતીઽટુમ્, તદ્યથા આચારવાન્ ૧, આધારવાન્ ૨, વ્યવહારવાન્
 ૩, અપત્રીડકઃ ૪, પ્રકુર્વકાઃ ૫, અપરિશ્રાવી ૬, નિર્વ્યાપકઃ ૭, અપાયદર્શી ૮,।
 દશવિધા સામાચારી પ્રજ્ઞપ્તા તદ્યથા-શ્ચ્છાકારઃ ૧, મિથ્યાકારઃ ૨, તથાકારઃ ૩,
 આવશ્યિકી ૪, નૈષેધિકી ૫, આપૃચ્છનાચ ૬, પ્રતિપૃચ્છા ૭, છન્દનાચ ૮, નિમ-
 ન્ત્રણા ૯, ઉપસંપદા ચ કાલે ૧૦, સામાચારી ભવેત્ દશધા ॥૬૦૮॥

ટીકા—‘કહ્વિહા ણં મંતે ! પઢિસેવના પન્નત્તા’ કતિવિધા સ્વલુ ભદન્ત !
 પ્રતિસેવના પ્રજ્ઞપ્તા-પ્રતિસેવના-પ્રતિકૂલા સેવના ઇતિ પ્રતિસેવના સંયમવિરાધના-
 સંયમદોષ ઇતિ-યાવત્ તથા ચ હે ભદન્ત ! સંયમસ્ય દોષાઃ ક્રિયન્તો ભવન્તિ
 ઇતિ પ્રશ્નઃ, મગવાનાહ-‘ગોયમા’ ઇત્યાદિ, ‘ગોયમા’ હે ગૌતમ ! ‘દસવિહા પઢિ-
 સેવના પન્નત્તા’ દશવિધાઃ-દશપ્રકારકાઃ પ્રતિસેવનાઃ-સંયમદોષાઃ કથિતાઃ।

અતિચાર આદિ કે સેવન કા નામ પ્રતિસેવના હૈ ૧। દશ પ્રકાર
 કી આલોચના કે જો દોષ હૈં વે યહાં દોષ શબ્દ સે ગૃહીત હુએ હૈં ૨।
 દોષોં કી આલોચના ૩। આલોચના દેને કે યોગ્ય ગુરુ ૪। સામાચારી
 ૫। પ્રાયશ્ચિત્ત ૬। ઓર તપ ૭। इन सात विषयों को लेकर अब सूत्र-
 कार यह नीचे का प्रकरण प्रारम्भ करते हैं-‘कहविहारणं मंते !
 पडिसेवणा पन्नत्ता’ इत्यादि।

ટીકાર્થ-‘કહ્વિહા ણં મંતે ! પઢિસેવના પન્નત્તા’ હે ભદન્ત ! પ્રતિસેવના
 કિતને પ્રકાર કી કહી ગઈ હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રમુશ્રી કહતે હૈં-‘ગોયમા !

અતિચાર વિગેરેના સેવનનું નામ પ્રતિસેવના છે. ૧ આલોચનાના દસ
 પ્રકારના જે દોષો છે, તે અહિયાં દોષ શબ્દથી કહ્યા છે. ૨ દોષોની આલો-
 ચના ૩, આલોચના દેવાને યોગ્ય ગુરુ ૪, સામાચારી ૫, પ્રાયશ્ચિત્ત ૬, અને
 તપ ૭, આ સાત વિષયોને લઈને હવે સૂત્રકાર આ નીચેના પ્રકરણને પ્રારંભ
 કરે છે-‘કહ્વિહાણં મંતે ! પઢિસેવના પન્નત્તા’ ઇત્યાદિ

ટીકાર્થ—‘કહ્વિહાણં મંતે ! પઢિસેવના પન્નત્તા’ હે ભગવન્ પ્રતિસેવના
 કેટલા પ્રકારની કરી છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રમુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે

‘તં જહા’ તથા-‘દૃષ્ય’ દર્પે ‘દૃષ્ય’ इत्यादौ सर्वत्र सप्तमी विभक्ति ज्ञातव्या तेन ।
 દર્પે વિદ્યમાને સતિ પ્રતિસેવના ભવતિ દર્પશ્ચાભિમાનાદિ, તથા ચ અભિમાના-
 ત્મકદર્પે સતિ યા સંયમવિરાધના સા દર્પપ્રતિસેવનેતિ ૧ । ‘પમાદ’ તથા પ્રમાદે-
 સતિ-પમાદશ્ચ-મધ્યવિષયકષાયનિદ્રાવિકથા રૂપઃ ૨ । ‘અગામોગે’ અનામોગે,
 સતિ અનામોગશ્ચ અજ્ઞાનાદિઃ તસ્મિન્ સતિ પ્રતિસેવનેતિ તૃતીયા ૩ । ‘આઝરે’

दसविहा पडिसेवणा पणत्ता’ हे गौतम ! प्रतिसेवना १० प्रकार की
 कही गई है । प्रतिकूल सेवना का नाम प्रतिसेवना है । प्रतिसेवना का
 दूसरा नाम संयमविराधना है । यह संयमविराधनारूप प्रतिसेवना
 संयम के दोषरूप होती है । अतः संयम के दोष कितने होते हैं ? ऐसा
 यह प्रश्न का वाच्यार्थ है । और संयम के दोष १० होते हैं । ऐसा यह
 उत्तर है । संयम के वे १० दोष इस प्रकार से हैं-‘दृष्यपमाद अणा-
 भोगे आउरे आवईय, संकिन्ने सहसक्कारे भयप्पाओसा य वीमंसा’
 यहां दर्प इत्यादि पदों में सप्तमी विभक्ति हुई है ऐसा जानना चाहिये ।
 तथा च-दर्प के होने पर प्रतिसेवना होती है । दर्प नाम अभिमान
 आदि का है अभिमानात्मक दर्प के होने पर जो जो संयम की विरा-
 धना होती है वह दर्प प्रतिसेवना है १ । ‘पमाद’ मध्यपान, विषय,
 कषाय, निद्रा और विकथा इन रूप प्रमाद होता है । इस प्रमाद से
 जो संयम की विराधना होती है वह प्रमादविराधना है २ । अज्ञान
 आदि का नाम अनामोग है । इस अज्ञानादिरूप अनामोग के होने

કે-‘ગોયમા ! દસવિહા પડિસેવણા પણત્તા’ હે ગૌતમ ! પ્રતિસેવના ૧૦ દસ
 પ્રકારની કહી છે, પ્રતિકૂલ સેવનાનું નામ પ્રતિસેવના છે. તથા પ્રતિસેવનાનું
 બીજું નામ સંયમ વિરાધના છે. આ સંયમ વિરાધના ૩૫ પ્રતિસેવના સંય-
 મના દોષ ૩૫ હોય છે. જેથી સંયમના દોષો કેટલા હોય છે ? આ રીતનો
 આ પ્રશ્નનો હેતુ છે અને સંયમના દોષ દસ છે એ પ્રમાણેનો પ્રભુશ્રીએ
 ઉત્તર કહેલ છે તે દસ દોષો આ પ્રમાણે છે. ‘દૃષ્યપમાદ અણામોગે આઝરે
 આવઈય, સંકિન્ને સહસક્કારે ભયપ્પાઓસાય વીમંસા’ અહિયાં દૃષ્ય વિગેરે પદોમાં
 સપ્તમી વિભક્તિ થઈ છે, તેનો અર્થ આ પ્રમાણે છે-દૃષ્ય-અહંકાર થાય
 ત્યારે પ્રતિસેવના થાય છે. દૃષ્ય અહંકાર-અભિમાનને કહે છે. અર્થાત્ અભિ-
 માન ૩૫ દૃષ્ય થાય ત્યારે જે સંયમની વિરાધના થાય છે, તે દૃષ્ય પ્રતિ-
 સેવના કહેવાય છે. ૧ ‘પમાદ’ મધ્યપાન (દારૂ વિગેરે) વિષય, કષાય, નિદ્રા
 અને વિકથા ૩૫ પ્રમાદ હોય છે આ પ્રમાણે જે સંયમની વિરાધના થાય

આતુરે, આતુરે સતિ ગ્લાનાદ્યવસ્થાયાં જાયમાનાં પ્રતિસેવનેતિ ચતુર્થી ૪, 'આવર્ઘ્ય' આપદિ ચ-આપતૌ સત્યાં જાયમાના પ્રતિસેવનેતિ પञ્ચમી ૫, આપચ્ચ દ્રવ્યાદિ ભેદેન ચતુર્વિધા તન્ન દ્રવ્યાપત્-પ્રાસુકાદિ દ્રવ્યાણામ્લાભઃ, ક્ષેત્રાપત્ વનાદિવિષમ-ક્ષેત્રપતિતત્ત્વમ્ કાલાપત્, દુર્મિક્ષાદિ કાલપ્રાપ્તિઃ, ભાવાપત્-ગ્લાનત્વાદિ, एवं દ્રવ્યક્ષેત્રકાલમાદ્યભેદેન ચતસ્ર આપદ્ इति ૫ । 'સંક્રિણે' સંકીર્ણે, સ્વપક્ષ પરપક્ષમિશ્રિતક્ષેત્રે સતિ ૬, 'સહસકારે' સહસાકારે સતિ-આકસ્મિક વલા-ત્કારક્રિયાયામ્, તથા ચોક્તમ્-

‘પુન્નિ અપાસિઉળં થાણ છૂદંમિ જં પુળો પાસે ।

ન તરઈ નિયત્તેઉં પાયં સહસાકરણમેયં’ ॥૧॥

પર જો સંયમ્મ કી વિરાધના હોતી હૈ વહ અનાભોગ પ્રતિસેવના હૈ ૩ । ‘આતુરે’ ગ્લાન આદિ અવસ્થા મેં હોને વાલી જો સંયમ્મ કી વિરાધના હૈ વહ આતુર પ્રતિસેવના હૈ ૪ । ‘આવર્ઘ્ય’ આપત્તિ કે આજાને પર જો સંયમ્મ કી વિરાધના હોતી હૈ વહ આપત્ પ્રતિસેવના હૈ ૫ । દ્રવ્યાદિ કે ભેદ સે આપત્ ચાર પ્રકાર કી હોતી હૈ । પ્રાસુક દ્રવ્યાદિ કે અભાવ કા નામ દ્રવ્યાપત્ હૈ વન આદિ રુપ વિષમ ક્ષેત્ર મેં અટક જાને કા નામ ક્ષેત્રાપત્ હૈ । દુર્મિક્ષ આદિ કાલ કે હોને કા નામ કાલાપત્ હૈ । ઓર ગ્લાન અવસ્થા કા નામ ભાવાપત્ હૈ । સ્વપક્ષ ઓર પર પક્ષ સંમિશ્રિત ક્ષેત્ર કે હો જાને પર જો સંયમ્મ કી વિરાધના હોતી હૈ વહ સંકીર્ણતા પ્રતિસેવના હૈ ૬ । આકસ્મિક ક્રિયા રુપ સહસાકાર સે હુઈ જો વિરાધના હૈ વહ આકસ્મિક પ્રતિસેવના હૈ ૭ । કહા મી -હૈ-

છે. તે પ્રમાદ વિરાધના કહેવાય છે. ૨ ‘અનાભોગ’ અજ્ઞાન વિગેરેને અનાભોગ કહે છે. તે અજ્ઞાન વિગેરે ૩૫ અનાભોગ થાય ત્યારે જે સંયમની વિરાધના થાય છે, તે અનાભોગ પ્રતિસેવના કહેવાય છે, ૩ ‘આતુરે’ ગ્લાન વિગેરે અવસ્થામાં થવાવાળી જે સંયમની વિરાધના છે તે આતુર પ્રતિસેવના કહેવાય છે, ‘આવર્ઘ્ય’ આપત્તિ આવી પડે ત્યારે સંયમની જે વિરાધના થાય છે, તે આપદ પ્રતિસેવના કહેવાય છે. ૫ દ્રવ્ય વિગેરેના ભેદથી આપત્તિ ચાર પ્રકારની હોય છે પ્રાસુક દ્રવ્ય વિગેરેની અપ્રાપ્તિનું નામ દ્રવ્ય આપત્તી કહેવાય છે. ૧ વન વિગેરે વિષમ ક્ષેત્રમાં રોકાઈ જવું (અટકી પડવું) તેનું નામ ક્ષેત્રાપત્તિ છે ૨ ટુકાળ વિગેરે ઠાળનું નામ કાલાપત્તિ છે ૩ અને ગ્લાન અવસ્થાનનું નામ ભાવાપત્તિ છે. ૪ સ્વપક્ષ અને પરપક્ષ સંમિશ્રિત ક્ષેત્ર થઈ જાય ત્યારે સંયમની જે વિરાધના થાય છે. તે સંકીર્ણતા પ્રતિસેવના કહેવાય છે. ૬ આકસ્મિક ક્રિયા ૩૫ સહસાકારથી થવાવાળી જે વિરાધના છે, તે આકસ્મિક

પૂર્વમદ્વદ્વા પાદે ત્યક્તે (પ્રસારિતે) યત્પુનઃ પश्येत् । ન ચ પાદં નિવર્તયિતું શક્નોતિ
 एतत्सहसा कारणम् । इति छाया ।

પૂર્વે ગુર્વાદિકમપश्यन् પાદપ્રસારણં કૃતમ્ અથ ચ પુનઃ પश्यति ગુર્વાદિકમ્ ન
 च पादौ प्रसारितौ विनिवर्तयितुं शक्नोति एतत्सहसाकरणम् इत्यर्थः । ‘भयप्प-
 ओसायत्ति’ भयात् हिंसादि भयेन प्रतिसेवना भवति, तथा—प्रद्वेषाच्च प्रतिसेवना
 भवति, प्रद्वेषश्च कोपादिः । ‘वीमंसत्ति’ विमर्शात् शिक्षकादिपरीक्षणात् जायमाना
 प्रतिसेवना, एव कारणभेदेन दशप्रकारिका प्रतिसेवना भवति इति । ‘दस आलो-
 यणदोसा पन्नत्ता’ दश आलोचना दोषाः प्रज्ञप्ताः, ‘तं जहा’ तद्यथा—‘आकंपइत्ते
 त्ति’ आकम्प्याभिव्यः प्रथमो दोषः १ । ‘अणुमाणइत्ते त्ति’ अनुमाय—‘अनुमानं

‘પુર્વિવ અપાસિહણં’ इत्यादि । तात्पर्यं इसका ऐसा है कि पहिले गुर्वा-
 दिक को नहीं देखकर जैसा किसी शिष्य ने पैर पसार दिये हों और
 बाद में उसने गुरु को देखलिया हो तो ऐसी हालत में भी जो वह
 पसारे हुए पैरों को नहीं सकोड़ सकता है तो यह सहसाकार है ।
 क्योंकि ऐसी जो शिष्य के द्वारा क्रिया हुई है वह आकस्मिक हुई
 है । ‘भयप्पओ सायत्ति’ सिंह आदि के होने के भय से जो प्रतिसेवना
 होती है, और क्रोधादि के भय से जो प्रतिसेवना होती है वह प्रद्वेष
 प्रतिसेवना है ९ । वीमंसत्ति’ विमर्श से—शिष्य आदि की परीक्षा करने
 से जो प्रतिसेवना होती है वह विमर्श प्रतिसेवना है १० इस प्रकार
 से यह कारण के भेद से १० प्रकार की प्रतिसेवना होती है । ‘दस
 आलोचना दोसा पणत्ता’ दश अलोचनादोष कहे गये हैं—जो इस
 प्रकार से हैं—‘आकंपइत्ता, अणुमाणइत्ता’ इत्यादि प्रसन्न हुए गुरु थोड़ा

પ્રતિસેવના છે કહ્યું પણ છે—‘પુર્વિવ અપાસિહણં’ ઇત્યાદિ કહેવાનું ‘તાત્પર્ય’
 એ છે કે—પહેલા શરૂ વિગેરેને ન દેખવાથી કોઈ શિષ્યે પણ પસાર્યા હોય
 અને તે પછી પોતાના શરૂને ભેઈ લીધા હોય તો એ પરિસ્થિતિમાં પણ તે
 પસારેલા પગોને સંકેતથી શકતો નથી. તે સહસાકાર કહેવાય છે, કેમકે
 શિષ્ય દ્વારા આ જે ક્રિયા થઈ છે, તે અકસ્માત થઈ છે. ૭ ‘ભયપ્પઓસાયત્તિ’
 હિંસા વિગેરે થવાના ભયથી જે પ્રતિસેવના થાય છે તે તથા ક્રોધ વિગેરેના
 ભયથી જે પ્રતિસેવના થાય છે તે પ્રદ્વેષ પ્રતિસેવના છે ૯ ‘વિમસત્તિ’ વિમર્શથી
 શિષ્ય વિગેરેની પરીક્ષા કરવાથી જે પ્રતિસેવના થાય છે. તે વિમર્શ પ્રતિસેવના
 કહેવાય છે. ૧૦ આ રીતે કારણના ભેદથી દસ પ્રકારની પ્રતિસેવના થાય છે.
 ‘દસ આલોચના દોસા પન્નત્તા’ દસ પ્રકારના આલોચના દોષો કહ્યા છે, જે આ
 પ્રમાણે છે—આકંપઈત્તા અણુમાણઈત્તા’ ઇત્યાદિ પ્રસન્ન થયેલા શરૂ થોડું પ્રાયશ્ચિત્ત

કૃત્વા તદ્વૃતરાપરાધનિવેદનેન મૃદુદણ્ડાદિત્વમાચાર્યસ્યાકલરય યદાલોચનમસૌ
 દ્વિતીયોઽનુમાયામિધાલોચનાદોષઃ ૨ । એવમ્ ‘જં દિદ્વં ત્તિ’ યદાચાર્યાદિના
 દૃષ્ટમપરાધાદિ જાતં તદ્દેવ આલોચયતિ સ તૃતીય અલોચના દોષઃ ૩ । ‘વાયરં’
 ચેતિ વાદરયેવ અતિચારજાતમાલોચયતિ ન સૂક્ષ્મં તત્રાવજ્ઞાપરત્વાદિતિ ચતુર્થ
 આલોચનાદોષઃ ૪ । ‘સુદુમં વા’ ઇતિ સૂક્ષ્મમેવ અતિચારજાતમાલોચયતિ યઃ
 સ્વલ્લ સૂક્ષ્મમ્ અલોચયતિ સ કથં તન્નાલોચયતિ ઇત્યેવં રૂપ ભાવસંપાદનાય આચાર્ય
 રયેતિ પશ્ચમ આલોચના દોષઃ ૫ । ‘છન્નમિતિ’-છન્નં પ્રતિચ્છન્નં પ્રચ્છન્ન-

સા પ્રાયશ્ચિત્ત દેર્ગે હસ અભિપ્રાય સે ગુરુ કો સેવા આદિ સે પ્રસન્ન
 કરકે જો ઉનકે પાસ દોષોં કી આલોચના કી જાતી હૈ વહ આક્રમ્ય
 નામ કા પ્રથમ આલોચના દોષ હૈ ૧ । યદિ મૈં અપને અપરાધ કો
 આચાર્ય-ગુરુ કે નિવટ થોડે રૂપ મૈં પ્રકટ કરુંગા તો વે સુઝે થોડા સા
 હી પ્રાયશ્ચિત્ત દેર્ગે એસા અનુમાન નામ કા દ્વિતીય આલોચના દોષ હૈ
 ૨ । ‘જં દિદ્વં’ જિસ અપરાધ દોષ કો આચાર્ય ને કરતે સમય દેખ લિયા
 હો ઉસી કી ગુરુ કે સમક્ષ અલોચના કરના યહ દૃષ્ટ નામ કા તૃતીય
 આલોચના દોષ હૈ ૩ । ‘વાયરં’ જો બડે હી અપરાધોં કી આલોચના
 કરતા હૈ છોટે અપરાધોં કી નહીં વહ વાદર નામ કા ચતુર્થ આલોચના-
 દોષ હૈ ૪ । ‘સુદુમં વા’ જો અપને સૂક્ષ્મ અતિચારોં કી આલોચના કરતા
 હૈ વહ બડે અપરાધોં કી આલોચના કયોં નહીં કરેગા અવશ્ય કરેગા
 એસા આચાર્ય કો વિશ્વાસ કરાકર કેવલ સૂક્ષ્મ હી અતિચારોં કી

આપશે એ અભિપ્રાયથી ગુરુને સેવા વિગેરેથી પ્રસન્ન કરીને તેમની પાસે
 દોષોની જે આલોચના કરવામાં આવે છે, તે ‘અક્રમ્ય’ નામનો પહેલો
 આલોચનાનો દોષ છે. ૧ જે હું મારા અપરાધને આચાર્ય-ગુરુ પાસે થોડા
 પ્રમાણમાં પ્રગટ કરું તો તેઓ મને થોડું પ્રાયશ્ચિત્ત આપશે એવું અનુમાન
 કરીને પોતે જ પોતાના અપરાધની આલોચના કરી લે છે, તે અનુમાન
 નામનો આલોચનાનો બીજો દોષ છે, ૨ ‘જં દિદ્વં’ જે અપરાધ, દોષને કરતી
 વખતે આચાર્ય જેવેલ હોય એજ દોષની ગુરુ પાસે આલોચના કરવી તે
 ‘દૃષ્ટા’ નામનો આલોચનાનો ત્રીજો દોષ છે. ૩ ‘વાયરં’ જે મોટા અપરાધોની
 આલોચના કરે છે, અને નાના નાના અપરાધોની આલોચના કરતા નથી. તે
 ‘વાદર’ નામનો આલોચનાનો ચોથો દોષ છે. ૪ ‘સુદુમં વા’ જે પોતાના સૂક્ષ્મ
 અપરાધોની આલોચના કરે છે, તે મોટા અપરાધોની આલોચના કેમ નહીં કરે?
 અર્થાત્ જરૂર કરશે જ આચાર્ય પાસે એવો વિચાર કરાવીને કેવળ સૂક્ષ્મ જ

अति लज्जालुतयाऽव्यक्तवचनं यथा भवति, एवमालोचयति यथा स्वयमेव शृणोति इति छान्नाभिधः षष्ठो दोषः ६ । 'सदाउलयं' शब्दाकुलकं बृहच्छब्दं यथा भवति एवमालोचयति अगीतार्थान् श्रावयन्नित्यर्थः असौ सप्तमो दोषः ७ । 'बहुजनत्ति' बहवो जना आलोचनागुरवो यत्र-आलोचनायां भवन्ति तद्बहुजनं यथा भवति एवमालोचयति, एकस्यापि अपराधस्य बहुभ्यो निवेदनमित्यर्थः, अयमष्टमो दोषः ८ । 'अवत्तत्ति' अव्यक्तः-अगीतार्थं तस्मै आचार्याय यदालोचनं तदपि अव्यक्तम् असौ नवमः, आलोचनादोषः ९ । 'तस्सेवी' यमपराधमालोचयिष्यति तमेव आसेवते यो गुरुः स तस्सेवी तस्मै यदालोचनं तदपि तस्सेवीति

आलोचना करना यह सूक्ष्म नाम का पांचवां आलोचना दोष है ५ । 'छन्नं'-अतिलज्जा आने के कारण से ऐसा ढंग से अतिचारों की आलोचना करना कि जिससे दूसरा न सुन सके केवल खुद ही कहे और खुद ही सुने यह छन्न प्रच्छन्न-नाम का छठा आलोचना दोष है ६ । 'सदाउलयं' दूसरे भी सुने इस प्रकार से जोर २ से दूसरों को सुनाते हुए-अगीतार्थों को सुनाते हुए अतीचारों की आलोचना करना यह शब्दाकुलक नाम का ७ वां आलोचना दोष है ७ । 'बहुजनत्ति' एक ही अतिचार रूप दोष की अनेक गुरुओं के पास आलोचना करना यह ८ वां बहुजन नाम का आलोचनादोष है ८ । 'अवत्तत्ति' अगीतार्थ आचार्य के पास आलोचना करना यह अव्यक्त नाम का ९ वां आलोचना दोष है ९ । 'तस्सेवी' जिस दोष की आलोचना करता है उसी दोष का सेवन करने वाले आचार्य के पास उस दोष की आलोचना करना

अतिशारेनी आलोचयना करवी ते सूक्ष्म नामनो आलोचयनानो पाथमो दोष छे. ५ 'छन्नं' अत्यंत शरम आववाथी जेवा ढगथी अतिशारेनी आलोचयना करवी के जेथी तेने भीजे सांभणी न शके केवण पोते न कडे अने पोते न सांभणी शके ते छन्न-प्रच्छन्न नामनो आलोचयनानो छठो दोष छे. ६ 'सदाउलयं' भीज्जो पणु सांभणे जे रीते जेर जेरथी भीज्जोने संभणावता थका अर्थात् अगीतार्थेने संभणावता संभणावता अतिशारेनी आलोचयना करवी ते शब्दाकुलक नामनो आलोचयनानो ७ सातमो दोष छे. ७ 'बहुजनत्ति' जेकज अतिशार ३५ दोषनी अनेक गुइज्जोनी पासे आलोचयना करवी ते बहुजन नामनो आलोचयनानो आठमो दोष छे. ८ 'अवत्तत्ति' अगीतार्थ आचार्यनी पासे आलोचयना करवी ते अव्यक्त नामनो आलोचयनानो नवमो दोष छे. ९ 'तस्सेवी' जे दोषनी आलोचयना करे छे, ते न दोषनु सेवन करनारा आचार्य

યતઃ સમાનશીલાય ગુરવે સુખપૂર્વકમેક ત્રિવક્ષિતઃ સ્વાધરાયો નિવેદયિતું શક્યતે
 इति तत्सेवने निवेदयतीति स तत्सेवी दोषः दशम आलोचना दोषः १० ।

‘દસહિં ઠાણેહિં સંપન્ને અણગારે અરિહતિ અત્તદોસં આલોહત્તણ્’ દશભિઃ
 स्थानैः कारणैः संपन्नः युक्तोऽनगारः अर्हति-योग्यो भवति आत्मदोषमालोच-
 यितुम्, ‘तं जहा’ तद्यथा-‘जाति संपन्ने’ जातिसंपन्नः, ननु एतावान् गुणं
 समुदायआलोचकस्य कस्मात् कारणात् अन्विष्यते तत्रोच्यते जातिसंपन्नः पुरुषः
 प्रायोऽकृत्यं न करोति कृतं च सम्यगालोचयति इति १ । ‘कुलसंपन्ने’ कुलसंपन्नः,
 कुलसंपन्नोहि अङ्गीकृतप्रायश्चित्तस्य निर्वाहको भवति २, ‘विणयसंपन्ने’
 विनयसंपन्नः ३, ‘णाणसंपन्ने’ ज्ञानसंपन्नः ४, ‘दंसणसंपन्ने’ दर्शनसंपन्नः ५,
 ‘चरित्तसंपन्ने’ चारित्रसंपन्नः प्रायश्चित्तमङ्गी करोति ६, ‘खंते’ क्षान्तो गुरुभि-

यह तत्सेवी नाम का १० वां आलोचनादोष है १० । ‘दसहिं ठाणेहिं
 સંપન્ને અણગારે અરિહત્તિ અત્તદોસં આલોહત્તણ્’ દશ કારણોં સે યુક્તઃ
 अनगार आत्मदोषों की आलोचना करने के योग्य होता है । वे दश
 गुण इस प्रकार से हैं-‘जातिसंपन्ने’ आलोचक (अलोचना करके वाले) ।
 को जातिसंपन्न होना चाहिये क्यों कि ऐसा साधु प्रायः अकृत्य का
 सेवन नहीं करता है इसीलिये आलोचक का ‘जातिसंपन्न’ ऐसा
 विशेषणरूप गुण प्रकट किया गया है १ । ‘कुलसंपन्ने’ आलोचक
 को कुल सम्पन्न होना चाहिये इसलिये कि ऐसा साधु अङ्गी-
 कृत (स्वीकार किया हुआ) प्रायश्चित्त का निर्वाहक होता है २ ।
 ‘विणयसंपन्ने’ आलोचक को विनयसम्पन्न ३, ‘णाणसंपन्ने’ ज्ञान-
 सम्पन्न ४, ‘दंसणसंपन्ने’ दर्शन सम्पन्न ५, ‘चरित्तसंपन्ने’ चारित्र-
 सम्पन्न ६, इसलिये होना चाहिये कि ऐसा साधु प्रायश्चित्त को भली-

યની પાસે તે દોષની આલોચના કરવી તે ‘તત્સેવી’ નામનો આલોચનાનો
 દસમો દોષ છે ૧૦ ‘દસહિં ઠાણેહિં સંપન્ને અણગારે અરિહત્તિ અત્તદોસં આલો-
 હત્તણ્’ આ દસ કારણોથી યુક્ત અનગાર પોતાના દોષોની આલોચના કરવાને
 યોગ્ય હોય છે. તે દસ શુભો આ પ્રમાણે છે. ‘જાતિસંપન્ને’ આલોચક અર્થાત્
 આલોચના કરવાવાળા એ જાતિસંપન્ન હોવું જોઈએ કેમકે-એવા સાધુ પ્રાયઃ
 અકૃત્યનું સેવન કરતા નથી તેથી આલોચકનો ‘જાતિસંપન્ન’ એ વિશેષ શુદ્ધ
 શુભ કહેલ છે. ૧ ‘કુલસંપન્ને’ આલોચકે કુલ સંપન્ન હોવું જોઈએ કેમકે
 એવા કુલસંપન્ન સાધુ અંગીકૃત (સ્વીકારેલા) પ્રાયશ્ચિત્તના નિર્વાહક હોય છે. ૨
 ‘વિણયસંપન્ને’ આલોચકે વિનયસંપન્ન ૩ ‘ણાણસંપન્ને’ જ્ઞાનસંપન્ન ૪ ‘દંસણસંપન્ને’
 દર્શનસંપન્ન ૫ ‘ચરિત્તસંપન્ને’ ચારિત્રસંપન્ન ૬ એટલા માટે હોવું જોઈએ કે

સ્પાલબ્ધોઽપિ ન કુપ્યતિ ૭ । ‘દંતે’ દાન્તો દાન્તેન્દ્રિયતયા શુદ્ધિ સમ્યગ્ વહતિ
૮ । ‘અમાઈ’ અમાયી-માયારહિતોઽગોપયન્નપરાધમાલોચયતિ ૯ । ‘અપચ્છાણુ-
તાપી’ અપશ્વાદનુતાપી-આલોચિતે અપરાધે પશ્ચાત્તાપમનુકુર્વન્ કર્મનિર્જરાભાગી
ભવતીતિ ૧૦ । ‘અટ્ઠહિં ઠાણેહિં સંપન્ને અણગારે અરિહઠ્ઠ આલોચનં પઢિચ્છિત્તણ્’
અટ્ઠમિઃ સ્થાનૈઃ સંપન્નોઽનગારોઽર્હતિ-યોગ્યો ભવતિ આલોચનાં પ્રતીઠ્ઠુમ્-દાતુમ્
અટ્ઠામિઃ ગુણૈઃ સંપન્નઃ સાધુરાલોચનાદાને યોગ્યો ભવતીત્યર્થઃ, તાદૃશાટ્ઠગુણયુક્ત
મેવ દર્શયતિ-‘તં જહા’ इत्यादिना, ‘तं जहा’ तद्यथा ‘आयारवं’ आचारवान्-
ज्ञानादि पञ्चप्रकारकाचारयुक्तः १ । ‘આહારવં’ આધારવાન્-અવધારણવાન્-

ભાંતિ સ્વીકા કર લેતા હૈ । ‘સંતે’ આલોચકકો ક્ષમાવાલા હોના ચાહિયે
-હસલિયે કિ વહ ગુરુ કે દ્વારા ધમકાયે જાને પર મી ક્રુદ્ધ નહીં હોતા
હૈ । ‘દંતે’ આલોચક કો દાન્ત (ઇન્દ્રિય દમન કરને વાલા) હસલિયે
હોના ચાહિયે કિ એસા સાધુ શુદ્ધિ કો અચ્છી પ્રકાર સે ધારણ કર
લેતા હૈ ૮ । ‘અમાઈ’ આલોચક કો અમાયી (કપટરહિત) હોના ચાહિયે
-હસલિયે કિ એસા સાધુ અપને અપરાધોં કો વિના છિપાયે હી ડનકી
સમ્યગ્ આલોચના કરતા હૈ ૯ ।

‘અપચ્છાણુતાપી’ આલોચક કો અપશ્વાત્તાપી હસલિયે હોના ચાહિયે
કિ એસા આલોચક આલોચના લિયે યાદ પશ્ચાત્તાપ નહીં કરતા હૈ ઓર
કર્મનિર્જરા કા પાત્ર હોતા હૈ ૧૦ । ‘અટ્ઠહિં ઠાણેહિં સંપન્ને અણગારે
અરિહઠ્ઠ આલોચનં પઢિચ્છિત્તણ્’ આઠગુણોં સે યુક્ત અનગાર સાધુ
આલોચના સુનને કે લિયે યોગ્ય હોતા હૈ જૈસે-‘આયારવં’ આચારવાન્
-જ્ઞાનાદિરૂપ પાંચ પ્રકાર કે આચારોં સે જો યુક્ત હોતા હૈ વહ આચાર-

એવા સાધુઓ સારી રીતે પ્રાયશ્ચિત્તને સ્વીકારી લે છે. ‘સંતે’ આલોચક ક્ષમા
શીલ હોવા ભેઠ એ કેમકે તેઓ શુદ્ધદ્વારા ધમકાવવા છતાં ક્રોધ કરતા નથી ૭
‘દંતે’ આલોચકને દાન્ત (ઇન્દ્રિયોત્તુ) દમન કરવાવાળા) એ માટે હોવું ભેઠ એ
કે એવા સાધુ સારી રીતે શુદ્ધિને ધારણ કરે છે ૮ ‘અમાઈ’ આલોચકે અમાયી
(માયા -કપટ) હોવું ભેઠ એ. કારણ કે-એવા સાધુ પોતાના અપરાધોને છુપાવ્યા
વગર જ તેની સારી રીતે આલોચના કરે છે. ૯ ‘અપચ્છાણુતાપી’ આલોચકે
પશ્ચાત્તાપ વગરના એ માટે હોવું ભેઠ એ કે-એવા આલોચક આલોચના લીધા
પછી પશ્ચાત્તાપ કરતા નથી. અને કર્મ નિર્જરાના પાત્ર હોય છે. ૧૦ ‘અટ્ઠહિં
ઠાણેહિં અણ ગારે અરિહઠ્ઠ આલોચનં પઢિચ્છિત્તણ્’ આઠ ગુણોથી યુક્ત અનગાર-
સાધુ આલોચ ના આપવાને યોગ્ય હોય છે. ૧ એજ રીતે ‘આયારવ’ આચાર-

આલોચિતાપરાધાનામવધારણવાન્ इति २ । ‘વવહારવં’ વ્યવહારવાન્-આગમ-શ્રુતાદિ પञ्चप्रकारकव्यवहारज्ञः ३ । ‘उन्वीलए’ अपव्रीडक’, लज्जया अति-चारान् गोपायन्तं विचित्रवचनैः विलज्जी कृत्य सम्यग् आलोचनां कारयति इत्यर्थः ४ । ‘पकुव्वए’ प्रकुर्वकः, आलोचितेषु अपराधेषु प्रायश्चित्तदानतो विशुद्धिं कारयितुं समर्थ इति ५ । ‘अपरिस्सावी’ अपरिश्रावी, आलोचकेन आलोचि-तान् दोषान् योऽन्यस्मै न कथयति असौ अपरिश्रावीत्यर्थः ६ । ‘निज्जवए’ निर्यापकः अपमर्थस्य प्रायश्चित्तिनः प्रायश्चित्तस्य खण्डशः करणेन निर्वाहकः ७ । ‘अवायदंसी’ अपायदर्शी आलोचनाया अदाने पारलौकिकः नरकादिषु अतिमय

વાન્ સાધુ આલોચના સુનને કે યોગ્ય હોતા હૈ ? હસી પ્રકાર સે ‘આહારવં’ આધારવાન્-આલોચિત અપરાધોં કી અવધારણા કરને વાલા હોતા હૈ । ‘વવહારવં’ આગમ-શ્રુતાદિ પાંચ પ્રકાર કે જો વ્યવહાર વાલા હોતા હૈ ‘અપવ્રીડક’ શરમ સે અપને અતિચારોં કો છિપાને વાલે શિષ્ય કો અપને મીઠે વચનોં દ્વારા જો સમજા કર શરમ કા ત્યાગ કરાકર અચ્છે પ્રકાર સે આલોચના કરાને વાલા હોતા હૈ ૪ । ‘પકુ-વ્વવ’ પ્રકુર્વક-આલોચિત અપરાધ કા પ્રાયશ્ચિત્ત દે કરકે જો અતિ-ચારોં કી શુદ્ધિ કરાને મેં સમર્થ હોતા હૈ ૫ અપરિસ્લાવી-સુને ગયે-શિષ્ય દ્વારા પ્રકટ ક્રિયે ગયે અતિચારોં કો જો દૂસરોં સે નહીં પ્રકટ કરતા હૈ ૬, નિર્યાપક ૭ અસમર્થ શિષ્ય કો-પ્રાયશ્ચિત્ત લેને વાલે શિષ્ય કો-થોડા ૨ પ્રાયશ્ચિત્ત દેકર કે જો ઉસકોં નિર્વાહ કરને વાલા હોતા હૈ ‘અવાયદંસી ૮ અપાયદર્શી-આલોચના નહીં લેને વાલે શિષ્ય

વાન્ જ્ઞાનાદિ પાંચ પ્રકારના આચારેથી જે યુક્ત હોય છે તે આચારવાન્ સાધુ આલોચના સાંભળવા યોગ્ય હોય છે. ૧ એજ રીતે ‘આહારવં’ આધાર-વાન્ આલોચિત અપરાધોની અવધારણા કરવાવાળા હોય છે ૨ ‘વવહારવં’ આગમશ્રુત વિગેરે પાંચ પ્રકારના વ્યવહારવાળા હોય છે ૩ ‘અપવ્રીડક’ શરમથી પોતાના અતિચારોને ઢાંકવાવાળા શિષ્યને પોતાના મીઠા વચનોથી જ, સમ-જાવીને શરમનો ત્યાગ કરાવીને સારી રીતે આલોચના કરાવવાવાળા હોય છે. ૪ ‘પકુવ્વવ’ પ્રકુર્વક-આલોચના કરેલ અપરાધનું પ્રાયશ્ચિત્ત આપીને અતિચારોની શુદ્ધિ કરાવવામાં સમર્થ હોય છે. ૫ ‘અપરિસ્લાવી’ સાંભળેલા-શિષ્ય દ્વારા પ્રગટ કરેલ અતિચારોને જેઓ બીજાની આગળ પ્રગટ કરતા નથી ૬ ‘નિર્યાપક’ ૭ અશક્ત શિષ્યને અર્થાત્ પ્રાયશ્ચિત્ત લેવામાં અશક્તિવાળા શિષ્યને થોડું પ્રાયશ્ચિત્ત આપીને તેનો જ નિર્વાહ કરવાવાળા હોય છે. ૭ ‘અવાયદંસી’

દર્શકઃ ૮ । એતેઽષ્ટૌ ગુણાઃ ગુરોઃ કથિતા ઇતિ । અનન્તરપૂર્વમ્ આલોચના આચાર્યેણ કથિતા સ ચ સામાચાર્યાઃ પ્રવર્ત્તકો ભવતીતિ તાં પ્રદર્શયિતુમાહ-‘દસવિદ્ધા’ ઇત્યાદિ, ‘દસવિદ્ધા સામાચારી પન્નત્તા’ દશવિદ્ધા-દશપ્રકારા સામાચારી પ્રજ્ઞતા-કથિતા, ‘તં જહા’ તથથા ‘ઇચ્છા’ ઇચ્છાકારઃ-તત્રાત્મસારણે યથા-ઇચ્છાકારેણ યુષ્મચ્ચિકીર્ષિતં કાર્યમિદમહં કરોમીતિ । પરસારણે યથા-મમ પાત્રલેપનાદિ સૂત્રદાનાદિ વા ઇચ્છાકારેણ કુરુતેતિ ૧ । ‘મિચ્છા’ મિથ્યાકારઃ-નિન્દાયામ્-સ્વનિન્દાયાં મિથ્યાકારઃ-મિથ્યાકરણં મિથ્યાકારઃ-મિથ્યેદમિતિ પ્રતિષત્તિઃ । અતિચારે સંજાતે મિથ્યાદુષ્કૃતદાનમિતિ ભાવ ૨ । ‘તદ્ધકારે’ તથાકારઃ-પ્રતિ

કો જો પરલોક મેં નરકાદિ ગતિયોં મેં-ભય કા દિશાને ચાલા હોતા હૈ ૮ એસા ગુરુ હી આલોચના સુનને મેં સમર્થ હોતા હૈ । હસ પ્રકાર કે યે આઠ ગુણ ગુરુ કે કહે ગયે હૈ । આલોચના દેને ચાલા ગુરુ સામાચારી કા પ્રવર્તક હોતા હૈ । અતઃ અચ સામાચારી કા કથન સૂત્રકાર કરતે હૈ-‘દસવિદ્ધા સામાચારી પન્નત્તા’ સામાચારી દશ પ્રકાર કી કહી ગઈ હૈ-‘તં જહા’ જૈસે-ઇચ્છામિચ્છા’ ઇત્યાદિ । ઇચ્છાકાર-અપને વા પરકે કૃત્ય (કાર્ય) મેં પ્રવર્ત્તન હોને મેં ઇચ્છા કરના હસકા નામ ઇચ્છાકાર હૈ આપકા ઇચ્છિત યહ કાર્ય મેં અપની ઇચ્છા સે કરતા હૂં હસકા નામ આત્મસારણ હૈ । મેરે પાત્રોં કા પ્રતિલેખન આદિ તથા સૂત્ર પ્રદાન આદિ કાર્ય આપ અપની ઇચ્છા સે કરેં હસકા નામ પરસારણ હૈ ૧ । મિથ્યાકાર અતિચાર આદિ કે હો જાને પર ‘મિથ્યા મે દુષ્કૃતં ભવતુ’ હસ પ્રકાર મિથ્યાદુષ્કૃત દેનો હસકા નામ મિથ્યાકાર હૈ ૨ । તથાકાર

અપાયદશી-આલોચના ન લેવાવાળા શિષ્યને જેઓ નારક વિગેરે ગતિયોના ભય બતાવનારા હોય છે. ૮ એવા ગુરુ આલોચના આપવામાં સમર્થ હોય છે. આ રીતે આ આઠ ગુણો ગુરુના કહ્યા છે. આલોચના આપવાવાળા ગુરુ સામાચારીના પ્રવર્તક હોય છે તેથી હવે સૂત્રકાર સામાચારીનું કથન કરે છે ‘દસવિદ્ધા-સામાચારી પન્નત્તા’ સામાચારી દસ પ્રકારની કહી છે. ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે-‘ઇચ્છામિચ્છા’ ઇત્યાદિ ઇચ્છાકાર-પોતાના અથવા પારકાના કૃત્યમાં પ્રવૃત્ત થવામાં ઇચ્છા કરવી તેનું નામ ઇચ્છાકાર છે આપનું ઇચ્છિત આ કાર્ય હું મારી ઇચ્છાથી કરું છું. તેનું નામ આત્મસારણ છે. મારા પાત્રોના પ્રતિલેખન વિગેરે તથા સૂત્રપ્રદાન વિગેરે કાર્ય પોતે પોતાની ઇચ્છાથી કરે તેનું નામ પરસારણ છે. ૧ મિથ્યાકાર અતિચાર વિગેરે થઈ જવાથી ‘મિથ્યામે દુષ્કૃતં ભવતુ’ આ રીતે મિથ્યા દુષ્કૃત આપનું તેનું નામ મિથ્યાકાર છે, ૨ તથાકાર-ગુરુનોને વાચના વિગેરે આપતી વખતે આ આમજ

શ્રુતે-પ્રતિશ્રવણે-ગુરૌ વાચનાદિકં પ્રયચ્છત્યેવમેતદિત્યક્તીકારરૂપે તથાકાર-
-ઇદમિત્યમેવેત્યક્તીકરણમ્ ૩ । ‘આવશ્યકી ય’ આવશ્યકી ચ-તથાવિધ
કાર્યે સતિ બહિર્નિસ્સરણે સાધુઃ આવશ્યકીં કુર્યાત્ ૪ । ‘નિષેધિકી’ નૈષેધિકી
-તથા-સ્થાને તિષ્ઠત્યસ્મિન્નિતિ સ્થાનમ્-ઉપાશ્રયપ્તસ્મિન્ પ્રવિશન્ નૈષેધિકીં
કુર્યાત્ ૫ । ‘આપૃચ્છના ય’ આપૃચ્છના ચ-સ્વયં કરણે સ્વયમ્-આત્મના કરણં
સ્વયં કરણં તસ્મિન્-સ્વયં કરણીયે કાર્યે આપૃચ્છના-ઇદમહં કુર્યાં ન વેતિ ગુરુઃ
પ્રષ્ટવ્યઃ ૬ । ‘પટિપૃચ્છા’ પ્રતિપૃચ્છા-પરકરણે-પરસ્ય કાર્યે કરણીયે પ્રતિપૃચ્છના
‘છંદના’ છન્દના-દ્રવ્યજાતેન-પૂર્વગૃહીતેન તથાવિધાશનાદિ દ્રવ્યજાતેન છન્દના-

-ગુરુજનોં કે વાચના આદિ દેતે સમય ‘યહ એસા હી હૈ’ હસ પ્રકાર
અંગીકાર કરના હસકા નામ તથાકાર હૈ ૩ । આવશ્યકી-કોઈ એસા
કાર્ય આજાય કિ જિસકી બજહ સે સાધુ કો ઉપાશ્રય સે બાહિર
જાના પડે તો વહ સાધુ (આવશ્યકી કુર્યાત્) આવશ્ય કી સામાચારી
કરે ૪ । નૈષેધિકી-જબ ઉપાશ્રય મેં પ્રવેશ કરે તબ નૈષેધિકીં સામા-
ચારી કરે ૫ । આપૃચ્છના-જો કામ અપને આપ કરણીય (કરને યોગ્ય)
હો ઉસમેં ‘યહ મેં કરું અથવા નહીં’ હસ પ્રકાર પૂછને રૂપ આપૃચ્છના
સામાચારી કરે ૬ । પ્રતિ પૃચ્છા-સામાન્ય યહ નિયમ હૈ કિ સાધુ ચાહે
અપના કામ કરે અથવા દસરે કિસી સાધુ કા કામ કરે ઉનકા કર્તવ્ય
હૈ કિ વહ પહિલે હસકે લિયે ગુરુ સે આજ્ઞા પ્રાપ્ત કરે । જબ ગુરુ કાર્ય
કરને કી આજ્ઞા દે દેવેં તો શિષ્ય કા પુનઃ યહ કર્તવ્ય હો જાતા હૈ
હૈ કિ વહ પ્રવૃત્તિ કાલ મેં ઉનસે ફિર આજ્ઞા ઉસકે લિયે લે લેવે હસકા
નામ પ્રતિપૃચ્છના હૈ ૭ । છન્દના પૂર્વ ગૃહિત અશનાદિ સામગ્રીદ્વારા

છે. આ રીતે સ્વીકાર કરવો તેનું નામ તથાકાર છે. ૩ આવશ્યકી-કોઈ એવું
કાર્ય આવી જાય કે જે કારણે સાધુને ઉપાશ્રયથી બહાર જવું પડે તો તે
સાધુએ ‘આવશ્યકી કુર્યાત્’ આવશ્ય કી સામાચારી કરવી ૪ નૈષેધિકી જ્યારે
ઉપાશ્રયમાં પ્રવેશ કરે ત્યારે નૈષેધિકી સામાચારી કરે ૫ આપૃચ્છના-જે
કામ પોતાની આપે જ કરવા યોગ્ય હોય તેમાં ‘આ હું કરું કે નહીં’ આ
રીતે પૂછવા રૂપ આપૃચ્છના સામાચારી કરવી ૬ પ્રતિપૃચ્છના-સામાન્ય એવો
નિયમ છે કે-સાધુ ચાહે તો પોતાનું કામ કરે અથવા બીજા કોઈ સાધુનું
કામ કરે તો તેનું કર્તવ્ય છે કે તે પહેલાં તે કાર્ય કરવા માટે ગુરૂની આજ્ઞા
મેળવે. ગુરૂ જ્યારે તેને તે કાર્ય કરવાની આજ્ઞા આપે તો તે પછી તે કાર્ય
કરતી વખતે શિષ્યે ફરીથી તે માટે ગુરૂની આજ્ઞા લેવી તેનું નામ પ્રતિ-
પૃચ્છા છે. ૭ ‘છન્દના’-પહેલા ધારણ કરેલા અશન વિગેરે સામગ્રીથી બીજા

શેષમુનિ નિમન્ત્રણરૂપા કાર્યા ૮ । ‘નિમંત્રણા’ નિમંત્રણા-મક્તાદ્યગૃહીતાય સાધવે
મક્તાદ્યર્થે નિમન્ત્રણમ્ ૯ । ‘ઉવસંવયા ય કાલે’ ઉપસંપન્ન કાલે-ગણાન્તરાચાર્ય
સમીપાવસ્થાને ઉપસમ્પત્-ઇયન્તં કાલં ભવત્સમીપે સ્થાસ્યામીત્યેવંરૂપા કાર્યા ૧૦ ।
‘સામાચારી ભવે દસહા’ સામાચારી દશધા ભવેદિતિ ॥સૂ૦૮॥

અથ સામાચારી વિશેષત્વાત્ પ્રાયશ્ચિત્તાદેરિતિ પ્રાયશ્ચિત્તાદ્યભિધા-
તુમાહ-‘દસવિહે’ इत्यादि ।

મૂલમ્-દસવિહે પ્રાયશ્ચિત્તે પન્નત્તે, તં જહા આલોચનાં-
રિહે, પાડિઠ્ઠમનારિહે, તંદુભયારિહે, વિવેગારિહે, વિઠ્ઠસસગારિહે,
તંવારિહે, છેદારિહે, મૂલારિહે, અણવટ્ટુપારિહે, પાંરંચિયારિહે ।
દુવિહે તવે પન્નત્તે તં જહા બાહિરણ ય અભિમતરણ ય । સે કિં
તં બાહિરણ તવે, બાહિરણ તવે છવિહે પન્નત્તે તં જહા અણસણં
ઓમોચરિયા, મિંચ્ચાચરિયા, રસપંરિચ્ચાઓ, કાયકિલેસો,
પડિસંલીળયા વજ્જો તવો હોઝ ॥૧॥ સે કિં તં અણસણે, અણ-
સણે દુવિહે પન્નત્તે તં જહા ઇત્તરિણ ય આવરુહિણ ય । સે કિં તં
ઇત્તરિણ, ઇત્તરિણ અણેગવિહે પન્નત્તે, તં જહા ચઉત્થે મત્તે, છટ્ટે

શેષજનોં કો આમંત્રિત કરના इसका नाम छंदना है ८ । निमंत्रणा-
जय आहार लेने के लिये उद्यत हुए साधुजन अन्य साधुओं से ऐसा
पूछते हैं कि क्या आपके लिये आहार लावे ९ । उपसम्पत्-ज्ञानदर्शन
एवं चारित्र्य की प्राप्ति के निमित्त अन्यगण के आचार्य के पास रहना
सो उपसम्पत् सामाचारी है १० । इस प्रकार से सामाचारी दस
प्रकार की होती है ॥सू०८॥

મુનિયોને આમંત્રણ આપવું તેનું નામ છંદના છે. ૮ નિમંત્રણ-જયારે આહાર
લેવા માટે તૈયાર થયેલા સાધુજન બીજા સાધુઓને એવું પૂછે કે-શું આપને
માટે આહાર લાવીએ ? તેનું નામ નિમંત્રણ છે. ૯ ઉપસંપત્-જ્ઞાનદર્શન અને
ચારિત્રની પ્રાપ્તિ માટે બીજા ગણના આચાર્યની પાસે રહેવું તેને ઉપસંપત્
સામાચારી કહે છે. ૧૦ આ રીતે દસ પ્રકારની સામાચારી થાય છે. ॥સૂ૦ ૮॥

भत्ते, अट्टमे भत्ते, दसमे भत्ते, दुवालसमे भत्ते, चोदसमे भत्ते, अट्टमासिए भत्ते मासिए भत्ते तेमासिए भत्ते, जाव छम्मासिए भत्ते । से त्तं इत्तरिए । से किं तं आवकहिए आवकहिए दुविहे पन्नत्ते तं जहा पाओवगमणे य भत्तपच्चक्खाणे य । से किं तं पाओवगमणे, पाओवगमणे दुविहे पन्नत्ते तं जहा नीहारिमे य अनीहारिमे य, अनीहारिमे य नियमं अपडिक्कमे । से त्तं पाओवगमणे । से किं तं भत्तपच्चक्खाणे, भत्तपच्चक्खाणे दुविहे पणत्ते । तं जहा-नीहारिमे य अनीहारिमे य नियमं सपडिक्कम्मे से त्तं भत्तपच्चक्खाणे से त्तं आवकहिए से त्तं अणसणे । से किं तं ओमोयरिया ओमोयरिया दुविहा पन्नत्ता तं जहा दव्वोमोयरिया य भावोमोयरिया य । से किं तं दव्वोमोयरिया, दव्वोमोयरिया दुविहा पन्नत्ता तं जहा उवगरणदव्वोमोयरिया य भत्तपाणदव्वोमोयरिया य से किं तं उवगरणदव्वोमोयरिया उवगरणदव्वोमोयरिया ति विहा पन्नत्ता तं जहा एगे वत्थे एगे पाए चियत्तोवगारसाइज्जणया । से त्तं उवगरणदव्वोमोयरिया । से किं तं भत्तपाणदव्वोमोयरिया भत्तपाणदव्वोमोयरिया अट्टकुक्कुडि-अंडगप्पमाणमेत्ते कवले आहारं आहारेमाणे अप्पाहारे दुवालसं जहा सत्तमसए पढमोद्देसए जाव नो पकामरसभोइत्ति वत्तव्वं सिया । से त्तं भत्तपाणदव्वोमोयरिया । से त्तं दव्वोमोयरिया । से किं तं भावोमोयरिया ? भावोमोयरिया अणेगविहा पन्नत्ता, तं जहा अप्पकोहे, जाव अप्पलोभे, अप्पसदे, अप्पझंज्जे अप्प-तुमं तुमे । से त्तं भावोमोयरिया, से त्तं ओमोयरिया । से किं तं भिक्खायरिया, भिक्खायरिया अणेगविहा पन्नत्ता, तं जहा

दत्त्वाभिगमहचरणं जहा उववाइए जाव सुद्धेसणिण, संखाद-
 त्तिण । से तं भिक्खायरिया । से किं तं रसपरिच्चाए रसपरि-
 च्चाए अणेगविहे पन्नत्ते तं जहा निव्विगिइए, पणीयरसविव-
 ज्जण जहा उववाइए जाव लूहाहारे । से तं रसपरिच्चाए । से
 किं तं कायकिलेसे, कायकिलेसे अणेगविहे पन्नत्ते तं जहा
 ठाणाइए, उक्कुडुयासणिण, जहा उववाइए, जाव सब्बगाय-
 परिकम्मण-विभूसविप्पमुक्के । से तं कायकिलेसे । से किं तं
 पडिसंलीणया, पडिसंलीणया चउव्विहा पन्नत्ता तं जहा-
 इंदियपडिसंलीणया, कसायपडिसंलीणया जोगपडिसंलीणया
 विवित्तसयणासणसेवणया । से किं तं इंदियपडिसंलीणया,
 इंदियपडिसंलीणया पंचविहा पन्नत्ता तं जहा सोइंदिय विसय-
 प्पयारणिरोहोवा, सोइंदियविसयप्पत्तेसु वा अत्थेसु रागदोस-
 विणिग्गहो चक्खिदियं, एवं जाव फासिंदियविसयप्पयारणिरो
 होवा, फासिंदियविसयप्पत्तेसु वा अत्थेसु रागदोसविणिग्गहो,
 से तं इंदियपडिसंलीणया । से किं तं कसायपडिसंलीणया,
 कसायपडिसंलीणया चउव्विहा पन्नत्ता तं जहा कोहोदयनिरोहो
 वा उदयप्पत्तस्स वा कोहस्स विफलीकरणं, एवं जाव लोभो-
 दयनिरोहो वा उदयप्पत्तस्स वा लोभस्स विफलीकरणं । से तं
 कसायपडिसंलीणया । से किं तं जोगपडिसंलीणया जोगपडि-
 संलीणया तिव्विहा पन्नत्ता तं जहा अकुसलमणनिरोहो वा
 कुसलमणउदीरणं वा अणस्स वा एगत्तीभावकरणं, अकुसलवड्ढ-
 निरोहो वा, कुसलवड्ढउदीरणं वा वड्ढे वा एगत्तीभावकरणं । से
 किं तं कायपडिसंलीणया, कायपडिसंलीणया जण्णं सुसमा-
 हियपसंतसाहरियपाणिपाए कुम्भोइव गुत्तिदिण अल्लीणे पल्लीणे

चिट्ठइ, से तं कायपडिसंलीणया, से तं जोगपडिसंलीणया । से
किं तं विवित्तसयणासणसेवणया, विवित्तसयणासणसेवणया
जण्णं आरामेसु वा उज्जाणैसु वा जहा सेमिलुदेसए जाव सेजा
संथारगं उवसंपज्जित्ताणं विहरइ । से तं विवित्तसयणासणसेव-
णया । से तं पडिसंलीणया, से तं बाहिरए तवे १ ॥सू० ९॥

छाया—दशविधं प्रायश्चित्तं प्रज्ञप्तम् तद्यथा आलोचनार्हम् १, प्रतिक्रम-
णार्हम् २, तदुभयार्हम् ३, विवेकार्हम् ४, व्युत्सर्गार्हम् ५, तपोऽर्हम् ६, छेदार्हम् ७,
मूलार्हम् ८, अनवस्थाप्यार्हम् ९, पाराश्रिकार्हम् १० । द्विविधं तपः प्रज्ञप्तम् बाह्यं च
आभ्यन्तरं च । अथ किं तत् बाह्यं तपः, बाह्यं तपः षट्विधं प्रज्ञप्तम्, तद्यथा—अन-
शनम् १, अवमोदारिका २, भिक्षाचर्या च ३, रस परित्यागः ४, कायक्लेशः ५,
मृतिसंलीनता ६, बाह्यं तपो भवति १ । अथ किं तदनशनम् अनशनं द्विविधं प्रज्ञप्तम्
तद्यथा इत्वरिकम् यावत्कथिकं च । अथ किं तत् इत्वरिकम्, इत्वरिकम् अनेकविधं
प्रज्ञप्तम् तद्यथा—चतुर्थं भक्तम् षष्ठं भक्तम् अष्टमं भक्तम् दशमं भक्तम् द्वादशं
भक्तम् चतुर्दशं भक्तम् अर्द्धमासिकं भक्तम् मासिकं भक्तम् द्विमासिकं भक्तम्
त्रिमासिकं भक्तम् यावत् षष्ठमासिकं भक्तम् तदेतत् इत्वरिकम् । तत् किं तत्
यावत् कथिकम् यावत्कथिकं द्विविधं प्रज्ञप्तम्, तद्यथा पादपोषगमनं च भक्तप्रत्या-
ख्यानं च । अथ किं तत् पादपोषगमनम्, पादपोषगमनं द्विविधं प्रज्ञप्तम् तद्यथा
निर्हारिमं च अनिर्हारिमं च, अनिर्हारिमं नियमात् अग्रतिकर्म । तदेतत् भक्त
प्रत्याख्यानम् । तदेतद् यावत्कथिकम्, तदेतदनशनम् । अथ का सा अवमोदारिका,
अवमोदारिका द्विविधा प्रज्ञप्ता, तद्यथा—द्रव्यावमोदारिका च भावावमोदारिका
च । अथ का सा द्रव्यावमोदारिका, द्रव्यावमोदारिका द्विविधा प्रज्ञप्ता । तद्यथा—
उपकरणद्रव्यावमोदारिका च भक्तपानद्रव्यावमोदारिका च । अथ का सा उपकरण-
द्रव्यावमोदारिका उपकरणद्रव्यावमोदारिका त्रिविधा प्रज्ञप्ता, तद्यथा—एकं वस्त्रम्
एकं पात्रम् त्यक्तोपकरणस्वदनता । सा एषा उपकरणद्रव्यावमोदारिका । अथ
का सा भक्तपानद्रव्यावमोदारिका, अष्टकुक्कुटाण्डप्रमाणमात्रकवलमाहारम्
आह्रियमाणमल्पाहारम् द्वादश० यथा सप्तमशते प्रथमोद्देशके यावत् नो प्रकामरस-
भोजीति वक्तव्यं स्यात् । तदेतत् भक्तपानद्रव्यावमोदारिका । तदेतत् द्रव्यावमो-
दारिका । अथ का सा भावावमोदारिका भावावमोदारिका अनेकविधा प्रज्ञप्ता,
तद्यथा अल्पक्रोधो यावत् अल्पलोभोऽल्पशब्दः, अल्पज्ञः, अल्प तुमं तुमः । सा एषा

भावावमोदरिका । सा एषा अवमोदरिका । अथ का सा भिक्षाचर्या भिक्षा-
चर्या अनेकविधा प्रज्ञाप्ता, तद्यथा द्रव्याभिग्रह चरकः, यथौपपातिके यावत् शुद्ध-
षणिकः, संख्यादत्तिकः । सा एषा भिक्षाचर्या । अथ कोऽसौ रसपरित्यागः,
रसपरित्यागोऽनेकविधः प्रज्ञप्तः, तद्यथा निर्विकृतिकः प्रणीतरसविवर्जकः यथौ-
पपातिके यावत् रूक्षाहारः, सोऽयं रसपरित्यागः । अथ कोऽसौ कायक्लेशः,
कायक्लेशोऽनेकविधः प्रज्ञप्तः, तद्यथा-स्थानातिदः स्थानातिगो वा, उत्कुटुकास-
निकः यथौपपातिके यावत् सर्वगात्रप्रतिकर्म विभूषाविप्रमुक्तः सोऽसौ कायक्लेशः,
अथ का सा प्रतिसंलीनता, प्रतिसंलीनता चतुर्विधा प्रज्ञप्ता, तद्यथा इन्द्रप्रतिसंलीनता
कषायप्रतिसंलीनता योगप्रतिसंलीनता विविक्तशयनासनसेवनता । अथ का सा
इन्द्रियप्रतिसंलीनता इन्द्रियप्रतिसंलीनता पञ्चविधा प्रज्ञप्ता, तद्यथा-श्रोत्रे-
न्द्रियविषयप्रचारनिरोधो वा श्रोत्रेन्द्रियविषयप्राप्तेषु वा, अर्थेषु रागद्वेषविनिग्रहो
वा, चक्षुरिन्द्रिय० एवं यावत् स्पर्शनेन्द्रियविषयप्रचारनिरोधो वा स्पर्शनेन्द्रिय-
विषयप्राप्तेषु अर्थेषु रागद्वेषविनिग्रहो वा सैषा इन्द्रियप्रतिसंलीनता । अथ का सा
कषायप्रतिसंलीनता-कषायप्रतिसंलीनता चतुर्विधा प्रज्ञप्ता तद्यथा क्रोधोदयनिरोधो
वा उदयप्राप्तस्य वा क्रोधस्य विफलीकरणम् एवं यावत् लोभोदयनिरोधो वा
उदयप्राप्तस्य वा लोभस्य विफलीकरणम् । सैषा कषायप्रतिसंलीनता । अथ-
का सा योगप्रतिसंलीनता, योगप्रतिसंलीनता त्रिविधा प्रज्ञप्ता तद्यथा-अकुश-
लमनो निरोधो वा कुशलमन उदीरणं वा, मनसो वा एकत्रीभावकरणम् अकुश-
लवचो निरोधो वा कुशलवच उदीरणं वचसा वा एकत्रीभावकरणम् अथ का
सा कायप्रतिसंलीनता कायप्रतिसंलीनता यत् खलु सुसमाहित प्रशान्तसंहत
पाणिपादः कुर्म इव गुप्तेन्द्रियः अलीनः प्रलीनस्तिष्ठति सैषा कायप्रतिसंलीनता,
सैषा योगप्रतिसंलीनता । अथ का सा विविक्तशयनासनसेवनता ? विविक्त-
शयनासनसेवनता यत्खलु आरामेषु वा उद्यानेषु वा यथा सोमिलोद्देशके यावत्
शय्यासंस्तारकगुपसंपद्य खलु विहरति । सैषा विविक्तशयनासनसेवनता, सैषा प्रति-
संलीनता, तदेतत् बाह्यं तपः १ ॥सू०९॥

सामाचारी के विशेषरूप ही प्रायश्चित्त आदि होते हैं । अतः अथ
सूत्रकार प्रायश्चित्तादि का कथन करते हैं-‘दसविधे पायच्छित्ते
पन्नत्ते’ इत्यादि सूत्र ९ ।

सामाचारीना विशेष ३५ न प्रायश्चित्त विगेरे डाय छे तेथी हवे सूत्र-
कार प्रायश्चित्त विगेरेनु कथन करे छे ‘दसविधे पायच्छित्ते पन्नत्ते’ इत्यादि

ટીકા—‘દસવિદે પાયચ્છિત્તે પન્નત્તે’ દશવિધમ્—દશપ્રકારકં પ્રાયશ્ચિત્તં પ્રજ્ઞ-
પતમ્ । અત્ર પ્રાયશ્ચિત્તશબ્દોઽપરાધે તચ્છુદ્ધૌ ચ દૃશ્યતે, અતઃ્ ઇહ સોઽપરાધે
દ્રષ્ટવ્યઃ । દશવિધપ્રાયશ્ચિત્તદર્શનાયાહ—‘તં જહા’ ઇત્યાદિ, ‘તં જહા’ તત્રથા તત્ર
‘અલોચનારિહે’ આલોચનાર્હમ્ આલોચના—નિવેદના સંયમલગ્નદોષાણાં ગુરોઃ સમક્ષે
વાચા પ્રકાશનરૂપા તલ્લક્ષણાં શુદ્ધિમર્હતિ યત્ અતિચારજાતમ્ તત્ આલો-
ચનાર્હં પ્રથમં પ્રાયશ્ચિત્તમ્ ‘પટિક્કમ્પનારિહે’ પ્રતિક્રમણં મિથ્યાદુષ્કૃતં તદ્યોગ્યમ્
પ્રતિક્રમણં દોષેભ્યઃ પશ્ચાન્નિવર્તનમ્ પુનર્ન કરિષ્યામીત્યેવં રૂપેણ મિથ્યાદુષ્કૃત-

ટીકાર્થ—‘દસવિદે પાયચ્છિત્તે પન્નત્તે’ પ્રાયશ્ચિત્ત દશ પ્રકાર કા કહા
ગયા હૈ । પ્રાયશ્ચિત્ત યહ શબ્દ અપરાધ ઓર અપરાધ કી શુદ્ધિ કે અર્થ
મેં પ્રયુક્ત હુઆ દેખને મેં આતા હૈ—પર યહો યહ શબ્દ અપરાધ અર્થ મેં
પ્રયુક્તહુઆ હૈ । પ્રાયશ્ચિત્ત કે ‘તં જહા’ દશ પ્રકાર યે હૈ—‘આલોચના-
રિહે, પટિક્કમ્પનારિહે, તદુભચારિહે, વિવેગારિહે વિઝસમ્પારિહે, તવા-
રિહે, હેદારિહે, મૂલારિહે, અણવટ્ટપ્પારિહે, પારંચિયારિહે’ આલોચના
યોગ્ય ૧, પ્રતિક્રમણયોગ્ય ૨, આલોચના પ્રતિક્રમણ દોનોં કે યોગ્ય ૩
વિવેકયોગ્ય ૪, વ્યુત્સર્ગયોગ્ય ૫, તપોયોગ્ય ૬, હેદયોગ્ય ૭, મૂલયોગ્ય
૮, અનવસ્થાપ્યયોગ્ય ૯ ઓર પારાંચિતયોગ્ય ૧૦ સંયમ મેં લગે હુએ
દોષોં કો ગુરુ સમક્ષ વચન દ્વારા પ્રકટ કરના હસકા નામ આલોચના
હૈ જો અતિચાર રૂપ પ્રાયશ્ચિત્ત હસ આલોચના સે શુદ્ધ હોને યોગ્ય
હોતા હૈ વહ આલોચનાર્હ પ્રાયશ્ચિત્ત હૈ ૧ પ્રતિક્રમણ દોષોં સે પીછે
હટના ઓર આગે કે લિયે ફિર સે નહીં કરને રૂપ મિથ્યાદુષ્કૃતવેદના

ટીકાર્થ—‘દસવિદે પાયચ્છિત્તે પન્નત્તે’ પ્રાયશ્ચિત્ત દસ પ્રકારના કહ્યા છે.
પ્રાયશ્ચિત્ત આ શબ્દ અપરાધ અને અપરાધની શુદ્ધિના અર્થમાં વપરાયેલ
જોવામાં આવે છે. પરંતુ અહિયાં આ શબ્દ અપરાધ અર્થમાં વપરાયેલ છે.
પ્રાયશ્ચિત્ત દસ પ્રકારના કહ્યા છે, ‘તં જહા’ તે દસ પ્રકારો આ પ્રમાણે છે.
‘આલોચનારિહે, પટિક્કમ્પનારિહે, તદુભચારિહે, વિવેગારિહે, વિઝસમ્પારિહે, તવા-
રિહે, હેદારિહે, મૂલારિહે, અણવટ્ટપ્પારિહે, પારંચિયારિહે’ આલોચના યોગ્ય ૧,
પ્રતિક્રમણયોગ્ય ૨, આલોચના પ્રતિક્રમણ બન્નેની યોગ્ય ૩, વિવેકયોગ્ય ૪,
વ્યુત્સર્ગયોગ્ય ૫, તપોયોગ્ય ૬, હેદયોગ્ય ૭, મૂલયોગ્ય ૮, અનવસ્થાયોગ્ય ૯,
અને પારાંચિત યોગ્ય ૧૦, સંયમમાં લાગેલા દોષો શુદ્ધ સમક્ષ વચનથી
પ્રગટ કરવા તેનું નામ આલોચના છે. જે અતિચારો રૂપ પ્રાયશ્ચિત્ત—આ
આલોચનાથી શુદ્ધ થવાને યોગ્ય હોય તે આલોચનાર્હ પ્રાયશ્ચિત્ત કહેવાય
છે. ૧, પ્રતિક્રમણ—દોષોથી પાછા હઠવું અને આગળ ઉપર પાછા દોષો ન

દાનમ્ તદ્યોગ્યં પ્રાયશ્ચિત્તમપિ પ્રતિક્રમણાર્હમિતિ કથ્યતે યત્પ્રાયશ્ચિત્તં મિથ્યાદુષ્કૃતમાત્રેણૈવ શુદ્ધયતિ, તન્માત્રં પ્રતિક્રમણયોગ્યત્વાત્ પ્રતિક્રમણયોગ્યં કથ્યતે ઇતિ દ્વિતીયમ્ ૨ । ‘તદુભયારિહે’ તદુભયાર્હમ્ તદુભયમાલોચના મિથ્યાદુષ્કૃતં ચ તદ્યોગ્યં મિશ્રં પ્રાયશ્ચિત્તમ્ તત્ પ્રાયશ્ચિત્તં યત્ અલોચના મિથ્યાદુષ્કૃતોભયાભ્યાં શુદ્ધયતીતિ ઉભયયોગ્યં પ્રાયશ્ચિત્તં તદુભયમિત્યભિધીયતે ઇતિ તૃતીયમ્ । ‘વિવેકારિહે’ વિવેકાર્હમ્ વિવેકઃ—અશુદ્ધમક્તાદિત્યાગઃ, યત્ પ્રાયશ્ચિત્તમાધાકર્મિકાચાહારાણાં ત્યાગાત્ શુદ્ધિમેતી તત્ વિવેકયોગ્યત્વાત્ વિવેકાર્હપ્રાયશ્ચિત્તમિતિ અભિધીયતે ઇતિ વિવેકાર્હશ્ચતુર્થમ્ ૪ । ‘વ્યુત્સર્ગારિહે’ વ્યુત્સર્ગાર્હમ્ વ્યુત્સર્ગઃ—કાયોત્સર્ગઃ, કાયચેષ્ટાયા નિરોધેન ધ્યેયે વસ્તુનિ ઉપયોગ કરણાદ્યો દોષઃ શુદ્ધિતામેતિ સ વ્યુત્સર્ગયોગ્યત્વાદ્ વ્યુત્સર્ગાર્હ પ્રાયશ્ચિત્તમિત્યભિધીયતે ઇતિ પશ્ચમમ્ ૫ । ‘તવા-

હસકા નામ પ્રતિક્રમણ છે । હસ પ્રતિક્રમણ કે યોગ્ય જો પ્રાયશ્ચિત્ત હોતા છે વહ પ્રતિક્રમણાર્હ પ્રાયશ્ચિત્ત છે । જો પ્રાયશ્ચિત્ત મિથ્યાદુષ્કૃત માત્ર સે હી શુદ્ધ હો જાતા છે હસે ગુરુ કે સમક્ષ નિવેદન કરને કી જરૂરત નહીં પડતી છે એસા વહ પ્રાયશ્ચિત્ત કેવલ પ્રતિક્રમણ કે હી યોગ્ય હોને કે કારણ પ્રતિક્રમણયોગ્ય કહા ગયા છે । ‘તદુભયારિહે’ જો પ્રાયશ્ચિત્ત આલોચના ઓર મિથ્યાદુષ્કૃતરૂપ પ્રતિક્રમણ હન દોનોં કે દ્વારા શુદ્ધ હોને કે યોગ્ય હોતા છે વહ પ્રાયશ્ચિત્ત તદુભયાર્હ પ્રાયશ્ચિત્ત છે । વિવેકાર્હ—જો પ્રાયશ્ચિત્ત આધાકર્મિકાદિ આહાર કે ત્યાગ કરને સે શુદ્ધિ કો પ્રાપ્ત કરતા છે વહ વિવેક યોગ્ય હોને સે વિવેકાર્હ પ્રાયશ્ચિત્ત છે । વ્યુત્સર્ગાર્હ—કાયચેષ્ટા કે નિરોધ સે ધ્યેય વસ્તુ મેં ઉપયોગ રાખને સે જો દોષ શુદ્ધ હોતા છે વહ વ્યુત્સર્ગ યોગ્ય હોને સે વ્યુત્સર્ગાર્હ પ્રાય-

કરવા રૂપ મિથ્યાદુષ્કૃત આપવું તેવું નામ પ્રતિક્રમણ છે. આ પ્રતિક્રમણને યોગ્ય જે પ્રાયશ્ચિત્ત હોય છે, તે પ્રતિક્રમણાર્હ પ્રાયશ્ચિત્ત છે. જે પ્રાયશ્ચિત્ત મિથ્યાદુષ્કૃત માત્રથી જ શુદ્ધ થઈ જાય છે. તેને ગુરુ સમક્ષ જતાવવાની જરૂર પડતી નથી, એવું તે પ્રાયશ્ચિત્ત કેવળ પ્રતિક્રમણને જ યોગ્ય હોવાથી તેને પ્રતિક્રમણ યોગ્ય કહેલ છે. ‘તદુભયારિહે’ જે પ્રાયશ્ચિત્ત આલોચના અને મિથ્યાદુષ્કૃત રૂપ પ્રતિક્રમણ આ બન્ને પ્રકારથી શુદ્ધ થવાને યોગ્ય હોય છે તે પ્રાયશ્ચિત્ત કહેવાય છે. વિવેકાર્હ—જે પ્રાયશ્ચિત્ત આધાકર્મ વિગેરે આહારના ત્યાગ કરવાથી શુદ્ધિને પ્રાપ્ત કરે છે, તે વિવેકયોગ્ય હોવાથી વિવેકાર્હ પ્રાયશ્ચિત્ત છે. વ્યુત્સર્ગાર્હ—કાયચેષ્ટાના નિરોધથી ધ્યેય વસ્તુમાં ઉપયોગ રાખવાથી જે દોષ શુદ્ધ થાય છે, તે વ્યુત્સર્ગ યોગ્ય હોવાથી વ્યુત્સર્ગાર્હ પ્રાયશ્ચિત્ત

રિહે' તપોઽર્હમ્-તપોનિર્વિકૃતિકાદિ, યત્ પ્રાયશ્ચિત્તમ્ નિર્વિકૃતિકાદિતપસા શુદ્ધિ-
મેતિ તત્ તપોયોગ્યત્વાત્ તપોર્હ પ્રાયશ્ચિત્તં ષષ્ઠમ્ ૬ । 'છેદારિહે' છેદાર્હમ્ છેદઃ
-પ્રવ્રજ્યા પર્યાયસ્ય હ્રસ્વીકરણમ્ યત્ પ્રાયશ્ચિત્તં ચારિત્રપર્યાયસ્ય છેદમાત્રેણ
શુદ્ધયતિ તચ્છેદયોગ્યત્વાત્ છેદાર્હપ્રાયશ્ચિત્તમિતિ સપ્તમમ્ ૭ । 'મૂલારિહે' મૂલાર્હમ્
યત્ પ્રાયશ્ચિત્તમ્ સર્વવ્રતપર્યાયાન્ છિત્વા પુનર્મહાવ્રતપ્રાપ્ત્યા શુદ્ધિમેતિ તન્મૂલ-
યોગ્યત્વાદ્ મૂલાર્હ પ્રાયશ્ચિત્તમિત્યષ્ટમમ્ ૮ । 'અણવદ્વપ્પારિહે' અનવસ્થાપ્યાર્હમ્
યાવત્ પર્યન્તમ્ અમુકવિશિષ્ટં તપો નાચરેત્ તાવત્પર્યન્તં મહાવ્રતે વેષે વા ન
સંસ્થાપ્યતે અતોઽનવસ્થાપનયોગ્યત્વાત્ અનવસ્થાપ્યાર્હપ્રાયશ્ચિત્તમિતિ નવમમ્ ૯ ।
'પારંચિયારિહે' પારાશ્ચિકાર્હમ્ પારાશ્ચિકં લિક્ષાદિભેદમિતિ । સાધ્વી રાજ્ઞીત્યા-
દિના સહશીલમજ્જરૂપ મહાદોષરૂરણેન વેષં ક્ષેત્રં ચ ત્યક્ત્વા મહત્તપઃ કુર્વતાં મહા-

શ્ચિત્તં હૈ । 'તવારિહે' નિર્વિકૃતિક આદિ તપસ્યા કા નામ તપ હૈ જો
પ્રાયશ્ચિત્ત નિર્વિકૃતિક આદિ તપ સે શુદ્ધ હોતા હૈ, એસાં વહ પ્રાયશ્ચિત્ત
તપ યોગ્ય હોને સે તપોર્હ પ્રાયશ્ચિત્ત હૈ । પ્રવ્રજ્યા પર્યાય કા કમ કરના
ઇસકા નામ છેદ હૈ । જો પ્રાયશ્ચિત્ત ચારિત્ર પર્યાય કે છેદમાત્ર સે શુદ્ધ
હોતા હૈ વહ છેદ યોગ્ય હોને સે છેદાર્હ પ્રાયશ્ચિત્ત હૈ । જો પ્રાયશ્ચિત્ત
સર્વ વ્રત પર્યાયોં કો છેદ કરકે પુનઃ મહાવ્રતોં કી પ્રાપ્તિ સે શુદ્ધ હોતા
હૈ વહ મૂલ યોગ્ય હોને સે મૂલાર્હ પ્રાયશ્ચિત્ત હૈ । જહાં તક અમુક પ્રકાર
કા વિશિષ્ટ તપ ન ક્રિયા જાય તથ તક મહાવ્રત મેં અથવા વેષ મેં વહ
રખને કે યોગ્ય નહીં હો સકે ઇસલિધે અનવસ્થાપન યોગ્ય હોને સે
અનવસ્થાપ્યાર્હ પ્રાયશ્ચિત્ત હોતા હૈ । પારાંચિકાર્હ-સાધ્વી અથવા રાજા
કી રાની આદિ કે શીલ કો મજ્જ કરને રૂપ મહાદોષ કે કારણ વેષ

કહેવાય છે. 'તવારિહે' નિર્વિકૃતિક વિગેરે તપસ્યાનુ' નામ તપ છે. જે પ્રાય-
શ્ચિત્ત નિર્વિકૃતિક વિગેરે તપથી શુદ્ધ થાય છે, તે પ્રાયશ્ચિત્ત તપ યોગ્ય
હોવાથી 'તપોર્હ' પ્રાયશ્ચિત્ત કહેલ છે. પ્રવ્રજ્યા પર્યાયનુ' કમ કરવું તેનું
નામ છેદ છે. જે પ્રાયશ્ચિત્ત ચારિત્રપર્યાયના છેદમાત્રથી શુદ્ધ થાય છે, તે છેદ
યોગ્ય હોવાથી છેદાર્હ પ્રાયશ્ચિત્ત કહેવાય છે, જે પ્રાયશ્ચિત્ત સઘળા વ્રતપર્યા-
યોને છેદીને ફરીથી મહાવ્રતોની પ્રાપ્તિથી શુદ્ધ થાય છે, તે મૂળ યોગ્ય હોવાથી
'મૂલાર્હ' પ્રાયશ્ચિત્ત કહેવાય છે. ન્યાં સુધી અમુક પ્રકારનું વિશેષ પ્રકારનું
તપ કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી મહાવ્રતમાં અથવા વેષમાં તેને રાખવા
યોગ્ય હોઈ શકતા નથી તેથી અનવસ્થાપણાવાળા હોવાથી 'અનવસ્થાપ્યાર્હ'
પ્રાયશ્ચિત્ત થાય છે. 'પારાંચિકાર્હ' સાધ્વી રાજ્ઞી વિગેરેના શીલનો ભંગ કરવા
રૂપ મહાદોષના કારણે વેષ અને ક્ષેત્રનો ત્યાગ કરીને મહાતપ કરવાવાળા

ત્વશાલિનામ્ ષષ્ઠાઘાદારમ્ય દ્વાદશવર્ષપર્યન્તમિદં પારાશ્વિકં પ્રાયશ્ચિત્તં ભવતિ ।
 ન્યેવામ્ । ઉપાધ્યાયાનાં તુ નવમ પ્રાયશ્ચિત્તાન્તમેવ પ્રાયશ્ચિત્તં ભવતિ । સામા-
 ન્યાધૂનાં મૂલપ્રાયશ્ચિત્તપર્યન્તમેવ પ્રાયશ્ચિત્તં ભવતિ । યાવત્પર્યન્તં ચતુર્દશ-
 વર્ષરાઃ પ્રથમસંહનનદન્તશ્ચ ભવન્તિ તાવત્પર્યન્તં દશવિધમપિ પ્રાયશ્ચિત્તં ભવતિ
 પાં વિચ્છેદાન્તરં મૂલાન્તાન્વટૌ પ્રાયશ્ચિતાન્યેવ ભવન્તીતિ । પ્રાયશ્ચિત્તં ચ તપ
 ક્તમ્ । અથ તપ એવ મેદતઃ આહ—‘દુવિહે તવે પન્નત્તે’ इत्यादि, ‘दुविहे तवे-
 न्तत्ते’ द्विविधं तपः प्रज्ञप्तम्, तदेव दर्शयति ‘तं जहा’ इत्यादि, ‘तं जहा’ तद्यथा
 बाहिर ए य अविमतर ए य’ बाह्यं च, आभ्यन्तरं च बाह्याभ्यन्तरभेदात्तपो द्विविध-
 मित्यर्थः । बाह्यस्यापि शरीरस्य तापनाद् मिथ्यादृष्टिभिरपि तपस्त्वेन સ્વીકૃત-

ગૌર ક્ષેત્ર કો ત્યાગ કરકે મહાતપ કરને વાલે મહાસત્ત્વશાલી આચાર્ય
 નો હી ૬ માસ સે લેકર ૧૨ વર્ષ તક કા યહ પ્રાયશ્ચિત્ત હોતા હૈ
 ન્ય કો તહીં હોતા હૈ ઉપાધ્યાય કો નૌવેં પ્રાયશ્ચિત્ત તક કે હી
 પ્રાયશ્ચિત્ત હોતે હૈ । તથા સામાન્ય સાધુઓં કો મૂલ પ્રાયશ્ચિત્ત પર્યન્ત
 હી પ્રાયશ્ચિત્ત હોતે હૈ । જહાં તક ચતુર્દશ પૂર્વધર ઔર પ્રથમ સંહનન
 ગારી હોતે હૈ વહાં તક દશ હી પ્રાયશ્ચિત્ત હોતે હૈ । ઉનકે વિચ્છેદ કે
 માદ મૂલાન્તર તક કે આઠ પ્રાયશ્ચિત્ત હી હોતે હૈ । પ્રાયશ્ચિત્ત યહ
 તપ રૂપ કહા ગયા હૈ, અતઃ અવ સૂત્રકાર તપ કા કથન ઉસકે મેદોં
 કો લેકર કે કહતે હૈ—‘દુવિહે તવે પન્નત્તે’ તપ દો પ્રકાર કા કહા ગયા
 હૈ ‘તં જહા’ જૈસે—‘બાહિર ય અવિમતર ય’ યાહ્ય તપ ઔર આભ્ય-
 ન્તરતપ અનશન આદિ બાહ્ય તપ શરીર કે તપાને વાલે હોને સે મિથ્યા-
 દૃષ્ટિયોં દ્વારા જી તપ રૂપ સે સ્વીકાર કિયે ગયે હૈં ઇસલિવે અનશ-

મહાસત્ત્વશાળી આચાર્યને જ ૬ છમાસથી લઈને ૧૨ બાર માસ સુધીનું આ
 પ્રાયશ્ચિત્ત યાવ છે. બીજાને થતું નથી. ઉપાધ્યાયને નવમા પ્રાયશ્ચિત્ત સુધીનું
 જ પ્રાયશ્ચિત્ત હોય છે તથા સામાન્ય સાધુઓને મૂળ પ્રાયશ્ચિત્ત સુધીનું જ
 હોય છે. જ્યાં સુધી ચૌદ પૂર્વને ધારણ કરનાર અને પહેલા સંહનને ધારણ
 કરવાવાળા હોય છે. ત્યાં સુધી દસ જ પ્રાયશ્ચિત્ત હોય છે તેઓના વિચ્છેદ
 પછી મૂળથી પર્યન્ત સુધીના આઠ જ પ્રાયશ્ચિત્ત હોય છે. પ્રાયશ્ચિત્ત એ તપ
 રૂપ કહેલ છે તેવી હવે સૂત્રકાર તેના લેદો સહિત તપનું કથન કરે છે.—
 ‘દુવિહે તવે પન્નત્તે’ તપ બે પ્રકારનું કહેલ છે. ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે.
 ‘બાહિર અવિમતર ય’ બાહ્ય તપ અને આભ્યન્તર તપ અનશન વિગેરે બાહ્ય
 તપ શરીરને તપાવાવાળા હોવાથી મિથ્યાદૃષ્ટિયો દ્વારા પણ તેને તપ રૂપથી
 સ્વીકારાયેલ છે. તેથી અનશન વિગેરેને બાહ્ય તપ કહેલ છે. તથા પ્રાયશ્ચિત્ત

સ્વાચ્ચ બાહ્યમિતિ ૧ । આભ્યન્તરસ્યૈવ કાર્મણામિધાનશરીરસ્ય પ્રાયસ્તાપનાત્ સમ્યગ્દષ્ટિરેવ પ્રાયસ્તયા અભ્યુપગમાચ્ચ આભ્યન્તરમિતિ । ‘સે કિં તં બાહિરપ- તવે’ તત્ કિં તત્ બાહ્યં તપ્ इति પ્રશ્નઃ । ઉત્તરમાહ—‘બાહિરપ તવે છવિવિદે પન્નતે’ બાહ્યં તપઃ षड्विधं પ્રજ્ઞપ્તમ્, ‘તં જહા’ તચથા ‘અણસણં’ અનશનમ્ અશનપાન સ્વાદિમસ્વાદિમાદિ, લક્ષણસ્ય ચતુર્વિધસ્યાહારસ્ય ત્યાગ इति પ્રથમં તપઃ ૧ । ‘ઓમોચરિયા’ અવમોદરિકાઃ અવમસ્ય-ઝનસ્યોદરસ્ય કરણમવમોદરિકા વ્યુત્પત્તિમાત્રમેતદિતિ કૃત્વા ઉપકરણાદેરપિ ન્યૂનતાકરણમવમોદરિકેતિ કથ્યતે ૨ ।

નાદિ કો બાહ્યતપ કહા ગયા હૈ । તથા પ્રાયશ્ચિત્ત આદિ આભ્યન્તર તપ કાર્મણ રૂપ શરીર કો પ્રાયઃ તપાને વાલે હોતે હૈં ઔર ઇન્હેં સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ હી તપતે હૈં । હસલિયે પ્રાયશ્ચિત્ત આદિ તપોં કો આભ્યન્તર તપ કહા ગયા હૈ । ‘સે કિં તં બાહિરપ તવે’ હે બદન્ત ! બાહ્યતપ કિતને પ્રકાર કે હોતે હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રશુશ્રી કહતે હૈં—‘બાહિરપ તવે છવિવિદે પન્નતે’ હે ગૌતમ ! બાહ્યતપ ૬ પ્રકાર કા હોતા હૈ । ‘તં જહા’ જો હસ પ્રકાર સે હૈ—‘અણસણં’ અનશન ‘ઓમોચરિયા’ અવમોદરિકા ‘મિક્ષાચરિયા’ મિક્ષાચર્યા ‘રસપરિચ્ચાઓ’ રસપરિત્યાગ ‘કાયકિલેસો’ કાય-વલેશ ‘પઢિસંલીનતા’ પ્રતિસંલીનતા અશન, પાન, સ્વાદિમ ઔર સ્વા-દિમ આદિ રૂપ ચાર પ્રકાર કે આહાર કા ત્યાગ કરના હસકા નામ અનશન હૈ । મૂલ્લ સે કમ્મ મોજન કરના હસકા નામ અવમોદરિકા હૈ ‘ઝનસ્ય ઉદરસ્ય કરણમ્’ इति અવમોદરિકા’ યહ તો કેવલ વ્યુત્પત્તિ માત્ર હૈ । હસલિયે ઉપકરણાદિકોં કી બી ન્યૂનતા કરના હસકા નામ

વિગેરે આભ્યન્તર તપ કાર્મણ શરીરને તપાવવાવાળા જ હોય છે. અને તેને સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ જ તપે છે. તેથી પ્રાયશ્ચિત્ત વિગેરે તપોને આભ્યન્તર તપ કહેલ છે. ‘સે કિં તં બાહિરપ તવે’ હે બગવન્ બાહ્ય તપ કેટલા પ્રકારના હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રશુ કહે છે કે—‘બાહિરપ તવે છવિવિદે પન્નતે’ હે ગૌતમ ! બાહ્ય તપ છ પ્રકારના હોય છે. ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે— ‘અણસણં’ અનશન ‘ઓમોચરિયા’ અવમોદરિકા ‘મિક્ષાચરિયા’ મિક્ષાચર્યા ‘રસપરિચ્ચાઓ’ રસપરિત્યાગ ‘કાયકિલેસો’ કાયવલેશ ‘પઢિસંલીનતા’ પ્રતિ-સંલીનતા અનશન-અશનપાન, આદિમ, અને સ્વાદિમ વિગેરે ચાર પ્રકારના આહારનો ત્યાગ કરવો તેનું નામ અનશન છે. ભૂખથી ચોછો આહાર કરવો તેનું નામ ‘અવમોદરિકા’ છે ‘ઝનસ્ય ઉદરસ્ય કરણમ્, इति અવમોદરિકા’ આ પ્રમાણે તેની વ્યુત્પત્તિ થાય છે. ઉપકરણ વિગેરેની ન્યૂનતા કરવી તેનું નામ

‘भिक्षावरिया’ भिक्षाचर्या—भिक्षाचर्या नामकं तृतीयं तपः ३ । ‘रसपरिचाओ’ रसपरित्यागः रसत्यागात्मकं चतुर्थं तपः ४ । ‘कायकिलेसो’ कायक्लेशात्मकं पञ्चमं तपः ५ । ‘पडिसंलीणता’ प्रतिसंलीनता नामकं षष्ठं तप इति ६ । तत्र बाह्यत-
पस्तु प्रथमम् अनशनतपः प्रतिपृच्छन्नाह—‘से किं तं’ इत्यादि, ‘से किं तं अण-
सणे’ अथ किं तत् अनशनम्—अनशनस्य तपसः कतिविधत्वं भवतीति प्रश्नः,
उत्तरमाह—‘अणसणे दुविहे पन्नत्ते’ अनशनं तपो द्विविधं—द्विपकारकं प्रज्ञप्तम्
प्रकारद्वयमेव दर्शयति—‘तं जहा’ तद्यथा—‘इत्तरिणं य आचक्रहिणं य’ इत्वरिकं च
यावत्कथिकं च, तत्रेत्वरिकम् अल्पकालपर्यन्तमाहारत्यागरूपम् यावत्कथिकम्
यावज्जीवनम् जीवनपर्यन्तमाहारत्यागरूपम् । ‘से किं तं इत्तरिणं’ अथ किं तत्
इत्वरिकम् ? इति प्रश्नः उत्तरमाह—‘इत्तरिणं अणेगविहे पन्नत्ते’ इत्वरिकं नाम-
तपोऽनेकविधम् अनेकप्रकारकं प्रज्ञप्तम्—कथितम्, ‘तं जहा’ तद्यथा ‘चउत्थे भत्ते’
चतुर्थं भक्तम् प्रथमदिने एकवारमाहारत्यागः, द्वितीये द्विवारम् आहारत्यागः,
तृतीयदिनेऽपि एकवारमाहारत्यागरूपं चतुर्थं भक्तमिति भावः । ‘छट्ठे भत्ते’ षष्ठं

भी अवमोदरिका है। इत्यादि। 'से किं तं अणसणे' हे भदन्त ! अनशन तप कितने प्रकार का कहा गया है ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—'अणसणे दुप्पिहे पणत्ते' हे गौतम ! अनशन दो प्रकार का कहा गया है। 'तं जहा' जैसे—'इत्तरिए य आवरुहिए य' इत्वरिक और यावत्कथिक। अल्पकालपर्यन्त आहार का त्याग करना इसका नाम इत्वरिक है। और जीवन पर्यन्त आहार का त्याग करना इसका नाम यावत्कथिक है। 'से किं तं इत्तरिए' हे भदन्त ! इत्वरिक कितने प्रकार का कहा गया है ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—'इत्तरिए अणेगविहे पणत्ते' हे गौतम ! इत्वरिक अनेक प्रकार का कहा गया है। 'तं जहा' जैसे—'चउत्थे भत्ते, छट्ठे भत्ते, अट्ठमे भत्ते, दसमे भत्ते, दुद्दालसमे भत्ते,

પણ અવમોહરિકા છે. 'સે કિં તં અણસણે' હે ભગવન્ અનશન તપ કેટલા પ્રકારનું કહેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે- 'અણસણે દુવિદ્ધે પન્નત્તે' હે ગૌતમ ! અનશન તપ બે પ્રકારનું કહેલ છે. 'તં જહા' તે આ પ્રમાણે છે- 'ઇત્તરિયં ય આવકુદ્ધિયં ચ' ઇત્તરિક અને યાવત્કથિત, એ.કા સમય માટે આહારનો ત્યાગ કરવો તેનું નામ ઇત્તરિક છે. અને જીવનપર્યાન્તને માટે આહારનો ત્યાગ કરવો તેનું નામ યાવત્કથિત છે. 'સે કિં તં' ઇત્તરિક' હે ભગવન્ ઇત્તરિક અનશન કેટલા પ્રકારનું કહેલ છે ? ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે- 'ઇત્તરિયં અણેગચેદ્ધે વણ્ણત્તે' હે ગૌતમ ! ઇત્તરિક અનશન અનેક પ્રકારનું કહેલ છે. 'તં જહા' તે આ પ્રમાણે છે. 'ચચ્ચે મને, ઉદ્દે મત્તે, જટ્ટમે મત્તે,

મક્તમ્ ઉપવાસદ્વયમિત્યર્થઃ । ‘અઢમે મત્તે’ અષ્ટમં મક્તમ્ ત્રય ઉપવાસાઃ, ‘દસમે મત્તે’ દશમં મક્તમ્-ચત્વાર ઉપવાસાઃ । ‘દુવાલસમે મત્તે’ દ્વાદશં મક્તમ્ પન્ચોપવાસાઃ ‘ચોદસમે મત્તે’ ચતુર્દશં મક્તમ્ ષડુપવાસાઃ । ‘અદ્ધમાસિણ મત્તે’ અર્ધ-માસિકં મક્તમ્ પન્ચદશોપવાસાઃ । ‘માસિણ મત્તે’ માસિકં મક્તમ્ । ‘દો માસિણ મત્તે’ દ્વિમાસિકં મક્તમ્ । ‘તેમાસિણ મત્તે’ ત્રૈમાસિકં મક્તમ્ ‘જાવચ્છમાસિણ મત્તે’ યાવત્ ષાળ્પમાસિકં મક્તમ્ ! યાવત્પદેન ચતુર્માસિક પન્ચમાસિક મક્તયોર્ગ્રહ-ણમ્ । ‘સેત્તં ઇત્તરિણ’ તદેતત્ ઇત્વરિકં નામતપ ઇતિ । ‘સે કિં તં આવકહિણ’

ચોદસમે મત્તે, અદ્ધમાસિણ મત્તે, માસિણ મત્તે, દો માસિણ મત્તે, તેમાસિણ મત્તે, જાવ છમ્માસિણ મત્તે, સેત્તં ઇત્તરિણ’ ચતુર્થ મક્ત-એક ઉપવાસ, ષષ્ઠ મક્ત-દો ઉપવાસ, અષ્ટમ મક્ત-ત્રીન ઉપવાસ, દશમ મક્ત-ચાર ઉપવાસ, દ્વાદશ મક્ત-પાંચ ઉપવાસ, ચતુર્દશ મક્ત-છઠ્ઠ ઉપવાસ, અર્ધમાસિક મક્ત-પક્ષ કા ઉપવાસ, માસિક મક્ત-એક માસ કા ઉપવાસ, દ્વિમાસિક મક્ત-દો માસ કા ઉપવાસ, ત્રિમાસિક-મક્ત-ત્રીન માસ કા ઉપવાસ, યાવત્ ષટ્માસિક મક્ત-છઠ્ઠ માસ કા ઉપવાસ થે સબ ઇત્વરિક અનશન બાહ્યતપ હૈ । ચતુર્થ મક્ત મેં ચાર બાર કે ભોજન કા ત્યાગ કિયા જાતા હૈ-પ્રથમ દિન મેં એક બાર કા ઓર દ્વિતીય દિન કે ૨ બાર કા એવં તૃતીય દિન મેં એક બાર કા ઇસ-લિયે ચાર બાર કે ભોજન કે ત્યાગ કરને સે યહ ચતુર્થ મક્ત એક ઉપ-વાસ રુપ પડતા હૈ ઇસી પ્રકાર સે ષષ્ઠ મક્ત આદિ મેં બી સમજના ચાહિયે । યહાં યાવત્પદ સે ચતુર્માસિક, પન્ચમાસિક ઇન દો મક્તોં કા

દસમે મત્તે, દુવાલસમે મત્તે, ચોદસમે મત્તે, અદ્ધમાસિણ મત્તે, માસિણ મત્તે, દો માસિણ મત્તે, તેમાસિણ મત્તે, જાવ છમ્માસિણ મત્તે સે ત્તં ઇત્તરિણ’ ચતુર્થભક્ત-એક ઉપ-વાસ પઞ્ચભક્ત-બે ઉપવાસ અષ્ટમભક્ત-ત્રણ ઉપવાસ દશમભક્ત-ચાર ઉપવાસ દ્વાદશભક્ત-પાંચ ઉપવાસ ચતુર્દશભક્ત-છ ઉપવાસ અર્ધમાસિકભક્ત-પંદર દિવસ (પક્ષ)નો ઉપવાસ માસિકભક્ત-એક મહિનાનો ઉપવાસ દ્વિમાસિકભક્ત-બે માસનો ઉપવાસ ત્રિમાસિકભક્ત-ત્રણ માસનો ઉપવાસ યાવત્ ષટ્માસિક-ભક્ત-છ માસનો ઉપવાસ આ બધા ઇત્વરિક અનશન રૂપ બાહ્ય તપ છે. ચતુર્થ ભક્તમાં ચાર વખતના આહારનો ત્યાગ કરવામાં આવે છે. તે એવી રીતે કે-પહેલે દિવસે એક વારનું અને બીજે દિવસે બે વારનું અને ત્રીજા દિવસે એકવારનું આ રીતે ચાર વખતના આહારનો ત્યાગ કરવાથી ‘ચતુર્થભક્ત’ એક ઉપવાસ કહેવાય છે. એજ રીતે પઞ્ચભક્ત વિગેરેમાં પણ સમજવું બેઠબે અહિયાં યાવત્ પદથી ‘ચતુર્માસિક અને પંચમાસિક’ એ બે ભક્તોને શ્રદ્ધા કરેલ છે.

અથ કિં તત્ યાવત્કથિકં નામ તપ્ इति પ્રશ્નઃ, ઉત્તરમાહ—‘આવકહિણ દુવિહે પન્નત્તે’ યાવત્ કથિકનામ તપો દ્વિવિધં પ્રજ્ઞપ્તમ્ ‘તં જહા’ તથા—‘પાઓવગમણે ય ભત્તપચ્ચક્ખાણે ય’ પાદપોષગમનં ચ—ભક્તપ્રત્યાખ્યાનં ચ, પાદપઃ—છિન્નવૃક્ષસ્તદ્વદ્ સ્થિરો ભૂત્વા સ્થીયતે ‘સે કિં તં પાઓવગમણે’ અથ કિં તત્ પાદપોષગમનં નામતપ્ इति પ્રશ્નઃ, ઉત્તરમાહ—‘પાઓવગમણે દુવિહે પન્નત્તે’ પાદપોષગમનં દ્વિવિધં પ્રજ્ઞપ્તમ્ ‘તં જહા’ તથા ‘નીહારિમેય અણીહારિમેય’ નિર્હારિમં ચ અનિ-
હારિમં ચ યદુપાશ્રયસ્યૈકદેશે વિધીયતે તત્ર હિ—શરીરમુપાશ્રયાત્ નિર્હરણીયં સ્યાત્
इति કૃત્વા નિર્હારિમમ્ યત્ર સ્વલુ મૃતશરીરમ્ ઉપાશ્રયાદિતો વહિર્નોયમાનં ભવે-

ગ્રહણ હુઆ હૈ । ‘સે કિં તં આવકહિણ’ હે ભદન્ત ! યાવત્કથિક તપ કિતને પ્રકાર કા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હેં—‘આવકહિણ દુવિહે પન્નત્તે’ યાવત્કથિક તપ દો પ્રકાર કા હૈ । ‘તં જહા’ જૈસે—‘પાઓવ-
ગમણે ય ભત્તપચ્ચક્ખાણે ય’ પાદપોષગમન ઓર ભક્ત પ્રત્યાખ્યાન જિસ તપસ્યા મેં તપ કરને વાલા જીવ છિન્ન વૃક્ષ કે જૈસા સ્થિર હોકર સ્થિત રહતા હૈ વહ પાદપોષગમન હૈ । ‘સે કિં તં પાઓવગમણે’ હે ભદન્ત ! યહ પાદપોષગમન કિતને પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હેં—‘પાઓવગમણે દુવિહે પન્નત્તે’ હે ગૌતમ ! પાદપોષ-
ગમન દો પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ । ‘તં જહા’ જૈસે—‘નીહારિમેય અણી હારિમેય’ નિર્હારિમ્ ઓર અનિર્હારિમ્ જો ઉપાશ્રય કે એકદેશ મેં કિયા જાતા હૈ વહ નિર્હારિમ્ હૈ । કયોં કિં ઇસમેં મૃતક શરીર ઉપાશ્રય સે

‘સે કિં તં આવકહિણ’ હે ભગવન્ યાવત્ કથિક તપ કેટલા પ્રકારનું કહેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘આવકહિણ દુવિહે પન્નત્તે’ યાવત્કથિક તપ બે પ્રકારનું કહેલ છે, ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે. ‘પાઓ-
વગમણે ય ભત્તપચ્ચક્ખાણે ય’ પાદપોષગમન અને ભક્તપ્રત્યાખ્યાન જે તપસ્યામાં તપ કરવાવાળા જીવ કપાયેલા ઝાડની માફક સ્થિર થઈને રહે છે. તે તપ પાદપોષગમન કહેવાય છે. ‘સે કિં તં પાઓવગમણે’ હે ભગવન્ આ પાદપોષ-
ગમન તપ કેટલા પ્રકારનું કહેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—
‘પાઓવગમણે દુવિહે પન્નત્તે’ હે ગૌતમ ! પાદપોષગમન તપ બે પ્રકારનું કાયું છે ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે. ‘નીહારિમેય અણીહારિમેય’ નિર્હારિમ્ અને અનિર્હારિમ્ ઉપાશ્રયના એક ભાગનાં જે પાદપોષગમન કરવાના આવે છે, તે નિર્હારિમ્ કહેવાય છે. કેમકે—આના મરેલેનું શરીર ઉપાશ્રયથી બંધ રહી રહી જવાના આવે છે. અને જેમાં મરેલાનું શરીર ઉપાશ્રયની નહાર રહી જવામાં

દિત્યર્થઃ । અનિર્હારિમં તત્ યત્ર મૃતશરીરં વર્ધિર્ન નીયતે ગિરિકન્દરાદૌ ગત્વા સંસ્તારકકરણમિતિ । ‘નિયમં અપડિક્કમે’ તત્ર પાદપોષગમનમ્ અનશનમ્ નિયમાત્ અપ્રતિકર્મ સેવાદિ પ્રતિકર્મરહિતં ભવતિ । ‘સે ત્તં પાઓવગમણે’ તદેતત્ પાદપોષગમનં નામાનશનમિતિ । ‘સે કિં તં ભત્તપચ્ચક્ખાણે’ અથ કિં તત્ ભક્ત-પ્રત્યાખ્યાનમ્ ઉત્તરમાહ—‘ભત્તપચ્ચક્ખાણે દુવિદ્દે પન્નત્તે’ ભક્તપ્રત્યાખ્યાનનામકં યાવત્કથિકમનશનં દ્વિવિધં પ્રજ્ઞસપ્પ ‘તં જહા’ તથથા—‘નીહારિમે ય અનીહારિમે ય’ નિર્હારિમંચાનિર્હારિમં ચ ‘નિયમં સપડિક્કમે’ નિયમાત્ સપ્રતિકર્મ સેવાદિપ્રતિકર્મ સહિતં નિયમાદેવ ભવતિ । ‘સે ત્તં ભત્તપચ્ચક્ખાણે’ તદેતત્ ભક્તપ્રત્યાખ્યાનમ્ ‘સેત્તં આવકહિણ્’ તદેતત્ યાવત્કથિકમ્, ‘સેત્તં અણસણે’ તદેતત્ અનશનનામકં

બાહર નિકાલા જાતા હૈ ઓર જિસમેં મૃતકશરીર ઉપાશ્રય સે બાહર નહીં નિકાલા જાતા હૈ વહ અનિર્હારિમ હૈ । યહ ગિરિકન્દરા આદિ મેં જાકર કે કિયા જાતા હૈ ‘નિયમં અપડિક્કમે’ યહ પાદપોષગમન અનશન નિયમ સે સેવાદિ પ્રતિકર્મ સે રહિત હોતા હૈ ‘સે ત્તં પાઓ-વગમણે’ હસ પ્રકાર યહ પાદપોષગમન અનશન હૈ । ‘સે કિં તં ભત્ત-પચ્ચક્ખાણે’ હે ભદન્ત ! ભક્તપ્રત્યાખ્યાન અનશન કિતને પ્રકાર કા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ—‘ભત્તપચ્ચક્ખાણે દુવિદ્દે પણ્ણત્તે’ હે ગૌતમ ! ભક્તપ્રત્યાખ્યાન અનશન દો પ્રકાર કા હૈ । ‘તં જહા’ જૈસે—‘નીહારિમેય અનીહારિમેય’ નિર્હારિમ ઓર અનિર્હારિમ ‘નિયમં સપડિક્કમે’ યહ ભક્તપ્રત્યાખ્યાન નિયમ સે સેવાદિ પ્રતિકર્મ વાલા હોતા હૈ । ‘સે ત્તં ભત્તપચ્ચક્ખાણે’ હસ પ્રકાર સે યહ ભક્ત પ્રત્યાખ્યાન તપ હૈ । ‘સેત્તં આવકહિણ્, સેત્તં અણસણે’ યહાં તક અનશન તપ કા દ્વિતીય

આવતું નથી તેને અનિર્હારિમ તપ કહેવાય છે. આ અનિર્હારિમ પાદપોષગમન તપ પર્વતની શુક્લ વિગેરેમાં જઈને કરવામાં આવે છે. ‘નિયમં અપડિક્કમે’ આ પાદપોષગમન અનશન નિયમથી સેવા વિગેરે પ્રતિક્રિયા વિનાનું હોય છે. ‘સે ત્તં પાઓવગમણે’ આ રીતે આ પાદપોષગમન કહેલ છે. ‘સે કિં તં ભત્તપચ્ચક્ખાણે’ હે ભગવન્ ભક્ત પ્રત્યાખ્યાન અનશન કેટલા પ્રકારના કહેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ભત્તપચ્ચક્ખાણે દુવિદ્દે પણ્ણત્તે’ હે ગૌતમ ! ભક્તપ્રત્યાખ્યાન અનશન બે પ્રકારનું કહેલ છે. ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે.—‘નીહારિમેય અનીહારિમેય’ નિર્હારિમ અને અનિર્હારિમ ‘નિયમં સપડિક્કમે’ આ ભક્તપ્રત્યાખ્યાન નિયમથી સેવા વિગેરે પ્રતિકર્મવાળું હોય છે. ‘સે ત્તં ભત્તપચ્ચક્ખાણે’ આ રીતે આ ભક્તપ્રત્યાખ્યાન તપ કહેલ છે. ‘સે ત્તં આવકહિણ્ સેત્તં અણસણે’ અહીં સુધી અનશન તપનો બીજો પ્રકાર બે

વાહ્યતપઃ 'સે કિં તં ઓમોદરિયા' અથ કા સા અવમોદરિકા અવમોદરિકાચ્ચં
તપઃ કતિવિધમિતિ પ્રશ્નઃ । ઉત્તરમાહ—'ઓમોદરિયા દુવિહા પન્નત્તા' અવમોદરિકા
દ્વિવિધા પ્રજ્ઞપ્તા, 'તં જહા' તથથા—'દ્વોમોયરિયા ય ભાવોમોયરિયા ય' દ્રવ્યા-
વમોદરિકા—દ્રવ્યોનોદરિકા, ભાવાવમોદરિકા—ભાવન્યુનોદરિકા ચ દ્રવ્યોનોદરિકા
ભાવોનોદરિકા ભેદાત્ ઝનોદરિકા દ્વિવિધા ભવતીતિ । 'સે કિં તં દ્વોમોયરિયા'
અથ કા સા દ્રવ્યાવમોદરિકેતિ પ્રશ્નઃ, ઉત્તરમાહ—'દ્વોમોયરિયા દુવિહા પન્નત્તા'
દ્રવ્યાવમોદરિકા દ્વિવિધા પ્રજ્ઞપ્તા, 'ઉવગરણદ્વોમોયરિયા ય' ઉપકરણદ્રવ્યાવ
મોદરિકા ચ 'મત્તપાણદ્વોમોયરિયા ય' મત્તપાણદ્રવ્યાવમોદરિકા ચ તથા ચ
ઉપકરણદ્રવ્યોનોદરિકમત્તપાણદ્રવ્યોનોદરિકભેદાત્ દ્રવ્યોનોદરિકાચ્ચં તપો

ભેદ જો યાવત્કથિકુ છે ઉસકા કથન કિયા । હસ પ્રકાર સે યાહ્ય તપ
રૂપ અનશન તપકા પૂરા કથન યહાં તક સમાપ્ત હુઆ હૈ ।

'સે કિં તં ઓમોદરિયા' હે ભદન્ત ? અવમોદરિકા નામ કા તપ
કિતને પ્રકાર કા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રમુશ્રી કહતે હૈ—'ઓમોદરિયા દુવિહા
પન્નત્તા' હે ગૌતમ ! અવમોદરિકા તપ દો પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ । 'તં
જહા' જૈસે—'દ્વોમોયરિયા ય ભાવોમોયરિયા ય' દ્રવ્યાવમોદરિકા—
દ્રવ્યોનોદરિકા ઓર ભાવાવમોદરિકા—ભાવન્યુનોદરિકા । દ્રવ્યોનો-
દરિકા ઓર ભાવોનોદરિકા કે ભેદ સે યહ નોદરિકા દો પ્રકાર કી
હો જાતી હૈ । 'સે કિં તં દ્વોમોયરિયા' હે ભદન્ત ! દ્રવ્યાવમોદરિકા
કિતને પ્રકાર કી કહી ગઈ હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રમુશ્રી કહતે હૈ—'દ્વોમોય-
રિયા દુવિહા પન્નત્તા' હે ગૌતમ ! દ્રવ્યાવમોદરિકા દો પ્રકાર કી કહી હૈ—
'તં જહા' જૈસે—'ઉવગરણદ્વોમોયરિયા ય મત્તપાણદ્વોમોયરિયા ય'

યાવત્કથિત છે. તેનું કથન કરેલ છે, આ રીતે બાહ્ય તપ રૂપ અનશન તપનું
સંપૂર્ણ કથન અહિયાં સમાપ્ત થયું છે

'સે કિં તં ઓમોદરિયા' હે ભગવન્ અવમોદરિકા નામનું તપ કેટલા
પ્રકારનું કહેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રમુશ્રી કહે છે કે—'ઓમોદરિકા દુવિહા
પન્નત્તા' હે ગૌતમ ! અવમોદરિક તપ બે પ્રકારનું કહેલ છે 'તં જહા' તે આ
પ્રમાણે છે—'દ્વોમોયરિયા ભાવોમોયરિયા' દ્રવ્ય અવમોદરિકા અને ભાવન્યુનોદરિકા
આ પ્રકારના લેહથી તે બે પ્રકારે કહેલ છે. 'સે કિં તં દ્વોમોયરિયા' હે ભગવન્
દ્રવ્ય અવમોદરિકા કેટલા પ્રકારની કહેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રમુશ્રી કહે
છે કે—'દ્વોમોયરિયા દુવિહા પન્નત્તા' હે ગૌતમ ! દ્રવ્ય અવમોદરિકા બે પ્રકાર-
ની કહેલ છે. 'તં જહા' તે આ પ્રમાણે છે—'ઉવગરણદ્વોમોયરિયા ય મત્તપાણ

દ્વિવિધં ભવતીતિ, 'સે કિં તં ઉવગરણદ્વોમોયરિયા' અથ કા સા ઉપકરણદ્રવ્યાવ-
મોદરિકા એતસ્યાઃ કિયાન્ મેદો ભવતીતિ પ્રશ્નઃ મગધનાદ્—'ઉવગરણદ્વો-
મોયરિયા તિવિહા પન્નત્તા' ઉપકરણદ્રવ્યાવમોદરિકા ત્રિવિધા પ્રજ્ઞપ્તા, 'તં જહા'
તદ્યથા 'એગે વત્થે' એકં વસ્ત્રમ્ એકસ્યૈવ વસ્ત્રમ્ સંયમયાત્રાનિર્વાહાયોપકરણમ્ એકં
વસ્ત્રનામકં તપઃ । 'એગે પાણ' એકં પાત્રમ્ એકમેવ પાત્રં સંયમયાત્રાનિર્વાહાય યત્ર
ભવેત્ । 'ચિયત્તોવગરણસાહજ્જણયા' ત્યક્તોપકરણસ્વદનતા ત્યક્તસ્ય ઉપકરણજાતસ્ય
સ્વદનતા—પરિભોગઃ ગૃહસ્થોપમુક્તવસ્ત્રપાત્રાદ્યુપકરણાનામ્ ઉપભોગકરણમિત્યર્થઃ ।
અથવા 'જં વત્થં ધારેઈ તંમિ વિ મમત્તં નત્થિ, જહ્ કોઈ મગ્ગહ્ તસ્સ દેઈ' યદ્વસ્ત્રં
ધારયતિ સ્વશરીરે તસ્મિન્નપિ મમત્ત્વં નાસ્તિ યદિ કોઽપિ યાચતે તદા તસ્મે

ઉપકરણદ્રવ્યાવમોદરિકા ઓર અક્તપાનદ્રવ્યાવમોદરિકા હસ પ્રકાર
પાન દ્રવ્ય ઝનોદરિકા ઓર ઉપકરણ દ્રવ્ય ઝનોદરિકા કે મેદ સે દ્રવ્ય
ઝનોદરિકા નામ કા તપ દો પ્રકાર કા હોતા હૈ । 'સે કિં તં ઉવગરણ-
દોવ્વોમોયરિયા' હે અદન્ત ! ઉપકરણ દ્રવ્ય ઝનોદરિકા કિતને પ્રકાર
કી હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ—'ઉવગરણ દોવ્વોમોયરિયા તિવિહા
પન્નત્તા' હે ગૌતમ ! ઉપકરણ દ્રવ્ય ઝનોદરિકા ત્રિ પ્રકાર કી કહી ગઈ
હૈ । 'તં જહા' જૈસે—'એગે વત્થે એગે પાણ ચિયત્તોવગરણસાહજ્જણયા'
'એક વસ્ત્ર, એક પાત્ર ઓર ત્યક્તોપકરણ સ્વદનતા—ગૃહસ્થજનોં કે દ્વારા
ઉપમુક્ત વસ્ત્ર પાત્ર આદિકોં કા ઉપભોગ કરના અથવા 'જં વત્થં ધારેઈ
તંમિ વિ મમત્તં નત્થિ, જહ્ કોઈ મગ્ગહ્, તસ્સ દેઈ' જિસ વસ્ત્ર કો સ્વ-
શરીર પર ઉસને ધારણ કર રહ્યા હૈ ઉસમેં બી ઉસે મમત્ત્વ નહીં હોતા,

દોવ્વોમોયરિયા ય' ઉપકરણ દ્રવ્ય અવમોદરિકા અને ખીણ ભક્તપાન દ્રવ્યાવ-
મોદરિકા આ રીતે ઉપકરણ દ્રવ્ય અવમોદરિકા અને ભક્તપ્રત્યાખ્યાન દ્રવ્ય
અવમોદરિકાના ભેદથી દ્રવ્ય અવમોદરિકા નામનું તપ બે પ્રકારનું કહેલ છે.
'સે કિં તં ઉવગરણદોવ્વોમોયરિયા' હે ભગવન્ ઉપકરણ દ્રવ્ય અવમોદરિકા કેટલા
પ્રકારની કહેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—'ઉવગરણદોવ્વોમોય-
રિયા તિવિહા પન્નત્તા' હે ગૌતમ ! ઉપકરણ દ્રવ્ય અવમોદરિકા ત્રણ પ્રકારની કહેલ
છે. 'તં જહા' તે આ પ્રમાણે છે—'એગે વત્થે એગે પાણ ચિયત્તોવગરણસાહજ્જણયા'
એક વસ્ત્ર, એક પાત્ર, અને એક ત્યક્તોપકરણ સ્વદનતા—એટલે કે ગૃહસ્થોએ
ભોગનીને અર્થાત્ ઉપયોગ કરીને ત્યાગ કરેલા વસ્ત્ર પાત્ર વિગેરેના ઉપભોગ
કરવે અથવા 'જં વત્થં ધારેઈ તંમિ વિ મમત્તં નત્થિ, જહ્ કોઈ મગ્ગહ્ તસ્સ દેઈ'
જે વસ્ત્રને પોતાના શરીર ઉપર તેણે ધારણ કરેલા છે, તેમાં પણ તેને મમ-

યાચકાય દદાતિ इति वचनात् स्वपरिहितमपि वस्त्रमन्यत्सै प्रपच्छन् ममत्वरहित इति गम्यते उपकरणादौ सर्वथैव असक्तिरहित इत्यर्थो भवतीति । त्रिविधस्यापि उपकरणद्रव्यावमोदरिका बाह्यतपसः स्वरूपं प्रदर्श्य भक्तपानद्रव्यावमोदरिकस्य स्वरूपदर्शनायाह—‘से किं तं’ इत्यादि, ‘से किं तं भक्तपाणद्वोमोयरिया’ अथ का सा भक्तपानद्रव्यावमोदरिकेति प्रश्नः, भगवानाह—‘भक्तपाणद्वोमोयरिया अट्टकुक्कुडि अंडगप्पमाणमेत्ते कवले आहारं आहारेमाणे अप्पाहारे’ भक्तपानद्रव्यावमोदरिका—अष्ट कुक्कुटाण्डप्रमाणमात्रं कवलमाहारमाहिषमाणोऽल्पाहारः, कुक्कुट्या अण्डप्रमाणम् अष्ट कवळाहारं कुर्वन् अल्पाहारो भवतीति ।

है, यदि उसे कोई साधमी मांगता है तो उस याचक के लिये उसे वह दे देना है । इस कथन के अनुसार अपने पहिरे हुए भी वस्त्र को दूसरे साधु के लिए देते हुए ममत्व रहित होना ‘यह भी प्रतीत होता है—इसका तात्पर्य यही है कि उपकरण आदि में सर्वथा ममत्व से जो रहित होता है वह उपकरण द्रव्य ऊनोदरिका है । इस प्रकार से तीनों प्रकार के उपकरण द्रव्य ऊनोदरिका तप के स्वरूप को प्रकट कर अथ सूत्रकार भक्तपान द्रव्य ऊनोदरिका का स्वरूप प्रकट करते हैं—इसमें गौतमस्वामी ने प्रभुश्री से ऐसा पूछा है—‘से किं तं भक्तपाणद्वोमोयरिया’ हे अदन्त ! भक्तपान द्रव्य ऊनोदरिका का क्या स्वरूप है ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—‘भक्तपाणद्वोमोयरिया अट्टकुक्कुडि अंडगप्पमाणमेत्ते कवले आहारं आहारेमाणे अप्पाहारे’ कुकडी—मुर्गी के अंडा के प्रमाण से जाठ कवलों का जो आहार लेता है वह अल्प आहार-

ત્વ હોતુ’ નથી. જો તેને કોઈ માંગે તો તે સાધમાને તે આપી દે છે. આ કથન પ્રમાણે પોતે પહેરેલા વસ્ત્રને પણ ખીજાઓને આપી દેવામાં મમત્વ વગરનું થવું તેની પ્રતીતિ થાય છે. આ કથનનું તાત્પર્ય એ છે કે—ઉપકરણ વિગેરેમાં સર્વથા જોડો મમત્વ વગરના હોય છે, તે ઉપકરણ, દ્રવ્ય અવમોદરિકા છે આ રીતે ત્રણ પ્રકારની ઉપકરણ દ્રવ્ય અવમોદરિકા તપના સ્વરૂપને પ્રગટ કરીને હવે સૂત્રકાર ભક્તપાન દ્રવ્ય અવમોદરિકાનું સારૂ બતાવે છે—આગળ શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રભુશ્રીને એવું પૂછે છે કે— ‘સે કિં તં ભક્ત પાણદ્વોમોયરિયા’ હે અદન્ત ! ભક્તપાન દ્રવ્ય અવમોદરિકાનું સ્વરૂપ છે ? આ કથનના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘ભક્તપાણદ્વોમોયરિયા અટ્ટકુક્કુડિ અંડગપ્પમાણમેત્તે કવલે આહારં આહારેમાણે અપ્પાહારે’ કુકડીના મુર્ગી જેવા અંડા જેવા તોળા જેવા આહાર છે, તે એક અલ્પ આહારી કહેવાય છે. દુરાધર્મ

તથા 'દુવાલસં જહા સત્તમસણ પઠમોદેસણ નો પકામરસમોદિતિ વત્તવ્વં સિયા' દ્વાદશં ઇતિ દ્વાદશ કુક્કુટાણ્ડપમાણકવલાહારં કુર્વન્ મધ્યમાહારો મુનિ ભવતીતિ યથા સપ્તમશતકે પ્રથમોદેશકે યાવત્ત નો પ્રકામરસમોજીતિ વત્તવ્વં સ્યાદિતિ । 'સે તં ભક્તપાણદ્વોમોયરિયા' સૈવા ભક્તપાણદ્રવ્યાવમોદરિકા કથિતેતિ । 'સે તં દ્વોમોયરિયા' સૈવા દ્રવ્યાવમોદરિકેતિ । 'સે કિં તં ભાવોમોયરિયા' અથ કા સા ભાવાવમોદરિકા ભાવાવમોદરિકાયા કિયન્તો ભેદા ભવન્તીતિ પ્રશ્નઃ, મગવાનાહ—'ભાવોમોયરિયા અણેગવિહા પન્નત્તા' ભાવાવમોદરિકા અનેકવિધા પ્રજ્ઞા 'તં જહા' તથા—'અપ્પકોદે જાવ અપ્પલોમે' અલ્પક્રોધો યાવદ્ અલ્પલોભઃ,

વાલા મુનિ કહલાતા હૈ 'દુવાલસં જહા સત્તમસણ પઠમોદેસણ જાવ નો પકામરસમોદિતિ વત્તવ્વં સિયા' તથા જો ધારહ ગ્રાસ્ય કા આહાર લેતા હૈ—અર્થાત્ મુર્ગીકે ૧૨ અંડા પ્રમાણ જો ગ્રાસ્યો કા ભોજન લેતા હૈ વહ મધ્યમ આહાર વાલા મુનિ કહલાતા હૈ । ઇત્યાદિ જૈલા કિ સપ્તમ શતક કે પ્રથમ ઉદ્દેશક મેં કહે ગયે અનુસાર યાવત્ત વહ પ્રકામરસ મોજી નહીં કહલાતા હૈ એસા કહા ગયા હૈ—હસી પ્રકાર સે યહાં પર કહ લેના ચાહિયે । 'સે તં ભક્તપાણદ્વોમોયરિયા' હસ પ્રકાર સે યહ ભક્તપાણ દ્રવ્ય ઝનોદરિકા હૈ । યહાં તક 'સે તં દ્વોમોયરિયા' યહ દ્રવ્ય ઝનોદરિકા કા કથન ક્રિયા 'સે કિં તં ભાવોમોયરિયા' હૈ ભદન્ત । ભાવ ઝનોદરિકા કિતલે પ્રકાર કી કહી ગઈ હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ—'ભાવોમોયરિયા અણેગવિહા પણ્ણત્તા' હૈ ગૌતમ ! ભાવ ઝનોદરિકા અનેક પ્રકાર કી કહી ગઈ હૈ 'તં જહા' જૈસે—'અપ્પકોદે

જહા સત્તમસણ પઠમોદેસણ જાવ નો પકામરસમોદિતિ વત્તવ્વં સિયા' તથા જે બાર ડોળીયાનો આહાર કરે છે, અર્થાત્ કુકડીના બાર ઇંડાના પ્રમાણ જેટલા ડોળીયાઓનો જે આહાર કરે છે, તે મુનિ મધ્યમ આહારવાળા કહેવાય છે. જે પ્રમાણે સાતમા શતકના પહેલા ઉદ્દેશમાં કહેલ છે તે પ્રમાણે યાવત્ પ્રકામરસ તોણ કહેવાતા નથી તે પ્રમાણે કહેવામાં આવેલ છે.—એજ રીતે અહિયાં પણ કહેવું જોઈએ. 'સે તં ભક્તપાણદ્વોમોયરિયા' આ પ્રમાણે આ ભક્તપાણ દ્રવ્ય અવમોદરિકાનું કથન કરેલ છે.

'સે કિં તં ભાવોમોયરિયા' હે ભગવન્ ભાવ અવમોદરિકા કેટલા પ્રકારની કહેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—'ભાવોમોયરિયા અણેગવિદા પન્નત્તા' હે ગૌતમ ! ભાવ અવમોદરિકા અનેક પ્રકારની કહેલ છે 'તં જહા' તે આ પ્રમાણે છે.—'અપ્પકોદે જાવ અપ્પલોદે' અપ્પ

અલ્પલોભવાન્ પુરુષો ભાવાવસોદરિકો ભવતિ અત્ર યાવત્પદેન માનમાયયોર્ગ્રહણં
ભવતિ તથા ચ અલ્પક્રોધવાન્ અલ્પમાયાવાન્ અલ્પમાનવાન્ અલ્પલોભવાન્
ભાવતોઽવસોદરિકો ભવતીતિ । ‘અપ્પસદ્દે’ અલ્પશબ્દઃ, રાત્ર્યાદાવસંયત જાગરણ-
ભયાદલ્પશબ્દ इति भावः । ‘અપ્પઙ્ગંજ્ઞે’ અલ્પઙ્ગંજ્ઞઃ, ઙ્ગંજ્ઞાઽત્ર વિપકીર્ણાં કોપવિશેષાત્
વચનપદ્ધતિઃ, યદ્વા ઙ્ગંજ્ઞા-અનર્થક વહુપ્રકાષિતા તદ્રહિત इति, येन येन गणस्य
-संघस्य वा छेदो भवति तादृशशब्दस्याप्रयोक्ता इति । ‘અપ્પતુમં તુમે’ અલ્પ
તુમં તુમઃ, તુમં તુમો હૃદયસ્થઃ કોપવિશેષ इति । ‘સે ત્તં ભાવોમોયરિયા’ સૈવા,

જાવ અપ્પલોભે’ અલ્પક્રોધવાલા યાવત્ અલ્પલોભવાલા જો પુરુષ હોતા
હૈ વહ આવ ઝનોદરિકા વાલા કહાજાતા હૈ । યહાં યાવત્પદ સે માન
માયા કા ગ્રહણ હુઆ હૈ । તથા ચ-અલ્પક્રોધવાલા મનુષ્ય અલ્પમાન-
વાલા, અલ્પમાયાવાલા ઓર અલ્પ લોભવાલા મનુષ્ય જાવ કી અપેક્ષા
અવસોદરિક હોતા હૈ । ‘અપ્પસદ્દે, અપ્પઙ્ગંજ્ઞે, અપ્પતુમં તુમે, સેત્તં
ભાવોમોયરિયા’ હસી પ્રકાર રાત્રિ આદિ મેં અસંયત પુરુષોં કૈ જગજાને
કૈ ભય સે જો થોડા ઘોલતા હૈ, કોપવિશેષ સે જોર ૨ સે ઘોલી ગઈ
વાળી કા નામ ઙ્ગંજ્ઞા હૈ । અથવા-અનર્થક વહુત વક્તવાદ કરના હસકા
નામ ઙ્ગંજ્ઞા હૈ । એસી વાળી સે રહિત જો હોતા હૈ વહ અલ્પ ઙ્ગંજ્ઞા
વાલા હૈ । અથવા જિસ જિસ શબ્દ કૈ ઘોલને સે ગણ કા અથવા સંઘ
કા ચિત્તછેદ હો જાવે એસે શબ્દ કા જો પ્રયોગ નહીં કરતા હૈ વહ અલ્પ
ઙ્ગંજ્ઞા વાલા હૈ ‘અપ્પતુમ તુમે’ હૃદયસ્થકોપ વિશેષ કા નામ તુમ તુમ
હૈ હૃદયસ્થ કોપ કો કમ કરના વહ અલ્પ તુમ તુમ હૈ । હસ પ્રકાર

ઝોવત્રાણા અને યાવત્ અલ્પ માનવાળા, અલ્પ માયાવાળા અને અલ્પ લોભ-
વાળા મનુષ્ય લાવની અપેક્ષાથી અવસોદરિકા કહેવાય છે અહિયા માન,
માયા એ પદો યાવત્ શબ્દથી ગ્રહણ કર્યા છે. ‘અપ્પસદ્દે, અપ્પઙ્ગંજ્ઞે, અપ્પ તુમ
તુમે, સે ત્તં ભાવોમોયરિયા’ આ રીતે રાત્રી વિગેરેના અસંયત પુરુષોનાં જાણી
જવાના લાક્ષણી એસા થોડું જોડે છે, ક્રોધથી ઓર ઝેરની એ કોઈ વાળીને
જાણ કહે છે અથવા નિર્ધર્ક વધારે પડેનાં બહુવાદ અને તેને ‘ઙ્ગંજ્ઞા’ કહે
છે. એવી વાણી જે જોડતો નથી તે ‘અલ્પ ઙ્ગંજ્ઞા’ કહેવાય છે અથવા જે
કેઈ એવા શબ્દો જોવત્રાણી નામ અન્ન સંપત્તિઃ વિગેરે થઈ નાર એસા
શબ્દોનો પ્રયોગ એસા કરતા નથી તે અલ્પ અલ્પવાદ કહેવાય છે ‘અપ્પ-
તુમ તુમે’ અલ્પનાં રહેત કોઈ વિગેરેનાં તુમ તુમ કહે છે અલ્પતા રહેત એવને
કનાં કહે છે, તે અલ્પ તુમ તુમ કહેવાય છે આ રીતે થોડું જોડવું, ઓર

માવાવમોદરિકા । ‘સે તં ઓમોયરિયા’ સૈવા અવમોદરિકા કથિતેતિ । ‘સે કિં તં ભિક્ષાયરિયા’ અથ કા સા ભિક્ષાચર્યાં ઇતિ પ્રશ્નઃ, મગવાનાહ-ભિક્ષાયરિયા અણેગવિહા પણ્ણત્તા’ ભિક્ષાચર્યાં અનેકવિધા અનેક પ્રકારિકા પ્રજ્ઞપ્તા-કથિતા ઇતિ । ‘તં જહા’ તચ્ચથા-‘દવ્વાભિગ્ગહચરણ’ દ્રવ્યાભિગ્રહચરકઃ, ભિક્ષાચર્યાં ભિક્ષાચર્યાંવતોશ્ચાભેદવિવક્ષયા દ્રવ્યાભિગ્રહચરકો ભિક્ષાચર્યાં ઇતિ કથ્યતે દ્રવ્યાભિગ્રહાશ્ચ લેપ કૃતાદિદ્રવ્યવિષયા જ્ઞાતવ્યા ઇતિ । ‘જહા ઉવવાણ્ણે’ જાવ સુદ્ધેસણિણે, સંઘાદત્તિણે’ યથા ઔપપાતિકે યાવત્ શુદ્ધૈષણીયઃ સંઘ્યાદત્તિકઃ, ઔપપાતિકસ્ય

અલ્પબોલના, ધીમે બોલના, ક્રોધ મેં નિરર્થક વહુત પ્રલાપ નહીં કરના તથા હૃદયસ્થ ક્રોધ કમ કરના યહ સ્વ આવ ઝનોદરિકા કે પ્રકાર હૈં । યહાં તક અવમોદરિકા કા કથન કિયા ગયા હૈ ।

‘સે કિં તં ભિક્ષાયરિયા’ હે મદન્ત ! ભિક્ષાચર્યાં કિતને પ્રકાર કી હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈં-‘ભિક્ષાયરિયા અણેગવિહા પણ્ણત્તા’ હે ગૌતમ ! ભિક્ષાચર્યાં અનેક પ્રકાર કી કહી ગઈ હૈ-‘તં જહા’ જૈસે-‘દવ્વાભિગ્ગહચરણ’ દ્રવ્યાભિગ્રહ ચરક-યહાં ભિક્ષાચર્યાં ઓર ભિક્ષાચર્યાં વાલે મેં અભેદ વિવક્ષિત હુઆ હૈ, હસલિયે દ્રવ્યાભિગ્રહ ચરક કો ભિક્ષાચર્યાં શબ્દ સે કહ દિયા ગયા હૈ । દ્રવ્યાભિગ્રહ લેપકૃતાદિ દ્રવ્યવિષયક હોતે હૈં । ‘જહા ઉવવાણ્ણે જાવ સુદ્ધેસણિણે સંઘાદત્તિણે’ જૈસા કિ ઔપપાતિક સૂત્ર કે પૂર્વાર્ધ કે તીસવે સૂત્ર મેં યાવત્ શુદ્ધૈષણીય સંઘ્યાદત્તિક તક હસકા વર્ણન કિયા ગયા હૈ । અન્તઃ વહાં સે

ધીરે બોલવું ક્રોધથી અર્થ વગરનો બકવાદ ન કરવો અને હૃદયમાં ક્રોધ ઝોટો કરવો આ તમમ ભાવ અવમોદરિકાના પ્રકારો છે. આ રીતે આ અવમોદરિકાનું કથન આટલા સુધી કરેલ છે.

‘સે કિં તં ભિક્ષાયરિયા’ હે ભગવન્ ભિક્ષાચર્યાં કેટલા પ્રકારની કહી છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે-‘ભિક્ષાયરિયા અણેગવિહા પણ્ણત્તા’ હે ગૌતમ ! ભિક્ષાચર્યાં અનેક પ્રકારની કહી છે. ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે. ‘દવ્વાભિગ્ગહચરણ’ દ્રવ્યાભિગ્રહ ચરક-અહિયાં ભિક્ષાચર્યાં અને ભિક્ષાચર્યાં કરવાવાળામાં અભેદની વિવક્ષા કરી છે. તેથી દ્રવ્યાભિગ્રહ ચરકને ભિક્ષાચર્યાં શબ્દથી કહેલ છે. દ્રવ્યાભિગ્રહ લેપકૃત વિગેરે દ્રવ્ય વિષયવાળા હોય છે. ‘જહા ઉવવાણ્ણે જાવ સુદ્ધેસણિણે સંઘાદત્તિણે’ ઔપપાતિક સૂત્રમાં જે પ્રમાણે ઔપપાતિક સૂત્રના પૂર્વાર્ધના ત્રીસમા સૂત્રમાં યાવત્ શુદ્ધૈષણીય સંઘ્યાદત્તિક સુધી તેનું વર્ણન કરેલ છે. જેથી તે વર્ણન ત્યાંથી જોઈ લેવું

પૂર્વાર્થે ત્રિશત્તમે સૂત્રં દ્રષ્ટવ્યમ્ 'જહા ઉવવાહૈ' इत्यनेन इदं सूचितं भवति, 'द्वग्वा-
भिग्गहचरण, खेत्ताभिग्गहचरण, कालाभिग्गहचरण, भावाभिग्गहचरण' इत्यादि,
द्रव्याभिग्रहचरकः, क्षेत्राभिग्रहचरकः कालाभिग्रहचरकः, भावाभिग्रहचरक
इत्यादि, । 'शुद्धैषणिए' शुद्धैषणा शङ्कितादि दोषपरिहाराद एतादृश शुद्धैषणावान्
शुद्धैषणिकः 'संखादत्तिए' संख्यादत्तिकः—एकादिदत्त्या भिक्षाकरणम् । 'से तं
भिक्षायरिया' सैषा भिक्षाचर्येति । 'से किं तं रसपरिच्चाए' अथ कोऽसौ रसपरि-

यह वर्णन देखलेना चाहिये । आहारादिका पात्र में जो एक बार प्रक्षेप
है उसका नाम दत्ति है, अभिग्रह में दत्ति की संख्या का नियम होता
है 'जहा उववाहए' इस पद से सूत्रकार ने यह सूचित किया है ।
'द्वग्वाभिग्गहचरण, खेत्ताभिग्गहचरण कालाभिग्गहचरण' भावा-
भिग्गहचरण' इत्यादि जो शुद्ध एषणावाला होता है वह शुद्धैषणिक
है । एषणा की शुद्धि शङ्किता आदि दोषों के परिहार से होती है ।
'संखादत्तिए' एक आदि दत्ति से भिक्षा करना इसका नाम संख्या-
दत्ति है । इस संख्यादत्ति वाला जो होता है वह संख्यादत्तिक है ।
'सेतं 'भिक्षायरिया' इस प्रकार से यह भिक्षाचर्या के सम्बन्ध में
कथन है । तात्पर्य कहने का यही है कि द्रव्याभिग्रह चर भिक्षा में
अमुक चीजों का ही ग्रहण करने का नियम होता है । क्षेत्राभिग्रहचर
अमुक क्षेत्र के अभिग्रहपूर्वक भिक्षा करना होता है । इत्यादि सब वर्णन
इसका औपपातिक सूत्र में शुद्ध निर्दोष भिक्षा करना, दत्ति की संख्या
करना इस प्रकरण तक किया गया है ।

આહાર વિગેરેને પાત્રમાં એકવાર નાખવામાં આવે છે, તેને દત્તિ કહેવાય
છે, અભિગ્રહમાં દત્તિની સંખ્યાનો નિયમ હોય છે 'જહા ઉવવાહૈ' આ પદથી
સૂત્રકારે સૂચિત કર્યું છે કે—'ખેત્તાભિગ્ગહચરણ કાલાભિગ્ગહચરણ ભાવાભિગ્ગહ
ચરણ' ઇત્યાદિ જેઓ શુદ્ધ એષણુવાળા હોય છે, તેઓ શુદ્ધૈષણિક કહેવાય છે.
એષણુ વિગેરેની શુદ્ધિ શકિત વિગેરે દોષોના પરિહારથી થાય છે 'સંખ્યાદત્તિએ'
એક વિગેરે દત્તિથી ભિક્ષા કરવી તેનું નામ સંખ્યાદત્તિ છે આ સંખ્યાદત્તિ-
વાળા જે હોય છે, તે સંખ્યાદત્તિક કહેવાય છે 'સે તં ભિક્ષાયરિયા' આ
રીતે આ ભિક્ષાચર્યાના સમ્બંધમાં કથન કરેલ છે આ કથનું તાત્પર્ય એ છે
કે—દ્રવ્યાભિગ્રહચર ભિક્ષામાં અમુક ચીજોને જ મરજી ક્રવ્યનો નિયમ હોય છે.
અમુક ક્ષેત્રના અભિગ્રહપૂર્વક ભિક્ષા કરવડું હોય છે, વિગેરે વગરનું વર્ણન
ઔપપાતિક સૂત્રમાં 'શુદ્ધ નિર્દોષ ભિક્ષા કરવી દત્તિની સંખ્યા કરવી' આ
પ્રકરણ સુધી કહેલ છે. તે સંખ્યાનું કથન આદેશો જન્મ તે પ્રત્યક્ષ જ જનનું નહીં.

ત્યાગ इति प्रश्नः, भगवानाह-‘रसपरिच्चाए अणेगविहे पणत्ते’ रसपरित्यागोऽनेकविधः-अनेकप्रकारकः प्रज्ञप्तः-कथितः, ‘तं जहा’ तद्यथा-‘निव्विगिइए’ निर्विकृतिकः-घृतादिरूपविकृति पदार्थपरिवर्जनम् ‘पणीयरसविवज्जए’ पणीतरस-विवर्जकः गलद्घृज्जिन्दु भोजनाभाववान् इत्यर्थः। ‘जहा उववाइए जाव लूहाहारे’ यथौषपातिके यावद्रूक्षाहारः, यथौषपातिके इत्यनेन इदं सूचितम्, ‘आयं विलए आयामसिस्थभोई अरसाहारे विरसाहारे अंताहारे पंताहारे’ इति, ‘सेत्तं रसपरिच्चाए’ सैष रसपरित्याग इति। ‘से किं तं कायकिलेसे’ अथ कः सः

‘से किं तं रसपरिच्चाए’ हे भदन्त ! रसपरित्याग कितने प्रकार का है ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं-‘रसपरिच्चाये अणेगविहे पणत्ते’ हे गौतम ! रस परित्याग अनेक प्रकार का कहा गया है। ‘तं जहा’ जैसे-‘निव्विगिइए’ घृतादिरूप विकृतियों का त्याग करना-‘पणीयरसविवज्जए’ स्निग्धरसवाला भोजन नहीं करना ‘जहा उववाइए जाव लूहाहारे’ इत्यादि जैसा औषपातिक सूत्र में कहा गया है वैसा ही यहां यावत् रूक्षाहार करना चाहिए इस प्रकरण तक जानना चाहिये। इससे यह भी सूचित होता है कि आयंचिल करना, सिक्थ भोजन करना, अरस आहार करना, विरस आहार करना, अन्तआहार करना, प्रान्त आहार करना यह सब इस रस परित्यागव्रत में आता है। ‘सेत्तं रसपरिच्चाए’ इस प्रकार से यह रस परित्याग है। ‘से किं तं कायकिलेसे’ हे भदन्त ! कायक्लेश कितने प्रकार का होता है ? उत्तर में प्रभुश्री

‘से किं तं रસપરિચ્ચાए’ હે ભગવન્ રસપરિત્યાગ કેટલા પ્રકારનો કહેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘રસપરિચ્ચાए अणेगविहे पणत्ते’ હે ગૌતમ ! રસપરિત્યાગ અનેક પ્રકારના કહેલ છે. ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે-નિવ્વિગિइए’ ધી વિગેરે વિકૃતિયોનો (વિગય પદાર્થોનો) ત્યાગ કરવો. ‘પણીયરસવિવજ્જिए’ સ્નિગ્ધ રસવાળો આહાર ન કરવો. ‘જહા ઉવવાइए जाव लूहाहारे’ ઇત્યાદિ ઔષપાતિક સૂત્રમાં જે પ્રમાણે કહેવામાં આવેલ છે. એજ પ્રમાણે અહિયાં યાવત્ રૂક્ષાહાર કરવો આ પ્રકરણ સુધી સમજવું જોઈએ. આ કથનથી એ પણ સમજાય છે કે-આય વિલ કરવું સ્નિગ્ધ ભોજન કરવું, અરસ આહાર કરવો, વિરસ આહાર કરવો, અન્ત આહાર કરવો, પ્રાન્ત આહાર કરવો, આ સઘળાનો સમાવેશ આ રસ પરિત્યાગ વ્રતમાં થઈ જાય છે. ‘સે ત્તં રસપરિચ્ચાए’ આ રીતે આ રસ પરિત્યાગનું કથન કરેલ છે. ‘સે કિં તં કાયકિલેસે’ હે ભગવન્ કાયકલેશ કેટલા પ્રકારના હોય છે ? આ

યાદશબ્રવસ્થાનં ભવેત્ તદ્વીરાસનમ્ નિષદ્યા ચ પુતાભ્યામુપવેશનમિતિ । ‘સે તં કાયકિલેસે’ સોઽસૌ કાયવલેશો દર્શિત ઇતિ । ‘સે કિં તં પડિસંલીળયા’ અથ કા સા પ્રતિસંલીનતેતિ પ્રતિસંલીનતા વિષયકઃ પ્રશ્નઃ, ભગવાનાહ—‘પડિસંલીળયા ચઽવિવિહા પન્નત્તા’ પ્રતિસંલીનતા ચતુર્વિધા પ્રજ્ઞપ્તા, ‘તં જહા’ તથથા—‘ઇંદિયપડિસંલીળયા’ ઇન્દ્રિયપ્રતિસંલીનતા. ઇન્દ્રિયાણાં નિગ્રહ इत्यर्थः । ‘કસાયપડિસંલીળયા’ કષાયપ્રતિસંલીનતા કષાયનાં ક્રોધાદીનાં નિગ્રહકરણમિત્યર્થઃ, ‘જોગપડિસંલીળયા’ યોગપ્રતિસંલીનતા, યોગનાં મનોવાકાયાનાં યો વ્યાપારસ્તસ્ય નિગ્રહકરણમ્ યોગપ્રતિસંલીનતેતિ । ‘વિવિત્તસયણાસણસેવળયા’ વિવિત્તશયનાશનસેવનતા, સ્ત્રીપશુપ્પંડકરહિતવસતી નિર્દોષશયનાદીનાં સેવનમ્ । ‘સે

પ્રકાર કા ઉસ અવસ્થા મેં હસકા આકાર હો જાતા હૈ—ઉસી આકાર કા જો આસન હોતા હૈ વહ વીરાસન હૈ । વીરાસન સે ધ્યાન કરના દોનોં નિતચ્ચ જમીન કા સ્પર્શન ન કરેં હસ આસન સે વૈઠકર ધ્યાન કરના યહ નિષદ્યા હૈ ‘સેત્તં કાયકિલેસે’ યહ સ્વ કાયવલેશ હૈ । ‘સે કિં તં પડિસંલીળયા’ હે મદન્ત ! પ્રતિસંલીનતા કિતને પ્રકાર કી હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રમુશ્રી કહતે હૈ—‘પડિસંલીળયા ચઽવિવિહા પણ્ણત્તા’ હે ગૌતમ ! પ્રતિસંલીનતા ચાર પ્રકાર કી હૈ—‘તં જહા’ જૈસે—‘ઇંદિયપડિસંલીળયા’ ઇન્દ્રિયપ્રતિસંલીનતા—ઇન્દ્રિયોં કા નિગ્રહ કરના, ‘કસાયપડિસંલીળયા’ ક્રોધાદિકષાયોં કા નિગ્રહ કરના ‘જોગપડિસંલીળયા’ મન વચન ઓર કાય કે હલન ચલન વ્યાપારરૂપ યોગ કા નિગ્રહ કરના । ‘વિવિત્તસયણાસણસેવળયા’ સ્ત્રીપશુ પ્પંડક રહિત વસતિ મેં નિર્દોષશય્યા

તે અવસ્થામાં જે રીતે તે પુરૂષનો આકાર થાય છે, એ આકારનું જે આસન હોય તેને વીરાસન કહે છે. વીરાસનથી ધ્યાન ધરવું બન્ને નિતરખો (બેઠકનો ભાગ) જમીનનો સ્પર્શ ન કરે એવા આસનથી બેસીને ધ્યાન કરવું તેને નિષદ્યા કહે છે. ‘સે તં કાયકિલેસે’ આ સઘળા કાયકલેશ કહેવાય છે.

‘સે કિં તં પડિસંલીળયા’ હે ભગવન્ પ્રતિસંલીનતા કેટલા પ્રકારની છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુ કહે છે કે—‘પડિસંલીળયા ચઽવિવિહા પણ્ણત્તા’ હે ગૌતમ ! પ્રતિસંલીનતા ચાર પ્રકારની કહેલ છે. ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે ‘ઇંદિયપડિસંલીળયા’ ઇન્દ્રિયોનો નિગ્રહ કરવો તેનું નામ ઇન્દ્રિય પ્રતિસંલીનતા છે. ‘કસાયપડિસંલીળયા’ ક્રોધ વિગેરે કષાયોનો નિગ્રહ કરવો તેનું નામ કષાય પ્રતિસંલીનતા છે. ‘જોગપડિસંલીળયા’ મનવચન અને કાયાના હલનચલન રૂપ વ્યાપાર રૂપ યોગનો નિગ્રહ કરવો તેનું નામ યોગ પ્રતિસંલીનતા છે. ‘વિવિત્તસયણાસણસેવળયા’ સ્ત્રી પશુપંડક વિનાની વસતીમાં

किं तं इन्द्रियपडिसंलीणया' अथ का सा इन्द्रियप्रतिसंलीनतेति पश्चः, उत्तरमाह—
'इन्द्रियपडिसंलीणया पञ्चविधा पण्णत्ता' इन्द्रिय प्रतिमंलीनता पञ्चविधा—पञ्च
प्रकारा प्रवृत्त्या, 'तं जहा' तत्रया—'सोइन्द्रियविसयप्पयारणिरोहो वा' श्रोत्रे-
न्द्रियविषयप्रचारनिरोधो वा श्रोत्रेन्द्रियस्य यः विषयेषु इष्टानिष्टशब्दस्वरूपेषु
प्रचारः—श्रवणलक्षणा या प्रवृत्तिस्तस्य यो निरोधो—निषेधः स श्रोत्रेन्द्रियप्रचार-
निरोधः, तथा—'सोइन्द्रियविसयप्पत्तेसु वा अत्थेसु रागदोसविणिग्गहो' श्रोत्रे-
न्द्रियविषयप्राप्तेषु वा अर्थेषु रागद्वेषविनिग्रहः, श्रोत्रेन्द्रियविषयेषु प्राप्तेषु वाऽ-
र्थेषु इष्टानिष्टशब्दस्वरूपेषु रागद्वेषयो निरोधः । 'चक्खुइन्द्रियविसयप्पयार-
णिरोहो वा' चक्षु रीन्द्रियविषयप्रचारनिरोधो वा, 'एवं जाव कासिन्द्रियविसय-

आदिकों का रोक्कन करना—इस प्रकार से प्रतिसंलीनता चार प्रकार की
है । 'सं किं तं इन्द्रियपडिसंलीणया' इन्द्रियप्रतिसंलीनता कितने प्रकार
की है उत्तर में प्रसुत्री कहते हैं—'इन्द्रियपडिसंलीणया पञ्चविधा पण्णत्ता'
इन्द्रियप्रतिसंलीनता पांच प्रकार की कही गई है । 'तं जहा' जैसे—
'सोइन्द्रियविसयप्पयारणिरोहो वा' श्रोत्रेन्द्रिय का इष्टानिष्ट शब्दरूप
विषयों में जो लुप्त करने की प्रवृत्ति रूपव्यापार है उसका निरोध करना
यह श्रोत्रेन्द्रिय प्रचार निरोध है । तथा 'सोइन्द्रियविसयप्पत्तेसु वा अत्थेसु
रागदोसविणिग्गहो' श्रोत्रेन्द्रियके विषय रूप से प्राप्त हुए इष्टानिष्ट
शब्दों में राग द्वेष का निरोध करना 'चक्खुइन्द्रियविसयप्पयारणिरोहो
वा' चक्षु इन्द्रिय का विषयों में—वर्णों में—जो देखने की प्रवृत्तिरूप व्या-
पार है उसका निरोध करना तथा चक्षुइन्द्रियके विषयरूप से प्राप्त

निर्देश शब्दों विवेक सेवन करने से तुं नाम 'विविध' यत्नान्तर प्रति-
संलीनता है' आ प्रकारणी आ प्रतिसंलीनता चार प्रकारणी है 'सं किं तं'
इन्द्रियपडिसंलीणया' इन्द्रिय प्रतिसंलीनता केवल प्रकारणी होती है । आ प्रवृत्त्या
उत्तरमाह प्रसुत्री जीतनन्तरानीने उहे उहे—'इन्द्रियपडिसंलीणया पञ्चविधा पण्णत्ता'
इन्द्रिय प्रति-लीनता पांच प्रकारणी कहते हैं 'तं जहा' से आ प्रवृत्त्या है
'सोइन्द्रियविसयप्पयारणिरोहो वा' श्रोत्रेन्द्रियका इष्टानिष्ट शब्द रूप विष-
यों में चक्षुइन्द्रिय की प्रवृत्ति रूप व्यापार है, तने, इन्द्रिय प्रचार से तुं नाम
'सोइन्द्रियविसयप्पत्तेसु वा अत्थेसु रागदोसविणिग्गहो' श्रोत्रेन्द्रियके विषय रूप से प्राप्त
होए शब्दों में राग द्वेष का निरोध करना 'चक्खुइन्द्रियविसयप्पयारणिरोहो वा' चक्षु
इन्द्रिय का विषयों में—वर्णों में—जो देखने की प्रवृत्ति रूप व्यापार है, तने,
इन्द्रिय प्रचार से तुं नाम 'चक्खुइन्द्रियविसयप्पयारणिरोहो वा' चक्षुइन्द्रियके विषय रूप से प्राप्त

संकीर्णता चतुर्विधा प्रज्ञप्ता, 'तं जहा' तद्यथा—'कोहोदयनिरोहो वा, उदयपत्त-
स्स वा कोहस्स विफलीकरणे' कोहोदयनिरोहो वा यावत्कोधस्योदय एव न
भवेत् अथवा उदयप्राप्तस्य कार्यकरणाभिमुखीभूतस्य विफलीकरणम् यावता
उदितोऽपि क्रोधः स्वकार्याय न पर्याप्तो भवेदिति । 'एवं जाव लोभोदयनिरो-
हो वा उदयपत्तस्स वा लोभस्स विफलीकरण' एवं यावद्लोभोदयनिरोहो वा
उदयप्राप्तस्थ वा लोभस्य विफलीकरणम्—निष्पत्तासंपादनम् । यावत्पदेन
मानमाययोर्ग्रहणम् तथा च मानोदयनिरोहो वा उदयप्राप्तस्य मानस्य विफली-
करणम् एवं मायोदयनिरोहो वा उदयप्राप्ताया मायाया विफलीकरणवेति ।
'सेत्तं कप्पायपडिसंलीणया' सैपा कपायप्रतिसंलीनतेति भावः । 'से किं तं जोग-
पडिसंलीणया' अथ का सा योगप्रतिसंलीनता मनोवाक्यानां गोपनमिति प्रश्ना,

पण्णत्ता' हे गौतम । कपायप्रतिसंलीनता चार प्रकार की कही है 'कोहो-
दयनिरोहो वा उदयपत्तस्स वा कोहस्स विफलीकरणं' क्रोध के उदय का
निरोध करना अथवा उदय प्राप्त क्रोध को अपने कार्य करने में विफल
करना 'एवं जाव लोभोदय निरोहो वा उदयपत्तस्स वा लोभस्स विफली
करणं' इसी प्रकार से यावत् लोभ के उदय का निरोध करना लोभ
को आत्मा में नहीं होने देना—अथवा उदय प्राप्त लोभ को उसके कार्य
करने में विफल बनाना यहां यावत्पद से मान माया का ग्रहण हुआ है
—तथा च—मान के उदयका निरोध करना अथवा उदित मान को उसके
कार्य करने से विफल करना, इसी प्रकार माया के उदय का निरोध करना
और उदित हुए माया कपाय को उसके कार्य करने से रोकना यह सब
कपायप्रतिसंलीनता है । 'से किं तं जोगपडिसंलीणया' हे नन्द ! योग
प्रतिसंलीनता कितने प्रकार की है ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—गौतम ।

'कोहोदयनिरोहो वा उदयपत्तस्स वा कोहस्स विफलीकरण' कोधना उदयना निरोधे
करये अथवा उदयना आवेत्ता कोधने तेना कार्यधी निष्पन्न भवयेत् । 'एवं
जाव लोभोदयनिरोहो वा उदयपत्तस्स वा लोभस्स विफलीकरण' ले ४ होने यावत्
लोभना उदयना निरोध करये—लोभने तेना मानना भवयेत् । 'से किं तं जोग-
पडिसंलीणया' अथ का सा योगप्रतिसंलीनता मनोवाक्यानां गोपनमिति प्रश्ना,
पण्णत्ता' हे गौतम । कपायप्रतिसंलीनता चार प्रकार की कही है 'कोहो-
दयनिरोहो वा उदयपत्तस्स वा कोहस्स विफलीकरणं' क्रोध के उदय का
निरोध करना अथवा उदय प्राप्त क्रोध को अपने कार्य करने में विफल
करना 'एवं जाव लोभोदय निरोहो वा उदयपत्तस्स वा लोभस्स विफली
करणं' इसी प्रकार से यावत् लोभ के उदय का निरोध करना लोभ
को आत्मा में नहीं होने देना—अथवा उदय प्राप्त लोभ को उसके कार्य
करने में विफल बनाना यहां यावत्पद से मान माया का ग्रहण हुआ है
—तथा च—मान के उदयका निरोध करना अथवा उदित मान को उसके
कार्य करने से विफल करना, इसी प्रकार माया के उदय का निरोध करना
और उदित हुए माया कपाय को उसके कार्य करने से रोकना यह सब
कपायप्रतिसंलीनता है । 'से किं तं जोगपडिसंलीणया' हे नन्द ! योग
प्रतिसंलीनता कितने प्रकार की है ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—गौतम ।

પ્યારણિરોહો વા' એવં યાવત્ સ્પર્શનેન્દ્રિયવિષયપ્રચારનિરોધો વા અત્ર યાવત્-
 દ્યેન 'ચર્ચિદિયવિસયપ્તેસુ વા અત્યેસુ રાગદોસવિણિગ્ગહો ઘાણિદિયવિસયપ્-
 યારણિરોહો વા ઘાણિદિયવિસયપ્તેસુ વા અત્યેસુ રાગદોસવિણિગ્ગહો જિર્ચિમ્-
 દિયવિસયપ્પ્યારણિરોહો જિર્ચિમ્દિયવિસયપ્તેસુ વા અત્યેસુ રાગદોસવિણિ-
 ગ્ગહો' એતદન્તપ્રકરણસ્ય સંગ્રહો મન્નતિ । 'ફાસિદિયવિસયપ્તેસુ વા અત્યેસુ
 રાગદોસવિણિગ્ગહો' સ્પર્શનેન્દ્રિયવિષયપ્રાપ્તેષુ વા અર્થેષુ ઇષ્ટાનિષ્ટ શબ્દેષુ રાગ-
 દ્વેષયો વિનિગ્રહો નિરોધઃ, તત્ત્રેન્દ્રિયાણાં પન્નવિધત્વાદ્ ઇન્દ્રિયપ્રતિસંલીનતા
 પન્નપ્રકારા ભવન્તીતિ । 'સે તં ઇન્દિયપડિસંલીણયા' સેષા ઇન્દ્રિયપ્રતિસંલીનતા
 નિરૂપિતેતિ । 'સે કિં તં કસાયપડિસંલીણયા' અથ કા સા કસાયપ્રતિસંલીન-
 તેતિ પ્રશ્નઃ । મગવાનાહ—'કસાયપડિસંલીણયા ચઽવ્વિહા પન્નત્તા' કસાયપ્રતિ-

હુ ઇષ્ટાનિષ્ટ વર્ણો' મેં રાગદ્વેષ કા નિરોધ કરના 'એવં જાવ ફાસિ-
 દિય વિસયપ્પ્યારણિરોહો વા, ફાસિદિયવિસયપ્તેસુ વા અત્યેસુ
 રાગદોસવિણિગ્ગહો જિર્ચિમ્દિયવિસયપ્પ્યારણિરોહો, જિર્ચિમ્દિય
 વિસયપ્તેસુ વા અત્યેસુ રાગદોસવિણિગ્ગહો વા' હસી પ્રકાર
 સે યાવત્ સ્પર્શન ઇન્દ્રિયકે વિષય ભૂત ઇષ્ટાનિષ્ટ પદાર્થો મેં
 સ્પર્શેન્દ્રિય કી પ્રવૃત્તિ કા નિરોધ કરના તથા સ્પર્શન ઇન્દ્રિય કે
 વિષય ભૂત પદાર્થો મેં રાગદ્વેષ હોને કો નિરોધ કરના યહાં
 પર યાવત્ પદ સે ઘ્રાણેન્દ્રિય ઓર જિહ્વા ઇન્દ્રિય કે વિષય ભૂત વિષયો
 મેં મી હસી પ્રકાર સે ડન ૨ ઇન્દ્રિયો કે વ્યાપાર કા અથવા હોને વાલે
 રાગદ્વેષકા નિરોધ કરના યહ સબ ઇન્દ્રિય પ્રતિસંલીનતા હૈ । 'સે કિં તં
 કસાયપડિસંલીણયા' હૈ મદન્ત ! કસાય પ્રતિસંલીનતા કિતને પ્રકાર
 કી હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી ને કહા હૈ—'કસાય પડિસંલીણયા ચઽવ્વિહા

રાગદ્વેષનો નિરોધ કરવો. 'એવં જાવ ફાસિદિયવિસયપ્પ્યારણિરોહો વા, ફાસિદિય-
 વિસયપ્તેસુ વા અત્યેસુ રાગદોસવિણિગ્ગહો જિર્ચિમ્દિયવિસયપ્પ્યારણિરોહો, જિર્ચિમ્દિય-
 વિસયપ્તેસુ વા અત્યેસુ રાગદોસવિણિગ્ગહો વા' એજ પ્રમાણે યાવત્ સ્પર્શ ઇન્દ્રિયના
 વિષયભૂત ઇષ્ટ અનિષ્ટ પદાર્થોમાં સ્પર્શેન્દ્રિયની પ્રવૃત્તિનો નિરોધ કરવો તથા
 સ્પર્શની ઇન્દ્રિયના વિષયભૂત પદાર્થોમાં ઘ્રાણેન્દ્રિય અને જિહ્વાન્દ્રિયના
 વિષયભૂત વિષયોમાં પણ એજ રીતે તેંદ્રિયોના વ્યાપારનો અથવા થવાવાળા
 રાગદ્વેષનો નિરોધ કરવો આ બધાને ઇન્દ્રિય સંલીનતા કહે છે.

'સે કિં તં કસાયપડિસંલીણયા' હૈ ભગવન્ કસાય પ્રતિસંલીનતા કેટલા
 પ્રકારની કહી છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—'કસાયપડિસંલીણયા
 ચઽવ્વિહા પન્નત્તા' હૈ ગૌતમ ! કસાય પ્રતિસંલીનતા ચાર પ્રકારની કહેલ છે.

संलीनता चतुर्विधा प्रज्ञप्ता, 'तं जहा' तद्यथा—'कोहोदयनिरोहो वा, उदयपत्तस्स वा कोहस्स विफलीकरणे' क्रोधोदयनिरोधो वा यावत्क्रोधस्योदय एव न भवेत् अथवा उदयप्राप्तस्य कार्यकरणाभिमुखीभूतस्य विफलीकरणम् यावता उदितोऽपि क्रोधः स्वकार्याय न पर्याप्तो भवेदिति । 'एवं जाव लोभोदयनिरोहो वा उदयपत्तस्स वा लोभस्स विफलीकरणं' एवं यावद्लोभोदयनिरोधो वा उदयप्राप्तस्थ वा लोभस्य विफलीकरणम्—निष्पत्तासंपादनम् । यावत्पदेन मानमाययोर्ग्रहणम् तथा च मानोदयनिरोधो वा उदयप्राप्तस्य मानस्य विफलीकरणम् एवं मायोदयनिरोधो वा उदयप्राप्ताया मायाया विफलीकरणंवेति । 'सेत्तं कसायपडिसंलीणया' सैवा कषायप्रतिसंलीनतेति भावः । 'से किं तं जोगपडिसंलीणया' अथ का सा योगप्रतिसंलीनता मनोवाकायानां गोपनमिति प्रश्नः, पण्णत्ता' हे गौतम । कषायप्रतिसंलीनता चार प्रकार की कही है 'कोहोदयनिरोहो वा उदयपत्तस्स वा कोहस्स विफलीकरणं' क्रोध के उदय का निरोध करना अथवा उदय प्राप्त क्रोध को अपने कार्य करने में विफल करना 'एवं जाव लोभोदय निरोहो वा उदयपत्तस्स वा लोभस्स विफलीकरणं' इसी प्रकार से यावत् लोभ के उदय का निरोध करना लोभ को आत्मा में नहीं होने देना—अथवा उदय प्राप्त लोभ को उसके कार्य करने में विफल बनाना यहां यावत्पद से मान माया का ग्रहण हुआ है—तथा च—मान के उदयका निरोध करना अथवा उदित मान को उसके कार्य करने से विफल करना, इसी प्रकार माया के उदय का निरोध करना और उदित हुए माया कषाय को उसके कार्य करने से रोकना यह सब कषायप्रतिसंलीनता है । 'से किं तं जोगपडिसंलीणया' हे भदन्त ! योगप्रतिसंलीनता कितने प्रकार की है ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—गौतम ।

'कोहोदयनिरोहो वा उदयपत्तस्स वा कोहस्स विफलीकरणं' क्रोधना उदयने निरोध करवे। अथवा उदयमां आवेला क्रोधने तेना कार्यथी निष्कण भनाववे। 'एवं जाव लोभोदयनिरोहो वा उदयपत्तस्स वा लोभस्स विफलीकरणं' ऐज रीते यावत् लोभना उदयने निरोध करवे—लोभने पोतानां थवा न देवे। अथवा उदयमा आवेला लोभने तेना कार्यथी निष्कण भनाववे तथा यावत्पदथी मानना उदयने निरोध करवे। अने उदयमां आवेला मानने तेना कार्यथी निष्कण भनाववे। ऐज प्रमाणे मायाना उदयने निरोध करवे। अने उदयमां आवेला माया कषायने तेना कार्य करवाथी रोकवे। आ अधाने कषाय प्रतिसंलीनता उडे छे। 'से किं तं जोगपडिसंलीणया' छे भगवन् योग प्रतिसंलीनता देखा

મગવાનાહ-‘જોગપડિસંલીળયા તિવિહા પન્નત્તા’ યોગપ્રતિસંલીનતા ત્રિવિધા-
ત્રિપ્રકારા ભવતિ, ‘તં જહા’ તથા ‘અકુસલમણણિરોહો વા ૧’ અકુસલમનો
નિરોધો વા ૧, ‘કુસલમણ ઉદીરણં વાર’ કુસલમનસ ઉદીરણમ્ કુસલસ્ય મનસઃ
કાર્યે પ્રવર્ત્તનં વાર, ‘મણસ્સ વા એગત્તી ભાવકરણં’ મનસો વા એકત્વીભાવકરણમ્
મનસોવિશિષ્ટેકાગ્રત્વેન એકતા તદ્રૂપસ્ય ભાવસ્ય કરણમ્ અથવા આત્મના સહ યા
એકતા-નિરાલંબનત્વં તદ્રૂપો ભાવસ્તસ્ય કરણં યત્ તત્ મનસ એકતા ભાવકરણ-
મિતિ । ‘અકુસલ વહ્ણિરોહો વા’ અકુસલવાગ્નિરોધો વા, ‘કુસલ વહ્ણ ઉદીરણં વા’
કુસલ વચ્ચ ઉદીરણં વા, ‘વહ્ણ વા એગત્તીભાવકરણં વા’ વચ્ચસો વા એકત્વી-
ભાવકરણં વા ઇતિ । ‘સે કિં તં કાયપડિસંલીળયા’ અથ કા સા કાયપ્રતિસં-
લીનતેતિ પ્રશ્નઃ, મગવાનાહ-‘કાયપડિસંલીળયા’ કાયપ્રતિસંલીનતા, ‘જળ્ણં
સુસમાહિય પસંતસાહરિયપાણિપાણ’ યત્ સ્વલ્લુ સુસમાહિતપ્રશાન્તસંહતપાણિ-

યોગપ્રતિસંલીનતા ત્રીણ પ્રકાર કી હૈ-જૈસે ‘અકુસલમણણિરોહો વા ૧
કુસલમણ ઉદીરણં વાર’ અકુસલ મન કા નિરોધ કરના, કુસલમન કો
કાર્ય મેં લગાના ‘મણસ્સ વા એગત્તીભાવકરણં’ અથવા મન કી એકાગ્રતા
કરના-આત્મા કે સાથ નિરાલંબનરૂપ મેં મન કો સ્થાપિત કરના ‘અકુ-
સલ વહ્ણિરોહો વા, કુસલવહ્ણ ઉદીરણં વા વહ્ણ વા એગત્તીભાવ-
કરણં વા’ અકુસલ વચન કા નિરોધ કરના, કુસલ વચન કો કાર્ય
મેં લગાના અથવા વચન કી એકાગ્રતા કરના, યહ મન વચન યોગ કી
પ્રતિસંલીનતા હૈ । ‘સે કિં તં કાયપડિસંલીળયા’ હે અર્થન્ત ! કાય
પ્રતિસંલીનતા કયા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ ‘કાયપડિસંલીળયા
જળ્ણં સુસમાહિય પસંતસાહરિયપાણિપાણ’ અછે પ્રકાર સે સમાધિપૂર્વક

પ્રકારની કહી છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-હે જૌતમ ! યોગ
પ્રતિસંલીનતા ત્રણ પ્રકારની કહી છે. તે આ પ્રમાણે છે. ‘અકુસલમણણિરોહો
વા ૧ કુસલમણઉદીરણં વા’ ૨ અકુસલ મનનો નિરોધ કરવો અને કુસલ
મનને કાર્યમાં લગાવવું. ‘મણસ્સ વા એગત્તીભાવકરણં’ અથવા મનની એકાગ્રતા
કરવી આત્માની સાથે નિરાલંબન રૂપમાં મનને સ્થાપવું. ‘અકુસલવહ્ણિરોહો
વા, કુસલવહ્ણઉદીરણં વા વહ્ણ વા એગત્તીભાવકરણં વા’ અકુસલ વચનનો નિરોધ
કરવો, કુસલ વચનને કાર્યમાં લગાવવું. અથવા વચનની એકાગ્રતા કરવી તે
મન વચન યોગની પ્રતિસંલીનતા છે. ‘સે કિં તં કાયપડિસંલીળયા’ હે ભગવન્
કાયપ્રતિસંલીનતાનું શું સ્વરૂપ છે ? અર્થાત્ કાય પ્રતિસંલીનતા કોને કહે છે ?
આ પ્રશ્નના ઉત્તરના પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘કાયપડિસંલીળયા જળ્ણં સુસમાહિય
પસંતસાહરિયપાણિપાણ’ નારી રીતે સમાધિપૂર્વક શાન્ત યત્ન હાય અને પગોને

પાદ:-સુષ્ટુ સમાધિ:-સમાધિપ્રાપ્તઃ બહિર્વૃત્ત્યા સ ચાસૌ પ્રશાન્તશ્ચાન્તર્વૃત્ત્યા યઃ
સ તથા સંદૃતમ્ અવિશ્લિપ્તતયા પાણિવાદં યેન સ સુસમાહિતપ્રશાન્તસંદૃત-
પાણિપાદઃ, 'કુમ્મો ઇવ ગુત્તિદિપ્' કુમ્મં ઇવ ગુપ્તેન્દ્રિયઃ-ગુપ્તઃ કસ્યામવસ્થાયા-
મિત્યત આહ-'અલ્લીણે પલ્લીણે' આલોનઃ ઈપલ્લીનઃ પૂર્વમ્, પશ્ચાત્ પ્રલીનઃ-
પ્રકર્ષેણ લીનઃ, 'ચિદ્વૈ' વિષ્ઠતિ, 'સેત્તં કાયપડિસંલીણયા' સૈવા કાયપ્રતિસંલી-
નતા-। 'સે ત્તં જોગપડિસંલીણયા' સૈવા યોગપ્રતિસંલીનતા। 'સે કિં તં વિવિત્ત-
સયણાસણસેવણયા' અથ કા સા વિવિત્તશયનાસનસેવનતા, 'જણં આરામેસુ
વા-ઉજ્જાણેસુ વા' યત્ત્વલુ આરામેષુ-નગરોપવનેષુ વા ઉધાનેષુ-વાટિકાસુ વા,
'જહા સોમિલુદેસણ' યથા સોમિલોદેશકે ભગવતી સુત્રસ્યાષ્ટાદશશતકસ્ય દશમો-
દેશકે, અનેન યત્ત્વલુ સૂચિતં તત્ત્વલુ એવ સર્વં દ્રષ્ટવ્યમ્। કિયત્પર્યન્તમ્ અષ્ટાદશશત-
કીયદશમોદેશક ઇદાધ્યેતવ્ય સ્તત્રાહ-'જાવ' ઇત્યાદિ, 'જાવ સેજ્જાસંથારાં
ઉવસંપજ્જિત્તાણં વિહરહ' યાવત્ત્વ શય્યાસંસ્તારકમુપસંપદ્ય ચલુ વિહરતીતિ। 'સે ત્તં
વિવિત્તસયણાસણસેવણયા' સૈવા વિવિત્તશયનાસનસેવનતા, 'સે ત્તં પડિસં-

સુશાન્ત હોકર હાથ પૈરોં કો સંકોચ કરકે 'કુમ્મો ઇવ ગુત્તિદિપ્
અલ્લીણે પલ્લીણે ચિદ્વૈ' કહુવા કે જૈસા અપની ઇન્દ્રિયોં કો ગુપ્ત
કરકે અપને મેં હી સ્થિર રહના યહ કાય કી સંલીનતા હૈ। બાહિરી
વૃત્તિ સે રહિત હોના ઇસકા નામ સુસમાહિત સમાધિ પ્રાપ્ત હૈ ઓર
અન્તર્વૃત્તિ સે રહિત હોના ઇસકા નામ પ્રશાન્ત હૈ। ઇસ પ્રકાર મન
વચન ઓર કાય કી સંભાલ સે યોગ સંલીનતા હોતી હૈ। 'સે કિં તં
વિવિત્તસયણાસણસેવણયા' હે અદન્ત ! વિવિત્ત શયનાસન સેવનતા
કિસ પ્રકાર કી હોતી હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રબુશ્રી કહતે હૈં-'વિવિત્તસયણા-
સણસેવણયા-જણં આરામેસુ ઉજ્જાણેસુ વા જહા સોમિલુદેસણ
જાવ સેજ્જાસંથારાં ઉવસંપજ્જિત્તાણં વિહરહ' જો નગરોપવનો મેં

સંકોચીને 'કુમ્મોઇવ ગુત્તિદિપ્, અલ્લીણે પલ્લીણે ચિદ્વૈ' કાયણાની માફક
પોતાની ઇન્દ્રિયોને ગુપ્ત કરીને પોતાનામાં જ સ્થિર રહેવું તે કાયપ્રતિસંલીનતા
છે. બહારની વૃત્તિથી રહિત થવું તેવું નામ સુસમાહિત સમાધિ પ્રાપ્ત છે.
અને અન્તર્વૃત્તિથી રહિત થવું તેવું નામ પ્રશાન્ત છે. આ રીતે મન, વચન
અને કાયની સંભાળપૂર્વક રહેવું તે યોગસંલીનતા છે.

'સે કિં તં વિવિત્તસયણાસણસેવણયા' હે ભગવન્ વિવિત્ત શયનાસન સેવ-
નતા કેવી હોય છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમા પ્રબુશ્રી કહે છે કે-'વિવિત્તસયણા-
સણસેવણયા જણં આરામેસુ ઉજ્જાણેસુ વા જહા સોમિલુદેસણ જાવ સેજ્જાસંથારાં
ઉવસંપજ્જિત્તાણં વિહરહ' જે નગરોના ઉપવનોમા એટલે કે બગીચાઓમા વિગેરે

હીળયા' સૈષા પ્રતિસંલીનતા નિરૂપતા । 'સેત્તં બાહિરણ તવે' તદેતદ્ વાહ્યં તપઃ
સંક્ષેપવિસ્તારાભ્યાં નિરૂપિતમિતિ ॥સૂ૦૧॥

અતઃ પરમાભ્યન્તર તપ આદિ પ્રદર્શયન્નાહ—'સે કિં તં' इत्यादि ।

મૂળમ્—સે કિં તં અભિંમતરણ તવે, અભિંમતરણ તવે છવિહે
પન્નત્તે તં જહા પાયચ્છિત્તં, વિણંઓ, વેય્યાવચ્ચે, સજ્ઞાઓ જ્ઞાણં,
વિંડસમ્મો । સે કિં તં પાયચ્છિત્તે પાયચ્છિત્તે દસવિહે પન્નત્તે
તં જહા આલોચનારિહે, જાવ પારંચિયારિહે, સે તં પાયચ્છિત્તે ।
સે કિં તં વિણં વિણં સત્તવિહે પન્નત્તે તં જહા ણાણવિણં,
દંસણવિણં ચરિત્તવિણં મણવિણં વયવિણં કાયવિણં
લોગોવચારવિણં । સે કિં તં નાણવિણં, નાણવિણં પંચવિહે
પન્નત્તે તં જહા આભિણિવોહિયનાણવિણં જાવ કેવલનાણ-
વિણં । સે તં નાણવિણં । સે કિં તં દંસણવિણં, દંસણ-
વિણં દુવિહે પન્નત્તે તં જહા સુસ્સુસણાવિણં ય અણઘ્ઘાસા-
યણાવિણં ય । સે કિં તં સુસ્સુસણાવિણં? સુસ્સુસણાવિણં

વગીચો મેં इत्यादि सोमिल के उद्देशक में कहे गये अनुसार यावत्
शय्या एवं संथारा को लेकर बिहार करता है यह विविक्त शयनासन
सेवनता है । सोमिलोद्देशक यह इसी भगवती सूत्रका १८ वे शतक
का दशवां उद्देशक है । इस प्रकार से यहां तक 'से तं पडिसंलीणया'
प्रतिसंलीनता का कथन किया गया है । 'से तं बाहिरण तवे' इस प्रकार
अनशन से लेकर प्रतिसंलीनता तक यह सब बाह्य तप संक्षेप और
विस्तार से निरूपित किया ॥सू०१॥

સોમિલના ઉદ્દેશમાં કહ્યા પ્રમાણે યાવત્ શય્યા અને સંથારાને લઈને વિહાર
કરે છે. આ વિવક્તશયનાસન સેવનતા છે. સોમિલોદ્દેશક આ ભગવતીસૂત્રના
૧૮ અઠારમા શતકનો દશમો ઉદ્દેશો છે. તેમાં આ રીતે 'સે તં પડિસંલીળયા'
પ્રતિસંલીનતાનું કથન કરેલ છે. 'સે તં બાહિરણ તવે' આ રીતે અનશનથી
લઈને પ્રતિસંલીનતા સુધી આ સઘળું બાહ્ય તપ સંક્ષેપ અને વિસ્તારથી
નિરૂપિત કરેલ છે. ॥સૂ૦ ૬॥

अणेगविहे पन्नत्ते, तं जहा सक्कारेइ वा सम्माणेइ वा जहा
चोदसमसए तइए उद्देसए जाव पडिसंसाहणया । से तं सुस्सू-
सणाविणए । से किं तं अणच्चासायणाविणए अणच्चासायणा-
विणए पणयालीसविहे पन्नत्ते, तं जहा अरहंताणं अणच्चा-
सायणयां, अरहंतपन्नत्तस्स धम्मस्स अणच्चासायणा, आय-
रियाणं अणच्चासायणयां उवज्झायाणं अणच्चासायणयां,
थेराणं अणच्चासायणयां, कुलस्स अणच्चासायणयां, गणस्स
अणच्चासायणयां, संघस्स अणच्चासायणयां, किरियाए अण-
च्चासायणयां, संभोगस्स अणच्चासायणयां, आभिणिबोहिय-
णाणस्स अणच्चासायणयां जाव केवलनाणस्स अणच्चासाय-
णया १५ । एएसिं चेव भत्तिवहुमाणेणं ३० । एएसिं चेव वन्नसंज-
लणयाए ४५ । से तं अणच्चासायणयाविणए, से तं दंसणविणए ।
से किं तं चरित्तविणए चरित्तविणए पंचविहे पन्नत्ते तं जहा
सामाइयचरित्तविणए ? जाव अहक्खायचरित्तविणए से तं
चरित्तविणए । से किं तं मणविणए, मणविणए दुविहे पन्नत्ते, तं
जहा पसत्थमणविणए अपसत्थमणविणए य । से किं तं पसत्थ-
मणविणए, पसत्थमणविणए सत्तविहे पन्नत्ते तं जहा-अपा-
वणं असावज्जे अकिरिएं, निरुवक्केसे, अणहवकरे, अच्छविकेरे,
अभूयाभिसंकंणे, से तं पसत्थमणविणए । से किं तं अपसत्थ-
मणविणए, अपसत्थमणविणए सत्तविहे पन्नत्ते, तं जहा पावणं,
सावज्जे, सकिरिएं, सउवक्केसे, अणहवयकरे, छविकेरे, भूयाभि-
संकंणे । से तं अपसत्थमणविणए । से तं मणविणए । से किं तं
वइविणए, वइविणए दुविहे पन्नत्ते तं जहा पसत्थवइविणए
अपसत्थवइविणए य । से किं तं पसत्थवइविणए, पसत्थ-

वइविणए सत्तविहे पन्नत्ते तं जहा-अपावए असावज्जे जाव
 अभूयाभिसंकणे से तं पसत्थवइविणए । से किं तं अपसत्थ-
 वइविणए, अपसत्थवइविणए सत्तविहे पन्नत्ते तं जहा-पावए
 सावज्जे जाव भूयाभिसंकणे । से तं अपसत्थवइविणए से तं
 वइविणए । से किं तं कायविणए, कायविणए दुविहे पन्नत्ते,
 तं जहा पसत्थ कायविणए य अपसत्थ कायविणए य । से किं तं
 पसत्थकायविणए, पसत्थकायविणए सत्तविहे पन्नत्ते तं जहा
 आउत्तं गमणं१, आउत्तं ठाणं२, आउत्तं निसीयणं३, आउत्तं
 तुयट्ठणं४, आउत्तं उल्लंघणं५, आउत्तं पल्लंघणं६, आउत्तं
 सविंदियजोगजुंजुणया ७ । से तं पसत्थकायविणए । से किं तं
 अपसत्थकायविणए, अपसत्थकायविणए सत्तविहे पन्नत्ते,
 तं जहा-अणाउत्तं गमणं१, जाव अणाउत्तं सविंदियजोगजुंजु-
 णया । से तं अपसत्थकायविणए । से तं कायविणए । से किं
 तं लोगोवयारविणए, लोगोवयारविणए सत्तविहे पन्नत्ते, तं
 जहा-अब्भसवत्तियं१, परछंदाणुवत्तियं२, कज्जहेउं३, कयपडि-
 कइया४, अत्तगवेसणया५, देसकालणया६, सव्वत्थेसु अप्पडि-
 लोभया७ । से तं लोगोवयारविणए । से तं विणए । से किं तं
 वेयावच्चे, वेयावच्चे दसविहे पन्नत्ते, तं जहा-आयरियवेया-
 वच्चे१, उवज्झायवेयावच्चे२, थेरवेयावच्चे३, तवस्सिवेयावच्चे४,
 गिलाणवेयावच्चे५, सेहवेयावच्चे६, कुलवेयावच्चे७, गणवेया-
 वच्चे८, संघवेयावच्चे९, साहम्मियवेयावच्चे१०, से तं वेयावच्चे ।
 से किं तं सज्झाए, सज्झाए पंचविहे पन्नत्ते तं जहा-वायणा१,
 पडिपुच्छणा२, परिवट्ठणा३, अणुप्पेहा४, धम्मकहा५, से तं
 सज्झाए ॥सू० १०॥

छाया—अथ किं तत् आभ्यन्तरं तपः, आभ्यन्तरं तपः पञ्चविधं प्रज्ञप्तम्
तद्यथा—प्रायश्चित्तम् १, विनयः २, वैयावृत्त्यम् ३, स्वाध्यायः ४, ध्यानम् ५,
व्युत्सर्गः ६, । अथ—किं तत् प्रायश्चित्तम्, प्रायश्चित्तं दशविधं प्रज्ञप्तम् तद्यथा—
आलोचनाहर्मम् १, यावत् पाराश्रिकार्हम् १० । तदेतत्प्रायश्चित्तम् । अथ किं स
विनयः? विनयः सप्तविधः प्रज्ञप्तः, तद्यथा—ज्ञानविनयः १, दर्शनविनयः २, चारि-
त्रविनयः ३, मनो विनयः ४, वाग्विनयः ५, कायविनयः ६, लोकोपचारविनयः ७ ।
अथ किं स ज्ञानविनयः, ज्ञानविनयः पञ्चविधः प्रज्ञप्तः तद्यथा—आमिनिबोधिक-
ज्ञानविनयः, यावत् केवलज्ञानविनयः, सैष ज्ञानविनयः । अथ किं स दर्शनविनयः,
दर्शनविनयो द्विविधः प्रज्ञप्तः, तद्यथा—शुश्रूषणाविनयश्च—अनत्याशातनाविनयश्च ।
अथ किं स शुश्रूषणाविनयः, शुश्रूषणाविनयोऽनेकविधः प्रज्ञप्तः,—सत्कार इति वा
समानमिति वा यथा चतुर्दशशतके तृतीयोद्देशके यावत्प्रतिसंसाधनता सैष शुश्रू-
षणा विनयः । अथ कोऽसौ अनत्याशातनाविनयः, अनत्याशातनाविनयः पञ्चचत्वारिं-
शद्विधः प्रज्ञप्तः, तद्यथा—अर्हता मनत्याशातनता १, अर्हत्प्रज्ञप्तस्य धर्मस्यानत्या-
शातनता २, आचार्याणामनत्याशातनता ३, उपाध्यायानामनत्याशातनता ४, स्थ-
विराणामनत्याशातनता ५, कुलस्यानत्याशातनता ६, गणस्यानत्याशातनता ७,
संघस्यानत्याशातनता ८, क्रियाया अनत्याशातनता ९, संभोगस्य (समानधार्मि-
कस्य) अनत्याशातनता १०, आमिनिबोधिकज्ञानस्यानत्याशातनता ११, यावत्के-
वलज्ञानस्यानत्याशातनता १५ । एतेषामेव भक्तिबहुमानेन ३० । एतेषा-
मेव संज्वलनतया ४५ । सैष अनत्याशातनाविनयः, सैष दर्शनविनयः । अथ
किं स चारित्रविनयः, चारित्रविनयः पञ्चविधः प्रज्ञप्तः, तद्यथा—सामायिक-
चारित्रविनयः १, यावद् यथारूपातचारित्रविनयः ५, । सैष चारित्रविनयः ।
अथ कः स मनोविनयः, मनोविनयो द्विविधः प्रज्ञप्तः, तद्यथा प्रशस्तमनो-
विनयः, अप्रशस्तमनोविनयश्च । अथ कः स प्रशस्तमनोविनयः, प्रशस्तमनोविनयः
सप्तविधः प्रज्ञप्तः तद्यथा—आयापकः १, असावधः २, अक्रियः ३, निरूपकलेशः ४,
अनाश्रवकरः ५, अक्षपिकरः ६, अभूताभिश्ङ्कनम् ७, सैष प्रशस्तमनोविनयः । अथ कः
सः अप्रशस्तमनोविनयः १, अप्रशस्तमनोविनयः सप्तविधः प्रज्ञप्तः—तद्यथा पापकः १,
सावधः २, सक्रियः ३, सोपकलेशः ४, आश्रवकरः ५, क्षपिकरः ६, भूताभिश्ङ्कनम् ७,
स एष अप्रशस्तमनोविनयः, स एष मनोविनयः । अथ कः स वचनविनयः १
वचनविनयो द्विविधः प्रज्ञप्तः तद्यथा—प्रशस्तवचनविनयश्च अप्रशस्तवचन-
विनयश्च । अथ कः स प्रशस्तवचनविनयः, प्रशस्तवचनविनयः सप्तविधः
प्रज्ञप्तः असावधः १, असावधो यावद् अभूताभिश्ङ्कनम् ७, सोऽयं प्रशस्तवचन-
विनयः । अथ कः सः अप्रशस्तवचनविनयः, अप्रशस्तवचनविनयः सप्तविधः प्रज्ञप्तः,

તથા—પાપકઃ સાવધો યાવદ્ ભૂતાભિશક્લનમ્ ૭ સ એષ અપ્રશસ્તવચનવિનયઃ, સ એષ વચનવિનયઃ । અથ કઃ સ કાયવિનયઃ, કાયવિનયો દ્વિવિધઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ, તથા—પ્રશસ્તકાયવિનયશ્ચાપ્રશસ્તકાયવિનયથ । અથ કઃ સ પ્રશસ્તકાયવિનયઃ, પ્રશસ્તકાયવિનયઃ સપ્તવિધઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ, તથા—આયુક્તં ગમનમ્ ૧, આયુક્તં સ્થાનમ્ ૨, આયુક્તમ્ નિષીદનમ્ ૩, આયુક્તં ત્વકૂર્વર્તનમ્ ૪, આયુક્તમ્ પુલ્લંઘનમ્ ૫, આયુક્તમ્ પ્રલંઘનમ્ ૬, આયુક્તં સર્વેન્દ્રિયયોગયુજ્જનમ્ ૭ । સ એષ પ્રશસ્તકાયવિનયઃ । અથ કઃ સોઽપ્રશસ્તકાયવિનયઃ, અપ્રશસ્તકાયવિનયઃ સપ્તવિધઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ તથા—અનાયુક્તં ગમનમ્ યાવદ્ અનાયુક્તં સર્વેન્દ્રિયયોગયુજ્જનમ્ । સ એષ અપ્રશસ્તકાયવિનયઃ । સ એષ કાયવિનયઃ । અથ કઃ સ લોકોપચારવિનયઃ, લોકોપચારવિનયઃ સપ્તવિધઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ, તથા—અભ્યાસવૃત્તિકમ્ ૧, પરચ્છન્દાનુવૃત્તિકમ્ ૨, કાર્યહેતુઃ ૩, કૃતપ્રતિકૃતિતા ૪, આર્ત (આત્મ) ગવેષણતા ૫, દેશકાલજ્ઞતા ૬, સર્વાર્થેષુ અપ્રતિલોભતા ૭ । સ એષ લોકોપચારવિનયઃ । સ એષ વિનયઃ । અથ કિં તત્ વૈયાવૃત્ત્યમ્ ? વૈયાવૃત્ત્યં દશવિધં પ્રજ્ઞપ્તમ્ આચાર્યવૈયાવૃત્ત્યમ્ ૧, ઉપાધ્યાયવૈયાવૃત્ત્યમ્ ૨, સ્થવિરવૈયાવૃત્ત્યમ્ ૩, તપસ્વિવૈયાવૃત્ત્યમ્ ૪, ગ્લાનવૈયાવૃત્ત્યમ્ ૫, શૈક્ષવૈયાવૃત્ત્યમ્ ૬, કુલવૈયાવૃત્ત્યમ્ ૭, ગણવૈયાવૃત્ત્યમ્ ૮, સંઘવૈયાવૃત્ત્યમ્ ૯, સાધર્મિકવૈયાવૃત્ત્યમ્ ૧૦, । તદેતદ્વૈયાવૃત્ત્યમ્ । અથ કઃ સ સ્વાધ્યાયઃ, સ્વાધ્યાયઃ પञ्चવિધઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ, તથા—વાચના ૧, પ્રતિપૃચ્છના ૨, પરિવર્તના ૩, અનુપ્રેક્ષા ૪, ધર્મકથા ૫, સ એષ સ્વાધ્યાયઃ ॥ સૂ ૧૦ ॥

ટીકા—વાહ્યં તપઃ પ્રદર્શ્ય ક્રમપ્રાપ્તમાભ્યન્તરતપો દર્શયિતુમાહ—‘સે કિં તં’ इत्यादि, ‘સે કિં તં’ અર્ઘિમતરણ તવે’ અથ કિં તત્ આભ્યન્તરં તપઃ, અન્તઃસ્થ તપસઃ કિં લક્ષણં કિયન્તથ ભેદા इति પ્રશ્નઃ, મગવાનાહ—‘અર્ઘિમતરણ તવે છન્વિહે પન્નત્તે’ વાહ્યવ્યાપારાનપેક્ષત્વમેવ સામાન્યં લક્ષણમ્ આભ્યન્તરતપસઃ

અથ આભ્યન્તર તપ કા કથન ક્રિયા જાતા છે—‘સે કિં તં અર્ઘિમતરણ તવે’ इत्यादि ।

ટીકાર્થ—‘સે કિં તં અર્ઘિમતરણ તવે’ હે મદન્ત ! આભ્યન્તર તપ કયા છે ઓર હસકે કિતને ભેદ છે ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હું—‘અર્ઘિમતરણ તવે છન્વિહે પન્નત્તે’ જિસ તપ મેં વાહ્યવ્યાપાર કી અપેક્ષા નહીં હોતી

હવે આભ્યન્તર તપત્તું નિરૂપણ કરવામાં આવે છે.

‘સે કિં તં અર્ઘિમતરણ તવે’ इत्यादि

ટીકાર્થ—‘સે કિં તં અર્ઘિમતરણ તવે’ હે મગવન્ આભ્યન્તર તપત્તું શું સ્વરૂપ છે ? અને તેના ઢેટલા ભેદો છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘અર્ઘિમતરણ તવે છન્વિહે પન્નત્તે’ એ તપમાં વાહ્ય ક્રિયાની અપેક્ષા

તત્ત્વાભ્યન્તરં તપઃ षड્વિધમ્-ષટ્ પ્રકારકં મજ્જન્તમ્ પ્રકારભેદમેવ દર્શયતિ-‘તં જહા’ ઇત્યાદિ, ‘તં જહા’ તથથા-‘પ્રાયશ્ચિત્તં’ પ્રાયશ્ચિત્તમિદં પ્રાયશ્ચિત્તશબ્દેન અપરાધવિશુદ્ધિઃ કથ્યતે પ્રાયસ શબ્દઃ પાપપરકઃ ચિત્તશબ્દશ્ચ શુદ્ધિપરકઃ, તદુક્તમ્-‘પ્રાયઃ પાપં વિજ્ઞાનીયાત્ ચિત્તં તસ્ય વિશોધનમ્’ મિત્તિ, તદિદં પ્રથમ-માભ્યન્તરં તપઃ ‘વિનયો’ વિનયઃ વિ-વિશેષેણ નીયતે-મોક્ષોન્મુલ્ક આત્મા ક્રિયતે યેન સ વિનયઃ-આન્તરો ધર્મવિશેષઃ સોડયં દ્વિતીયં તપઃ । ‘વૈયાવૃત્ત્યં’ વૈયાવૃત્ત્યં ભક્તપાનાદિભિઃ સેવાકરણં ગુર્વાદીનામિત્તિ તૃતીયં તપઃ ૩, ‘સજ્ઞાઓ’ સ્વાધ્યાયઃ-મૂલસૂત્રપઠનમ્ ઇતિ ચતુર્થં તપઃ ૪ । ‘જ્ઞાણં’ ધ્યાનમ્- એકાગ્રતાયૈ મનસઃ સ્થિરીકરણમ્ ઇતિ પશ્ચમં તપઃ ૫ । ‘વિડસ્સગ્ગો’ વ્યુત્સર્ગઃ-કાયમમત્ક-

હૈ વહી આભ્યન્તર તપ કા સામાન્ય લક્ષણ હૈ । યહ આભ્યન્તર તપ ૬ પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ ‘તં જહા’ જૈસે-‘પ્રાયશ્ચિત્તં’ પ્રાયશ્ચિત્તં ૧ યહાં પ્રાયશ્ચિત્ત શબ્દ સે અપરાધ કી વિશુદ્ધિ કહી ગઈ હૈ, કયોંકિ પ્રાયસ શબ્દ કા અર્થ પાપ હૈ ઓર ચિત્ત શબ્દ કા અર્થ શુદ્ધિ હૈ । સો હી કહા હૈ-‘પ્રાયઃ પાપં વિજ્ઞાનીયાત્ ચિત્તં તસ્ય વિશોધનમ્’ હસ પ્રકાર પાપ કી શુદ્ધિ જિસ તપ સે હોતી હૈ વહ આભ્યન્તર તપ કા પ્રથમ ભેદ હૈ આભ્યન્તર તપ કા દ્વિતીય ભેદ વિનય હૈ । જિસ તપ સે આત્મા વિશેષરૂપ સે મોક્ષ કે સન્મુલ્ક ક્રિયા જાતા હૈ વહ વિનય હૈ । હસકા તીસરા ભેદ વૈયાવૃત્ત્ય હૈ । ગુરુજન આદિ જનોં કી ભક્તપાન આદિ દ્વારા સેવા કરના સો વૈયાવૃત્ત્ય હૈ । ‘સજ્ઞાઓ’-સ્વાધ્યાય-યહ હસકા ચોથા ભેદ હૈ । સૂત્ર કા પઠનાદિકરના હસકા નામ સ્વાધ્યાય હૈ । ‘જ્ઞાણં’ યહ હસકા

હોતી નથી તે આભ્યન્તર તપ કહેવાય છે આ આભ્યન્તર તપ ૬ છ પ્રકારનું કહેલ છે. ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે. ‘પ્રાયશ્ચિત્તં’ પ્રાયશ્ચિત્ત ૧ અહિયાં પ્રાયશ્ચિત્ત શબ્દથી અપરાધની શુદ્ધિ અહણ કરેલ છે. કેમકે પ્રાયસ શબ્દનો અર્થ ‘પાપ’ થાય છે. અને ચિત્ત શબ્દનો અર્થ શુદ્ધિ છે તેજ કહ્યું છે કે-‘પ્રાયઃ પાપ વિજ્ઞાનીયાત્ ચિત્ત તસ્ય વિશોધનમ્’ આ રીતે જેનાથી પાપની શુદ્ધિ થાય છે એવું જે તપ તે આભ્યન્તર તપનો પહેલો ભેદ છે. ૧ આભ્યન્તરનો બીજો ભેદ વિનય છે ૨ જે તપથી આત્મા વિશેષપણથી મોક્ષની નજીક જાય છે તે વિનય છે તેનો ત્રીજો ભેદ વૈયાવૃત્ત્ય છે ૩ ગુરુજન વિગેરેની ભક્તપાન વિગેરેથી સેવા કરવી તેનું નામ વૈયાવૃત્ત્ય છે. ‘સજ્ઞાઓ’ સ્વાધ્યાય એ આભ્યન્તર તપનો ચોથો ભેદ છે. ૪ મૂલસૂત્રને લઘુવું તેનું નામ સ્વાધ્યાય છે. ૫ ‘જ્ઞાણં’ ધ્યાન એ

પરિત્યાગ इत्यर्थ इति षष्ठमाभ्यन्तरं तपः ६ । सम्प्रति तद्भेदान् दर्शयति—‘से किं तं पायच्छित्ते’ अथ किं तत् प्रायश्चित्तम् प्रायश्चित्तपदेन कियत्संख्यकस्य कस्य च ग्रहणं कर्तव्यमिति प्रश्नः, भगवानाह—‘पायच्छित्ते दसविधे पन्नत्ते’ प्रायश्चित्तं दशविधम्—दशप्रकारकं प्रज्ञप्तम्, ‘तं जहा’ तद्यथा—‘आलोचणारिहे’ आलोचनाहम्—आलोचनायोग्यम् ‘जाव पारंचियारिहे’ यावत्पाराश्रिकार्हम्, अत्र यावत्पदेन बाह्यतपः प्रकरणपरिपठितानां प्रतिक्रमणार्हतदुभयार्हविवेकार्हव्युत्सर्गार्हतपोऽर्हं छेदार्हं—मूलार्हानवस्थाप्यार्हाणां संग्रहो भवति एतेषां स्वरूपं तु तत एव द्रष्टव्यमिति । ‘सेत्तं पायच्छित्ते’ तदेतत् प्रायश्चित्तं कथितमिति । ‘से किं तं विणए’

પાંચમાં ભેદ હૈ એકાગ્રતા કે નિમિત્ત મન કો સ્થિર કરના ધ્યાન હૈ । ‘વિઝક્ષણો’ વ્યુત્સર્ગ યહ હસકા છદ્વા ભેદ હૈ । હસકા અર્થ હૈ શરીર સે સમત્વ કા ત્યાગ કરના અર્થાત્ કાયોત્સર્ગ કરના । હસ પ્રકાર સે યે ૬ આભ્યન્તર તપ હૈ । ‘સે કિં તં પાયચ્છિત્તે’ હૈ અદન્ત ! પ્રાયશ્ચિત્ત કિતને પ્રકાર કા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ—‘પાયચ્છિત્તે દસવિધે પન્નત્તે’ હૈ ગૌતમ । પ્રાયશ્ચિત્ત દશ પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ—‘તં જહા’ જૈસે—‘આલોચનારિહે જાવ પારંચિયારિહે’ આલોચના કે યોગ્ય યાવત્ પારંચિતક કે યોગ્ય, યહાં યાવત્પદ સે બાહ્યતપ કે પ્રકરણ સે પૂર્વ પઠિત ‘પ્રતિક્રમણ કે યોગ્ય, તદુભયકે યોગ્ય, વિવેકકે યોગ્ય, વ્યુત્સર્ગ કે યોગ્ય, તપ કે યોગ્ય, છેદ કે યોગ્ય મૂલ કે યોગ્ય અનવસ્થાપ્ય કે યોગ્ય’ હન પદોં કા ગ્રહણ હુઆ હૈ । હનકા લક્ષણ બહોં સૂત્ર નૌ ૯ સે જાનના ચાહિયે । ‘સે ત્તં પાયચ્છિત્તે’ હસ પ્રકાર સે યહ આભ્યન્તર

તેનો પાંચમો ભેદ છે. એકાગ્રતા થવા માટે મનને સ્થિર કરવું તે ધ્યાન છે તથા સૂત્રાર્થનું ચિંતન કરવું તે. પણ ધ્યાન કહેવાય છે. ૫ ‘વિઝક્ષણો’ વ્યુત્સર્ગ એ તેનો છઠો ભેદ છે. ૬ વ્યુત્સર્ગ એટલે શરીરમાં સમત્વનો ત્યાગ કરવો અર્થાત્ કાયોત્સર્ગ કરવો. આ રીતે આ છ આભ્યન્તર તપ કહેલ છે.

‘સે કિં તં પાયશ્ચિત્તે’ હે ભગવન્ પ્રાયશ્ચિત્ત કેટલા પ્રકારનું કહેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘પાયચ્છિત્તે દસવિધે પન્નત્તે’ હે ગૌતમ ! પ્રાયશ્ચિત્ત દશ પ્રકારનું કહ્યું છે. ‘તં જહા’ તે દસ પ્રકાર આ પ્રમાણે છે. ‘આલોચનારિહે જાવ પારંચિયારિહે’ આલોચના યોગ્ય યાવત્પદથી બાહ્યતપના પ્રકરણમાં કહેલ—પ્રતિક્રમણને યોગ્ય, તદુભય યોગ્ય, વિવેકને યોગ્ય, વ્યુત્સર્ગને યોગ્ય અનવસ્થાપ્યને યોગ્ય અને પારંચિતને યોગ્ય આ બધાનું લક્ષણ ત્યાંજ સૂત્ર નવમાંથી સમજવું. ‘સે ત્તં પાયચ્છિત્તે’ આ રીતે આ આભ્યન્તર પદનો

અથ કઃ સ વિનય ઇતિ વિનયવિષયકઃ પ્રશ્નઃ, મગવાનાહ-‘વિણે સત્તવિહે પન્નત્તે’ વિનયઃ સપ્તવિધઃ-સપ્તપ્રકારકઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ । ‘તં જહા’ તથા-‘નાણવિણે’ જ્ઞાનવિનયઃ, તત્ર જ્ઞાનવિનયો મતિશ્રુતાદિજ્ઞાનાનાં શ્રદ્ધાનભક્તિવહુમાન-તદ્દર્શ્યભાવનાવિધિગ્રહણાભ્યાસરૂપઃ । ‘દંસણવિણે’ દર્શનવિનયઃ સમ્યગ્દર્શન-ગુણાધિકેષુ શુશ્રૂષાદિરૂપઃ । ‘ચરિત્તવિણે’ ચારિત્રવિનયઃ સામાયિકાદિ ચારિ-ત્રાણાં સમ્યક્ શ્રદ્ધાનકરણપ્રરૂપણાનિ । ‘મણવિણે’ મનોવિનયઃ-મનસા વહુ-માનકરણમ્, ‘વચવિણે’ વચનવિનયઃ-વચસા વહુમાનકરણમ્ ‘કાયવિણે’ કાયવિનયઃ-કાયેન નમસ્કારાદિના વહુમાનકરણમ્ ‘લોગોવચારવિણે’ લોકો-

તપ કા પ્રથમ ભેદ પ્રાયશ્ચિત્ત હૈ । ‘સે કિં તં વિણે’ હે ભદન્ત ! વિનય તપ કિતને પ્રકાર કા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ-‘વિણે સત્તવિહે પન્નત્તે’ હે ગૌતમ ! વિનય સાત પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ । ‘તં જહા’ જૈસે-‘નાણવિણે’ જ્ઞાનવિનય મતિશ્રુત આદિ જ્ઞાનો કા શ્રદ્ધાન કરના, ડનકી ભક્તિ કરના, ડનકા વહુમાન કરના તત્પ્રતિપાદિત અર્થ કી ભાવના, વિધિ ગ્રહણ ઓર અભ્યાસ કરના યહ સવ જ્ઞાન વિનય હૈ । ‘દંસણવિણે’ દર્શનવિનય સમ્યગ્દર્શનગુણ સે યુક્ત પુરુષો કી સેવા શુશ્રૂષા આદિ કરના આદિ ‘ચરિત્તવિણે’ ચારિત્રવિનય-સામાયિક આદિ ચારિત્રો કી સમ્યક્ શ્રદ્ધા કરના ડનકા યથાર્થ રૂપ સે પ્રરૂપણ કરના આદિ ‘મણવિણે’ મનો વિનય-મન સે વહુમાન કરના ‘વચ વિણે’ વચન વિનય-વચન સે વહુમાન કરના । ‘કાયવિણે’ કાય વિનય-કાય સે નમસ્કાર આદિ દ્વારા વહુમાન કરના । ‘લોગોવચાર

પહેલો ભેદ પ્રાયશ્ચિત્ત છે ‘સે કિં ત વિણે’ હે ભગવન્ વિનય તપ કેટલા પ્રકારનું કહેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘વિણે સત્તવિહે પન્નત્તે’ હે ગૌતમ ! વિનય સાત પ્રકારનો કહેલ છે ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે. ‘નાણવિણે’ જ્ઞાનવિનય, મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન વિગેરે જ્ઞાનોનું શ્રદ્ધાન કરવું તેની ભક્તિ કરવી તેનું બહુમાન કરવું તેમાં પ્રતિપાદન કરેલ અર્થની ભાવના કરવી વિધિગ્રહણ અને અભ્યાસ કરવો તે બધાને જ્ઞાન વિનય સમજવો. ‘દંસણવિણે’ દર્શનવિનય સમ્યગ્દર્શન શુશ્રૂષી યુક્ત પુરુષોની સેવા શુશ્રૂષા વિગેરે કરવી ‘ચરિત્તવિણે’ ચારિત્રવિનય-સામાયિક વિગેરે ચારિત્રોમાં શ્રદ્ધા કરવી અને યથાર્થ રૂપથી તેની પ્રરૂપણા કરવી તે ચારિત્ર વિનય છે. ‘મણ-વિણે’ મનોવિનય મનથી બહુમાન કરવું તે મનોવિનય છે ‘વચવિણે’ વચનથી વિનય કરવો તે વચન વિનય છે. ‘કાયવિણે’ કાયથી નમસ્કાર વિગેરે પ્રકારે

પચારવિનયઃ, લોકાનામુપચારો વ્યવહારસ્તદ્રૂપો વિનયઃ ! સ લોકોપચારવિનય
 इति । ‘સે કિં તં નાણવિનય’ અથ કઃ સ જ્ઞાનવિનયઃ ? મગ્ધવાનાહ-‘નાણવિનય
 પંચવિદે પન્નત્તે’ જ્ઞાનવિનયઃ પશ્ચવિધઃ-પશ્ચપ્રકારકઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ ‘તં જહા’ તથથા-
 ‘આમિણિવોહિયનાણવિનય’ આમિણિવોધિકજ્ઞાનવિનયઃ પ્રથમઃ । ‘જાવ કેવલ-
 નાણવિનય’ યાવત્ કેવલજ્ઞાનવિનયઃ પશ્ચમઃ । અત્ર યાવત્પદેન શ્રુતજ્ઞાનવિનયા-
 વધિજ્ઞાનવિનયમન-પર્યવજ્ઞાનવિનયાનાં સંગ્રહો ભવતિ । ‘સેત્તં નાણવિનય’ સ
 एष उपरि प्रतिपादितो ज्ञानविनय इति । ‘સે કિં તં દંસણવિનય’ અથ કઃ સ
 दर्शनविनय इति दर्शनविनय विषयकः मदनः, મગ્ધવાનાહ-‘દંસણવિનય દુવિદે
 પન્નત્તે’ દર્શનવિનયો દ્વિવિધઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ ‘તં જહા’ તથથા-‘સુસ્સસણાવિનય ય’
 शुश्रूषणा विनयश्च, शुश्रूषणा-सेवा सैव विनयः-विधिवत् सान्नीप्येन गुर्वादीनां

વિનય’ લોકોપચાર વિનય લોકોં કા વ્યવહાર રૂપવિનય । હસ પ્રકાર
 સે વિનય સાત પ્રકાર કા હૈ । ‘સે કિં તં નાણવિનય’ હે ભદન્ત ! જ્ઞાન
 વિનય કિતને પ્રકાર કા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રમુશ્રી કહતે હૈ-‘નાણવિનય
 પંચવિદે પળ્લત્તે’ હે ગૌતમ ! જ્ઞાનવિનય પાંચ પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ ।
 ‘તં જહા’ જૈસે ‘આમિણિવોહિયનાણવિનય’ આમિણિવોધિક જ્ઞાન
 વિનય ? ‘જાવ-કેવલનાણવિનય’ યાવત્ કેવલજ્ઞાનવિનય યહાં યાવત્
 શબ્દ સે શ્રુતજ્ઞાનવિનય, અર્વાધિજ્ઞાનવિનય ઔર મનઃ પર્યવજ્ઞાનવિનય’
 દન ત્રીન વિનયો કા ગ્રહણ હુઆ હૈ । ‘સે ત્તં નાણવિનય’ હસ પ્રકાર
 સે ચહ જ્ઞાનવિનય ૫ પ્રકાર કા હૈ ‘સે કિં તં દંસણવિનય’ હે ભદન્ત !
 दर्शन विनय कितने प्रकार का है ? उत्तर में प्रमुश्री कहते हैं-‘દંસણ
 વિનય દુવિદે પળ્લત્તે’ હે ગૌતમ ! દર્શન વિનય દો પ્રકાર કા કહા

પહુગાન કરવું તે કાયવિનય છે. ‘લોકોપચારવિનય’ લોકોપચાર વિનય-
 લોકોના વ્યવહારરૂપ વિનયને લોકોપચારવિનય કહે છે. આ રીતે વિનય સાત
 પ્રકારનો થાય છે. ‘સે કિં તં નાણવિનય’ હે ભગવન્ જ્ઞાનવિનય કેટલા પ્રકાર-
 નો કહેવ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રમુશ્રી કહે છે કે-‘નાણવિનય પંચવિદે
 પળ્લત્તે’ હે ગૌતમ ! જ્ઞાનવિનય પાંચ પ્રકારનો કહેવ છે. ‘તં જહા’ તે આ
 પ્રમાણે છે-‘આમિણિવોહિયનાણવિનય’ આમિણિવોધિકજ્ઞાન વિનય ૧ ‘જાવ
 કેવલનાણવિનય’ યાવત્ શ્રુતજ્ઞાન વિનય ૨ અર્વાધિજ્ઞાન વિનય ૩ મનઃપર્યવજ્ઞાન
 વિનય ૪ અને દેવજ્ઞાન વિનય ૫ ‘સેત્તં નાણવિનય’ આ રીતે જ્ઞાનવિનય
 પાંચ પ્રકારનો થાય છે. ‘સે કિં તં દંસણવિનય’ હે ભગવન્ દર્શનવિનય કેટલા
 પ્રકારનો છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રમુ કહે છે કે-‘દંસણવિનય દુવિદે પન્નત્તે’
 હે ગૌતમ ! દર્શનવિનય દો પ્રકારનો કહેવ છે. ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે.

સેવા કરણમિતિ શુશ્રૂષણાવિનય ઇતિ । ‘અણચ્ચાસાયણાવિણં ય’ અનત્યાશાતના-
વિનયશ્ચ, અતિ-અતિશયેન-આ-આયઃ-સમ્યક્ત્વાદેર્લાભઃ, તસ્ય શાતના ઇતિ
અત્યાશાતના તન્નિષેધોઽનત્યાશાતના પૃષોદરાદિત્વાત્સાધુઃ । ‘સે કિં તં સુસ્સૂસણા
વિણં’ અથ કઃ સ શુશ્રૂષણાવિનય ઇતિ પ્રશ્નઃ, મગવાનાહ-‘સુસ્સૂસણાવિણં
અણેગવિહે પન્નત્તે’ શુશ્રૂષણા વિનયોઽનેકવિધઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ । ‘તં જહા’ તથથા-‘સકારે
હ’ સત્કાર ઇતિ વા-વિનયાર્હસ્ય સત્કારાદિકરણમિતિ । ‘સમ્માણેઙ્ગ વા’ સન્માન-
મિતિ વા ગુર્વાદેઃ પ્રશસ્તાહારાદિના સંમાનનમિતિ વા, ‘જહા ચઉદસમસં તદ્દે
ઉદેસં જાવ પહિસંસાહણયા’ યથા ચતુર્દશશતે તૃતીયોદ્દેશકે યાવત્ પ્રતિસંસા-
ધનતા મગવતી સૂત્રસ્ય ચતુર્દશશતકીયતૃતીયોદ્દેશકે સત્કારાદારભ્ય પ્રતિસંસા-

ગયા હૈ-‘તં જહા’ જૈસે-‘સુસ્સૂસણાવિણં ય અણચ્ચાસાયણાવિણં
ય’ શુશ્રૂષણાવિનય ઓર અનત્યાશાતનારૂપ વિનય ગુરુ આદિકોં કી
વિધિવત્ સેવા શુશ્રૂષા કરના યહ શુશ્રૂષણા વિનય હૈ ઓર જિસ વિનય
સે સમ્યક્ત્વાદિ કા લાભ હોતા હૈ વહ અનત્યાશાતના વિનય હૈ । ‘સે
કિં તં સુસ્સૂસણા વિણં’ હે અદન્ત । શુશ્રૂષણા વિનય કિતને પ્રકાર
કા હોતા હૈ ? પ્રશ્નશ્રી કહતે હૈ-‘સુસ્સૂસણા વિણં અણેગવિહે પણ્ણત્તે’
હે ગૌતમ ! શુશ્રૂષણા વિનય અનેક પ્રકાર કા હોતા હૈ ‘તં જહા’ જૈસે
‘સકારેહ વા’ વિનય યોગ્ય પુરુષોં કા સત્કાર આદિ કરના ‘સમ્માણેહ
વા’ ગુરુ આદિ જનોં કા પ્રશસ્ત આહાર આદિ દ્વારા સન્માન કરના ‘જહા
ચઉદસમસં તદ્દે ઉદેસં જાવ પહિ સંસાહણયા’ જૈસા કિ અગવતી
સૂત્રકે ચૌદહવેં શતક કે તૃતીય ઉદ્દેશક મેં સત્કાર સે ઊંકર યાવત્

‘સુસ્સૂસણાવિણં ય અણચ્ચાસાયણાવિણં’ શુશ્રૂષણા વિનય અને અનત્યાશાતના
૩૫ વિનય ગુરુ વિગેરેની વિધિ પ્રમાણે સેવાશુશ્રૂષા કરવી તે શુશ્રૂષા વિનય
છે. અને જે વિનયથી સમ્યક્ત્વ વિગેરેનો લાભ થાય છે, તે અનત્યાશાતના
વિનય કહેવાય છે. ‘સે કિં તં સુસ્સૂસણાવિણં’ હે ભગવન્ શુશ્રૂષણા વિનય કેટલા
પ્રકારનો કહેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમા પ્રશ્નશ્રી કહે છે કે-‘સુસ્સૂસણાવિણં
અણેગવિહે પન્નત્તે’ હે ગૌતમ ! શુશ્રૂષણા વિનય અનેક પ્રકારનો કહેલ છે. ‘તં જહા’
તે આ પ્રમાણે છે ‘સકારેહ’ વિનય કરવા યોગ્ય પુરુષોનો સત્કાર વિગેરે
કરવો. ‘સમ્માણેઙ્ગ વા’ ગુરુજન વિગેરેનું પ્રશસ્ત આહાર વિગેરેથી સન્માન કરવું
‘જહા ચઉદસમસં તદ્દે ઉદેસં જાવ પહિસંસાહરગયા’ જેમકે અગવતી-
સૂત્રના ચૌદમા શતકના ત્રીજા ઉદ્દેશમાં સત્કારથી લઈને યાવત્ પ્રતિસંસા-
ધનતાના કથન સુધીનાં કહેવાના આવેલ છે, એજ પ્રમાણે અહિયાં પણ

ધનતા પર્યન્તં કથિતં તથૈવેદાપિ શુશ્રૂષણાવિનયો જ્ઞાતવ્યઃ । મેનં મુસ્મૃમણા
 વિળખ' સ ણપ શુશ્રૂષણાવિનયઃ કથિતઃ । 'મે કિં તં અગચ્ચામાયણાવિળખ'
 અથ કઃ સોઽનત્યાશાતનાવિનયઃ ? મગધનાદ-‘અગચ્ચામાયણાવિળખ
 પળયાલીમઙ્ગિદે પળત્તે’ અનત્યાશાતનાવિનયઃ પદ્ય વળામિશાવિનયઃ વળમઃ,
 ‘તં જહા’ તત્તથા-‘અરહંતાણં અગચ્ચામાયણયા’ અરિહંતામ્ અનત્યાશાતના, ‘અરહંત
 પલ્લત્તસ્સ ધમ્મસ્સ અગચ્ચામાયણયા’ અરિહંતજ્ઞપ્તસ્ય વિનયવિત્તાવિનયસ્ય ધર્મસ્ય
 પશ્ચમહાવ્રતરૂપસ્ય અનત્યાશાતના, ‘આયરિયાણ અગચ્ચામાયણયા’ આચાર્યોનામ્,
 આચાર્યોનામ-‘આચિનોતિ ચ શાસ્ત્રાર્થમાચારે સ્થાપયત્થપિ’ સ્થાપનાચરતે યસ્માત્
 તસ્માદાચાર્ય ઉચ્ચતે ॥૧॥ ઇતિ તથાજ્ઞપ્તેનામ્ અનત્યાશાતના । ‘અરહંતાણાં
 પ્રતિસંસાધના તત્ત કહા મયા ઢે વેના ઠી યદાં પમ્ ખી શુશ્રૂષણા વિનય
 કે સમ્બન્ધ મેં કહ લેના જાણિયે । ‘મે તં મુસ્મૃમણા વિળખ’ ઇતિ પ્રકાર
 સે યહ શુશ્રૂષણા વિનય કહા ઢે ‘મે કિં તં અગચ્ચામાયણા વિળખ’ હે
 અદન્ત ! અનત્યાશાતના વિનય કિંતને પ્રકાર કા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી
 કહતે હૈ-‘અગચ્ચામાયણાવિળખ પળયાલીમઙ્ગિદે પળત્તે’ હે
 ગૌતમ ! અનત્યાશાતના વિનય ૪૨ પ્રકાર કા કહા હૈ-‘તં જહા’
 જૈસે-‘અરહંતાણ અગચ્ચામાયણયા’ અરિહંતોં કી અનત્યાશાતના
 ૧ ‘અરહંતપલ્લત્તસ્સ ધમ્મસ્સ અગચ્ચામાયણયા’ અરિહંત પ્રણીત
 પંચમહાવ્રતરૂપ ધર્મ કી અનત્યાશાતના ૨ ‘આયરિયાણ અગચ્ચા
 માયણયા’ આચાર્યો કી અનત્યાશાતના ૩ આચિનોતિ ચ શાસ્ત્રાર્થમા
 ચારે સ્થાપયત્થપિ સ્વયમાચરતે યસ્માત્ તસ્માદાચાર્ય ઉચ્ચતે’ જો શાસ્ત્રો
 કે અર્થ કા જ્ઞાતા હોતા હૈ ઓર ઉસકે અનુસાર હી અપની પ્રવૃત્તિ

શુશ્રૂષણા વિનયના સમ્બન્ધમાં સમજવું બેઠ્યો. ‘મે તં મુસ્મૃમણા વિળખ’ આ
 રીતે આ શુશ્રૂષણા વિનય કહેલ છે. ‘મે કિં ત અગચ્ચામાયણાવિળખ’ હે
 ભગવન્ અનત્યાશાતના વિનય કેટલા પ્રકારનો કહેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં
 પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘અગચ્ચામાયણાવિળખ પળયાલીમઙ્ગિદે પળત્તે’ હે ગૌતમ !
 અનત્યાશાતના વિનય ૪૫ પિસ્તાળીસ પ્રકારનો કહેલ છે. ‘તં જહા’ તે આ
 પ્રમાણે છે.-‘અરહંતાણ અગચ્ચામાયણયા’ અરિહંત પ્રણીત પાંચમહાવ્રત ૩૫
 ધર્મની અનત્યાશાતના ૨ ‘આયરિયાણ અગચ્ચામાયણયા’ આચાર્યોની અનત્યા
 શાતના ૩ ‘આચિનોતિ ચ શાસ્ત્રાર્થમાચારે સ્થાપયત્થપિ સ્વયમાચરતે યસ્માત્ તસ્મા
 દાચાર્ય ઉચ્ચતે’ બેઠ્યો શાસ્ત્રના અર્થના બાજુકાર હોય છે. અને તે પ્રમાણે જ
 થોતે પાંચ આચારને પાળે અને પળાવવાની પ્રવૃત્તિ કરે છે, તેનું નામ આચાર્ય

અળચ્ચાસાયણયા' ઉપાધ્યાયાનામ્ ઉપાધ્યાયાઃ નામ-યત્સામીપમવાપ્ય સૂત્રાણિ
અધીયન્તે તેવામનત્યાશાતના, 'થેરાણં અળચ્ચાસાયણયા ૫, સ્થવિરાણામનત્યા
શાતના ૫ । 'કુલસ્સ અળચ્ચાસાયણયા' કુલસ્ય-સમુદાયસ્ય એકાચાર્યસન્તતિરૂપ-
સ્ય અનત્યાશાતનાઃ ૬ । 'ગણસ્સ અળચ્ચાસાયણયા' ગણસ્ય-પરસ્પરસાપેક્ષાનેક
સાધુસમુદાયસ્ય અનત્યાશાતના ૭ । 'સંઘસ્સ અળચ્ચાસાયણયા' સંઘસ્ય-ચતુર્વિ-
ધસ્ય અનત્યાશાતના ૮ । 'કિરિયાણ અળચ્ચાસાયણયા' ક્રિયાયા અનત્યાશાતના, ત
અત્તહિ-ક્રિયા ધિપતે પરલોકોઽસ્તિ ચ શરીરેન્દ્રિયાદિવ્યતિરિક્ત આત્મા અસ્તિ ચ
સકલક્લેશાઘકચ્છિતં સિદ્ધિપદમિત્યાદિ પ્રરૂપણાત્મિકા ગૃહ્યતે યદ્વા-એર્યા-
પથિકાદિકા ક્રિયા, એવાદશક્રિયાયા અનત્યાશાતનેતિ । 'સંભોગસ્સ અળચ્ચા-
સાયણયા' સંભોગસ્ય અનત્યાશાતના સંભોગસ્ય ગુણગુણિનોરભેદાઃ એકસામા-

કરતા હૈ । ઉપકા નામ આચાર્ય હૈ । 'ઉવજ્ઞાયાણં અળચ્ચાસાયણયા'
જિનકે પાંચ પહુંચ પર મુનિજન સૂત્રોં કા અધ્યયન કરતે હું એસે ઉપા-
ધ્યાયોં કી અનત્યાશાતના ૪ 'થેરાણં અળચ્ચાસાયણયા ૫' સ્થવિરોં
કી અનત્યાશાતના 'કુલસ્સ અળચ્ચાસાયણયા ૬' એક આચાર્ય કી
સન્તતિરૂપ કુલ કી અનત્યાશાતના 'ગણસ્સ અળચ્ચાસાયણયા'
પરસ્પર સાપેક્ષ અનેક સાધુ સમૂહ કી અનત્યાશાતના ૭ 'સંઘસ્સ
અળચ્ચાસાયણયા' ચતુર્વિધ સંઘ કી અનત્યાશાતના ૮ 'કિરિયાણ
અળચ્ચાસાયણયા' ક્રિયા કી-પરલોક હૈ, શરીર ઓર ઇન્દ્રિય સે વ્ય-
તિરિક્ત આત્મા હૈ, તથા સકલ કલેશાદિકોં સે અકલચ્છિત સિદ્ધિપદ
હૈ । ઇત્યાદિ પ્રરૂપણાત્મિક ક્રિયા કી અનત્યાશાતના ૯ અથવા-એર્યા-
પથિકાદિક ક્રિયા કી અનત્યાશાતના ૯ 'સંભોગસ્સ અળચ્ચાસાયણ-
યા' ગુણ ગુણોં કે અભેદસે સંભોગી અર્થાત્ એક સામાચારીવાલે સાધુ

છે. 'ઉવજ્ઞાયાણ અળચ્ચાસાયણયા' મુનીજનો જેની પાસે સૂત્રોનું અધ્યયન કરે
છે, એવા ઉપાધ્યાયોની અનત્યાશાતના ૪ 'થેરાણ અળચ્ચાસાયણયા' ૫ સ્થવિરોની
(વૃદ્ધોની) અનત્યાશાતના ૫ 'કુલસ્સ અળચ્ચાસાયણયા ૬' એક આચાર્યના સમુદાયરૂપ
કુળની અનત્યાશાતના ૬ 'ગણસ્સ અળચ્ચાસાયણયા' પરસ્પર સાપેક્ષ-અપેક્ષાવાળા
અનેક સાધુ સમૂહની અનત્યાશાતના ૭ 'સંઘસ્સ અળચ્ચાસાયણયા' ચતુર્વિધ સંઘની
અનત્યાશાતના ૮ 'કિરિયાણ અળચ્ચાસાયણયા' ક્રિયાની-એટલે કે-પરલોક છે
શરીર અને ઇન્દ્રિયોં નુકે આત્મા છે, તથા સકલ કલેશોથી નિવૃત્ત એવું
સિદ્ધિ પદ તે વિશે રૂપ પ્રરૂપણાની અનત્યાશાતના ૯ અથવા-એર્યાપથિક
વિશેર ક્રિયાઓની અનત્યાશાતના ૯ 'સંભોગસ્સ અળચ્ચાસાયણયા' ગુણગુણોંના
અભેદથી સંભોગ અર્થાત્ એક સામાચારીવાળા સાધુની અથવા એક

ચારીકસાધોઃ અથવા એક સામાચારીકસાધો રાહારાદિદાનાઽઽદાનરૂપઃ સમ્ભો-
ગસ્તસ્યાત્યાશાતના 'આમિણિવોહિયનાણસ્સ અણચ્ચાસાયણયા' આમિણિવોધિ-
કસ્ય જ્ઞાનસ્ય મત્યારૂયજ્ઞાનસ્યેત્યર્થઃ અનત્યાશાતના, । 'જાવ કેવલ્લનાણસ્સ અણ-
ચ્ચાસાયણયા' યાવત્કેવલજ્ઞાનસ્ય અનત્યાશાતના, યાવત્પદેન શ્રુતજ્ઞાનસ્ય અનત્યા-
શાતના, મનઃપર્યવજ્ઞાનસ્ય અનત્યાશાતના, એતેષાં સંગ્રહો ભવતિ, તદેવમ્-પચ્ચ-
દશભેદા અનત્યાશાતનાવિનયસ્ય સંવૃત્તાઃ । 'एएसिं चेव भत्तिवहुमाणेणं' એતે-
ષામેવાર્હત્પ્રભૃતીનાં પચ્ચદશાનાં ભક્તિવહુમાનેન-મક્તયા સહ વહુમાનો ભક્તિ-
વહુમાનઃ ભક્તિચ્ચ-વાહ્યસેવા વહુમાનચ્ચ-આન્તરઃ પ્રીતિયોગઃ, તથાચાર્હદ્ ભક્તિ-
વહુમાનો યાવત્ કેવલજ્ઞાનભક્તિવહુમાનઃ, એતેન રૂપેણ પચ્ચદશભેદા અપરે इति

કી અથવા એક સામાચારી વાલે સાધુઓં કે આહારાદિ દેને લેને રૂપ-
સંભોગ કી અનત્યાશાતના ૧૦ 'આમિણિવોહિયનાણસ્સ અણચ્ચાસાય-
ણયા' અતિજ્ઞાનનામક આમિણિવોધિક જ્ઞાન કી અનત્યાશાતના ૧૧
'જાવ કેવલ્લનાણસ્સ અણચ્ચાસાયણયા' યાવત્ કેવલજ્ઞાન કી અન-
ત્યાશાતના ૧૫, યાવત્પદ સે શ્રુતજ્ઞાન કી અનત્યાશાતના ૧૨, અવધિ-
જ્ઞાન ૧૩ કી અનત્યાશાતના, મનઃ પર્યવજ્ઞાન ૧૪ કી અનત્યાશાતના
હસ પ્રકાર સે યે અનત્યાશાતના કે ૧૫ ભેદ હૈં, હસી પ્રકાર સે 'एएसिं
चेव भत्तिवहुमाणेणं' इनकी भक्ति और बहुमान को लेकर ૧૫ ભેદ
और अनत्याशातना के हो जाते हैं । भक्ति में इनकी बाह्यसेवा आती
है और बहुमान से इनकी आन्तर प्रीतियोग आता है । तथा च-अर्ह
द्भक्ति और अर्हद्बहुमान यावत् केवलज्ञान भक्ति और केवल ज्ञान
बहुमान करना हस प्रकार सें भक्ति और बहुमान को आश्रित करके

સામાચારીવાળા સાધુઓના આહારાદિ દેવા લેવા રૂપ સંભોગની
અનત્યાશાતના ૧૦ 'આમિણિવોહિયનાણસ્સ અણચ્ચાસાયણયા' અતિજ્ઞાન-આમિ-
ણિવોધિક જ્ઞાનની અનત્યાશાતના ૧૧ 'જાવ કેવલ્લનાણસ્સ અણચ્ચાસાયણયા'
યાવત્ કેવલજ્ઞાનની અનત્યાશાતના ૧૫ યાવત્ પદથી શ્રુતજ્ઞાનની અન-
ત્યાશાતના ૧૨ અવધિજ્ઞાનની અનત્યાશાતના ૧૩ મનઃપર્યવજ્ઞાનની અનત્યા-
શાતના ૧૪ આ રીતે આ અનત્યાશાતનાના પંદર ભેદો થાય છે. એજ પ્રમાણે
'एएसिं' चेव भत्तिवहुमाणेणं તેમની ભક્તિ અને બહુમાનને લઈને બીજા
પંદર ભેદો અનત્યાશાતનાના થઈ જાય છે. ભક્તિથી બાહ્ય સેવા ગ્રહણ થાય
છે. અને બહુમાનથી તેમની અંદરનો પ્રીતિયોગ ગ્રહણ થાય છે. તથા અર્હ-
તની ભક્તિ અને અર્હત પ્રત્યે બહુમાન યાવત્ કેવલજ્ઞાન ભક્તિ અને કેવલ-
જ્ઞાન બહુમાન કરવું. આ રીતે ભક્તિ અને બહુમાનનો આશ્રય કરીને તેના

ત્રિશદ્ભેદા અનત્યાશાતનાવિનયસ્ય ભવન્તિ । ‘एएसि च वन्न संजलणयाए’ एतेषा
 મર્હત્મભૃતિકેવલજ્ઞાનાન્તાનાં પશ્ચદશાનાં સદ્ભૂતગુણવર્ણનેન યશોદીપનમ્ તેન ચ
 તેન ચ પશ્ચદશભેદા ભવન્તિ, અનત્યાશાતનાવિનયસ્ય તદેવં સર્વસંકલ-
 નયા પશ્ચચત્વારિશદ્ભેદા અનત્યાશાતનાવિનયસ્ય ભવન્તિ । ‘से त्तं अणच्चा-
 सायणाविणए’ स एष अन्त्याशातनाविनयः । ‘से त्तं दंसणविणए’ स एष
 दर्शनविनयः । ‘से किं तं चारित्तविणए’ अथ कः स चारित्रविनयः ? इति प्रश्नः,
 भगवानाह—‘चारित्तविणए पंचविहे पणत्ते’ चारित्रविनयः पञ्चविधः प्रज्ञप्त इति ।
 ‘तं जहा’ तद्यथा—‘सामाइयचारित्तविणए’ सामायिकचाग्निविनयः, ‘जाव
 अहक्खायचारित्तविणए’ यावद् यथाख्यातचारित्रविनयः । अत्र यावत्पदेन
 छेदोपस्थापनीयचारित्रविनयपरिहारविशुद्धिकचारित्रविनयसूक्ष्मसंपरायचारित्रवि-

૧૫ ચે ભેદ હોતે હૈં । ‘एएसि च वन्न संजलणयाए’ તથા અરિહંત સે
 છેકર યાવત્ કેવલજ્ઞાન કી સદ્ભૂતગુણ વર્ણન સે કીર્તિ કરના રસ
 પ્રકાર સે ૧૫ ભેદ ચે હોતે હૈં । સ્વ કુલ મિલાકર અનત્યાશાતના
 વિનયકા ૪૫ ભેદ હો જાતે હૈં । ‘से त्तं अणच्चासायणा विणए—‘से त्तं
 दंसणविणए’ યહી અનત્યાશાતનાવિનય કા સ્વરૂપ હૈ । રસ પ્રકાર
 રસકે કથન સે દર્શનવિનય કા પૂરા કથન સમાપ્ત હો જાતા હૈ । ‘से
 किं तं चारित्तविणए’ હે ભદ્રન્ત ! ચારિત્રવિનય કિતને પ્રકાર કા હૈ ?
 ઉત્તર ને પ્રભુશ્રી કહતે હૈ—‘चारित्तविणए पंचविहे पणत्ते’ હે ગૌતમ !
 ચારિત્ર વિનય પાંચ પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ । ‘तं जहा’ જૈસે—‘सामा-
 ह्यचारित्तविणए, जाव अहक्खायचारित्तविणए’ સામાયિક ચારિત્ર
 વિનય ઔર યાવત્ યથાખ્યાત ચારિત્ર વિનય । યહાં યાવત્પદ સે ‘छेदो-
 पस्थापनीय चारित्र विनय, परिहारविशुद्धिक चारित्र विनय, सूक्ष्म-

આ પંદર ભેદો થઈ ગય છે. ‘एएसि’ ચેવ વળ્લસંજલણયાए’ તથા અરિહંતથી
 લઈને યાવત્ કેવલજ્ઞાનના ગુણ વર્ણનથી કીર્તિ કરવી તે રીતે ૫૬૨ ભેદો
 થઈ ગય છે ‘से त्तं अणच्चासायणा विणए—से त्तं दंसणविणए’ આ ૪ અન-
 ત્યાશાતના વિનયનું સ્વરૂપ છે. આ રીતે આ કથનથી દર્શનવિનયનું કથન
 સમાપ્ત થઈ ગય છે.

‘से किं तं चारित्तविणए’ હે ભગવન્ ચારિત્રવિનય કેટલા પ્રકારનો કહેવ
 છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—‘चारित्तविणए पंचविहे पणत्ते,
 હે ગૌતમ ! ચારિત્ર વિનય પાંચ પ્રકારનો કહેવ છે ‘तं जहा’ તે આ પ્રમાણે
 છે.—‘सामाह्यचारित्तविणए, जाव अहक्खायचारित्तविणए’ સામાયિક ચારિત્રવિનય, ૧
 છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર વિનય ૨, પરિહારવિશુદ્ધિક ચારિત્રવિનય ૩ તથા

સત્થમળવિળે સત્તવિહે પન્નત્તે' અપ્રશસ્તમનોવિનયઃ સપ્તવિધઃ-સપ્ત-
 પ્રકારકઃ પજ્ઞપ્તઃ, 'તં જહા' તથથા-પાવણે' પાપકઃ સામાન્યેન પાપસંવ-
 લિતઃ । 'સાવજ્જે' સાવઘઃ વિશેષતઃ પાપસહિતઃ, 'સકિરિણે' સક્રિયઃ-કાચિ
 કચાદિક્રિયાભિષજ્ઞસહિતઃ 'સ ઉવકેસે' સોપક્લેશઃ-સ્વગતશોકાદ્યુપક્લેશયુક્તઃ ।
 'અપહવકરે' આશ્રવકરઃ-પ્રાણાતિપાતાદ્યાશ્રવકરણસહિતઃ । 'છવિકરે' ક્ષપિકરઃ
 -ક્ષપિઃ-સ્વપરયોરાયાસઃ તત્કરણશીલઃ । 'ભૂયામિસંકળે' ભૂતામિશઙ્ગનઃ યતો
 ભૂતાનિ આશઙ્કન્તે-ભયં સંપાપ્નુયન્તિ તાદૃશઃ । 'સે તં મળવિળે' સ એવ
 સામાન્યવિશેષાભ્યાં મનો વિનયો નિરૂપિત ઇતિ । મનોવિનયં પ્રદર્શ્ય વચનવિનયં
 દર્શયિતુમાહ-'સે કિં તં' ઇત્યાદિ, 'સે કિં તં વહવિળે' અથ કઃ સ વચનવિનયઃ ?

સત્તવિહે પળ્લત્તે' હે ગૌતમ ! અપ્રશસ્ત મનો વિનય સાત પ્રકાર કા
 કહા ગયા હૈ 'તં જહા' જૈસે-'પાવણે' પાપરૂપ-સામાન્ય સે પાપ સંવલિત
 પાપયુક્ત ૧ 'સાવજ્જે' વિશેષરૂપ સે પાપ સે યુક્ત ૨ 'સકિરિણે' કાર્ય
 કી આદિ ક્રિયા મેં આસક્તિ સહિત ૩ 'સઉવકેસે' સ્વગતશોકાદિ
 ઉપક્લેશ સહિત ૪ 'અપહવકરે' પ્રાણાતિપાત આદિ આશ્રવ કરને વાલા
 ૫ 'છવિકરે' સ્વ ઓર પરકો આયાસ (પીડા) કરને વાલા ૬ ઓર
 'ભૂયામિસંકળે' જીવોં કો ભય પ્રાપ્ત કરાને વાલા એસા 'સેતં અપ-
 સત્થ મળવિળે' इन પાપયુક્ત મન આદિ સે નિવૃત્તિ કરના યહ અપ્ર-
 શસ્ત મનો વિનય હૈ । 'સે તં મળવિળે' હસ પ્રકાર સે યહાં તક
 મનો વિનય કા કથન કિયા-અવ વચન વિનય કા કથન કિયા જાતા
 હૈ-હસમેં ગૌતમસ્વામી ને પ્રશુશ્રી સે એસા પૂછા હૈ-'સે કિં તં વહ

કહે છે કે-'અપસત્થમળવિળે સત્તવિહે પળ્લત્તે' હે ગૌતમ ! અપ્રશસ્ત મનોવિનય
 સાત પ્રકારનો કહેલ છે. 'તં જહા' તે આ પ્રમાણે છે. 'પાવણે' પાપરૂપ
 સામાન્યથી પાપથી યુક્ત ૧ 'સાવજ્જે' વિશેષપણથી ૫ પાપયુક્ત ૨ 'સકિરિણે'
 કાર્યની પ્રથમ ક્રિયામાં આસક્તિ સહિત ૩ 'સઉવકેસે' સ્વગત-પ્રેતાનામાં
 રહેલ શોક વિગેરે ઉપકલેશયુક્ત ૪ 'અપહવકરે' પ્રાણાતિપાત વિગેરે આશ્રવ
 કરવાવાળા ૫ 'છવિકરે' સ્વ અને પરને આયાસ (પીડા) કરવાવાળા અને
 'ભૂયામિસંકળે' જીવોને ભય ઉત્પન્ન કરાવવાવાળા, એવા 'સે તં અપસત્થમળ-
 વિળે' આ બધો અપ્રશસ્ત મનોવિનય છે. 'સે તં મળવિળે' આ રીતે
 આટલા સુધી મનોવિનયના સંબંધમાં કથન કરેલ છે.

હવે વચન વિનયનું કથન કરવામાં આવે છે-આ સંબંધમાં શ્રીગૌતમ
 સ્વામીએ પ્રશુશ્રીને એવું પૂછ્યું છે કે-'સે કિં તં વહવિળે' હે ભગવન્ વચન

इति प्रश्नः, भगवानाह—‘वइ विणए दुविहे पन्नत्ते’ वचनविनयो द्विविधः प्रज्ञप्तः, ‘तं जहा’ तद्यथा ‘पसत्थवइविणए य अपसत्थवइविणए य’ प्रशस्तवचनविनयश्च अप्रशस्तवचनविनयश्च । ‘से किं तं पसत्थवइविणए’ अथ कः स प्रशस्तवचनविनयः भगवानाह—‘पसत्थवइविणए सत्तविहे पन्नत्ते’ प्रशस्तवचनविनयः सप्तविधः प्रज्ञप्तः, ‘तं जहा’ तद्यथा—‘अपावए’ अपापवाक्प्रवर्तनरूपो वाग्विनयोऽपापः । ‘असावज्जे’ असावयः—विशेषतोऽपि पापरहितः । ‘जाव अभूयाभिसंरुणे’ यावत् अभूतामिशङ्कनम् अभूतामिशङ्कनरूपो वाग्विनयः, अत्र यावत्पदेन अक्रियो निरूपकलेशोऽनाश्रवरुरोऽक्षपिकरः, इत्येषां ग्रहणं भवतीति । ‘से तं पसत्थ वइविणए’ स एष सप्त प्रकारकः प्रशस्तवाग्विनयो निरूपित इति । ‘से किं तं विणए’ हे भदन्त ! वचन विनय कितने प्रकार का है ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—‘वइविणए दुविहे पणत्ते’ हे गौतम ! वचनविनय दो प्रकार का कहा गया है—‘तं जहा’ जैसे ‘पसत्थवइविणए य अपसत्थ वइ विणए य’ प्रशस्तवचन विनय और अप्रशस्त वचन विनय ‘से किं तं पसत्थवइविणए’ हे भदन्त : प्रशस्त वचन विनय कितने प्रकार का है ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—‘पसत्थ वइविणए सत्तविहे पणत्ते’ हे गौतम ! प्रशस्त वचन विनय सात प्रकार का कहा गया है । ‘तं जहा’ जैसे—‘अपावए’ पाप रहित वचन की प्रवृत्ति रूप वाग् विनय अपापक है ? ‘असावज्जे’ २ असावय—विशेष रूप से पापरहित वचन ‘जाव अभूयाभिसंरुणे’ यावत् जीवों को भय न उपजाने वाला वचन—यहां यावत्पद से ‘अक्रिय, निरूपकलेश, अनाश्रवरुर अक्षपिकर’ इन पदों का ग्रहण हुआ है । ‘से तं पसत्थवइविणए’ इस प्रकार से यह

विनय डेटला प्रकारना छे ? आ प्रश्नना उत्तरमां प्रभुश्री गौतमत्वाभीने उडे छे डे—‘वइविणए दुविहे पणत्ते’ छे गौतम ! वचनविनय छे प्रकारना उडेउ छे. ‘तं जहा’ ते आ प्रभावे छे ‘पसत्थवइविणए य अपसत्थवइविणए य’ प्रशस्त वचनविनय आने अप्रशस्त वचन विनय ‘से किं तं पसत्थवइविणए’ हे भगवन् प्रशस्त वचन विनय डेटला प्रकारना उडेउ छे ? उत्तरमां प्रभुश्री उडे छे डे—‘पसत्थवइविणए सत्तविहे पणत्ते’ छे गौतम ! प्रशस्त वचन विनय सात प्रकारना उडेउ छे ‘तं जहा’ ते आ प्रभावे छे ‘अपावए’ पाप विनाना वचनानी प्रवृत्तिरूप व.२—वचन विनय अपापक उडेउय छे १ ‘असावज्जे’ विशेषरूपी पाप विनाना वचनना प्रयोग करने: ते असावय वचन उडेउय छे. २ ‘जाव अभूयाभिसंरुणे’ यावत् एवमेव कय न उपजाने. ३ वचन अक्रिय अदिपां यावत्पदी ‘अक्रिय निरूपकलेश, अनाश्रवरुर अक्षपिकर’ आ

અપસત્થવહિવિણ્' અથ કઃ સોઽપશસ્તવાગ્નિનયઃ ? इति प्रश्नः, भगवानाह—
'अपसत्थवहिविण् सत्तविहे पणत्ते' अपशस्तवाग्निनयः सप्तविधः मङ्गलः 'तं
जहा' तद्यथा—'पावण्' पापकः—पापवाक्प्रवर्तनरूपो वाग्निनयः पापकः । 'सावज्जे'
सावधः सावधवाक्प्रवर्तनरूपो वाग्निनयः सावधः, एवमग्रेऽपि बोध्यः । 'जाव-
भूयाभिसंक्रणे' यावद् भूयाभिशङ्कनं यावत्पदेन सक्रियः सोपक्लेशः आश्रवकरः,
क्षपिकर एतेषां ग्रहणं भवतीति । 'से त्तं अपसत्थवहिविण्' स एष सप्तमकारः
कोऽश्नस्तवाग्निनयः प्रदर्शितः । 'से त्तं वहिविण्' स एष प्रकारद्वयेन वाग्निनयः
कथित इति । अथ कायविनयदर्शनायाह—'से किं तं कायविण्' अथ कः स

સાત પ્રકાર કા પ્રશસ્ત વચન વિનય છે । 'સે કિં તં અપસત્થવહિ
વિણ્' છે અદન્ત ! અપ્રશસ્ત વચન વિનય કિતને પ્રકાર કા છે ? ઉત્તર
મેં પ્રભુશ્રી કહતે છે 'અપસત્થ વહિવિણ્ સત્તવિહે પણત્તે' છે ગૌતમ !
અપ્રશસ્ત વચન વિનય સાત પ્રકાર કા કહા ગયા છે । 'તં જહા' જૈલે—
'પાવણ્ સાવજ્જે જાવ ભૂયાભિસંક્રણે' પાપસહિત વચન બોલના ?
સાવધ વચન બોલના ૨ યાવત્ જીવોં કો અય ઉત્પન્ન હો એસે વચન
બોલના એસે હન વચનોં સે નિવૃત્તિ કરના યે સ્વય અપ્રશસ્ત વચન
વિનય છે । યહાં યાવત્ શબ્દ સે 'સક્રિયઃ સોપક્લેશઃ, આશ્રવકરઃ,
ક્ષપિકરઃ' હન પદોં કા ગ્રહણ હુઆ છે । 'સે ત્તં વહિવિણ્' હસ પ્રશ-
સ્ત વચન વિનય ઔર અપ્રશસ્ત વચન વિનય કે કથન સે વચન વિનય
કા કથન પૂર્ણ હો જાતા છે । 'સે કિં તં કાયવિણ્' છે અદન્ત ! કાય
વિનય કિતને પ્રકાર કા છે ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે છે—'કાયવિણ્

પદોનો સંગ્રહ થયો છે. 'સે ત્તં અપસત્થવહિવિણ્' આ રીતે સાત પ્રકારનો
પ્રશસ્ત વચન વિનય કહેલ છે. 'સે કિં તં અપસત્થવહિવિણ્' છે ભગવન્
અપ્રશસ્ત વચન વિનય કેટલા પ્રકારનો કહેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં
પ્રભુશ્રી કહે છે કે—'અપસત્થવહિવિણ્ સત્તવિહે પણત્તે' છે ગૌતમ ! અપ્રશસ્ત
વચન વિનય સાત પ્રકારનો કહેલ છે. 'તં જહા' તે આ પ્રમાણે છે.—
'પાવણ્ સાવજ્જે જાવ ભૂયાભિસંક્રણે' પાપસહિત વચન બોલવું ૧ સાવધ વચન
બોલવું ૨ યાવત્ જીવોને અય ઉત્પન્ન થાય તેવા વચન બોલવા આ સધળો
અપ્રશસ્ત વચન વિનય કહેલ છે. અહિયાં યાવત્પદથી 'સક્રિયઃ સોપક્લેશઃ,
આશ્રવકરઃ ક્ષપિકરઃ' આ પદોનો સંગ્રહ થયો છે. 'સે ત્તં વહિવિણ્' આ
પ્રશસ્ત વચનવિનય અને અપ્રશસ્ત વચન વિનયના કથનથી વચન વિનયનું
કથન સમાપ્ત થાય છે.

'સે કિં તં કાયવિણ્' છે ભગવન્ કાયવિનય કેટલા પ્રકારનો કહેલ

कायविनयः ? उत्तरम्—‘कायविण्णं दुविहे पण्णत्ते’ कायविनयो द्विविधः प्रज्ञप्तः ।
भेदद्वयमेव दर्शयति—‘तं जहा’ तद्यथा ‘पसत्थकायविण्णं य अपसत्थकायविण्णं य’
प्रशस्तकायविनयश्च अप्रशस्तकायविनयश्च । ‘से किं तं पसत्थकायविण्णं’ अथ कः
स प्रशस्तकायविनयः ? इति प्रश्नः भगवानाह—‘पसत्थकायविण्णं सत्तविहे पण्णत्ते’
प्रशस्तकायविनयः सप्तविधः—सप्तप्रकारकः प्रज्ञप्तः—कथित इति । ‘तं जहा’
तद्यथा—‘आउत्तं गमणं’ आयुक्तं गमनम् आ—सर्वतो भावेन युक्तम् उपयोग-
पूर्वकं यत् गमनं जत्यागतिरूपं तत् आयुक्तं गमनम्, अथवा—आगुप्तगमनम्
आगुप्तपुरुषसम्बन्धित्वेन गमनमपि आगुप्तमिति कथ्यते । ‘आउत्तं ठाणं’
आयुक्तम्—लोपयोग रथानम्—स्थितिः साधगता स्थितिस्तित्थं, ‘आउत्तं तिसी
यणं’ आयुक्तं निषीदनम्—उपवेशनम् ‘आउत्तं तुयट्ठणं’ आयुक्तं त्वग्गतनम् सनाहित-
मनस्तथा पार्श्वपरिवर्तनमित्थं । ‘आउत्तं उल्लंघणं’ आयुक्तमुल्लङ्घनम् उव्—

दुविहे पण्णत्ते’ काय विनय दो प्रकार का कहा गया है । ‘तं जहा’ जैसे
—‘पसत्थकायविण्णं य’ अप्रशस्तकायविण्णं य’ प्रशस्त कायविनय
और अप्रशस्तकाय विनय ‘से किं तं पसत्थकायविण्णं’ हे भदन्त !
प्रशस्तकायविनय कितने प्रकार का है ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—
‘पसत्थकायविण्णं सत्तविहे पण्णत्ते’ हे गौतम ! प्रशस्त कायविनय
सात प्रकार का कहा गया है । ‘तं जहा’ जैसे ‘आउत्तं गमणं’ यतना पूर्वक
उपयोग से गमनागमन करना १ ‘आउत्तं ठाणं’ यातना पूर्वक उपयोग
से ठहरना २ ‘आउत्तं तिसीयणं’ उपयोग सहित यतना से
बैठना ३ ‘आउत्तं तुयट्ठणं’ यतना पूर्वक करवट बदलना ४ ‘आउत्तं
उल्लंघणं’ उपयोग जलित यतना से द्वार आदि की अर्गला आदि न

छे ? आ प्रश्नना उत्तरमा प्रभुश्री उडे छे उडे—‘कायविण्णं दुविहे पण्णत्ते’ हे
गौतम ! कायविनय दो प्रकारका उडेव छे ‘तं जहा’ ते आ प्रनावे छे.
‘पसत्थकायविण्णं य अपसत्थकायविण्णं य’ प्रशस्तकाय विनय अने अप्रश-
स्त कायविनय ‘से किं तं पसत्थकायविण्णं’ हे भदन्त ! प्रशस्त कायविनय सात प्रकारका
उडेव छे । आ प्रश्नना उत्तरमा प्रभुश्री उडे छे उडे—‘पसत्थकायविण्णं सत्तविहे पण्णत्ते’ हे गौतम ! प्रशस्त कायविनय सात प्रकारका
उडेव छे । ‘तं जहा’ ते आ प्रनावे छे ‘आउत्तं गमणं’ यतना पूर्वक उपयोग से
गमनागमन करना १ ‘आउत्तं ठाणं’ यातना पूर्वक उपयोग से ठहरना २
‘आउत्तं तिसीयणं’ उपयोग सहित यतना से बैठना ३ ‘आउत्तं तुयट्ठणं’
यतना पूर्वक करवट बदलना ४ ‘आउत्तं उल्लंघणं’ उपयोग जलित यतना से द्वार आदि की अर्गला आदि न

ઊર્ધ્વં લઙ્ઘનં દ્વાર્ગાગલાદેરિતિ । ‘આઉત્તં પલંઘનં’ આયુક્તં પ્રલઙ્ઘનમ્ પ્રકૃષ્ટં લઙ્ઘનં વિસ્તીર્ણમ્ સ્વાતાદેરિતિ પ્રલઙ્ઘનમ્ તच्च આયુક્તમુપયોગપૂર્વકં ભવેદિતિ । ‘આઉત્તં સર્વિન્દ્રિયજોગજુંજણયા’ આયુક્તં સર્વેન્દ્રિયયોગયુજ્જનતા-આયુક્તં સોપ-યોગં સર્વેન્દ્રિયયોગાનાં સર્વેન્દ્રિયવ્યાપારાણાં પ્રયોગ इत्यर्थः । ‘સેત્તં પસત્થકાય-વિણે’ સ એપ સપ્તપ્રકારકઃ પ્રશસ્તકાયવિનયઃ કથિત इति । ‘સે કિં તં અપસત્થકાયવિણે’ અથ કઃ સોઽપ્રશસ્તકાયવિનયઃ ? इति प्रश्नः, મગવાનાહ-‘અપસત્થકાયવિણે સત્તવિહે પન્નત્તે’ અપ્રશસ્તકાયવિનયઃ સપ્તવિધઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ ‘તં જહા’ તથથા ‘અણાઉત્તં ગમણં’ અનાયુક્તં ગમનમ્ ઉપયોગમન્તરેણ ગમનમિત્યર્થઃ । ‘જાવ અણાઉત્તં સર્વિન્દ્રિયજોગજુંજણયા’ યાવત્ અનાયુક્તં સર્વેન્દ્રિયવ્યાપાર-

ઉલ્લંઘન કરના ૫ ‘આઉત્તં પલંઘનં’ ઉપયોગસહિત યતના પૂર્વક વિસ્તીર્ણ સ્વદ્દે આદિ કા લાંઘના ૬ ‘આઉત્તં સર્વિન્દ્રિયજોગજુંજણયા’ યતના પૂર્વક સમસ્ત ઇન્દ્રિયોં કો અપને અપને વિષય મેં પ્રવૃત્ત કરના ૭ ‘સે ત્તં પસત્થકાયવિણે’ હસ પ્રકાર સે યહ સવ પ્રશસ્ત કાય વિનય હે ‘આઉત્તં’ શબ્દ કા અર્થ સાવધાનતા પૂર્વક-અથવા ઉપયોગ પૂર્વક હે । ‘સે કિં તં અપસત્થકાયવિણે’ હે મદન્ત ! અપ્રશસ્તકાય વિનય કિતને પ્રકાર કા હે ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હે-‘અપસત્થકાયવિણે સત્તવિહે પણ્ણત્તે’ હે ગૌતમ ! અપ્રશસ્ત કાયવિનય સાત પ્રકાર કા કહા ગયા હે । ‘તં જહા’ જૈસે-‘અણાઉત્તં ગમણં’ ઉપયોગ પૂર્વક ગમના-ગમન નહીં કરના ‘જાવ અણાઉત્તં સર્વેન્દ્રિયજોગજુંજણયા’ યાવત્-વિના ઉપયોગ કે સમસ્ત ઇન્દ્રિયોં કો અપને ૨ વિષયોં મેં લગાના

યતનાસહિત આરણ્યા વિગેરેનું કે સાંકળનું ઉલ્લંઘન કરવું. ૫ ‘આઉત્તં પલંઘનં’ ઉપયોગપૂર્વક યતનાથી મોટા ખાડા વિગેરેનું ઉલ્લંઘન કરવું. ૬ ‘આઉત્તં સર્વિન્દ્રિયજોગજુંજણયા’ યતનાપૂર્વક સઘળી ઇન્દ્રિયોને પોતપોતાના વિષયમાં પ્રવૃત્તિ કરાવવી. ૭ ‘સે ત્તં પસત્થકાયવિણે’ આ રીતે આ તમામ પ્રશસ્ત કાયવિનય કહેવાય છે. ‘આઉત્તં’ એ શબ્દનો અર્થ સાવધાનતાપૂર્વક-અથવા ઉપયોગ પૂર્વક એ પ્રમાણે છે. ‘સે કિં તં અપસત્થકાયવિણે’ હે ભગવન્ અપ્રશસ્તકાય વિનય કેટલા પ્રકારનો કહેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘અપસત્થકાયવિણે સત્તવિહે પણ્ણત્તે’ હે ગૌતમ ! અપ્રશસ્તકાય વિનય સાત પ્રકારનો કહેલ છે. ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે. ‘અણાઉત્તં ગમણં’ ઉપયોગપૂર્વક અવરજવર ન કરવી. ‘જાવ અણાઉત્તં સર્વેન્દ્રિયજોગજુંજણયા’ યાવત્ ઉપયોગ વિના સઘળી ઇન્દ્રિયોને પોતપોતાના વિષયોમાં લગાવવી.

प्रयोग इति । अत्र यावत्पदेन अनायुक्तं स्थानम् अनायुक्तं निषीदनम् अनायुक्तं स्वग्वर्तनम् अनायुक्तमुल्लङ्घनम् अनायुक्तं प्रलङ्घनमित्येतेषां ग्रहणं भवति तथा च अनायुक्तगमनादिभेदेन अप्रशस्तकायविनयः सप्तविधो भवतीति । 'से त्त्वं कायविण्ण' स एष अप्रशस्तकायविनयो दर्शित इति । 'से त्त्वं कायविण्ण' स एष प्रशस्ताप्रशस्तभेदेन कायविनयो निरूपित इति । विनयान्तर्गतं लोकोपचारविनयं दर्शयितुमाह—'से किं तं' इत्यादि । 'से किं तं लोकोपचारविण्ण' अथ कः स लोकोपचारविनयः ? इति प्रश्नः, भगवानाह—'लोकोपचारविण्ण सत्तविहे पण्णत्ते' लोकोपचारविनयः सप्तविधः प्रज्ञप्तः, लोकानामुपचारो व्यवहारः तद्रूपो यो विनयः स लोकोपचारविनयः स सप्तधा भिद्यते । सप्तभेदेन

यहां यावत्पद से—'अनायुक्तं स्थानम्, अनायुक्तं निषीदनम्, अनायुक्तं स्वग्वर्तनम्, अनायुक्तमुल्लङ्घनम्, अनायुक्तं प्रलङ्घनम्' इन पदों का ग्रहण हुआ है । इत्यादि काया की अनुपयोग विना—उपयोग की प्रवृत्तियों को रोकना अप्रशस्तकाय विनय है इस प्रकार अनायुक्त गमनादि के भेद से अप्रशस्तकाय विनय सात प्रकार का कहा गया है । 'से त्त्वं कायविण्ण' प्रशस्त अप्रशस्तकायविनय के भेद से कायविनय का पूर्ण कथन यहां तक किया । अब विनयान्तर्गत लोकोपचार विनय का कथन किया जाता है—'से किं तं लोकोपचारविण्ण' है भदन्त ! लोकोपचार विनय कितने प्रकार का है ? उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—'लोकोपचारविण्ण सत्तविहे पण्णत्ते' लोकोपचार विनय सात प्रकार का कहा गया है लोकों का उपचार—व्यवहार रूप विनय है वह लोकोपचार विनय है । 'तं जहा' लोकोपचार विनय के सात भेद

अधियां यावत्पदधी 'अनायुक्तं स्थानम्, अनायुक्तं निषीदनम्, अनायुक्तं स्वग्वर्तनम् अनायुक्तमुल्लङ्घनम् अनायुक्तं प्रलङ्घनम्' आ पदे न इषु उवाच । आ रीते अनायुक्तगमन विगेरेना लेद्धी अप्रशस्तकाय विनय सात प्रकारेण उदेउ उ । 'से त्त्वं कायविण्ण' आ रीते प्रशस्त अने अप्रशस्तना लेद्धी कायविनयनु स्वइप उदेउ उ ।

उदे विनयनी अतः तं लोकोपचार विनयः कथन करवाना आये उ । 'से किं तं लोकोपचारविण्ण' उ वाचन उदेउ उ । विनय उदेउ प्रशस्तः उदेउ उ । आ प्रशस्त उत्तरना प्रज्ञप्ती उदे उ उ—लोकोपचारविनय सत्तविहे पण्णत्ते' लोकोपचार विनय सात प्रकारेण उदेउ उ । 'तं जहा' तं आ प्रशस्त

ઉર્ધ્વં લઙ્ઘનં દ્વાર્ગાલાદેરિતિ । ‘આઉત્તં પલંઘનં’ આયુક્તં પ્રલઙ્ઘનમ્ પ્રકૃષ્ટં લઙ્ઘનં વિસ્તીર્ણમ્ સ્વાતાદેરિતિ પ્રલઙ્ઘનમ્ તच्च આયુક્તમુપયોગપૂર્વકં ભવેદિતિ । ‘આઉત્તં સર્વેન્દ્રિયજોગજુંજણયા’ આયુક્તં સર્વેન્દ્રિયયોગયુક્તજનતા-આયુક્તં સોપ-યોગં સર્વેન્દ્રિયયોગાનાં સર્વેન્દ્રિયવ્યાપારાણાં પ્રયોગ इत्यर्थः । ‘સેત્તં પસત્થકાય-વિણે’ સ એષ સપ્તપ્રકારકઃ પ્રશસ્તકાયવિનયઃ કથિત इति । ‘સે કિં તં અપસત્થકાયવિણે’ અથ કઃ સોઽપ્રશસ્તકાયવિનયઃ ? इति प्रश्नः, મગધનાહ-‘અપસત્થકાયવિણે સત્તવિહે પન્નત્તે’ અપ્રશસ્તકાયવિનયઃ સપ્તવિધઃ પ્રશસ્તઃ ‘તં જહા’ તથા ‘અણાઉત્તં ગમણં’ અનાયુક્તં ગમનમ્ ઉપયોગમન્તરેણ ગમનમિત્યર્થઃ । ‘જાવ અણાઉત્તં સર્વેન્દ્રિયજોગજુંજણયા’ યાવત્ અનાયુક્તં સર્વેન્દ્રિયવ્યાપાર-

ઉત્તલંઘન કરના ૫ ‘આઉત્તં પલંઘનં’ ઉપયોગસહિત યતના પૂર્વક વિસ્તીર્ણ સ્વદે આદિ કા લાંઘના ૬ ‘આઉત્તં સર્વેન્દ્રિયજોગજુંજણયા’ યતના પૂર્વક સમસ્ત ઇન્દ્રિયોં કો અપને અપને વિષય મેં પ્રવૃત્ત કરના ૭ ‘સે ત્તં પસત્થકાયવિણે’ હસ પ્રકાર સે યહ સબ પ્રશસ્ત કાય વિનય હે ‘આઉત્તં’ શબ્દ કા અર્થ સાવધાનતા પૂર્વક-અથવા ઉપયોગ પૂર્વક હે । ‘સે કિં તં અપસત્થકાયવિણે’ હે મદન્ત ! અપ્રશસ્તકાય વિનય કિતને પ્રકાર કા હે ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હે-‘અપસત્થકાયવિણે સત્તવિહે પણ્ણત્તે’ હે ગૌતમ ! અપ્રશસ્ત કાયવિનય સાત પ્રકાર કા કહા ગયા હે । ‘તં જહા’ જૈસે-‘અણાઉત્તં ગમણં’ ઉપયોગ પૂર્વક ગમના-ગમન નહીં કરના ‘જાવ અણાઉત્તં સર્વેન્દ્રિયજોગજુંજણયા’ યાવત્-વિના ઉપયોગ કે સમસ્ત ઇન્દ્રિયોં કો અપને ૨ વિષયોં મેં લગાના

યતનાસહિત ખારણા વિગેરેનું કે સાંકળનું ઉલ્લંઘન કરવું. ૫ ‘આઉત્તં પલંઘનં’ ઉપયોગપૂર્વક યતનાથી મોટા ખાડા વિગેરેનું ઉલ્લંઘન કરવું. ૬ ‘આઉત્તં સર્વેન્દ્રિયજોગજુંજણયા’ યતનાપૂર્વક સઘળી ઇન્દ્રિયોને પોતપોતાના વિષયમાં પ્રવૃત્તિ કરાવવી. ૭ ‘સે ત્તં પસત્થકાયવિણે’ આ રીતે આ તમામ પ્રશસ્ત કાયવિનય કહેવાય છે. ‘આઉત્તં’ એ શબ્દનો અર્થ સાવધાનતાપૂર્વક-અથવા ઉપયોગ પૂર્વક એ પ્રમાણે છે. ‘સે કિં તં અપસત્થકાયવિણે’ હે ભગવન્ અપ્રશસ્તકાય વિનય કેટલા પ્રકારનો કહેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘અપસત્થકાયવિણે સત્તવિહે પણ્ણત્તે’ હે ગૌતમ ! અપ્રશસ્તકાય વિનય સાત પ્રકારનો કહેલ છે. ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે. ‘અણાઉત્તં ગમણં’ ઉપયોગપૂર્વક અવરજવર ન કરવી. ‘જાવ અણાઉત્તં સર્વેન્દ્રિયજોગજુંજણયા’ યાવત્ ઉપયોગ વિના સઘળી ઇન્દ્રિયોને પોતપોતાના વિષયોમાં લગાવવી.

પ્રયોગ ઇતિ । અત્ર યાવત્પદેન અનાયુક્તં સ્થાનમ્ અનાયુક્તં નિષીદનમ્ અનાયુક્તં ત્વગ્વર્તનમ્ અનાયુક્તમુલ્લઙ્ઘનમ્ અનાયુક્તં પ્રલઙ્ઘનમિત્યતેષાં ગ્રહણં ભવતિ તથા-
ચ અનાયુક્તગમનાદિભેદેન અપ્રશસ્તકાયવિનયઃ સપ્તવિધો ભવતીતિ । ‘સે ત્તં કાય-
વિણં’ સ ઇષ અપ્રશસ્તકાયવિનયો દર્શિત ઇતિ । ‘સે ત્તં કાય-
વિણં’ સ ઇષ પ્રશસ્તાપ્રશસ્તભેદેન કાયવિનયો નિરૂપિત ઇતિ । વિનયાન્તર્ગતં
લોકોપચારવિનયં દર્શયિતુમાહ-‘સે કિં તં’ ઇત્યાદિ- ‘સે કિં તં લોગોવચાર-
વિણં’ અથ કઃ સ લોકોપચારવિનયઃ ? ઇતિ પ્રશ્નઃ, ભગવાનાહ-‘લોગોવચાર-
વિણં સત્તવિદે પન્નત્તે’ લોકોપચારવિનયઃ સપ્તવિધઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ, લોકાનામુપચારો
વ્યવહારઃ તદ્રૂપો યો વિનયઃ સ લોકોપચારવિનયઃ સ સપ્તથા ભિદ્યતે । સપ્તભેદમેવ

યહાં યાવત્પદ સે-‘અનાયુક્તં સ્થાનમ્, અનાયુક્તં નિષીદનમ્, અનાયુક્તં
ત્વગ્ વર્તનમ્, અનાયુક્તમુલ્લઙ્ઘનમ્, અનાયુક્ત પ્રલઙ્ઘનમ્’ ઇતિ પદોં કા
ગ્રહણ હુઆ હૈ । ઇત્યાદિ કાયા કી અનુપયોગ વિના-ઉપયોગ કી પ્રવૃ-
ત્તિયોં કો રોકના અપ્રશસ્તકાય વિનય હૈ હસ પ્રકાર અનાયુક્ત
ગમનાદિ કે ભેદ સે અપ્રશસ્તકાય વિનય સાત પ્રકાર કા કહા ગયા
હૈ । ‘સે ત્તં કાયવિણં’ પ્રશસ્ત અપ્રશસ્તકાયવિનય કે ભેદ સે કાય-
વિનય કા પૂર્ણ કથન યહાં તક કિયા । અવ વિનયાન્તર્ગત લોકોપચાર
વિનય કા કથન કિયા જાતા હૈ-‘સે કિં તં લોગોવચારવિણં’ હૈ
ભેદન્ત ! લોકોપચાર વિનય કિતને પ્રકાર કા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રમુશ્રી
કહતે હૈ-‘લોગોવચારવિણં સત્તવિદે પન્નત્તે’ લોકોપચાર વિનય સાત
પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ લોકોં કા ઉપચાર-વ્યવહાર રૂપ વિનય હૈ
વહ લોકોપચાર વિનય હૈ । ‘તં જહા’ લોકોપચાર વિનય કે સાત ભેદ

અહિયાં યાવત્પદથી ‘અનાયુક્ત સ્થાનમ્, અનાયુક્તમ્ નિષીદનમ્, અનાયુક્તમ્ ત્વગ્વર્તનમ્
અનાયુક્તમુલ્લઙ્ઘનમ્ અનાયુક્તં પ્રલઙ્ઘનમ્’ આ પદો-અહિય કરાયા છે. આ રીતે
અનાયુક્તગમન વિગેરેના ભેદથી અપ્રશસ્તકાય વિનય સાત પ્રકારનો કહેલ છે.
‘સે ત્તં કાયવિણં’ આ રીતે પ્રશસ્ત અને અપ્રશસ્તના ભેદથી કાયવિનયનું
સ્વરૂપ કહેલ છે.

હવે વિનયની અંતર્ગત લોકોપચાર વિનયનું કથન કરવામાં આવે છે.
‘સે કિં તં લોગોવચારવિણં’ હે ભગવન્ લોકોપચાર વિનય કેટલા પ્રકારનો
કહેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રમુશ્રી કહે છે કે-‘લોગોવચારવિણં સત્તવિદે
પન્નત્તે’ લોકોપચાર વિનય સાત પ્રકારનો કહેલ છે. ‘તં જહા’ તે આ પ્ર

દર્શયતિ 'તં જહા' તથા—'અભ્યાસવત્તિયં' અભ્યાસવૃત્તિકમ્ અભ્યાસો ગુરુપ્રમુ-
તીનાં સમીપમ્ તત્ર વૃત્તિર્વર્તન મિત્યભ્યાસવૃત્તિકમ્ । 'પરચ્છંદાણુવત્તિયં' પરચ્છ-
ન્દાનુવૃત્તિકમ્ । 'કજ્જહેઝ' કાર્યહેતુઃ, કાર્યહેતુ જ્ઞાનાદિકાર્યનિમિત્તં ભક્તાદિ-
દાનરૂપ ઇતિ । 'કયપટિકહયા' કૃતપ્રતિકૃતિતા, ઇમે મમ પૂર્વ જ્ઞાનાદિ શિક્ષિત-
વન્તોઽત્ર ષ્મ્યો ભક્તાનયનાદિરૂપસેવાકરણં મમ કર્તવ્યં વર્તતે, ઇતિ બુદ્ધચા-
યો વિનયઃ સ. કૃતપ્રતિકૃતિતારૂપો લોકોપચારવિનયઃ કથ્યતે ઇતિ, યદ્વા-
સામ્પ્રત્યહમાસનભક્તાદિદાનેન ગુરુન્ પ્રસાદયિષ્યામિ તદાગ્રે ઇમે કૃતસ્ય સેવા-
કાર્યસ્થ પ્રતિકૃતિભાવેન મમ શ્રુતં દાસ્યન્તીતિ બુદ્ધચા વિનયકરણમિતિ । 'અત્ત-
ગવેસણયા' આર્તગવેષણતા આર્તસ્ય રોગાચભિભૂતસ્ય સાધર્મિકસ્ય ગવેષણં મૈષ-
જ્યાદિદાનાર્થમન્વેષણમ્ આર્તગવેષણમ્ તસ્ય આવઃ આર્તગવેષણતેતિ । 'દેસ-

હસ પ્રકાર સે હૈ—'અભ્યાસવત્તિયં' ૧ ગુરુ આદિ સહાપુરુષોં કે સમીપ
રહના ૧, 'પરચ્છંદાણુવત્તિયં' ૨ ગુરુ આદિ સહાપુરુષોં કી હચ્છા કે
અનુસાર ચલના ૨ 'કજ્જહેઝં' જ્ઞાનાદિ કાર્ય કે નિમિત્ત આહાર આદિ
કી વ્યવસ્થા કરના ૩ 'કયપટિકહયા' કિયે હુપ ઉપકાર કા બદલા
દેના અર્થાત્ હન્હોને મુઝે પહિલે જ્ઞાનાદિ કા શિક્ષણ દિયા હૈ, અતઃ
હન્હોની આહાર આદિ કે દ્વારા સેવા કરની ચાહિયે—હસ પ્રકાર કી બુદ્ધિ
સે જો વિનય કિયા જાતા હૈ વહ કૃતપ્રતિકૃતિતા રૂપ લોકોપચાર વિનય
હૈ ૪ । યદ્વા મેં હસ સમય યદિ આસન અત્ત આદિ પ્રસન્ન દ્વારા ગુરુ
કો પ્રસન્ન કરલૂંગા—તો યે આગે મેરે દ્વારા કિયે ગયે સેવા કાર્ય કે
બદલે મેં મુઝે શ્રુત પઢા દેગે હસ બુદ્ધિ સે જો ઊન્હોની સેવા કરના હૈ વહ
મો લોકોપચાર વિનય હૈ । 'અત્તગવેસણયા' રોગાદિ સે આક્રાન્ત
સાધર્મિજન કી મૈષજ્યાદિ દેને કે નિમિત્ત ગવેષણા કરના 'દેસકાલ-

છે—'અભ્યાસવત્તિયં' ગુરુ વિગેરે મહાપુરુષોની સમીપ રહેવું. ૧ 'પરચ્છંદાણુ-
વત્તિયં' ગુરુ વિગેરે મહાપુરુષોની ઈચ્છાનુસાર ચાલવું. ૨ 'કજ્જહેઝ' જ્ઞાન વિગેરે
કાર્ય નિમિત્તે આહાર વિગેરેની વ્યવસ્થા કરવી. ૩ 'કયપટિકહયા' કરેલા
ઉપકારનો બદલો વાળવો અર્થાત્ આમણે મને પહેલાં જ્ઞાનવિગેરેનું શિક્ષણ
આપેલ છે, તેથી આહાર વિગેરે દ્વારા તેઓની સેવા કરવી જોઈએ. આ
પ્રકારના વિચારથી જે વિનય કરવામાં આવે છે, તે કૃતપ્રતિકૃતિતા રૂપ લોકોપ-
ચાર વિનય છે ૪ અથવા આ સમયે હું ગુરુને આસન—ભક્ત આપીને
ગુરુને પ્રસન્ન કરી લઉં તો આગળ ઉપર મેં કરેલ સેવા કાર્યના બદલામાં
મને—શ્રુતનો અભ્યાસ કરાવશે આ બુદ્ધિથી તેઓની જે સેવા કરવામાં આવે
છે, તે પણ લોકોપચાર વિનય કહેવાય છે. 'અત્તગવેસણયા' રોગ વિગેરેથી

કાલ્પણયા' દેશકાલજ્ઞતા પ્રસ્તાવજ્ઞતા અવસરોચિતાર્થસંપાદનમિત્યર્થઃ । 'સન્વત્થેસુ અપહિલોમયા' સર્વાર્થેષુ અપતિલોમતા સર્વપ્રયોજનેષુ આરાધ્ય ગુર્વાદેઃ સેવાર્થેષુ આનુકૂલ્યમિતિ । 'સે ત્તં લોકોવયારવિણ્ણ' સ એષ લોકોપચારવિનયઃ । 'સે ત્તં વિણ્ણ' સ એષ સપ્તપ્રકારકો વિનય નિરૂપિત્વ ઇતિ । અથ વૈયાવૃત્ત્યં દર્શયિતુમાહ 'સે કિં તં વેયાવચ્ચે' અથ કિં તદ્વૈયાવૃત્ત્યમ્ ? ભગવાનાહ—'વેયાવચ્ચે દસવિહે પળ્ણત્તે' વૈયાવૃત્ત્યં દશવિધં પ્રજ્ઞસમ્ 'તં જહા' તદ્યથા—'આયારિયવેયાવચ્ચે' આચાર્યવૈયાવૃત્ત્યમ્ આચાર્યસ્ય સુશ્રૂષાકરણમ્ 'ઉવજ્ઞાયવેયાવચ્ચે' ઉપાધ્યાયસ્ય વૈયાવૃત્ત્યમ્ 'થેરવેયાવચ્ચે' સ્થવિરવૈયાવૃત્ત્યમ્ સ્થવિરવર્ણયેણ

ણયા' અવસરોચિત પ્રવૃત્તિ કરના 'સન્વત્થેસુ અપહિલોમયા' આરાધ્યગુરુ આદિ કે સમસ્ત કાર્યોં મેં અવસર કે અનુસાર અનુકૂલ રૂપ સે પ્રવૃત્તિ કરના અર્થાત્ ગુરુ આદિ પૂજ્યજનોં કી સેવા આદિ કાર્યોં મેં ઉનકે અનુકૂલ રહકર પ્રવૃત્તિ કરના 'સે ત્તં લોકોવયારવિણ્ણ' યહ સબ લોકોપચાર વિનય હૈ । 'સે ત્તં વિણ્ણ' હસ પ્રકાર સે યહાં તક વિનય કા કથન સમાસ હુઆ । અથ વૈયાવૃત્ત્ય કે સમ્બન્ધ મેં કથન ક્રિયા જાતા હૈ—'સે કિં તં વેયાવચ્ચે' હે અદન્ત ! વૈયાવૃત્ત્ય ક્રિતને પ્રકાર કા હૈ ? ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈં 'વેયાવચ્ચે દસવિહે પળ્ણત્તે' હે ગૌતમ ! વૈયાવૃત્ત્ય દશ પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ—'તં જહા' જૈસે—'આયારિય વેયાવચ્ચે' આચાર્ય કી શુશ્રૂષા કરને રૂપ વૈયાવૃત્ત્ય ૧ 'ઉવજ્ઞાયવેયાવચ્ચે' ઉપાધ્યાય કા વૈયાવૃત્ત્ય ૨ 'થેર વેયાવચ્ચે' સ્થવિર વયોવૃદ્ધ સાધુ

હુઃખીત સાધર્મીઓને ઔપધ વિગેરે આપવાનુ કહેવુ. ૫ 'દેસકાલન્નયા' અવસરને યોગ્ય પ્રવૃત્તિ કરવી ૬ 'સન્વત્થેસુ અપહિલોમયા' આરાધ્ય ગુરુ વિગેરેઓના સઘળા કાર્યોંમાં અવસર પ્રમાણે અનુકૂળ પશ્ચાત્થી પ્રવૃત્તિ કરવી અર્થાત્ ગુરુ વિગેરે પૂજ્યોની સેવા વિગેરે કાર્યોંમાં તેઓને અનુકૂળ રહીને પ્રવૃત્તિ કરવી. 'સે ત્તં વિણ્ણ' આ રીતે અહિં સુધી વિનયનુ કથન કરેલ છે.

હવે વૈયાવૃત્ત્યના વિષયમાં કથન કરવામાં આવે છે 'સે કિં તં વેયાવચ્ચે' હે ભગવન્ વૈયાવૃત્ત્યના કેટલા પ્રકારો કહેલ છે ? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે—'વેયાવચ્ચે દસવિહે પળ્ણત્તે' હે ગૌતમ ! વૈયાવૃત્ત્ય દસ પ્રકારનું કહેલ છે. 'તં જહા' તે આ પ્રમાણે છે. 'આયારિયવેયાવચ્ચે' આચાર્યની સેવા કરવા ૩૫ વૈયાવૃત્ત્ય ૧ 'ઉવજ્ઞાય વેયાવચ્ચે' સ્થવિર-વયોવૃદ્ધ સાધુની અથવા દીક્ષાપર્યાયથી મોટા સાધુની વૈયાવૃત્ત્ય ૨ 'થેરવેયાવચ્ચે' સ્થવિર વૈયાવૃત્ત્ય ૩ એટલે કે સ્થવિર-વયોવૃદ્ધ સાધુની અથવા દીક્ષાપર્યાયથી ન્યેઃની વૈયાવૃત્ત્ય ૩

શ્રુતાદિના વા તસ્ય શુશ્રૂષાકરણમ્ । ‘તવસ્સિવેયાવચ્ચે’ તપસ્વિ વૈયાવૃત્યમ્-
તપસ્વી-અઢમક્ષાકાદિઃ તસ્ય વૈયાવૃત્યમ્ । ‘ગિલાણવેયાવચ્ચે’ ગ્લાનસ્ય-
રોગાચ્ચભિભૂતસ્ય વૈયાવૃત્યમ્ । ‘સેહવેયાવચ્ચે’ શૈક્ષસ્ય-નવદીક્ષિતશિષ્યસ્ય વૈયા-
વૃત્યમ્ । ‘કુલવેયાવચ્ચે’ કુલસ્ય-૯કાચાર્યશિષ્યપરિવારસ્ય વૈયાવૃત્યમ્ । ‘ગણ-
વેયાવચ્ચે’ ગણસ્ય-પરસ્પરસાપેક્ષાનેકાચાર્યસાધુસમુદાયસ્ય વૈયાવૃત્યમ્ । ‘સંઘ-
વેયાવચ્ચે’ સંઘસ્ય-ચતુર્વિધસ્ય વૈયાવૃત્યમ્ । ‘સાહમ્મિયવેયાવચ્ચે’ સાધર્મિકસ્ય-
૯કસામાચારિકસ્ય વૈયાવૃત્યમ્ ‘સે ત્તં વેયાવચ્ચે’ તદેતદ્ વૈયાવૃત્યમ્ । ‘સે કિં
તં સજ્ઞાણ’ અથ કઃ સ સ્વાધ્યાયઃ સૂત્રસ્ય મૂળપાઠપઠનમિતિ પ્રશ્નઃ, મગવાનાહ
‘સજ્ઞાણ પંચવિહે પણ્ણત્તે’ સ્વાધ્યાયઃ પન્નવિધઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ । ‘તં જહા’ તથથા-‘વાય-

કા અથવા દીક્ષા પર્યાય સે જ્યેષ્ઠ સાધુ કા વૈયાવૃત્ય ૩ ‘તવસ્સિ-
વેયાવચ્ચે’ અઢમઆદિ તપસ્યા કરને વાલે તપસ્વી કા વૈયાવૃત્ય ૪
‘ગિલાણવેયાવચ્ચે’ રોગાદિ સે યુક્ત સાધુ કા વૈયાવૃત્ય ૫ ‘સેહ વેયા-
વચ્ચે’ નવ દીક્ષિત શિષ્ય કા વૈયાવૃત્ય ૬ ‘કુલવેયાવચ્ચે’ ૯ક આચાર્ય
કે પરિવારરૂપ શિષ્યજનો કા વૈયાવૃત્ય ૭ ‘ગણવેયાવચ્ચે’ પરસ્પર
સાપેક્ષ અનેક આચાર્ય કે સાધુ સમુદાય કા વૈયાવૃત્ય ૮ ‘સંઘવેયાવચ્ચે’
ચતુર્વિધ સંઘ કા વૈયાવૃત્ય ૯ ‘સાહમ્મિયવેયાવચ્ચે’ ૯કસી સામાચારી
વાલે સાધુઓ કા વૈયાવૃત્ય હસ પ્રકાર સે ‘સેત્તં વેયાવચ્ચે’ યહ સવ
વૈયાવૃત્ય હૈ । ‘સે કિં તં સજ્ઞાણ’ હે મદન્ત ! સ્વાધ્યાય કિતને પ્રકાર
કા હૈ ? સૂત્રપાઠ કા પઠનાદિ કરના હસકા નામ સ્વાધ્યાય હૈ ।
ઉત્તર મેં પ્રભુશ્રી કહતે હૈ-‘સજ્ઞાણ પંચવિહે પણ્ણત્તે’ હે ગૌતમ ! સ્વા-

‘તવસ્સિવેયાવચ્ચે’ અઢમ વિગેરે કરવાવાળા તપસ્વીની વૈયાવૃત્ય ૪ ‘ગિલાણ-
વેયાવચ્ચે’ રોગવાળા સાધુની વૈયાવૃત્ય ૫ ‘સેહવેયાવચ્ચે’ નવીન દીક્ષાવાળા
શિષ્યની વૈયાવૃત્ય ૬ ‘કુલવેયાવચ્ચે’ ૯ક આચાર્યના પરિવાર ૩૫ શિષ્યોની
વૈયાવૃત્ય ૭ ‘ગણવેયાવચ્ચે’ પરસ્પર સાપેક્ષ અનેક આચાર્યના સાધુસમુદાયની
વૈયાવૃત્ય ૮ ‘સંઘવેયાવચ્ચે’ ચાર પ્રકારના સંઘની વૈયાવૃત્ય ૯ ‘સાહમ્મિયવેયાવચ્ચે’
સરખી સામાચારીવાળા સાધુઓની વૈયાવૃત્ય આ રીતે ‘સે ત્તં વેયાવચ્ચે’
આ સઘળું વૈયાવૃત્યનું સ્વરૂપ કહેલ છે

‘સે કિં તં સજ્ઞાણ’ હે ભગવન્ સ્વાધ્યાય કેટલા પ્રકારનો કહેલ છે ?
સૂત્રના મૂળપાઠનો અભ્યાસ કરવો તેનું નામ સ્વાધ્યાય છે, આ પ્રશ્નના
ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી કહે છે કે-‘સજ્ઞાણ પંચવિહે પણ્ણત્તે’ હે ગૌતમ ! સ્વાધ્યાય

ગા' વાચના-અધ્યયનં ગુરુમુખાત્ શાસ્ત્રાણાં શ્રવણમ્ ૧ । 'પઢિપુચ્છના' પ્રતિ-
પૃચ્છના વિસ્મૃતાર્થસ્ય પ્રશ્નકરણમ્ । 'પરિચટ્ટના' પુનરાવર્તનમ્-અધીતસ્ય શાસ્ત્રસ્ય
પુનઃ પુનરભ્યાસકરણમ્ । 'અણુપ્પેહા' અનુપ્રેક્ષા ચિન્તનમ્ । 'ધમ્મકહા' ધર્મ
કથા । 'સેત્તં સજ્ઞાણ' સ એષ પશ્ચમકારકઃ સ્વાધ્યાયઃ કથિત ઇતિ ॥સૂ૧૦॥

પૂર્વમાખ્યન્તરતપસશ્ચત્વારો ભેદાઃ પ્રરૂપિતાઃ સામ્પ્રતં પશ્ચમષષ્ઠો ભેદો
પ્રરૂપ્યતે 'સે કિં તં જ્ઞાણે' ઇત્યાદિ ।

મૂલમ્-સે કિં તં જ્ઞાણે ? જ્ઞાણે ચડવિવહે પન્નત્તે તં જહા-
અટ્ટે જ્ઞાણે ૧, રોદ્ધે જ્ઞાણે ૨, ધમ્મં જ્ઞાણે ૩, સુક્કે જ્ઞાણે ૪ । અટ્ટે જ્ઞાણે
ચડવિવહે પન્નત્તે અમણુન્નસંપયોગસંપડત્તે તસ્સ વિપ્પયોગસદ્ધ-
સમન્નાગણ યાવિ ભવઈ ૧, મણુન્નસંપયોગસંપડત્તે તસ્સ
અવિપ્પયોગસદ્ધસમન્નાગણ યાવિ ભવઈ ૨, આયંક સંપયોગસંપડત્તે
તસ્સ વિપ્પયોગસદ્ધસમન્નાગણ યાવિ ભવઈ ૩, પરિજ્ઞુસિય કામ-
ભોગસંપયોગસંપડત્તે તસ્સ અવિપ્પયોગ સતિ સમન્નાગણ યાવિ
ભવઈ ૪ । અટ્ટસ્સ ણં જ્ઞાણસ્સ ચત્તારિ લક્ખણા પન્નત્તા તં જહા-
કંદળયા ૧, સોયળયા ૨, તિપ્પળયા ૩, પરિદેવળયા ૪ (૧) રોદ્ધે જ્ઞાણે
ચડવિવહે પન્નત્તે તં જહા-હિંસાણુબંધી ૧, મોસાણુબંધી ૨, તેયા-

ધ્યાય પાંચ પ્રકાર કા કહા ગયા હૈ 'તં જહા' જૈસે- 'વાયણા' ગુરુ કે
મુખ સે શાસ્ત્રોં કા સુનના ૧ 'પઢિપુચ્છના' પ્રતિપૃચ્છના-ભૂલે ગયે
વિષય કો ગુરુ સે પૂછના 'પરિચટ્ટયા' પરિવર્તના-પઢે છુપ શાસ્ત્ર કા બાર
બાર અભ્યાસ કરના 'અણુપ્પેહા' અનુપ્રેક્ષા-પઠિત વિષયકા બાર બાર
ચિન્તન કરના 'ધમ્મકહા' ઓર ધર્મકથા 'સેત્તં સજ્ઞાણ' હસ પ્રકાર
સે યહ પાંચ પ્રકાર કા સ્વાધ્યાય હૈ ॥સૂ૧૦॥

પાંચ પ્રકારનો કહેલ છે. 'તં જહા' તે આ પ્રમાણે છે.- 'વાયણા' ગુરુમુખથી
શાસ્ત્રો સાંભળવા ૧ 'પઢિપુચ્છના' પ્રતિપૃચ્છના બૂલેલા વિષયને ગુરુને પૂછવો
'પરિચટ્ટના' પુનરાવર્તન-ભણેલા શાસ્ત્રનો વારંવાર અભ્યાસ કરવો. 'અણુપ્પેહા'
અનુપ્રેક્ષા-ભણેલા વિષયનું વારંવાર ચિંતન કરવું 'ધમ્મકહા' અને ધર્મકથા
'સે તં સજ્ઞાણ' આ રીતે આ પાંચ પ્રકારનો સ્વાધ્યાય કહેલ છે ॥સૂ૦.૧૦॥

णुबन्धी३, सारक्खणाणुबन्धी४, रोदस्स णं ज्ञाणस्स चत्तारि
 लक्खणा पन्नत्ता तं जहा-ओसन्नदोसे१, बहुलदोसे२, अपणा-
 णदोसे३, आमरणांतदोसे४(२)। धम्मज्ञाणे चउव्विहे चउप्प-
 डोयारे पन्नत्ते तं जहा-आणाविचए१, अवायविचए२, विवाग-
 विचए३, संठाणविचए४। धम्मस्स णं ज्ञाणस्स चत्तारि लक्ख-
 णा पन्नत्ता तं जहा-आणारुई१, निसग्गरुई२, सुत्तरुई३, ओणा-
 हरुई४। धम्मस्स णं ज्ञाणस्स चत्तारि आलंबणा पन्नत्ता तं जहा
 वायणा१, पडिपुच्छणा२, परियट्ठणा३, धम्मकहा४। धम्मस्स णं
 ज्ञाणस्स चत्तारि अणुप्पेहाओ, तं जहा-एगत्ताणुप्पेहा१, अणि-
 च्चाणुप्पेहा२, असरणाणुप्पेहा३, संसाराणुप्पेहा४(३)। सुक्खेज्ञाणे
 चउव्विहे चउप्पडोयारे पन्नत्ते तं जहा-पुहुत्तवियक्कसवियारि१,
 एगंतवियक्कअवियारि२, सुहुमकिरिय अनियट्ठि३, समोच्छिन्न
 किरिय अप्पडिवाइ४। सुक्खस्स णं ज्ञाणस्स चत्तारि लक्खणा
 पन्नत्ता तं जहा-खंती१, मुत्ती२, अज्जवे३, मद्दवे४। सुक्खस्स णं
 ज्ञाणस्स चत्तारि आलंबणा पन्नत्ता तं जहा-अव्वहे१, असं-
 मोहे२, विवेगे३, विउसग्गे४। सुक्खस्स णं ज्ञाणस्स चत्तारि
 अणुप्पेहाओ पन्नत्ताओ तं जहा-अणंतवत्तिथाणुप्पेहा१, विप-
 रिणामाणुप्पेहा२, असुभाणुप्पेहा३, अवायाणुप्पेहा४(४)। से तं
 ज्ञाणे। से किं तं विउसग्गे, विउसग्गे दुव्विहे पन्नत्ते तं जहा-
 दव्वविउसग्गे य भावविउसग्गे य। से किं तं दव्वविउसग्गे
 दव्वविउसग्गे चउव्विहे पन्नत्ते तं जहा-गणविउसग्गे सरीरविउ-
 सग्गे उव्वहिविउसग्गे भत्तपाणविउसग्गे। से तं दव्वविउसग्गे।
 से किं तं भावविउसग्गे भावविउसग्गे तिव्विहे पन्नत्ते, तं जहा-
 कसायविउसग्गे१, संसारविउसग्गे२, कम्मविउसग्गे३। से किं

तं कसायविउसग्गे कसायविउसग्गे चउव्विहे पन्नत्ते, तं जहा कोहविउसग्गे१, जाणविउसग्गे२, मायाविउसग्गे३, लोभविउसग्गे४। से चं कसायविउसग्गे। से किं तं संसारविउसग्गे? संसारविउसग्गे चउव्विहे पन्नत्ते तं जहा-नेरइयसंसारविउसग्गे१, जाव देव संसारविउसग्गे४। से चं संसारविउसग्गे। से किं तं कम्मविउसग्गे, कम्मविउसग्गे अट्ठविहे पन्नत्ते तं जहा णाणावरणीय कम्मविउसग्गे जाव अंतराइय कम्मविउसग्गे से तं कम्मविउसग्गे से च भावविउसग्गे से तं अर्बिभतरण तवे। सेवं भंते! सेवं भंते त्ति ॥सू० ११॥

पणवीसइमे सए सत्तमो उद्देशो समत्तो ॥२५-७॥

छाया—अथ किं तद् ध्यानम् ध्यानं चतुर्विधं प्रज्ञप्तम् तद्यथा—आर्तं ध्यानम् १, रौद्रं ध्यानम् २, धर्मं ध्यानम् ३, शुक्लं ध्यानम् ४। आर्तं ध्यानं चतुर्विधं प्रज्ञप्तम्—अमनोज्ञसंप्रयोगसंप्रयुक्तस्तस्य विप्रयोगसत्समन्वागतश्चापि भवति १, मनोज्ञसंप्रयोगसंप्रयुक्तस्तस्याविप्रयोगसत्समन्वागतश्चापि भवति २, आतङ्कसंप्रयोगसंप्रयुक्तस्तस्य विप्रयोगसत् समन्वागतश्चापि भवति ३, परिसेवितकामभोगसंप्रयोगसंप्रयुक्तस्तस्याविप्रयोगसत् समन्वागतश्चापि भवति ४। आर्तस्य खलु ध्यानस्य चत्वारि लक्षणानि प्रज्ञप्तानि, तद्यथा—‘क्रन्दनता १ शोचनता २, तेषनता ३, परिदेवनता ४। रौद्रं ध्यानम् चतुर्विधं प्रज्ञप्तम् तद्यथा—हिंसानुबन्धि १, मृषानुबन्धि २, स्तेयानुबन्धि ३, संरक्षणानुबन्धि ४। रौद्रस्य खलु ध्यानस्य चत्वारि लक्षणानि प्रज्ञप्तानि तद्यथा अवसन्नदोषः १, बहुलदोषः २, अज्ञानदोषः ३, आमरणान्तदोषः ४। धर्मं ध्यानं चतुर्विधं चतुष्पत्यवतारं प्रज्ञप्तम् तद्यथा—आज्ञा विचयः १, अपायविचयः २, विषाकविचयः ३, संस्थानविचयः ४। धर्मस्य खलु चत्वारि लक्षणानि प्रज्ञप्तानि, तद्यथा—आज्ञारुचिः १, निसर्गरुचिः २, सूत्ररुचिः ३, अवगाढरुचिः ४। धर्मस्य खलु ध्यानस्य चत्वारि आलम्बनानि प्रज्ञप्तानि, तद्यथा वाचना १, परिपृच्छना २, परिवर्तना ३, धर्मकथा ४। धर्मस्य खलु ध्यानस्य चत्सोऽनुप्रेक्षाः प्रज्ञप्ताः, तद्यथा—एकत्वानुप्रेक्षा १, अनित्यानुप्रेक्षा २, अशरणानुप्रेक्षा ३, संमाराणुप्रेक्षा ४। शुक्लं ध्यानं चतुर्विधं चतुष्पत्यवतारं प्रज्ञप्तम् तद्यथा पृथक्त्ववितर्कसंविचारि १, एकत्ववितर्कविचारि २, सूक्ष्मक्रियानिवृत्ति ३, समुच्छिन्नक्रियाप्रतिपात्ति ४। शुक्लस्य खलु ध्यानस्य चत्वारि लक्षणानि प्रज्ञप्तानि, तद्यथा—क्षान्तिः १, मुक्तिः २, आर्जवम् ३, मार्जवम् ४। शुक्लस्य खलु ध्यानस्य

ચત્વારિ આલમ્બનાનિ પ્રજ્ઞપ્તાનિ તદ્યથા—અવ્યયમ્ ૧, અમંમોહઃ ૨, વિવેકઃ ૩, વ્યુત્સર્ગઃ ૪ । શુક્લસ્ય સ્વલુ ધ્યાનસ્ય ચતસ્રોઽનુપ્રેક્ષાઃ પ્રજ્ઞપ્તાઃ, તદ્યથા—અનન્ત-
વૃત્તિત્વાનુપ્રેક્ષા ૧, વિષરિણમપ્રાનાનુપ્રેક્ષા ૨, અશુમાનુપ્રેક્ષા ૩, અપાયાનુપ્રેક્ષા ૪,
તદેતદ્ ધ્યાનમ્ । અથ કઃ સ વ્યુત્સર્ગઃ, વ્યુત્સર્ગો દ્વિવિધઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ તદ્યથા—દ્રવ્ય-
વ્યુત્સર્ગશ્ચ ૧, ભાવવ્યુત્સર્ગશ્ચ ૨, અથ કઃ સ દ્રવ્યવ્યુત્સર્ગઃ, દ્રવ્યવ્યુત્સર્ગ-
શ્ચતુર્વિધઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ તદ્યથા—ગણવ્યુત્સર્ગ ૧, શરીરવ્યુત્સર્ગઃ ૨, ઉપધિવ્યુત્સર્ગઃ ૩,
મક્તપાનવ્યુત્સર્ગઃ ૪, સ એવ દ્રવ્યવ્યુત્સર્ગઃ । અથ કઃ સ ભાવવ્યુત્સર્ગઃ ૨,
ભાવવ્યુત્સર્ગસ્ત્રિવિધઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ તદ્યથા—કષાયવ્યુત્સર્ગઃ ૧, સંસારવ્યુત્સર્ગઃ ૨,
કર્મવ્યુત્સર્ગઃ ૩ । અથ કઃ સ કષાયવ્યુત્સર્ગઃ, કષાયવ્યુત્સર્ગશ્ચતુર્વિધઃ
પ્રજ્ઞપ્તઃ, તદ્યથા—ક્રોધવ્યુત્સર્ગઃ ૧, માનવ્યુત્સર્ગઃ ૨, માયાવ્યુત્સર્ગઃ ૩, લોભ-
વ્યુત્સર્ગઃ ૪ । સ એવ કષાયવ્યુત્સર્ગઃ । અથ કઃ સંસારવ્યુત્સર્ગઃ, સંસાર-
વ્યુત્સર્ગશ્ચતુર્વિધઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ, તદ્યથા—નૈરયિકસંસારવ્યુત્સર્ગઃ, ૧, યાવદેવસંસાર-
વ્યુત્સર્ગઃ ૪, । અથ કઃ સ કર્મવ્યુત્સર્ગઃ, કર્મવ્યુત્સર્ગોઽષ્ટવિધઃ પ્રજ્ઞપ્તઃ તદ્યથા—
જ્ઞાનાવરણીયકર્મવ્યુત્સર્ગઃ ૧, યાવત્ અન્તરાયકર્મવ્યુત્સર્ગઃ ૮ । સ એવ કર્મવ્યુ-
ત્સર્ગઃ । સ એવ ભાવવ્યુત્સર્ગઃ । તદેવપ્રાપ્ત્યન્તરં તપઃ । તદેવં મદન્ત !
તદેવં મદન્ત ! इति ॥૨૦૧॥

इति पञ्चविंशतितमशतके सप्तमोद्देशकः समाप्तः ॥२५-७॥

टीका—‘से किं तं ज्ञाणे’ अथ किं तत् ध्यानम् ध्यानं कतिविधं भवतीति
प्रश्नः । भगवानाह—‘ज्ञाणे’ इत्यादि, ‘ज्ञाणे चउव्विहे पण्णत्ते’ ध्यानं चतुर्विधं

પૂર્વ સૂત્ર મેં આભ્યન્તર તપ કે ચાર ભેદ પ્રદર્શિત કિયે ગયે હેં,
અથ યહાં આભ્યન્તર તપ કા પાંચવાં ઔર છઠા ભેદ ધ્યાન ઔર વ્યુ-
ત્સર્ગ હૈ इनकी प्ररूपणा की जाती है—‘से किं तं ज्ञाणे’ इत्यादि ।

टीकार्थ—‘से किं तं ज्ञाणे’ हे भदन्त ! ध्यान कितने प्रकार का है ?
उत्तर में प्रभुश्री कहते हैं—‘ज्ञाणे चउव्विहे पण्णत्ते’ हे गौतम ! ध्यान चार

આની પહેલાના સૂત્રમાં આભ્યન્તર તપના ચાર ભેદો કહેવામાં આવ્યા
છે. હવે અહિયાં આભ્યન્તર તપનો પાંચમો અને છઠો ભેદ જે ધ્યાન અને
વ્યુત્સર્ગ છે. તેનું કથન કરવામાં આવે છે—

‘से किं तं ज्ञाणे’ इत्यादि

टीकार्थ—‘से किं तं ज्ञाणे’ हे भगवन् ध्यान કેटला प्रकारनुं કહેલ છે ?
આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પ્રભુશ્રી ગૌતમસ્વામીને કહે છે કે—‘ज्ञाणे चउव्विहे
पण्णत्ते’ हे गौतम ! ध्यान ચાર પ્રકારનું કહેલ છે. ‘तं जहा’ તે આ પ્રમાણે

પ્રજ્ઞપ્તમ્, માનસક્રિયારૂપમ્ ચિન્તનાપરપર્યાયં ધ્યાનં તત્ત્વતુર્વિધં ભવતીતિ
ભાવઃ । ચાતુર્વિધમેવ દર્શયતિ સૂત્રકારઃ—‘તં જહા’ ઇત્યાદિના, ‘તં જહા’ તથથા—
‘અદ્દે જ્ઞાણે’ આર્ત્તધ્યાનમ્ ૧, ‘રોદ્દે જ્ઞાણે’ રૌદ્રધ્યાનમ્ ૨, ‘ધમ્મે જ્ઞાણે’ ધર્મ-
ધ્યાનમ્ ૩, ‘સુકે જ્ઞાણે’ શુક્લધ્યાનમ્ ૪, તત્ર ‘અદ્દે જ્ઞાણે ચત્ત્વિદ્દે પન્નત્તે’ તેષુ
—ચતુર્વિધધ્યાનેષુ મધ્યે યત્ પ્રથમમાર્ત્તધ્યાનં તત્ ચતુર્વિધં પ્રજ્ઞપ્તમ્ ।
‘તં જહા’ તથથા—‘અમણુન્નસંપઓગસંપવત્તે તસ્સ વિપ્પઓગસતિ સમન્નાગણ
યાવિ ભવઈ’ અમનોજ્ઞઃ અનિષ્ઠો યઃ શબ્દાદિ વિષય સ્તસ્ય યઃ સંપ્રયોગઃ સમ્બન્ધ
સ્તેનાનભિલષિતવિષયસમ્બન્ધેન સમ્પ્રયુક્તઃ સમ્બદ્ધો યઃ સોઽમનોજ્ઞસંપ્રયોગ
સંપ્રયુક્તઃ સ્તાદ્દશઃ સન્ તસ્યાનભિલષિતસ્ય શબ્દાદે વિષયસ્ય વિપ્રયોગ સ્મૃતિ-
સમન્વાગતશ્ચાપિ ભવતિ વિપ્રયોગવિષયકચિન્તાનુગતઃ સ્યાત્ ચ અપિ અવ્યયો
અગ્નિમવાક્યાપેક્ષયા સમુચ્ચયાર્યકૌ જ્ઞાતવ્યાવિતિ, અસૌ સ્વલુ ધર્મધર્મિણોરભેદોપ-
ચારાદ્ આર્ત્તધ્યાનં સ્યાત્ અનિષ્ટવસ્તુનઃ સમ્બન્ધે સંતિ તસ્યાવિપ્રયોગાનુ-
ચિન્તનં પ્રથમમાર્ત્તધ્યાનમ્ ભવતીતિ ભાવઃ ૧, ‘મણુન્નસંપઓગસંપવત્તે તસ્સ
અવિપ્પઓગ સતિ સમન્નાગણ યાવિ ભવઈ’ મનોજ્ઞોઽભિલષિતો યો ધનાદિવિષયઃ

પ્રકાર કા કહ્યા ગયા હૈ । ‘તં જહા’ જૈસે—‘અદ્દે જ્ઞાણે રોદ્દે જ્ઞાણે ધમ્મે
જ્ઞાણે સુક્કે જ્ઞાણે’ આર્ત્તધ્યાન, રૌદ્રધ્યાન, ધર્મધ્યાન ઓર શુક્લ-
ધ્યાન ધ્યાન માનસ ક્રિયા રૂપ હોતા હૈ । હસકા દૂસરા નામ ચિન્તના હૈ ।
‘અદ્દે જ્ઞાણે ચત્ત્વિદ્દે પણ્ણત્તે’ હનમે આર્ત્તધ્યાન ચાર પ્રકાર કા કહ્યા
ગયા હૈ । ‘તં જહા’ જૈસે—‘અમણુન્નસંપઓગસંપવત્તે તસ્સ વિપ્પઓગ સતિ
સમન્નાગણ યાવિ ભવઈ’ ૧—અમનોજ્ઞ શબ્દાદિ રૂપ વિષય કે સમ્બન્ધ
હોને પર—અનભિલષિત પદાર્થ કે સમ્બન્ધ હોને પર ઉસકે દૂર હોને કા
વિયોગ હો જાને કા બાર બાર વિચાર કરના યહ પ્રથમ આર્ત્તધ્યાન
હૈ । ‘મણુન્નસંપઓગસંપવત્તે તસ્સ અવિપ્પઓગસતિ સમન્નાગણ યાવિ
ભવઈ’ ૨—મનોજ્ઞ અભિલષિત ધનાદિ કે સંપર્ક સે સમ્બન્ધિત મનુષ્ય

છે—‘અદ્દે જ્ઞાણે રોદ્દે જ્ઞાણે ધમ્મે જ્ઞાણે સુકે જ્ઞાણે’ આર્ત્તધ્યાન૧, રૌદ્રધ્યાન૨, ધર્મ
ધ્યાન૩, અને શુક્લધ્યાન૪ ધ્યાન માનસ ક્રિયા રૂપ હોય છે, એનું બીજું
નામ ચિન્તન છે. ‘અદ્દે જ્ઞાણે ચત્ત્વિદ્દે પણ્ણત્તે’ આર્ત્તધ્યાન ચાર પ્રકારનું કહેલ
છે. ‘તં જહા’ તે આ પ્રમાણે છે—‘અમણુન્નસંપઓગસંપવત્તે તસ્સ વિપ્પઓગ
સતિ સમન્નાગણ યાવિ ભવઈ’ અમનોજ્ઞ શબ્દાદિરૂપ વિષયનો સંબંધ થાય
ત્યારે—ન ઇચ્છેલા પદાર્થનો સંબંધ થાય ત્યારે તેનાથી દૂર થવાનો વારંવાર
વિચાર કરવો તે પહેલું આર્ત્તધ્યાન છે ૧ મણુન્નસંપઓગસંપવત્તે તસ્સ અવિ-
પ્પઓગસતિ સમન્નાગણ ભવઈ’ મનોજ્ઞ અભિલષિત ધનાદિના સંપર્કથી સંબંધ

તસ્ય યઃ સંપ્રયોગઃ સંપર્ક સ્તેન સંપ્રયુક્તઃ-સંબદ્ધઃ સન્ મનોજ્ઞસ્ય કનકકામિ-
ન્યાદીષ્ટપદાર્થાદેરવિપ્રયોગ સ્મૃતિસમન્વાગતશ્ચાપિ ભવતિ સ્યાદિતિ મનોજ્ઞ
પદાર્થસમ્બન્ધે સતિ તસ્ય સર્વથૈવ ભાવવિષયકવિન્તયૈવાનુગતો ભવેત્ કદાચિદપિ
તસ્ય વિરહ નેચ્છતીતિ તદેતદ્ દ્વિતીયમાર્ત્તધ્યાનમિતિ ૮, 'આયંકસંપ્રયોગ
સંપડત્તે તસ્સ વિપ્પઓગ સતિ સમન્નાગણ યાવિ ભવઈ' આતઙ્ક સંપ્રયોગ સંપ્રયુક્તઃ
તસ્ય વિપ્રયોગ સ્મૃતિસમન્વાગતશ્ચાપિ ભવતિ આતઙ્કો રોગાદિ તસ્ય સંપર્કે સતિ
તદ્વિમોક્ષણાનુચિન્તનં તૃતીયમાર્ત્તધ્યાનમિતિ ભાવઃ ૩ । 'પરિજ્ઞુસિયકામ-
મોગસંપ્રયોગસંપડત્તે તસ્સ અવિપ્પઓગ સતિ સમન્નાગણ યાવિ ભવઈ' પરિ-
સેવિતઃ પ્રીતો વા યઃ કામમોગઃ શબ્દાદિવિષયમોગઃ તસ્ય સંપ્રયોગસંપ્રયુક્તઃ
-સંબદ્ધઃ તસ્ય કામમોગાદેરવિપ્રયોગસ્મૃતિસમન્વાગતશ્ચાપિ ભવતિ સ્યાદિતિ
ચતુર્થમાર્ત્તધ્યાનમિતિ ૪ । 'અટ્ટસ્સ ણં જ્ઞાણસ્સ ચત્તારિ લક્ખણા પણ્ણત્તા' આર્ત્ત-

કા જો મનોજ્ઞ શબ્દાદિ ઇષ્ટ પદાર્થ કે અવિયોગ કા જો ચાર વાર ચિન્ત-
નન હૈ-તસકા મુજ્જસે કમી મી વિરહ ન હો-એસા જો ધ્યાન હૈ વહ
આર્ત્તધ્યાન કા દ્વિતીય મેદ હૈ । હસ દ્વિતીય આર્ત્તધ્યાન ચાલા વ્યક્તિ
કમી મી ઇષ્ટ પદાર્થ કે વિરહ કો નહીં ચાહતા હૈ । 'આયંકસંપ્રયોગ
સંપડત્તે તસ્સ વિપ્પઓગ સતિસમન્નાગણ યાવિ ભવઈ' આતઙ્ક-રોગ-કે
સંપર્ક હોને પર જો ડસ કે વિયોગ કા ચારમ્બાર ચિન્તન કરના હોતા
હૈ યહ. આર્ત્તધ્યાન કા તૃતીય મેદ હૈ । 'પરિજ્ઞુસિયકામમોગસંપ-
ઓગસંપડત્તે તસ્સ અવિપ્પઓગ સતિ સમન્નાગણ યાવિ ભવઈ' પરિ-
સેવિત અથવા પ્રિય શબ્દાદિ રૂપ વિષયમોગોં કી અવિયુક્તિ-અવિયોગ
હોને કા ચાર ૨ ચિન્તન કરના યહ આર્ત્તધ્યાન કા ચતુર્થ મેદ હૈ ।
'અટ્ટસ્સ ણં જ્ઞાણસ્સ ચત્તારિ લક્ખણા પણ્ણત્તા' હસ આર્ત્તધ્યાન કે ચાર

ધવાળા માણસનો મનોજ્ઞ શબ્દ વિગેરેનો વિયોગ ન થવા રૂપ ઇષ્ટ પદાર્થનો
વિયોગ ન થવા સંખંધી વારંવાર જે ચિંતન થાય છે, -તેનો મને કોઈપણ
સમયે વિયોગ ન થાય એવું જે ધ્યાન છે, તે આર્ત્તધ્યાનનો ખીલે ભેદ છે,
આ ખીલ આર્ત્તધ્યાનવાળી વ્યક્તિ કોઈપણ વખતે ઇષ્ટ પદાર્થનો વિયોગ
ઈચ્છતી નથી. 'આયંકસંપ્રયોગસંપડત્તે તસ્સ વિપ્પઓગસતિસમન્નાગણ યાવિ ભવઈ'
આતંકરોગનો સંપર્ક થાય ત્યારે અર્થાત્ કોઈ રોગ થાય ત્યારે-તેના વિયો-
ગનો અર્થાત્ તેમાંથી છૂટવાનો વારંવાર જે વિચાર ચિંતન કરવું, તે આર્ત્ત-
ધ્યાનનો ખીલે ભેદ છે. પરિજ્ઞુસિયકામમોગસંપ્રયોગસંપડત્તે તસ્સ અવિપ્પઓગ
સતિસમન્નાગણ યાવિ ભવઈ' અત્યંત સેવેલા પ્રિય એવા શબ્દાદિ વિષયભોગોનો
વિયોગ ન થાય તે પ્રમાણે વારંવાર ચિન્તન કરવું આ આર્ત્તધ્યાનનો ચોથો

સ્ય સ્વલ્પ ધ્યાનસ્ય ચત્વારિ લક્ષણાનિ પ્રજ્ઞપ્તાનિ ‘તં જહા’ તથયા—‘કંદનયા’ ક્રન્દનતા—ક્રન્દનમ્ મહતા શબ્દેન રોદનમ્, ‘સોયણયા’ શોચનતા દીનતેત્યર્થઃ, ‘તિપ્પણયા’ તેપનતા—અશ્રુવિમોચનમ્ ‘પરિદેવણયા’ પરિદેવનતા—પુનઃ પુનઃ ક્લિષ્ટભાષણતા વિલાપ इति भावः, આર્તધ્યાનં સમભેદં નિરૂપ્ય રૌદ્રધ્યાનનિરૂપણાય પ્રાહ—‘રોદે જ્ઞાણે ચઽન્વિદે પન્નત્તે’ રૌદ્રં ધ્યાનં ચતુર્વિધં પ્રજ્ઞપ્તમ્ ‘તં જહા’ તથયા ‘હિંસાણુબંધી’ હિંસાનુબન્ધિ, હિંસામ્—પ્રાણિનાં વધબન્ધનાદિભિઃ પ્રકારૈઃ પીડામનુબન્ધનાતિ—સતતપ્રવૃત્તાં પીડાં કરોતિ इत्येवं શીલં યત્ પ્રણિધાનં હિંસાનુબન્ધો વા યત્રાસ્તિ તદ્ હિંસાનુબન્ધિ રૌદ્રધ્યાનમિતિ પ્રથમમ્ ૧ ।

લક્ષણ કહે ગયે હૈં—‘તં જહા’ જૈસે—‘કંદનયા’ ક્રન્દનતા જોર જોર સે રોના ‘સોયણયા’ શોચનતા—દીનતા પ્રદર્શિત કરના ‘તિપ્પણયા’ તેપનતા—અશ્રુબહાના ‘પરિદેવણયા’ પરિદેવનતા—બાર બાર વિલાપ કરના હસ પ્રકાર સે યહ સભેદ સલક્ષણ આર્તધ્યાન કા વર્ણન હૈ । રૌદ્રધ્યાન ચાર પ્રકાર કા કહા ગયો હૈ—‘તં જહા’ જૈસે ‘હિંસાણુબંધી’ પ્રાણિયો કો વધ બન્ધનાદિ પ્રકારોં સે જો પીડા કો ઉત્પન્ન કરને કા વિચાર કરતા રહતા હૈ ડન્હે નિરન્તર પીડિત કરને કા હી ઉચ્ચમ કરતા રહતા હૈ એસે પ્રાણી કા જો ધ્યાન હૈ—વિચાર ધારા હૈ અથવા ડસ ઓર લગી હુઈ ચિત્ત કી એકાગ્રતા હૈ—વહ હિંસાણુબંધી રૌદ્રધ્યાન હૈ । અથવા જિસ ધ્યાન મેં હિંસા કા હી સમ્બન્ધ હૈ વહ ધ્યાન હિંસાણુબન્ધી હૈ યહ રૌદ્રધ્યાન કા પ્રથમ ભેદ હૈ । ‘મોસાણુબંધી’ મૃણાણુબંધી—જિસ ધ્યાન મેં

લેદ છે ‘અદૃશ્ણ ણં જ્ઞાણસ્થ ચત્તારિ લક્ષણા પણ્ણત્તા’ આ રીતે આ આર્તધ્યાનના ચાર લક્ષણો કહેલા છે. ‘ત જહા’ તે આ પ્રમાણે છે—‘કંદનયા’ કંદનતા નેરનેરથી રડવું. ‘સોયણયા’ શોચનતા—દીનતા બતાવવી ‘તિપ્પણયા’ તેપનતા—આંસુ વહેવડાવવા ‘પરિદેવણયા’ પરિદેવનતા વારવાર વિલાપ કરવો આ રીતે આ લેઃસહિત, લક્ષણ સહિત આર્તધ્યાનનું લક્ષણ કહેલ છે.

હવે રૌદ્રધ્યાનના લક્ષણ કહેવામા આવે છે—તે આ પ્રમાણે છે.—‘રોદે જ્ઞાણે ચઽન્વિદે પણ્ણત્તે’ રૌદ્રધ્યાન ચાર પ્રકારનું કહેલ છે. ‘ત જહા’ તે આ પ્રમાણે છે—‘હિંસાણુબંધી’ પ્રાણિયોના વધ વિરાધના—બન્ધન વિગેરે પ્રકારથી તેમને પીડા ઉત્પન્ન કરવાનો વિચાર કરે છે, અર્થાત્ તેઓને હુમ્મેશાં પીડા કરવાનો જ ઉદ્ધમ કરે છે. એવા પ્રાણિયોનું જે ધ્યાન છે, અર્થાત્ વિચારધારા છે—અર્થાત્ તે તરફ લાગેલી ચિત્તની જે એકાગ્રતા છે તે હિંસાણુબંધી રૌદ્રધ્યાન કહેવાય છે. અથવા જે ધ્યાનમાં હિંસાનો જ સંબંધ છે, તે ધ્યાન હિંસાણુબંધી છે, આ રૌદ્રધ્યાનનો પહેલો ભેદ છે. ‘મોસાણુબંધી’ મૃણાણુબંધી

‘મોસાણુવંધી’ મૃધાનુબન્ધિ મૃધા અસત્યમ્ યત્ પિશુનાઽસત્યાઽસત્યાઽસદ્ભૂતા-
દિભિર્વચનભેદૈરનુવન્ધનાતિ તન્મૃધાનુબન્ધિ દ્વિતીયં રૌદ્રધ્યાનમ્ ૨ । ‘તેયાણુવંધી’
સ્તેયાનુવંધિ, સ્તેનસ્ય-ચૌરસ્ય યત્ કર્મ તત્ સ્તેયમ્ સ્ત્રીત્ર ક્રોધાદ્યાકુલતયા તદનુ-
વન્ધયુક્તં સ્તેયાનુવન્ધિ, તૃતીયં રૌદ્રધ્યાનમ્ ૩, ‘સારક્ષણાણુવંધી’ સંરક્ષણાનુવન્ધિ
સંરક્ષણં-સર્વોપાયૈરાત્મનઃ પરિત્રાણમ્ તસ્મિન્ વિષયસાધનસ્ય ધનસ્ય અનુવન્ધો યત્ર
ભવતિ તત્ સંરક્ષણાનુવન્ધિ ચતુર્થં રૌદ્રધ્યાનમ્ ૪ । જીવે રૌદ્રધ્યાનમસ્તિ નવેતિ
જ્ઞાનાય રૌદ્રધ્યાનસ્ય લક્ષણં વિવર્ણયન્નાહ-‘રોદસ્સ ણં’ इत्यादि, ‘રોદસ્સ ણં
જ્ઞાણસ્સ’ રૌદ્રસ્ય સ્વલ્પ ધ્યાનસ્ય ‘ચત્તારિ લક્ષણા પન્નત્તા’ ચત્વારિ-ચતુઃ
પ્રકારકાણિ લક્ષણાણિ પ્રજ્ઞપ્તાણિ તદેવાહ-‘તં જહા’ इत्यादिना ‘તં જહા’ તથથા-
‘ઓસન્નદોસે’ ઓસન્નદોષઃ ‘ઓસન્નં’ इति बाहुल्येनानુપરતત્ત્વેन दोषः हिंसा-

झूठ असत्य आदि बोलने का ही चिन्तन निरन्तर रहता है ऐसा
ध्यान यह रौद्रध्यान का द्वितीय भेद है । ‘तेयाणुबंधी’ जिस ध्यान में
चोरी करने के ही सम्बन्ध का निरन्तर चिन्तन चलता रहता है वह ध्यान
स्तेयानुबन्धी रौद्रध्यान है यह रौद्रध्यान का तृतीय भेद है । ‘सारक्ख-
णाणुबंधी’ संरक्षणानुबंधी रौद्रध्यान वह है कि जिसमें विषयों के साधन
भूत धन के संरक्षण का निरन्तर चिन्तन रहता हो । जीव में रौद्रध्यान
है अथवा नहीं है इस बात को जानने के ये चार लक्षण हैं-यही बात
‘रोदस्स णं ज्ञाणस्स चत्तारि लक्खणा पणत्ता’ इस सूत्रद्वारा सूत्रकार
ने प्रकट की है-‘तं जहा’ वे लक्षण इस प्रकार से हैं-‘ओसन्नदोसे’ हिंसा
अनृतन अदत्तादान संरक्षण इनमें से कोई एक दोष का होना इसका
नाम ओसन्नदोष है तात्पर्य इसका यही है कि जिसमें इन दोषों में

જે ધ્યાનમાં જુદું બોલવાનું જ હમેશાં ચિન્તન-વિચાર રહ્યા કરે છે. એવું
જે ધ્યાન તે રૌદ્રધ્યાનનો બીજો ભેદ છે. ૨ ‘તેયાણુવંધી’ જે ધ્યાનમાં ચોરી
કરવાના સંબંધમાં જ કાયમ ચિત્તવન રહ્યા કરે તે ધ્યાન સ્તેયાનુબંધી રૌદ્ર
ધ્યાન કહેવાય છે આ રૌદ્રધ્યાનનો ત્રીજો પ્રકાર છે ૩ ‘સારક્ષણાણુવંધી’
સંરક્ષણાનુબંધી રૌદ્રધ્યાન એ છે કે-જેમાં વિષયોના સાધનભૂત ધનના સંર
ક્ષણનું નિરન્તર ચિન્તન રહ્યા કરે છે. ૪ જીવમાં રૌદ્રધ્યાન છે ? કે નથી ?
આ વિષયને સમજવાના આ ચાર લક્ષણો છે એજ વાત ‘રોદસ્સ ણં જ્ઞાણસ્સ
ચત્તારિ લક્ષણા પન્નત્તા’ આ સૂત્રદ્વારા સૂત્રકારે પ્રગટ કરેલ છે. ‘તં જહા’
તે ચાર લક્ષણો આ પ્રમાણે છે-‘ઓસન્નદોસે’ હિંસા, જુદું, અદત્તાદાન,
સંરક્ષણ આ પૈકી કોઈપણ એક દેવનું હોવું તેનું નામ ઓસન્ન દોષ છે.
આ કથનનું તાત્પર્ય એ છે કે-જેમાં આ દોષો પૈકી કોઈ એક દોષ હોય

નૃતાદત્તાદાનસંરક્ષણાના મન્યતમ ઇતિ ઓસન્નદોષઃ પ્રથમં લક્ષણમ્ ૧ । બહુલદોસે' બહુલદોષઃ બહુશ્વપિ સર્વેશ્વપિ હિંસાનૃતાદત્તાદાનસંરક્ષણેષુ દોષઃ પ્રવૃત્તિલક્ષણ ઇતિ બહુલદોષનામકં દ્વિતીયં લક્ષણમ્ ૨ । 'અળ્લાણદોસે' અજ્ઞાનદોષઃ અજ્ઞાનાત્ દોષોઽજ્ઞાનદોષઃ અજ્ઞાનાત્-કુશાલ્પરિશીલનજનિતસંસ્કારાત્ હિંસાનૃતાદિષુ અધર્મસ્વરૂપેષુ ધર્મબુદ્ધ્યા પ્રવૃત્તિઃ તલ્લક્ષણો દોષોઽજ્ઞાનદોષનામકં તૃતીયં લક્ષણં રોદ્રધ્યાનસ્યેતિ 'આમરણાંતદોસે' આમરણાન્તદોષઃ મરણમેવાન્ત ઇતિ મરણાન્તઃ આમરણાન્તાત્ આમણાન્તમ્ મરણપર્યન્તમ્ અસંજાતાનુતાપસ્ય કાલશૌકરિકાદેરિવ યા હિંસાદૌ પ્રવૃત્તિઃ સૈવ દોષ ઇતિ આમરણાન્તનામકં ચતુર્થલક્ષણં રોદ્રધ્યાનસ્યેતિ ૪ । આર્તધ્યાનં રોદ્રધ્યાનં ચ નિરૂપ્ય તૃતીયં ધર્મધ્યાનં નિરૂપયન્નાહ-'ધમ્મે જ્ઞાણે' ઇત્યાદિ । 'ધમ્મે જ્ઞાણે ચરવિવહે ચરપ્પહોપારે પન્નત્તે' ધર્મધ્યાનં ચતુર્વિધં

સે કોઈ એક દોષ હો વહ્ન હસકા પ્રથમ લક્ષણ હૈ 'બહુલદોસે' જિસમેં હિંસા અનૃત (જૂઠ) અદત્તાદાન સંરક્ષણ હન દોષોં મેં પ્રવૃત્તિ કરને રૂપ વહુત દોષ હો વહ્ન હસકા દ્વિતીય લક્ષણ હૈ 'અળ્લાણદોસે' અજ્ઞાન સે જો દોષ હૈ વહ્ન અજ્ઞાનદોષ હૈ-અર્થાત્ કુશાલ્પોં કે પઠન સે જાયમાન સંસ્કાર કે વશવર્ત્તી હુએ વ્યક્તિ કી જો અધર્મરૂપ હિંસા જૂઠ આદિ દોષોં મેં ધર્મબુદ્ધિ સે પ્રવૃત્તિ હોતી હૈ વહ્ન અજ્ઞાનદોષ નામ કા હસકા તીસરા લક્ષણ હૈ 'આમરણાંતદોસે' મરણપર્યન્ત મી કાલશૌકરિક આદિ કે જૈસે પશ્ચાત્તાપ હુએ વિના હી હિંસાદિકોં મેં પ્રવૃત્તિચની રહના વહ્ન હસકા ચતુર્થ લક્ષણ હૈ । હસ પ્રકાર સે આર્તધ્યાન ઓર રોદ્રધ્યાન કા નિરૂપણ કરકે અવ સૂત્રકાર ધર્મધ્યાન કા વર્ણન કરતે હૈં-'ધમ્મે જ્ઞાણે ચરવિવહે ચરપ્પહોપારે પન્નત્તે' ધર્મધ્યાન ચાર પ્રકાર કા એવં

તે તે તેના પહેલો ભેદ છે 'બહુલદોસે' જેમા હિંસા, અસત્ય, અદત્તાદાન, સંરક્ષણ આ દોષો પ્રવૃત્તિ કરવા રૂપ દોષ હોય તે તેના બીજો ભેદ છે. 'અળ્લાણદોસે' અજ્ઞાન રૂપી જે દોષ છે, તે અજ્ઞાન દોષ કહેવાય છે, અર્થાત્ કુશાલ્પોના અભ્યાસથી થવાવાળા સંસ્કાર વશાત્ અધર્મ હિંસા, અસત્ય વિગેરે દોષોમાં ધર્મબુદ્ધિથી જે પ્રવૃત્તિ થાય છે, તે અજ્ઞાન દોષ નામનો રોદ્રધ્યાનનો ત્રીજો ભેદ છે. 'આમરણાંતદોસે' કાલશૌકરિકની માફક મરણ પર્યન્તના પશ્ચાત્તાપ કર્યા વિના જ હિંસા વિગેરેમાં પ્રવૃત્તિ કર્યા કરવી તે રોદ્રધ્યાનનો ચોથો પ્રકાર છે.

ઉપર પ્રમ.જે આર્તધ્યાન અને રોદ્રધ્યાનનું નિરૂપણ કરીને હવે સૂત્રકાર ધર્મધ્યાનનું નિરૂપણ કરે છે-'ધમ્મે જ્ઞાણે ચરવિવહે ચરપ્પહોપારે પન્નત્તે'

ચતુષ્પ્રત્યવતારં પ્રજ્ઞપ્તશ્ચ ચતુર્ણુ ભેદલક્ષણાલમ્બનાનુપ્રેક્ષા લક્ષણેષુ પદાર્થેષુ પ્રત્યવતારઃ
સમવતારઃ વિચારણીયત્વેન યસ્ય તત્ ચતુષ્પ્રત્યવતારમિતિ । ચાતુર્વિધ્યમેવ દર્શ-
યન્નાહ—‘તં જહા’ इत्यादि, ‘तं जहा’ तद्यथा—‘आणाविचय’ आज्ञाविचयम् आज्ञा-
तीर्थकृतां प्रवचनं तस्या विचयः पर्यालोचनं यत्र तदाज्ञाविचयं प्रथमं ध्यानम्
१ ‘अवायविचय’ अपायविचयम् अपाया रागद्वेषजनिता अनर्था स्तेषां विचयो
निर्णयो यत्र तत् अपायविचयं नाम द्वितीयं धर्मध्यानं विषयसेवानुचिन्तनमि-
त्यर्थः । ‘विवागविचय’ विपाकविचयम् विपाकः कर्मणां शुभाशुभानां फलं तस्य
विचयो—निर्णयो यत्र तत् विपाकविचयनामकं तृतीयं धर्मध्यानम् । ‘संठाणविचय’
संस्थानविचयम् संस्थानानि—लोकद्वीपसमुद्राद्याकृतयः तेषां विचयो—निर्णयो

ચતુષ્પ્રત્યાવતાર વાલા કહ્યા ગયાં છે ભેદ, લક્ષણ, આલમ્બન ઓર અનુ-
પ્રેક્ષા इन चार बातों में इसका विचार होने से वह चार प्रत्यवतारवाला
माना गया है इसलिये इसे चतुष्प्रत्यवतारवाला कहा है । इसके चार
भेद इस प्रकार से हैं ‘आणाविचय’ आज्ञाविचय—जिस ध्यान में तीर्थ-
करों की प्रवचन रूप आज्ञा का पर्यालोचन होता है—वह आज्ञाविचय
नाम का प्रथम ध्यान है ‘अवायविचय’ अपायविचय रागद्वेष जनित
जो अनर्थ हैं इनका नाम अपाय है इन अपायों का जिस ध्यान में
निर्णय होता है वह अपायविचय धर्म ध्यान है । ‘विवागविचय’ विपाक
विचय—जिसमें शुभाशुभ कर्मों के फलरूप विपाक का निर्णय होता
है वह विपाक विचय नाम का तीसरा धर्म ध्यान का भेद है । ‘संठाण
विचय’ लोक द्वीप समुद्र आदि की आकृतियों रूप संस्थान का जिस

ધર્મધ્યાન ચાર પ્રકારનું અને ચતુષ્પ્રત્યવતારવાળું કહેલ છે. ભેદ, લક્ષણ,
આલમ્બન, અને અનુપ્રેક્ષા આ ચાર બાબતોમાં તે વિચારણીય હોવાથી
અવતાર માનેલ છે. તેથી તેને ચતુષ્પ્રત્યવતારવાળું કહેલ છે. તેના ચાર ભેદો
આ પ્રમાણે છે—‘આણાવિચય’ આજ્ઞાવિચય—જે ધ્યાનમાં તીર્થકરોની પ્રવચન
રૂપ આજ્ઞાનું પર્યાલોચન થાય છે, તે આજ્ઞાવિચય નામનું પહેલું ધ્યાન છે.
‘અવાયવિચય’ અપાયવિચય રાગદ્વેષથી થવાવાળા જે અનર્થ છે. તેનું નામ
અપાય છે. જે ધ્યાનમાં આ અપાયોનો નિર્ણય થાય છે, તે અપાયવિચય
નામનો ધ્યાનનો બીજો ભેદ છે. ૨ ‘વિવાગવિચય’ વિપાકવિચય—શુભ
અને અશુભ કર્મોના ફલરૂપ વિપાકનો નિર્ણય થાય છે તે વિપાકવિચય
નામનો ધર્મધ્યાનનો ત્રીજો ભેદ કહ્યો છે. ‘સંઠાણવિચય’ લોક, દ્વીપ, સમુદ્ર
વિગેદની આકૃતિયો રૂપ સંસ્થાનોનું જે ધ્યાનમાં ચિન્તન થાય છે, તે ધર્મ-

યત્ર તત્ સંસ્થાનવિચયં નામ ચતુર્થ ધર્મધ્યાનમિતિ । ધર્મધ્યાનસ્ય લક્ષણાન્યાહ-
'ધમ્મસ્સ'ં ઇત્યાદિ, 'ધમ્મસ્સ ણં જ્ઞાણસ્સ ચત્તારિ લક્ષણા પન્નત્તા' ધર્મસ્ય ચલુ
ધ્યાનસ્ય ચત્તારિ લક્ષણાનિ પ્રજ્ઞપ્તાનિ । ચાતુર્વિધ્યમેવ દર્શયતિ- 'તં જહા'
ઇત્યાદિ, 'તં જહા' તદ્વથા- 'આણારુહં' આજ્ઞા-સર્વજ્ઞવચનરૂપા તત્ત્વરુચિસ્તયા વા
રુચિઃ શ્રદ્ધાનમ્ સા આજ્ઞારુચિઃ । 'નિસગ્ગરુહં' નિસર્ગરુચિઃ નિસર્ગાત્સ્વભાવાદેવ
તત્ત્વશ્રદ્ધાનં નિર્માર્ગરુચિરિતિ । 'સુત્તરુહં' સૂત્રરુચિઃ સૂત્રાત્ આગમાત્ રુચિઃ તત્ત્વ-
શ્રદ્ધાનમિતિ સૂત્રરુચિઃ । 'ઓગાઢરુહં' અવગાઢરુચિઃ અવગાઢનમવગાઢઃ દ્વાદશાઙ્ગાવ
ગાહો વિસ્તરાચિદમસ્તેન રુચિસ્તિયવગાઢરુચિઃ । અથવા-અવગાઢઃ સાધોઃ પ્રત્યાસન્ની
મગ્નમ્, તત્કારણત્ સાધુપદેજેવ યા રુચિઃ સત્ત્વશ્રદ્ધાનમ્ સા અવગાઢરુચિરિતિ,

ધ્યાન મેં નિર્ણય હોતા હૈ વહ સંસ્થાનવિચય નામ કા ચૌથા ધર્મધ્યાન
કા ભેદ હૈ । 'તં જહા' હવ ધર્મધ્યાન કે લક્ષણ હસ પ્રકાર સે હૈ-ચહી
વાત- 'ધમ્મસ્સ ણં જ્ઞાણસ્સ ચત્તારિ લક્ષણા પન્નત્તા' હસ પાઠ દ્વારા
પ્રકટ કી હૈ 'આણારુહં' સર્વજ્ઞ કી વચન રૂપ આજ્ઞા મેં જો રુચિ હૈ
અથવા સર્વજ્ઞ કે વચન સે જો તત્ત્વોં કા શ્રદ્ધાન હૈ વહ આજ્ઞારુચિ
નામ કા ધર્મધ્યાન કા પ્રથમ લક્ષણ હૈ । 'નિસગ્ગરુહં' સ્વભાવતઃ તત્ત્વોં
મેં જો રુચિ હૈ-અર્થાત્ સ્વભાવતઃ જો તત્ત્વોં કા શ્રદ્ધાન હોતા હૈ વહ
ધર્મધ્યાન કા દ્વિતીય લક્ષણ હૈ । 'સુત્તરુહં' આગમ કો પઢકર જો તત્ત્વોં
મેં રુચિ હોતી હૈ તત્ત્વોં કા શ્રદ્ધાન હોતા હૈ વહ સૂત્રરુચિ નામ કા
ધર્મધ્યાન કા તૃતીય લક્ષણ હૈ । 'ઓગાઢરુહં' દ્વાદશાઙ્ગ મેં સવિસ્તર
અવગાહન સે જો રુચિ તત્ત્વાર્થ શ્રદ્ધાન હોતા હૈ વહ અવગાઢ રુચિ નામ
કા ધર્મધ્યાન કા ચતુર્થ લક્ષણ હૈ અથવા-અવગાઢ નામ હૈ સાધુ કી

ધ્યાનનો સંસ્થાન વિચય નામનો ચોથો ભેદ છે 'તં જહા' આ ધર્મધ્યાનનું
લક્ષણ આ પ્રમાણે છે-એજ વાત 'ધમ્મસ્સ ણં જ્ઞાણસ્સ ચત્તારિ લક્ષણા પન્નત્તા'
આ સૂત્રપાઠ દ્વારા પ્રગટ કરેલ છે. 'આણારુહં' સર્વજ્ઞના વચન રૂપ આજ્ઞામાં
જે રૂચિ-પ્રીતિ થવી અથવા સર્વજ્ઞના વચનથી, તત્ત્વોમાં જે શ્રદ્ધા છે. તે
આજ્ઞારૂચિ નામનું ધર્મધ્યાનનું પહેલું લક્ષણ છે. 'નિસગ્ગરુહં' સ્વભાવથી
તત્ત્વોમાં જે રૂચિ પ્રીતિ થાય છે, તત્ત્વોમાં શ્રદ્ધા થાય છે. તે ધર્મધ્યાનનું
બીજું લક્ષણ છે ૨ 'સુત્તરુહં' આગમોનો અભ્યાસ કરીને તત્ત્વોમાં જે રૂચિ
થાય છે, તત્ત્વોમાં શ્રદ્ધા થાય છે, તે સૂત્રરૂચિ નામનું ધર્મધ્યાનનું ત્રીજું
લક્ષણ છે. 'ઓગાઢરુહં' દ્વાદશાંગમાં સવિસ્તર અવગાહનથી જે તત્ત્વાર્થ શ્રદ્ધા ન
થાય છે, તે અવગાઢ રૂચિ નામનો ધર્મધ્યાનનો ચોથો ભેદ છે અથવા